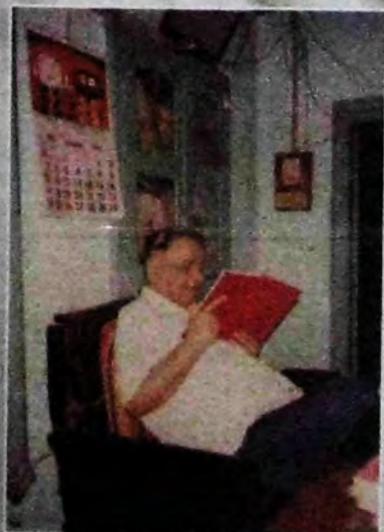


ତମ ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଜୀବନୀ



ଡକ୍ଟର ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ

ନାନୀଶ୍ଵରମେହେଳୁ

ମୋ ଅକୁଳ୍ପା କାହାଣୀ

ଲେଖକ :

ଡକ୍ଟର ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ

ଏମ୍. ଏ. (ପାଣୋ) ଏଇ. ଏଇ. ବି. (ଉତ୍କଳ)

ଡ. ପିଲ୍. (ବଳନ୍)

କ୍ରିଷ୍ଣ ଅଧାପକ, ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ

ଓ বৰিষ্ঠ অধ্যক্ষ। ওଡ଼ିଶା ଉତ୍କଳନ୍ୟାୟାଳୟ

ପ୍ରକାଶକ :



ଭାରତୀୟ ଶ୍ଵାସକ୍ରିୟାରେ ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଥିଲା

ମୋ ଅକୁହା କାହାଣୀ

ମୁଖ୍ୟ ଉପଦେଶ୍ମା :

ଶ୍ରୀ ରଘୁନାଥ ପ୍ରସାଦ ମିଶ୍ର

ପ୍ରକାଶକ :

ଶ୍ରୀ ନୃସିଂହ ପ୍ରସାଦ ମିଶ୍ର

କଟକ ଶୁଭେଶ୍ୱର ସ୍କୋର,

ବାଲୁବଜାର, କଟକ - ୭୫୩୦୦୯

ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ : ଶ୍ରୀ ବିନାୟକ ଚନ୍ଦ୍ରଥୀ, ୨୦୦୩

ମୁଦ୍ରଣ : ସଂୟୁକ୍ତ କମ୍ୟୁନିକେଶନ ଓ ପଞ୍ଚସଙ୍ଗା ପ୍ରକାଶନ, କଟକ

ମୂଲ୍ୟ :

ବନ୍ଧାଇ : ଟ. ୧୬୦.୦୦ ମାତ୍ର

ସାଦା : ଟ. ୧୪୦.୦୦ ମାତ୍ର

MO AKUHA KAHANI

Autobiography of Dr. Shreeram Chandra Dash

Publisher :

Sr. N. P. Misra

Cuttack Students' Store

Balu Bazar, Cuttack-753002

Principal Adviser :

Sri R.P.Misra

Second Edition : August, 2003

Printers :

Sanjukta Communication & Panchasakha Prakashana, Cuttack

Price :

Deluxe : Rs.160.00 only

Popular : Rs.140.00 only

ପଦେ କଥା

“ମୋ ଅନୁହା କାହାଣୀ” ମୋର ଆମ୍ବଜୀବନୀ । କେତେକ ଲୋକ ଭାବିପାରନ୍ତି, ମୁଁ ତ ଏତେ ବଡ଼ ଲୋକ ନୁହେଁ କି ମୋ ଜୀବନ ଏତେ ଘଟଣାବହୁଳ ନୁହେଁ । ମୁଁ ଜଣେ ସାମାନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକ । ଶ୍ରେଣୀରେ ପାଠ ପଢାଉଥିଲି । ଏହା ତ ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ ଘଟଣା । ହଜାର ହଜାର ଶିକ୍ଷକ ଅଛନ୍ତି । ମୋର କ’ଣ ବିଶେଷତ୍ବ ଅଛି ଯେ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଆମ୍ବଜୀବନ ଚରିତ ଲେଖି ମୋ ବଡ଼ ଲୋକୀ ଜାହିର କରିବାକୁ ବାହାରିଛି ?

ଏଭଳି ପ୍ରସ୍ତୁ ଉଠିବା ସ୍ଵାଭାବିକ । ମୁଁ ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ଅସାଧାରଣ ବ୍ୟକ୍ତି । ମୋ ଲଗ୍ନରେ ଭାରିଗୋଟି ପରସର ଶତ୍ରୁଭାବାପନ ପ୍ରତି ଥିବାରୁ ଦୁଇଟି ଗ୍ରହ ମୋତେ ଉପରକୁ ଉଠାଇବାକୁ ଚାହୁଁଥିବାବେଳେ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରହ ଦୁଇଟି ମୋତେ ତଳେ ପକାଇବାକୁ ବ୍ୟଗ୍ର । ମୋର ମେଷ ରାଶି ଓ ଦ୍ଵିତୀୟ ନକ୍ଷତ୍ର ସିନା, ମୁଁ ବିଶା ମାସରେ, ପୁଣି ପୂର୍ଣ୍ଣମାଦିନ ଜନ୍ମ ହୋଇଛି । ତେଣୁ ମୁଁ କୁଆଡ଼େ ସ୍ଵତଃ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସହାନ୍ତ୍ରିତିଶୀଳ । ଏହା ଫଳରେ ବହୁତ ଲୋକ ମୋ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ମୋତେ ପ୍ରଶଂସା କରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ମୋ ଉପସ୍ଥିତିରେ ଶତ୍ରୁତା କରନ୍ତି । ତେଣୁ ମୁଁ ସର୍ବଦା ଦୃଷ୍ଟି ଭିତର ଦେଇ ଜୀବନ କଟାଇଛି ।

ମୁଁ ସର୍ବଦା ଭୁଲ ବୁଝାମଣାର ଶିକ୍ଷାର ହୋଇଛି । ନିଜ କଥା ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଆଗରେ କହି ବସିଲେ ସେମାନେ ଗର୍ବୀ ଲୋକଟିର ପ୍ରୌଢ଼ୀ କରୁଛି ବୋଲି ସମାଲୋଚନା କରିବେ, କରନ୍ତି ମଧ୍ୟ । ମୋ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଲାଗି ମୁଁ କାହାକୁ ଅବା କୈପିଯତ ଦେବି ? ମୁଁ ଯାହାକୁ କାହା ଆଗରେ କହିପାରିନାହିଁ, ସେହି ଅନୁହା କାହାଣୀକୁ ଏହି ବହିରେ ଲେଖୁଛି । ଅନ୍ୟମାନେ ପଢ଼ିବେ କି ନ ପଡ଼ିବେ ତାହା ମୋତେ ଜଣାନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ସହକାରର ସମାଦିକା ମୋ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଛାତ୍ର ସ୍ଵର୍ଗତ ବିଚିତ୍ରା ନନ୍ଦ କରଙ୍ଗ ସହଧର୍ମଣୀ ଶ୍ରୀମତୀ ରମା କରଙ୍ଗ ଘୋଜନ୍ୟରୁ ଏହି ବହିର ପ୍ରଥମ କେତୋଟି ଅଧ୍ୟାୟ ତାଙ୍କ ପଢ଼ିକାରେ ଛପାଇ ଦେବା ପରେ ମୋର ବହୁ ଶୁଭେଳ୍ପ ଓ ପ୍ରଶଂସକ ତାକୁ ପଢ଼ି ଓଡ଼ିଶାର ନାନା ପ୍ଲାନେଟ୍ ଗୋଟିଏ ଆମ୍ବଜୀବନୀ ଲେଖିବାକୁ ଅନୁରୋଧ ଜଣାଇଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମତରେ ମୁଁ କୁଆଡ଼େ ଓଡ଼ିଶାରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରହେଲିକା । ମୋ ଜୀବନ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଅନେକ ଲୋକଙ୍କୁ ନିଜ ଜୀବନର ଗତିପଥ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବ । ତେଣୁ ମୁଁ ଏହି ଧୂଷ୍ଠତା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ଆମ୍ବଜୀବନୀ ଲେଖିଲି ।

ମୋ ତୁଳନାରେ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଞ୍ଚ ଦାସ, ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରାଶ ମିଶ୍ର ଓ ଡକୁର ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜା କେତେ ବଡ଼ ! ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରାଶ ନିଜ ଆମ୍ବଜୀବନୀ ଲେଖିବାକୁ

ଆରୟ କରି ଶେଷ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ପରଲୋକ ଗମନ କଲେ । କଟକ ସୁତେଷ୍ଠେ ସୋରର ସ୍ଵାଧକାରୀ ଅନ୍ତ ମିଶ୍ର ପଣ୍ଡିତ ନାକଣ୍ଠ ଦାସଙ୍କ ଆମ୍ଭାବନୀ ଲେଖାଇବାକୁ ମୋତେ ଅନୁରୋଧ କରିବାରୁ ମୁଁ ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟଙ୍କୁ ଏକ ପ୍ରକାର ବାଧକରି ଲେଖାଇଲି । ସେତେବେଳେ ନିଜ ହାତରେ ଲେଖିବା ଲାଗି ତାଙ୍କ ଶାରୀରିକ ସୁପ୍ରତା ନଥିଲା । ତେଣୁ ସେ ଶୁତଳିଖନ ଡାକିଲେ ଓ ଜଣେ ଛାତ୍ର ତାଙ୍କୁ ଲେଖିନେଲେ । ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ସୁତେଷ୍ଠି ହ୍ରାସ ପାଇପାରିଥିଲା । ଜୀବନରେ ତାଙ୍କର ଯେଉଁ ମହନୀୟ ଭୂମିକା ଥିଲା, ସେ ସବୁ କଥା ମନେପକାଇ ତାଙ୍କ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଉକ୍ତର ପରିଜା ‘ପୌରୁଷ’ର ସମାଦିକାଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ କେବଳ ନିଜ ଛାତ୍ରଜୀବନ ବିଷୟରେ ଲେଖିବା ପରେ ଆଉ ଆଗକୁ ଲେଖିବା ଆଗରୁ ତାଙ୍କର ପରଲୋକ ହୋଇଗଲା । ବିଶ୍ଵନାଥ ଦାସଙ୍କୁ ମୁଁ ବହୁବାର ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲି । ତାଙ୍କ ଜୀବନ ବେଶୀ ଘଟଣା ବହୁକ । ମୁଁ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଯିବା ପରେ ତାଙ୍କ ଜୀବନ କାହାଣୀ ଶୁତଳିଖନ ଆକାରରେ ଲେଖାଇ ନେବାଲାଗି ସୁବିଧା ପାଇଲି ନାହିଁ । ‘ସମାଜ’ ସମାଦକ ପଦ୍ଧତିରୁ ଶତରୁଷଣ ଉକ୍ତର ରାଧାନାଥ ରଥଙ୍କର ଠିକ୍ ସେହି ଅବସ୍ଥା । ଜୀବନବୃତ୍ତାନ୍ତ ଲେଖାଇ ମୁଦ୍ରଣ କରିବା ନିମିର ତାଙ୍କର ସବୁ ସୁବିଧା ଥିବା ସବେ ସେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଜ ଆମ୍ଭାବନୀ ପ୍ରକାଶ କରିନାହାନ୍ତି । ମୁଁ ସୁପ୍ର ଥିବା ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଅନୁରୋଧକୁ ସମ୍ମାନ ଦେଇ “ମୋ ଅନୁହା କାହାଣୀ” ଲେଖି ପ୍ରକାଶ କରିଦେଲି । ଏହାର ଆଦର ବା ଅନାଦାର ପାଠକମାନଙ୍କ ବୁଦ୍ଧି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ ।

ମୋ ବର୍ଣ୍ଣନା ଯୋଗୁଁ କେତେ ଜଣ ବ୍ୟକ୍ତି କ୍ଷୁଦ୍ର ହେବାର ଆଶକା ଅଛି । ମୋର ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅସୁନ୍ଦରୀ ନାହିଁ । ଜଣେ ଓକିଲ ହିସାବରେ ଲୋକଙ୍କୁ ଶପଥ ଦିଆଇ ମୋର ଅଭ୍ୟାସ ହୋଇଯାଇଛି- “ମୁଁ ଯାହା କହିବି, ସତ କହିବି । ମିଳ କହିବି ନାହିଁ କିମ୍ବା କିଛି କୁଚାରି ନାହିଁ ।” ତେଣୁ ମୋ ଲେଖାଦ୍ୱାରା କାହା ମନରେ କଷ୍ଟ ହେଲେ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଆଗରୁ କ୍ଷମା ମାଗି ନେଉଛି । ମୋ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପର କୈପିଯତ ଦେବାଲାଗି ଯାହା ଆବଶ୍ୟକ, ତାହା ମୋ ପକ୍ଷରେ ଯେତେ ଅପ୍ରୀତିକର ହେଲେ ବି ମୁଁ କହିଛି ।

“ଆମ୍ଭାବନୀ” କେବେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ ନାହିଁ । ବର୍ଣ୍ଣନାର ବିଷୟବସ୍ତୁ ଜୀବିତ ଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜୀବନ ବୃତ୍ତ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ଚାଲିଥିବ । ମୋତେ ବର୍ଷମାନ ୩୫ ବର୍ଷ ବୟସ । ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଗୁରୁତର ଭୂମିକାରେ ଅବତାର୍ଣ୍ଣ ହେବାର ଆଉ କୌଣସି ସମ୍ବାବନା ନାହିଁ । ଥରେ ଉକ୍ତର ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାର କହିଥିଲେ- ‘ଶ୍ରୀରାମ ବାବୁ ଜଣେ ଚିରତନ ବିରୋଧୀ ଦଳର ସଦସ୍ୟ । ଯେ ସରକାର ଗଡ଼କୁ ନା କାହିଁକି, ସେ ସମାଲୋଚନା କରିବେ ।’ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି, ବିଶେଷତଃ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନର ଅଧାପକ ହିସାବରେ ଉକ୍ତର ମହତାବକ ପରି ଜଣେ ବିରାଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ୩୮ ଏହାଠାରୁ ବଡ଼ ପ୍ରଶଂସାପତ୍ର ମୋତେ ମିଳିନାହିଁ । ଏହାର ଅର୍ଥ ହେଲା, ମୁଁ

କୌଣସି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସହିତ ସାଳିସି କରିପାରେ ନାହିଁ କିମ୍ବା ଧ୍ୱାର୍ତ୍ତପର ଭାବରେ କୌଣସି କ୍ଷମତାଧରଙ୍କୁ କେବେ ତୋଷାମୋଦ କରିନାହିଁ । ଫଳରେ ମୁଁ ସରକାରଙ୍କଠାରୁ କେବେ କୌଣସି ସମ୍ମାନ ବା ସୁବିଧା ପାଇବାର ସୌଭାଗ୍ୟ ଲାଭ କରିନାହିଁ ।

ମୋ ପୁଅ ଶ୍ରୀମାନ୍ ସତ୍ୟପ୍ରକାଶ ଦାସ ଓ ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଅନ୍ଧପୂର୍ଣ୍ଣା ଦାସ ଏମ.୧.୯., ଏହି ବହିଚିକୁ ମୁଦ୍ରିତ ଆକାରରେ ଦେଖିବା ଲାଗି ଅତ୍ୟଧିକ ଆସ୍ରମ୍ଭ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ତାପଯୋଗୁ ମୋର ଜଣେ କନିଷ୍ଠ ସହଯୋଗୀ ଅଧିବତ୍ତା ଶ୍ରୀ ରମେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ରାତତ ୧୯୯୦ ଶ୍ରୀଷ୍ଠାନ୍ତୁଚି ସାରା ଏହି ବହିର ଶ୍ଵେତଲିଙ୍ଗନ ନେଇଛନ୍ତି । ମୁଁ ତାଙ୍କ ପାଖରେ କୃତଜ୍ଞ । ଏହାକୁ ଛାପି ଦେବାଲାଗି “ସମାଦ” ର ସମାଦକ ଶ୍ରୀ ସୌମ୍ୟରଙ୍ଜନ ପଇନାୟକ ଓ ପ୍ରକାଶକ ଶ୍ରୀ ଶୁକ୍ଲଦେବ ସାହୁ ସ୍ଵତଃପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ଜାପୁରାପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ମୋର ପ୍ରାୟୀ ପ୍ରକାଶକ କଟକ ଶୁଦ୍ଧେଷ୍ୱ ଷ୍ଟୋର ଏହାର ସୂଚନା ପାଇ ତାଙ୍କଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କାହାରିକୁ ଏ ଦାୟିତ୍ବ ଦେବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବୋଲି କହିବାରୁ ସେ ହଁ ଏହାକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବା ଦାୟିତ୍ବ ନେଇଛନ୍ତି । ମୁଁ ତେଣୁ କଟକ ଶୁଦ୍ଧେଷ୍ୱ ଷ୍ଟୋରଙ୍କୁ ଧନ୍ୟବାଦ ଦେଉଛି ।

ସତ୍ୟାକୟ, କୁକୁରିଆ ପଦା, କଟକ
ଶ୍ରୀମୁଣ୍ଡିତା ପାତ୍ରା (୨/୭/୧୯୯୨)

ତକ୍ତର ଶ୍ରୀରାମ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ
ଏମ. ଏ. (ପାରନା) ଏଲ. ଏଲ. ବି. (ଉତ୍କଳ)
ଡଃ. ପିଲ. (ବର୍ଣ୍ଣନା)

ବରିଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାପକ, ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ
ଓ
ବରିଷ୍ଠ ଅଧିବତ୍ତା, ଓଡ଼ିଶା ଉତ୍କଳ ନ୍ୟାୟାଳୟ



ସୂଚୀ

ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
ମୋ ଅନୁହା କାହାଣୀ	୧
ବାଲ୍ୟ ଜୀବନ	୩
ବାଲ୍ୟ ଶିକ୍ଷା	୭
ମଧ୍ୟ ଜାଗା ବିଦ୍ୟାଳୟ	୧୨
ରେଭେନ୍ସା କଲେଜିଏଟ୍ ସ୍କୁଲରେ ଅଧ୍ୟନ	୧୯
ଭାଗ୍ୟର ବିପର୍ଯ୍ୟୟ	୩୩
କଲେଜ ଜୀବନ	୪୦
ସ୍ନାତକୋରର ଶିକ୍ଷା	୪୯
ଅଧ୍ୟନ ଶୈଖିତ୍ୱରେ ପରେ	୭୫
ଚାକିରିର ଅଯମାରସ	୮୦
ଅଧାପନା ଆରମ୍ଭ	୯୧
ଜୟପୁର ଓ ବାଲେଶ୍ୱର କଲେଜ	୧୦୭
ପୁଣିଥରେ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜରେ	୧୨୭
ବିଦେଶରେ ଷୋହଳ ମାସ	୧୩୧
ବଳିନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ	୧୩୭
ଜଉରୋପ ଭ୍ରମଣ	୧୪୪
ଲକ୍ଷନ	୧୪୭
ପୁଣି ବଳିନ	୧୪୯
ଭାରତ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ	୧୬୭
ପୁଣି ରେଭେନ୍ସା କଲେଜରେ ଯୋଗଦାନ	୧୭୪

ଉତ୍ତର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ମୁଖ୍ୟ-ଅଧ୍ୟାପକ	୧୭୭
ମୁଁ ଓ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ	୧୭୬
ମୁଁ ଓ ଉତ୍ତର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ	୧୯୦
ମୁଁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସିନେଟ୍ ସଭ୍ୟ ହେଲି	୨୦୩
ନିର୍ବାଚନରୁ ପଦାଧିକାରୀ ସଭ୍ୟ	୨୦୮
ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ କେତୋଟି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଘଟଣା	୨୧୮
ସ୍ଵର୍ଗାସିତ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ମହାନିର୍ବାଚଣ	୨୨୩
ଖାସଦଖଲ ପରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିଷିଦ୍ଧି	୨୨୯
ମୋତେ ବାଧତାମୂଳକ ଅବସର ଦିଆଗଲା	୨୩୭
ଅବସର ପରେ	୨୪୭
ଓକିଲାତି ଆରମ୍ଭ	୨୪୭
ପିତାମାତାଙ୍କୁ ହରାଇଲି	୨୫୧
ରାଜନୀତି କରିବାକୁ ବିପଳ ଉଦ୍ୟମ	୨୬୪
ସାଂସ୍କୃତିକ ଜୀବନ	୨୬୯
ରଣ ପରିଶୋଧ	୨୭୭
ଏଇଠି ଥାଉ	୨୮୭



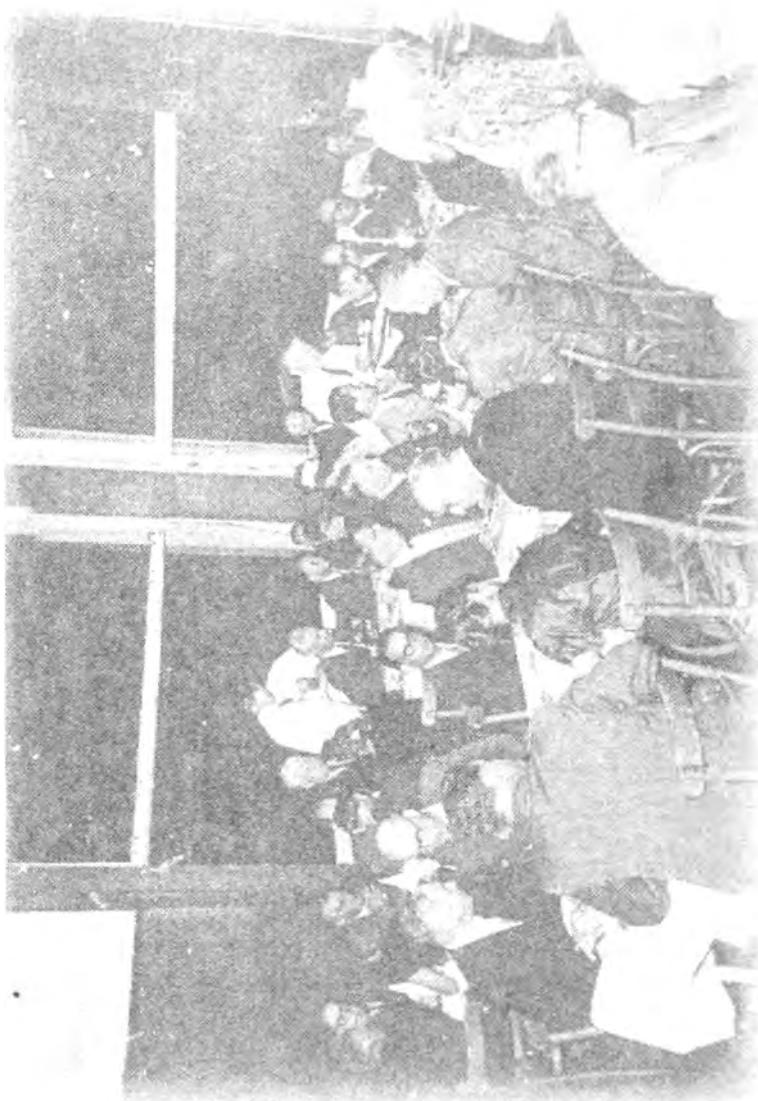


ପଢି ଓ ପହାଁ (ଉଦ୍‌ବୃତ୍ତ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ ଓ ଶ୍ରୀମତୀ ଅନୁପୂର୍ଣ୍ଣା ଦାଶ)



ପିତାମାତା (ଶ୍ରୀ ହାତିବନ୍ଦୁ ଦାଶ ଓ ଶ୍ରୀମତୀ ବିମଳା ଦେବୀ)

। ୧୯୮ ପାତ୍ର ଅପାହାରୀଙ୍କ ପରିଷରଙ୍ଗାନ କେଣ୍ଟି ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରଭୃତି



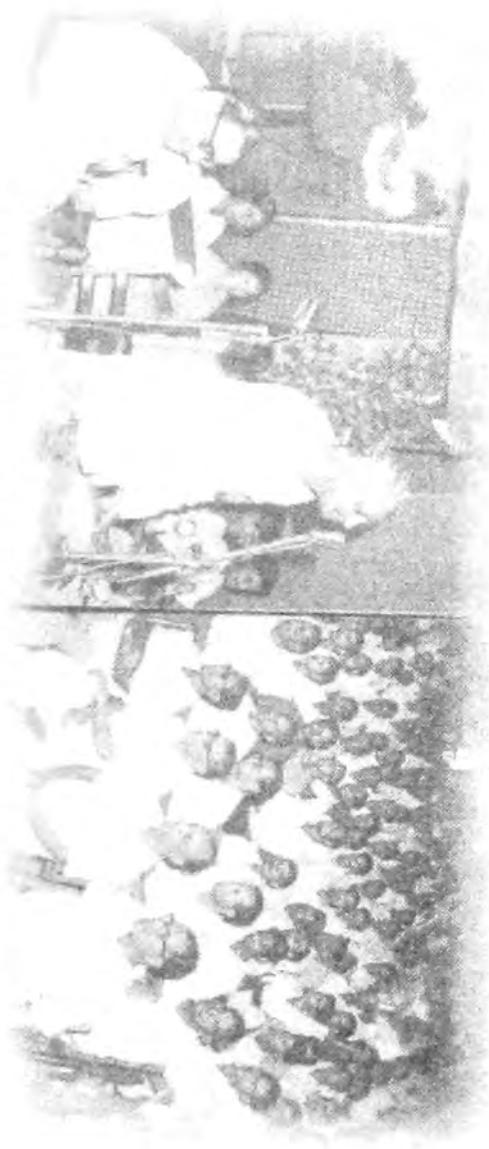
ନେଷ୍ଟର ଭାବରେ ଗାନ୍ଧାରି ବିଅଳ ସମ୍ମଲନାର ସମ୍ପଦରେ କୁଳ ଦାଶ (୧୯୭୭-ଜାନ୍ମତି) ପ୍ରାଚୀନତା ଶ୍ରାନ୍ତତା ଏବଂ ଭାବରେ କୁଳକର୍ତ୍ତାଙ୍କ ପାଞ୍ଚମି ଶର୍ମା ଏବଂ ଭାବରେ ଶିକ୍ଷାନୀୟ ହେଲା ।





ନିଷ୍ଠାଙ୍କ ବାରତ ଶାଖା ପରିଷଦ ବିଷୟରେ ସମ୍ବନ୍ଧିତ ଏକ ଅଧ୍ୟେତ୍ରମଣରେ ସୁଅନ୍ତରେ ଜାଗନ୍ନାଥାରୁଙ୍କ ଶାବା ଓ ଉଦ୍‌ଧରଣ ପାଇଛି ଯେ ପରିଷଦ
(୧୯୭୯ ଡିସେମ୍ବର) ପରିଚାର ସମ୍ମାନ ଦିନରେ ଦାଖି

ଭାରତ ଓ ବିଦେଶ କାନ୍ତିର ପରିବହଣ ଏବଂ ଉତ୍ତରାମ୍ଭାଦ୍ର ପରିବହଣ ପାଇଁ ପରିବହଣ ପାଇଁ (୧୯୫୫)





ବାଲିକୁଦା ଉଚ୍ଚ ଇଂରାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ କେଣ୍ଠକ ଓ ରାଜ୍ୟପାତ୍ର ଶ୍ରୀ ବି.ଡି. ଜନି

ରାଜ୍ୟାତ୍ମକ ଶ୍ରୀ ଚିନ୍ତମଣି ନାୟ ପାଇଁ ଲୋକଙ୍କ ଅନ୍ଧା ସାହିତ୍ୟ ଏବା ରୋମାନିକ ଲପାଦଳ ଲେଖକ (୧୯୮୫)



ମୋ ଅକୁହା କାହାଣୀ

ଏହା ଆମ୍ବଜୀବନୀ ହୁହେଁ । ମୁଁ ଥବା ଆମ୍ବଜୀବନୀ କାହିଁକି ଲେଖିବି ? କାହା ପାଇଁ
ଲେଖିବି ?

ତିନି ଶ୍ରେଣୀର ବ୍ୟକ୍ତି ଆମ୍ବଜୀବନୀ ଲେଖନ୍ତି । ସେମାନେ ସୃତଃପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ନ
ଲେଖିଲେ ବି ଅନ୍ୟମାନେ ଲେଖାନ୍ତି । କେତେ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅନ୍ୟମାନକହୁରା ଜୀବନୀ ଲେଖାଇ
ତାକୁ ଆମ୍ବଜୀବନୀ ବୋଲି କହନ୍ତି । ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ହେଲେ ଦେଶ ଓ ଜାତିର
ନିର୍ମାତାବୁନ୍ଦି । ସେମାନେ ଦେଶର ଗଠନ ଓ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ଯାହା କରିଥାନ୍ତି, ତାହାର ପ୍ରଚାର
କରି ପରବର୍ତ୍ତୀ ବଂଶଧରମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସମୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା ଆଶା ରଖି ନିଜ
କୃତି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଥାନ୍ତି । ଏହି ଉଦେଶ୍ୟରେ ସେମାନେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ଜୀବନରେ ନାନା ଦଳିଲ
ଓ ଦସ୍ତାବିର୍କ ସଂଗ୍ରହ କରି ରଖିଥାନ୍ତି । ମହୀମାନେ ନିଜ ଗ୍ରାଚରକୁ ଆସୁଥିବା ତଥ୍ୟାବକି ଶୁଷ୍ଟ
ରଖିବାକୁ ଶପଥ ନେଉଥିଲେ ହେଁ ନିଜ ମହବୁ ପ୍ରତିପାଦନ କରିବା ଉଦେଶ୍ୟରେ ସବୁ ଚିଠିପଡ଼ିର
ନକଳ ନିଜ ହାତରେ ରଖି ମୂଳରୁ ଆମ୍ବଜୀବନୀ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତିକାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିଥାନ୍ତି । କେତେକ
କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉଚ୍ଚ ମହାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସହକାରୀମାନେ ନିଜ ନେତାଙ୍କ ମହବୁ ପ୍ରତିପାଦନ କରିବା
ଲାଗି ତାଙ୍କ ଅଞ୍ଚାତରେ ସଂଗ୍ରହ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି । ସର୍ବାର ବଲୁଭରାଇ ପଚେଲଙ୍କ ପତ୍ରାବଳି
ବହୁଭାଗରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି । ସେଗୁଡ଼ିକୁ ପାଠକଙ୍କେ ତାଙ୍କ ଆମ୍ବଜୀବନୀ ଅପେକ୍ଷା ଆହୁରି
ମୂଲ୍ୟବାନ ତଥ୍ୟ ମିଳେ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀର ଲେଖକ ହେଉଛନ୍ତି, ନିଜ ବିଷୟରେ ଭୁଲ ବୁଝମଣିଆ ଦୂର
କରାଇବାକୁ ଆଗ୍ରହୀ ବ୍ୟକ୍ତି । ସେମାନେ ବହୁ ଶୁଭ୍ରତର କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ
ଜୀବନରେ ତାକୁ ଅନେକ ଭୁଲକୁଛି ସମାଲୋଚନା କରିଥାନ୍ତି । ସେମାନେ ସଦୁଦେଶ୍ୟରେ
କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ଅନ୍ୟମାନେ ତାହାର ପ୍ରଶଂସା ନ କରି ତାଙ୍କ ଉଦେଶ୍ୟ ଓ କାର୍ଯ୍ୟବଳିକୁ ଭୁଲ
ଚିତ୍ରଣ କରି ତାହାଙ୍କ ମହବୁକୁ ହ୍ରାସ କରିବାରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି । ଏହି କୁହେନିକା ଦୂର କରିବାଲାଗି
ତାଙ୍କ ପଞ୍ଚରେ ଆମ୍ବଜୀବନୀ ଲେଖିବା ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ ହୋଇପଡ଼େ । ଭାରତର ପୂର୍ବତନ
ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ଡକ୍ଟର ରାଜେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦ ଓ ଶ୍ରୀ ନୀଳମ୍ ସଂଜୀବ ରେଡ଼ୀ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟକାଳ ମଧ୍ୟରେ
ନାନା ସମାଜୋଚନାର ଶରବ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । ୧୯୫୭ରେ ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ପ୍ରସାଦ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ
ଓ ରାଷ୍ଟ୍ରପତିଙ୍କ ପରମ୍ପରା ସମ୍ରକ୍ଷଣ କରି ଭାରତୀୟ ଆଭବ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ଯେଉଁ ଭାଷଣ
ଦେଇଥିଲେ, ତାହାର ଅର୍ଥ ଅର୍ଥାତର କରି ବହୁ ସମୀକ୍ଷକ ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶୁଭ୍ରତର
ମତପାର୍ଥକ୍ୟ ଥିଲା ବୋଲି ପ୍ରତିପାଦନ କରିଥାଯିଛନ୍ତି । କେବଳ ଏଇଥିପାଇଁ ତାକୁ ୧୯୫୭ରେ
ଦ୍ୱିତୀୟ ଥର ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ରୂପେ ନିର୍ବାଚନ କରିବା ବିବୁଦ୍ଧରେ ପରିଚ ଜବାହରଲାଲ ନେହେବୁ

ଥିଲେ ବୋଲି ଦୋଷାରୋପ କରାଯାଏ । ତୁଳନା ବିଷୟ, ଉଭୟ ତକ୍ତର ପ୍ରସାଦ ଓ ପଣ୍ଡିତ ନେହେରୁ ଆମ୍ବଜୀବନୀ ଲେଖିଥିଲେ ହେଁ ଏହି ମତପାର୍ଥକ୍ୟ ଘରଣା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲେଖିପାରି ନାହାନ୍ତି । ଠିକ୍ ସେହିପାରି ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ରେଡ଼ି ଯେଉଁ ପରିସ୍ଥିତିରେ ପଡ଼ି ଚରଣ ସିଂହଙ୍କୁ ୧୯୭୯ ଜୁଲାଇ ମାସରେ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ନିମ୍ନୋକ୍ତ କରିଥିଲେ ଓ ମାସକ ପରେ ଲୋକସଭାକୁ ଅଗନ୍ତ୍ବୀ ୨୦ରେ ଭାଜି ଦୀଘ୍ୟ ଛାମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସିଂହଙ୍କୁ କାମଚଳା ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ରୂପେ ରଖିଲେ, ତାହା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନୁଦୟାତ୍ତିତ ହୋଇ ରହିଛି । ରେଡ଼ିଙ୍ ପ୍ରଥମ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ମୋରାରେଜୀ ଦେଶାଇ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଲେଖକଙ୍କ ମାଧ୍ୟମରେ ଏ ବିଷୟରେ ପ୍ରକାଶ କରି ପରିସ୍ଥିତିକୁ ଜଟିଳ କରି ପକାଇଛନ୍ତି । ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ରେଡ଼ି ଆମ୍ବଜୀବନୀ ଲେଖିବାକୁ କେବଳ ଆରମ୍ଭ କରି ନଥିଲେ, ସାମାଦିକମାନଙ୍କୁ ଏ ବିଷୟରେ ସୂଚନା ମଧ୍ୟ ଦେଇସାରିଥିଲେ । ପରେ ଶୁଭାକାଦୃକ୍ଷୀୟମାନଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ସେ ଏହି ବିବାଦରୁ ନିର୍ବର୍ତ୍ତ ହେଲେ ।

ଶେଷୋକ୍ତ ଶ୍ରେଣୀର ଲେଖକ ହେଲେ, ଆମ୍ବଜୀମାନୀ ବ୍ୟକ୍ତିବୃତ୍ତ । ସେମାନେ ନିଜର ମହଦ ସମ୍ରତରେ ଆଶ୍ଵାବାନ । ସେମାନଙ୍କ ଆମ୍ବଜୀମାନ ସେମାନଙ୍କୁ ଆମ୍ବବିଶ୍ୱାସୀ କରିଥାଏ । ସେମାନେ ଯେ ବଡ଼ଲୋକ, ଏ କଥା ଅନ୍ୟ କେହି ନ କହିଲେ ବି ସେମାନେ ଏହି ସତ୍ୟରେ ଦୃଢ଼ବିଶ୍ୱାସୀ । ସେମାନେ ଆମ୍ବଜୀବନୀ ଲେଖନ୍ତି, ସେମାନେ କେତେ ବଡ଼ ଓ କେତେ ମହାନ୍, ତାହା ପ୍ରମାଣ କରିବା ପାଇଁ । ସେମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେବା ଅସ୍ଫଳାନ୍ୟ ।

ଆମ୍ବଜୀବନୀ ସର୍ବଦା ଅସମ୍ଭଵ ରହିବା ସ୍ଥାଭାବିକ, କାରଣ ମୁହଁୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେହି ନିଜ ଜୀବନରେତି ଲେଖିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ମହାମା ଗାନ୍ଧି, ପଣ୍ଡିତ ଜାହାନରଲାଲ ନେହେରୁ ଆମ ଓଡ଼ିଶାର ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର ଆଦି ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଅସମ୍ଭଵ ଆମ୍ବଜୀବନୀ ଲେଖିଯାଇଛନ୍ତି । ଯେଉଁ କୃତି ପାଇଁ ସେମାନେ ଜତିହାସରେ ଅବିସ୍ମରଣୀୟ, ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଲେଖିପାରି ନାହାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଅକାଳ ମୁହଁୟ ହୋଇ ନଥିଲା କିମ୍ବା ଆକ୍ଷମ୍ଭିକ ମୁହଁୟ ଯୋଗୁ ଲେଖା ଅସମ୍ଭଵ ନୁହେଁ । ଥରେ ଜଣେ ବାନ୍ଧବୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଜନିରା ଗାନ୍ଧିଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ଜୀବନକାହାଣୀ ଲେଖିବାକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ । ଶ୍ରୀମତୀ ଗାନ୍ଧି ଉଭର ଦେଲେ— “ଲେଖନ୍ତି ଯେ, ମିଛ କଥା ଲେଖିବାକୁ ଜାଣା ହେଉନି, ସତ କଥା ଲେଖିଲେ ଅନେକ ଜୀବିତ ବ୍ୟକ୍ତି ବ୍ୟଥତ ହେବେ । ବରଂ ଆମ୍ବଜୀବନୀ ନ ଲେଖିବା ଶ୍ରେୟେତର ।” ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିବେକୀ ଲୋକ କେବଳ ଏହି କାରଣରୁ ଆମ୍ବଜୀବନୀ ଲେଖିବାକୁ ଜତ୍ପ୍ରତ୍ୟେତ୍ତଃ ହୁଅନ୍ତି ।

ଆମ୍ବଜୀବନୀରେ ମିଛକଥା ରହିବା ସ୍ଥାଭାବିକ । ଲେଖକ ହୁଏ ତ ବଡ଼ାଇ କରି ଲେଖିଥାନ୍ତି କିମ୍ବା ଦୋଷତୁର୍ବଳତାକୁ ଘୋଡ଼ାଇ ଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥାନ୍ତି । ଚିଠିପତ୍ର ଆଦି ଉଦ୍‌ବ୍ରତାଙ୍ଗ ଭାବରେ ନଥିଲେ ଆମ୍ବଜୀବନୀର ଝିତିହାସିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ନଥାଏ ଏବଂ ଏହା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି କୌଣସି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଓ ଉପସଂହାର କରିବା ନିରାପଦ ନୁହେଁ ।

ମୁଁ ଆମ୍ବଜୀବନୀ ଲେଖୁଛି, ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଅନୁରୋଧ ଓ ଆଗ୍ରହ ଯୋଗୁ । ସେମାନେ କହନ୍ତି, ମୁଁ ନ ଜାଣିଥିଲେ ବି ବହୁତ ଲୋକ ମୋତେ ପ୍ରଶଂସା କରନ୍ତି ଏବଂ ଆହୁରି ବହୁତ

ଲୋକ ମୋତେ ତୀତ୍ର ସମାଲୋଚନା କରନ୍ତି । ମୁଁ ପ୍ରଶଂସା ବା ନିଯାରେ ପ୍ରଭାବିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ମୁଁ ଯେଉଁ କାମକୁ ନ୍ୟାୟ ବା ଯୁଦ୍ଧିଷ୍ଠିର ମନେକରେ, ତାହା ହଁ କରେ । ମୁଁ ଅସଂଖ୍ୟ ଲୋକଙ୍କ ଉପକାର କରିଛି । ନିଜ ଉପରକୁ ବିପଦ ଆଣି ମଧ୍ୟ ପରୋପକାର କରିବାକୁ ପାଇଁ ନାହିଁ । ମୋତେ ନିର୍ଦ୍ଦିତ କରିବା ପାଇଁ ମୋ ଜୀବନର ଗତିପଥ ବଦଳାଇ ମୋତେ ସମସ୍ତଙ୍କ ପ୍ରତାନ୍ତିତ କୁଳପତି ପଦରୁ ବଞ୍ଚିତ ରହିବା ପାଇଁ ଶ୍ରୀମତୀ ନନ୍ଦିନୀ ଶତପଥୀ ମୋତେ ଉକ୍ତଳ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ରାଜନୀତିବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ପଦରୁ ତଡ଼ାଇ ଦେଇଥିଲେ, ଯାହା ଫଳରେ ମୁଁ ପରିଣତ ବୟସରେ ଓକିଲାତି କରିବାକୁ ବାଧିହେଲି । ଶ୍ରୀମତୀ ଶତପଥୀ ଓଡ଼ିଆରେ ଏମ.୧. ପରୀକ୍ଷାରେ ଉର୍ବାର୍ଷ ହେବା ପରେ ଅଧ୍ୟାପକ ପଦ ପାଇବାପାଇଁ ଅପାତ୍ର ବିବେଚିତ ହେବାରୁ ମୋ ସାହାୟ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ ପଦ ପାଇବାକୁ ମୋ ପାଖକୁ ଆସିଥିଲେ । ୧୯୭୮ରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଅର ରାଜ୍ୟସଭାକୁ ନିର୍ବାଚିତ ହେବାଲାଗି ମୋତୁରୁ କିପରି ସାହାୟ୍ୟ ପାଇଥିଲେ, ତାହା ମହାରାଜା ରାଜେନ୍ଦ୍ର ନାରାୟଣ ସିଂହଦେବ, ତକ୍ରର ମହତାବ ଓ ସୁରଜମଳ ସାହା ବଞ୍ଚିଥିଲେ କହିଥାନ୍ତେ । ତାଙ୍କ ପିତା ତକ୍ରର କାଳିଦୀ ଚରଣ ପାଣିଶ୍ରୀହାଙ୍କଠାରୁ ମଧ୍ୟ ସେ ବୁଝିପାରିଥାନ୍ତେ । ସେ ମହିଳା ମୋ ଜୀବନକୁ ପଥାନ୍ତର କରାଇଲେ ।

ମୋ ବହୁମାନଙ୍କୁ ଆଗ୍ରହ ଯେ ମୁଁ ନିଯା ବା ପ୍ରଶଂସା କ’ଣ ପାଇବାକୁ ହକ୍କଦାର, ତାହା ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବାକୁ ସୁଯୋଗ ଦେବା ଲାଗି ଆମ୍ବଜୀବନୀ ଲେଖିବା ଉଚିତ । ମୁଁ ତାହାହିଁ କରୁଛି ।

ବାଲ୍ୟଜୀବନ

ଆମ ଘର ଅଳକା ନର କୁଳରେ । ଅଳକା ନର କାଠଯୋଡ଼ୀର ଗୋଟିଏ ଶାଖା ନର । ଦେବୀ ନର ଆମ ଘର ଦାଢ଼ରେ ଯାଇଛି । ଖରାଦିନେ ଅଳକା ନରର ପାଣି ଲୁଣି ହୁଏ ଓ ବର୍ଷା ଦିନେ ପ୍ରବଳ ବଢ଼ି ଆସେ । ଗାଁରେ ଆମେ ବଢ଼ନାରର ଅଂଶ ହୋଇଥିବାକୁ ମୋ ନନାକର (ପିତା) ଜଣେ ମାତ୍ର ଭାଇର ଓ ଅନେକ ଖୁଦୀ ଥିଲେ । ଖୁଦୀମାନେ ମୋର ଆଶ । ସେମାନେ ଥଣ୍ଡା କରି କହୁଥିଲେ ଯେ ମୁଁ କୁଆଡ଼େ ବଢ଼ିବେଳେ ଗୋଟିଏ ମୁଦା ହାଣି ଭିତରେ ଅଳକା ନରରେ ଭାଷି ଆସୁଥିଲି । ମୋ ବୋଇ ସେ ହାଣିଟିକୁ ଆଣି ଖୋଲି ଦେବାରୁ ମୋତେ ପାଇଗଲା । ଏକ ପକ୍ଷରେ ଦେବୀ ନର, ଅପର ପକ୍ଷରେ ଅଳକା ନର; ପିଲାଦିନୁ ମୋତେ ବଢ଼ି ସହିତ କେବଳ ପରିଚିତ କରାଇ ନଥିଲା, ବନ୍ୟାୟାବନ, ଘାଇଶଙ୍କା ଷତି ଓ ନରପହଞ୍ଚା ସହିତ ଚିହ୍ନା ପରିଚିତ କରାଇ ଦେଇଥିଲା । ପିଲାଦିନେ କୌତୁଳ୍ୟବନଶତଃ ମୁଁ ଗାଁ ଟୋକାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ନରରେ ମୁଗ୍ରା ଭସାଇବାକୁ ଯାଉଥିଲି । ଓଡ଼ିଶା ଗୋଟିଏ ନଦୀମାତୃକ ରାଜ୍ୟ । ସେହିପରି ଆମ ଗାଁଟି ନଦୀ ମାତୃକା ।

ଆମଙ୍କୁ ରାଯଗୁରୁ ବଂଶ କୁହାଯାଏ । ଆମ ଗାଁର ରାଜସ୍ବ ନାମ ସୁକିଯା ହେଲେ ହେଁ ଆମ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନଟିର ନାମ ଥିଲା ବାର ନରସିଂହପୁର । ଏହି ନାମରେ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାରେ

ଗୋଟିଏ ବିଶିଷ୍ଟ ଗାଁ ଅଛି । ଆମ ଗାଁର ନାମକରଣ କାହିଁକି ଏପରି ହୋଇଛି ସେ ଜତିହାସ କେହି କହି ପାରୁ ନାହାଁଛି । ତଥାପି ଏତିକି ଶୁଣାୟାଏ ଯେ ମୋର ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନେ ହରିଶପୁର ରାଜାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିମନ୍ତିତ ହୋଇ ସେ ଗାଁକୁ ଆସିଥିଲେ । ହରିଶପୁର ରାଜାଙ୍କର ଏବେ ଏରସମା ଥାନାରେ ଥିବା ବଜୋପସାଗର କୁଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ସରମତୀରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଅଛି । ପୁରୀ ପରି ସେଠାରେ ତ୍ରିମୂର୍ତ୍ତି ବିରାଜମାନ । ହରିଶପୁର ରାଜାଙ୍କ ପୁରାଚନ ଗଡ଼ରେ ଚଣ୍ଡୀ ମନ୍ଦିର ଅଛି । ତାହା ମଧ୍ୟ ସମ୍ବ୍ରଦ୍ଧ କୁଳରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଇଂରେଜମାନେ ତାଙ୍କ ବିରୋଧୀ କନ୍ଦିକା, କୁରଙ୍ଗ, ହରିଶପୁର, ମରିଶପୁର ଓ ବିଶୁନପୁର ରାଜାଙ୍କ ପଦଢୁଯତ କରି ଜମିଦାରୀରେ ପରିଣାମ କରିଥିଲେ । ହରିଶପୁର ରାଜଗାନ୍ଧି ଉଠିଗଲା । ଏହା ଗୋଟିଏ ଜମିଦାରୀ ହୋଇଯିବାରୁ ଲଭ୍ବ କର୍ଷଣ୍ଟୁଳିଷଙ୍କ ସୂର୍ଯ୍ୟାଷ୍ଟ ଆଜନ ଅନୁସାରେ ବାକି ରାଜସ୍ବ ପାଇଁ ଜମିଦାରୀଟି କଲିକତା ହାଇକୋର୍ଟରେ ନିଲାମ ହେବାରୁ କଲିକତା ଦୁଇ ନମ୍ବର କର୍ଷଣ୍ଟୁଳିଷ ଶ୍ରୀଟରେ ଥିବା ଗୋକୁଳ ଚନ୍ଦ୍ର ଲାହା ଏହାକୁ କିଣି ନେଇଥିଲେ । ମୋ ଜନ୍ମ ବେଳକୁ ଗୋକୁଳ ଚନ୍ଦ୍ର ଲାହା ଓ ତାଙ୍କ ଭାଇ ବୃଦ୍ଧାବନ ଚନ୍ଦ୍ର ଲାହା ଆମ ଜମିଦାର ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ବାପା କୃଷ୍ଣଦାସ ଲାହା ଜମିଦାରାଟି କିଣିଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କ ଭାଇରାତି ଯୋଗୁ ଇଂରେଜମାନେ ତାଙ୍କୁ ରାଜା ପଦବୀ ଦେଇଥିଲେ । ଲାହା ପରିବାର ଯେତିକି ଉନ୍ନତ ଓ ସୁଶିକ୍ଷିତ ସେତିକି ସଂସ୍କୃତ-ସମ୍ବନ୍ଧ । ତାଙ୍କ କରେରା ଥିଲା ବୋରିକିନାରେ । ମୁଁ ପାଠନାରେ ପଡ଼ିବାକୁ ଯିବାବେଳେ କଲିକତାର ଲାହା ପରିବାରରେ କେତେଥର ଅତିଥି ହୋଇଛି ଏବଂ ଗୋକୁଳ ଚନ୍ଦ୍ର ଲାହାଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ସମ୍ବ୍ରଦ୍ଧ ମୁରାରି ଚନ୍ଦ୍ର ଲାହାଙ୍କଠାରୁ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇଛି । ସେମାନେ ସରମତ ଓ ଗଢ଼ଠାରେ ସବୁ ଯାନିଯାତ୍ରା କରାଇଥିଲେ । ମୁଁ ପିଲାଦିନେ ଦେଖିଛି ମୋ ନନା ଗାଁର ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ନେଇ ସରମତଠାରେ ସ୍ବାନିଯାତ୍ରା, ଗୁଣ୍ଡିଚା ଯାତ୍ରା ଓ ବାହୁଡ଼ା ଯାତ୍ରା କରିବାକୁ ଯାଉଥିଲେ । ବର୍ଷକେ ଥରେ ଗଢ଼ଚଣ୍ଡଠାରେ ଚଣ୍ଡୀ ଗୁଣ୍ଡିବା ଲାଗି ପୂଜାବେଳେ ସାତଦିନ କାଳ ରହୁଥିଲେ । ସରମତ ଆମ ଗାଁଠାରୁ ପ୍ରାୟ କୋଡ଼ିଏ ମାଇଲ ଦୂର । ଗଢ଼ ପ୍ରାୟ ଅଠର ମାଇଲ । ସେଶୁଦ୍ଧିକ ସମ୍ବ୍ରଦ୍ଧ ପତାରେ । ସେଠାକୁ ଯିବାକୁ ଗାଡ଼ିଯୋଡ଼ା ନାହିଁ । ତେଣୁ ହାତୁଣମାନେ ସେଠାକୁ ପାଦରେ ଚାଲି ଯାଆନ୍ତି ଓ ସମ୍ବ୍ରଦ୍ଧ ନିକଟ ହୋଇଗଲେ ବାଲିରେ ଚାଲିବାକୁ ପଡ଼େ । ଏବେ କୁଆନ୍ତେ ଭଲ ରାସ୍ତା ହୋଇଗଲାଣି । ମୁଁ ନନାଙ୍କ ସାଗରେ ଦୁଇଥର ସରମତକୁ ଓ ଥରେ ମାତ୍ର ଗଢ଼କୁ ଯାଇଛି । ଜମିଦାରା ଉଠିଯିବା ପରେ ଯାନିଯାତ୍ରା ବନ ହୋଇଗଲାଣି । ଆମ ରାଜଗୁରୁ ପଦ ମଧ୍ୟ କଟିଗଲାଣି । ତା ନହେଲେ ପୁରୁଷାକୁମ୍ରମେ ଏହି ପଦବା ଆମର ଥିଲା । ଏଥୁପାଇଁ ଆମକୁ କେତେଶୁଦ୍ଧିଏ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ସୁବିଧା ମିଳୁଥିଲା । ରାଜାଙ୍କ ଅମଳରେ କ’ଣ ଥିଲା କେଜାଣି ଜମିଦାରୀ ଥିଲାବେଳେ ଲାହା ପରିବାର ବୋରିକିନା ଆସିଲେ ନନାଙ୍କୁ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଯାନ ମିଳୁଥିଲା ଓ ସେ ନାନା ପ୍ରକାର ଉପଚୋକନ ପାରୁଥିଲେ । ଦୋଳବେଳେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଦିନ ଆମ ଦାଶ୍ରତେ ଦୋଳ ମେଳଣ ହେଉଥିଲା ।

ଆମ ଦାଶବଂଶ ଦିନା ରାଜ ପୁରୋହିତ ହୋଇ ଆସୁଥିଲେ, ତାଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାଲାଣି ଆଉ ଦୁଇଟି ପରିବାର ବି ଆସୁଥିଲେ । ସେମାନେ ହେଲେ ମିଶ୍ର ଓ ତ୍ରିପାଠୀ ।

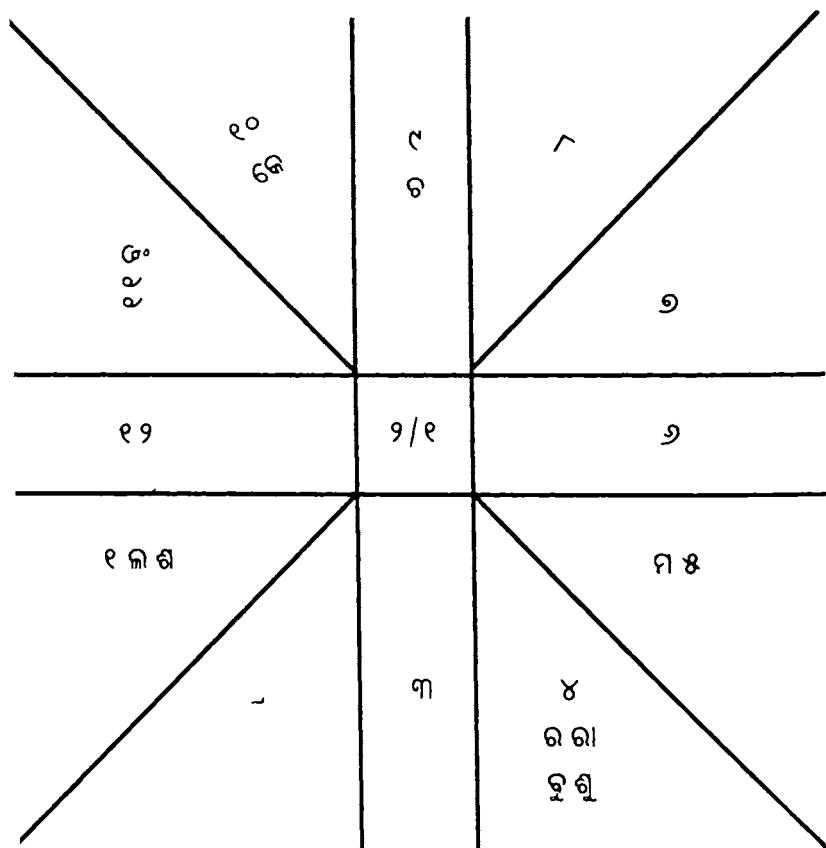
ଆମ ଶାସନରେ ଅଧିକାଂଶ ଦାଶ । ତିନିଗୋଟି ମିଶ୍ର ଓ ଆଉ ତିନିଗୋଟି ତ୍ରିପାଠୀ ପରିବାର ଅଛନ୍ତି । ଆମ ଶାସନରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପାଠକର ଜୋକ ନାହାଁଛି ।

ମୁଁ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲି ୧୯୧୮ ମସିହା ନରେମର ମାସ ୧୭ ତାରିଖ, ରବିବାର, କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ପ୍ରାତଃ ସାଢେ ତାରିଖ ଦେଲେ । ମୁଁ ବଡ଼ବଡ଼ିଆକଠାରୁ ଶୁଣିଛି, ଗୁଁ ମାରପେ ସେବିନ ସକାରୁ ଉଠି କଦକୀ ପାଚୁଙ୍ଗା ତଙ୍ଗା ରସାଇବାଲାଗି ତକାଡ଼କି ହୋଇ ଅଳକା ନରକୁ ବାହାରିଲେ । ସେମାନେ ବୋଉକୁ ତାକିଲେ । ବୋଉ ତଙ୍ଗା ଧରି ବାହାରିଛି, ଏହି ସମୟରେ ତା' ପେଟ କାଟିଲା ପରି ଜଣାପଡ଼ିଲା ଓ ମୁଁ ଜନ୍ମ ହୋଇ ପଡ଼ିଲି । ଆମ ଘରେ ବୋଉଛଢା ଆଉ କୌଣସି ସ୍ବୀଜୋକ ନଥିଲେ । ମୋ ମା' ବୋଉ ଆସିବା ଆଗରୁ ମରିଯାଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ ତାକୁ ସାହାୟ୍ୟ କରିବା ଲାଗି ଆମ ଘରପାଖିଆ ତା'ର ଜଣେ ଖୁବୀଶାଶ୍ଵ ଅଳକା ନରକୁ ନଯାଇ ରହିଗଲା । ତା'ରି ସାହାୟ୍ୟରେ ମୁଁ ଅତୁଡ଼ିଶାଳକୁ ଗଲି । ମୋ ଆଗରୁ ନନାକୁ ଗୋଟିଏ ପୁଅ ଓ ଗୋଟିଏ ଝିଅ ଜନ୍ମହୋଇ ମରିଯାଇଥିଲେ । ତେଣୁ ମୁଁ ଏକ ପ୍ରକାର ଅପତିଆଶି ଥିଲି ।

ମୋର ପିତା ବା ନନାଙ୍କ ନାମ ହାତିବନ୍ଦୁ ଦାଶ । ବୋଉ ନାଁ ବିମଳା ଦେବୀ । ଆମ ବଂଶକତା ମୋତେ ଜଣାନାହିଁ । ତେବେ ମୁଁ ଏତିକି ଜାଣେ ଯେ, ମୋ ପିତାମହଙ୍କ ନାମ ଶ୍ୟାମ ଚରଣ ଦାଶ, ପ୍ରପିତାମହଙ୍କ ନାମ ଆର୍ତ୍ତତ୍ରାଣ ଦାଶ ଓ ବୃଦ୍ଧ ପ୍ରପିତାମହଙ୍କ ନାମ ରଘୁନାଥ ଦାଶ । ଆମ ବଂଶକତାରେ କାହାରି ଭାଇ ନଥିଲେ । ସମସ୍ତେ ନିଜ ପିତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ସନ୍ଧାନ । ନନାଙ୍କର ଦୃଢ଼ାୟ ସନ୍ଧାନ ଗୋଟିଏ ପୁଅ ଥିଲା । ସେ ତା' ନାମ ରଖିଥିଲେ କାରବର ଦାଶ । ସେ ଅଢ଼େଇ ବର୍ଷରେ ଖାଦ୍ୟରୋଗରେ ମରିଯିବା ପରେ ଗୁଁ ଲୋକେ କହିଲେ ଯେ ଆମ ବଂଶରେ କାହାରି ଭାଇ ନଥିବାରୁ ବୀର ବେଶିଦିନ ବଞ୍ଚିଲା ନାହିଁ । ବୋଉ ବନ୍ଦୁ ବ୍ରତ ଉପବାସ କରି ଲଗାତର ନୃସିଂହପୁରାଣ ବୋଲାଇଲା । ବର୍ଷକେ ଥରେ ନୃସିଂହ ଚତୁର୍ଦଶୀ ପାଳନ କଲା । ଏହି ଚତୁର୍ଦଶୀ ପାଳନ କରିବା ଲାଗି ତାକୁ ବିଧିନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଥିଲା କହିଲେ ଚନେ । କାହିଁକି ନା, ଥରେ ଭାତ୍ର ଶୁନ୍କ ଚତୁର୍ଦଶୀ ଦିନ, ଯେଉଁଦିନ ଅନନ୍ତବ୍ରତ ପାଳନ କରାଯାଏ, ବୋଉ ଅଳକା ନରକୁ ବଢ଼ି ଦେଖିବାକୁ ଯାଇଥିଲା । ସେବିନ କିଏ ଅନନ୍ତବ୍ରତ ଉଚ୍ଚେଇ ତାହାଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ପରୁଆରେ ରଖି ରସାଇ ଦେଇଥିଲା କେଜାଣି ବୋଉ ସେ ପରୁଆଟିକୁ କେବି ଆଣିଲା । ସେହି ଦିନଠାରୁ ସେ ଚତୁର୍ବର୍ଷ କାଳ ଅନନ୍ତବ୍ରତ ପାଳୁଥିଲା । ଏହି ପରୁଆ ପାଇବାର ବର୍ଷକ ମଧ୍ୟରେ ନନାଙ୍କର ସପ୍ତମ ସନ୍ଧାନ ରୂପେ ଗୋଟିଏ ପୁତ୍ର ସନ୍ଧାନ ଜାତ ହେଲା । ବୋଉ ତା' ନାଁ ରଖିଲା ନୃସିଂହ । ତେଣୁ ଆମେ ଦୁଇ ଭାଇ ଓ ପାଞ୍ଚ ଭାଇଣୀ । ଆମ ଛଡ଼ା ଯୋଡ଼ିଏ ଉତ୍ତରଣୀ ଓ ଗୋଟିଏ ଭାଇ ମରିଯାଇଛନ୍ତି ।

ଜନ୍ମବେଳେ ମୁଁ ଘରେ ଏକମାତ୍ର ସନ୍ଧାନ ଥିଲି । ଖେଳିବାକୁ ମୋର କେହି ସାଇ ନଥିଲେ । କେବଳ ଦଦେଇକ ପୁଅ ଯୋଗିଆନା (ପରବର୍ତ୍ତୀ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଏକାଡେମୀର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଶ୍ରୀ ଯୋଗେନ୍ଦ୍ର ଦାଶ) ଓ ଘନଶ୍ୟାମ (ପରବର୍ତ୍ତୀ ପୁଲିସ୍ ବିଭାଗର ମହାନିରାକ୍ଷକ ଶ୍ରୀ

ଘନଶ୍ୟାମ ଦାଶ, ଆଇ.ପି.ଏସ.) ମୋର ସମସାମ୍ୟିକ ଥିଲେ । ମୋର ପିତାମହ(ବାପା) ବିଚାର କଲେ ଯେ ସାଙ୍ଗରେ ଜଣେ ଖେଳିବାକୁ ନ ରହିଲେ ମୁଁ କୁଆଡ଼େ ବୋଉକୁ ସବୁବେଳେ ହଇରାଣ କରିବି, ସେ ଆଉ ଘର କାମ କରି ପାରିବନାହିଁ । ତାକୁ ତ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଶାଶ୍ଵତ କି ଯା' କେହି ନଥିଲେ । ତେଣୁ ସେ ବୋରିକିନାରେ ବିଭାବୋଇଥିବା ତାଙ୍କ ଝିଅ, ନନାଙ୍କ ଭରଣୀ ଓ ମୋ ପିତାମହ ତରାନାନୀର ମଞ୍ଚିଆଁ ପୁଅ ଗେଣା ଓରପ ସୁଦର୍ଶନ ଷଡ଼ଳାକୁ ଆମ ଘରକୁ ତକାଇ ଆଣିଲେ । ଆମେ ଦୁହଁ ସାଙ୍ଗ ହୋଇ ବାପାଙ୍କ ତଥାବଧାନରେ ମୁଁ ପାଠ ପଡ଼ିବାକୁ ଯିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏକାଠି ରହୁଥିଲୁ । ମୋତେ ନଈ ଭଲ ଲାଗେ; କିନ୍ତୁ ନନା କି ବୋଇ ନଈକୁ ଗାଧୋଇଗଲା ବେଳେ ହୋଟ ପିଲା ଦୋଳି ମୋତେ ସାଙ୍ଗରେ ନେଉ ନଥିଲେ । ମୁଁ ମନେ ମନେ ବିକଳ ହେଉଥିଲି । ଖାରାବେଳ ଖିଆପିଆ ସରିଲେ ମୋତେ ନଈକୁ ନେବା ଲାଗି ବାପାଙ୍କ ପାଖରେ ଛିଦ୍ର କରୁଥିଲି । ଗୋଟିଏ ବୋଲି ନାଟି, ସେ ବାକ'ଣ କରନ୍ତେ । ସେ ମତେ ନଈକୁ ନେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡକୁ ବାଡ଼େଇ ଶୁଆଇ ଦେଉନଥିଲି । ସେ ମୋତେ ଶୀରାମିଆ



ବୋଲି ତାକୁଥିଲେ । ସେ ଗେଲରେ ନନାକୁ ଡାକି ଆପରି କରୁଥିଲେ— “ଆରେ ହାଡ଼ିଆ ! ଏ ଶାରାମିଆଣା ମତେ ଶୁଆଇ ଦଉନି ।” ଶେଷରେ ସେ ତିନିଟା ବେଳ ସରିକି ମୋତେ କାନ୍ଧରେ ବସାଇ ନଇକୁ ନେଉଥିଲେ ଓ ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ପୁଣିଥିରେ ଗାଧୋଉଥିଲେ । ମୁଁ ମା’ (ପିତାମହୀ)କୁ ଜୀବନରେ ଦେଖିନାହିଁ । ତା’ ନାଁ ଥିଲା ଶରଦୀ ବା ଶ୍ରୀଦା ଦେବୀ । ତେଣୁ ମୁଁ ତା’ ସ୍ଵେଚ୍ଛା ପାଇନି ଓ ତା’ ସାଙ୍ଗରେ ଗେଲ ହୋଇନାହିଁ । ମୋତେ ତିନିବର୍ଷ ବ୍ୟସ ହେବା ବେଳକୁ ମୋର ଗୋଟିଏ ଉଦ୍ଧବୀ ଜନ୍ମ ହେଲା । ତା’ ନାଁ ରାଧାମଣୀ । ବୋଉ କାର୍ଯ୍ୟବ୍ୟସ୍ତ ଥିବାରୁ ତାକୁ ଖେଳାଇବା ଦାୟିତ୍ବ ମୋ ଉପରେ ଓ ବାପାଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିବା ।

ଆମେ ସେତେ ଥିଲାବାଲା ନଥିଲୁ । ଆମର ସେତେ ଜମିବାଡ଼ି ନଥିଲା । ବୋଉ କହୁଥିଲା ଯେ ସେ ବାହାହୋଇ ଅସିଲା କେବଳୁ ଆମ ଘରେ ବର୍ଷକୁ ଖାଇବାକୁ ନଥିଲା । ଆମେ ରାଜଗୁରୁ ଓ ରାଜପୁରୋହିତ ଥିବାରୁ ଅନ୍ୟ କୋଉଠି ଯଜମାନୀ କରିବା ଆମ ପକ୍ଷରେ ଅମୟ୍ୟାଦାକର ଥିଲା । ତଥାପି ଆମେ ବିଶେଷ ଅଭାବଗ୍ରୂହ ନଥିଲୁ ଓ ବାଲ୍ୟକାଳରେ ମୁଁ କୌଣସି ବିଷ୍ୟରେ ଅଭାବ ଅନୁଭବ କରିନଥିଲି ।

ଉଣେ କେୟାତିଷ ମୋ ଜାତକ ତିଆରି କରିଥିଲେ । ସେ ଉବିଷ୍ୟତବାଣୀ କରିଥିଲେ— “ପିଲାଟି ଶୁଭ ମହାଦଶୀରେ ଜନ୍ମ । ଚାରିଗୋଟି ଶ୍ରୁତି ତାହାର ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପ୍ରାନରେ ଅଛନ୍ତି । ସେ ଜୀବନରେ ବହୁତ ନାଁ କମେଇବ । ସବୁବେଳେ ତା’ ସାଙ୍ଗରେ ଶତ୍ରୁମାନେ ଲାଗି ରହିଥିବେ । ତାକୁ ଉପରକୁ ଉଠାଇ ଦେବେ ନାହିଁ । ସେ ଉପରକୁ ଉଠିବା ମାତ୍ରକେ ତା’ ଗୋଡ଼କୁ ଶାଶ୍ୱତ୍ଥିବେ । ତେଣୁ ସୁଖ ଓ ଦୁଃଖ ମଧ୍ୟରେ ତା’ ଜୀବନ କଟିବ ।” ମୋ ମାତାମହ ବା ଅଜା ଜଣେ ଜ୍ୟୋତିଷ ଥିଲେ । ସେ ମଧ୍ୟ ସେଇଆ କହୁଥିଲେ । ଏହି ଉବିଷ୍ୟତ ବାଣୀ ସତ ହେଲା କି ନାହିଁ ତାହା ଅନ୍ୟମାନେ ବିଚାର କରିବେ; କିନ୍ତୁ ଏଥିରୁ ମୋର ଗୋଟିଏ ଲାଭ ହେଲା । ନନା ଯେ କୌଣସିମତେ ପାଠ ପଡ଼ାଇବା ଲାଗି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥିଲେ । ସେ କଷ୍ଟ ସହି ନଥିଲେ ମୁଁ ପାଠ ପଡ଼ି ପାରି ନଥାନ୍ତି । ମୋ ଜନ୍ମ କୁଣ୍ଡଳୀ ତଳେ ଦିଆଗଲା । ମୋର ରାଶି ମେଷ ଓ ଦ୍ଵିତୀୟ ନଷ୍ଟତ୍ରୁ । ଆମ ଗୋତ୍ର ହେଲା କାଶ୍ୟପ ଗୋତ୍ର । ଆମ ବେଦ ଯଜ୍ଞବେଦ ।

ମୁକୁତଦେବ ମହାରାଜାଙ୍କ ଅଚଗଙ୍କ ସାଳ ବିନ୍ଦୁ ଦିୟ କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁଭ ତତ୍ତ୍ଵଦଶୀ ରବିବାର ରାତ୍ରି ଦ ୨୧ । ୩୦ ଲିଟା ସିଂହ ଲକ୍ଷ୍ମୀ । ଶୁଭଦଶୀ ତତ୍ତ୍ଵପାତ ବ.୪ । ୮ । ୧୮ ଦିନ, ଇଂରାଜୀ ୧୭ । ୧୧ । ୧୯୧୮ ।

ବାଲ୍ୟଶିକ୍ଷା ।

ମୋତେ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ହେଲାବେଳକୁ ବାପା ଶ୍ୟାମ ଚରଣ ଦାଶ ମରିଗଲେ । ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ନନାକର କେହି ଅଭିଭାବକ ରହିଲେ ନାହିଁ । ନନାକୁ ସେତେବେଳକୁ ମୋତେ ତେରଣୀ ବର୍ଷ । ମୋ ମାମୁଁର ଆମ ଗାଁ ପାଖ ଓରିଯାରେ । ସେଠାରେ ଥିବା ନୀଳକଷ୍ମୀ ମହାଦେବଙ୍କ ମହିମା ଅତି ଅଲୋକିକ । ଆମ ଗାଁ ଲୋକେ ନୀଳକଷ୍ମୀର ମହିରକୁ ସଜେ

ସକାଳେ ଯାଆନ୍ତି । ଏହା ଆମ ଗାଁଠାରୁ ମାତ୍ର ଦୁଇଶହ ଗଜ ଦୂର । ମୋ ଅଜା ଅଲେଖ ରଥ ଜଣେ ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । ସେ ନନାଙ୍କ ଅଭିଭାବକ ଦାୟିତ୍ବ ବହନ କଲେ । ମତେ ସଂସ୍କୃତ ପଢ଼ାଇବା ଲାଗି ନନାଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ । ସଂସ୍କୃତ ଶିଖିବା ଲାଗି ଚୋଇ ନଥିଲା ଏବଂ ପଢ଼ାଇବା ଭବି କୌଣସି ପଣ୍ଡିତ ନଥିଲେ । ଆର ତ ଅକ୍ଷର ଶିକ୍ଷା ଦରକାର । ତେଣୁ ଗାଁରେ ଗୋଟିଏ କାହାଳୀ ବା ଚାଟଶାଳୀ ଆମ ଦାଷ୍ଟପିଣ୍ଡା ଉପରେ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ବକିଆ ଅବଧାନ ଓରପ ବକରାମ ନାୟକ ଏହି ଚାହାଳୀର ଶିକ୍ଷକ ନିୟୁତ ହେଲେ ।

ଏଠାରେ ଚାଟଶାଳୀ କଥା ଟିକିଏ କହିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏହା ହେଉଛି କୌଣସି ଶୁଭକୁଳ ଅବଶ୍ୱରେ ଗାଁ ଶହିର ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନ । ଏହା ସମ୍ପଦକୁ ଜଣା ଯେ, ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ସୁଲରେ ପଢ଼ିବା ଲାଗି ଅନିକୁ ଥିଲେ । ପ୍ରଥମେ ଜଣେ ଅବଧାନ ଆସି ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଅକ୍ଷର ଶିକ୍ଷା ଦେଉଥିଲେ ଓ ଅକ୍ଷର ଲେଖିବା ଶିଖାଉଥିଲେ । ମିଶାଣ, ଫେଡ଼ାଣ, ହରଣ, ମୁଣାଣ, ଓଡ଼ାଳ, ଫେଡ଼ାଳ ଆଦି ଗଣିତ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଉଥିଲା । ଅକ୍ଷର ପରିଚୟ ହେବାପରେ ଅକ୍ଷର ଲେଖା ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଉଥିଲା । ଫାଉଫେନ୍ କଲମ ବା ନିବ୍ ଥିବା ସାଧାରଣ କଲମର ବ୍ୟବହାର କାହାରିକୁ ଜଣା ନଥିଲା; ଏପରିକି କାରାଜର ବଞ୍ଚିବାର ମଧ୍ୟ ନଥିଲା । ତେଣୁ ଆମେ ତାଳପତ୍ର ଉପରେ କୁହା କଲମ ବା ଲେଖନ ସାହାଯ୍ୟରେ ଅକ୍ଷର ଶିଖୁଥିଲୁ । ଏହି ଲେଖିବା ତଙ୍କ ଯୋଗାସନ ଓ କସରତ ମିଶ୍ରଣ କହିଲେ ତଙ୍କେ । ଦୁଇଗୋଡ଼ିକୁ ଟେକି, ଆଶ୍ଵକୁ ଯୋଡ଼ି, ପାଦ ଉପରେ ବସୁଥିଲୁ ଏବଂ ମଣି ଆଶ୍ଵୁଠି ଓ ତା' ପରବର୍ତ୍ତୀ ଦୂର ଆଶ୍ଵୁଠି ମଧ୍ୟରେ ଲେଖନକୁ ଧରି କୁହା ଆଶ୍ଵୁଠି ସାହାଯ୍ୟରେ ଲେଖା ଯାଉଥିଲା । ତାଳପତ୍ରରେ ଲେଖିବା ଲାଗି ଶାରାରିକ ଜୋର ବି ଆବଶ୍ୟକ ୟଥିଲା ।

ଏହି ଅବଧାନ ବା ଆପଣ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଘରେ ରହୁନଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପାଇଁ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଖାଇବା ବଦୋବନ୍ତ ନଥିଲା । ଚାହାଳୀରେ ପଢ଼ୁଥିବା ପିଲାମାନଙ୍କ ଘରେ ସେ ପାଲିକି ଖାଉଥିଲେ । ଯାହାଘରେ ଯେଉଁଦିନ ଖାଉଥିଲେ, ସେହିଦିନ ତାଙ୍କ ଘରେ ଶୋଉଥିଲେ । ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀ ବା ବସନ୍ତ ପଞ୍ଚମୀ ଓ ହରିତାଳିକା ବା ଶାଶ୍ଵତ ଚତୁର୍ଥୀ ଦିନ ପିଲାମାନେ ତାଦା କରି ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଖଣ୍ଡିଏ କୁଗା କିଣୁଥିଲେ । ଗୋଟିଏ ନଢ଼ିଆ ବା ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀ କୁରସ୍ତା ରୂପେ କଜନୀ କରି, ତାକୁ ଧରି ଆମେ ଗାଁତ ବୋଲି ବୋଲି ପରିଷାଏ ଅଧିଳାଏ ଆଦାୟ କରି ଆପଣକୁ ଦେଉଥିଲୁ । ଫସଳ ଅମଳ ବେଳେ ଏହିପରି ଗାଁତ ବୋଲି ତାଙ୍କପାଇଁ ହଳା ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଉଥିଲା । ଏହି ହଳାଗୁଡ଼ିକରୁ ମିଳୁଥିବା ଧାନକୁ ଅବଧାନେ ଘରକୁ ପଠାଉଥିଲେ । ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନ ହେଲେ ବି ଆମେ ଚାଟମାନେ ତାଙ୍କ ପଦସେବା କରୁଥିଲୁ । ଏପରି କି ନଈପାଣି କୁଣି ହେବାବେଳେ ଗାଧୋଇବା ପାଇଁ ତାଙ୍କ କୁଅରୁ ପାଣି କାଢି ଯୋଗାଇ ଦେଉଥିଲୁ । ଏହାର୍ହ ଥିଲା ଛାତ୍ର ଓ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ପର୍କ ।

ମୁଁ ବକିଆ ଅବଧାନଙ୍କ ପାଖରେ ଦୁଇବର୍ଷ ପଢ଼ି ଜାଗେଜିରେ କୁହାଯାଉଥିବା "Reading, Writing ଓ Arithmetic" ବା ୩R ଶିକ୍ଷା କରି ସଂସ୍କୃତ ପଢ଼ିବା ଲକ୍ଷ୍ୟରେ

“ଅମର କୋଷ” ନାମକ ଶବ୍ଦକୋଷ ମୁଖ୍ୟ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲି । କଥାରେ ଥିଲା - “ଯେ ପଡ଼ିଥିବ ଅମରକୋଷ, ଆଉ ସବୁ ପାଠ ଚାଳରେ ଖୋସ ।” ଅଜାତ ଚାହୁଁଥିଲେ ନାତି ସଂସ୍କୃତ ପଡ଼ି ପଣ୍ଡିତ ହେବ । ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଖୁବ ଦକ୍ଷତାର ସହିତ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯାଇଥିଲା; କିନ୍ତୁ ନନ୍ଦାଙ୍କ ମନ ମାନ୍ଦୁ ନଥିଲା । ତାଙ୍କର ଜ୍ୟୋତିଷଙ୍କ ରବିଷ୍ୟତ ବାଣୀ ମନରେ ଥିଲା । ସେ ଚାହୁଁଥିଲେ, ମୁଁ ସାହେବୀ ଜଙ୍ଗରେ ପାଠ ପଡ଼ିବି । ଓଚିହ୍ନ ଗାଁର ଦାଶଙ୍କ ଘର ନାତି ଶ୍ରୀ ମହେଶ୍ୱର କର ଥରେ ମାମ୍ବୁ ଘରକୁ ଆସିଥିଲେ । ନନ୍ଦା ତାଙ୍କର କୁଟୁମ୍ବୀ ମାମ୍ବୁ । ସେ ମଧ୍ୟ ଭର୍ଣ୍ଣାକୁଳର (ଏମ.ଭି) ପାସ କରି ଗୁରୁ ତ୍ରେନିଂ (ଆଜିକାଲିର ର.ଟି) ପାଇଥିଲେ । ସେ ମଧ୍ୟ ଚାକିରି ଅନ୍ତେଷ୍ଟଶରେ ଥିଲେ । ନନ୍ଦା ତାଙ୍କୁ ମୋ ପଡ଼ିବା କଥା କହିବାକୁ ସେ ଗାଁରେ ଗୋଟିଏ ନିମ୍ନ ପ୍ରାଥମିକ ସ୍କୁଲ ବସାଇବା ପ୍ରାଥମିକ କଲେ । ତାଙ୍କ ମାମ୍ବୁ ଘରେ ମଧ୍ୟ ଦୁଇଜଣ ସାନମାମ୍ବୁ ଓ ଜଣେ ମାମ୍ବୁ ପ୍ରାଥମିକ ଭାଇ ପଡ଼ିବାକୁ ଥିଲେ । ନନ୍ଦା ତାଙ୍କୁ ଆମ ଘରକୁ ଡାକିଆଣିଲେ । ସେ ମୋତେ ଚାହାଳୀରେ ପଡ଼ିଥିବା ପାଠକୁ ପଚାରି ପରାକ୍ଷା କରି କହିଲେ - “ମୁଁ କୁଆଡ଼େ ଜଣେ ବିଦିଷଣ ଛାତ୍ର ଏବଂ ସାହେବୀ ଜଙ୍ଗରେ ପଡ଼ିଲେ ଖୁବ ଉପରକୁ ଉଠିପାରିବି । ପଇରେ ୧୯୭୫ ରେ ଓଚିହ୍ନ ନିମ୍ନ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ଲାଟିଟ ହେଲା । ଶ୍ରୀ ମହେଶ୍ୱର କର ହେତ୍ତ ପଣ୍ଡିତ ନିୟମିତ ହେଲେ । ମାଇନର ପରାକ୍ଷାରେ ପାଶ କରିଥିବା ସୁନ୍ଦିନା ଗାଁର ମୁରଳୀଧର ମହାନ୍ତି ହେଲେ ସେକେଣ୍ଟ ବା ଦ୍ଵିତୀୟ ପଣ୍ଡିତ । ହେତ୍ତ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ବେତନ ଥିଲା ମାସିକ ବାରକାଳୀ ଓ ସେକେଣ୍ଟ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ମାସିକ ସାତ ଟଙ୍କା ଦିଆଯାଉଥିଲା । ମୁଁ ପ୍ରାଥମ ଶ୍ରେଣୀରେ ନାମ ଲେଖାଇଲି ।

ଆମକୁ ତ ଇଂରେଜୀ ଜଣା ନଥିଲା । ହେତ୍ତ ପଣ୍ଡିତ ମଧ୍ୟ ଇଂରେଜୀ ଜାଣି ନଥିଲେ । ସେକେଣ୍ଟ ପଣ୍ଡିତ ମାଇନର ପାଶ କରିଥିଲେ ବୋଲି ସେ ଇଂରେଜୀ ଲେଖିପଡ଼ି ଜାଣିଥିଲେ । ଆମେ ଉଭୟ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ “ମାଷ୍ଟେ” ବୋଲି ସଂବୋଧନ କରୁଥିଲୁ । “ସାର” କହିବା ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଜଣା ନଥିଲା ।

ସେତେବେଳେ କିଶୋରୀ ଚରଣ ଦାସ ବୋଲି ଜଣେ ସ୍କୁଲ ସବଜନସେକ୍ରର ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଅପିସ ଟିର୍ଗୋଲରେ ଥିଲା । ଅୟମ ଗାଁ ସେତେବେଳେ ଏରସମା ଆନ ଅଧୀନରେ ଥିଲେ ହେଁ ଯଥେଷ୍ଟ ସ୍କୁଲ ନଥିବାରୁ ଏରସମା ଓ ଟିର୍ଗୋଲ ଥାନା ଦୁଇଟିର ବିଦ୍ୟାଳୟଗୁଡ଼ିକ ଜଣେ ମାତ୍ର ସବଜନସେକ୍ରର ଅଧୀନରେ ଥିଲା । କିଶୋରୀ ବାବୁ ଆମ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଦେଖିବାକୁ ଆସିଲେ । ମାଷ୍ଟେ ମୋ କଥା ତାଙ୍କୁ କହିଲେ । ସେ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ ଯେ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ନିମ୍ନ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଜଣେ ଲେଖାଏଁ କୃତା ଛାତ୍ର ଟିର୍ଗୋଲର ମଣିଜାତୀରେ ଥିବା ତାଙ୍କ ଅପିସରେ ହେଉଥିବା ବୁଝି ପରାକ୍ଷା ଦେଇପାରିବେ ଏବଂ ସେଥିରେ ଉଭାର୍ଷ ହେଲେ ଛାତ୍ରଟି ମାସିକ ଟିନିଟଙ୍କା ବୁଝି ପାଇବ ଓ ସ୍କୁଲ ଦରମା ନ ଦେଇ ମାଇନର ସ୍କୁଲରେ ଚାରିବର୍ଷ ପଢ଼ିପାରିବ । ସବଜନସେକ୍ରର ବା ସେତେବେଳେ କୁହାୟାଉଥିବା ବାବୁକଠାରୁ ଏହି ସୂଚନା ପାଇ ମାଷ୍ଟେ ବୁଝି ପରାକ୍ଷା ପାଇଁ ପିଲା ପଠାଇବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତି ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ । ୧୯୭୫ରେ ତାଙ୍କ ସାନମାମ୍ବୁ ଲୋକନାଥ ଦାଶ ବୁଝି ପରାକ୍ଷା ଦେଲେ । ଏହା ଥିଲା ମାଷ୍ଟେ ପାଇଁ ରିହର୍ସାଲ

ପରି । ୧୯୭୨ର ଅଭିଷେତା ପରେ ସେ ମୋତେ ୧୯୭୭ରେ ବୃଦ୍ଧି ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ପଠାଇଲେ । ମୁଁ ସାହିତ୍ୟ ଓ ଗଣିତରେ ସର୍ବୋତ୍ତମା ନମ୍ରତା ରଖି ଆମ କେନ୍ଦ୍ରରେ ପ୍ରଥମ ହେଲି ଓ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଲି ।

ସେତେବେଳେ ନିମ୍ନ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଚାରିଶୋଟି ଶ୍ରେଣୀ ଥିଲା । ଶିଶୁ, ପ୍ରଥମ, ଦ୍ୱିତୀୟ ଓ ତୃତୀୟ ଶ୍ରେଣୀ । କେବଳ ସାହିତ୍ୟ ପାଇଁ ବହି କିଣାଯାଉ ପଡ଼ା ଯାଉଥିଲା । ଆଉ କୌଣସି ବିଶ୍ୱଯ ପାଇଁ ବହି ନଥିଲା । ମଧ୍ୟସୂଦନ ରାତ୍ରିକ ବର୍ଷବୋଧ, ଶିଶୁବୋଧ ଓ ବାଚବୋଧ ଆମର ସାହିତ୍ୟ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଥିଲା । ମାତ୍ରେ ନିଜେ ମନରୁ ଆମକୁ ଗଣିତ ପଡ଼ାଉଥିଲେ । ଅନ୍ୟ ପାଠ୍ୟ ନଥିଲା କହିଲେ ଚଳେ । ଶିଶୁ ଶ୍ରେଣୀ ପିଲାମାନେ ଚାହାଳାପରି ମାଟି ଉପରେ ଖଢ଼ିରେ ଅକ୍ଷର ଲେଖି ଶିଖୁଥିଲେ । ହାତସଳକ୍ଷ ହେଲେ ସିଲଟ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଥିଲା । ମୁଁ ଚାହାଳାରେ ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ଶିକ୍ଷା ଶେଷ କରିଥିଲି ବୋଲି ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀରେ ଉଚ୍ଚ ହୋଇଥିଲି । ମୂଳରୁ ସିଲଟରେ ଲେଖିଲି । ଆଗରୁ ସିଲଟ ବ୍ୟବହାର ଜାଣିନଥିଲି । କାଗଜ ଓ କଳମ ବ୍ୟବହାର ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଏବର କଳମ ସେତେବେଳେ ବ୍ୟବହାର ହେଉ ନଥିଲା । ପଞ୍ଚୀ କଳମର ଚଳଣି ଥିଲା । କାଠି କଳମ ବା ନିବ୍ରତ କଳମର ବ୍ୟବହାର ନିଷିଦ୍ଧ ଥିଲା । କାଗଜ ଓ କଳମର ବ୍ୟବହାର ଆରମ୍ଭ କରି ମାତ୍ରକୁ ଅଜାମାନଙ୍କଠାରୁ କମ୍ ଶାକି ଶୁଣିବାକୁ ପଡ଼ିନି । ସେ ଆମ ଜାତି ନେବା ଷଡ଼ୟନ୍ତରେ ଲିପ୍ତ ଅଛନ୍ତି ବୋଲି ନିହିତ ହେଲେ ।

ସୁଲକ୍ଷଣା ପରିମଳ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଉପରେ ଥିଲା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନ ଜଣେ ଜଣେ ଛାତ୍ର ଘର ଡଳାଇଦେଉଥିଲେ । ମାତ୍ରକ ତଥାବଧାନରେ ଆମେ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ବିଚିତ୍ର କରିଥିଲୁ । ନଈ ନିକଟରେ ଥବାରୁ ପାଶିର କୌଣସି ଅସୁରିଧା ନଥିଲା । ବାବୁ ଆସିବା ବେଳେ ଆମ ବିଚିତ୍ରାକୁ ଖୁବ୍ ପ୍ରଶଂସା କରିଥିଲେ । ବିଚିତ୍ରରେ କେବଳ ଫୁଲଗଛ ଥିଲା । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ କାମ କରାଇ ପରିବାପତ୍ର ଉପାଦନ କରି ନିଜ ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ନେଇଯିବା ପ୍ରବୃତ୍ତି ମାତ୍ରଙ୍କର ନଥିଲା । ଏହା ମଧ୍ୟ ଅନାବଶ୍ୟକ ଥିଲା; କାରଣ ହେତୁ ପଣ୍ଡିତ ମାମୁଁପରେ ଓ ସେକେଷ୍ଟ ପଣ୍ଡିତ ନିଜ ଘରେ ରହୁଥିଲେ ।

ସେତେବେଳେ ସବରନିୟପେକ୍ଷର ବର୍ଷକୁ ଦୁଇଥର ବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିଦର୍ଶନରେ ଆସୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଆସିବା ଦିନ ଅଛିରେ ଉପର ପାନିତ ହେବାପରି ଥିଲା । ପିଲାମାନେ ଓ ତାଙ୍କ ଅଭିଭାବକମାନେ ପେଢ଼ି ଲୁଗା ପିଷି ଆସୁଥିଲେ । ମାତ୍ରକୁ ହୁରା ରଚିତ ସ୍ଵାଗତ ସଂଗୀତ ବୋଲାହୋଇ ତାଙ୍କୁ ଅଭ୍ୟର୍ତ୍ତନା କରାଯାଉଥିଲା । ତାଙ୍କ ଖାଇବା ପିଲାବା ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଅଭିଭାବକମାନେ କରୁଥିଲେ । ସେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ରେଣୀକୁ ଯାଇ ପାଠ ପରୀକ୍ଷା କରୁଥିଲେ ଓ ଫେରିଯାଇ ଗୋଟିଏ ବିଶ୍ୱଦ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ବିବରଣୀ ଲେଖି ପଠାଇଥିଲେ । ଏଥରେ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ପ୍ରଶଂସା ପରିବର୍ତ୍ତେ ଅଭାବ ଥିବା ଉପାଦାନ ବିଶ୍ୱଯରେ ସତର୍କବାଣୀ ଥିଲା । ସେ ପ୍ରଥମକୁ ମୋତେ ଚିନ୍ତିଥିଲେ ବୋଲି ପରିଦର୍ଶନ ବେଳେ ମୋତେ ବେଶୀ ପ୍ରଶା ପଚାରୁଥିଲେ । ମୋର ଭାଗ୍ୟ ସେ କିମ୍ବା ସୁଲକ୍ଷଣା ଉପରେ ଥିବାରେ ମୋତେ କଲେଜ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କେ ହଠାତ୍ ଚିନ୍ତି ପାରିଥିଲେ । ଏବେ ଆଉ ସେ ଶ୍ରାକୃଷ୍ଣ ନାହାନ୍ତିକି ସେ ମଧ୍ୟରାପୁରା ନାହିଁ । ବିଦ୍ୟାଳୟ

ପରିଦର୍ଶନ କାର୍ଯ୍ୟର ଗୁଣ, ପରିମାଣ ଓ ପର୍ଦତି ଲୋପ ପାଇଯାଇଛି । ସବୁଜନସପେକ୍ଷରମାନେ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯିବା ପରିବର୍ତ୍ତ ଶିକ୍ଷକମାନେ ସେମାନଙ୍କ ପଦବୟନା କରିବାକୁ ଯାଉଛନ୍ତି । ଦିଆନିଆ ହୋଇପାରିଲେ ଶିକ୍ଷକମାନେ ନିୟମିତ ସୁଲକ୍ଷଣରେ ପାଠ ପଡ଼ାଇବାର ଆବଶ୍ୟକତା ରହୁନାହିଁ । ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା କୁଆଡ଼େ ଏକପ୍ରକାର ବ୍ୟବସାୟରେ ପଂରିଶିତ ହୋଇଯାଇଛି ।

ମୁଁ ୧୯୭୭ରେ ବୃଦ୍ଧି ପରୀକ୍ଷା ଦେବାପାଇଁ ତିର୍ରୋଲର ମଣିଜ୍ଞା ଯାଇଥିଲି । ବିଲବାରରେ ତାହା ଆମ ଗାଁଠାରୁ ପ୍ରାୟ ୭୦ କିଲୋମିଟର ଦୂର । ମୋତେ ସେତେବେଳେ କୁ ନଥ ବର୍ଷ ପୂରି ଦଶ ବର୍ଷ ପଶିଛି । ମୁଁ ଏତେବାଟ ଚାଲିକରି ଯା'ନ୍ତି ବା କିପରି ? ପରୀକ୍ଷା ତିଥେମର ମାସ ଆରମ୍ଭରେ ହେଲା । ନନା ଓ ମାନ୍ଦ୍ରେ ମୋତେ ଅଧିକାଂଶ ବାଟ କାନ୍ଦରେ ବସାଇ ନେଇ ଯାଇଥିଲେ । ପରୀକ୍ଷା ଆରମ୍ଭ ହେବାର ଦୂରଦିନ ଆଗରୁ ଆମେ ଗାଁ ଛାଢିଥିଲୁ । ଓଚିଦା ଦାଶକ ଘରବହୁ ଚଳନା ଘର ନବୁଆରେ ଥିଲା । ଆମେ ପ୍ରଥମ ଦିନ ରାତିରେ ତାଙ୍କ ଘରେ ରହିଲୁ । ଦ୍ଵିତୀୟ ଦିନ ମଣିଜ୍ଞାରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ଲକ୍ଷ ପୋଲ ପାଖରେ ବସାଇର କରିଥିଲୁ । ପାଣି ଘୁଁଘୁଁ ହୋଇ ପଢୁଥିବାରୁ ରାତିରେ ନିଦ ହେଲା ନାହିଁ । ତା'ପରଦିନ ପରୀକ୍ଷା । ଗୋଟିଏ ଦିନ ମାତ୍ର ପରୀକ୍ଷା ହେଲା । ଅଙ୍କରେ ମୋର ସବୁ ଉତ୍ତର ଠିକ୍ ହୋଇଛି ବୋଲି ମାନ୍ଦ୍ରେ ଜାଣିପାରି କହିଲେ, ମୁଁ ନିଷ୍ପତ୍ତି ବୁଝି ପାଇବି । ଆମେ ଫେରିବା ବେଳେ ଝକଡ଼ ବାଟେ ଶାରଳା ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଦର୍ଶନ କରି ଗୁହାରୀ ଜଣାଇ ଆସିଲୁ । ସେଥର ମୁଁ ବୁଝି ପାଇଥିବା ଯୋଗୁଁ ନନା ମୋର ସବୁ ପରୀକ୍ଷା ବେଳେ ଶାରଳା ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଗୁହାରା କରୁଥିଲେ । ନାଲକଣ୍ଠେଶ୍ଵରଙ୍କ ପାଖରେ ମଧ୍ୟ ଜଳଛାଯା ହେଉଥିଲା ।

ପରୀକ୍ଷା ଦେବା ଥିଲା ମୋ କାମ । ମୁଁ ସେତକ ସାରି ଦେଇ ଆସିଥିଲି । ଫଳ ବାହାରିବା କଥା ମୋତେ ଜଣା ନଥିଲା । ମାନ୍ଦ୍ରେ, ନନା ଓ ପୋଷମାଷର ଦୟାନିଧି ନନ୍ଦ (ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ପୁରୁଷର ପ୍ରାପ୍ତ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷକ ଲୋକନାଥ ନନ୍ଦଙ୍କ ପିତା) ପରୀକ୍ଷା ଫଳ ବିଷୟରେ ଜାଣିଥିଲେ । ତିଥେମର ମାସ ଶେଷ ସପ୍ରାହରେ ଦିନେ ମୁଁ ଗାଁ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ସହିତ ଗୋଟିଏ ଅଭାବୁଣର ଶୁଦ୍ଧିକ୍ରିୟାରେ ତୁଡ଼ାଦହି ଖାଇବାକୁ ଯାଇଥିଲି । ରାତି ୮ ଟା ବେଳେ ଫେରିଲୁ । ନାଲକଣ୍ଠେଶ୍ଵରଙ୍କ ଦେଉଳ ପାଖରେ ଜଣେ ନନାଙ୍କୁ କହିଲା ଯେ, ମୋ ନାଁରେ ଗୋଟିଏ ଲମ୍ବ ଚିଠି ଆସିଛି ବୋଲି ପୋଷମାଷର ନିଧିଆ ପିତରା କହୁଥିଲେ । ମୋତେ କୁଆଡ଼େ ସରକାର ଚଙ୍ଗ ଦେବେ ବୋଲି ସେଥିରେ ଲେଖାଥିଲା ବୋଲି ସେ କହିଲା । ମୁଁ ଗାଁକୁ ଆସିଲି । ନନା ମାନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ ବୁଝିଲେ ଯେ, ମୁଁ ମାସିକ ତିନିଟଙ୍କା ହିସାବରେ ବୁଝି ପାଇଛି । ବାଲିକୁଦା ମଧ୍ୟ ରଙ୍ଗରାତ୍ରି ମାଜନର ସୁଲକ୍ଷଣରେ ନାମ ନ ଲେଖାଇଲେ ସେ ଚଙ୍ଗ ମିଳିବ ନାହିଁ । ତେଣୁ ମୋତେ ଚାରିବର୍ଷ ବାଲିକୁଦାରେ ରହିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ନନା ଏକଥା ବୋଉକୁ କହୁଥିବା ବେଳେ ମୁଁ ଶୁଣିପାରି ତୋ କରି କାନ୍ଦି ଉଠିଲି । ମୁଁ ବୋଉକୁ କହିଲି ତାକୁ ଛାଢି ଚାରିବର୍ଷ କାଳ ମୁଁ ବାଲିକୁଦାରେ ରହି ପାରିବି ନାହିଁ । ନିମ୍ନ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳ୍ୟରେ ପଡ଼ିବା ବେଳେ ଦିନେ ଦିନେ

ବୋଉ ପାଖରୁ ଯିବିନାହିଁ ବୋଲି ଜିଦ୍ବ କରି ସକାଳ ହେବା ମାତ୍ରକେ ଭାତ ହାଣିକୁ ଧରି ଠିଆ ହେଉଥିଲି । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଘରେ କେହି ଅଗାଧୁଆ ଭାତ ହାଣି ବୁଝୁଅଁ ନାହିଁ । ତେଣୁ ନନା କି ବୋଉ କେହି ମୋତେ ଭାତ ହାଣି ପାଖରୁ ଅଗାଧୁଆ ଟାଣି ନେଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଭାତ ହାଣି ଥିଲା ସ୍କୁଲକୁ ନ ଯିବା ଲାଗି ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଆଶ୍ରୟ ଛଳ । ଥରେ ନନା ବିରତ ହୋଇ ଗାଧୋଇ ଆସି ଭାତ ହାଣିରୁ ଛଡ଼ାଇ ନେଇ ଫୋପାଢ଼ି ଦେଲେ ଯେ ମୋ ମୁଣ୍ଡ ମାଟିରେ ବାଡ଼େଇ ହୋଇ ପୂରିଗଲା । ବୋଉ ବହେ କାହିଲା ଓ କହିଲା, ତା' ପୁଅ ପାଠ ପଢ଼ିବ ନାହିଁ କି ଏ କଂସ କଚଡ଼ା ଭୋଗିବ ନାହିଁ । ମୁଁ ଏକଥାକୁ ସତ ମଣି ଭାରା ଖୁସା ହେଲି । ସେ ଦିନ ସ୍କୁଲକୁ ନ ଯାଇ ମନଇଛା ଖେଳିଲି । ତା' ପରଦିନ ନନା ମୋ ଆଗରୁ ଉଠି ଜଗି ବସିଲେ ଓ ମୁଁ ଉଠିବା ମାତ୍ରକେ ମୋ ହାତ ଧରି ସ୍କୁଲକୁ ନେଇଗଲେ । ମାଣ୍ଡେ ଏ କଥା ଶୁଣି ମୋତେ ବହେ ଛିଗୁଲେଇ ଚିଢେଇଲେ । ତା' ପରେ କ୍ରମେ ମୋର ସ୍କୁଲକୁ ଯିବା ଅନିଛା ଅପସରି ଗଲା । ପଛକଥା ମନେ ପକାଇ ନନା ଡରିଲେ – ମୁଁ ଯେପରି ଏକଜିଦିଆ ପିଲା, ବାଲିକୁଦା ଯିବାକୁ ନ ମଞ୍ଜିଲେ ସେ କ'ଣ କରିବେ ? ଏହିପରି ଚିତାରେ ମାତ୍ର ଦୁଇଦିନ ପରେ ୧୯୭୮ ର ଜାନୁଆରୀ ପହିଲା ହେଲା । ଦୁଇ ତାରିଖ ଦିନ ନନା ମୋତେ କାନ୍ଦେଇ ବାଲିକୁଦା ତାଲିଲେ । ସେଠାରେ ଚତୁର୍ଥ ଶ୍ରେଣୀରେ ନାମ ଲେଖାଇଲି ।

ମଧ୍ୟ ଇଂରାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ

ବାଲିକୁଦା ମଧ୍ୟ ଇଂରାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ ବା ମାଇନର ସ୍କୁଲ ପ୍ଲାନୀୟ ଜମିଦାର ପରାକ୍ଷିତ ଦାସଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ୧୮୮୪ ମସିହାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ଶହେବର୍ଷ ପୂରିଗଲାଣି । ଓଡ଼ିଶାର ପୁରାତନ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏହା ଅନ୍ୟତମ । ପ୍ରାୟ ଷାଠିଏ ବର୍ଷ ପରେ ସେହି ଜମିଦାର ବଂଶର ଅନ୍ୟ ଜଣେ ରାଜକିଶୋର ଦାସ ଏହାକୁ ଗୋଟିଏ ଉଚ୍ଚ ଇଂରାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପରିଣତ କରିଥିଲେ । ପ୍ରାୟ ତିନି କେଳୋମିଟର ଦୂରରେ ଥିବା ଜାହାପୁର ଗ୍ରାମର ଡକ୍ଟର ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜା ଏହି ମଧ୍ୟ ଇଂରାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଛାତ୍ର ଥିଲେ ।

ମୁଁ ୧୯୭୮ ରେ ନାମ ଲେଖାଇବା ବେଳେ ଏଥୁରେ ତାରିଗୋଟି ଶ୍ରେଣୀ ଥିଲା । ଚତୁର୍ଥ, ପଞ୍ଚମ, ଷଷ୍ଠ ଓ ସ୍ପୁମ । କୌଣସି ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭାଗ ନଥିଲା । ଛାତ୍ରସଂଖ୍ୟା ୧୫୦ ମଧ୍ୟରେ ଥିଲା । ଆଦୋ ଛାତ୍ରୀ ନଥିଲେ ।

ଏବେ ମାଇନର ସ୍କୁଲ ପ୍ରଥା ବହୁରୂପୀ ହୋଇଛି । ଅଧିକାଂଶ ନିମ୍ନ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଚତୁର୍ଥ ଓ ପଞ୍ଚମ ଶ୍ରେଣୀ ଯୋଗ ହୋଇ ତାହା ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି । ପରିପୂରନ ଭାବରେ କେବଳ ଷଷ୍ଠ ଓ ସ୍ପୁମ ଶ୍ରେଣୀକୁ ନେଇ ମଧ୍ୟ ଇଂରାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପାଇଦା ହୋଇଛି । ଅପର ପକ୍ଷରେ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟପୁର୍ବିକରେ ଷଷ୍ଠ ଓ ସ୍ପୁମ ଶ୍ରେଣୀ ଯୋଡ଼ାଯାଇ ତାହା ମଧ୍ୟ ଇଂରାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି ସିନା; ତା'ର ଗୋଟିଏ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ନାମକରଣ ହୋଇଛି । ୧୯୭୮ ରେ ତାକୁ କୁହାଯାଉଥିଲା ପଞ୍ଚମତ

ସମିତି ମଧ୍ୟରାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ । କ୍ରମେ ଦେଖାଗଲା ଯେ, ପଞ୍ଚାୟତ ସମିତିଗୁଡ଼ିକ ଏହାର ପରିଚାଳନା ଦାୟିତ୍ବ ବହନ କରି ପାରୁନାହାନ୍ତି । ତେଣୁ ଏବେ ସେଗୁଡ଼ିକର ନାମକରଣ ହୋଇଛି ଉନିତ ମଧ୍ୟରାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ ବା ରାଜ. ଜି. ଏମ. ର. ସ୍କୁଲ । ଏହି ସ୍କୁଲଗୁଡ଼ିକରେ ପ୍ରଥମବୁଦ୍ଧ ସପ୍ତମ ଶ୍ରେଣୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଛି । ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ହେଉଛନ୍ତି ଜଣେ ତାଳିମପ୍ରାୟ ଗ୍ରାଜୁଏଟ; ଅନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକମାନେ ପ୍ରାଥମିକ ପ୍ରତିବନ୍ଦ ଆସିଛନ୍ତି । ଏହି ଧରଣର ଏମ. ର. ସ୍କୁଲ ବ୍ୟତୀତ କେତେକ ଉଚ୍ଚ ରାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ତାରିଖୋଟି ମାଇନର କ୍ଲାସ୍ ମିଶିକରି ରହିଛି । ଜଣେ ନିମ୍ନ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଯାଇ ସିଧାସଳଖ ଉଚ୍ଚ ରାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଚତୁର୍ଥ ଶ୍ରେଣୀରେ ନାମ ଲେଖାଇ ଆଠବର୍ଷ ଅଧ୍ୟୟନ ପରେ ପ୍ରବେଶିବା ପରିକାର ଦେଇପାରୁଥିଲା । ଏହି ହାଇସ୍କୁଲମାନଙ୍କରେ ଚତୁର୍ଥ ଓ ଅଷ୍ଟମ ଶ୍ରେଣୀରେ ନାମ ଲେଖାଇଯାଏ । ମାଇନର ସ୍କୁଲରୁ ଉର୍ବାର୍ଷ ଛାତ୍ରମାନେ ଚତୁର୍ଥ ଶ୍ରେଣୀରେ ନାମ ଲେଖାଉଥିଲେ । ମାଇନର ସ୍କୁଲର ସପ୍ତମ ଶ୍ରେଣୀ ପିଲାମାନେ ନିଜ ସ୍କୁଲରେ ପରିକାର ଦେଇ ଅଷ୍ଟମ ଶ୍ରେଣୀକୁ ଯାଇଥିଲେ । ଏହିପରି ଦୂର କିସମର ଛାତ୍ର ଅଷ୍ଟମ ଶ୍ରେଣୀରେ ଥିଲେ । ମାଇନର ସ୍କୁଲରୁ ସାଧାରଣ ପରିକାର ଉର୍ବାର୍ଷ ଛାତ୍ରମାନେ ସପ୍ତମବୁ ସେହି ସ୍କୁଲର ଅଷ୍ଟମ ଶ୍ରେଣୀକୁ ଉଠିଥିବା ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଦୁଲନାରେ ବେଶୀ ମୋଧାବୀ ହୋଇ ଥିଲେ ହେଁ, ସେମାନେ ସ୍କୁଲକୁ ନବାଗତ ଥିବାରୁ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଅପେକ୍ଷାକୃତ କମ୍ ପରିଚୟ ଥିଲା । ବେଳେ ବେଳେ ଏହାର କୁପଳ ଅନୁଭବ ହେଉଥିଲା । ଏବେ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ତାଳିମପ୍ରାୟ ମାତ୍ରିକ ଶିକ୍ଷକ ଯୋଗାଇ ଦେବାଲାଗି ଅନିଲ୍ଲକ ହେଉଥିବାରୁ ହାଇସ୍କୁଲମାନେ କ୍ରମଶଃ ଚତୁର୍ଥ ଓ ପଞ୍ଚମ ଶ୍ରେଣୀ ଉଠାଇ ଦେବାକୁ ବାଧ ହେଲେଣି ।

ମୁଁ ବାରିପଦା ମାଇନର ସ୍କୁଲର ଚତୁର୍ଥ ଶ୍ରେଣୀରେ ନାମ ଲେଖାଇବା ବେଳେ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଥିଲେ ଗୋବିଦପୁର ଆନା ଉଭାରଣ ଗ୍ରାମର ରାଜକିଶୋର କାନୁନଗୋ । ସେ ଜଣେ ଧରମପ୍ରାଣ ତଥା ସାହିତ୍ୟପ୍ରେମୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଆଦର୍ଶବାଦ ଯୋଗ୍ରୁ ଅନେକ ତାଙ୍କୁ ଜଣେ ଅବାଗିଆ ଲୋକରୁପେ ବିଚାର କରୁଥିଲେ । ଅନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକମାନେ ହେଲେ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର କାନୁନଗୋ ଦ୍ଵିତୀୟ ଶିକ୍ଷକ, ଶ୍ରୀଧର ସାହୁ ଦ୍ଵିତୀୟ ଶିକ୍ଷକ, ନନ୍ଦକିଶୋର ସେନଗୁଡ଼ା ହେଦପଣ୍ଡିତ ଓ ରୋକାନାଥ ଦାଶ ସେକେଣ୍ଟ ପଣ୍ଡିତ । ଏହି ବିଦ୍ୟାଳୟର ବିଶେଷତ ଥିଲା ଯେ, ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର କାନୁନଗୋ ଓ ଶ୍ରୀଧର ସାହୁଙ୍କ ଛଢା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଶିକ୍ଷକ ପ୍ଲାନୀୟ ଲୋକ ନଥିଲେ । ହେତୁ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଘର ହେଉଛି ମାହାଜା ଥାନାର କୁଆଁପାଳ ଗ୍ରାମରେ ଓ ସେକେଣ୍ଟ ପଣ୍ଡିତ ଆସିଥିଲେ ସେତେବେଳେ ସଦର ଥାନାର ବରତ୍ତୀ ମଧ୍ୟଶାସନ ଗ୍ରାମରୁ । ଏବେ କଟକରୁ ବାଲିକୁଦା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସିଧା ବସ୍ତି ଯାଉଛି; ସେତେବେଳେ ବସ୍ତି ରାଷ୍ଟ୍ର ହୋଇ ନଥିଲା । ଏହି ଶିକ୍ଷକମାନେ ହରିପୁର ବା ଜଗଦ୍ଦେଖିଂହପୁରଠାରେ ବସନ୍ତ ଓ ହେଲା ପାଦଚିତ୍ର ବାଲିକୁଦା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଉଥିଲେ ।

ବୋଧକୁ ଏହି କାରଣରୁ ଶିକ୍ଷକମାନେ ସୁଲକ୍ଷଣ ଆଦୋ ଅନୁପସ୍ଥିତ ରହୁ ନଥିଲେ ଏବଂ ଅଧ୍ୟାପନାରେ କୌଣସି ବ୍ୟାପାଠ ଘରୁନଥିଲା ।

୧୯୭୮ ଜାନୁଆରୀରୁ ୧୯୬୧ ଡିସେମ୍ବର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ବାଲିକୁଦା ମାରନର ସୁଲକ୍ଷଣ ଛାତ୍ର ଥିଲା । ଏହାଥୁଳା ଆଜନ ଅମାନ୍ୟ ଆଯୋଜନର ବେଳ । ସୁଲକ୍ଷଣ ଅନ୍ତି ଦୂରରେ ଥିଲା ନରିଲୋ ଗ୍ରାମରେ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ କାନୁନ୍‌ଗୋ ଓ ତାଙ୍କ ଉତ୍ସବ ସରଳା ଦେବୀଙ୍କର ଘର । କଂଗ୍ରେସ ରାଜନୀତିରେ ସେ ଦୁର୍ଵେଳ ଖ୍ୟାତି ଓ ଖାନ ସମସ୍ତକୁ ଜଣା । କାନୁନ୍‌ଗୋଙ୍କ ଲଗ୍ନିକ ଭାଇ ଜଟି କାନୁନ୍‌ଗୋ, ଚଟି କାନୁନ୍‌ଗୋ, ସେହି ଗ୍ରାମର ଷେତ୍ରମୋହନ କାନୁନ୍‌ଗୋ, ଗୋବିନ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ, ହରେକୁଷ ବିଶ୍ୱାଳ ଓ କଣିଆର ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାତ୍ମି ତଥା ବୈକୁଞ୍ଜନାଥ ମହାତ୍ମି ସୁଲକ୍ଷଣ ପୁରାଜନ ଛାତ୍ର ହିସାବରେ ଆଜନ ଅମାନ୍ୟ ଆଯୋଜନର କର୍ମୀ ଭାବରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଉପରେ ଗୁରୁତର ପ୍ରଭାବ ପକାଇଥିଲେ । ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ରାଜକିଶୋର କାନୁନ୍‌ଗୋ ନିଜେ ଜଣେ କଂଗ୍ରେସପ୍ରେମୀ ଥିଲେ । ମହାମ୍ବା ଗାନ୍ଧି ଆଦର୍ଶରେ ଅନୁପସିତ ହୋଇ ସେ ଖଦଦ ପିନ୍ଧୁଥିଲେ ଓ ନିୟମିତ ସୂତା କାରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ବହୁଲାତ୍ରକୁ ପିତଳ ତାଙ୍କୁଡ଼ି ଓ ତୁଳା ଯୋଗାଇ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ଆମେ ମଧ୍ୟ ସୂତା କାଟି ଶିଖିଲୁ । ସୁଲକ୍ଷଣରେ ଗୋଟିଏ ଗଞ୍ଜେଇ ଅଫିମ ଦୋକାନ ଥିଲା । କଂଗ୍ରେସ କର୍ମୀମାନେ ସେ ଦୋକାନ ଆଗରେ ଶୋଇ ପିକେଟିଂ କରିବାବେଳେ କୋତୁଳବଶତଃ ବହୁ ଛାତ୍ର ମଧ୍ୟ ଏହି ପିକେଟିଂରେ ଯୋଗ ଦେଉଥିଲେ । ବାଲିକୁଦା ଥାନା ବି ସୁଲକ୍ଷଣରେ ଥିଲା । ଥାନାବାବୁ ଏହି ପୁଲମାଳ ପିନ୍ଧା ପିକେଟିଂ କରୁଥିବା ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଧରିନେଇ ଥାନାରେ ବସାଇ ଦେଉଥିଲେ । କାହାକୁ ମାରଧର କରୁନଥିଲେ । କେବଳ ବୟସ କର୍ମୀମାନେ ଗିରଫ୍ତ ହେଉଥିଲେ । ମୁଁ ସେତିକି ବେଳେ ସରଳା ଦେବୀଙ୍କୁ ପ୍ରଥମେ ଦେଖିଲି । ୧୯୬୦ରେ ଜଣେ କରଣଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ପଦାକୁ ଆସି ପିକେଟିଂ କରିବା କଥା କେହି କହନା କରି ପାରୁନଥିଲେ । ମୁଁ ଅବଶ୍ୟ ବୃଦ୍ଧ ପାଇଥିଲୁ ବୋଲି ପିକେଟିଂରେ କେବେ ଯୋଗ ଦେଇ ନଥିଲି, ତଥାପି ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଉଦାର ମନୋଭାବ ସମସ୍ତକୁ ମୁଗ୍ଧ କରିଥିଲା । କେବଳ ଛାତ୍ରମାନେ ଯୋଗ ଦେଉଥିଲେ । ବର୍ଷକରେ ଥରେ ଅଷ୍ଟପ୍ରହରୀ କୀର୍ତ୍ତନ ହେଉଥିଲା । କେବଳ ଛାତ୍ରମାନେ ଏଥରେ ଭାଗ ନେଉଥିଲେ । କୌଣସି ବ୍ୟବସାୟିକ ସଂକାରନ ଦଳକୁ ଏଥରେ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିବା ସୁବିଧା ଦିଆଯାଉ ନଥିଲା । ଏତ୍ତାରା ବିଦ୍ୟାଲୟରେ ଗୋଟିଏ ଆଧାମ୍ବିକ ବାତାବରଣ ସୁଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଜଣେ ବୃଦ୍ଧଚାରୀ ଥିଲେ । ସେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନ ହବିଷ କରୁଥିଲେ

ତାଙ୍କ ଆଧାମ୍ବିକ ପ୍ରଭାବ ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ ଥିଲା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଛାତ୍ରମାନେ ଏକତ୍ର ବସି ମଧ୍ୟସୂଦନ ରାଓଙ୍କ “‘ଅଖିଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡପତି ମୋ ଜୀବନ ସ୍ଥାପା’” ପ୍ରାର୍ଥନା ସମବେତ ଭାବରେ ଗାନ କରୁଥିଲେ । ପ୍ରତି ଶନିବାର ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଗାତାପାଠ, ଭଜନ ଓ ସଂକାର୍ତ୍ତନ କରାଯାଉଥିଲା । ଏଥରେ ସବୁ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଛାତ୍ର ଏବଂ ଖାନୀୟ ଅଫିସରମାନେ ଯୋଗ ଦେଉଥିଲେ । ବର୍ଷକରେ ଥରେ ଅଷ୍ଟପ୍ରହରୀ କୀର୍ତ୍ତନ ହେଉଥିଲା । କେବଳ ଛାତ୍ରମାନେ ଏଥରେ ଭାଗ ନେଉଥିଲେ । କୌଣସି ବ୍ୟବସାୟିକ ସଂକାରନ ଦଳକୁ ଏଥରେ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିବା ସୁବିଧା ଦିଆଯାଉ ନଥିଲା । ଏତ୍ତାରା ବିଦ୍ୟାଲୟରେ ଗୋଟିଏ ଆଧାମ୍ବିକ ବାତାବରଣ ସୁଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଜଣେ ବୃଦ୍ଧଚାରୀ ଥିଲେ । ସେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନ ହବିଷ କରୁଥିଲେ

ଏବଂ ସାବୁପତ୍ର ଛଢା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଶାଗ ଖାଉ ନଥିଲେ । ଏହା ପୁଣି ଜାତରେ ପଡ଼ି ବିଷା ଯାଉଥିଲା । ସେ ଦିନକୁ ଦୁଇଥର ଗାଧୋଉଥିଲେ ଏବଂ ଗାଧୋଇବା ପରେ ଦୀର୍ଘ ଏକଦଶା କାଳ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଥିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନ ସେ ଶ୍ରୀମଦ୍ ରଗବଦଗୀତାକୁ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏ ଅଧାୟ ପାଠ କରୁଥିଲେ । ମୋର ପ୍ରତିଦିନ ଗୀତା ପଡ଼ିବା ଅଭ୍ୟାସ ତାଙ୍କଠାରୁ ଶିକ୍ଷା କରି ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାଲିଛି ।

ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଜଣେ ସୁପାହିତିୟକ ଥିଲେ । ଆମେ ଛାତ୍ରଥିବା ବେଳେ ‘ଚିତ୍ରାଙ୍ଗଦା’ ନାମକ ଗୋଟିଏ କାବ୍ୟ ସେ ଅମିତ୍ରାକ୍ଷର ଛଦରେ ରଚନା କରିଥିଲେ । ସେ ମଧ୍ୟ ଗୀତାର ସଠିକ ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ ଲେଖି ଯାଇଛନ୍ତି । ମୋର ସୌଭାଗ୍ୟ ଯେ ମୋ ଜୀବନର ପରବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରତରେ ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାତେମୀ ଚରପରୁ ତାଙ୍କୁ ସମ୍ବନ୍ଧିତ କରାଇଥିଲି ।

ସ୍କୁଲରେ କୌଣସି ଛାତ୍ରାବାସ ନଥିଲା । ଦୂରାଗତ ଛାତ୍ରମାନେ ରାତିରେ ସ୍କୁଲ ଘରେ ଶୋଉଥିଲେ ଓ ସେଠାରେ ପଡ଼ାପଡ଼ି କରୁଥିଲେ । ସକାଳ ହେବାମାତ୍ରକେ ବିଛଣାଗୁଡ଼ିକ ଛାତ୍ରମାନେ ଗୋଟିଏ ଜଣରେ ଗଦା କରି ସ୍କୁଲ ଘରଟିକୁ ପାଲିକରି ଓଜାଇ ଦେଉଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ମେସି ଥିଲା । ମାସକୁ ମେସି ଖର୍ଚ୍ଚ ଥିଲା ମାତ୍ର ଦଶଅଶା ବା ଏୟା ପରିଷା । ସେତକ ବିମ୍ବ ପ୍ରତି ମାସରେ ଦେଇ ପାରୁ ନଥିଲି; କାରଣ ମୋ ବୃଦ୍ଧି ଚଙ୍ଗ ଡିନିମାସରେ ଥରେ ମିଳୁଥିଲା । ସମସ୍ତେ ମାସକୁ ପହର ସେଇ ଲେଖାଏଁ ଚାଉଳ ଦେଉଥିଲେ । ମେସି ଥିଲା ସେକେଣ୍ଟ ପଣ୍ଡିତ ତୋଳାନାଥ ଦାଶଙ୍କ ଦ୍ୟାନିତ୍ତରେ । ଥରେ ମୁଁ ମେସି ଖର୍ଚ୍ଚ ପଇଠ କରି ପାରିନଥିଲି ବେଳି ମୋର ଜଣେ ସହପାଠୀ ଓ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପୁତ୍ରରୀ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳର ଏମ. ଏଲ. ଏ. ସ୍କୁର୍ଗ ମୁରଳୀଧର କାନ୍ତୁମଗୋ ମୋ ଭାତଥିକ ଖାଉଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ନେଇ ପକାଇଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକଙ୍କଠାରୁ ବେତମାଡ଼ ଖାଇବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ସ୍କୁଲ ଘର ପଛପଟେ ଗୋଟିଏ ମୁସଲମାନ କରିପାଇଲା ଥିଲା । ଆମେ ଶୋଉଥିବା ବେଳେ ଜଣେ କିଏ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ହାଡ଼ ବାଢ଼େଇବା ପରି ଶୁଣାଗଲା । ଜଣେ ଛାତ୍ର ଉଠି ଝରକାବାଟେ ଚାହିଁବାବେଳକୁ ଗୋଟିଏ ଦୀର୍ଘକାଏ ଶୁଭ୍ରବସ୍ତ ପରିହିତ ବ୍ୟକ୍ତି କ୍ରମେ ପଛକୁ ପଛକୁ ଚାଲି ଯାଉଥିବାର ଦେଖିଲା । ସେ “ଭୂତ ଭୂତ” ବୋଲି ଚିହ୍ନାର କିରଣେ ସମସ୍ତେ ଉଠିପଡ଼ି ଚିହ୍ନାର କଲେ । ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଆମ ଚିହ୍ନାର ଶୁଣି ଉଠିପଡ଼ିଲେ ଏବଂ ସ୍କୁଲ ଘରକୁ ପଶିଆସି ଉଚ୍ଚ ସୁରରେ ଭରବଦ ଗୀତା ଆବୁରି ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ । ଆମେ ପ୍ରାୟ ଦଶମିନିଟି କାଳ ସେ ଭୂତକୁ ଦେଖିଲୁ । ସେ ରାତିସାରା ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଓ ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟ ଆମ ସହିତ ସ୍କୁଲଘରେ ଉଜାଗର ହୋଇ ବସି ଆମକୁ ସାହସ ଦେଲେ । ମୋ ଜୀବନରେ ସେଇ ଗୋଟିଏ ଥର ମୁଁ ରୁତ ଦେଖିଛି । ଆଉ ଏପରି ଅଭିଷ୍ଠତା ହୋଇନାହିଁ ।

ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ବ୍ରହ୍ମପୁରରୁ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଥିବା ‘ଦୈନିକ ଆଶା’ ଖଣ୍ଡିଏ ମଗାଉଥିଲେ । ସେ ପଡ଼ିପାରି ପିଲାମାନେ ପଡ଼ିବା ଲାଗି ସ୍କୁଲଘରକୁ ପଠାଇ ଦେଉଥିଲେ । ମୁଁ ସେତେବେଳେ ‘ଦୈନିକ ଆଶା’ରୁ ପଡ଼ିଥିବା ଦୁଇ ଦିନାଟି ସମ୍ବାଦ ମନେ ରଖିଛି । ଗୋଟିଏ

ହେଲା ୧୯୭୮ ରେ ମୋ ଚତୁର୍ଥ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସଙ୍କ ପରଳୋକ, ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ହେଲା କଟକ ଟ୍ରେନିଂ କଲେଜର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଡକ୍ଟିଓ. ଡକ୍ଟିଓ. ହର୍ଷର୍ଷନଙ୍କ ପୋଡ଼ିହୋଇ ଆମୁହତ୍ୟା । ଶେଷଟି ହେଲା ଗୋଲଟେବୁଲ ବୈଠକ । ଶେଷ ଦୁଇଟି ସମାଦ ପଢ଼ିଥିଲି ୧୯୯୧ରେ ମୁଁ ସପ୍ତମ ଶ୍ରେଣୀର ଛାତ୍ର ଥିବାବେଳେ ।

ମୋ ଛାତ୍ରବସ୍ତାରେ ଦୁଇଜଣ ବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକ ସ୍ମୁଲକୁ ଆସିଥିବାର ଦେଖିଛି । ଜଣେ ହେଲେ ଶ୍ରୀଯୁତ ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜା । ସେ ଆମ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପୁରାତନ ଛାତ୍ର । ସେ ଆମ ହେତୁପଣ୍ଡିତ ସେନଶୁପୁଙ୍କର ଛାତ୍ର ଥିଲେ । ପଣ୍ଡିତ ଆମକୁ ପରିଜା ସାହେବଙ୍କ କଥା କହିବାବେଳେ ପାଣ୍ଠ ବୋଲି ତାଙ୍କୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରୁଥିଲେ । ସେ ୧୯୩୦ ଶ୍ରୀଯୁତ ଛୁଟିରେ ଫେର୍, କୋଟ, ଚାଇ ପିଣ୍ଡ ବୁଲି ଆସିଥିଲେ । ସେ ହେତୁପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ କରିବାକୁ ଆସିଥିବା କଥା କହିଲେ ଏବଂ ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟ ଆସିବା ମାତ୍ରକେ ସେ ତାଙ୍କ ପଦସର୍ଗ କରି ସମ୍ମାନ ଦେଲେ । ଆମେ ତାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନ ପାରି ନଥିଲୁ । ଚିହ୍ନବା ମାତ୍ରକେ ତାଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଚୌକି ଦେଇ ବସିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କଲୁ । ସେ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ସମ୍ମାନରେ ଚୌକିରେ ନ ବସି ତେସ୍ତ ଉପରେ ଭରାଦେଇ ଠିଆ ହୋଇ କଥାବାର୍ତ୍ତା କଲେ । ସେତେବେଳେ ସେ ରେବେନସା କଲେଜର ଉଦ୍ଦରିଦ ବିଜ୍ଞାନ ଅଧ୍ୟାପକ ଥିଲେ । ସେ ଭାରତୀୟ ଶିକ୍ଷା ସେବା (I.E.S) ର ସଦସ୍ୟ ଥିଲେ ବୋଲି ମାସିକ ଟ. ୧୯୪୦ ଦରମା ପାଉଥିଲେ । ମୁଁ ତ ଚିକିତ୍ସା ଆଗଳୀ; ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ମାତ୍ରିଯାଏ । ଆମେ ମାସକୁ ଦଶଅଣା ମେସା ଖର୍ଚ୍ଚଦେଇ ଦୁଇଅଙ୍କି ଖାଉଥିଲୁ । ତେଣୁ ଆମେ ବିଚାର କଲୁ, ସେ ଏତେ ଚଙ୍ଗା ରୋଜଗାର କରୁଥିବାରୁ ନିଷ୍ଟୟ ସୁନା ଖାଉଥିବେ । ତାଙ୍କୁ ଏକଥା ପଚାରିବା ଦାୟିତ୍ୱ ମୋତେ ଦିଆଗଲା । ତେଣୁ ମୁଁ ଆଗକୁ ଯାଇ ନମ୍ବାର କଲି ଓ ପଚାରିଲି--“ସାର, ଆପଣ କୁଆଡ଼େ ମାସିକ ୧୯୪୦ ଟଙ୍କା ଦରମା ପାଆନ୍ତି ?” ସେ ‘ହଁ’ ରଚିବାରୁ ମୋର ଆଗ ପ୍ରଶ୍ନଟି ହେଲା, “ଆପଣ ଆମପରି ଭାତ ଖାଆନ୍ତି ନା ସୁନା ଖାଆନ୍ତି ?” ପ୍ରବଳ ହାସ୍ୟରୋକ ଜିତରେ ସେ ବୁଝାଇଦେଲେ--“ଜଣେ ମଣିଷ ଯେତେ ରୋଜଗାର କଲେ ବି ସେ ଭାତ ନ ଖାଇ ବିଷ୍ପାରିବ ନାହିଁ ।” ଜୀବନରେ ଏହା ଗୋଟିଏ ମହାନ ଶିକ୍ଷା । ଦୃଢ଼ୀୟ ଆଗନ୍ତୁକ ଜଣକ ଥିଲେ ବାକୁଗ୍ରାଂତ ତାତ୍ପର ରାଧା ରଣଶ ପଣ୍ଠ । ସେ ‘ପାରିକୁଦ’ ନାମକ ଗୋଟିଏ ବହି ଲେଖି ତାଙ୍କୁ ହୁଳିବୁଳି ପ୍ରବାର କରୁଥିଲେ । ସେ ମଧ୍ୟ ମାରନର ସ୍ମୁଲ ପିଲାଙ୍କ ପାଇଁ ‘ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ ଶିକ୍ଷା’ ନାମକ ଆଇ ଗୋଟିଏ ବହି ଲେଖିଥିଲେ । ସେ ‘ପାରିକୁଦ’ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ବକ୍ଷୁତା ଦେଇ ଚିକିକା ହୃଦ ବିଷ୍ଯତରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ । ଛାତ୍ରମାନେ କେତେଣ୍ଣା ‘ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟଶିକ୍ଷା’ ବହି ମଧ୍ୟ କିଣିଲେ । ତାଙ୍କ ସହିତ ଏହି ପ୍ରଥମ ପରିଚୟ ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅତୁଚ ଥିଲା । ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ତାଙ୍କ ପରିବାର ସହିତ ସେହି ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହିଛି । ମୋର ଧାରଣା ଥିଲା, ଯେଉଁମାନଙ୍କ ନାମ ବହିରେ ଛାପା ଯାଇଥାଏ, ସେମାନେ ମରିଯାଇଥାନ୍ତି ବୋଲି । ତାଙ୍କ ବହିରେ ତାଙ୍କ ନାଁ ଦେଖି ଓ ତାଙ୍କ ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରି ସେ ଧାରଣା ବଦଳି ଗଲା ।

ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଅଦ୍ଭୁତ ଖିଆଲିର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଗୋଟିଏ “ସତ୍ୟ ସମାଚାର” ମନ୍ଦିରାଳ୍ପିଲି । ଆଜନଥମାନ୍ୟ ଆଦୋଳନ ୧୯୩୦ ଅପ୍ରେଲ ମାସରେ ଆରମ୍ଭ ହେବା ମାତ୍ରକେ ବିଶିଷ୍ଟ ସାହିତ୍ୟକ ରାଯବାହାଦୂର ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ ଓ ଉକ୍ତଙ୍କ ସାହିତ୍ୟର ସମାଦକ ବିଶ୍ୱାମାନାଥ କରକ ସମାଦନାରେ ଏହି ସତ୍ୟ ସମାଚାର ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଥିଲା । ଏହି କାଗଜରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଲେଖାଏଁ ବିନା ମୂଲ୍ୟରେ ସ୍କୁଲକୁ ଆସୁଥିଲା । ଗୋଟିଏ ସଂଖ୍ୟାରେ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଘୋଷଣା ଦେଖିଲି ଯେ, ଯଦି କେହି ଉତ୍ତର ପତ୍ରିକା ମନ୍ଦିରାଳ୍ପିଲି ଚାହାଁନ୍ତି, ସେ ଖଣ୍ଡିଏ ପୋଷକାର୍ତ୍ତରେ ସମାଦକଙ୍କ ଚିଠିଟିଏ ଲେଖିଲେ ତାଙ୍କ ନିଜଟଙ୍କୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଲେଖାଏଁ “ସତ୍ୟ ସମାଚାର” ପଠାଯିବ । ମୋ ନିଜ ନାମକୁ ଛାପା ଅକ୍ଷରରେ ଦେଖିବା ଲାଗି ଉକ୍ତଙ୍କା ବଢ଼ିବାରୁ ମୁଁ ଖଣ୍ଡିଏ ପୋଷକାର୍ତ୍ତରେ ଚିଠି ଲେଖିବାମାତ୍ରକେ ମୋ ନାମରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଲେଖାଏଁ ପତ୍ରିକା ଆସିଲା । ଏହାର ମୁଦ୍ରଣ ଓ ପରିପାଳା ଅତି ସୁନ୍ଦର ଥିଲା ଏବଂ ଆଜନ୍ ଅମାନ୍ୟ ଆଦୋଳନ ବିଶ୍ୱାସରେ ଅତି ଚିରାକର୍ଷକ ଭାବରେ ସାହିତ୍ୟକ ଭାଷାରେ ବିଭିନ୍ନ ଆଲୋଚନା ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଥିଲା । ମୁଁ ଏହାକୁ ପଡ଼ି ବହୁ ପରିମାଣରେ ଉପକୃତ ହୋଇଥିଲି । ସେ କାଳର କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଅୟାୟୀ ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ରାଯବାହାଦୂର ମାଧ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ମୋ ନାଁ କିପରି ଜାଣିଲେ କେଜାଣି, ସେ ଥରେ ଆସି ବାଲିକୁଦା ସ୍କୁଲରେ ମୋତେ ଖୋଜିଲେ । ତା’ ପୂର୍ବରୁ ତାଙ୍କ ପୁଅ ସିଦ୍ଧିବାନଦ ମିଶ୍ର ଆମ ଗ୍ରାମରେ ସହକାରୀ ବହୋବତ୍ ଅନ୍ତିଷ୍ଠର ରୂପେ କ୍ୟାମ୍ ପକାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଖର୍ଚ୍ଚରେ ସେ ଓତିହା ନିମ୍ନ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ହତାରେ ଗୋଟିଏ କୂଅ ବି ଖୋଜାଇ ଦେଇଥିଲେ । ମାଧ୍ୟ ବାବୁ ବାଲିକୁଦାକୁ ସାଙ୍ଗରେ “ଦେଶ ପ୍ରତି” ନାମକ ଗୋଟିଏ ଚାରି ପୃଷ୍ଠିଆ କବିତାବହି ଆଣିଥିଲେ । ସେ ଏହି କବିତାକୁ ବୋଲିବା ଲାଗି ମୋତେ କହିଲେ । ମୁଁ ଭଲ ବୋଲିପାରିଲି ବୋଲି ମୋତେ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ସେ କରିଥିବା କେତେଗୋଟି ସରା ଆରମ୍ଭରେ ଏହି ଗୀତଟି ବୋଲାଇଲେ । ମୋ ଜୀବନରେ ମୁଁ ପ୍ରଥମ କରି ଗୋଟିଏ ମରର ଗାଡ଼ିରେ ସେତିକିବେଳେ ବସିଲି । ତାଙ୍କ ସହିତ ମୋର ଘନିଷ୍ଠତା ଏତେ ବଢ଼ିଗଲା ଯେ, ତାଙ୍କ ପରେ ତାଙ୍କ ପୁଅ ସିଦ୍ଧିବାନଦ ମିଶ୍ର ଓ ତାଙ୍କ ପରିବାର ସହିତ ଦୀଘିକାଳ ମୋ ସମ୍ରକ୍ଷ ଅତ୍ରତ ରହିଛି । ସେତେବେଳେ ରାଯବାହାଦୂର ଦାମୋଦର ରଥ କଟକର ଅୟାୟୀ ପୂଲିଷ୍ଠ ସାହେବ ଥିଲେ । ସେହି ୧୯୩୦ରେ ମୋ ଜୀବନରେ ଗୋଟିଏ ବିରାଟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଲା । ମାତ୍ର ହୁଇ ତାରିଖ ଦିନ ମୋର ବ୍ରତଶ୍ଵର ହେଲା । ସେତେବେଳେ ମୋତେ ଏଗାର ପୂର୍ବ ବାରବର୍ଷ ଚାଲୁଥାଏ । ସେବିନ ମୋ ଭଉଣୀ ରାଧାମଣିର ବି ନଅବର୍ଷ ବୟସରେ ବିଭାଗର ହେଲା । ସେତେବେଳେ ବାଲ୍ୟବିବାହ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ସେହିଦିନ୍ତିମୁଁ ପଇତା ପିଷିଲି ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ପରିଣତ ହେଲି ।

ବାଲିକୁଦା ସ୍କୁଲରେ ମୁଁ ଜଣେ ମେଧାବୀ ଛାତ୍ରଗୁପେ ପରିଗଣିତ ହେଉଥିଲି । ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ମୋର ଯୋଗ୍ୟତା ଉପରେ ଆସା ଥିଲା । ମାଜନର ସ୍କୁଲରେ ସାହିତ୍ୟ, ରାଜାଜୀ, ରତ୍ନାସ, ଭୁଗୋଳ ଓ ସାହ୍ୟରକ୍ଷା ପଡ଼ାଯାଉଥିଲା । ମଧୁସୁଦନ ରାଓଙ୍କ ‘ସାହିତ୍ୟ

କୁସ୍ମମ' ଓ 'ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗ' ଆମର ପାଠ୍ୟ ଥିଲା । ମାଇନର କ୍ଲାସରେ ପ୍ରଥମ କରି ଇଂରେଜୀ ଭାଷା ଶିକ୍ଷା କରିବାକୁ ହୁଏ । ଇଂରେଜୀ ବହି ପଡ଼ିବାରେ ମୋର ପାରଦର୍ଶିତା ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସ୍ବାକୃତ ହେଲା । ତାତ୍ରେ ରାଧାଚରଣ ପଣ୍ଡା ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟଶିକ୍ଷା ବହି ଦେଇଯାଇଥିଲେ । ତାକୁ ମୁଁ ଏତେ ତନ କରି ପଡ଼ିଲି ଯେ, ସମ୍ବୁଦ୍ଧ ବହିଟି ମୋର ମୁଖ୍ୟ ହୋଇଗଲା । ସମସ୍ତେ ଛୋଟ ଛୋଟ ଇତିହାସ ଓ ଭୂଗୋଳ ବହି ପଡ଼ୁଥିଲେ । ମୁଁ ଦିନେ ପୁସ୍ତକାଗାର ଯାଇଥିବାବେଳେ ରାୟ ସାହେବ ପଦ୍ମଚରଣ ପଢନାୟକଙ୍କ 'ହେତୁବାଦ ଭୂଗୋଳ ପାଠ' ଓ ଶିବ ପ୍ରସାଦ ଦାଶଙ୍କ 'ଭାରତ ଇତିହାସ' ବହି ମୋ ଆଖିରେ ପଡ଼ିଲା । ମୋର ସେତେବେଳେ ପ୍ରଖର ସ୍ଥାନ ଶିତି ଶିତ ଥିଲା । ଉତ୍ତର ବହି ଦୁଇଟି ମୋର କଣ୍ଠ ହୋଇଗଲା । ତେଣୁ ଆମ୍ବିଶ୍ଵାସ ସହିତ ମୁଁ ମାଇନର ପରୀକ୍ଷା ଦେବାଳାଗି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଗଲି ।

ସେ କାଳରେ ସବୁ ମାଇନର ପିଲାଙ୍କ ପାଇଁ ଡି.ପି.ଆଇ. (ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ) ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ ପରୀକ୍ଷା କରାଉଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆ ସ୍ବଦ୍ଧ ପ୍ରଦେଶ ହୋଇ ନଥିଲା । ତେଣୁ ବିହାର-ଓଡ଼ିଶାର ଡି.ପି.ଆଇକ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ପ୍ରତି ଜିଲ୍ଲାରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ କେନ୍ଦ୍ରରେ ସବୁ ମାଇନର ସ୍କୁଲର ପିଲାମାନେ ପରୀକ୍ଷା ଦେଉଥିଲେ । ଛାତ୍ରସଂଖ୍ୟା ମଧ୍ୟ ଆଜିକାଲି ପରି ଏତେ ବେଶି ନଥିଲା । ମୋ ପରୀକ୍ଷା କେନ୍ଦ୍ର କଟକ ଟ୍ରେନିଂ ସ୍କୁଲରେ ପଡ଼ିଥିଲା । ଆଜିକାଲି ରାଧାନାଥ ଟ୍ରେନିଂ କଲେଜ ହତାରେ ଯେଉଁ ପୁରୁଣା ଦୋ ମହିଳା କୋଠାଟି ଅଛି ଓ ଯାହାର ଉପର ମହିଳାରେ ଆଗେ କଲେଜର ଛାତ୍ରୀମାନେ ରହୁଥିଲେ, ସେହି କୋଠାରେ ମୁଁ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇଥିଲି । ସେତେବେଳେ ଟ୍ରେନିଂ ସ୍କୁଲର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଥିଲେ ରାପସାହେବ ରୀମ ରାତ୍ରି । ସେ ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ରଣିତଙ୍କ । ତାଙ୍କ ବହି ଆମ ମାଇନର ସ୍କୁଲରେ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଥିଲା । ତେଣୁ ପଶରୀରର ଦେଖି ମୋତେ ଭାରି ଖୁସି ଲାଗିଲା ।

୧୯୩୧ ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ ମାଇନର ପରୀକ୍ଷା ହୋଇଥିଲା । ପରୀକ୍ଷା ଆରମ୍ଭ ହେବାର ଦୁଇଦିନ ଆଗରୁ ଆମେ ପାଦରେ ଚାଲି ଚାଲି ଜଗତସିଂହପୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସିଲୁ ଏବଂ ସେଠାରୁ ବସରେ ଚଢ଼ି ନଟକରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ଧୂଆଁପତ୍ରିଆ ସାହି ଗଲିରେ ଆମ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ଚାଲଦୟ ଭଡା ନିଆୟାଇଥିଲା । ସେହିଠାରେ ରହିଲୁ । ଆମକୁ ରୋଷେଇ କରି ଦେବାଳାଗି ବାଲିକୁଦାରୁ ପୁଖାରୀ ଆସିଥିଲା । ଆମ ସାଇରେ ଆସିଥିଲେ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ରାଜକିଶୋର କାନ୍ତମଙ୍ଗେ । ତାଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଆସିଥିଲେ କଟକ ନିକଟବେର୍ଷୀ ବରତ୍ତା-ମଧ୍ୟାସନ ଗ୍ରାମର ଅଧିବାସୀ ସେକେଣ୍ଟ ପଣ୍ଡିତ ଭୋଲାନାଥ ଦାଶ ।

ମୋ ଜୀବନରେ ମୁଁ ଯେ କେବଳ ପ୍ରଥମେ ବସରେ ବସି କଟକ ଆସିଲି ସେତିକି ନୁହେଁ, ପ୍ରଥମ କରି ବିକୁଳି ଆକୁଅ ଦେଖିଲି । କଟକ ସହରରେ ବେଶି ଲୋକଙ୍କ ଘରେ ବିକୁଳି ଆକୁଅ ନଥିଲା; କିନ୍ତୁ ନଈକୁଳ ରାଷ୍ଟ୍ରାରେ ବିକୁଳି ଆକୁଅ ଜକୁଥିଲା । ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଖୁବ୍ ଭୋରୁ ଉଠି ସ୍ଵାନ କରଦି । ଆମେ ତାଙ୍କ ସାଇରେ କାଠଯୋଡ଼ୀ ନରକୁ ଯାଇଥିଲୁ ଓ ନଈ ବାଲିରେ ନିତ୍ୟକର୍ମ ସାବୁଥିଲୁ । ବଢ଼ି ସକାକୁ ଉଠି ନରକୁ ଯିବାବେଳେ ବିକୁଳି ଆକୁଅ ଯୋଗୁ

ଭାରି ଖୁସି ଲାଗୁଥିଲା । ଏକେତ ବାଳିକୁହାରୁ ପ୍ରତ୍ୟେଷ୍ଟରୁ ଉଠିବା ଅର୍ଯ୍ୟାସ ହୋଇଯାଇଥିଲା କାରଣ ସୁଲରେ ପାଇଖାନା ନଥିଲା ଓ ନାଳବନ୍ଦ କଢ଼ରେ ନିତ୍ୟକର୍ମ ସାରିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା । ସେ ଅର୍ଯ୍ୟାସ କଟକରେ ରହିଥାଆଇବା କି ନାହିଁ ସହେହ; କିନ୍ତୁ ବିଜୁନି ଆଜୁଆରେ ତାଲିବା ସୁଖ ଆମକୁ ଆକୃଷ୍ଣ କରୁଥିଲା । ଶାତିଏ ବର୍ଷ ପରେ ସେ ଆନନ୍ଦକୁ ଭାଷାରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ହେବନାହିଁ ।

ପରୀକ୍ଷା ସରିଲା । ଦିନକୁ ଦୁଇଟା ଲେଖାଏଁ ବିଷୟରେ ପରୀକ୍ଷା ହେଉଥିଲା ଏବଂ ପ୍ରତିଦିନ ପରୀକ୍ଷା ନିର୍ଯ୍ୟତ ଥିଲା । ପରୀକ୍ଷା ସରିବା ପରେ ଆମେ ଦିନ ଗୋଟାଏ କଟକରେ ଅଧିକା ରହିଲୁ ଏବଂ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଆମକୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ କାଠିଯୋଡ଼ି ପଥର ବନ୍ଦ, ବାରବାଟୀ ଦୁର୍ଗ, ଜଞ୍ଜିଯରିଂ ସୁଲ ପଛ ଆଡ଼େ ଥିବା କଟକ ଠେଣ୍ଟା, ଯୋତ୍ରା ଆନିକଟ, ରେତେନସା କଲେଜ ଓ ରେଲିଷେସନ ବୁଲାଇ ଦେଖାଇଲେ । ମୁଁ ସେତେବେଳେ ପ୍ରଥମେ ରେଲିଗାଡ଼ି ଦେଖିବା ସୁବିଧା ପାଇଲି । ତେଣୁ ଏହି କଟକ ଯାତ୍ରା ଜୀବନରେ ବହୁ ମୁତ୍ତନ ଅରିଷ୍ଟା ଆଣିଦେଲା । ମୁଁ କ’ଣ ସେତେବେଳେ ଜାଣିଥିଲି ଯେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଜୀବନରେ କଟକ ସହରରେ ଘର ତିଆରି କରି ପ୍ଲାୟ ବାସିଦା ହୋଇ ରହିବି ?

୧୯୩୧ ଡିସେମ୍ବର ଶେଷ ସପ୍ତାହରେ ଫଳ ବାହାରିଲା । ମୁଁ ଜାଗାଜୀ, ସାହିତ୍ୟ, ଗଣିତ ଓ ଇତିହାସରେ ଅନ୍ୟ ରଖି ଉଚ୍ଚାରଣ କରିଲା । ମୁଁ ମାସିକ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ହିସାବରେ ବୁଝି ପାଇବାକୁ ଯୋଗ୍ୟ ହୋଇଲି ବୋଲି ଘୋଷଣା ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ଓ ସେହି ମର୍ମରେ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ନିକଟକୁ ଚିଠିଗଲା । ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ନନାକୁ ତକାଇ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ ଯେ, କଟକ ଛଡ଼ା ଆଉ କେଉଁଠି ହାଇସ୍କୁଲ ବା ଉଚ୍ଚ ଜାଗାଜୀ ବିଦ୍ୟାକୟ ନାହିଁ । ମୁଁ ବୁଝି ପାଇଥିବାରୁ କେବଳ ରେତେନସା କଲେଜିଏଟ ସୁଲରେ ପଢ଼ିବି ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଯାଇଛି । ସେ ସୁଲ ଛାତ୍ରିବା ପ୍ରମାଣପତ୍ର ନନାକୁ ଦେଇ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ ଯେ, ଜାନୁଆରୀ ଆରମ୍ଭ ହେବା ମାତ୍ରକେ ମୁଁ ଯେମିତି ରେତେନସା କଲେଜିଏଟ ସୁଲରେ ନାମ ଲେଖାଏ । ୧୯୩୭ ମସିହା ଜାନୁଆରୀ ପାଞ୍ଚ ତାରିଖ ଦିନ ମୁଁ ରେତେନସା କଲେଜିଏଟ ସୁଲରେ ଅଷ୍ଟମ ଶ୍ରେଣୀରେ ନାମ ଲେଖାଇଲି । ଏହିଠାରୁ ମୋର ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ବୁଝି ପାଇଥିବାରୁ ସୁଲ ଦରମା ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଲାନାହିଁ । ‘ତା’ ନହେଲେ ମୁଁ ପଢ଼ିପାରି ନଥାନ୍ତି ।

ରେତେନସା କଲେଜିଏଟ ସୁଲରେ ଅଧ୍ୟୟନ

୧୯୩୭ରୁ ୧୯୩୭ ମରମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ରେତେନସା କଲେଜିଏଟ ସୁଲର ଛାତ୍ର ଥିଲି । ପ୍ରବେଶିକା ପାଠ୍ୟ ଚାରିବର୍ଷର ସିନା; କିନ୍ତୁ ୧୯୪୪ ପୂର୍ବରୁ ଉଚ୍ଚ ଜାଗାଜୀ ବିଦ୍ୟାକୟରେ ପାଠ୍ୟବର୍ଷ ଥିଲା ଜାନୁଆରୀରୁ ତିଥେମର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । କଲେଜ ପାଠ୍ୟ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଜୁନ ମାସରୁ ଆରମ୍ଭ ହେଉଥିଲା । ଫଳରେ ପ୍ରବେଶିକା ପାଠ୍ୟ ବାପ୍ରବନ୍ଦ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସାଢ଼େ ଚାରିବର୍ଷର ଥିଲା । ୧୯୩୭ ଜାନୁଆରୀ ମାସରେ ମୁଁ ଅଷ୍ଟମ ଶ୍ରେଣୀରେ ନାମ ଲେଖାଇଲି ଏବଂ ୧୯୩୪ ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ ପାଠଣ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାକୟ ଅଧୀନରେ ପ୍ରବେଶିକା ପରୀକ୍ଷା ଦେବାକାରି ବହାରେଲି ।

୧୯୭୩ ଜାନୁଆରୀ ମାସରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପାଇଁ ପର୍ମ ପୂରଣ ହେଲା ଓ ପରୀକ୍ଷା ପିୟ ଦିଆଗଲା । ସେହିବର୍ଷ ଫେବୃଯାରୀ ମାସରେ ପରୀକ୍ଷା ହେଲା । ଫଳ ବାହାରିଲା ସେହି ବର୍ଷ ଅପ୍ରେଲ ମାସରେ । ଶ୍ରୀସୁନ୍ଦରି ଥିବା ଯୋଗୁ ମୁଁ ପ୍ରବେଶିକା ପରୀକ୍ଷାରେ ଉଚ୍ଚାର ସୁନ୍ଦର କୁଳାର ମାସରେ ରେତେନ୍ଦ୍ରା କଲେଚର ଆଇ. ଏ. ଶ୍ରେଣୀରେ ନାମ ଲେଖାଇଲା । ତେଣୁ ଚାରିବର୍ଷ ପାଠ ପାଇଁ ସାଢ଼େ ଚାରିବର୍ଷ କଟାଇବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା ।

କଲେଜିଏଟ ସ୍କୁଲରେ ନାମ ଲେଖାଇବାର ପ୍ରାୟ ପଦର ଦିନ ଆଗରୁ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳର ଡି.ପି. ଆଇ ସତ୍ତିଦାନନ୍ଦ ରାୟ ପଦୋନ୍ତି ପାଇଁ ଓଡ଼ିଶାର ଜନସେବକର ନିଯୁତ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ମୁଁ ନାମ ଲେଖାଇବା ବେଳକୁ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଥିଲେ ବିଶ୍ୱମର ମିଶ୍ର । ତାଙ୍କ ଘର ଯାଇପୁରରେ । ତାଙ୍କ ପରିବାର ଓଡ଼ିଶାର ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷିତ ପରିବାରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟତମ । ତାଙ୍କ ଭାଇମାନେ ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ ଥିଲେ ଓ ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଆଉ ଦୁଇଜଣ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ରୂପେ ସୁନାମ ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ । ବିଶ୍ୱମର ବାବୁଙ୍କ ପରି ସଦଗୁଣ ସମ୍ମନ ତଥା ଶୁଣିଲାପ୍ରିୟ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଦୂର୍ଲ୍ଲଭ । ତାଙ୍କ ଅମଳରେ ଖୁବ କୃତିତ ଛାତ୍ର ବା ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ଦଶ ଦିଆୟାଇଥିଲା । ସେ ବାରଣାରେ କେବଳ ବୁଲିଗଲେ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଛାତ୍ର ସାବଧାନ ହୋଇ ଯାଉଥିଲେ । ସେ ଆମଙ୍କୁ ଏକାଦଶ ଶ୍ରେଣୀରେ ରଂରାଜୀ ପ୍ରୁଥମ ପତ୍ର ପଡ଼ାଉଥିଲେ । ପ୍ରବନ୍ଧ ଲିଖନ ବିଷୟରେ ସେ ଆମଙ୍କୁ ଯେଉଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପବନ୍ଧି ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥିଲେ, ତାହା ଭୁଲିବାର ନୁହେଁ । ସେ କହୁଥିଲେ, “‘ଗାଇ’ ଉପରେ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିବାବେଳେ ଲେଖିବ ନାହିଁ, ‘ପରାପୂର ପରମେଶ୍ୱର ଏ ଦୁନିଆକୁ ସୁଷ୍ଠି କରିଛନ୍ତି । ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାଣୀଜଗତ ଅନ୍ୟତମ । ଗାଇ ହେଉଛି ଏହି ପ୍ରାଣୀଜଗତର ଅଂଶବିଶେଷ ।’” ଲେଖିବ, “‘ଗାଇ ଗୋଟିଏ ଗୁହପାଳିତ ପଶୁ ।’” ଅବାତର କଥା ଲେଖିଲେ ସେ ବିବତ୍ତ ହେଉଥିଲେ । ତାଙ୍କ ବ୍ୟାକରଣ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଶାଳୀ ଯେତିକି ଉନ୍ନତ ଓ ଆଧୁନିକ, ସେତିକି ଚିରାକର୍ଷକ । ତାଙ୍କ ଛାତ୍ରମାନେ ବ୍ୟାକରଣରେ କୁଶଳ । ମୁଁ ପ୍ରବେଶିକା ପରୀକ୍ଷାରେ ବସିବା ଆଗରୁ ସେ ରୂଥା ଓଡ଼ିଶାର ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସହକାରୀ ନିଯୁତ୍ତ ହୋଇ ତାଳିମ ପାଇବା ଉଦେଶ୍ୟରେ ପାଚନାରେ ଥିବା ବିହାର ଓ ଓଡ଼ିଶାର ଶିକ୍ଷା ନିର୍ଦ୍ଦେଶକଙ୍କ ଅଧିସକ୍ରମ ବଦଳି ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ବଦଳରେ ଅଧାପକ ଶର୍ତ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ର ଘୋଷାଳ ବିହାରରୁ ବଦଳିହୋଇ ଆସି ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କଲେ । ବିଶ୍ୱମର ମିଶ୍ର ତିରେବୁର ଅଧିସକ୍ରମ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରି ବାରିପଦା ମହାରାଜା କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରହାଇସ୍କୁଲର ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ନିଯୁତ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଦୁଇପୁଅ ମୋ ସହାଧ୍ୟୀ । ଦୁର୍ଗାକାନ୍ତ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଓ ସାନପୁଅ ଦେବିଦ୍ୟନାଥ କଲେଜ ଅଧ୍ୟେତ୍ର ରୂପେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ଏକମାତ୍ର ଜାମାତା ବ୍ରଜବନ୍ଦୁ ମିଶ୍ର ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ରୂପେ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ, ଅଧାପନା ଓ ସହାନୁଭୂତି ମୋ ଜୀବନର ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ କରିଛି ।

ମୋ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମହାମ ଚନ୍ଦ୍ର ନନ୍ଦୀ, ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ସିହା, ଲକିତ ମୋହନ ଘୋଷ, ମଦନ ମୋହନ ଦାସ, ପଣ୍ଡିତ ନାଥ ଦାସ, ମହନ୍ତି ଅବଦୁଷ ସକୁର,

ଅନୁଗ୍ରହ ନାୟକ, ପଣ୍ଡିତ କୁଳମଣି ଦାଶ, ପଣ୍ଡିତ ନାରାୟଣ ତ୍ରିପାଠୀ, ବୈଦ୍ୟନାଥ ତ୍ରିପାଠୀ, କବି ବୈକୁଣ୍ଠ ନାଥ ପଣ୍ଡନାୟକ ଓ ଅବଦୂଳ ହମିଦ ଖାଁଙ୍କ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖିଯୋଗ୍ୟ । ମହାମ୍ଭାବୁ ଓ ମନ୍ଦନ ବାବୁ ଆମକୁ ଇତିହାସ ଏବଂ ଲକ୍ଷିତ ବାବୁ ଓ ହମିଦ ଖାଁ ଭୂଗୋଳ ପଢାଉଥିଲେ । ଇଂରେଜୀ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିଲେ ଫନୀ ବାବୁ, ସନ୍ତୁର ସାହେବ, ଅନୁଗ୍ରହ ବାବୁ ଓ କବି ବୈକୁଣ୍ଠ । ହେତୁ ପଣ୍ଡିତ କୁଳମଣି ଦାଶ ସଂସ୍କୃତ ଓ ଓଡ଼ିଆ, ନାରାୟଣ ପଣ୍ଡିତେ ସଂସ୍କୃତ ଓ ବୈଦ୍ୟନାଥ ବାବୁ ଓଡ଼ିଆ ପଢାଉଥିଲେ, ଗଣ୍ଡିତ ଶିକ୍ଷକ ଥିଲେ ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ସି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷକ ନିଜ ଗୁଣରେ ଏହେ ଗରୀଯାନ ଥିଲେ ଯେ, ସେଇତି ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ଛାତ୍ର ହେବା ଆମ ଘୋରାଘ୍ୟ ଛାତ୍ର ଅନ୍ୟ କିଛି ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ମହାମ୍ଭାବୁ ମୋ ପ୍ରବେଶିକା ପରୀକ୍ଷା ବେଳେ ଓ ବୈକୁଣ୍ଠ ବାବୁ ମୁଁ ରେଣ୍ଡେନସା କଲେଜରେ ପ୍ରୁଥମ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଡ଼ୁଥିବା ବେଳେ ଯେଉଁ ସାହାୟ୍ୟ ଓ ସହାନୁଭୂତି ଦେଖାଇଥିଲେ, ତାହା ଏ ଜୀବରେ ଭୁଲି ପାରିବି ନାହିଁ । ମୁଁ ପୁରୀ କଲେଜରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଥିବାବେଳେ ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ସିହା, ଅବଦୂଳ ହମିଦ ଖାଁ ଓ ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ପଣ୍ଡନାୟକ ପୁରୀ କିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲର ହେତ୍ରମାନ୍ଦର ଏବଂ ମୁଁ ବାଲେଶ୍ଵର କଲେଜର ଅଧ୍ୟାପକ ଥିବାବେଳେ ଫଣୀହାର ନାଥ ଦାସ ବାଲେଶ୍ଵର ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲର ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଥିଲେ ।

ସେତେବେଳେ ଅଷ୍ଟମବୁଦ୍ଧି ଏକାଦଶ ଶ୍ରେଣୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ରେଣୀରେ ଦୁଇଟି ଲେଖାଏଁ ବିଭାଗ ଥିଲା । ‘କ’ ବିଭାଗରେ ଇଂରେଜୀ ମାଧ୍ୟମରେ ଓ ‘ଖ’ ବିଭାଗରେ ଓଡ଼ିଆ ମାଧ୍ୟମରେ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଉଥିଲା । କୃତିତ୍ବ ଅନୁସାରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ‘କ’ ଓ ‘ଖ’ ବିଭାଗରେ ରଖା ଯାଉଥିଲା । ଯେଉଁମାନେ ସଂସ୍କୃତ ପରିବର୍ତ୍ତେ ଓଡ଼ିଆ ପଡ଼ୁଥିଲେ, ସେମାନେ ‘ଖ’ ବିଭାଗର ଥିଲେ । ଯେଉଁମାନେ ମାରନର ବୃତ୍ତି ପାଇ ଆସିଥିଲେ ସେମାନେ ଥିଲେ ‘କ’ ବିଭାଗର ଛାତ୍ର । ଆମର ଇଂରେଜୀ ଓ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ସବୁ ବିଷୟ ଇଂରେଜୀରେ ପଡ଼ା ଯାଉଥିଲା । ମୁଁ ‘କ’ ବିଭାଗରେ ଥିଲି । ମୋ ସହିତ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଦ୍ୟାଧର ମିଶ୍ର ଓ ଗୁରୁଚରଣ ମହାନ୍ତିମଧ୍ୟ ‘କ’ ବିଭାଗରେ ଥିଲେ । ସେ ଦୁହଁ ଯଥାନ୍ତରେ ପଞ୍ଚପଲ୍ଲୀ ଓ ପଟାମୁଣ୍ଡେ ମାରନର ସ୍କୁଲରୁ ଉତ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ହୋଇ ଆସିଥିଲେ । ମୁଁ ତ ମଧ୍ୟରାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପଡ଼ୁଚରଣ ପଣ୍ଡନାୟକଙ୍କ ଭୂଗୋଳ ଓ ଶିବ ପ୍ରସାଦ ଦାଶଙ୍କ ଇତିହାସ ବହି ପଢ଼ି ସାରିଥିଲି । ‘ଖ’ ବିଭାଗର ଛାତ୍ରମାନେ ସେ ବହି ଦୁଇଟିକୁ ପଡ଼ୁଥିଲେ । ମୁଁ ପଡ଼ିଲି ରମେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ମଜୁମଦାର ଓ ଏନ୍.କେ. ଭାଜାଶାଳୀଙ୍କ ଲିଖିତ Groundwork of Indian History ଏବଂ Marriotଙ୍କ England under Victoria ଓ Constitutional History of England । ଭୂଗୋଳ ପାଇଁ ମୁଁ ପଡ଼ିଲି ଉତ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ଭୂଗୋଳ ବହି । ସହାୟକ ପୁସ୍ତକ ରୂପେ କେ.ଏନ୍. ଘୋଷଙ୍କ ଭୂଗୋଳ ଓ ଏଲ୍. ମୁଖ୍ୟାଚାରୀଙ୍କ ଭାରତ ଓ ଇଂଲଣ୍ଡ ଇତିହାସ ବ୍ୟବହାର କରିଥିଲି ।

ଆଲକେତ୍ରାରେ କେ.ପି. ବସ୍ତୁ ଓ ଗଣ୍ଡିତରେ କେ.ସି. ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ତ୍ତୀଙ୍କ ଗଣ୍ଡିତ ପଡ଼ୁଥିଲି । ଫଳରେ ପ୍ରବେଶିକା ପରୀକ୍ଷାର ପାଠ୍ୟ ମାରନର ସ୍କୁଲରେ ଓ କଲେଜ ପାଠ୍ୟ ହାଇସ୍କୁଲରେ ପଡ଼ିଦେଇ ପାରିଥିଲି । ମୁଁ ଯେ ୧୯୩୭ ପ୍ରବେଶିକା ପରୀକ୍ଷାରେ ବିହାର ଓ ଓଡ଼ିଶା ତଥା

ପାରଣା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀରେ ପ୍ରଥମ ହୋଇ ପାରିଥିଲି ଏହାହିଁ ତା'ର କାରଣ ଥିଲା । ଆମ ସାଇରେ ଅଷ୍ଟମ ଶ୍ରେଣୀରେ ରେଭେନସା କଲେଜିଏଟ ସ୍କୁଲର ସପ୍ତମ ଶ୍ରେଣୀର କୁଏ ପରାକ୍ଷାରେ ଉଠୀର୍ଧ ହୋଇ ନୃସିଂହ ଚରଣ ଦାସ ନାମକ ଜଣେ ଛାତ୍ର ଯୋଗଦେଲେ । ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ତା' ପ୍ରତି ଆଗରୁ ଭଲ ଧାରଣା ଥିଲା । ଅଷ୍ଟମ ଓ ନବମ ଶ୍ରେଣୀରେ ଚିତ୍ରାଙ୍କନ ଓ ହସ୍ତକର୍ମ ପାଇଁ ୨୦୦ ନମ୍ବର ଥିଲା । ହସ୍ତକର୍ମରେ ଆମକୁ ବଢ଼େଇକାମ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଉଥିଲା । ସେ ଦୁଇଟିରେ ମୁଁ ବଡ଼ କଜା ଥିଲି । ସେ ୨୦୦ରୁ ମୁଁ କେବେ ୨୦/୨୫ ନମ୍ବରରୁ ଅଧିକ ରଖିନଥିଲି । ଅଷ୍ଟମ ଓ ନବମ ଶ୍ରେଣୀ ପୁରୁଷାର ବିତରଣୀ ଉପବରେ ଅଧିକାଂଶ ପୁରୁଷାର ନୃସିଂହଙ୍କୁ ମିଳୁଥିଲା । ନବମ ଶ୍ରେଣୀ ପୁରୁଷାର ବିତରଣୀ ଉପବ ଦିନ ମୁଁ ଓ ବିଦ୍ୟାଧର ଅପମାନିତବୋଧ କରି ସ୍କୁଲ ସାମନାରେ ଥିବା ପରିସ୍ରାଗାର ଭିତରକୁ ଯାଇ ଶପଥ କରୁଥେ, ଚିତ୍ରାଙ୍କନ ଓ ହସ୍ତକର୍ମ ଦଶମ ଶ୍ରେଣୀରେ ଉଠିଗଲେ ଆମେ ଯେପରିହେଉ ନୃସିଂହଙ୍କୁ ତଳେ ପକାଇଦେବା । ଦଶମ ଶ୍ରେଣୀର ବାର୍ଷିକ ପରାକ୍ଷାରେ ନୃସିଂହ ପ୍ରଥମ ଓ ମୁଁ ଦ୍ୱିତୀୟ ହେଲି । ବିଦ୍ୟାଧର ଦୃଢ଼ୀୟ ଯ୍ୟାନ ଅଧିକାର କରିଥିଲା । ଏକାଦଶ ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରି-ଚେଷ୍ଟ ପରାକ୍ଷାରେ ମୁଁ ପ୍ରଥମ, ବିଦ୍ୟାଧର ଦୃଢ଼ୀୟ ଓ ନୃସିଂହ ଦୃଢ଼ୀୟ ଯ୍ୟାନ ଅଧିକାର କଲୁ । ଶାରୀରିକ ଅସୁନ୍ଦର ହେତୁ ମୁଁ ଚେଷ୍ଟ ପରାକ୍ଷା ଦେଇ ନଥିଲି । ସେ ପରାକ୍ଷାରେ ବିଦ୍ୟାଧର ପ୍ରଥମ ହେଲା । ପ୍ରବେଶିକା ପରାକ୍ଷାରେ ମୁଁ ବିହାର ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରଥମ ଓ ନୃସିଂହ ପଞ୍ଚମ ଯ୍ୟାନ ଅଧିକାର କଲା । ସେତେବେଳେ ପାଞ୍ଚଶେଟି ମାତ୍ର କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କିଆ ପ୍ରାଦେଶିକ ବୃତ୍ତି ଥିଲା । ତାକୁ ମୁଁ ଓ ନୃସିଂହ ପାଇବୁ । ଓଡ଼ିଶା ରାଗରେ ଆଗରୁ କେବେ କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କିଆ ବୃତ୍ତି ପ୍ରାଦେଶିକ ବୃତ୍ତି ନଥିଲା । ବିଦ୍ୟାଧର ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରଥମ ହୋଇ ପନ୍ଥରଟଙ୍କିଆ ପ୍ରାଦେଶିକ ବୃତ୍ତି ପାଇଲା । ତା ସହିତ ଟ୍ରେନିଂ କଲେଜର ଅଧିକ ରୂପେ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରିଥିବା ରୋକାନାଥ ମିଶ୍ର ପନ୍ଥରଟଙ୍କିଆ ବୃତ୍ତି ପାଇଲା । ପ୍ରତି ଜିଲ୍ଲା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଜ୍ଞାନୀୟ ଦଶ ଟଙ୍କିଆ ବୃତ୍ତି ଥିଲା । ତାକୁ ପାଇଲା ଗୁରୁଚରଣ । ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇପାରେ ଯେ, ପରବର୍ତ୍ତୀ ଜୀବନରେ ବିଦ୍ୟାଧର ଉକ୍ତଙ୍କ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର କୁଳପତି ହୋଇ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରିଛି । ନୃସିଂହ ସବ୍ଦତେପୁଣି କଲେଜଟର ହୋଇଥିଲା ଓ ଖୋର୍ଦ୍ଦରେ ସେକେଷ୍ଟ ଅପିସର ଥିବାବେଳେ ଅପରିଣତ ବୟସରେ ସ୍ଵର୍ଗାରୋହଣ କଲା । ଗୁରୁଚରଣ ହେଲା ସମବାୟ ବିଭାଗର ଉପନିବନ୍ଧକ । ଏବେ ତା'ର ପରଲୋକ ହୋଇଯାଇଛି । ଆମର ସହଧ୍ୟା ଓ ପରମ ବନ୍ଧୁ ଥିବା ଅଧାପକ ଗୁରୁଚରଣ ମହାନ୍ତିକ ପୁଅ ଶରତ କୁମାର ମହାନ୍ତି ଜିଲ୍ଲା ଜକ୍କ ହିସାବରେ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରିଛି ।

ରେଭେନସା କଲେଜିଏଟ ସ୍କୁଲ ପାଇଁ ହତା ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ଛାତ୍ରବାସ ଥିଲା । ତାହାଥିଲା ଗୋଟିଏ ଏକମହଳା କୋଠା । ଉତ୍ତର ଛାତ୍ରବାସ ସମ୍ମିଳନରେ ସରକାରୀ କାଠ୍ୟୋଡ଼ୀ ଛାତ୍ରବାସ ନାମକ ଗୋଟିଏ ଦୋମହଳା କୋଠାରେ ଛାତ୍ରବାସ ଥିଲା । ସେଥିରେ କଟକ ସହରର ସବୁ ହାଇସ୍କୁଲର ବହା ବହା ଛାତ୍ରମାନେ ରହୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ ଜନସେବକ ଅପିସର ଜଣେ କର୍ମଚାରୀ ବାହୁଥିଲେ । ସେ ମଧ୍ୟ ଆମ ଛାତ୍ରବାସର ତଥାବଧାରକ ଥିଲେ

ଏବଂ ତଡ଼ପଂଙ୍ଗର ଗୋଟିଏ ଦୋ'ମହଳା କୋଠାରେ ରହୁଥିଲେ । ମୁଁ ଏହି ସରକାରୀ କାଠଯୋଡ଼ା ଛାତ୍ରବାସର ଅନ୍ତେବାସୀ ଥିଲି । ମାସକୁ ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା ଛାତ୍ରବାସ ଦେଇ ପଡ଼ୁଥିଲା । ବୃତ୍ତି ଭୋଗୀ ହିସାବରେ ମୁଁ ସୁଲ ଦରମା କିମା ଛାତ୍ରବାସର ସିର ରେଣ୍ଟ ଛାଡ଼ ପାଇଥିଲି । ତେଣୁ ବୃତ୍ତି ଟଙ୍କାଟି ଛାତ୍ରବାସର ଦେଇ ହିସାବରେ ପଇଠ କରୁଥିଲି । ମୋ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଯୋଗୁ ମୁଁ ଅଧିକାଂଶ ଦିନ ଜଳଖିଆ ଖାର ନଥିଲି । ସନ୍ଧ୍ୟା ବେଳକୁ ଭୋକ କଲେ ପେଟମାଡ଼ି ଶୋଇ ପଡ଼ୁଥିଲି । ସେତେବେଳେ ଜଣେ ଗୁଡ଼ିଆ ପ୍ରତିଦିନ ଛାତ୍ରବାସକୁ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଆସି ଜଳଖିଆ ବିକୁଥିଲା । ପରସାଟିଏ ଦେଲେ ଚାରିପଟ ରୁଟି ଓ ମହନିଭୋଗ ଦେଉଥିଲା । ସେତିକି ବି ମୋ ଭାଗ୍ୟରେ ଜୁଗୁ ନଥିଲା । ଦିନେ ଦିନେ କୌଣସି ସହପାଠୀ ବା ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀର ଛାତ୍ର ମୋତେ ତାକି ଜଳଖିଆ ଖୁଆ ରଥିଲେ । ତା' ନହେଲେ ଜଳଖିଆ ଖାରବା ମୋର ସାଧାତାତ ଥିଲା । ମୁଁ ନାମ ଲେଖାଇବା ବେଳେ ମୋ ଭରଣୀର ଶୁଶ୍ରୂର ଆମ ସାଙ୍ଗରେ କଟକ ଆସିଥିଲେ । ସେ ବେଶି ମୋକଦ୍ଦମା କରୁଥିଲେ ।

ତେଣୁ ବହୁ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ଓକିଲ ତାଙ୍କର ଚିହ୍ନା ଥିଲେ । ସେ ମୋତେ ସାହାଯ୍ୟ କରାଇଦେବେ ବୋଲି କହି ଓକିଲମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏମ. ସୁବାରାଓ, ବାଞ୍ଚାନିଧ୍ୟ ମହାପାତ୍ର ଓ ଅଳଣାହାରର ବାଞ୍ଚାନିଧ୍ୟ ସାହୁଙ୍କ ଘରକୁ ନେଇଥିଲେ । ସୁବାରାଓ ଚାରିବର୍ଷ ଦୁଇମାସ କାଳ ନିୟମିତ ଭାବରେ ମୋତେ ମାସିକ ଆଠଣା ଲେଖାଁ ଏ ଦେଉଥିଲେ । ଏପରିକି ଶ୍ରୀଶ୍ରୁତି ବାବଦ ଜୁଲାଇ ମାସରେ ଦେବତଙ୍କା ଦେବାକୁ ରୁକୁନଥିଲେ । ବାଞ୍ଚାନିଧ୍ୟ ସାହୁ ମାସିକ ଟଙ୍କାଏ ଲେଖା ଅଷ୍ଟମ ଶ୍ରେଣୀରେ ଦେଇଥିଲେ ଓ ବାଞ୍ଚାନିଧ୍ୟ ମହାପାତ୍ର ମୋତେ ଦୁଇମାସ କାଳ ମାସିକ ଟଙ୍କାଏ ଲେଖା ମୋତେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ମୋର ଦୁର୍ଗାଗ୍ୟ ଯେ ମୋ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଜୀବନରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ମହାପାତ୍ର କହିଥିଲେ—, “ମୁଁ ତାକୁ ଟଙ୍କା ଦେଇ ପାଠ ପଡ଼ାଇଛି ।”

ଚାରିବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ମୋର ଦୁଇଜଣ ତଥାବଧାରକ ଛାତ୍ରବାସରେ ଥିଲେ । ୧୯୩୭ରୁ ୧୯୩୮ ଶ୍ରୀଶ୍ରୁତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତଥାବଧାରକ ଥିଲେ ଶ୍ରୀ ଲେମ୍ବୁଏଲ ମହାପାତ୍ର । ବିଖ୍ୟାତ ଇଂରେଜୀ କବି, ପଦାର୍ଥବିଜ୍ଞାନ ଅଧାପକ ଜୟତ ମହାପାତ୍ର ତାକନାମ ସନି ତାଙ୍କର ଜ୍ୟୋଷ୍ପୁତ୍ର । ୧୯୩୮ ରେ ଆସିଲେ ମହିନଦ ଅବଦୁଲ ହନାନ୍ । ମୁଁ ଛାତ୍ରବାସ ଛାଡ଼ିବାବେଳକୁ ସେ ତଥାବଧାରକ ଥିଲେ । ମୂଳକୁ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସହକାରୀ ତଥାବଧାରକ ଥିଲେ ବିଦ୍ୟାଧରଙ୍କ ଗାଁ କାହୁଅପଡ଼ାର କେବିଦ୍ୟନାଥ ଟ୍ରିପାଠୀ । ମୁଁ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ପୁତ୍ରସ୍ନେହ ପାଇଛି । ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଯେ, ଲେମ୍ବୁଏଲ ବାବୁ ଖାରିଗାନ ଓ ହନାନ ସାହେବ ମୁସଲମାନ ଥିଲେ ସିନା, ଆମ ଗଣେଶ ପୂଜା ଓ ସରସ୍ଵତୀ ପୂଜାରେ ସେ ଆଗ୍ରହ ସହକାରେ ଯୋଗ ଦେଉଥିଲେ ।

ଛାତ୍ରବାସ ଜୀବନର ତିନିଗୋଟି ବିଶିଷ୍ଟ ଘଟଣା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମନେଅଛି । ପ୍ରସମଟି ହେଲା । ୧୯୩୮ରେ ମୋର ଜଣେ ସହାଯ୍ୟୀର ମୁଢୁୟ । ସୁଲ ଘଣ୍ଟା ବାଜିଲାଣି, ଆମେ ସବୁ ସୁଲ ଯିବାକୁ ବାହାରିଲୁଣି । ସେ ତରତର ହୋଇ ସିଫିରେ ଦୌଡ଼ି ଆସୁଥିବା ବେଳେ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଛାତ୍ର କ୍ୟାରମବୋର୍ଡ୍ ନେଇ ଉପରକୁ ରତ୍ନଥିଲା । କ୍ୟାରମବୋର୍ଡ୍ ର କ'ଣ ତା' ତକି

ପେଟରେ ଏତେ ଜୋରରେ ବାଜିଲା ଯେ, ତା' ଯକୃତ ଛିଡ଼ିଗଲା । ସେ ଆମ ସାଙ୍ଗରେ ସୁଲକ୍ଷ୍ଣ ଗଲା; କିନ୍ତୁ ପେଟ ଭିତରେ ଭୀଷଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା ହେବାରୁ ଖେଳନ୍ତୁଟି ପରେ ଛାତ୍ରାବାସକୁ ପକାଇଥାଏଇଲା । ତା' ବଡ଼ ଭାଇ ଆମ ଉପର ଶ୍ରେଣୀରେ ପଡ଼ୁଥିଲେ । ସେ ଦୁହଁଁ ଚାନ୍ଦବାଲିର ଜଣେ ଜମିଦାରଙ୍କ ପୁଅ । ତା' ନାମ ମୋର ମନେ ପଢ଼ୁନାହିଁ । ତା' ବଡ଼ଭାଇର ନାମ ଥିଲା ଅତ୍ୟନ୍ତ୍ୟାମୀ ସାହୁ । ପେଟ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଚବଶି ହେବାରୁ ହଷ୍ଟେଲ ତାତ୍ପରକୁ ଖବର ଦିଆଗଲା । ତାତ୍ପର ରାଜକିଶୋର ନନ୍ଦ ହଷ୍ଟେଲ ତାତ୍ପର ଥିଲେ । ସେ ନିଜ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ମନୋଯୋଗୀ ନଥିଲେ । ସେ କିପରି ମୋ ଜୀବନରେ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ, ତାହା ମୁଁ ପରେ କହିବି । ସେ ସାହୁକୁ ଦେଖି ମନ୍ତବ୍ୟ ଦେଲେ- , “ତାହାର କିଛି ହୋଇନି । ଏକେତ ଜମିଦାର ପୁଅ, ପୁଣି ବଡ଼ଭାଇ ପାଖରେ ଅଛି, ତେଣୁ ସେ ଗେହା ହେଉଛି ।” ଏହାକହି ପେଟଣା ବନ୍ଦ କରିବାକୁ କେତୁଟା ବଟିକା ଦେଇ ଚାଲିଗଲେ । ରାତିରେ ତା' ଅବସ୍ଥା ସଂଘାତିକ ହେଲା । ତା' ପରଦିନ ଦଶଟା ବେଳକୁ ସେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲା । ସେହିଦିନ ମୁଁ ମହୁୟକୁ ପ୍ରଥମେ ଦେଖିଲି । ଦ୍ଵିତୀୟ ଘଟଣାଟି ହେଲା ଛାତ୍ରାବାସରେ ନାଟକ ଅଭିନୟ । ମୁଁ ତ ଆଗରୁ କହିଛି, ମାରନର ପଡ଼ିବା ବେଳେ ମୁଁ ଭଲ ଗାତ ଗାଇ ପାରୁଥିଲି । କବିତତ୍ତ୍ଵ କାଳୀଚରଣ ପଞ୍ଜନ୍ମାୟକ ନାଟକର ନିର୍ଦ୍ଦେଶନା ଦେବାକୁ ଆସିଥିଲେ । ସେ ଅତ୍ୟବାସୀମାନଙ୍କୁ ପରାମା କରି ଗାତଗାଇ ଏକକ ନୃତ୍ୟ କରିବାକୁ ମୋତେ ବାହିଲେ । ତାହା ଗୋଟିଏ କୌତୁକିଆ ଭୂମିକା ଥିଲା । ମୋ ଜୀବନରେ ତାହାହିଁ ପ୍ରଥମ ଓ ଶେଷ ନୃତ୍ୟ । ମୁଁ ଗୋଟିଏ ହାସ୍ୟାଭିନେତା ହିସାବରେ ସୁନାମ କମାଇଥିଲି ।

ଶେଷ ଘଟଣାଟି ହେଲା ଛାତ୍ରସୁଲଭ ଜିଦ । ଆମ ସାଙ୍ଗରେ ମୁକୁଦ ମୁଗାରୀ ସିଂହ ନାମକ ଜଣେ ହାସ୍ୟରସପ୍ରିୟ ସହପାଠୀ ଥିଲା । ସେ କଥା କାଥାକେ ହସାଏ । ସେ ପରେ ପୁଲିସ୍ ଇନ୍ସ୍ପରେସନ୍ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରିବାର ଅଛକାଳ ପୂର୍ବରୁ ସୁର୍ଗାଗୋହଣ କଲା । ସେ କଥାକଥାକେ ହସାଏ ସିନା, ବଡ଼ ଜିଦଖୋର । ତା' ହସ୍ତାକ୍ଷରଗୁଡ଼ିକ ଅତି ସୁନ୍ଦର । ଆମେ ଦଶମ ଶ୍ରେଣୀରେ ଥିବାବେଳେ ଏକାଦଶ ଶ୍ରେଣୀର ତତ୍ତବ ଜଣ ଅତ୍ୟବ୍ୟାୟ ଗୋଟିଏ ହାତଲେଖା ପଡ଼ିକା ପ୍ରକାଶ କଲେ । ମୁକୁଦ ଜିଦ ଧରିଲା- ‘ଆମେ ବି ଗୋଟିଏ ହାତଲେଖା ପଡ଼ିକା ପ୍ରକାଶ କରିବା ।’ ତା' ନୀଁ ରଖିଲା ‘ତ୍ରୟୋଦଶୀ’, କାରଣ ଆମେ ସଂଖ୍ୟାରେ ୧୩ ଥିଲା । ଚବିଶ ଘଷା ଭିତରେ କବିତା ଓ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖାହେଲା ଏବଂ ରାତିସାରା ଉଜାଗର ରହି ମୁକୁଦ ପଡ଼ିକାଟିକୁ ଲେଖିପକାଇଲା । ତା' ପରଦିନ ଏହା ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ତଦା ବଧାରକ ହନାନ ସାହେବ ଏକାଦଶ ଶ୍ରେଣୀର ‘ତୁଳଦଶୀ’ ତୁଳନାରେ ଆମ ‘ତ୍ରୟୋଦଶୀ’ ଉଚ୍ଚତର ବୋଲି ମତ ଦେଲେ । ଏଭାବୁ ଯୁବସୁଲଭ ଉଦାମ ଆଜ ସମ୍ବନ୍ଧର ନୁହଁଁ ।

ଏହି ସରକାରୀ କାଠାମୋଡ଼ି ହଷ୍ଟେଲ ୧୯୩୭ରେ ଉଠିଗଲା । ଓଡ଼ିଶା ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ହେବାପରେ ଏହି କୋଠାରେ କେତେବୁନ୍ଦିଏ ତିରେବୁନ୍ଦି ଅଫିସ ଖେଳିଲା । ତକୁଥିରୁ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ତିରେବୁନ୍ଦି ଅଫିସ ଅନ୍ୟତମ ଥିଲା । ଲଣ୍ଡା ଦେଉଳ ନିକଟରେ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ

ଛୋଟ ଦୋ' ମହଳା କୋଠାରେ କାଠଯୋଡ଼ି ଛାତ୍ରବାସ ଖୋଲିଲା । ସେତେବେଳକୁ ମଁ ସୁଲାହାଢ଼ିଦେଇଥିଲା ।

ଆମ ଚାରିବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଭାରତରେ ବହୁ ଗୁରୁତର ଘଟଣା ଘଟିଥିଲା, ଯାହାର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଆମ ଉପରେ ପଡ଼ିଥିଲା । ୧୯୩୭ ରେ ପୁରୀରେ କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନ ହେବ ବୋଲି ଛିର ହୋଇଥିଲା । ବଡ଼ଲାଟ ଲାତ୍ ଜରଉଇନ ସିନା ମହାମା ଗାନ୍ଧି ସହିତ ବୁଝିକରି ତାଙ୍କୁ ଦ୍ଵିତୀୟ ଗୋଲଟେବୁଲ ବୈଠକକୁ ପଠାଇଥିଲେ । ଗାନ୍ଧି-ଜରଉଇନ ବୁଝି ହେବାପରେ ଲାତ୍ ଜରଉଇନ ଭାରତରୁ ବିଦ୍ୟାୟ ନେଲେ ଏବଂ ଆଶରୁ ବିଦ୍ୟା ଓ ମାନ୍ଦ୍ରାଜର ଲାଗ୍ ଥିବା ଲାତ୍ ଉଚିଲିଙ୍ଗତନ ଭାରତର ବଡ଼ଲାଟ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ସେ କଣେ ପ୍ରତିକ୍ରିୟାଶୀଳ ବ୍ୟବ୍ହି ଥିଲେ । ଦ୍ଵିତୀୟ ଗୋଲଟେବୁଲ ବୈଠକ ବିପଳ ହେବାପରେ ମହାମା ଗାନ୍ଧି ୧୯୩୭ ଜାନୁଆରୀ ମାସରେ ବିଦ୍ୟୋତ୍ତରଣ ଜାହାଜରୁ ଅବତରଣ କରିବା ମାତ୍ରକେ ତାଙ୍କୁ ଗିରିପ କରି ନିଆଗଲା ଓ କଂଗ୍ରେସ ବେଆଇନ ଘୋଷିତହେଲା । ସବୁ ବଡ଼ ବଡ଼ ନେତା ଗିରିପ ହୋଇଗଲେ । ପୁରୀରେ କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନ ହୋଇ ପାରିଲାନାହିଁ । ଏହାର ୩୭ ବର୍ଷ ପରେ ୧୯୭୪ରେ କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନ ଭୁବନେଶ୍ୱରଠାରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ପରାଧୀନ ଭାରତରେ କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନ କରାଇବା ସୌଭାଗ୍ୟ ଓ ଦେଶକୁ ମିଳିନଥିଲା । ଦ୍ଵିତୀୟ ଗୋଲଟେବୁଲ ବୈଠକରେ ହରିଜନମାନଙ୍କ ତରଫରୁ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଅଧିକାର ସେମାନଙ୍କ ନେତା ଏମ.ସି. ରାଜା ଓ ରୀମରାଓ ଆମ୍ବେଦକର ଦାବୀ କରିବାରୁ ଦ୍ଵିତୀୟ ଗୋଲଟେବୁଲ ବୈଠକ ବିପଳ ହେଲା ।

ସମ୍ପଦ ରାଜି ହୋଇ ଜାଂଜଣର ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ରାମସେ ମାକତୋନାଲହଙ୍କୁ କ୍ଷମତା ଦିଆଯାଇଥିଲା ଯେ, ସେ ସବର୍ଷ ଓ ହରିଜନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କିରିଲି ଭାବରେ ବିଧାନସଭାରେ ଯାନ ବଣ୍ଣୁଆରା ହେବ ବୋଲି ଛିର କରିଦେବେ । କାରଣ ମହାମା ଗାନ୍ଧି ଗୋଲଟେବୁଲ ବୈଠକରେ ଜିଦ୍ କରିଥିଲେ ଯେ, ହରିଜନ ମାନେ ହିନ୍ଦୁ । ସେମାନଙ୍କୁ ଅଳଗା ବିଚାର କରାଯାଇ ପାରିବନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ହରିଜନ ଶବ୍ଦ ତାଙ୍କୁ ହୋଇନଥିଲା । ସେମାନଙ୍କୁ ଅସ୍ତ୍ରଣ୍ୟ ଜାତି ଦ୍ଵୀପାଦଥିଲା । ସେହିବର୍ଷ ଅଗ୍ରମ ମାସରେ ମାକତୋନାଲହି ଘୋଷଣା କରିଦେଲେ ଯେ, ହିନ୍ଦୁ ଓ ହରିଜନ ଦୁଇଟି ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଜାତି । ବିଧାନମଣ୍ଡଳରେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯାନ ବାଣି ଦିଆଯିବ । ଏ ଦୁଇଟି ଘଟଣା ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଆମ ଛାତ୍ରବାସରେ ଅନୁଭୂତ ହୋଇଥିଲା ।

୧୯୩୭ ଜୁଲାଇ ମାସରେ ତ୍ରେନିଂ କଲେଜ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଥିବା ସ୍ଵରାଜ ଆଶ୍ରମ ଉପରେ ଲେନ ନାମକ ଜଣେ ଗୋରା ପୁଲିସ୍ ସୁପରିନ୍ଡ୆ନ୍ଟରେ ନେତୃତ୍ବରେ ତାଳା ପକାଇବା ଲାଗି ଆକ୍ରମଣ ହୋଇଥିଲା । ବିଜୟାନ୍ତ ପତନାୟକ ଓରେ ବିକୁ ପତନାୟକ ନେତୃତ୍ବରେ ଯୁବଗୋଷ୍ଠୀ ଏହି ଆକ୍ରମଣର ପ୍ରତିରୋଧ କରିଥିଲେ । ଏସ.ସି. ଲେନ ସାହେବ ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରତଣ୍ଟ ଆକ୍ରମଣ ତଳାଇଲେ । ସେବିନ ତୁ ତୁ ବର୍ଷା ହେଉଥାଏ ଓ ନାଲରେ ଖୁବ୍ ଜୋରରେ ପାଣି ତାଙ୍କୁଆଏ । ବିକୁ ପତନାୟକ ବେହୋସ ହୋଇ ନାଲରେ ଜାସି ଯାଉଥାଆନ୍ତି । ପୁଲିସ୍ ଆକ୍ରମଣ ଭୟରେ କେହି ତାଙ୍କୁ ଉଠାଉ ନଥାନ୍ତି । ସେ ରାସି ଭାସି ନଣ୍ଠା ଦେଉଳ ପାଖରେ

ହେବାବେଳକୁ କାଠଯୋଡ଼ି ଛାଡ଼୍ରାବାସର କେତେଜଣ ପ୍ରକୃଷ୍ଟା ଛାଡ଼୍ର ତାଙ୍କୁ ଚେକିଆଣି ସେବା ଶୁଣୁଷା କଲେ । ପଟନାୟକ ଏହି ଅପମାନକୁ ବୁଲି ପାରିନଥିଲେ । ସେପଟେମେର ମାସରେ ହକି ଖେଳ ବେଳେ ପଟନାୟକ ଲେନଙ୍କ ଗୋଡ଼କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ହକି ବାଢ଼ିରେ ଏପରି ପାହାରେ ପିଟିଲେ ଯେ, ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ ହାତ ଟିକି ଟିକି ହୋଇଗଲା । ଶୈଷରେ ନେନ୍ ସାହେବ ଅକାକରେ ଅବସର ଗ୍ରୁହଣ କରି ତାଙ୍କ ସ୍ଵଦେଶ ସ୍ଵର୍ଗଯାତ୍ରାକୁ ଫେରିଗଲେ । ଥରେ ସେହି ସମୟରେ ବାରବାଟି ପଢ଼ିଆରେ ଗୋଟିଏ ଉଡ଼ାଜାହାଜ ଓହୁଇଥିଲା । ବିକ୍ରୁ ପଟନାୟକ ଜଣେ ସାହସୀ ଲୋକ । ସେ ପୁଲିସ ଘେରକୁ ନମାନି ଉଡ଼ାଜାହାଜକୁ ଛୁଇଁ ଦେଇଥିଲେ ବୋଲି ଏସ. ପି. ନେନ୍ ତାଙ୍କ ଉପରେ ଦ୍ଵିତୀୟ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ । ଏ ସବୁର ମିଳିତ ଫଳ ହେଲା ତାଙ୍କର ଅକାକରେ ସ୍ଵଦେଶକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ଦ୍ଧନ ।

ସେହି ୧୯୩୭ ମସିହା ଅଗଷ୍ଟ ମାସରେ ଜଂଲକ୍ଷର ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ରାମସେ ମାବଦୋନାଇଦ ଦ୍ଵିତୀୟ ଗୋଲଟେବୁଲ ବୈଠକର ନିଷ୍ପରି ଅନୁସାରେ ସବର୍ଣ୍ଣ ହିତୁ ଓ ଅସୁଶ୍ୟ ଜାତିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଧାନସରାରେ ଯ୍ୟାନ ବର୍ଷାଆରା କରିଦେବେ ବୋଲି ଯେଉଁ ଦାୟିତ୍ବ ନେଇଥିଲେ, ସେହି ବର୍ଷାଆରା ପ୍ରତ୍ୟାବ ପ୍ରକାଶ ପାଇଗଲା । ମୁସଲମାନ, ଶିଖ ଓ ଖୀରାମନମଙ୍କ ପରି ଅସୁଶ୍ୟ ଜାତିମାନଙ୍କୁ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଆସନ ମିଳିଲା । ଏହା ଫଳରେ ସେମାନେ ଚିରଦିନ ପାଇଁ ହିତୁମାନଙ୍କଠାରୁ ଅଳଗା ହୋଇଯିବାର ଆଶକା ଉପ୍ରକିବାରୁ ପୁନା ନିକଟରେ ଯେଇହୁତା ଜେଲରେ ବହା ଥିବା ମହାମ୍ବା ଗାନ୍ଧି ଏହି ବର୍ଷାଆରାକୁ ରଦ କରିବାଲାଗି ଦାବୀ କରି ଆମରଣ ଅନଶ୍ଵନ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଯେ ଯେତେ ଅନୁଗୋଧ କଲେ ବି ସେ କାହାର କଥା ନଶ୍ଵଣ ଅନଶ୍ଵନ ଚକାଇ ରଖିଲେ । କ୍ରମେ ତାଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଗୁରୁତର ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ଓ ଦେଶରେ ଆଶକା ହେଲା, ମହାମ୍ବା ହୁଏତ ମରିଯିବେ । ଫଳରେ ଉଦାରବାଦୀ ନେତା ସାର ତେଜ ବାହାଦୁର ସାପ୍ତ ଓ ଏମ. ଆର. ଜୟକାର ହରିଜନ ନେତାମାନଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ସେହି ଜେଲରେ ଉଭୟ ସଂପ୍ରଦାୟ ମଧ୍ୟରେ ବୁଝାମଣା କରାଇ ଗୋଟିଏ ତୁଟ୍ଟି କରାଇଲେ । ଏହା ଜାତିହାସରେ ପୁନା ତୁଟ୍ଟି ନାମରେ ଖ୍ୟାତ । ଏହି ତୁଟ୍ଟି ଅନୁସାରେ ଯେଉଁଠାରେ ଅସୁଶ୍ୟ ଜାତିମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଯ୍ୟାନ ରହିବ, ସେଠାରେ ଜଣେ ସବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଆଉ ଜଣେ ହରିଜନ ପ୍ରାର୍ଥୀ ନିର୍ବାଚିତ ହେବାଲାଗି ହୁଇଛଣିଆ ନିର୍ବାଚନମଣ୍ଡଳୀ ଗଠିତ ହେବ । ଏହି ନିର୍ବାଚନମଣ୍ଡଳୀରେ ପ୍ରଥମେ କେବଳ ହରିଜନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ନିର୍ବାଚନ ହେବ । ଏଥରେ କେବଳ ହରିଜନମାନେ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହୋଇ ପାରିବେ ଓ ସମସ୍ତେ ସେମାନଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଦେବେ । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ସାଧାରଣ ନିର୍ବାଚନରେ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହୋଇ ପାରିବେ । ସାଧାରଣ ନିର୍ବାଚନରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭୋଗ୍ଦାତାଙ୍କର ଦୁଇଟି ଲେଖାଏଁ ଗୋଟିଏ ଥିଲା । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ହରିଜନ ପ୍ରାର୍ଥୀଙ୍କ ପାଇଁ ଓ ଅପରଟି ସବର୍ଣ୍ଣ ବା ହରିଜନ ଯେ କୌଣସି ପ୍ରାର୍ଥୀଙ୍କ ପାଇଁ ଦିଆଯାଇ ପାରୁଥିଲା । ଅର୍ଥାତ୍ ଜଣେ ଭୋଗ୍ଦାତା ଦୁଇଟିଯାକ ଗୋଟକୁ

ଦୁଇଜଣ ହରିଜନ ପ୍ରାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଦେଇପାରିବ କିମ୍ବା ଗୋଟିଏ ଭୋଟ ହରିଜନ ପ୍ରାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଓ ଅପରଟିକ୍ୟୁ ସବର୍ଷ ପ୍ରାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଦେଇ ପାରିବ; କିନ୍ତୁ ଦୁଇଜଣାକ ଭୋଟକୁ ଦୁଇଜଣ ସବର୍ଷ ପ୍ରାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଦେଇପାରିବ ନାହିଁ । ଏପରି ଦେଲେ ମଧ୍ୟ କିମ୍ବି ଲାଭ ହେବ ନାହିଁ, କାରଣ ଭୋଟ ଗଣତି ହେବାବେଳକୁ ପ୍ରଥମେ ହରିଜନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେ ସବୁଠାରୁ ବେଶି ଭୋଟ ପାଇଥିବ, ତାଙ୍କୁ ନିର୍ବାଚିତ ଘୋଷଣା କରାଯିବ । ତା'ପରେ ହରିଜନ ଓ ସବର୍ଷ ସବୁ ପ୍ରାର୍ଥୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେ ସବୁଠାରୁ ବେଶି ଭୋଟ ପାଇଥିବ, ସେ ନିର୍ବାଚିତ ହେବ । ଅର୍ଥାତ୍ ଏଭଳି ଦୁଇ ଜଣିଆ ନିର୍ବାଚନମଣ୍ଡଳାରୁ ଦୁଇଜଣ ହରିଜନ ପ୍ରାର୍ଥୀ ବା ଜଣେ ସବର୍ଷ ପ୍ରାର୍ଥୀ ଓ ଆରାଜଣେ ହରିଜନ ପ୍ରାର୍ଥୀ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇପାରିବେ; କିନ୍ତୁ ଦୁଇଜଣ ସବର୍ଷ ପ୍ରାର୍ଥୀ ଏଭଳି ନିର୍ବାଚନମଣ୍ଡଳାରୁ କେବେହେଲେ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇପାରିବେ ନାହିଁ । ୧୯୪୭ର ସାଧାରଣ ନିର୍ବାଚନରେ ଭି.ରି. ନିରି ସେତେବେଳେ ଥିବା ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶର ଆନ୍ତ୍ର ଅଞ୍ଚଳରୁ ଦୁଇଜଣିଆ ନିର୍ବାଚନମଣ୍ଡଳାରୁ ଦ୍ଵିତୀୟ ସବର୍ଷ ପ୍ରାର୍ଥୀଙ୍କୁ ପେ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇ କେନ୍ତ୍ର ମନ୍ତ୍ରାମଣଳରେ ଶ୍ରୀମନ୍ତ୍ରୀ ନିୟମ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ନିର୍ବାଚନ ମୋକଦ୍ଦମାରେ ମାନ୍ୟବର ସ୍ଥାପିମାରେ ତାଙ୍କ ନିର୍ବାଚନକୁ ରଦ୍ଦ କରିଦେବାରୁ ସେ ମନ୍ତ୍ରାମଣଙ୍କୁ ଜ୍ଞାପା ଦେଇଥିଲେ । ଏହି ବିଷ୍ଣୁଆରା ବିରୁଦ୍ଧରେ ୧୯୩୭ ସେୟତେମ୍ବର ୨୦ ତାରିଖରେ ଯେଉଁଦିନ ମହାମାରାତ୍ରି ଆମରଣ ଅନଶନ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ ଓ ପୁନା ତୁଳି ହେବାପରେ ଯେଉଁଦିନ ଅନଶନ ଭାଙ୍ଗିଲେ ସେ ଦୁଇଦିନ ଆମେ କାଠମୋଡ଼ି ଛାତ୍ରାବାସର ଅତ୍ରେବାସୀମାନେ ଅନଶନ କରିଥିଲୁ । ଏହା ହେଉଛି ଗୋଟିଏ ଉଲ୍ଲେଖନ୍ୟୋଗ୍ୟ ଘଟଣା ।

୧୯୩୮ ମସିହାରେ ଝାରାଜ ସରକାର ଗୋଟିଏ ଶୈତପତ୍ର ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ, ସେଥିରେ ୧୯୩୯ର ଭାରତ ଶାସନ ଆଇନର ରୂପରେଖ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା ଓ ଏହି ଭାରତ ଶାସନ ଆଇନ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଲେ ଓଡ଼ିଶା ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ହେବ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରାଯାଇଥିଲା । ସେଦିନ ଛାତ୍ରାବାସରେ ଆମେ ଗୋଟିଏ ଉଲ୍ଲେଖ ପାଲନ କରିଥିଲୁ ।

୧୯୩୮ ଜାନୁଆରୀ ୧୫ ତାରିଖ ଦିନ ବିହାରରେ ଭୂମିକମ୍ ହେଲା । ଓଡ଼ିଶା ବିହାର ସହିତ ମିଶିକରି ଥିଲା ବା ଅନ୍ୟ ଜ୍ଞାନୀୟ କାରଣରୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ମଧ୍ୟ ଭୂମିକମ୍ ଅନୁଭୂତ ହେଲା । ସେତେବେଳେ କ୍ଲ୍ଯାସ୍ ଚାଲିଥାଏଁ । ଭୂମିକମ୍ ହେବା ମାତ୍ରକେ ଆମେତ ଜାଣିପାରିଲୁ ନାହିଁ । ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ବିଶ୍ୱମର ମିଶ୍ର ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ବାରଣ୍ୟାରେ “ଭୂମିକମ୍ ହେଉଛି ବାହାରି ଆସ” ବୋଲି ଉଚ୍ଚ ସ୍ଵରରେ ଚିକାର କଲେ । ମୋର ସେତେବେଳେ ଦଶମ ଶ୍ରେଣୀ । କାରେ କିଏ ଶୁଣି ପାରିନିଥିବ ବୋଲି ନିଜେ ଘଣ୍ଟା ବଜାଇ ସ୍କୁଲ ଛୁଟି କରିଦେଲେ । ଗୋଟିଏ ବିଭାଗ ଘର୍ଦ୍ବଧି ଶବ ଶୁଣାଗଲା ଓ ଲଣ୍ଠା ଦେଉଳ ପବନରେ ବାଉଁଶ ଗଛ ଦୋହଳିଲା ପରି ଦେଖିଲୁ । ସେ ସ୍କୁଲ ଭୂଲିବାର ନୁହେଁ । କେଉଁଠି କ'ଣ ହେଲା ବୋଲି ଶିକ୍ଷକ ଓ ଛାତ୍ରମାନେ ଆଲୋଚନାରେ ମାତିଗଲେ, ଆଉ ପଡ଼ାପଡ଼ି ହେଲାନାହିଁ । ଦୁଇଦିନ ପରେ ଶବର କାଗଜରେ ଉଭର ବିହାରରେ ଘର୍ଥିଥିବା ବିଭାଷିକାର ରୋମାଞ୍ଚକର କାହାଣୀ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ମୁଜ୍ଜେର ଓ ମୁଜାପରପୁର ଜିଲ୍ଲା ଓ ସହରରେ ଅବଶ୍ୟନୀୟ କ୍ଷତି ହୋଇଥିଲା ।

ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ଗୌରବ ମଧୁସୂଦନ ଲେଖିଥିଲେ-

“ଭୂମିକମ୍ ହେବ ଧରଣୀ ପାଟିବ

ଉଠିବେ ସହସ୍ର ଭୁଜା

ସେହି ତବ ମାତା ସେହି ତବ ତ୍ରାତା

କର ତାଙ୍କ ପାଦପୂଜା ।”

ଭୂମିକମ୍ ହେବାର ପରେ ପରେ ସମାଦ ମିଳିଲା ଯେ, ମଧୁବାବୁ ବେମାର ପଡ଼ିଛନ୍ତି ଏବଂ କ୍ରମଶଃ ତାଙ୍କର ଅନ୍ଦରେ ଖରାପ ଆଡ଼କୁ ଗତି କରୁଛି । ଏଥିପାଇଁ ଓଡ଼ିଶା ସାରା ହଜରତ ପଡ଼ିଗଲା । ବହୁ ଲୋକ ତାଙ୍କ ସ୍ୱାମ୍ୟ ବିଷୟରେ ଖବର ନେବାପାଇଁ କଟକ ଦୌଡ଼ିଲେ । ସେ ତ ଜଣେ ସାମାନ୍ୟ ଲୋକ ନଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାକୁ ସୁତ୍ତନ୍ତ ପ୍ରଦେଶ କରିବାପାଇଁ ସେ କେବଳ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ସମ୍ମିଳନୀ ଗଠନ କରାଇନଥିଲେ, ସେ ସେଥିପାଇଁ ଲଡ଼ାଇ କରିଥିଲେ । ସେ ଏପରି ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ଅଧିବତ୍ତା ଥିଲେ ଯେ, ଲୋକେ ତାଙ୍କୁ ମଧୁବାରିଷ୍ଟର ବୋଲି ନାମକରଣ କରିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାରେ ମା'ମାନେ ନିଜ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଭଲ ପାଠ ପଡ଼ିବାଲାଗି ପ୍ରବର୍ଦ୍ଧିତବାବେଳେ କହୁଥିଲେ-

“ପାଠ ପଡ଼ିବୁ, ପାଠ ପଡ଼ିବୁ
ମଧୁବାରିଷ୍ଟର ସଙ୍ଗେ ଲଡ଼ିବୁ ।”

ସେ ବଜ୍ର ବିଧାନସଭା, କେନ୍ଦ୍ର ବିଧାନସଭା ଓ ବିହାର-ଓଡ଼ିଶାର ବିଧାନସଭାର ସର୍ବ୍ୟ ଥିଲେ । ସେ ୧୯୯୧ରେ ବିହାର-ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଶାସନମନ୍ତ୍ରୀ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଲାଗୁ ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ଦରମା ନେବା ବିଷୟରେ ମତରେବ ହେବାବୁ ମନ୍ତ୍ରୀ ପଦରୁ ୧୯୭୬ରେ ଉପସା ଦେଇଥିଲେ । ଉପସା ଦେବାରେ ସେ ବିହାର-ଓଡ଼ିଶା କାର୍ହିକି, ସମଗ୍ର ଭାରତବର୍ଷର ପ୍ରଥମ ମନ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ବର୍ଷକୁ ଛ'ଷଠି ହଜାର ଟଙ୍କା ଦରମା ପାଉଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଶିକ୍ଷାନ୍ତି କାରି ସେ ଅହରହ ଚିତ୍ତା କରୁଥିଲେ । ନିଜେ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ଟ୍ୟାନେରୀ ନାମକ ଗୋଟିଏ ଜୋତା କ୍ଷାରଶାନ୍ତି ଓ ଓଡ଼ିଶା ଆର୍ଟ ଓ ଯାରସ୍ ନାମକ ଗୋଟିଏ ଦୁପା ତାରକସା କାରଶାନ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ସମଗ୍ର ବିଶ୍ଵରେ ଖେଳାଟି ବଢ଼ାଇ ଦେଇଥିଲେ । ସେ ଥିଲେ ଓଡ଼ିଶାରେ ନାରା ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରଥମ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ । ତାଙ୍କ ଉଦ୍ୟମରେ ନାରାମାନେ ଅଧିବତ୍ତା ହୋଇ ପାରିଥିଲେ । ଭାରତର ପ୍ରଥମ ମହିଳା ଓକିଲ ହେଲେ ତାଙ୍କ ପାଲିତା କନ୍ୟା ସୁଧାଂଶୁବାଲା ହାଜରା । ତାଙ୍କ ଓକିଲ କରିବାଲାଗି ସେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକାରୀନ୍ଦ୍ରୟିଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋକଦମା ଲଢ଼ିଥିଲେ । ସେ ଅସୁଷ ହେବା ବେଳକୁ ତାଙ୍କ ବୟସ ଥିଲା ଛୟାଅଶୀ ବର୍ଷ । ସେ ମଧ୍ୟ ସେତେବେଳକୁ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ଯାଉଥିଲେ । ତେଣୁ ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ ତାରିଆଡ଼େ ଆଶଙ୍କା ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ଭୂମିକମ୍ ହେବାର ୧୯ ଦିନ ପରେ ୧୯୬୪ ଫେବୃଆରୀ ମାସ ତିନି ତାରିଖ ରାତିରେ ତାଙ୍କର ପରଲୋକ ହୋଇଗଲା । ସୂର୍ଯ୍ୟାନ୍ତ ପରେ ପରଲୋକ ହେଲେ ତା' ପରଦିନକୁ ଗଣାଯାଏ ବୋଲି ତାଙ୍କ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଫେବୃଆରୀ ତାରି ତାରିଖ ଦିନ ଯାଇଛି ହୁଏ । ସେ ୧୯୮୮ ମସିହା ଅପ୍ରେଲ

୨୮ ତାରିଖ ଦିନ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ସତ୍ୟରାମାପୁରରେ ଜନ୍ମଗୁହଣ କରିଥିଲେ । ସେ କଲିକତାରେ ପଡ଼ିବା ବେଳେ ଶ୍ରୀଷ୍ଠର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ତାଙ୍କ ନାମ ଥିଲା ଗୋବିନ୍ଦ ବଲୁର ଦାସ । ଗୋପାଳ ବଲୁର ଦାସ ନାମରେ ତାଙ୍କର ଜଣେ ସାନଭାଗ ଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାର ପରଚର୍ବୀ ସର୍ବୋଦୟ ନେତ୍ରୀ ରମାଦେବୀ ଏଇ ଗୋପାଳ ବଲୁରଙ୍କ ଛିଅ । ମଧୁବାବୁଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଶୌଦାନୀ ଦେବୀ ଅଛୁ ବୟସରେ ମରି ଯାଇଥିବାରୁ ତାଙ୍କର କୌଣସି ପିଲାପିଲି ନଥିଲେ । ତଙ୍କର ଜଣେ ପରମବହୁ ଅନ୍ତିକା ପ୍ରସାଦ ହାଜରା ଅକାଳରେ ମରିଯିବାରୁ ମଧୁବାବୁ ତାଙ୍କ ଦୁଇଛିଅ ଶୈଳବାନା ଓ ସୁଧାଂଶୁବାଲାଙ୍କୁ ନିଜ ଛିଅ ରୂପେ ପାଇଥିଲେ । ତେଣୁ ଶୈଳବାନା ହାଜରା ଓଡ଼ିଶାରେ ଶୈଳବାନା ଦାସ ନାମରେ ବିଶ୍ୟାତ । ତାଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ କଟକର ମହିଳା କଲେଜର ନାମ ହୋଇଛି ଶୈଳବାନା ମହିଳା କଲେଜ । ଏହି କଲେଜଟି ମଧୁବାବୁଙ୍କ ରହିବା ଘରେ ଚାଲିଛି ।

ଜୀବନରେ ମଧୁବାବୁ ଯେତେ ବଡ଼ ଥିଲେ, ତାଙ୍କ ପରଲୋକ ଦିନ ସେ ଆହୁରି ବଡ଼ ହୋଇଗଲେ । ସେ ତ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମ ଛାଡ଼ି ଖୀରଷାନ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଜଗନ୍ନାଥ ମଦିର ମୋଦମାରେ ସେ ଯେଉଁ ଯଶ ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ, ତାହା ତାଙ୍କୁ ହିନ୍ଦୁ ଜଗତରେ ଲୋକପ୍ରିୟ କରିଥିଲା । ତେଣୁ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଚାର୍ହିଲେ ତାଙ୍କୁ ହିନ୍ଦୁରାତିରେ ସଂସାର କରିବେ । ଖୀରଷାନମାନେ ତାଙ୍କୁ କବର ଦେବାକୁ ଅଢ଼ି ବସିଲେ । ମୋର ସେତେବେଳେ ଦଶମ ଶ୍ରେଣୀ । ପରଲୋକ ସମାଦ ଜଣାପଡ଼ିବା ମାତ୍ରକେ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ଦଳ ତାଙ୍କ ବାସଗୁହର ବିରାଟ ହତାରେ ସମବେତ ହୋଇ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ । ଏତେ ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଖି ଖୀରଷାନମାନେ ପ୍ରମାଦ ଗଣିଲେ । ଯେତେହେଲେ ତ ସେମାନେ ସଂଖ୍ୟାଲକ୍ଷ୍ୟ । ହିନ୍ଦୁମାନେ ତାଙ୍କ ଶବକୁ ସତୀତ୍ତରାକୁ ନେଇ ପୋଡ଼ିଦେବାକୁ ଜିଦ୍ବ କଲେ । ଖୀରଷାନମାନେ କ'ଣ ଅବା କରିବେ ? କଟକ ସହରରେ ଚାଞ୍ଚଳ୍ୟ ଖେଳିଶଳା । ବିଶିଷ୍ଟ ନାଗରିକମାନେ ତାଙ୍କ ଘରେ ଏକତ୍ରିତ ହୋଇ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ଲାଗି ମସୁଧା ଚଳାଇଲେ ।

କ୍ରମେ ଲୋକ ସଂଖ୍ୟା ବଡ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । ତାଙ୍କ ପରଲୋକ ସମାଦ ଗାଁ ଗହଳ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜିଲ୍ଲାରେ ଜଣାପଡ଼ିବା ପରେ କଟକକୁ ଲୋକଙ୍କ ସୁଅ ଛୁଟିଲା । ପରିଷିତି କ୍ରମେ ଅସମାଳ ହୋଇଉଠିଲା । ସେତେବେଳେ କଟକରେ ଜଣେ ମାତ୍ର କଲେକ୍ଟର, ଜଣେ ଏସ.ପି. ଓ ସର୍ବୋତ୍ତମାନଙ୍କ କର୍ତ୍ତା ଥିଲେ କମିଶନର । ଆଉ କେହି ନଥିଲେ । ଏହି ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀମାନେ ନିଜକୁ ନିରାଶ୍ୟ ମନେକଲେ ।

ଫେବୃଆରୀ ତାରିଖ ଅପରାହ୍ନ ବେଳକୁ ହିନ୍ଦୁ ଓ ଖୀରଷାନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସାଲିସ ହୋଇଗଲା । ହିନ୍ଦି ହେଲା ଯେ, ତାଙ୍କ ଶବମାତ୍ରାରେ ହିନ୍ଦୁମାନେ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ କରି ଯାଇ ପାରିବେ; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କୁ ଗୋରାକବରରେ କବର ଦିଆଯିବ । ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ଦଳ ଗୋରାକବର ଫାଟକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯିବେ । କବର ପାଖରେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଘାତା ଓ ଖୀରଷାନମାନଙ୍କ ବାଇବେଳ ପଢାଯିବ । କିନ୍ତୁ ଖୀରଷାନ ରାତିରେ ସେ କବର ପାଇବେ । ତାହାର୍ହ ହେଲା । ହିନ୍ଦୁ ଓ ଖୀରଷାନ ଉଭୟ ସମ୍ପଦାୟ ସତ୍ତ୍ଵରେ ହେଲେ । ଉଭୟଙ୍କ ଜିଦ୍ବ ନହିଲା ।

ସେ ଦିନର ଶବ୍ୟାତ୍ରୀ କଟକ ଉତ୍ତିହାସରେ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ଥଳା ବୋଲି କହିଲେ ଅନ୍ତ୍ୟରେ ହେବନାହିଁ । ତାଙ୍କ ଶବ ମିଶନ ଗୋଡ଼, ବର୍ଷିବଜାର, କେଳ ଗୋଡ଼, ନୟାସଦିକ, ଚାନ୍ଦିନୀଚୌକ, ମହନ୍ତିଆ ବଜାର, କଟକ ଚଣ୍ଡୀ ଗୋଡ଼ ଓ କ୍ୟାଣେନମେଣ୍ଟ ଗୋଡ଼ର ସାମା ବାଟେ ମହାନଦୀ କୁଳେ କୋରା କବରକୁ ଗଲା । ତାଙ୍କ ଘରୁ ଶବ ବାହାରିବା ପୂର୍ବରୁ ଆଗୁଆ ଦଳ ଏହି ବାଟ ଦେଇ ଗୋରା କବରରେ ପହଞ୍ଚ ସାରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଘରୁ ଚଣ୍ଡୀ ଗୋଡ଼ ଆଡ଼କୁ ଯିବା ନିଷିଦ୍ଧ ଥିଲା । ଏହି ଶବ୍ୟାତ୍ରୀରେ କଟକର ରେତେନସା କଲେଇ, ସବୁ ହାଜସୁଲର ଛାତ୍ର ତଥା ଜନସାଧାରଣ ଏହେ ବିପୁଳ ସଂଖ୍ୟାରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ ଯେ ମୁଁ ଏପରି ବଡ଼ ଶବ୍ୟାତ୍ରୀ କଟକ ସହରରେ ପାଠିଏ ବର୍ଷ ରହିବା ଉଚିତରେ କେବେହେଲେ ଦେଖି ନାହିଁ । ସେ ଯେ କେତେ ବଢ଼ ଲୋକ, ସେହିଦିନ ଜଣା ପଡ଼ିଲା । ସେ କେବଳ କୁଳବୃଦ୍ଧ ନଥିଲେ, ସେ ଥିଲେ ଓଡ଼ିଆର ମୁକୁଟଦିହାନ ସମ୍ମାନ ।

ସେହି ୧୯୩୪ରେ ମହାମା ଗାନ୍ଧି ତାଙ୍କ ହରିଜନ ପଦ୍ୟାତ୍ରୀରେ କଟକରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ତାଙ୍କ ସଭାରେ ଯେତେ ଲୋକ ହୁଅନ୍ତି ଏତେ ଲୋକ ବସିବାପାଇଁ କଟକରେ କୌଣସି ସଭାପର କିମ୍ବା ବଡ଼ ପଡ଼ିଆ ନଥିଲା । ତେଣୁ କାଠୀଯୋଡ଼ୀ ନଇବାଲିରେ ସଭା ହେଲା । ସଭାଷୁଳ ଥିଲା ଆମ ଭାତ୍ରାବାସଠାରୁ ଅଛି ଦୂରରେ । ତେଣୁ ଆମେ ସମସ୍ତେ ସେ ସଭାକୁ ଯାଇଥିଲୁ । ସଭାରେ ଗଣ୍ଡଗୋଳ ହେବାର ଆଶକା ଥିଲା । ସନାତନ ହିତୁମାନେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ନିଜେ ହରିଜନ ଆମୋଳନ ଦ୍ୱାରା ହିତୁଧର୍ମକୁ ନଷ୍ଟ କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ପଦ୍ୟାତ୍ରୀରେ ଯାଇ ତାଙ୍କ ସଭାମାନଙ୍କରେ କଳାପତାକା ଦେଖାଉଥିଲେ । ଏହି ସନାତନ ହିତୁମାନେ କରପାତ୍ରେଜୀ ନାମକ ଜଣେ ସାଧୁଙ୍କ ନେହୁବୁରେ ଆହୁହାବାଦରୁ ଆସିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟନାମ ଜଗନ୍ନାଥ ଦେଶ । ପରସର ସହନଶୀଳତା ଜଗନ୍ନାଥ ଧର୍ମର ବିଶେଷତା । ପୁରୀ ସହରରେ ହିତୁଧର୍ମର ସବୁ ଗୋଷ୍ଠୀର ମଠ ଅଛି । ତେଣୁ ହରିଜନ ଆମୋଳନଦ୍ୱାରା ହିତୁଧର୍ମ ବିପନ୍ନ ହେବ ବୋଲି ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ନଥିଲା । ସନାତନୀମାନେ ମୃଷ୍ଟିମେଘ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ କଳାପତାକା ପ୍ରଦର୍ଶନ କୌଣସି ପ୍ରତାବପକାଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସଭା ସ୍ଵରକ୍ଷରୁରେ ହୋଇଗଲା । ନିଜ ସୁଭି ଉପଲ୍ଲାପିତ କରିବାଲାଗି ଗାନ୍ଧିଜୀ କରପାତ୍ରେଜୀଙ୍କୁ ଆହୁନ କଲେ କିନ୍ତୁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଉପରିଦିରେ ତାଙ୍କ ରାଷ୍ଟ୍ରକାହାରିକୁ ପ୍ରତାବିତ କରିପାରିଲା ନାହିଁ । ୧୯୩୦ ଆଇନ ଅମାନ୍ୟ ଆମୋଳନ ବେଳେ ଆମେ ବାଲିକୁଦାରେ ଶୁଣିଥିଲୁ, ଲଂରେଜମାନେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ହାତଗୋଡ଼ ବାହି ସମ୍ବ୍ରଦ୍ରରେ ଭସାଇ ଦେଇଥିଲେ ଓ ସେ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ସ୍ନାନରେ ଆବିର୍ଭୃତ ହୋଇଥିଲେ । ଠିକ୍ ସେହିପରି ପ୍ରଚାର ହୋଇଥିଲା ଯେ ଇଂରେଜ ସରକାର ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଜାଗାରେ ପୋଡ଼ି ଦେଇଥିଲେ । ସେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଜାଗାରେ ମାଟିତକୁ ବାହାରି ଆସିଥିଲେ । ଏଇଲି ଯାହୁକର ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଦର୍ଶନ କରିବା କମ ଶୌରବର କଥା ନୁହେଁ । ତେଣୁ ମୋ ଜୀବନରେ ପ୍ରଥମଥର ପାଇଁ ମହାମାଙ୍କୁ ଦେଖିବାମାତ୍ରକେ ଅଭିଭୂତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲି ।

ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ କାରଣରୁ ମୁଁ କଟକର ଶିକ୍ଷାଜଗତରେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରି ପାରିଥିଲି । ସେତେବେଳେ କଟକ ଶ୍ଵାର୍ତ୍ତ ସ୍କୁଲରେ ରେଭେନସ ଟି.ଟି. ରବର୍ଟ୍ସ ନାମକ ଜଣେ ଅଧିକ ଥିଲେ । ସେ ସ୍କୁଲ୍ୟାଷ୍ଟର ଅଧିବାସୀ । ଚାହୁଁ ଚାହୁଁ ଯୋଜନା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବାରେ ସେ ବଡ଼ ଆଗ୍ରହୀ । ସେ ଯୋଗାଡ଼ କଲେ ଯେ କଟକରେ ଥିବା ସବୁ ଉଚ୍ଛରଣାକୀ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଛାତ୍ରାତ୍ମାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାସର ଗୋଟିଏ ଶନିବାର ଶ୍ଵାର୍ତ୍ତ ସ୍କୁଲ ହଲରେ ଗୋଟିଏ ତର୍କସରା ହେବ । ତର୍କସରାର ବିଷୟ ପୂର୍ବଚର୍ଚୀ ବୈଠକ ଦିନ ଜଣାଇ ଦିଆଯିବ ଏବଂ ଛାତ୍ରମାନେ ନିଜକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିବସରେ ତର୍କସରା ରେ ଯୋଗଦେବେ । ସେ କହୁଥିଲେ ଯେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛାତ୍ର ପ୍ରଥମେ ନିଜ ବକ୍ଷୁତାକୁ ଲେଖି ମୁଖ୍ୟ କରିଦେବା ଉଚିତ । ଏହିପରି ଭାବରେ ମୁଖ୍ୟ କରି ବକ୍ଷୁତା ଦେବା ଅଭ୍ୟାସ କଲେ ବାବ୍ଦିତା ମନକୁ ମନ ଆଦ୍ୟିତିବ । ମୁଁ ସେହି ପକ୍ଷରେ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବୈଠକରେ ଭାଷଣ ଦେଉଥିଲି । ଦଶମ ଶ୍ରେଣୀ ବେଳକୁ ମୋର ଯଥେଷ୍ଟ ବାବ୍ଦିତା ଆସି ଯାଇଥିଲା । ଏଥପାଇଁ ଜଣେ ବାବ୍ଦି ହିସାବରେ ମୁଁ ପ୍ରଶଂସାଭାଜନ ହୋଇଥିଲି । ରବର୍ଟ ସାହେବ ମୋତେ ଶୁଭ ଭଲ ପାଇଥିଲେ ।

ମୁଁ କଲେଜିଏଟ ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ୁଥିବାବେଳେ ଆମ ସରକାରୀ କାଠିଯୋଡ଼ୀ ଛାତ୍ରାବାସ ପଛଆଡ଼େ ଥିବା କଟକ କ୍ରେମିଂ ସ୍କୁଲରେ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସେନଗ୍ରୂପ୍ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଥିଲେ ।

ସେ ରାମକୃଷ୍ଣ ପରମହଂସଙ୍କ ଜଣେ ପରମ ଭଡ଼ ଥିଲେ । ସେ ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ ଏକାଧିକ ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ପୁସ୍ତକ ଥିଲା (ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ) । ମୁଁ ଭଲ ପଢ଼ୁଥିଲି ବୋଲି ତାଙ୍କ ପୁସ୍ତକ ନନ୍ଦବୁଲାଇ ଓ ପୁଅ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ତାଙ୍କୁ ମୋ ବିଷୟରେ କହିଥିଲେ । ମୋ ପାଠପଢ଼ାରେ ମୁଁଗନ୍ଧ ହୋଇ ଶଶୀରୂପଣ ରାଯ୍ ମୋତେ ଖଣ୍ଡିଏ ରାଧାନାଥ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ଉପହାର ଦେଉଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପଡ଼ିବା ପଳରେ ବ୍ରାହ୍ମମହୂର୍ତ୍ତରେ ଉଠି କାଠିଯୋଡ଼ୀ ନରରେ ଗାଧୋଇ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା ଅଭ୍ୟାସ ଆରମ୍ଭ କଲି । ପ୍ରାର୍ଥନାବେଳେ ମୁଁ ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭଗବତଗୀତାକୁ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଲେଖାଏଁ ପଡ଼ୁଥିଲି । ସେ ଅଭ୍ୟାସ ମୋର ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିଛି । ମାଜନର ସ୍କୁଲର ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ରାଜକିଶୋର କାନ୍ତୁନଗୋ ମୋତେ ଗୀତା ପ୍ରତି ଆକୃଷ କରିଥିଲେ । ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ବହିଯୋଗୁ ମୁଁ ତାକୁ ଅଭ୍ୟାସରେ ପରିଣତ କଲି । ମୁଁ ଛାତ୍ରାବାସର ଅତେବାସୀ ଥିବାବେଳେ ଅନ୍ୟଜଣେ ସହାୟ୍ୟ ଓ ମୋ କୋଠିବାସୀ ଛାତ୍ର ମୋ ସହିତ ଅଶ୍ଵାଳ ବ୍ୟବହାର କରିବାଲାକୁ ଉଦ୍ୟମ କରିବାରୁ ମୁଁ ଛାତ୍ରାବାସର ତଥାବଧାରକଙ୍କୁ କେବଳ କହିନଥିଲି, ମୁଁ ଆୟଶୁଦ୍ଧ କରିବାଲାଗି ଦିନଟିଏ ଅନଶ୍ଵନ କରି ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭଗବଦ୍ଗୀତାକୁ ଆମ୍ବଳକୁ ପାଠ କରିଥିଲି ।

୧୯୬୪ ଜୁଲାଇ ମାସରେ ଆମ ଗାଁରେ ପ୍ରବକ୍ଷ ବନ୍ୟା ହୋଇଥିଲା । ଅଳକା ନରର ସୁଅରେ ଆମ ଗାଁ ପାଖରେ ଘାଇ ଭାଜିଗଲା । ମୁଁ ସେଦିନ ଗାଁରେ ଥାଏ । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହିତ ନନା ମଧ୍ୟ ରାତ୍ରରୁ ଘାଇ ଜଗିବାକୁ ଯାଇଥାଆଏ । କାବେ ଘାଇ ଭାଜିଯିବ ଏହି ଆଶକାରେ ମୁଁ ଓ ବୋଇ ରାତି ଚାରିଟା ବେଳେ ନିତ୍ୟକର୍ମ ସାରିବାକୁ ବାରିଆଦ ଦିଲକୁ ଯାଇଥିନ୍ତି । ନଠାବ

ସୁ' ସୁ' ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଗଲା । ଘାର ଭାଙ୍ଗିଲା ବୋଲି ମନେକରି ବୋର ମୋତେ ଘରକୁ ଟାଣିଆଣିଲା ଆମେ ଘରେ ପହଞ୍ଚିବା ପୂର୍ବରୁ ଆମ ବାଢ଼ି ଓ ଦାଷ୍ଟରେ ପାଣି ଉର୍ଚି ହୋଇଗଲା ଓ ସୁଅ ଚାଲିଲା ସାତଦିନ କାଳ ଆମେ ଏପରି ପାଣି ଘେରରେ ରହିଲୁ । ଘରେ ଚାଉଳ ନଥାଏ । ପରିବା ମିଳିବ କଷ । ତେଣୁ ବୋଉ ମୁଗଜାଉ କରି ସମସ୍ତକୁ ଖାଇବାକୁ ଦେଉଥାଏ । ମୁଁ ତ ବୃଦ୍ଧିଭୋଣା ପିଲା । ବେଶିଦିନ ଶ୍ରେଣୀରୁ ଅନୁପଛିତ ରହିଲେ ବୃଦ୍ଧି ଟଙ୍କା କଟିଯିବାର ଭୟ ଥାଏ । ତେଣୁ ପାଣି କମିବା ମାତ୍ରକେ ମୋତେ କଟକ ଆସିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ବନ୍ୟାଯୋଗୁଁ କଟକ-ଜଗତସିଂହପୁର ବସ୍ତବଦ ଥାଏ । ଜଗତସିଂହପୁରଠାରୁ ମାଛଗାଁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବସ୍ତବାଷ୍ଟା ନଥାଏ । ତେଣୁ ଗାଁରୁ କଟକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦାର୍ଘ୍ୟ ୪୪ ମାଇଲ ରାଷ୍ଟା ନନା ଓ ମୁଁ ପାଦରେ ଚାଲି ଆସିଲୁ । ପ୍ରଥମଦିନ ସକାଳେ ଜଗତସିଂହପୁର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓ ଉପରବେଳା ଜଳଜଳା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସି ସେହିଠାରେ ରାତି କଟାଗଲି । ପାହାଡାରୁ ଉଠି ନାଳବନ୍ଦରେ ଆସି ଦଶଟା ପୂର୍ବରୁ ଛାତ୍ରବାସରେ ପହଞ୍ଚିଲି ଓ ଶ୍ରେଣୀରେ ଯୋଗଦେଲି । ନନା ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଆଗରେ ଆମ ଗାଁର ପରିଷିତି ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ମୋ ଅନୁପଷ୍ଠି ଲାଗି ବୁଦ୍ଧି ନ କାଟି କ୍ଷମା ଦେବାକୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ ଓ ମୋତେ କ୍ଷମା ମିଳିଲା । ମୁଁ ଏପରି ବଢ଼ି ଆଉ କେବେ ଗାଁରେ ଦେଖିନାହିଁ କିମ୍ବା ଜୀବନରେ ଦ୍ଵିତୀୟ ଥର ଗାଁରୁ କଟକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାଲି ଆସିନାହିଁ ।

୧ ୯୩୪ ସାଲ ଭାରତ ତଥା ମୋ ଜୀବନ ଜୀବନାସରେ ଗୋଟିଏ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ବର୍ଷ । ୧ ୯୩୪ ଶେଷ ହେବା ପରେ ମୋ ଜୀବନରେ ଯେଉଁ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଆଗମ ହେଲା ତାହାର ପରିଣତି ମୋତେ ବହୁକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୋଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ସେକଥା ପରେ ଆଲୋଚନା କରିବି । ଦେଶ ପକ୍ଷରେ ଏହା ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ, କାହିଁକି ନା ସେହି ବର୍ଷ ସମ୍ବାଦ ପଞ୍ଚମ ଜର୍ଜ ସିଂହାସନ ଆବୋହଣ କରିବାର ୨୫ ବର୍ଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର ରଜତଜୟତ୍ତା ପାଇତ ହେଉଥିଲା । ସେବଷ୍ଟ ତାଙ୍ଗିଆଡେ ପ୍ରଚାର ହେଲା ଯେ ରଜତଜୟତ୍ତା ଉପଲକ୍ଷେ ସବୁ ପିଲାଙ୍କୁ ପ୍ରବେଶିକା ପରାକ୍ରାନ୍ତ ଉତ୍ତରୀୟ କରାଇ ଦିଆଯିବ । ଏପରି କି ପରାକ୍ରାନ୍ତ ଦେଇ ନଥୁବା ପିଲାମାନେ ମଧ୍ୟ ଉତ୍ତରୀୟ ହୋଇଯିବେ । ଆହୁରି ବୁଦ୍ଧି ଅଶ୍ଵା କଥା ପ୍ରଚାର ହେଲା । ତିନିଦିନ କାଳ ସହରରେ ଆଲୋକସନ୍ଧା ହେଲା ଓ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ଲାନରେ ସରକାରୀ ସାହାଯ୍ୟରେ ନାଟ ତାମସା ବି ଚାଲିଲା ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲାଙ୍କୁ ସମ୍ବାଦ ପଞ୍ଚମ ଜର୍ଜ ମୁଣ୍ଡ ଚିତ୍ର ଥିବା ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପଦକ ମିଳିଲା ଏବଂ ଉପବଦିନ ସମସ୍ତେ ଏହି ପଦକ ପିଣ୍ଡ ବାହାରିଲେ । ସମ୍ବାଦଙ୍କ ଜୀବନୀ ସମ୍ବଲିତ ଗୋଟିଏ ନିର୍ବାକ ଚଳକ୍ଷିତ୍ର ହଲମୁକ ସିନେମା ପରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେଲା । ଆଜି ଯେଉଁଠାରେ ଅନ୍ତପୂର୍ଣ୍ଣ ଥୁଏର ଅଛି ତା'ର ଠିକ୍ ସମ୍ବଲରେ ରାଷ୍ଟା ସହିତ ସମାଜରାଳ ଭାବରେ ହଲମୁକ ସିନେମା ଘର ଥିଲା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସୁଲକ୍ଷ୍ମୀ କୋଡ଼ିଏ ଜଣ ଲେଖାଏଁ ବନ୍ଦା ବନ୍ଦା ପିଲା ଏହି ସିନେମା ଦେଖି ପାରିବେ ବୋଲି ସୁଲକ୍ଷ୍ମୀ ତରଫରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଟିକେଟ ଦିଆଗଲା । ବନ୍ଦମ ଶ୍ରେଣୀ ବାର୍ଷିକ ପରାକ୍ରାନ୍ତ ମୁଁ ପ୍ରଥମପାନ ଅଧିକାର କରିଥିଲି ବୋଲି ମୋତେ ଖଣ୍ଡିଏ ଟିକଟ ମିଳିଥିଲା ।

ପରୀକ୍ଷାରେ କୃତିତ୍ତ ଯୋଗୁଁ ପ୍ରଥମ ପାଞ୍ଚଙଶ ଟିକଟ ପାଇଥିଲେ । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ନାମ ଧର୍ମଗୁଲାରେ ଉଠିଥିଲା । ସେବିନର ଉରେଜନା ଏବେ ମନେପଡ଼ିଲେ ହସଲାଗେ । ଚଳକ୍ଷିତ୍ର ବିଷୟରେ ମୋର ଆଦୋ ଧାରଣା ନଥିଲା । ଏକେତ ଦରିଦ୍ର ପିଲା, ସିନେମା ଦେଖିଯିବାକୁ ପଇସା ନଥିଲା; ପୁଣି କେବଳ ବଜାରି ପିଲାଏ ଦେଖନ୍ତି ବୋଲି ପ୍ରବାଦ ଥିବାରୁ ସ୍କୁଲର ଜଣେ ଭଲ ଛାତ୍ର ହିସାବରେ ସିନେମା ଦେଖିଯିବାର ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠୁନଥିଲା । ତେଣୁ ବିନା ପଇସାରେ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ସିନେମା ଦେଖିଯିବା ସୁବିଧା ମିଳୁଥିବାରୁ ମାନସିକ ଉରେଜନା ଅପରିସୀମ ଥିଲା । ଦିନ ଦଶଟାରୁ ବାରଟା ପଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ସିନେମା ଦେଖିଲୁ । ସେଥୁରେ ରାଣୀ ରିକ୍ଷୋରିଆ, ସମ୍ରାଟ ସପ୍ରମ ଏଡ଼ାପ୍ଟର୍, ସମ୍ରାଟ ପଞ୍ଚମ ଜର୍ଜ ଓ ତାଙ୍କ ପରିବାରର ଲୋକମାନଙ୍କ ଚିତ୍ର ଦେଖିଲୁ । ଉଚ୍ଚ ଚିତ୍ରରେ ଲକ୍ଷନ ନଗରର ଓ ଦିଲ୍ଲୀ ସହରର ବହୁ ଯ୍ୟାନ ଦେଖିଲୁ । କାରଣ ସମ୍ରାଟ ପଞ୍ଚମ ଜର୍ଜ ୧୯୧୦ରେ ସିଂହାସନ ଆଗୋହଣ କରିବାପରେ ୧୯୧୧ରେ ମହାରାଣୀ ମେରାଙ୍କ ସହିତ ଦିଲ୍ଲୀକୁ ଆସି ଦିଶେମର ୧୨ ତାରିଖ ଦିନ ଦରବାର କରିଥିଲେ । ଏହି ଦରବାର ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସରେ ଗୋଟିଏ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ଘଟଣା ଥିଲା । ସେହିଦିନ ସମ୍ରାଟ ଘୋଷଣା କଲେ ଯେ ବଜାରଙ୍ଗ ରହ ହେଲା ଏବଂ ବିହାର-ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଠିତ ହେଲା । ଏହାର୍ହ ମୋ ଜୀବନରେ ପ୍ରଥମ ସିନେମା ଦେଖା । ତାହା ପୁଣି ନିର୍ବାକ ଚିତ୍ର ଦେଖିବା ସହିତ ସମାନ । ଏହା ଗୋଟିଏ ମହାର୍ହ ଅଭିଜ୍ଞତା ଥିଲା ।

ଡାକ୍ୟୁର ବିପର୍ଯ୍ୟୟ

ମୋ ରାଶିଚକ୍ରରେ ଗୋଟିଏ ଘରେ ଚାରିଗୋଟି ଗ୍ରୁହ ଥିଲେ । ଜ୍ୟୋତିଷମାନେ ଏହାର କୁପରିଣିତି ବିଷୟରେ ଆଗରୁ ସତର୍କ କରିଦେଇଥିଲେ ହେଁ ଏପରି ଅପବାଦ ମୋତେ ଜୀବନରେ ସହିବାକୁ ପଡ଼ିବ ବୋଲି ମୁଁ ସ୍ଵପ୍ନରେ ବି କହନା କରିପାରି ନଥିଲି । ୧୯୩୪ର ପୂଜାକୁଟି ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରିଚେଷ୍ଟ ପରୀକ୍ଷା ସରିଲା । ସେ ପରୀକ୍ଷାରେ ମୁଁ ଖୁବ ଭଲ ଲେଖିଥିଲି ଓ ଶ୍ରେଣୀରେ ପ୍ରଥମ ହୋଇଛି ବୋଲି ପରେ ମୋ ପାଖକୁ ସମାଦ ଯାଇଥିଲା । ପରୀକ୍ଷା ପରେ ପୂଜାକୁଟିରେ ମୁଁ କଟକରେ ରହି ଗେଷ୍ଟ ପରୀକ୍ଷା ଓ ଶେଷ ପରୀକ୍ଷାପାଇଁ ପ୍ରଷ୍ଟୁତ ହେବି ବୋଲି ମନୟ କରିଥିଲି । ହଠାତ୍ ମୋ ବାଁ କହୁଣିରେ ଚମ ମୋଟା ହୋଇଗଲା । ଛାତ୍ରାବାସର ତାକ୍ରର ରାଜକିଶୋର ନନ୍ଦ ତାହାକୁ ଦେଖି ବିନା ପରୀକ୍ଷା ନିରୀକ୍ଷାରେ ଘୋଷଣା କରିଦେଲେ ଯେ ମୋତେ କୁଷରୋଗ ହୋଇଛି । ଏକଥା ଲେଖିବା ବେଳକୁ କୁମ ଟାଙ୍କୁରି ଉଠୁଛି ଓ ଆଖିରୁ କୁହ ବୋହୁଛି । ତାକ୍ରର ଜଣେ ବିଶେଷଙ୍କ । ତାଙ୍କ କଥାକୁ ଅବିଶ୍ୱାସ କରି ହେବନାହିଁ । ଛାତ୍ରାବାସର ତଥା ବିଧାରକ ମହନ୍ତି ଅବଦୁଲ ହନାନ୍ ଏହି ସମାଦ ପାଇବା ମାତ୍ରକେ ମୋତେ ଛାତ୍ରାବାସରୁ ବାହାର କରିଦେଲେ ଓ ଘରକୁ ଯାଇ ମତ୍ତ୍ୟ ଅପେକ୍ଷାରେ ରହିବାକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ । ଡାକ୍ୟୁର ବିଦ୍ୟମନା ଏପରି ଯେ ୧୯୫୦ରେ ମୁଁ ଜୟପୁର କଲେଜର ଅଧ୍ୟାପକ ଥିଲାବେଳେ ହନାନ୍ ପାହେବ ସେଠାରେ ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲ ପରିଦର୍ଶକ ଥିଲେ ଏବଂ ସେ ସରକାରୀ ଚାକିରିବୁ ଅବସର ଗ୍ରହଣ

କରିବା ପରେ ଉକ୍ତଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସିର୍ପିକେଟ ସତ୍ୟ ହିସାବରେ ଦୁଇବର୍ଷକାଳ ତାଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଅଧିକାରୀ ରୂପେ ନିଯୁତି ପାଇବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲା । କଥାରେ ଅଛି, ‘ବାରଶ ବଡ଼େଇରେ ଦାୟ ନା ପୁଅରେ ଦାୟ’ । କୌଣସି ପ୍ରକାରର ବିଶେଷ ପରାକ୍ଷାର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ନକରି ସେ ଅନ୍ୟ ଅନ୍ତେବାସାଙ୍କ ସ୍ଵାର୍ଥ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମୋତେ ଜାତ୍ରାବସାରୁ ବିଦାୟ ଦେଇ ଘରକୁ ଯିବାଲାଗି ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ । ରାତିଶାରା କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ସକାଳୁ ନିଜ ତ୍ରଙ୍କ ଖଣ୍ଡିକ ମୁଣ୍ଡେଇ ବସନ୍ତାତ୍ମକ ଗଲି ଏବଂ ଜଗଦସିଂହପୁରରେ ପହଞ୍ଚ ସେହି ତ୍ରଙ୍କକୁ ମୁଣ୍ଡେଇ ରାତିରେ ଯାଇଁ ଗାଁରେ ପହଞ୍ଚିଲି । ଘରେ କାନ୍ଦବୋବାକି ପଢ଼ିଗଲା । ନନା ଶିଆପିଆ ଛାଡ଼ିଦେଲେ । ମୁଁ ଥିଲି ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ପୁଅ । ମୋ ସାନଭାଇ ବୀର ଅନ୍ତେର ବର୍ଷରେ ଖାଡ଼ା ରୋଗରେ ମରିଯାଇଥିଲେ । ମୋତେ ପୁଣି ଏପରି ଦୁରାଗୋଗ୍ୟ ରୋଗ ଆକ୍ରମଣ କଲା । ତିନି ଚାରିଦିନ ପରେ ଦୁଇତଣ ଲୋକ ନନାଙ୍କ ଦୀ'ହାତକୁ ଧରି ଘରେ ଆଶି ପହଞ୍ଚାଇଲେ । ବୁଝିବା ବେଳକୁ ନନା ମାଛଗାଁଠାରେ ଦେବୀନଶ କୁଳରେ ବସି ତୋ ତୋ କାନ୍ଦୁଥିଲେ ଓ ଆମୁହତ୍ୟା କରିବା ଲାଗି ନରକୁ ତେଣୁ ପଡ଼ିଥିଲେ । ସେମାନେ ନନାଙ୍କୁ ନରକୁ ଉବ୍ରାର କରି ଘରକୁ ଆଣିଲେ । ନନା କୁଆଡ଼େ ବାଟ୍ୟାକ କହୁଆଆନ୍ତି- “ମୋର ଗୋଟିଏ ବୋଲି ପୁଅ । ସେ ଦୁଇ ଦୁଇ ଥର ବୃଦ୍ଧିପାଇ ଏତେ ଭଲ ପଢ଼ୁଥିଲା । ତା’ର ଯଦି ଏପରି ହେଲା, ମୋର ଜୀବନ ଜନ୍ମିବାରେ ଲାଭ କ’ଣ ?” ମୋତେ ଏକଥା ଭାରି ବାଧିଲା । ଦିନେ ପାହାଡ଼ାରୁ ଉଠି କାହାକୁ କିଛି ନକହି ମୁଁ ଯାଇ ଓଚିଦା ନୀଳକଣ୍ଠେଶ୍ଵର ମନ୍ଦିରରେ ଗୁହାରିଆ ପଡ଼ିଲି । ମନ୍ଦିର ତ ଆମ ଘରଠାରୁ ଦୁଇଶୋଇ ବାଟ । ସମସ୍ତେ ମୋତେ ଚିହ୍ନିତ । ସେମାନେ ନନାଙ୍କୁ ଖବର ଦେଲେ । ଗୁହାରିଆ ପଡ଼ିଲେ ଆଖିବୁଜି ପଡ଼ିରହିବାକୁ ହେବ । ଅନ୍ତକଳ ନିଷେଧ । ସମ୍ମୂଳ ଉପବାସ ରହିବାକୁ ପଡ଼େ । ଠାକୁର ବରଦେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାହାରିକୁ ଛୁଇଁବ ନାହିଁ କି କାହାରି ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବ ନାହିଁ । ଏ ବଡ଼ କଠୋର ଉପସ୍ୟା । ମୋତେ ସେତେବେଳକୁ ସତର ବର୍ଷ ବସ୍ତି ଦେଇ । ନନା ମଧ୍ୟ ସେଠାରେ ଜଗି ବସିଲେ ଓ ରାତିରେ ମନ୍ଦିରରେ ପହଢ଼ ପଡ଼ିଲେ ସେ ଠାକୁର ପିଣ୍ଡାରେ ମୋତେ ଜଗିବାକୁ ଶୋଇଲେ । ସେ ବି ଉପବାସ ରହିଲେ । ମୋ ବୋଉ ସେଠାରେ କାନ୍ଦବୋବାକି ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲା । ତା’ ବାପା ବା ମୋ ଅଜା ଠାକୁରଙ୍କ ପୁରୋହିତ ପଣ୍ଡିତ ଅଳେଖ ରଥ ତାଙ୍କୁ ବୁଝାବୁଝି କରି ଘରେ ଆଶି ଛାଡ଼ିଦେଇ ଗଲେ । ମୋ ମାମୁଁ ଘରବି ଓଚିଦାରେ । ମୁଁ ତିନିଦିନ ତିନିରାତି ଗୁହାରିଆ ପଡ଼ିଲି ଏବଂ ଚତୁର୍ଥଦିନ ପାହାଡ଼ାରେ ମୋତେ ହୁକୁମ ମିଳିଲା । ନୀଳକଣ୍ଠେଶ୍ଵରଙ୍କ ଆଶାର୍ବାଦ ଗ୍ରହଣ କରି ମୁଁ ସବାକୁ ଉଠି ନନାଙ୍କୁ ତାକ ପକାଇଲି ଓ ଦୁହେଁ ଘରକୁ ଆସିବୁ ।

ମନମୋହନ ସାହୁ ନାମକ ଜଣେ ଖାରପ୍ତାନ ଉତ୍ତରଲୋକ ମୋର ଚିତ୍ରାଳକ ଶିକ୍ଷକ ଥିଲେ । ସେ ମୋତେ ଭାରି ଭଲ ପାଉଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସାନଭାଇ ତାତ୍ରାର ଉତ୍ତରମୋହନ ସାହୁ କଟକ କୁଷାନ୍ତ୍ରମର ତାତ୍ରାର ଥିଲେ । ମନମୋହନ ବାବୁ ମୋତେ ଚିଠି ଲେଖି ଗାଁବୁ ତକାଇ ଆଣିଲେ ଓ ତାଙ୍କ ଭାଇକୁ ଦେଖାଇଲେ । ସେ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟଜଣେ ଅପରିଶାମଦର୍ଶା ତାତ୍ରାର ।

ଏହା କୁଷ୍ଠରୋଗ ନୁହେଁ ଓ ସେ ଇଞ୍ଜେକସନ ଦେଇ ମୋଟା ଚମକୁ ପତଳା କରିଦେବେ ବୋଲି କହି ସେ ଅଂଶର ଚାରିପାଖରେ ପ୍ରାୟ କୋଡ଼ିଏଟି ଇଞ୍ଜେକସନ ପୋଡ଼ିଦେଲେ । ମୋର ତ କଟକରେ ରହିବାର ସ୍ଥାନ ନଥାଏ । ଇଞ୍ଜେକସନ ନେଇ ସାରିବାପରେ ଗାଁକୁ ଗଲି । କହୁଣିଟି ଏପରି ଫୁଲିଗଲା ଯେ ଇଞ୍ଜେକସନ ଦିଆହୋଇଥିବା ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରବଳ ଘା' ହୋଇ ସେଥିରୁ ପୂଜାଣି ବୋଲିଲା ଓ ମୋ ହାତ କେମା ହୋଇଗଲା । ଯେତେ ଯାହା କଲେ ବି ସେ ଘା' ଶୁଣିଲା ନାହିଁ । ମୁଁ ଜୀବନର ଆଶା ଛାଡ଼ିଲି । ନୀଳକଣ୍ଠ ମହାଦେବ ହୃଦୟମ ଦେଇ ସୁନ୍ଦର ମୋର କାହିଁକି ଏପରି ହେଲା ଏହି ରାଗରେ ଓ ଅଭିମାନରେ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଘର ରିତରେ ଏକୋଇଶ ଦିନ ଅନଶନ କରିବାକୁ ଉଚ୍ଚରୁ କବାଟ କିନି ଶୋଇ ରହିଲି । ନନା, ବୋଉ ଓ ଅନ୍ୟମାନେ ଯେତେ ତାଙ୍କିଲେ ବି ମୁଁ କବାଟ ଖୋଲିଲି ନାହିଁ । ମୋର ମନେ ହେବାକୁ ୧୯୩୪ରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଏକୋଇଶିଦିନିଆ ଅନଶନ ବୋଧହୃଦୟ ଏଥରେ ମୋତେ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥିଲା । ଅନଶନ ଚାଲିଲା । ୧୪୧୫ ଦିନ ବେଳକୁ ଦିନେ ସକାଳୁ ଦେଖିଲା ବେଳକୁ ମୋ ଘା' ଶୁଣିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଛି ଏବଂ ବୁଆ ହୋଇଯାଇଛି । ତା' ପୂର୍ବଦିନ ରାତିରେ ସ୍ଵପ୍ନରେ କିଏ ଜଣେ ସେ ଘା' ଉପରେ ହାତ ବୁଲାଇ ଦେଇଥିବା ପରି ମୋତେ ଜଣାପଦିଥିଲା । ସେହି ଦିନଠାରୁ ମୁଁ ଦିନକୁ ଥରେ ମହାଦେବଙ୍କ ମନ୍ଦିରରୁ ଅଣାହୋଇଥିବା ରୋଗରାତ ଖାଇଲି କିନ୍ତୁ ଘା' ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶୁଣିନୟିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ବାହାରକୁ ବାହାରିଲି ନାହିଁ । ଏକୋଇଶ ଦିନ ପରେ ଘା' ଶୁଣିଗଲା, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଚାଲିବା ଅଭ୍ୟାସ ଭୁଲି ଯାଇଥିଲି । ମହାଦେବଙ୍କ ମନ୍ଦିରରୁ ଛୁଆଁର ଥାଣି ମୋ ଉପରେ ପାଣି ଢାଳି ମୋତେ ଗାଧୋଇ ଦେଲେ ଏବଂ ନନା, ବୋଉ ଓ ଉତ୍ତରିମାନେ ମୋ ଦି ହାତ ଧରି ଛୋଟ ପିଲାଙ୍କ ପରି ଚାଲି ଶିଖାଇଲେ । ଚାରି ପାଞ୍ଚଦିନ ପରେ ମୁଁ ସ୍ଵାଭାବିକ ଭାବରେ ଚାଲିଲି; ଏହା ୧୯୩୪ ନଭେମ୍ବର ମାସର ଘଟଣା ।

ତା'ପରେ ଆସିଲା ଚେଷ୍ଟ ପରାକ୍ଷା ଚିତା । ମୋତେ କେହିଜଣେ ଚିଠିରେ ଡିସେମ୍ବର ମଧ୍ୟରାଗରେ ଚେଷ୍ଟ ପରାକ୍ଷା ହେବା କଥା ଜଣାଇ ଦେଇଥିଲା । ମୁଁ ପଡ଼ାପଡ଼ି ଥାରମ୍ଭ କଲି । ଚେଷ୍ଟ ପରାକ୍ଷା ଆରମ୍ଭ ହେବାର ସମ୍ବନ୍ଧରୁ ମୁଁ କଟକ ଆସିଲି ଏବଂ ପୂରିଯାଟ ପାଖରେ ଗୋଟିଏ ଦୋକାନ ଘର ଭଡ଼ା ନେଇ ରହିଲି । ଦୁଇଦିନ ପରେ ଘର ମାଳିକ ମୋତେ ରୋଗ ହୋଇଛି ବୋଲି କାହାଠାରୁ ଶୁଣି ଦେବାରୁ ବାହାର କରିଦେଲେ । ତେଣୁ ଆମ ଗାଁ ପାଖର ଜଣେ ଓକିଲ-ମୋହରୀର ମୋତେ ନେଇ କାଠଗଢାସାହିର ଗୋଟିଏ ଘରେ ରଖାଇଦେଲେ । ସେ ଘର ତାଙ୍କ ଅଭିଆରରେ ଥାଏ । ରାତିରେ ମୁଁ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲି ଯେ ତାହା ଗୋଟିଏ ବେଶ୍ୟାଘର । ତେଣୁ ରାତିସାରା ଉଜାଗର ରହି ସକାଳୁ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇ ତାଙ୍କୁ ସବୁକଥା ଜଣାଇଲି । ସେ ମୋତେ ଘରକୁ ଢାଳିଯିବାକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଇ କହିଲେ ଯେ, ବିନା ଚେଷ୍ଟ ପରାକ୍ଷାରେ ସେ ମୋତେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପରାକ୍ଷାକୁ ପଠାଇଦେବେ । ସେ ପୁଣି କହିଲେ ଯେ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଥିବା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପରାକ୍ଷା ପରମର୍ଶରେ ମୁଁ ଦସ୍ତଖତ କରିଦେଇଗଲେ ଓ ସୁବିଧା ହେଲେ ମନିଅର୍ତ୍ତର ଦ୍ୱାରା ପିୟ ଏଠାରଦେଲେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପରାକ୍ଷା ପୂର୍ବରୁ ଆର

କଟକ ଆସି ହଜରାଣ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବନାହିଁ । ମୁଁ ତାହାହିଁ କଲି ଓ ଘରକୁ ଫେରିଯାଇ ମୋ ପାଖରେ ଥବା ବହିଗୁଡ଼ିକ ସାହାୟ୍ୟରେ ଶେଷ ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲି । ଏକେତ ମୋର ପ୍ରକଳନ ସ୍ମୃତିଶବ୍ଦି ଥିଲା । ପୁଣି ସେହି ବହିଗୁଡ଼ିକ ଥରକୁ ଥର ପଡ଼ିଦେବା ଦ୍ୱାରା ମୋର ସେଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରାୟ ମୁଖ୍ୟ ହୋଇଗଲା ।

ଫେବୃଆରୀ ୧୪ ତାରିଖରେ ପାଠଣ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରବେଶିକା ପରୀକ୍ଷା ଆରମ୍ଭ ହେବାର ଥାଏ । ପରୀକ୍ଷାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟରେ ଶହେ ନମର ଲେଖାର୍ଥୀ ଆଠ ଶହ ନମରର ଆଠଗୋଟି ପଡ଼ିରେ ପରୀକ୍ଷା ଦେବାକୁ ହେଉଥିଲା । ଏବଂ ପରୀକ୍ଷା ଶେଷ ହେବା ଲାଗି ଚାରିଦିନ ଜାଗୁଥିଲା । ଏ ଚାରିଦିନ ମୁଁ କଟକରେ କେଉଁଠି ରହିବି ତାହା ଗୋଟିଏ ବିତ୍ତାର ବିଷୟ ହେଲା । ମୋତେ ତ ଜେହି ଘରଭାବୁ ଦେବେ ନାହିଁ । ଦେଲେ ବି ଛଢ଼େଇ ନେଇଯିବେ । ତେଣୁ ପରୀକ୍ଷା ପୂର୍ବଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ କଟକରେ ପହଞ୍ଚ ଅଳଣାହାରର ଓକିଲ ବାଆନିଧ୍ୟ ସାହୁ (ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରକଳନ ଓକିଲ ବସନ୍ତ କୁମାର ସାହୁଙ୍କ ପିତା)ଙ୍କ ବାରଣ୍ଡାରେ ଜିନିଷପତ୍ର ରଖି ତାଙ୍କ ଘରପାଖ ଛକ ଆଳୁଅ ତଳେ ବସି ପଡ଼ିଲି । ହୋଟେଲରେ ଖାଇ ରାତି ୧୧ ଟା ବେଳ ସରିକି ତାଙ୍କ ପଡ଼େଶୀ ମୋ ଇତିହାସ ଶିକ୍ଷକ ମହିମ ଚନ୍ଦ୍ର ନନ୍ଦୀଙ୍କ ବାରଣ୍ଡାରେ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲି । ମହିମ ବାବୁ ସକାଳୁ ଉଠି ଦେଖନ୍ତି ତ ମୁଁ ତାଙ୍କ ବାରଣ୍ଡାରେ ନିଯୋତ ନିଦରେ ଶୋଇଛି । ସେ ମୋତେ ଉଠାଇଲେ ଓ ତାଙ୍କ ଘର ଭିତରେ ବାରଣ୍ଡାରେ ଗୋଟିଏ କଣରେ ମୁଁ ରହି ପରୀକ୍ଷା ଦେବାଲାଗି ସ୍ଵଭାବସ୍ଥା କରିଦେଲେ । ତାଙ୍କ ଘରେ ଖାଇଲି । ମହିମ ବାବୁ ସଦୟ ହୋଇନଥିଲେ ମୁଁ ପ୍ରବେଶିକା ପରୀକ୍ଷା ଦେଇପାରି ନଥାନ୍ତି । ତେଣୁ ସେ ମୋର ଚିନମସ୍ୟ ।

ମୁଁ କଟକ ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ ପରୀକ୍ଷା ଦେବି ବୋଲି ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଦେଇଥିଲି । ସେ ମୋ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକୋଷ୍ଟର କୋଣରେ ବସିବାଯାନର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଦେଲେ ।

ସେତେବେଳେ ମାଧ୍ୟମିକ ଶିକ୍ଷା ପରିଷଦ ଗଠିତ ହୋଇନଥାଏ । ପାଠଣ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରବେଶିକା ପରୀକ୍ଷା କରୁଥାଏ । ଆଜିକାଲି ପରି କାହାରି ଶିକ୍ଷକ ଓ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଉପରେ ସନ୍ଦେହ ନଥାଏ । ତେଣୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ତାଙ୍କ ଛାତ୍ରଙ୍କ ପାଇଁ ପରୀକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଥାଏ । ମୁଁ ପରୀକ୍ଷା ହଲରେ ପଶି ଯିବା ମାତ୍ରକେ ସହପାଠୀମାନେ ତାକୁବ ହୋଇଯାଇଥିଲେ ଓ ମୁଁ ପରୀକ୍ଷା ଦେବିନାହିଁ ବୋଲି ଆଶା କରି ଯେଉଁ ବନ୍ଧୁମାନେ ନିଜ ଭବିଷ୍ୟତର ରଙ୍ଗାନ କହିନା କରିଥିଲେ, ସେମାନେ ନିରାଶ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ । ତଥାପି ସେମାନେ ଆଶା କରିଥିଲେ ଯେ, ମୁଁ ପ୍ରାୟ ଛାତ୍ରମାଧ୍ୟ କାଳ ସୁଲକ୍ଷ୍ଣ ଅନୁପର୍ଦ୍ଦିତ ଥିବାରୁ ବିଶେଷ ପଢାପଡ଼ି କରିନଥିବି, ତେଣୁ ନାମକୁ ମାତ୍ର ପରୀକ୍ଷା ଦେଉଛି । କେତେକ ଶିକ୍ଷକ ମିଥ୍ୟା ସହାନୁଭୂତି ଦେଖାଇ କହୁଥାଆନ୍ତି ଯେ ମୁଁ ଜଣେ ଗରିବ ପିଲା, ତେଣୁ ଯେନତେନ ପ୍ରକାରେ ପ୍ରବେଶିକା ପରୀକ୍ଷାରେ ଉଠାଈଁ ହୋଇଗଲେ କେଉଁଠି ଗୋଟିଏ ସ୍କୁଲ ମାଝର ହୋଇ ପେଟ ପୋଷିବି । ମୁଁ କେଉଁଠି ରହୁଛି ବୋଲି ବହୁ ଲୋକ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ । ମୋ ଚିତ୍ତ ଅଭିଷ୍ଠା ଯୋଗୁ ମୁଁ

କାହାରିକୁ ଠିକ୍ ଉଚର ଦେଲି ନାହିଁ । ଯାହାହେଉ ପରୀକ୍ଷା ସରିଗଲା । ପରୀକ୍ଷା ଫଳ ବାହାରିବା ପରେ ମୁଁ ଶୁଣିଲି ଯେ ଇଂରେଜୀ ପ୍ରଥମ ପତ୍ର ପରୀକ୍ଷାଦିନ ମୋ ଇଂରେଜୀ ଶିକ୍ଷକ ଫନାହୁନାଥ ଦାସ ମୋ ଉଚରଖାତା ପଡ଼ି କୁଆଡ଼େ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ କହିଥୁଲେ ଯେ ମୁଁ ଚମଜାର ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିଛି । ମୋର ଶୁଭାନୁଧ୍ୟୋ ପଞ୍ଚିତ କୁଳମଣି ଦାଶ କୁଆଡ଼େ ମୋ ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରଟି ପଢ଼ିଥୁଲେ ଓ ମୋ ଉଚରରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇଥୁଲେ କିନ୍ତୁ ମୋ କୃତିତ୍ୱ ବିଷୟରେ ମୋ ନିଜର ଆମ୍ବିଶ୍ଵାସ ନଥିଲା ।

ପରୀକ୍ଷା ସରିଯିବା ମାତ୍ରକେ ମୁଁ ଗାଁକୁ ଫେରିଗଲି । ତା’ର ଦେଢ଼ମାସ ପରେ ଅପ୍ରେଲ ପହିଲାଦିନ ଓଡ଼ିଶା ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ହେଲା ଏବଂ ମାଛଗାଁ ବଜାରରେ ମୁଁ ଏ ଉପଲକ୍ଷେ ଗୋଟିଏ ସଭା କରି ଭାଷଣ ଦେଇଥିଲି । କଟକର ଦରବାର ସଭାମିତି ବିଷୟରେ ଗାଁରେ ଖବର ପହଞ୍ଚିଲା । କଂଗ୍ରେସ ଲୋକେ ଏହି ଉପବକ୍ତ୍ଵ ବର୍ଜନ କରିଥୁଲେ । ସେମାନେ କହୁଥୁଲେ ଯେ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ଦାବୀକୁ ସମ୍ପର୍କ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ ନ କରି ଅପ୍ରେଲ ପହିଲାଟି ବୋକାଙ୍କ ଦିବସ ରୂପେ ବିବେଚିତ ହେଉଥିବାରୁ ଇଂରେଜମାନେ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କୁ ବୋକା ବନାଇଦେଲେ । କଂଗ୍ରେସ ଲୋକେ ବୋକା ବନିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନଥିଲେ । ତେଣୁ ସେମାନେ ଏହି ଉପବକ୍ତ୍ଵ ବର୍ଜନ କଲେ । ତଥାପି ପୁରପଲ୍ଲୀରେ ସମସ୍ତେ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶକୁ ସ୍ବାଗତ କରିଥିଲେ ।

ଅପ୍ରେଲ ଶେଷ ସପ୍ତାହ ହେଲା । ପରୀକ୍ଷା ଫଳ ବାହାରିବ ବୋଲି ମନ ଆଯୋଳିତ ହେଉଥାଏ । ହଠାତ୍ ବାଲିକୁଦା ଆବୁ ଖବର ମିଳିଲା ଯେ, ପରୀକ୍ଷା ଫଳ ବାହାରିଗଲାଣି ଓ କିଏ କିଏ ଥବା ପାୟ କରିଛନ୍ତି ବୋଲି ଖବର ପାଇଲେଣି । କାଳେ ଫେଲୁ ହୋଇ ଯାଉଥିବି ବୋଲି ମୋତେ ତର ମାତ୍ରାଥାଏ । ମୁଁ ଉଚରସି କରି ନନାକୁ କିଛି କହୁନଥାଏ । ଆମ ଅଞ୍ଚଳକୁ ସମାଦପତ୍ର ଯାଉ ନଥାଏ । ଖଣ୍ଡିଏ ମାତ୍ର “ସମାଜ” ବୋରିକିନାରେ ଥବା ଜମିଦାରଙ୍କ କରେଗାକୁ ଯାଉଥାଏ । ବୋରିକିନାରେ ନନାଙ୍କ ଉଚରଣୀୟର । ସେ ପୁଣି ରାଜ ପୁରୋହିତ । ସେ ମୋତେ କିଛି ନକହି ସକାଳୁ ନାନୀୟଗକୁ ଯାଉଛନ୍ତି ବୋଲି କହି ବୋରିକିନା ଚାଲିଗଲେ ଓ ନାଏବକୁ ପରାନ୍ତି ବୁଝିଲେ ଯେ ରେତେନସା କଲେଇଏଇ ସ୍ତଳ ତାଲିକାରେ ମୋ ନାମ ବାହାରି ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେ କାହିଁ କାହିଁ ହୋଇ ବୋରିକିନାରୁ ଫେରି ବୋରୁକୁ କହୁଥିବାରୁ ଶୁଣିଲି, “ଶ୍ରୀରାମ ଏତେ କଷରେ ପରୀକ୍ଷା ଦେଲା, ଫେଲୁ ହୋଇଗଲା ।” ମୁଁ ଏହାଶୁଣି କାଠ ପାଲିଗଲି ଓ କାହାକୁ କିଛି ନକହି ରୋକ ନାହିଁ ବୋଲି ଆଳ କରି ଶୋଇ ପଡ଼ିଲି । ସକାଳୁ ଉଠି ନନାକୁ କହିଲି ଯେ ମୁଁ ଫଳ ଜାଣିବାକୁ କଟକ ଯିବି । ନନା ତ ମୋତେ କିଛି କହିନଥିଲେ । ତେଣୁ କଟକ ଗଲେ ରହିବାକୁ ହଇରାଶ ହେବି ବୋଲି କହି ସେଥରୁ ନିବର୍ତ୍ତାଇଲେ । କାଳେ କିଏ ମୋ ଫଳ ବିଷୟରେ ଚିଠି ଖଣ୍ଡିଏ ଲେଖି ଦେଇଥିବ ଏହି ଆଶାରେ ମାଛଗାଁ ଶାଖା ଡାକ୍ସରଙ୍କୁ ତାକ ଆସିବା ବେଳକୁ ସେଠାରେ ଯାଇ ବସି ରହିଲି । ପୋଷମାଷର ନିଧିଆ ପିଇସା ମୁଁ ଫେଲୁ ହୋଇଛି ବୋଲି ଜାଣି ସାରିଥିଲେ । ତେଣୁ ବ୍ୟସ ନ ହୋଇ ସମ୍ମିମେଷରୀ ପରୀକ୍ଷା ଦେବାଲାଗି ସେ ମୋତେ ବୁଝାଉଥିଲେ । ତାକ ଆସିଲା । ମୁଣି ପିଟିଲା । ମୁଣିଟିକୁ

ଅଜାତିଦେବା ମାତ୍ରକେ ମୋର ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ବିଶ୍ୱମର ମିଶ୍ରଙ୍କ ହାତଲେଖା ଗୋଟିଏ ପୋଷକାର୍ତ୍ତ ଉପରେ ମୋ ଆଖି ପଡ଼ିଗଲା । ମୁଁ ସେଠାକୁ ଖାସି ଆଣିଲା । ଅନ୍ୟ ଚିଠିଗୁଡ଼ିକୁ ପୋଷମାଷ୍ଟର ଦେଖୁଆଥାପି । ଦୁଇ ତିନି ଖଣ୍ଡ “ସମାଜ” ମଧ୍ୟ ମୋ ନାଁରେ ଆସିଥାଏ । ସେ ଦିନର ତାକମୁଣ୍ଡିଟି କେବଳ ମୋ ଚିଠିରେ ଭରି ହୋଇଥାଏ । ମୋ ନାଁରେ ପ୍ରାୟ କୋଡ଼ିଏଖଣ୍ଡ ଚିଠି ଆସିଥାଏ । ସେତେବେଳକୁ ବିଶ୍ୱମର ମିଶ୍ର ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ପଦରୁ ବଦଳି ହୋଇ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ତିରେକୁର ଶ୍ୟାମଚନ୍ଦ୍ର ତ୍ରିପାଠୀଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସହକାରୀ ଭାବେ ଯୋଗଦେଇ ସାରିଥାଥାପି । ସେ ମୋ ପରୀକ୍ଷା ଫଳରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଇଂରାଜୀରେ ଲେଖିଥିଲେ—

ପ୍ରୀୟ ଶ୍ୱୀରାମ,

ତୋ ପରୀକ୍ଷା ଫଳ ବାହାରିବା ପୂର୍ବରୁ ତୁ ମରିଯାଇଥିଲେ ଭଲ ହୋଇଥାଆଛା । ଦରବର କି ଭିଆଣ ଯେ, ସେ ତୋତେ କୃତିହର ହିମାକୟ ଶିଖରକୁ ନେଇ ନୈରାଶ୍ୟର ଅତଳ ଗହୁରକୁ ଠେଲିଦେଲେ । ମୋର ଆଶୀର୍ବାଦ ନେବୁ

। ଭତି ।

ତୋର

ବିଶ୍ୱମର ମିଶ୍ର

ମୁଁ ଏ ଚିଠିକୁ କିଛି ବୁଝି ପାରିଲି ନାହିଁ । ପୋଷମାଷ୍ଟର ଦୁଇଟି “ସମାଜ” ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଚିଠିଗୁଡ଼ିକୁ ମୋ ହାତକୁ ବଡ଼ାଇ ଦେଇ କହିଲେ ଯେ, ମୁଁ ପରୀକ୍ଷାରେ ପାସ କରିଛି ଓ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀ ପାଇଛି । ମୁଁ ଫେଲ ହୋଇଛି ବୋଲି ଆଗରୁ ଜାଣି ନନା ତାକ୍ୟର ଭିତରକୁ ନୟାଇ ପାଖ ଦୋକାନରେ ବସିଥିଲେ । ମୁଁ ପାସ କରିଛି ବୋଲି ଶୁଣିବା ମାତ୍ରକେ ସେ ତାକ୍ୟର ଭିତରକୁ ଗଲେ ଓ ନିଧିଆ ପିଲାସାଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ, “ମୁଁ କ’ଣ ସତରେ ପାସ କରିଛି ।” ସେ ତ କାହିଁକି ବୋରିକିନାରେ ମୋ ନାଁକୁ “ସମାଜ” ରେ ପାଇଲେ ନାହିଁ । “ସମାଜ” ଖୋଲି ପୋଷମାଷ୍ଟର ପଡ଼ିଦେଲେ ଯେ ମୋ ନାଁ ସିନା ରେଭେନସା କଲେଜିଏଟ ସ୍କୁଲ ତାଙ୍କିକାରେ ନାହିଁ, ମୋ ବିଷୟରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି । ତାହାର ଶାର୍କ୍ଷକ ହେଉଛି, “ପ୍ରବେଶିକା ପରୀକ୍ଷାରେ ଜଣେ ଓଡ଼ିଆ ଛାତ୍ର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାକୟରେ ପ୍ରଥମ” । ଏକଥା ଶୁଣି ନନା କ’ଣ ଭାବିଲେ କେଜାଣି ବଜାରରୁ ଭାଇ ମସଲା କିମ୍ବା ମୋତେ ସିଧାସଳଖ ନାଳକଣ୍ଠ ମହାଦେବଙ୍କ ମନ୍ଦିରକୁ ନେଇ ଭାଇ କଲେ ଓ ପୂଜକ ମୋ ନାଁରେ ମହାଦେବଙ୍କ ଉପରେ ପାଣିଲାଗି କଲା । ଏ ଖବର ଶୁଣି ବୋର ମଧ୍ୟ ମନ୍ଦିରକୁ ଦୌଡ଼ିଗଲା । ଆମ ଅଞ୍ଚଳରେ ତାଞ୍ଚଳ୍ୟ ଖେଳିଗଲା ।

ମୁଁ ଏକ ସରକ ବିଶ୍ୱାସୀ ଲୋକ । ମନେ ମନେ ଭାବିଲି, ଏତେ ବଡ଼ କୃତିହ ପରେ କଟକ ଯାଇ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ପଦ ବନ୍ଦନା କଲେ ସେମାନେ ମୋତେ ସାଦରେ ଗ୍ରହଣ କରିବେ । ଆଉ ଘୃଣା କରିବେ ନାହିଁ । ପ୍ରଥମେ ମହିମ ବାବୁଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଇ ତାଙ୍କୁ ସାଷ୍ଟାଙ୍କ ପ୍ରଣିପାତ କଲି । ବିଶ୍ୱମର ବାବୁ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକଙ୍କ ବାସର୍ଗୁହ ଛାଡ଼ି ନଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରିବା ପରେ ସେ ଦୁଇହାତକୁ ମୋ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ରଖି ଆଶୀର୍ବାଦ କରି କହିଲେ, କଲେଜରେ ପଡ଼ିବାରେ

କୌଣସି ବିଦ୍ୟା ସ୍ମୃତି ହେଲେ, ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ କଲେ ସେ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକଙ୍କ ଜରିଆରେ କିଛି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବେ । ପଣ୍ଡିତ କୁଳମଣି ଦାଶ କାଠଯୋଡ଼ୀ କୁଳରେ ରହୁଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ଦେଖା କରିବାରେ ସେ କହିଲେ—“ତୋ ଖାତା ପଢ଼ି ମୁଁ ଜାଣିଥିଲି ତୁ ପରାକ୍ଷାରେ ଖୁବ ଭଲ କରିବୁ । ତୁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପ୍ରଥମ ହେତୁ ବୋଲି ମୁଁ ଧାରଣା କରି ପାରି ନଥିଲି ।” ଅନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକମାନେ ସେହିପରି ସହାନୁଭୂତି ଦେଖାଇଲେ, ମୁଁ କଲେଜରେ କିପରି ପଡ଼ିବି ସେ ବିଷୟରେ ଚିତ୍ତିତ ଥିବାପରି ଧାରଣା ଦେଲେ ।

ତା’ପରଦିନ ସୁଲକ୍ଷ୍ମୀ ସାର୍ଟିଫିକେଟ ଓ ନମ୍ର ଆଣିବାକୁ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ନିକଟକୁ ରାଖି । ସେତେବେଳକୁ ଡକ୍ଟିଶା ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ହୋଇ ସାରିଆଏ ଓ ବିଶ୍ୱମର ବାବୁ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସହକାରୀ ବୁଝେ ଯୋଗ ଦେଇଥାଇଥାପାଇଁ । ଅଧ୍ୟାପକ ଶରତ ଚନ୍ଦ୍ର ଘୋଷାଲ ବିହାରରୁ ଆସି କଲେଜିଏଟ୍ ସୁଲକ୍ଷ୍ମୀ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଦାୟିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିଥାପାଇଁ । ମୋର ତାଙ୍କ ସହିତ ପରିଚୟ ନଥିଲା । ସୁଲକ୍ଷ୍ମୀ କିରାଣୀ ମାଧ୍ୟବ ଚନ୍ଦ୍ର ପାଡ଼ୀ ମୋ ସାର୍ଟିଫିକେଟ ଲେଖି ତାଙ୍କଠାରୁ ଦସ୍ତଖତ କରାଇବା ଲାଗି ଯିବାକୁ ସେ ମୋ ନୀଁ ଦେଖି ମୋତେ ଦେଖିବାଲାଗି ଚାହିଁଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚିବା ମାତ୍ରକେ ସେ ମୋତେ ଆଶୀର୍ବାଦ କରି ଉତ୍ତରାବରର ଉନ୍ନତି କାମନା କରିବା ମାତ୍ରକେ ମୋ ଆଖିରୁ ଜୁହ ବୋହି ପଡ଼ିଲା । ମୁଁ କାହିଁକି କାନ୍ଦୁଛି ବୋଲି ସେ ପଚାରିବାକୁ ହେବ କିରାଣୀ ପାଡ଼ୀ ବାବୁ ସମ୍ପତ୍ତ ବୁଝାଇ କହିଲେ । ସେ ଏହାଶୁଣି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଃଖତ ହେଲେ; କିନ୍ତୁ ଏହି ଘରଣାଟି ମୋତେ ପରେ ସାହାଯ୍ୟ କଲା । କାରଣ ରେଭେନସା କଲେଜର ପ୍ରଥମ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀରେ ମୁଁ ପଢ଼ୁଥିବା ବେଳେ ବ୍ୟାସକବି ଫକୀର ମୋହନ ସେନାପତିଙ୍କ ପୁଅ ଅଧ୍ୟାପକ ମୋହନୀ ମୋହନ ସେନାପତି ମୁଖ୍ୟ ଦର୍ଶନ ଅଧ୍ୟାପକ ପଦରୁ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଅଧ୍ୟାପକ ଘୋଷାଲ ରେଭେନସା କଲେଜରେ ଦର୍ଶନ ଅଧ୍ୟାପକ ରୂପେ ଯୋଗଦେଲେ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀରେ ଆମକୁ Inductive Logic ପଡ଼ାଇଲେ । ସେ କ୍ଲୁପରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ମାତ୍ରକେ ମୋତେ ଚିହ୍ନ ପକାଇଲେ । ଏହି ପରିଚୟ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଜୀବନରେ କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସହାୟକ ହୋଇଥିଲା ।

ସୁଲକ୍ଷ୍ମୀ ହାତିବା ସାର୍ଟିଫିକେଟ ଓ ନମ୍ର ତାଙ୍କିକା ହାତରେ ପଡ଼ିବା ମାତ୍ରକେ ମୁଁ ଘରକୁ ଫେରିଯିବାକୁ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଲି; କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳେ ଜଗଦ୍ସିଂହପୁରକୁ ସକାଳେ ବସ ଯାଉଥିଲା । ତେଣୁ ରାତିକ କଟକରେ ରହିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ତା’ ପୂର୍ବଦିନ ରାତିରେ ମୁଁ ମୃତନ କାଠଯୋଡ଼ୀ ଛାତ୍ରବାସରେ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକାଳୟ ଓ ବିକାଶ ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକାଳୟ ଅବସ୍ଥିତ ହୋଇଥିବାକୁ ଲାଗୁ ଦେଉଳ ନିକଟରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ପୁରୁଣା ଘରକୁ ଛାତ୍ରବାସଟି ଉଠି ଆସିଥିଲା । ପୂର୍ବତନ ସହକାରୀ ତକାବଧାରକ ଆମ ଗାଁ ପାଖ କାହୁଅପଡ଼ାର ବୈଦ୍ୟନାଥ ତ୍ରିପାଠୀ ଏହି ଛାତ୍ରବାସର ତବାବଧାରକ ଥିଲେ, ସେ ପରଦିନ ଖବର ପାଇଥିଲେ ଯେ, ମୁଁ ପୂର୍ବ ରାତିରେ ଗୋଟିଏ କୋଠରିରେ ଶୋଇଥିଲି । ମୁଁ ସୁଲକ୍ଷ୍ମୀ କାଗଜପତ୍ର ନେଇ ଛାତ୍ରବାସରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ମାତ୍ରକେ ସେ ବଡ଼ ବୁକ୍ଷ ଭାବରେ ମୋତେ ସେଠାରେ ଚଢ଼ିଦେଲେ । ତେଣୁ

ଦ୍ୱିତୀୟ ରାତିରେ ପୂର୍ବତନ କାଠମୋଡୀ ଛାତ୍ରବାସ ନିକଟରେ ଥିବା ଅତୁଳ ବାବୁ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ବାସଗୃହ ରୂପେ ପରିଚିତ ପର ସାମ୍ବାରେ ଥିବା ସିମେଣ୍ଟ ବେଞ୍ଚରେ ଶୋଇପଡ଼ିଲି ଓ ରାତି ପାହିବା ପୂର୍ବରୁ କାଠମୋଡୀରେ ନିତ୍ୟକର୍ମ ସାରି ବସି ଧରି ଗାଁକୁ ଗଲି । ଏହି ଦୁର୍ଦ୍ଵାରା ବିଷୟରେ ମୁଁ କାହାକୁ କେବେ କହିନାହିଁ କିମ୍ବା କୌଣସି ପ୍ରକାରର ଦୈନିକ ପ୍ରକାଶ କରିଲାହି । ଭାଗ୍ୟର ବଢ଼ମନୀ ହେଲେ ଏ ଦୁନିଆଙ୍କେ ସହାନୁଭୂତି ମିଳିବା ସହଜ ନୁହେଁ । ସମସ୍ତେ ଦୁର୍ଦ୍ଵାରାକୁ ବଡ଼ାଇ ଦେବେ ସିନା, କେହି ସାହାୟ୍ୟ କରିବାକୁ ଆଗେଇ ଆସିବେ ନାହିଁ । କଲେଜିଏଟ ସ୍କୁଲର ଶିକ୍ଷକମାନେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଜୀବନରେ ମୋ ସହିତ ନାନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ସମ୍ମୁଖ ହୋଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ବିପଦ ବେଳେ ବିଶ୍ୱମର ମିଶ୍ର, ମହିମ ଚନ୍ଦ୍ର ନନ୍ଦୀ, ପଣ୍ଡିତ କୁଳମଣି ଦାଶ ଓ କବି ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ କେହି ସାହାୟ୍ୟ କରିବାକୁ ଆଗେଇ ଆସିନଥୁଲେ । ମୁଁ କଲେଜିଏଟ ସ୍କୁଲରେ ନାଁ ଲେଖାଇବାବେଳେ ଗୋଟିଏ ପହଳି ଥିଲା—“ଏକତେମୀ, ପଡ଼ାପଡ଼ି ଘୋଡ଼ାତିମ । ଭିକ୍ଷୁକାରିଆ, ପୁଲ ଅପ ବଜାରିଆ । ସେମିନାରୀ, ଭଜା ଦଦରା ଆଲମାରୀ । ମିଶନ, ପୁଲ ଅପ ଫେସନ । କଲେଜିଏଟ, ପଡ଼ାପଡ଼ି ଭେରି ବେଷ୍ଟ ।” ଅନ୍ୟମାନେ କହନ୍ତି, “ପିଲାମାନେ ପର ପର ।” ମୁଁ ସେହି କଲେଜିଏଟ ସ୍କୁଲର ଛାତ୍ର ହିସାବରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୋରବାହିତ ।

କଲେଜ ଜୀବନ

ପ୍ରବେଶିକା ପରୀକ୍ଷାରେ ବିହାର-ଓଡ଼ିଶା ତଥା ପାଟଣା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀରେ ପ୍ରଥମଙ୍କାନ ଅଧିକାର କରି ଖୁବ୍ ଖୁସି ହେବାର କଥା । କେତେଲୋକ ଅଭିବାଦନ ଜଣାଇ ମୋତେ ଚିଠି ଲେଖିଥିଲେ । ମୁଁ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି କୃତଙ୍କ; କିନ୍ତୁ ମୋର ନୈରାଶ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଜଣକର ଚିଠି ମୋତେ ସାହସ ଦେଇଥିଲା । ସେ ହେଉଛନ୍ତି ଏବେ ଭାରତୀୟ ଲୋକ ସେବକ ମଣ୍ଡଳର ସଭାପତି ଓ “ସମାଜ”ର ସୁଯୋଗ୍ୟ ସମ୍ବାଦକ, ବର୍ଷୀୟାନ ସାମ୍ବାଦିକ ପଦ୍ମଭୂଷଣ ଡକ୍ଟର ରାଧାନାଥ ରଥ । ସେତେବେଳେ ସେ ‘ସମାଜ’ର ପରିଚାଳକ ଥିଲେ । କଲେଜରେ ନାମ ଲେଖାଇବା ଲାଗି ସେ ମୋତେ ପରାମର୍ଶ ଦେଇଥିଲେ । ନୈରାଶ୍ୟର ଅନ୍ତକାର ମଧ୍ୟରେ ଏହାହିଁ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ାରୁପେ କାର୍ଯ୍ୟକଲା, ନଚେତ ମୁଁ ଛିର କରିଥିଲି ଯେ, ଆଉ ବେଶି ପଡ଼ିବି ନାହିଁ କିମ୍ବା ଏତେ ଅପମାନ ସହ୍ୟ କରି ପାରିବି ନାହିଁ । ଆମ ଗାଁର କେତେଜଣ ଲୋକ କଲିକତାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣାବୀ କାମ କରୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ଆଶ୍ରମତୋପ କଲେଜ ହଷ୍ଟେଜର ପାତକ ଥିଲେ । ଆଉ କେତେଜଣ କଲିକତାର ଆମହର୍ଷ ସ୍କୁଲରେ ଥିବା ସିଟି କଲେଜ ନିକଟରେ ଗୋଟିଏ ଘରେ ବସା କରିଥିଲେ । ମୁଁ କଲିକତା ଗଲେ ସେଠାରେ ପଡ଼ିବାର ସୁବିଧା ହେବ ବୋଲି ସେମାନେ ପରାମର୍ଶ ଦେଉଥିଲେ; କିନ୍ତୁ କଲିକତା ଗଲେ ମାସିକ କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା ବୁଝି ମିଳିବ ନାହିଁ ଓ କଲେଜରେ ଦରମା ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଏ ସବୁ କଥା ଭାବି ମନ ଆଯୋଳିତ ହେଉଥାଏ । ମୁଁ ସାହସ କରି ରେତେନସା କଲେଜର ଅଧ୍ୟାପକ ଆମ ଗାଁ ପାଖର ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜାଳ ନିକଟକୁ ଗୋଟିଏ ଚିଠି ଲେଖି ମୋ ହୁଅଣ ଜଣାଇଲି । ମୁଁ ଜାଣି ନଥୁଲି ଯେ

ସେତେବେଳେ ସେ ରେଭେନସା କଲେଜର ଅଷ୍ଟାୟୀ ଅଧିକ ଥିଲେ । କରକ ଆସିଲେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖା କରିବା ଲାଗି ସେ ମଧ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ ।

୧୯୩୭ ଅପ୍ରେଲ ପହିଲା ଦିନ ଓଡ଼ିଶା ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ହେଲା । ୧୯୩୫ରେ ରେଭେନସା କଲେଜରେ ମ୍ଲାରକା ଉସବରେ ତତ୍କାଳାନ ଅଧିକ ଏବଂ ଆର. ବାଥ୍ଜା ତାଙ୍କ ବିବରଣୀରେ କହିଥିଲେ— “ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ହେବା ଫଳରେ - The Europeans have come and gone. The Bengalees and Biharies will soon depart and the Oriya will come to his own”. ପ୍ରକୃତରେ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ହେବା ମାତ୍ରକେ ଅଧିକ ବାବା କର୍ତ୍ତାର ସିଂହ ପାଚନା ବିଜ୍ଞାନ କଲେଜକୁ ବଦଳି ହୋଇଗଲେ । ଆଗରୁ ବାଥ୍ଜା ସାହେବ ମୁକ୍ତାପରପୂର କଲେଜର ଅଧିକ ହୋଇଯାଇ ବିହାରର ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ନିଯୁତ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ବିହାର-ଓଡ଼ିଶାର ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ଉପନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଶ୍ୟାମଚନ୍ଦ୍ର ତ୍ରିପାଠୀ ରେଭେନସା କଲେଜର ପ୍ରଥମ ଓଡ଼ିଆ ଅଧିକାରୀଙ୍କୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯୋଗଦାନ କରିଥିଲେ । ସେ ଗ୍ରୀକ୍ ବୁଟିରେ ଯୋଗଦେଇ ତିନିମାଟା ବୁଟିରେଗଲେ ଓ ମଯ୍ମରଭଞ୍ଜ ମହାରାଜା ସାର ପ୍ରତାପ ଚନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଦେଓଙ୍କ ଗହଣରେ ଇଂଲଣ୍ଡରୁ ବୁଲି ଯାଇଥିଲେ । ତେଣୁ ବରିଷ୍ଠ ଅଧାପକ ରୂପେ ଉଚିତ ବିଜ୍ଞାନର ମୁଖ୍ୟ ଅଧାପକ ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜା ଅଷ୍ଟାୟୀ ଅଧିକ ନିଯୁତ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶା ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ହେବାପରେ ତିନିଜଣ ବିହାରୀ ଅଧାପକ କଲେଜରେ ରହିଯାଇଥିଲେ । ସେମାନେ ହେଲେ ଇଂରେଜୀ ଅଧାପକ କେ.ପି. ସିହା, ରସାୟନ ବିଜ୍ଞାନ ଅଧାପକ ବଜରାତ୍ର ପ୍ରସାଦ ଓ ଅର୍ଥନାତି ଅଧାପକ ଭୌର ନାଥ ଗୋହାର୍ଜୀ । ବିହାରରୁ ଆସିଲେ ଅଧିକ ଶ୍ୟାମଚନ୍ଦ୍ର ତ୍ରିପାଠୀ, ଅଧାପକ ବାମାଚରଣ ଦାସ ଓ ଅଧାପକ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ତ୍ରିପାଠୀ । ବିହାରରୁ ଆଉ ଦୁଇଜଣ ଓଡ଼ିଆ ଅଧାପକ ଆସିଥିଲେ କିନ୍ତୁ ରେଭେନସା କଲେଜରେ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପ୍ଲାନ ନଥବାରୁ ସେମାନେ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ରୂପେ ନିଯୁତ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଜଣେ ହେଲେ ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲର ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଅଧାପକ ରତ୍ନାକର ପଢ଼ି ଓ ଅନ୍ୟ ଜଣକ ହେଲେ କଲେଜିଏଟ ସ୍କୁଲର ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଅଧାପକ ଶରତ ଚନ୍ଦ୍ର ଘୋଷାଳ । ଉତ୍ତର ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର ଅଧାପକ । ରତ୍ନାକର ବାବୁ ଓଡ଼ିଆ ଅଧାପକ ରୂପେ ୧୯୩୭ ମସିହା ସେପଟେମ୍ବର ମାସରେ ରେଭେନସା କଲେଜରେ ଯୋଗଦାନ କଲେ; କିନ୍ତୁ ଆମକୁ Deductive Logic ପଡ଼ାଇଲେ । ଶରତ ବାବୁ ୧୯୩୮ ମସିହାରେ ବିହାରକୁ ବଦଳି ହୋଇ ପରେ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ହୋଇଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ବଳଭାବୁ ପ୍ରସାଦ ଓଡ଼ିଶାରୁ ଯାଇ ନାହାଁନ୍ତି, କେବଳ ପାଚନା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର କୁଳପତି ନିଯୁତ୍ତ ହେବାପରେ ସେ ୧୯୪୭ରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଚାକିରି କରୁଥିବାରୁ ଓ ତାଙ୍କ ବୋହୁ ଓଡ଼ିଆ ହୋଇଥିବାରୁ ସେ ଶେଷ ଛୀବନ ଓଡ଼ିଶାରେ କଟାଇ ୧୯୪୭ ମସିହାରେ ଭୁବନେଶ୍ୱରଠାରେ ପରଲୋକ ଗମନ କଲେ । ଭୌରବନାଥ ଗୋହାର୍ଜୀ ୧୯୪୯ରେ ଜରୁରୀ ନିଯୁତ୍ତ ଅନୁସାରେ

ଆଇ, ଏ. ଏସ୍. ରେ ଯୋଗ ଦେବାରୁ ଓଡ଼ିଶା ଛାଡ଼ି ବିହାରକୁ ଗଲେ, ତା' ନହେଲେ ଅଧାପକ ଭାବରେ ସେ ଓଡ଼ିଶା ଛାଡ଼ିନଥୁଲେ ।

ନନା ୧୯୩୭ ଜୁଲାଇ ମାସରେ ମତେ ଆଣି କଟକ ଆସିଲେ । ମୋ ଜିନିଷପତ୍ର ଆସି ନଥାଏ । କାହିଁକି ନା, ମୁଁ କଲେଜରେ ଯୋଗଦେଇ ପାରିବି କି ନାହିଁ ସେ ବିଷୟରେ ସଦେହ ଥାଏ । ବଜାଳି ସାହି ତେଜେଜା ବଜାର ଛକ ଉପରେ ଆମ ଗ୍ରାମ ପାଖର କୁଣ୍ଡେଶ୍ଵର ଗ୍ରାମର ବାଉରାବନ୍ଧୁ ପଣ୍ଡା ଗୋଟିଏ ହୋଟେଲ କରିଆଆଛି । ନନା ଓ ମୁଁ ଆସି ସେଇଠି ରହିଲୁ । ସେତେବେଳେ ରାଧାନାଥ ବାବୁ ସ୍ଵରାଜ ଆଶ୍ରମ ଗଲିରେ ରହୁଥୁଲେ । ତାଙ୍କୁ ଯାଇ ଦେଖାବକି । ସେ ମୋତେ ସାଜରେ ନେଇ ପରିଜା ସାହେବଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗଲେ । ପରିଜା ସାହେବ କହିଲେ, ପଞ୍ଚପଲ୍ଲୀର ତାଉର କାଶାନାଥ ମିଶ୍ର (ମାନ୍ୟବର ବିଚାରପତି ତଢ଼କ ବ୍ରଜନାଥ ମିଶ୍ରଙ୍କ ପିତା) ଦରତଜାରୁ ବଦଳି ହୋଇ ଆସି ଓଡ଼ିଶା ତାଉରୀ ସ୍କୁଲରେ ଉପତ୍ଥିବାବଧାରକ ରୂପେ ଯୋଗ ଦେଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କଠାରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ସାର୍ଟିଫିକେଟ ଆଣି ପାରିଲେ ମୋ ନାମ ଲେଖାରେ କୌଣସି ଅସୁରିଧା ହେବନାହିଁ । ରାଧାନାଥ ବାବୁ ମୋ ସହିତ କାଶାବାବୁଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗଲେ । କାଶାବାବୁ ଦୁଇଦିନ କାଳ ଲଗାତର ପରୀକ୍ଷା କରି ତାଉର ବିଶ୍ଵନାଥ କର (ମଧ୍ୟସୂଦନ ଆଇନ କଲେଜର ଅଧିକ ତଢ଼କ ଦେବପ୍ରସାଦ କରକ ପିତା)ଙ୍କ ବିଶେଷଙ୍କ ମତ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ପ୍ରମାଣପତ୍ର ଦେଲେ ଯେ, ମୁଁ କୁଷ୍ଟରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ନୁହେଁ ଓ କଲେଜରେ ନାମ ଲେଖାଇବାରେ କୌଣସି ଆପରି ରହିନପାରେ । ଯଦି କେହି ତାଙ୍କ କହୁଣୀର ପୁଲା ଅଂଶଟିକୁ ଦେଖି ସେ କୁଷ୍ଟରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ବୋଲି ଅଭିଯୋଗ କରନ୍ତି, ତା' ସବୁ ବିସେ ନାମ ଲେଖାଇ ପାରିବେ, କାଶଣ ତାଙ୍କ ରୋଗ ସଂକ୍ରାମକ ଅବସାନ୍ତ ଆସିନାହିଁ । ଏହି ମତ ମୋ ଜୀବନର ପଥ ସୁଗମ କରିଦେଲା ଏବଂ ମୁଁ ରେନେମ୍ବା କଲେଜରେ ପ୍ରଥମ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀରେ ଶର୍ତ୍ତ, ତର୍କଶାସ୍ତ୍ର ଓ ସଂସ୍କୃତ ବିଷୟ ନେଇ ଅଧ୍ୟନ କଲି । ରାଧାନାଥ ରଥ, ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜା ଓ କାଶାନାଥ ମିଶ୍ର ସାହ୍ୟ କରିନଥୁଲେ ମୋ ପାଠପଢାରେ ତୋରି ବନ୍ଦ ହୋଇଥାଆନ୍ତା । ସେମାନେ ମୋର ଚିର ନମସ୍ୟ ।

ନାମ ଲେଖାଇ ସାରିବାପରେ ସେଇ ବାଉରୀବନ୍ଧୁ ପଣ୍ଡାଙ୍କ ହୋଟେଲରେ ରହି ପ୍ରତିଦିନ ରେନେମ୍ବା କଲେଜକୁ ପାଦରେ ତାଲି ଯାଉଥିଲି । ତେଜେଜା ବଜାରରୁ କଲେଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାଲିଯିବାକୁ ମୋତେ ପଦର ମିନିଟ ଲାଗୁଥିଲା, ଅବଶ୍ୟ ସେତେବେଳେ ଗୋଡ଼ରେ ଯୋତା ନଥିଲା । ମୁଁ ପ୍ରଥମେ ଯୋତା ପିନ୍ଧିଲି ୧୯୪୦ ଜୁଲାଇ ମାସରେ ପାଟନା କଲେଜରେ ପଞ୍ଚବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀରେ ନାମ ଲେଖାଇବା ପରେ । ମୋ ପରିଧେଯ ମଧ୍ୟରେ ଥିଲା ଖଣ୍ଡିଏ ଜାପାନୀ ଧୋତି, ଯାହାର ମୂଲ୍ୟ ସେତେବେଳେ ଥିଲା ଛ'ଅଣା ବା ନାନ ପଇସା । ତା' ସହିତ ଖଣ୍ଡିଏ ହାତ ସାର୍ଟ ପିନ୍ଧୁଥିଲି । ଜୁଲାଇ କୌଣସି ପିଲାଙ୍କଠାରୁ ମୁଁ କେବେହେଲେ ଖରାପ ବ୍ୟବହାର ପାଇନାହିଁ, ବରଂ ଅଧାପକମାନେ କେଉଁପିଲା ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପ୍ରଥମ ହୋଇଛି ବୋଲି ପ୍ରଥମେ ପଚାରିଦେବା ମାତ୍ରକେ ମୋ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବୃଦ୍ଧି ପାଇଥାଏ ଓ ସହାଧ୍ୟାମାନେ ମୋ ପାଖରେ ବସିବାକୁ ପସହ କରୁଥାଆନ୍ତି । ଏହାଛଢା ରେନେମ୍ବା କଲେଜିଏଟ ଦ୍ୱାରା

ସହାଧ୍ୟୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେଜଣ ଅଭିଗନ୍ଧ ବହୁ କଲେଜରେ ଯୋଗ ଦେଇଥାଆନ୍ତି । କଥାରେ ଅଛି ଯାହା ପୁଅକୁ ସାପ କାମୁଡ଼ିଆଏ, ତା' ମା' ପାଳଦଉଡ଼ି ଦେଖିଲେ ତରେ । ମୋର ଠିକ୍ ସେହି ଅବସ୍ଥା ଥିଲା ।

ମୁଁ କେଉଁଠି ରହୁଛି ବୋଲି ମୋତେ କେତେ ପିଲା ପଚାରୁଆଆନ୍ତି । ମୁଁ କାହାରିକୁ କୌଣସି ଠିକଣା ଦେଉଥାଏ । ମୋ ବାସିଯାନ ବିଷ୍ୟରେ ମୁଁ ସର୍ବଦା ମିଛ କହୁଥାଏ ।

ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ସହିତ ଘନିଷ୍ଠ ସମର୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାଲାଗି ଅଧିକ ମହୋଦୟ ସେମାନଙ୍କୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଦଳରେ ବିରଭ୍ତ କରିଦେଲେ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦଳ ଜଣେ ଜଣେ ଅଧାପକଙ୍କ ମାପର୍ତ୍ତରେ ରହିଲା । ମୋ ଦଳର ଭାରପ୍ରାୟ ଅଧାପକ ଥିଲେ ଗଣିତ ଅଧାପକ ହରେକୁଷ ଦାସ । ସେ ମୋତେ ଗଣିତ ପଡ଼ାଉଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ଛାତ୍ରମାନେ ‘ଥୁଣ୍ଟ’ ବୋଲି ପରିହାସରେ ନାଁ ଦେଇଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ସେ ବଡ଼ ସରଳବିଶ୍ୱାସୀ, ଉଦାର ହୃଦୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଥିଲେ । ମୁଁ ହୋଟେଲରେ ରହୁଥିବା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ସେ ବିବ୍ରତ ଓ ବିରଭ୍ତ ହେଲେ ଏବଂ କହିଲେ ଜଣେ ପରିଚିତ ଲୋକ ଅଭିଭାବକ ରୂପେ ସ୍ଵାକ୍ଷର ନଦେଲେ ସେ ଏ ବିଷ୍ୟରେ ଅଧିକାରୀ ଜଣାଇବେ । ଗୋଟିଏ ଦୂଆ ବିପଦ ଆସିଗଲା ବୋଲି ଚିତ୍ତାକରି ମୁଁ କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଳ ହୋଇଗଲି । କ’ଣ କରିବି ଭାବି ପାରିଲି ନାହିଁ । ମୋର କଲେଜିଏଟ ସ୍କୁଲ ଶିକ୍ଷକ, ସବୁଜ କବି ଅଧାପକ ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ପଞ୍ଜାନ୍ୟକଙ୍କ ଦ୍ୱାରାପାଇଲା ହେଲି । ସେ ଅଭିଭାବକ ଫରମରେ ଦସ୍ତଖତ କରି ଲେଖିଦେଲେ ଯେ, ମୁଁ ତାଙ୍କ ଘରେ ରହେ । ଏହି କାଗଜଟି ମୁଁ ହରେକୁ ବାବୁଙ୍କୁ ଧରାଇଦେଲି ଓ ଉପର ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଲି । କଥାରେ ଅଛି, “ବିପଦ ଆସିଲେ ଏକୁଟିଆ ଆସେନାହିଁ । ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ବିପଦ ସାଜସାଥୀ ହୋଇ ଏକାଠି ଆସନ୍ତି ।” ରଥଯାତ୍ରା ପରେ କେବଳ ପୁରାରେ ନୁହେଁ କଟକରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିବର୍ଷ ହଇଜା ଲାଗୁଥିଲା । ଅଗଷ୍ଟ ୧୯ ତାରିଖ ୧୯୪୭ରୁ ଭାରତ ଜତିହାସରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହୋଇଛି । ଏହାର ଏଗାରବର୍ଷ ଆଗରୁ ଏହି ତାରିଖଟି ମୋ ଜାବନରେ ଗୋଟିଏ ଧୂମକେତୁ ହୋଇଥିଲା । ସେବିନ ରାତିରୁ ମୋତେ ହଇଜା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ମୁଁ ହୋଟେଲ ପଛଆଡ଼େ ଗୋଟିଏ କୋଠରିରେ ପ୍ରାୟ ବେହୋସ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ିଥାଏ । ଯେଉଁମାନେ ଏକା ହୋଟେଲକୁ ଯାଆନ୍ତି, କାଳକ୍ରମେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବି ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାର ସାମାଜିକ ବନ୍ଧନ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଯାଏ । ମୁଁ ଦୁଇଦିନ କାଳ କାହିଁକି ଖାଇବାବେଳେ ଦେଖାଯାଉନାହିଁ ବୋଲି ଖୋଜା ପଡ଼ିଲା । ବାଇରୀ ପଞ୍ଚ ମଧ୍ୟ ମୋର ଏ ଦୁରାବସ୍ଥା ଜାଣିଲେ । ତେଣୁ ମୋତେ ବେହୋସ ଅବସ୍ଥାରେ ଆମ୍ବୁଲାନ୍ସ ଡକାଇ ମେଟିକାଲ ସ୍କୁଲ ହାସପାତାଲକୁ ପଠାଇ ଦେଲେ । ହସିଟାଲ କ’ଣ ମୁଁ ଜାଣି ନଥିଲି । ମୋର ତ ହୋସ ନଥାଏ । କେତେବେଳେ ସେଠାକୁ ଗଲି ଓ କ’ଣ ହେଲା କିଛି ଜାଣିନଥିଲି । ଷୋଳ ତାରିଖ ରାତି ପାହାଡ଼ା ବେଳକୁ ମେଟିକାଲ ଥ୍ରୀଡ଼ ପଛଆଡ଼େ ଥିବା କାଶିବାବୁଜ ଘରେ ବେହେରା ଯାଇ ତାକିଲା ଓ କହିଲା, ତାଙ୍କ ଗୀପାଖର ଜଣେ ଛାତ୍ର ହଇଜା ଗୋଗରେ ଆକ୍ରାତ ହୋଇ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ତାଭ୍ରରଖାନା ଆସିଥିଲେ । ସେବିକା କହିଲା ସେ ମରିଗଲେ । ମୁଁ ହାସପାତାଲକୁ ଯିବା ପରେ କାଶୀନାଥ ବାବୁ ମୋତେ

ଦେଖିଥିଲେ ଓ ଯେଉଁ ପିଲାକୁ ସେ ଡାକ୍ତରୀ ସାର୍ଟିଫିକେଟ ଦେଇଥିଲେ ମୁଁ ସେହି ପିଲା ବୋଲି ଚିହ୍ନିଲେ । ସେ କୁଆଡ଼େ ସେବିକାକୁ କହିଥିଲେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ଗାଁ ପାଖ ପିଲା । ତେଣୁ ସେ ଟିକେ ମୋ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବେ । ସେହିହେତୁ ତାଙ୍କ ଖବର ଦିଆଗଲା । ମୋ ପ୍ରବେଶିକା ପରୀକ୍ଷା ଫଳ ଭଲ ହୋଇ ନଥିଲେ ମୋର ବୋଧହୃଦୟ ସେହିତିନ ମତ୍ତୁୟ ହୋଇ ଯାଇଥାଆଏ । ଏହେ ଭଲ ପିଲାଟାଏ । ଏପରି ଭାବରେ ମରିଯିବ ବୋଲି ନ ପାସ କରି କାଶୀବାବୁ ଶୁଣିବା ମାତ୍ରକେ ଡାକ୍ତରଙ୍ଗାନୀ ଆସିଲେ ଓ ମୋତେ ସାକାଇବୁ ଦେବା ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ । ସେ ମୋ ଶଯ୍ୟା ପାଖରେ ବସିଥାଆଏ । ସକାଳ ପାଞ୍ଚଟା ବେଳକୁ ମୋର ହୋସ ଆସିଲା । ସେ ଲମ୍ବା ଛୁଅଟା ମୋତେ ଏତେ କଷ ଦେଉଥିଲା ଯେ ମୁଁ କୁଆଡ଼େ ‘ଜାତ କାଢ’ ବୋଲି ଚିହ୍ନାର କଲି । ଆଉ ଅଧୟାତ୍ମାଏ ପରେ କାଢି ନିଆୟିବ ବୋଲି ଆଶ୍ଵାସନା ଦେଇ କାଶୀବାବୁ ବପାକୁ ଫେରିଗଲେ । ସକାଳ ଆଠଟା ଦେଇ ସରିକି କାଶୀବାବୁ ଜଣେ ଗୋରା ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ମୋ ଶଯ୍ୟା ପାଖକୁ ଆସିଲେ । ସେ ସାହେବ ହେଉଛିବି କଟକର ସିରିର ସର୍ଜନ ମେଜର ପି.ଏଲ. ଓନିଲ । ସେ ମୋ ପ୍ରବେଶିକା ପରୀକ୍ଷା ବିଷ୍ୟରେ ଦୁଇ ତାରିପଦ କଥା ପଚାରିଲେ । ମୋ କହୁଣିକୁ ତନ ତନ କରି ଦେଖିଲେ । ଗଲାବେଳେ କହିଗଲେ— “Young boy ! There is nothing wrong with you. You will go home by tomorrow.” ଅର୍ଥାତ୍ “ବାବକ, ତୁମର କିଛି ହୋଇନାହିଁ । ତୁମେ କାରି ଘରକୁ ଯାଇପାର ।” ମୁଁ ଅଗଷ୍ଟ ୧୮ ତାରିଖଦିନ ହାସପାତାକୁ ସିଧାସବଖ ଗାଁକୁ ଗଲି । ଗାଁରେ ମାସେକାହି ରହି ନିଜକୁ ସ୍ମୃତି କଲି । ଗାଁରୁ ଫେରିବାପରେ ହୋଇଗଲରେ ରହିବା ଆଉ ନିରାପଦ ମନେ ହେଲା ନାହିଁ । ରତ୍ନମଧ୍ୟରେ ଜନସେବକ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁଙ୍କ ସହିତ ମୋର ଟରିଯ ହୋଇ ଯାଇଥାଏ । ମୁଁ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ନିଜେ ଯାଇନାହିଁ । କାରଣ ସେ କିଏ ମୋତେ ଜଣାନଥିଲା । ସେ ମୋ କଥା ଶୁଣି ମୋ ପାଖକୁ ଆସିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଦୟା ଅନୁଭବାୟ । ମୋ ପରି ସେ ମଧ୍ୟ ଜାବନରେ ଏହିପରି ଦୂର୍ବିପାକର ସମ୍ମାନ ହୋଇଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କ କମ ପ୍ରତିରୋଧର ସମ୍ମାନ ହେବାକୁ ପଡ଼ିନଥିଲା । ସେ ମୋତେ ଯଥେଷ୍ଟ ଉପାହ ଦେଲେ ଓ ଜାବନରେ ସଂଗ୍ରାମ ରହିବାରାମି ଉପଦେଶ ଦେଲେ । ସବୁଠାରୁ ବଢ଼ିବା କରେ, ସମ୍ବଲପୁର ହାତାବାଢ଼ି କୁଷାନ୍ତମର ପ୍ରାପନିତା ଆଚର୍ଜନିତିକ କୁଷାନ୍ତରୋଗ ବିଶେଷଜ୍ଞ ଡାକ୍ତର ଆଜକାବ ସାତରାଙ୍କୁ କଟକକୁ ଡକାଇ ଆଣି । ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ବାବୁଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ଡକ୍ଟର ସାତରା ମୋତେ ତନ ତନ ବୁଝେ ପରୀକ୍ଷା କରି ମୋତେ କୁଷାନ୍ତରୋଗ ହୋଇନାହିଁ ବୋଲି ଲିଖିତ ଭାବରେ ମତଦେଲେ । ମୋତେ ଗୋଟିଏ ଗଢ଼ କିଶିଲା ପରି ଲାଗିଲା ।

ସେହିବର୍ଷ ନିଲେଯର ମାସରେ ଲାଙ୍ଗୁଲ ଜଣେ କୁଷାନ୍ତରୋଗ ବିଶେଷଜ୍ଞ ଡକ୍ଟର ଲୋ କଲିକଟାର School of Tropical Medicineକୁ ପରିଦର୍ଶି ଅଧ୍ୟାପକ ରୂପେ ଆସିଥିଲେ । ଡାକ୍ତର ଲକ୍ଷ୍ମୀନାଥ ମିଶ୍ର କେତେମୋଟି ଭାଷଣ ଦେବାକାରୀ ତାଙ୍କ ଓଡ଼ିଶା ମେଡିକାଲ ସ୍କୁଲକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରି ଅଣାଇଲେ । ସେ ମଧ୍ୟ ମୋତେ କାଶୀବାବୁଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ପରୀକ୍ଷା କରି

ତାପ୍ରତ ଆରଜାକ ସାତରାଙ୍ଗ ସହିତ ଏକମତ ହେଲେ ଓ ପ୍ରମାଣ ପଡ଼ୁ ଦେଲେ । ଆଉ ଯାହା ଦେଇ ନା କାଟିକି ମୁଁ ରୁଗଣ ନୁହେଁ ଏବଂ ମୋର ଅକାଳ ମୃତ୍ୟୁ ଅନିବାର୍ୟ ନୁହେଁ ବୋଲି ଜାଣି ଥିଲା । ଦେହଟେ ଜୀବନ ପଶିଲା ଓ ହାନମନ୍ୟତା ଲୋପ ପାଇଲା । କରୁପକ୍ଷ ସିନା ଏହିସବୁ ପ୍ରମାଣପତ୍ରରେ ସତ୍ତ୍ଵ ହୋଇ ମୋ ପାଇଁ କୌଣସି ଅସୁରିଧା ସୁଷ୍ଠି କଲେ ନାହିଁ, କୁଚକ୍ରାତକରାମାନେ ସାମାଜିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମୋତେ ଯେଥେଥେ ହରାଣ କରିଥିଲେ । ମୁଁ ପାଚନା କଲେଜରେ ସ୍ନାତକୋରର ଶ୍ରେଣୀରେ ଯୋଗଦେବା ପର୍ଯ୍ୟତ ଏହି ସାମାଜିକ ବାସନ ମୋ ପଛେ ପଛେ ଗୋଡ଼ାଇଥିଲା ।

ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ବାବୁଙ୍କ ଯଦ୍ବୁରେ କଲେଜ ଛକରେ ଯୋଗ୍ବ୍ରା ଯାଉଥିବା ରାତ୍ରା ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଘର ମୋ ପାଇଁ ଘର କରି ଦିଆଗଲା । ସେହି କୋଠିର ଭଡ଼ା ଥିଲା ମାସକୁ ପଦର ଟଙ୍କା । ମୁଁ ନିକଟରେ ହୋଟେଲରେ ଖାଉଥିଲା । ତାଳଦଣ୍ଡା ନାକରେ ନିତ୍ୟକର୍ମ ସାରୁଥିଲି ଓ ଆନନ୍ଦରେ କଲେଜକୁ ଯାଉଥିଲା । ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥା ୧୯୬୭ ମର ମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାଲିଲା । ସେବର୍ଷ ବାର୍ଷିକ ପରାକ୍ଷାରେ ମୁଁ ଏତିନମର ରଖିଲି ଯେ ଅଧିକ ତ୍ରୁପାଠୀ ସାହେବ ଜମକୁ ହୋଇଗଲେ ଓ ମୋତେ ତାକି ପଚାରିଲେ— “ତୁମେ ତ ପ୍ରବେଶିକା ପରାକ୍ଷାରେ ପ୍ରଥମ ହେଲେ । ଆଉ ଏ. ପରାକ୍ଷାରେ କ’ଣ କରିବ ?” ମୁଁ ଉଭର ଦେଲି, “ମୁଁ ପ୍ରଥମ ହେବି ।” ମୋ ଆମ୍ବିଶ୍ଵାସ ଦେଖି ସେ ମୁରଧ ହେଲେ ଓ ଗ୍ରୀଷ୍ମକୁ ପରେ ସେ ମୋତେ ହସ୍ତେଲରେ ରଖିବା ଲାଗି ବହୋବନ୍ତ କରିଦେବାର ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଲେ । ତେଣୁ ମୁଁ ଭଡ଼ାଘରକୁ ଛାଢି ଗାଁକୁ ଗଲି ଓ ଗ୍ରୀଷ୍ମକୁ ପରେ ଆସି ପୂର୍ବ ଛାତ୍ରାବାସର କୋଟିଏ ନମର କୋଠିରେ ରହିଲି । ମୁଁ ତ ପ୍ରଥମ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀରେ ଛାତ୍ରାବାସରେ ନଥିଲି, ତେଣୁ ଜଣିକିଆ ଘର ପାଇବା ଲାଗି ମୋର ଯୋଗ୍ୟତା ନଥିଲା । ଅଧିକ ଦୟାରୁ ଗୋଟିଏ ଚାରିଜଣିଆ ପ୍ରକୋଷକୁ ମୋ ପାଇଁ ଜଣିକିଆ କୋଠିରେ ପରିଣତ କରାଗଲା । ମୋତେ ସିଂହ ଭଡ଼ା ଦେବାକୁ ପଡ଼ୁନଥିଲା । ଏହା କ୍ରୁମେ ମୋ ସୌଭାଗ୍ୟରେ ପରିଣତ ହେଲା । କାରଣ ଓଡ଼ିଶା ବିଧାନସଭା ରେଗେନସ୍ଟା କଲେଜ ହଲରେ ହେଉଥିବାରୁ କେତେଜଣ ବିଧାୟକ ଅଧ୍ୟେତ୍ବେନ୍ଦ୍ରେ ଛାତ୍ରାବାସରେ ରହୁଥିଲେ । ମୋ କୋଠିରେ ଆହୁରି ତିନିଗୋଟି ସ୍ନାନ ଥିବାରୁ ସେଠାରେ ଆସି ରହିଲେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ସବାରିବ ତ୍ରୁପାଠୀ, ପରବର୍ତ୍ତୀ ମନ୍ତ୍ରୀ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସାୟ ଓ ରାଧାମୋହନ ସାହୁ । ସେ ତିନିଜଣିଯାକ ଥିଲେ କୋରାପୁଟ ଜିଲ୍ଲାର ସର୍ବ୍ୟ । ଛାତ୍ର ଜୀବନରେ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ପରିଚୟ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଜୀବନରେ ମୋତେ ଖୁବ ସାହାୟ୍ୟ କରିଛି ।

ମୁଁ ଆଉ. ଏ. ପରାକ୍ଷା ଦେବା ବେଳକୁ ଅଧିକ ଶ୍ୟାମଚନ୍ଦ୍ର ତ୍ରୁପାଠୀ ଓଡ଼ିଶାର ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ରୂପେ ନିଯୁତ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ଗ୍ରୁହଣ କଲେ ଓ ଅଧ୍ୟାପକ ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଚା ଅଧିକ ନିଯୁତ ହେଲେ । ମୋ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତିମାତ୍ରେ ଆଉ. ଏ. ପରାକ୍ଷାରେ ପୁଣି ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀରେ ପ୍ରଥମ ହେବାକୁ ତ୍ରୁପାଠୀ ସାହେବ କେବଳ ଯେ ମୋତେ ନିଜ ହାତକୁ ଟଙ୍କା ଦେଇ ଢତୀୟବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀରେ ନାମ ଲେଖାଇଦେଇଲା । ସେତିକି କୁହେଁ, ଛାତ୍ରାବାସରେ ରହିବା

ଲାଗି ସୁବଦୋବସ୍ତ କରିଦେବା ନିମିର ପରିଜା ସାହେବଙ୍କୁ ଅନୁଗୋଧ କଲେ । ମୁଁ ବି.୯. ପଡ଼ିବାବେଳେ ଦୁଇରଷ୍ଟ କାଳ ପଣ୍ଡିମ ଛାତ୍ରବାସର ଦୁଇନମର ଖୁର୍ଚ୍ଚରେ ଥିବା ପ୍ରଥମ ଜଣିକିଆ କୋଠରିରେ ରହିଲି । ମୁଁ ଛାତ୍ରବାସରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାର ଅଛଦିନ ପରେ କେତେଜଣ ଛାତ୍ର ଷଦ୍ୟନ୍ତି କରି ମୁଁ ଶ୍ରେଣୀରେ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଦୁଆରା ତାର ଜାଲି ବାଟେ କନାରେ ଫେଟ୍ରୋଲ ତାକି ନିଆଁ ଲାଗାଇ ଘର ଭିତରକୁ ପକାଇଦେଲେ । ଫଳରେ ମୋର ସମସ୍ତ ଆସବାସପତ୍ର ପୋଡ଼ି ପାଉଁଶ ହୋଇଗଲା । ପରେ ଉତ୍ତଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଢୁଟୀୟ କୁଳପତି ହୋଇଥିବା ଅଧାପକ ପର୍ଶୁରାମ ମିଶ୍ର ସେତେବେଳେ ଛାତ୍ରବାସର ତଥାବଧାରକ ଥିଲେ । ସେ ଥିଲେ ଉତ୍ତଳ ବିଜ୍ଞାନ ଅଧାପକ । ତାଙ୍କ ବିଭାଗ ପଣ୍ଡିମ ଛାତ୍ରବାସ ସହିତ ସଂଲଗ୍ନ ଥିଲା । ସେ ସମ୍ବାଦ ପାଇବା ମାତ୍ରକେ ମୋ ପ୍ରକୋଷ୍ଟକୁ ତାଳା ଭାଙ୍ଗି ନିଆଁ ଲିତାଇ ଦେବାର ବଦୋବସ୍ତ କରିଦେବାରୁ ଚୌକି, ଚେବୁଳ ଓ ଖଟ ପୋଡ଼ିଯାଇ ନଥିଲା; କିନ୍ତୁ ମୋ ବହିପତ୍ର ଓ ଲୁଗାପଟା ଆଦି ସବୁ ପୋଡ଼ି ପାଉଁଶ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଖେଳଛୁଟିବେଳେ ମୁଁ ଅଧିକ ପରିଜାଙ୍କୁ ଏକଥା ଜଣାଇବାକୁ ତାଙ୍କ ଅନ୍ତିସ୍କୁ ଗଲି । ଠିଆହୋଇ କାହିଁଲି । ସେତେବେଳକୁ ସେ ପର୍ଶୁରାମ ବାହୁଙ୍କଠାରୁ ସମ୍ବାଦ ପାଇସାରିଥିଲେ । ସେ ମୋତେ ପ୍ରବୋଧନା ଦେଇ କହିଲେ, “ତୁମେ କାହିଁକି କାହୁଛ ? ତୁମର ଯାହା ପୋଡ଼ିଯାଇଛି ତାଳିକା କରି ହେବକିରାଣୀଙ୍କୁ ଦିଅ । ସେ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳ ସୁନ୍ଦା ସବୁ ଜିନିଷ କଣିଆଣି ତୁମକୁ ଯୋଗାଇ ଦେବେ ।” ତାହାର୍ତ୍ତ ହୋଇଥିଲା ।

ପରେ ଗୋଟିଏ ତିନିଜିଅ ଅନୁସନ୍ଧାନକମିଟି ଗଠିତ ହୋଇ ତିନିମାସ କାଳ ସାକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ନିଆଗଲା । ଏହି କମିଟିରେ ପରିଜା, ଆଜନ ଅଧାପକ ଶିରିଧାରୀ ଧଳ ଓ ଇଂରେଜୀ ଅଧାପକ ପି. ଏସ. ସୁନ୍ଦରମ ସତ୍ୟ ଥିଲେ । କ୍ରାତ୍କାଳକାରୀ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ନାମ ପଦାରେ ପଡ଼ିଲା ଏବଂ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଡକ୍ଟିଶା ବିଧାନସଭାର ସତ୍ତିବ ଓ ଲୋକସଭାର ସୁନ୍ଦର ସତ୍ତିବ ରୂପେ ଦାୟିତ୍ବ ବହନ କରିଥିବା ଚର୍ଚାରେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁମାର ପଣ୍ଡନାୟକଙ୍କୁ କଲେଜ ଓ ଛାତ୍ରବାସରୁ ବହିଷ୍ଵାର କରି ଦିଆଯାଇଥିଲା । ଅଧିକ ପରିଜା ସାହେବ ଏରାକି ଦଶ୍ୱବିଧାନ ଯୋଗୁ କିପରି ସମାଜୋତ୍ତରିତ ଓ ଅପମାନିତ ହୋଇଥିଲେ ତାହା ପରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯିବ । ପଣ୍ଡିମ ଛାତ୍ରବାସରେ ମୋ ରହଣି କାର୍ବ ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ କେତେଜଣ ଛାତ୍ରଙ୍କ ବହୁତା ଲାଭ କଲି ଯେଉଁମାନେ କି ଉବିଷ୍ୟତ ଜୀବନରେ ଉଚ୍ଚ ଯ୍ୟାନ ପାଇଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସୁରଜମଳ ଶାହା, ଗଣେଶ୍ୱର ମିଶ୍ର, ବନମାଳି ପଟ୍ଟନାୟକ, ବିଭୁଧେନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର, ବିଧୁଭୂଷଣ ଦାସ, ମହେନ୍ଦ୍ର କୁମାର ରାଜତ, ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁମାର ପଢ଼ି ଆଦିଙ୍କ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖିଯୋଗ୍ୟ । ଆମ ଖୁର୍ଚ୍ଚର ଥିଲେ ତକ୍ତର ବନ୍ଦତ୍ତ ପ୍ରସାଦ । ସେ କାଳକ୍ରମେ ରେତେନସା କଲେଜରେ ଅଧିକ ନହୋଇ ସୁନ୍ଦା ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିଦେଶକ ଓ ଏଲାହାବାଦ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର କୁଳପତି ନିଯୁତ ହୋଇଥିଲେ । ମୁଁ ଛାତ୍ରବାସରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାବେଳେ ତଥାବଧାରକ ଥିଲେ ପର୍ଶୁରାମ ମିଶ୍ର । ସେ ଥିଲେ ଉଭିଦବିଦ୍ୟା ଅଧାପକ । ତକ୍ତରେ ଉପାଧ୍ୟ ପାଇବା ଲାଗି ସେ ଇଂଲଣ୍ଡ ଟାଲିଯିବାରୁ ତାଙ୍କ ଯାନରେ ପୂର୍ବ ଛାତ୍ରବାସରେ ମୋର ତଥାବଧାରକ ଥିବା ଅଧାପକ ଘନଶ୍ୟାମ ଦାସ ପଣ୍ଡିମ

ଛାତ୍ରବାସକୁ ବଦଳି ହୋଇ ଆସିଲେ । ମୁଁ ସ୍ଵାତକ ଶ୍ରେଣୀରେ ଅର୍ଥନୀତିରେ ଅନେକ ବା ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଠ୍ୟ ନେଇଥିଲି । ସେହି ବିଭାଗର ଅନ୍ୟତମ ଅଧ୍ୟାପକ ବିହାରର ଭୈରବନାଥ ରୋହତଗୀ ସହକାରୀ ତଥାବଧାରକ ଥିଲେ । ସ୍ଵାତକ ଶ୍ରେଣୀରେ ମୋର ଉଚ୍ଚିହ୍ନାସ ଥିଲା ଓ ଅଧ୍ୟାପକ ଘନଶ୍ୟାମ ଦାସ ଉଚ୍ଚିହ୍ନାସ ପଡ଼ାଉଥିଲେ । ତେଣୁ ଉଭୟ ତଥାବଧାରକ ଓ ସହକାରୀ ତଥାବଧାରକ କଲେଜ ଶ୍ରେଣୀରେ ମଧ୍ୟ ମୋର ଅଧ୍ୟାପକ ଥିଲେ । ଏହା ଥିଲା ଗୋଟିଏ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସୁଯୋଗ ।

ଖାଲି ପଣ୍ଡିମ ଛାତ୍ରବାସ କାହିଁକି ମୋତେ ନାନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅପମାନ ସହିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା । ଏହା ପଛରେ ଯେ ବହୁମାନଙ୍କ ଉଚ୍ଚିହ୍ନା ନଥିଲା ତାହା ନୁହଁ, ଅନେକ ମଧ୍ୟ ଉଚ୍ଚିହ୍ନା ପରାୟଣ ଥିଲେ । ଜଣେ ଛାତ୍ର ପକ୍ଷରେ ଉଭୟ ପ୍ରବେଶିକା ପରୀକ୍ଷା ଓ ଆଇ.୧. ପରୀକ୍ଷାରେ ପାଠନୀ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପ୍ରଥମ ଘାନ ଅଧିକାର କରିବା କମ୍ ଗୌରବର ବିଷୟ ନଥିଲା । ଏହି ଗୌରବ ଯୋଗ୍ୟ ମୋ ସହାଧ୍ୟାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେଜଣ ସାରା ଜୀବନ ଉଚ୍ଚିହ୍ନାପରାୟଣ ହୋଇ ମୋ ଜାବନକୁ ଧ୍ୟାପ କରିବାରେ ଦାୟୀ ହୋଇଥିଲେ । ଏଥୁରେ ଜଣେ ଦୁଇଜଣ ଅଧ୍ୟାପକ ବି ସେମାନଙ୍କୁ କମ୍ ସାହାଯ୍ୟ କରି ନାହାନ୍ତି ।

ମୋ କଲେଜ ଜୀବନ କାଳରେ କେତେବୁନ୍ଦିଏ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ଘଟଣା ଘଟିଥିଲା । ଆଗରୁ ୧୯୩୮ରେ ଆଇନ ଅଧ୍ୟାପକ ଜିତେନ୍ଦ୍ର ନାଥ ବାନାର୍ଜୀଙ୍କ ବାସଗୃହ ସମର୍କରେ ଧର୍ମଘଟ ହୋଇଥିଲା । ସ୍ଵାତକ ଜୀବନରେ ପଣ୍ଡିମ ଛାତ୍ରବାସରେ ବୁଝି ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ଘଟଣା ଓ କଲେଜ ପରିସରରେ ସର୍ବାପେକ୍ଷା ଗୁରୁତ୍ବପୂର୍ଣ୍ଣ ଘଟଣା ଘଟିଥିଲା । ଛାତ୍ରମାନେ ସକାଳୁ ତ୍ରିଭୁବନାର୍ଥ କରିବାକୁ ଯାଇଥିଲେ ଓ ସେଠାକୁ ଆସି ତଥାବଧାରକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ଯୋଗଦେଇଥିଲେ । ଶୀତଦିନେ ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟଦାୟକ ଥିଲା । ଘନଶ୍ୟାମ ବାବୁ ପ୍ରାର୍ଥନା ସଭାରେ ଉପର୍ଦ୍ଧାନ ପକାଉଥିଲେ । ସେ ଜଣେ ମିଷ୍ଟରାଷ୍ଟ୍ରୀ ଓ ଛାତ୍ରବସ୍ତ୍ର ଅଧ୍ୟାପକ ଥିଲେ ହେଁ କଢାକଢି ଭାବରେ ପ୍ରାର୍ଥନା ସଭାରେ ଉପର୍ଦ୍ଧିତିକୁ ବିଚାର କରୁଥିଲେ । ରାତିରେ ସହତଥାବଧାରକ ଅଧ୍ୟାପକ ରୋହାର୍ଦଗୀ ଅବଶ୍ୟ ସାମାନ୍ୟ କୋହଳ ଥିଲେ । ଖାର୍ତ୍ତନ ତକ୍କର ପ୍ରସାଦ ବିଶେଷ ନିରପେକ୍ଷ ନଥିଲେ । ଯେଉଁ କେତେଜଣ ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ସେ ଭଲ ପାଇଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ କଢା ଥିଲେ । ମୁଁ ଟିକିଏ ସକାଳୁ ତେରିରେ ଉଠେ; କାରଣ ରାତିରେ ବହୁ ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିର୍ଜନ ପିତିରେ ପଢ଼ିବା ମୋର ଅଭ୍ୟାସ ଥିଲା । ସକାଳ ଆଠଟାବେଳେ ତକ୍କର ପ୍ରସାଦ ଛାତ୍ରବାସରେ ବୁଲିଯିବାବେଳେ ମୋ କବାଟ ବାଡ଼େଇ ମୋତେ ଉଠାଉଥିଲେ ଓ ବହୁକାର କେପିଯତ ତଳକ କରିଥିଲେ । ତଥାପି ମୁଁ କୌଣସି ବିଷୟରେ ଶୁଭଧ ନଥିଲି; କିନ୍ତୁ ଏ ତ୍ରିଲ ଶ୍ରେଣୀ ଅନେକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅସୁବିଧାଜନକ ଥିଲା । ତ୍ରିଲ ଶ୍ରେଣୀଙ୍କୁ ଉଠାଇଦେବା ଲାଗି ଛାତ୍ରବାସରେ ଧାର୍ଯ୍ୟଟ ହେଲା । କେହି ସେଠାକୁ ଗଲେନାହିଁ । ତ୍ରିଲ ଶିକ୍ଷକ ସାତାନାଥ ଚୌଧୁରୀ ଜାହାରିକୁ ତ୍ରିଲ ଶ୍ରେଣୀରୁ ଛାତ୍ରିଦେବା ଲାଗି ରାହି ନଥିଲେ । ଏହି ଧର୍ମଘଟରେ ସମସ୍ତେ ଯୋଗଦେଲେ । କେବଳ ରାମକୃଷ୍ଣ ପାତ୍ରୀ ଯୋଗଦେଲେ ନାହିଁ ।

ସେତିକି ତୁହେଁ, ପାରନାଶେମୁଣ୍ଡିର ଲୋକ ହିଦାବରେ ଇଂରେଜୀରେ କହି ପକାଇଲେ, "I do not subscribe to the barbarous ideas of the Oriyas of this place." ଏହି ରାମକୃଷ୍ଣ ପାଢ଼ୀ ପୁଲିସ୍ ବିଭାଗର ମହାନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଥିବାବେଳେ ସ୍ଵର୍ଗାବୋଧନ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଏହି ବାକ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ତୁଆ ହୋଇ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିଥିବା ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଓଡ଼ିଶା ନାମରେ ଅରିହିତ ହୋଇଥିବା ରଞ୍ଜାମ ଓ କୋରାପୁଣ ଜିଲ୍ଲା ବିରୁଦ୍ଧରେ ଏକ ପ୍ରକାର ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ତୁର୍ଗାଗ୍ୟକୁ ସେତେବେଳେ ରଞ୍ଜାମର ବିଶ୍ଵନାଥ ଦାସ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଓ କୋରାପୁଣର ରାଧାକୃଷ୍ଣ ବିଶ୍ଵାସରାୟ ସଂସଦୀୟ ସତିବ ଥିଲେ ।

ଉପକୂଳ ଜିଲ୍ଲାମାନଙ୍କର ବାର ଯୁବକ ଏ ଅପମାନ ସହତେ କିପରି ! ରାମକୃଷ୍ଣ ପଣ୍ଡିମ ଛାତ୍ରବାସର ଯୁଗ ସମାଦକ ଭୂପେ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିଲେ । ଏହି ଉପି ଯୋଗୁ ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅନାୟା ପ୍ରସାଦ ଆଣିବା ଲାଗି ପଣ୍ଡିମ ଛାତ୍ରବାସର ବାର ପୁଜୁବମାନେ ଦସ୍ତଖତ କରି ଅଧିକ ପରିଜାଳ୍କୁ ଦରଖାସ୍ତ ଦେଲେ । ପାଢ଼ୀ ଥିଲେ ଜଣେ କୃତୀ ଛାତ୍ର । ସେ ମଧ୍ୟ ସଦଗୁଣସମନ ଥିଲେ । ତେଣୁ ଅଧିକ ଏହି ପ୍ରସାଦରେ ରାଜ୍ଜି ହେଲେନାହିଁ କିମ୍ବା ଏଥିପାଇଁ ଛାତ୍ରବାସ ସଂସଦର ଅସାଧାରଣ ଅଧିବେଶନ ଡାକିବା ଲାଗି ଅନୁମତି ଦେଲେ ନାହିଁ ।

ପୁଣି ଧର୍ମଘଟ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ଏବଂ ଏହା ପୂର୍ବ ଛାତ୍ରବାସ ଓ କଲେଜ ପ୍ରକାଶ ସଂକ୍ରମିତ ହେଲା । ସେତେବେଳେ ଦିବାଧ୍ୟାୟୀ ଛାତ୍ରସଂସର ସଭାପତି ଥିଲେ ବାରେତ୍ରୁ ମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକ (ପରବର୍ତ୍ତୀ ମହିଧବତ୍ତା) ଓ ସମାଦକ ଥିଲେ ବିଧୁଭୂଷଣ ଦାସ (ପରବର୍ତ୍ତୀ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ) । ସେମାନେ ବି ଏହି ଧର୍ମଘଟରେ ସାମିଲ ହୋଇଗଲେ । ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ବିଶ୍ଵନାଥ ଦାସ, ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ବୋଧରାମ ଦୁବେ ଏବଂ ସଂସଦୀୟ ସତିବ ଯଦୁମଣି ମଜରାଜ ଓ ରାଜକୃଷ୍ଣ ହୋଷ ମଧ୍ୟତା କରି ଧର୍ମଘଟ ତୁରାର ଦେଲେ । ରାମକୃଷ୍ଣ ପାଢ଼ୀ ବାଧହୋଇ ଉପି ଯୁଗ ସାଧାରଣ ସମାଦକ ପଦବୁ ଉପସା । ଦେଇଦେଲେ । ସେତିକିବେଳେ ଏହି ଧର୍ମଘଟକୁ ତେଜେଇବା ଲାଗି ହରେକୁଷ ମହତାବକ ନେତୃତ୍ବରେ କେତେଜଣ କଂଗ୍ରେସ ନେତା ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଉର୍ଜେଜିତ କରିଥିଲେ । କାରଣ ମୋ ଘରପାଦି ସଂକ୍ରାନ୍ତରେ ସେମାନଙ୍କର କେତେଜଣ ପ୍ରିୟ ଛାତ୍ରଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅଧିକ ଶୃଙ୍ଖଳାଗତ ଶାସ୍ତ୍ର ବିଧାନ କରିଥିଲେ । ଅଧିକ ପରିଜା ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ହସ୍ତକ୍ଷେପ ଯୋଗୁ କହି ପକାଇଥିଲେ, "ମୁଁ ମୋ ଉପସା ପଡ଼ୁକୁ ପକେଚରେ ପୂରାଇ ଚାଲିଛି । ମୋତେ କୌଣସି କଥାରେ ସରକାର ବାଧ କଲେ ମୁଁ ଉପସା ଦେବାକୁ ପଣ୍ଠାଦପଦ ହେବି ନାହିଁ ।" ଏଥରେ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ଦବିଗଲେ କିନ୍ତୁ ଧର୍ମଘଟକୁ ତେଜୋତ ଥିବା ନେତାମାନେ କହି ତୁଳିଲେ, "ପରିଜା ସାହେବ ଉପସା ଦେଲେ କାହାରି କିନ୍ତି କ୍ଷତି ହେବ ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ଉପସା ଗ୍ରହଣ କରି ନିଆୟାଉ ।" ଏହାକି ଏକ ପଦକ୍ଷେପ ଲାଗି ସରକାର ପ୍ରସ୍ତୁତ ନଥିଲେ ।

ବିଶ୍ଵନାଥ ଦାସଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ୧୯୩୯ ନଭେମ୍ବର ପ୍ରଥମ ସପ୍ତାହରେ ଉପସା ଦେଲେ । ଇଂରେଜ ସରକାର ଭାରତର କେନ୍ଦ୍ର ବିଧାନସଭା ଓ ପ୍ରଦେଶର ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ଥିଲା

ବିଧାନସରାଗୁଡ଼ିକର ମତ ନ ନେଇ ଦିତୀୟ ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧରେ ଯୋଗଦେବା କଥା ନିଷ୍ଠି କରିବାରୁ କଂଗ୍ରେସର ଉଚ୍ଚ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ଯୁଦ୍ଧରେ ଯୋଗ ଦେବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ଭାରତକୁ ସ୍ଵାଧୀନତା ଦେବାର ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଘୋଷଣା କରିବା ଲାଗି ସରକାରଙ୍କ ନିକଟରେ ଦାବୀ କଲେ ଏବଂ ସରକାର ଏଭାବି କୌଣସି ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ନ ଦେବାରୁ ପ୍ରାଦେଶୀକ କଂଗ୍ରେସ ମନ୍ତ୍ରମଣ୍ଡଳକୁଡ଼ିକ ଯୁଦ୍ଧ ଉଦ୍ୟମରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବେ ନାହିଁ କହି ଜ୍ଞାପନ ଦେଇଦେଲେ । ସେବିନ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରାଶ ମିଶ୍ର କଲେଜ ହଲ୍କରେ ହେଉଥିବା ବିଧାନସରା ଅଧ୍ୟବେଶନରେ ଯେଉଁ ଭାଷଣ ଦେଇଥିଲେ ତାହା ଏପରି ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ବିଶ୍ୱକ୍ଷଣାମୂଳକ ଭାଷଣ ଥିଲା ଯେ, ଏବାକି ଭାଷଣ ଅନ୍ୟ କେହି ଦେଇଛନ୍ତି କି ନାହିଁ ତାହା ମୋତେ ଜଣା ନାହିଁ । ସେହି ଭାଷଣରୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଘଟଣାବକ୍ରୀର କେତେକ ସୂଚନା ମିଳିଥିଲା । ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରାଶ ୧୯୪୧ ନରେମର ମାସରେ ପାରକାଖେମୁଣ୍ଡ ମହାରାଜା କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଗଜପତି ଦେଓ ଓ ମୁସିଲିମଙ୍କିରର ଅବଦୁସ ଶୋଭାନ ଖାଲ୍ ସହିତ ମିଳିତ ଭାବରେ ଭାରତ ଛାଡ଼ି ପଳାଇ ଥିବା ସୁଭାଷ ଚନ୍ଦ୍ର ବୋଷଙ୍କ ଯତ୍ନଶାରେ କେତେକଣ କଂଗ୍ରେସତ୍ୟାଗୀ ବିଧାୟକଙ୍କ ନେଇ ଗୋଟିଏ ମିଳିତ ମନ୍ତ୍ରମଣ୍ଡଳ ରତ୍ନ କରାଇଥିଲେ । ସେ ଯାହାହେଉ ମନ୍ତ୍ରମଣ୍ଡଳ ଶାସନ ଅପସରି ଯିବାରୁ ୧୯୩୫ ଭାରତ ଶାସନ ଆଇନର ୧୯୩୬ାରା ଅନୁସାରେ ରାଜ୍ୟପାଇକ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶାସନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ସ୍ଵାଧୀନତା ଆଂଶିକ ଆସିଗଲାଣି ବୋଲି ୧୯୩୭ ଅପ୍ରେଲ ପହିଲାରୁ ଯେଉଁ ଆଶା ଓ ଉଲ୍ଲାସର ବାତାବରଣ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା ତାହା ଲୋପ ପାଇଲା । ଭାରତ ରକ୍ଷା ଆଇନ ଓ ନିୟମାବଳୀ ପ୍ରତୀତ ହୋଇ ଏକ ପ୍ରକାର କଠୋର ଶାସନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ରାଜ୍ୟପାଇ ଥିଲେ ସାର ଜନ ଅନ୍ଧିନ ହବାର ଓ ତାଙ୍କ ପରାମର୍ଶଦାତା ଥିଲେ ଇ.ସି. ଆନ୍ଦୋଳନ । ଏହାର୍ଥୀ ଥିଲା ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଥମ ରାଜ୍ୟପାଇ ଶାସନ, ଯାହା ଆମ ସମ୍ବିଧାନ ଅନୁସାରେ ଭାଷ୍ଟପତି ଶାସନ ନାମରେ ଅଭିହିତ ।

୧୯୩୦ରୁ ଜାନୁଆରୀ ୨୭ ତାରିଖ ଦିନଟି ସ୍ଵାଧୀନତା ଦିବସ ରୂପେ ପାଲିତ ହୋଇ ଆସୁଥିଲା । ୧୯୪୦ ଜାନୁଆରୀ ୨୭ ତାରିଖ ଦିନ ଆମ ସହିତ ସ୍ଵାତକ ପରୀକ୍ଷା ଦେବାକୁ ଥିବା ନାଇମଣି ରାତ୍ରତାଯା ଓ ବିଭୁଧେନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ବାରଣ ନମାନି କଲେଜ ଅଛାନ୍ତିକା ଉପରେ ଜାତୀୟ ପତାକା ଉଡ଼ାଇଦେଲେ । ତାଙ୍କ ଆଦେଶର ଅବମାନନା ହେଲା ବୋଲି ଅଧିକ ପରିଚା କ୍ରୋଧାନ୍ତ ଭାବରେ ସେମାନଙ୍କୁ ପଚାଶ ଟଙ୍କା ଲେଖାଏଁ ଜୋରିମାନା କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କଲେଜରୁ ବହିଷାର କଲେ ଏବଂ ସେମାନେ ଯେପରି ସ୍ଵାତକ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ନପାରିବେ ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ରଖି ପାଠନା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ସେମାନକ ବହିଷାର ଆଦେଶ ଜଣାଇ ଦେଲେ । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଆସିଲା ଯେ ସେ ଦୁହେଁ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ଏକେତ ଲୋକପ୍ରିୟ ଶାସନର ଅବସାନ ଘଟିଥାଏ । ଅପର ପକ୍ଷରେ ଯୁଦ୍ଧ ଉଦ୍ୟମକୁ ପ୍ରତିହତ କରିବା ଭାବି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକଳାପକୁ ସହ୍ୟ କରିବା ଲାଗି ରାଜ୍ୟପାଇକ ସରକାର ପ୍ରସ୍ତୁତ ନଥାନ୍ତି । ଏହିଭାବି ପରିଷିତିରେ ସେ ଦୁର୍ବିଜ୍ଞ ବିଭୁଦ୍ରରେ ଦଷ୍ଟ ବିଧାନ କରାଗଲା । କଲେଜର ହାତ୍ରମାନେ ଏହାକୁ ଜାତି ପ୍ରତି ଏକ ଆହ୍ଵାନ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ଧର୍ମପତି ଆରମ୍ଭ କରିବେଲେ ।

କୁମେ ଏହି ଛାଡ଼-ଧର୍ମଘଟ ପରୀକ୍ଷା-ଧର୍ମଘଟରେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହେଲା ଏବଂ ସେବର୍ଷ କେହି ରେତେନ୍ଦସା କଲେଜ କେନ୍ଦ୍ରରୁ ପରୀକ୍ଷା ନ ଦେଇ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ କରିବେ ବୋଲି ପ୍ରିର ହେଲା । ସେକାଳର ସିଦ୍ଧିକେଟ୍ ସତ୍ୟ ଅଧାପକ ବିପିନ୍‌ବିହାରୀ ରାୟ ପାଚନା ଯାଇ ସିଦ୍ଧିକେଟରେ ଓ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ କୁଳପତି ଉକ୍ତର ସତ୍ୟାନନ୍ଦ ସିଂହଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଆଲୋଚନା କରି ଫେରି ଆସି ଜଣାଇ ଦେଲେ ଯେ, ଧର୍ମଘଟ ପ୍ରତ୍ୟାହୃତ ନହେଲେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ କର୍ତ୍ତପକ୍ଷ କୌଣସି କଥା ବିଚାର କରିବାକୁ ନାହିଁ କରି ଦେଲେ । ଏଣେ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ପରୀକ୍ଷା ବର୍ଜନ କରିବାକୁ ନହୋଡ଼ିବଣ୍ଟା ।

ସଂଗ୍ରାମ ଚାଲିଲା । ସେବର୍ଷ ମୁଁ, ବିଦ୍ୟାଧର ମିଶ୍ର, ବ୍ରଜବନ୍ଦୁ ମିଶ୍ର, ରବୀନ୍ଦ୍ର ନାଥ ମହାନ୍ତି, ନନ୍ଦନାଥ ଦାସ, ଜୟନ୍ତ୍ରିଷ୍ଠନ ମିଶ୍ର, ବୀରେନ୍ଦ୍ର ମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକ, ନବ କୁମାର ଦାଶ, କୁଞ୍ଚିତନାଥ ପଣ୍ଡା ଆଦି ସ୍ଥାତକ ପରୀକ୍ଷା ଦେବାର ଥାଏ । ବିଧୁଭୂଷଣ ଦାସ, ପ୍ରପୁଲ କୁମାର ପାତା, ମହେନ୍ଦ୍ର କୁମାର ରାଉଡ଼, ପ୍ରସନ୍ନ କୁମାର ଦାସ ଆଦି ଜନ୍ମରମିତ୍ତିଏଟ ପରୀକ୍ଷା ଦେବାର ଥିଲା । କାଳେ ଏହି ଭଲ ଛାଡ଼ମାନେ ପରୀକ୍ଷା ଦେବାକୁ ଆଗେଇ ଆସିବେ ଏହି ଆଶଙ୍କାରେ ଛାଡ଼ମାନଙ୍କଠାରୁ ପରୀକ୍ଷା ପ୍ରବେଶ ପତ୍ର ସଂଗ୍ରହ କରିବା ଅଭିଯାନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ମୁଁ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରବେଶ ପତ୍ର ଦେଇ ନଥିଲି । ବିଦ୍ୟାଧର ମିଶ୍ର ଓ ବ୍ରଜବନ୍ଦୁ ମିଶ୍ର ନିଜ ପ୍ରବେଶ ପତ୍ର ଧର୍ମଘଟର ନେତାମାନଙ୍କୁ ଦେଇ ଦେଲେଣି ବୋଲି ମୋର ବନ୍ଦୁ ସୁରକ୍ଷମଳ ଶାହା ଓ ବନମାଳି ପଟନାୟକ ଉତ୍ତର ପ୍ରବେଶପତ୍ର ଦୁଇଟିକୁ ମୋତେ ଦେଖାଇ ମୋ ଠାରୁ ମୋ ପ୍ରବେଶ ପତ୍ରକୁ ନେଇଗଲେ । ପ୍ରାନ୍ତସର ବିଦ୍ରୋହୀମାନେ ୧୭୮୯୯ ରେ ରାଜତନ୍ତ୍ର ଲୋପ କରିବା ଲାଗି ମନ୍ଦିର କରି ଗୋଟିଏ ଚେନିସ ପଡ଼ିଆରେ ଶପଥ ନେଇଥିଲେ । ସେହି ପରମରାକୁ ଅନୁସରଣ କରି ରେତେନ୍ଦସାର ବିଦ୍ରୋହୀମାନେ ପରୀକ୍ଷା ବର୍ଜନ ବିଷୟରେ କଲେଜ ସମ୍ମନରେ ଥିବା ଚେନିସ ପଡ଼ିଆରେ ସମବେତ ହୋଇ ପରୀକ୍ଷା ବର୍ଜନ କରିବା ଲାଗି ଶପଥ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ମୋଠାରୁ ପ୍ରବେଶପତ୍ର ନେଇଯିବା ପରେ କେତେଜଣ ବନ୍ଦୁ ମୋତେ ପୂରାପୂରି କେନିନେଇ ଚେନିସ ପଡ଼ିଆରେ ଉପସାପିତ କରି ଘୋଷଣା କଲେ, “ପ୍ରବେଶିକା ଓ ଆଇ.ଏ.. ପରୀକ୍ଷାରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପ୍ରଥମ ପ୍ଲାନ ଅଧିକାର କରିଥିବା ଓ ବି.ଏ. ଅନ୍ତର୍ମ ପରୀକ୍ଷାରେ ପ୍ରଥମ ପ୍ଲାନ ଅଧିକାର କରିବାକୁ ଆଶାୟ ଥିବା ଶ୍ରୀରାମ ତତ୍ତ୍ଵ ଦାଶ ତା ପ୍ରବେଶ ପତ୍ର ଦେଇ ଦେଲାଣି । ତେଣୁ ପରୀକ୍ଷା ଦେବା ଭଲ ଆଉ କୌଣସି ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀ ରହିଲେ ନାହିଁ ।” ବିପୁଲ କରତାଳି ମଧ୍ୟରେ ମୋତେ ଗୋଟିଏ ପୁଲମାଳ ଦେଇ ବିଦା କରିଦେଲେ ।

ଏହି ସମ୍ବାଦ ବିଦ୍ୟାଧର ବେଗରେ ଅଧିକ ପରିଜାଳ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚିଗଲା । ସେ ମୋତେ ଉଭିଦିବିଜ୍ଞାନ ଗବେଷଣା ସହକାରୀ ଖୟାତୁଳର ବଂଶାଧର ପରିଜାଳ ହାତରେ ତକାଇ ଦେଇ ଭାଷଣ ଗାଲି ଦେଲେ ଏବଂ କହିଲେ, “ମୁଁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ସରକାରୀ କର୍ତ୍ତପକ୍ଷକୁ ଜଣାଇ ଦେଇ ସାରିଛି ଯେ, ଆଉ କେହି ପରୀକ୍ଷା ନଦେଲେ ତୁମେ ହିଁ ଏକମାତ୍ର ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀ ଯେ କି ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ପରୀକ୍ଷା ଦେବ । ତୁମେ ମୋ ମୁହଁକୁ ପୋଡ଼ିଦେଲ ।” ମୁଁ ଯେତେ

ଯାହା କହିଲେ ବି ଅଧିକ ଶୁଣିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନଥିଲେ । ମନଦୂଷଣରେ ଛାତ୍ରବାସକୁ ଫେରିଆସିଲି । ୧୯୪୦ ଫେବୃଆରୀ ମାସ ଶେଷ ସପ୍ତାହର ଯୋମବାର ଦିନ ପରୀକ୍ଷା ଆରମ୍ଭ ହେବାର ଥାଏ । ଏହି ଘଟଣା ଘଟିଲା ତା' ପୂର୍ବ ଶନିବାର ଦିନ । ସମସ୍ତେ ପରୀକ୍ଷା ବର୍ଜନ କଲେ ବୋଲି ପୂର୍ବ ଓ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଛାତ୍ରବାସର ସବୁ ଅତେବାସୀ ଚରିଶ ଘଣ୍ଟା ମଧ୍ୟରେ ଛାତ୍ରବାସ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଯିବା ଲାଗି ଅଧିକ ହୁକୁମ ଦେଇଦେଲେ । ବିଦ୍ରୋହର ନେତୃବୃଦ୍ଧ ଏଥୁପାଇଁ ବୋଧହୁଏ ଆଗରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିଲେ । ବନମାଳୀ ପଞ୍ଜନାୟକ, ବିଭୂଧେତ୍ର ମିଶ୍ର, ସୁରଜମଳ ଶାହା ପ୍ରଭୃତି କଂଗ୍ରେସ ଯୁବକମାନେ ସମସ୍ତେ ଜାନକୀନାଥ ସ୍ଵରାଜ ଭବନରେ ରହିବା ଲାଗି ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ଆସିଥିଲେ । ତେଣୁ ପରିଜା ସାହେବଙ୍କ ହୁକୁମ ମିଳିବା ମାତ୍ରକେ ସମସ୍ତେ ନିଜ ନିଜ ଟ୍ରଙ୍କ, ସୁଚେଳଶ ଓ ସବିଶଳ ମୁଣ୍ଡାଇ ରାସ୍ତାରେ ଶୋଭାୟାତ୍ରା କରି ଓଡ଼ିଆବଜାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାଲିଲେ । ଉଚ୍ଚ ଶୋଭାୟାତ୍ରା ଦେଖିବାର ବିଷୟ ଥିଲା ।

ମୁଁ ଓ ଗଣେଶ୍ଵର ମିଶ୍ର ବିଦ୍ରୋହୀମାନଙ୍କ ଭିତରେ ନଥିଲୁ । ସେବର୍ଷ ଅବଶ୍ୟ ଗଣେଶ୍ଵରର ପରୀକ୍ଷା ଦେବାର ନଥାଏ । ସେ ଥିଲା ଢିତୀୟ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀର ଛାତ୍ର, କିନ୍ତୁ ଆମେ ଉଭୟ ଅଧ୍ୟାପକ ବିପିନ ବିହାରୀ ରାୟଙ୍କ ଅନୁଗତ ଥିଲୁ । ଆମେ ପ୍ରଥମେ ସୁରଜମଳଙ୍କୁ ଖୋଜିବା ଲାଗି ମେତିକାଳ ସ୍କୁଲ ଛାତ୍ରବାସକୁ ଗଲୁ । ସେତେବେଳେ ଶ୍ରୀରାମ ଚନ୍ଦ୍ର ଭଜନ ମେତିକାଳ କଲେଜ ପ୍ଲାଟିଫି ହୋଇ ନଥାଏ । ପୁଲିସ୍ ଆମକୁ ଭିତରକୁ ଛାଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ସହର ତମାମ ପୁଲିସ୍ ଜଗି ରହିଥାଆନ୍ତି, କାଳେ ରେତେନସା କଲେଜ ଛାତ୍ରମାନେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଘାନରେ ଗଣ୍ଠଗୋଳ ଆରମ୍ଭ କରିଦେବେ । ଏହି ଆଶକ୍ତାରେ ଆମେ ହୁହେଁ ମେତିକାଳ ହତାରୁ କୁଞ୍ଚକୁ ମୁଣ୍ଡରେ ବାନ୍ଧି ଓ କାମିଜକୁ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ରଖି ରିରପ ହେବା ଭୟରେ ଗଲିବାଟେ ଚାଲି ଚାଲି ବିପିନ ବାବୁଙ୍କ ଘରକୁ ଗଲୁ । ସେ ଆମକୁ ଛାତ୍ରବାସକୁ ଫେରିଯିବା ଲାଗୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ ଓ ପରଦିନ ସକାଳେ ସେ ଅଧିକଙ୍କ ସହିତ ଆମେ ଛାତ୍ରବାସରେ ରହିବା ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରିବେ ବୋଲି ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଲେ । ଆମେ ସେଠାରୁ ଫେରିଆସି ଦେଖିଲୁ ଯେ, ପଣ୍ଡିମ ଛାତ୍ରବାସର ଚାରିଆଡ଼େ ବହୁ ପୁଲିସ୍ ଜଗି ରହିଛନ୍ତି । ଆମକୁ ଭିତରକୁ ଛାତ୍ର ନଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଆମେ ଆମ ଜିନିଷ ନେଇ ନଥିଲୁ ଆଶିବାକୁ ଯାଉଛୁ ବୋଲି ପୁଲିସ୍କୁ କହି ଭିତରକୁ ଗଲୁ । ସେତେବେଳକୁ ଛାତ୍ରବାସରେ ରହିବାକୁ ଚାହିଁଲେ ମୋତେ ଅନୁମତି ଦେବାଲାଗି ଅଧିକଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅଛି ବୋଲି ଘନଶ୍ୟାମ ବାବୁ କହିଲେ, କିନ୍ତୁ ଗଣେଶ୍ଵର ପରୀକ୍ଷାଥୀ ନୁହେଁ ବୋଲି ତାକୁ ଅନୁମତି ଦେବାକୁ ଘନଶ୍ୟାମ ବାବୁ ମନା କରିଦେଲେ । ତେଣୁ ଉଭୟ ଏକତ୍ର ଛାତ୍ରବାସରୁ ବାହାରି କଲେଜ ପାଇଁ ଯିବାବେଳକୁ ସୁରଜମଳ ଶାହା ଆମ ଦୁଇଁଙ୍କ ଖୋଜିବାଲାଗି ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ କଲେଜ ହତାରେ ଏଣେତେଣେ ବୁଲୁଥିଲେ । ସେ ଆମକୁ ଦେଖିବା ମାତ୍ରକେ ଆମେ ତିନିଜଣୟାକ ଗୋଟିଏ ରିକସାରେ ବସି ଯିବାକୁ ବାହାରିବୁ

ପୁଲିସ୍ ଆମକୁ ଅଚକାଇଲେ ଏବଂ ସୁରଜମଳ ଶାହକୁ ଗିରଫ୍ତ କଲେ । ମୋ ନାମ ପଚାରଟେ ମୁଁ ଭୟରେ ସେ ବର୍ଷ ଆଇ.୧. ପରାଷା ଦେବାକୁ ଥବା ଉବିଷ୍ୟତ କମ୍ପ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ନେତା ମୋ ନାମ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ବୋଲି କହିଦେଲି । ମୁଁ ଯାଏ କୁଆଡ଼େ ? ପୁଲିସ୍ ମୋତେ ବି ଗିରଫ୍ତ କରି ଗାଡ଼ିରେ ବସାଇ ଦେଲେ । ଗଣେଶ୍ୱର ନେତା ନୁହେଁ କି ପରାଷାର୍ଥୀ ନୁହେଁ, ତେଣୁ ସେ ଗିରଫ୍ତ ହେଲାନାହିଁ । ସେଦିନ ପୁଲିସ୍ ଦାୟିତ୍ବରେ ଥିଲେ କଟକ ସହରର ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର ଶ୍ରୀପତି ନନ୍ଦ । ସେ ମୋତେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ଜାଣିଥିଲେ । ଦୁଇଜଣ ଛାତ୍ର ଗିରଫ୍ତ ହୋଇଛନ୍ତି ବୋଲି ଶୁଣିବା ମାତ୍ରକେ ସେ ଆମକୁ ଦେଖିବାକୁ ଆସିଲେ । ଦେଖିବା ମାତ୍ରକେ କହିଲେ—“ସୁରଜମଳ ନାମରେ ଓଁରେଣ୍ଟ ଅଛି ତାକୁ ତ ଗିରଫ୍ତ କଲ, ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶକୁ କାହିଁକି ଗିରଫ୍ତ କରିଛ ?” ସବରନିସପେକ୍ଷର କହିଲେ—“ତାଙ୍କ ନାଁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର । ତାଙ୍କ ନାଁରେ ବି ଓଁରେଣ୍ଟ ଅଛି ।” ଶ୍ରୀପତି ବାବୁ ସବରନିସପେକ୍ଷରଙ୍କୁ ଗାଳିଦେଇ ଉରର ଦେଲେ—“ତା’ ନାଁ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ । ସେ ଆମ କରଦସିଂହପୁର ଅଞ୍ଚଳର ପିଲା । ମୁଁ ତାକୁ ବହୁଦିନୁ ଜାଣେ । ସେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ନୁହେଁ ।” ସେ ମୋତେ ଛାତ୍ରିଦେଲେ । ଗଣେଶ୍ୱର ଓ ମୁଁ ପୁଣିଥରେ ଚାଲି ଚାଲି ରାତି ପାହିବାବେଳକୁ ବିପିନ ବାବୁଙ୍କ ଘରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚି ଓ ସେଠାରେ ସୋମବାର ସକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିଲୁ । ପୁଲିସ୍ ବନୋବସ୍ତୁ ବିଷୟରେ ବିପିନ ବାବୁ ଶୁଣି ଅଚ୍ୟତ ବ୍ୟଥତ ହେଲେ ଓ ପରିଜା ସାହେବଙ୍କ ଜିଦ ଯୋଗୁ କାହେ କିଛି ଅନ୍ତରଣ ପଟିଯାଇପାରେ ଏହି ଆଶକାରେ ସୋମବାର ସକାଳେ ପରାଷା ପ୍ରକୋଷ୍ଟରେ ନିରୀକ୍ଷକ ହେବା ଲାଗି ଓ ଅଧିକାରୀ ସଙ୍ଗେ ଆଲୋଚନା କରିବାଲାଗି ମୋତେ ଗୋଟିଏ ଘୋଡ଼ା ଗାଡ଼ିରେ ବସାଇ କଲେଜକୁ ଗଲେ ।

ରାଣୀହାଟରେ ପହଞ୍ଚିବା ମାତ୍ରକେ ପୁଲିସ୍ ଯାଞ୍ଚ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା ଏବଂ କୌଣସି ଛାତ୍ରକୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ବିପିନ ବାବୁ ରାଣୀହାଟ ପୋଲ ପାରିହୋଇ ପାରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ତାକୁ ମୋର ଜଣେ ସମ୍ପର୍କୀୟ ପୁଲିସ୍ ସବରନିସପେକ୍ଷର ମୁକୁଦ ମିଶ୍ର ଜଣାଇଦେଲେ । ମୋତେ ଘୋଡ଼ା ଗାଡ଼ିରୁ ଓହାଇ ଦିଆୟାଇଥିଲା । ବିପିନ ବାବୁ ଏକୁଟିଆ କଲେଜ ଗଲେ । ମୁଁ ଗୋଟିଏ କୁଣ୍ଡି ପିନ୍ଧିଥାଏ । ମୋ ଦେହରେ କୌଣସି ଜାମା ନଥାଏ । ତେଣୁ ମୋତେ ଛାତ୍ର ବୋଲି କେହି ଚିହ୍ନିବା ସମ୍ବନ୍ଧର ନଥିଲା । ମୁଁ ଆଣ୍ଡେ ଆପ୍ତେ ଚାଲି ଚାଲି କଲେଜ ପାଠକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଲି । ସେଠାରେ ଦେଖିବାବେଳକୁ ଏକ ପକ୍ଷରେ ପୁଲିସ୍ ଛାତ୍ର ଦେଖିଲେ ଲାଠିରେ ବାହୋଡ଼ିଥାଅନ୍ତି ଓ ଅପର ପକ୍ଷରେ ଅଧିକାରୀ ଛାତ୍ରକୁ ଚିହ୍ନିଥିବା ଅଧାପକ ନାରାୟଣ ମିଶ୍ର ଓ ଅଧାପକ ଆର୍ବଲକୁ ମହାତ୍ମି ପରାଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଚିହ୍ନି ଜଣ ଜଣ କରି ଚାଣି ନେଉଥାଅନ୍ତି । କଲେଜ ପାଠକ ଭିତରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଧାପକ ଥାଅନ୍ତି । ଆର୍ବବାବୁ ଓ ନାରାୟଣ ବାବୁ ଜଣେ ପରାଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ନେଇ ସେମାନଙ୍କ ହାତରେ ଧରାଇ ଦେଲେ ସେମାନେ ପରାଷାହଳକୁ ନେଇ ଯାଉଥାଅନ୍ତି । ମୁଁ ପାଠକଠାରୁ ପୁଲିସ୍ ଚୌକି ଏପାଖରେ ଠିଆ ହୋଇଥିବାର ଦେଖି ଆର୍ବବାବୁ ଆସି ମୋ ହାତ ଧରି ପକାଇଲେ ଓ କହିଲେ—“ତୁ ଗୋଟିଏ ଗଜମୂର୍ଢି । କ୍ଷୁରକ ଜାଣି ଗଲାଣି । ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ପରାଷାର୍ଥୀ ପରାଷା ହଳକୁ ଗଲେଣି । ତୋ ଭଳି ମୋଧାବୀ ଓ ଦରିଦ୍ର ଛାତ୍ର ପରାଷା

ନଦେବାଟା ମୂର୍ଖତା ହେବ ନାହିଁକି ?” ସେ ମୋତେ ଟାଣି ନେଇ ନାରାୟଣ ବାବୁଙ୍କୁ ଧରାଇ ଦେଲେ ଓ ସେ ମୋତେ ନେଇ ଅଧିକ ପରିଜା ସାହେବଙ୍କ ଅଫିସକୁ ଗଲେ । ରାଗରେ ପରିଜା ସାହେବ ମୋତେ କଥା କହିଲେ ନାହିଁ । ସେତିକିବେଳେ ଜଣେ କେହି ଅଧାପକ ଆସି ଅଧିକ କୁ କହିଲେ—“ପୂର୍ବ ମାଡ଼ରେ ମନମୋହନ ମିଶ୍ର ମରିଗଲା । ତା’ ଶବ୍ଦ ଚେନିସି ପଡ଼ିଆରେ ପଡ଼ିଛି ।” ମନମୋହନ ବାବୁ ସେତେବେଳେ ଷଷ୍ଠିବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀର ଛାତ୍ର । ସେ ଜଣେ କୃତୀ ଛାତ୍ର । ପରିଜା ସାହେବ ଏକଥା ଶୁଣି ପ୍ରାୟ ଅଚେତ ହୋଇଗଲେ ଏବଂ କହିଲେ—“ଚେଲିପୋନ୍ତି କରି ବୀରିଲୁ ସର୍ଜନ ଓନିଲ ସାହେବଙ୍କୁ ଡକାଅ । ସେ ମନମୋହନଙ୍କୁ ଦେଖନ୍ତୁ ।” ମନମୋହନ ବାବୁ ପ୍ରକୃତରେ ମରି ନଥିଲେ । ମୁଣ୍ଡ ପାତି ଭୀଷଣ ରହସ୍ୟାବ ହେବାବୁ ସେ ଅଚେତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ । ମୋତେ ପରୀକ୍ଷା ହଲକୁ ନେଇଯିବାଲାଗି ଅଧିକ, ଅଧାପକ ନାରାୟଣ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ ।

ତାହା ହେଉଛି ପରାକ୍ଷାର ପ୍ରଥମ ଦିନ । ସେଦିନ ଦଶଟାବୁ ଗୋଟାଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବି.୧. ପରୀକ୍ଷାର ଇଂରେଜା ପ୍ରଥମ ପତ୍ର ଓ ଅପରାହ୍ନ ଦୁଇଟାବୁ ପାଞ୍ଚଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଇଂରେଜା ଦ୍ୱିତୀୟ ପତ୍ରର ପରୀକ୍ଷା ଥାଏ । ତା’ ପରଦିନ ଥାଏ ଇଂରେଜୀ ଦ୍ୱିତୀୟ ପତ୍ର ଓ ବାଧତାମୂଳକ ଭାରତୀୟ ଭାଷାର ପରୀକ୍ଷା । ତା’ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଚାରିଦିନ ମୋର ପରୀକ୍ଷା ନଥାଏ । ପରୀକ୍ଷା ପାଦାର୍ଥବିଦ୍ୟା ଲୋବୋରେଟେରୀର ଉପର ମହଲାରେ ହେଉଥାଏ ଏବଂ କେତେଜଣ ଅଧାପକ ଦେଖିକୁ ଜଗି ଥାଆନ୍ତି, କୌଣସି ବାହାର ଲୋକ ଯେପରି ଉପରକୁ ଯାଇ ନପାରେ । ପରୀକ୍ଷା ହଲକୁ ଯାଇ ଦେଖିଲି ଯେ, ବିଦ୍ୟାଧର ମିଶ୍ର, ରମ୍ଯନାଥ ଦାସ, ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ମହାନ୍ତି ଓ ଗେରେ ପରୀକ୍ଷା ହଲକୁ ଆସି ଯାଇଥାଆନ୍ତି । କେବଳ ମୋର ବନ୍ଦୁ ଉଦୟନାଥ ମିଶ୍ର ପରୀକ୍ଷା ହଲରେ ନଥାଏ । ଅଧାପକ ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର ନିରୀକ୍ଷକ ଥାଆନ୍ତି । ପରିଜା ସାହେବଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅନୁସାରେ ଓ ନାରାୟଣ ବାବୁଙ୍କ କହିବା ମତେ ସଦାଶିବ ବାବୁ ସ୍ଵଲ୍ପତାନିଆ ଷ୍ଟୋରକୁ ଯାଇ ମୋ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ରୁକବାର୍ତ୍ତ ପାଇଦେନିପେନ, ମୁଁ ବ୍ୟବହାର କରୁଥୁବା ବାଇଗଣି କାଲି, ଖଣ୍ଡିଏ ଧୋତି ଓ ଖଣ୍ଡିଏ ହାପସାର୍ଟ ଥାଣିଲେ । ମୁଁ ଲେଖିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିବାବେଳକୁ ଦେବୁଦୟକ୍ଷା ସରିଯାଇଥାଏ । ବେଳ ହୋଇଥାଏ ଦିନ ସାଢ଼େ ଏଗାରଟା । ପ୍ରଥମ ପତ୍ର ପରୀକ୍ଷା ସାରି ମୁଁ ସେହି ପରୀକ୍ଷଣାଶାରରେ ଗାଧୋଇଲି ଓ ମୋ ପାଇଁ ଜଳଖିଆ କିଶାହୋଇ ଅଣାଗଲା । ଅପରାହ୍ନ ପରୀକ୍ଷା ଆରମ୍ଭବେଳକୁ ମୁଁ ସୁମ୍ମ ଅବସାରେ ଥାଏ । ଲେଖିବସିଲି ସିନା, ପୂର୍ବ ରାତିରେ ଆଦୋ ଶୋଇ ନଥିବାରୁ ତିନିଟାବେଳ ସରିକି ଚେବୁଲରେ ମୁଣ୍ଡ ରଖି ଶୋଇପଡ଼ିଲି । ଅଧାପକ ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର ମୋତେ ଘଠାଇଲେ । ମୁଁ ନିଦ ବାଉଳରେ ଆଉ ଲେଖି ପାରିବି ନାହିଁ ବୋଲି କହିଲି । ସେ ମୋତେ ଅଧାପକ କୋଠିକୁ ନେଇଗଲେ ଓ ମୁଁ ସେଠାରେ ପ୍ରାୟ ଚାରିଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶୋଇପଡ଼ିଲି । ଚାରିଟାବେଳକୁ ଫେରିଆସି ପୁଣି ଲେଖିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲି । ପରୀକ୍ଷା ସର୍ବିବା ମାତ୍ରକେ ଅର୍ଥନୀତି ବିଭାଗର ଅଧାପକ ରୋହାଦରି ମୋତେ ତାକି ଅଧିକ ନିକଟକୁ ନେଇଗଲେ । ମୁଁ ଛାତ୍ରାବାସରେ ରହିବାକୁ ତାହିଁଲେ ମୋ ବୁମ ଖୋଲି ଦିଆୟିବ ବୋଲି ପରିଜା

ସାହେବ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ । ଏକେତ ମୁଁ ଅର୍ଥନାତି ଅନୟ ଛାତ୍ର । ଅପର ପକ୍ଷରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଗୋହାଡ଼ି ଛାତ୍ରବାସର ସହକାରୀ ଚବ୍ରାବଧାରକ । ମୁଁ ଛାତ୍ରବାସରେ ଯାଇ ରହିଲି ଏବଂ କାଳେ ଅନ୍ୟ କେହି ଆସି ମୋତେ ପୁଣି ଥରେ ଟାଣି ନେଇୟିବ, ଏହି ଆଶଙ୍କାରେ ମୋ କୋଠରି ନିକଟରେ ଜଣେ ପୁଲିସ୍ ଜଗୁଆଳି ରହିଲା । ମଙ୍ଗଳବାର ସକାଳ ସୁଦ୍ଧା ଆହୁରି କେତେଜଣ ଛାତ୍ର ଛାତ୍ରବାସରେ ରହିଲେ । ସହକାରୀ ଚବ୍ରାବଧାରକଙ୍କ ଗୃହରେ ଆଶ୍ରମ ନେଇଥିବା ବିଧୁଭୂଷଣ ଦାସ ଓ ଚବ୍ରାବଧାରକଙ୍କ ଗୃହରେ ରହିଥିବା ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁମାର ପଢ଼ି ଛାତ୍ରବାସକୁ ଆସିଗଲେ । ଏହିପରି ଭାବରେ ପୁଲିସ୍ ନିଯ୍ୟାତନା ଯୋଗୁ ପରାକ୍ଷା ଧର୍ମପଟ ବିପଳ ହେଲା ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟ ଦିନଠାରୁ ରାତିମତ ପରାକ୍ଷା ଚାଲିଲା । କେବଳ ନୀଳମଣି ରାଉତରାୟ ଓ ବିଭୂତିରେ ମିଶ୍ର ଜେଳରେ ଥିଲେ ଓ ପରାକ୍ଷା ହେଉଛି ବୋଲି ଜାଣି ନପାରି ଉଦୟନାଥ ମିଶ୍ର ପରାକ୍ଷା ଦେଇ ପାରି ନଥିଲେ । ଲାଭ ଭିତରେ ଏତିକି ହେଲା ଯେ ପରିଜା ସାହେବ ରାତିକରି ପରାକ୍ଷା ପରେ ଓ କଲେଜ ଛାଡ଼ିବାବେଳକୁ ମୋ ଆଚରଣ ପ୍ରମାଣ ପଡ଼ରେ ଲେଖିଦେଲେ— “His conduct was on the whole satisfactory.” ଅର୍ଥାତ୍ “ତା ଆଚରଣ ରଣ ଅଧିକ ସତ୍ୟକଳନକ ଥିଲା ।” ଏହି ପ୍ରମାଣ ପଡ଼କୁ ମୋ ଯୋଗାଣ ବିଭାଗ ଚାକିରି ଆରମ୍ଭ ବେଳେ ଅସତ୍ୟକଳନକ ବୋଲି ବିଚାର କରାଗଲା ଏବଂ କଲେକ୍ଟର ଏଇ. ପି. ସିଂହଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ପରିଜା ସାହେବ ଏହି ପ୍ରମାଣ ପଡ଼କୁ ବଦଳାଇ ସତ୍ୟକଳନକ ବୋଲି ଲେଖିଦେଲେ । ଏହିପରି ଭାବରେ ମୋର ବି. ଏ. ପରାକ୍ଷା ଶେଷ ହେଲା ଓ ୧୯୪୦ ଜୁଲାଇ ମାସରେ ମୁଁ ଏମ. ଏ. ପଢ଼ିବା ଲାଗି ପାଠନୀ ଗଲି । ସେତେବେଳେ ଜାଗରେଣୀ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବିଷୟରେ ସ୍ଵାତକୋରର ଅଧ୍ୟାପନା ଲାଗି ଓଡ଼ିଶାରେ ସୁବିଧା ନଥିଲା ।

ରେରେନସା କଲେଜରେ ମୁଁ ଚାରିବର୍ଷ କାଳ ଅଧ୍ୟନ କରିଛି । ପ୍ରଥମ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀରେ କୁଷ୍ଟଗୋଗା ବୋଲି ମୋତେ ଛାତ୍ରବାସରେ ଯୋଗ ଦିଆଯାଇଲା ନଥିଲା, ଯଦିବା ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ପରିଜା ତାତ୍ରର କାଶୀନାଥ ମିଶ୍ର ଓ “ସମାଜ” ନ ପରିଚାଳକ ରାଧାନାଥ ରଥଙ୍କ ସାହାୟ୍ୟ ଏବଂ ତାତ୍ରର ବିଶ୍ୱନାଥ କରଙ୍କ ଉଦ୍ୟମ ଫଳରେ ମୁଁ କୁଷ୍ଟଗୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ନୁହେଁ ବୋଲି ଆତକ୍ଷମିତିକ ଖ୍ୟାତି ସମ୍ପନ୍ନ ତାତ୍ରର ଆଜକାର ସାତରା ଓ ତକ୍ରର ଲୋକ ଠାରୁ ପ୍ରମାଣପତ୍ର ମିଳିଥିଲା । ତକ୍ରର ସାତରାଙ୍କ ସୁପାରିଶ ପଦ୍ମଶ୍ରୀ ତକ୍ରର ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁଙ୍କ ବିନା ସାହାୟ୍ୟରେ ସମସ୍ତପର ହୋଇ ନଥାନ୍ତା । ମୁଁ ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଆଜୀବନ ରଣୀ । ଏହି ବିଶେଷଜ୍ଞ ମତକୁ ବିଚାରକୁ ନେଇ ମୋ ଦ୍ୱିତୀୟ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀରେ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଶ୍ୟାମାଚନ୍ଦ୍ର ତ୍ରିପାଠୀ ମୋତେ ପୂର୍ବ ଛାତ୍ରବାସରେ ଗୋଟିଏ ଚାରିଜଣିଆ କୋଠରିରେ ରଖାଇଥିଲେ । ମୁଁ ସ୍ଵୀକାର କରିବାକୁ ଚାହେଁ ଯେ ପୂର୍ବ ଛାତ୍ରବାସରେ ରହିଥିବାବେଳେ ମୋର କୌଣସି ଅସୁବିଧା ହୋଇନଥିଲା । ଏହି ଛାତ୍ରବାସରେ ମୁଖ୍ୟତଃ ସମ୍ବଲପୁର ଅଞ୍ଚଳ ଓ ପୂର୍ବତନ ଗଡ଼କାତମାନଙ୍କରୁ ଆସିଥିବା ଛାତ୍ରମାନେ ରହୁଥିଲେ; ତେଣୁ ମୋର କେତେଜଣ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବନ୍ଦୁଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ମୁଁ ବି. ଏ. ଶ୍ରେଣୀରେ ପରିଷମ ଛାତ୍ରବାସରେ ରହିଲି । ମୋତେ ଗୋଟିଏ ଏକକ କୋଠରି ମିଳିଥିଲା ।

ପଣ୍ଡିତ ଛାତ୍ରବାସରେ ରହଣି କାଳରେ ମୁଁ ଯେଉଁ ଗୁରୁତର ଅସୁବିଧାର ସଂମୁଖୀନ ହୋଇଥିଲି ତାହା ଆଗରୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛି । ସେତେବେଳେ ନିଶ୍ଚିନ୍ଦନ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର ଅନ୍ୟତମ ସତ୍ୟ ହରେକୁଷ ମହତାବ ମୋ କୋଠିରେ ନିଆଁ ଲଗାଇଥିବା ଯୋଗୁ ପ୍ରପୁଲ୍ଲ କୁମାର ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ପ୍ରତି ଦଷ୍ଟବିଧାନ ହେବା ଫଳରେ ମୋ ପ୍ରତି କ୍ରୋଧାନ୍ତିତ ହୋଇ ମୋର ଅନିଷ୍ଟ କରିବା ଲାଗି ଏପରି ପ୍ରତିଜ୍ଞାବନ୍ଦ ହେଲେ ସେ ଏହି ପଟଣାର ପ୍ରାୟ ଦଶବର୍ଷ ପରେ ମୁଁ ଆଇ । ଏ. ଏସ. ରେ ନିଯୁତ ହେବାବେଳେ ତାହାର କୁପରିଣୀମ ମୋତେ ଭୋଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ଏପରିକି ୧୯୪୪ରେ ମୁଁ ବାଲେଶ୍ଵରରେ ଯୋଗାଣ ବିଭାଗରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବାବେଳେ ସେ ମୋତେ ବିଷ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖୁଥିଲେ ଏବଂ ସେ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ହେବା ପରେ ଏକ ପକ୍ଷରେ ମୋତେ ଚାକିରିରେ ସାତବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଥାୟୀ କରାଇ ଦେଲେ ନାହିଁ ଏବଂ ୧୯୪୮ ନରେଯର ମାସରେ ମୁଁ ଜୟପୁର କଲେଜକୁ ଯାଇ ୧୯୪୯ ଜୁଲାଇ ମାସରେ ବାଲେଶ୍ଵର କଲେଜକୁ ବଦଳି ହୋଇ ଆସିଲେ ବି ସେ ମୋତେ ସେଠାରେ ୧୯୪୯ ସେପରମେର ମାସରେ ଦେଖିବା ମାତ୍ରକେ ପୂର୍ବାର ଜୟପୁର କଲେଜକୁ ଅନ୍ତୋବର ମାସରେ ବଦଳି କରି ଦେଇଥିଲେ । ମୁଁ ଜୟପୁର କଲେଜରେ ଥିବା ଅବଶ୍ୟକ ମୋ ଆଇ । ଏ. ଏସ. ନିଯୁତି ରବ ହେଲା ଏବଂ ୧୯୪୦ ମଇ ମାସରେ ସେ କେତ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳରେ ଯୋଗଦେବା ଆଗରୁ ମୋତେ ଚାକିରିବୁ ତିସମୀୟ କରି ଦେଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପରେ ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ହୋଇ ଆସିବାରୁ ସେ ଉତ୍ତର ହୁକୁମନାମାକୁ ରବ କରି ମୋତେ ରେଗେନ୍ସ୍‌ପା କଲେଜକୁ ବଦଳି କରି ଦେଇଥିଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ଜୀବନରେ ମହତାବଙ୍କ ଏହି ଚିତ୍ରତା ଆଉ ରହିମଥିଲା । ମୁଁ ନିଶ୍ଚିନ୍ଦନ ଭାରତ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ସନ୍ତ୍ରିଳନୀୟ ସଭାପତି ଥିବାବେଳେ ମୋର କେତେକ ଲେଖାପଢ଼ି ସେ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରଶାସନ କରିଥିଲେ ଓ “ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର”ରେ ପ୍ରଶାସନୀୟ ସମାଦକୀୟ ଲେଖାଇ ଥିଲେ ।

ମୁଁ ରେବେନ୍ସା କଲେଜର ଛାତ୍ର ଥିବାବେଳେ ମୋର କେତେଜଣ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ବିଷୟରେ ଲିପିବନ୍ଦ ନକଲେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ହେଲା ହେବ । ମୁଁ ନାମ ଲେଖାଇବା ବେଳେ ଅଧିକ ଥିଲେ ପ୍ରାଣକୁଷ ପରିଜ୍ଞାଳା । ଅସୁଷ୍ଟତ ଯୋଗୁ ସେ ଛୁଟି ନେବାରୁ ଇଂରେଜୀ ଅଧ୍ୟାପକ କିଶୋରା ପ୍ରସାଦ ସିହା ଅନ୍ତକାଳ ପାଇଁ ଅଧିକ ଥିଲେ । ୧୯୩୭ ସେପରମେର ମାସରେ ସ୍ଥାୟୀ ଅଧିକ ଶ୍ୟାମଚନ୍ଦ୍ର ତ୍ରିପାଠୀ ବିଲାତ ଗନ୍ଧରୁ ଫେରି ଦାୟିତ୍ବ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ସେ ୧୯୩୮ ମସିହା ଜାନୁଆରୀ ୨୮ ତାରିଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଧିକ ପଦରେ ରହିଲେ ଏବଂ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଥମ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ତିପି ସାହେବଙ୍କ ପରେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ପଦ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଲାଗି କିଛିଦିନ ଓଡ଼ିଶା ବାହାରକୁ ଯାଇଥିଲେ । ପରେ ସେ ଆଉ ଅଧିକ ପଦକୁ ନଫେରି ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଭାବରେ ନିଯୁତି ପାଇ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯୋଗଦେଲେ ଏବଂ ଉତ୍ତିତ ବିଜ୍ଞାନ ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ପ୍ରାଣକୁଷ ପରିଜ୍ଞାଳା ସ୍ଥାୟୀ ଅଧିକ ନିଯୁତ ହେଲେ । ସେ ଅଧିକ ଥିବାବେଳେ ମୁଁ ବି. ଏ. ଅନର୍ଥ ପରାକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତାର୍ଥ ହୋଇ ଅର୍ଥନାତିରେ ଏମ. ଏ. ପଡ଼ିବା ଲାଗି କଲେ ଛାତ୍ର ପାଠ୍ୟା ଯାଇଥିଲି । ମୁଁ କଲେଜରେ ଯୋଗଦେବାବେଳେ ପରିଜ୍ଞାଳା ସାହେବ ଅଧିକ ନଥିଲେ ମୋର ବୋଧାନ୍ତ୍ର କମଳକ ପଡ଼ା

ହୋଇପାରିନଥାତା । ଅଧାପକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ ବିପିନ ବିହାରୀ ରାଯ୍‌କୁ ଜୀବନରେ ଭୂଲି ପାରିବି ନାହିଁ । ସେ ମୋର ପିତୃକଷ୍ଟ ଥିଲେ । ମୁଁ ନାମ ଲେଖାଇବାବେଳେ ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟର କଥା ସମ୍ବାଦ ପକୀର ମୋହନ ସେନାପତିଙ୍କ ପୁତ୍ର ମୋହନ ସେନାପତି ଦର୍ଶନ ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ଅଧାପକ ଥିଲେ । ବିପିନ ବାବୁ ଅନ୍ୟତମ ଦର୍ଶନ ଅଧାପକ ରୂପେ ଆମକୁ ଲାଜିବ ବା ତର୍କଶାସ୍ତ୍ର ପଢାଉଥିଲେ । ସେନାପତିଙ୍କ ପରେ ସେ ମଧ୍ୟ ମୋ ଚିରଟୋରିଆଲ କ୍ଲ୍ୟୁସ୍ ନେଉଥିଲେ । ସେ ମୋ ପ୍ରତି ଏତେ ଆକୃଷ୍ଣ ହେଲେ ଯେ, ସେ ମୋତେ ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସାହାୟ୍ୟ କରିଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କରି ଅର୍ଥ ସାହାୟ୍ୟରେ ସ୍ଥାତକେଇର ବୁଦ୍ଧି ପାଇବା ଘୋଷଣା ଦେଇ ହେବାରୁ ମୁଁ ପାଇନା କଲେଇରେ ନାମ ଲେଖାଇ ପାରିଥିଲି । ମୁଁ ବୁଦ୍ଧି ପାଇବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ମୋତେ ମାସିକ ତିରିଶ ଚଙ୍କା ଲେଖାଏଁ ସାହାୟ୍ୟ ଦେଉଥିଲେ ଏବଂ ସେ ପାଇନା ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାକୟର ସିଦ୍ଧିକେଟ ସଭ୍ୟରୂପେ ଘନ ଘନ ପାଇଣା ଯାଉଥିବାରୁ ମୋତେ ନାନା ଭାବରେ ସାହାୟ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ସେ ୧୯୪୩ ମସିହାରେ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କଲେ । ସେହିବର୍ଷ ସରକାର ତାଙ୍କୁ ରାଯବାହାରୁର ପଦରେ ଭୂଷିତ କରିଥିଲେ । ସେ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରିବା ପରେ ଦାର୍ଘ୍ୟ ବିଦ୍ୟା ସୁଧା ଜୀବନ ଯାପନ କରି ମୁଁ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାକୟ ଚାକିରିରୁ ବାଧତାମୂଳକ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରିବାର ପାଞ୍ଚଦିନ ପରେ ୧୯୭୫ ଡିସେମ୍ବର ୨୮ ତାରିଖ ଦିନ ସ୍ଵର୍ଗାରୋହଣ କଲେ । ସେ ତାଙ୍କ ଜୀବନଶାରେ ଅସଂଖ୍ୟ ମେଧାବୀ ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ଅର୍ଥ ସାହାୟ୍ୟ କରି ଜୀବନରେ ମଣିଷ କରାଇ ପାରିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧୁକାଂଶ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପିଲା ଥିବାରୁ ବଜାଇ କାମୟମାନେ ତାଙ୍କ ଉଦେଶ୍ୟକୁ ବୁଲ ବୁଲି ତାଙ୍କୁ ବହୁ ପ୍ରକାର ଅପମାନିତ କରିଥିଲେ । ସେ ଓଡ଼ିଶାର ଭୂମି ଉନ୍ନୟନ ସମବାୟ ଆଯୋଜନର ପ୍ରବର୍ଗକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟ ଶାର୍ଷପାନୀୟ ଥିଲେ ଏବଂ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାକୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟତମ ଥିଲେ । ପଣ୍ଡିତ ନାଳକଣ୍ଠ ଦାସ ଓ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରାଶ ମିଶ୍ରଙ୍କର ସେ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ରାଜନୈତିକ ପରାମର୍ଶଦାତା ଓ ସାହାୟ୍ୟକର୍ତ୍ତା ଥିଲେ । ଅନ୍ୟତମ ଦର୍ଶନ ଅଧାପକ ରହ୍ୟାକର ପତି ନିଜ ଯଶ ଓ ଗୁଣରେ ଗରାଯାନ । ସେ ଥିଲେ ପଣ୍ଡିତ ରାଜପବନ୍ଧୁ ଦାସଙ୍କର ବଢ଼ିଲାଇଁ ।

ମୋ ଇଂରେଜୀ ଅଧାପକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିଲେ କେ.ପି. ସିନ୍ହା ଓ ତାଙ୍କ ବଦଳି ପରେ ପି.ଏସ. ସୁନ୍ଦରମ, ନିରଞ୍ଜନ ନିଯୋଗୀ, କୃତ୍ତିବାସ ସାମନ୍ତରାୟ, ନାରାୟଣ ମୋହନ ଦେଓ ଓ ଜୋନାଥନ ମହାନ୍ତି । ଅଛଦିନ ପାଇଁ ତବୁର ମାୟାଧର ମାନସିଂହ, କାର୍ତ୍ତନ ବିହାରୀ ପଚନାୟକ ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ପଚନାୟକ ଅପାୟୀ ଅଧାପକ ରୂପେ ମୋତେ ଇଂରେଜୀ ପଢାଇଛନ୍ତି । କାଶୀନାଥ ଦାସ, ଆର୍ବବଲୁଭ ମହାନ୍ତି ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀବାନ୍ତ ଚୌଧୁରୀ ମୋର ସଂୟୁତ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଅଧାପକ ଥିଲେ । ଦର୍ଶନ ଅଧାପକ ପଦ ଖାଲି ନଥବାରୁ ରହ୍ୟାକର ପତି ସମ୍ମଲପୁର ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ପଦରୁ କଲେଇକୁ ଓଡ଼ିଆ ଅଧାପକ ରୂପେ ୧୯୬୭ରେ ବଦଳି ହୋଇ ଆସିଥିଲେ । ଏହି ଅଧାପକମାନେ ସାହିତ୍ୟରେ ଜଣେ ଜଣେ ରଥା ଥିଲେ । ମୁଁ ବି. ଏ. ପଚୀଷା ଦେବାର ପ୍ରାୟ ମାସକ ଆଗରୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀବାନ୍ତ ଚୌଧୁରୀ ସ୍ଵର୍ଗାରୋହଣ କଲେ । ସେ ଏପରି ସେହି

ଓ ଦରଦା ଥିଲେ ଯେ, ତାଙ୍କ ମୁଢ଼୍ୟ ଛାତ୍ର ଓ ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କୁ ଖୁବ ବାଧ ଥିଲା । ମୁଁ ତାଙ୍କ ସ୍ଵେଚ୍ଛର ପାତ୍ର ହୋଇଥିବା ମୋର ଭାଗ୍ୟ ଥିଲା । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ମୁଢ଼୍ୟ ସମୟରେ କଟକ ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲ ହାସ୍ପାତାଳରେ ତାଙ୍କ ଶ୍ୟାମ ପାଖରେ ଥିଲି ।

ମୁଁ ଆଜ. ଏ. ପଡ଼ିବାବେଳେ ଗଣିତ ନେଇଥିଲି । ହରେକୁଷ ଦାସ, ବାମାଚରଣ ଦାସ ଓ ରମାନାଥ ମହାନ୍ତି ମୋର ଗଣିତ ଅଧ୍ୟାପକ ଥିଲେ । ନାମ ଲେଖାଇବାବେଳେ ସରସୀ ମୋହନ ଦାସ ୧୯୩୭ ଜୁଲାଇରୁ ଡିସେମ୍ବର ୧୩ ତାରିଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଣିତ ଅଧ୍ୟାପକ ଥିଲେ । ରମାକାନ୍ତ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ନିଯୁକ୍ତ ପରେ ସେ କଲେଜରୁ ବିଦ୍ୟାଯ ନେଇଲେ । ଅଧ୍ୟାପକ ହରେକୁଷ ଦାସ ମୋର ରହଣି ଘାନ ବିଷ୍ୟକ ଚିଉଟର ଥିଲେ । ମୁଁ ସେତେବେଳେ ବଜାଳି ସାହିର ବାଉରି ପଣ୍ଡା ହୋଇଲେରେ ରହୁଥିଲି । ସେହିଠାରେ ମୋତେ ୧୯୩୭ ଅଗଷ୍ଟ ୧୫ ତାରିଖ ଦିନ ହଇଜା ହୋଇଥିଲା । ହରେକୁଷ ବାବୁ ମୁଁ ହୋଇଲେରେ ରହୁଛି ବୋଲି ଲେଖି ଦେଇଥିଲେ ମୋ କଲେଜ ପଡ଼ାରେ ଜତି ହୋଇଥାଆନ୍ତା । ତାହା ସେ କରିନଥିଲେ ଓ ହଇଜା ପରେ ମୁଁ ରେଗେନସା କଲେଜ ପାଠକ ପାଖରେ ଗୋଟିଏ ଘର ନେଇ ରହିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଅଧ୍ୟକ୍ଷକୁ ଜଣାଇଥିଲେ ଯେ ମୁଁ ରେଗେନସା କଲେଜିଏଟ ସ୍କୁଲର ଶିକ୍ଷକ କବି ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ମାର୍ପିତରେ ରହୁଥିଲି; କାରଣ ବୈକୁଣ୍ଠ ବାବୁ କାଗଜପତ୍ରରେ ମୋର ଘାନୀୟ ଅଭିଭାବକ ଥିଲେ ।

ମୁଁ ସ୍ଥାତକ ପ୍ରତିରେ ଗଣିତ ପରିବର୍ତ୍ତ ଇତିହାସ ନେଇଥିଲି । ନିଶିକାନ୍ତ ସାନ୍ୟାଳ, ଘନଶ୍ୟାମ ଦାସ ଓ ନିର୍ମଳ ଚନ୍ଦ୍ର ବାନାର୍ଷୀ ମୋର ଇତିହାସ ଅଧ୍ୟାପକ ଥିଲେ । ନିଶିକାନ୍ତ ବାବୁ ଓ ନିର୍ମଳ ବାବୁ ଥରେ ଲେଖାଏଁ ଛ'ମାସ କାଳ ହୃଦି ନେଇଥିଲେ ବୋଲି ପ୍ରଥମେ ବୈଦ୍ୟନାଥ ରଥ ଓ ପରେ ଶ୍ରୀମତୀ ପଦ୍ମ ସୁନ୍ଦରମ୍ ଅପ୍ଲାୟ ଇତିହାସ ଅଧ୍ୟାପକ ରୂପେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ରେଗେନସା କଲେଜ ଇତିହାସରେ ଶ୍ରୀମତୀ ପଦ୍ମ ସୁନ୍ଦରମ୍ ଥିଲେ ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟକ୍ଷକ । ଶ୍ରେଣୀରେ ଉପଘାନ ନିଆୟିବାବେଳେ ଦଳେ ଚଗଲା ଟୋକା ଜାଣିଶୁଣି ‘ଯେସ ସାର’ କିମ୍ବା ‘ପ୍ରେଚେଷ୍ଟ ସାର’ ବୋଲି କହୁଥିଲେ । ଅଧିକାଂଶ କହୁଥିଲେ ‘ଯେସ ମ୍ୟାଡ଼ାମ’ । ଉପଘାନ ନିଆୟିବାବେଳେ ଏତେ ହସ ହେଉଥିଲା ଯେ, ଶ୍ରୀମତୀ ସୁନ୍ଦରମ୍ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ- “ତୁମେ ସମସ୍ତେ ସାର କହିବାରେ ଅଭ୍ୟନ୍ତ; ତେଣୁ ସେହି ଯେସ ସାର କୁହ ।” ତାହାହିଁ ହେଲା ।

ମୋତେ ଶ୍ରୀ ଜଗଦାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତ ଇତିହାସ ପଢାଉଥିଲେ । ସେ ୧୯୩୮ ରେ ଅଧ୍ୟାପକ ରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ ପାଇଲେ । ସେ ବୋଧହୃଦୟ ତାଙ୍କ ବଡ଼ଭାଇ ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡ କଲେଜର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଥିବାବେଳେ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ରହି ପାଠ ପଡ଼ୁଥିଲେ, କାହିଁକି ନା ତାଙ୍କ ଉତ୍ତରଣରେ ତେଜୁଗୁ ଭାଷାର ପ୍ରଭାବ ଥିଲା ।

ମୁଁ ସ୍ଥାତକ ଶ୍ରେଣୀରେ ଅର୍ଥନାତିରେ ଅନ୍ୟ ନେଇଥିଲି । ମୁଁ ଢୁଟାୟ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀରେ ନାମ ଲେଖାଇବା ମାତ୍ରକେ ପ୍ରଥମେ ଜଂରେଇୀରେ ଅନ୍ୟ ନେଲି । କାରଣ ଆଜ. ଏ. ପରାମର୍ଶରେ ମୁଁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପ୍ରଥମ ହେଲି ବୋଲି ମୋତେ ସେବାପିଅରଙ୍କ ଗ୍ରହାବଳୀ ଓ ଆଉ କେତେକ ଜଂରେଇୀ ବହି ଦେଇଥିଲେ । ମୁଁ ଜଂରେଇୀରେ ଅନ୍ୟ ନେଇଛି ବୋଲି ଶୁଣି

ପୂର୍ବକାତ୍ରାବାସରେ ମୋର ତଥାବଧାରକ ଥବା ଅଧାପକ ଘନଶ୍ୟାମ ଦାସ ଜତିହାସ ଅନର୍ଥ ନେବା ଲାଗି ପ୍ରବର୍ଗାଇ ଇଂରେଜୀ କ୍ଲାସରୁ ଘେନିଆସିଲେ । ପ୍ରକାଶ ଥାଉକି, ଅଧାପକ ସୁନ୍ଦରମ୍ ପୂର୍ବକାତ୍ରାବାସରେ ମୋର ପ୍ରାର୍ଥନ ଥିଲେ । କିଛିଦିନ ପରେ ଅଧାପକ ବିପିନ ବିହାରୀ ରାୟଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ମୁଁ ଜତିହାସ ଛାଡ଼ି ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅନର୍ଥ ନେବାକୁ ପିଲ କରିଥିଲି; କିନ୍ତୁ ଅଧିକ ପରିଜା ସାହେବ ମୋତେ ତାକି ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ ଯେ, ୧୯୪୪ରେ ରେଭେନସା କଲେଜରେ ଗୋଟିଏ ଅର୍ଥନୀତି ଅଧାପକ ପଦ ଖାଲି ହେଉଥିବାରୁ ମୁଁ ଅର୍ଥନୀତି ଅନର୍ଥ ନିଏ ବୋଲି ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ପ୍ରିପାଠୀ ସାହେବ ଚାହାଁଛି । ଶେଷରେ ତାହାହିଁ ହେଲା ଓ ମୁଁ ଅର୍ଥନୀତି.ଅନର୍ଥ ଶ୍ରେଣୀରେ ଯୋଗ ଦେଲି ।

ଅର୍ଥନୀତି ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ଅଧାପକ ଥିଲେ ସ୍ଵରେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ବର୍ଜନ । ସେ ଆମକୁ ଭାରତୀୟ ଅର୍ଥନୀତି ପଡ଼ାଉଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଆଖି କଣା ଥିଲା । ସେ ଅତ୍ୟତ ଧୀରେ ପଡ଼ାନ୍ତି ବୋଲି ଆମ ଶ୍ରେଣୀରେ କେତେ ଚଗଳା ପିଲା ତାଙ୍କ ତାହାଣ କଣା ଆଖି ସେପଟେ ବସି ହଜିରା ପଢ଼ିସାରିବା ପରେ ଆସେ ଆସେ ଚାଲିଯାଆଏ । କ୍ଲାସ୍ ଶୈକ୍ଷଣ ହେବାବେଳକୁ ଅଧେ ପିଲା ନଥାଏ । ସେ ଏତେ ଅମାଲ୍‌ମିଳ ଥିଲେ ଯେ, ଏକଥା ଜାଣିଲେ ବି ସେ ଦିନେ ହେଲେ କାହାକୁ କିଛି ଏଥପାଇଁ କହୁନଥିଲେ । ଅନ୍ୟତମ ଅଧାପକ ଥିଲେ ବିହାରର ଜୈରବନାଥ ରୋହାଦଶୀ । ସେ ଜଣେ ବିଲାତ ଫେରଣା ଅଧାପକ । ସେ ଇଂଲଣ୍ଡର ସମବାଧୀନ ଓ ରାଜନୀତି ଶାସ୍ତ୍ରର ଅର୍ଦ୍ଦେକ ଅତି ବିମାନର ଭାବରେ ପଡ଼ାଉଥିଲେ । ୧୯୩୮ ଜୁଲାଇ ମାସରେ ରେଭେନସା କଲେଜର ଆଇ.ଏ. ଶ୍ରେଣୀରେ ପ୍ରଥମ କରି ଅର୍ଥନୀତି ପଡ଼ାହେଲା । ସେ ଅର୍ଥନୀତିରେ ଅର୍ଥ, ବ୍ୟାଙ୍କ ଓ ଆର୍ଜାତିକ ବ୍ୟାପାର ଏବଂ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନରେ ଭାଗୀୟ ସମିଧାନ ପଡ଼ାଉଥିଲେ । ସେ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ ପଡ଼ାନ୍ତି ସିନା, ତାଙ୍କର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ମାନିଷ୍ଟ ନଥିଲା । କେତେବେଳେ ସେ ମୋତେ ଆବୋ ପସନ୍ଦ କରୁନଥିଲେ ଓ ମୋ ସହାଧ୍ୟା ବିଦ୍ୟାଧର ମିଶ୍ରକୁ ଉପରକୁ ଉଠାଇବା ଲାଗି ସର୍ବଦା ଚେଷ୍ଟିତ ଥିଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କ ଅଧାପନାରେ ଏତେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଥିଲି ଯେ, ଅର୍ଥନୀତି ଦ୍ୱିତୀୟ ପତ୍ରରେ ତାଙ୍କ କ୍ଲାସ ନେବାକୁ ମୁଖ୍ୟ କରି ପରୀକ୍ଷାରେ କମ୍ ନମ୍ର ରଖି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାକୟରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ହେଲେହେଁ ତିନି ନମ୍ର ଯୋଗୁ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀହିସାରଥିଲି । ପାଚନା କଲେଜର ଶୈଳେଶ କ୍ଲାମାର ବୋଷ ଗୋଟିଏ ନମ୍ର ଅଧିକ ରଖି ପ୍ରଥମ ଛାନ ଅଧିକାର କରିଥିଲା ।

ମୋ ଅଧାପକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେଜଣ ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧିକାର କରିଥିଲେ । ଇଂରେଜୀ ଅଧାପକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ନାରାୟଣ ମୋହନ ଦେ କବି, ଶାହିକ ଓ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ଏବଂ ଅଧାପକ ଜନାର୍ଥନ ମହାତ୍ମି ଶାହିକ ଓ ସମାଜସେବୀ ହିସାବରେ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆ ଅଧାପକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ରାୟ ବାହାଦୁର ଆର୍ଜବଲ୍ଲଭ ମହାତ୍ମି ପ୍ରାଚୀ ସମିତି ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥର ସଟାକ ସଂସ୍କରଣ ପ୍ରକାଶ କରି ଅଧ୍ୟେ କାର୍ଯ୍ୟ ଯାଇଛନ୍ତି । ଅଧାପକ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାର ଚୌଧୁରୀ ଜଣେ ସଙ୍ଗୀତପ୍ରେମୀ ଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟେକରେ

ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାର ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟାଳୟ ନାମକ ଯେଉଁ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗଡ଼ିଥିଲେ ତାହା ଏବେ ଉଚ୍ଛଳ ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟାଳୟ ନାମରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛି । ଉତ୍ତିହାସ ଅଧାପକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧାପକ ନିଶିକାର ସାନ୍ୟାଳ ଜଣେ ଶୌଢ଼ୀୟ ବୈଷ୍ଣବ ଥିଲେ ଏବଂ ବୈଷ୍ଣବ ସାହିତ୍ୟ ଓ ଉତ୍ତିହାସ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଯାଇଛନ୍ତି । ଅଧାପକ ନିର୍ମଳ ଚନ୍ଦ୍ର ବାନାର୍ଜୀ ସଭକରେ ହୋମିଓପ୍ୟାଥ୍ ଚିକିତ୍ସା କରୁଥିଲେ ଏବଂ କୌଣସି ଛାତ୍ର ବା ଅଧାପକ ବେମାର ପଡ଼ିଛି ବୋଲି ଶୁଣିଲେ ସ୍ଵତଃପ୍ରବୃତ୍ତ ଭାବରେ ତାଙ୍କର ଚିକିତ୍ସା କରୁଥିଲେ । ଦର୍ଶନ ଓ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ର ଅଧାପକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧାପକ ସେନାପତି, ଅଧାପକ ରାଯ ବାହାଦୁର ବିପିନ ବିହାରୀ ରାୟ ଓ ଅଧାପକ ରତ୍ନାକର ପତି ପ୍ରବନ୍ଧ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯଥେଷ୍ଟ କୃତିତ୍ ଅର୍ଜନ କରିଯାଇଛନ୍ତି । ଅଧ୍ୟ ତକ୍ରର ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜାଳ ଗବେଷଣା ବିଶ୍ଵବିଜ୍ଞାତ । ସେ ବିଷୟରେ ମତଦେବା ମୋ ପକ୍ଷରେ ଧୃଷ୍ଟତା ହେବ । ଏହି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅଧାପକମାନଙ୍କ ସାହଚର୍ଯ୍ୟ ମୋ ଭଳି ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଶୌରବାନ୍ତିତ କରୁଥିଲା ।

ଆଜିକାଲି ଶଶତାନ୍ତିକ ଓ ସମାଜବାଦୀ ଯୁଗରେ ନିମ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ କଥା ନଳେଖିଲେ ଏହା କର୍ତ୍ତବ୍ୟହାନି ରୂପେ ବିବେଚିତ ହୋଇପାରେ । ଆମ ହେତ୍ବକୁଳ ଥିଲେ ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ର । ସେ କେବଳ ଛାତ୍ର କାହିଁକି, ନୃତ୍ୟ ଅଧାପକମାନଙ୍କର ଅଭିଭାବକ ଓ ପରାମର୍ଶଦାତା ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ହିସାବ ରକ୍ଷଣ ଥିଲେ ସାଧୁ ଚରଣ ପରିଜା । ପ୍ରତି ତିନି ମାସରେ ଥରେ ବୃତ୍ତି ଚଙ୍ଗ ଆଣିବା ଲାଗି ମୁଁ ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଉଥିଲି । ତାଙ୍କ ପୁଅ ଶ୍ରୀ ନାରାୟଣ ପ୍ରସାଦ କାନ୍ଦିନିଙ୍କ ମୋର ସହାଧ୍ୟାୟୀ ଥିବାରୁ ସେ ମୋତେ ପୁତ୍ରତୁଳ୍ୟ ଆଦର ଓ ସେହି କରୁଥିଲେ । ସେ ହୁହଁ ତ ବଢ଼ି କିରାଣୀ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସହିତ ସମକ୍ରମ କେତେକାଂଶରେ ସଂପତ୍ତ ଥିଲା । କନିଷ୍ଠ କିରାଣୀ ଥିଲେ ଦ୍ୱାରିକାନାଥ ଦାସ । ଅବସର ଗ୍ରହଣ ପରେ ସେ ବାବାଙ୍ଗ ହୋଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ଆମର ସବୁ ଅଳି ଅର୍ଦ୍ଦଳି ସେ ଶୁଣି ସାହାୟ୍ୟ କରୁଥିଲେ ।

ଆମ ଛାତ୍ର ଜୀବନରେ ଅଧାପକ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶିକ୍ଷା କର୍ମଚାରୀମାନେ ଯେଉଁ ସେହି, ଆଦର ଓ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଆମମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଛନ୍ତି ତାହାକୁ ଜୀବନରେ ଭୁଲି ହେବନି । କେବଳ ସେହିମାନଙ୍କ ଯୋଗୁ ଛାତ୍ର ଜୀବନ ମଧ୍ୟମୟ ହୋଇଥିଲା । ସେମାନେ ମୋର ନମୟ । ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ମୁଁ କୃତଞ୍ଜ୍ଞତା ପାଶରେ ଆବଶ୍ୟକ ।

ସ୍ନାତକୋତ୍ତର ଶିକ୍ଷା ।

ବହୁ ଝତ୍ତ ଝଞ୍ଜା ମଧ୍ୟରେ ସ୍ନାତକୋତ୍ତର ପରାମାର୍ଶ ଦେଇସାରି ସ୍ନାତକୋତ୍ତର ସରକୁ ଯାଇ ପପାରିବି କି ନାହିଁ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମୀହାନ ଥିଲି । ମୋ ନନା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦରିଦ୍ର ଥିଲେ । ମୋ ଛାତ୍ର ଜୀବନରେ ସେ ମୋତେ ସାହାୟ୍ୟ କରିବା ଅବସ୍ଥାରେ ନଥିଲେ । ମୁଁ ନିମ୍ନପ୍ରାଥମିକ ପ୍ରତାରାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ସ୍ନାତକ ସ୍ତର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସରକାରୀ ବୁରି ପାଇଥିଲି ଏବଂ ସେଥୁଯୋଗୁ ମୋତେ ସ୍କୁଲ ଓ କଲେଜ ଦରମା ଦେବାକୁ ପଡ଼ନଥିଲା ବୋଲି ମୁଁ ବି.୧. ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସିପାରିଥିଲି । ରେବେନସା କଲେଜରେ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ସହାନ୍ତ୍ରୁତି ଯୋଗୁ ମୋତେ ଘରଭାବୀ ଓ ବିଦ୍ୟଦେଵୀ

ଦେବାକୁ ପଢୁନଥିଲା । ପୂର୍ବ ଓ ପର୍ଵିମ ଛାତ୍ରାବାସ ଉତ୍ତରପର ତଦ୍ବାବଧାରକ ମୋ ପାଇଁ ନିଃଶ୍ଵରକ ରୋଜନ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ଦେବାକୁ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଛାତ୍ରାବାସରେ ମାଗଣା ଖାଉଛି ବୋଲି କାଳେ କିଏ ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ କରି ମୋ ବ୍ୟବ୍ରିଦ୍ଧକୁ ଖର୍ବ କରିଦେବ ଏଥ୍ୟୋଗୁ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କ ସଦୟ ପ୍ରପାଦକୁ ଆବଶ୍ୟକତା ଥିଲେବି ଗ୍ରହଣ କରିପାରିନଥିଲି । ସେତେବେଳେ ସ୍ଵାତକୋରର ପ୍ରଗରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ବୃଦ୍ଧିର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲା ଏବଂ ବି.୬. ଓ ବି.୬.ସି. ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣକୁ ମାତ୍ର ବୃଦ୍ଧି ଦିଆଯାଉଥିଲା । ବି.୬.ସି.ସି. ପ୍ରଗରେ ବୃଜବନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର (ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଓ ଅତିରିକ୍ତ ଶିକ୍ଷା ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ) ଗଣିତରେ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀ ଅନ୍ୟ ପାଇଥିବାରୁ ତାକୁ ସ୍ଵାତକୋରର ବୃଦ୍ଧି ମିଳିବ ବୋଲି ସୁନିଶ୍ଚିତ ଥିଲା । ତେଣୁ ମୋ ପାଠପଢ଼ାରେ ତୋରି ବନ୍ଧା ହୋଇଯିବ ବୋଲି ମୁଁ ଆଶଙ୍କା କରିଥିଲି ।

ଅଧାପକ ରାୟ.ବାହାଦୁର ବିପିନ୍ ବିହାରୀ ରାୟ ମୋ ମେଧା ଓ କୃତିତ୍ତରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରୀତ ଥିଲେ ବୋଲି ସେତିକିବେଳେ ଜାଣିଲି । ସେ ମୋତେ ତକାଇ ସ୍ଵତଃ ପ୍ରବୃତ୍ତ ଭାବରେ କହିଲେ ଯେ ସେ ମୋର ନାମଲେଖା ଖର୍ବ ସମୃଷ୍ଟ ଭାବରେ ବହନ କରିବେ ଏବଂ ପ୍ରତି ମାସରେ ତିରିଶ ଟଙ୍କା ଲେଖାଏଁ ସାହାୟ୍ୟ ଦେବେ । ସେତେବେଳେ ରେତେନ୍ଦସା କଲେଜରେ କେବଳ ରଂରେଜୀରେ ସ୍ଵାତକୋରର ଶ୍ରେଣୀ ଥାଏ । ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବିଷୟରେ ସ୍ଵାତକୋରର ପାଠ୍ୟ ପଡ଼ିବାଲାଗି ଓଡ଼ିଶାରେ ସୁବିଧା ନଥିଲା । ମୁଁ ତ ଅର୍ଥନୀତିରେ ଅନ୍ୟ ପାଇଥିଲି । ୧୯୪୭ ରେ ଅର୍ଥନୀତି ଅଧାପକ ସୁରେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ବର୍ଦ୍ଧନ ତିରିଶ ବର୍ଷ ଚାକିରି କାଳ ସମାସ୍ତ କରି ଅବସର ଗ୍ରହଣ କଲେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ପ୍ଲାନରେ ନିୟୁକ୍ତ ହେବି ବୋଲି ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ତ୍ରିପାଠୀ ସାହେବ ମୋତେ ୧୯୩୮ ରେ ଅର୍ଥନୀତି ଅନ୍ୟ ଦିଆଇଥିଲେ । ତେଣୁ ଅର୍ଥନୀତିରେ ସ୍ଵାତକୋରର ପ୍ରଗରେ ପଡ଼ିବାଲାଗି ପାଠନା କଲେଜକୁ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ତ୍ରିପାଠୀ ସାହେବଙ୍କ ସତିଷ୍ଠା ଯୋଗୁଁ ସେହିବର୍ଷଠାରୁ କନା ଓ ବିଞ୍ଚାନ ଉତ୍ତରପର ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ପାଇ ପାଠନା ଗଲି ଏବଂ ୧୯୪୦ ମସିହା ଜୁଲାଇ ମାସରେ ପାଠନା କଲେଜରେ ନାମ ଲେଖାଇଲି । ମୋତେ ତଦେଶାତ ମହେନ୍ଦ୍ରଠାରେ ଥିବା ସ୍ଵାତକୋରର ଛାତ୍ରାବାସରେ ରହିବାଲାଗି ପ୍ଲାନ ମିଳିଗଲା । ତେଣୁ ଆଉ କୌଣସି ଅସୁବିଧା ରହିଲା ନାହିଁ । ବିଦ୍ୟାଧର ମିଶ୍ର, ଶରତ କୁମାର ମହାନ୍ତି, ଶୁଭ୍ରଚରଣ ମହାନ୍ତି ଓ ମୁଁ ଏହିପରି ଚାରିଜଣ ସହାୟ୍ୟ ପାଠନା କଲେଜରେ ନାମ ଲେଖାଇଲୁ । ସେହିବର୍ଷ ସ୍ଵାତକ ପ୍ରଗରେ ଅଧ୍ୟନ କରିବାଲାଗି ବିଧୁଭୂଷଣ ଦାସ ଓ ଦେବେନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ମଧ୍ୟ ପାଠନା ଗଲେ । ବିଧୁଭୂଷଣ ଝାଙ୍ଗରେ ଅନ୍ୟ ନେଇ ଜକ୍ଷୟନ ହସ୍ତେଲରେ ପ୍ଲାନ ପାଇଲେ ।

ମୁଁ ନାମ ଲେଖାଇବାବେଳେ ସଂସ୍କୃତ ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ତକ୍ତର ହରିଚାନ୍ଦ ଅଧ୍ୟନ ଥିଲେ । ତ୍ରୀପାଠୀ ସାହେବ ଓ ପରିଜାଳକ ଉଲି ସେ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ନିଷିଳ ଭରତ ଶିକ୍ଷା ସେବା (Indian Education Service ବା I.E.S.)ର ସଦସ୍ୟ ଥିଲେ । ଜଣେ ସଂସ୍କୃତ ପଣ୍ଡିତ ଏରଳି ଉଚ୍ଚ ପଦାଧ୍ୟକ୍ଷତ ଥିବାରୁ ଆମେ ଚମଦକୃତ ହୋଇଥିଲୁ । ଅର୍ଥନୀତି ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ଥିଲେ ତକ୍ତର ଜ୍ଞାନଚାନ୍ଦ । ସେ ଜଣେ ନିଷିଳ ଭାରତ ଜ୍ଞାନାତ୍ମି ସମ୍ବନ୍ଧ ଅର୍ଥନୀତିଙ୍କ । ସେ ତ ବହୁ ସଂଖ୍ୟାକ ଗ୍ରୂପ ପ୍ରସ୍ତ୍ୟନ କରିଥିଲେ । ଏହାଛଢା ସେ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଜାହାନାର ନେହେରୁଙ୍କର ଅର୍ଥନୀତିକ ପରାମର୍ଶଦାତା ରୂପେ ମୃତ୍ୟୁର ଅବ୍ୟବହିତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ସେ ନିଜେ ଜଣେ ସମାଜବାଦୀ ନେତା ଥିଲେ ଏବଂ ନେହେରୁଙ୍କ ସମାଜବାଦୀ ନାତିର ଦିଗଦର୍ଶକ ଥିଲେ । ସେ ବେଳୁଚିହ୍ନାନର କ୍ଷେତ୍ର ସହରର ଅଧିବାସୀ ଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ଗୋଟିଏ ବିଶାଳ ପରିବାର ଥିଲା । ୧୯୩୫ ମସିହା ମର ମାସ ନାୟ ତାରିଖ ଦିନ କ୍ଷେତ୍ର ଭୂମିକମ୍ପରେ ତାଙ୍କ ସ୍ଥୀର ସମେତ ପରିବାରର ସମସ୍ତେ ପୋତି ହୋଇ ମରିଯାଇଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ସେ ବନାରସ ହିନ୍ଦୁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପରିବାର ଧ୍ୟେ ପାଇବା ପରେ ସମାଜବାଦୀ ନେତା ଅତ୍ୟୁତ ପଢ଼ିବର୍ଷନଙ୍କ ସହାଧ୍ୟମଣୀ ଓ ବାର୍ଷଦା ଅନୟୁଧ୍ୟା ଭ୍ରାନ୍ତିକୁ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ଚାପରେ ଜୀବନରେ ଦ୍ଵିତୀୟ ଅର ବିବାହ କରିଥିଲେ । ଆମେ ପାଇନାକୁ ପଢ଼ିବାଲାଗି ଯିବାବେଳକୁ ଶ୍ରୀମତୀ ଅନୟୁଧ୍ୟା ଜ୍ଞାନଚାନ୍ଦ ତାଙ୍କ ସହଧର୍ମମଣୀ ଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ଗୋଟିଏ ଶିଶୁକନ୍ୟା ଥିଲା । ତାଙ୍କର ୧ ୯୩୫ରେ ବଢ଼ିବାଟଙ୍କ ଶାସନ ପରିଷଦର ଅର୍ଥ ବିଭାଗ ପାରିଷଦ ସାର ଜର୍ଜ ସୁସରଙ୍କ ସହିତ ଘନିଷ୍ଠ ବନ୍ଧୁତା ଥିଲା । ଯେତେବେଳେ ସୋରିଏତ ଦେଶକୁ ପରିଭ୍ରମଣରେ ଯିବା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଷିଦ୍ଧ ଥିଲା ସେତେବେଳେ ତଃ ଜ୍ଞାନଚାନ୍ଦ ସାର ଜର୍ଜଙ୍କ ସହାୟତାରେ ସୋରିଏତ ଦେଶକୁ ବୁଲିଯିବା ଲାଗି ଅନୁମତି ପାଇଥିଲେ । ମନ୍ୟ ଯିବା ବାଟରେ ସେ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିଜ ପରିବାରଙ୍କୁ ବ୍ରାହ୍ମିବାଲାଗି ଯାଇଥିଲେ ବୋଲି ସ୍ଥୀ, ପୁତ୍ର ଓ କନ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ଭୂମିକମ୍ପରେ ହରାଇଥିଲେ । ତା'ପରେ ମନ୍ୟ ଯିବାଲାଗି ଆଉଥାରେ ଅନୁମତି ପାଇବା ଅସମବ ବୋଲି ବିଚାରି ଆୟୁଷଂୟମ ସହିତ ଶୋକାଭିଭୂତ ନହୋଇ ମନ୍ୟ ଚାଲି ଯାଇଥିଲେ । ଏଇଛି ଆୟୁଷଂୟମ ଅନନ୍ୟସାଧାରଣ ।

ତାଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟପରାୟନତା ଅତି ଉକ୍ତ୍ତ ଧରଣର ଥିଲା । ଆମ ଛାତ୍ର ଜୀବନରେ ସେ ମାସକୁ ଅର୍ଦ୍ଧାଧୂକ କାଳ ବିଭିନ୍ନ ସମ୍ମିଳନୀ ଓ କମିଟିର ଅଧିବେଶନରେ ଯୋଗ ଦେବାଲାଗି ଭାରତସାରା ଗନ୍ଧ କରୁଥିଲେ । ତେଣୁ ନିୟମିତ ଭାବରେ ଅଧ୍ୟାପନା କରି ପାରୁନଥିଲେ । ଆମ ଷଷ୍ଠ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀ ବେଳକୁ ସେ ଯକ୍ଷମା ଗୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ୧୯୪୭ ଅପ୍ରେଲ ମାସରେ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଶେଷ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେ ପ୍ରାୟ କୋଡ଼ିଏ ଦିନ ଭାଙ୍ଗ ସକାଳ ଦଶଟାରୁ ଅପରାହ୍ନ ଚାରିଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନ ଅଧ୍ୟାପନା କରୁଥିଲେ । ପଢାଉ ପଢାଉ ଅତି ବେଶୀ ରତ୍ନ ଛାପରେ ପଡ଼ୁଥିଲା । ସେ ପକେଟରେ ଡକ୍ଟରେ ଖେଳନେ ଖେଳନେ ଭାଗାଳ ଆଣି ପାଠ ପଢାଉଥିଲେ ଏବଂ

କାଶିବା ମାତ୍ରକେ ଭୁମାଳରେ ରତ୍ନ ମିଶା କପକୁ ଧରି ନେଉଥିଲେ । ତାକର ଏହି ସାଧନା ଦେଖି ଆସେମାନେ ଚମକୁଡ଼ ହୋଇଥିଲା ।

ମାସକରେ ଦୁଇଥର ଶନିବାର ଦିନ ତକ୍ର ଜ୍ଞାନଚାନ୍ଦଙ୍କ ବାସମୁହରେ ଅର୍ଥନୀତି ପାଠକ୍ରୂ ହେଉଥିଲା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଠକ୍ରୂରେ ଜଣେ ଛାତ୍ର ମିବନ୍ଦ ପରୁଥିଲେ ଓ ତାହା ଉପରେ ଅନ୍ୟମାନେ ଆଜୋଚନା କରୁଥିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଧିବେଶନରେ ଶ୍ରୀମତୀ ଜ୍ଞାନଚାନ୍ଦ ଯୋଗଦେଇ ଆଜୋଚନାରେ ଭାଗ ନେଉଥିଲେ । ଏହାହା ଆସମାନକୁ ଭୂରି ବୋଜନ ଦେଉଥିଲେ । ତେଣୁ ଜ୍ଞାନଚାନ୍ଦ ଦମ୍ପରିକ ସହିତ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ପାରିବାରିକ ସମ୍ପର୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା କହିଲେ ଅତ୍ୟୁତ୍ତ ହେବନାହିଁ ।

ତକ୍ର ଜ୍ଞାନଚାନ୍ଦ ନିଜ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ ସବୁ ଖବର ରଖୁଥିଲେ । ଆସମାନଙ୍କ ସହିତ ମାସୁଦ ନାମକ ଜଣେ ମୁସଲମାନ ଛାତ୍ର ଥିଲା । ସେ ୧୯୪୨ ଜାନୁଆରୀ ଓ ଫେବୃଆରୀ ମାସରେ ଶ୍ରୀମତୀରେ ଅନୁପସିତ ଥିଲା । ମାର୍ଗ ମାସରେ ଫେବୃଆରୀ ପରେ ଅଧାପକ ତା' ଅନୁପସିତିର କାରଣ ପଚାରିଲେ । ସେ କହିଲା ଯେ, ସେ ଆଇ.ସି. ଏସ. ପରାଷା ଦେବାଲାଗି ଦିଲ୍ଲୀ ଯାଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଆଇ.ସି.ଏସ. ପରାଷା କେନ୍ଦ୍ର କେବଳ ଦିଲ୍ଲୀରେ ଥିଲା ଓ ଜାନୁଆରୀ ମାସରେ ପରାଷା ହେଉଥିଲା । ଏବେ ଅନୁସୁଚିତ ଜାତି ଓ ଉପଜାତିମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଘାନ ସଂରକ୍ଷିତ ହେଉଛି । ସେତେବେଳେ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଘାନ ସଂରକ୍ଷଣ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲା । ମାସୁଦର ଭରର ଶୁଣି ତକ୍ର ଜ୍ଞାନଚାନ୍ଦ କହିଲେ- “ମାସୁଦ ଓ.ଆଇ.ସି. ଏସ.” ସତ୍ତ୍ଵ ସତ ମାସୁଦ ଆଇ.ସି. ଏସ. ପାଇଲା ଓ ଭାରତ ବିଭାଜନ ପରେ ପାକିସ୍ତାନ ସିଭିଲ ସର୍ବିସକୁ ତାଳି ଯାଇଥିଲା । ୧୯୪୪ରେ ମୁଁ ଜାହାଜରେ ବଳ୍କନରୁ ଫେରିବାବେଳେ କରାତୀରେ ଦିନ ଗୋଟାଏ ଅଟକି ଥିଲି ଓ ପାକିସ୍ତାନ ସତ୍ତ୍ଵବାନ୍ୟରେ ମାସୁଦକୁ ଭେଟିଥିଲି । ମୋର ଅନ୍ୟତମ ମୁସଲମାନ ସହାଯାତ୍ମକ ଥିଲା ମୁରତାଜା ପଜନ ଅଲ୍ଲା ଯେ କି ଉଚ୍ଚତମ ନ୍ୟାୟକଳୟର ନ୍ୟାୟଧୀଶ ବୁପେ ୧୯୮୭ରେ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରିବାର ଅଛ ଦିନ ଆଗରୁ ସ୍ଵର୍ଗାରୋହଣ କଲା । ତକ୍ର ଜ୍ଞାନଚାନ୍ଦ ମାସୁଦର ଭରର ଶୁଣି ତାକୁ ପଚାରିଲେ- “ବାପା କହୁଛନ୍ତି, ମୁଁ ବାରିଷ୍ଟର ହେବି !” ତାକ ବାପା ଥିଲେ ପାଚନା ଭରି ନ୍ୟାୟକଳୟର ଅନ୍ୟତମ ନ୍ୟାୟଧୀଶ ସାର ସୟଦ ପଜନ ଅଲ୍ଲା, ଯେ କି ପରେ ଉଚ୍ଚତମ ନ୍ୟାୟକଳୟର ନ୍ୟାୟଧୀଶ, ଓଡ଼ିଶାର ରାଜ୍ୟପାଳ ଓ ରାଜ୍ୟ ପୁନର୍ଗଠନ ଆୟୋଗର ଅଧ୍ୟେତ୍ବ ହୋଇଥିଲେ । ମୁରତାଜା ବାରିଷ୍ଟର ହେଲେ ନାହିଁ ସିନା, ଓକିଲ ହିସାବରେ କାଶ୍ମିର ଉଚ୍ଚନ୍ୟାୟକଳୟର ମୁଖ୍ୟନ୍ୟାୟଧୀଶ ଓ ଉଚ୍ଚତମ ନ୍ୟାୟକଳୟର ନ୍ୟାୟଧୀଶ ପଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉନୀତ ହୋଇଥିଲେ ।

ଆମ ଅର୍ଥନୀତି ବିଭାଗର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଧାପକ ଥିଲେ ଗୋରଖନାଥ ସିହା, ଭୂପତି ଭୂଷଣ ମୁଖ୍ୟ, ବିଶ୍ୱନାଥ ମୁଖ୍ୟ, ଓ ସତ୍ତିନ ଦତ୍ତ । ଗୋରଖବାବୁ ଏକଦା ରେତେନ୍ସା କଲେଜରେ ଅର୍ଥନୀତି ଅଧାପକ ଥିଲେ । ସେ ଧୂଆପଦ୍ମ ମଳି ଖାଇବାରେ ଅଭ୍ୟସ । ତାକୁ ହିଦିରେ ଖଇନ୍ତି କହନ୍ତି । ତେଣୁ ଛୁଟିହେଲେ ଓଡ଼ିଶାରୁ ଧୂଆପଦ୍ମ ନେବାଲାଗି ଓଡ଼ିଆ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ

ବରାଦ୍ବୁଷ । ବୃପ୍ତି ବାବୁଙ୍କ ଘର କଟକରେ । ସେମାନେ ପାଚନାରେ ବାସିଥା ହୋଇଯାଇଥୁଲେ ହେଁ ତାଙ୍କର କଟକ ପ୍ରତି ମୋହ ତୁଟି ନଥିଲା । ତେଣୁ ସେ ଆମମାନଙ୍କୁ ନିଜ ଲୋକ ବୂପେ ସେହି କରୁଥିଲେ । ବିଶ୍ଵନାଥ ବାବୁ ଜଣେ ପଞ୍ଚିତ ନ ହେଲେ ହେଁ ଅତ୍ୟତ ଅମାୟିକ ଥିଲେ । ସତିନ ଦର ନୃଆ ହୋଇ ଲକ୍ଷନରୁ ଆସି ଥାଆଏ । ସେ ବିଖ୍ୟାତ ରାଜନାତି ବିଜ୍ଞାନ ପଞ୍ଚିତ ଅଧାପକ ହାରୋଲଡ ଲାର୍ଟିଙ୍ ପ୍ରତ୍ୟେଷ ଛାତ୍ର ଥିଲେ । ସେ ଆମଙ୍କୁ ରାଜନାତି ବିଜ୍ଞାନ ପଢାଉଥିଲେ । ସେ ମଧ୍ୟ ଆମ ସ୍ବାତକୋରର ଛାତ୍ରବାସର ତବ୍ରାବଧାରକ ଥିଲେ । ଝାର୍ଟନ ଥିଲେ ଜତିହାସ ବିଭାଗର ଜଣେ ପାର୍ଶ୍ଵ ଅଧାପକ ହୁଏ । ତେ, ତାରାପୋରିଥୁଲା । ଟ୍ରିପାଠୀ ସାହେବ ଓ ପରିଜା ସାହେବ ପାଚନା ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟର ସିଞ୍ଚିକେଟ ବୈଠକକୁ ଗଲାବେଳେ ତାଙ୍କ ଅତିଥି ହେଉଥିଲେ ବୋଲି ତାଙ୍କ ସହିତ ମୋର ଘନିଷ୍ଠତା ଥିଲା । ଅଧାପକ ତାରାପୋରିଥୁଲାଙ୍କୁ ଆମେ ଘଣ୍ଟା ସହିତ ତୁଳନା କରୁଥିଲୁ । ଘଣ୍ଟା ହୁଏତ ଅସଜ୍ଜାତ ହୋଇପାରେ କିନ୍ତୁ ରବିବାର ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟଦିନମାନଙ୍କରେ ଠିକ୍ ସକାଳ ଆଠଟାବେଳେ ତାଙ୍କ ଗାଡ଼ି ଛାତ୍ରବାସ ପାକେରେ ପ୍ରବେଶ କରିବ । ମିନିଟିଏ ବି ଏପାଖ ସେପାଖ ହେବନାହିଁ । ଠିକ୍ ନ'ଟା ବାଜିବା ମାତ୍ରକେ ଗାଡ଼ି ଛାତ୍ରବାସରୁ ଚାଲିଯିବ । ତକ୍ତର ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜା ଓ ଅଧାପକ ତାରାପୋରିଥୁଲ ଉତ୍ସ ଅତ୍ୟତ ସମୟାନ୍ତରରୀ ।

ପାଚନା କଲେଜର ଛାତ୍ର ଥିବାବେଳେ ମୁଁ ପାଚନାରେ ଥିବା Young Men's Association ର ଚର୍ଚିଶାଖାର ସହକାରୀ ସମାଦକ ନିଯୁତ୍ତ ହୋଇଥିଲି । ଏହି ସଂଘର ସାଧାରଣ ସଭାପତି ଥିଲେ ପାଚନା ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟର କୁଳପତି ତକ୍ତର ସତିଦାନନ୍ଦ ସିଂହ । ସେ ପରେ ଶାସନ ବିଧାୟକ ସଭାର ଅଳ୍ପାୟା ସଭାପତି ରୂପେ ୧୯୪୭ ଡିସେମ୍ବର ୯ ତାରିଖ ଦିନ ଅଧିବେଶନ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ ଏବଂ ତକ୍ତର ରାଜେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦ ସଭାପତି ନିର୍ବାଚିତ ହେବା ପ୍ରୟେତ ଦାନ୍ତିତ୍ବ ତୁଳାରୁଥିଲେ । ସଂଘର ସାଧାରଣ ସମାଦକ ଥିଲେ ଶ୍ରୀଯୁତ୍ତ କୁବନେଶ୍ୱର ପ୍ରସାଦ ସିହା । ସେ କାଳକ୍ରମେ ଉଚ୍ଚତମ ନ୍ୟାୟାଳୟର ପ୍ରଧାନ ନ୍ୟାୟାଧୀଶ ପଦ ମଣ୍ଡନ କରିଥିଲେ । ମୁଁ ଦୁଇ ତିନିଗୋଟି ଆଲୋଚନା ସଭାରେ ଭାଷଣ ଦେବା ପରେ ସମାଦକଙ୍କ ସୁପାରିଶରେ ସଭାପତି ତକ୍ତର ସିଂହଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସହକାରୀ ସମାଦକ ନିଯୁତ୍ତ ହୋଇଥିଲି । ଏହି ପରିଚୟ ଯୋଗୁ ମୁଁ ଶ୍ରୀ ନାନମଣି ରାଉଡ଼ାଯକୁ ସାହାୟ୍ୟ କରିପାରିଥିଲି । ୧୯୪୦ ପରୀକ୍ଷା ଧର୍ମପତ୍ର ଯୋଗୁ ପରିଜା ସାହେବ ନାନମଣିକୁ ଭଲ ଆଚରଣ ପ୍ରମାଣପତ୍ର ଦେଇଲାନାହିଁ । ତେଣୁ ଉଚ୍ଚତର ପ୍ରଭରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବା ତା'ପକ୍ଷରେ ସମବପର ହେଲାନାହିଁ । ସେ କଲିକତାଙ୍କୁ ଯାଇ ବିଦ୍ୟାସାଗର କଲେଜରେ ନାମ ଲେଖାଇବାଙ୍କୁ ଟାର୍କିଲା ଓ ସେଥିପାଇଁ କଲିକତା ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟର କୁଳପତି ତକ୍ତର ଶ୍ୟାମ ପ୍ରସାଦ ମୁଖ୍ୟଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ କଲା । ତକ୍ତର ମୁଖ୍ୟଙ୍କୁ କହିଲେ ଯେ, ସଦାଚରଣ ପ୍ରମାଣ ପତ୍ର ଅଧିକ ପରିଜା ଦେଇ ନଥିବାକୁ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ନାମ ଲେଖାଇବା ସମବପର ନୁହେଁ । ଯଦି ପାଚନା ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ବିନା ଆପରିଗେ ଯ୍ୟାନାଚରଣ ପ୍ରମାଣପତ୍ର ଦେବେ ତେବେ ନାନମଣି ନାମ ଲେଖାଇ ପାରନ୍ତି । ସେ ପାଚନା ମିବାରୁ ଆମେ କେତେକଣ ଓଡ଼ିଆ ଛାତ୍ର

କୁଳପତି ତକ୍ର ସିଂହଙ୍କ ବାସରବନକୁ ଗଛୁ । କେତେଗୋଟି କୁଶଳ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିବା ପରେ ଆମେ ଆମ ଉଦେଶ୍ୟ ଜଣାଇବାରୁ ସେ ଗର୍ଜିଛଠି କହିଲେ, “ରାଉତରାୟ, ସେ ମୋ ବି.ଏ. ପରୀକ୍ଷାକୁ ଧ୍ୟାନ କରି ଦେଇଛି । ପରିଜା ତା’ ବିରୁଦ୍ଧରେ ତୀତ୍ର ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ ଦେଇଛନ୍ତି । ଘାନାତର ଲାଗି ତାକୁ ଅନୁମତି ଦିଆଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।” ତକ୍ର ଶ୍ୟାମା ପ୍ରସାଦ ମୁଖ୍ୟୀଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ କଥା କହିବାରୁ ସେ ଚିକିଏ ନରମିଯାର କହିଲେ, “ଓ ଶ୍ୟାମା ପ୍ରସାଦ ! ମୁଁ ଘାନାତର ହେବାଳାରି ଅନୁମତି ନଦେଲେ ସେ କେବେହେଲେ ତୁମକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ପାରିବ ନାହିଁ । ପୁଣି ପରିଜାଙ୍କ ଭଲି ଜଣେ ଶିକ୍ଷାବିଦ ତୁମକୁ ପ୍ରମାଣପତ୍ର ଦେଇ ନାହାନ୍ତି ।” ତକ୍ର ସିଂହ ଜଣେ ଆମ୍ବାତିନାମା ବ୍ୟକ୍ତି । ତାଙ୍କ ଅହମିକାକୁ ସର୍ବ କଲେ ସେ ତରଳି ଯାଆନ୍ତି । ତେଣୁ ମୁଁ କହିଲି, “ମହାଶୟ ଆମେ ଆପଣଙ୍କ ନାହିଁ । ନାହିଁ ଯଦି ଖାରାପ କାମ କରେ, ଅଜା କ’ଣ କ୍ଷମା ଦିଏ ନାହିଁ ? ଆପଣ ଉତ୍କଳ ମାତାର ଜନ୍ମଦାତା । ଆପଣ ସର୍ବ ପ୍ରଥମେ ୧୯୧୨ରେ କେତ୍ର ବିଧାନ ସଭାରେ ଡେଶାକୁ ସ୍ଵତ୍ରପ୍ରଦେଶ କରିବା ଲାଗି ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଗତ କରିଥିଲେବୋଲି ରେଭେନସା କଲେଜର ଗୋଟିଏ ସଭାରେ କହିଥିଲେ--ମା’ର ବାପାକୁ ଅଜା କୁହାଯାଏ । ଉତ୍କଳ ମାତାର ଜନକ ରୂପେ ଆପଣ ଆମ ଅଜା ନୁହନ୍ତି କି ?” ସେ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ତରଳି ଯାଇ ଆନନ୍ଦରେ କହି ପକାଇଲେ, “ଠିକ କହିବ ବାଲକ । ମୁଁ ତୁମମାନଙ୍କ ଅଜା ତେଣୁ ରାଉତରାୟକୁ କ୍ଷମା କଲି ।” ତଦ୍ବିଷଣାତ କୁଳସତି ଯମୁନା ପ୍ରସାଦକୁ ଫୋନ୍ ଲଗାଇବା ଲାଗି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସତିବକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ ଏବଂ କୁଳସତି ଫୋନ୍ ଧରିବା ମାତ୍ରକେ ହୁକୁମ ହେଲା । ରେଭେନସା କଲେଜର ପରୀକ୍ଷା ଧରମ୍ୟଟ ନେତା ଶ୍ରୀ ନୀଳମଣି ରାଉତରାୟକୁ ବିନା ଆପରିରେ ଘାନାତର ପ୍ରମାଣପତ୍ର ଦିଆଯାଇ । ତାହାହେଲେ ନାମ ଲେଖାଇବା ଲାଗି କୁଳପତି ଶ୍ୟାମାପ୍ରସାଦ ମୁଖ୍ୟୀ ରାଜି ହେବେ । ଏହା ଗୋଟିଏ ଆକ୍ଷମିକ ସ୍ମୃତ୍ୟୋଗ । ନୀଳମଣି ପରବର୍ତ୍ତୀ ରାଜନୈତିକ ଜୀବନରେ ଯେଉଁ ଉଚ୍ଚାନ ଅଧ୍ୟକ୍ଷାର କରିଥିଲେ ସେ ପରିପ୍ରେକ୍ଷାରେ ସେ ହୁଏତ ଏକଥା ସ୍ଵୀକାର ନକରି ପାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସତ୍ୟ ହିଁ ଅନାପେକ୍ଷିକ ସତ୍ୟ ।

ମୁଁ ଷ୍ଷଷ୍ଠୀ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀରେ ପାଚନା କଲେଜରେ ଚାଣକ୍ୟ ସୋସାଇଟି ନାମରେ ନାମିତ ଅର୍ଥନାତି ସଂସଦର ସମ୍ପାଦକ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିଲି । ଏହା ମୋ ପକ୍ଷରେ ଗୋଟିଏ ଗୌରବଜନକ ପଦବୀ ଥିଲା । ଏଇଥୁମୋଗୁମୁଁ ବକ୍ଷୁ ପ୍ରଖ୍ୟାତ ଲୋକଙ୍କ ସଂସର୍ଗ ଲାଭ କରିଥିଲି । ୧୯୨୨ରେ ବାର୍ଷିକ ଉତ୍ସବ କରିବା ଲାଗି ମୁଁ ମୁରତାଜାଙ୍କ ପିତା ସାର ସମ୍ବନ୍ଧ ପଢକ ଅଳ୍ପକ ନିକଟକୁ ଯାଇଥିଲି । ସେ କଲେଜଠାରୁ ପ୍ରାୟ ଛଅ ମାତ୍ରକ ତୁରରେ ଗର୍ଜନିବାରରେ ରହୁଥିଲେ । ମୁନତାଜା କଲେଜକୁ ଗାଡ଼ିରେ ଆସୁଥିବାରୁ ମୁଁ ତାହାର ସୁବିଧା ନେଇ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଇଥିଲି । ସାର ଏଯଦି ମୋ ଅନୁରୋଧ ଶୁଣି ଚେତୁଲ ଭିତରୁ ପାଚନା ଉଚ୍ଚ ନ୍ୟାୟାଳ୍ୟର ମୁଖ୍ୟ ନ୍ୟାୟାଧାର ସାର କୋଟନି ଚେରେଇଙ୍କ ଗୋଟିଏ ହୁକୁମନାମା ଦେଖାଇଲେ । ସେଥିରେ ଥିଲା “କିଏ କେଉଁଦିନ ବାଦୀ ବା ପ୍ରଦିବାଦୀ ଭାବରେ ଆମ ଆଗରେ ଠିଆ ହେବ ତାହା ଜଣାନାହିଁ । ତେଣୁ ମୁଁ ନ୍ୟାୟାଧାରମାନଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ଦେଉଛି ଯେ ସେମାନେ ଜନସମକ୍ଷ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ନ କରନ୍ତୁ,

କୌଣସି ସଭାସମିତି ବା ସାମାଜିକ ମେଳଣରେ ଯୋଗ ନ ଦିଅନ୍ତୁ ଏବଂ ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ସହିତ ନ ମିଶନ୍ତୁ ।” ଏହାପରେ ସେ ମୋ ନିମନ୍ତଣ ରକ୍ଷା କରନ୍ତେ କିପରି ? ଏହି ନିର୍ଦ୍ଦେଶନାମା ସମସ୍ତେ ପାଳନ କରୁଛନ୍ତି କି ନାହିଁ ଏହା ପରୀକ୍ଷା କରିବା ଲାଗି ମୁଁ ଅନ୍ୟତମ ନ୍ୟାୟାଧୀଶ ଶ୍ରୀୟୁଷ୍ଠ ଏସ. ବି. ଧାବଳେ ଓ ଶ୍ରୀୟୁଷ୍ଠ କୁଣ୍ଡେତ୍ତ ମନମୋହନ ଅଗ୍ରଭ୍ରାଳାକ ବାସଭବନକୁ ଯାଇଥିଲି । ସେମାନେ ଠିକ୍ ତାହାରେ କହିଥିଲେ । ତେଣୁ ସେଠାରୁ ନିରାଶ ହୋଇ ଫେରି ଆସିଲି । ତା’ ପରଦିନ ମୁରତାଜା ଓ ମୁଁ ପାଚନାର ଜିଲ୍ଲାପାଳ ଶ୍ରୀୟୁଷ୍ଠ ତର୍କ୍ୟ. ଜି. ଆର୍ଜର ଆଇ.ସି. ଏସ. କ ନିରକ୍ଷକୁ ଗଲୁ ଓ ସେ ମହାଶୟ ଆମ ନିମନ୍ତଣ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଏହି ଆର୍ଜର ସାହେବ ପରେ ଆମେ ତଙ୍ଗରେ ଭାରତ ଛାଡ଼ି ଆହୋକନବେଳେ ପାଚନାରୁ ଘରକୁ ଆସୁଥିବାବେଳେ ବାହାଢ଼ିଠାରେ ଆମକୁ ବହୁ ସାହାୟ କରିଥିଲେ । ୧୯୪୪ରେ ମୁଁ ଲକ୍ଷଣରେ ତାଙ୍କୁ ଭିକ୍ଷେପିଆ ଓ ଆଳବର୍ତ୍ତ ଯାଦୁଗରର ଭାରତୀୟ ଶାଖାର ସଂଗ୍ରହକ ରୂପେ ସାକ୍ଷାତ କରିଥିଲି ଏବଂ ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ବହୁ ସାହାୟ ପାଇଥିଲି । ଏବେ ସିନା କଲେଜ ସଂସଦର କର୍ମକର୍ତ୍ତା ହେଲେ ରାଜନୈତିକ ସୁବିଧା ମିଳୁଛି, ସେତେବେଳେ ଏହା ନଥିଲା ଓ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସମକ୍ଷ ପ୍ରତିଷ୍ଠାଦ୍ୱାରା ନାନାବିଧ ସୁବିଧା ମିଳୁଥିଲା ।

ମୁଁ ଆଗରୁ କହିଛି ଯେ, ମୁଁ ପଞ୍ଚମ ଶ୍ରେଣୀରେ ନାମ ଲେଖାଇବା ବେଳେ ବିଧୁ ଓ ଦେବେନ୍ଦ୍ର ଦୃଢ଼ୀୟ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀରେ ନାମ ଲେଖାଇଥିଲେ । ମୁଁ ଷଷ୍ଠ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀରେ ଥିବାବେଳେ ଗଣେଶ୍ୱର ମିଶ୍ର ପଞ୍ଚମ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀରେ ନାମ ଲେଖାଇବାକୁ ଗଲା । ଆଗରୁ ରାଧାନାଥ ରଥ ରେତେମ୍ବୟା କଲେଜରୁ ଆଇ.୧. ପାସ କରି ୧୯୩୯ ମସିହାରେ ପାଚନା କଲେଜର ଦୃଢ଼ୀୟ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀରେ ନାମ ଲେଖାଇଥିଲେ । ଗଣେଶ୍ୱର ଓ ରାଧାନାଥ ଉତ୍ତ୍ୟ ସହପାଠୀ । ଦୁହେଁ ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅନ୍ୟ ନେଇଥିଲେ ଏବଂ ବି.୧. ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତ୍ୟ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀରେ ଯଥାକ୍ରମେ ଦୃଢ଼ୀୟ ଏବଂ ଦୃଢ଼ୀୟ ଯୁବାନ ଅଧିକାର କରି ଉତ୍ତ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । ଆମେ ୧୯୪୭ରେ ଏମ. ଏ. ପରୀକ୍ଷା ଦେବା ବେଳକୁ ମହେନ୍ଦ୍ର କୁମାର ରାଉଡ଼ ଓ ପ୍ରସନ୍ନ କୁମାର ଦାସ ପାଚନା ବିଜ୍ଞାନ କଲେଜରେ ପଞ୍ଚମ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀରେ ନାମ ଲେଖାଇବାକୁ ପହଞ୍ଚିଲେ । ତେଣୁ ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଆ ଛାତ୍ରଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ପାଚନା କଲେଜ, ପାଚନା ବିଜ୍ଞାନ କଲେଜ, ପାଚନା ଇଞ୍ଜିନିୟରିଂ କଲେଜ ପାଚନା ଆଇନ କଲେଜ ଓ ପାଚନା ପ୍ରିନ୍ସିପ୍ସ ଅତି ଡ୍ରେଲ୍ସ ମେଡିକାଲ କଲେଜରେ କମ୍ ନଥିଲା । ପାଚନା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଦପ୍ତରରେ ବାଜାର ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ର ଜଣେ କର୍ମଚାରୀ ଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ତାକବଜଳା ଗୋଡ଼ରେ ଗରେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦ ଦାସ ଓ ପାତାନ୍ତର ମିଶ୍ର ରହୁଥିଲେ । ସେ ଦୁହେଁ ପାଚନାର ବିଶିଷ୍ଟ ଆଢ଼ରୋକେଟ ଥିଲେ । ପାତାନ୍ତର ବାବୁ ପରେ ଓଡ଼ିଶା ଉତ୍ତରନ୍ୟାୟାଳୟର ନ୍ୟାୟାଧୀଶ ରୂପେ ଅନ୍ୟତମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଶ୍ରୀୟୁଷ୍ଠ ନାଲମଣି ସେନାପତି ଆଇ.ସି. ଏସ. ବିହାର ସରକାରଙ୍କ ନିୟମିତ ବିଭାଗର ଅତିରିକ୍ତ ସର୍ବିବ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ହୁଇପୁଅ ପ୍ରଦେଖ୍ୟାତ ଓ ମିହିର ପାଚନା କଲେଜର ଛାତ୍ରଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ସହିତ ବି ମୋର ସମକ୍ଷ ଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାର ଦୁଇକଣ୍ଠ

ପୂର୍ବତନ ପୁଲିସ୍ ବିଭାଗୀୟ ମହାନିରୀକ୍ଷକ ବ୍ରଜବିହାରୀ ମିଶ୍ର ଓ ସୁର୍ଗତ ରାମକୃଷ୍ଣ ପାଢ଼ୀ Indian Policeରେ ଶିକ୍ଷାନବାଶ ରୂପେ ବଦୋବସ୍ତୁରେ ତାଳିମ ନେଉଥିଲେ ଏବଂ ନିକୁଞ୍ଜ କିଶୋର ରାୟ ଆଜ.ପି. ପରାକ୍ଷା ଦେଉଥିଲେ । ତେଣୁ ଆମ ସଂଖ୍ୟା କମ୍ ନଥିଲା । ମେଡ଼ିକାଲ କଲେଜରେ ବିଭିତ୍ତି ଭୂଷଣ ତ୍ରିପାଠୀ ଅଧ୍ୟନ କରୁଥିଲେ ଏବଂ କୈଳାସ ଚନ୍ଦ୍ର ତ୍ରିପାଠୀ, ଗିରିଜାଶଙ୍କର ଦାସମହାପାତ୍ର ଓ ରମ୍ଭନାଥ ସାହୁ ହାତସ ସର୍ଜନ ଥିଲେ । ଉଞ୍ଜନିଯରିଂ କଲେଜରେ ଥିଲେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ବେହେରା ଓ ସୁରେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ତ୍ରିପାଠୀ ।

ପାଟନା ରହଣି ବେଳେ ରତ୍ନ ସମ୍ପର୍କ କେତେ ବଳିଯାନ ତାହାର ଏକ ଦୃଷ୍ଟାତ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଥିଲି । ନୀବମଣି ସେନାପତି ଜଣେ ଓଡ଼ିଆ । ଓଡ଼ିଶା ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ହେବା ବିଷୟରେ ସେ ସମଲପୁରର ତେପୁଟି କମିଶନର ଥୁବାବେଳେ ସରକାରୀ ସରରେ ଯାହା କରିଥିଲେ ତାହା ନିଜେ ଲିପିବନ୍ଦ କରି ଯାଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଦେଶପ୍ରାତିର ଦୁଇଟି ଅଭୂଲା ଦୃଷ୍ଟାତ ନ ଦେଲେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନ୍ୟାୟ ହେବ । ତାଙ୍କ ସ୍ବୀଜଣେ ବଜାୟ ମହିଳା ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପୁଅମାନେ ବି କେତେକାଂଶରେ ବଜଳା କହୁଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ସେ ନିଜେ ଜଣେ ବିଶ୍ଵକ୍ରି ଓଡ଼ିଆ । ୧୯୪୧ ଜନଶଣନାର ଅବ୍ୟବହିତ ପୂର୍ବରୁ ସେ ମୋତେ ତକାଇ ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ ଯେ, ଆମେ ପାଟନାରୁ କିଛି ତାନ୍ତା ଉଠାଇ ଜନଶଣନାବେଳେ କେତେବେଳେ ସ୍ଵେଚ୍ଛାସେବୀଙ୍କୁ ସିଂହଭୂମିକୁ ପଠାଇ ସେଠାରେ ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଯେପରି କମ୍ ଲେଖା ନୁହେ ସେଥିପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବା ଉଚିତ । ନିଜେ ତଦଶଣାତ ପାଞ୍ଚ ହଜାର ଟଙ୍କା ତାନ୍ତା ଦେଲେ ଓ କହିଲେ, ତାନ୍ତା ତାଲିକାରେ ତାଙ୍କ ନାମ ନ ଲେଖିବାପାଇଁ, କାରଣ କଥାଟା ଜଣାପଢ଼ିଲେ ବିହାର ସରକାର ତାଙ୍କୁ ହୁଏତ ସଫେହ କରିବେ । ତାଙ୍କ ଆଦର୍ଶରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ବ୍ରଜବିହାରୀ ମିଶ୍ର ଓ ରାମକୃଷ୍ଣ ପାଢ଼ୀ ଉଭୟ ଶହେଟଙ୍କା ଲେଖାଏଁ ତାନ୍ତା ଦେଇ ସେମାନଙ୍କ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ ନ କରିବାକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ । ଏହିପରି ଭାବରେ ଆମେ ଦଶହତାର ଟଙ୍କା ତାନ୍ତା ଉଠାଇ ଓଡ଼ିଶାକୁ ପଠାଇଥିଲୁ ଏବଂ ସ୍ଵେଚ୍ଛାସେବୀମାନେ ସିଂହଭୂମିରେ କାର୍ଯ୍ୟକରିବାକୁ ଯାଇଥିଲେ । ୧୯୪୦ ଡିସେମ୍ବରରେ ରାତ୍ତିକେଣ୍ଠୀ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ୧୯୪୨ ନେବକୁ ସାର ଶାପୋର୍ଡ କ୍ରିପସ ଆଣିଥିବା ପ୍ରସ୍ତାବକୁ କଂଗ୍ରେସ ଓ ଗାନ୍ଧିଙ୍କ "Post-dated Cheque on a Crashing Bank." ଅର୍ଥାତ୍ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ୁଥିବା ଆଗିଲା ତାରିଖ ଦିଆ ଗୋଟିଏ ଚେକ୍ ରୂପେ ବର୍ଷନା କରି ଗୋଟିଏ ବିରାଟ ଆଦୋବନ ଆରମ୍ଭ କରିବାକାରି ମସୁଧା କରୁଥିବାକୁ ବଡ଼ାଟ ଲାତ୍ ଲିନ୍ଦିଥିଗୋ ଜାତୀୟ ସମାର ସାମ୍ବୁଖ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଘୋଷଣା କରି ଗୋଟିଏ ଭାଷଣ ଦେଇଥିଲେ । ତାହା ସମାଦପତ୍ରମାନଙ୍କରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ଦିନେ ଖରାବେଳେ ଅଧିକ ତକ୍ରତ ହରିଜାନ ଜଣେ ପିଅନ ହାତରେ ଲେଖି ପଠାଇଲେ, "ମୋତେ ଶାୟ୍ ଦେଖାକର ।" କାହିଁକି ଅଧିକ ତକାଇଲେ ବୋଲି ମୁଁ ଛାନିଆ ହୋଇ ଯିବାବେଳକୁ ସେ ମୋତେ କହିଲେ--"ସେନାପତି ସାହେବ ଯୋନ କରି ତକାଇଛନ୍ତି । ହୁମେ ଶାୟ୍ ଯାଇ ଦେଖାକର ।" ମୁଁ କିପରି ଏତେବାଟ ଯିବି ସେଇକଥା ଭାବୁଛି ସେ ଏତିକିବେଳେ ସେନାପତି ସାହେବ ପଠାଇଥିବା ଗାଢ଼ି ଆସି

ପହଞ୍ଚଲା ଓ ମୁଁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କ ବାସଗୁହକୁ ଗଲି । ସେ ମୋଡେ ଏକାତ୍ମରେ ତାକି କହିଲେ-- “ମୁଁ ଜାଣେ ତୁମର ଅର୍ଥାତାବ । ବଡ଼ଲାଟଙ୍କର ଏହି ଇଂରେଜୀ ଭାଷଣଟିକୁ ତୁମେ ଓଡ଼ିଆରେ ଏଇଠି ବସି ଅନୁବାଦ କରିଦିଅ । ତୁମେ ଏଥିପାଇଁ ସରକାରୀ ପାସିରୁ ପାଞ୍ଚଶହ ଟଙ୍କା ପାରିଶ୍ରମିକ ପାଇବ ।” ମୁଁ ତାହାର୍ତ୍ତିକଳି । ମୁଁ ବିଦ୍ୟାୟ ହୋଇ ଆସିବାବେଳକୁ ସେ କହିଲେ-- “ମୁଁ ଓଡ଼ିଆରେ କାହିଁକି ଅନୁବାଦ କରାଇଲି ଜାଣିଛ ? ସରକାର ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇଛନ୍ତି ଯେ, ସିଂହରୁମି ଓ ରାଷ୍ଟ୍ର ଜିଲ୍ଲାରେ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଓଡ଼ିଆ ଅଛନ୍ତି । ବଡ଼ଲାଟ ତାହାର୍ତ୍ତି ତାଙ୍କ ଭାଷଣ ଚାରିଆଦେ ପ୍ରଚାରିତ ହେଉ । ଏହି ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦଟି ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇ ସେହି ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କରେ ବନ୍ଧାୟିବ । ଏକ ପକ୍ଷରେ ବଡ଼ଲାଟଙ୍କ ଉଦେଶ୍ୟ ସଫଳ ହେବ । ଅପର ପକ୍ଷରେ ସେହି ଅଞ୍ଚଳଗୁଡ଼ିକରେ ଓଡ଼ିଆ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରସାର ହେବ ।” ଏହାର୍ତ୍ତି ଦେଶପ୍ରୀତି । ଅର୍ଥାତାବୁ ମୁଁ ଗ୍ରୀଷ୍ମକୁଟିରେ ଗାଁକୁ ଚାଲିଯିବାକୁ ଭାବିଥିଲି । ସେତକ ଟଙ୍କା ମିଳିଯିବାକୁ ମୁଁ ଗ୍ରୀଷ୍ମକୁଟିରେ ପାଚନାରେ ରହି ଏମ. ଏ. ପରାକ୍ଷା ଲାଗି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲି ।

ପାଚନାରେ ତକ୍ତର ରାଜେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦ ସବାକତ ଆଶ୍ରମରେ ରହୁଥିଲେ । ସେ କଣେ ପୂର୍ବତନ କଂଗ୍ରେସ ସଭାପତି । ସେ ମଧ୍ୟ କଂଗ୍ରେସ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର ସଦସ୍ୟ ଥିଲେ । ୧୯୪୭ ଅଗଷ୍ଟ ନଅ ତାରିଖ ଦିନ “ଭାରତ ଛାଡ଼” ଆଫୋଳନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ଓ ସେହିଦିନ କଂଗ୍ରେସର ତୁଳନାରେ ବନ୍ଦେଶ୍ୱର ନେତାମାନେ ବନ୍ଦେଶ୍ୱର କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର ଅନୁଷ୍ଠିତ ନିଶ୍ଚିନ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟି ଅଧିବେଶନରେ ଭାରତ ଛାଡ଼ ପ୍ରସ୍ତାବ ଗ୍ରହଣ କରିବା ପରେ ଗିରିପ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ । କଂଗ୍ରେସ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର ଅନ୍ୟତମ ସଭ୍ୟ ଡଃ ହରେକୁଷ ମହତାବ ମଧ୍ୟ ବନ୍ଦେଶ୍ୱର କିରିପ ହୋଇଥିଲେ । ରାଜେନ୍ଦ୍ର ବାବୁ କଣେ ଶ୍ଵାସରୋଗୀ । ସେଥିପାଇଁ ସେ ବନ୍ଦେ ଯାଇନଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ପାଚନାଠାରେ ଗିରିପ କରିବା ଲାଗି ଦିଲ୍ଲୀରୁ ଆଦେଶ ଆସିଲା । ଗାନ୍ଧିଙ୍କୀ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନେତାମାନଙ୍କ ଗିରିପ ସମ୍ବାଦ ଶୁଣି ରାଜେନ୍ଦ୍ର ବାବୁ ନଅ ତାରିଖ ସକାଳ ଏଗାରଟାବେଳେ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ପଢ଼ିଆରେ ଉଦ୍ବୋଧନ ଦେବାଲାଗି ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଥିଲା । ହଜାର ହଜାର ଲୋକ ସେଠାରେ ସମବେତ ହୋଇଥିଲେ । ୧୯୮୯ ରେ ବିଦ୍ୟୋହୀମାନେ ପ୍ୟାରିସର ବାଷାଇଲ ଜେଳକୁ ଭାଙ୍ଗିବା ପରି ପାଚନାବାସୀ ମନସ୍ତ କରିଥିଲେ । ଆମର ଏମ. ଏ. ପରାକ୍ଷା ଚାଲିଥାଏ । ଅଗଷ୍ଟ ଦଶ ତାରିଖ ଦିନ ଅଷ୍ଟମ ପତ୍ରର ପରାକ୍ଷା ଥିଲା । ପରାକ୍ଷାର ବିଷୟ ଥିଲା ‘ପ୍ରବନ୍ଧ’ । ନଅ ତାରିଖ ରାତିରେ କେତେକ ଯୁଗରେ ବିଦ୍ୟୋହୀମାନେ ନିଆଁ ଲଗାଇ ଦେଇଥିଲେ । ତେଣୁ ଅଷ୍ଟମ ପତ୍ର ପରାକ୍ଷା ହୋଇ ପାରିବ କି ନାହିଁ ଏ ବିଷୟରେ ଆମେ ସହାହାନ ଥିଲୁ । ଆମର ଦୁର୍ଗାର୍ଯ୍ୟ ଯେ ବି. ଏ. ପରାକ୍ଷା ବେଳକୁ ପରିଷିତି ପୁଣି ଏମ. ଏ. ପରାକ୍ଷା ବେଳକୁ ସୁଷ୍ଟି ହୋଇଗଲା । କାରଣ ଅବଶ୍ୟ ଭିନ୍ନ ଥିଲା । ନଅ ତାରିଖ ଦିନ ତକ୍ତର

ରାଜେସ୍ତ୍ର ପ୍ରସାଦ ଶିରପ ହୋଇଯିବା ପରେ ପାଟନାରେ ଭାରତ ଛାଡ଼ ଆବୋଳନର ସ୍ଵତ୍ତ୍ତୁପାତ ହେଲା । ଦଶ ତାରିଖ ଦିନ ସକାଳେ ପରୀକ୍ଷା ଦେବାକୁ ହୁଇଲର ସିନେଟ ହଲକୁ ଯିବା ବେଳକୁ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଛାଡ଼ ଦୁଆର ମୁହଁରେ ପିକେଟିଂ କରି ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଏ ସମ୍ବାଦ ପାଇ ଅଧାପକ ତକ୍ରର ଜ୍ଞାନଚାନ୍ଦଙ୍କ ନେବୁଡ଼ରେ ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ଅଧାପକମାନେ ସକାଳ ଆଠଟା ବେଳ ସରିକି ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ସେବିନ ଥିଲା ଅଷ୍ଟମ ପତ୍ର ପରୀକ୍ଷା । ଏହା ହେଉଛି ଶେଷ ପରୀକ୍ଷା । ତା'ପରେ ଆଉ ପରୀକ୍ଷା ନଥିଲା । ସାତଟା ପତ୍ରରେ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ସାରି ଅଷ୍ଟମ ପତ୍ର ଛାଡ଼ି ହୁଅଛା ନାହିଁ । ତେଣୁ ମୁଖ୍ୟ ଅଧାପକମାନେ ପରୀକ୍ଷାଥିମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ତରକୁ ଛାଡ଼ିଦେବାଲାଗି ପିକେଟିଂ କରୁଥିବା ଛାଡ଼ମାନଙ୍କୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଗଲେ । ସେମାନେ ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ କିମ୍ବା ପିକେଟିଂ ଉଠାଇଲେ ନାହିଁ । ମୁଁ ଜଣେ ଦରିଦ୍ର ପିଲା । ଗୋଟିଏ ପତ୍ରରେ ପରୀକ୍ଷା ନଦେଇ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଫେରିଗଲେ ତା' ପରବର୍ଷ ପରୀକ୍ଷା ଦେବାଲାଗି ପାଟନାକୁ ଆସିବା ଅସମବ ବୋଲି କହି ଉତ୍ତରକୁ ଯିବାକୁ କିଦି ଧରିଲି, ମୋତେ ନ ଛାଡ଼ିଲେ ମୁଁ ଡେଇକରି ଯିବି ବୋଲି ଧମକାଇଲି । ଶେଷରେ ସେମାନେ ମୋତେ ବାଧହୋଇ ଛାଡ଼ିଦେଇଲେ ଏବଂ ମୁଁ ସାଢ଼େ ଆଠଟା ବେଳକୁ ପରୀକ୍ଷାହଳକୁ ପଶିଲି । ମୋର ବହୁ ଗୁରୁଚରଣ ମହାତ୍ମି ପିକେଟିଂ ଯୋଗୁ ଉତ୍ତରକୁ ଯାଇ ନଯାଇବାରୁ ପରୀକ୍ଷା ଛାଡ଼ି ଚାଲିଆସିଲା । ପରବର୍ଷ ସେ ପରୀକ୍ଷା ଦେବାକୁ ଯାଇ ଏମ.୧.୩. ରେ ଦୃଢ଼ୀୟ ଶ୍ରେଣୀ ପାଇଲା । ଆମେ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ସାରିଲେ ବିଦ୍ରୋହୀମାନଙ୍କ ସହିତ ଯୋଗଦେବୁ ବୋଲି ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଇଥିବାକୁ ପରୀକ୍ଷା ପରେ ପରେ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ସହଯୋଗ କରୁ ଏବଂ ସେହିଦିନ ରାତିରେ ପାଟନା କଲେଇ ଅପିସରେ ବିଦ୍ରୋହୀମାନେ ନିଆଁ ଲଗାଇବାବେଳେ ମୁଁ ସେଠାରେ ଉପସିଦ୍ଧ ଥିଲି ।

ପରୀକ୍ଷାର ଅଧ୍ୟବହିତ ପୂର୍ବରୁ ଅଧିକ ତକ୍ରର ହରିଚାନ୍ଦ ମୁଜାଫରପୁରର ଗ୍ରାମର ଭୂମିହର ବ୍ରାହ୍ମଣ କଲେଇ (ବର୍ତ୍ତମାନ ଲଜ୍ଜାଟେହିହ କଲେଇ)ର ଅଧିକ ବୁଝେ ବଦଳି ହୋଇଯାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପ୍ଲାନରେ ଆସିଥିଲେ ରେତେନସା କଲେଇର ପୂର୍ବତନ ଅଧିକ ଶ୍ରୀ ହର୍ଷାନନ୍ଦ ରାଧାକୃଷ୍ଣବାନ୍ଦେଶ୍ୱର । ସେ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ଆଇ.ଇ.୬୪ ଅପିସର । ପୂର୍ବରୁ ସେ ବିହାରର ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ପ୍ରୌଢ଼ଶିକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ସାମାନ୍ୟ ଭରା ଦେଇ ବ୍ୟବହାର କରିବାଲାଗି ଶିକ୍ଷା ମନ୍ତ୍ରୀ ତକ୍ରର ସମ୍ବନ୍ଧ ମାମୁଦଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ମନ ଅଟେକ ହେବାରୁ ସେ ପୁନର୍ବାର ଅଧିକ ପଦକୁ ଫେରି ଆସିଥିଲେ । କଲେଇ ଅପିସରେ ନିଆଁ ଲାଗିବାବେଳକୁ ବାଥୁଜା ସାହେବ ସେଠାରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ସେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ପ୍ରତିରୋଧ କଲେ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ କହିଲେ—“ତୁମେ ଯାହା କରୁଛ ସେଥିପାଇଁ ତୁମେ ଦାୟୀ ରହିବ । ମୁଁ ତୁମକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରି ପାରିବି ନାହିଁ ।” ଅଧିକ ଆସିବାରେ ଏତିକି ଲାଭ ହେଲା ଯେ, କଲେଇ ଅପିସ ପୂର୍ବପୂରି ପେଡ଼ିରଙ୍ଗା ନାହିଁ । ନିଆଁ ଲଗାଇଥିବା ନେତାମାନେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ତରି ପକାଇଗଲେ । ତେଣୁ ପୁରୁଣା କାରଜପତ୍ର ବଞ୍ଚିଗଲା ।

ଦଶ ତାରିଖ ରାତିରେ ପାଚନା ସହରର ଅବସ୍ଥା ଅସମାଳ ହୋଇଗଲା । ଲୋକେ ସୁତଃ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ରାତ୍ରାରେ ଥିବା କେତେଗୋଡ଼ି ପୋଲ ଭାଙ୍ଗି ପକାଇଲେ । ବିଜୁକ ଓ ଟେଲିଫୋନ ତାର କଟାଇଲା ଏବଂ ଶୁଣ୍ଡଗୁଡ଼ିକୁ ଓପାଡ଼ି ଦିଆଗଲା । ତଥାପି ମହେନ୍ଦ୍ର ଅଞ୍ଚଳୀ ମନ୍ଦିର ବାଟେ ଗର୍ଭନିବାଗ ଯାଇ ହେଉଥିଲା । ଏଗାର ତାରିଖ ଦିନ ଛାତ୍ରମାନେ ସତିବାଳୟ ଉପରେ ଚଢ଼ି ଜାତୀୟ ପତାକା ଉଡ଼ାଇବାଲାଗି ଉଦୟମ କଲେ । ସେତେବେଳେ ରାତ୍ୟପାଳଙ୍କ ଶାସନ ଥାଏ । କଂଗ୍ରେସ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳଗୁଡ଼ିକ ୧୯୯୯ ମସିହା ନଭେମ୍ବର ମାସରୁ ଇଂରେଜ ସରକାର ରାତକୁ ଦିତୀୟ ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧରେ ପୂରାଇ ଦେଇଥିବା ଯୋଗୁ ଇଷ୍ଟପା ଦେଇ ସାରି ଥାଆନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ରାତ୍ୟପାଳ ଥାଆନ୍ତି ସାର ଚମାୟ ଶୁଆର୍ଟ । ସତିବାଳୟ ଉପରେ ଜାତୀୟ ପତାକା ଉଡ଼ିଲେ ଇଂରେଜ ଶାସନ ଲୋପ ପାଇଗଲା ବୋଲି କାଳେ ଧାରଣା ହେବ ଏହି ଆଶକାରେ ନିର୍ମମ ଅତ୍ୟାଚାର କରିବା ଲାଗି ସେ ପୁଲିସ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ । ଜଣକ ପରେ ଜଣେ ଛାତ୍ର ଜାତୀୟ ପତାକା ଉଡ଼ାଉଥାଆନ୍ତି । ପୁଲିସ୍ ଜଣକ ପରେ ଜଣନ୍ତୁ ଶୁଳ୍କ କରି ମାରି ଦେଉଥାଏ । ଏହିପରି ଏଗାର ଜଣ ଛାତ୍ର ମରିଯିବା ପରେ ସମବେତ ହଜାର ହଜାର ଲୋକ ହିସ୍ପ ପାଲଟିଗଲେ ଓ ପୁଲିସ୍ ଉପରକୁ ତେଜା ପଥର ପୋପାଡ଼ିଲେ । ପୁଲିସ୍ ଚାରିଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ଅଣ୍ଠାଦୁନିଆ ଶୁଳ୍କ କଲାଇବାକୁ ଆମେ ସବୁ ବୌଢ଼ି ପକାଇ ଆସିଲୁ । ରାଧାନାଥ ରଥ ସେତେବେଳେ ଷଷ୍ଠ ଶ୍ରେଣୀରେ ଥାଆନ୍ତି । ସେ ବୌଢ଼ି ଆସୁ ଆସୁ ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ରେ ଶୁଳ୍କ ବାଜିଲା ଓ ସେ ସେଇଠି ପଢ଼ିଗଲେ । କାଳେ ପୁଲିସ୍ ଆଉଥରେ ଶୁଳ୍କ କରି ତାଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରି ଦେବ ଏହି ରୟରେ କେତେଜଣ ବହୁ ତାଙ୍କୁ କାନ୍ଧରେ ଚେକି ବୌଢ଼ିଲେ । ଆମଙ୍କୁ ଏ ଖବର ଜଣା ନଥାଏ । ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଛାତ୍ରବାସରେ ପହଞ୍ଚ ଆମେ ଏ ସମାଦ ପାଇଲୁ । ରାଧାନାଥ ଆମ ଛାତ୍ରବାସ ନିକଟରେ ସମ୍ମଲପୁର ପୂର୍ବତନ ତେପୁଣି ମାରିଷ୍ଟେଟ ସ୍ଵର୍ଗତ ଭାରତ ଚନ୍ଦ୍ର ନାୟକଙ୍କ ଘରେ ରହୁଥାଆନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ଆମେ ଛାନିଆ ହୋଇଗଲୁ ଓ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ପାଚନା ଛାତ୍ରବାସକୁ ମନସ୍ତ କଲୁ । ସେହି ଏଗାର ତାରିଖ ରାତିରେ ଇଂରେଜ ସୈନ୍ୟବାହିନୀର ସୈନ୍ୟମାନେ ପାଚନାରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଶାନ୍ତି ଶୁଳ୍କା ରକ୍ଷା କରିବା ଦାୟିତ୍ବ ବହନ କଲେ । ଚାରିଆଡ଼ ଆଖିବୁଜା ଶୁଳ୍କ ଚାଲିଲା ।

ତା'ପର ଦିନ ସକାଳେ ଆମେ ପାଚନା ଜଙ୍ଗସନ ରେଳ ଷେସନକୁ ଯାଇ ରେଳଗାଡ଼ି ବିଷୟରେ ଅନୁସାରା କଲୁ । ସମାଦ ପାଇଲୁ ଯେ ବହୁ ଛାନ୍ଦରେ ରେଳ ରାତ୍ରାକୁ ଓପାଡ଼ି ଦିଆଯାଇଛି । କେତେକ ପୋଲ ବି ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଛି । ଗାଡ଼ି କଲିକତା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ସେଠାରେ ଶୁଣିଲୁ ଯେ ଗଣେଶ୍ଵର ମିଶ୍ର ସକାଙ୍କ ଗୋଟିଏ ଗାଡ଼ିରେ ଚଢ଼ି ପାଚନାକୁ ଚାଲି ଯାଇଛି; କିନ୍ତୁ ସେ ଗାଡ଼ି ବାଟରେ ରହିଯିବାକୁ ବାଧ । ତେଣୁ ଆମେ ଅନ୍ୟବାଟେ ପାଚନା ଛାତ୍ରବାସକୁ ମନସ୍ତ କରି ଷେସନକୁ ପୁଢ଼ାପୁଢ଼ିକି ଧରି ଫେରି ଆସିଲୁ । ଛାତ୍ରବାସକୁ ଫେରି ନ ଯାଇ ନିରାପରା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଓଡ଼ିଆ ଓକିଲ ପିତାମହ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଘରକୁ ଗଲୁ । ସେଠାରୁ ସଞ୍ଜବେଳେ ଛାତ୍ରବାସକୁ ବୁଲି ଆସି ସମାଦ ପାଇଲୁ ଯେ, ଦୁଇଜଣ ଗୋରା ସୈନ୍ୟ ଛାତ୍ରବାସ ନିକଟରେ

କଟାଯାଇଥିବା ରାସ୍ତାକୁ ଯୋଡ଼ିବାଲାଗି ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକଙ୍କୁ ବାଧ କରି ସେମାନେ ଅମଙ୍ଗ ହେବାରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ମାରଧର କରିଛନ୍ତି । ତତ୍ତ୍ଵଧରେ ତତ୍କର ଓ ଶ୍ରୀମତୀ ଜ୍ଞାନଚାନ୍ଦ ମଧ୍ୟ ମାଡ଼ଖାଇ ଆହତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଆମେ ଶୁଣିଲୁ ବିନା, ତରରେ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଇ ପାରିବୁ ନାହିଁ ।

ଜଣେ ଉତ୍ତରଲୋକଙ୍କ ସାହାୟ୍ୟରେ ଆମେ କେତେଜଣ ପାଚନା ସହରକୁ ଶୀଘ୍ର ଛାଡ଼ିବା ଲାଗି ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ଗୋଟିଏ ଦେଶୀ ତଙ୍ଗରେ ମୁଖେର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯିବାକୁ ଛାଇ କଲୁ । ମୁଖେରୀତାରୁ ଜାହାଜ ଯାଏ ପୂର୍ବରଙ୍ଗର ଗୋଆଲୋଯୋ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ସେଠି ପହଞ୍ଚଗଲେ ରେଳରେ କଜିକତାର ସିଆଳଦା ଷ୍ଟେସନ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସି ହେବ । ଅନେକ ବନ୍ଦୁ ଏ ଦୁଃସାହସ ନ କରିବାକୁ ଆମକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଲେ; କିନ୍ତୁ ପାଚନାରେ ରହିଲେ ଜୀବନ ବିପନ୍ନ ହେବ ବୋଲି ଆଶଙ୍କା କରି ଯେଉଁ ଉପାୟରେ ହେଲେ ବି ପାଚନା ଛାଡ଼ିବାକୁ ମନ୍ୟ କଲୁ । ତଙ୍ଗାବାଲା ପାଞ୍ଚଶହ ଚଙ୍ଗା ନେବ ବୋଲି ଛାଇ ହେଲା । ଆମେ ତେର ତାରିଖ ଦିନ ସକାଳେ ଗଜାନଦୀର ପାଲେଜା ଘାଟରୁ ନୌକା ଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ କଲୁ । ତା'ପର ଦିନ ଅପରାହ୍ନରେ ବାଢ଼ ଅନୁବିଭାଗ ଯାହାକି ଏବେ ଗୋଟିଏ ଜିଲ୍ଲାରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି ତାହା ମୋକାମା ଘାଟରେ ତଙ୍ଗା ଲଗାଇ ଆବଶ୍ୟକ ଖାଦ୍ୟ ପଦାର୍ଥ କିଣିବା ଲାଗି ସହର ଭିତରକୁ ଗଲୁ । ସେଠାରେ ଏସ.ଟି.ଓ. ଆଆନ୍ତି ଶ୍ରୀମୁଖ ରୈଗର ଦର ପାଣେ ଆଇ.ସି.ଏସ. ଯେ କାଳକ୍ରମେ ଉପରକୁ ଉଠି ଉଠି ପଣ୍ଡିମବଙ୍ଗ ତଥା ପଞ୍ଚାବର ରାଜ୍ୟପାଳ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଆମେ ଶ୍ରୀ ପାଣ୍ଡେକୁ ପରିଚୟ ଦେଇ ଖାଦ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ କିଣିବା ଲାଗି ସାହାୟ୍ୟ ମାରିଲୁ । ସେତେବେଳେ ମୋକାମା ଘାଟ ରେଳ ଗୋଦାମରେ ଲୋକେ ନିଆଁ ଲଗାଇ ଦେଇ ଆଆନ୍ତି ଓ ତାହା ହୁ ହୁ ହୋଇ ଜନ୍ମଥାଏ । ତେଣୁ ବଜାରକୁ ଯିବାଲାଗି ଆମକୁ ଡର ଲାଗିଲା । ସହରଚିକୁ ଗୋରା ସୈନ୍ୟମାନେ ଅଧିକାର କରି ରହିଆଆନ୍ତି । ବାଢ଼ ଥିଲା ପାଚନା ଜିଲ୍ଲାର ଅନୁବିଭାଗ । କାଳେ ସୈନ୍ୟମାନେ ଅଯଥା ଅତ୍ୟାଚାର କରିବେ ଏହି ଆଶଙ୍କାରେ ପୂର୍ବ କଥତ ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ଶ୍ରୀମୁଖ ଆର୍ଟର ମୋକାମା ଘାଟରେ ଆଆନ୍ତି । ଆମେ ଦଳେ ଛାତ୍ର ତଙ୍ଗାରୁ ଓହ୍ଲାଜକୁ ବୋଲି ଜାଣି କାଳେ ଆମେ ବିଦ୍ରୋହାପ୍ତି ତେଜିବାକୁ ଆସିଲୁ ଏହି ଆଶଙ୍କାରେ ସୈନ୍ୟମାନେ ବନ୍ଦୁ ଦେଖାଇ ଆମକୁ ଗୋଟିଏ ଜଳଶିଆ ଦୋକାନରେ ଅବରୋଧ କଲେ । କ'ଣ ହୋଇଛି ବୋଲି ଦେଖିବାକୁ ଆର୍ଟର ସାହେବ ଦୌଡ଼ି ଆସିଲେ । ସେ ମୋଡେ ଦେଖିବା ମାତ୍ରେ ପଚାରିଲେ, “ଦାଶ, ଦୁମେ ପାଚନା କଲେଇର ଛାତ୍ର ନା, ଏଠାକୁ କାହିଁକି ଆସିଛ ?” ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଆମ ଦୁଃଖ କାହାଣୀ କହିବାରେ ସେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଫେରିଯିବାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ ଏବଂ ଆମକୁ ସହଜରେ ଜିନିଷ ଯୋଗାଇ ଦେବାଲାଗି ଶ୍ରୀ ପାଣ୍ଡେକୁ କହିଲେ । ଅଛି ଆଶ୍ରମ୍ୟର କଥା ଯେ ଆମ ପାଇଁ ସେ ପଇସା ଦେଇଦେବେ ବୋଲି ଏସ.ଟି.ଓ.ଙ୍କୁ କହିଦେଲେ । ଦୁଇଜଣ ସୈନ୍ୟକୁ କହିଲେ ସେମାନେ ଯେପରି ଆମକୁ ବିନା ବାଧାରେ ତଙ୍ଗା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପହଞ୍ଚାଇ ଦିଅନ୍ତି । ସନ୍ଧ୍ୟାହେବା ଆଗରୁ ଆମ ତଙ୍ଗା ପିଟିଯିବା ଉଚିତ ବୋଲି କଲେକ୍ତର ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ ।

ଏହି ତଙ୍ଗାରେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହିତ ବିଧୁଭୂଷଣ ଦାସ ଓ ତାଙ୍କ ଭାଇ ଉଞ୍ଜିନିଯରିଂ ଛାତ୍ର କାମିନୀ ମୋହନ ଦାସ ମଧ୍ୟ ଥିଲେ । ଅନ୍ୟ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ନାମ ମୋର ମନେ ପଡ଼ୁନାହିଁ ।

ସେହିଦିନ ରାତିରେ ଆମେ କିଛି ବାଟ ଆସିଲୁ ଦେଖିଲୁଯେ, ଆମ ଉପରେ କୁକୁରୁ କିଏ ଚର୍ଚିଲାଇଟ୍ ପକାଉଛି । ଆମେ ଡରିଗଲୁ । ଯଥାଗ୍ରୀ ତଙ୍ଗା ବୋହି ନେବାକୁ ନାରିଗାକୁ କହିଲୁ । ନାଉରୀ କହିଲା ଯେ, ସେ ଅଞ୍ଚଳରେ ଉକେଇତ ମାତ୍ରିଛନ୍ତି ଓ ଆଲୁଅ ପକାଉଥିବା ଲୋକେ ହୃଦୟ ତକାଏତ ହୋଇ ପାରନ୍ତି । ଆମେ କୁକୁରୁ ଗଲେ ସେମାନେ ହୃଦୟ ସର୍ବସ୍ଵ କୁଟି କରିନେବେ । ଭାବନରେ ବି ମାରି ଦେଇ ପାରନ୍ତି । ମୁକାମା ଘାଟରେ ପେଟେ ଜଳଶିଆ ଖାଇଥିଲୁ । ରୋଷେଇବାସ ସରଜାମ ବି ସଂଗ୍ରହ କରିଥିଲୁ । ଭାଗ୍ୟକୁ କିଛି ଛତ୍ରା ବି କିଶିଆଉ । ରାତିରେ ଖାଇବା ଦରକାର ନଥିଲା । ଆମ ବୁର୍ଜାଗ୍ୟକୁ ରାତିରେ ବର୍ଷା ହେଲା । ତଙ୍ଗାରେ ଛାତ ନଥିଲା । ସମସ୍ତେ ଓଦା ହୋଇଗଲୁ । ତା'ପର ଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳକୁ ଆମେ ଆଲୁଅ ଦେଖି ତଙ୍ଗାକୁ କୁଳରେ ଲଗାଇଲୁ । ରୋଷେଇ କରିବା ଉଦେଶ୍ୟ ଥିଲା । ଆମେ କେତେବୁଦ୍ଧିଏ ଅଛ ବୟସ ଯୁବକ ବୋଲି ଦେଖି ଜଣେ ବୁଢ଼ା ଆମକୁ ଶୀଘ୍ର ଚାଲିଯିବା ଲାଗି ପରାମର୍ଶ ଦେକା; କାରଣ ସେ ଗ୍ରାମଟିରେ ବହୁତ ହିସ୍ପ ଲୋକ ଥିଲେ । ଆମେ ପୁଣି ତଙ୍ଗାରେ ବସି ଚାଲିଲୁ । ତା'ପର ଦିନ ଅର୍ଥରାତ ଅଗର୍ଷ ଶୋଇ ତାରିଖ ରାତି ନଅଟାବେଳେ ମୁଝେର ଘାଟରେ ତଙ୍ଗା ଲାଗିଲା । ନାଉରୀକୁ ଟଙ୍କା ଦେଇ ବିଦା କରିଦେଲୁ ସିନା, ମାଲପତ୍ର ଓହୁର କୁଳରେ ପହଞ୍ଚି ଶୁଣିଲୁ ଯେ, ମୁଝେରରେ ରାତ୍ରି କପ୍ତନ୍ୟ । ରିତରକୁ ଗଲେ ହୃଦୟ ଜଗୁଆଳି ସୀନ୍ୟ ଶୁଣି କରିଦେବ; ତେଣୁ କେତେବୀର ରାତ୍ରୀୟ ଫୋଲିସି ରାତିରେ ସେଇ ଘାଟରେ ଶୋଇ ପଡ଼ିବାଲାଗି ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ । ଆମେ ସେଇଠି ତଳେ ଶୋଇଲୁ । କାଳେ କିଏ ଆମ ଜିନିଷ ତୋରାଇ ନେବ ଏଥପାଇଁ ଦୁଇଜଣ ଲେଖାଏଁ ପାଇଁ କରି ଜଣିଲେ ଓ ପୁଲିସ୍ ଲୋକେ ମଧ୍ୟ ଆମକୁ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ ।

ଗୋଆଲୋଦୋକୁ ଯିବା ଲାଗି ଜାହାଜ ମୁଝେରଠାରେ ଲଙ୍ଘର ପକାଇଥାଏ । ଆମେ ସେଥରେ ଯିବାଲାଗି କପ୍ତାନଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କଲୁ । ସେ କହିଲେ, “କଲେକ୍ଟରଙ୍କ ବିନାନ୍ତୁମାତିରେ କୌଣସି ଯାତ୍ରୀ ଜାହାଜରେ ଚଢ଼ି ପାରିବେ ନାହିଁ; ତେଣୁ ଅନୁମତି ପଡ଼ୁ ଦରକାର । ସମସ୍ତେ ଜାହାଜ ପାଖରେ ରହିଲେ । ଆମେ ଦୁଇ ତିନିଜଙ୍ଗ କଲେକ୍ଟରଙ୍କ କୋଠିକୁ ଗଲୁ । କଲେକ୍ଟର ଆଆଏ ଜଣେ ବଜାଳି-ତାଙ୍କ ନାମ ନିର୍ମଳେନ୍ଦ୍ର ବହୁସି ଆଇ.ସି.ୱେ. । ୧୯୭୯ରେ ଜୈସାରି ସାହାଣୀ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ଆନ୍ତରିକ ରାଜ୍ୟରେ ଜଣତାନ୍ତିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ବିଷୟରେ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଦଳ ଦ୍ୱାରା ଆୟୋଜିତ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଗୋଟିଏ ପାଠବୁରେ ମୁଖ୍ୟବସ୍ତୁ ହୋଇ ମୁଁ ଯାଇଥିବାବେଳେ ପୁଣିଥରେ ବକ୍ଷି ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ ହୋଇଥିଲା । ଏବଂ ପୁରୁଣା କଥା ମନେପକାଇ ମୁଁ ଜଣେ ଦୁଃସାହସିକ ବ୍ୟକ୍ତି ଗୋଟି ସେ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ନାରାୟଣ ସିଂହଦେଶ୍ୱର କହିଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କ ସହିତ ଜାଗାରେ କଥାବାର୍ତ୍ତ କରି ଆମ ଦୁଃଖ ଜଣାଇ ଅନୁମତି ଭିକ୍ଷା କଲି । ସେତିକିବେଳେ ଜଣେ ସବତେପୁଣି ମାକିଷ୍ଟ୍ରେଟ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଆସିଲେ । ତାଙ୍କ ନାଁ ହେଉଛି ଅଞ୍ଜନୀ କୁମାର ବର୍ମା । ଅଞ୍ଜନୀ ମୋର ସହାଯାଯୀ । ସ୍ଵାତକୋରର ଛାତ୍ରବାସର ମୁଁ

ଥିଲି କମନରୁମ ସେକ୍ରେଟେରୀ ଓ ସେ ଥିଲା ଯୁଗ୍ମ ସାଧାରଣ ସମାଦକ । ସେ ହିନ୍ଦି ବିଭାଗର ଷ୍ଣ୍ଣ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଡୁଥିବାବେଳେ ସଦେପୁଟି ହୋଇଥିଲା ଓ ମୁଖେରରେ ଅବସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା । ଆମେ ପରସର ଚାର୍ଟ ହସାହସି ହେବାରୁ ଆମେ ପୂର୍ବ ପରିଚିତ ବୋଲି କଲେବୁରକର ଧାରଣ ହେଲା । ସେ ମର୍ମାକୁ ପଢ଼ିଦେଲେ । ଆମେ ସହପାଠୀ ଓ ଛାତ୍ରାବାସର ସହଅତେବାସୀ ବୋଲି ଜାଣି ଆମକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାଲାଗି ଅଞ୍ଜନିକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ । ନିଜେ ଅନୁମତି ପତ୍ର ଲେଖିଦେଲେ ଓ ଆମକୁ ଜାହାଜରେ ଚଢାଇ ଦେବାକୁ ଅଞ୍ଜନିକୁ ଆମ ସହିତ ପଠାଇଦେଲେ । ସେ ଯାତ୍ରକୁ ଆସି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଡାକି ନେଇ ହୋଟେଲରେ ସରକାରୀ ଖର୍ଚ୍ଚରେ ଆମକୁ ଖୁଆଇ ଦେଲା ଓ ପରେ ଜାହାଜରେ ବସାଇ ଦେଲା । ସେଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟା ପାଞ୍ଚଟାରେ ଜାହାଜ ଛାଡ଼ିଲା; କାରଣ ଛାଞ୍ଚା ବାଜିଲେ କର୍ତ୍ତ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯିବ ।

ସେ ଜାହାଜର ସବୁ କର୍ମଚାରୀ ମୁସଲମାନ । ମୁଖେରଠାରୁ ଜାହାଜ ଆସେ ବଜଳାର ଗୋଆଲୋଦୋ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ମୋଟ ଦୁଇଦିନର ଜଳଯାଉତ୍ତା । ପ୍ରଥମରେ ମୁଁ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ପରେ ମୁଁ ଜଣେ ହିନ୍ଦୁ । ତେଣୁ ଦୀଘ୍ୟ ଦୁଇଦିନ କାଳ ଛତ୍ରଆ ଖାଇ ଜାହାଜରେ ରହିଲୁ । ଦୃଢ଼ୀୟ ଦିନ ଅପରାହ୍ନ ପାଞ୍ଚଟାବେଳେ ଗୋଆଲୋଦୋରେ ଓହୁଆଇ ଭାତ ଖାଇବାକୁ ବ୍ୟାକୁଳ ହେଲୁ; କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ଭିଷ୍ଟ ଯୋଗୁ ହୋଟେଲରେ ଭାତ ମିଳୁନଥାଏ । ସାମାନ୍ୟ ଜଳଖିଆ ଖାଇ ସିଆଲଦା ସେସନକୁ ଆସିବାଲାଗି ରେଳ ଟିକେଟ କିଣିବାକୁ ଗଲୁ । ସେତେବେଳର ରେଳ ଅବସ୍ଥା ନ କହିଲେ ଚଳେ । ସିରରେ ବସିବା ତ୍ରୁଟିରର କଥା, ଠିଆ ହେବାକୁ ଥାନ ନଥାଏ । ରେଳ ଟିକେଟ ପାଇବା କାଠିକର ପାଠ । ଏତେ କଷକରି ଆସି ଦୁଇଘଣ୍ଡା ପରେ କଲିକତା ସିଆଲଦା ସେସନକୁ ଯାଇ ନ ପାରିବା ଅତି ଦୁର୍ଗାଗ୍ୟଜନକ ମନେହେଲା । ଭଗବାନ ଆମକୁ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ । ମୁଁ କଲେଜିଏଟ ସ୍କୁଲରେ ପଡ଼ିବାବେଳେ ଆମ ସ୍କୁଲର କାଠ କାମ ଶିଖିଅଥିବା ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପୁଅ ସତ୍ୟତ୍ରୁତ ଦାଶଗୁଡ଼ ମୋର ସହପାଠୀ ଥିଲା । ଟିକେଟ କରିବାକୁ ଯିବା ବେଳକୁ ଦେଖିଲି ଯେ, ସେ ଟିକେଟ ବିକ୍ରି କରୁଛି । ମୁଁ ତାକୁ ଦେଖି ଦୋ ଦୋ ଚିହ୍ନା ହେଲି; କିନ୍ତୁ ସେ ମୋତେ ଦେଖିବା ମାତ୍ରକେ ଚିହ୍ନି ପାରିଲା ଓ କାମ ଛାଡ଼ି ବାହାରକୁ ଦୌଡ଼ିଆସି ମୋତେ କୁଷାଇ ପକାଇଲା । ଆମ ଦୁର୍ଦଶ କଥା ଶୁଣି ସେ ଆମକୁ ସିଆଲଦା ଯାଉଥିବା ଗୋଟିଏ ଲେଗାଡ଼ିରେ ଜଣେ ଟି.ଟି.ଆର. କ ସାହାଯ୍ୟରେ ବିନା ଟିକେଟରେ ବସାଇଦେଲା । ଆମେ ସୁରଖ୍ୟରେ ଆସି ସିଆଲଦାରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ସେତେବେଳକୁ ରାତି ଦଶଟା ।

ସିଆଲଦାରୁ ଡିଶାକୁ ଶାଦି ନାହିଁ । ଶାଦି ଧରିବାକୁ ହେଲେ ହାଉଡ଼ା ସେସନକୁ ଆସିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ସାମ୍ରଦାୟିକ ଗଣ୍ଡଗୋଳ ଓ ଯୁଦ୍ଧକାଳୀନ ପରିଷିତି ଯୋଗୁ ରାତିରେ ସେସନ ବହ । ରାତି ନ’ଟା ପରେ ରିକ୍ବସା ବା ଯୋଡ଼ାଗାଡ଼ି ମିଳିବା କଷ । ତଥାପି ଆମେ ସିଆଲଦାରୁ ହାଉଡ଼ା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶହେଜଳା ଭଡ଼ାଦେବୁ ବୋଲି କହି ଗୋଟିଏ ଯୋଡ଼ାଗାଡ଼ିରେ ବସିଲୁ । ମୂର୍ଖତା ଯୋଗୁ ମୁଁ ଯୋଡ଼ାଗାଡ଼ି ବାଲାକୁ କହିଲି ଆମକୁ ବାଟରେ ଗୋଟିଏ ହୋଟେଲରେ ଖୁଆଇ ସେ ହାଉଡ଼ା ସେସନକୁ ନେଇ । ସେ କିନ୍ତୁ ଜଣେ ତକାଯତ । ସେ ଆମକୁ ଗୋଟିଏ ମୁସଲମାନ

ହୋଟେଲକୁ ନେଇଶଳା ଏବଂ ସେଠି ଖାଇବାଲାଗି ଯୋଗାଡ଼ କଲା । ଆମେ ଗାଡ଼ିରୁ ଓହାଉଛୁ ସେଠାରେ ଥିବା ଆଉ ଦୁଇ ତିନି ଜଣ ଲୋକ ଗାଡ଼ିବାଲା ସହିତ ଠାରରେ କଥାବାର୍ତ୍ତ ହେବାର ଦେଖିଲୁ । ମୋର ସଦେହ ହେଲା । ସେତେବେଳକୁ ବିଧୁଭୂଷଣ ଦାସ ଖାଇବା ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଲାଗି । ମୁଁ ଓ ଦେବେନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ଗାଡ଼ିକୁ ଜଗିକରି ଥାଉ । ଏହି ଠାରର ଦେଖି ମୁଁ ବିପଦର ସକେତ ପାଇଲି ଓ ଯେଉଁମାନେ ଖାଇବସିଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ତଦ୍ଦକ୍ଷଣାତ ଉଠାଇଆଣି ହାଉଡ଼ା ସ୍ନେହନକୁ ଢାଳିଲୁ ।

ରାତି ବାରଟାରେ ହାଉଡ଼ା ସ୍ନେହନରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ସେତେବେଳକୁ ସ୍ନେହନ ବନ୍ଦ । ଗୋରା ସୈନ୍ୟ ସ୍ନେହନକୁ ଜଗି ଥାଆନ୍ତି । ମୁଁ ଗାଡ଼ିବାଲାକୁ କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା ଭଡ଼ା ଦେଲି । ସେ ଜବାବ ଅନୁସାରେ ଶହେରଙ୍କା ଓ ବାଟରେ ଆମେ ଖାଇଥିବାର ଏହିଭଳି ଭାବେ ଦୁଇଶହ ଟଙ୍କା ଦାବୀ କରି ପ୍ରବଳ ପାରିଦୂଷ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲା । ଏହି ପାରିଦୂଷ ଶୁଣି ଜଣେ ଗୋରାସୈନ୍ୟ ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚି ସୁକଥା ବୁଝିଲା ଏବଂ କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କାନେଇ ଶାୟ ସ୍ନେହନ ହତା ଛାଡ଼ି ଯିବାକୁ ତାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲା । ସେ ଜୀବନ ବିକଳରେ ପଳାଇଲା । ତା'ପର ଦିନ ସକାଳେ ଆମେ ପୁରୀ ପାସେଞ୍ଚର ଗାଡ଼ି ଧରି ରାତିରେ କଟକରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ସେତେବେଳକୁ ବିଧୁଭୂଷଣ ଦାସ ଓ ତା' ତଳ ଭାଇ ଯାମିନି ମୋହନ ଦାସ ପାଟନାରୁ କିପରି ଆସିବେ ସେଥିପାଇଁ ଚିତ୍ତିତ ହୋଇ ତାଙ୍କ ବାପା ରାଯ ସାହେବ ଦୁର୍ଗାଚରଣ ଦାସ ପାଟନାକୁ ଯିବା ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ କରୁଆଥାନ୍ତି । ଦୁଇପୁଅ ଘରେ ପହଞ୍ଚିବାରୁ ସେ ଯେ କେବଳ ଆଶ୍ରମ ହେଲେ ସେତିକି ନୁହେଁ, ମୋତେ ସାଧୁବାଦ ଜଣାଇବା ଲାଗି ମୁଁ ରହୁଥିବା ରାଯବାହାରୁର ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜଙ୍କ ଘରେ ସକାଳୁ ପହଞ୍ଚିଲେ । ମୋର ଦୁଃସାହସ ଯୋଗୁ ସେ ଏପରି ପ୍ରୀତ ହୋଇଥିଲେ ଯେ ସେ ମୋତେ ପରେ କେବଳ ଯେ ନାନା ଭାବରେ ସାହାୟ କରିଥିଲେ, ସେତିକି ନୁହେଁ; ସେ ଓ ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ କବି ନିର୍ମଳା ଦେବୀ ସେମାନଙ୍କ ମୁତ୍ର୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋତେ ପୁତ୍ରବଦ ବିବେଚନା କରୁଥିଲେ । ଏ ଲୋମହର୍ଷଙ୍କ ଯାତ୍ରା ଅନେକ ବିଶ୍ୱାସ କରି ନ ପାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଏବେ ଅବସରପ୍ରାସ୍ତ ଉଚ୍ଚଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଛାୟା କୁଳପତି ତଥା ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଅଧାପକ ବିଧୁଭୂଷଣ ଦାସ ତାଙ୍କର ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ନିକଟରେ ଏହା ବର୍ଷନା କରୁଥିଲେ ବୋଲି ମୁଁ ସମାଦ ପାଇଛି । ଆମେ ଆସି ପହଞ୍ଚିବାର ପ୍ରାୟ ପନ୍ଦରଦିନ ପରେ ଆମ ଅଜାଣତରେ ଓ ଆମ ସହିତ ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା କରି ଗଣେଶ୍ୱର ମିଶ୍ରଙ୍କ ନେତୃତ୍ବରେ ଯେଉଁମାନେ ରେଳଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ, ସେମାନେ ଆସି ଡିଶାରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ଗେଲରେ ତ ଆସିପାରିଲେ ନାହିଁ, ଯେଉଁ ରେଳଗାଡ଼ିରେ ଚଢ଼ି ଯାଇଥିଲେ, ସେ ଆଗକୁ ଯାଇ ନ ପାରିବାରୁ ସେହି ରେଳଗାଡ଼ିରେ ପ୍ରାୟ ଚାରିଦିନ ବଦୀ ହୋଇ ରହିଲେ ।

ପାଟନା କଲେଜରେ ଛାତ୍ର ଥିବାବେଳେ କେତେଜଣ ଭାରତ ବିଖ୍ୟାତ ପଣ୍ଡିତ ମୋର ଅଧାପକ ଥିଲେ । ଅର୍ଥାତି ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ଅଧାପକ ଥିଲେ ତଥାର ଜ୍ଞାନଚାନ । ତାଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅଧାପକ ଗୋରଣନାଥ ସିଂ, ଭୂପତି ଭୂଷଣ ମୁଖୋପାଧ୍ୟ ଓ

ସତ୍ତରୁନାଥ ଦର ଆମ ବିଭାଗର ଅଧାପକ ଥିଲେ । ତକ୍କଥରୁ ଅଧାପକ ଗୋରଖନାଥ ସିହା କେନ୍ତିଜ ଓ ଅଧାପକ ଦର ଲଗନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଉପାଧ୍ୟକାରୀ ଥିଲେ ।

ମୋର ଅଧିକ ଥିଲେ ଅଧାପକ ସୁଶୋଭନ ଚନ୍ଦ୍ର ସରକାର, ତକ୍କର ହରିଚାନ୍ଦ୍ର ଓ ଅଧାପକ ଏଚ.ଆର. ବାଥୁଜା । ପାଠେନା କଲେଜ ଚାଣକ୍ୟ ସୋସାଇଟିର ସମ୍ପାଦକ ରୂପେ ମୁଁ ପାଠେନା କଲେଜ କେନ୍ତର କମିଟିର ସର୍ବେ ଥିଲି । ସେହି ମାଧ୍ୟମରେ କେନ୍ତର କମିଟିର ସଭାପତି, ସଞ୍ଚୂତ ଅଧାପକ ପଣ୍ଡିତ ତକ୍କର ଅନନ୍ତ ପ୍ରସାଦ ଶାସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସହାନୁଭୂତି ପାଇଥିଲି । ତର୍କସଭାରେ ଯୋଗ ଦେଉଥିଲି ବୋଲି ଇଂରେଜୀ ବିଭାଗର ଅଧାପକ ଶ୍ରୀ ଜେ.ଏଲ. ହିଲ. ଅଧାପକ କରିମୁଦିନ ଓ ଅଧାପକ ଫଜଳୁର ରହମନଙ୍କ ସହିତ ସୁପରିଚିତ ହେବାର ସୌଭାଗ୍ୟ ମିଳିଥିଲା । ହିଲି ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ଅଧାପକ ବିଶ୍ୱନାଥ ପ୍ରସାଦ ଓ ଅଧାପକ ସତ୍ତର ଦର ଏବଂ ଲଭିତା ସବୁ ବିଭାଗର ଅଧାପକ ତାରାପୁରମ୍ଭାଗା ମୋ ଛାତ୍ରବାସ ଚକ୍ରାବଧାରକ ଓ ଆଢ଼ନ ଥିଲେ ।

ଓଡ଼ିଶାର ହାତ୍ମାନଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ମୋର ଦୁଇଜଣ ପରମବନ୍ଧୁ ଥିଲେ ଶ୍ରୀ ହାରାଲାଙ୍କ ଅଷ୍ଟମୀଙ୍କ ଓ ଶ୍ରୀ ଲକିତ କୁମାର ସିହା । ହାରାଲାଙ୍କ ଜଣେ ବଡ଼ ବ୍ୟକ୍ଷସାୟାର ପୁଅ । ଲକିତ ଜଣେ ରାଜକୁମାର । ଉତ୍ସବକୁ ମୁଁ ଅଧ୍ୟୟନରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଉଥିଲି । ମୁଁଚ ମାସିକ ଚିରିଶ ଟଙ୍କା ବୁଝିରେ ପାଠେନାରେ ଚକିପାରି ନଥାଏଇ । ହାରାଲାଙ୍କ ଓ ଲକିତ ମୋ ପରିଶ୍ରମ ବାବଦ ମୋତେ କିଛି କିଛି ଆର୍ଥିକ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଉଥିଲେ, ଯେଉଁଥିପାଇଁ ମୁଁ ପ୍ରତି ମାସରେ ଘରକୁ ସାମାନ୍ୟ ଟଙ୍କା ପଠାଉଥିଲି । ତର୍କସଭାର ସହଯୋଗୀ ବନ୍ଧୁ ଥିଲେ ସ୍ୟଦ ମୁଜାଫର ହୃଦୟେନ ନନ୍ଦି, ଏ.ଡ.ଆର. ରହମନ ଓ ଶ୍ରୀନିବାସ କୁମାର ସିହା । ମୋର ସୌଭାଗ୍ୟ ଯେ ପରବର୍ତ୍ତୀଜୀବନରେ ଶ୍ରୀନିବାସ ଜେନେରାଙ୍କ ଏସ.କେ. ସିହା ନାମରେ ଭାରତ ବିଶ୍ୱ୍ୟାତ ହୋଇ ୧୯୭୭ରେ କଟକ ଆସିଥିବା ବେଳେ ମୋତେ ମଧ୍ୟ ପକାଇଥିଲେ । ଜେନେରାଙ୍କ ଏସ. କେ. ସିହା ସ୍କଲବାହିନୀର ମୁଖ୍ୟ ପଦବୀକୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି ହେବାରୁ ଅସମୟରେ ଅବସର ନେଇ ବର୍ଷମାନ ରାଜନୈତିକ ଜୀବନ ଆରମ୍ଭ କରିଛନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ଦୁଇଜଣ ଜନିଷ ବନ୍ଧୁ ଥିଲେ ଦାମୋଦର ଠାକୁର ଓ ନର୍ମଦେଶ୍ୱର ପ୍ରସାଦ । ଦାମୋଦର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଜୀବନରେ ତଥ ଦାମୋଦର ଠାକୁର ନାମରେ ଇଂରେଜୀ ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ଅଧାପକ ରୂପେ ପାଠେନା କଲେଜର ଓ ନେପାଳର ତ୍ରିଭୁବନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ କାର୍ଯ୍ୟକରି ଅବସର ପ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ନର୍ମଦେଶ୍ୱର ଅର୍ଥନୀତି ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ଅଧାପକ ଏବଂ ବିହାର ଓ ଭାଗଳପୁର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର କୁଳପତି ରୂପେ ଅବସର ନେଇଛନ୍ତି ।

ପାଠେନା ରହଣି କାଳରେ ଗୋଟିଏ ଅପୂର୍ବ ସ୍ନେହ ମନେପଦ୍ମାନ୍ତିରୁ । ୧୯୩୮ରେ ମୁଁ ଓ ରାମକୃଷ୍ଣ ପାତ୍ରୀ କଲିକତାଠାରେ ସାର ଆଶ୍ୱରୋଷ ମେମୋରିଆଲ ଗ୍ରୁପ୍ କର୍କ ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ରେଭେନସା କଲେଜର ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ କରିଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଏଲାହାବାଦ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଜୀବନୀ ଚନ୍ଦ୍ର ମାଥୁର (ପରେ ଆଇ.ସି.ୱେ.) ଓ ଶ୍ରୀ ଏସ.ୱେ.ମ୍ର. ବାନାକାର୍ତ୍ତ (ପରେ ଶ୍ରୋକସାରା ସଦସ୍ୟ) ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ କରିଥିଲେ । କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିଲେ

ଶ୍ରୀ ସାଧନ ଗୁପ୍ତ (ପରେ ଅନ୍ତର ବାରିଷ୍ଠର ଓ ପଶ୍ଚିମବଜାର ମହାଧବତ୍ତା) । ୧୯୩୯ରେ ଦିଲ୍ଲୀର ଆଜ୍ଞାଲୋ ଆଗବିଦ୍ବ କଲେଜ (ଯାହାକି ଏବେ ଜାମିଆ ମିଳିଆ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ହୋଇଛି) ଆନ୍ଦୂଳିକ୍ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ନିର୍ମିଳ ଭାରତ ତର୍କ ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ରେଭେନସା କଲେଜ ତରଫ୍ରୁ ମୁଁ ଓ ପ୍ରତ୍ଯେକ କୁମାର ପତି ଦିଲ୍ଲୀଠାରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲୁ । ୧୯୪୧ରେ ପାଠନା କଲେଜରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିବାବେଳେ ମୁଁ ଓ ଏ.ଓ.ଆର ରହମନ ଆଶ୍ରମୋଷ ତ୍ରୁପ୍ତି ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ପାଠନା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ତରଫ୍ରୁ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲୁ । ସେହି ପ୍ରତିଯୋଗିତା ଆରମ୍ଭ ହେବାରେ ଦୁଇଦିନ ତେରି ହୋଇଥିଲା । ତା'ର କାରଣ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ଆରମ୍ଭ ହେବା ମାତ୍ରକେ ଗୁରୁତବ ରତ୍ନିତ ହେଲା ଯେ ସ୍ଵରାଷ୍ଟ ଚନ୍ଦ୍ର ବୋଷ ଅତିରୀଣ ବହୀ ଭାବରେ ତାଙ୍କ ଦୁଇ ନମ୍ରର ଏଇଗୀନ ରୋଡ଼ ଘରୁ କୁବି ଛପି ପକାଇଯାଇ ଆମହତ୍ୟା କରିଛନ୍ତି ଓ ତାଙ୍କ ଶବ୍ଦ ଗୋଟିଏ ପୋଖରୀରେ ଭାସୁନ୍ତି । ପ୍ରଥମେ ବାଲିଗଣ ହୃଦ, ପରେ କଲେଜ ଷ୍ଟ୍ରୀଟ ହୃଦ ଓ ଶୈଶବରେ ତେଜାଇଥି ଘୋଯାର ହୃଦରେ ତାଙ୍କ ଶବ୍ଦ ଭାସୁନ୍ତି ବୋଲି କୁହାଗଲା । ସେ ଦିନ ସାରା କଲିକତା ସହର ଏହି ହୃଦଗୁଡ଼ିକରେ ସମବେତ ହେଉଥିଲା କହିଲେ ତଙ୍କେ କିନ୍ତୁ ସ୍ଵରାଷ୍ଟଙ୍କ ଶବ୍ଦ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ଚାରିଆଡ଼େ ହାହାକାର ପଡ଼ିଗଲା । ଏହା ୧୯୪୧ ଜାନୁଆରୀ ମାସର କଥା । ପ୍ରାୟ ବର୍ଷକ ପରେ ଜଣାପଦିଲା ଯେ, ସ୍ଵରାଷ୍ଟ ବାବୁ ହନ୍ଦୁବେଶରେ କାବୁଲ ବାଟଦେଇ ଉଦ୍ଧରୋପକୁ ପକାଇଯାଇଛନ୍ତି । ମୋ ସ୍ଵାତକୋରର ଛାତ୍ର ଜୀବନରେ ଏହା ଗୋଟିଏ ଗୁରୁତର ସ୍ଥାନ୍ତି । ମୁଁ ରେଭେନସା କଲେଜରେ ପଡ଼ିବା ବେଳେ ସ୍ଵରାଷ୍ଟ ଚନ୍ଦ୍ର ବୋଷକର ସରାପତିହରେ କଟକ ମୁନିଷିପାଲିଟି ପଢ଼ିଆରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଛାତ୍ର ସମିଜନୀରେ ଭାଷଣ ଦେଇଥିଲା । ସେ ଥରେ ପଶ୍ଚିମ ଛାତ୍ରାବାସରେ ଆମକୁ ଉଦ୍ବବୋଧନ ଦେଇଥିଲେ । ଶେଷୁ ତାଙ୍କ ସହିତ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପରିଚୟ ଥିଲା ।

ଅଧ୍ୟୟନ ଶେଷ ହେବାପରେ

ପାଠନାରୁ ଫେରି ମୋର କଟକରେ ରହିବାକୁ ଜାଗା ନଥିଲା । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷିକା ପରିଷାରେ ବିହାର ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରଥମପ୍ଲାନ ଅଧ୍ୟକ୍ଷାର କରିବା ପରେ କଟକର କେତେକଣ ବିଶ୍ଵିଷ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସ୍ଵେଚ୍ଛା ସହାନ୍ତ୍ରୁତି ପାଇବାର ସୌଭାଗ୍ୟ ହୋଇଥିଲା । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିଲେ ଅଧାପକ ବିଦ୍ୟାରୀ ରାୟ, ରାୟ ବାହାଦୁର ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ, ତାଙ୍କ ପରମବନ୍ଧୁ ଶଶୀଭୂଷଣ ରାୟ ଓ ରାଧାନାଥ ରଥ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ସାହେବଙ୍କାଦା ବଜାରରେ ଥିବା ପ୍ରହରାଜଙ୍କ ଘରେ ରହିବାର ସୁବିଧା ଥିଲା । ପାଠନାରୁ ଫେରି ମୁଁ ସେଠାରେ ରହିଛି ।

ରାଧାନାଥ ରଥ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରା ଥିବାବେଳେ ଥରେ ପରିହାସରେ କହିଥିଲେ—, “ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗରେ ମୋର ଦୁଇଟି ଗୁରୁତର ସମସ୍ୟା । ଗୋଟିଏ ହେଲା ଡଃ ମାୟାଧର ମାନସିଂହ କଲମ, ଅନ୍ୟଟି ହେଲା ତୁମ ପାତି । ବେଳେ ବେଳେ ଡଃ ମାନସିଂହ ଏଇକି ଲେଖା ଲେଖି ଦେଉଛନ୍ତି ଯେ, ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବହୁ ଅଭିଯୋଗ ଆସୁନ୍ତି । ତୁମେ ସେହିପରି ଏପରି ଗୋଟିଏ

ଗୋଟିଏ ଭାଷଣ ଦେଉଛ ଯେ, ତାହା ବିରୁଦ୍ଧରେ ପୋଲିସ୍ ରିପୋର୍ଟ ମତେ ଅସ୍ତର୍ୟସ୍ତ କରି ଏକାଉଛି ।” ଯେ ଭାଷଣ ଦିଏ, ଭାଷଣ ଦେବାଳାଗି ସୁବିଧା ମିଳିଲେ ସେ ତାହାକୁ ସହଜରେ ଝାଡ଼େନାହିଁ । ୧୯୪୭ ଅଗଷ୍ଟ ୩୧ ତାରିଖ ଦିନ ଭାରତ ଛାଡ଼ ଆଫୋଲନ ବେଳେ ଇଂରେଜ ଏରକାରଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାର ଯୋଗୁ ଟାଇନହଲରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରତିକାଦ ସବା ହେଉଥାଏ । ସେଥିରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁ ସବାପତିତ କରୁଥିଲେ । ମୁଁ ସେ ସବାକୁ ଯାଇଥିଲି । ସେ ପ୍ରତିବାଦ ପ୍ରସ୍ତାବଟି ଜଣେ ଓକିଲ ଆଗତ କରିବାର ଥାଏ । ସେ ସବାରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥାଆନ୍ତି । ସେ ତାଳାଖି କରି ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଗତ କରିବାଲାଗି ମୋ ନାମଟି ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ । ପାଚନାରେ ଇଂରେଜ ଏରକାରଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାର ବିଷୟରେ ମୋର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅନୁଭୂତି ଥାଏ । ତେଣୁ ମୁଁ ସହଜରେ ଜାଇଛୋଇ ଗୋଟିଏ ଗରମାଗରମ ବଢ଼ୁତା ଦେଇଦେଲି । ବଢ଼ୁଳ ତାଳି ହେଲା; କିନ୍ତୁ ମୋର ଏବଂନାଶ ହେବା ଉପରେ । ସି.ଆର.ଡି ଓ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ମୋ ଭାଷଣର ସାରାଂଶ ନେଇ ଲଳେବୁରକୁ ଦେଖାଇଲେ । ସେ ମୋତେ ଗିରଫ୍ଟ କରିବା ଲାଗି ଖୁବି ଜାରିକେଲେ । ମୁଁ ତ ଗୋପାଳ ବାବୁଙ୍କ ଘରେ ରହୁଥାଏ । ପୁଲିସ୍ ଯାଇ ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ଗୋପାଳ ବାବୁ ଉଦ୍ଦଶ୍ୟାଦ ଅଧ୍ୟାପକ ବିହାରୀ ରାୟକ ସହିତ ପରାମର୍ଶ କରି ସକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅପେକ୍ଷା କରିବା ଲାଗି ପୁଲିସ୍କୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଲେ । ସେତେବେଳେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର ସ୍ଵରାଷ୍ଟମ୍ଭୂତି ଥାଆନ୍ତି । ମୋର ପଣ୍ଡିତ ମିଶ୍ରଙ୍କ ସହିତ ୧୯୩୭ ମସିହାରୁ ପରିଚୟ ଥାଏ; କିନ୍ତୁ ଘନିଷ୍ଠତା ନଥାଏ । ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ ମିଳିତ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳର ମଙ୍ଗ ଧରିଥାଆନ୍ତି । ଗୋଦାବରୀଶ ବାବୁ କହିଲେ ଯେ, ସାଧାରଣ ପୁଲିସ୍ ବିଭାଗ ତାଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଥାଏ ସିନା, ଗୋରଦା ବିଭାଗ ଓ ଯୁଦ୍ଧ ଉଦ୍ୟମ ବିଷୟକ ବିଭାଗ ରାଜ୍ୟପାଳଙ୍କ ହସ୍ତମୁଦି ମାହାଳ କହିଲେ ଚଲେ । ତେଣୁ ରାଜ୍ୟପାଳଙ୍କୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଲେ ସେ ହୁଏତ ଖୁବି ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରିପାରିବେ । ରାଜ୍ୟପାଳ ଥାଆନ୍ତି ସାର ଉତ୍ତରିଯମ ହଥସ୍ତ ଲିଖିଥିଲୁ । ଗୋପାଳବାବୁ ଓ ବିପିନ୍ବାବୁ ରାଜ୍ୟପାଳଙ୍କୁ ଡେଟିଲେ ଏବଂ ମୋତେ ଉତ୍ସମ ପଣ୍ଡିତ ଭାଲବୁପେ ଜାଣନ୍ତି ବୋଲି କହିଲେ । ମୋ ପାଠପଢା ବିଷୟରେ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରକଳ୍ପିତା କଲେ । କେବଳ ଭାଷଣ ଦେବାପାଇଁ ମୋର ଆଗ୍ରହ ଓ ଜଣେ ଖଳବୁଦ୍ଧି ଆତ୍ମବୋକେଟଙ୍କ ପ୍ରଗୋଚନା ଯୋଗୁ ମୁଁ ଏଭାଲି ଭୁଲ କରି ବସିଛି ବୋଲି ସେମାନେ ରାଜ୍ୟପାଳଙ୍କ ହୃଦ୍ୟବୋଧ କରାଇଲେ । ମୁଁ କାଳକ୍ରମେ ତାକିରି କରିବି ଓ ଆଇ.ସି.ୱେ. ପରାମା ଦେବାଳାଗି ପ୍ରାର୍ଥୀ ହୋଇଛି ବୋଲି ରାଜ୍ୟପାଳଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ । ୧୯୪୩ ଜାନୁଆରୀ ମାସରେ ମୋର ଆଇ.ସି.ୱେ ପରାମା ଦେବାର ଥିଲା । ସେତେବେଳେ କେବଳ ଦିଲ୍ଲୀରେ ପରାମା ହେଉଥାଏ; କିନ୍ତୁ ଜାପାନାମାନେ ଏକ ପକ୍ଷରେ ହରିଶପୁର ଓ ଅପରାପକ୍ଷରେ କଳାଇକୁଣ୍ଡା ଉପରେ ବୋମାମାତ୍ର କରିବାରୁ କଟକରୁ କଲିଜଟା ଓ ହାଉଡ଼ାରୁ ଦିଲ୍ଲୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରେଳଗାଡ଼ି ଯିବା ଆସିବା କିଛିଦିନ ପାଇଁ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ତେଣୁ ଗୁରୁଜନମାନଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ମୁଁ ଦିଲ୍ଲୀ ଯାଇ ପାରିଲି ନାହିଁକିମ୍ବ ୧୯୪୩ ଜାନୁଆରୀରେ ଆଇ.ସି.ୱେ ପରାମା ଦେବ ପାରିଲି ନାହିଁ । ସେ ଯାହାହେଉ ମୋତେ ଗିରଫ୍ଟ ନକରିବା ଲାଗି ରାଜ୍ୟପାଳ ଜିଲ୍ଲାମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ

ଦେଲେ । ସେତେବେଳେ ଜିଲ୍ଲାମାଜିଷ୍ଟେଟ ଥିଲେ ଶ୍ରୀଯୁତ୍ ଜନ୍ମନ ପ୍ରସାଦ ଦିଂହ ଆଜ.ସି.ୱେ । ଏହି ଏକଣା ଯୋଗୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରରଗେ ରାଜ୍ୟପାଳ ସାର ହଥର୍ଷ କଲେଜୁର ଶ୍ରୀ ଦିଂହ, ପଣ୍ଡିତ ନାଲକଣ୍ଠ ଦାସ ଓ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ରଙ୍କ ସହିତ ମୋର ସମର୍ଜନ ଘନିଷ୍ଠତର ହୋଇଗଲା । ଗିରଫ୍ଟ ହୋଇଥିଲେ ମୁଁ ହୁଏତ ସ୍ବାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀ ବିବେଚିତ ହୋଇଥାଆନ୍ତି ଓ ରାଜନୀତିରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥାଆନ୍ତି । ମୋ ଜୀବନର ଗଢିପଥ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବଦଳି ଯାଇଥାଆଗା; କିନ୍ତୁ ବିଧିର ବିଧାନ କେ କରିବ ଆନ । ଭାରତର ରାଜନୀତିକ ବିବରନ ଏପରି ହୋଇଯିବ ବୋଲି ସେତେବେଳେ କିଏ ବା ଆଶା କରିଥିଲା ।

ଗିରଫ୍ଟ ଅତ୍ୱା ତୁଟିଯିବା ପରେ ମୋତେ ପଣ୍ଡିତ ନାଲକଣ୍ଠ ଦାସ ତକାର ପଠାଇଲେ । ସେ କେତ୍ର ବିଧାନ ସଭାର ସଭ୍ୟ ଥାଆନ୍ତି । ତାଙ୍କର ମୌସୁମୀ ଅଧିବେଶନକୁ ଯିବାର ଥାଏ । ମୁଁ ସେତେବେଳେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଥିବା “ଦୈନିକ ନବଭାରତ” ର ସମାଦନା ଦାୟିତ୍ବ ନିଏ ବୋଲି ସେ ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ । ଗୋପାଳବାବୁ ତାଙ୍କୁ କହିଲେ ଯେ ରାଜନୀତିକ ଘନପଟାରୁ ମୁଁତି ପାଇବା ଲାଗି ମୁଁ ପ୍ରଥମେ ଗାଁକୁ ଚାଲିଯାଏ । ଯରୁ ଫେରିଆସି କିଛି ଦିନ ପରେ ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରେ । ମୁଁ ସେପରେମୟର ପହିଲାରେ ଗାଁକୁ ଗଲି ଓ ଦଶ ତାରିଖରେ ଆସି ନବଭାରତରେ ଯୋଗଦେଲି । ମୋର ଦରମା ନଥାଏ । ମୁଁ କେବଳ ନବଭାରତ ପ୍ରେସରେ ରହି ଖିଆପିଆ କଲି । ମୋତେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଥାଏ ଯେ ମୁଁ ପ୍ରତିଦିନ ଯେଉଁ ସମାଦକୀୟ ଲେଖିବି ତାହାକୁ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର ଅନୁମାଦନ କରି ସାରିବାପରେ ତାହା ଛାପା ହେବାକୁ ଦିଆଯିବ । ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ସମାଦକୀୟ ଯାଞ୍ଚ ନରିବାଳାଙ୍ଗି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନ ସକାଳ ଏଗାରଟା ଧାର୍ଯ୍ୟ କଲେ । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ଯୋଗୁ ମୋର ତାଙ୍କ ସହିତ ଘନିଷ୍ଠତା ବୃଦ୍ଧି ପାଇଲା । ସମାଦକୀୟ ତଳେ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଥାଏ । ଏହି ମନ୍ତ୍ର ଦେବା ଅଧିକାର ମୋର ଥିଲା । ସେତେବେଳେ ସିନ୍ଧୁ ପ୍ରଦେଶର ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଖାଁ ବାହାରୁର ଆଜ୍ଞା ବହସ ରାଜ୍ୟରେ ସରକାରଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରତିବାଦ କରି ଖାଁ ବାହାରୁର ଉପାଧ୍ୟ ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ମୁଁ ଏହାକୁ ଲୋକଦେଖାଣିଆ କାରବାର ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଚିପ୍ପଣୀ ଲେଖିଦେଲି । ପଣ୍ଡିତ ନାଲକଣ୍ଠ ଦିଲ୍ଲୀରୁ ଯୋହ କରି ବିରତି ପ୍ରକାଶ କରି କହିଲେ, “ଜଣେ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ନିଜ ପଦତ୍ୟାଗ ନକରି ସୁନ୍ଦର ଖାଁ ବାହାରୁର ଉପାଧ୍ୟ ତ୍ୟାଗ କରିବା କ’ଣ କମ ସାହସିକତା । ନବଭାରତ ସିନା ଓଡ଼ିଶାର ସରକାରୀ ମୁଖ୍ୟପାତ୍ର; କିନ୍ତୁ ଆମେ କ’ଣ କଂଗ୍ରେସବାଲା ମୋହଁ ? ତୁମେ ଏବଳି ମନ୍ତ୍ର କାହିଁକି ଦେଲ ?” ପରେ ଶ୍ରୀଯୁତ୍ ଆଲ୍ଲାବକସ ସିନ୍ଧୁ ପ୍ରଦେଶ ଗର୍ଭରଙ୍କଦ୍ଵାରା ନିଜ ପଦରୁ ବରଖାସ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ।

ସେତେବେଳେ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଘଟଣା ଭଲ୍ଲେଖ ନକଲେ ଚକିବ ନାହିଁ । ସେପରେମୟର ମାସ ଶେଷ ସପ୍ରାହରେ ପଣ୍ଡିତ ନାଲକଣ୍ଠ ଦିଲ୍ଲୀରୁ ଆସିଥାଆନ୍ତି । ରେଭେନସା କଲେଜରେ ଅପିସ ପୋଡ଼ି ହୋଇ ଧର୍ମଘଟ ଧାରାବାହିକ ଭାବରେ ଚାଲିଥାଏ । ଛାତ୍ର ଛାତ୍ରାମାନେ କଲେଜକୁ ଯାଉନଥାନ୍ତି । ମୁଁ ‘ରେଭେନସା କଲେଜ ପରିକ୍ରମା’ ନାମକ ଗୋଟିଏ

ବିବରଣୀ ଲେଖି କଲେଜକୁ ବରଂ ବନ୍ଦ କରିଦେବା ଉଚିତ ବୋଲି ମତ ଦେଲି । ମୁଁ ଆଶଙ୍କା କରିଥିଲି ଯେ, ପାଠନା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର କୁଳପତି ତକ୍ଷର ସତିଦାନନ୍ଦ ସିଂହ କେବେହେଲେ ଏପରି ପରିଷିତିରେ କୌଣସି ଛାତ୍ରର ଉପର୍ଯ୍ୟାନ କମିଲେ ତାଙ୍କୁ ପରାଷା ଦେବାକୁ ଅନୁମତି ଦେବେନାହଁ । ସେତେବେଳେ କଡ଼ାକଡ଼ି ସରକାରୀ ଯାଞ୍ଚ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥାଏ । ମୁଁ ଲେଖାଟି ଚିତ୍ର ସେକ୍ରେଟେରୀ ଶ୍ରୀ କେ. ବୋଷ୍ଟେର୍କ ନିକଟକୁ ଯାଞ୍ଚ ପାଇଁ ପଠାଇଲି । ସେ ଥିଲେ ମୁଖ୍ୟ ଯାଞ୍ଚ ଅର୍ଥିସର । ସେ “ଅନୁମୋଦିତ ହେଲା ନାହଁ” ବୋଲି ମୋହର ମାରି ଲେଖାଟିକୁ ଫେରାଇଦେଲେ । ଦୁଇଦିନ ପରେ ତାଙ୍କ ଦସ୍ତରରୁ ଅଧିକ ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜାଳକ ଅଭିଭାବକମାନଙ୍କୁ ନିବେଦନ ଶୀଘ୍ରକ ଗୋଟିଏ ଲେଖା ଛାପା ହେବାକୁ ଆସିଲା । ମୁଁ ତାଙ୍କ ଛାପିଲି ନାହଁ । ସେତେବେଳେ ‘‘ସମାଜ’’ ବନ୍ଦ ଥାଏ । ଏଣୁ ପରିଜା ସାହେବଙ୍କ ବିବୃତି କେହି ଜାଣି ପାରିଲେ ନାହଁ । ତା’ ପରଦିନ ସ୍ଵରାଷ୍ଟ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ମୋତେ ତାଙ୍କ ଅର୍ଥିସରୁ ତକାଇଲେ ଏବଂ ମୁଖ୍ୟ ସତିବଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୁଁ କାହିଁକି ସରକାରୀ ବିବୃତି ଛାପିଲି ନାହଁ ବୋଲି ପଚାରିଲେ । ମୁଁ ସକାନ୍ତୁ ସବୁକଥା ତାଙ୍କୁ ଜଣାଇଦେଇଥାଏ । ମୋ ରେତେନ୍ଦ୍ରସା କଲେଜ ପରିକ୍ରମା ଅନୁମୋଦିତ ନ ହୋଇଥିବାରୁ ପାଠକମାନେ କଲେଜରେ କୌଣସି ଅସାଧାରଣ ପରିଷିତି ସ୍ଵର୍ତ୍ତି ହୋଇଛି ବୋଲି ଅବହିତ ନଥିଲେ । ତେଣୁ ଅଧିକତଃ ବିବୃତି କିପରି ପ୍ରାପଙ୍ଗି ହେବ ? ମୋ ପରିକ୍ରମାରେ ଧାରାବାହିକ ଧର୍ମଘଟ ହେଉଥିବା କଥା ଲେଖାଥିଲା । ତାହା ଯଦି ଅନୁମୋଦିତ ନ ହେଲା, ସରକାର ନିଜେ କିପରି ଅଭିଭାବକମାନଙ୍କୁ ଜଣାଉଛନ୍ତି ଯେ, କଲେଜରେ ଧର୍ମଘଟ ଚାଲିଛି ଓ ପିକେଟିଂ କରୁଥିବା ଛାତ୍ରମାନେ ବଳପ୍ରୟୋଗ କରୁଛନ୍ତି, ତେଣୁ ସେମାନେ ନିଜ ପିଲାମାନଙ୍କ ନିରାପଦ ବିଷୟରେ ସଜାଗ ହୁଅଛୁ । ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ମୋ ଯୁଦ୍ଧର ସାରବରା ବୁଝିଲେ ଏବଂ ମୋ ପରିକ୍ରମା ଓ ସରକାରୀ ବିବୃତି ଏକା ଦିନେକେ ତଳ ଉପର କରି ପ୍ରକାଶ କରିବା ଲାଗି ଅନୁମୋଦନ ମିଳିଲା । ସେତିକିବେଳେ ସୁରଜମଳୁ ଶାହା ଓ ବିଭୂତେନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ରାଜତ୍ରୋହ ଅପରାଧରେ କଟକ ଜେଲରେ ଅଟକବନୀ ଥାଆନ୍ତି ଓ ସେ ଦୁର୍ବେଳ ବ୍ୟବସାଯ କେଲକୁ ନେଇ ଗୁଲିକରି ଦେବା ଲାଗି ମସ୍ତକା ଚାଲିଥାଏ । ଗୋଦାବରୀଶ ବାବୁ ରାଜ୍ୟପାଳଙ୍କୁ କହି ସେମାନଙ୍କ ସ୍ଥାନାତ୍ମର ବନ୍ଦ କରିଥାଆନ୍ତି । ସୁରଜମଳୁ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ପୁଅ ଅଶୋକ ଦାଶକର ଜଣେ ଘନିଷ୍ଠ ବନ୍ଦ । ସେ ଗୋଟିଏ ଚିଠି ଲେଖି ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଆଜନ ଶ୍ରେଣୀରେ ତାଙ୍କ ଉପର୍ଯ୍ୟାନ କମ୍ ହୋଇଯିବା ବିଷୟରେ ଆଶଙ୍କା ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଭବିଷ୍ୟତ ରକ୍ଷାକରିବା ଲାଗି କି ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇପାରେ ବୋଲି ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ, ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ, ଯଦୁମଣି ମଙ୍ଗରାଜ ଓ ପ୍ୟାରୀଶକର ରାୟ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦସ୍ତରେ ଆଲୋଚନା କରୁଥାଆନ୍ତି । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସେହି ଆଲୋଚନା ବେଳେ ଉପର୍ଯ୍ୟତ ଥିଲି ।

କଥା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ମୁଁ କହିଲି, “୧୯୪୦ରେ ଆମ ବି.ଏ. ପରାଷା ବେଳେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ତଥା କୁଳପତିଙ୍କ କଠୋର ମନୋବ୍ରତ ବିଷୟରେ ଯାହା ଦେଖାଯାଇଥିଲା ସେ

କଥା ବିଭାଗ କଲେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଜେବଳ ଗୋଟିଏ ସୁତନ୍ତ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଣେଇର ଛାତ୍ର-ଛାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଉଚିଷ୍ଟ୍ୟତ ସୁରକ୍ଷିତ ହୋଇପାରେ । ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ନାହିଁ ।” ଏ ପ୍ରତ୍ବାବ କାହାରି ମନକୁ ପାଇଲା ନାହିଁ । ମୁଁ କହିଲି, “ବିଶ୍ଵନାଥ ଦାସଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରମଣ୍ଡଳ ବେଳେ ଆପଣଙ୍କ ଅଧ୍ୟକ୍ଷତାରେ ଗୋଟିଏ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ କମିଟି ନିଯୁତ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ସେହି କମିଟିର ବିବରଣୀ ଅନୁସାରେ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପିତ ହେଲେ ମିଳିତ ମନ୍ତ୍ରମଣ୍ଡଳର ନାମ ଓଡ଼ିଶା ଜତିହାସରେ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷରରେ ଲିପିବନ୍ଦ ହୋଇ ପାରିବ ।” ଏହି କଥାଟି ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ବୁଢ଼ିକର ବୋଧ ହେଲା । ତେଣୁ ସେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରାଶ ଓ ସଂସଦୀୟ ସବିତ ପ୍ୟାରାଶଙ୍କର ରାୟକୁ ସରକାରୀ ପ୍ରରରେ ଏ ବିଷୟ ଆଲୋଚନା କରିବା ଲାଗି ଅନୁରୋଧ କଲେ । ତେଣୁ ଦିନ ମୁଁ ନବଭାରତରେ “ଓଡ଼ିଶାରେ ସୁତନ୍ତ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ଯା ?” ଶୀର୍ଷକ ଗୋଟିଏ ସୁତନ୍ତ ସମ୍ବାଦ ପ୍ରକାଶ କରି ଜଣାଇ ଦେଲି ଯେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଗୋଟିଏ ସୁତନ୍ତ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପନ କରିବାଲାଗି ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଓ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରାଶ ମନ୍ତ୍ରଣା କ୍ରୂଥବାର ପ୍ରକାଶ । ସବିଶେଷ ତଥ୍ୟ ମିଳିନାହିଁ । ତା’ପର ଦିନ ସମାଦକାୟକୁ ଅନୁମୋଦନ କରାଇବାଲାଗି ମୁଁ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରାଶଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯିବା ମାତ୍ରକେ ସେ ସାମାନ୍ୟ ବିରତ୍ତ ପ୍ରକାଶ କରି କହିଲେ, “ତୁମେ ମୋତେ ଅତୁଆରେ ପକାଇଦେଲ । ଆଲୋଚନା କୌଣସି ରୂପ ନେଇନାହିଁ । ତୁମେ ଏହାକୁ ଛାପି ଦେବା ପରରେ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ନ ହୋଇ ପାରିଲେ ମୁଁ ଅପଦସ୍ତ ହୋଇଯିବି ।” ତାହାର ଦୁଇଦିନ ପରେ ଯିବା ମାତ୍ରକେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରାଶ କହିଲେ, “ତୁମେ ଲୋକଙ୍କ ନାହିଁ ଚିପିଥିଲ କି ? ସେହି ସମାଦ ଉପରେ ଶହ ଶହ ଚିଠି ଓ ଚାରବାରୀ ଆସିଲାଣି । ସମ୍ପେ ଚାହଁଛୁଟି ଗୋଟିଏ ସୁତନ୍ତ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ।” ଏତେବେଳେ କାର୍ଯ୍ୟ ମୂଲ୍ୟରେ ସେତୁବନ୍ଦ ନିର୍ମାଣ ବେଳେ ଗୁଣ୍ଡୁଟି ମୃଷାର ଅବଦାନ ପରି ଏହିଭାବି ସାମାନ୍ୟ କଥା ରହିଥିଲା । ପରେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରାଶ ସରକାରୀ ପ୍ରରରେ ସେ କାଳର ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଶ୍ୟାମ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରିପାଠୀ, ରେଭେନସା କଣେଇର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜା ଓ କଟକ ଚନ୍ଦ୍ରମିଂ କଣେଇର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ମହେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଧାନଙ୍କ ସହିତ ଆଲୋଚନା କରି ଆଜନ ସଚିବ ଟି.ଏ.ଲ. (W.W. Dalziel, I.C.S.) କୁ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ବିଲର ଚିଠି କରିବା ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ । ପ୍ରିପାଠୀ ସାହେବଙ୍କ ସୁଚନା ଅନୁସାରେ ମାହ୍ରାଜ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟର କୁଳସଚିବ ଶ୍ରୀ ତେବୁୟ. ମାକଲିନଙ୍କ ବୈଷ୍ୟିକ ସାହ୍ୟ ନେବାଲାଗି ତାଙ୍କ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରାଗଲା । ଓଡ଼ିଶାର ଭାଗ୍ୟ ଯେ, ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରାଶ ମିଶ୍ର, ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଶ୍ୟାମଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରିପାଠୀଙ୍କ ଶ୍ରୀଶ୍ରୀ ଅନୁଭାବ ପଣ୍ଡିତ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଜାମାତା । ଏଥ୍ୟାଇଁ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକଙ୍କ ପରମର ସମ୍ପର୍କ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସୁରମ କରିଦେଇଥିଲା ।

ମୁଁ ନବଭାରତ ପ୍ରେସରେ କାମ କରୁଥିବା ବେଳେ ହଠାତ୍ ପାଠନାରୁ ଗୋଟିଏ ପତ୍ର ଆସିଲା ଯେ ମୋତେ ଜନକମ୍ ଟ୍ୟାକ୍ସ କମିଶନରେ ପାଖରେ ଗୋଟିଏ ଜନ୍ୟେବେର ଚାକିରି ପାଇଁ ଦରଖାସ୍ତ କରିନଥିଲି । ଏ

ପଡ଼ ଆସିଲା କିପରି ? ଏହି ସମୟରେ ମୁଁ ମୋର ପାଚନା କଲେଜ ବନ୍ଧୁ ସମ୍ବନ୍ଧ ମୁକ୍ତାପର ହୃଦୟର ନକ୍ଷାଙ୍କଠାରୁ ଗୋଟିଏ ଚିଠି ପାଇଲି । ସେ ନିଜେ କମିଶନରଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସହକାରୀ ନିଜ ମାମୁଁଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ମୋ ପାଇଁ ଦରଖାସ୍ତ କରିଦେଇଛି ଏବଂ ମୁଁ ଯେପରି ସାକ୍ଷାତକାର ପାଇଁ ପାଚନା ଯାଏ । ସେତେବେଳେ ଏମ. ଏ. ପରାକ୍ଷାପଳ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ସାରିଆଏ ଓ ମୁଁ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀରେ ଢତୀୟପ୍ଲାନ ଅଧିକାର କରିଥାଏ । ନକ୍ଷା ମୋର ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପରମବନ୍ଧ । ସେ ଅର୍ଥନୀତି ଛାତ୍ର ନଥିଲା । ସେ ଥିଲା ଇଂରାଜୀ ଛାତ୍ର; କିନ୍ତୁ କଲେଜର ତକ୍ ସରାରେ ତା'ର ମୋର ଘନିଷ୍ଠତା ହୋଇଥିଲା । ମୁଁ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଉଥାଏ ଓ ତା'ମା' ମୋତେ ପୁତ୍ରବଦ ସେହି କରୁଥାଆଛି । ମୁଁ ତଙ୍ଗାରେ ବସି ପାଚନା ଛାତ୍ର କଟକ ପଳାଇଆସିଛି ବୋଲି ନକ୍ଷାର ମା' ଖରପ ପାଇମୋ ନିରାପଦ ବିଷୟରେ ସମ୍ବନ୍ଧିତ ଥିଲେ । ସେ କେବଳ ମୋତେ ଦେଖିବାକୁ ଆଗ୍ରହୀ ବୋଲି ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ମୋତେ ପାଚନାକୁ ଉକାଇବା ଲାଗି ତାଙ୍କ ଭାଇ ବା ନକ୍ଷାର ମାମୁଁଙ୍କ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ । ନକ୍ଷା କଲେଜ ଅର୍ପିତ ଆମ ଗାଁ ଠିକଣା ନେଇ ମୋତେ ଜଣାଇଥିଲା ।

ମୁଁ ପାଚନା ଗଲି ଓ କମିଶନର ଶ୍ରୀ ଆର. ତକ୍କୁ ୫. ଏ.ଆସେକୁ ସାକ୍ଷାତ କଲି । ସେ ମୋ ପ୍ରଶ୍ନାରେ ସବୁଷ ହୋଇଛନ୍ତି ଓ ମୋ ନିଯୁତ୍ତି ସ୍ଵନିର୍ଣ୍ଣିତ ବୋଲି ନକ୍ଷାର ମାମୁଁ ମୋତେ କହିଥିଲେ । ମୁଁ ଦୁଇଦିନ କାଳ ପାଚନାରେ ରହି ନକ୍ଷାର ମା'ଙ୍କୁ ମୋ ସମ୍ବନ୍ଧିତ ଜଣାଇ କଟକ ଫେରିଆସିଲା । ଦୁଇଦିନ ପରେ ନିଯୁତ୍ତି ପତ୍ର ଆସିଲା ଏବଂ ପାଚନାଠାରେ ନନ୍ଦେମୟ ପହିଲା ଦିନ ଯୋଗଦେବାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ମିଳିଲା । ସେତେବେଳେ ବିହାର ଓ ଓଡ଼ିଶା ପାଇଁ ଜଣେ କମିଶନର ଥାଆଛି । ପାଚନା ପରିବର୍ତ୍ତେ କଟକରେ ନିଯୁତ୍ତି ଦେବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରିବାରେ ସେହି ପହିଲାଦିନ କଟକରେ ଯୋଗଦେବା ଲାଗି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ମିଳିଲା । ତେଣୁ ମୁଁ କଟକ ଆୟକର ଅପିସରେ ତା ୧ । ୧ ୧ । ୪ ୨ରିଖ ଦିନ ଜନସେବକର - ଆକାଉଣ୍ଡାଣ ପଦରେ ଯୋଗ ଦେଲି । ସେତେବେଳେ ଆୟକର ଅପିସର ଥିଲେ ଶ୍ରୀ ଏସ୍, କେ. ସେନ । ଏହିଭାବି ଭାବରେ ମୋର ଚାକିରି ଜୀବନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ।

ଚାକିରି ଅୟମାରନ୍ତି

୧ ୯୩୮ ମସିହାରେ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଶ୍ରୀଯୁଷ୍ମ ଶ୍ୟାମଚନ୍ଦ୍ର ତ୍ରୁପାଠୀ ମୋତେ ପରାମର୍ଶ ଦେଇଥିଲେ ଯେ, ୧ ୯୪୭ ମସିହାରେ ଅର୍ଥନୀତି ଅଧାପକ ସ୍ଵରେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ବର୍ଷନଙ୍କ ତିରିଶ ବର୍ଷ ଚାକିରି ପୂର୍ଣ୍ଣରେ ସେ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରିବେ ଓ ତାଙ୍କ ଲୋକରେ ଜଣେ ଅଧାପକ ଦରଖାର ବୋଲି ମୁଁ ଅର୍ଥନୀତିରେ ଅନ୍ତର୍ଭାବ ନେବା ଉଚିତ । ତେଣୁ ଇଂରେଜୀ, ଇତିହାସ ଓ ଗଣିତ ସବୁ ବିଷୟରେ ଅନ୍ତର୍ଭାବ ନେଇସାରି ଶେଷରେ ଅର୍ଥନୀତିରେ ଅନ୍ତର୍ଭାବ ନେଲି । ଇତିମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ଚାକିରି ନିଯମ ବଦଳିଗଲା ଓ ପ୍ଲାନ ହେଲା ଯେ, ଜଣେ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ ୪୫ ବର୍ଷ ବନ୍ଦିଷ୍ଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାକିରିରେ ରହିବେ ଓ ତା'ପରେ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରିବେ । ଅଧାପକ

ବର୍ଷନଙ୍କର ୧୯୪୭ରେ ୩୦ ବର୍ଷ ଚାକିରି ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ସିନା, ସେତେବେଳୁ ତାଙ୍କୁ ୫୭ ବର୍ଷ ହୋଇଥିଲା । ତେଣୁ ସେ ୧୯୪୪ରେ ଚାକିରିରୁ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କଲେ । ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶାରେ କେବଳ ରେବେନସା କଲେଜ ଥାଏ । ଏହାଛଢା ରେବେନସା ବାକିକା ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଆଇ. ଏ. ଶ୍ରେଣୀ ଥାଏ । ପ୍ରଥମରୁ ଆଇ.ଏ. ଶ୍ରେଣୀରେ ଅର୍ଥନୀତି ନଥିଲା । ଶ୍ରୀ ସଦାଶିବ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ନିୟୁକ୍ତ ଦେବାଲାଗି ରେବେନସା କଲେଜରେ ୧୯୩୮ରେ ପ୍ରଥମେ ଅର୍ଥନୀତିରେ ଆଇ.ଏ. ଶ୍ରେଣୀଖୋଲିଲା । ତେଣୁ ଅଧ୍ୟାପକ ହେବାଲାଗି ମୋତେ ତିନିବର୍ଷ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ବୋଲି ତ୍ର୍ଯାପାଠୀ ସାହେବ କହିଲେ । ଫଳରେ ମୋତେ ଅନ୍ୟ ପରିସରରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ସୁବିଧା ଖୋଜିବାକୁ ହେଲା ।

୧୯୪୭ ନରେମର ପହିଲା ଦିନ ମୁଁ କଟକରେ ଆୟକର ଦୟରରେ ଯୋଗଦେଲି । ସେତେବେଳେ ଦିତୀୟ ବିଶ୍ୱସୂତ୍ର ଚାଲିଥାଏ । ସରକାରଙ୍କ ଅର୍ଥାତାବ ଯୋଗ୍ୟ ସର୍ବନିମ୍ନ କରଯୋଗ୍ୟ ଆୟକର ସୀମା ଦୁଇହଙ୍କାରରୁ ପଦିରଶହକୁ କମାଇ ଦିଆଗଲା ଏବଂ ଆମେ ଯେଉଁମାନେ ନରେମରରେ ନିୟୁକ୍ତ ପାଇଥରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ନିମ୍ନସାମା ଆୟକର ଅପିସର (ରୂପେ ନାମିତ କରାଯାଇ କରଧାର୍ୟ କରିବାର କ୍ଷମତା ମିଳିଲା) । ଆୟକର ଅପିସରଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଶ୍ରୀ କେ.ରି. ରାଓ ନାମକ ଜଣେ ଜନସପେକ୍ଷର ଥାଆନ୍ତି । ଆୟକର ଅପିସର ଓ ତାଙ୍କ ଜନିସେବକର ବାର୍ଷିକ ଦୁଇ ହଜାରରୁ ଅଧିକ ଟଙ୍କା ଆୟ କରୁଥିବା ଲୋକ ଓ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ଉପରେ ଆୟକର ଧାର୍ୟ କରୁଥାଆନ୍ତି । ମୋର କ୍ଷମତା ଥିଲା ପଦର ଶହରୁ ଦୁଇହଙ୍କାର ଟଙ୍କା ମଧ୍ୟରେ ଆୟକାରୀମାନଙ୍କ ଉପରେ କରଧାର୍ୟ କରିବା । ମୋ ଅଧୀନରେ କଟକ ଓ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲା ଥିଲା । ମୁଁ କ୍ଷମତା ପାଇଲି ୧୯୪୩ ଜାନୁଆରୀ ମାସରେ ଓ କର ଆଦାୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ତିନିଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ବୋଲି ମୋତେ ଜଣାଇ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ଫଳରେ କଟକ ଓ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାରେ ଗାଁ ଗଛକରେ ଗପ୍ତ କରି ଅନେକ ଛୋଟ ଛୋଟ ଦୋକାନୀଙ୍କୁ ଆୟକର ଜାଲରେ ଧରି ତିନିମାସ ମଧ୍ୟରେ ପାଞ୍ଚଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଆଦାୟ କଲି । ଫଳରେ କମିଶନରଙ୍କଠାରୁ ମୋତେ ସାବାସ ମିଳିଲା ।

ଏହିଠାରେ ମୋର ଜୀବନର ପ୍ରଥମ ବିପର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ମୁଁ ୧୯୪୩ ମସିହା ଫେବୃଆରୀ ମାସରେ ଖାଞ୍ଚିରାମଙ୍କାର କବିରାଜ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ରଙ୍କ କମିଶନର୍ୟ ସୁମିତ୍ରା ଦେବାଙ୍କ ପାଣିଗ୍ରହଣ କଲି । ଏହି ବିବାହ ସ୍ଥିର କରିବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଧ୍ୟାପକ ବିପିନ ବିହାରୀ ରାୟ, ରାୟ ବାହାଦୁର ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ ଓ ରାୟ ବାହାଦୁର ଚିତ୍ତମଣି ଆଚାର୍ୟଙ୍କ ଅବଦାନ କମ୍ବ ନୁହେଁ । ମୁଁ ସେତେବେଳେ ଧୂଆଁପ୍ରତ୍ଯାମିତ୍ରା ସାହି ଗଳିରେ ରହୁଥାଏ । ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଗରିବ ଘରର ସତାନ । ଜଣେ ମେଧାବୀ ଛାତ୍ର ହିସାବରେ ମୋର ସୁଖ୍ୟାତି ଥିଲା । କବିରାଜ ମହାଶୟ କଟକର ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ନାଗରିକ । ତାଙ୍କ ଘରକୁ ବରହୋଗ ଯିବାକୁ ହେଲେ ମରର ଗାଡ଼ିଟିଏ ଦରକାର । ରାୟ ବାହାଦୁର ପ୍ରହରାଜ ବରହେବାଲାଗି ତାଙ୍କ ଗାଡ଼ିଟି ଦେବେ ବୋଲି କହିଲେ । ଅଧ୍ୟାପକ ବିପିନ ବିହାରୀ ରାୟଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣି ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ତ୍ର୍ଯାପାଠୀ ସାହେବ ମୋ ବାହାଘର ଦିନ ସକାନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ନିଜ ଗାଡ଼ିଟି ଧରି ମୋ ଘରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ଏବଂ ବିପିନ

ବାବୁଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଲେ, ମୁଁ ତାଙ୍କରି ଗାଡ଼ିରେ ବର ହୋଇଯିବି । ତାହାର୍ହ ହେଲା । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତ୍ରିପାଠୀ ସାହେବ, ପରିଜା ସାହେବ, ଗୋପାଳ ପ୍ରହରାଜ, ଶଶୀଭୂଷଣ ରାୟ ଓ ବିପିନ୍ ବିହାରୀ ରାୟ ପ୍ରମୁଖ ମୋ ସାଇରେ ବରଯାତ୍ରୀ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ । ଏହା ମୋ ପକ୍ଷରେ ଲମ୍ବ ଶୌରବର କଥା ନୁହଁ । ଆଜିକାଳି ଯୌତୁକବିହୀନ ବିଭାଗର ଉପରେ ଏତେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଉଛି । ୧୯୪୩ରେ ମୋ ବିବାହ ଥିଲା ଯୌତୁକବିହୀନ ।

ଶ୍ରୀମାନେ ଜୀବନର ଆରମ୍ଭରୁ ମୋ ସହିତ ଲାଗିଛନ୍ତି । ମୋ ପିଲାଦିନେ ଜଣେ ଜ୍ୟାତିଷ୍ଠ ମୋ ଜାତକଙ୍କ ସାଧୁ କହିଥିଲେ ଯେ, ଲଗୁରେ ଚାରିଗୋଟି ଗ୍ରୁହ ଥିବାରୁ ମୁଁ ଜୀବନରେ ନାଁ କମେଇ ପାରେ; କିନ୍ତୁ କୌଣସି ଉଚ୍ଚ ଆସନ ପାଇବି ନାହିଁ କିମ୍ବା ବିପୁଲ ଧନ ସମ୍ପଦର ଅଧିକାରୀ ହୋଇପାରିବି ନାହିଁ । ଶ୍ରୁତି ଗ୍ରୁହମାନେ ସର୍ବଦା ମୋ ଗୋଡ଼ ଚାଣିବେ । ଛାତ୍ର ଜୀବନରେ ଶ୍ରୀମାନେ ମୋର ଅଶେଷ କ୍ଷତି କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଜୀବନରେ ତାହାର୍ହ ହୋଇଛି ।

ଆୟକର ବିଭାଗରେ ଚାକିରି ପାଇବାଲାଗି ସମସ୍ତେ ବ୍ୟାକୁଳ । ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶାରେ ମାତ୍ର ଦୁଇଟି ଆୟକର ଅଫିସ ଥିଲା । ଗୋଟିଏ କଟକରେ ଓ ଗୋଟିଏ ବ୍ରଜପୁରରେ । ମୁଁ ଦରଖାସ୍ତ ନକରି ପୁଣୀ ଆୟକର ବିଭାଗରେ ଚାକିରି ପାଇଯିବା, ପୁଣି ଚାକିରି ଆରମ୍ଭ ହେବାର ଦୁଇମାସ ମଧ୍ୟରେ କରଧାର୍ୟ କ୍ଷମତା ପାଇବା ଅନେକଙ୍କୁ ଆଚମ୍ଭିତ କରିଥିଲା । ସେ ଚାକିରିଟା ଅବଶ୍ୟ ମୋତେ ଭଲ ଲାଗୁନଥିଲା । ମୁଁ ସବୁବେଳେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ କହୁଥିଲି—“‘ଏତେ ପାଠ ପଢ଼ିଥିଲି କ’ଣ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ହିସାବରକ୍ଷକ ହେବି ବୋଲି ? ମୁଁ ସେମାନଙ୍କ ଆୟର ହିସାବ କରିବି ଓ ସରକାରଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ରାଗ ଦେବି । ଏହା କ’ଣ ଗୋଟିଏ ଚାକିରି ? ଆୟକର ଅଫିସର ଶ୍ରୀ ଏସ. କେ. ସେନ ମୁଁ ଚାକିରି ଛାତ୍ରିବା କଥା କହିଲେ ମୋତେ ଆସ୍ତାସନା ଦେଉଥାଆନ୍ତି । ଏଣେ ଚିନିଲିକ୍ଷଣ ଟଙ୍କା ଆଦାୟ କରିବାଲାଗି ଆୟକର ବିଭାଗ ମୋ’ପାଇଁ ଯେଉଁ କଷ୍ଟ୍ୟ ଧାର୍ୟ କରିଥିଲେ ତାକୁ ପୁରଣ କରିବାପାଇଁ ମୁଁ ରାତିଦିନ ସହର ଓ ମଧ୍ୟସନରେ ବୁଲି ଦୋକାନାକୁ ଖୋଜୁଥାଏ, ଏଥପାଇଁ ମୁଁ ବହୁ ଶତ୍ରୁ ତିଆରି କଲି ।

ଗରିବ ଘରର ପିଲା । ଏପରି ବିଶିଷ୍ଟ ପରିବାରର ଜାମାତା ହେବାଟା ମୋ ପକ୍ଷରେ ଯେତିକି ସୌଭାଗ୍ୟ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସେତିକି ଅସ୍ଥି । ମୁଁ କୌଣସି ଯୌତୁକ ପାଇନଥିଲି; କିନ୍ତୁ ଲୋକେ ଧାରଣା କଲେ ଯେ, ମୁଁ ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କା ପାଇଥିଲି । ଏହି ବାହାଘର ଭାଙ୍ଗିବା ଲାଗି ମୁଁ ଜଣେ କୁଷ୍ଟରୋଗୀ ବୋଲି ମିଶ୍ର ଘରକୁ ବହୁ ବେନାମୀ ଚିଠି ପଠାଇଲେ; କିନ୍ତୁ ମଧ୍ୟୀମାନେ ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଲୋକ ଥିବାରୁ ସେ ଅଭିଯୋଗ ବିଶେଷ କାରୁକଳାନି ।

ସେତେବେଳେ ଉଚ୍ଚଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ କର୍ମକର୍ତ୍ତା ନିର୍ବାଚନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଚିକିଏ ଜାତିଆଶ ଭାବ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ମୋ ଅନିତ୍ରା ସବେ ମଜା ଦେଖିବା ଲାଗି ମୋତେ ସରାପତି ପଦ ପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥୀ କରିବିଆଗଲା, କାରଣ ପ୍ରସାଦିତ ସରାପତି ପଣ୍ଡିତ ନାଲକଷ୍ମୀ ଦାସ ଏ ଜାତିଆଶ ସଂକର୍ତ୍ତା ଭିତରକୁ ପଶିବାକୁ ମଞ୍ଜିଲେ ନାହିଁ । ଅପର ପକ୍ଷରେ ପ୍ରାର୍ଥୀ ଥାଆତି ଜଣେ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ଓକିଲ । ସେ ଜିଣିବା କଥା । ଜିଣିଲେ; କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଅକାରଣ ବିଭାବ ମଧ୍ୟକୁ

ତେଣୁ ହୋଇଗଲି । ସେତେବେଳେ ବ୍ୟାପକତର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦୂର ଜାତିଆଶ ଗୋଷ୍ଠୀ ଏକ ପକ୍ଷରେ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ତ୍ର୍ଯାପାଠୀ ସାହେବଙ୍କୁ ତଡ଼ି ତାଙ୍କ ଘାନରେ କଲେଇ ଅଧିକ ପରିଚା ସାହେବଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ କରିବାଲାରି ପ୍ରତେଷ୍ଠା ଏବଂ ବିଧାନସଥାରେ ତ୍ର୍ଯାପାଠୀଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅଶ୍ଵାଳ ଅଭିଯୋଗ ଉପସାପନ ଫଳରେ ତାଙ୍କ ସ୍ଵଶୁର ଘାନୀୟ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରାଶ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ଅହୁଆରେ ପକାଇବା ଲାଗି ଉଦ୍ୟମ ଚାଲୁଥାଏ ।

ଏହିପରି ଉପାଦାନର ସମ୍ବିଶ୍ରଣରେ ଶ୍ରୁମାନେ ମୋତେ କଟକରୁ ଚାଇଁବସା ବଦଳି କରାଇଦେଲେ । ବଦଳି ବିରୁଦ୍ଧରେ ଆପରି କରାଯାଇପାରେ ବୋଲି ମୋତେ ଜଣାନଥିଲା । ମୋର ପୁଆଣି ଘର ହେବା ପରଦିନ ମୁଁ ବଦଳି ଅଢ଼ର ପାଇଲି ଏବଂ ମଇ ମାସ ଦଶ ତାରିଖରେ ଚାଇଁବସାରେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯୋଗଦେଲି । ମୋ ଘୋଷାଣ୍ୟକୁ କଟକର ପୂର୍ବତନ ଆୟକର ଅଫିସର ଶ୍ରୀ ବି. ବି. ସେନ ସେଠାରେ ଆୟକର ଅଫିସର ଥାଆନ୍ତି । ସେ ରଳ ଓଡ଼ିଆ କହି ପାରନ୍ତି । ସେ ମୋତେ ସାଦରେ ଗ୍ରହଣ କରି ମୋ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଭଲ ଭଡ଼ା ଘର ଯୋଗାଡ଼ କରିଦେଲେ । ସେ ମଧ୍ୟ ଅଫିସର ଚାରିଛଣ ଆଦିବାସୀ ଯିଅନଙ୍କୁ ମୋ ଅଧୀନରେ ରଖିଦେଲେ । ପୁଆଣି ଘର ସାତ ତାରିଖ ଦିନ ସରିଥାଏ । ତେଣୁ ଅହୁର ରବିଷ୍ୟତରେ ମୋ ସ୍ବୀକୃ ଚାଇଁବସା ନେବି ବୋଲି ବିଚାରକରି ତା'ର ଓ ମୋର ସବୁ ବ୍ୟବହାର୍ୟ ପଦାର୍ଥ ଥିବା ଚାରିଗୋଟି ତ୍ର୍ଯାକୁ ଓ ଦୁଇଟି ସୁଚକେଶ ନେଇ ଚାଇଁବସା ଯାଇଥିଲି । ମୁଁ ଜାଣିନଥିଲି ଯେ ମୋ ଅଧୀନରେ ସିଂହଭୂମି ଜିଲ୍ଲାର କେତେକାଂଶ, ସମ୍ବଲପୁର ଓ ବାଲେଶ୍ବର ଜିଲ୍ଲା ଥିଲା । ସରକାରୀ ଅଫିସରମାନେ ସରକାରୀ ଖର୍ଚ୍ଚରେ ନିଜ କାମ କରିବା ଲାଗି ଯେପରି ଗପକ୍ରମ ଧାର୍ୟ କରନ୍ତି, ମୁଁ ସେହିପରି ଚାଇଁବସାରୁ ସମ୍ବଲପୁର, ସେଠାରୁ ବରଗଡ଼ ଓ ବରଗଡ଼ରୁ କଟକ ଓ କେନ୍ଦ୍ରର ବାଟେ ଚାଇଁବସାକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ପାଇଁ ଗପ ନିର୍ମଣ ତିଆରି କରିଥିଲି । ମୁଁ ବରଗଡ଼ ତାକବଜାରେ ଥିବା ସମୟରେ ଜୁନମାସ ପ୍ରଥମ ସପ୍ତାହରେ ତାରବାର୍ତ୍ତା ପାଇଲି ଯେ, ଚାଇଁବସାରେ ଥିବା ମୋ ବସାରୁ ସବୁ ତ୍ର୍ଯାକୁ ସୁଚକେଶ ତୋରି ହୋଇଯାଇଛି । ମୁଁ କଟକ ଆସି ମୋ ସ୍ବୀକୃ ନେବି କ'ଣ ଏହି ଦୁଃସମ୍ବାଦ ଜଣାଇ ସିଧା ଚାଇଁବସା ଗଲି, ସେଠାରେ ଚାକିରିରୁ ଉପସା ଦେଇ ଓଡ଼ିଶା ଫେରି ଆସିବାକୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କଲି । ବି. ବି. ସେନ ମୋତେ ବହୁତ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାରିଲେ ଏବଂ ଉତ୍ସବ ଉପିଷ୍ଠାତର ତିତ୍ରୁ ଆଜିକେ; କିନ୍ତୁ ମୋର କ୍ଷତି ପ୍ରାୟ ସେକାଇର ପତିଶ ହଜାର ଟଙ୍କା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏପରି ଦୂର ଦେଶରେ ରହିବାକୁ ଆଉ ମନ ବଳିଲା ନାହିଁ । ମୁଁ ଚାଇଁବସାରୁ ବସୁ ଧରି ପାଟନାରେ ପହଞ୍ଚିଲି । ମୁଁ ଉପସା ଦେବାକୁ ଯାଇଛି ବୋଲି ଶୁଣି ସେଠାରେ ଥିବା ଓଡ଼ିଆ ଆୟକର ଅଫିସର ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ପଟନାୟକ ଉପସା ନଦେବା ଲାଗି ମୋତେ ବହୁତ ବୁଝାଇଲେ । ପରେ ଓଡ଼ିଶା ଉଚ୍ଚ ନ୍ୟାୟାଳ୍ୟର ବିଭାଗପତି ନିଯୁତ ହୋଇଥିବା ସେକାଇର ଆଡ଼ଗୋକେଟ୍, ଶ୍ରୀଯୁଗ ପାତାମର ମିଶ୍ର ଯାହାଙ୍କ ସହିତ ପାଟନାରେ ଏମ. ଏ. ପଢ଼ିବା ବେଳେ ମୋର ଅଭିଭାବ ପରିଚୟ ହୋଇଥିଲା, ସେ ମଧ୍ୟ ବହୁତ ବୁଝାଇଲେ । କମିଶନର ଆସେ ସାହେବ ଦୁଇଦିନ କାଳ ଉପସା ଗ୍ରହଣ କରିବେ କି ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ନକହି ମୋତେ ପାଟନାରେ ବସାଇ ରଖିଲେ ।

ଶେଷରେ ଜୁନ ୧୫ ତାରିଖ ଦିନ ମୋର ଜ୍ଞାପା ଗୁହୀତ ହେଲା ଏବଂ ମୁଁ ଚାଇଁବସା ବାଟେ ଯାହା କିଛି ବୋରି ଯାଇନଥିଲା ତାକୁ ଧରି ୧୯୪୩ ଜୁନ ୨୦ ତାରିଖରେ କଟକରେ ପହଞ୍ଚିଲି ।

ପୁଣି ସେହି ନବଭାରତ ପ୍ରେସରେ ଆଶ୍ରୟ ଖୋଜିଲି । ସେତେବେଳକୁ ପରିସିଦ୍ଧ ବଦଳି ଯାଇଥିଲା । ପଣ୍ଡିତ ନାନକଶଙ୍କ ଶାକକ ପଣ୍ଡିତ ବ୍ରୁବନେଶ୍ଵର ମିଶ୍ର ପ୍ରେସର ଦାୟିତ୍ବ ବହନ କରିଥିଲେ । ତେଣୁ ମୁଁ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ କରି ଆଶ୍ରୟ ଖୋଜିଲି ଓ ତାଙ୍କଠାରୁ ଟେଲିଫୋନ ବାର୍ଷା ନେଇ ଶିକ୍ଷା ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଟ୍ରିପା୦୧ ସାହେବଙ୍କ ଘରକୁ ଗଲି । ସେ ଜ୍ୟାଏନମେଣ୍ଟ ରୋଡ଼ର ପାଞ୍ଚମର କୋଠିରେ ରହୁଥିଲେ । ଇଥି ନମ୍ରରରେ ଥିଲେ କଲେକ୍ଟର ଏଲ.ପି. ସିଂହ ସେ ମୋତେ ବର୍ଷକ ତଳେ ଶିରପ କରିବା ଲାଗି ଡ୍ରାଇଭ ପଠାଇଥିଲେ । ଟ୍ରିପା୦୧ ସାହେବଙ୍କୁ ଆଗରେ କଣ୍ଠି ମୁଁ କଲେକ୍ଟର ସାହେବଙ୍କ କୋଠାକୁ ଗଲି । ଟ୍ରିପା୦୧ ସାହେବ ସବୁକଥା ବୁଝାଇଦେଲେ ଓ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର ମୋ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ନିଯୁକ୍ତି ଖୋଜି ଦେବାରେ ଆଶ୍ରମୀ ବୋଲି ଜଣାଇଲେ । ଆଗରୁ ପ୍ରତି ଜିଲ୍ଲାରେ ଜଣେ ଜଣେ ସହକାରୀ ଦର ନିୟମନ୍ତ୍ରଣ ଅଫିସର (Assistant Price Control officer) ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ସେହିବର୍ଷ ସେମାନଙ୍କ ପାହ୍ୟା ବଦଳି ଯୋଗାଣ ସୁପରଭାଇଜର ପ୍ରଥମବର୍ଗ ଓ ଯୋଗାଣ ସୁପରଭାଇଜର ଦ୍ୱିତୀୟ ବର୍ଗ ତାକିରି ବୃଦ୍ଧି ହୋଇଥାଏ । ପୂର୍ବତନ ସହକାରୀ ଦର ନିୟମନ୍ତ୍ରଣ ଅଫିସରମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଥମବର୍ଗ ସୁପରଭାଇଜର କୁହାଯାଉଥାଏ । କଟକରେ ଥିଲେ ହରିବଂଶ ମିଶ୍ର । କଲେକ୍ଟର ସାହେବ ଦ୍ୱିତୀୟ ବର୍ଗ ଯୋଗାଣ ସୁପରଭାଇଜର ପଦରେ ସେହିଦିନ ଯୋଗଦେବା ଲାଗି ତାଙ୍କ ଖାସ କ୍ୟାମେରାରେ ସେହିଦିନ ସାକ୍ଷାତ କରିବାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ । ମୁଁ ୧୯୪୩ ଜୁନ ୨୭ ତାରିଖ ଦିନ କଟକ ଜିଲ୍ଲା ଅଫିସରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ବର୍ଗ ଯୋଗାଣ ସୁପରଭାଇଜର ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯୋଗଦେଲି ଏବଂ ଜ୍ଞାପା ପାତ୍ର ତାରିଖ ଦିନ ମୋତେ ନିଯୁକ୍ତି ପତ୍ର ମିଳିଲା । ସେତେବେଳେ ଜୟପୂରର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ପାତ୍ର ଯୋଗାଣ ଅଫିସର ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯୋଗଦେଲେ । ହରିବଂଶ ବାବୁ ପଦୋନ୍ତି ପାଇ ତାଙ୍କ ପୂର୍ବ କୃଷିଭିତାଗକୁ ଫେରିଯିବାକୁ ଆଠଗଢ଼ର ଜୟକୃଷ ପଟନାୟକ ଧାନ ଚାଉନ ସୁପରଭାଇଜର, ମୁଁ ଅନ୍ୟ ଜିନିଷର ସୁପରଭାଇଜର ଓ ଜ୍ୟୋତିଷ ଚନ୍ଦ୍ର ଲୋକା କୁଗାପଟା ସୁପରଭାଇଜର ଦାୟିତ୍ବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଜ୍ୟୋତିଷ ବାବୁ ଓକିଲାଟି କରିବେ ବୋଲି ତାକିରିବୁ ଜ୍ଞାପା ଦେବା ପରେ ମୋର ସହାଯ୍ୟୀ ଶ୍ରୀ ବିରଜାନୟ ପରିଜା କୁଗାପଟା ଦାୟିତ୍ବରେ ରହିଲେ । ଜୟକୃଷ, ବିରଜା ଓ ମୁଁ ରେଡେନ୍ସା କଲେଜରେ ସହାଯ୍ୟୀ ଥିଲୁ । ତେଣୁ ଅଫିସଟି ନିଜ ବନ୍ଦୁଗୁହରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିଲା ।

ଯୋଗାଣ ବିଭାଗରେ ମୁଁ କଟକ ଓ ବାଲେଶ୍ଵର ଉଭୟ ଜିଲ୍ଲାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛି । ମୋର କଲେକ୍ଟର ଥିଲେ କଟକରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଏଲ.ପି. ସିଂହ ଓ ବାଲେଶ୍ଵରରେ ଶ୍ରୀ ରାଧେଶ୍ୟାମ ଓଣ୍ଟା । ବିକ୍ରୁ ପଟନାୟକଙ୍କ ସହିତ ଧାମରା ମୁହାଶରେ ନୌକାବିହାର କରୁକୁରୁ ପଟନାୟକଙ୍କ ବନ୍ଦୁକରୁ ଗୁଣି ଆକ୍ଷେପିତାବରେ ଓଣ୍ଟାଙ୍କ ବନ୍ଦୁ ବିଶ କରିବାକୁ ତାକର ଅକାଳ ମହ୍ୟ ହୋଇଥିଲା । ମୁଁ ପାନ୍ତା କଲେଜରେ ପଡ଼ିଲାବେଳେ ଓଣ୍ଟା ଥିଲେ ରତ୍ନିହାସ ବିଭାଗର ଗବେଷକ । ପରେ

ସେ ଆଜ.ସି. ଏସ. ରେ ଯୋଗ ଦେଇ ମୋର ଉପରିସ କର୍ମଚାରୀ ହେଲେ । ମୁଁ କରନ୍ତରେ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ମୋ ସହିତ ୧୯୩୮ରେ କଲିକଟାର ଆନ୍ଦରେ ଶ୍ଵର୍ଣ୍ଣବିଦ୍ୟାକୟ ତର୍କ ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ଯେଉଁ ଜଗଦୀଶ ଚନ୍ଦ୍ର ମାଥୁର ଆହ୍ଲାଦାଦି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ତରଫରୁ ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ କରିଥିଲେ, ସେ ଆସି ଶିକ୍ଷାନବିଶ ଆଜ.ସି.୬ସ ଅପିସର ରୂପେ କଟକରେ ଯୋଗ ଦେଲେ । ଅନେକ ସମୟରେ ସେ ମୋ ଅପିସର ଆସି ଖୁସିଗପ କରୁଥିଲେ । କଟକର ଯୋଗାଶ ବିଭାଗ ଅପିସର ଥିଲେ ଶ୍ରୀ ଶ୍ୟାମ ସୁଦର ପାତ୍ର ଓ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ଥିଲେ ଶ୍ରୀ ରମ୍ଯନାଥ ପ୍ରସାଦ ପାଢ଼ି ।

କଟକରେ ରହଣିବେଳେ ମୁଁ କଟକ ସଦର ସବ୍ଦତିରିଜନସାରା ଗପ୍ତ କରି ୧୯୩୩ ମସିହାର ଦୁର୍ଗମ ନିରାକରଣ ଲାଗି ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ସରକାରଙ୍କ ତରଫରୁ ଧାନ କିଣିବା ଦାୟିତ୍ୱରେ ରହିଲି । କୁକଙ୍ଗଠାରେ ମୁଁ ଡଙ୍ଗାରେ ପାରାଦ୍ୱୀପ ଗଡ଼କୁ ଯିବା ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ିଯାଇ ମୋ ଗୋଡ଼ ଭାଙ୍ଗିଗଲା । କଲେକ୍ଟର ସିଂହ ସାହେବ ସିରିଲ ସର୍ଜନ ମର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାହେବଙ୍କୁ ସାଇରେ ନେଇ କୁକଙ୍ଗରେ ମୋତେ ବ୍ୟାଣ୍ଡର, କରାଇ କଟକ ଘେନି ଆସିବାକୁ ଚାହେଲେ । ମୁଁ କାମ ଅଧା କରି ଆସିବିନାହିଁ ବୋଲି ଜିଦ ଧରିବାରୁ ଓ ସବାରି ବ୍ୟବହାର କରି ଗାଁକୁ ଗାଁ ଯିବାଲାଗି ଅନୁମତି ମାଗିବାରୁ ସେ ମୋତେ ସଦୟ ଅନୁମତି ଦେଲେ । ସେ ବେଳର ଉପର୍ଯ୍ୟତି ଅବର୍ଣ୍ଣନୀୟ । ଅନେକ ଜାଗାରେ ବଡ଼ଲୋକମାନଙ୍କ ପାଳଗଦା ଭଜାଇ ଧାନ ଜବତ କରୁଥିବାରୁ ମୋ ଜୀବନ ପ୍ରତି ଆଶକା ଉପୁଜିଲା । ତେଣୁ କଲେକ୍ଟର ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ମୋ ସହିତ ଜଣେ ଆନା ଅପିସର ଓ ଚାରିଜଣ କନଷ୍ଟେବଳ ମୋତେ ସର୍ବଦା ଜଗି ଧାନ ବିକାଉଥିଲେ । ଧାନ ଜବତ କରିବାର ପଦ୍ଧତି ହେଲା, କଲେକ୍ଟର ଦସ୍ତଖତ କରି ଦେଇଥିବା ଜବନୋମାରେ ଧାନ ଥିବା ଲୋକର ନାମ ଓ ଜବତ ଧାନର ପରିମାଣ ଲେଖି ମୁଁ ଧାନ ମାଲିକଙ୍କୁ ଧରାଇ ଦେଉଥିଲି ଏବଂ ତତ୍କଷଣାଦି ଧାନ ବିକ୍ରି ଆରମ୍ଭ ହେଉଥିଲା । କଟକ ଜିଲ୍ଲା ପାଇଁ ଧାନ କିଣିବା ଦାୟିତ୍ୱ ଛତ୍ରବଜାରର ଶ୍ରୀ ବଂଶୀଧର ମହାନ୍ତିକୁ ଦିଆଯାଉଥିଲା । ସେ ଟଙ୍କା ଦେଇ ଧାନ କିଣୁଥିଲେ ଓ ସେହିଠାରେ ସରକାରୀ ଦରରେ ଲୋକଙ୍କୁ ବିକ୍ରୀ କରାଯାଉଥିଲା । ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଖାଦ୍ୟାଭାବଯୋଗୁ ଏପରି ହାହାକାର ପଢ଼ିଥିଲା ଯେ, ଜଣପିଛା ଗଣ୍ଡେଣିଏ ଧାନ ବିକ୍ରୀହେବାର ନିୟମ ଥିବାରୁ ପରିବାରର ନବଜାତ ଶିଶୁଙ୍କ ସମେତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ଟୋକେଇ ଆଣି ଧାନ କିଣିବାକୁ ରୁଣ୍ଡ ହେଉଥିଲେ । ସେ ଦୃଶ୍ୟ ଭୁଲିବାର ମୁହଁଁ । ମୁଁ ପ୍ରାୟ ଛ' ମାସ କାଳ ଶୋଇନି । ରାତିଦିନ ଧାନ କିଣାବିକା ଚାଲିଆଏ ଏବଂ ଧାନ ବିକ୍ରୀ ହେଉଥିବାକେଳେ ମୁଁ ସେହିଠାରେ ଖାଟ ପକାଇ ଶୋଇଯାଏ । ଏହି ଗପ୍ତରୁ ଫେରିଆସି ମୁଁ ଭାକ୍ଷଣ ବେମାର ପଡ଼ିଲି ଏବଂ ମୋର ମରିବାର ଆଶକା ଉପୁଜିଥିଲା; କିନ୍ତୁ କଲେକ୍ଟର ସିଂହ ମୋ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଏପରି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲେ ଯେ, ମୋତେ ସିଧାସଳକ ସବ୍ଦତେପୁଟି ପଦକୁ ପଦୋନ୍ତି ଦେବାଲାଗି ସୁପାରିଶ କରିଥିଲେ । ସେତେବେଳେ କମିଶନର ସବ୍ଦତେପୁଟି ନିୟୁକ୍ତ କରୁଥିଲେ ଓ କମିଶନର ଥିଲେ ଶ୍ରୀ ଆଜ.ପି. ହ୍ରାତ୍ । ସେ ଓ ତାଙ୍କ ମେମ୍ୟାହେବ ଜାଳେଣି କୋଇଲା ଲାଗି ପରମିତ୍ତ ନେବାକୁ ମୋ ପାଖକୁ ଆସୁଥିଲେ ବୋଲି ତାଙ୍କ ସହିତ ମୋର ପରିଚୟ ଥିଲା । ସେ ମୋତେ ଦେଖିବାମାତ୍ରକେ

ପଚାରିଲେ, “ତୁମେ ସବତେପୁଣି ହେବାକୁ ରାଜି ତ ?” ମୁଁ ଉରର ଦେଲି, “ଯେ କୌଣସି ଲୋକର ଜୀବନରେ ଏହା ହେବ ଅଭୂତ ପଦୋନ୍ତି । ମୁଁ ଆୟକର ବିଭାଗରେ ମାସିକ ଶହେ ତିରିଶ ଟଙ୍କା ଦରମା ପାରଥିଲି । ସେତୁ ଯୋଗାଣ ବିଭାଗକୁ ଆସିବାରୁ ମୋ ଦରମା ହେଲା ମାସିକ ଶହେ ପଚିଶ ଟଙ୍କା । ଏତଳି ଅଭିନବ ପଦୋନ୍ତି କେହି ପାଇଁ ନଥୁବେ ।” ସେ ଓ ତାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସହକାରୀ, ଚାନ୍ଦିନିଟୋକର ସତିଦାନମ ମିଶ୍ର ଖୁବ ହସିଲେ ଏବଂ ମୋର ସ୍ୱାକ୍ଷରିତ ଜାଣିବାକୁ ଚାହେଲେ । ମୁଁ ରୋକଠୋକ ଜବାବ ଦେଲି, “ମୋ ଜୀବନର ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେଉଛି ଅଧାପକ ହେବା । ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ଅପେକ୍ଷା କରିଛି । ମୁଁ ସବତେପୁଣି ଚାକିରି ପାଇଁ ଆଗ୍ରହୀ ନୁହେଁ ଏବଂ ମୁଁ ସାଇକେଳ ଚାଳନା ଶିଖିନାହିଁ ବୋଲି ଗପ୍ତ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ।” ସତିବାବୁ ପରେ ଏହି ଧୃଷ୍ଟତା ପାଇଁ ମୋତେ ବହୁତ ଗାଲିଦେଲେ, କିନ୍ତୁ ମୋର ସବତେପୁଣି ହେବା ନେହିଲା ।

୧୯୪୪ ଜୁଲାଇ ମାସରେ କଲେକ୍ଟର ସିଂହକର ସ୍ୱା ଆସନ୍ତରୁ ସବାବୁ ସେ ବ୍ୟୁଚିନେଇ ପାଠନା ଗଲେ ଓ ରାଯ ସାହେବ ଦୁର୍ଗାଚିରଣ ଦାସ ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ଦାୟିତ୍ବରେ ରହିଲେ । ସେତେବେଳେ ତାରନ ସହିତ ଆକୁର ହୁର୍ତ୍ତକ୍ଷପ ପଡ଼ିଥାଏ । ଜେଳ ଓ ଡାକ୍ତରଣାମାରେ ଆକୁ ଯୋଗାଣ ପାଇଁ ଘନ ଘନ ତାଗିଦା ଆସୁଥାଏ । କଲେକ୍ଟର ଧାନ ଜବତ କଳାଇଲି ଆକୁ ଜବତ କରିବା ଓ ପ୍ରତିରୋଧକାରୀମାନଙ୍କୁ ଗିରିପ କରିବା ଲାଗି ନାମବିହୀନ ଖାଲି ଡ୍ରାଇଫରୁ ବ୍ୟକ୍ତିଶତ କରି ମୋତେ ଦେଇଥାଆନ୍ତି । ମୌଖିକ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଥାଏ, “ଆକୁ ଯୋଗାଇବା ଆମ ଦାୟିତ୍ବ ହୋଇନଥିବାରୁ ଆମେ କାହାରିକୁ ଗିରିପ କରିବା ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଗିରିପ କରିବା ରୟ ନଦେଖାଇଲେ କୁଚା ହୋଇଥିବା ଆକୁ ସହଜରେ ମିଳିବ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଡ୍ରାଇଫ ଜାରି କରି ଆକୁଗୋଦାମ ବାଲାକୁ ଧମକାଇବ ସିନା, କାହାରିକୁ ଗିରିପ କରିବନାହିଁ । ଗିରିପ ପରଡ୍ରାଇନାକୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବାଲାଗି ମୋ ସିହିତ ଟାରନ ପୁଲିସ୍ ରନ୍‌ସେନ୍‌ର ଥାଆନ୍ତି ।

ଏହି କୌଣସି ପ୍ରଯୋଗକରିବା ପନ୍ଥରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଆକୁ ମିଳିଲା; କିନ୍ତୁ ଜିଲ୍ଲା ଯୋଗାଣ ଅପିସର ଶ୍ୟାମସୁଦ୍ଧର ପାତ୍ର ଏହି କୌଣସିକୁ କଦର୍ଥ କରି ଭାବିଲେ ଯେ, ମୁଁ ଗୋଦାମବାଲାଙ୍କ ଉପରେ ଡ୍ରାଇଫ ଜାରିକରି ତାଙ୍କଠାରୁ ଘୁସ ନେଇ ତାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଦେଉଛି । କଲେକ୍ଟର ତାଙ୍କୁ ଏ ବିଷୟରେ କିନ୍ତୁ ଜଣାଇନଥିଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟେ ବିଶ୍ୱାସାଧୀନ କର୍ମବ୍ୟାପରେ ଦାୟିତ୍ବ ତୁଳାରଥିଲି । ପାତ୍ରଙ୍କ ବିନାନୁମତିରେ ମୁଁ କାହିଁକି ଆକୁଗୋଦାମରେ ଜବତ କରିବା କାର୍ଯ୍ୟ କଲି, ସେଥିପାଇଁ ସେ ମୋତେ ତକାଇ ତିରିଦ୍ଵାରା କରୁ କରୁ ହଠାତ୍ ରାଗରେ କହିଦେଲେ “ନନ୍ଦସେନସ” । ମୁଁ ଏହା ସହ୍ୟକରି ନପାରି ତାଙ୍କୁ ହଠାତ୍ ଗୋଟିଏ ଚାପୁଡ଼ା ମାରିଲି । ଏ ଘଟଣା ବେଳକୁ କଲେକ୍ଟର ଫେରି ଆସିଥାଆନ୍ତି । କିଲଟରୀ କଟେରା ସାରା ଚାଞ୍ଚଳ୍ୟ ଖେଳିଗଲା, ସିଂହ ସାହେବ ମୋତେ ତକାଇ ସତ୍ତକଥା ବୁଝିଲେ ଏବଂ ମୋ ଉପର୍ଦ୍ଵିତିରେ ପାତ୍ରଙ୍କ ତକାଇ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କଲେ । କଲେକ୍ଟର ପଚାରିଲେ—“ପାତ୍ର ! ତୁମେ ‘ନନ୍ଦସେନସ’ ଶବ୍ଦ ପ୍ରଯୋଗ କରିଛ ?” ସେ ତ ମୋ ଉପରିଷ ଅପିସର । ସେ କିନ୍ତୁ ନ ବିଚାରି ହଁ ଭରିଦେଲେ ।

କଲେକ୍ଷୁର କହିଲେ—“ଶ୍ରୀରାମ ତନ୍ତ୍ର ତମ ଅଧସନ କର୍ମଚାରୀ । ତୁମେ ହୁହେଁ ମୋର ଅଧସନ କର୍ମଚାରୀ । ତୁମେ ଯଦି ତା’ ବିରୁଦ୍ଧରେ କୌଣସି ଅଭିଯୋଗ ପାଇଲ ମୋତେ ଜଣାଇ ଥାଆନ୍ତ । ତୁମେ ଜଣେ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଅପିସ ଭିତରେ ଗାନ୍ଧିଦେବାଚା ଅସରତ । Both of you must be separated.” ପରଦିନଠାରୁ ମୋତେ ମୋ ନିଜ ବାସଗୁହରେ ଅପିସ କାମ କରିବାଲାଗି କଲେକ୍ଷୁର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ । ତା’ର ତିନି ଚାରିଦିନ ପରେ ମୋର ବାଲେଶ୍ଵରକୁ ବଦଳିଛେଲା । ମୁଁ ୧୯୪୪ ଅଗଷ୍ଟ ପାଞ୍ଚ ତାରିଖ ଦିନ ବାଲେଶ୍ଵରରେ ଯୋଗଦେଲି ।

ଆଗରୁ କହିଛି ବାଲେଶ୍ଵରରେ ଯୋଗାଣ ଅପିସର ଥିଲେ ଶ୍ରୀଯୁଷ୍ଠ ରଘୁନାଥ ପ୍ରସାଦ ପାଢା । ତାଙ୍କ ଉଣକା, ପୂର୍ବତନ ପୁଲିସ ଆଇ.କି. ସ୍ଵର୍ଗତ ରାମକୃଷ୍ଣ ପାଢା ୩ ଓ ମୁଁ ଏକାଠି କଲିକତାରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଆଶ୍ଵତୋଷ ସ୍ଥାରକୀ ତ୍ରୁଟି ନିଖିଳ ଭାରତ ତର୍କ ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିବାରୁ ମୋର ତାଙ୍କ ସହିତ ଆଗରୁ ପରିଚୟ ଥିଲା । ମୁଁ ବାଲେଶ୍ଵରରେ ଯୋଗଦେଲି ବୋଲି ସେ ଖୁବ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲେ ଓ ଦୁଇଦିନ କାଳ ନିଜ ଘରେ ମୋତେ ଅତିଥି କରିଥିଲେ ।

ଆୟକର ବିଭାଗରେ ଥିବାବେଳେ ବାଲେଶ୍ଵରରେ କେତେକ ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କ ସହିତ ମୋ ପରିଚୟ ହୋଇଥିଲା । ଯୋଗାଣ ବିଭାଗରେ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଖାଲି ପରିଚୟ ନୁହେଁ ବନ୍ଧୁତା କରିବା ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ । ତା’ ନହେଲେ ଶାସନ ପରିଚାଳନା କରି ହେବ ନାହିଁ । ମୁଁ କଟକରେ ଥିବାବେଳେ କଲେକ୍ଷୁର ସିଂହଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ପଡ଼ିପ୍ରଥା ପ୍ରତଳନ କରିଥିଲି । ବାଲେଶ୍ଵରରେ ଯୋଗଦେବା ମାତ୍ରକେ ଦେଖିଲି ଯେ, ମୋ ମେଜ ଉପରେ ଚିନି, ଅଟା, ମଇଦା ଓ କିରୋସିନି ପାଇଁ ଶହ ଶହ ଦରଖାସ୍ତ ଜମାହୋଇଛି । ମୁଁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପଡ଼ିପ୍ରଥା ପ୍ରତଳନ କରିବାଲାଗି ସି.ଏସ୍.ଓ. ପାଢାଙ୍କ ଜରିଆରେ କଲେକ୍ଷୁର ଓଣ୍ଟାଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଯୋଜନା ଦେଲି । ଉତ୍ତର ଅପିସର ଯୋଜନାଟିକୁ ଅନୁଧାନ କରି ତାହାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବାକୁ ଲିଖିତ ଆଦେଶ ଦେଲେ । କଟକ ପରି ଯୋଗାଣ ବିଭାଗ ଓ ଏସ୍.ଡି.ଓ. ବା ଅନୁବିଭାଗ ଦସ୍ତଖତ କିରାଣୀମାନଙ୍କୁ ବ୍ୟବହାର କରି ଦଶହରା ବ୍ରୁଟି ଶେଷ ହେବା ବେଳକୁ ପଡ଼ିକାଢ଼ି ପ୍ରତଳନ କରାଇଦେଲି । ତପୁରେ ମୋ ଆଗରେ ଦୁଇଟି ଗୁରୁତର ସମସ୍ୟା ଉପାସିତ ହେଲା । ଗୋଟିଏ ହେଲା କାଗଜ ଗୁରୁତର ଅଭାବ । ଏକ ପ୍ରକାର ଦୁର୍ଭିକ୍ଷା । ଛାତ୍ର-ଛାତ୍ରୀ ଓ ମୁଦ୍ରଣାଳୟମାନେ କାଗଜ ଅଭାବ ଯୋଗୁ ମହା ଅସୁରିଥା ଭୋଗ କରୁଥିଲେ । କଟକରେ ଥିବାବେଳେ କାଗଜ ଯୋଗାଣ ବିଷୟରେ ଉଦୟମ କରି କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ସହିତ ପରିଚିତ ହୋଇଥିଲି । ସେହି ପରିଚଯକୁ ବ୍ୟବହାର କରି ବାଲେଶ୍ଵର ଜିଲ୍ଲାପାଇଁ ଟିଚାଗଡ଼ ତରଫରୁ ମାୟିକ କାଗଜକୋଟା ନିର୍ବାଚନ କଲି । ତପୁରେ ଆସିଲା ମାଛ ସମସ୍ୟା । ବାଲେଶ୍ଵରରେ ଯଥେଷ୍ଟ ମାଛ ମରାହୁଏ । ସେଖ ଅଳିମ ଓ ପଞ୍ଚାନନ ଖାନାକ ଦୁଇଜଣ ମାଛ ବ୍ୟବସାୟୀ ଥିଲେ । ସେମାନେ ରାତି ଗୋଟାଏ ବେଳେ ପୁରା ଏକସପ୍ରେସରେ ଓ ସକାଳ ଆଠଟାବେଳେ ମାତ୍ରାଜ ମେଲାରେ କଲିକତାକୁ ବହୁ ପରିମାଣରେ ମାଛ ରପ୍ତାନି କରୁଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ବାଲେଶ୍ଵର ବଜାରରେ ମାଛ କିଣିବାକୁ ମିଳୁନଥିଲା ।

ସେତେବେଳେ ଗୋଟିଏ ଆଇନ ଥାଏ ଯାହାର ନାମ ଜିମା କରିବା ଓ ଲାଭ ଉଠାଇବା ନିରାକରଣ ଅଧାଦେଶ ବା 'Hoarding and Profiteering Prevention Ordinance' । ଏହା ବଡ଼ଲାଟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରବର୍ତ୍ତି ହୋଇଥିଲା । ଏହି ଅଧାଦେଶ ବଳରେ ଯେ କୌଣସି ପଦାର୍ଥର ମୂଲ୍ୟ ନିୟମଣ କରିଛେଇଥିଲା । କଟକରେ ମାସ ନିୟମଣ ହୁକୁମ ପ୍ରବର୍ତ୍ତି ହୋଇଥିଲା । ତାହାର ଏକକିତା ନକଳ ନେଇ କଲେବୁରଙ୍କ ଅନୁମତି ସହ ମାଛ ନିୟମଣ ହୁକୁମନାମା ଜାରି କରାଇଲି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନ ମୋ ଠାରୁ ପରମିତ ନେଲେ ମାଛ ରସ୍ତାନି ହୋଇ ପାରୁଥିଲା । ନିୟମ ହେଲା, ଯେତିକି ମାଛ ରସ୍ତାନି ହେବ ତାହାର ଚାରିଭାଗରୁ ରାଗେ ବାଲେଶ୍ଵର ବଜାରକୁ ଛଡ଼ାଯିବ । ଫଳରେ ବଜାରରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାଛ ମିଳିଲା । ଏହି ହୁଲଟି କାହିଁ ଯୋଗୁଁ ଲୋକମାନେ ଆହୁରି ସହୃଦୟ ହେଲେ ଏବଂ କଲେବୁର ଓ ସି.୧୩. ଓ. ମୋ କାର୍ଯ୍ୟଦକ୍ଷତା ବିଷୟରେ ଭୁରି ଭୁରି ପ୍ରଶଂସା କଲେ ।

ସେତେବେଳେ ବାଲେଶ୍ଵରରେ ଏସ.ଟି.ଓ ଆଆନ୍ତି ରାଯ ସାହେବ ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ର ଓ ଉତ୍ତରକର ଏସ.ଟି.ଓ, ଆଆନ୍ତି ରାଯ ସାହେବ ଜଗଦବନ୍ଧୁ ମହାପାତ୍ର । ଦୁହଁ ପୂରୀ ସହରବାସୀ । ଉତ୍ତରକ ସହିତ ଆଗରୁ ମୋର ଘନିଷ୍ଠ ପରିଚୟ ଥିଲା । ଜଗଦବନ୍ଧୁ ବାବୁ ବାଲେଶ୍ଵର ଜିଲ୍ଲା କାଗଜ ଭାଗରୁ ଉତ୍ତର ପାଇଁ ଅଧା ମାଗିଲେ । ମାସକୁ ପନ୍ଥରନ କାଗଜ ଆସିବାର ଥିଲା । କଲେବୁର ସାହେବ ସାତଚନ କାଗଜ ଉତ୍ତରଖକୁ ଦେବାଲାଗି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ, ଫଳରେ ଜଗଦବନ୍ଧୁ ବାବୁଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନାତ ତୁଳସୀ ଭାମାୟଣ ଛାପାହୋଇ ପାରିଲା । ସଦର ଏସ.ଟି.ଓ. ଜଗନ୍ନାଥ ବାବୁଙ୍କର ସମସ୍ୟା ହେଲା ୧୯୪୪ ମାର୍ଚ୍ଚ ଶେଷ ସୁନ୍ଦର ଦୁଇଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ଯୁଦ୍ଧ ବଣ୍ଣ ବିକ୍ରୀ କରିବାଲାଗି କଲେବୁରଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ । ସେ ମୋର ସାହାଯ୍ୟ ମାଗିଲେ । ଯୁଦ୍ଧବଣ୍ଣ କଲିକତାରେ ସ୍ଵକ୍ଷ ଏକସ୍ଵରେଞ୍ଜରେ ବିକ୍ରୀ ଖର୍ଦ୍ଦ ହୁଏ । ସମୟ ପୂରିବା ଆଗରୁ ବିକ୍ରୀକଲେ ବଣ୍ଣଧାରୀମାନଙ୍କର ସାମାନ୍ୟ କ୍ଷତି ହୁଏ । ଜଗନ୍ନାଥ ବାବୁଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ମୁଁ ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ସମ୍ମିଳନୀ ଆହ୍ଵାନକରି ପାଞ୍ଚଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ବଣ୍ଣ କିଣିବାପାଇଁ ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଲି ଓ ଏହାର ବିକ୍ରୀ ଖର୍ଦ୍ଦ ବିଷୟରେ ମୋ ଅର୍ଥନୀତି ଝାନ ପ୍ରଯୋଗ କରି ସେମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇଦେଲି । ଯେଉଁମାନେ ବଣ୍ଣ କିଣିବେ ସେମାନେ ତାକୁ ପୁନର୍ବାର ବିକ୍ରୀ କରି ଯେଉଁ କ୍ଷତି ସହିବେ ନିୟମିତ ଦ୍ରୁବ୍ୟାଦି ସେମାନଙ୍କୁ ଯୋଗାଇଦେଇ ମୁଁ ତଦପେକ୍ଷା ବେଶୀ ଲାଭ ସେମାନଙ୍କୁ ଦିଆଇବି ବୋଲି ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଲି । ଫଳରେ ପାଞ୍ଚଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ବଣ୍ଣ ସେମାନେ କିଣିଲେ ଓ ଜଗନ୍ନାଥ ବାବୁ କଲେବୁରଙ୍କ ଜଣାଇଦେଲେ ଯେ, ଦୁଇଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଆଦାୟ ହୋଇଗଲା । ଯୁଦ୍ଧ ବଣ୍ଣ ଟ୍ରେଜେରୀରୁ କିଣାଯାଏ, ତେଣୁ ମୋତେ ଟଙ୍କା ପଇସା କାରବାର କରିବାକୁ ପଡ଼ିନଥିଲା । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ଫଳରେ ୧୯୪୪ ସମ୍ବାଦକ ଜନ୍ମଦିନ ଅବସରରେ ମୋତେ ରାଯ ସାହେବ ଉପାଧି ମିଳିବ ବୋଲି ମୋର ସମ୍ମିଳନ ରାଜ୍ୟପାଳଙ୍କ ଦସ୍ତଖତ ଚିଠି ଆସିଲା । ଏସ.ଟି.ଓ. ଜଗନ୍ନାଥ ବାବୁ ମୋତେ ପିତୃତୁଳ୍ୟ ସେଇ କରୁଥିଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ଲୋଡ଼ିଲି । ସେ ଉବିଷ୍ୟତ ବଢ଼ା ପରି କହିଲେ “ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଭାରତ ସ୍ବାଧୀନ ହେବା ସୂଚିତ ।”

ଯଦି ରାୟସାହେବ ଉପାଧୁ ଏ ବୟସରେ ଗ୍ରୁହଣ କରୁ ତୋର ଭବିଷ୍ୟତ ଅନ୍ତକାର ହୋଇଯିବ; କାରଣ ତୁ ଜଂରେଇ ସରକାରଙ୍କ ଗୋଡ଼ାଣିଆ ବୋଲି ତୋର ଦୁର୍ନାମ ରହିଯିବ ।” ତାଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ମୁଁ ଏଭଳି ଉପାଧୁପାଇଁ ଅତ୍ୟତ ଅର୍ବାଚୀନ ବୋଲି ଲେଖି ରାଜ୍ୟପାଳକୁ ଜଣାଇଦେଲି ।

ମୁଁ ବାଲେଶ୍ଵରରେ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ କଲେଜ ୧୯୪୪ ଅଗଷ୍ଟ ମାସରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଥିଲେ ପଣ୍ଡିତ କିଶୋରୀ ମୋହନ ଦ୍ଵିତୀୟ । ତାଙ୍କ ପର କେଦାରପୁର ଗ୍ରୁମରେ । ସେ ଆଗରୁ ପୁରୀ ସଂସ୍କରଣ କଲେଜର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଥିଲେ । କଲେଜ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ବାଲେଶ୍ଵର ଜିଲ୍ଲା ଗ୍ରୁହରେ । ଏହା ସେତେବେଳେ ଗୋଟିଏ ଆଇ.ଏ. କଲେଜ ଥିଲା । ସେହି କଲେଜ ଗତ ୪୮ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଫକାର ମୋହନ କଲେଜ ନାମ ବହନ କରି ଏବେ ସ୍ଥାତକ ଓ ସ୍ଥାତକୋରର ପ୍ରତରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ କରୁଛି ଓ କଲେଜରେ କଳା, ବିଜ୍ଞାନ ଓ ବାଣିଜ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଉଛି ।

୧୯୪୪ ମସିହା ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସରେ ଅଧାପକ ପଦ ପାଇଁ ମୁଁ ରାଷ୍ଟ୍ରଠାରେ ଡିକ୍ଷା, ବିହାର ଓ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ ଲାଗି ଥିବା ଯୁଗ୍ମ ସାଧାରଣ ସେବାୟୋଗ ସହିତ ସାକ୍ଷାତକାର କରିଥିଲି । ଏହି ସାକ୍ଷାତକାର ଫଳରେ ମୁଁ ଅର୍ଥନୀତି ବିଭାଗର ଅଧାପକ ରୂପେ ନିୟୁକ୍ତ ହେବାଲାଗି ମନୋନୀତ ହୋଇଥିଲି । ମୋତେ ନିୟୁକ୍ତିପତ୍ର ମିଳିଲା ଓ ସେହିବର୍ଷ ଜୁଲାଇ ମାସରେ ମୁଁ ଯୋଗାଣ ବିଭାଗ ଛାଡ଼ି ଅଧାପକ ରୂପେ ରେଭେନସା କଲେଜରେ ନିୟୁକ୍ତ ହେଲି । ୧୯୪୪ରେ ପୁରୀ, ବାଲେଶ୍ଵର ଓ ସମ୍ବଲପୁରଠାରେ ଚିନିଗୋଟି ଦୂଆ କଲେଜ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଯୋଗାଣ ବିଭାଗ ଛାଡ଼ି ମୁଁ ଅଧାପକ ହେବାଲାଗି ମନ ବଳାଇଥିଲା; କିନ୍ତୁ ୧୯୪୩ ମସିହା ଦୁର୍ରକ୍ଷବେଳେ ଧାନବିକାକିଶା କରିବା ଅଭିଜ୍ଞତା ହାସଳ କରିଥିବାରୁ କଲେକ୍ଷର ଏଲ.ପି. ସିଂହ ଆଗମୀ ଫସଳ ନହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋତେ ଯୋଗାଣ ବିଭାଗରୁ ଅବ୍ୟାହତି ଦେବାଲାଗି ଅନୁମତି ଦେଇନଥିଲେ । ଘଟଣାକ୍ରମେ ମୁଁ କଟକରୁ ବାଲେଶ୍ଵରକୁ ବଦଳି ହୋଇଥିଲି । ପୁରୀ କଲେଜରେ ଶ୍ରୀ ହରେକୃଷ୍ଣ ମିଶ୍ର, ବାଲେଶ୍ଵର କଲେଜରେ ଶ୍ରୀ ଏସ.ୱେ.ଏନ. ମୁଖୋପାଧ୍ୟ ଏବଂ ସମ୍ବଲପୁର କଲେଜରେ ପ୍ରଥମେ ଶ୍ରୀ ବିଦ୍ୟାଧର ମିଶ୍ର ଓ ତା'ର ଦୁଇମାସ ପରେ ଶ୍ରୀ ଦେବେନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ଅଧାପକ ନିୟୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ମୁଁ ଆଗରୁ ରେଭେନସା କଲେଜ ପାଇଁ ଅଭିପ୍ରେତ ଥିବାରୁ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଟ୍ରିପାଠୀ ସାହେବ କଲେକ୍ଷରକୁ ବୁଝାଇଦେଲେ ଯେ ୧୯୪୪ ମସିହା ଜୁଲାଇ ମାସରେ ଅଧାପକ ବର୍ଷନ ଅବସର ନେବା ପରେ ପୁଣି ଗୋଟିଏ ଅଧାପକ ପଦ ଖାଲି ପଡ଼ିବ ଓ ମୁଁ ସେଥିରେ ନିୟୁକ୍ତ ହୋଇପାରିବି, ତେଣୁ ୧୯୪୪ରେ ମୁଁ ଯାଇ ନ ପାରିଲେ ମୋର କୌଣସି କ୍ଷତି ହେବନାହିଁ ।

ଏହିଠାରେ ଆଉ ଦୁଇଟି କଥା ଉଲ୍ଲେଖ ନକଲେ ଚଙ୍ଗିବ ନାହିଁ । ୧୯୪୪ରେ ମୁଁ ସହକାରୀ ଯୋଗାଣ ଅଫିସର ପଦ ଲାଗି ସାଧାରଣ ସେବାପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ୱାରା ମନୋନୀତ ହୋଇଥିଲି; କିନ୍ତୁ ତଦାନାନ୍ତନ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ମହାରାଜା କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଗଜପତି ଦେଓ ଯୋଗାଣ

ବିଭାଗର ଦାୟିତ୍ୱରେ ଥାଇ ମୋ ନିଯୁତ୍ତି ବନ୍ଦ କରାଇଦେଲେ । ତା'ର କାରଣ, ସେ ଜୁତାଛପାରେ ତାଙ୍କ ଜମିଦାରୀ ତେଳାଙ୍ଗଠାରୁ ଯେଉଁ ଚାରିଶାଢ଼ି ଚାଉଳ ବିଜୟ ଉଣ୍ଡାର ନାମରେ କଳିକତାକୁ ପଠାଉଥିଲେ ମୁଁ କଲେକ୍ଟରଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ସେ ଚାଉଳ ଶାଢ଼ିକୁ ବୈତରଣୀ ଗୋଡ଼ ଷେସନରେ ଉପର କରି କଟକ ଆଣି ବିକ୍ରି କରାଇ ଦେଇଥିଲି । ଏହି କାରଣ ଯୋଗୁ ଉତ୍ତରମୁକ୍ତ କଲେକ୍ଟର ଏଲ୍.୧. ସିଂହ ଓ ମୁଁ ତାଙ୍କ ବିଷ ଦୃଷ୍ଟିରେ ପଡ଼ିଥିଲୁ । କଲେକ୍ଟର ସିଂହ ପୁରୁଷା ଥିଲେ ହେଁ ତାଙ୍ଗଠାରୁ କନିଷ୍ଠତର ହରବଂଶ ଲାଲ ଆଇ.ସି.ଏସ. ବିକାଶ ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ହେଲେ; କିନ୍ତୁ ସିଂହ ସାହେବ ହେଲେ ନାହିଁ । ସେହିପରି ମୁଁ ସହକାରୀ ଯୋଗାଣ ଅପିସର ରୂପେ ମନୋନୀତ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ନିଯୁତ୍ତି ପାଇନଥିଲି । ୧୯୪୪ ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସରେ ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ମୋତେ ପରିସଂଖ୍ୟାନ ଅପିସର ରୂପେ ବିକାଶ ବିଭାଗରେ ନିଯୁତ୍ତ କରିଥିଲେ । ମୁଁ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ଦାୟିତ୍ଵ ହସ୍ତାନ୍ତର କରି ତା'ପର ଦିନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯୋଗ ଦେବା ଲାଗି କଟକ ଆସିଲି ଓ ବିକାଶ ବିଭାଗ ସତିବ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ମହାତ୍ମିକୁ ସାକ୍ଷାତ କରନ୍ତେ ସେ ମୋତେ ଜଣାଇ ଦେଲେ ଯେ ପୂର୍ବରୁ ଅନ୍ୟଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ଯେ କି ମୁଁ ରେବେନସା କଲେଜର ଛାତ୍ର ଥିବାରେ ପଦାର୍ଥବିଦ୍ୟା ଅଧିପକ ଥିଲେ ସେ ଯୋଗ ଦେଇ ସାରିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ମୋତେ ବାଲେଶ୍ୱର ଫେରିଆସିବାକୁ କହିଲେ । ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର ଏହି ପଦରେ ମୋତେ ନିଯୁତ୍ତ କରିଥିଲେ କିନ୍ତୁ ଚିରାଚରିତ ରାତି ଅନୁସାରେ ତାଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ୧୯୪୪ ଜୁନ ୩୦ ତାରିଖ ଦିନ ରାତ୍ରପା ଦେଇଥିବାରୁ ସତିବାଲ୍ୟରେ ସବୁ କଥା ଓ ଲେଖପାଳଟ ହୋଇଗଲା ଓ ତକ୍କର ହରିବନ୍ଦୁ ମହାତ୍ମି ନିଯୁତ୍ତ ପାଇ କାଳକୁମେ ବିଭାଗୀୟ ସତିବ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଦୋନ୍ନତି ପାଇଥିଲେ । ଏଥରେ ଉପର ଜାତିଆଶ ରାବ କାର୍ଯ୍ୟକରିଥିବା ପ୍ରମାଣ ମୁଁ ପରେ ପାଇଥିଲି । ମୁଁ ସତିବ ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ମହାତ୍ମିଙ୍କଠାରୁ ଫେରି ଯାଉଥିବା ବିଷୟରେ କଲେକ୍ଟର ଓଖାଙ୍କଠାରୁ ଗୋଟିଏ ପତ୍ରନେଇ ତା' ପରଦିନ ପୁନର୍ବାର ବାଲେଶ୍ୱରରେ ଯୋଗ ଦେଲି । ଏଣୁ ପଦୋନ୍ନତି ଷେତ୍ରରେ ମୋର ଗୋଡ଼ ଚଣଣଣି କାର୍ଯ୍ୟ ମୋ ଚାକିରି ଜୀବନ ଆରମ୍ଭ ଚାଲିଛି ।

୧୯୪୪ ଜୁଲାଇ ଦୁଇ ତାରିଖ ଦିନ ରେବେନସା କଲେଜରେ ଅର୍ଥନୀତି ଅଧାପକ ରୂପେ ଯୋଗଦେବା ଲାଗି ନିଯୁତ୍ତ ପତ୍ର ପାଇଥିଲି । କଲେକ୍ଟର ଓଖା କାର୍ଯ୍ୟାପଳକ୍ୟେ ବାଲେଶ୍ୱରରୁ ଅନୁପଣ୍ଡିତ ଥିବାରୁ ଏବଂ ମୋ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ବିଦାୟ ସଭା ଯୋଗାଡ଼ ହୋଇଥିବାରୁ ମୁଁ ଦୁଇତାରିଖ ସୁଦ୍ଧା ଯୋଗଦେଇ ପାରିଲି ନାହିଁ । ଜୁଲାଇ ୧୧ ରେ ବିଦାୟକାଳୀନ ସଭା ହେଲା ଓ ଏ ସଭାରେ କଲେକ୍ଟର ନିଜେ ସଭାପତିତ କରିଥିଲେ । ସେହି ସଭାରେ ଏସ.ଡି.ଓ. ରାଯ ସାହେବ ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ର ସମ୍ମ କହିଥିଲେ, “କୁହାୟାଏ ଯେ ରାଜମଣ୍ଡଳରେ ଜଣେ ଦଶବର୍ଷ ଶିକ୍ଷକତା କଲେ ତା'ଭୋଗ ଅଧ୍ୟକ୍ଷାର ଛଡ଼ାଇ ନିଆୟାଏ । ଶ୍ରୀରାମ ଆମର ଗୋଟିଏ ଦଶ ଓ ବୁଦ୍ଧିମାନ ଅପିସର ଥିଲା । ସେ ନିଜେ ନିଜେ ଭୋଗ ଅଧ୍ୟକ୍ଷାର ହରାଇବା ଭଳି ଶିକ୍ଷକ ପଦକୁ ବାହି ନେଇଛି । ଆମର ବିଶ୍ୱାସ ତା'ପରି ଜଣେ ବିଚକ୍ଷଣ ଛାତ୍ର ହୃଦୟ ଜୀବନରେ ବି ସଫଳତା ଅଞ୍ଜନ କରିବ ।”

୧୯୪୫ ଜୁଲାଇ ଏଗାର ତାରିଖ ଅପରାହ୍ନରେ ମୁଁ ବାଲେଶ୍ଵରଠାରେ ଯୋଗାଣ ବିଭାଗ ଦାୟିତ୍ବରୁ ଅବ୍ୟାହତି ନେଇ ସେହିଦିନ ପୂରା ଏକସପ୍ରେସରେ କଟକ ଆସିଲି । ଏଠଠାରେ ମୋ ଚାକିରି ଜୀବନର ପ୍ରଥମ ଭାଗର ପରିସମାପ୍ତି ଘଟିଲା । ମୁଁ ରେଭେନସା କଲେଜିଏଟ୍ ସ୍କୁଲର ଛାତ୍ର ଥିବାବେଳେ ୧୯୩୪ରେ ଏକାଦଶ ଶ୍ରେଣୀକୁ ପରିଦର୍ଶନ କରୁ କରୁ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଭଲାବୁତ୍ତ ବୋଲି ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ବିଶ୍ୱମର ମିଶ୍ର କହିବେବା ମାତ୍ରକେ ବିହାର ଓ ଓଡ଼ିଶାର ଶିକ୍ଷକ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଜର୍ଜ ଅର୍ଣ୍ଣସ୍ଟ ଫକସ୍ ମୋତେ ପଚାରିଥିଲେ, “ତୁମ ଜୀବନ ଲକ୍ଷ୍ୟ କ’ଣ ?” ମୁଁ ଉରର ଦେଇଥିଲି, “ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜାଳକ ପରି ଜଣେ ଅଧାପକ ହେବା ।” ସେ ପୁଣି ପଚାରିଲେ, “ତୁମେ ପରିଜାଳ୍କୁ ଜାଣିଲ କିପରି ?” ମୁଁ କହିଲି, “ସେ ମୋ ଗାଁ ପାଖ ଲୋକ ।” ଜୀବନର ଏହି ଲକ୍ଷ୍ୟ ପୂରଣ କରିବା ଲାଗି ମୁଁ ହାକିମି ଛାତ୍ର ଅଧାପକନାକୁ ଜୀବନର ବ୍ରତରୂପେ ଗ୍ରହଣ କଲି । ଏହି କୁଆ କୁମିକା ମୋତେ ଯଶ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ସୁନାମ ଦେଇଛି । ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ଆନନ୍ଦିତ, କିନ୍ତୁ ଜୀବନରେ ସଫଳତା ହାସଳ କରିବାରେ ମୁଁ ବିପଳ ହୋଇଥିବାରୁ ବେଳେ ବେଳେ ମୋର ଏହି ନିଷ୍ଠର ଲାଗି ଅନୁଶୋଦନା କରିଛି; କିନ୍ତୁ ଫେରିବାଲାଗି ବାଟ ପାଇନାହିଁ ।

ଅଧାପକ ଆରମ୍ଭ

ଆଗରୁ କହିଛି ଯୁଗୀ ସାଧାରଣ ସେବାଯୋଗଦ୍ୱାରା ମନୋନୀତ ହେବା ପରେ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ମୋତେ ରେଭେନସା କଲେଜରେ ଅବସ୍ଥାପିତ କଲେ । ଏହି ଯ୍ୟାନଟି ଅଧାପକ ବର୍ଷନଙ୍କ ଅବସର ଯୋଗୁ ପ୍ଲାୟୀ ଭାବରେ ଖାଲି ହୋଇଥିଲା । ପୂରୀ, ବାଲେଶ୍ଵର ଓ ସମ୍ବଲପୁର କଲେଜରେ ଯେଉଁମାନେ ନିଯୁକ୍ତ ପାଇଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ପଦ ପ୍ଲାୟୀ ନଥିଲା । ସେମାନେ ଅପ୍ଲାୟୀ ଭାବରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଏକେତ ମୁଁ ସାଧାରଣ ସେବାଯୋଗଦ୍ୱାରା ମନୋନୀତ ହୋଇଛି; ଅପରକୁ ଏହି ଯ୍ୟାନଟି ପ୍ଲାୟୀ ଭାବରେ ଖାଲି ପଡ଼ିଥିଲା । ତେଣୁ ମୁଁ ଦୁଇବର୍ଷ ପାଇଁ ଶିକ୍ଷାନବାଶ (On Probation) ଅଧାପକ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲି । ଜୁଲୀ ୧୯୪୫ ଏଗାର ତାରିଖ ଦିନ ବାଲେଶ୍ଵରରୁ ଅବ୍ୟାହତି ନେଇ ୧୯୪୫ ଜୁଲାଇମାସ ୧୨ ତାରିଖ ପୂର୍ବାହ୍ନରେ ରେଭେନସା କଲେଜରେ ଅର୍ଥନୀତି ଅଧାପକ ବୁଝେ କାର୍ଯ୍ୟଭାର ଗ୍ରହଣ କଲି । ଏହାହିଁ ମୋ ଅଧାପକ ଜୀବନର ଆରମ୍ଭ ।

ଅର୍ଥନୀତି ବିଭାଗରେ ଆଉ ଦୁଇଜଣ ଅଧାପକ ଥିଲେ । ସେମାନେ ହେଲେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ତୌରିନାଥ ରୋହାଦଗୀ ଓ ଶ୍ରୀ ସଦାଶିଖ ମିଶ୍ର । ଉତ୍ତମ ମୋର ଗୁରୁ । ମୁଁ ହେଲି ତୁତୀୟ ଅଧାପକ । ଗୁରୁ ହିସାବରେ ମୁଁ ଅଧାପକ ଜୀବନ ଆରମ୍ଭ କରିବା ଲାଗି ସୁବିଧା ପାଇ ମୁଁ ନିଜକୁ ଗୋରବାନ୍ତି ମନେ କରିଥିଲି । ମୁଁ ପହଞ୍ଚିବା ମାତ୍ରକେ ବିଭାଗୀୟ ମୁଖ୍ୟ ଅଧାପକ ରୋହଦଗୀ ମୋତେ କହିଲେ—“ଅଧାପକ ବର୍ଷନ ଯାହାସବୁ ପଢ଼ାଉଥିଲେ ତୁମେ ତାହାହିଁ ପଢ଼ାଇବ ।” ତରୁଥରେ ଥିଲା ତତୀୟ ଓ ଚତୁର୍ଥ ବାର୍ଷିକ ଶେଷାନନ୍ଦ ଭାରତୀୟ ଅର୍ଥନୀତି ଏବଂ ପ୍ରତିଷ୍ଠା

ଶ୍ରେଣୀରେ ଇଂଳଙ୍ଗର ଅର୍ଥନେତିକ ଇତିହାସ । ଏ ଦୁଇଟି ପଡ଼ାଇବାଲାଗି କୌଣସି ଅଧାପକ ରାଜି ହୁଅଛି ନାହିଁ; କାରଣ ଏଥିପାଇଁ ଖୁବ ପଡ଼ିବାକୁ ହୁଏ ଓ ବିଶବ ଟିପ୍ପଣୀ ଲେଖିବାକୁ ପଡ଼େ । ପ୍ରତିଦିନ ଚାନ୍ଦା ଚାନ୍ଦା ତଥ୍ୟ ବାହାରୁଥିବାରୁ ଅଧାପକଙ୍କୁ ସର୍ବଶେଷ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରିବାକୁ ହୁଏ । ମୁଁ ଏହି କର୍ତ୍ତବ୍ୟକୁ ଏହିଦେବା ଅବସ୍ଥାରେ ନଥିଲି । ବିଭାଗୀୟ ମୁଖ୍ୟ ମୋ ନିଜର ପୁରୁ ଥିଲେ । ତେଣୁ ତାଙ୍କ ଆଦେଶ ମୋର ଶିରୋଧାୟୀ । ପୁନରୁ ମୁଁ ଅଧାପକ ବର୍ଣ୍ଣନଙ୍କ ପ୍ଲାନରେ ନିଯୁତ ହୋଇଥିଲି । ଚାନ୍ଦା କାର୍ଯ୍ୟନିଯଂଷ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ତାଙ୍କ ଅଂଶ ପଡ଼ାଇବାକୁ ବାଧ । ସେତେବେଳେ କଲେଜର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଥାଆନ୍ତି ଶ୍ରୀଯୁତ ସଜ୍ଜିଦାନନ୍ଦ ରାୟ ଯେକି ପରେ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଭାବେ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ମୋର ତାଙ୍କ ସହିତ ଆଗରୁ ପରିଚିଯ ଥିଲା । ମୁଁ ପ୍ରଥମେ ତାଙ୍କୁ ମୋର ସନ୍ନାନ ନିବେଦନ କରି ସେହି ଦିନ ଚତୁର୍ଥ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀରେ ଥିବା ମୋ କ୍ଲାସ ନେବାକୁ ଚାଲିଗଲି । ତାହା ହେଉଛି ଚତୁର୍ଥ ପିରିଅଦ । ପାଠ୍ୟ—ଭାରତୀୟ ଅର୍ଥନାତି, ବିଷୟ—ଭାରତର ଜ୍ଞାନ୍ୟ ସମସ୍ୟା ।

ସଦ୍ୟ ଯୋଗାଣ ବିଭାଗରୁ ଫେରିଯାଏ । ଜ୍ଞାନ୍ୟ ସମସ୍ୟା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୋର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଓ ବିଶବ ଜ୍ଞାନ ଥାଏ । ଭାଷଣ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲି । କେତେବେଳେ ଘଣ୍ଟା ବାଜିଯାଇଛି ମୋତେ ଜଣାନାହିଁ । ଅପରାହ୍ନ ଦୁଇଟା ଚାଲିଶରେ ପଞ୍ଚମ ପିରିଅଦ୍ବୁ ଆରମ୍ଭ ହେବାର କଥା । ସେ ଘଣ୍ଟା ବି ବାଜି ସାରିଥାଏ । ସେ କ୍ଲାସ୍‌ଟି ଥାଏ ସଦାଶିବ ବାବୁଙ୍କର । ସେ କେତେବେଳୁ ହଜିରା ବହି ଆଣି ବାରଣ୍ଣାରେ ବୁଲୁଥାଆନ୍ତି, ମୁଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିନାହିଁ । ଜଣେ ଛାତ୍ର ମୋତେ କହିଦେଲା ଯେ ଚତୁର୍ଥ ପିରିଅଦ୍ବୁ ଓ ତା'ପର ଖେଳଙ୍କୁ ଶେଷ ହୋଇ ପଞ୍ଚମ ପିରିଅଦ୍ବୁ ପଦର ମିନିଟ୍ ଗଲାଣି ଏବଂ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅଧାପକ ବାରଣ୍ଣାରେ ବୁଲୁଛନ୍ତି । ଏକଥା ଶୁଣି ମୁଁ ତରତର ହୋଇ ଶ୍ରେଣୀରୁ ବାହାରି ଆସିଲି । ସଦାଶିବ ବାବୁ ଚିକିଏ ରହସ୍ୟା ଲୋକ । ସେ କ୍ଲାସ ସାରି ଅଧାପକମାନଙ୍କ ବିଶ୍ରାମ କଷରେ ପହଞ୍ଚିବା ମାତ୍ରକେ ମତେ ତାକି କହିଲେ — ‘‘ଶ୍ରୀରାମ ! ତୁମେ ସରକାରୀ ଚାକିରି ଜୀବନରେ ବିଫଳ ହେବାର ଆଶଙ୍କା ମୋତେ ଜଳ ଜଳ ଦେଖାଯାଉଛି । ସରକାରୀ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାବେଳେ ଯେତିକି ଦରକାର ସେତିକି କରିବ । ଅତ୍ୟଧିକ ଉସାହ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବ ନାହିଁ । ତୁମ ପିରିଅଦ୍ବର ଅବଧି ପଞ୍ଚାବନ ମିନିଟ୍ । ତୁମେ ହାଜିରା ପକାଇବାକୁ ଦଶମିନିଟ୍ ନେବା ଓ ଘଣ୍ଟା ବାଜିବା ମାତ୍ରକେ ଶ୍ରେଣୀରୁ ବାହାରି ଆସିବ । ଏପରି କଲେ ସରକାରୀ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମାଦନରେ ସଫଳ ହେବ ।’’ ଏହା ପ୍ରକୃତରେ ଗୁରୁବାଜ୍ୟ । ଏହି କଥା କେତେପଦ ମୋର ବାରମ୍ବାର ମନେ ପଡ଼ିଛି । ବିଶେଷତଃ ଯେଉଁଦିନ ମୋତେ ବାଧତାମୂଳକ ଅବସର ଦିଆଗଲା, ସେଦିନ ଏହି ଉପଦେଶକୁ ମୁଁ ବାରମ୍ବାର ମନେ ପକାଉଛି ।

ମୋ ପ୍ରଥମ କ୍ଲାସରେ ଯେଉଁମାନେ ଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିଲା, ବାଲିକୁଦା ମଧ୍ୟରେ ରାଜୀ ବିଦ୍ୟାକ୍ୟରେ ମୋର ସହପାଠୀ ବରତ୍ତା ମଧ୍ୟଶାସନ ଗ୍ରାମର ହୃଦାନନ୍ଦ ଦାଶ । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ତାଙ୍କୁବ ହୋଇଗଲି । ପରେ ସେ ମୋତେ ସାକ୍ଷାତ କରି ତା' ଜୀବନର ଦୁଃଖ କାହାଣୀ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ବହୁତ କାହିଁଥିଲା । ଏବଂ ବିଶେଷ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲା, ସେ ମୋର

ସହାଧ୍ୟାୟୀ ଥିଲା ବୋଲି ଅନ୍ୟମାନେ ଯେପରି ନ ଜାଣନ୍ତି । ସେଦିନ ମୋ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିଲେ ବୈଦ୍ୟନାଥ ମିଶ୍ର, ଧରଣୀଧର ଜେନା, ବସନ୍ତକୁମାରୀ ପଢନାଯକ, ଦେବବାଳା ରାୟ ପ୍ରମୁଖ । ସେମାନେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଜୀବନରେ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗରେ ଉଚ୍ଚଶାନ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ ଓ ବସନ୍ତ କୁମାରୀ ଔପନ୍ୟାସିକା ଭାବେ ଖ୍ୟାତି ଅଞ୍ଜନ କରିଛନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ପ୍ରଥମ ବର୍ଷକ ଶ୍ରେଣୀରେ ଥିଲେ ନଳିନୀକାନ୍ତ ପଣ୍ଡା ଓ ଗଜେତ୍ରନାଥ ଆଚାର୍ୟ । ନଳିନୀପରବର୍ତ୍ତୀ ଜୀବନରେ ଆଜ. ଏ. ଏସ. ରେ ଯୋଗଦେଇ ମୁଖ୍ୟସତ୍ତ୍ଵରେ ପଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଠିଛନ୍ତି । ଗଜେତ୍ରନାଥ ଆଚାର୍ୟ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗରେ ଅଧାପକ ଓ ଅଧିକ ପଦ ମଣ୍ଡନ କରି ଉପଶାସନ ସତିବୂପେ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ଏହି ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋ ପ୍ରତି ଭର୍ତ୍ତି ଅତୁଳ ରହିଛି ।

ମୁଁ କାର୍ଯ୍ୟଭାର ଗ୍ରହଣ କରିବାର ଦୁଇ ତିନିଦିନ ପରେ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ତ୍ରିପାଠୀ ସାହେବ ମୋତେ ତାଙ୍କ ଦସ୍ତଖତ ଡକାଇଛନ୍ତି ବୋଲି ଅଧିକ ରାୟ ମୋତେ ଖରର ଦେଲେ । କାହିଁକି ଡକାଇଲେ ସେ ବିଷୟରେ ମୁଁ ସମୀହାନ ହେଲି । ମୁଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ କରିବାରୁ ସେ ମୋତେ କହିଲେ ଯେ ଓ. ଏମ. ଏସ. ଛକରେ ଥିବା ତାଙ୍କ ପ୍ରାସାଦଟି ସରକାରଙ୍କୁ ଦେଇ ତା' ବଦଳରେ ମୟୂରରଙ୍ଗ ମହାରାଜା କ୍ୟାନ୍ତମେଣ୍ଡ ରୋଡର ପାଞ୍ଚ ନମ୍ରରେ ଥିବା ଓ ସେତେବେଳେ ତ୍ରିପାଠୀ ସାହେବ ରହୁଥିବା ଅଙ୍ଗଳିକାଟି ସରକାରଙ୍କଠାରୁ ଗ୍ରହଣ କରିବେ । ମହାରାଜାଙ୍କ ପ୍ରାସାଦରେ ରେତେନ୍ଦ୍ରା କଲେଜର ସ୍ଥାତକୋରର ଛାତ୍ରାବାସ ହେବ । କଟକ କିଲଟରୀ ଜଗେରୀରେ ମୋର ଟିହାଜଣା ଲୋକ ଥିବାରୁ ମୁଁ ସେଠାକୁ ଯାଇ ପ୍ରାସାଦର ଖାତାନମ୍ବର, ଘୁର୍ନମ୍ବର ଓ ବୁମିର ପରିମାଣ ସଂଗ୍ରହ କରିବି ଏବଂ ପ୍ରାସାଦରେ କେତେଗୋଡ଼ି କୋଠରି ରହିଛି ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ କୋଠରି ଲମ୍ବ ଓସାର କେତେ ତାହାକୁ ସଂଗ୍ରହ କରି ତାଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ବିଭାଗୀ ଦେଲେ ଏହି ଅବଳବଦଳ କାର୍ଯ୍ୟଭାର ଦିଲାଲ ତିଆରି ହେବ । ଏକାର୍ୟ ଶେଷକରି ମୁଁ ଡିରେବୁର ସାହେବଙ୍କ ନିକଟରେ ତିନିଦିନ ମଧ୍ୟରେ ମୋ ବିବରଣୀ ଦାଖଲ କଲି । ଏହି କାମପାଇଁ ତ୍ରିପାଠୀ ସାହେବ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲେ ।

ମୁଁ ରେତେନ୍ଦ୍ରା କଲେଜରେ ଯୋଗଦେବା ପରେ ଯୋଗାଣ ବିଭାଗରେ ଥିବା ବେଳର ଜଣେ ପରିଚିତ ଲୁହା ବ୍ୟବସାୟୀ ଶ୍ରୀ ଭରତ ରାମ ରେତେନ୍ଦ୍ରା କଲେଜର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଥିବା କୟାମୋପଲିଟାନ ଗଲିରେ ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ନବନିର୍ମିତ ଏକ ମହଲା କୋଠାକୁ ମୋତେ କମ୍ପ ଭଡାରେ ଦେଲେ । ମୁଁ ସେହିଠାରେ ରହୁଥାଏ । ମୋର ଅପରିପାର୍ଶ୍ଵରେ ଥିଲେ ରଧାୟନ ଅଧାପକ ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧି ପଟ୍ଟନାୟକ । ଆମେ ଦୁହେଁ ବେଳେ ବେଳେ ସାଥୀହୋଇ ବୁଲିଯାଉ ଓ ଏକାଠି ବସି କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉ । ଏଣେ ମୋ କଲେଜ ଜୀବନରୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ତ୍ରିପାଠୀ ସାହେବ ମୋତେ ଭଲ ଭାବରେ ଜାଣିଥିବାରୁ ମୁଁ ହୃଦ୍ୟକେ ଅତିଥି ଥରେ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଏ । ୧୯୪୫ ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ ଦିନେ ତ୍ରିପାଠୀ ସାହେବଙ୍କ ଘରେ ମୁଁ ଶୁଣିଲି ଯେ କୌଣସି ବିଶେଷ କାରଣ ଯୋଗୁ ଅଧାପକ ରାଜକିଶୋର ମିଶ୍ର ରେତେନ୍ଦ୍ରା କଲେଜକୁ ବଦଳି ହେବେ ଓ ତାଙ୍କ ଯାନରେ ଅଧାପକ ଦୟାନିଧି ପଟ୍ଟନାୟକ ସମଳପୁର କଲେଜକୁ ଯିବେ । ମୋର ଗୋଟିଏ ଧୂତାବ, ମୁଁ

କୌଣସି ରୁଷ କଥାକୁ ଫେଚରେ ରଖିପାରେ ନାହିଁ । କହିପକାଏ । ମୁଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକଙ୍କ ଘରୁ ଫେରିବା ପରେ ଦୟାନିଧି ବାବୁଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ବଦଳି କଥା କହିଦେଲି । ସେତେବେଳେ ବଡ଼ଦିନ ହୃଦୟାବ୍ଧି । ଦୟାନିଧି ପଟନାୟକ ତାଙ୍କ ସବକ ବହୁମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ବଦଳି ବନ୍ଦ କରିବା ଲାଗି ତ୍ରିପାଠୀ ସାହେବଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ସେତେବେଳେ ବଡ଼ଦିନ ହୃଦୟମ ପଥଞ୍ଜନଥାଏ । ତ୍ରିପାଠୀ ସାହେବ ପଚାରିଦେଲେ, “ତୁମେ କିପରି ଜାଣିଲ ?” ଦୟାନିଧି ବାବୁ ମୋଠାରୁ ଶୁଣିଛନ୍ତି ବୋଲି କହିଦେଲେ । ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ମହୋଦୟ ଏହାଶୁଣି କ୍ରୋଧାହିତ ହୋଇଗଲେ ଓ କହିପକାଇଲେ ଯେ ଦୟାନିଧି ବାବୁଙ୍କ ସହିତ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସମଳପୁର ବଦଳି ହେବି ।

ମୋର ହାତ୍ର ଜାବନ ଗୌରବୋଲ୍କ ଥିଲା ବୋଲି ମୋର ଏକ ପ୍ରକାର ଦାମ୍ଭିକତା ଥିଲା । ମୁଁ ଗୋଟିଏ ପରେ ଗୋଟିଏ ଏହିପରି ହୁଣି ତାକିରି ଛାଢ଼ି ଅଧାପକ ହୋଇଥିଲି । ସଂସାର ବିଷୟରେ ମୋର ଧାରଣା ନଥିଲା । ମୁଁ ରାବିଲି ଅଧାପକ ତାକିରି ଛାଢ଼ି ହୁଏତ ଆଉ କୌଣସି ତାକିରି ପ୍ରହଣ କରିବି । ପୁଣି ମୋ ଛାତ୍ର ଜାବନକୁ ତ୍ରିପାଠୀ ସାହେବ ମୋତେ ସେହି କରୁଥିଲେ ଏବଂ ରତ ଆଠବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କ ସହିତ ସମର୍କ ବଢ଼ିଥିଲା ସିନା, କୁଣ୍ଡ ହୋଇନଥିଲା । କେବଳ ଦୟାନିଧି ବାବୁଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ବଦଳି ଖରର ଆଗରୁ ଦେଇଦେଲି ବୋଲି ସେ ଯେ ମୋତେ ସମଳପୁରଙ୍କୁ ବଦଳି କରିଦେବେ ଏ ବିଷୟରେ ମୋର ଧାରଣା ନଥିଲା । ସତକୁ ସତ ବଦଳି ହୃଦୟମ ଆସିଲା । ମୁଁ ଯାଇ ତ୍ରିପାଠୀ ସାହେବଙ୍କ ପାଖରେ ପ୍ରତିବାଦ ଜଣାଇଲି ଓ ସମଳପୁରଙ୍କୁ ବଦଳି କରିଦେଲେ ମୁଁ ତାକିରିରୁ ଉପସା ଦେଇଦେବି ବୋଲି କହିଦେଲି । ତ୍ରିପାଠୀ ସାହେବଙ୍କର ମୋ ଉପରେ ଉଚ୍ଚ ଧାରଣା ଥିଲା । ସେ ପ୍ରଥମେ ମୋତେ ଗାଇଦେଲେ । ପରେ କହିଲେ ସେ ପ୍ରକୃତରେ ମୋତେ ପୁରୀ କଲେଜକୁ ବଦଳି କରିବା ଲାଗି ମନୟ କରିଛନ୍ତି । ୧୯୪୪ରେ ପୁରୀ କଲେଜ ପ୍ଲାପିତ ହୋଇଥିଲା ଓ ୧୯୪୭ରେ ସେଠାରେ ଅର୍ଥନାତିରେ ଅନେକ ଖୋଲିବ ବୋଲି ସରକାର ମନୟ କରିଥିଲେ । ତେଣୁ ମୁଁ ୧୯୪୭ ଜାନୁଆରୀ ମାସରେ ପୁରୀ କଲେଜରେ ଯୋଗଦେଲେ କୁଳାଇ ସୁଦ୍ଧା ଅନେକ ଖୋଲିବା ପାଇଁ ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିପାରିବି ବୋଲି ସେ ସୁଚନା ଦେଇଥିଲେ । ହରେକୁଷ ମିଶ୍ର ପୁରୀ କଲେଜରୁ ସମଳପୁରଙ୍କୁ ବଦଳି ହେବେ ଓ ଦେବେନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ସମଳପୁର କଲେଜରୁ ମୋ ଜାଗାରେ ରେତେନସା କଲେଜକୁ ଆସିବେ । ମୁଁ ଯାଇ ପୁରୀ କଲେଜର ମୁଖ୍ୟ ଅଧାପକ ହେବି । ସେ କେବଳ ମୋତେ ଜରାଇବା ଲାଗି ମୋ ନିକଟକୁ ସମଳପୁରଙ୍କୁ ବଦଳି ଜରାଇବା ଲାଗି ହୃଦୟମନାମା ପଠାଇଛନ୍ତି । ପ୍ରକୃତରେ ଜାନୁଆରୀ ମାସରେ କଲେଜ ଖୋଲିବା ବେଳେ ସେ କହିବା ମତେ ବଦଳି ହୃଦୟମନାମା ଗୁଡ଼ିକ ଆସିଲା ଓ ମୁଁ ପୁରୀ କଲେଜକୁ ବଦଳି ହୋଇଥିଲି । ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ମୋ ମନ ବୁଝାଇବାକୁ ଏପରି କହିଲେ ସିନା, ପ୍ରକୃତ କଥା ହେଉଛି ଶ୍ରୀ ଦେବେନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରଙ୍କୁ କଟକ ଆଶିବା ଲାଗି ତାଙ୍କର କେତେକଣ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକଙ୍କ ସହିତ ସୁପରିଚିତ ସଂପର୍କୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ତାଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ । ସେ ସେହି ଅନୁରୋଧଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରି ମୋ ପରି ଜଣେ ନିସହାୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ସମଳପୁର ପଠାଇ ଦେବେନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ କଟକ ବଦଳି କରିଥିଲେ । ମୁଁ ମୁଣ୍ଡିବାଦ

କରିବାରୁ ମୋ ପ୍ରତି ସ୍ଵେଚ୍ଛାଶତଃ ଚିକେ ଅଦଳ ବଦଳ ହୋଇଗଲା ସିନା, ଦେବେତ୍ରଙ୍କ ବଦଳି ଛାଇତ ହେଲା ନାହିଁ । ଚେଷ୍ଟ ପରୀକ୍ଷା ପଳ ସେତେବେଳ ପର୍ଯ୍ୟତ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇନଥାଏ । ପ୍ରଥମ ବାର୍ଷିକ ଓ ଦୃଢ଼ୀୟ ବାର୍ଷିକ ପରୀକ୍ଷାର ଶାଶ୍ଵାସିକ ପରୀକ୍ଷା ଖାତା ଦେଖା ସରିନଥାଏ । ସଦାଶିବ ବାବୁ ସେତେବେଳେ ଅସ୍ଵେ ଥାଆନ୍ତି, ତେଣୁ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ସରିବା ପର୍ଯ୍ୟତ ଅଧିକ ଏସି ରାଯ ମୋତେ ଅବ୍ୟାହତି ଦେଇ ପାରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଶିକ୍ଷା ନିର୍ଦ୍ଦେଶକଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ । ୨ଚେଷ୍ଟ ପରୀକ୍ଷା ପଳ ଜାନୁଆରୀ ୧୫ ତାରିଖରେ ବାହାରିଲା । ମୁଁ ୨୦ ତାରିଖରେ ଅବ୍ୟାହତି ନେଲି ଓ ୨୨ ତାରିଖ ସକାଳେ ତାଳଚରେ ଗାଡ଼ିରେ କଟକ ଛାଡ଼ି ପୁରୀ କଲେଇରେ କାର୍ଯ୍ୟଭାର ଗ୍ରହଣ କଲି । ସେକାଳରେ କଟକରୁ ପୁରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସିଧା ରାଜପଥ ନଥାଏ କିମ୍ବା ବସୁ ଚାଲୁନଥାଏ । ତାଳଚରେ ଗାଡ଼ି ହିଁ ଏକମାତ୍ର ଭରିପା ଥିଲା ।

ମୁଁ ପୁରୀ କଲେଇରେ ଯୋଗଦେବା ବେଳକୁ ଅଧିକ ଥିଲେ ରେଭେନସା କଲେଇରେ ମୋତେ ରାଜାକୁ ପଢ଼ାଇଥିବା ଗିରିଜାଶଳର ରାଯ । ଅର୍ଥନାତି ବିଭାଗରେ ମୁଁ ଜଣେ ମାତ୍ର ଅଧାପକ ଥିଲି । ଶ୍ରୀ ହରେକୁଷ ମିଶ୍ର ଆଗରୁ ଅବ୍ୟାହତି ନେଇ ସମ୍ବଲପୁର ଚାଲିଯାଇଥିଲେ ବୋଲି ମୁଁ କାହାରିଠାରୁ ଚାର୍ଯ୍ୟ ନେଇ ନଥିଲି ଓ ରେଭେନସା କଲେଇକୁ ଯିବାବେଳେ ଶ୍ରୀ କେବେତ୍ର ଚତ୍ର ମିଶ୍ର ଆସିନଥିଲେ ବୋଲି ମୁଁ ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟ ଚାର୍ଯ୍ୟ ଦେଇଯାଇ ନଥିଲି । ଗିରିଜା ବାବୁଙ୍କ କାନକୁ ଭଲ ଶୁଣାଯାଏ ନାହିଁ । ସେତେବେଳକୁ ଶ୍ରୀବଣ ଯନ୍ତ୍ର ଉଭାବିତ ହୋଇ ନଥିଲା ବୋଲି ସେ ତାହା ବ୍ୟବହାର କରୁ ନଥିଲେ ।

ତାଙ୍କ ମୁଁଟି ଶକ୍ତି ଅତି ପ୍ରଖ୍ୟାତ । ସେ ଚମକାର ପଢ଼ାନ୍ତି । ତାଙ୍କ କୌଣସି କଥା ପଚାରିଲେ ସେ ସାମାନ୍ୟ ସୂଚନା ପାଇବା ମାତ୍ରକେ କଥାଟାଙ୍କୁ ବୁଝି ନିଅନ୍ତି ଏବଂ ସବୁ ଶୁଣିବା ପରି ଚିରାକର୍ଷକ ଉଭର ଦିଅନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଜଣେ ଭଲ ଛାଡ଼ି ହିସାବରେ ସେ ମୋତେ ଭଲ ପାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଶାରାରିକ ଦୁର୍ବଲତା ଯୋଗୁ ହେଉ ବା ସରକାରୀ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶତା ହେତୁ ହେଉ ସେ ତାଙ୍କ ଅଧାପକମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରୁନଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସଦିକ୍ଷା ଓ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିବାର ଅନିଲ୍ଲା ଯୋଗୁ ମୁଁ ତାଙ୍କ ନାମ ବ୍ୟବହାର କରି କଲେଇ ପାଇଁ ବହୁତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛି । ସେ ଥିଲେ ଜଣେ ସଂସ୍କୃତ-ସମ୍ବନ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜୋଚନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାଙ୍କର ଶୁଭଦର୍ଶନ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାନ ରହିଛି । ମୁଁ ସେ ବର୍ଷ କଲେଇରେ ଗୋଟିଏ ସାତ ଦିନିଆ ସାଂସ୍କୃତିକ ଉପବ ଆରମ୍ଭ କଲି ଏବଂ ବାତାମାନଙ୍କୁ କଟକରୁ ନେଇ ରାସ୍ତା ଖର୍ଚ୍ଚ ଦେବା ବ୍ୟବସା କଲି । ଏହା ଗୋଟିଏ ଅଭିନବ ବ୍ୟବସା ଥିଲା । ସେତେବେଳେ ପୁରୀ କଲେଇରେ ବହୁ ନେତ୍ରପ୍ରାନୀୟ ଛାଡ଼ି ଥିଲେ ଯେଉଁମାନେ କି ପରବର୍ତ୍ତୀ ଜୀବନରେ ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯଥେଷ୍ଟ ସୁନାମ ଅଞ୍ଜନ କରିଛନ୍ତି । ପେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଶଶୀରୂପଶମି ମିଶ୍ର ଲୋକ ସମ୍ପର୍କ ବିଭାଗର ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଥିଲେ । ବ୍ରଜମୋହନ ମହାତ୍ମି କେନ୍ଦ୍ରରେ ଉପମନ୍ତ୍ରୀ ହୋଇଥିଲେ । ସଦାନନ୍ଦ ସାମନ୍ତ୍ୟିହାର ଓ ନାରାୟଣ ମିଶ୍ର ପୁରୀର ଏବଂ ସତ୍ୟବାଦୀ ମିଶ୍ର କଟକର ବିଶିଷ୍ଟ ଆଦିଭୋକେଟ । ନେତ୍ରାଦ ମିଶ୍ର ଭାରତ ସେବକ ସମାଜର ସରାପତି ଥିଲେ । ସତ୍ୟାଦୀନଶ

ରଥ ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ଅଧାପକ ଓ ପକୀର ମିଶ୍ର ପୁରୀ ନଗର ପାକିକାର ଅଧିକ ଥିଲେ । ପଠାଣି ପଞ୍ଚନାୟକ ବିଶିଷ୍ଟ ସାହିତ୍ୟକ ଓ କଟକ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ କଲେଜର ଅଧିକ । ସେମାନେ ତାଙ୍କ ଆଦାୟ କରିବା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପୂରୀ ଦାୟିତ୍ୱ ଆନ୍ଦରେ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଏହି ସାଂସ୍କୃତିକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରାତି କାଳକୁମେ ସବୁ କଲେଜରେ ଅନୁସୂଚି ହୋଇଥିଲା ଓ ସେହିଦିନଠାରୁ ପୁରୀ କଲେଜର ସାଂସ୍କୃତିକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଛାତ୍ରମାନେ ଆଗ୍ରହର ସହିତ ଅପେକ୍ଷା କରୁଥିଲେ । ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ କରିବା ଅନୁସାରେ ପୁରୀ କଲେଜରେ ୧୯୪୭ ଜୁଲାଇ ମାସରେ ଅର୍ଥନୀତି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସହିତ ଢୁଟୀୟ ବାର୍ଷିକ କଲାଶ୍ରେଣୀ ଖୋଲିଲା । ଆଇ.ଏ. ଶ୍ରେଣୀରେ ଏବଂ ଢୁଟୀୟ ବାର୍ଷିକ ପାସ ଓ ଅନ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀରେ ସବୁଗୁଡ଼ିକ କ୍ଲାସ୍ ମୋଡେ ନେବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଛାତ୍ର ଦିନଯାକ ମୋର ବିଶ୍ଵାମୀ ନଥିଲା କହିଲେ ତଳେ ।

ଚିଉଟେରିଆକୁ ଶ୍ରେଣୀ ଆରମ୍ଭ ହେବା ବେଳକୁ ଜଣେ ଅଧାପକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏତେ ସଂଖ୍ୟକ ଶ୍ରେଣୀରେ ଅଧାପନା କରିବା ସମ୍ବପନ ନଥିଲା । ତେଣୁ ମୁଁ ଡିରେକ୍ଟର ମହୋଦୟକୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ରାତରେ ସାକ୍ଷାତକରି ଜଣାଇଲି ଯେ ଅନ୍ୟଜଣେ ଅଧାପକ ନ ହେଲେ ବହୁତ ଶ୍ରେଣୀରେ ଅଧାପନା ବନ୍ଦ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଗୋଟିଏ ବୃତ୍ତନ କଲେଜ ପକ୍ଷରେ ଏହା ଶୁଭରଙ୍ଗ ହେବ ନାହିଁ । ତ୍ର୍ଯାପାଠୀ ସାହେବ ମୋ ସହିତ ଏକମତ ହୋଇ କହିଲେ ଯେ ଅଧାପକ ତ ମିଳୁ ନାହାନ୍ତି, ମୁଁ ଯଦି କାହାକୁ ଜାଣିଥିବି ତାଙ୍କ ନାମ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ ସେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନିଯୁକ୍ତିପତ୍ର ପଠାଇଦେବେ । ମୁଁ ଖରର ନେଇ ବୁଝିଲି ଯେ ବିଶିଷ୍ଟ ସାହିତ୍ୟକ କଟକ ତ୍ରେନିଂ ସୁଲାର ପୂର୍ବତନ ସହକାରୀ ଶିକ୍ଷଣ ଓ ରେବେନ୍ସା କଲେଜର ପୂର୍ବତନ ଓଡ଼ିଆ ଅଧାପକ ସେକାଳର ପୁରୀ ସଂସ୍କୃତ କଲେଜର ଅଧିକ ଶ୍ରୀୟୁଷ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଜ୍ୟୋତିଷପୁତ୍ର ଶ୍ରୀ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ମହାପାତ୍ର କଲିଜିଟା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଅର୍ଥନୀତିରେ ଦ୍ଵିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀରେ ଏମ.୧.ଏ.ପାଶୁ କରି ଆସିଛନ୍ତି । ସେ ନିଯୁକ୍ତି ପାଇଲେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଯୋଗଦେଇ ପାରିବେ । ନିର୍ଦ୍ଦେଶକଙ୍କୁ ସମାଦି ଦିଆଯିବା ମାତ୍ରକେ ସେ ନିଯୁକ୍ତି ପତ୍ର ପଠାଇଦେଲେ ଓ ମହ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ବାବୁ ହେଲେ କଲେଜର ଦ୍ଵିତୀୟ ଅର୍ଥନୀତି ଅଧାପକ । ୧୯୪୭ ବେଳକୁ ତତ୍ତ୍ଵ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀ ଖୋଲିଲା ଓ ଶ୍ରେଣୀ ସଂଖ୍ୟା ଆହୁରି ବଢ଼ିଗଲା । ଜଣେ ଢୁଟୀୟ ଅଧାପକଙ୍କ ଆବଶ୍ୟକତା କଲେଜରେ ଅନୁଭୂତ ହେଲା । ପୁଣି ସେହି ସମସ୍ୟା । ଅଧାପକ ମିଳୁ ନାହାନ୍ତି । ମୋର ବାଲ୍ୟବନ୍ଧୁ ଶ୍ରୀ ବୀର କିଶୋର କର ଯେ କି ପରବର୍ତ୍ତ ଜୀବନରେ ଆଇ.୧.୬୩.କୁ ଉନ୍ନିତ ହୋଇ ଅର୍ଥ ବିଭାଗର ଯୁଗ ସତିବୁପେ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି ସେ ଥିଲେ ପୁରୀରେ ସବତେପୁଣି କଲେକ୍ଟର । ସେ ଜଣେ ମେଧାବୀ ଛାତ୍ର ଥିଲେ ଓ ଉଚ୍ଚ ପ୍ଲାନ ରଖି ଅର୍ଥନୀତିରେ ଏମ.୧.ଏ. ପାଶୁ କରିଥିଲେ । ସବତେପୁଣି ଭାକିରି ଠାରୁ ଅଧାପକ ଭାକିରି ବେଶି ସମ୍ବାନସଦ, ଏଥରେ ମଧ୍ୟ ବେତନ ବେଶି । ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ତ୍ର୍ଯାପାଠୀ ସାହେବଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରିବା ମାତ୍ରକେ ସେ କମିଶନର ସାହେବଙ୍କ ଅନୁମତି ନେଇ ବୀର କିଶୋର କରିବା କଲେ ଢୁଟୀୟ ଅର୍ଥନୀତି ଅଧାପକ ରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । ସେ ମୋଟେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରିୟ ହୋଇଯାଇଥିଲେ । ଆମର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ

ଯେ ସେହିବର୍ଷ ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାବରେ ତେପୁଣି କଲେକ୍ଟର ନିୟୁତ କରିବା ଲାଗି
ସ୍ଥିର କଲେ । ଫଳରେ ଜତିହାସ ଅଧାପକ ସୁଧାଂଶୁ ମୋହନ ପଣ୍ଡନାୟକ, ପଞ୍ଚାନନ୍ଦ ପ୍ରିପାୟୀ
ଓ ବୀର କିଶୋର କର ପ୍ରମୁଖ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାବରେ ତେପୁଣି କଲେକ୍ଟର ନିୟୁତ ହେଲେ । ସୁଧାଂଶୁ
ଓଡ଼ିଶାର ମୁଖ୍ୟ ଶାସନ ସଚିବ ଓ ପଞ୍ଚାନନ୍ଦ ରାଜ୍ୟପାଳ ତଥା ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଏକକାଳୀନ ସଚିବ
ରୂପେ ସୁଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରି ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ୧୯୪୮ ଅପ୍ରେଲ ପହିଲା ଦିନ ମୁଁ
ବୀର କିଶୋରଙ୍କୁ ଅଧ୍ୟାହ୍ଵତି ଦେଲି । ତାଙ୍କ ପରେ ପରେ ଶ୍ରୀ ଜୟକୃଷ୍ଣ ମିଶ୍ର ତାଙ୍କ ପ୍ଲାନରେ
ନିୟୁତ ହେଲେ । ଜୟକୃଷ୍ଣ ପରେ ରେଭେନ୍ଦ୍ରା କଲେଜର ସ୍ଥାତକୋରର ଅର୍ଥନୀତି ବିଭାଗର
ମୁଖ୍ୟ ଅଧାପକରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟକରି ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ମୁଁ ପୁରୀରେ ଥିବା ସମୟରେ
ଆମେ ଚାରିଜଣ ଅର୍ଥନୀତି ଅଧାପନା କରିଥିଲୁ ।

ଅନ୍ୟ ବିବାହୀୟ ଅଧ୍ୟାପକ ଓ ସହକର୍ମୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିଲେ କ୍ଷିତିଶ ଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ ଓ ଆମୟ ପିତର ଓତ୍ରାଏନ୍(ଜଂରେଜୀ), ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱର ହୋତା, ଗୋଲକ ବିହାରୀ ଧନ୍ଦ ଓ ରାଜକିଶୋର ରାୟ(ଓଡ଼ିଆ ଓ ସଂସ୍କୃତ), ରାଜେନ୍ଦ୍ର କୁମାର ଦାସ(ଇତିହାସ) ଓ ରାଜକିଶୋର ମିଶ୍ର(ରସାୟନ) ।

ମୁଁ ପୂରା କଲେଜରେ ଥିବା ସେମାନଙ୍କରେ ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ମଠବାଢ଼ି ଉପରେ ନିଯମଗ୍ରହଣ କାରି କଲେ । ବହୁତାତ୍ର ମଠମାନଙ୍କରେ ରହି ଗ୍ରାସାଛାଦନ ପାଉଥିଲେ । ସୁଲ କଲେଜରେ ପାଠ ପଢ଼ୁଥିଲେ । ମଠ ଉପରେ ନିଯମଗ୍ରହଣ କାରି ହେବା ମାତ୍ରକେ ମହତ୍ତମାନେ ନିଜ ମଠରେ ଥିବା ପିଲାମାନଙ୍କୁ ବାହାର କରିଦେଲେ । ଫଳରେ ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଚାଞ୍ଚଳ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ସତ୍ୟବାଦୀ ମିଶ୍ର ଓ ଫକାର ମିଶ୍ର ମଙ୍ଗୁ ମଠରେ ରହୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ ଅବଶ୍ୟ ବାହାର କରାଯାଇ ନଥିଲା; କିନ୍ତୁ ସେ ଦୁହଁ ନେତୃଷ୍ଠାନୀୟ ଛାତ୍ରଥିବାରୁ ବହିଷ୍ମତ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ସହିତ ମିଶି ଗୋଟିଏ ବିରାଟ ଛାତ୍ର ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ । ସେମାନଙ୍କ ତୁହା ଥିଲା— “ମଠ ଧନ କୋଠ କର ।” ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସମର୍ଥନ ଦେଇଥିଲି । ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନ ଯୋଗୁ ମହତ୍ତମାନେ ନଈଁ ଗୋଟିଏ ଓ ବାହାର କରିଦେଇଥିବା ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେଜଣଙ୍କ ଫେରାଇ ନେଲେ ।

ଗୋଟିଏ ଛୋଟକାଟିଆ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଆନ୍ଦୋଳନ ବି ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା, ଯାହା ଫଳରେ
ପୂରୀର ସିରିଲ ସର୍ଜନ ରାୟ ବାହାଦୁର କାଶୀନାଥ ମିଶ୍ର ଟିକିଏ ଅତୁଆ ପରିସ୍ଥିତିରେ ପଡ଼ିଥିଲେ ।
ପୁରୀ କଲେଜ ଛାତ୍ରବାସର ଜଣେ ମାତୃହୀନ ବାଳଙ୍କ ହଠାତ୍ ଆମୁହତ୍ୟା କରିଦେଲା । ସେ
ଛାତ୍ରିଯାଇଥିବା ଚିଠିରୁ ଜଣାପଢ଼ିଲା ଯେ ତା' ବାପା ପ୍ରଥମ ସ୍ତ୍ରୀ ମରିଯିବା ପରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ତ୍ରୀ
ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି ଓ ବିମାତାଙ୍କ କୁପରାମର୍ଶରେ ପ୍ରଥମ ସ୍ତ୍ରୀର ପୁଅନ୍ତ୍ର ପାଠ ପଡ଼ିବାଲାଗି ଯଥେଷ୍ଟ
ପଇବାପତ୍ର ଦେଉନାହାନ୍ତି । ପିଲାଟି ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଵିଶାରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ଲାଗି ଅପିମ ଖାଇଦେଲା ।
ଦୂରଘଟା ପରେ ପିଲାମାନେ ସମ୍ବୁଦ୍ଧ କୁଳକୁ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ବୁଲିଯାରି ଫେରି ଆସିବା ବେଳକୁ
ସେ ଗାଁ ଗାଁ ଶବ୍ଦ କରିଥିଲା । ଛାତ୍ରବାସର ତଥା ବାଧାରକ ଥିଲେ ସ୍ଥାଂଶୁ ମୋହନ ପଞ୍ଜନାୟକ ।

ତାଙ୍କୁ ଖୋଜିବା ବେଳକୁ ସେ ଘରେ ନଥିଲେ । ରଂଗେଜୀ ଅଧାପକ ଶ୍ରୀ ବୈଦ୍ୟନାଥ ମିଶ୍ର ସେହିଦିନ ପୁରୀ କଲେଜରେ ଯୋଗଦେଇ ଛାତ୍ରବାସର ସହକାରୀ ତବ୍ରାବଧାରକ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ କାମ୍ୟକାର ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେ ଛାତ୍ରବାସ ନିକଟରେ ରହୁଥିଲେ । ପିଲାଲୋକ, ବୃଦ୍ଧା ଚାକିରି; ଏପରି ପରିସିଦ୍ଧିରେ କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଳ୍କ ହୋଇ ଛାତ୍ରବାସ ନିକଟରେ ଥିବା ଗାଡ଼ିଖାନା ପାଖରେ ମୁଁ ରହୁଥିବାରୁ କେତେଜଣ ଛାତ୍ରଙ୍କ ସହିତ ମୋ ଘରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲେ । ମୁଁ ସଜେ ସଙ୍ଗେ ଆସି ମୋତି ସାହି ଛକରେ ଥିବା ଜଣେ ଘରୋଇ ତାତ୍ତ୍ଵରଙ୍କୁ ଛାତ୍ରବାସକୁ ଯାଇ ଏହି ଛାତ୍ରଙ୍କ ଦେଖିବା ଲାଗି ଅନୁରୋଧ କରିବାରୁ ସେ ସରକାରୀ ଛାତ୍ରବାସରେ ପ୍ରବେଶ କରି ରୋଗୀ ଦେଖିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ସଷ୍ଟ ମନା କରିଦେଲେ । ଯେକୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଆମେ ସେ ଛାତ୍ରଙ୍କ ଗାତି ୧୦ଟା ସୁଦ୍ଧା ପୁରୀ ତାତ୍ତ୍ଵରଖାନାକୁ ନେଇଗଲୁ । କୌଣସି ତାତ୍ତ୍ଵ ନାହିଁ । ଆସିଥାଏ ସର୍ଜନ ତଥ ରାଗବ ରାଓ କେଉଁଠି ତାସ ଖେଳୁଥିଲେ । ପିଲାମାନେ ଖୋଜି ଖୋଜି ତାଙ୍କୁ ପାଇଲେ ସିନା, ସେ ତଦକ୍ଷଣାଦ ଆସିଲେ ନାହିଁ । ରୋଗୀଙ୍କୁ ସକାଳେ ଦେଖିବେ ବୋଲି କହି ଖେଳିବାରେ ଲାଗିଲେ । ସିରିଲ ସର୍ଜନ ତନ୍ତ୍ରର କାଶୀନାଥ ମିଶ୍ର କଲେବୁରଙ୍କ କୋଠି ପାଖରେ ରହୁଥିଲେ । ପିଲାମାନେ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିବା ବେଳକୁ ସେ ଶୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ବନ ହୋଇସାରିଥିଲା । ସେତେବେଳେକୁ ରାତି ସାଢ଼େ ବାରଚା । ସେ ଆସି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ପିଲାଟି ରାତି ଗୋଟାଏ ସୁନ୍ଦର ମରିଗଲା । ତା'ର ଚିକିତ୍ସା ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ । ରାଜ୍ୟପାଳ ସାର ତହୁଲାଳ ତ୍ରିବେଦୀ ପୁରୀ ରାଜଭବନରେ ରହୁଥିଲେ । ଅନତିତୂରରେ ସିରିଲ ସର୍ଜନଙ୍କ ଘର । କଲେଜ ସକାରୁଆ ହେରଥାଏ, କାରଣ ସେଇ ଗୋଟିଏ କୋଠାରେ ପୁରୀ କଲେଜ ଓ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲ ଉଦୟ ଚାଲୁଥାଏ । ସକାରୁ ପିଲାମାନେ ଧର୍ମୟଚ କରି ସିରିଲ ସର୍ଜନ ଓ ରାଜ୍ୟପାଳଙ୍କ କୋଠି ନିକଟରେ ବିଶ୍ଵୋତ କଲେ । କାଶୀବାବୁ ଆମ ଗାଁ ପାଖ ପଞ୍ଚପଲୁଗ ଲୋକ । ମୁଁ କଲେଜରେ ପଡ଼ିବାବେଳେ ସେ ମୋ ଜୀବନ ରକ୍ଷା କରିଥିଲେ ଓ ନାନା ଭାବରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରୀଷ୍ଠ ବ୍ରାହ୍ମିରେ ତାଙ୍କ ଘରେ କେତେଦିନ କଟାଇଥିଲି । ତେଣୁ ବାଖହୋଇ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ସମାଜି ନେଲି ଓ ବିଶ୍ଵୋତ ବସି ହୋଇଗଲା । କେବଳ ରାଜ୍ୟପାଳ ତ୍ରିବେଦୀ ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ଅନୁସନ୍ଧାନ କମିଟି ବସାଇଥିଲେ ।

ଡତୀୟ ଆହୋନଟି ଏକ ପ୍ରକାର ଜାତିଆଶ କାରଣରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ପୁରୀରେ କଲେବୁର ଥିଲେ ରାଯ୍ ବାହାଦୁର ବିଶ୍ୱସର ପତ୍ରନାୟକ । ଏସ.ପି. ଥିଲେ ଶ୍ରୀ ବୈଷ୍ଣବ ଚରଣ ଦାସ ଓ ଯୋଗାଣବିଭାଗ ଅଧିକାରୀ ଥିଲେ ବୈଷ୍ଣବ ବାହୁଙ୍କ ଜ୍ଞାଲ୍ ମେଇର ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାତି । ଏହି ତନ୍ତ୍ରଜଣ ଗୋଟିଏ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଲୋକ । ଏସ.ଡି.ଓ. ଥିଲେ ଶ୍ରୀ ସୋମନାଥ ମିଶ୍ର । କୌଣସି କାରଣରୁ ଉଚ୍ଚ ଅଧିକାରୀ ଥିଲେ ବୈଷ୍ଣବ ବାହୁଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅସ୍ତ୍ରୟା ପୋଷଣ କରିଥିଲେ । ପ୍ରବାଦ ଉଠିଲା ଯେ ସୋମନାଥବାବୁ ଦ୍ୱୟ ନେଉଛନ୍ତି ଏବଂ ପକ୍ଷମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନ୍ୟାୟ ଆଚରଣ କରୁଛନ୍ତି । ଏସ.ଡି.ଓ. କଣେ ଭଲ ପ୍ରକୃତିର ଲୋକ ଥିଲେ ଏବଂ ଛାତ୍ରମାନେ ଯେ କୌଣସି ବିଷ୍ୱଯରେ ଯେ କୌଣସି ସମୟରେ ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରାସ୍ତ ହେଲେ ସେ ତଦକ୍ଷଣାଦ

ତାହାର ସମାଧାନ କରିଦେଉଥିଲେ । ତେଣୁ ସେ ଅଭ୍ୟନ୍ତ ଲୋକପ୍ରିୟ ଥିଲେ । ଉଚ୍ଚ ଅଫିସରମାନେ ତାଙ୍କୁ ସହିନପାରି ଏପରି ଦୂର୍ନାମ ରଚନା କରିଥିଲେ । ସେତିକିବେଳେ ଶୁଣାଗଲା ଯେ ସୋମନାଥ ବାବୁଙ୍କର ବଦଳି ହୋଇଛି । ପିଲାମାନେ ତ କଲେବୁର ଓ ଏସ.ପି.କୁ ସହଜରେ ରେଟି ପାରୁନଥିଲେ । ଏଣ୍ଠାଥ ଦୌଡ଼ି ଦୌଡ଼ି କିଆବଣକୁ ଯିବା ପରି ସେମାନେ ସବୁ କଥାରେ ଏସ.ଡି.ଓ.ଙ୍କ ଦସ୍ତର ବା ବାସଗୁହକୁ ଯାଇ ସାକ୍ଷାତ କରୁଥିଲେ । ଉଚ୍ଚ ଅଫିସରମାନେ ଅସହନଶୀଳ ହୋଇ ଏସ.ଡି.ଓଙ୍କ ବଦଳି କରାଇଲେ ବୋଲି ଗୁଜବ ଉଠିବାରୁ ଦଳେ ଛାତ୍ର ରାଜ୍ୟପାଳଙ୍କୁ ଭେଟି ତାଙ୍କ ବଦଳି ବନ୍ଦ କରିବାକୁ ନିବେଦନ କଲେ । ସାର ଚନ୍ଦ୍ରଲାଲ ଜଣେ ପୁରୁଷା ଆଇ.ସି.ଏସ. ଅଫିସର । ସେ କିଳଟରୀ କରେଇ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କଲେ ଏବଂ କେତେ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପିଲାମାନଙ୍କ ଅଭିଯୋଗ ସତ ବୋଲି ପ୍ରମାଣ ପାଇଲେ । ଫଳରେ କଲେବୁର ଓ ଏସ.ପି.କ ବଦଳି ହେଲା । ଶ୍ରୀୟୁଷ୍ଟ ପ୍ରସନ୍ନ କୁମାର ଦାସ କଲେବୁର ଓ ଶ୍ରୀୟୁଷ୍ଟ ରାମକୃଷ୍ଣ ପାଢ଼ୀ ଆଇ.ସି.ଏସ. ନୂଆ ଏସ.ପି. ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟଭାର ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଭାରତ ସ୍ଵାଧୀନ ହେବା ପରେ ପଞ୍ଜାବରେ ହାଣକାଟ ଲାଗି ଥିବାରୁ ସାର ଚନ୍ଦ୍ରଲାଲ, ୧୯୪୭ ଅଗଷ୍ଟ ୧୫ ତାରିଖରେ ପଞ୍ଜାବର ରାଜ୍ୟପାଳ ରୂପେ ଯୋଗଦେଲେ । ତାଙ୍କ ପ୍ଲାନରେ ଆସିଲେ ତବୁର କୌଳାସନାଥ କାଟଙ୍କୁ । ସାର ଚନ୍ଦ୍ରଲାଲ ପଞ୍ଜାବରେ ଯୋଗଦେଲା ପରେ ରାମକୃଷ୍ଣ ପାଢ଼ୀଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଏସ.ଡି.ସି ରୂପେ ପଞ୍ଜାବକୁ ପଠାଇବା ଲାଗି ଡକ୍ଟିଶା ସରକାରଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରିବାରୁ ୧୯୪୮ ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସରେ ସେ ପଞ୍ଜାବକୁ ଗଲେ ଓ ତାଙ୍କ ପ୍ଲାନରେ ଆସିଲେ ଶ୍ରୀ କୌଳାସ ଚନ୍ଦ୍ର କାନ୍ଦୁନଗୋ । ସେ ତଳ ପାହ୍ୟାରୁ ଉଠି ଉଠି ଏସ.ପି. ହୋଇଥିଲେ । କଲେବୁର ସାହେବ ପୁରୀ କଲେଜ ପରିଚାଳନା ସମିତିର ଅଧିକ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ବଦଳି ଯୋଗୁ ଅଧାପକମଣ୍ଡଲୀ ତାଙ୍କ ତା ବୋଜିରେ ଆପ୍ୟାଯିତ କରିଥିଲେ । ତା' ନହେଲେ ଏ ଗଣ୍ଡଗୋଳ ବିଷୟରେ ଆମର ଜାଣିବାର କୌଣସି ଉପାୟ ନଥିଲା ।

କଲେଜରେ ଏତେଗୁଡ଼ିଏ ନେତୃଷ୍ଠାନୀୟ ଛାତ୍ର ଥିଲେ ଓ ସେମାନଙ୍କ ଉପାହ ଏତେ ପ୍ରକଳ୍ପର ଥିଲା ଯେ ସେମାନଙ୍କୁ କୌଣସି ରଚନାମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଉପଯୋଗ କରିବା ଲାଗି ମୁଁ ଶ୍ରେଯେଭର ମଣିଥୁଲି । ସେମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ତ୍ରିପାଠୀ ସାହେବଙ୍କ ସଂଦିଲ୍ଲା ଯୋଗୁ ଆମେ କବିଗୁରୁ ରବାଦ୍ରନାଥ ଠାଙ୍କୁର ରହିଥିବା ପାଥରପୁରୀ ଅଛାଳିକା ଓ ବଡ଼ଦାଣ୍ଡରେ ଥିବା ମହାବୀର ଧର୍ମଶାଳାଙ୍କୁ କଲେଜର ଦିତୀୟ ଓ ଦୃତୀୟ ଛାତ୍ରାବାସ ରୂପେ ଦଖଳ କରି ପାରିଥିଲୁ । ଏଥୁରେ କଲେବୁର ପି.କେ. ଦାସ ଯଥେଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ଏବେ ପାଥରପୁରୀ ଛାତ୍ରାବାସ ରହିଛି କିନ୍ତୁ ୧୯୭୪ରେ ପୁରୀ ମହିଳା କଲେଜ ଆରମ୍ଭ ହେବାବେଳେ କଲେବୁର ସାହେବ ମହାବୀର ଧର୍ମଶାଳାଙ୍କୁ ମହିଳା କଲେଜରେ ପରିଣତ କଲେ । ଏବେ ମଧ୍ୟ ମହିଳା କଲେଜ ସେହିଠାରେ ଅଛି ଏବଂ ପଚିଶ ବର୍ଷ ପୂରି ଯାଇଥିଲେ ବି କଲେଜ ପାଇଁ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଅଛାଳିକା ନିର୍ମିତ ହୋଇପାରିନାହିଁ । ଆମେ ସିନା ବଳପୂର୍ବକ ଉତ୍ତର ଧର୍ମଶାଳାଙ୍କୁ ଛାତ୍ରାବାସ କରିଥିଲୁ, କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ପରେ ତାଙ୍କୁ ଦଖଳ କରି ଗୋଟିଏ କଲେଜ କରିଦେଲେ । ଏହି ଛାତ୍ରବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ

ସାହାଯ୍ୟରେ ମୁଁ ପୁରୀରେ ପ୍ରଥମଥର ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସାହିତ୍ୟ ସପ୍ତାହର ଆୟୋଜନ କରିଥିଲି । ବଡ଼ାରୂପେ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ, ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର, ପଣ୍ଡିତ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମିଶ୍ର, ଶ୍ରୀଯୁଷ୍ଠ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ର, ତେପୁଟୀ ଶ୍ରୀଯୁଷ୍ଠ ଗୋବିନ୍ଦ ତ୍ରିପାଠୀ ପ୍ରମୁଖ ବିଶିଷ୍ଟ ସାହିତ୍ୟକମାନେ ନିମନ୍ତିତ ହୋଇ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ଉଦ୍‌ୟାପନ ଦିବସରେ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ପଣ୍ଡିତ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମିଶ୍ର ସବାପଢ଼ି ଓ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ ବଡ଼ା ଥିଲେ । ସେବିନର ଜନସମାଗମ ବୁଲିବାର ନୁହେଁ । ସଭାଟି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନ ପୁରୀ ଚାଉନ ହଲରେ ହେଉଥିଲା । ଏହି ମନୀଷୀମନଙ୍କ ଭାଷଣ ଶୁଣିବା ଲାଗି ବିପୁଲ ଜନସମାଗମ ହେଉଥିଲା । ଏତଦ୍ୱାରା ସହରରେ ଗୋଟିଏ ସାଂସ୍କୃତିକ ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା ।

ମୁଁ ପୁରୀ କରେଇରେ ଥିବାବେଳେ ଭାରତ ସ୍ବାଧୀନ ହେଲା । ୧୯୪୭ ଅଗଷ୍ଟ ୧୫ ତାରିଖ ଦିନ ତକ୍ରର କାଟକୁ ରାଜ୍ୟପାଳ ଭାବେ କାର୍ଯ୍ୟରାର ଗ୍ରୁହଣ କଲେ । ମୋଟ ସାହି ଛକ ଓ ସଂସ୍କୃତ କଲେଜ ସାମନାରେ ଗୋଟିଏ ପାର୍କ ଥିଲା । ଚଉଦ ତାରିଖ ରାତି ସାରା ସେଠି ବାଣମରା ଚାଲିଥାଏ ଓ ଛାତ୍ରମାନେ ଶୋଭାଯାତ୍ରା କରି ସହର ସାରା ବୁଲଥାଆନ୍ତି । ସେବିନ ରାତି ୧୨ ଟା ବେଳେ ପଣ୍ଡିତ ଜବାହରଜାଇ ନେହେବୁ ଶପଥ ନେଇ ସାରି ଯେଉଁ “Tryst with Destiny” ଭାଷଣ ଦେଇଥିଲେ ତାହାକୁ ଶୁଣିବା ଲାଗି ପାର୍କରେ ବିରାଟ ଜନଗହଳି ହୋଇଥିଲା । ଏବଂ ଏସ. ପି. ଶ୍ରୀ ପାଢ଼ୀଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ଯୋଗୁ ଚାରିଆଡ଼େ ଲାଭଦ୍ୱାରିକର ଖଞ୍ଚା ଯାଇଥିଲା ।

ପଦର ତାରିଖ ସନାତ ହେଲାବେଳକୁ ସବୁ ଘର ସ୍ଵସନ୍ତି ହୋଇ ସମସ୍ତଙ୍କ ଦୁଆରେ ପୂର୍ଣ୍ଣକୁମ ପାପିତ ହୋଇଛି ଓ ଲୋକେ ଆନନ୍ଦରେ ଉଦ୍‌ବେଳିତ ହେଉଥାନ୍ତି । ସେବିନର ମୁଁତି ବୁଲିବାର ନୁହେଁ । ଦେଶ ତ ସ୍ବାଧୀନ ହେଲା ! ରାଜ୍ୟପାଳ କାଟକୁ ଥିଲେ ଜଣେ ବରିଷ୍ଠ କଂଗ୍ରେସ ନେତା । ସେ ପରେ ଦୂରନ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଓ କେନ୍ଦ୍ରରେ ଆଇନମନ୍ତ୍ରୀ ନିଯୁଷ୍ଠ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ୧୯୪୮ ଜୁନ ମାସରେ ପଣ୍ଡିମବଜ୍ର ରାଜ୍ୟପାଳ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ରାଜରୋପାଳାଚାରୀ ଲର୍ତ୍ତ ମାଉଷବ୍ୟାଚେନଙ୍କ ଜାଗାରେ ବଡ଼ଳାଟ ନିଯୁଷ୍ଠ ହେବାରୁ କାଟକୁ ପଣ୍ଡିମବଜ୍ର ରାଜ୍ୟପାଳ ରୂପେ ରାଜାଜୀକଠୀରୁ ଦାୟିତ୍ବ ଗ୍ରୁହଣ କରିଥିଲେ । ଜନସାଧାରଣକୁ ସ୍ବାଧୀନତାର ସ୍ଵାଦ ଦେବାଲାଗି ସେ ଘୋଷଣା କଲେ ଯେ ଅନ୍ତୋବର ଦୂର ତାରିଖ ଗାନ୍ଧି ଜୟଟୀ ଦିନ ରାଜଭବନ ଦ୍ୱାରା ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଲାଗି ଖୋଲାହେବ ଏବଂ ଯେକୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଚାହିଁଲେ ରାଜଭବନକୁ ତନ ତନ ଭାବରେ ଦେଖି ପାରିବ । ପୁଣିସ୍ତ ଜଗୁଆଳି ଉଠାଇ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ଏବଂ ରାଜଭବନ ଭିତରେ ବୁଲିବା ଲାଗି ଅବାଧ ସ୍ବାଧୀନତା ମିଳିଲା । ଏକା ପୁରା ସହର କାହିଁକି ? ପଞ୍ଚୁକୋଣୀ ଗାଁର ସାଧାରଣ ଲୋକେ ମଧ୍ୟ ରାଜଭବନକୁ ଦେଖିବା ଲାଗି ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ଆସିଥିଲେ । ବଡ଼ ସାନ ଭେଦ ନଥିଲା । ପରେ ରାଜ୍ୟପାଳ ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ, ରାଜଭବନ ପୂରାପୂରି ଧୂକିଧୂର ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ଏବଂ ମୂଳ୍ୟବାନ ପୁଲ ଓ ଆସବାସ ପତ୍ର ତୋରି ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ରାଜ୍ୟପାଳ ଓ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ

ଅହେତୁକ ପାଚେରି ଥିଲା ତାହା ଦୂର ହୋଇପାରିଛି ! ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଯେ ରାଜଭବନର ଅନ୍ତି ଦୂରରେ ତକ୍କର କାରକ୍କର ଗୋଟିଏ ଦୋ'ମହିଳା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅଛାଳିକା ରହିଛି । ସେ ପୂରୀ କଲେଜର ଗୋଟିଏ ସଭାରେ ସଗର୍ବରେ ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ ଯେ ସେ କେବଳ ଆହୁତାବାଦର ଲୋକ ନୁହାନ୍ତି; ପୂରୀ ନଗରପାଳିକାର ଜଣେ କରଦାତା ହିସାବରେ ସେ ପୂରାପୂରି ଓଡ଼ିଆ । ସେ ରାଜ୍ୟପାଳ ହେବା ପରେ ଓଡ଼ିଆ ଶିଖିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ କିନ୍ତୁ ଦଶ ମାସ ପରେ ତାଙ୍କର ବଦଳି ହେବାରୁ ସେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଶେଷ କରିଥିଲେ କି ନାହିଁ ମୋତେ ଜଣାନାହିଁ । ୧୯୪୮ରେ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନୀୟରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ନିଶ୍ଚିନ୍ତା ଭାରତ ଭାଜନୀଟି ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ମିଳନୀକୁ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ରୂପେ ତକ୍କର କାରକ୍କ ଉଦୟାନମ କରିଥିଲେ । ମୁଁ ସେତେବେଳେ ସମ୍ମିଳନୀର ସାଧାରଣ ସମ୍ପାଦକ ଥିଲି । ସେ ସେଠାରେ ମୋତେ ଚିତ୍ତ ପାରିବାରୁ ମୁଁ ନିଜକୁ ଅନୁଗ୍ରହୀତ ମନେ କରିଥିଲି ।

ତା'ପରେ ଆସିଲା ଭାରତ ଜତିହାସର ଚରମ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ । ମୁଁ ପୂରୀ କଲେଜରେ ଥିବାବେଳେ ମୋର ପୁର୍ବ ପରିଚିତ କଲେକ୍ଟର ପି.କେ. ଦାସଙ୍କ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା କନ୍ୟା ମାୟାରାଣୀକୁ ଘରୋଇ ଭାବରେ ପଢାଉଥିଲି । ୧୯୪୮ ମସିହାର ଜାନୁଆରୀ ମାସ ମାଠ ତାରିଖ ଦିନ ପାଞ୍ଚଟା ପରେ ମୁଁ କଲେକ୍ଟରଙ୍କ ବଜଳାରେ ପହଞ୍ଚିବା ମାତ୍ରକେ ପ୍ରସନ୍ନ ବାବୁ କହିଲେ-- “ଶ୍ରୀରାମ ବାବୁ ! ତୁମେ ଶୁଣିନ କି ? ମହାମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦିଲ୍ଲୀରେ ଗୁର୍ଜି କରି ମାରି ଦିଆଯାଇଛି ।” ଆମେ ସମସ୍ତେ ବସି ରେଡ଼ିଓ ଶୁଣୁଥିଲୁ । କିଏ ଗାନ୍ଧିଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କଲା ଏ ବିଷୟରେ ନାନା ଆଲୋଚନା ହେଉଥିଲା । ଏହି ସମୟରେ ଏସ.ପି. ରାମକୃଷ୍ଣ ପାଢ଼ୀ କଲେକ୍ଟରଙ୍କ କୋଟିରେ ପହଞ୍ଚିଖବର ଦେଲେ ଯେ ଲୋକେ ଉତ୍ସ୍ଵ ହୋଇ କେତେଗୋଟି ମୁସଲମାନ ଦୋକାନରେ ନିଆଁ ଲାଗେଇ ଦେଲେଣି ଏବଂ ପଥୁରିଆ ସାହାର ଗୋଟିଏ ମସଜିଦ ଉପରେ ଆକୁମଣ ହେବାର ଖବର ଶୁଣି ସେ ସମସ୍ତ ପୁଲିସ୍ ସେଠାକୁ ପଠାଇ ଖବର ଦେବାକୁ ଆସିଛନ୍ତି ବୋଲି କହିଲେ । ପାଢ଼ୀଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟାବର ଥିଲା, ପୂରୀ ସହରରେ ତତ୍କଷଣାତ୍ ସାନ୍ଧ୍ୟ ଆଇନ ଜାରି କରିବାକୁ । କଲେକ୍ଟର ଓ ଏସ.ପି. ଆଲୋଚନା କରୁଥିବାବେଳେ ରେଡ଼ିଓ ଘୋଷଣା କଲା ଯେ ରାତି ଆଠଟାବେଳେ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ନେହେତୁ ଜାତି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଭାଷଣ ଦେବେ । ସମସ୍ତେ ଉଚ୍ଚର୍ଷ ହୋଇ ସେହି ଭାଷଣକୁ ଅପେକ୍ଷା କଲୁ । ନେହେତୁଙ୍କ ସେ ଭାଷଣ “Tryst with Destiny” ଭାଷଣ ଭାବି ଅତି ଉଚ୍ଚ କୋଟିର ଥିଲା । ଏହି ଭାଷଣ ନେହେତୁ ଆରମ୍ଭ କରେ । “Light has gone out of our lives.....” ଏ ଭାଷଣଟି ମଧ୍ୟ ଏକ ଅନନ୍ୟ ସାଧାରଣ ଭାଷଣ । ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ କାନ୍ଦୁଆଥାଆଟି ଓ ଭାରି ଗଲାରେ ଭାଷଣ ଦେଉଥାଆଟି । ଏହି ଭାଷଣର ଦୁଇଗୋଟି ତାପ୍ୟ ଥିଲା । ଗୋଟିଏ ହେଲା ସେ ଘୋଷଣା କଲେ ଯେ, ନାଥୁରାମ ଗଢ଼ସେ ନାମକ ଜଣେ ହିନ୍ଦୁ ମହାମାରୀକୁ ହତ୍ୟା କରିଛି । ଏହାଶୁଣି ଏସ.ପି. ଆଶ୍ରମ ହେଲେ । ଦ୍ୱିତୀୟରେ ସେ ଗାନ୍ଧିଙ୍କୁ “Father of the Nation” ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ସେ ଜଣେ ବେସରକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି ହେଲେ ହେଁ ଜାତିର ପିତା ହିସାବରେ ତାଙ୍କ ଶବସ୍ୟାର

ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ସହବାରେ କରାଯିବ ବୋଲି ଘୋଷିତ ହେଲା । ରାମକୃଷ୍ଣ ପାଢ଼ୀ ମୋର ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବନ୍ଧୁ ଥିଲେ । ଆମେ ଦୁହଁ ଏକତ୍ର କଲିକତା ଆତ୍ମବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଆଶ୍ୱରୋଷ ତ୍ରୁପ୍ତି ତର୍କ ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ୧୯୩୮ ରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିବା କଥା ମୁଁ ଆଗରୁ କହିଛି । ତେଣୁ ପାଢ଼ୀ କହିଲେ— “ଶ୍ରୀରାମ ! ତୁମେ ଗୋଟେ ଜିପରେ ଲାଉଡ଼୍‌ସିକର ଲଗାଇ ସମୟ ସହରରେ ଘୋଷଣା କରିଦିଅ ଯେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ବୌଣସି ମୂସଲମାନ ହତ୍ୟା କରିନାହିଁ । ତାଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିଛି ନାଥୁରାମ ଗଢ଼େ ନାମକ ଜଣେ ହିନ୍ଦୁ । ତାହାହେଲେ ମୂସଲମାନମାନଙ୍କ ଉପରେ ଆଉ ଆକ୍ରମଣ ହେବନାହିଁ କିମା ସାନ୍ୟାଙ୍ଗନ ଜାରି କରିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ଉପୁର୍ବିତ ନାହିଁ ।” ଏସ.ପି. ମୋତେ ମାଇକ୍ଲାଗା ଗୋଟିଏ ଜିପ୍ ଦେଲେ ଓ ମୁଁ ରାତି ବାରଗା ରିତରେ ସମୟ ସହରରେ ଘୋଷଣା କରି ଫେରିଲି ।

ତହିଁଆର ଦିନ ସକାନ୍ତୁ କଲେକ୍ଟରଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ପୁରୀ ସହରର ସବୁ ସ୍କୁଲ କଲେଜର ଛାତ୍ର ପୁରୀ କଲେଜ ବା ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲ ପଡ଼ିଆରେ ପ୍ରାର୍ଥନା ସଭା ପାଇଁ ସମବେତ ହେଲେ । ପ୍ରଥମେ ପୁରୀ କଲେଜ ହଳରେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାମଧୂନ ହେଲା । ପରେ କଲେକ୍ଟରଙ୍କ ସଭା ପାଇଁ ଶୋକସଭା ଅନୁଷ୍ଠାତ ହେଲା । ତାଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ମୁଁ ପ୍ରାୟ ଘଣ୍ଟାଏ କାଳ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଜୀବନ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲି । ପରେ ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ ହୋଇଥିବା ବାଲିକାଟି ସେତେବେଳେ ପୁରୀ ବାଲିକା ବିଦ୍ୟାଲୟର ଛାତ୍ରୀ ଥାଏ । ସେ ବିବାହ ପରେ ମୋତେ କହିଲା ଯେ ସେବିନ କୁଆଡ଼େ ମୋ ଚିରାକର୍ଷକ ବର୍ଣ୍ଣନାଯୋଗୁଁ ସମବେତ ବହୁ ଛାତ୍ର-ଛାତ୍ରୀ କାହିଁ ପକାଇଥିଲେ । ଏହିରକି ଗୋଟିଏ ଘଣ୍ଟା ୧୯୭୭ ରେ ଭାରତ ଉପରେ ଚାନ୍ ଆକ୍ରମଣବେଳେ ରେଭେନସା କଲେଜରେ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ମୋ ଭାଷଣ ପରେ ବହୁ ଛାତ୍ରୀ ତାଙ୍କ ପିତାମାତାଙ୍କୁ ନ ପଚାରି ଦେହରୁ ଅଳକାର କାଢି ଯୁଦ୍ଧ ପାଣ୍ଡିକୁ ଦେଇଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ଅଧିକ ଥାାତି ବଂଶୀଧର ସାମନ୍ତରାୟ । ସଭାପରେ ଆମେ ପରାମର୍ଶ କରି ଛିର କଳୁ ଯେ ସଭାହୁଲର ଅଳକାର ଦାନ ଗୁହୀତ ହେବନାହିଁ । ଛାତ୍ରୀମାନେ ସେମାନଙ୍କ ପିତାମାତାଙ୍କ ଅନୁମତି ଆଣି ପରଦିନ ଦାଖଲ କଲେ ଅଳକାରଗୁଡ଼ିକ କଟକ କଲେକ୍ଟରଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇ ଦିଆଯିବ ।

ମୁଁ ପୁରୀରେ ଥିବାବେଳେ ୧୯୪୭ ମସିହାରେ ମୁଁ ଆଇ.ଏ.ଏସ୍ ଲାଗି ଜରୁରୀକାଳୀନ ମନୋନୟନ ପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହୋଇଥିଲି । ସ୍ଵରାଷ୍ଟ ସତିବ ଆଇ.ଏନ୍. ବାନାର୍ଜିଙ୍କ ଅଧ୍ୟତାରେ ଗୋଟିଏ ଜରୁରୀକାଳୀନ ମନୋନୟନ ସମିତି ଗଠିତ ହୋଇଥିଲା । ସେମାନେ ଥିଲେ ତନିଜଣ, ତନ୍ତ୍ରଧରୁ ଜଣେ ଥିଲେ ସଂଘସାଧାରଣ ସେବାଯୋଗର ଅନ୍ୟତମ ସଦସ୍ୟ । ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ରେପରୁ ତାଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାଲାଗି ମୁଖ୍ୟ ସତିବ ଏବଂ ପୁଲିସ୍ ବିଭାଗର ମହା ନିରୀକ୍ଷକ ନିଯୁତ ହୋଇଥିଲେ । କଟକ ରେଭେନସା କଲେଜରେ ୧୯୪୮ ଆମୟ ରେ ସାଯାତକାର ହୋଇଥିଲା । ସେତିକିବେଳେ ମୁଁ, ଦାମୋଦର ଛୋଟରାୟ, ଘନଶ୍ୟାମ ଦାଶ, ହିମାଂଶୁ କୁମାର ଘୋଷ, ସୋମନାଥ ନନ୍ଦ ଆଦି ସାକ୍ଷାତକାର ଦେଇଥିଲୁ । ସମିତି ମୋତେ ଏକାକ୍ରମ ଅଧିକ କାଳ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିଥିଲେ । ପ୍ରଥମରୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ, “ତୁମେ ଦାଶକୁ Dash

କାହିଁକି ଲେଖୁଛ ?” ଅନ୍ୟ ପ୍ରଶ୍ନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇଟି ଗୁରୁତର ଥିଲା । ତାହାହେଲା ପ୍ରଥମରେ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ପଣ୍ଡିତ ଜବାହରିଳାଲ ନେହେବୁ ଓ ଉପପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ସର୍ବାର ବଞ୍ଚିଭରାଇ ପଚେଳକୁ ତୁଳନା କରି ଭାଗତ ପ୍ରତି କାହାର କେତେ ଅବଦାନ ବୁଝାଇଦିଅ । ସେ ଦୁଇଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ତୁମେ କାହାକୁ ଓ କାହିଁକି ଉତ୍ସବର ବିଚାର କରୁଛ ? ଦ୍ଵିତୀୟ ପ୍ରଶ୍ନଟି ହେଲା, ତୁମେ ଜିଲ୍ଲା ମାର୍କେଷ୍ଟ୍ରେ ଓ ପୁଲିସ୍ ସୁପରିନ୍ଟେଂଡେଣ୍ଟଙ୍କ ନିୟୁକ୍ତିକୁ ସିଧାସଳଖ କରିବାକୁ ଚାହଁ ନା ତଳ ପ୍ରରଗେ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ପଦୋନ୍ନତି ଦ୍ୱାରା ଏହି ପଦପାଇଁ ନିୟୁକ୍ତି କରିବାକୁ ପସହ କରୁଛ । ଏହି ଦୁଇଟି ପ୍ରଶ୍ନର ଆଲୋଚନାରେ ବହୁ ସମୟ ଅତିବାହିତ ହୋଇଥିଲା ଓ ମୋ ଉପରଗେ ସେମାନେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇଥିବାର ଜଣାପଡ଼ିଲା । ମୋ ସାକ୍ଷାତକାର ମଧ୍ୟରୁ ଭୋଜନ ପୂର୍ବରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ମଧ୍ୟରୁ ଭୋଜନ ପରେ ସେମାନେ ପୁଣି ମୋତେ ତାକିଲେ । ଶୈଶବରେ ପଚାରିଲେ, “ଆଜ. ଏ. ଏସ. ଓ ଆଜ. ପି. ଏସ. ଏ ଦୁଇ ଚାକିରି ମଧ୍ୟରୁ ତୁମେ କେଉଁଠାକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଜନ୍ମିଲା ?” ସେଇଥରୁ ମୋର ପ୍ରତ୍ୟେ ହେଲା ଯେ ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ମନୋନୀତ ହେବି । ସାକ୍ଷାତକାର ସାରି ମୁଁ ପୁରାକୁ ଫେରିଗଲି ।

୧୯୪୭ରେ ଅଧିକ ଗିରିଜାଶକ୍ତର ରାଯ୍ ବାଲେଶ୍ୱର କଲେଜକୁ ବଦଳି ହେଲେ ଓ ତାଙ୍କ ଘାନରେ ସମ୍ବଲପୁର କଲେଜକୁ ଆସିଲେ ତଃ ଗୋଲକ ବିହାରୀ ବାନାର୍ଜୀ । ମୁଁ ରେବେନସା କଲେଜର ଛାତ୍ର ଥିବାବେଳେ ସେ ପଦାର୍ଥବିଦ୍ୟାର ଅଧ୍ୟାପକ ଥିଲେ ।

୧୯୪୮ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପରୀକ୍ଷାବେଳେ ଅଧିକ ତକ୍ରତ ବାନାର୍ଜୀ ସର୍ବାପେକ୍ଷା ବରିଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାପକ ତାଜକିଶୋର ମିଶ୍ରଙ୍କ ଉପେକ୍ଷାକରି ତାଙ୍କ ପୂର୍ବ ପରିଚିତ ଶ୍ରୀ ଏ. ପି. ଓବ୍ରାଏନଙ୍କୁ ପରୀକ୍ଷାର ତଥା ବିଧାରକ ନିୟୁତ କଲେ । ଅଧ୍ୟାପକମାନେ ପ୍ରତିବାଦ କଲେ କିନ୍ତୁ ଅଧିକ ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ । ଶୈଶବରେ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ତ୍ରିପାଠୀ ସାହେବ ପୁରୀ ଆସି ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାର କଥା ହେଲା । ତ୍ରିପାଠୀ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ପଦାର୍ଥବିଦ୍ୟା ଅଧ୍ୟାପକ । ସେ ତକ୍ରତ ବାନାର୍ଜୀଙ୍କୁ ଭଲ ପାଆନ୍ତି, ମିନ୍ତୁ ଅଧ୍ୟାପକମାନେ ଅସହ୍ୟୋଗ କରିବାକୁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପରୀକ୍ଷା ବନ୍ଦ ହେବା ଉପରେ ଥିଲା । ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଆସି ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବେ ବୋଲି ତାରବାର୍ତ୍ତାରେ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେବାରୁ ପରୀକ୍ଷା ତାଳିଲା । ଓବ୍ରାଏନ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ସେ କେବଳ ତଥାବଧାରକ ହେଲେ । ଅଧିକ ଦସ୍ତଖତରେ ସବୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଆସିଲା ଓ ପରୀକ୍ଷା ପରେ ଅଧିକଙ୍କ ଉପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମେ ତାଙ୍କ ଅପିସରେ ଖାତା ଦାଖଲ କଲୁ । ସମସ୍ତେ ଓବ୍ରାଏନଙ୍କୁ ଅବଜ୍ଞା କଲେ ।

୧୯୪୭ରେ ତ୍ରିପାଠୀ ସାହେବ ଗ୍ରୀଷ୍ମକୁଟିରେ ପୁରୀଙ୍କୁ ଆସି ଚାଉନ ଥାନାରେ ଜନସେବକ ଥିବା ଓ କଲେଜ ନିକଟରେ ରହୁଥିବା ପୁଲିସ୍ କାଟରରେ ଶ୍ରୀ ପୂର୍ବଚନ୍ଦ୍ର ତ୍ରିପାଠୀଙ୍କ ଘରେ ନାହିଁ । ମୁଁ ‘ସମାଜ’ରେ ନାନା ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖୁଥିବାରୁ ମୋତେ କହିଲେ Civics (ନଗର ବିଜ୍ଞାନ) ନାମକ ଗୋଟିଏ ବୁଝା ପାଠ୍ୟ କୁଳାଇ ମାସରେ ମାଗନର ସୁଲମାନଙ୍କରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତି ହେବ । ଏହା ମଧ୍ୟ ପ୍ରବେଶିକା ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ କାଳକ୍ରମେ ଘାନ ପାଇବ । ସେ ପାଠ୍ୟ ଖସଦାର

ନକଳ ସାଙ୍ଗରେ ଆଣିଥିଲେ ଏବଂ ସେ ପୁରୀରେ ଥିବା ରିତରେ ମୁଁ ଷ୍ଟଷ୍ଠ ଓ ସପ୍ତମ ଶ୍ରେଣୀ ପାଇଁ ପାୟକ୍ରମ ଅନୁସାରେ ଓଡ଼ିଆରେ ଦୁଇଟି ବହି ଲେଖି ତାଙ୍କୁ ଦେଲେ ସେ ପାୟ ପୁଷ୍ଟକ ସମତି ଆଗରେ ଉପସାଯିତ କରିବେ । ଏହା ଆଗରୁ ମୁଁ କୌଣସି ବହି ଲେଖି ନ ଥିଲି । ପାୟପୁଷ୍ଟକ ଲେଖିବାଲାଗି ଜାଂରେଇ ଶବର ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରତିଶବ୍ଦ ତିଆରି କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଏହା ଗୋଟିଏ ଶୁଭ୍ରତର ସମସ୍ୟା । ମୁଁ ଅଧିକ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଲି । ଦୁହଁପରାମର୍ଶ କରି Civicsର ପ୍ରତିଶବ୍ଦ ତିଆରି କିନ୍ତୁ ‘ନଗର-ବିଜ୍ଞାନ’ । ତାହାହିଁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୃହୀତ ହୋଇଛି । ପରବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରତିଶବ୍ଦ କେତେକଣ ଲେଖକ Civicsର ପ୍ରତିଶବ୍ଦ କରିଥିଲେ ପୌରନୀତି, ପୌର-ବିଜ୍ଞାନ, ନଗର ଶାସ୍ତ୍ର, ନାଗରିକ ନାତି ଇତ୍ୟାଦି; କିନ୍ତୁ ‘ନଗର ବିଜ୍ଞାନ’ ରଙ୍ଗ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରତିଶବ୍ଦ ସର୍ବଜନଗ୍ରାହ୍ୟ ହୋଇନାହିଁ । ମୁଁ ସପ୍ତାହକ ମଧ୍ୟରେ ଷ୍ଟଷ୍ଠ ଶ୍ରେଣୀର ନଗର-ବିଜ୍ଞାନ ଓ ସପ୍ତମ ଶ୍ରେଣୀର ନଗର-ବିଜ୍ଞାନ ଲେଖି ନିର୍ଦ୍ଦେଶକଙ୍କୁ ଦେଲି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନ ରାତି ତିନିଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲେଖୁଆଏ । ସାତଦିନ ପରେ ପାଖୁଲିପି ଦୁଇଟି ତ୍ରିପାଠୀଙ୍କୁ ଦେଲି । ସେ ପ୍ରାୟ ସାତଦିନ ମଧ୍ୟରେ ତାକୁ ପଡ଼ି ଓ ଅନୁମୋଦନ କରି ଛାପାଇବାଲାଗି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ । ପୁରୀରେ ତେ କରୁଣାକର କରଙ୍କ ସାନଭାଇ ରହ୍ମାନର କର ନୀଳାଚଳ ପୁଷ୍ଟକଭଣ୍ଡାର ନାମରେ ଗୋଟିଏ ବହି ଦୋକାନ କରିଥାଆନ୍ତି । ସେ ଏ ପୁଷ୍ଟକ ଦୁଇଟିର ପ୍ରକାଶ ଦାୟିତ୍ବ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ସାଧାରଣ ବହି ପରି ସେ ମାତ୍ର ଦୁଇ ହଜାର ଛାପିଥିଲେ । ଆଉ ତ ବହି ନଥିଲା । ସମ୍ଭାବିତ ଓଡ଼ିଶାରୁ ଏତେ ବରାଦ ଆସିଲା ଯେ ସେ ଅଣନ୍ତିଶ୍ଵାସୀ ହୋଇଗଲେ । ଏତେ ପାର୍ଶ୍ଵଲ ପଠାଇବା ଅଭିଜ୍ଞତା ତାଙ୍କର ନଥିଲା । ତିଥେମର ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରତ୍ୟେକ ବହି କୋଡ଼ିଏ ହଜାର ଲେଖାଁ ଛାପା ହେଲା । ଅନ୍ୟର ମୁଦ୍ରଣାଳୟରେ ବହି ଛାପି ଖର୍ଚ୍ଚାତ ନ ହେବା ଲାଗି ସେ ଗୋଟିଏ ପୁରୁଣା ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ କିଣି ନାସନାଳ ପ୍ରେସ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ । ତାଙ୍କ ଆନ୍ତର୍ଜଳ୍ୟରେ ପୁରୀରେ ମୋର ଅଢ଼େଇ ବର୍ଷ ରହଣି ମଧ୍ୟରେ ତିନିଷଷ୍ଠ ପାୟପୁଷ୍ଟକ ଓ ଦୁଇଖଣ୍ଠ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁଷ୍ଟକ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ସେବୁନ୍ତିକ ହେଲା, ଷ୍ଟଷ୍ଠ ଶ୍ରେଣୀର ନଗର-ବିଜ୍ଞାନ, ସପ୍ତମ ଶ୍ରେଣୀର ନଗର-ବିଜ୍ଞାନ, ପ୍ରବେଶିକା ନଗର ବିଜ୍ଞାନ, ମୋ ବେଶ(ଭାରତର ସାମିଧାନିକ ଜିତିହାସ), ଓ ରିଏଲ ରୋମାନସ୍(ଓଡ଼ିଆ ଉପନ୍ୟାସ) ।

ପୁରୀରେ ମୋର ସଫଳତା ଦେଖି ଶତ୍ରୁମାନେ ଷ୍ଟତ୍ମୟନ୍ତ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ । ମୁଁ ଯେଉଁ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ବ୍ୟବହାର କରି ଏତେ କାମ କରିପାରୁଥିଲି ପ୍ରଥମେ ସେମାନଙ୍କୁ ବିଭିନ୍ନ କରିଦିଆଗଲା । ଏଥୁପାଇଁ କଟକର ଦୁଇ ରାଜନୈତିକ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଯାଉଥିଲା । ‘ପ୍ରକାତନ୍ତ’ ପ୍ରକାଶିତ ହେବା ମାତ୍ରକେ ତାତ୍କର ଗୋରାଇ ଚରଣ ପାତ୍ର ନାମକ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ସେଥିରେ ମୋ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସମାଦ ଛାପିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଏଣେ ସତ୍ୟବାଦୀ ପ୍ରେସର ପ୍ରଥମ ପରିଚାଳକ ଓ ମୁଦ୍ରକର ଶ୍ରୀ ସତ୍ୟବାଦୀ ତ୍ରିପାଠୀ ‘ସମାଜ’ର ସମାଦାତା ହିସାବରେ ସେଥିରେ ସପକ୍ଷରେ ସମାଦ ଛାପୁଥିଲେ । କେତେକଣ ଛାତ୍ର ମୋର ବିରୋଧୀ ହେଲେ । ପରାମାର ତଦାବଧାରକ ନିଯୁତ ବିଷୟରେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ତ୍ରିପାଠୀ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବା ଲାଗି ଯିବାର ଅବ୍ୟବହିତ ଘୂର୍ଣ୍ଣି

ଅଧ୍ୟକ୍ଷଙ୍କ ପ୍ରଗୋଚନାରେ ଯାହାଙ୍କ ସପକ୍ଷରେ ଆମେ ଆଦୋକନ କରୁଥିଲୁ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଗୋଚିତ କରି ମୋ ମୁଣ୍ଡରେ ଏସିଦ ଡଳାଇଲେ । ମୁଁ ମରଣାନ୍ତକ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ିଥିଲି । ‘ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର’ରେ ମୋ ବିଦୁଷରେ ଅତି ଅଶ୍ୱୀଳ ସମାଦ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ସେତେବେଳେ ପୁରୀ କଲେଇର ଜଣେ ଛାତ୍ରୀଙ୍କୁ ଅପହରଣ କରି ନେବା ଲାଗି ଉଦ୍‌ୟମ ହୋଇଥିଲା । ମୋର କ୍ଲୀସ୍ ଥାଏ ସକାଳ ସାତଟାବେଳେ । ତିବେମର ମାସ । ସେତେବେଳକୁ ଫର୍ତ୍ତ ହୋଇଥାଏ ସିନା, ସକାଳ ହୋଇନଥାଏ । ପ୍ରଥମରେ କେହି ଡେରିରେ ଆସିଲେ ମୁଁ ଶ୍ରେଣୀରେ ଯୋଗଦେବାଲାଗି ତାଙ୍କୁ ଅନୁମତି ଦିଏନାହିଁ । ଦ୍ଵିତୀୟରେ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀମାନେ ମୋ ପଡ଼ାରେ ଆକୃଷ ହୋଇ କେହି ମୋ ଶ୍ରେଣୀରୁ ଅନୁପାଳିତ ରହନ୍ତି ନାହିଁ । ସେ ଝିଅଟି ମୋ ଶ୍ରେଣୀରେ ଯୋଗଦେବା ଲାଗି ସକାଳ ଛ’ଟାରେ ଘରଛାଡ଼ି ବାଗରୁ ଅପହୁଚ ହେଲା । ତା’ ଅପହରଣ ଲାଗି କେତେକ ମୋତେ ଦାୟୀ କଲେ । ପରେ ସବୁକଥା ଜଣାପଡ଼ିଲା । ମୁଁ ତା’ପାଇଁ ଅପନିହିତ ହେଲି ବୋଲି ସେ ମୋର ଅନୁମତ ହୋଇଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ମଧ୍ୟ ନାମା ଅପବାଦ ରଠିଲା । ଜନମତକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିବା ଲାଗି ମୁଁ ପ୍ରକୃତ କଥା ଲେଖି ଚାରିଦିନ ରିତରେ ‘ରିଏଲ ରୋମାନ୍ସ’ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖି ପ୍ରକାଶ କଲି । ସେ ବହିଟି ପ୍ରକାଶିତ ହେବା ଦିନ ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚଶହ ଖଣ୍ଡ ବକ୍ତି ହୋଇଗଲା । ତ୍ର୍ଯାପାଠୀ ସାହେବଙ୍କ ଅନୁସନ୍ଧାନ ପରୀକ୍ଷା ବିଷୟରେ ହେବ କ’ଣ ଏ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ତାଙ୍କ ଅନୁସନ୍ଧାନର ପର୍ଯ୍ୟାୟରୁଚି ହେଲା । ଏସିତ୍ତକିମ୍ବା ପରେ ତାତ୍ତ୍ଵରମାନେ ଚିକିତ୍ସା କରିପାରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି କହିବାରୁ ପୁରୀର ବିଶିଷ୍ଟ ହୋମିଓପାଥ ତାତ୍ତ୍ଵର ଜଗନ୍ନାଥ ଚଉଧୂରା ବିନା ପାରିଶ୍ରମିକରେ ଦୀର୍ଘ ନଅମାସ କାଳ ଚିକିତ୍ସା କରି ମୋତେ ସ୍ଵପ୍ନ କରାଇଲେ । ଏତିକିବେଳେ ୧୯୯୮ରେ ମୁଁ ଭକ୍ତି ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟର ସିନେର ସର୍ବ୍ୟରୁପେ ନିର୍ବିବାଦରେ ନିର୍ବାଚିତ ହେଲି । ସେହିବର୍ଷ ପରିଜା ସାହେବଙ୍କର କୁଳପତି ପଦର କାର୍ଯ୍ୟକାଳ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ପୂରି ଯାଉଥାଏ । କୁତନ କୁଳପତି ନିର୍ବାଚିତ ହେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଉଥାଏ । ସିନେର ଅଧ୍ୟବେଶନର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ଦେଖିଲି, ପାଞ୍ଚବର୍ଷ କାଳ କୁଳପତି ଅବୈତନିକ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ ହେଁ, କୁତନ କୁଳପତିଙ୍କ ପାଇଁ ମାସିକ ପଦର ଶହ ଟଙ୍କା ଦରମା ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆସିଲା । ଏହି ଦରମାକୁ କାଟି ଅବୈତନିକ କରିବା ଲାଗି ମୁଁ ସଂଶୋଧନ ପ୍ରସ୍ତାବ ପଠାଇଲି । ଦରମା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତାବକମାନେ ଅତୁଆରେ ପଡ଼ିଗଲେ ।

ରଥ୍ୟାତ୍ରାବେଳେ ମୋ ମୁଣ୍ଡରେ ଆଘାତ ଥାଏ ବୋଲି ମୁଁ କର୍ତ୍ତନ ରିତରକୁ ପରି ଯାଉଥିଲି । ଜଣେ ଅଶିକ୍ଷିତ କନନ୍ତବଳ ମୋତେ ଫେଲି ଦେବାରୁ ମୁଁ ତଳେ ପଡ଼ିଗଲି । ମୋତେ ଭାରି କଷ ହେଲା । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଗାଳି ଦେଲି । ତାଙ୍କୁ ଆଉ ଚାରି ପାଞ୍ଚଜଣ କନନ୍ତବଳ ସମାର୍ଥନ କରି ପାଟି କରିବାରୁ ଏସ.ପି. କୌଳାସ ଚନ୍ଦ୍ର କାନ୍ଦୁନ୍ଦଗୋ ସେଠି ଆସି ପହଞ୍ଚି ମୋତେ ଥାନାକୁ ନେଇଯିବା ଲାଗି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ । ମୁଁ ଥାନାକୁ ଯିବା ସମାଦ ପାଇ ସାମାଦିକ ସତ୍ୟବାଦୀ ତ୍ର୍ଯାପାଠୀ ଓ ଅନ୍ୟ କେତେକଣ ବନ୍ଧୁ ଥାନାରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲେ । ଥାନାଦାର କହିଲେ-- “ଏସ.ପି. କହିଛନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ଶିରପ କରିବା ଲାଗି ।” ସତ୍ୟବାଦୀ ବାବୁ ତଦ୍ଦଶାତ ମୋତେ ଜାମିନରେ

ନେବାଲାଗି ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଇଲେ । ସେ ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ସାମାଦିକ ହୋଇଥିବାରୁ ଆନାବାଲା ମନାକରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ମୁଁ ସେଠାରୁ ବସାକୁ ଆସିଲି । ଏହା ବଡ଼ ବଡ଼ ଅକ୍ଷରରେ “ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର”ରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ।

‘ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର’ ପଢ଼ି ମୋତେ ସୟପେଣ୍ କରିବା ଲାଗି ତ୍ରିପାଠୀ ସାହେବ ତାରବାରୀ ପଠାଇଲେ । ‘ସମାଜ’ରେ ପ୍ରକୃତ କଥା ପ୍ରକାଶ ପାଇବା ପରେ ସୟପେଣ୍ ଆଦେଶ ପ୍ରତ୍ୟାହୃତ ହେଲା ଏବଂ ମୁଁ ତିନିମାସ ଛୁଟିରେ ଗଲି । ଜତିମଧ୍ୟରେ ଜିଲ୍ଲାପାଳଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ପୁଲିସ୍ ମୋ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅଭିଯୋଗ ପତ୍ର ଦାଖଲା କଲେନାହିଁ । ୧୯୪୮ ପ୍ରାପ୍ତହୁଟି ପରେ କଲେଇ ଖୋଲିବା ମାତ୍ରକେ ତଳାର ବାନାର୍କୀ ଅଧିକ ପଦରୁ ବିତାହିତ ହୋଇ ରେତେନସା କଲେଇର ଅଧାପକ ରୂପେ ଯୋଗଦେଇଲେ । ଅଧିକ ଗିରିଜା ଶକ୍ତର ରାୟ ପୁଣି ଥରେ ପୁରୀ କଲେଇକୁ ଆସିଲେ । ସେପଚେମର ମାସ ସିନେଟ୍ ବୈଠକରେ ଯୋଗଦେବା ଲାଗି ମୁଁ କଟକ ଆସିଲି । ସିନେଟ୍ ବୈଠକ ଆରମ୍ଭ ହେବା ମାତ୍ରକେ ଜଣେ ସରକାରୀ ସଭ୍ୟ ମୁଁ ଛୁଟିରେ ଥିବାରୁ ପୁରୀ କଲେଇର ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ କରିବା ଅଧିକାର ହରାଇ ସିନେଟ୍ ବୈଠକରେ ଯୋଗଦେଇ ପାରିବି ନାହିଁ ବୋଲି କୁଳପତିଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କଲେ । ପ୍ରକୁଳପତି ମନ୍ୟରତଞ୍ଜ ମହାରାଜା ପ୍ରତାପଚନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଦେଓ ସିନେଟ୍ ବୈଠକରେ ସଭାପତି ହୁଅଥି । ସେଦିନ ସେ ଆସି ନଥୁଲେ । କୁଳପତି ପରିଜା ଅଧିକ ଆସନରେ ଥିଲେ । ବୈଠକ ଆରମ୍ଭ ହେବା ବେଳକୁ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର ଆସି ନଥାନ୍ତି । ପରିଜା ସାହେବଙ୍କ ନିର୍ଦେଶରେ ମୁଁ ସିନେଟ୍ ବୈଠକକୁ ଫେରି ନ ଯିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହେବା ମାତ୍ରକେ ପରିଜା ସାହେବ ବୈଠକରୁ ଚାଲିଯିବା ଲାଗି ମୋତେ ନିର୍ଦେଶ ଦେଇଥିବାରୁ ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିବାଦ କଲେ ଏବଂ କେବଳ ମୋ ସଂଶୋଧନ ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ପ୍ରତିବାଦ କରାଇ ନ ଦେବାଲାଗି ଏ ବକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇଛି ବୋଲି ଅଭିଯୋଗ କଲେ । ମୁଁ ସିନେଟ୍ ବୈଠକକୁ ଫେରି ନ ଯିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୁଳପତିଙ୍କ ପାଇଁ ପଦରଶ୍ଵର ଟଙ୍କା ଦରମା ଧାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଗତ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ବୋଲି, ପଣ୍ଡିତ ମିଶ୍ର ଦାବୀ କଲେ । ମୋତେ ଖାଞ୍ଚିରୀମଙ୍ଗଳାରେ ମୋ ଶୁଶ୍ରୂର ଘରୁ ତାକିନେବା ଲାଗି ପଣ୍ଡିତ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଗାଡ଼ି ଆସିଲା । ମୋ ଆସନ ପ୍ରସବା ସ୍ତ୍ରୀ ଦୁଇଟଙ୍ଗାଶ୍ରୁ ହୋଇଥିବାରୁ ମୁଁ ହସପିଟାଲରେ ତା’ ପାଖରେ ଥିଲି । ମୁଁ ସିନେଟ୍ ବୈଠକକୁ ଯାଇପାରିଲି ନାହିଁ । କୁଳପତିଙ୍କ ପାଇଁ ଦରମା ଧାର୍ଯ୍ୟ କରି ପ୍ରସ୍ତାବ ଗୁହୀତ ହୋଇଗଲା । ଦୁଃଖର କଥା, ସେବର୍ଷ ପରିଜା ସାହେବ କୁଳପତି ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ଯାନରେ ରାୟ ବାହାଦୁର ଆବାର୍ଯ୍ୟ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାକୟର ଦ୍ୱିତୀୟ କୁଳପତି ରୂପେ ନିର୍ବାଚିତ ହେଲେ ।

ପୂଜା ଛୁଟି ଭିତରେ ମୋତେ ଜୟପୁର ସରକାରୀ କଲେଇକୁ ବଦଳିକରି ଆଦେଶ ଆସିଲା । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଘୋର ଚାନ୍ଦଳ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି ହେଲା; କିନ୍ତୁ ବିଶ୍ଵାସ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ମନେକଲି ନାହିଁ । ୧୯୪୮ ନରେମର ପହିଲା ଦିନ ମୁଁ ପୁରୀ ଏକସିପ୍ରେସରେ ପୁରା ଛାଡ଼ି ଖୋର୍ଦ୍ଧା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଲି । ସେଠାରୁ ମାଦ୍ରାଜ ମୋଳରେ ଯାଇ ବିଜୟନଗର ଷେସନରେ ଓହ୍ଲାଇ ବସରେ ଜୟପୁର ଯିବାର କଥା ।

ମୋତେ ବିଦାୟ ଦେବାଳାଗି ଶହ ଶହ ଛାତ୍ର ସେବନକୁ ଯାଉଥିଲେ ଏବଂ ପଚାଶରୁ ଅଧିକ ଛାତ୍ର ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ଖୋର୍ଦ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଉଥିଲେ । ବହୁଛାତ୍ର ରୋ' ରୋ' କରି କାହୁଆଥାାନ୍ତି ଏବଂ ମୋ ଗୋଡ଼ରୁ ଧୂଳି ନେବାଳାଗି ଉଦ୍ୟମ କରି ଗାଡ଼ିକୁ ପ୍ରାୟ ଦଶ ମିନିଟ୍ ଦେଇ କରାଇଦେଲେ । ମୁଁ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର ଯାତ୍ରା । ମୁଁ ଓ ଛାତ୍ରମାନେ ଉବାରେ ପଶିଯାଇ ଦେଖିଲୁ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ପଣ୍ଡିତ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମିଶ୍ର ସେ ଉବାରେ ବସି କଟକ ଯାଉଥାାନ୍ତି । ଖୋର୍ଦ୍ଦ ସେବନରେ ଆସେମାନେ ଓହୁଇଲୁ । ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ବାହାରକୁ ଆସି କହିଲେ- “ବାପା ! ମୁଁ ସବୁକଥା ଜାଣିଛି ।” ମୁଁ ୧୯୪୮ ନରେଯର ପାଞ୍ଚ ତାରିଖ ଦିନ ଜୟପୁର ସରକାରୀ କଲେଜରେ କାର୍ଯ୍ୟବାର ଗ୍ରହଣ କଲି । ମୋ ଅଧିକ ଥିଲେ ପଣ୍ଡିତ କିଶୋରୀ ମୋହନ ଦ୍ଵିବେଦୀ ।

ଜୟପୁର ଓ ବାଲେଶ୍ୱର କଲେଜ

ମୁଁ ପୁରୀ କଲେଜରୁ ଯାଇ ୧୯୪୮ ନରେଯର ପାଞ୍ଚ ତାରିଖ ଦିନ କୋରାପୁଟ ଜିଲ୍ଲାର ଜୟପୁର କଲେଜରେ କାର୍ଯ୍ୟବାର ଗ୍ରହଣ କଲି । କଲେଜରେ କେବଳ ଆଇ.୧. ଓ ଆଇ.୧୩.୧୩. ଶ୍ରେଣୀ ଥିଲା । ତେଣୁ ଛାତ୍ର ସଂଖ୍ୟା ଓ ଅଧିକାରୀ ସଂଖ୍ୟା କମ୍ ଥିଲା । ମୋର ପ୍ରଥମ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀରେ ପନ୍ଥର ଜଣ ଓ ଦୃଢ଼ୀୟ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀରେ ବାରଜଣ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀ ଥିଲେ । ସେ ସହକର୍ମୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିଲେ ଜାଗରାଜୀରେ ନନ୍ଦ କିଶୋର ମିଶ୍ର, ଓଡ଼ିଆରେ ପଣ୍ଡିତ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମିଶ୍ର, ପଦାର୍ଥବିଦ୍ୟାରେ ଶ୍ରୀ ତ୍ରିନାଥ ରଥ, ରସାୟନରେ ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣମୂର୍ତ୍ତି ସେନାପତି, ଉତ୍ତିଦିବିଜ୍ଞାନରେ କେ.୧୯. ପାର୍ଥସାରଥ୍, ତର୍କଶାସ୍ତ୍ରରେ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୁତିପଦ ପରିଦ୍ଵା ଓ ଗଣିତରେ ଶ୍ରୀ ବିମଳ କିଶୋର ମିଶ୍ର । ଆମେ ସେଠି ଗୋଟିଏ ସୁଖୀ ପରିବାର ଗଠନ କରିଥିଲୁ । ପରିବାରର ମୁଖ୍ୟ ଥିଲେ ଅଧିକ ଦ୍ଵିବେଦୀ । ସମସ୍ତେ ତ ଉପକୂଳ ଜିଲ୍ଲାମାନଙ୍କର ଅଧିକାସୀ । ତେଣୁ ନିଜକୁ ବନବାସୀ ମନେକରୁଥିଲେ । ପାର୍ଥସାରଥୀଙ୍କ ଘର ଆଗରେ ଗୋଟିଏ ଗର୍ଜ ଥାଏ । ସକାଳ ଆଠଟାରେ ଅଧିକ ଓ ଅଧାପକମାନେ ସେଠାରେ ରୁଷ ହୁଅଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନ ଜଣେ ଜଣେ ଅଧାପକ ତା' ଦିଅନ୍ତି । ସମସ୍ତେ ବସି ତା' ଖାଇ । ନଅଟା ବେଳ ସରିକି ତାକ ଆସେ । ତାକରେ ଖଣ୍ଡିଏ ‘ସମାଜ’ ଓ ଆଉ ଖଣ୍ଡିଏ ‘ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର’ କଟକରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବା ପରେ ଦୃଢ଼ୀୟ ଦିନରେ ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚେ । ତାର ପୁଷ୍ପାର କାଗଜ ପଡ଼ା ହୋଇ ଆଲୋଚିତ ହୁଏ । ସାବେ ନଅଟା ବେଳକୁ କଲେଜ ଯିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ଲାଗି ସମସ୍ତେ ଆସର ଭାଙ୍ଗି ମିଳ ପରକୁ ଯାଆନ୍ତି ।

ସମସ୍ତେ କଲେଜ ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଘର ନେଇ ରହୁଥାାନ୍ତି । ବିମଳ କିଶୋର କଲେଜଠାରୁ ଟିକିଏ ଦୂରରେ ଥିବା ଛାତ୍ରାବସର ତଥା ବିଧାରକ ରୂପେ ସେଠାରେ ରହୁଥାାନ୍ତି । ମୁଁ ଗଲାବେଳକୁ ଆଉ ଘର ନ ଥିବାରୁ ଅଧିକ ମହୋଦୟ ବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗର ଉପର ମହିଳାରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ କୋଠରିରେ ରହିବାକୁ ମୋତେ ଅନୁମତି ଦେଇ ଥାାନ୍ତି । ଅଧିକ ସମେତ ସମସ୍ତେ ପରିବାର ନେଇ ରହୁଥାାନ୍ତି । ମୁଁ କେବଳ ବାସଗୁହ ଅଭାବରୁ

ପରିବାର ନ ନେଇ ରହୁଥାଏ । ଏହି ଦୂରବସ୍ତା ଯୋଗୁ ପୁରୀରେ ମୋର ନବଜାତ କନ୍ୟା ଚିକିତ୍ସା ଅଭାବରୁ ଗାଁରେ ମରିଯାଇଥିଲା । ମୁଁ ରେତେନ୍ଦ୍ରିୟା କଲେଜରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଥ୍ବାବେଳେ ମୋର ପ୍ରଥମ କନ୍ୟା କୁନି ଓରଫ ସରସ୍ଵତୀ ୧ ୯୪୪ ମସିହା ଅକ୍ଷୋବର ପହିଲା ଦିନ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲା । ମୁଁ ଜୟପୂର ଜାଣି । ମା' ଓ ଝିଅ ଗାଁକୁ ଗଲେ । ମାସକ ପରେ ତା'ର ମହ୍ୟ ହୋଇଗଲା, ତା' ନାଁ ଦେଇଥିଲି ତୁନି । ନାମକରଣ ହୋଇ ନଥିଲା । ଏଥୁପାଇଁ ଜୟପୂର ରହଣି ମୂଳରୁ ମୋ ପାଇଁ ଦୁଃଖଦାୟକ ହୋଇଥିଲା ।

ଏହି ସମମ୍ୟରେ ମୋତେ ଗୋଟିଏ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁଖପ୍ରଦ ସମାଦ ମିଳିଲା । କମିଶନର ନିଲମଣୀ ସେନାପତି ଜୟପୂର ଗପ୍ତରେ ଯାଇ କଲେଜ ସନ୍ତିକଟ ସର୍କିଟ ହାଉସରେ ରହିଲେ । ମୁଁ ଜୟପୂର କଲେଜରେ ଥ୍ବାର ଜାଣି ମୋତେ ତକାଇ ପଠାଇଲେ । ପାଠନାରେ ପଡ଼ିବାବେଳେ ସେ ମୋତେ ଜାଣିଥିଲେ । ମୁଁ ଯିବା ମାତ୍ରକେ ମୋତେ କୁଷାଇ ପକାଇ କହିଲେ, “ସାବାସ୍ତ ଶ୍ରୀରାମ ! ଆଇ. ଏ. ଏସ. ଲାଗି ଯେଉଁ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ମନୋନୟନ କମିଟି କଟକ ଆସିଥିଲା, ତା'ର ଅଧିକ ରବାଦ୍ରନାଥ ବାନାର୍ଦ୍ଦୀଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ସହପାଠୀ ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜା ନୈଶ ତୋଜନକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିଥିଲେ । ତ୍ରିପାଠୀ ସାହେବ ଓ ମୁଁ ସେଠାକୁ ଯାଇଥିଲୁ । କଥା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସେ କହିଲେ ଯେ, ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ ନାମକ ଜଣେ ପ୍ରାର୍ଥୀ ଏତେ ଚମକାଇ ଉଭର ଦେଲା ଯେ, ଆମେ ତାକୁ ପ୍ରଥମ ଘାନ ଦେଇଛୁ । ଏହା ଶୁଣି ପରିଜା ଓ ତ୍ରିପାଠୀ ଉଭୟ କହିଲେ, ‘ସେ ଆମ ଛାତ୍ର’ । ପରିଜା ସାହେବ କହିଲେ, “ସେ ଆମ ଶାଁ ପାଖର” । ଆମେ ସମସ୍ତେ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲୁ । ସେଠାକୁ ମଧ୍ୟ ହରେକୁଷ୍ଟ ମହତାବ, ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ କାନୁନ୍ଦଗୋ, ଲିଙ୍ଗରାଜ ମିଶ୍ର ପ୍ରମୁଖ ମନ୍ଦାମାନେ ଯାଇଥିଲେ । ତୁମ ପାଇଁ ଆମେ ସମସ୍ତେ ଗର୍ବିତ ।” କଟକରେ ଏ ସମାଦ ପ୍ରତାରିତ ହୋଇଥିଲା କିନ୍ତୁ ଆମେ ଜୟପୂରରେ ଏ ସମାଦ ଶୁଣି ନଥିଲୁ ।

୧ ୯୩୮ ରେ ବିଧାନସଭା ସତ୍ୟ ହିସାବରେ ମୋ ସହିତ ପୂର୍ବ ଛାତ୍ରବାସରେ ଏକା କୋଠରିରେ ରହୁଥିବା ଶ୍ରୀ ସଦାଶିବ ତ୍ରିପାଠୀ ୧ ୯୪୮ ରେ ରାଜସ୍ବ ମନ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଘର ନବରଜ୍ୟପୁରରେ । ତାଙ୍କ ଶୁଶ୍ରୂର ଘର ଜୟପୂରରେ । ସେ ଘରକୁ ଯିବା ବାଟରେ ମୁଁ ଜୟପୂର କଲେଜରେ ଥ୍ବା କଥା ଶୁଣି ମୋ ପାଖକୁ ଗଲେ । ମୁଁ ସେତେବେଳେ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଡ଼ାଉଥାଏ । ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଦେଖି ମୁଁ ଆମି ନମ୍ବାର କଲି । ସେ ପଚାରିଲେ, “ତୁମେ ଏ ପିଲାମାନଙ୍କୁ କିପରି ଦେଖୁଛ ?” ମୁଁ ଉଭର ଦେଲି, “ଯେଉଁ ପିଲାମାନେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରେଳଗାଡ଼ି ଦେଖିନାହାନ୍ତି ତାଙ୍କ ମୁଁ କି ଅର୍ଥନୀତି ପଡ଼ାଇବି ?” ମନ୍ତ୍ରୀ କହିଲେ, “ସେଇଟା ସତକଥା ।” ଏତୁ ତ ରେଳଗାସ୍ତା ଦୁଇଶହ ମାରିଲ ଦୂର । ସେ ରେଳଗାଡ଼ି ଦେଖିବେ କିପରି ?” ମୁଁ କହିଲି, “ଆପଣ ପାଞ୍ଚ ହଜାର ଟଙ୍କା ମଞ୍ଚୁ କରିଦେଲେ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ସମ୍ପଦ କରି ଏମାନଙ୍କୁ ନେଇ ରେଳଗାଡ଼ି ଦେଖାନ୍ତି ଓ ଡିଶାରେ ତୁଳାଇ ଆଣନ୍ତି । ତେବେ ସିନା ସେମାନେ ଅର୍ଥନୀତି ପାଠ ବୁଝି ପାରନେ !” ସେ ମୋ କଥାରେ ସମ୍ପଦ ହୋଇ ମୋ'ଠାରୁ ବିଦ୍ୟା ନେଲେ ଓ ମାସକ ପରେ ଅର୍ଥନୀତି ଛାତ୍ରଙ୍କ ପରିତ୍ରମଣ ଲାଗି ପାଞ୍ଚ ହଜାର ଟଙ୍କା ମଞ୍ଚୁ କରି ଅଧିକ ନିକଟକୁ ହୁକୁମ

ପଠାଇଲେ । ବଡ଼ଦିନ ହୁଟିରେ ସେମାନଙ୍କୁ ବୁଲାଇ ନେବାର କଥା ହେଲା ଓ ଯାନୀୟ ଏମ. ଏଲ. ଏ. ଶ୍ରୀ ରାଧାମୋହନ ସାହୁଙ୍କ ସାନରାଇ ବସ୍ତୁ ବ୍ୟବସାୟୀ ନାଳକଷ୍ଣ ସାହୁ ଗୋଟିଏ ବସ୍ତୁ ଯୋଗାଇଦେଲେ । ମୁଁ ପ୍ରାୟ ପଚିଶ ଜଣ ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ବିଜୟନଗର ବାଟେ ରାଯଗଡ଼ା, ବଳାଙ୍ଗାର, ହାତାଙ୍ଗୁଡ଼, ସମ୍ବଲପୁର, ଅନୁଗୁଳ, ତାଳଚେର, କଟକ, ପୁରୀ ଓ ବ୍ରଜପୁର ବୁଲାଇ ଜୟପୁରକୁ ଫେରାଇ ନେଲି ।

ସେକ୍ରେଟେରିଏରେ ଜଣେ ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ ଅପିସର ଘରୋଇ ବିଭାଗ ଅନୁସରିବ ସୋମନାଥ ମିଶ୍ର ମୋତେ ଗୋଟିଏ ଗୁପ୍ତପତ୍ର ଲେଖି ଜଣାଇଦେଲେ ଯେ ମୋର ଆଇ. ଏ. ଏସ. ନିଯୁଭିକୁ ପ୍ରତିହତ କରିବା ଲାଗି ମନ୍ତ୍ରିମନ୍ତ୍ରନଗର ଜଣେ ମୁଖ୍ୟ ସର୍ବ୍ୟ ତକ୍ତର ହରେକୁଷ୍ଟ ମହତାବ ଷ୍ଟତ୍ୟମନ୍ତ୍ର କରୁଛନ୍ତି । ମୁଁ ଶାୟ୍ କଟକ ଯାଇ ଏଥ୍ୟାଇଁ ବ୍ୟବସାୟ କରିବା ଉଚିତ । ମୁଁ ଉଚ୍ଚକ୍ଷଣାଦ କଟକ ବାହାରିଙ୍କ; କିନ୍ତୁ ବାଲେଶ୍ୱରବାସୀ ଅଧିକ ଦ୍ଵିବେଦୀ ମୋତେ ଆଶ୍ଵାସନା ଦେଲେ ଯେ ସେ ମହତାବଙ୍କୁ ଭଲଭାବେ ଜାଣନ୍ତି । ସେ ଜଣେ ଅତି ମହାଦ୍ଵାରା ଲୋକ । ସେ ମୋର ଏପରି ଗୁରୁତର କ୍ଷତି କେବେ କରିବେ ନାହିଁ । ମୁଁ ତାଙ୍କ କଥାରେ ପଢ଼ି ରହିଗଲି ଏବଂ ଅର୍ଥନୀତି ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ପରିଭ୍ରମଣରେ ନେବାବେଳେ କଟକରେ ରହି ପ୍ରତିକାର ବ୍ୟବସାୟ କରିବି ବୋଲି ଘର କଲି । ମୁଁ ସବୁବେଳେ ସରଳ ବିଶ୍ୱାସୀ । ସେଥ୍ୟାଇଁ ଜୀବନରେ ବହୁ କ୍ଷତି ସହିତି । ଅଧିକ କଥାରେ ବିଶ୍ୱାସ କରି ମୁଁ ନିଜକୁ ଧ୍ୟାପ କରିଦେଲି ।

ପରିଭ୍ରମଣବେଳେ ମୁଁ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ କଟକରୁ ପୁରୀ ଓ ବ୍ରଜପୁର ବାଟେ ପଠାଇ ଦେଇ ସୋମନାଥ ବାବୁଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ କଲି । ସେ ମୋତେ ଚିହ୍ନ ସେକ୍ରେଟେରା ବି. ସି. ମୁଖ୍ୟାର୍ଜୁ ସାକ୍ଷାତ କରିବା ଲାଗି ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ । ମୁଖ୍ୟାର୍ଜୀ ସାହେବଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଶାନ୍ତି ଉପରେ ମୁଁ ପାଠନାରେ ଜାଣିଥିଲି । ଜରା ଆମ ଓଡ଼ିଆ ସମାଜର ସର୍ବ୍ୟ ଥିଲା । ମୁଁ ଚିହ୍ନ ସେକ୍ରେଟେରାଙ୍କ ଘରକୁ ଯିବାବେଳେ ମୋ ଭାଗ୍ୟକୁ ସେଦିନ ଜରା ବି ସେଠାରେ ଥିଲା । ଚିହ୍ନ ସେକ୍ରେଟେରା ପ୍ରାତଃ ଭୋଜନରେ ବସିଥିଲେ । ମୁଁ ସେଠାକୁ ଯାଇଥିବା ସମ୍ବାଦ ଜରାଠାରୁ ପାଇବା ମାତ୍ରକେ ସେ ମୋତେ ପ୍ରାତଃ ଭୋଜନ ଚତୁରକୁ ଉପାଇ ପଠାଇଲେ । ତାଙ୍କ ସାଇରେ ଖାଇବାଲାଗି ଅଛୁରୋଧ କଲେ । ଖାଇବାବେଳେ କହିଲେ, “ସେ ମହତାବ ବଡ଼ ପ୍ରତିହିଁ-ସା-ପରାୟଣ । ତୁମେ ମନୋନୟନବେଳେ ଯେଉଁସବୁ ଉପର ଦେଇଥିଲୁ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ରବି ମୋତେ ସବୁକଥା କହିଥିଲା । ତୁମେ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଥମ ଆଇ. ଏ. ଏସ. ହେବ ବୋଲି ମୁଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ ଥିଲି । ପୁଲିସଙ୍କୁ ବ୍ୟବହାର କରି ମହତାବ ତୁମେ ଜଣେ କମ୍ପ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ବୋଲି ବିବରଣୀ ଅଣାଇ ପାଇଲାରେ ଲେଖିଲେ, “ସେ ଆଇ. ଏ. ଏସ. ରେ ଯୋଗଦେଲେ ଭିତରୁ ଶାସନର ମୂଳଦୂଆ ଉପାଦି ଦେବ ।” ମୁଁ ସୁଚନା ଦେଲି ଯେ ତୁମଙ୍କୁ ଯଦି ସେ ଏତେ ଅବାହୁତ ମନେ କରୁଥାଆନ୍ତି ତୁମ ନିଯୁଭିରେ ବାଧା ନ ଦେଇ ତୁମଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଶାକୁ ନ ପଠାଇବା ଲାଗି ସୁପାରିଶ କରି ପାରନ୍ତି । ସେଥିରେ ବି ସେ ରାଜି ହେଲେ ନାହିଁ । ତୁଲଦିନ ତଳେ ତୁମର ସର୍ବନାଶ କରି ମୋ ନିଜ ଦସ୍ତଖତରେ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କୁ ରିପୋର୍ଟ ପଠାଇବା । ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ କରେନ୍ତର ରଭାବର

ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ ଓ ଟି.ଆଇ.ଜି. ବିମଳେନ୍ଦ୍ର ରାୟଙ୍କ ଅବଦାନ କମ୍ ନୁହେଁ । ମୁଁ ତୁମ ପାଇଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଃଖିତ ।

ମୋର କେତେଜଣ ବହୁ ବିରେନ ମିତ୍ରଙ୍କୁ ଦେଖା କରିବା ଲାଗି ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ । ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଉପରେ ବିରେନ ବାହୁଙ୍କର ପ୍ରଭାବ ଥିଲା । ମୁଁ ତାଙ୍କ ପାଖଙ୍କୁ ଯିବାବେଳକୁ ସେଠାରେ ନୀଳମଣି ରାଉଚାନ୍ଦ ବି ଉପର୍ଯ୍ୟତ ଥିଲେ । ଉଭୟ କଂଗ୍ରେସର ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ଏମ.ୱି.ଏ. ଥିଲେ । ସେମାନେ ମହତାବଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗଲେ । ଫେରି ଆସି କହିଲେ--“ସେ କୌଣସି କଥା ଶୁଣିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହାନ୍ତି । ତୁମେ ଯାଅ ତାଙ୍କ ହୁଇଗୋଡ଼ ଧରି ଲମ୍ବ ହୋଇ ପଡ଼ିଯିବ ଏବଂ ସବୁକଥା କ୍ଷମା କରିବାଲାରି କହିବ । ତାହାହେଲେ ଅବାକ’ଣ ହୋଇପାରେ ।” ମୁଁ କହିଲି--“ମହତାବ ବହୁ ଜାନ ଉଚ୍ଚ ଆସନରେ ରହିବେ । ମୁଁ ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ି ଆଇ.ୱ.୧୯୩୧ ହେଲେ ମୋର ବ୍ୟକ୍ତିର ଖର୍ବ ହୋଇଯିବ । ସେ ସବୁବେଳେ କହିବେ, ମୁଁ ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ି ଆଇ.ୱ.୧୯୩୧ ହୋଇଛି । ମୁଁ ଏକଥା କରିପାରିବି ନାହିଁ । ମୁଁ ପଛକେ ଆଇ.ୱ.୧୯୩୧ ନ ହେବି ।” ଏହା କହି ମୁଁ କଟକ ଛାଡ଼ି ମୋ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ରେତିବା ଲାଗି ପୁରା ଚାଲିଗଲି ।

ପୁରୀରେ ପହଞ୍ଚିବା ପରେ ଦୁଇ ଦିନ ଆଗରୁ ମୋର ଆଇ.ୱ.୧୯୩୧ ନିଯୁକ୍ତି ପଢ଼ ପୁରୀ କଲେଜ ଠିକଣାରେ ପହଞ୍ଚି ସାରିଥିଲା । ସେଥିରେ ଲେଖାଥିଲା :-

(ଚିଠିର ପଣୋଡ଼ିତ୍ର ପର ପୃଷ୍ଠାରେ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ)

“ଅର୍ଥାତ୍ ତୁମେ ଆଇ.ୱ. ରେ ନିଯୁକ୍ତି ଲାଗି ଅଛ୍ଯାୟୀ ଭାବରେ ମନୋନୀତ ହୋଇଛ । ତୁମ ନିକଟକୁ ନିଯୁକ୍ତି ପଢ଼ ଓ ତୁତି ପଢ଼ ଯିବ । ତୁମେ ନୂଆଦିଲୁୟରେ ମେଚକାପ ହାଉସରେ ଥିବା ତାଳିମ ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ ଚିନିମାସ ପାଇଁ ୧୯୪୯ ଜାନୁଆରୀ ୧୫ ତାରିଖ ସୁଦ୍ଧା ଯୋଗ ଦେଇ ପାରିବା ଲାଗି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ରହ ।”

ଏ ସମ୍ବାଦ ପୁରୀ ସହରରେ ଚମକ ଖେଳାଇ ଦେଲା । ଲୋକେ କୁହାକୁହି ହେଲେ, ମୁଁ କଲେକ୍ଟର ହୋଇଗଲି । ନିଜେ କଲେକ୍ଟର ଆଇ.ୱ.୧୯୩୧ ନଥିଲେ, ପୁଣି ମୁଁ ତାଙ୍କ ପିଲାଙ୍କ ପୁରାରେ ଥିବାବେଳେ ପାଠ ପଡ଼ାଇଥିଲି । ସେ ମୋ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ଭୋକି କଲେ । ପୁରାର ସବୁ ଅପିସରମାନେ ସେଠାକୁ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ଶୁଭେଳା ଓ ଆଶାର୍ଵାଦ ବୁଲିବାର ନୁହେଁ । ଆହୁରି ବହୁ ବହୁ ମୋତେ ନାନା ଭାବରେ ଅଭିନନ୍ଦନ ଦେଲେ । ମୁଁ ତିଥେଯର ୩୧ ତାରିଖରେ ପୁରୀ ଛାଡ଼ି ଜୟପୁର ଗଲି । ଆନନ୍ଦର ଉଦ୍ଦବେଳନରେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଦେଖିବା ଲାଗି ଗ୍ରାମକୁ ସୁଦ୍ଧା ଯାଇ ପାରିଲି ନାହିଁ । ପୁରାଠାରୁ ସିଧା ଜୟପୁର ଗଲି । ୧୯୪୯ ଜାନୁଆରୀ ଦୁଇ ତାରିଖଠାରୁ ଆଇ.ୱ.୧୯୩୧ ପଳ ପ୍ରକାଶିତ ହେବ ବୋଲି ପ୍ରତିଦିନ ଇଂରେଜୀ ଖବରକାଗଜ ଦେଖିବା ଲାଗି ବସଷାଣ୍ଟକୁ ଯାଉଥାଏ । କଟକରୁ ଯାହା ଶୁଣିଥିଲି ସେଥିରେ ମୋର ପଢ଼ିଆରା ନଥାଏ ଯେ ପ୍ରକୃତରେ ମୋର ଫଳ ବାହାରିବ; କିନ୍ତୁ ସର୍ବମୂଳକ ନିଯୁକ୍ତି ପଢ଼ ପାଇବା ପରେ ମୋ ପରିଆରା ଚିକିଏ ବଢ଼ିଯାଇଥାଏ । ଜାନୁଆରୀ

ଏଗାର ତାରିଖ ଦିନ ସେଇସମ୍ୟାନରେ କୋଡ଼ିଏ ଜଣଙ୍କ ଘାନରେ ଉଣେଇଶ ଜଣଙ୍କ ନାମ ଆଇ.ଏ.ଏସ. ପାଇଁ ଓ ପହର ଜଣଙ୍କ ନାମ ଆଇ.ପି.ଏସ. ପାଇଁ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ଆଇ.ଏ.ଏସ. ତାଳିକରେ ମୋ ନାମ ନ ଥିଲା । ପ୍ରଥମ ନାମ ଥିଲା ଶ୍ରୀ ତି.ଏଇ. ପୁରକାଯ୍ୟଙ୍କର । ସେ ଜଣେ ଆସାମୀ ଲୋକ । ମୋ ନାମ କଟି ଯାଇଥିବାରୁ ସେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସି ଚାକିରି କଲେ । ଆଇ.ପି.ଏସ. ତାଳିକାରେ ମୋର ଜଣେ ବନ୍ଧୁ-ଦାମୋଦର ଛୋଟରାୟ ଓ ଜ୍ଞାତି କୁଟୁମ୍ବରେ ମୋର କକେଇ ଘନଶ୍ୟାମ ଦାଶଙ୍କର ନାମ ଥିଲା । ସେ ଦୂରେଁ ପ୍ରଥମ ବ୍ୟାବରେ ଆଇ.ପି.ଏସ. ହେଲେ ଓ ଜୀବନରେ ମହାନିରୀକ୍ଷକ ପଦ ମନ୍ଦନ କରି ଅବସର ଗ୍ରହଣ କଲେ । ୧୯୯୫ରେ ଯେଉଁ ଦ୍ୱିତୀୟ ତାଳିକା ବାହାରିଲା ସେଥିରେ ବି ମୋ ନାମ ନଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାରୁ ସୋମନାଥ ନର ଓ ହିଂମାଶ୍ରୀ କୁମାର ଘୋଷ, ବିହାରରୁ ମୋ ଅଧ୍ୟାପକ ଭୈରବନାଥ ରୋହଦ୍ଵାରା ଏବଂ ମାତ୍ରାକୁର ରହ୍ମାନାଥ ପ୍ରସାଦ ପାଢାଙ୍କ ନାମ ସେ ତାଳିକାରେ ଥିଲା । ଶେଷରେ ନିରାଶ ହୋଇ ରହିଲି । ସମ୍ବାଦପତ୍ର ପଡ଼ିଦେବା ମାତ୍ରକେ ମୁଁ ବସ୍ତି ପାଖରେ ବେହୋସ ହୋଇ ପଡ଼ିଗଲି । ମୋର ସହାଧ୍ୟୀ ବାଲ୍ୟବନ୍ଧୁ ଆନନ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ସେଠାରେ ବଦୋବପ୍ତ ବିଭାଗରେ କାମ କରୁଥିଲେ । ସେ ବସ୍ତାଷ୍ଟରୁ ମୋତେ ଉଠାଇ ନେଇ ତାଙ୍କ ଘରେ ସାଷାମ କରାଇଲେ ଓ ରାତିରେ ତାଙ୍କ ଘରେ ରଖିଲେ । ମୁଁ କୁଆଡ଼େ ଗଲି ବୋଲି କଲେଜରେ ଖୋଜା ପଡ଼ିଆଏ । ଅଧିକ ଦ୍ୱିବେଦୀ ସମେତ ସମସ୍ତେ ଆନନ୍ଦଙ୍କ ଘରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ସକାଳୁ ଆନନ୍ଦ ମୋତେ ନେଇ କଲେଜରେ ଅଧିକଙ୍କ ଜିମ୍ବା ଦେଇ ଆସିଲା । କାଳେ ମୁଁ ଆମୁହତ୍ୟା କରିଦେବି-ଏଥପାଇଁ ସମସ୍ତେ ମୋତେ ଜଗି ରହିଲେ । କଲେଜରେ ଅଧ୍ୟାପନା ବନ୍ଦ । ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଚଳନ । ମୁଁ ଆମୁହତ୍ୟା କରିବି ନାହିଁ ବୋଲି ନିର୍ଭର ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଇ ମୋ କୋଠରିକୁ ଆସିଲି ଓ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବତଗୀତା ମୂଳରୁ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଡ଼ିବାରେ ଲାଗିଲି । ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳକୁ ମନରେ ଶାତି ଆସିଲା । ମୁଁ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ପଣ୍ଡିତ ଜବାହରଲାଲ ନେହେରୁ ଓ ସ୍ଵରାଷ୍ଟମନ୍ତ୍ରୀ ସର୍ଦ୍ଦାର ବଲୁଭରାଇ ପଣେଲଙ୍କ ନିକଟକୁ ଦୁଇଟି ଆବେଦନ ପତ୍ର ଲେଖି ପଠାଇଲି । ଜୟପୁର ତାକପାର ସେମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ରେଜିସ୍ଟ୍ରି ଟିପ୍ପାଇବା ଲାଗି ମନା କରିଦେଲେ । ସେତେବେଳକୁ ରଦାକର ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ ବଦଳି ହୋଇ ଆଗେ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ଏସ.ଟି.ଓ. ଥିବା ରାୟ ସାହେବ ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ର କଲେକ୍ଟର ହୋଇ କୋଗାପୁର ଆସିଥାଏନ୍ତି । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଏକଥା ଜଣାଇବାରୁ ସେ ତାଙ୍କ ଗାଡ଼ିରେ ମୋତେ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ତାକପାରକୁ ଗଲେ ଓ ପୋଷମାଷରକୁ ନହିଁଲେ, “ରାରତ ସ୍ବାଧୀନ ହେଲାଣି । ଯେକୌଣସି ଲୋକ ଯେକୌଣସି ଉଛ ପଦସ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅବାଧରେ ପତ୍ର ଲେଖିପାରେ । ତେଣୁ ମୋ ଚିଠି ଦୁଇଟିକୁ ରେଜିସ୍ଟ୍ରି କରିବାରେ କୌଣସି ସରକାରୀ ଆପରି ନାହିଁ ।” ପଳରେ ମୋ ଚିଠି ଦୁଇଟି ଦିଲ୍ଲୀକୁ ମରା ।

ମୁଁ ଜୟପୁର କଲେଜରେ ଥୁବାବେଳେ ଆଇ.ଏ.ଏସ. ଲିଖ୍ତ ପରୀକ୍ଷା ଲାଗି ପ୍ରଥମ ବିଜ୍ଞାପନ ବାହାରିଲା । ମୋର ସେତେବେଳକୁ ବୟସ ହେଲାଣି ତିରିଶ । କାଳେ ମୁଁ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ପାରିବି ଏଥିଲାଗି ବିଜ୍ଞାପନ ପଢ଼ୁପଡ଼ୁ ଦେଖିଲି ଯେ ଯେଉଁ ଗଡ଼କାତ୍ମକି ୧୯୪୮ ରେ ଓଡ଼ିଶା ଓ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ ସହିତ ମିଶି ଯାଇଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ଅଧିବାସୀ ମଧ୍ୟ ଆଇ.ଏ.ଏସ. ପରୀକ୍ଷା ଦେବାକୁ ହରଦାର । ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପର୍ମ ପୂରଣ କରିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥାଏ । ଗଣିତ ଅଧ୍ୟାପକ ବିମଳକର ସେତେବେଳକୁ ବୟସ ଯାଇନଥାଏ । ସେ ତେଜାନାଳର ଲୋକ । ଆଇ.ଏ.ଏସ. ପରୀକ୍ଷା ଦେବାଲାଗି ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଲି ଓ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ପର୍ମ ଦିଲ୍ଲୀରୁ ନଗାର ଆଣି ପୂରଣ କରାଇଦେଲି । ବିମଳ କିଶୋର ୧୯୪୯ ରେ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ୧୯୪୦ ଝୁଲାର ମାସରେ ଆଇ.ଏ.ଏସ.ରେ ଯୋଗଦେଲେ ଓ ଅତିରିକ୍ତ ମୁଖ୍ୟ ସତିବ ରୂପେ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ସେ ମଧ୍ୟ ଉଚ୍ଚକ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର କୁଳପତି ହୋଇଥିଲେ ।

ଜୟପୁରରେ ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ତେଜୁଗୁରୁତାଷୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଚିକିଏ ବେଶୀ; କିନ୍ତୁ ଉପକୂଳବର୍ତ୍ତୀ ଛାତ୍ରମାନେ ନିଜ ଅଞ୍ଚଳରେ ଯାନ ନ ପାଇ ଜୟପୁର କଲେଜରେ ପଡ଼ୁଆଥାଅଛି । ଅଧ୍ୟାପକ ତ୍ରିନାଥ ରଥଙ୍କ ସାନଭାଇ ସୁନାମଧନ୍ୟ ଆଡ଼ରୋକେଟ୍ ବିପିନ ବିହାରୀ ରଥ ମଧ୍ୟ କଲେଜର ଛାତ୍ର ଥାଏ । ଜୟପୁରର ପୂର୍ବତନ ମହାରାଜା ବିକ୍ରମ କିଶୋର ବର୍ମା ଜଣେ ଓଡ଼ିଆ ଓ ଜଣେ ସୁସାହିତ୍ୟକ ମଧ୍ୟ । କଲେଜରେ ତେଜୁଗୁରୁତାଷୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା କମ୍ ଥିଲେ ହେଁ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରଭାବ ବେଶୀ ଥାଏ । ଓଡ଼ିଆ ସଂସ୍କୃତର ପ୍ରସାର ଲାଗି ମୁଁ ସେଠାରେ ଘନଘନ ସଭା କରାଇ ଗପରେ ଯାଉଥିବା ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଭାଷଣ ଦେବାଲାଗି ନିମନ୍ତଣ କରୁଥିଲି । କ୍ରମେ ଓଡ଼ିଆ ସଂସ୍କୃତର ବ୍ୟାସ୍ତି ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । କଲେଜରେ ନାଟକାର୍ତ୍ତିନ୍ୟ କରିବାଲାଗି ବହୋବନ୍ଧ କଲି । ତେଜୁଗୁ ପିଲାମାନେ ଦାବୀ କଲେ ଯେ ଓଡ଼ିଆ ନାଟକ ଅଭିନୀତ ହେଲେ ଗୋଟିଏ ତେଜୁଗୁ ନାଟକ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ, ନତେତ ସେମାନେ ନାଟକ କରାଇ ଦେବେନାହିଁ ବୋଲି ଧମକ ଦେଲେ । କବିତ୍ରୁ କାଳୀଟରଣ ପଚନାୟକଙ୍କ ଲିଖ୍ତ ‘ଭାତ’ ନାଟକ ଅଭିନ୍ୟ କରିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଲା । ତେଜୁଗୁମାନେ ମହାରାଜା ବିକ୍ରମ ଦେବକୁ ଦେବତା ତୁଳ୍ୟ ଜ୍ଞାନ କରନ୍ତି । ନାଟକକୁ ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରିବାଲାଗି ମହାରାଜାଙ୍କୁ ନେମନ୍ତଣ କରାଗଲା । ସେ ସଦୟ ସ୍ଵାକୃତି ଦେଇ ସନ୍ଧ୍ୟା ପାଞ୍ଚଟା ବେବୁ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଗଲେ । ନାଟକ ଆରମ୍ଭ ହେବାର ସମୟ ସନ୍ଧ୍ୟା ଆଠ ଘଟିକା ଥିଲା । ସେପରୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦେଖି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲେ ଓ ଅଭିନେତାମାନଙ୍କ ରାତ୍ରିରୋତ୍ତର ପାଇଁ ପାଞ୍ଚଶହ ଟଙ୍କା ଦାନ କଲେ । ଏହାଛଦା ନାଟକଟିକୁ ଉପରୋଗ କଲେ । ମହାରାଜାଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତି ଯୋଗୁ ତାଙ୍କ ନିଜ ଜଗୁଆଳି ଓ ପୁଲିସ୍ ବହୁସଂଖ୍ୟାରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ ।

ପୁଲିସ୍ କର୍ମଚାରୀମାନେ ମଧ୍ୟ ଜୟପୁର ବାହାରର ଲୋକ । ସେମାନେ ଆମକୁ ସର୍ବାତ୍ମକରଣରେ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ । କୌଣସି ଗଣ୍ଡଗୋଲ ନ ହୋଇ ନାଟ୍ୟାଭିନ୍ୟ ଶେଷ ହେଲା । ଏହାହିଁ ଥିଲା ଓଡ଼ିଆ ସଂସ୍କୃତର ପ୍ରଥମ ବିଜ୍ଞାପନ ଓ କଲେଜରୁ ତେଜୁଗୁରୁତାଷୀଙ୍କ ଲୋକଙ୍କ

ପ୍ରତାବ ହ୍ରାସ । ତେଜୁଗୁମାନଙ୍କୁ ସମାଜିବା ଲାଗି ଜୟପୁରବାସୀ ପ୍ରତିପୁରର ପୂର୍ବତନ ଲୋକସରା ସଦସ୍ୟ ଶ୍ରୀ ଆର. ଜଗନ୍ନାଥ ରାଓ ବହୁ ସାହାୟ୍ୟ କରିଛନ୍ତି ।

ଭାରତ ସ୍ବାଧୀନ ହେଲେ ବି ଜାତୀୟ ସଙ୍ଗୀତ ପ୍ରଚଳନ ଜୟପୁରଠାରେ ନଥିଲା । କଲେଜରେ ଯେଉଁ ଝିଅମାନେ ପଡ଼ୁଥିଲେ ସେମାନେ ବିଜ୍ଞାନ ଶ୍ରେଣୀର ଛାତ୍ରୀ । ଜଣେ ଛଢା ସମସ୍ତେ ତେଜୁଗୁରାଷ୍ଟା । କଳା ଶ୍ରେଣୀରେ ମାତ୍ର ଦୁଇଜଣ ଛାତ୍ରୀ । ଜଣେ ତେଜୁଗୁ ଓ ଆଉଜଣେ ଶବରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ । ମନ୍ତ୍ରୀ ରାଜକୃଷ୍ଣ ବୋଷଙ୍କ ଉପଚିତିରେ ଗୋଟିଏ ସରା ଯୋଗାଡ଼ି କଲି ଓ ସେଠାରେ ‘ଜଗନ୍ନାନମନ’ ଜାତୀୟ ସଂଗୀତ ବୋଲିବାର ବନୋବସ୍ତୁ କଲି । ଜଣେ ସଙ୍ଗୀତ ଶିକ୍ଷକ ଶବରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସମେତ ପାଞ୍ଚଜଣ ଛାତ୍ରଙ୍କ ଜାତୀୟ ସଙ୍ଗୀତ ଶିଖାଇଲେ । ସେମାନେ କୌଣସିମତେ ସରାକୁ ଚଳାଇନେଲେ । ତା’ପରେ ଗଲେ ରାଜ୍ୟପାଳ ଆସଫ ଥିଲୁ । ତାଙ୍କ ସରା ପାଇଁ ଜାତୀୟ ସଙ୍ଗୀତ ବୋଲାଯିବା ବାଧତାମୂଳକ । କଲେଜ୍କର ଜଗନ୍ନାଥ ବାବୁ ନିଜେ ଆସି ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟର ତଥାବଧାନ କଲେ । ସେ ପୁରୀରୁ ଜଣେ ସଙ୍ଗୀତ ଶିକ୍ଷକ ମଗାଇ ଜାତୀୟ ସଙ୍ଗୀତ ଶିକ୍ଷାକୁ ସର୍ବାଙ୍ଗ ସୁଯୋଗ କରାଇଲେ । ସରାରେ ଜାତୀୟ ସଙ୍ଗୀତ ବୋଲାଇଲା । ମୁଁ ରାଜ୍ୟପାଳ ମହୋଦୟଙ୍କୁ ଶବରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସହିତ ପରିଚୟ କରାଇଦେଲି । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଜଣେ ଆଦିବାସୀ ଓ ଜାତିରେ ଶବର । ତା’ର ବୟସ ପ୍ରାୟ ପରିଶ । ଅତି ହୃଦୟପୁଷ୍ଟ ଶରୀର । ଜଣେ ଆଦିବାସୀ ଶବର ଝିଅ କଲେଜରେ ପଡ଼ୁଛି ଜାଣି ରାଜ୍ୟପାଳ ମହୋଦୟ ଶୁଭ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲେ ଓ ନିଜ ହାତପାଣିରୁ ତା’ ପଢ଼ିବାଲାଗି ଏକହଜାର ଟଙ୍କା ଦେଲେ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ତାହାର ସହାଧ୍ୟାୟୀ ଶ୍ରୀ ଦାମୋଦର ଚୌଧୁରୀ ନାମକ ଜଣେ ସବର୍ଷ ହିନ୍ଦୁକୁ ବିବାହ କରି ପରେ ଗୋଟିଏ ଆଶ୍ରମ ସ୍ଥାନର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷୟତ୍ରୀ ହୋଇଥିଲା ।

୧୯୪୯ ଅପ୍ରେଲ ମାସରେ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ପଣ୍ଡିତ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମିଶ୍ର ଜୟପୁରକୁ ଗସ୍ତରେ ଗଲେ ଓ କଲେଜ ପରିଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଆସିଲେ । ସେ ମୋତେ ଦେଖି କହିଲେ--“ତୁମ ଭଲି ଜଣେ ମେଧାବୀ ଛାତ୍ର ଓ କୁଶଳ ଅଧ୍ୟାପକ କେବଳ ପ୍ରଥମ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀରେ ବାରଜଣ ଛାତ୍ରଙ୍କ ଅର୍ଥନୀତି ପଡ଼ାଇବା ଦେଶର ମାନବିକ ସମ୍ବନ୍ଧର ଅପବ୍ୟବହାର । କୁଳାଇରେ ମୁଁ ତୁମକୁ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନକ ପାଠ୍ୟବା କଲେଜକୁ ନେଇଯିବି । ମନରେ କିଛି ଖରାପ ଭାବିବ ନାହିଁ । ସବଳର ଅତ୍ୟାଚାର ସହିନେବା ମଣିଷର ଧର୍ମ ।” ଏହି ବାକ୍ୟର ଅର୍ଥ ଯାହାକିଛି ହୋଇପାରେ । ମଇମାସରେ ଶ୍ରୀଷ୍ଠରୁଟି ହେଲା ଓ ମୁଁ ହୁଟି କଟାଇବା ଲାଗି ଗାଁକୁ ଗନି ।

ଶ୍ରୀଷ୍ଠରୁଟି ମୋ ପାଇଁ ମରାଣାତକ ଥିଲା । ଶ୍ରୀଷ୍ଠରୁଟି ଆରମ୍ଭରେ ମୁଁ ଘରେ ଥାଏ । ଆମ ଗାଁ ପାଖ ଦିଂଚିଆରେ ମୋ ଦ୍ୱିତୀୟ ଭରଣୀ ପଢ଼ାବତୀ ବିବାହ କରିଛି । ସନ୍ଧ୍ୟା ସାତଟା ବେଳେ ସେ ଗାଁରେ ପ୍ରବନ୍ଧ ନିଆଁ ଲାଗିଲା ଓ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ବେଗରେ ସେ ଘରଗୁଡ଼ିକ ଜକୁଥିବାରୁ ଆମ ଗାଁକୁ ଦେଖାଗଲା । ନନୀ ଘରେ ନଥାନ୍ତି । ମୁଁ ଦିନଯାକ ଲେଖାପଡ଼ା କରି କୁନ୍ତ ହୋଇ ଶୋଇପଡ଼ିଥାଏ । ବୋଇ ହଠାତ ଚିକୁର କଳା--“ଶ୍ରୀମରେ ! ପଦି ଘର ପୋଡ଼ିଗଲା !” ସେ ଆକୁଳ ହୋଇ ଦିଂଚାଲିଆକୁ ଦୌଡ଼ିଲା । ମୋ ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଯିବାରୁ ମୁଁ ହଠାତ ଖଟ ଉପରୁ

ତର ତର ହୋଇ ତଳକୁ ଆସିଲାବେଳକୁ ପଡ଼ିଗଲି । ପ୍ରାୟ ଅଧିକଷ୍ଠା ପରେ ବୋଉ ଘରକୁ ଫେରି ମୋତେ ସାଷାମ କଲା । ଗାଁର କିଏ ଜଣେ ମହାଦେବଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ନନାକୁ ଖବର ଦେବାରୁ ସେ ଦୌଡ଼ି ଆସିଲେ । ମୋର ଗୁଡ଼ାଏ ବାଟି ହୋଇଗଲା । ତହିଁଆର ଦିନ ସକାକୁ ମୋ କୋଷ ଦରକ ହୋଇଗଲା । ଏପରି ଯନ୍ତ୍ରଣା ହେଲା ଯେ ମୁଁ ଉଠିବସି ପାରିଲି ନାହିଁ । ପ୍ରାୟ ମାସେକାଳ ମୁଁ ଏପରି ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗିଲି । ନନା ଆକୁଲରେ କଟକ ଆସି କେତେ ପ୍ରକାର ଔଷଧ ନେଇଗଲେ । ଘରେ ଦାନହୋମ ହେଲା । କିଛି ଦିନପରେ ପ୍ରାୟ ହାର୍ଷିଏ ଖଣ୍ଡ ପୂଜ ବୋହିଗଲା । ମୁଁ ସ୍ଥାମାନ୍ୟ ସୁମ୍ଭୁ ଅନୁଭବ କଲି ସିନା, ଚାଲିବା ଅସମ୍ଭବ ଥିଲା । ମୁଁ ମିରିଗଲିଟି ବୋଲି କଟକରେ ପ୍ରଚାର ହୋଇଗଲା । ବର୍ଷମାନ ବିଶିଷ୍ଟ ଆଡ଼ଭୋକେଟ୍ ଶ୍ରୀ ବିଭୂତି ଭୂଷଣ ରଥ ଓରପ ବୁଢ଼ା ମୋ ମୁଢ୍ୟ ଖବର ପାଇ ଆମ ଗ୍ରାମକୁ ଯାଉଥିଲା । ଆଡ଼ଭୋକେଟ୍ ବିଭୂତେନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରଙ୍କ ମାମୁଁ ଶ୍ରୀ ଗଣେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ଜଗତସିଂହପୁରରେ ପୁଲିସ୍ ଜନସେବକ ଥାଆନ୍ତି । ସୁରଜମଳୁ ଶାହା ଓ ବିଭୂତେନ୍ଦ୍ର ମୋ ମୁଢ୍ୟ ସମାଦରେ ବିଚଳିତ ହୋଇ ପ୍ରକୃତ ଖବର ଜାଣିବାଲାଗି ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଲେଲିପୋନ କଲେ । ସେ ଆମ ଗାଁକୁ ଯାଇ କଟକକୁ ଖବର ଦେଲେ ଯେ ଜନରତ ମିଥ୍ୟା । ସେତିକିବେଳେ ମୋର ବାଲେଶ୍ଵର କଲେଜକୁ ବଦଳି ହୋଇଥିବା ହୁକୁମ ଗ୍ରାମରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ମୁଁ ଗ୍ରୀଷ୍ମକୁଟି ପରେ ମାସେ ଛୁଟି ନେବା ପାଇଁ ଦରଖାସ୍ତ ପଠାଇଲି । ଶେଷରେ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ହୁକୁମ ଦେଲେ ଯେ ମୋତେ ଅଗର୍ଷ ପହିଲା ଦିନ ମେଡ଼ିକାଲ ବୋର୍ଡ୍ ସମ୍ମଖରେ ହାଜର ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ରାଯ୍ ବାହାଦୁର ତାତ୍ରତ କାଶୀନାଥ ମିଶ୍ର ମେଡ଼ିକାଲ ବୋର୍ଡ୍ର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଥାଆନ୍ତି । ମୋ ରୋଗ Filarial Orchitis ବୋଲି ଚିହ୍ନିଲେ ଓ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଔଷଧ ଲେଖିଦେଲେ । ମୁଁ ଦାୟିତ୍ୱ ହସ୍ତାନ୍ତର କରିବା ଲାଗି ଜୟପୂର ଗଲି । ଚାର୍ଜ ଦେବାପରେ ପିଲାମାନେ ମୋର ବିଦାୟ ସମର୍ପନାଲାଗି ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ । ମୁଁ କହି ଆସିଲି ଯେ ଚଳିତ ସରକାର ଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ କେତେଥର ଜୟପୂର କଲେଜକୁ ବଦଳି ହେବି ତା’ର ସାମା ନାହିଁ । ତେଣୁ ବିଦାୟକାଳୀନ ଉସବକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରି ଚାଲି ଆସିଲି ।

୧୯୪୯ ଅଗର୍ଷ ପ୍ରଥମ ସପ୍ତାହରେ ମୁଁ ବାଲେଶ୍ଵର କଲେଜରେ ଯୋଗଦେଲି । ମୋ ଜତିହାସ ଅଧ୍ୟାପକ ଘନଶ୍ୟାମ ଦାଶ ବି.ଏ. (ଲଞ୍ଚଣ) ସେଠାରେ ଅଧିକ ଥାଆନ୍ତି । ୧୯୪୭ରେ ସମ୍ବଲପୁରରେ ହୀରାକୁଦ ବନ୍ଦ ବିଭୂତରେ ଯେଉଁ ତାତ୍ର ଆଯୋଜନ ଚାଲିଥିଲା, ତାକୁ ସମାଜିବା ଲାଗି ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ହରେକୁ ମହତାବ ଘନଶ୍ୟାମ ବାବୁଙ୍କୁ ସମ୍ବଲପୁର କଲେଜର ଅଧିକ୍ଷେତ୍ର ନିଯୁତ୍ତ କରିଥିଲେ । ୧୯୪୯ରେ ତେପୁଟି କମିଶନରଙ୍କଠାରୁ ତାଙ୍କ ବିଭୂତରେ ବିବରଣୀ ପାଇବା ପରେ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ତାଙ୍କ ବାଲେଶ୍ଵର କଲେଜକୁ ବଦଳି କରିଥିଲେ । ଏକେତ ସେ ମୋର ଅଧ୍ୟାପକ । ପୁଣି ଆଇ.୧. ପଡ଼ିବାବେଳେ ପୂର୍ବ ଛାତ୍ରାବାସରେ ଓ ବି.୧. ପଡ଼ିବାବେଳେ ପଣ୍ଡିମ ଛାତ୍ରାବାସରେ ସେ ମୋର ସୁପରିଟେଣ୍ଡେ ଥିଲେ । ସେ ମୋତେ ଭଲ ପାଉଥିଲେ । ସେ ବହୁ କାମ କରିବାକୁ ଆଗ୍ରହୀ କିନ୍ତୁ ବିଶ୍ୱାସ ସହକର୍ମୀ ପାଉନଥିଲେ । ମୁଁ କଲେଜରେ ଯୋଗଦେବା ମାତ୍ରକେ ସେ ମୋତେ କଲେଜ ଯୁନିଅନର ପରାମର୍ଶଦାତା, ତାଙ୍କ ତରଫରୁ ବାଲେଶ୍ଵର ଜିଲ୍ଲା

ସୁଲର ପରିଦର୍ଶକ ତଥା ଶିକ୍ଷକ ମନ୍ତ୍ରକର ଅଧିକ, କଲେଜ ଅଧିକାର ପ୍ରଶାସନିକ ବର୍ଷର ଓ ନବ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଉଚ୍ଚବାସର ସୁପରିଷେଣେଷ ନିୟୁତ କଲେ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ କଲେଜ ପରିଚାଳନା ସମିତିରେ ତାଙ୍କ ପରାମର୍ଶଦାତାରୂପେ ଯୋଗ ଦେବାର ଅଧିକାର ପାଇଲି । ଏକାବେଳକେ ମୋତେ ପାଞ୍ଚଗୋଟି ଦ୍ୟାମିତିବାବୁ ଅନ୍ୟ ଅଧାପକମାନଙ୍କ ମନରେ ଶର୍ଷା ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ସେମାନେ ଅଧିକାର ବିବୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରତାର କଲେ ଓ ମୋତେ ହଇରାଣ କରିବା ଉଦ୍ୟମରେ ରହିଲେ ।

ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲା ସୁଲର ପୁରୁଣା ଛାତ୍ରବାସରେ କଲେଜର ଦକ୍ଷିଣ ଛାତ୍ରବାସ ହୋଇଥାଏ । ସେଠାରେ କମ୍ ସଂଖ୍ୟକ ଛାତ୍ର ରହି ପାରୁଥିଲେ ବୋଲି ଉଚ୍ଚବାସ ନାମକ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଛାତ୍ରବାସ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥାଏ । ଦକ୍ଷିଣ ଛାତ୍ରବାସରେ ବାସଗୁହ ବ୍ୟବସ୍ଥା ନଥିଲା । ମୁଁ ପରିବାର ନେଇ ନଥିଲି । ତେଣୁ ଛାତ୍ରବାସର ଗୋଟିଏ କୋଠରିରେ ରହିଲି । ଛାତ୍ରବାସର ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ଲାଗି ନାମ ପ୍ରକାର ଜିନିଷ କିଣିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । କେତେକଣ ଅଧାପକ ଭାବିଲେ ଏଥରୁ ମୁଁ ଫାଇଦା ଉଠାଇବି । ରେଭେନ୍ସା କଲେଜ ପରି ମୁଁ ସେଠାରେ ସାଧାରଣ ମେସ ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲି । ଏହା ଅନ୍ତେବାସୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଆହୁତ ହେଲା । ଅପରାଧିକ ଭାବରେ ଛାତ୍ରବାସର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହୋମ କରାଇଲି । ରାଜସ୍ଵ ଓ ଯୋଗାଣ ମହୀୟ ସଦାଶିବ ତ୍ରିପାଠୀ ମୁଖ୍ୟ ଅତିଥୁ ରୂପେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । କଲେଜ ଯୁନିଅନର ନିର୍ମାଚନ କରାଇଲି । ଯୁନିଅନର ଉଦ୍ସାଚନ ଉତ୍ସବରେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର ମୁଖ୍ୟ ଅତିଥୁ ରୂପେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । କଲେଜର ନାମକରଣ ବଦଳାଇବା ଲାଗି ପରିଚାଳନା ସମିତିରେ ପ୍ରସାବ ହେଲା । ଅଧିକ ଘନଶ୍ୟାମ ବାବୁ ସମଲପୁରର ଅଧିକ ଥିଲାବେଳେ ଉଚ୍ଚ କଲେଜର ନାମ ବଦଳାଇ ଗଜାଧର ମେହେର କଲେଜ କରାଇଥିଲେ । ସେହିପରି ବାଲେଶ୍ୱର କଲେଜର ନାମ ପକୀର ମୋହନ କଲେଜ କରିବା ଲାଗି ପରିଚାଳନା କମିଟି ପ୍ରସାବ କଲେ । ଏଥରେ ଅନ୍ୟ ଅଧାପକମାନଙ୍କ ମତ ସଂଗ୍ରହୀତ ହୋଇନଥିଲା ।

ସେପ୍ରେତେମେର ମାସରେ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ମହତାବ ବାଲେଶ୍ୱର ଗପ୍ତରେ ଗଲେ । ଦକ୍ଷିଣ ଛାତ୍ରବାସର ସୁପରିଷେଣେଷ ଅଧାପକ ମନ୍ତ୍ରକାରୀ ଦାସ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସହିତ ନିଜ ଅନ୍ତରଜାତାର ସୁଯୋଗ ନେଇ ତାଙ୍କୁ ନୈଶ ଭୋଜନ ଲାଗି ନିମନ୍ତ୍ରଣ କଲେ । ମତେ ତ ଡାକିଲେ ନାହିଁ । ଅଧିକାରୀ ମଧ୍ୟ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କଲେ ନାହିଁ । ଆକହେଲା ଏହା ଗୋଟିଏ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ରୋକି । ଅଧିକାରୀଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ନିମନ୍ତ୍ରଣରେ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଦିଆଗଲା ଯେ, ସେ ଏହି ଭୋକିରେ ଯୋଗଦେଇ ସେ କଲେଜରେ ବିଶ୍ୱଜଳା ସୃଷ୍ଟି ରକାରଣ ହେବେ । ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ବୋଧହୃଦୟ କ୍ରୋଧାନ୍ତିତ ହେଲେ; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଅଧିକ ଭୋକିକୁ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ହେଲେ । ତା'ପର ଦିନ ଅଧାପକମାନେ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ତା'ଭୋକିକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିଥିଲେ । ସେ ମୋତେ ଦେଖିବା ମାତ୍ରକେ ପଚାରିଲେ- -“ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ବାବୁ ! ଆପଣ ପରା ଜୟପୁର କଲେଜରେ ଥିଲେ, ବାଲେଶ୍ୱରକୁ କେବେ ଆସିଲେ ?” ମୋ'ଠାରୁ ଉଚ୍ଚର ପାଇବା ପରେ ସହାନୁଭୂତିଶାଳ ହୋଇ ପଚାରିଲେ--“ଆପଣ

ଚାକିରିରେ ପ୍ଲାୟୀ ହେଲେଣି ?” ମୋ’ଠାରୁ ନାଷ୍ଟିକସୁଚକ ଉତ୍ତର ପାଇବାରୁ ତାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସତିବକ୍ତୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ-- “ଚିପି ନିଅ । ମୋତେ କଟକରେ ମନେ ପକାଇଦେବ ।” ତାଙ୍କ ଯୋଗୁ ମୋ ଆଇ.୬.୬ସ. ଚାକିରି ହୋଇ ନଥିଲା ବୋଲି କଲେଜର ସମସ୍ତେ ଜାଣିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସହାନୁଭୂତିଶୀଳ କଥା ଶୁଣି ଅନେକ ବୁଝୁ ମୁଁ ଅକାରଣ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଭୁଲ ବୁଝୁଛି ବୋଲି ମୋତେ ଦୋଷ ଦେଲେ । ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ କହିଲି-- “ଆପଣମାନେ ଦେଖିବେ, ମୋତେ ତ ପ୍ଲାୟୀ କରାଯିବ ନାହିଁ; ସାତଦିନ ଭିତରେ ମୋର ପୁନର୍ବାର ଜୟପୁର କଲେଜକୁ ବଦଳି ହେବ ।” ସାତଦିନ ଗଲାନାହିଁ । ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଫେରିଯିବାର ତୁର୍ଥଦିନ ମୋର ଜୟପୁର କଲେଜକୁ ବଦଳି ହୁକୁମ ଆସିଲା । ଅଧିକ ଘନଶ୍ୟାମ ବାବୁ ଦଶହରା ଛୁଟି ହେବାର ପ୍ରାୟ ସପ୍ତାହକ ପୂର୍ବରୁ କଟକରେ କେତେଗୋଟି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ କମିଟିର ବୈଠକରେ ଯୋଗଦେଇ ସମ୍ମଲପୁରରେ ଛୁଟି କଟାଇବେ ବୋଲି ମୋତେ କଲେଜର ଦାୟିତ୍ବ ଦେଇ ଚାଲି ଆସିଲେ । ଦଶହରା ଛୁଟିରେ ବାଲେଶ୍ୱର କଲେଜର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଉତ୍ତରତାରତ ପରିତ୍ରମଣ ଲାଗି ବ୍ୟକ୍ତା ହୋଇ ଅଧିକଳାରୁ ଅନୁମତି ନିଆଯାଇଥିଲା । ମୋ ବଦଳି କଥା ମୁଁ ଅଧିକଳା ଜଣାଇ ଦେବାରୁ ସେ ତିରେବୁରଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ କଢା ଚିଠି ଲେଖି ଜଣାଇଦେଲେ ଯେ, ଏକେ ତ ସେ ମୋ ବଦଳିକୁ ପସନ୍ଦ କରୁନଥିଲେ ଓ ଦଶହରା ଛୁଟିରେ ମୋ ଉପରେ କଲେଜର ଦାୟିତ୍ବରୁ ଛୁଟି ସରିବା ପୂର୍ବରୁ ମୋର ଦାୟିତ୍ବ ହସ୍ତାନ୍ତର କରିବା ପ୍ରଶ୍ନାର୍ଥ ନଥିଲା । ଏ ଚିଠି ଘନଶ୍ୟାମ ବାବୁ ଲେଖି କଟକରୁ ମୋ ପାଖକୁ ପଠାଇଦେଲେ ଏବଂ ମୁଁ ଭୁଲକ୍ରମେ ମୋ ନିଜ ଦସ୍ତଖତରେ ଏହାକୁ ତିରେବୁର ମହେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଧାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇଦେଲି । ତିରେବୁର ମୋତେ ଭୁଲ ବୁଝିଲେ ଓ ଫୋନରେ ମୋତେ ଜଣାଇଦେଲେ-- “ମୋ ବଦଳି ବିଷୟରେ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଜିଦ ଏତେ ତାତ୍ରେ ଯେ, ମୁଁ ଶୀଘ୍ର ବାଲେଶ୍ୱର ନ ଛାଡ଼ିଲେ ସେ ମୋ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଶୁଣିଲାଗତ ଶାସ୍ତ୍ରବିଧାନ କରିପାରନ୍ତି ।” ତାଙ୍କ ବାରା ପାଇବା ପରେ ମୁଁ ଉତ୍ତର ଭାରତ ପରିତ୍ରମଣରେ ବାହାରିଗଲି । ମୋର ଅନୁଯାୟୀତିର ସୁବିଧା ନେଇ ମୋର ବିରୋଧୀ ଅଧାପକମାନେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭାଗ କରାଇଦେଲେ । ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଛାତ୍ର ମୋ ବଦଳି ବିରୁଦ୍ଧରେ ଆଯୋଜନ କଲେ । ପରେ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଅତିରିକ୍ତ ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ଓ ବିଧାନସଭାର ସତିବ ହୋଇଥିବା ବଳଭାବୁ ଦାସ ନାମକ ଜଣେ ଛାତ୍ର ମୋ ବଦଳିକୁ ଦୂରାନ୍ତି କରିବାଲାଗି ଆମରଣ ଅନଶ୍ଵନ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ସହଗରେ ଦୂର ପ୍ରକାର ମତ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ମହତାବ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ତକାଇ ପଠାଇଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ କରିବାଲାଗି ମନା କରିଦେଲି । ସେ ବିଭାଗ ହୋଇ ଚାଲିଗଲେ । ଛୁଟିପରେ କଲେଜ ଖୋଲିବା ପୂର୍ବରୁ ସରକାର ତାର କରି ଘନଶ୍ୟାମ ବାବୁଙ୍କୁ ତକାଇ ଆଣିଲେ ଓ ଅତିଶୀଘ୍ର ମୋତେ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଅବ୍ୟାହତି ଦେବାଲାଗି ତାଙ୍କୁ ବାଲେଶ୍ୱର ପଠାଇଲେ । ସେ ଆସି ବହୁ ଭିତରେ କଥା କହି ମୋତେ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଅବ୍ୟାହତି ଦେଲେ । ମୋ ବିଦ୍ୟା ସଭା ହେବାଲେକୁ ଅର୍ଥନୀତି ବିଭାଗର ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧାପକ ଜୟକୃଷ୍ଣ ମିଶ୍ର ସେଠାରେ ବିଶୁଙ୍ଗଳା ସୃଷ୍ଟି କରି ଛାତ୍ରମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଗଣ୍ଠଗୋଳ କରାଇବାରୁ ସଭା ଆରମ୍ଭ ହେବା ମାତ୍ରକେ

ଭାଜିଦେଇ ଚାଲିଗଲେ । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମାର୍ଗପିଠ ଆଗେ ହୋଇଗଲା । ଶେଷରେ ମୁଁ ମାତ୍ରାସ ମେଲାଧରି ନରେଯର ପ୍ରଥମ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରେ ଜୟପୁର ଚାଲିଲି । ପ୍ରାୟ ଶହେଜଣ ଛାତ୍ର ମୋ ସହିତ ଭଦ୍ରକ ଷେସନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଇଥିଲେ । ଏତେ ବିଲାତରେ ଘାୟୀ ଭାବରେ ବାସକରୁଥିବା ଯାଦବାନନ୍ଦ ପଞ୍ଜନାୟକ ନାମକ ଜଣେ ଛାତ୍ର ମୋତେ ଛାଡ଼ି ଆସିବା ଲାଗି ଜୟପୁର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଇଥିଲେ । ସେ ଥିଲେ ଅର୍ଥନୀତି ଅନର୍ଥର ଜଣେ ଛାତ୍ର ଓ ସୁନ୍ଦର ବିଶିଷ୍ଟ ଜମିଦାର ସାମନ୍ତ ରାଧାପ୍ରସନ୍ନ ଦାସକର ଶାଳକ । ସେତେବେଳକୁ ସାମନ୍ତ ରହଧାମରେ ନ ଥିଲେ ।

୧୯୪୯ ନରେଯର ୭ ତାରିଖ ଦିନ ମୁଁ ଦୃତୀୟ ଥର ପାଇଁ ଜୟପୁର କଳେଜରେ ଯୋଗଦାନ କଲି । ସେତେବେଳକୁ ଅଧିକ ଥିଲେ ମୋର ଜତିହାସ ଅଧାପକ ଜନଦାନର ମହାତ୍ମି । କିଛିଦିନ ପରେ ସେ ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡି କଳେଜକୁ ବଦଳି ହେଲେ ଓ ତାଙ୍କ ଘାନରେ ଆସିଲେ ପୁରା କଳେଜରେ ଯାହାଙ୍କ ଯୋଗୁ ପରାୟା ଗଣ୍ଡଗୋଳ ହୋଇଥିଲା ସେହି ଅଧାପକ ରାଜକିଶୋର ମିଶ୍ର । ମୁଁ ପ୍ରଥମଥର ଜୟପୁର କଳେଜରେ ଥିବାବେଳେ ବହୁ ଘାନୀୟ ବନ୍ଦୁ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସାମାଦିକ ସତ୍ୟବାଦୀ, ରଥ କୁମାର ବିଦ୍ୟାଧର ସିଂହଦେବ, କମଳନାଥ ରାୟ ଓ ବକ୍ରସିପାତ୍ର ପରିବାର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ । ମୁଁ ପୁଣି ଥରେ ଓଡ଼ିଆ ସଂସ୍କୃତ ପ୍ରଚାର କରିବାରେ ଲାଗିଗଲି । କଳେଜରେ କେବଳ ପ୍ରଥମ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀ ଥିଲା ଓ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣକେ ମୋର ପାଞ୍ଚଗୋଟି କ୍ଲାସ ଥିଲାବୋଲି କଳେକ୍ଟର ରାୟ ସାହେବ ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ରଙ୍କ ସହିତ କୋରାପୁଟ ଜିଲ୍ଲା ଚମାମ ହୁଲି ଦେଖିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଥିଲି । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣକେ ଚିନିଦିନ ମୋର ଖାଲିଆଏ । ତେଣୁ ଆନନ୍ଦରେ ଦିନ କାଟିଲି ।

ମୋରତ ଏପରି ଦୁର୍ଗାର୍ୟ ଯେ ଜ୍ୟୋତିଷମାନେ କହିବା ପରି ଚାରିଗୋଟି ଗ୍ରହ ଲଗ୍ନରେ ଥିବାରୁ ମୋର କୌଣସି ସୁଖ ବା ଆନନ୍ଦ ଭାଗ୍ୟ ସହିପାରେ ନାହିଁ । ବାଲେଶ୍ୱରରେ ମୋ ବିରୁଦ୍ଧରେ ହୋଇଥିବା ପୁଞ୍ଜୀରୁତ କ୍ରୋଧକୁ ଏକାଠି କରି ସରକାର ମୋର ଅସ୍ତ୍ରୀୟ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ରହିତ ନ କରି ବିଭାଗୀୟ ଶୁଣ୍ଝଳାଗତ ଶାସ୍ତ୍ରବିଧାନ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବହୁ ସତ ମିଛ କଥା ଲେଖି ଗୋଟିଏ ଅଭିଯୋଗପତ୍ର ପଠାଇଲେ । ଅଧିକମାନେ ତ ବିଭାଗୀୟ ନିୟମାବଳୀ ବିଶ୍ୱଯରେ ଅଞ୍ଚ । ତେଣୁ ଅଧିକ ମହୋଦୟ ସରକାର ପଠାଇଥିବା ଅଭିଯୋଗପତ୍ରକୁ ତାଙ୍କ ଦସ୍ତଖତରେ ମୋତେ ଦେଲେ । ସେଥିରେ ତାରି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମଧ୍ୟରେ କୈପିଯତ ଦେବାଳାରୀ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଥିଲା । ଶେଷଦିନ ମୁଁ ଅଧିକ ମହାଶୟକୁ ଜଣାଇଦେଲି ଯେ, ସେ ଓ ମୁଁ ଉଭୟ ଶିକ୍ଷାସେବାର ଦୃତୀୟ ବର୍ଗରେ ଥିବାରୁ ମୋ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅଭିଯୋଗ ପତ୍ର ପଠାଇବାର ଅଧିକାର ତାଙ୍କର ନାହିଁ । କେବଳ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ନିଜ ଦସ୍ତଖତରେ ବା ଶିକ୍ଷା ସଚିବ ମୋତେ ଅଭିଯୋଗ ପତ୍ର ଦେଇପାରନ୍ତି । ତେଣୁ ମୁଁ କୈପିଯତ ଦେବାଳୁ ବାଧ ନୁହେଁ । ମୋ ଉରଗଟି ନିର୍ଦ୍ଦେଶାଳୟରେ ପହଞ୍ଚିବା ମାତ୍ରକେ ହରଗଇ ସୁଷ୍ଟି ହେଲା । ଏପରି ନିୟମବିରୁଦ୍ଧ କାର୍ଯ୍ୟ କିପରି କରାଗଲା ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ମହାଶୟ ବିଚକିତ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ଶେଷରେ ତାଙ୍କ ଦସ୍ତଖତରେ ମୋତେ ଅଭିଯୋଗ

ପତ୍ର ଦିଆଗଲା ।

ସରକାର କେତେବୂର ପ୍ରତିହିଁସାପରାଯଣ ହୋଇପାରିଛି, ତାହା ଅଭିଯୋଗପତ୍ର ଓ ମୋ ଜେପିଯତରୁ ଜଣାପଡ଼ିବ । ମୋ ବିଭୁବରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଅଭିଯୋଗ ଆଗତ ହୋଇଥିଲା-

- ୧ । ତୁମେ ତା ୨୦ । ୪ । ୪୭ ରିଖରେ ସରକାରୀ କଲେଜ ଶିକ୍ଷକ ସଂସ୍ଥ ସମ୍ମିଳନୀରେ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ(ମହତାବ)ଙ୍କ ମତକୁ ମୂର୍ଖାମି ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଥିଲା ।
- ୨ । ତୁମେ ତା ୨୨ । ୪ । ୪୮ ରିଖରେ ଜାଣିଶୁଣି ସରକାରୀ କର୍ତ୍ତାମାନଙ୍କ ମତାମତର କଦର୍ଥ କରି ଭାରତର ସରକାର ଓ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତିବ୍ରତା ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ଉଦ୍‌ୟମ କରିଛ ।
- ୩ । ୧୯୪୮ ମାର୍ଚ୍ଚ ୨୭ ତାରିଖରେ “ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର”ରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା ଯେ, ତୁମେ ମାର୍ଚ୍ଚ ୨୪ ତାରିଖ ଦିନ ପୂରୀ ତାତ୍ତର ଗୋରାଜ ଚରଣ ପାତ୍ରଙ୍କୁ ବହୁ ଲୋକଙ୍କ ସମ୍ମାନରେ ଗାଳି ଦେଇଥିଲ ।
- ୪ । ପୂରୀ କଲେଜରେ ଥିବାବେଳେ ତୁମେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଭେଦ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲ ଏବଂ କଲେଜ ନିର୍ବାଚନରେ କେତେଜଣ ପ୍ରାର୍ଥୀ ବିଶେଷତଃ ଜଣେ ପ୍ରାର୍ଥୀଙ୍କ କୁମାରୀ ବିଷ୍ଣୁପ୍ରିୟା ପଣନାୟକଙ୍କ ସମର୍ଥନ କରି ପିଲାମାନଙ୍କୁ ବିଭତ୍ତ କରିଦେଇଥିଲ ।
- ୫ । ତୁମେ ୧୯୪୮ ମାର୍ଚ୍ଚ ୨୭ ତାରିଖରେ ପ୍ରିନ୍ସପାଲଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକୁ ଅବମାନନା କରି ନିଜେ ଯେଉଁ କୋଠରିରେ ନିରୀକ୍ଷକ ଥିଲ, ତା’ ଛଢା ୨୯ ତାରିଖ ଦିନ ଅଧିକାରୀ ବିନାନୁମତିରେ ହଳକୁ ଯାଇଥିଲ ।
- ୬ । ତୁମେ ଦିବାଧ୍ୟା ସନ୍ଧରେ ଅଧିକାରୀ ଉପସ୍ଥିତିରେ କହିଥିଲ ଯେ, ଛାତ୍ରମାନେ ଭିକ୍ଷା ନ ମାଗି ସରକାରଙ୍କଠାରୁ ଅନୁଦାନ ଦାବୀ କରିବା ଉଚିତ ।
- ୭ । ତୁମେ ଗୋଟିଏ କନେଷ୍ଟବଳଙ୍କୁ ମାତ୍ର ଦେଇଥିଲ ବୋଲି ତୁମକୁ ଗିରପ କରାଯାଇଥିଲା ।
- ୮ । ୧୯୪୮ ଅକ୍ଟୋବର ୩୦ ତାରିଖରେ “ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର”ରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା ଯେ, ୨୮ ତାରିଖ ଦିନ ମରିଚିବୋଟ ଗଳି ନିକଟରେ ତୁମେ କେତେଜଣଙ୍କୁ ଅପମାନଜନକ କଥା କହିବାରୁ ସେଠାରେ ଲୋକେ ତୁମକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ ବାହାରିଥିଲେ ଏବଂ ତୁମ ନାମରେ ଗୋଟିଏ ମକଦ୍ଦମା ବୁଝୁ ହୋଇଛି ।
- ୯ । ତୁମେ ବାଲେଶ୍ଵର କଲେଜରେ ଥିବାବେଳେ ୧୯୪୯ ଅଗଷ୍ଟ ୨୭ ତାରିଖ ଦିନ ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ରାଜନୈତିକ ଦଳର ସଭାରେ ଯୋଗଦେଇ ତାଙ୍କ ଆଦର୍ଶ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲ ଓ ଛାତ୍ରମାନେ ତାହାକୁ ଅନୁସରଣ କରିବାଲାଗି ପରାମର୍ଶ ଦେଇଥିଲ ।

୧୦। ୧୯୪୯ ଅକ୍ଟୋବର ୨୨ ତାରିଖ ଦିନ “ଦୈନିକ ଆଶା”ରେ ସମାଦକୀୟ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା ଯେ, ତୁମେ ବାଲେଶ୍ୱର କଲେଜରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦଳ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା ।”

ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖିତ ଯୋଗ୍ୟ ଯେ ତକ୍କର ଶୌରାଜ ଚରଣ ପାତ୍ର “ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର”ର ପୂରୀ ସମାଦଦାତା ଥିଲେ ଏବଂ କାହାରି ପରାମର୍ଶରେ ସେ ସଦାସର୍ବଦା ମୋ ବିବୁଦ୍ଧରେ ସମାଦ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ ।

ଏହି ଅଭିଯୋଗଗୁଡ଼ିକ ନିତାନ୍ତ ଅସତ୍ୟ ଓ ମନଗଡ଼ା ବୋଲି ମୁଁ ମୋ କୈପିଯତରେ ସରକାରକୁ ଜଣାଇଥିଲି; କିନ୍ତୁ ସରକାର ମୋତେ ୧୯୪୦ ଅପ୍ରେଲ ୧୨ ତାରିଖ ଦିନ ଜଣାଇ ଦେଇଥିଲେ ଯେ, ମୋର କୈପିଯତ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଗ୍ରହଣୀୟ ନୁହେଁ । କ୍ଷେତ୍ର ସରକାର ମୋତେ ବରଣୀଷ୍ଠ କରିବାଲାଗି ଯିର କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ଏହି ଆଦେଶ ବିଷୟରେ ଶେଷ କୈପିଯତ ମଗାଇଛନ୍ତି । ମୁଁ ଜାଣିଥିଲି ଯେ ମୋ ଶେଷ କୈପିଯତର କୌଣସି ପ୍ରଭାବ ସରକାରଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ତେଣୁ ମୁଁ ୧୯୪୦ ମସିହା ଗ୍ରାସ୍ତରୁଟିରେ ଘରକୁ ଆସିବାବେଳେ ମୋ ଜିନିଷପତ୍ର ଜୟପୁରର ଜଣେ ଛାତ୍ରଙ୍କ ଜିମା ଦେଇ ମୋତେ ଚାକିରିରୁ ବାହାର କରିବା ମାତ୍ରକେ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଜଣାଇଦେଲେ ସେ ମୋ ପାଖକୁ ମୋ ଜିନିଷପତ୍ର ପଠାଇଦେବେ ବୋଲି ବିଦେଶୀ କରି ଘରକୁ ଆସି ଦରଖାସ୍ତ ହୁକୁମ ପାଇବାଲାଗି ଅପେକ୍ଷା କରି ବସିଲି । ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖିତ ଯୋଗ୍ୟ ଯେ, ମୁଁ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ, ଉପ-ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ବଡ଼ାଟଙ୍କ ପାଖକୁ ମୋ ଆଇ.ଏ.ଏସ. ଚାକିରି ସମନ୍ତରେ ଯେଉଁ ଆବେଦନପତ୍ର ପଠାଇଥିଲି ସେଥରେ ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ବିବୁଦ୍ଧରେ କେତେକ ତଥ୍ୟ ଦେଇଥିଲି, ଯାହା ଫଳରେ ମୋତେ କାର୍ଯ୍ୟକୁୟତ କରିବାଲାଗି ଏଇଛି ମନଗଡ଼ା ଅଭିଯୋଗପତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ସମସ୍ତ ଯୋଗାଦି ହୋଇଥିଲା ।

୧୯୪୦ ମଇ ମାସ ୧୧ ତାରିଖ ଦିନ ଶ୍ରୀ ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ କେନ୍ଦ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳରେ ଯୋଗଦେବାକୁ ତା’ପରଦିନ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ବୈଠକ ଆହ୍ଵାନ କରିଥିଲେ ଏବଂ ମୋତେ ବରଣୀଷ୍ଠ କରିବା ଚାକିରି ପ୍ରାଣପାତ୍ର ସେହିଦିନ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ବୈଠକରେ ଆଲୋଚିତ ହେବାର ଥିଲା । ମଇମାସ ୧୨ ତାରିଖ ଦିନ ଶ୍ରୀ ଯୁଦ୍ଧ ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରା ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀରୁପେ କାର୍ଯ୍ୟଭାର ଗ୍ରହଣ କଲେ । ସେ ତାଙ୍କ ତା ୨୪।୪ । ୧୯୪୦ ରିକ୍ଷ ଚିଠିରେ ମୋତେ ଜଣାଇଦେଲେ— “ମୁଁ ତୁମ ଘଟଣା ଜାଣେ । ତୁମ ଘଟଣାଟି ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିଷ୍ପତ୍ତି ଓ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟଜନକ ଘଟଣା; କିନ୍ତୁ ମୁଁ ନିଶ୍ଚିତ ଯେ ତୁମ ରଳି ଜଣେ ତାକ୍ଷଣ ବୁଦ୍ଧି ସମନ୍ବନ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତି ନିର୍ମିପ୍ରଭାବରେ ବିଚାର କଲେ ବୁଝିପାରିବ ଯେ, ଯାହା ଘଟିଯାଇଛି ସେଥିପାଇଁ ତୁମେ କେବଳ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଦୋଷ ଦେଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଆମେ ତୁମ ପ୍ରତିଭାର ସତ ବିନିଯୋଗ କରି ନ ପାରିଲେ ଏହା ଗୋଟିଏ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ହେବ । ତୁମେ ଯଦି ଆସି ମୋତେ ସାକ୍ଷାତ କରନ୍ତ ଆମେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ଏ ବିଷୟ ଆଲୋଚନା କରନ୍ତେ ।”

ମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସଦାଶିବ ତ୍ରୁପାଠୀ ୧୯୪୦ ମାର ୧୮ ତାରିଖ ଦିନ ମୋତେ ଲେଖିଥିଲେ ଯେ—“ମୁଁ କଟକରେ ୨୪ ତାରିଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହି ଜୁମ ମା ତାରିଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗପ୍ତରେ ଯିବି । ଆମେ ଜୁମ ଦ୍ଵିତୀୟ ସପ୍ତାହ ବା ତୃତୀୟ ସପ୍ତାହ ଆରମ୍ଭରେ ଜୟପୁରରେ ଭେଟିଲେ କଥାବାର୍ଗୀ ହେବା ।”

ପରିଶେଷରେ ସରକାର ମୋତେ ଜଣାଇ ଦେଲେ ଯେ, ସେ ମୋତେ କ୍ଷମା ଦେଇଛନ୍ତି ଏବଂ ମୋତେ ରେତେନସା କଲେଜକୁ ବଦଳି କରିଛନ୍ତି । ସରକାର ବର୍ଷେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋର ଗତିବିଧି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବେ । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମହତାବ କେନ୍ଦ୍ରଶାସନରେ ଯୋଗଦେବା ପରେ ମୋ ପ୍ରତି ତାଙ୍କ ଆଭିମୂଳ୍ୟ ବଦଳିଗଲା । ମୋର ମଧ୍ୟ ଚାକିରିରେ ଆଉ କୌଣସି ଅସୁଦିଧା ସ୍ଫୁର୍ତ୍ତ ହେଲାନାହିଁ ।

ବାଲେଶ୍ୱର କଲେଜରେ ଥିବାବେଳେ ମୁଁ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଉଭର ଭାରତ ପରିଭ୍ରମଣରେ ଯାଇଥିଲି । ସେତେବେଳେ ଦିଲ୍ଲୀରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ପ୍ରାଣନାଥ ମହାନ୍ତି ବୈଦେଶିକ ବିଭାଗର ଅନୁସରିବ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ମାଧ୍ୟମରେ ମୁଁ ସେତେବେଳେ ଶ୍ରୀମ ମନ୍ତ୍ରାଳୟର ସତିବ ଓ ପରେ ମିଳିତ ଜାତିସଂଘର ଅନୁସରିବ ହୋଇଥିବା ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ୟାମଳଧାରୀ ଲାକ ଆଇ.ସି.ଏସ୍. କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ କରି ତାଙ୍କ ଜରିଆରେ ସ୍ଵରାଷ୍ଟମନ୍ତ୍ରୀ ସର୍ଦ୍ଦାର ବଲୁଭତାଇ ପଟ୍ଟେଳକ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ କରିବାଲାଗି ତାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସତିବ ଓ ପରେ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ମୋରାଜୀ ଦେଶାଇଙ୍କ ସତିବ ହୋଇଥିବା ଶ୍ରୀ ରି.ଶକ୍ର ଆଇ.ସି.ଏସ୍. କ ଅନୁମତି ପାଇଲି । ଭିତରକୁ ଯିବା ମାତ୍ରକେ ଶ୍ରୀମତୀ ମଣିବେନ ପଟ୍ଟେଳ ମୋତେ ଜଣାଇଲେ ଯେ, ସର୍ଦ୍ଦାର ପଟ୍ଟେଳ ଅସୁଧ ଥିଲେ ଓ କାହାରିକୁ ସାକ୍ଷାତ ଦେଉନଥିଲେ । ମୋ ଯିବାର ଉଦେଶ୍ୟ ସଂକ୍ଷେପରେ ଲେଖି ଜଣାଇବେଳେ ସେ ହୁଏତ ଅଛ ସମୟ ପାଇଁ ସାକ୍ଷାତ ଦେବା ବିଷୟ ବିଭାର କରିପାରନ୍ତି । ମୋ’ୀରୁ ଲେଖାନେଇ କୁମାରୀ ପଟ୍ଟେଳ ଫେରିଆସି କହିଲେ ଯେ, ସେଥୁରେ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କର କିଛି କରିବାର ନଥିଲା । ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ମୋ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଏପରି ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ ଦେଇଥିଲେ ଯେ, ସେ ସବୁକଥା ପୁଞ୍ଜାନ୍ତପୁଞ୍ଜ ରୂପେ ବିଭାର କରି ମୋତେ ନିୟୁକ୍ତ ନ କରିବାଲାଗି ଆଦେଶ ଦେଇଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାର ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ତାଙ୍କୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତଭାବରେ ସାକ୍ଷାତକରି ବହୁ କଥା କହିଥିଲେ । ନିଜେ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ତାଙ୍କ ମତ ବଦଳାଇ ପୁଣିଥରେ ନ ଲେଖିଲେ ଭାରତ ସରକାର ଆଉ କିଛି କରି ପାରିବେ ନାହିଁ ।

ସର୍ଦ୍ଦାର ପଟ୍ଟେଳକ କୋଠିରୁ ନିରାଶ ହୋଇ ଆସି ବଢ଼ିଲାଟ ରାଜଗୋପାକାଟାରାଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ କରିବାକୁ ଉଦ୍‌ୟମ କଲି । ତାଙ୍କର ଜଣେ ତେପୁଟି ସେକ୍ରେଟେରୀ ମୋ ଠାରୁ ସବୁକଥା ଶୁଣି ସାକ୍ଷାତର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିଦେଲେ ସିନା, ସର୍ବ ରଖିଲେ ଯେ ମୁଁ ଆଗରୁ ମୋ ସାକ୍ଷାତର ଉଦେଶ୍ୟ ଜଣାଇ ନଥିବାରୁ ଓ ନିଜେ ବଢ଼ିଲାଟ ମୋ ଆଇ.୧.୬୩. ନିୟୁକ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୌଣସି କାଗଜପତ୍ର ଦେଖି ନଥିବାରୁ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ସେ ବିଷୟରେ କୌଣସି କଥା କହି ପାରିବି ନାହିଁ । ପୁଣି ମୁଁ ଲିଖିତ ଭାବରେ ସାକ୍ଷାତକାର ଚାହିଁଥିଲେ ସେ ସ୍ଵରାଷ୍ଟମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଉପହିତିରେ ମୋ ସହିତ

ଆଲୋଚନା କରି ପାରିଥାଏନ୍ତେ, ତାହା ବି ହୋଇନାହିଁ । ତେଣୁ ସେ ମୋ ପାଇଁ ସାକ୍ଷାତକାର ବହୋବନ୍ଦ କରିଦେଲେ ବି ମୋର କିଛି ଲାଭ ହେବ ନାହିଁ ବୋଲି ମୋତେ ସମ୍ମ ଜଣାଇଦେଲେ । ତେଣୁ ଗାଜାଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ ନକରି ମୁଁ ଫେରି ଆସିଲି ।

ସେତେବେଳେକୁ ୧୯୪୯ ଅକ୍ଟୋବର ମାସ । ଆଉ ତିନିମାସ ପରେ ୧୯୫୦ ଜାନୁଆରୀ ୨୭ ତାରିଖ ଦିନ ଭାରତ ସାଧାରଣତତ୍ତ୍ଵରେ ପରିଣତ ହେବ ଓ ପ୍ରଥମ ରାଷ୍ଟ୍ରପତି କାର୍ଯ୍ୟଭାର ଗ୍ରହଣ କରିବେ । ତେଣୁ ଆଉଥରେ ବଡ଼ଲାଟକୁ ସାକ୍ଷାତ କରିବାର କୌଣସି ଉପଯୋଗିତା ନାହିଁ ବୋଲି ଛିର କରି ମୁଁ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଫେରିଆସିଲି ଏବଂ ସଞ୍ଚର ପଟେଲଙ୍କ ଉପଦେଶାନ୍ତ୍ରସାରେ ଆଉଥରେ ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ତଥା ସ୍ଵରାଷ୍ଟ୍ରପତିଙ୍କୁ ଦରଖାସ୍ତ ଦେଇ ଭଲ ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ ଦେବା ଲାଗି ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିବା ଆଶାରେ ସେଥିପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ କରି; କିନ୍ତୁ ୧୯୫୦ ଆରମ୍ଭରେ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ମୋତେ ଚାକିରିବୁ ବାହାର କରିଦେବା ଲାଗି ଆୟୋଜନ କରି ଅଭିଯୋଗ ପତ୍ର ପଠାଇବାରୁ ତାଙ୍କୁ ପୁନଃବାର ପ୍ରଭାବିତ କରିବା ଆଶା ଅନର୍ଥକ ଓ ଅସମ୍ଭବ ବୋଲି ଛିର କରି କେବଳ ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ତକ୍ତ ରାଜ୍ୟକୁ ପ୍ରସାଦକ ନିକଟକୁ ଗୋଟିଏ ଦରଖାସ୍ତ ପଠାଇଦେଲି । ସେତେବେଳେ ସର୍ବାର ପଟେଲ ସ୍ଵରାଷ୍ଟ୍ରମନ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ । ଦୁର୍ଦେଶକୁ ୧୯୫୦ ଡିସେମ୍ବର ୧୫ ତାରିଖ ଦିନ ତାଙ୍କର ପରଲୋକ ହୋଇଗଲା । ତାଙ୍କ ପରେ ସ୍ଵରାଷ୍ଟ୍ରମନ୍ତ୍ରୀ ହେଲେ ତଃ କୈଳାଶନାଥ କାଟକୁ । ତାଙ୍କୁ ମୁଁ ୧୯୪୭ରେ ରାଜ୍ୟପାଳ ଥିବାବେଳେ ଜାଣିଥିଲି ଓ ୧୯୫୦ରେ କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଆନ୍ତରିକ ଭାରତ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ମିଳନରେ ବେଳେ ରାଜତବନ ଚା' ରୋକ୍ରିରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସାକ୍ଷାତ କରି ପରିଚୟକୁ ଦୋହରାଇଥିଲି । ତେଣୁ ସବୁ ପୁରୁଷା ଦରଖାସ୍ତଗୁଡ଼ିକୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଆହୁରି ଗୋଟିଏ ଦରଖାସ୍ତ ପଠାଇଥିଲି । ୧୯୫୦ ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସ ୧୨ ତାରିଖ ଦିନ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ମହତାବ କେନ୍ତ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳରେ ଛିନ୍ତ ଓ ବାଣିଜ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ରୂପେ ଯୋଗ ଦେଇ ସାରିଥାଏନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶା ଉପରେ ତାଙ୍କ ପ୍ରଭାବ କମ୍ମନ୍ଥାଏ । ସେ ମଧ୍ୟ କେନ୍ତ୍ର ସରକାରଙ୍କୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଥିଲେ । ତେଣୁ ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ଓ ସ୍ଵରାଷ୍ଟ୍ରପତିଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇଥିବା ଦରଖାସ୍ତର ଉରର ମୋତେ ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କଠାରୁ ୧୯୪୭ରେ ମିଲିଲା । ସେଥିରେ ଲେଖାଂଥିଲା ଯେ, ୧୯୪୮ ମନୋନୟନ ବିଷୟରେ ଏତେ ତେରିରେ ଆବେଦନ କରିବାର ଯଥାର୍ଥତା ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେ ମୋ ଦରଖାସ୍ତ ଦୁଇଟିଙ୍କୁ କେନ୍ତ୍ର ସରକାରଙ୍କୁ ପଠାଇପାରିବେ ନାହିଁ । ଏହିଠାରେ ମୋ ଆଇ.ଏ.୬ସ୍. ନିଯୁତ୍ତିର ଯବନିକା ଟଣେ ହେଲା । ଉଗବାନଙ୍କ ନିଷ୍ପତ୍ତିକୁ ମୁଁ ମୁଣ୍ଡପାତି ସହିନେଲି ।

ଆଗରୁ କହିଛି ଯେ ତକ୍ତ ମହତାବ କେନ୍ତ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳରେ ଯୋଗ ଦେବାର ଠିକ୍ ପୂର୍ବଦିନ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ବୈଠକରେ ମୋତେ ଚାକିରିବୁ ବରଖାସ୍ତ କରିବା ପ୍ରତ୍ଯାବ ଆଲୋଚିତ ହୋଇଥିଲା । ପରେ କେତେଜଣ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିବାକୁ ପାଇଲି ଯେ, ଏଥରେ ସର୍ବସନ୍ତ ମତ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ନାହିଁ । ତେଣୁ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ମହୋଦୟ ସେ କେନ୍ତ୍ରକୁ ଚାଲି ଯାଉଛନ୍ତି, ମୋ ଭାଲି ଜଣେ ଦର୍ଶାନ ଅଧାପକଙ୍କ ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ~~କେନ୍ତ୍ରପାରିଷଦରେ~~ ଏହା ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳରେ ପକାଶ କରି

ପାଇଲିଟିକ୍ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଲେ । ପରେ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ପଣ୍ଡିତ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମିଶ୍ରଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ ଆଦେଶ ଦେଲେ ଯେ, “୧୯୪୦ ଜୁଲାଇ ମାସରେ ରେଭେନସା କଲେଜକୁ ବଦଳି କରି ବର୍ଷକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋ ଗଠିବିଧି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯିବ । ମୋ ବିବୁଦ୍ଧରେ ପୁନର୍ବାର ଗୁରୁତର ଅଭିଯୋଗ ହେଲେ ମୋତେ ତାକିରିବୁ ବରଖାସ୍ତ କରିବା ପ୍ରସ୍ତାବ ବିଚାର କରାଯାଇପାରେ ।” ଏହିଭଳି ଏକ ଆଦେଶ ମୋତେ ମିଳିଲା ଓ ବିନା ଗପ୍ତ ଖର୍ବରେ ମୋତେ ରେଭେନସା କଲେଜକୁ ବଦଳି କରାଗଲା । ମୁଁ ପୁଣି ପ୍ରଥମେ ଅଧାପକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିବା ସେହି ଜୁଲାଇ ୧୨ ତାରିଖ ଦିନ ରେଭେନସା କଲେଜରେ କାର୍ଯ୍ୟଭାର ଗ୍ରହଣ କଲି । ଏହିଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ମୋ ଜୀବନର ଅନ୍ୟ ଏକ ଅଧାଯ ।

ପୁଣି ଥରେ ରେଭେନସା କଲେଜରେ

୧୯୪୦ ଜୁଲାଇ ୧୨ ତାରିଖ ଦିନ ମୁଁ ରେଭେନସା କଲେଜରେ ଯୋଗ ଦେଲି । ସେତେବେଳକୁ ରେଭେନସା କଲେଜରେ ପୂରୀରେ ମୋ ଅଧିକ ଥିବା ତକ୍କର ଗୋଲକ ବିହାରୀ ବାନାର୍ଜୀ ରେଭେନସା କଲେଜର ଅଧିକ ଥାଆନ୍ତି । ୧୯୪୮ ପରୀକ୍ଷାବେଳେ ତାଙ୍କ ସହିତ ମୋର ମନୋମାଳିନ୍ୟ ହୋଇଥିଲା; ତେଣୁ କଲେଜରେ ଯୋଗ ଦେବା ମାତ୍ରକେ ମୁଁ ଛିର କରିନେଲି ଯେ ବର୍ଷକ ମଧ୍ୟରେ ମୋ ବିବୁଦ୍ଧରେ ପୁଣି ଗୁରୁତର ଅଭିଯୋଗ ହେବ ଓ ମୋତେ ବରଖାସ୍ତ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ବଢ଼ି ସତର୍ପଣରେ କାର୍ଯ୍ୟଭାର ଗ୍ରହଣ କଲି । ଦାୟିତ୍ବ ଗ୍ରହଣ କରି ପାରି ଅଧିକାରୀ ସମ୍ମାନ ଜଣାଇବା ଲାଗି ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରକୁ ପଶିଯିବା ମାତ୍ରକେ ସେ ଗୁରୁ ଶମ୍ଭାର ସ୍ଵରରେ କହିଲେ, “ଶ୍ରୀରାମ ! ତୁମେ ପୁଣି ଏଠିକି ଆସିଲ । ମୋର ଆଶା ଓ ବିଶ୍ୱାସ ଏଠାରେ ପୂର୍ବା କଲେଜର ପୁନର୍ବାଚି ହେବ ନାହିଁ ।” ଏକଥା ଶୁଣିବା ମାତ୍ରକେ ମୋର ଆଶଙ୍କା ଦ୍ୱିଗୁଣିତ ହେଲା ।

ରେଭେନସା କଲେଜରେ ସେତେବେଳକୁ ଅର୍ଥନୀତିରେ ସ୍ଥାତକୋରର ବିଭାଗ ଖୋଲିଥାଏ । ମୁଖ୍ୟ ଅଧାପକ ଥାଆନ୍ତି ତାଙ୍କ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଛାଡ଼ି ଭାରତ ବିଭାଜନ ହେବା ପରେ ଏଠାକୁ ପକାଇ ଅସିଥିବା ଅଧାପକ ତକ୍କର କୃଷ୍ଣ ବିନୋଦ ଶାହ, ରିଡ଼ର ଥାଆନ୍ତି ବର୍ଷେ ହେଲା ଉଳ୍ଳଙ୍ଘରୁ ଫେରିଥିବା ତକ୍କର ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର । ଆହୁରି ଜଣେ ବଜୀଯ ଅଧାପକ ଥାଆନ୍ତି, ତାଙ୍କ ନାମ ଅଧାପକ ଚିରତୋଷ ମୌତ୍ । ସେ ବି ତାଙ୍କ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପୂର୍ବତନ ଅଧାପକ । କେଜାଣି କାହିଁକି ଶାହା ଓ ତକ୍କର ମିଶ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସଦଭାବ ନଥାଏ । ତେଣୁ ୧୯୪୦ ନାମ ଲେଖାବେଳେ ତକ୍କର ଶାହା ତାଙ୍କ ପ୍ରଣାତ ନିୟମାବଳୀ ଅନୁସାରେ ବରଖାସ୍ତକାରୀଙ୍କ ନାମ ତାଙ୍କିବା କରିଦେବା ଲାଗି ମୋତେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ । କୁମାରୀ ନହିଁନୀ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ଶୈଳବାଳୀ କଲେଜକୁ ଅର୍ଥନୀତିରେ ଅନ୍ୟ ହରାଇ ସ୍ଥାତକୋରର ଗ୍ରେଣେଜରେ ଯୋଗଦେବାକୁ ପ୍ରାର୍ଥି ଥିଲେ । ସେହି କଲେଜକୁ କୁମାରୀ ନାମିମା ମିଶ୍ର ଓ ଶ୍ରୀମତୀ ପଦ୍ମଲାଲୀ ଦାଶ ଅର୍ଥନୀତି ଅନ୍ୟ ସହିତ ଉଚ୍ଚୀର୍ଷ ହୋଇ ନାମ ଲେଖାଇବାକୁ ଆସିଲେ । ତକ୍କର ମିଶ୍ର ନହିଁନୀର ନାମ ଲେଖା ବିଷ୍ୟରେ

ବିଭାଗୀୟ ମୁଖ୍ୟକୁ ନ କହି ଯେପରି ହେଲେ ତାକୁ ନାମ ଲେଖାଇ ଦେବାଳାଙ୍ଗ ମୋତେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ । ମୋଟରେ ୩୨ ଟି ମାତ୍ର ସିଟ୍ । ଅନେକ ନଥବା କୌଣସି ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀ ମନୋନାଚ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ମୁଁ ତଥ ଶାହାକୁ ଏକଥା ଜଣାଇବାରୁ ସେ ଅଧିକାରୀ ଦ୍ୱାରା ଅନୁମୋଦିତ ନିର୍ଦ୍ଦେଶାବଳୀ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଛାତ୍ର-ଛାତ୍ରୀ ଆସୁନାହାନ୍ତି ସେମାନଙ୍କକ ନାମ ମୁଁ ତାଙ୍କିବାରୁଙ୍କ କରିପାରିବି ନାହିଁ ବୋଲି ମୋତେ ଜଣାଇ ଦେଲେ । ତାଙ୍କିକା ବାହାରିବା ପରେ ଉକ୍ତର ମିଶ୍ର ମୋ ପ୍ରତି ଷ୍ଟବ୍ଧ ହେଲେ ଓ ମୁଁ ଜାଣିବାଣି ତାଙ୍କୁ ବଦନାମ କଲି ବୋଲି ସେ ଅଧିକାରୀ ନିକଟରେ ଅଭିଯୋଗ କଲେ । ମୁଁ ଭାବିଲି ମୋ ବରଖାସ୍ତ ହେବା ବେଳ ଆସିଗଲା କିନ୍ତୁ ମୁଁ ମୁହଁ କଷରେ ସ୍ଵୀକାର କରୁଛି ସେ ଉକ୍ତର ବାନାର୍ଜୀ ଜଣେ ଦେବୋପମ ବ୍ୟକ୍ତି ରୂପେ ପ୍ରମାଣିତ ହେଲେ । ସେ ମୋତେ ଉକ୍ତାର ସବୁକଥା ବୁଝିଲେ । ଶେଷରେ ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ କଲେ, ସେ ଉକ୍ତର ଶାହାକ୍ତାରୁ ମୋ ବିଷୟରେ ଖୁବ୍ ଭଲ ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ ପାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅନୁମୋଦିତ ନିର୍ଦ୍ଦେଶାବଳୀ ଅନୁସାରେ ନାମ ଲେଖା ହୋଇଥିବାରୁ ସେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ସମ୍ମ କହିଦେଲେ । ତେଣୁ ନନ୍ଦିନୀ ଓଡ଼ିଆ ସ୍ବାତନ୍ତ୍ରେ ଶ୍ରେଣୀରେ ନାମ ଲେଖାଇଲେ ।

“ଯାହାକୁ ରଖିବେ ଅନନ୍ତ କି କରିପାରେ ବକବନ୍ତ ।” ଉକ୍ତର ବାନାର୍ଜୀ ମୋ ବିଷୟରେ ଉକ୍ତର ଶାହା, ଉକ୍ତର କରୁଣାକର କର, ଅଧାପକ ଘନଶ୍ୟାମ ଦାଶ ଆଦି ବହୁ ବିଭାଗୀୟ ମୁଖ୍ୟଙ୍କଠାରୁ ବିବରଣୀ ସଂଗ୍ରହ କରିଥିଲେ ବୋଲି ମୁଁ ପରେ ଜାଣିଲି । ସମସ୍ତେ ମୋ ସପକ୍ଷରେ ମତ ଦେଇଥିଲେ । ବର୍ଷକପରେ ସରକାର ଅଧିକାରୀଙ୍କ ମୋ ବିଷୟରେ ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ ମଗାଇବାରୁ ସେ ଉକ୍ତକୋଟିର ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ ଦେଇ ମୋ ବରଖାସ୍ତ ହେବା ଆଶକାକୁ ଦୂରାଭୂତ କରାଇଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ଉକ୍ତର ବାନାର୍ଜୀଙ୍କ ନିକଟରେ କୃତଞ୍ଜ୍ଞ । ପୂରୀ କଲେଜ ପଟଣା ଲାଗି ସେ ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାକୁ ଚାହିଁଥିଲେ ମୁଁ ମୋ ଚାକିରି ହରାଇଆନ୍ତି, ତାହା ସେ କଲେ ନାହିଁ । ମୁଁ ତାଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଛି, ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ମହେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଧାନ ମୋ ବିରୁଦ୍ଧରେ କୌଣସି ପ୍ରତିକୂଳ ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ ନଦେବା ଲାଗି ତାଙ୍କୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଇଥିଲେ ।

ମୁଁ ୧୯୧ ଫେବୃଆରୀ ମାସରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଥର ବିବାହ କରିବାକୁ ବାଧ ହେଲି । ମୋର ପ୍ରଥମା ପଢ଼ୀ ବାତ ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ବିକୃତ ମହିଷ ହୋଇଯିବାରୁ ପାରିବାରିକ ଶାନ୍ତି ପାଇଁ ତା’ ଜୀବିଭାବସ୍ଥାରେ ପୁରୀର ଓକିଲ କାଳିକାଦେବୀ ସାହିର ଭଗବାନ ରଥକ ଦ୍ୱିତୀୟା କନ୍ୟା ଅନପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍କୁ ପୁରାରେ ଥିବା କେତେକଣ ବନ୍ଦୁକ ମନୋନୟନ ଅନୁସାରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ପଢ଼ୀରୂପେ ଗ୍ରହଣ କଲି । ମୋ ପ୍ରଥମା ପଢ଼ୀ ସୁମିତ୍ରା ୧୯୭୭ରେ ସ୍ଵର୍ଗାରୋହଣ କଲା । ସେ ମୋତେ ସରସ୍ଵତୀ ନାମୀ ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା ଦେଇଛି । ମୋ ପୁଅ ଶ୍ରୀମାନ୍ ସତ୍ୟପ୍ରକାଶ ଅନପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍କ ସନ୍ତାନ । ୧୯୪୧ରୁ ୧୯୭୭ ମଧ୍ୟରେ ବେଳେ ବେଳେ ମୋର ଉତ୍ସବ ପଢ଼ୀ ଏକତ୍ର ବାସ କରିଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ କୌଣସି ଅନ୍ତର୍ବିବାଦ ହୋଇନାହିଁ । ଠିକ୍ ସେହିପରି ମୋ କନ୍ୟା କେବେ ହେଲେ ଅନପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍କୁ ତା’ ସାବତ ମା’ ବୋଲି ଜାଣିବାର ଅବକାଶ ପାଇନାହିଁ ।

୧୯୪୧ ଜୁଲାଇ ମାସରେ ଯେଉଁ ଛାତ୍ର ଧର୍ମଘଟ ହେଲା ତାହାର୍ ମୋତେ ଅଧିକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସୁଦୂର କରିଦେଲା । ଓଡ଼ିଶା ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀଙ୍କ ମାସିକ ଦେୟ ବେତନକୁ ଟଙ୍କାଏ ଦୁଇଟଙ୍କା ଲୋଖାଏଁ ବଢ଼ାଇ ଦେଲେ । କଟକ ସହରରେ ଥିବା କଲେଜଗୁଡ଼ିକର ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀମାନେ ଏହାର ଘୋର ବିରୋଧ କଲେ । ଗୋଟିଏ ବିରାଟ ଛାତ୍ର ଆଯୋଳନ ତେବେ ଉଠିଲା । ରେନେନସା କଲେଜରେ ଧର୍ମଘଟ ହେଲା । ରେନେନସା କଲେଜ ହଜରେ ବିଧାନସଭାର ଅଧିବେଶନ ହେଉଥାଏ । ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀମାନେ ସେଯରେ ପିକେଟିଂ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ସେମାନେ ସାଧାରଣତଃ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ ଓ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ପଣ୍ଡିତ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ବିଧାନସଭା ଭିତରକୁ ଛାତ୍ର ନଥାନ୍ତି । କ୍ରମେ ବିଧାନସଭାର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ବନ୍ଦ ହେବାକୁ ବସିଲା । ଦିନେ କଂଗ୍ରେସ ଦଳର ଜଣେ ଟାଣୁଆ ସର୍ବ ବିକ୍ରୁ ପଞ୍ଜନାୟକ ବିଧାନସଭାରୁ ଆସି ଅଧିକ କୋଠରି ଭିତରକୁ ପଶିଯାଇ ଉଚ୍ଚ ସ୍ଵରରେ କହିଲେ, “ତୁମ କଲେଜରେ ଧର୍ମଘଟ ହୋଇ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀମାନେ ବିଧାନସଭାକୁ ଅଚଳ କରିଦେଲେଣି । ତୁମେ ସେମାନଙ୍କୁ ସମାଜି ପାରୁନ । ତୁମେ ଅଧିକ ନୁହେଁ । ଗୋଟିଏ କାଠଘୋଡ଼ା(Wooden Horse)” । ଅଧିକ ଏଥରେ ବିଶେଷ ଅପମାନିତ ବୋଧ କଲେ ଓ ଅଧାପକମାନଙ୍କୁ କହିଲେ ଯେ ସେ ଆଉ ଅଧିକ ହୋଇ ରହିବେ ନାହିଁ, ଉପରେ ଦେଇଦେବେ । ଏହା ଜାଣି ଅଧାପକମାନେ ମଧ୍ୟ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ସହିତ ଯୋଗ ଦେଲେ । ସମସ୍ତେ ଦାବୀ କଲେ, ବିକ୍ରୁ ପଞ୍ଜନାୟକ ସରକାରଙ୍କର କେହି ନୁହେଁ, ସେ କାହିଁକି ଆସି ଅଧିକ ନିଜ ଦସ୍ତର ଭିତରେ ଗାଲି ଦେଲେ ? ସମସ୍ତଙ୍କ ଦାବୀ ହେଲା ଯେ ବିକ୍ରୁ ପଞ୍ଜନାୟକ ସର୍ବସାଧାରଣରେ ଅଧିକ କ୍ଷମା ନ ମାଗିଲେ କଲେଜକୁ ଅଚଳ କରିଦିଆଯିବ । ବିଧାନସଭା ସର୍ବ ଓ ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ କ୍ଷମା ମାଗିବା ପାଇଁ ବିକ୍ରୁ ବାବୁଙ୍କୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ; କିନ୍ତୁ ସେ ଏହି ପରାମର୍ଶକୁ ଗ୍ରହଣ କଲେ ନାହିଁ । ଫଳରେ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀମାନେ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସହିତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରୀ ତଥା କଂଗ୍ରେସ ଦଳର ସର୍ବ୍ୟମାନଙ୍କୁ ବିଧାନସଭା ଭିତରକୁ ଛାତ୍ରଙ୍କିଲେ ନାହିଁ । ଅବସ୍ଥା କ୍ରମଶଃ ଅସମ୍ଭାବ ହେଲା । ଏହି ଆଯୋଳନରେ ନେହୁତି ନେଇଥିଲେ ଗୋବିଦ ଦାସ, ପ୍ରବାର ପାଲିତ, ରାଜେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦ ଦାସ, ନନ୍ଦିନୀ ଶତପଥୀ, ଶିବାଜୀ ପଞ୍ଜନାୟକ ଇତ୍ୟାଦି । ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ଏବେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବ୍ୟକ୍ତି ।

ସେତେବେଳକୁ କୁହାବୁହା ଗ୍ୟାସ ବାହରି ନଥାଏ । ପୁଲିସ୍ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଉପରେ ଲାଠି ମାଡ଼ କରିବାକୁ ମନ୍ତ୍ରୀ ତଥା କିଲ୍ଲା କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ଅନୁମତି ମାଗିଥାଅନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ଲାଠି ମାଡ଼ ହେଲେ ପିଲାମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ପାତିଯିବ ଓ ଧର୍ମଘଟ ବ୍ୟାପକର ହୋଇଯିବ ବୋଲି ଆଶଙ୍କା କରି ରାଜି ହେଉନଥାନ୍ତି । ଦିନେ ପରିଷ୍ଠିତି ଏପରି ହେଲା ଯେ ନନ୍ଦିନୀ ପାଣିଗ୍ରହୀଙ୍କ ନେହୁତରେ ଯେଉଁମାନେ ପିକେଟିଂ କରୁଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ହୋସ୍ ପାଇପରେ ଗରମ ପାଣି ଫୋପଢ଼ା ହେଲା । ତଥାପି ସେମାନେ ବିଧାନସଭା ପାଠକରୁ ଉଠିଲେ ନାହିଁ । ପୁଲିସ୍ ଜଣ କରି ଛାତ୍ର-ଛାତ୍ରୀଙ୍କ ଗୋଡ଼କୁ ଚାଣି ଘୋଷାରି ନେଉଥାଅନ୍ତି । ଏଣେ ଗରମ ପାଣି ପଡ଼ୁଥାଏ । ହଠାତ୍ ଖବର ରଚିଲା ଯେ ପୁଲିସର ଆକ୍ରମଣରେ ନନ୍ଦିନୀ ପାଣିଗ୍ରହୀ

ମରିଯାଇଛି ଓ ଅନ୍ୟ କେତେକଣ ବିଶେଷ ଆହତ ହୋଇଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ ତାତ୍ତ୍ଵରଖାନା ନେବା ପରିବର୍ତ୍ତ ପୁଲିସ୍ ନହିଁନୀର ଶବ ଓ ଆହତମାନଙ୍କୁ କୁଆଡ଼େ ନେଇଯାଇଛି । ଏ ଅତ୍ୟାଚାର ଦେଖି ଓ ସେ ବିଷ୍ୟରେ ଶୁଣି ଛାତ୍ର ଓ ଅଧ୍ୟାପକମାନେ ବିଧାନସଭା ଆଡ଼କୁ ଦୌଡ଼ିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଲାଠିମାଡ଼ ଆଗମ କରିବା ଲାଗି ପୁଲିସ୍କୁ କିଏ ଆଦେଶ ଦେଲା କେଜାଣି ସେମାନେ ବିଧାନସଭା ହତା ବାହାରକୁ ଆସି କଲେଜ ବାରଣ୍ଡା ଓ ପୂର୍ବ ଓ ପଣ୍ଡିମ ଛାତ୍ରବାସରେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଲାଠିରେ ପିଟିବାକୁ ଆଗମ କରିଦେଲେ । ଏତିକିବେଳେ ମୁଁ ଅଧ୍ୟାପକ ବିଧୁଭୂଷଣ ଦାସ ଓ ଅଧ୍ୟାପକ ପ୍ରପୁଲ୍ କୁମାର ପଢ଼ି ଯେଉଁଠାରେ ଠିଆ ହୋଇଥିଲୁ କେଜାଣି କାହିଁକି ଏସ.ପି. ଗୋକୁଳାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି ଲାଠି ଉଠାଇ ଆମଙ୍କୁ ପିଟିବାଲାଗି ସେହି ଆଡ଼କୁ ଦୌଡ଼ି ଆସିବାରୁ ଆମେ ଜୀବନ ବିକଳରେ ବାରଣ୍ଡା ଉପରେ ଚଢ଼ି ଅଧିକ ଅର୍ଥିଷ ଆହାର ଆଡ଼କୁ ଦୌଡ଼ିଲୁ । ଏହି ସମୟରେ ଲାଠିମାଡ଼ ଭୟରେ ଅଧିକ ଭିତରୁ ଅର୍ଥିଷ କବାଟ ବନ୍ଦ କରିଦେଲେ । ଆମେ ତାଙ୍କ ଅର୍ଥିଷ ଦୁଆର ମୁହଁରେ ଜଣକ ଉପରେ ଜଣେ ପଡ଼ିଗଲୁ । ଧୀରେପ୍ରନାଥ ବିଶ୍ୱାଳ କେଉଁଠି ରହି ଏକଥା ଦେଖିଲେ କେଜାଣି ସେ ଆମଙ୍କୁ ଆବୋରି ଆମ ଉପରେ ପଡ଼ିଗଲେ । ଫଳରେ ଆମେ ତିନିହଁଁରେ ରକ୍ଷା ପାଇଗଲୁ; କିନ୍ତୁ ଧୀରର ମୁଣ୍ଡ ଗୋକୁଳାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତିର ଲାଠି ମାଡ଼ରେ ପାଟିଗଲା । ଏପରି ଅନ୍ତା ଧୂନିଆ ଲାଠି ମାଡ଼ର ପ୍ରତିବାଦ ଜଣାଇବା ଲାଗି ଶିକ୍ଷକ ଓ ଛାତ୍ରମାନେ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ଡିରେକ୍ଟର ଶ୍ରୀ ମହେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଧାନଙ୍କ ବାସଗୃହକୁ ଶୋଭାୟାତ୍ରା କରି ଚାଲିଲେ । ଲାଠି ମାଡ଼ ସମାଦ ଡିରେକ୍ଟର ପାଇ ସାରିଥିଲେ ଓ ସରକାରଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରତିବାଦ ଜଣାଇବା ଲାଗି ନିଜେ ଘରୁ ବାହାରି ଅଧା ବାଟରେ ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ନେହୁଦରେ ଆମେ ଯାଇ ବିଧାନସଭା ପ୍ରକୋଷ୍ଟରେ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଆଗରେ ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିବାଦ ଜଣାଇଲୁ ଏବଂ ଅଯଥା ଲାଠିମାଡ଼ କରିଥିବା ଏସ.ପି. ଶ୍ରୀ ଗୋକୁଳାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରତି ତଦକ୍ଷଣାତ ଦଷ୍ଟବିଧାନ ନ ହେଲେ ଡିରେକ୍ଟର ଓ ଅଧିକାରୀ ସହିତ ସମବେତ ଅଧ୍ୟାପକମାନେ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ତଦକ୍ଷଣାତ ଉପରେ ଦେବେ ବୋଲି ଧମକାଇଲେ । ସେମାନେ ସବୁ କଥା ଶୁଣି ‘ବୁଝିବା ବୁଝିବା’ ବୋଲି କହିବାରୁ ଛାତ୍ରମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ଅକଥ୍ୟ ଭାଷାରେ ତିରିଥାର କଲେ । ଏଣେ ନହିଁନୀ ପାଣ୍ଟିରାହା ମରିଯାଇଥିବାରୁ ଶୋକସଭାର ଆୟୋଜନ ହେଲା । ପ୍ରକୃତରେ ସେ ମରିଛି କି ନାହିଁ ଓ ତା’ ଶବ ନ ଦେଖିଲେ ଏପରି ଶୋକସଭା କରିବା ଅନ୍ୟାୟ ହେବ ବୋଲି କେତେକଣ ଅଧ୍ୟାପକ କହିବାରୁ ତାତ୍ତ୍ଵରଖାନାକୁ ଯାଇ ତା’ ଶବକୁ ଦେଖିବା ଲାଗି ପ୍ରସାର ହେଲା । ପୁଲିସ୍ ଅନ୍ତା ଧୂନିଆ ଗିରିପ କରୁଥିବାରୁ କେହି ତାତ୍ତ୍ଵରଖାନାକୁ ଯିବାକୁ ମଞ୍ଜିଲେ ନାହିଁ । ମୁଁ ରାଣୀହାଟ ତେଲିସାହିରେ ରହୁଥାଏ । ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳକୁ ମୁଁ ବୁଲିବା ନାଁରେ ତାତ୍ତ୍ଵରଖାନା ଗଲି ଓ ନହିଁନୀକୁ ଜାବିତ ଅବସାରେ ଦେଖି ଆସିଲି । ସେ କିନ୍ତୁ ବିଶେଷ ଆହତ ହୋଇଥିଲା । ଶୋକସଭା ହେବାର ନୋହିଲା ।

ଦୁଇଦିନ ପରେ ଅଧିକାରୀ ନିକଟକୁ ପତ୍ର ଆସିଲା ଯେ ସେ ଆହତ ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କ ସମେତ ଅନ୍ୟ ଆଗ୍ରହୀ ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ସମ୍ମିଳନ ଆହ୍ଵାନ କରିବେ ଏବଂ ଉତ୍ସ ସମ୍ମିଳନୀରେ ଅଧିକ, ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ, ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ, ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ଏସ.ପି.

ଗୋକୁଳାନନ୍ଦ ମହାତ୍ମି ଉପର୍ଯ୍ୟତ ହେବେ । ଏହି ସମ୍ମିଳନୀରେ ସବୁକଥା ଆଲୋଚନା ହୋଇ ନିଷ୍ଠିତ ଗ୍ରୁହଣ କରାଯିବ । ଇତି ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ ଓ ଅଧାପକ ପ୍ରପ୍ରଳୟ କୁମାର ପଢ଼ି “ସମାଜ” ସମାଦକ ରାଧାନାଥ ରଥକୁ ସାକ୍ଷାତ କରି ବର୍ଷତ ଛାତ୍ରଦର ବେତନ ହାରକୁ କମାଇବାଲାଗି ପଢ଼ିତ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରଭାବ ପକାଇବା ଲାଗି ଅନୁରୋଧ କରି ଆସିଥିଲୁ । ସେ ବୋଧହୃଦୟ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସହିତ ଆଲୋଚନା ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଏସ.ୱ.ପି. ଗୋକୁଳାନନ୍ଦ ମହାତ୍ମି ହାତଯୋଡ଼ି କ୍ଷମା ମାଗନ୍ତି ବୋଲି ଦାବୀ ହେଲା । ଏତିକି ସରା ସମିତିରେ ମୁଁ ଟିକିଏ ଆଗରଳା । ତେଣୁ କାଠିଯୋଡ଼ା ଅଧିକ ଅଭିଯୋଗଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଏସ.ୱ.ପି. କୁ ଲାଠିମାଡ଼ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘଟଣା ଉଚ୍ଚ ସ୍ଵରରେ ଓ ପ୍ରଗଲ୍ଭ ଭାବରେ ଜଣାଇ ଇଂରେଜୀରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଭାବଶାକୀ ବୃଦ୍ଧତା ଦେଲି ।

ଅଧିକ ଆକୁଳରେ ଅଫିସ କବାଟ ବହ କରିନଥିଲେ, ସେ ମଧ୍ୟ ଲାଠିମାଡ଼ରେ ଆହତ ହୋଇଥାଆନ୍ତେ ବୋଲି କହି ଅଧିକ ପ୍ରତି ଅପମାନ ସମଗ୍ରୀ କଲେଇ ଅଧାପକ ମଣିକୀ ଓ ଛାତ୍ର-ସମାଜ ପ୍ରତି ଅପମାନ ବୋଲି ଦୃଢ଼ ସ୍ଵରରେ କହିଲି । ଏହି ବୃଦ୍ଧତାଟିରେ ଅଧିକ ଓ ଡିରେକ୍ଟର ଯେତିକି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଲେ, ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ସେହି ପରିମାଣରେ ପ୍ରଭାବିତ ହେଲେ । ଉତ୍ସମ ହାତଯୋଡ଼ି କ୍ଷମା ମାଗିଲେ; କିନ୍ତୁ ଆମର ଦାବୀ ଥିଲା ଏସ.ୱ.ପି. ଠିଆ ହୋଇ ହାତଯୋଡ଼ି କ୍ଷମା ମାଗିବେ । ତା' ନହେଲେ କୌଣସି କଥା ସମାଧାନ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ । ଶେଷରେ ତାହାର୍ହି ହେଲା । ସେ ଠିଆ ହୋଇ ହାତଯୋଡ଼ି କ୍ଷମା ମାଗିଲେ ଓ ଖୁବ୍ ଶାୟ୍ର କଟକରୁ ବଦଳି ହୋଇଯିବେ ବୋଲି ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଲେ । ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ ଜିତାପଟ ହେଲା ଯେତେବେଳେ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଘୋଷଣା କଲେ ଯେ, ଛାତ୍ରଦର ବେତନର ହାର ବୃଦ୍ଧି ପାଇବ ନାହିଁ । ଆଗରୁ ଯେତିକି ଥିଲା ସେତିକି ରହିଲା । ଉପର୍ଯ୍ୟତ ସରାସଦମାନଙ୍କୁ ଜକଣିଆ ଦେବାଲାଗି ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ପାଞ୍ଚଶତ ଟଙ୍କା ଦେଲେ । ସବୁକଥା ମଧ୍ୟରେ ସମାପ୍ତ ହୋଇଗଲା ।

ଏ ଘଟଣା ପରେ ମୋ ଭାଗ୍ୟରେ ସାମାନ୍ୟ ଉନ୍ନତି ଘଟିଲା । ବର୍ଷେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାପାଇଁ ସରକାରଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଥିଲା । ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ମହେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଧାନ ଅଧିକ ତଥା ଗୋଲକ ବିହାରୀ ବାନାର୍ଜୀଙ୍କଠାରୁ ମୋ ବିଷୟରେ ବିବରଣୀ ମଗାଇବାରୁ ସେ ପ୍ରଶଂସା କରି ଲେଖିଲେ ଓ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ମହୋଦୟ ସେଥିରେ ଏକମତ ହୋଇ ସରକାରଙ୍କୁ ଜଣାଇଥିଲେ । ୧୯୪୭ ନିର୍ବାଚନ ପରେ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ନୀଳମଣି ରାତ୍ରରାତ୍ରେ ଉପମନ୍ତ୍ରୀ ନିୟମିତ ହୋଇ ଘରୋଇ ବିଭାଗର ଦାୟିତ୍ୱରେ ରହିଲେ । ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ହୋଇଥିଲେ “ସମାଜ” ସମାଦକ ରାଧାନାଥ ରଥ । ପଣ୍ଡିତ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମିଶ୍ର ୧୯୪୭ରେ ଲୋକସରାନ୍ତେ ସର୍ବ୍ୟନିଧି ନିର୍ବାଚିତଦ ହୋଇ ରାଜ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳରୁ ଅବ୍ୟାହତି ନେଇ ପୁନର୍ବାର “ସମାଜ”ର ସମାଦକ ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କଲେ । ଦିନେ କଥା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ନୀଳମଣି ମୋତେ ପଚାରିଲେ-- “ମୁଁ ଚାକିରିରେ ପ୍ଲାଯ୍ ହେଲିଥି ନା ନାହିଁ । ମୁଁ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ଲାଯ୍ ହୋଇନାହିଁ ବୋଲି କହିବାରୁ ସେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ଆଗ୍ରହନ୍ତି ହୋଇ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ପଠାଇଥିବା ଭିତି କରି ମୋତେ

ଚାକିରିରେ ସ୍ଥାୟୀ କରାଇଦେଲେ; କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ ଯେ, ପ୍ରୋବେସନ ପରେ ମୋର ୧୯୪୭ରେ ସ୍ଥାୟୀ ହେବା କଥା ଥିବାରୁ ସେହିଦିନ ୦ାରୁ ୧୯୫୩ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୀଘ୍ୟ ଛାତ୍ର ବର୍ଷ କାଳ ମୋର ଯେଉଁ ବାର୍ଷିକ ବେତନ ବୃଦ୍ଧି ହୋଇଥାଆନ୍ତା ତାହା ହୋଇଛି ବୋଲି ଧରି ନେଇ ହିସାବ କରାଯିବ; କିନ୍ତୁ ସେ ବାବଦ ପିଛିଲା ପ୍ରାପ୍ୟ ଦରମା ମିଳିବ ନାହିଁ । ମୁଁ ଛାତ୍ର ବର୍ଷର ବର୍ଷତ ବେତନ ହରାଇଲି । ୧୯୪୭ ୦ାରୁ ମୁଁ ୭ ୧୪.୦୦ ଲେଖାଏଁ ମାସିକ ବେତନ ପାଉଥିଲି । ଚାକିରିରେ ସ୍ଥାୟୀ ହେବାପରେ ଛାତ୍ର ବର୍ଷର ବୃଦ୍ଧି ବେତନ ହିସାବ ହୋଇ ମୋର ଦରମା ୮ ୩୦.୦୦ ହେଲା ସିନା, କିନ୍ତୁ ଛାତ୍ର ବର୍ଷ ପାଇଁ ମୁଁ ବର୍ଷତ ହାରରେ ଯେଉଁ ବେତନ ପାଇଥାଆନ୍ତି ତାହା ମିଳିଲା ନାହିଁ । ଉଚ୍ଚ ପିଛିଲା ବେତନ ଦେଇଦେବା ପାଇଁ ମୁଁ ସରକାରଙ୍କୁ ଆବେଦନ କରିଥିଲି; କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ତାହାକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିଥିଲେ । ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖିତ ଯୋଗ୍ୟ ଯେ ୧୯୪୭ରେ ବିଲାତ ଯିବାଲାଗି ଦୂରଜଣ ଅର୍ଥନୀତି ଅଧାପକ ବନ୍ଦା ଯିବାର କଥା । ମୁଁ ଅନ୍ୟତମ ମନୋନୀତ ପ୍ରାର୍ଥିତ ଥିଲି କିନ୍ତୁ ଚାକିରିରେ ସ୍ଥାୟୀ ହୋଇ ନଥିବାରୁ ହୁଟି ପାଇବାଲାଗି ଯୋଗ୍ୟ ନଥିଲି । ତେଣୁ ୧୯୪୭ରେ ସ୍ଥାୟୀ ଅଧାପକ ଶ୍ରୀ ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର ଓ ୧୯୪୮ରେ ସ୍ଥାୟୀ କରାଯାଇଥିବା ଶ୍ରୀ ଦେବେନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ଯଥାକ୍ରମେ ଜଂଲଷ୍ଟ ଓ ଆମେରିକା ଗଲେ । ମୁଁ ଉଚ୍ଚ ସ୍ବ୍ୟାଗରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇଥିଲି ।

୧୯୪୦ ଜୁଲାଇ ମାସରେ ରେରେନ୍ଦ୍ରା କଲେଜରେ ଯୋଗଦେବା ମାତ୍ରକେ ମୁଁ ମନସ୍ତ କଲି, ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ହେଉନା କାହିଁକି ମୁଁ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ନିଷ୍ଠା ଉଦ୍ଦରୋପ ଯିବି ଏବଂ ଆବଶ୍ୟକ ପଢ଼ିଲେ ବି ସରକାରଙ୍କଠାରୁ ସାହାୟ୍ୟ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବି ନାହିଁ । ମୁଁ ପ୍ରଥମେ ଭାରତର କେତେଇଣ ସୁବିଧ୍ୟାତ ପୁଣିପତିକ ନିକଟକୁ ମୋ ଜୀବନ ବୁଝାନ୍ତ ଲେଖି ବିଲାତ ଯିବାଲାଗି ସାହାୟ୍ୟ ମାଗିଲି; କିନ୍ତୁ କୌଣସି ସାହାୟ୍ୟ ପାଇଲି ନାହିଁ । ବିଦେଶ ଯିବାର ଆଶା କ୍ରମେ ମରଇ ଆସିଲା । ୧୯୪୭ ଗ୍ରୀବ୍ରାତ ମୁଁ କଟକରେ ଥିଲି ଓ ବେଳେ ବେଳେ କଲେଜ ଅପିସକ୍ରମ ଯାଉଥିଲି । ଦିନେ କଲେଜର ସୁପରିଟେଣ୍ଡ୍ର ବ୍ରଜବନ୍ଦୁ ରଥ ମୋତେ କହିଲେ ଯେ ଉତ୍ତୋ-ଜମ୍ମାନୀ ସହଯୋଗ ଯୋଜନା ଅନୁସାରେ ରୁଚିନେଇ ଉଚ୍ଚତର ଶିକ୍ଷାଲାଗି ଜମ୍ମାନୀ ଯିବାଲାଗି ଗୋଟିଏ ଚିଠି ଆସିଛି । ମୁଁ ଚାହିଁଲେ ସେଥିପାଇଁ ଦରଖାସ୍ତ କରିପାରେ । ମନୋନୀତ ହେଲେ ମୋତେ ଅଧେରକ୍ଷା ଦେବାକୁ ପଢ଼ିବ । ବାକି ଅଧିକ ଜମ୍ମାନ ସରକାର ଯୋଗାଇ ଦେବେ । ମୁଁ ଯଦି ତାହେ ଦରଖାସ୍ତ ପାରମ ନେଇ ପୁରଣକରି ଅପିସରେ ଦାଖଳ କରିପାରେ । ଆଉ ଦୁଇଦିନ ମାତ୍ର ସମୟ ଥାଏ । ମୁଁ ଦରଖାସ୍ତ ପାରମ ଆଣି ତଦ୍ଦଶାବ୍ଦ ପୁରଣ କରି ତାକୁ ଦେଇଦେଲି ଓ ତାହା ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠାଗଲା । ୧୯୪୭ ମସିହା ସେପରେମ୍ବର ମାସରେ ସମ୍ବାଦ ଆସିଲା ଯେ, ମୁଁ ମନୋନୀତ ହୋଇଛି ଏବଂ ଜମ୍ମାନୀ ଯିବାଲାଗି ଆବଶ୍ୟକ ବଦୋବସ୍ତ କରି ପାସପୋର୍ଟ ଓ ରିସା ଯୋଗାତ୍ମକ କରିପାରେ । ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ଦୁଇବର୍ଷପାଇଁ ମୋ ଅଂଶ ଖର୍ଚ୍ଚ ବାବଦ ମାସକୁ ଅତେଜ ରହ ଚଙ୍ଗା ହିସାଦରେ ଛାନ୍ଦଜାର ଚଙ୍ଗା ଷେଟ୍ ନ୍ୟାକ୍‌ରେ ଦାଖଳ କରି ଦେଇଦେଶିକ ମୁହଁ ଆକାରରେ ତାହା । ନାତେ ବର୍ଷନ୍ତରେ ଦେବାଲାଗି ବଦୋବସ୍ତ

କରିପାରେ । ମୁଁ କିଛି ନ ଜାଣି ବିଶ୍ୟାତ ବଳ୍ନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଅଧ୍ୟନ କରିବା ଲାଗି ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲି ଏବଂ ତାହା ମଧ୍ୟ ଗୃହୀତ ହୋଇଥିଲା । ଏହାଶୁଣି ଦର୍ଶନ ବିଭାଗର ଅଧ୍ୟାପକ ମୋର ବନ୍ଧୁ ଗଣେଶ୍ୱର ମିଶ୍ର ଦୁଃଖ କରି କହିଲେ ଯେ, ମୁଁ ଯଦି ଆଗରୁ ବିଦେଶ ଚାଲିଯାଏ ସେ ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ ଆଉ ବିଦେଶ ଯାତ୍ରା କରିବା ଆଶା କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ସେ ମଧ୍ୟ ମୋ ପରି ୧୯୪୮ ରେ ମନୋନୀତ ହୋଇ ପାରିନିଥିଲେ, କାରଣ ତାଙ୍କ ଆଖି ଖୁବି ଖରାପ ଥିଲା ବୋଲି ତାତ୍ପର୍ୟମାନେ ତାଙ୍କ ପ୍ରାର୍ଥୀତରୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଧ୍ୟାପକ ରାଧାନାଥ ରଥ ମନୋନୀତ ହୋଇଥିଲେ ଓ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ପହଞ୍ଚି ସେ ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର ପରିବର୍ତ୍ତ ମନ୍ତ୍ରରେ ଉଚ୍ଚର ଉପାଧ୍ୟ ଲାଭ କରି ଫେରି ଆସିଥିଲେ । ତେଣୁ ମୋ ବିଦେଶ ଯାତ୍ରାକୁ ବର୍ଷେ ଗାନ୍ଧାରଦେଶ ତାଙ୍କ ପାଇଁ କିଛି ଗୋଟିଏ ବଦୋବସ୍ତ କରିବାଲାଗି ସେ ମୋତେ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ଖାଲି ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ ଅଳଗା ହୋଇଥାଆନ୍ତା । ସେ ନିରାଶ୍ୟମା ବୋଧକରି ବିଚଳ ହୋଇ କାନ୍ଦିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ମୁଁ ସେତେବେଳେ କୁକୁରିଆପଦାଠାରେ ମୋ ଘର ତିଆରି କରୁଥାଏ । ମୋ ବିଦେଶ ଯାତ୍ରା ବର୍ଷେ ବିଳମ୍ବିତ ହେଲେ ମୋର ସୁରିଧା ବୋଲି ବିଚାର କରି ଭାରତ ସରକାରଙ୍କୁ ବର୍ଷକ ପରେ ଜମ୍ମାନୀ ଯିବାଲାଗି ଆବେଦନ କଲି । ମୋ ଆବେଦନ ଗୃହୀତ ହେଲା । ତେଣୁ ୧୯୪୭ ବଦଳରେ ୧୯୪୮ରେ ଯିବାଲାଗି ମୋତେ ଅନୁମତି ମିଳିଲା ।

୧୯୪୮ରେ ଗଣେଶ୍ୱର ପରିବର୍ତ୍ତ ଦରିଆପରି ବୃରି ଯୋଜନା ଅନୁସାରେ ପ୍ରାର୍ଥୀପତ୍ର ଦାଖଲ କଲେ । ତାଙ୍କ ଛାତ୍ରଜୀବନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚଶ୍ରେଣୀ ଥିଲା । ତେଣୁ ୧୯୪୩ ଜୁଲାଇ ସୁରା ସେ ମନୋନୀତ ହୋଇଛନ୍ତି ବୋଲି ସମାଦ ମିଳିଲା । ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ଅଧେଚକା ପ୍ରାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଦେବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କର ଆଠହଜାର ଟଙ୍କା ଦରକାର ଥିଲା, କାରଣ ସେ ଲଣ୍ଠନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଯିବାଲାଗି ମନୋନୀତ ହୋଇଥିଲେ । ଦୁହଁ ଅର୍ଦ୍ଧକ ଟଙ୍କା ଦାଖଲ କରିବାଲାଗି ସାହାଯ୍ୟ ପାଇଁ ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କୁ ଆବେଦନ କଲା । ମୋର ତିନି ହଜାର ଶାତଶହ ପଚାଶ ଟଙ୍କା ଓ ଗଣେଶ୍ୱରର ପାଞ୍ଚହଜାର ଟଙ୍କା ଆବଶ୍ୟକ ଥିଲା । ଆମକୁ ସହଜରେ ଟଙ୍କା ମିଳିଯିବ ବୋଲି ଆମର ଧାରଣା ଥିଲା । ସେହି ଅନୁସାରେ ଦୁଇଜଣୟାକ ଦୁଇବର୍ଷ ସ୍କୁଟି ମାଗି ସରକାରଙ୍କୁ ଜଣାଇଦେଲୁ ଏବଂ ମୋ ଜାହାଜ ଟିକଟ ଓ ଗଣେଶ୍ୱରର ଉଡ଼ାଜାହାଜ ଟିକଟ ସେପୁଟେମ୍ବର ୨୮ ତାରିଖ ଦିନକୁ ହୋଇଛି ବୋଲି ମଧ୍ୟ ସରକାରଙ୍କୁ ସମାଦ ଦେଲୁ । ଆମେ ଦୁଇଜଣୟାକ ତ ମେଧାବୀ ଛାତ୍ର ଥିଲୁ, ତେଣୁ ଟଙ୍କା ମଞ୍ଚୁରୀ ହେବା ଓ ସ୍କୁଟି ପାଇବା ବିଷ୍ୟରେ ଆମର ସଦେହ ନ ଥିଲା ।

ଭାଗ୍ୟର ବିଭିନ୍ନମାତ୍ରା ଏଡ଼ିବା ସହଜସାଧ ନୁହଁ । ଆମେ ଯିବାକୁ ମାତ୍ର ଚାରିଦିନ ଥାଏ । ଉଧାରବୁରି ବିଭାଗର ଅନୁସତ୍ତିବ ମାଧବ ନନ୍ଦ ଆମକୁ ଜଣାଇଦେଲେ ଯେ ଟଙ୍କା ପାଇଁ ଆମ ଆବେଦନ ସରକାରଙ୍କରୁ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ ହୋଇଛି । ତାଙ୍କୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ସାକ୍ଷାତ୍ କରିବାରୁ ବିଭାଗୀୟ ସତ୍ତିବ ଉଚ୍ଚର ହରିବନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତି ଆମର ଶିକ୍ଷକ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ଓ ଆମ

ମେଧା ସହିତ ସ୍ଵପ୍ନରିଚିତ ଥିଲେ ହେଁ, ଆଉ ବିଦେଶରୁ ଶିକ୍ଷାପ୍ରାୟ ଅଧାପକଳର ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ, ତେଣୁ ଆମକୁ ସାହାୟ୍ୟ ମିଳି ପାରିବ ନାହିଁ ବୋଲି ସେ ରୋକ୍ତଠୋକ୍ତ ଜଣାଇଦେଲେ । ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖିତୀଯେ ଯେ ୧୯୪୪ ମସିହାରେ ମୁଁ ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ପରିସଂଖ୍ୟାନ ବିଭାଗର ଅଧିକାରୀ ନିଯୁତ ହୋଇ ବାଲେଶ୍ୱର ଯୋଗାଣ ବିଭାଗରୁ ଅବ୍ୟାହତି ନେଇ ଦ୍ୟାମିତ୍ତ ଗ୍ରହଣ କରିବାଲାଗି କଟକରେ ପହଞ୍ଚିବା ପରେ ବିକାଶ ବିଭାଗ ସତିବ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ମହାତ୍ମି ମୋତେ ଜଣାଇ ଦେଇଥିଲେ ଯେ, ତକ୍ତର ହରିବନ୍ଦୁ ମହାତ୍ମି ଦିନକ ଆଗରୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯୋଗଦେଇ ସାରିଆଥାନ୍ତି, ତେଣୁ ମୁଁ ଫେରିଯାଇ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ପୁନର୍ବାର ଯୋଗଦେଇଥିଲା । ସେହି ତକ୍ତର ମହାତ୍ମି ରଣବୁରୁଷ କର୍ତ୍ତାଥାର ଆମକୁ ମନାକରିଦେଲେ । ବହୁ କାନ୍ତୁତିମିନତି ପରେ ତା'ପର ଦିନ ଆଜିକାଳ ପୁରୁଣା ସତିବାଳୟ କୁହାୟାଉଥିବା କୋଠାରେ ତାଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଦସ୍ତରରେ ସାକ୍ଷାତ କରିବାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇ ସେ ପୁନର୍ବାର ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ନବକୃଷ୍ଣ ଶୌଭ୍ୟରୀଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଆଦେଶ ଆଣିବେ ବୋଲି ସଦୟ ସ୍ଵାକୃତି ଦେଲେ । ଆମେ ଦୁହଁ ମଧ୍ୟ ନବବାବୁଙ୍କୁ ଦେଖା କରିଥିଲୁ । ସେ ଆମ ଦରଖାସ୍ତ ନାମଙ୍କୁର ହୋଇଥିବା କଥା ଆବୋ ଜାଣିନାହାନ୍ତି ବୋଲି କହି ତକ୍ତର ମହାତ୍ମି ପାଇଲ ପଠାଇଲେ ସେ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ମଞ୍ଚୁର କରିଦେବେ ବୋଲି ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଲେ । ସେହିଦିନ ଟଙ୍କା ମଞ୍ଚୁର ହେଲା ଓ ମାଧ୍ୟବ ନନ୍ଦ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳ ସୁନ୍ଦା ଆମଙ୍କୁ ହୁକ୍ମମାନାମା ଦେଇଦେଲେ । ତା'ପର ଦିନ ସେଇବ୍ୟାଙ୍କରେ ଟଙ୍କା ଜମାଦେଇ କଲେଜକୁ ଫେରିଲୁ ।

ସେବିନ ହୋଇଥାଏ ସେଇମେର ୨୭ ତାରିଖ । ତା'ପର ଦିନ ପୁରୀ ଏକସପ୍ରେସରେ ଆମର କଲିକତା ଯିବା କଥା, କାରଣ ସେଠାରୁ ପାୟପୋର୍ଟ ମିଲିଟି । ଅଧିକ ତକ୍ତର ବାନାର୍ଜୀ ପରଦିନ ଆମକୁ ଅବ୍ୟାହତି ଦେବାକଥା କହିବାକୁ ଆମ ଛୁଟି ମଞ୍ଚୁର ହୋଇନାହିଁ ଓ ଆମକୁ ଅବ୍ୟାହତି ଦେବାଲାଗି ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ତକ୍ତର ବଳଭଦ୍ର ପ୍ରସାଦ ଆଦେଶ ଦେଇନାହାନ୍ତି ବୋଲି ସେ ଆମକୁ ଜଣାଇଦେଲେ ।

ଆମେ ଯାତ୍ରା ତାରିଖ ତାଙ୍କୁ ଦେଖାଇ ଦେବାରୁ ସେ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକଙ୍କୁ ଫୋନ କରି ଛୁଟି ମଞ୍ଚୁର ହେବା ପୂର୍ବରୁ ସେ ନିଜ ଦ୍ୟାମିତ୍ତରେ ଆମକୁ ଅବ୍ୟାହତି ଦେଉଛନ୍ତି ବୋଲି ଜଣାଇଦେଲେ । ତକ୍ତର ପ୍ରସାଦ ତାଙ୍କୁ ରୋକ୍ତଠୋକ୍ତ ମନାକରି ଦେଲେ; କିନ୍ତୁ ଅଧିକ ତା'ପର ଦିନ ଅବ୍ୟାହତି ନେବାଲାଗି ନିଜ ଦ୍ୟାମିତ୍ତରେ ଆମକୁ ଅନୁମତି ଦେଇଦେଲେ ଓ ବାରତା ବାଜିବା ମାତ୍ରକେ ଆମେ ଅବ୍ୟାହତି ନେଲୁ । ସେହି ୧୯୪୩ ସେଇମେର ୨୩ ତାରିଖ ଦିନ ପୁରୀ ଏକସପ୍ରେସରେ ଉତ୍ସବ କଲିକତା ଯାତ୍ରାକଳୁ ।

ଗଣେଶ୍ୱର ଆଗରୁ ତା' ପରିବାରକୁ ଗାଁରେ ଛାଡ଼ି ଆସିଥାଏ । ମୋତେ ବିଦ୍ୟା ଦେବାଲାଗି ମୋ ପିତାମାତ୍ରାଙ୍କ ସହିତ ପରିବାରର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସର୍ବ୍ୟମାନେ ସେସନରେ ଉପର୍ଯ୍ୟତ ଥିଲେ । ମୁଁ ଓ ଗଣେଶ୍ୱର କଲେଜର ଲୋକପ୍ରିୟ ଅଧାପକ ଥିଲୁ, ତେଣୁ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଛାତ୍ର ମଧ୍ୟ ଆମକୁ ବିଦ୍ୟା ଦେବାକୁ ଯାଇଥିଲେ । ସେଦିନର ବିଦ୍ୟାଯବେଳକର ସ୍ଥୁଟି ଏପର୍ୟୁକ୍ତ ଜାଗତ ହୋଇରହିଛି । ପରିବାରର କ୍ରମନରୋକ ଓ ଦୁଇବର୍ଷ ପର୍ୟୁକ୍ତ ବାହାରକୁ ଯାତ୍ରା ମୋତେ

ଆଯୋଜିତ କରୁଥାଏ । ବିଶେଷ ଉଦ୍ଦବେଳନର କାରଣ ଥିଲା ନିୟମାନ୍ତ୍ରସାରେ ମୋ ସମ୍ପର୍କିଗତ ଅଧିକାର ଓ ଜୀବନବାମା ପଲିସି ବିଦେଶ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ମୋର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀଙ୍କୁ ହସ୍ତାନ୍ତର କରିବାଲାଗି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଥିଲା ବୋଲି ମୁଁ ଏହାକୁ ମହ୍ୟର ଆଶକାରୁପେ ବିବେଚନା କରିଥିଲି । ନାହିଁ କୁହାମି ଛାଡ଼ି ଆମେ ଦୁହେଁ ସାଶ୍ଵତନରେ ବିଦ୍ୟାୟ ନେଇ ।

ତା'ପର ଦିନ କଲିକତା ଶୌରଜିଠାରେ ପାସପୋର୍ଟ ସଂଗ୍ରହ କରି ବିମ୍ବ ଯିବା ଲାଗି ବି.ଏନ.ଆର. ବିମ୍ବ ମେଲ ଧରିଲୁ । ଦୃଢ଼ୀୟ ଦିବସରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ବିମ୍ବ ଆମକୁ ହୁଆ । ହୁଆତେ ଯିବୁ ଜାଣି ନ ପାରି ବିମ୍ବର ମୁଖ୍ୟ ସେସନ ଭିକ୍ଷୁରିଆ ଚରମିନସ୍ ନିକଟରେ ଥିବା ଜଣେ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟକ୍ଷତାମାଙ୍କ ସିପି ହୋଇଲେରେ ରହିଲୁ । ମୋର 'ମାଲୋଯା' ନାମକ ଜାହାଜ ଚଢ଼ିବା କଥା । ସେହିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଗଣେଶ୍ୱରଲକ୍ଷ୍ମୀ ଯିବାଲାଗି ଉଡ଼ାଇହାଜ ଧରି । ପ୍ରଥମେ ବନ୍ଦରକୁ ଯାଇ ମୋ ଜିନିଷପତ୍ର ଜାହାଜରେ ଚଢ଼ାଇବାଲାଗି ବଦ୍ଧାବସ୍ଥ କରିଦେଲୁ । ଗଣେଶ୍ୱର ଜିଦ୍ବ କଳା ଯେ ମୁଁ ତାକୁ ସାନ୍ତାକୁଙ୍କ ବିମାନ ବନ୍ଦରରେ ଛାଡ଼ି ନ ଆସିଲେ ସେ ଉଡ଼ାଇହାଜ ଚଢ଼ି ଯାଇବ ନାହିଁ । ମୋର ଜଣେ ପୂରାତନ ବହୁ ନରେତ୍ରନାଥ ଭୂମ୍ବା ବିମ୍ବରେ ସପରିବାର ରହୁଥାଏ । ସେ କେଉଁଠାରୁ ସମ୍ବାଦ ପାଇ ଆମକୁ ତା' ପୂର୍ବଦିନ ନୈଶ ରୋକିରେ ଆପ୍ୟାଯିତ କରିଥିଲା । ତା' ଗାଡ଼ିରେ ସେ ଆମକୁ ନେଇ ବନ୍ଦର ଓ ବିମାନବନ୍ଦରରେ ପହଞ୍ଚାଇଦେଲା । ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଗଣେଶ୍ୱର ବିମାନ ଚଢ଼ିଲା । ମୁଁ ତାକୁ ଦୁଇଟାବେଳ ସୁନ୍ଦର ସେଠାରେ ଛାଡ଼ି ବନ୍ଦରକୁ ଫେରିଲି ଓ ଠିକ୍ ଅପରାହ୍ନ ଚାରିଟାବେଳେ ମୋ ଜାହାଜ ମାର୍ଗେଲିସ ଅଭିମୁଖେ ଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ କଲା । ଗଣେଶ୍ୱର ସେପେକ୍ଷର ୨୯ ତାରିଖ ଦିନ ଲକ୍ଷଣରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ମୁଁ ଚରଦ ଦିନ ପରେ ଅକ୍ରୋବର ୧୨ ତାରିଖ ଦିନ ମାର୍ଗେଲିସ ବନ୍ଦରରେ ଓହ୍ଲେଇଲି । ଜାହାଜରେ ଯିବାକୁ ଏତିକି ସ୍ବିଧିଧା ହେଲା ଯେ ମୁଁ ଯାତ୍ରା ପଥରେ ଏତେବେଳ ବନ୍ଦର, ସୁଏଇ୍ କେନାଲ ଓ ଏହାର ଖୋଦକ ପର୍ତ୍ତନାଟ୍-ଟି ଲେସେପ୍ସକ ମୂର୍ଖ ଏବଂ ପୋର୍ଟ ସମ୍ବାଦ ବନ୍ଦର ଦେଖି ପାରିଲି । ଜାହାଜ ପୋର୍ଟ ସମ୍ବାଦରେ ପୂରା ୨୪ ଘଣ୍ଟା ଅଟକିବାରୁ ମୁଁ କାଖରୋ ଯାଇ ପିରାମିଡ଼ ଦେଖିବାର ସ୍ଵିଧିଧା ପାଇଲି । ମାର୍ଗେଲିସରେ ପହଞ୍ଚିଲି ଅକ୍ରୋବର ୧୨ ତାରିଖ ସକାଳ ଛାଇଟାବେଳେ ।

ଅଧିକ ତକ୍କର ଶୋଇକ ବିହାରୀ ବାନାର୍ଜୀ ଆମ ପ୍ରତି ସଦୟ ହୋଇ ନଥିଲେ ଆମେ ଯିବାଲାଗି କମ ଅସୁବିଧା ଭୋଗ କରି ନଥାନ୍ତୁ । ତାଙ୍କ ଦୃଢ଼ତା ଲାଗି ଆମେ ଅବ୍ୟାହତି ନେଇ ପାରିଲୁ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦରେ ଆମେ ଦୁହେଁ ତାଙ୍କ ପାଦଧୂଳି ନେବାକୁ ନର୍ଜି ପଡ଼ିବାରୁ ସେ ଆମ ହୁହିଛୁ କୁଷାଇରି ବଜାଲାରେ କହିଲେ, “ଏହା ବୋଧହୂଏ ଦୁମ୍ବମାନଙ୍କ ସହିତ ମୋର ଶେଷ ଦେଖା । ମୋ ରତ୍ନଚାପ ଏତେ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଛି ଯେ ମୁଁ ଯେ କୌଣସି ଦିନ ହୃଦୟମନ୍ତ୍ରିଯା ବନ୍ଦ ହେବା ଯୋଗୁ ମରିଯାଇପାରେ ।” ସତକୁ ସତ ରତ୍ନଚାପଜିତ ରୋଗ ଯୋଗୁ ସେ ସେହିବର୍ଷ ତିସେମର ପହିଲାକୁ ଛୁଟି ନେଇଗଲେ । ମୁଁ ବଳିନ୍ଦରେ ସମ୍ବାଦ ପାଇଲି ଯେ ଅଛଦିନ ପରେ ତାଙ୍କର ପରଳୋକ ହୋଇଗଲା । ମୁଁ ଫେରିଆସିବା ବେଳକୁ ରେଭେନସା କଲେଇର ଅଧିକ ଥିଲେ ବାମା ଚରଣ ଦାସ । ସେତେବେଳକୁ ତକ୍କର ବାନାର୍ଜୀ ବଞ୍ଚିଥିଲେ ସେ କାହିଁକି ନିର୍ଦ୍ଦେଶକଙ୍କ

ବିନାନ୍ତମଟିରେ ଆମକୁ ଅବ୍ୟାହତି ଦେଲେ ଗୋଲି ତକ୍କର ବଳଭତ୍ର ପ୍ରସାଦ ନିଷ୍ଠା ତାଙ୍କୁ ହଜରାଣ କରିଆଆନ୍ତେ, କାହିଁକି ନା ତକ୍କର ବଳଭତ୍ର ପ୍ରସାଦ ତାଙ୍କଠାରୁ ଚକିରିରେ ପୂରୁଷା ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ରେତେନସା କଲେଜର ଅଧ୍ୟ ହୋଇ ପାରିନଥିଲେ । ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ହେବାଲାଗି ତକ୍କର ବାନାର୍ଜୀଙ୍କର ହକ୍ ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ତକ୍କର ପ୍ରସାଦ ସେକାଳର ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ତକ୍କର ରାଜେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦଙ୍କ ସମ୍ରକ୍ଷୀୟ ଥିବାକୁ ଡିଶା ସରକାର ତକ୍କର ବାନାର୍ଜୀଙ୍କୁ ଉପେକ୍ଷା କରି ତାଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ନିୟୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ସେକାଳର ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ରାଧାନାଥ ରଥ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଙ୍କ ମିଶ୍ରଙ୍କ ସହିତ ଯେଉଁ ଆଲୋଚନା କରିଥିଲେ ତାହା ମୁଁ ଗୋଦାବରୀଙ୍କ ବାହୁଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଶୁଣିଛି । କେବଳ ଏଇଥୁ ଯୋଗୁ ତକ୍କର ବାନାର୍ଜୀ ଓ ତକ୍କର ପ୍ରସାଦଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସବାସବିଦା ଅବୁଝାମଣା ସୃଷ୍ଟି ହେଉଥିଲା ।

ବିଦେଶରେ ଷୋହଳମାସ

ଭାରତ ସରକାର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଥିଲେ ଯେ, ତାଙ୍କ ତରଫରୁ ବିମେର ‘ଗୋଭାନ ଏଜେନ୍ସିର’ ନାମକ ଏକ ପରିତ୍ରମଣ ସଂସ୍ଥା ମୋ ପାଇଁ ଏବଂ ‘ଜିନ୍ନା ଓ କମାନ୍’ ନାମକ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ସଂସ୍ଥା ଗଣେଶ୍ଵର ମିଶ୍ରଙ୍କ ପାଇଁ ସର୍ବବିଧ ତ୍ରମଣ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବେ । ଏହି ପରିତ୍ରମଣ ସଂସ୍ଥା ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଅତି ଉପାଦେୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ । ନିଜକୁ ସେମାନଙ୍କ ଜିମା କରିଦେଲେ ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱରେ କୌଣସି ଘାନରେ କିଛି ଅସୁବିଧା ହୁଏନାହିଁ । ଗନ୍ଧବ୍ୟ ପ୍ଲାନମାନଙ୍କରେ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧି ଥାଆନ୍ତି । ଏହି ପ୍ରତିନିଧିମାନେ ତ୍ରମଣକାରୀଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଘାନରେ ଅଭ୍ୟେନା କରି ରେଳ ବା ବସ ଟିକେର, ରହଣି ଘାନ, ବିଦେଶୀ ମୁଦ୍ରା ସଂଗ୍ରହ ଆଦି ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସହାୟତା କରନ୍ତି । କୌଣସି ତ୍ରମଣକାରୀ କୌଣସି ଘାନରେ ଅଧିକ ସାହାଯ୍ୟ ଲୋଡ଼ିଲେ ସେଥିପାଇଁ ଅତିରିକ୍ତ ପାରିଶ୍ରମିକ ଦେବାକୁ ପଡ଼େ । ଆମ ପରିତ୍ରମଣ ସଂସ୍ଥା ଗୋଟିଏ ଲୋଖାଏଁ ଯାତ୍ରାସୂଚୀ ପହଞ୍ଚିବା ଘାନରେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧିଙ୍କ ନାମ ଓ ପରିଚୟ ସୂଚନା ଆଦି ସବୁ ଯୋଗାଇ ଦେଇଥିଲେ ଏବଂ ମୋ ପାଇଁ ଜର୍ମାନୀର ଭିସା ବା ପ୍ରବେଶ ଅନୁମତି ପତ୍ର ବି କରାଇଦେଲେ । ବିମେରିତ ଜର୍ମାନୀ କନ୍ସ୍ଯୁଲେଟ୍‌ରେ କେତେ ଶାସ୍ତ୍ର ଓ କିପରି ଭାବୁତା ସହକାରେ ଭିସା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଗଲା, ତାହା ମୋତେ ମୁଗଧ କରିଥିଲା, କାରଣ କୌଣସି ଭାରତୀୟ ଦସ୍ତଖତରେ ଏଭଳି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅନୁଭବ କରି ହୁଏନାହିଁ । ଭିସା ଦେଉଥିବା ଜର୍ମାନ ମହିଳାଟି ସ୍ବତ୍ରପ୍ରଭୁର ହୋଇ ମୋତେ ଜର୍ମାନୀ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟଗୁଡ଼ିକ ବିଷୟରେ ଗୋଟିଏ ବିବରଣୀ ପୁଣିକା ମଧ୍ୟ ଧରାଇଦେଲେ ।

ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୨୮ ତାରିଖ ଦିନ ମୋ ଜାହାଜ ମାଲୋଯା ଭାରତ ଛାଡ଼ିଲା । ଅକ୍ଷୋବର ୨ ତାରିଖ ଦିନ ଗାନ୍ଧି ଜୟନ୍ତୀ ଚାରିଆଡ଼େ ପାଲିତ ହୁଏ । ଏହି ଜାହାଜଟି ପି.ଆଷ.ଓ. ବା ଫେନିମ୍ସୁଲାର ଓ ଓରିଏଷାଲ ନାମକ ଗୋଟିଏ ଇଂରେଜ ଜାହାଜ କମାନୀର । ଏହି ଜାହାଜରେ ୧୯୩୧ରେ ମହାମାରାତ୍ରୀ, ପଣ୍ଡିତ ମଦନ ମୋହନ ମାଲବ୍ୟ ଓ ଶ୍ରୀମତୀ

ସରୋଜିନୀ ନାଇତୁ ଦିତୀୟ ଗୋଲ ଚେତୁଳ ବୈଠକକୁ ଯାଉଥିଲେ ବୋଲି ଜାହାଜର କ୍ୟାପଟେନ୍ କହିଲେ । ସେତେବେଳେ ସେ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଜାହାଜରେ ଅଧିକରଣ ନାବିକରୁପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଏହା ଥିଲା ଉତ୍ତର ଜାହାଜର ଶେଷ ଯାତ୍ରା । ଏହି ଯାତ୍ରା ସମୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ଜାହାଜଟିକୁ ଚିଲବରା ଜାହାଜ ନିର୍ମାଣ କେନ୍ଦ୍ରରେ ଭାଙ୍ଗି ଦିଆଯିବ । ଏହି ଜାହାଜରେ ମୁଖ୍ୟତଃ ଅଷ୍ଟୁଲିଆର ଅଧିବାସୀ ଓ ଭାରତୀୟମାନେ ଯାଉଥାଆନ୍ତି, କାରଣ ଜାହାଜଟି ଅଷ୍ଟୁଲିଆର ସିଦ୍ଧିନୀଠାରୁ ଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲା ଓ ବିମ୍ବ ଦେଇ ଜିତରପୁଲ ଯାଉଥିଲା । ମୋ ସହିତ ଆମ ଓଡ଼ିଶାର ବାରିଷ୍ଟର ବିଜୟ କୁମାର ବେହୁରା ସେହି ଜାହାଜରେ ବିଲାତ ଯାଉଥିଲେ । ରେତେନ୍ଦ୍ରସା କଲେଜରେ ବିଜୟ ମୋର ପ୍ରତ୍ୟେଷ ଛାତ୍ର । ଓଡ଼ିଆ କହିବାପାଇଁ ଜଣେ ପରିଚିତ ଯାତ୍ରା ମିନିୟିବାରୁ ଯାତ୍ରାଟି ଅସ୍ତ୍ରାଦିକର ମନେ ହେଲାନାହିଁ । ଆମେ କେତେକଣ ଭାରତୀୟ ବିଶ୍ଵାମ କଷରେ ଆଲୋଚନା କରୁ କରୁ ଗାନ୍ଧିଜୟତ୍ତା ପାଳନ କରିବାକୁ ଛାଇ କଲୁ । ଅକ୍ଷୋବର ତିନି ତାରିଖଦିନ ଜାହାଜ ଏତେନରେ ପହଞ୍ଚିବା କଥା । ତେଣୁ ଛଳ ଭାଗରେ ପାଦଦେବା ଉନ୍ନାଦନା ଯୋଗୁଁ ଗାନ୍ଧିଜୟତ୍ତା ଉତ୍ସବଟି ଆନନ୍ଦ ଉଲ୍ଲାସ ସହକାରେ ପାଲିତ ହେଲା । ନିଜେ କ୍ୟାପଟେନ୍ ମଧ୍ୟ ଏହି ଉତ୍ସବରେ ଅଧ୍ୟକ୍ଷତା କଲେ ଓ ଜାହାଜ ତରଫରୁ ସବୁ ସ୍ବିଧିଧା ଯୋଗାଇ ଦିଆଗଲା । ଆମ ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷାକରି କ୍ୟାପଟେନ୍ ସେଦିନ ଜାହାଜରେ ମଦବିକ୍ରି ବନ୍ଦ କରିଦେଲେ । ମୁଁ ଗୋଟିଏ ବକ୍ଷୁତା ଦେଇ ଜାହାଜରେ ପରିଚିତ ହୋଇଗଲି । ବିଶେଷତଃ ଅଷ୍ଟୁଲିଆର ଅଧିବାସୀମାନେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଶୁଣି ଚମଦକୁତ ହୋଇଗଲେ । ଅକ୍ଷୋବର ଦୁଇରୁ ଅକ୍ଷୋବର ବାର ତାରିଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜାହାଜରେ ମୋ ବନ୍ଦୁଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅତିରିକ୍ତ ଭାବେ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଲା ।

ଏତେନ୍ ବନ୍ଦର ଇଂରେଜମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ଗୋଟିଏ ରାଜକୀୟ ଉପନିବେଶ । ଆମେ ଏତେନ୍ ଭାରତର ବିମ୍ବ ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁତ ଥିଲା । ସେଠାରେ ବିମ୍ବ ସରକାର ଶାସନ କରୁଥିଲେ । ୧୯୩୭ ଠାରୁ ତାହା ଭାରତରୁ ଅଳଗା ହୋଇଯାଇଛି । ଏତେନ୍ ବନ୍ଦରରେ ଆରବିମାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଭାରତୀୟ ଅଧିବାସୀ ଅଛନ୍ତି । ସେଠାରେ ସବୁପ୍ରକାର ଭାରତୀୟ ପଦାର୍ଥ ମିଳେ । ବନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ମୁଁ ସେଠାରୁ କେତୋଟି ତବା ତରକାରି ମସଲା କିଣିଲି । ସେଠାରେ ଝିଲପାନ ମିଳେ । ମୁଁ କେତୋଟେ ଗୋଟିଏ ଝିଲପାନ ଓ ପାଞ୍ଚଶହ ଗୋଟାପାନ କିଣିନେଲି, କାରଣ ମୋ ପାଖରେ ଗୁଆ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପାନ ମସଲା ଥିଲା । ଏତେନ୍ରେ ବୁଲାବୁଲି କରିସାରିବା ପରେ ଜାହାଜ ଚାଲିଲା ଓ ଆମେ ଲୋହିତ ସାଗରରେ ପ୍ରବେଶ କଲୁ । ଅତେଜ ଦିନ ପରେ ସ୍ଵାଏଇ କେନାଳ ପଡ଼ିଲା । ଅନୁମତି ନ ମିଳିଲେ କୌଣସି ଜାହାଜ ସୁଅଜରେ ପ୍ରବେଶ କରି ପାରିବ ନାହିଁ । ଜାହାଜମାନେ କେନାଳ ଆରମ୍ଭ ହେଉଥିବା ଘାନରେ ଲଙ୍ଘର ପକାଇ ଅପେକ୍ଷା କରନ୍ତି । ମିଶର ସରକାର ଓ କେନାଳ ପ୍ରକାଶନ ପକ୍ଷରୁ ପ୍ରତିନିଧିମାନେ ନିଜ ପ୍ରାୟ୍ୟ ଅସ୍ତ୍ରି କରି ସାରି ଜାହାଜମାନଙ୍କୁ ବାଟ ଦେଖାଇ ନେବାଲାଗି ପାଇଲଟ ଯୋଗାନ୍ତି । କୌଣସି ପୋଲ ଉପରେ ଗାଡ଼ିଯିବାପରି ଆସୁଥିବା ଜାହାଜମାନେ

ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଥାଆନ୍ତି ଓ ସୁଏଜ ବନ୍ଦରଠାରୁ ଯାଉଥିବା ଜାହାଜ ଗୁଡ଼ିକୁ ବାଟ ଛାଡ଼ିଦିଅନ୍ତି । ଆମେ ତାରିଗୋଟି ଜାହାଜ ଏକତ୍ର କଲୁ । ସୁଏଜ କେନାଙ୍କଟି ଠିକ୍ ତାଳଦଣୀ କେନାଳ ପରି । ଦୁଇ ପାଖରେ ଲୋକ ଠିଆ ହୋଇ ଚିକ୍କାର କରୁଥାଆନ୍ତି । ବାଁ ପାଖରେ ମିଶରୀୟମାନେ ଓ ତାହାଣ ପାଖରେ ଆରବମାନେ ପରସର ଶୋଧାଶୋଧ ହେଉଥାଆନ୍ତି ଏବଂ ଜାହାଜ ଉପରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ପତାକା ଜରନିଯନ ଜ୍ୟାକ ଉଡୁଥିବାରୁ ମିଶରୀୟମାନେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ ତିରସାର କରୁଥାଆନ୍ତି । ସୁଏଜ କେନାଳ ପାରିହେବାଲାଗି ପ୍ରାୟ ଗୋଟିଏ ଦିନ ଲାଗିଲା । ତା'ପର ଦିନ ପୋଟ ସମ୍ବଦ ବା ସମ୍ବଦବସରରେ ଜାହାଜ ଲଙ୍ଘର ପକାଇଲା ଓ ସେଠାରେ ଆମେ ଗୋଟିଏ ଦିନ ରହିଲୁ ।

କ୍ୟାପ୍ଟନେ ଜଣାଇଦେଲେ ଯେ ସମ୍ବଦ ବନ୍ଦର ଛାଡ଼ିବା ପରେ ଜାହାଜ ଭୂମଧ୍ୟସାଗରରେ ପ୍ରବେଶ କରିବ । ମାର୍ଗେଲିସ ପୂର୍ବରୁ ଆଉ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଲଙ୍ଘର ପକାଇବ ନାହିଁ । ଭୂମଧ୍ୟସାଗରରେ ସାଗରିକ କୁର ହୁଏ । ତେଣୁ ଯାତ୍ରୀମାନେ ସାବଧାନ ରହିବା ଉଚିତ । ଏହି ସାମୁଦ୍ରକ କୁରକୁ ଏଡ଼େଇ ଦେବାଲାଗି ଏକ ପ୍ରକାର ବଚ୍ଚିକା ମିଳେ । ସେଥିରୁ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ସକାଳେ ଖାଇଦେଲେ କୁରର ଉରାପ ବିଶେଷ ବଡ଼େ ନାହିଁ । ମୋତେ ଗୋଟିଏ ଦିନ କୁର ହୋଇଥିଲା । ଜାହାଜରେ ଗୋଟିଏ ସୁବିଧା ଥାଏ ଯେ କେଉଁଦିନ କେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଜାହାଜ ପହଞ୍ଚିବ, ଜାହାଜ କେଉଁବାଟ ଦେଇ କେତେ ବେଗରେ ଯାଉଛି, ଜାହାଜକୁ କେଉଁ କର୍ତ୍ତା ଅଞ୍ଚଳ ଦେଖାଯିବ ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟରେ ଘନ ଘନ ସୂଚନା ଦିଆଯାଉଥାଏ । ତେଣୁ ଜାହାଜ ଯାତ୍ରା ବିରତିକର ନ ହୋଇ ଚିରାକର୍ଷକ ହୁଏ ।

ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ କୌତୁକଲୋଦ୍ୟୀପକ କଥା ନକହିଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ଜଣେ ଅଷ୍ଟେଳୀୟ ସାତଜଣ ଝିଅଙ୍କୁ ଇଂଲଣ୍ଡକୁ ନେଉଥାଆନ୍ତି । ଦିନେ ବିଶ୍ରାମ କଷରେ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ପଚାରିଲି--“ଏ ଝିଅମାନେ କ'ଣ ଆପଣଙ୍କର ?” ସେ କହିଲେ--“ତାଙ୍କର ଦୁଇଟି ଝିଅ । ବାକି ପାଞ୍ଚଜଣ ତାଙ୍କ ସହରର ।” ସେମାନେ ବିବାହ କରିବାଲାଗି ଇଂଲଣ୍ଡ ଯାଉଥାଆନ୍ତି । ଆମ ଓଡ଼ିଶାର ବଜୀୟମାନେ ପଣ୍ଡିମବଜରେ ବନ୍ଦୁ ବାନ୍ଧିବା ପରି ଓ ଭାରତର ଆଜଳୋଇଟିଆନମାନେ ଇଂଲଣ୍ଡ ସହିତ ବନ୍ଦୁ ବାନ୍ଧିବା ପରି, ଅଷ୍ଟେଳୀଆନମାନେ ପ୍ରାଚୀନ ଇଂଲଣ୍ଡର ଅଧିକାସୀ ହୋଇଥିବାରୁ ସେମାନେ ନିଜ ଝିଅମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ବର ଖୋଜନ୍ତି । ଏହି ଉଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରାୟ ପଚାଶ ଜଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଷ୍ଟେଳିଆ ଯୁବତୀ ସେହି ଜାହାଜରେ ଇଂଲଣ୍ଡକୁ ଯାଉଥାଆନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ପୋଷାକ ପରିଛିଦ, ସାଧାରଣ ଆଦାର ବ୍ୟବହାର ଓ ଜାହାଜରେ ଥିବା ଇଂରେଜ ଯୁବକମାନଙ୍କ ସହିତ ବନ୍ଦୁତା କରିବାଲାଗି ଖୋଲାଖୋଲି ଆଗ୍ରହ ଯେ କୌଣସି ଭାରତୀୟ ଯାତ୍ରୀଙ୍କୁ ଆଣ୍ଟିଯାନ୍ତି କରେ ।

୧୯୫୩ ଅକ୍ଟୋବର ୧୨ ତାରିଖ ସକାଳେ ମୁଁ ଜାହାଜରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଉତ୍ତରେପ ମହାଦେଶରେ ପାଦ ପକାଇଲି । ଜାହାଜ ମାର୍ଗେଲିସ ବନ୍ଦରରେ ଲଙ୍ଘର ପକାଇଲା । ବନ୍ଦର ଭିତରକୁ ଜାହାଜ ପ୍ରବେଶ କରିବାବେଳେ ମୋର ହିନ୍ଦୁ ମହାସରା ନେତା ବିନାୟକ ଦାମୋଦର

ସରକାରଙ୍କ କଥା ମନେପଡ଼ିଲା । ସରକାରଙ୍କୁ ଇଂରେଜମାନେ ବୟୀ କରି ଭାରତକୁ ନେଉଥିବାବେଳେ ସେ ବଦରରେ ଅଛି ଦୂରରୁ ଜାହାଜରୁ ସମ୍ବୁଦ୍ଧକୁ ତେଣୁପଢ଼ି ପହଞ୍ଚି ପହଞ୍ଚିର ମାର୍ଗେଲିଏ ବଦରରେ ପହଞ୍ଚିଗଲେ । ଫରାସୀ ସରକାର ତାଙ୍କୁ ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟର୍ଣ୍ଣ କଲେ ନାହିଁ, କାରଣ ଫରାସୀ ଅଞ୍ଚଳରୁ ତାଙ୍କୁ ଗିରଫ୍ତ କରିବାଲାଗି ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କର କ୍ଷମତା ନଥିଲା । ପରେ ଏହି ପ୍ରସବ ଅନ୍ତର୍ଗତିକ ନ୍ୟାୟାଳୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଇଥିଲା । ଶେଷରେ ସବରକର ଗିରଫ୍ତ ହୋଇ ଆଖାମାନ ଦ୍ୱୀପର ପୋର୍ଟବ୍ଲେୟାରଠାରୁ ଥିବା ସେକ୍ଲୁଜାର ବୟାଶାଳାରେ ନିବାସିତ ହୋଇ ରହିଲେ । ଏହାକୁ ଭାରତରେ କଳାପାଣି ପାରହେବା ବା ଦ୍ୱୀପାତ୍ରର ଦଣ୍ଡ ଭୋଗିବା କୁହାଯାଏ ।

ମାର୍ଗେଲିଏ ବଦରରେ ଆମେ ପ୍ରାୟ ଚକିଷ ଜଣ ଯାତ୍ରା ଓହ୍ଲାଇଲୁ । ବିଭିନ୍ନ ଯାତ୍ରୀଙ୍କର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଗତବ୍ୟ ଘାନ ଥାଏ । ମୁଁ ରେଳରେ ଜର୍ମାନୀର ପ୍ରାକପୋର୍ଟକୁ ଯିବି ଓ ସେଠାରୁ ଉଡ଼ାଇହାଜରେ ବଳ୍କନ ଯିବି ବୋଲି ଘିର ହୋଇଥାଏ । ମୁଁ ଓହ୍ଲାଇବା ମାତ୍ରକେ ଜଣେ ଭାରତୀୟ ଉତ୍ସୁଳୋକ ମୋତେ ଦ୍ୱାଷାତ କରି ପଚାରିଲେ-- “ମୁଁ କ’ଣ ବଳ୍କନ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଯାଉଥିବା ଭାରତୀୟ ହାତ୍ର ଶ୍ରୀରାମ ଚତ୍ର ଦାଶ ?” ମୁଁ “ହଁ” କହିବା ମାତ୍ରକେ ସେ ଗୋଭାନ ପରିଭ୍ରମଣ ସଂସାର ପ୍ରତିନିଧି ବୋଲି ପରିଚୟ ଦେଇ ମୋତେ ରେଳଷ୍ଟେସନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନେବେ ବୋଲି ଜଣାଇଦେଲେ ଓ ସେଇବରେ କେଳିଯାତ୍ରା ଟିକନ ଧରାଇଦେବେ ବୋଲି କହିଲେ । ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଜଳଖିଆ ଦୋକାନକୁ ଗଲି ଏବଂ କେତେଣ୍ଟ ପାଉଁରୁଟି ଓ ଦୁଧ ଖାଇଲି । ପିଇବାକୁ ପାଣି ମାଗିଲି । ସେ ମୋତେ ଶିଳାସେ ମଦ ଦେଲେ । ମୁଁ ମଦ ବୋଲି ଜାଣିପାରି ପୁଣିଥରେ ପାଣି ମାଗିଲି । ମଦ ଶିଳାସେକ ଦାମ ହେଉଛି ପ୍ରାକ ବା ପାଉଣେ । ପାଉଣେକ ଦାମ ଥିଲା ଭାରତୀୟ ମୁଦ୍ରାରେ ତେବେଳା ପାଞ୍ଚାଶା ଚାରି ପାହୁଳା । ମୁଁ ଆଖାୟ୍ୟ ହେଲି ସିନା, ଇଂରେଜୀ ଭାଷା ଜଣେ ବହୁ ମୋତେ ବୁଝାଇଦେଲେ ଯେ ପ୍ରାନସରେ କେହି ପାଣି ପିଅନ୍ତି ନାହିଁ, କାରଣ ସେଠାରେ ବଢ଼ି ଶଷ୍ଟାରେ ନାନା ପ୍ରକାର ମଦ ମିଳେ । ଜାହାଜରୁ ମୁଁ ଭାରତୀୟ ମୁଦ୍ରା ବଦଳାଇ ଇଂଲଣ୍ଡର ମୁଦ୍ରା ପାଉଣେ, ସିଲିଂ ଓ ପେନସ ଆଣିଥାଏ । ତା’ଛାଦା ମୋ ପାଖରେ ଆମେରିକାନ୍ ଏକସପ୍ରେସ କମାନୀର ଭ୍ରମଣ କେବଳ ମଧ୍ୟ ଥାଏ । ତାହା ମୋତେ ଗୋଭାନ ଏଜେନ୍ସି ବିମ୍ବଟାରେ ଯୋଗାଇ ଦେଇଥିଲେ । ମାର୍ଗେଲିଏରୁ ପ୍ରାକପୋର୍ଟ ଯିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋର ଫରାସୀ ମୁଦ୍ରା, ସୁରଜରଳ୍ୟରେ ମୁଦ୍ରା ଓ ଜର୍ମାନ ମାର୍କ ଦରକାର ପଡ଼ିବ ବୋଲି ପରିଭ୍ରମଣ ସଂସାର ପ୍ରତିନିଧି ସତର୍କ କରିଦେଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କ ସହିତ ଯାଇ ମୁଦ୍ରା ବଦଳାଇ ନେଲି । ସେ ମୋ ଜିନିଷପତ୍ର ଦାୟିତ୍ବ ନେଇ ରେଳଗାଡ଼ି ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଛାଡ଼ିବ ବୋଲି ଜଣାଇଦେଲେ ଓ ଦିନସାରା ବୁଲି ମାର୍ଗେଲିଏ ବଦରର ବିଭିନ୍ନ ଘାନ ଦେଖିବାଲାଗି ଫରାମର୍ଶ ଦେଲେ । ତାଙ୍କର ବା ତାଙ୍କ ସହକର୍ମୀଙ୍କ ସାହାୟ ଚାହେଲେ ତାଙ୍କୁ ପାରିଶ୍ରମିକ ବାବଦ ଅଧିକ ଦଶ ହଜାର ପ୍ରାକ ବା ଦଶ ପାଉଣେ ଦେବାକୁ ପଢ଼ିବ ବୋଲି କହିବାରୁ ମୁଁ ନିଜେ ବୁଲି ବାହାରିଲି । ମାର୍ଗେଲିଏ ବଦରରେ ନଟରତାମ ଗାର୍ଜାଟି ଅଛି

ମନୋରମ ଯାନ । ସେଠାକୁ ଯିବାଲାଗି ସମସ୍ତେ କହିଲେ । ମୁଁ ଦିନସାରା ତୁଳାଦୂଳି କରି ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚଟା ବେଳକୁ ଷେସନରେ ପହଞ୍ଚିଓ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ରେଳଧରି ପ୍ରାକଫୋର୍ଟ ଗଲି । ସେଠାରୁ ବଳନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଡ଼ାଜାହାଇ ଟିକଟର ଦାମ ମୋତେ ପରିତ୍ରମଣ ସଂସାର ପ୍ରତିନିଧି ଧରାଇଦେଇ ମୋଠାରୁ ବିଦାୟ ନେଲେ ।

ରେଳଗାଡ଼ି ଚାଲିଲା । ରାତିସାରା ବିଭିନ୍ନ ରାଷ୍ଟ୍ର ପ୍ରତିନିଧିମାନେ ନିଦରୁ ଉଠାଇ ପାସଫୋର୍ଟ୍-ୟାଞ୍ଚ କରୁଥାଆଛି । ପ୍ରାନ୍ତସର ସୀମା ଅଟିକ୍ରାନ୍ତ ହେବାବେଳେ ସୁଇଜରଲ୍ୟାଣ୍ଡ, ସୁଇଜରଲ୍ୟାଣ୍ଡର ସୀମା ପାରହେବାବେଳେ ଅଣ୍ଟିଆ ଓ ଅଣ୍ଟିଆର ସୀମା ପାର ହୋଇଯିବାରୁ ପଣ୍ଡିମ ଜମ୍ମାନୀ ସରକାରଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧିମାନେ ପାସଫୋର୍ଟ୍ ଯାଞ୍ଚ କଲେ । ଦିନ ପ୍ରାୟ ଗୋଟାଏ ଦେଲେ ମୁଁ ପ୍ରାକଫୋର୍ଟ୍ ଷେସନରେ ପହଞ୍ଚିଲି । ସେଠାରେ ପଣ୍ଡିମ ଜମ୍ମାନୀ ସରକାରଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧି ପାସଫୋର୍ଟ୍ ଓ ରିସା ଯାଞ୍ଚ କଲେ ଏବଂ ମୋତେ ଷେସନରେ ବିଶ୍ଵାମ ନେବାଲାଗି ଅନୁମତି ଦେଲେ ।

ପ୍ରାକଫୋର୍ଟ୍ରେ ମୋତେ ସାହାୟ୍ୟ କରିବାକୁ କେହି ନଥାନ୍ତି । ମୁଁ ଭାବିଲି ଉଡ଼ାଜାହାଇରେ ଗଲେ ଶହେ ପଚାଶ ମାର୍କ ପଡ଼ିବ ଓ ପଚାରି ବୁଝିଲି ଯେ ରେଳରେ ଗଲେ ମାତ୍ର ତିରିଶ ମାର୍କ ପଡ଼ିବ । ତେଣୁ ପ୍ରାକଫୋର୍ଟ୍ରୁ ରେଳଯୋଗେ ବଳନ ଯିବାକୁ ଛାଇ କରି ଟିକେଟ କିଣିଲି । ମୁଁ ରେଳଗାଡ଼ିକୁ ଯାଉଛି, ଏହି ସମୟରେ ଜଣେ ଆମେରିକୀୟ ସୈନ୍ୟ ମୋତେ ବସ କରି ମୋ ପାସଫୋର୍ଟ୍ ଓ ରିସା ଦେଖିବାକୁ ଚାହିଁଲେ । ସେତେବେଳେ ପ୍ରାକଫୋର୍ଟ୍ ସହର ଯୁଦ୍ଧରାଷ୍ଟ୍ର ଆମେରିକା କର୍ତ୍ତରାଧୀନ ଥାଏ । ମୁଁ ଜଣେ ଭାରତୀୟ ଓ ରେଳରେ ଯିବାଲାଗି ମୁଁ ଅନୁମତି ପାଇବି ନାହିଁ ବୋଲି କହି ଯେ ମୋତେ ରେଳଗାଡ଼ିକୁ ଯିବାଲାଗି ବାରଣ କଲେ । କାରଣ ବାଟରେ ପୂର୍ବଜମ୍ମାନୀ ପଡ଼ିବ ଓ ସେମାନେ ମୋତେ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଗିରିପ କରିନେବେ । ପଣ୍ଡିମ ଜମ୍ମାନୀରୁ ରଷ୍ଟ, ଫରାସୀ, ଇଂରେଜ ଓ ଆମେରିକୀୟ ନାଗରିକଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଦେଶର ନାଗରିକ ରେଳରେ ପୂର୍ବଜମ୍ମାନୀ ବାଟଦେଇ ବଳନ ସହରକୁ ପ୍ରବେଶ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ସେ ମୋତେ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ରେଳ ବୁକିଙ୍କ ଅଫିସକୁ ଗଲେ ଓ ମୋ ରେଳଟିକେଟ ଫେରାଇ ଦାମ ଫେରାଇ ଆଣିଲେ । ମୋଂ ଜିନିଷପତ୍ର ମୁଁ ନିଜେ ଉଠାଇ ପାରିଲି ନାହିଁ ବୋଲି ଆମେରିକୀୟ ସୈନ୍ୟ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ନିଜେ ଉଠାଇ ଗୋଟିଏ ସାମରିକ ଜିପକୁ ନେଇଗଲେ ଓ ମୋତେ ନେଇ ପ୍ରାକଫୋର୍ଟ୍ରେ ପହଞ୍ଚାଇଦେଲେ । ନିଜେ ବିମାନ ଟିକେଟ ନିଜ ହାତରୁ କିଣିଦେଲେ । ମୁଁ ତାକୁ ଧନ୍ୟବାଦ ଜଣାଇ ବିମାନବଦରକୁ ପ୍ରବେଶ କରିବା ବେଳକୁ ତାଙ୍କ ପରିଚୟ ମାରିଲି । ମୁଁ ତାକୁ ସୈନ୍ୟ ବୋଲି ଭାବିଥିଲି; କିନ୍ତୁ ସେ ଥିଲେ ଆଞ୍ଚଳିକ ସେନାପତି । ଏରକି ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ ସାମରିକ କର୍ମଚାରୀ ଏପ୍ରକାର ସହୃଦୟତା ଦେଖି ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଥିଲି । ବଳନର ଚେମଳ ହୋଟ ବିମାନବଦରରେ ରାତି ସାଢ଼େ ଦଶଟାବେଳେ ପହଞ୍ଚିଲି । ଏହି ବିମାନ ବନ୍ଦରଟି ଅତି ବୃଦ୍ଧତା । ଦ୍ୱିତୀୟ ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧର କାହାଣୀ ପଢ଼ିବାବେଳେ ଚେମଳ ହୋଟ ବିମାନବଦରରେ ସାଥେ ପାଦଦେବା ମାତ୍ରକେ

ମୋର ହିଚଳରଙ୍କ ଉଦ୍‌ରୋପ ଆକ୍ରମଣ ସମ୍ଭାୟ ସବୁ କଥା ମନେ ପଡ଼ିଲା । ବିମାନରୁ ଓହୁଙ୍କ
ଶୋଟିଏ କୁଳିକୁ ଅପେକ୍ଷା କଲି । ଉଦ୍‌ରୋପରେ କୌଣସିଠାରେ କୁଳି ମିଳନ୍ତି ନାହିଁ ବୋଲି
ମୋର ଜ୍ଞାନ ନଥିଲା । ମୁଁ ଶୋଟିଏ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଛାତ୍ରାବାସରେ ରହିବି ବୋଲି ମୋତେ ଜଣାଇ
ଦିଆଯାଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଏହାର ଠିକଣାଟି ମୋ ସ୍ଵର୍ଗକେସରେ ରହିଯାଇଥିଲା । ମୁଁ ନ ଯଣ୍ଣୀ ନ
ତ୍ରୈ ଅବସ୍ଥାରେ ନିରାଶ୍ରୟ ଭାବରେ ବିମାନବନ୍ଦରରେ ଠିଆ ହୋଇଥିଲି ।

ବହୁ ଲୋକ ଯାଉଥାଆନ୍ତି । ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ଜର୍ମାନ ଭାଷାରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା
ହେଉଥାଆନ୍ତି । ମୁଁ ଛାମାସ କାଳ ଜର୍ମାନ ଭାଷା ପଡ଼ି ନିଜକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିଲି ସିନା; କିନ୍ତୁ
ଜର୍ମାନ ଭାଷାରେ କଥା କହି ପାରୁନଥିଲି କିମ୍ବା କଥାବାର୍ତ୍ତା ବୁଝି ପାରୁନଥିଲି । ସେମାନଙ୍କର
ଉଚ୍ଚାରଣ ମଧ୍ୟ ଭିନ୍ନ । ବର୍ଲିନରେ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଜାଗେଇ ଓ ଆମେରିକୀୟ ଲୋକ ଥାଆନ୍ତି ।
ଦୁଇଜଣ ଯୁବକ ଜାଗେଇରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୋଇ ଯାଉଥିବାରୁ ଦେଖି ମୁଁ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ
ସାହାୟ୍ୟ ମାଗିଲି । ସେମାନେ ମୋତେ ବର୍ଲିନରେ ଜାଗେଇ ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ଥିବା ଫ୍ରେଷ୍ଟେଏଷ୍ଟ
ଅଞ୍ଚଳରେ ଥିବା Eichkamp ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଛାତ୍ରାବାସ ଥିବା କଥା କହିଲେ ଏବଂ ମୋତେ
ସେଠାକୁ ନେଇଯିବା ଲାଗି ଶୋଟିଏ ଚ୍ୟାକ୍ସିବାଲାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ । ସେମାନେ ନିଜେ
ମୋ ଜିନିଷ ଉଠାଇ ଚ୍ୟାକ୍ସିରେ ବସାଇ ଦେଲେ ।

ମେମଳ ହୋଇ ବିମାନବନ୍ଦରଠାକୁ Eichkamp ପ୍ରାୟ କୋଡ଼ିଏ ମାଜଳ ଦୂର ।
ଏହି ଫ୍ରେଷ୍ଟେଏଷ୍ଟର ସାଣ୍ଟାଓ ଜେଲରେ ହିଚଳରଙ୍କ ଉପନେତା ବୁଡ଼ୋଲ୍ଫ ହେସ୍ ଆଜାବନ
କାରାଦଣ୍ଡ ଗୋଟିଏ କରି ୧୯୮୭ରେ ୧୨ ବର୍ଷ ବନ୍ଦସରେ ଏକମାତ୍ର ବନ୍ଦୀରୁପେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ
କଲେ । ମୁଁ ଉଚ୍ଚ ଜେଲ ପାଇକ ନିକଟକୁ ବହୁବାର ସାନ୍ଧ୍ୟ ଭ୍ରମଣ କରିବାକୁ ଯାଇଛି । ଆମ
ଛାତ୍ରାବାସ ନିକଟରେ ଅଳମିଯା ଧାର୍ତ୍ତିମ ଥାଏ । ଏହିଠାରେ ଆଡୋଲଫ ହିଚଳର ୧୯୩୭ରେ
ଅଳମିକ ବା ବିଶ୍ୱ କ୍ରାତ୍ରା ପ୍ରତିଯୋଗିତା ଅନୁଷ୍ଠାତ କରାଇଥିଲେ । ପ୍ରତିଯୋଗୀ ଦେଶମାନଙ୍କ
ପତାକା ଉତ୍ତିବାଲାଗି ଯେଉଁ ସିମେଣ୍ଟ ପତାକା ପ୍ରମଗ୍ନୁଡ଼ିକ ୧୯୩୭ରେ ତିଆରି ହୋଇଥିଲା
ସେଗୁଡ଼ିକ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନ୍ତର୍ଭାବରେ ରହିଛି । ଚ୍ୟାକ୍ସି ବାଲକ ଉଚ୍ଚରେ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଛାତ୍ରାବାସ ଦେଖିଛି
ବୋଲି କହିଲା ସିନା, କିନ୍ତୁ ସେ ପ୍ରକୃତରେ ଦେଖି ନଥିଲା । ମୋତେ ସେ ରାତିସାରା ଦୁଇରିଯାକ
ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ବିଭିନ୍ନ କଲେଜର ଛାତ୍ରାବାସ ନିକଟକୁ ନେଇଛି; କିନ୍ତୁ ମୋ ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ ଘାନଟି
ପାଉନାହିଁ । ମୋର ୧୯୪୭ ରେ କଲିକ୍ଷିତା କଥା ମନେ ପଡ଼ିଲା । ଏକେତ ବିଦେଶ । ପୁଣି
ଜର୍ମାନମାନେ ଯୁଦ୍ଧଶୋଭା । ମୋ ଜୀବନ ବିପନ୍ନ ହେଲା କି ? ଏହି ଆଶଙ୍କାରେ ମୁଁ ଶିହରି
ଉଠୁଆଏ । ରାତି ତିନିଟା ବେଳକୁ ଜଣେ ଜର୍ମାନ ପଥଚାରୀଙ୍କୁ ସେ ଚ୍ୟାକ୍ସିରେ ବସାଇନେଲା
ଓ ଏଇକମର ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଛାତ୍ରାବାସରେ ପହଞ୍ଚାଇଦେଲା । ଦିଲ୍ଲୀରେ ଥରେ
ରେଳେଷେସନରୁ ଲୋଦୀ ଉପରେ ଥିବା ଆଂଶିକ ଓଡ଼ିଶା ଭବନକୁ ମୋତେ ନେବାଲାଗି
ଚ୍ୟାକ୍ସିବାଲା ପ୍ରଥମେ ଚାଣକ୍ୟପୁରୀ ଓ ପରେ ଲୋଦୀ ଉପରେ ଥିବା ନେଇ ତବଳ ଭଡ଼ା ଆଦାୟ
କରିଥିଲା । ମୁଁ ଭାବିଲି ରାତିସାରା ବୁଲାଇ ଚ୍ୟାକ୍ସିବାଲା ନିଷୟ ପାଞ୍ଚଶହ କି ହଜାର

ମାର୍କ ମାଗିବ । ଏତେ ଚଙ୍ଗା ମୋ ପାଖରେ ନଥିଲା । ଟ୍ୟାକ୍ସିବାଲା ବା ଯାତ୍ରୀ ଚେକ୍ କାର୍ଡକି ନେବ ? ସେ ଯାହା ହେଉ ମୁଁ ଛାତ୍ରବାସରେ ପହଞ୍ଚିଲି । ଜଣେ ଇଂରେଜୀ ଜାଣିଥିବା ଅନ୍ତେବାସୀ ଉଠି ମୋତେ ସାହାୟ୍ୟ କଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଭଡ଼ା କେତେ ବୋଲି କହି ଦିଆଇ ଦେବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରିବାରୁ ଟ୍ୟାକ୍ସିବାଲା କହିଲା, “ମୁଁ Eichkamp ଦେଖିଛି ବୋଲି କହିଦେଲି; କିନ୍ତୁ ଦେଖି ନଥିଲି । ରାତି ଏଗାରଟାଠାରୁ ଦୀଘ୍ୟ ଚାରିଘନ୍ତା କାଳ ମୁଁ ଛାତ୍ରବାସ ଖୋଜିବା ଲାଗି ସହର ତମାମ ବୁଲିଛି । ଦୋଷ ଏ ଭଦ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ନୁହେଁ । ଦୋଷ ମୋର । ଟେମଳ ହୋଇ ବିମାନବଦଳଠାରୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସିବାକୁ ମୋ ପ୍ରାପ୍ୟ ମୋଟେ ପଚାଶ ମାର୍କ ! ମୁଁ ସ୍ଵତଃପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ଶହେ ମାର୍କ ଦେଲି, କାରଣ ମୋର ଭୟ ଥିଲା ସେ ହୁଏତ ପାଞ୍ଚଶହ ମାର୍କ ମାଗିବ । ଟ୍ୟାକ୍ସିବାଲା ପଚାଶ ମାର୍କ ରଖି ବାକି ପଚାଶ ମାର୍କ ଫେରିପୁଣ୍ୟ ଦେଲା । ମୁଁ କିନ୍ତୁ କରିବାରୁ ସେ ଉଭର ଦେଲା, “ଆପଣ ଜଣେ ଆଗନ୍ତୁକ । ମୁଁ ଏଠାରେ ବାସିଥା । ମୋ ବୋକାମୀ ପାଇଁ ମୁଁ ଆପଣକୁ ଦଣ୍ଡ ଦେଇପାରିବି ନାହିଁ । ମୋର ପ୍ରାପ୍ୟ ମାତ୍ର ପଚାଶ ମାର୍କ !” ତେଣୁ ବୟେରୁ ବଳିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାତ୍ରା ପଥରେ ଆକ୍ରମିକ ସାହାୟ୍ୟକାରୀ ମିଳି ଯାଇଛନ୍ତି । ମୁଁ କୌଣସିଠାରେ କିଛି ଅସ୍ବିଧା ଭୋଗ କରିନାହିଁ । ୧୯୪୩ ମସିହା ସେପରିଚେମର ତେରଖି ତାରିଖ ରାତି ନଅଟାବେଳେ କଟ୍ଟକ ଛାତ୍ରିଥିଲି ଏବଂ ଅକ୍ଷୋବର ୧୪ ତାରିଖ ସକାଳେ ପଣ୍ଡିମ ବଳିନଠାରେ ଥିବା ଆତର୍ଜାତିକ ଛାତ୍ରବାସ (International Studentenheim Eichkamp) ଠାରେ ଥିଲାନ ହେଲି ।

ବଳିନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ

ବଳିନ ସହର ଗୋଟିଏ ନୁହେଁ । ଏହା ପ୍ରଥମେ ଚାରିଗୋଟି, ବର୍ଷମାନ ଦୁଇଟି ସହରର ସମସ୍ତି । ଏହି ଦ୍ୱୀତୀ ସହର ଦ୍ୱିତୀୟ ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧର ପରିଣତି । ହିଟଲରକୁ ପରାଇତ କରିବା ପାଇଁ ଚତୁର୍ମହାଶ୍ରଦ୍ଧି ହାତ ମିଳାଇଥିଲେ । ସେମାନେ ହେଲେ ଯୁଦ୍ଧରାଷ୍ଟ୍ର ଆମେରିକା, ଇଂଲଣ୍ଡ, ପ୍ରାନ୍ତ ଓ ସୋଭିଏଟ, ସଂଘ । ଜମ୍ମାନା ଏହି ଚାରି ଶତ ପାଖରେ ୧୯୪୪ ମର ମାସ ଆଠ ତାରିଖ ଦିନ ଆମ୍ ସମର୍ପଣ କରିଥିଲା । ଦ୍ୱିତୀୟ ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧ ପରେ ୧୯୪୮ ର ଶୀତଳ ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ଏହି ଚାରିଶତି ମଧ୍ୟରେ ମନ ଅମେଳ ହେଲା । ଗୋଟିଏ ପକ୍ଷରେ ରହିଲେ ଆମେରିକା, ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ପ୍ରାନ୍ତ ଏବଂ ଅପର ପକ୍ଷରେ ରହିଲେ କେବଳ ସୋଭିଏଟ ସଂଘ । ସେହି ଅନୁସାରେ ସହରଟି ଚାରି ଭାଗରେ ବିଭିନ୍ନ ହୋଇଗଲା । ପୂର୍ବ ବଳିନ ବୋଲି କୁହାୟାଉଥିବା ସହରଟି ସୋଭିଏଟ ସଂଘ ଭାଗରେ ପଢ଼ିଲା । ବିଧୁର ବିଭିନ୍ନନା ଯେ ପୂର୍ବ ବଳିନରେ ହିଟଲରଙ୍କ ସରକାର ସବୁ ବଡ଼ ବଡ଼ ଅଧିକ ଓ ରାଜସାରଗ୍ରହିତ ପାଲିଆମେରିଗ୍ର ଧୂମାବଶେଷ ରହିଛି । ଅନ୍ୟ ତିନି ମହାଶ୍ରଦ୍ଧି ଭାଗରେ ପଢ଼ିଥିବା ଅଞ୍ଚଳଗୁଡ଼ିକ ମିଶି ପଣ୍ଡିମ ବଳିନ ସହର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ଏହା ଥିଲା ପୂର୍ବତନ ବଳିନର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ କେନ୍ଦ୍ର । ଏହି ଜାରଣାରୁ ପଣ୍ଡିମ ବଳିନ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଣ୍ଡିମ ଜମ୍ମାନାରେ ମିଶିନାହିଁ । ସେହିପରି ପୂର୍ବ ବଳିନକୁ ପୂର୍ବଜମ୍ମାନାର ରାଜଧାନୀ କରାଯାଇଥିଲେ

ହେଁ ଏହା ପୂର୍ବ ଜର୍ମାନୀରେ ମିଶି ନାହିଁ । ପରିମ ଜର୍ମାନୀର ଆଧୁନିକ ନାମ ହେଲା ଜର୍ମାନୀର ସଂଘୀୟ ସାଧାରଣତତ୍ତ୍ଵ ବା Federal German Republic (F.R.G.) । ସେହିପରି ପୂର୍ବ ଜର୍ମାନୀର ଆଧୁନିକ ନାମ ହେଉଛି ଜର୍ମାନ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ସାଧାରଣତତ୍ତ୍ଵ ବା German Democratic Republic (G.D.R.) । ପରିମ ଜର୍ମାନୀର ରାଜଧାନୀ ବନ୍ ସହରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଦୁଇ ବର୍ଣ୍ଣନକୁ ମିଶାଇ ଗୋଟିଏ ବର୍ଣ୍ଣନ କରିବାକୁ ଓ ଦୁଇ ଜର୍ମାନାକୁ ମିଶାଇ ଗୋଟିଏ ଜର୍ମାନା କରିବାକୁ ଲୋକମାନେ ବ୍ୟାକୁଳ; କିନ୍ତୁ ଏହି ଚାରି ମହାଶ୍ରଦ୍ଧି ଏହା କରାଇ ଦେଉନାହାନ୍ତି । ଏହା କରିବାକୁ ୧୯୯୧ରେ ନିଷ୍ପତ୍ତି ହୋଇଛି ।

ମୁଁ ଯାଇଥିବି ପରିମ ବର୍ଣ୍ଣନକୁ । ଏହି ସହରରେ ଦୁଇଟି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ରହିଛି । ଗୋଟିଏ ହେଲା Free University ବା ମୁଗ୍ଗ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ଅପରଟି ହେଲା ବୈଷ୍ଣଵିକ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ । ବର୍ଣ୍ଣନର ମୂଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପୂର୍ବ ବର୍ଣ୍ଣନରେ ରହିଯାଇଛି । ଏହାର ନାମ ହେଉଛି ହୃଦ୍ୟମୋରୁଚ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ । ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଦାର୍ଶନିକ ହିରେଇ ଏହି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଧାପକ ଥରେ ଓ କାର୍ଲମାର୍କ୍ସ ଏହି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଛାତ୍ର ଥରେ । ଯୁଦ୍ଧପୂର୍ବ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଧାପକ ଅଧାପକମାନେ ପରିମ ବର୍ଣ୍ଣନର ମୁଗ୍ଗ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ରହିଯାଇଛନ୍ତି । ମୁଁ ମୁଗ୍ଗ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପଡ଼ିବାଇବି ମନୋନୀତ ହୋଇଥିବି । ଏହି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟଟି ଆମେରିକା ଅଧୀନରେ ଥିବା ଡାହଲେମ୍ପାରେ ଅବସ୍ଥିତ । ମୁଁ ଇଂଲଣ୍ଡ ଅଧୀନରେ ଥିବା Eichkamp ରେ ରହୁଥିବି । ଆମେରିକା ଅଧୀନରେ ଥିବା ଡାହଲେମରେ ପଦ୍ଧତିବିଷ୍ଣାନ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଅଧାପକା କରୁଥିଲେ । ତେଣୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଞ୍ଚଳ ସହିତ ମୋର ସମର୍କ ଥିଲା ।

ଜର୍ମାନୀର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟମୁଦ୍ରିକରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଛାତ୍ରକୁଷାନ ଅଛି । ସେମାନେ ଆଗରୁକ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ସମସ୍ୟା ସମାଧାନ କରିବିଅଛି । ବର୍ଣ୍ଣନରେ ପହଞ୍ଚ ମୁଁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଛାତ୍ର ସ୍କୁଲା ବିଭାଗରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବି । ଏହା ଛାତ୍ରମାନଙ୍କଙ୍କରା ପରିଚାଳିତ । ସେମାନେ ମୁଁ କେଉଁଠି କାମ ଲେଖାଇବି, କେଉଁ କେଉଁ ସ୍କୁଲରେ ଶ୍ରେଣୀରେ ଯୋଗଦେବି, କେଉଁଠାରେ ଦେବ୍ୟ ଦାଖଲ କରିବି ଇତ୍ୟାଦି ସ୍କୁଲଥା ଯୋଗାଡ଼ି କରିଦେଲେ । ତୁଳନାମୂଳକ ସମ୍ପିଦ୍ଧାନ ମୋର ମୁଖ୍ୟ ବିଷ୍ୟ ଥିଲା । ଏହି ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ଅଧାପକଙ୍କ ଅଧୀନରେ ମୁଁ ନିବନ୍ଧ ଲେଖୁଥିବି । ସେ ହେଉଛନ୍ତି ଇଂରେଜୀ ଜାଣିଥିବା ଓ ଆମେରିକାରେ ବହୁକାଳ ରହିଥିବା ଅଧାପକ ଅଣ୍ଣେଷ ପ୍ରାକ୍ତର । ମୋର ଗୌଣ ବିଷ୍ୟ ଥିଲା ସାମିଧାନିକ ଆଇନ ଓ ଆଭଳ୍ଜାତିକ ସମସ୍ୟା । ସାମିଧାନିକ ଆଇନର ଅଧାପକ ଥରେ ପରିମ ଜର୍ମାନ ସାମିଧାନିକ ନ୍ୟାୟାଳୟର ନ୍ୟାୟାଧାରୀ ଅଧାପକ କ୍ରାନ୍ତି ଏବଂ ଆଭଳ୍ଜାତିକ ସମସ୍ୟାର ଅଧାପକ ଫିସର ବାଲିଙ୍କ । ମୁଁ ମୋ ଛାତ୍ର ଜୀବନ ସମକ୍ଷରେ ଲଜ୍ଜରୋପରେ ମୋ ଅନୁଭୂତି ପୁସ୍ତକରେ ସବିଶେଷ ବିବରଣୀ ଦେଇଛି । ଏଠାରେ ସେମୁଦ୍ରିକର ପୁନରୁତ୍ଥି ନଚରି ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ବିବରଣୀ ଦେଇଛି ।

ମୁକ୍ତ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାକୟରେ ଗୋଟିଏ କଥା ଲକ୍ଷଣୀୟ । ଯୁଦ୍ଧ ସରିବାର ମାତ୍ର ଆଠବର୍ଷ
ପରେ ମୁଁ ବର୍ଣ୍ଣନ ଯାଇଥିଲି । ସେଠାକାର ବହୁ ଯୁବକ ଦ୍ଵିତୀୟ ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧରେ ନିହତ ହୋଇଥିଲେ ।
ଯେଉଁମାନେ ବଞ୍ଚିଯାଇଥିଲେ ସେମାନେ ମୁଖ୍ୟତଃ ବିକଳାଙ୍ଗ ଥିଲେ । କାହାର ଗୋଟିଏ ଆଖି
ନଥିଲା, କାହାର ଗୋଟିଏ କାନ ନଥିଲା, କାହାର ଗୋଟିଏ ବା ଦୁଇଟି ହାତ ବା ଗୋଡ଼ ନଥିଲା
ଏବଂ କାହା ଅଜ ପ୍ରତ୍ୟଜ ପୋଡ଼ି ଯାଇଥିଲା । ଅନ୍ୟ ଯେଉଁମାନେ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ଥିଲେ, ସେମାନେ
ଚାନ୍ଦିଶ ବର୍ଷରୁ ଉର୍ଧ୍ବ ବୟଷ୍ଟ ଲୋକ ଥିଲେ । ମୋ ସାମିଧାନିକ ଆଇନ ଶ୍ରେଣୀରେ ଦୁଇଜଣ
ସତ୍ତରି ବୟସରୁ ଉର୍ଧ୍ବ ବ୍ରଦ୍ଧୀ ଅଧ୍ୟନ କରୁଥିଲେ । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଛାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା
ତେର ଦେଖୀ ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଆଖିପ୍ରୟେର କଥା ଯେ, ଅତି ଅଜ ସଂଖ୍ୟକ ଅଧାପିକା ଥିଲେ ।
ଜମ୍ମାନୀ ଦଥା ବର୍ଣ୍ଣନରେ ଅଧିକାଶ ଯାନରେ କେବଳ ନାରୀମାନଙ୍କ ସହିତ ଭାରବାର କରିବାକୁ
ପଡ଼େ । ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ବୈଦ୍ୟତିକ, ରେଲ ଓ ବସ୍ ବି ଚଳାଉଥିଲେ । ବର୍ଣ୍ଣନ ସହରରେ
ଏପରି ପ୍ରତିଷ୍ଠ ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା ଯେ, ସେଠାରେ କୌଣସି ଘର ବି ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ନଥିଲା ଓ ଅତି କମ୍
ସଂଖ୍ୟକ ଲୋକ ମଧ୍ୟ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ ନ ଦେଖିଲେ ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧର ବିଭାଷିକା ହୃଦୟଙ୍ଗମ
କରିବା କଷ୍ଟସାଧ ।

ମୁଁ ସେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାକୟରେ ମାତ୍ର ଚରଦ ମାସ ଥିଲି । ଏହି ଚରଦମାସ ମଧ୍ୟରୁ ମୁଁ
ଗୋଟିଏ ମାସ ଉଦ୍‌ବୋଧ ଭ୍ରମଣରେ କଟାଇଥିଲି । ତେଣୁ ବର୍ଣ୍ଣନରେ ଥିଲି ତେରମାସ । ଏହି
ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଓ ଅଧାପକମାନଙ୍କଠାରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟ ଓ
ସହାନ୍ତରୁ ପାତ୍ର ଥିଲି । ବିଶେଷତଃ ଜମ୍ମାନୀର ଯୁବତୀମାନଙ୍କୁ ବିବାହ କରିବା
ଲାଗି ଅତ୍ୟତ ଆସ୍ରହୀ ଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କ ଦାଉରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ନିମିର ମୋ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ
ପରାମର୍ଶରେ ମୁଁ ଜଣେ ବିବାହିତ ବ୍ୟକ୍ତି ବୋଲି କଣାଇଦେବା ଲାଗି ସର୍ବଦା ମୋ ଚେତୁର
ଉପରେ ଓ ମୋ ପାସ୍‌ଫୋଟ୍ ରିତରେ ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ଡିଅର ଫଟୋ ରଖିଥିଲି । ମୋ ଅଧାପକ
ଜଣେ ଦୁଇଜଣ ଜମ୍ମାନ ଯୁବତୀଙ୍କ ସହିତ ବନ୍ଧୁତା ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ଲାଗି ପରାମର୍ଶ ଦେଇଥିଲେ ।
ତା’ର କାରଣ, ସେମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଜମ୍ମାନ ଭାଷାରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ନ କଲେ ମୌଖିକ
ପରାକ୍ଷାରେ ଅସୁବିଧା ହେବ ବୋଲି ଯେ ଆଶଙ୍କା କରୁଥିଲେ । ତତ୍କରେତ୍ର କରୁଥିବା ଛାତ୍ରମାନେ
କୌଣସି ବିଶ୍ୱଯରେ ଜିଞ୍ଜିତ ପରାକ୍ଷା ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ମୁଖ୍ୟ ଓ ଗୋଟିଏ ବିଶ୍ୱଯରେ ମୌଖିକ
ପରାକ୍ଷା ହୁଁଥି । ମୋ ମୁଖ୍ୟ ଅଧାପକ ମଧ୍ୟ ଆମେରିକାୟ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ମୋ ସହିତ ଜମ୍ମାନ
ଭାଷାରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁଥିଲେ । ଥରେ ସେ ମୋତେ ସତକ ଜରିଦେଇଥିଲେ--“ଜମ୍ମାନ
ଜାତି ଆମେରିକାୟମାନଙ୍କୁ ଘୃଣା କରେ । ତୁମେ ମୋ ଘରେ ବା ମୋ କୋଠରିରେ ଇଂରେଜାରେ
କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିପାର; କିନ୍ତୁ ବାହାରେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସମ୍ମର୍ଶରେ ଜମ୍ମାନ ଭାଷାରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା
କରିବ ।” ମୋ ମୌଖିକ ପରାକ୍ଷାବେଳେ ତତ୍କର ତ୍ରୁଟି ଓ ତତ୍କର ପିପର ବାଲିଙ୍ଗ ଏବଂ
ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାକୟଦ୍ୱାରା ମନୋନୀତ ବାହିୟକ ପରାକ୍ଷକ ଜମ୍ମାନ ଭାଷାରେ ପରାକ୍ଷା କରିଥିଲେ ।

ମୁଁ ଭାରତୀୟ ଛାତ୍ର ବୋଲି ଇଂରାଜୀ ଜାଣେ କି ନାହିଁ ସେମାନେ ଜାଣିବାକୁ ଚାହିଁଲେ । ଜର୍ମାନୀର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷିତ ଅଧ୍ୟାପକ ଇଂରେଜ ଭାଷା ଜାଣନ୍ତି । ଏତଦ୍ଵାରା ଅଧ୍ୟାପକ ପିସର-ବାଲିଙ୍ଗ ହିଟଳିରଙ୍କ ବୈଦେଶିକ ବିଭାଗର ଜଣେ ସତିବ ଥିଲେ । ଅଧ୍ୟାପକ ତ୍ରାଥୁ ଜଣେ ନ୍ୟାୟଧୀଶ ରୂପେ ଇଂଲଞ୍ଚ ଓ ଆମେରିକାର ଆଇନ ବିବରଣୀ ପୁସ୍ତକ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିଲେ । ମୁଁ ମାତ୍ର ତେରମାସ ବର୍ଲିନରେ କଟାଇଛି ବୋଲି ଜାଣି ସେମାନେ ଅଧ୍ୟକ୍ଷାଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋତେ ଇଂରାଜୀରେ ବି ପରାଷା କଲେ । ମୋ ନିବନ୍ଧ ଯୁଭରାଷ୍ଟ ଆମେରିକାର ଜଣେ ଅଧ୍ୟାପକ ଓ ଜଣେ ଇଉରୋପୀୟ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କଦ୍ୱାରା ପରାମିତ ହୋଇଥିଲା, କାହିଁକି ନା ଇଂରେଜିରେ ନିବନ୍ଧ ଲେଖିବାଲାଗି ମୋତେ ଅନୁମତି ମିଳିଥିଲା । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପୁସ୍ତକାଗାର ଲାଗି ନିବନ୍ଧର ଯେଉଁ ପାଞ୍ଚଗୋଟି ପ୍ରତିଲିପି ନିଆଗଲା, ତାହା ଜର୍ମାନଭାଷାରେ ଅନୁବାଦିତ ହୋଇଥିଲା ଓ ସେଥିପାଇଁ ମୋତେ ଏକ ହଜାର ମାର୍କ ଶୁଳକ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ମୋ ପରାଷା ହୋଇଥିଲା ୧୯୪୪ ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ । ସେତେବେଳେ ମାତ୍ର ମଧ୍ୟାହ୍ନ ବାରଚାତାରୁ ଅପରାହ୍ନ ଦୁଇଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସୂର୍ଯ୍ୟାଳୋକ ରହୁଥିଲା । ବାକି ବାରର ଘଣ୍ଟା ରାତି ହେଉଥିଲା । ପରାଷା ହେଲା ପୂର୍ବାହ୍ନ ଆଠଟାବେଳେ । ସେତେବେଳେ କୁ ରାତି ପାହିବାକୁ ଆହୁରି ଚାରିଘଣ୍ଟା ବାକିଥିଲା । ମୋ ଛାତ୍ରବାସରୁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଯିବାଲାଗି ବୈଦ୍ୟତିକ ରେଳରେ ପ୍ରାୟ ଘଣ୍ଟାଏ ଲାଗେ । କାଳେ ମୋତେ ନିଦ ଲାଗିଯିବ ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ସେ ରାତିଯାରା ଶୋଇନାହିଁ । ମୋ ବନ୍ଦ ସ୍ଵର୍ଗତ ଅଧ୍ୟାପକ ରାଜେଷ୍ଟ୍ର କୁମାର ଦାସ ଓ ମୋର ଜଣେ ଦ୍ୱାରା ପରିବାରର ବାହବୀ ରାତିଯାରା ମୋତେ ତା ପିଆଇଥାଆନ୍ତି । ସେ ଅଭିଜ୍ଞତା ଭୁଲିବାର ନୁହେଁ । ଦିନ ଓ ରାତିର ଅନିଶ୍ଚିନ୍ଦତା ଯୋଗୁ ବଳିନରେ ସବୁକାମ ଘଣ୍ଟା ଅନୁସାରେ ହୁଏ । ସୂର୍ଯ୍ୟକ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିବାକୁ ପଡ଼େନାହିଁ । ଅଧିକାଂଶ ଦିନ ମଧ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳନ୍ତି ନାହିଁ । ନରେମରଣ୍ଟୁ ମାତ୍ର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏତେ ଶୀତ ହୁଏ ଯେ, ସେ ଚାରିମାସ ଗାଧୁଆ ହୁଏ ନାହିଁ । ରାତ୍ରାରେ ଧୂଳ ଉତ୍ସନ୍ଧବାରୁ ଓ ଖାଲବୋହୁ ନଥବାରୁ ନ ଗାଧୋଇଲେ ଅସୁବିଧା ଲାଗେନାହିଁ । ସେଠାରେ ମଳତ୍ୟାଗ କରି କେହି ପାଣିସାରକ୍ତି ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ କାଗଜ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଭାରତୀୟ ଅଭ୍ୟାସ ଯୋଗୁ ଯେତେ କଷ୍ଟ ହେଲେ ବି ମୁଁ ପାଣି ସାବୁଥିଲି ।

ସେଠାରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଯଥେଷ୍ଟ ସ୍ଵାଧୀନତା ଥାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛାତ୍ରକୁ ଗୋଟିଏ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ପୁସ୍ତିକା ଦିଆଯାଇଥାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବର୍ଷ ଦୁଇଟି ସିମେଷ୍ଟରରେ ବିଭାଗ । ଗୋଟିଏ ହେଲା ଶୀତ ସିମେଷ୍ଟର । ତାହା ନରେମରଣ୍ଟୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ମାର୍ଚ୍ଚରେ ଶେଷ ହୁଏ । ଆଉ ଗୋଟିଏ ହେଲା ଗ୍ରୀକୁ ସିମେଷ୍ଟର । ତାହା ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ କୁଲାଇରେ ଶେଷ ହୁଏ । ଅପ୍ରେଲ ମାସ ଓ ଅଗଷ୍ଟରୁ ଅନ୍ତେବର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୁଟି ହୁଏ । ଯେଉଁ ଛାତ୍ର ଯେଉଁ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ଶ୍ରେଣୀରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରେ ସେ ସିମେଷ୍ଟର ଆରମ୍ଭ ଓ ଶେଷରେ ଏହି ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ପୁସ୍ତିକାରେ ତାଙ୍କ ଦସ୍ତଖତ କରାଇନିଏ । ସାରା ସିମେଷ୍ଟର ସେ ଶ୍ରେଣୀରେ ଯୋଗ ନ ଦେଲେ ସୁନ୍ଦରୀ କୌଣସି ଆପରି ନଥାଏ । ଅଧିକାଂଶ ଦିନ ମୋଟ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀ ସଂଖ୍ୟାର ଏକ ଚତୁର୍ଥାଂଶ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀକୁ

ଆସନ୍ତି ନାହିଁ । ସେଠାରେ ହାଜିରା ପଡ଼େନାହିଁ । ପରୀକ୍ଷା ଦେବା ମଧ୍ୟ ବାଧତାମୂଳକ ନୁହେଁ । ଅନେକ ଆସନ୍ତି କେବଳ ଜ୍ଞାନାର୍ଜନ କରିବା ଲାଗି । ସେମାନେ ନିଜ ମନୋନୀତ ଶ୍ରେଣୀରେ ଅଧ୍ୟନ କରନ୍ତି । ସିମେଣ୍ଟର ଶେଷରେ ଘରକୁ ଚାଲିଯାଆନ୍ତି । ଏହି ସ୍ଵାଧୀନତା ଯୋଗୁ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଅଧ୍ୟନ ଓ ଗବେଷଣାରେ କୌଣସି ଅସୁବିଧା ହୁଏନାହିଁ । ସେମାନେ ନିଜ ମନ ମୃତ୍ୟୁବକ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି ।

ସେଠାରେ ପୁସ୍ତକାଗାର ସଂଘା ଅତି ଉପାଦେୟ । ଯାହାର ଯେଉଁ ପୁସ୍ତକ ଆବଶ୍ୟକ ସେ ତାହାର ତାଳିକା ଗ୍ରୁହାଗାରିକଙ୍କୁ ଦିଏ । ସେହି ପୁସ୍ତକ ଗ୍ରୁହାଗାରରେ ନଥୁଲେ ସେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଗ୍ରୁହାଗାରକୁ ଉପରେ ପୁସ୍ତକକୁ ଆଣି ଯୋଗାଇ ଦିଅନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ଶାତ୍ରକୁ କୌଣସି ଶୁଣକ ଦେବାକୁ ପଡ଼େନାହିଁ । ମୋର ସନ୍ତର ବିଷୟ ଥିଲା, “ସୁତ୍ରାଷ୍ଟୁ ଆମେରିକା, ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ପଣ୍ଡିମ ଜମ୍ମାନୀର ସମିଧାନର ପରିପ୍ରେକ୍ଷାରେ ଭାରତୀୟ ସମିଧାନର ତୁଳନାମୂଳକ ଅଧ୍ୟନ ।” ତେଣୁ ମୋ ପାଇଁ ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ସୁତ୍ରାଷ୍ଟୁର ବହି ମଗାଯାଇଥିଲା ।

ଆଉର୍ଜାଟିକ ଛାତ୍ରବାସରେ କୁମାର ନାମରେ ଜଣେ ବଜୀୟ ଭବ୍ୟଲୋକ ଥିଲେ । ଆଉଜଣେ ଥିଲେ ସଂସ୍କୃତ ଅଧ୍ୟାପକ ଏସ.କେ. ବିଶ୍ୱାସ । ଉପରେ କଲିକତାର ଅଧ୍ୟବାସୀ । ଏହାଛଡ଼ା ମିଶର, ନରତ୍ଵେ, ସ୍କ୍ଵାର୍ଡ୍‌ନ, ଇଟାଲୀ ଓ ଯୁତ୍ରରାଷ୍ଟ୍ର ଆମେରିକାର ଛାତ୍ରବାସାନେ ସେଠାରେ ରହୁଥିଲେ । ମୁଁ ଉପର ମହିଳାରେ ରହୁଥିଲି । ମୋ ପାଖ କୋଠାରେ କଣେ ଦ୍ୱାରା ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଲା ବାହୀରେ ରହୁଥିଲି । ସରଳ୍ୟାନ୍ତର ଛାତ୍ରୀ ଓ ଆଉ ଜଣେ ନରତ୍ଵେର ଛାତ୍ର ରହୁଥିଲେ । ସରଳ୍ୟାନ୍ତର ଛାତ୍ରୀ ଇଂରେଜୀ ଜାଣିଥିବାରୁ ମୋର ଅସୁବିଧା ହେଲେ ତାଙ୍କୁ କହୁଥିଲି ଓ ସେ ଜମ୍ମାନୀରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରି ତାହା ତୁଳାଜ ଦେଉଥିଲେ । ଛାତ୍ରବାସରେ ରହିବା ଓ ଶ୍ରେଣୀ କଷରେ ଏକତ୍ର ବସିବାରେ କୌଣସି ଆପରି ନଥିଲା । ସହଶିକ୍ଷା ଶବର ପ୍ରତଳନ ସେ ଦେଶରେ ନାହିଁ । ଅପରପକ୍ଷରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛାତ୍ରର ଜଣେ ଜଣେ ବାନ୍ଧବୀ ରହିବା ସ୍ଵାଭାବିକ । ଯାହାର ବାନ୍ଧବୀ ନଥାଏ ତାଙ୍କୁ ଅନ୍ୟମାନେ ନା ପସନ୍ଦ କରନ୍ତି । ଏହି ବାନ୍ଧବୀମାନେ କେବଳ ସହାଧ୍ୟିନୀ ନୁହେଁ, ଶର୍ଣ୍ଣିନୀ ଓ ସହକର୍ମିନୀ ମଧ୍ୟ । ସେମାନେ ଘର ସଜ୍ଜାଦିବା, ମଇଲା କୁଣ୍ଡାପଟା ଧୋଇବା ଓ ଶେୟ ବିଶାଇଦେବା ଆଦି ସବୁକାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ନିରାକାର ଘନିଷ୍ଠତା ନ ହେଲେ କୌଣସି ବାନ୍ଧବୀ ଅର୍ଦ୍ଧଜିନୀ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ସେମାନେ ସାଧାରଣତଃ ରକ୍ଷଣାକୁଳ । ତେଣୁ ଅର୍ଦ୍ଧଜିନୀ ହେବା ମାତ୍ରକେ ବିବାହର ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠେ । ଓଡ଼ିଶାରୁ ଯେଉଁମାନେ ଅବିବାହିତ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ିବାଲାଗି ଜମ୍ମାନୀ ଯାଇଛନ୍ତି, ସେମାନେ ସେଠାରେ ବିବାହ କରିଛନ୍ତି । ଏହି କଟକର ମୋର ଜଣେ ଛାତ୍ର ବିବାହିତ ହୋଇ ସୁବ୍ରା ଆମ ଛାତ୍ରବାସରେ ରହି ଜଣେ ବାନ୍ଧବୀକୁ ଅର୍ଦ୍ଧଜିନୀ କରି ଓ ବିବାହ ସ୍ଵତ୍ତରେ ଆବଶ ହୋଇ ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ପାଇଁ କମ୍ ସମ୍ମାନ୍ୟା ସୃଷ୍ଟି କରିନାହାନ୍ତି । ସେ ଜଣେ ପୂର୍ବତନ ଅତିରିକ୍ତ ଶିଳ୍ପ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକଙ୍କ ଉତ୍ତରାଜୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ । ସେ ଅବୁଆ ଏପର୍ଯ୍ୟତ ଛିତ୍ତିନାହିଁ । ନିଜେ ସାବଧାନ ନ ରହିଲେ ଜମ୍ମାନୀରେ ବହଣ ବିପଦଶକୁଳ ହୋଇପାରେ ।

ମୁଁ ସେଠାରେ ନିଜେ ରାଶି ଖାଉଥିଲି । ମୋ ରାହୁଥିବା କୁକୁଗଟିକୁ ମୁଁ ପେରିବାବେଳେ କଟକ ଆଣିଥିଲି । ତାହା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋ ପାଖରେ ଅଛି । ବଜାରକୁ ଯାଇ ଚାଉଳ, ପରିବା ଓ ଶାଗ କିଣିଆଣେ । ସେଠାରେ ସବୁ ପ୍ରକାର ଶାଗ ମିଳେ । ରୋଷେଇ କରିବାକୁ ପ୍ରାୟ ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ଲାଗୁଥିଲା । ଘରୁ ପାର୍ଶ୍ଵଲ ହୋଇ ମସଲା ଯାଉଥାଏ । ମସଲା ଡବାଟି ସର୍ବଦା ମୋ ବ୍ୟାଗରେ ଥାଏ । ଯେଉଁଦିନ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟରେ ସକାଳେ କ୍ଲାସ ଥାଏ ସେଦିନ ରୋଷେଇ କରିବାକୁ ବେଳେ ମିଳେନାହିଁ । ମେନ୍‌ସା ବୋଲି କୁହା ଯାଉଥିବା ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟରେ ରୋଜନାଳୟରେ ଖାଇବାକୁ ପଡ଼େ । ସେଠାରେ ତ ସବୁ ସିଂହ ଖାଦ୍ୟ ଖାଇବାକୁ ମିଳେ । ତେଣୁ ମସଲା ପକାଇ ଖାଇବାକୁ ପଡ଼େ । ମୁଁ ନିରାମିଷାଶୀ । ମାଛ, ମାୟ, ଅଣ୍ଟା ଆଦି ଖାଦ୍ୟ ନାହିଁ । ରୋଜନାଳୟର ଗୋଟିଏ ଝିଅ ମୁଁ ନିରାମିଷାଶୀଓ ଖାଇସାରିବା ପରେ ପାଣି ପିଏ ବୋଲି ସେ ମୁଁ ପହଞ୍ଚିବା ମାତ୍ରକେ ମୋ ଖାଇବା କଥା ବୁଝେ । କେତେକ ପରିବା ଚର୍ବି ଦିଆହୋଇ ସିଂହ ହୋଇଥାଏ । ସେଇଲି ପରିବା ସିଂହ ମୋତେ ଯେପରି ଦିଆନ୍ୟାଏ ସେଥିପ୍ରତି ସେ ଦୃଷ୍ଟି ରଖିଥିଲା । ଜମ୍ମାନାରେ ସମସ୍ତେ ବିଅର ପିଅନ୍ତି । ମୁଁ ଖାଇସାରିବା ପରେ ସେ ଝିଅଟି ମୋ ପାଇଁ ଗିଲାସେ ପାଣି ଆଣି ଥୋଇଦିଏ । ସେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହିତ ମୋତେ ପରିଚିତ କରାଇଦେବା ବେଳେ କହେ, ମୁଁ ଜଣେ ପାଣି ପିଇଥିବା ଓ ମାଛ, ମାୟ, ଅଣ୍ଟା ଖାଉନଥିବା ଭାରତୀୟ । ଏହି ପରିଚିଯ ଶୁଣି ଜମ୍ମାନ ଛାତ୍ରମାନେ ହସ୍ତି ।

ଜମ୍ମାନୀମାନେ ବଡ଼ ଧର୍ମପ୍ରାଣ । ରବିବାର ଦିନ ସେମାନେ ନିଶ୍ଚଯ ଗୀର୍ଜାକୁ ଯିବେ । ସେଦିନ କେହି କିଛି କାମ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏ ଧାରଣା ମୋର ନଥିଲା । ୧୯୪୩ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଖ୍ରୀଷ୍ଟମାସ ବା ତିସେମର ୨୫ ତାରିଖ ଦିନ ସମାପ୍ତ ବର୍ଲିନ ସହର ବନ୍ଦ ଥିଲା । ଗୋଟିଏ ହେଲେ ଦୋକାନ ଖୋଲା ନଥିଲା । ଏପରିକି ରାସ୍ତାକଡ଼ର ନୁଟି ଓ ଚା ଦୋକାନ ମଧ୍ୟ ବନ୍ଦ ଥିଲା । ଚବିଶ ତାରିଖ ମଧ୍ୟରାତ୍ରକୁ ସମସ୍ତେ ଗୀର୍ଜାରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛନ୍ତି କିମ୍ବା ବଡ଼ଦିନ ଉଷ୍ଣବ ପାଳନ କରୁଛନ୍ତି । ମୁଁ ସେତେବେଳେ ରୋଷେଇ ଆରମ୍ଭ କରିନଥାଏ । ସବୁଦିନେ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଯାଉଥିବାରୁ ରୋଜନାଳୟରେ ଖାଇ ଦେଉଥାଏ । ସକାଳୁ ହୁଇବୋଲି ଦୁଧ କିଶୁଆଥାଏ । ତେଣୁ ରାତିବେଳା ଗୋଟିଏ ରୁଟି କିଣିଆଣି ଖାଇବା କାମ ଚଳାଇ ନେଉଥାଏ । ବଡ଼ଦିନ ରୁଟି ମିଳିଲା ନାହିଁ , ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ବି ଖୋଲା ନଥିଲା । ମାସିକିଆ ଟିକଟ । ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ଖୋଲାଥିଲେ ମୁଁ ସେଠାକୁ ଯାଇ ଖାଇ ଆସିଥାଆନ୍ତି । ବର୍ଲିନବାସୀ ସିନା ଉଷ୍ଣବ ପାଳନ କରୁଥିଲେ, ମୋର ନିର୍ଜଳା ଉପବାସ । ମୁଁ ମନ ଦୁଃଖରେ ଛାତ୍ରବାସକୁ ଫେରି ଆସିବାବେଳେ ପରେ ମିଶରର ବୈଦେଶିକ ମନ୍ତ୍ର ହୋଇଥିବା ତୌତିକ ନାମକ ଜଣେ ଛାତ୍ରଙ୍କ ସହିତ ମୋର ଭେଟ ହେଲା ଓ ମୁଁ କାହିଁକି ମୁହଁ ଶୁଖାଇଛନ୍ତି ବୋଲି ପଚାରିଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ମୋ ଉପବାସ କଥା କହିବାରୁ ସେ ନିଜ କୋଠିନ୍ଦ୍ରିୟ ତାକିନେଇ ରୁଟି ଓ ଚା ଖାଇବାକୁ ଦେଲେ । ସେ ସହାନୁଭୂତି ଦେଖାଇ ନଥିଲେ ମୁଁ ସେଦିନ ଖାଦ୍ୟ ଉପବାସ ରହିଥାଆନ୍ତି । ରୋଷେଇବାସ କରିବାଲାଗି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ନିମିତ୍ତ ସେ ମୋତେ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ । ତିସେମର ୨୬ ତାରିଖ ଦିନଠାରୁ ମୁଁ ରୋଷେଇ କରିବା

ସରଜାମ କିଣି ରୋଷେଇ କରିବାକୁ ଆଗୟ କଲି । ତାହା ମଧ୍ୟ ମୋଡେ ଶ୍ଵପ୍ନା ପଡ଼ିଲା । ମୋଡେ ସରକାର ମାସିକ ଅଢ଼େଇଶହ ଟଙ୍କା ଦେଉଥିଲେ ଓ ମୋର ଦେଯ ଥୁଲା ଆଉ ଅଢ଼େଇଶହ ଟଙ୍କା । ମୁଁ ପ୍ରାୟ ତିନିଶହ ଟଙ୍କାରେ ଚଳି ଯାଉଥିଲି । ରୋଷେଇ କରିବା ଫଳରେ ଏତେ କମରେ ଚଳିଛେଲା ।

ଖର୍ଚ୍ଚକାଟ ମୋ ଛାତ୍ରଜୀବନର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥୁଲା । ମୋଡେ ବହୁମାନେ କହିଦେଲେ ଯେ, ପଣ୍ଡିମ ବଳ୍ନର ଗୋଟିଏ ମାର୍କ ଦେଲେ ପୂର୍ବ ବଳ୍ନର ପାଞ୍ଚୋଟି ମାର୍କ ମିଳେ । ଏହି ଦେଶନେଶ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଲାଗି ଜୁ ବା ଚିତ୍ତିଆଖାନା ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଷେସନରେ ଗୋଟିଏ ବ୍ୟବସାୟ ଥାଏ । ମୁଁ ଦିନେ ସେଠାକୁ ଯାଇ ଶହେ ମାର୍କ ବଦଳାଇ ପୂର୍ବ ବଳ୍ନର ପାଞ୍ଚଶହ ମାର୍କ ଆଣିଲି । ପଣ୍ଡିମ ବଳ୍ନ ଲୋକେ ପୂର୍ବ ବଳ୍ନକୁ ଯିବା ନିଷେଧ । ଜଣେ ପଣ୍ଡିମ ବଳ୍ନ ଅଧ୍ୟବାସୀ ପୂର୍ବ ବଳ୍ନକୁ ଯିବା ଓ ତିନିଷପତ୍ର କିଣିବାରେ କୌଣସି ଅସୁବିଧା ନଥାଏ । ଉଭୟ ବଳ୍ନର ତାକଣ୍ଠ ସମାନ । ତେଣୁ ମୁଁ ସବୁବେଳେ ପୂର୍ବ ବଳ୍ନ ତାକପରେ ଚିଠି ପକାଏ । ପୂର୍ବ ବଳ୍ନରେ ସିନେମା ଦେଖିଲେ ଗୋଟିଏ ମାର୍କ ଖର୍ଚ୍ଚ ପଡ଼େ । ନାଇଟ୍ କୁବକୁ ଗଲେ ଦଶମାର୍କ ପଡ଼େ । ମୁଁ ସର୍ବଦା ପୂର୍ବ ବଳ୍ନରେ ସିନେମା ଦେଖୁଥିଲି ଓ ନାଇଟ୍ କୁବକୁ ଯାଉଥିଲି । ମୋ ରେଡ଼ିଓ ଓ ଟାଇପ୍ କରା ଯନ୍ତ୍ର ମୁଁ ପୂର୍ବ ବଳ୍ନରୁ କିଣିଥିଲି । ଏହା ମୋଡେ ଖୁବ୍ ଶ୍ଵପ୍ନା ପଡ଼ିଥିଲା । ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଯେ, ମୁଁ ପଣ୍ଡିମ ବଳ୍ନରେ ପହଞ୍ଚିବା ମାତ୍ରକେ ଦିନେ ହିଟଲରଙ୍କ ବାସରବନ ଓ ଯେଉଁ ପାଲିଆମେଣ୍ଟ ଭବନରେ ସେ ନିଆଁ ଲଗାଇ ୧୯୩୩ରେ ଏକନ୍ତରୁ ଶାସନ ଆଗୟ କରିଥିଲେ ସେହି ରାଜସହାଗ ଭବନକୁ ଦେଖିବା ଲାଗି ଚିତ୍ତିଆଖାନା ଷେସନଠାରୁ ଚାଲି ଚାଲି ଯାଇଥିଲି । ଏହି ଚିତ୍ତିଆଖାନା ଷେସନ ନିକଟରେ ସ୍ଵାବାଷ ଚନ୍ଦ୍ର ବୋଷ ୧୯୪୧ରେ ରହିଥିଲେ । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଘର ଦୁଆର ମୁହଁରେ “ଏସ୍.କ୍ରୁଷ୍ଣ ବୋଷ” ଲେଖା ହୋଇ ମାର୍ବଲ ଫଳକ ମରିଛି । ମୁଁ ପ୍ରଥମେ ହିଟଲରଙ୍କ ବାସଗୁହକୁ ଯାଇ ପ୍ରାୟ ଘଣ୍ଟାଏ କାଳ ତାଙ୍କ କଥା ମନେପକାଇ ଚିତ୍ରାମଗ୍ନ ହେଲି । ଜାତିହାସ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଉଣ୍ଡରତେନ ଲିଣ୍ଡେନ(ଲେମ୍ବୁଗନ ତଙ୍କେ) ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ଘଣ୍ଟାଏ କାଳ ବୁଲି କ୍ରୁଷ୍ଣେନବର୍ଗ ଦୁଆରବାଟେ ଭରୁ ପାଲିମେଣ୍ଟ ଭବନକୁ ଆସିଲି । ତା’ ଭିତରେ ବୁଲୁଛି ଏହି ସମୟରେ ଦୁଇଜଣ ସୋଭିଏଟ ସୈନ୍ୟ ମୋଡେ ଧରି ପକାଇଲେ । ମୁଁ ତ ଗର୍ଭ ଭାଷା ଜାଣିନଥିଲି । ସେ କ’ଣ ପଚାରୁଛନ୍ତି ବୁଲୁଛି ପାରିଲି ନାହିଁ । ସେମାନେ ମୋଡେ ତାଙ୍କ ସେନାପତିଙ୍କ ନିକଟକୁ ଧରିନେଲେ । ସେତେବେଳେ ତରରେ ମୋ ରତ୍ନ ଶୁଣିଯାଇଥାଏ । ସେ ମୋଡେ ଇଂରେଜୀରେ ପଚାରିଲେ ମୁଁ କେଉଁ ଦେଶର ଲୋକ । ମୁଁ ମୋ ପାସପୋର୍ଟ ଦେଖାଇଲି । ସେ ଦେଖିବାମାତ୍ରକେ ମୁଁ ମିତ୍ର ଭାରତବର୍ଷର ଲୋକ ବୋଲି ମୋଡେ ଆଦର ଅର୍ଥ୍ୟନା କରି ବସାଇଲେ ଓ କପେ ତା’ ପିଆଇଲେ । ମୋଡେ ସାମାରେଖା ବାହାରେ ପଣ୍ଡିମ ବଳ୍ନ ଭିତରେ ଛାତି ଆସିବାଲାଗି ଜିପ୍ରରେ ପଠାଇଦେଲେ । ସେ ମୋଡେ କହିଥିଲେ, ସବୁବେଳେ ଲୋଗ ଭିତରେ ପାସପୋର୍ଟ ରଖି ଯାତାଯାତ କରିବାକୁ । ମିଠା ଭାରତବର୍ଷର ନାଗରିକ ହୋଇଥିବାରୁ

ମୁଁ ନିର୍ବିଘରେ ଯେ କୌଣସି ସମୟରେ ପୂର୍ବ ବଳ୍ଲନକୁ ଯାଇପାରେ ଓ କିଏ କେଉଁଠି ମୋତେ ପଚାରିଲେ ମୁଁ ପାସପୋର୍ଟ ଦେଖାଇପାରେ । ମୁଁ ଜଣେ ଭାରତୀୟ ଛାତ୍ର, ଭାଇନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ଅଧ୍ୟାପନା କରେ ଓ ଦୁର୍ବାଗ୍ରୀ ହିଲେର ବିଷୟରେ ପଡ଼ି ତା' ଘର ଦେଖିବାକୁ ଆସିଛି ବୋଲି ଶୁଣି ସେ ଖୁବ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲେ । ସେତେବେଳେ ବ୍ରାହ୍ମନବର୍ଗ ଦୁଆରତାରେ ପାଚେରି ତିଆରି ହୋଇନଥିଲା । ତେଣୁ ଉତ୍ସବ ବଳ୍ଲନର ସୀମାରେଖା ଜାଣିବା ସହଜ ନଥିଲା । ତଥାପି ରାତ୍ରା ଉପରେ ଗୋଟିଏ ବୋର୍ଡ ଥିଲା । ଗୋଟିଏ ପାଖରେ ଲେଖାଥିଲା, “ସାବଧାନ ! ତୁମେ ପଣ୍ଡିମ ବଳ୍ଲନକୁ ପ୍ରବେଶ କରୁଛ ।” ଆରପାଖରେ ଲେଖାଥିଲା, “ସାବଧାନ ! ତୁମେ ପଣ୍ଡିମ ବଳ୍ଲନକୁ ଛାଢ଼ି ପୂର୍ବ ବଳ୍ଲନରେ ପ୍ରବେଶ କରୁଛ ।” ଏହା ଜଂରେଇ ଓ ଜର୍ମାନ ଭାଷାରେ ଲେଖାଥିଲା । ତେଣୁ ଜଙ୍ଗଲଗୁଡ଼ ସାମରିକ ବାହିନୀ ଏହାକୁ ବୋଧହୃଦୟ ଲେଖାଇଥିଲେ । ବଳ୍ଲନରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ ବୀମା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲା । ଏହା ଥିଲା ବାଧତାମୂଳକ । ମୁଁ ଏହି ବୀମା କରିଥିଲି । କଟକରେ ଥୁବାବେଳେ ମୋର ଦୁଇଶୋଟି ଦାତ ପଡ଼ିଯାଇଥିଲା । ସବୁବେଳେ ଦାତମୂଳ ବିନ୍ଦୁଥିଲା । ଏହାର ସୁବିଧା ନେଇ କଳଦାନ୍ତ ଚାରିଟା ଛାଢ଼ି ବାକି ସବୁ ଦାତ ଉପୁଡ଼ାଇ ଦେଲି । ମୋତେ ମଧ୍ୟ ସେହି ବୀମା ଅନୁସାରେ କୁଆ ଦାନ୍ତ ଯୋଗେଇ ଦିଆଗଲା । ଏଥିପାଇଁ ପଇସାଟିଏ ମଧ୍ୟ ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ମୁଁ ବହୁଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଦାନ୍ତକୁ ବ୍ୟବହାର କରିଥିଲି ଓ ତାହା କୃତ୍ରିମ ଦାନ୍ତ ବୋଲି କେହି ଜାଣି ପାରୁନଥିଲେ ।

ବଳ୍ଲନରେ ବସନ୍ତର ଆଗମନକୁ ଧୂମଧ୍ୟାମ ସହିତ ପାଇନ କରାଯାଏ । ଏହା ମାର୍ଚ୍ଚ ପହିଲାଦିନ ପାଇତ ହୁଏ । ଏହାକୁ ବସନ୍ତ ଉଷ୍ଣବ କୁହାଯାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛାତ୍ର ବା ଛାତ୍ରୀ ଗୋଟିଏ ମାର୍କ ଦେଇ ଏହି ଉଷ୍ଣବର ପ୍ରବେଶପତ୍ର ପାଆନ୍ତି । ଏହି ଉଷ୍ଣବରେ ଶ୍ରେଣୀ କଷ ପରି ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ତୁଳନାରେ ଛାତ୍ରୀବୀମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ଦୁଇଶୁଣ ଥାଏ । ଉଷ୍ଣବକଷ ଭିତରକୁ ପଶିବା ପୂର୍ବରୁ ସମସ୍ତେ ଉଲଙ୍ଘ ହେବାକୁ ବାଧ । ଉଷ୍ଣବକଷ ଆରମ୍ଭରେ ଗୋଟିଏ ଘରେ ନମର ଅନୁସାରେ ସମସ୍ତେ ନିଜ ନିଜ ପରିଛୁଦ ରଖିଦିଅନ୍ତି । ଉଷ୍ଣବକଷ ମଧ୍ୟରୁ ସତ୍ୟତା ଲୋପ ପାଏ । ଆଦିମ ଯୁଗର ପାଶବ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ନଗ୍ନ ପ୍ରଦର୍ଶନ ହୁଏ । ବଲ୍ଲଗାନାତ ବେଳେ ଯେପରି କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଜଣେ ନାରୀକୁ ନାଚିବା ଲାଗି ଆହ୍ଵାନ କଲେ ସେ ମନା କରିବା ଉଦ୍‌ବ୍ୟାପ ବିରୋଧୀ, ଠିକ୍ ସେହୁପରି ଏହି ଉଷ୍ଣବରେ ଯେ କୌଣସି ଛାତ୍ର ଯେ କୌଣସି ଛାତ୍ରୀଙ୍କୁ ଯୌନ ସମକ୍ରମ ରଖିବାଲାଗି ଆହ୍ଵାନ କଲେ ସେ ମନା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସଲ୍ୟ ଜଗତରେ ଏପରି ଉଷ୍ଣବ ପାଇତ ହୁଏ ବୋଲି ମୋର ଧାରଣା ନଥିଲା । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୁଁ ସେତେବେଳେ ବିଶଦ୍ ବିବରଣୀ ଲେଖି ଭାବରୁ ପଠାଇଛି । ଏହି ଉଷ୍ଣବ ପାଇତ ହୁଏ । ଏଥିପାଇଁ ଜାନୁଆରୀ ମାସରୁ ଟିକେଟ କରାଯାଇଥାଏ । ଜଣେ ବିଦେଶୀ ବିବାହିତ ଛାତ୍ର ରୂପେ ଛାତ୍ରସୂଚନା ବିଭାଗ ଏଥିରେ ଯୋଗଦେବା ଲାଗି ମୋତେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିଥାଆନ୍ତି ।

୧୯୪୪ ତିଥେମର ୨୨ ତାରିଖ ଦିନ ମୋତେ ତକ୍କରେ ଉପାଧୁ ମିଳିଲା । ଏହି ଉପାଧୁ ପାଇଁ ସାଧାରଣତଃ ଦୁଇବର୍ଷ ସମୟ ଲାଗେ । ବେଳେ ବେଳେ ବେଶୀ ସମୟ ବିଲାଗିପାରେ; କିନ୍ତୁ ନିୟମ ଅଛି ଯେ, ଜଣେ ଛାତ୍ର ବର୍ଷକ ପରେ ‘ନିଜେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛି’ ବୋଲି ସିନେଟକୁ ଲିଖିତ ଭାବରେ ଜଣାଇ ଦେଇପାରେ । ଅନୁମତି ମିଳିଲେ ସେ ନିବନ୍ଧ ଦାଖଲ କରିବ ଓ ତା’ପାଇଁ ମୌଖିକ ପରୀକ୍ଷା ହେବ । ମୁଁ ୧୯୪୪ ଜୁଲାଇ ମାସରେ ଦରଖାସ୍ତ କରିଥିଲା । ସେପରେମର ମାସରେ ନିବନ୍ଧ ଦାଖଲ କରିବାଲାଗି ଅନୁମତି ମିଳିଲା । ଏହା ପରୀକ୍ଷା ହେବାପାଇଁ ଦୁଇମାସ ଲାଗିଲା ଏବଂ ତିଥେମର ମାସରେ ମୋର ମୌଖିକ ପରୀକ୍ଷା ହେଲା । ତେଣୁ ଅନ୍ତେବର ଚଉଦରୁ ତିଥେମର ବାଇଶ ତାରିଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ବଳ୍ନରେ ରହିଥିଲା ।

ଇତରୋପ ଭ୍ରମଣ

୧୯୪୪ ଜୁଲାଇ ମାସ ସୁନ୍ଦା ଶ୍ରେଣୀରେ ଅଧ୍ୟନ କରିବା ସହିତ ମୁଁ ମୋ ନିବନ୍ଧ ଲେଖା ଶେଷ କଲି । ନିବନ୍ଧ ସରିବାବେଳକୁ ତାହାକୁ ଛାପିବା ବା ଟାଇପ୍ କରିବା ପ୍ରସ୍ତୁତ ଉଠିଲା । ଜମ୍ମାନୀର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟଗୁଡ଼ିକରେ ସୁନ୍ଦ ପୂର୍ବରୁ ଟାଇପ୍ କରା ନିବନ୍ଧ ଦାଖଲ ହେଉଥିଲା । ନିବନ୍ଧ ମୁଦ୍ରିତ ହୁଏ ଓ ପରିଶି ଖଣ୍ଡ ପ୍ରତିଲିପି ଦାଖଲ ହୁଏ । ସୁନ୍ଦ ପରେ ମୁଦ୍ରଣ ଯନ୍ତ୍ରର ଅଭାବ ପଢ଼ିବାରୁ ଟାଇପ୍ କରା ନିବନ୍ଧ ଗୁହାତ ହେଉଥିଲା । ମୁଁ ଛାତ୍ର ସୁଚନାବିଭାଗ ଜରିଆରେ ଗୋଟିଏ ଟାଇପକିରାଣୀ ବାଲିକାକୁ ଛିର କଲି । ବଳ୍ନରେ ହାତରେ କାମ କରିବାଲାଗି ବହୁତ ମୂଳ ଦବାକୁ ପଡ଼େ । ମୁଁ ଥରେ ଗରମ ପୋଷାକ ତିଆରି କରିବି ବୋଲି ତିଆରି ପୋଷାକ ନ କିଣି କନା କିଣି ଦରଙ୍ଗୀ ଦୋକାନରେ ଦେଇ ଆସିଥିଲି । ସିଲେଇ ମଜୁରୀ ବିଷୟରେ ମୋର ଧାରଣା ନଥିଲା । ପ୍ରାୟ ଏଗାର ଶହ ମାର୍କର କନା ସିଲେଇ କରିବାପାଇଁ ତିନିହଜାର ମାର୍କ ସିଲେଇ ମଜୁରୀ ପଡ଼ିବ ବୋଲି ଦରଙ୍ଗୀ ମୋତେ କହିଲା । ପ୍ରଥମଦିନ ପଚାରିଥିଲେ ମୁଁ କନା ଫେରାଇ ନେଇଆଅଛି; କିନ୍ତୁ ସିଲେଇ ହେବାପରେ କହିବାରୁ ମୁଁ ପରେ ଆସିବି କହି ଆଉ ସେ ଦୋକାନକୁ ଗଲିନାହିଁ । କନାତକ ମାଡ଼ ଖାଇଲା । ତେଣୁ ସାବଧାନ ହୋଇ ମୁଁ ଟାଇପ କିରାଣୀକୁ ପଚାରିବାରେ ସେ ପାଞ୍ଚଶତ ପୃଷ୍ଠାର ନିବନ୍ଧର ପାଞ୍ଚଗୋଟି ପ୍ରତିଲିପି ତିଆରି କରିବାଲାଗି ପାଞ୍ଚହଜାର ମାର୍କ ନେବ ବୋଲି କହିଲା । ଏତେ ଧନ ତ ମୋ ପାଖରେ ନଥିଲା । ରାତି ଗୋଟିଏ ବଦି ସେହି ଦୂର ଦେଶରେ କାହିଁଲି । ନିବନ୍ଧ ଦାଖଲ କରିବା ଆଶା ମରକିଗଲା । ମୋ ଇଷ୍ଟ ଦେବତା ମୋତେ ସ୍ଵପ୍ନରେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ--“ତୁ ନିଜେ ଟାଇପ ଯନ୍ତ୍ର କିଣି ଟାଇପ କରିବେ ।” ତହିଁଆର ଦିନ ସକାଳେ ମୁଁ ପୂର୍ବ ବଳ୍ନ ଗଲି ଏବଂ ତିନିଶହ ମାର୍କରେ ଗୋଟିଏ ଟାଇପ ଯନ୍ତ୍ର କିଣିଲି । ତିନି ଟାରିଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିନକୁ କୋଡ଼ିଏ ଘଣ୍ଟା କାମକରି ଗୋଟିଏ ଆଙ୍ଗୁଠିରେ ଟାଇପ ଶିଖିଲି ଓ ଅଗର୍ଷ ପ୍ରଥମ ସପ୍ତାହରେ ଟାଇପ ଆରମ୍ଭ କଲି ।

ଜମ୍ମାନୀରେ ଅଗର୍ଷ ମାସଟି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଟି । ସେତେବେଳେ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ ମଧ୍ୟ ଦେଶରେ ମିଳନ୍ତି ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ବିଦେଶ ବୁଲିଯାଆଅଛି । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଇତରୋପ ପରିଭ୍ରମଣରେ

ଯିବି ବୋଲି ସମସ୍ତ ବଦୋବସ୍ତୁ କରି ସାରିଥିଲି । ତେଣୁ ଦିନକୁ ଘଣ୍ଟାଏ ବା ଦୂଇଘଣ୍ଟା ବିଶ୍ରାମ କରି ଚାଇପୁ ଆଗମ କରିଦେଲି, ଯେପରି କି ତାହା ଅଗସ୍ତ ମାସ ଶେଷ ସୁଦ୍ଧା ସମାପ୍ତ ହୋଇଯିବ । ଦିନକୁ ଦଶପୁଷ୍ପା ଚାଇପୁ କଲେ ପଚାଶ ଦିନ ଲାଗିବ । ମୋ ହାତରେ ଏତେ ସମୟ ନଥିଲା । ସେ ଯାହା ହେଉ ବହୁ କଷ୍ଟରେ ଗୋଟିଏ ଆଜୁଠିରେ ପ୍ରାୟ ଛଞ୍ଚିତ ପୃଥମ ସପ୍ତାହରେ ମୋ ହାତକୁ ଆସିଲା । ସେତେବେଳକୁ ଅଧାପକ ପ୍ରେକ୍ଳଳ ଯୁଗରାଷ୍ଟ୍ର ଚାକିଯାଇଥାଆନ୍ତି ଓ ମୁଁ ନିବନ୍ଧ ଦାଖଲ କଲେ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠାଇ ଦେବାଲାଗି ସେ ନିଜ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସତିବକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇ ଯାଇଥାଆନ୍ତି ।

ସେପରିଚନ ଦଶ ତାରିଖ ଦିନ ଅନ୍ତିଆର ରାତଧାନୀ ଭିଏନାଠାରେ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଧାପକ ସମ୍ମିଳନୀ ହେଉଥାଏ । ସିର୍ତ୍ତିକେଟ୍ରର କିଏ ମୋ ପ୍ରତି ସଦୟ ହେଲେ କେଜାଣି, ଉଡ଼ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ସେଥୁରେ ଯୋଗଦେବା ଲାଗି ମୋତେ ପ୍ରତିନିଧି ନିୟୁକ୍ତ କଲା । ତେଣୁ ବଳିନରୁ ଭିଏନାକୁ ଯାତାଯାତ ଖର୍ଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚକ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ପକ୍ଷରୁ ମିଳିଲା । ଅନ୍ତିଆ, ସୁଇଚରଳ୍ୟାଟ, ପ୍ରାନ୍ସ, ବେଳତ୍ତିଯମା, ହଳାଟ ଓ ଲାଙ୍ଗଣକୁ ବୁଲି ଯିବାଲାଗି ମୁଁ ରିସା ଯୋଗାଡ଼ କରି ସାରିଥିଲି । ତେଣୁ ମେଳା ଦେଖାହେଲା ଓ କଦଳୀ ବିକାହେଲା । ସମ୍ମିଳନୀରେ ଯୋଗଦେଲି, ତା' ସହିତ ସେପରିଚନ ମଞ୍ଚରୁ ଅଛୋବର ମଞ୍ଚ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜରଗୋପରେ ଭ୍ରମଣ କରି ନରେମର ପହିଲା ଦିନ ଶୀତକାଳୀନ ସିମେଷର ଆଗମ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ବଳିନରେ ପହଞ୍ଚିଲି ।

୧୯୪୪ ସେପରିଚନ ସାତ ତାରିଖ ମଙ୍ଗଳବାର ଦିନ ମୁଁ ବଳିନରୁ ଉଡ଼ାଇହାଇରେ ଯାଇ ହାନୋଭରରେ ପହଞ୍ଚିଲି । ବଳିନରୁ ହାନୋଭର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କମ୍ ଭଡ଼ା ପଡ଼େ ବୋଲି ମୁଁ ପ୍ରାକ୍ତପୁର ବାଟେ ଗଲିନାହିଁ । ଦିନସାରା ହାନୋଭର ବନ୍ଦର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦୂଶ୍ୟ ଦେଖି ଅପରାହ୍ନରେ ଭିଏନା ଯିବାକୁ ରେଳ ଧରିଲି । ରାତି ଏଗାରଟାବେଳେ ଜମ୍ମାନ ରେଳରୁ ଓହ୍ଲାଇ ପାସାଇ ଷେସନରେ ଅନ୍ତିଆ ରେଳ ଧରିବାକୁ ଅପେକ୍ଷା କଲି ଓ ଭିଏନାଠାରେ ସକାଳ ଆଠଟା ସୁଦ୍ଧା ପହଞ୍ଚିଲି । ଭିଏନା ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ଚରଫରୁ ରହଣିର ବଦୋବସ୍ତୁ ହୋଇଥାଏ, ତେଣୁ କୌଣସି ଅସୁବିଧା ହେଲାନାହିଁ ।

ସମ୍ମିଳନୀ ପାଞ୍ଚଦିନ ତାଲିଲା । ବହୁ ଦେଶରୁ କୁଳପତିମାନେ ଆସିଥିଲେ । ମଧ୍ୟେ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟର କୁଳପତି ମଧ୍ୟ ଆସିଥିଲେ । ଭାରତରୁ କଲିକତା ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟର ରସାୟନ ଅଧାପକ ଓ ପୂର୍ବତନ ସଂସଦ ସଦସ୍ୟ ଶ୍ରୀମତୀ ପୁଲରେଣ୍ଯ ଗୁହଙ୍କ ସ୍ଥାମୀ ଅଧାପକ ଉକ୍ତର ବୀରେଶ ତ୍ରୁଟି ଗୁହ ସମ୍ମିଳନକୁ ଯାଇଥିଲେ । ଆମ ଦୂର୍ଦ୍ଦିଲ୍ଲୀ ଭାଷଣ ଦେବାଲାଗି ଦୂଇଥର ଲେଖାଁ ସୁବିଧା ମିଳିଥିଲା । ମଧ୍ୟେ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟର କୁଳପତି ଅଧାପକ ତୋଡ଼ିଶେଳେ ରାଷ୍ଟ୍ର ଭାଷାରେ କହିଲେ ଓ ତାଙ୍କ ଅନୁବାଦକ ତାହାକୁ ଲାଙ୍ଗରେଜୀରେ ଅନୁବାଦ କଲେ । ମୋ ବକ୍ତ୍ଵା ପରେ ସେ ମୋ ପ୍ରତି କାହିଁକି ଭାରି ସଦୟ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ଭଲ ଲାଙ୍ଗରେଜୀ ଜାଣିଛି; କିନ୍ତୁ

ଜଂରେଜୀରେ କୁଟୁମ୍ବ ଦେଲେ ନାହିଁ । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ପଚାରତେ ସେ କହିଲେ ଯେ, କଠୋର ସରକାରୀ ନିମନ୍ତଣ ଯୋଗୁ କୌଣସି ବିଦେଶୀ ସମ୍ମିଳନୀରେ ରକ୍ଷା ଭାଷା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଭାଷାରେ ଭାଷଣ ଦେବାଲାଗି ରକ୍ଷା ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କୁ ଅନୁମତି ମିଳେନାହିଁ, କାରଣ କାନେ କିଏ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଭାଷାରେ କହିବାବେଳେ ସରକାରଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ କିନ୍ତି କହିଦେବ ଏଥ୍ୟୋଗୁ ଅନୁବାଦକ ସାକ୍ଷୀରୁହିବେ ଓ ଭାଷଣର ଏକ ପ୍ରତିଲିପି କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କୁ ପଠାଯିବ । ସେ ମୋତେ ସୁବିଧା ମିଳିଲେ ମସ୍ତେ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଯିବାଲାଗି ନିମନ୍ତଣ କରିଥିଲେ ।

ସମ୍ମିଳନୀ ବେଳେ ଉଦ୍‌ୟାନମାନଙ୍କ ତରଫରୁ ଆମକୁ ପୂର୍ବତନ ହାୟସୁରୁଗ୍ର ରାଜବଂଶର ସୋନେତୁନ ପ୍ରାସାଦକୁ ବୁଲାଇ ନିଆଗଲା । ଏହିଠାରେ ନେପୋଳିଯନ ବୋନାପାର୍ଟ ପରାସୀ ସମ୍ବାଦ ଥିବାବେଳେ ତାଙ୍କ ଭାଇଙ୍କୁ ଅନ୍ତିଆର ରାଜୀ ନିୟୁତ କରି କିନ୍ତି ଦିନ ଅତିବାହିତ କରିଥିଲେ । ଏହା ପରାସୀ ବିପୁଲର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଘରଣା । ଏହିଠାରେ ମଧ୍ୟ ୧୮୧୪ରେ ଭିନ୍ନନା ସମ୍ମିଳନୀ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ସମ୍ମିଳନୀ ବେଳେ ବର୍ଣ୍ଣନର ହୋଏନଦୋଳଣୀ ସମ୍ବାଦ ବା ଅନ୍ତିଆର ହାୟସୁରୁଗ୍ର ସମ୍ବାଦ କେହି କାହା ପଛରେ ଯିବାକୁ ରାଜି ହେଲେ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟମାନେ ସଦର ଦରଜାବାଟେ ପଶିଲେ; କିନ୍ତୁ ଏ ଦୁର୍ଦେଖ ପାଇଁ ଦୁଇଟି ସୁତ୍ତନ ଦରଜା ଖୋଲା ଯାଇଥିଲା ବୋଲି ପ୍ରଦର୍ଶନ ଆମକୁ ବୁଝାଇଦେଲେ । ଏହି ପ୍ରାସାଦରେ ଦିନେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ମାରିଆ ଥେରେସା ବାସ କରୁଥିଲେ । ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କୁ ଦିନେ ଅନ୍ତିଆର ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ନୈଶ ରୋଜି ଓ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଚା' ରୋଜି ଦେଇଥିଲେ ଏବଂ ଭିନ୍ନାର ମେଯରକ ତରଫରୁ ଅନ୍ତିଆ ଆଳ୍ପ୍ରସ ପର୍ବତମାଳା ଉପରେ ଗୋଟିଏ ମନୋରମ ପ୍ରାସାଦରେ ନୈଶ ରୋଜି ଦିଆଯାଇଥିଲା ।

ମୁଁ ଶୁଣିଥିଲି ଯେ, ଭିନ୍ନାଠାରେ ସୁବାଷ ତତ୍ତ୍ଵ ବୋଷ ଶ୍ରୀମତୀ ସେଇଲ ନାମକ ଜଣେ ଅନ୍ତିଆ ମହିଳାଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କର କୁମାରୀ ଅନାତା ନାମ୍ବୀ ଗୋଟିଏ ଛିଅ ଥିଲା । ମୁଁ ଭିନ୍ନାରେ ଥିବାବେଳେ ତାଙ୍କ ଠିକଣା ଜାଣିବାଲାଗି ଆମ ରାଷ୍ଟ୍ରଦୂତଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ କରିଥିଲି । ସେମାନଙ୍କ ଠିକଣା କୌଣସି ଭାରତୀୟଙ୍କୁ ନ ଦେବାଲାଗି ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ନିଷେଧାଦେଶ ଅଛି ବୋଲି ସେ କହିବାରୁ ମୁଁ ନିରାଶ ହୋଇ ଫେରି ଆସୁଥିଲା । ଏତିକିବେଳେ ଜଣେ ଅନ୍ତିଆବାସୀ କର୍ମଚାରୀ ମୋତେ ତାଙ୍କ ଠିକଣା ଦେଲେ; କିନ୍ତୁ ସେ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟଠାରୁ ବିହୁ ଦୂରରେ ରହୁଥିବାରୁ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ କରିବାକୁ ଯାଇ ପାରିଲି ନାହିଁ । ଏହିପରି ଭାବରେ ସାତଦିନ କାଳ ଭିନ୍ନାରେ ଅତିବାହିତ କରି ପ୍ରାନ୍ତ ରାଜଧାନୀ ପ୍ର୍ୟାରିସ୍ ଅଭିମୁଖେ ସେପଟେମ୍ବର ପଥର ତାରିଖ ଦିନ ଯାତ୍ରାକଲି ।

ସେପଟେମ୍ବର ୧୭ ଓ ୧୮ ତାରିଖ ସୁଇଜରଲ୍ୟାଣ୍ଟରେ କଟାଇଲି । ମୁଁ ମୋତେ ତିନିଗୋଟି ସହର ଦେଖିଛି । ଗୋଟିଏ ହେଲା ବାଜେଲ, ଦ୍ଵିତୀୟଟି କୁରିଷ ଓ ତୃତୀୟଟି ହେଲା ଜେନିତା । ଛୁଟିସ୍ତରେ ବିହୁ ଘଣ୍ଟାଟିଆରି ଦୋକାନ ଅଛି । ମୁଁ ସହର ବୁଲିଯିବା ପୂର୍ବରୁ ଗୋଟିଏ ଦୂରାୟନ୍ତା ତିଆରି କରିଦେବାଲାଗି ଷେସନପାଖ ଗୋଟିଏ ଦୋକାନରେ ଅଗ୍ରୀମ ଦେଇଗଲି

ଏବଂ ଜେନିରା ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ସେ ମୋତେ ଉତ୍ତର ଘଣ୍ଟା ଯୋଗାଇଦେଲା । ମୁଁ ମୋତେ ଅନ୍ତେଇଶହୁ ସୁଇସ ପ୍ରାକ୍ ଦେଇ ସେ ଘଣ୍ଟାଟି କିଣିଥିଲି । ପାଣି, ଶବ ଓ ଅଗ୍ନି ଉତ୍ତର ଘଣ୍ଟାକୁ ନଷ୍ଟ କରିପାରିବ ନାହିଁ ବୋଲି ନିର୍ମାତା ମୋତେ କହିଲେ । ସବୁ ଅଂଶଗୁଡ଼ିକ ଯୋଡ଼ି ହାତରେ ଗୋଟିଏ ଘଣ୍ଟା ତିଆରି କରିବାଲାଟି କାରିଗରଙ୍କୁ ଘଣ୍ଟାକୁ ଅଧିକ ଲାଗେନାହିଁ ବୋଲି ଶୁଣି ମୁଁ ଆଶ୍ରୟାହିତ ହେଲି । ଜେନିରାରେ ୧୭ ତାରିଖଦିନ ପହଞ୍ଚ ପୂର୍ବତନ ଜାତିଶଂଘ ସଦନ ଦେଖି ଓ ସହରର ଗୀର୍ଜାକୁ ଯାଇ ଫେରିଆସିଲି । ବେଶୀ ସମୟ କଟାଇବା ଲାଗି ମୋତେ ବେଳ ନଥିଲା । ଅଠର ତାରିଖ ସମ୍ବ୍ୟାବେଳେ ମୁଁ ରେଳରେ ଆସି ପ୍ୟାରିସରେ ପହଞ୍ଚିଲି । Eichkamp ଛାତ୍ରବାସରେ ଦିଲ୍ଲୀର ଜଣେ ଅଧାପକ ବଜାଳୀ କୁମାର ଜୈନ ଅନ୍ତେବାସୀ ଥିଲେ । ସେ ଚାରିମାସ ବଳନରେ ନହିଁ ତାକୁ ଛାଡ଼ି ପ୍ୟାରିସର ସୋରବେଂଁ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟରେ ନାମ ଲେଖାଇଥିଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଆଗରୁ ଚିଠି ଲେଖିଥିଲି ବୋଲି ସେ ମୋତେ ପ୍ୟାରିସ ଷେସନରୁ ପାଛୋଡ଼ି ନେଇଥିଲେ । ମୁଁ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟର ଆମେରିକା ସଦନରେ ରହିଥିଲି । ସେଠାରେ ଭାରତୀୟ, ଜଂରେଇ ଓ ଆମେରିକୀୟ ଛାତ୍ରମାନେ ରହୁଥିଲେ । ତେଣୁ ସେଠାରେ ରହିବା ସୁବିଧାଜନକ ଥିଲା । ଏଠାରେ କହିରଖେ ଯେ, ରହିବା ଅର୍ଥ ଖାଇବା ନୁହେଁ । ବାହାରେ ଖାଇବା ବନୋବସ୍ତ କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ରହୁଥିବା କାଗାରେ କେବଳ ପ୍ରାତିରାଶ ମିଳେ ।

ମୁଁ ପ୍ୟାରିସରେ ପାଞ୍ଚଦିନ କଟାଇଥିଲି । ତନ୍ଦ୍ରଧରୁ ଗୋଟିଏ ଦିନ ଭରିପେଲିସ୍ ରାତପ୍ରାସାଦରେ କଟିଥିଲା । ଭରିପେଲିସ୍ ସହର ପ୍ୟାରିସଠାରୁ ପ୍ରାୟ ବାଇଶ ମାଲିକ ଦୂର । ସେଠାକୁ ରେଳ ଓ ବସରେ ଯିବାକୁ ହୁଏ ।

ଉରିପେଲିସକୁ ଯିବା ବାଗରେ ଗୋଟିଏ ଅଭୁତ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଲା । ଯେଉଁ ଦୁଇଟି ରେଳ ତବାରେ ୧୯୧୮ରେ ପ୍ରଥମ ବିଶ୍ଵସୁଦ୍ଧ ପରେ ଜମାନୀ ଆମ୍ବସମର୍ପଣ କରିଥିଲା, ସେହି ଦୁଇଟି ରେଳତବାରେ ହିଟଳିର ଉପେଲିସ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନେଇ ଯାଇଥିଲେ । ୧୯୪୦ରେ ପ୍ରାନସ ସେହି ରେଳତବା ଭିତରେ ଜମାନ ନିକଟରେ ଆମ୍ବସମର୍ପଣ କଲା । ତାହା ଏତିହାସିକ ମ୍ଲାରକୀ ରୂପେ ସେଠାରେ ସୁରକ୍ଷିତ ହୋଇଛି ।

ଆତର୍ଜାତିକ ଉତ୍ତରାଧିକାରେ ଉପେଲିସ ରାଜପ୍ରାସାଦ ସୁବିଶ୍ୟାତ । ଏହା ଗୋଟିଏ ବିରାଟ ପ୍ରାସାଦ । ଏହି ପ୍ରାସାଦର ବାରଣ୍ଡାରେ ଠିଆହୋଇ ୧୭୯୯ରେ ପରାସୀ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ମାରି ଆନ୍ଦୋଳନେଟ୍ ବୁଝୁଷ୍ଟ ପରାସୀ ଜନତାକୁ କହିଥିଲେ, “ତୁମେ କହୁଛ ତୁମକୁ ବୁଢ଼ି ମିଳୁନି, ତୁମେ ଯିଠା ଖାଇନ କାହିଁକି ?” ଏତେ ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଖି ସମ୍ମାନ ଷୋଡ଼ଶ ଲୁଜ ବାହାରକୁ ନ ଆସି ସାମ୍ରାଜ୍ୟକୁ ପଠାଇଥିଲେ । ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ମାରି ଅନ୍ତିଆର ମହାରାଣୀ ମାରିଆ ଥେରେସାଙ୍କ ଝିଅ ଓ ସେ ପ୍ରାନସର ବୋରବୋଁ ରାଜବଂଶର ମହାରାଣୀ । ଲୋକଙ୍କର ବୁଢ଼ି କିଣିବାକୁ ପଇସା ନାହିଁ ଓ ସେମାନେ ଭୋକରେ ରହୁଛନ୍ତି, ଏକଥା ମହାରାଣୀ ମାରି ଜାଣନେ କିପରି ? ସେ ଭାବିଲେ ବଜାରରୁ ବୁଢ଼ି ସରିଯାଇଛି । ବିଷେରକାରୀ ଜନତାକୁ ଦେଖି ସେ କଷନା କରିନେଲେ ଯେ, ଦୋକାନୀ ଏତେ ଲୋକଙ୍କ ପାଇଁ ବୁଢ଼ି ଯୋଗାଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ତେଣୁ ଯିଠା ଖାଇବାଲାଗି

ସେ ଲୋକଙ୍କୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ । ବିଷ୍ଣୋଉକାରୀମାନେ ଭାବିଲେ ଯେ, ମହାରାଣୀ ମାରି ସେମାନଙ୍କୁ ଉପହାସ କରୁଛନ୍ତି । ତେଣୁ ସେମାନେ ସମ୍ବାଟ ଷୋଡ଼ଶ ଲୁଜ ଓ ସାମ୍ବାଙ୍ଗୀ ମେରିକୁ ଉର୍ଦ୍ଦେଲିସ ପ୍ରାସାଦରୁ ଚଳାଇ ଆଣି ପ୍ରାରିସଠାରେ ଶୂଳିରେ ଚଢାଇଦେଲେ । ପରାସୀ ବିଷ୍ଣୁବ ବେଳେ ଏହା ପ୍ରତିଥିଲା । ସେ ବାରଣାରେ ଠିଆ ହେବାବେଳେ ମୋ ମାନ ଶହେ ପଞ୍ଚଷଠି ବର୍ଷପଛକୁ ଚାଲିଗଲା ।

୧୯୧୯-୨୦ରେ ଏହି ପ୍ରାସାଦରେ ବିଶ୍ଵଶାନ୍ତି ସନ୍ଧିକନୀ ଅନୁଷ୍ଠାତ ହୋଇ ଉର୍ଦ୍ଦେଲିସ ସନ୍ଧି ସ୍ଥାଷ୍ଟରିତ ହୋଇଥିଲା ଓ ଜାତିସଂଘ ଗଠିତ ହୋଇଥିଲା । ଯେଉଁ ଦୁଆତ ଓ କଳମରେ ଏହି ସନ୍ଧି ସ୍ଥାଷ୍ଟରିତ ହୋଇଥିଲା, ତାହା ଏବେ ମଧ୍ୟ ସୁରକ୍ଷିତ ରହିଛି । ଯେଉଁ ବିଷ୍ଣୀଶା ଉପରେ ଆମେରିକାର ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ଉତ୍ତ୍ରୋ ଉତ୍ତଳସନ ଶୋଇଥିଲେ ତାହା ବି ଗୋଟିଏ ଏତିହାସିକ ଦ୍ୱାରକୀ ରୂପେ ରହିଛି । ମୁଁ ପ୍ରାୟ ଛଥନକାଳ ଏହି ପ୍ରାସାଦର ଅଦିକନ୍ଧି ବୁଲି ଉତ୍ତଳସନକୁ ପାନ କରୁଥିବା ପରି ଅନୁଭବ କରିଥିଲା । ସଞ୍ଚବେଳକୁ ପ୍ରାରିସ ଫେରି ଆସିଲି ।

ପ୍ରାରିସରେ ରହିଣିକାଳ ମଧ୍ୟରେ କେତେକ ଦର୍ଶନୀୟ ଯୀନ ବୁଲି ଦେଖିବାର ଘୋରାଗ୍ରେ ମିଳିଥିଲା । ପ୍ରଥମ ଦିନ ଆଇପେଲ ଟାଙ୍ଗୁର ଉପରେ ଚଢ଼ିଲି । ମୁଁ ଆଗରୁ ଶୁଣିଥିଲି ଏହି ଟାଙ୍ଗୁର ଉପରେ ଚଢ଼ି ପ୍ରାରିସ ସହରକୁ ଦେଖିଲେ ସାରା ସହରର ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଏହି ସହରଟି ଅତି ବଡ଼ । ତଥାପି ଉପରୁ ଉଡ଼ାଇବାକରେ ଦେଖିଲେ ସହରର ଦୃଶ୍ୟ ଯେପରି ଦେଖାଯାଏ ଠିକ୍ ସେହିପରି ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଲା । ପ୍ରାରିସର ଲୁଗୋ ଯାହୁଦୀର ଗୋଟିଏ ମନୋମୁରଧକର ଦୃଶ୍ୟ । ମୁଁ ଆଗରୁ କଳିକତା ଯାହୁଦୀର ଦେଖିଥିଲି । ଲୁଗୋ ଯାହୁଦୀର ଆହୁରି ବଡ଼ । ଏଥରେ ନାନା ବିଭାଗରେ ବିଭିନ୍ନ ସର୍ବ୍ୟତାର ବସ୍ତୁ ସଂଗୁହୀତ ହୋଇ ରହିଛି । ଆଉ ଗୋଟିଏ ଦୃଶ୍ୟ ଥିଲା ନେପୋଲିୟନ ବୋନାପାର୍ଟଙ୍କ କବର । ସେଷ ହେଲେନା ଦ୍ୱାପରୁ ତାଙ୍କ କଟିନ ଅଣାଯାଇ ପ୍ରାରିସରେ ମନୋରମ କବର ତିଆରି ହୋଇଛି ଓ ତହିଁରେ ଏ କଟିନ ରଖାଯାଉଛି । ପ୍ରାନ୍ତର ସମ୍ବାଟ ଦୃତୀୟ ନେପୋଲିୟନ ଏହି କବରଟି ତିଆରି କରାଇଥିଲେ । ଏହାହତୀ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଲା, Arc D' Triomhe ବା ବିଜୟ ପ୍ରତିକାଳ ମନୋରମ ଦୃଶ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟତମ । ପ୍ରାରିସ ସହର ମଧ୍ୟଦେଇ ରୋନ ନଈ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇଛି । ପରାସୀ ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟ ସବନଙ୍କୁ ତେମେର ଅତି ତେପୁଟିଙ୍କ କୁହାଯାଏ । ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ଛାତ୍ର ହିସାବରେ ଅନୁମତି ନେଇ ମୁଁ ଏହି ସବନଙ୍କୁ ତନ ତନ କରି ବୁଲି ଦେଖିଥିଲି । ଦେଖିବା ପରେ ରୋନ ନଈ କୁଳରେ ସିମେଣ୍ଟ ବେଞ୍ଚ ଉପରେ ପ୍ରାୟ ଦୁଇଯକା ବସି ଏହି ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟ ଭବନ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁପରାସୀ ଉତ୍ତଳସନ ମନେ ପକାଇଲି । ପ୍ରାରିସର ରାଷ୍ଟ୍ରାଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ E' Toil ବା ଅଷ୍ଟଗ୍ରୁହୀ ପ୍ରଧାନ । ଏହି ରାଷ୍ଟ୍ରାରେ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ରାଷ୍ଟ୍ରାଗୁଡ଼ିକ ମନୋରମ ଭୋଜନାଳୟ ରହିଛି । ରେଣ୍ଡେର୍ ଶବ୍ଦି ଏହି ହୋଗେଲମାନଙ୍କରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ସମଗ୍ର ବିଷ୍ଣୁରେ ଲୋକପ୍ରିୟ । ରାଷ୍ଟ୍ର ଉପରେ ଦେଇ ଦେଇବାକୁ ଦିଆଯାଏ । ଅବଶ୍ୟ ପଇସା ଟିକିଏ ବେଶି ଦେବାକୁ ପଡ଼େ; କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳେ ମୁହାସ୍ତାତି ଅତ୍ୟଧିକ ହୋଇଥିବାରୁ ପରାସୀ

ପ୍ରାଙ୍ଗନ ମୂଳ୍ୟ ଅତି କମ୍ ଥାଏ । ମୁଁ ଆଗରୁ କହିଛି ଯେ, ଗୋଟିଏ ପାଉସ୍ତ ଦେଲେ ହଜାରେ ପ୍ରାଙ୍ଗ ମିଳେ । ଏହି ରାଷ୍ଟ୍ରାରେ ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ଭବନ ଓ ସଚିବାଳୟ ଅଛି । ଏହି ଅଷ୍ଟଗ୍ରହୀତୀରୁ ଆରୟ ହୋଇଥିବା ଗୋଟିଏ ରାଷ୍ଟ୍ରାରେ ଭାରତୀୟ ରାଷ୍ଟ୍ରଭୂତଙ୍କ ଦସ୍ତର ରହିଛି ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଶୋଟିଏ ରାଷ୍ଟ୍ରାରେ ମିଳିତ ଜାତିସଂଘର ଶିକ୍ଷା, ବିଜ୍ଞାନ ଓ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଦସ୍ତର ରହିଛି । ପ୍ୟାରିସ୍ ରାଷ୍ଟ୍ରାରେ ବୁଲିଆସିଲେ ଜୀବନ୍ତ ଜିତିହାସ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଫରାସୀ ବିପୁଲ ପୂର୍ବରୁ ଚମାସ ଜେପରସନ ପ୍ୟାରିସ୍ ରେ ଆମେରିକାୟ ଉପନିବେଶଗୁଡ଼ିକର ରାଷ୍ଟ୍ରଭୂତ ଥିଲେ । ସେ କୁଆଡ଼େ ଫରାସୀ ବିପୁଲ ବିଶ୍ୱଯରେ ଲୋକଙ୍କୁ ପ୍ରରୋଚିତ କରିଥିଲେ । ଫରାସୀ ବିପୁଲ ବେଳେ ସ୍ଵାଧୀନତା, ସମାନତା ଓ ଭାବୁଦ୍ଧ ବିପୁଲବାମାନଙ୍କ ଦୁହା ଥିଲା । ଜେପରସନ ବିପୁଲବାମାନଙ୍କୁ ଆମେରିକା ସ୍ଵାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମର ଏହି ଦୁହା ଶିଖାଇଥିଲେ । ଏହି ଜେପରସନ ପରେ ସ୍ଵଭାବୀ ଆମେରିକାର ସମିଧାନ ସରା ବା ଫିଲାଡେଲଫିଆ କନରେନସନର ସତ୍ୟ ଥିଲେ ଓ ପରେ ଆମେରିକାର ଢତୀୟ ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ରୂପେ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିଲେ । ପ୍ୟାରିସ୍ଟୀରେ ଏହି ଜେପରସନଙ୍କ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତ ଅଛି ।

ପ୍ୟାରିସ୍କୁ ଯାଇ ରଷୋକ କବର ନ ଦେଖିଲେ ଯାତ୍ରା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏନାହିଁ । ପ୍ୟାରିସ୍ ରେ ଗୋଟିଏ କବରଖାନା ଅଛି । ସେହିଠାରେ ସବୁ ଜାତୀୟ ବୀରଙ୍କୁ କବର ଦିଆଯାଇଛି । ଏହା ଗୋଟିଏ ବିରାଟ ଗୃହ । ଏହା ମଧ୍ୟରେ କେବଳ କବର ଅଛି, ଅନ୍ୟ କିଛି ନାହିଁ । ମୁଁ ଉଚ୍ଚ କବରଖାନାରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲି । ମୋ ଭାଗ୍ୟକୁ ସେହିନ ବଜାଳି ଦମ୍ପରି ଓ ଧାନବାଦରୁ ଆସିଥିବା ଆଉ ଗୋଟିଏ ଶିଖ ଦମ୍ପରି କବରଖାନା ଦେଖିବାକୁ ଯାଇଥିଲେ । ଏହି କବରଖାନାଟି ଅପରାହ୍ନ ପାଞ୍ଚଟା ବେଳେ ତାଳାପଡ଼ି ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ । ମୁଁ ଶିଖ ଦମ୍ପରିଙ୍କ ସହିତ ଏହା ଭିତରେ ପଶିଥିଲି । ରଷୋ, ଉଲଚାୟାର, ଡିପ୍ରୋ ଆଦିଙ୍କ କବର ଖୋଜି ଦେଖିବାରେ ମୋର ବିଶେଷ ଆଗ୍ରହ ଥିଲା । ମୁଁ କେତେବେଳେ ଶିଖ ଦମ୍ପରିଙ୍କଠାରୁ ଅଳଗା ହୋଇଯାଇଛି ମୋତେ ଜଣାନାହିଁ । ମୁଁ ବୁଲକ୍ଷି ଘଷା ଦେଖିନାହିଁ । ଜିମିଧରେ ପାଞ୍ଚଟା ବାଜିଯାଇଛି । ଦର୍ଖାନ ସବୁ ପରିଗ୍ରାଜକ ଫେରି ଆସିଲେଣି ବୋଲି ଘବି ଦୁଆର ବନ୍ଦ କରିବାକୁ ଯାଉଥାଏ, ଏହି ସମୟରେ ଉଚ୍ଚ ଶିଖ ମହିଳାଟି ଦାଶ କୁଆଡ଼େ ଗଲେ ବେଳେ ତାଙ୍କ ସ୍ଵାମୀଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ ଓ ସେ ମୋତେ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି ବୋଲି କହିଲେ । ଦର୍ଖାନ ବି ମୋ ହାତ ବ୍ୟାଗଟି ସେପର୍ୟେତ ଫେରଣ୍ଟ ହୋଇ ନାହିଁ ଦେଲି କହିଲା । ଦର୍ଖାନ ଯାଇ ଚିକାର କରିବାରୁ ମୁଁ ଜାଣିଲି ଯେ ପାଞ୍ଚଟା ବାଜିଗଲାଣି । ଉଚ୍ଚ ଶିଖ ମହିଳାଟି ମୋ ବିଶ୍ୱଯରେ ପଚାରି ନଥିଲେ ମୁଁ ହୁଏତ ରାତିସାରା କବରଖାନା ଭିତରେ ରହିଯାଇଥାଆନ୍ତି । ବଞ୍ଚିରହିଥାନ୍ତି କି ନା ସହେହ । ତେଣୁ କୁହାଯାଏ ଯାହାକୁ ରଖିବେ ଅନନ୍ତ, କି କରିପାର୍ନ୍ତର ବଳବନ୍ତ । ମୁଁ ସେ ଶିଖ ମହିଳାଙ୍କ ନିକଟରେ କୃତ୍ତଙ୍କ ।

ସୋରବୋ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଆଖାପାଖରେ ବହୁ ଭାରତୀୟ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ବିଶେଷତଃ ଆମେରିକା ହାଉସରେ ରହୁଥିବା ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀ ସହିତ ସର୍ବଦା ଦେଖାହୁଏ । ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣାଗଲା ଯେ ପ୍ୟାରିସ୍ ଆସିଲେ କେହି ଫଳିରଙ୍ଗିଆ ରଜମଞ୍ଚରେ ନୃତ୍ୟ ନ

ଦେଖି ଫେରିଯାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ଫଳିବର୍ଜିଆ ନୃତ୍ୟଶାଳା ପୃଥିବୀରେ ଅଭିନବ । ଏଠାରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାଲାଗି ଚିକେଚ୍ ମଧ୍ୟ ଅଛି ମହଙ୍ଗା । ଏଥୁପାଇଁ ପଚାଶ ହଜାର ପ୍ରାଙ୍ଗ ବା ପଚାଶ ପାଇସ ଦେବାକୁ ପଡ଼େ । ସେତେବେଳେ ହିସାବରେ ଚିକେଚର ମୂଲ୍ୟ ସାତଶହ ଟଙ୍କା ଥିଲା । ଭିତରକୁ ପଶିଯିବା ମାତ୍ରକେ ଯେଉଁ ଲୋକଟି ଉଭରକୋଟ କାଢିନେଇ ଟଙ୍କା ଦିଏ ସେ ନିଏ ଅଢ଼େଇ ହଜାର ପ୍ରାଙ୍ଗ । ଯେଉଁ ଲୋକଟି ସିର ଦେଖାଇ ଦିଏ, ସେ ନିଏ ହଜାରେ ପ୍ରାଙ୍ଗ । ଯେଉଁ ଲୋକଟି କାର୍ଯ୍ୟୟୁତୀ ଦେଇଯାଏ ସେ ନିଏ ଦୁଇହଜାର ପ୍ରାଙ୍ଗ । ସେଦିନ ରାତିରେ ମୋର ପ୍ରାୟ ଷାଠିଏ ହଜାର ପ୍ରାଙ୍ଗ ବା ଆଠଶହ ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ ହେଲା । ଏହା ଗୋଟିଏ ବୃତ୍ତାକାର ପ୍ରେକ୍ଷଣ କରିବାର ନର୍ତ୍ତକୀୟାମାନେ ସେହି ବୃତ୍ତାକାର ରଜମଞ୍ଚରେ ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ ରଜମଞ୍ଚ ପାଖଧାଡ଼ିରେ ବସନ୍ତ, ସେମାନେ ପାଞ୍ଚଲକ୍ଷ ପ୍ରାଙ୍ଗର ଚିକେଚ କିଣିଆନ୍ତି, କାହିଁକି ନା ନର୍ତ୍ତକୀୟାମାନେ କୁମଶାଖ ସେମାନଙ୍କ ପୋଷାକ ବାହାର କରି କରି ପରିଶେଷରେ କେବଳ ଅତରସ୍ତ ପିନ୍ଧି ନାଟିଲା ବେଳେ ସେହି ଦର୍ଶକମାନଙ୍କ କୋଳରେ ବସିଯାଆନ୍ତି । ହଜାରେ ଖଣ୍ଡ ବକ୍ଷା ବକ୍ଷା ସୁନ୍ଦରୀ ତରୁଣୀ ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି । ଅତି ଉଚ୍ଚକ ଆଲୋକରେ ନୃତ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ନର୍ତ୍ତକୀୟାମାନେ ବସ୍ତ୍ର ତ୍ୟାଗ କରିବା ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତେ ଆଲୋକର ଉଚ୍ଚକତା କମି କମି ଆସେ । ସମ୍ମୂର୍ଖ ଉଲଗ୍ନ ହେବା ବେଳେକୁ ଅଛି କମ ଉଚ୍ଚକତା ଥାଏ । ଫଳିବର୍ଜିଆ ନୃତ୍ୟ ଭୁଲିବାର କଥା ନୁହେଁ । ଏହା ଗୋଟିଏ ରୋମାଞ୍ଚକର ଅଭିନ୍ନତା । ଶୁଣିବାକୁ ମିଳିଲା ଯେ ଏହି ନର୍ତ୍ତକୀୟାମାନେ ଖୁବ୍ ବେଶି ବେଳେ ପାଆନ୍ତି ଓ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନ ନୁଆ ନୁଆ ପୋଷାକ ତିଆରି ହୁଏ ।

ପ୍ୟାରିସର ନାଗର କ୍ଷେତ୍ର ସାନ୍ତ୍ରେକର ଅଞ୍ଚଳରେ ଅବସ୍ଥିତ । ପ୍ୟାରିସର ନୈଶ ଜୀବନ ଅଛି ରୋମାଞ୍ଚକର ବୋଲି ଲୋକମୁଖରେ ଶୁଣାଯାଏ । ଏହି ସହରର ରମଣୀମାନେ ଯେତିକି ସୁନ୍ଦରୀ ସେତିକି ବିଳାସୀ । ନୈଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପାଞ୍ଚହଜାର ପ୍ରାଙ୍ଗ ଦେଇ ଚିକେଚ କିଣିବାକୁ ପଡ଼େ । ତା' ଭିତରେ ମଦର ଦାମ ତେର ବେଶି । ମୁଁ ତମଦ ଖାଏନାହିଁ, ତେଣୁ କେବଳ କପି ଖାରଳି । ସେଥୁପାଇଁ ମଧ୍ୟ କମ କମ ପଇସା ଦେବାକୁ ପଡ଼ିନାହିଁ । ଅନେକ ଲୋକଙ୍କ ତ୍ରାତ ଧାରଣା ଯେ, ନୈଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯୌନକ୍ରୂଧା ହୁଏ, ଏହା ଠିକ୍ ନୁହେଁ । ସେଠାରେ କେବଳ ନୃତ୍ୟ ହୁଏ । ବେଳେ ବେଳେ ଉଲଗ୍ନ ବାଲିକାମାନେ ମଧ୍ୟ ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି । ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଦିନ ଏହି ନୈଶ କ୍ଷେତ୍ର ଦେଖିବାକୁ ଯାଇଥିଲି । ମୋ ସହିତ ବଜାଳି କୁମାର ଜେନ ଓ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଭାରତୀୟ ଛାତ୍ର ଥିଲେ । ଏହିପରି ଜାବରେ ପ୍ୟାରିସରେ ପାଞ୍ଚଦିନ କଟାଇ ଲକ୍ଷନ ଅରିମୁଖେ ଯାତ୍ରା କରି ।

ରଙ୍ଗିଶ ପ୍ରଣାଳୀ ଯୋଗୁଁ ପ୍ୟାରିସକୁ ଲକ୍ଷନକୁ ରେଳରେ ଯାଇହୁଏ ନାହିଁ । ଅବଶ୍ୟ ଉଡ଼ାଇହାଇରେ ଯାଇହୁଏ; କିନ୍ତୁ ତାହା ବ୍ୟୟପାଧ । ମୋର ଜାହାଇରେ ଚିକଟ ଥିଲା । ପ୍ୟାରିସରୁ ବେଳଜିଯମର ଲାହାଇର ବନ୍ଦରକୁ ଯିବାକୁ ହୁଏ ଓ ସେଠାରୁ ଜାହାଇରେ ଯାଇ ରଙ୍ଗଶର ସଦାମନେ ବନ୍ଦରରେ ଓହ୍ଲାଇବାକୁ ପଡ଼େ । ମୁଁ ପ୍ୟାରିସରୁ ରେଳରେ ବେଳଜିଯମ ଭାଜଧାନୀ ବ୍ୟେଳେସ ଗଲି ଓ ସେଠାରୁ ଯାଇ ଲାହାଇରରେ ଜାହାଇ ଚଢ଼ିଲି । ଜାହାଇ ଛାତ୍ରିଲା ରାତି ୯ଟା ବେଳେ ଓ ସଦାମନରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ପ୍ରାୟ ରାତି ଗୋଟାଏ ଲାଗିଲା ।

ସାଦାମନେରେ ପହଞ୍ଚ ଲକ୍ଷନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରେଳରେ ଯିବାକୁ ହୁଏ । ମୁଁ ରେଳରେ ଯାଇ ଲକ୍ଷନର ଓ୍ୟାଟଲୁ ଷେସନରେ ଦିନ ଦଶଟାରେ ପହଞ୍ଚିଲି ।

ଲକ୍ଷନ

ଗଣେଶ୍ୱର ମିଶ୍ର, ବିଦ୍ୟାଧର ମିଶ୍ର ଓ ଚକ୍ରଧର ମିଶ୍ର ଚାର୍ଲ୍‌କୋଟ ଗାର୍ଡନସରେ ରହୁଆଥାଏଟି । ମୋର ଗଣେଶ୍ୱର ସହିତ ରହିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଥାଏ । ଏଥିପାଇଁ ସେ ଘର ମାଲିକାଣ୍ଡିଠାରୁ ଅନୁମତି ନେଇ ସାରିଥାଏ ।

ମୁଁ ଭୁଜୁଳିତଳ ରେଳ ଷେସନରେ ଓହ୍ନେଇ ଚାର୍ଲ୍‌କୋଟ ଗାର୍ଡନ ଅଭିମୁଖେ ଚାଲିଲି । ମୁଁ ତ କୌଣସି ଅଞ୍ଚଳ ଦେଖିନଥାଏ । ଆଗରୁ ବହିରେ ପଢ଼ିଥିଲି ଯେ, ଲକ୍ଷନ ପୁଲିସ ଅତି ସାହାଯ୍ୟକାରୀ । ସେମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ ମାଗିଲେ ସବୁପ୍ରକାର ସାହାଯ୍ୟ ଦେବାଲାଗି ସେମାନେ କେବେହେଲେ ପରାଦପଦ ହୁଅଛି ନାହିଁ । ମୁଁ ଯାଇ ରାସ୍ତା ଉପରେ ଠିଆହୋଇଥିବା ଜଣେ ପୁଲିସ କନ୍ଦରକଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲି । ସେ ମହାଶୟ କେବଳ ଯେ ମୋତେ ଠିକଣା ବତାଇଦେଲେ ସେତିକୁ ନୁହେଁ, କାଳେ ମୁଁ ଘରଟି ଠାବ କରି ନପାରିବି ସେହି ଆଶଙ୍କାରେ ସେ ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ଗଲେ ଓ ଘର୍ଷି ବଜାଇ ମୋତେ ଘର ଭିତରେ ଛାଡ଼ି ଆସିଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କର ଏହି ସହୃଦୟତାକୁ ଭୁଲି ପାରିବି ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ଲକ୍ଷନରେ ପହଞ୍ଚ ଗତବ୍ୟ ଛାନ ପାରିବାରେ ମୋର କୌଣସି ଅସୁବିଧା ହୋଇ ନଥିଲା । ଗଣେଶ୍ୱର ସାଙ୍ଗେ ଦେଖାହେବା ମାତ୍ରେ ନାନା କଥା ପଡ଼ିଲା । ଗପ କରି କରି ସେବିନ ସାରା ରାତି କଟିଗଲା । କଥୋପକଥନ ଛଲରେ ମୁଁ ଶୁଣି ଦୁଃଖତ ହେଲି ଯେ ଗଣେଶ୍ୱର ମୋତେ କିଛି ନଜଣାଇ ସରକାର ୧୯୪୩ ମସିହା ଅକ୍ରୋବର ପହିଳାରୁ ତକଟର ଉପାଧ୍ୟାତ୍ମକ ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କୁ ଛାନ୍ଦଗୋଟି ବାର୍ଷିକ ବୃଦ୍ଧି ଯୋଗକରି ବେତନ ଦେବା ପ୍ରଥା ଉଠାଇ ଦେଇଛନ୍ତି ବୋଲି ଶୁଣି ସେ ଡିଶା ସରକାରଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଆବେଦନ ପଠାଇଥିଲା ଓ ତାହା ଅଗ୍ରାହ୍ୟ ହୋଇଯାଇଛି । ତେଣୁ ଆମେ ଏତେ କଷ୍ଟକରି ତକ୍କରେଟେ ଉପାଧ୍ୟ ପାଇଲେ ବି ଆମେ ଛାନ୍ଦଗୋଟି ବାର୍ଷିକ ବୃଦ୍ଧି ପରିମାଣ ନିଜ ବେତନରେ ଯୋଗକରି ପାରିବୁ ନାହିଁ । ଏ କଥା ଶୁଣି ବିରତ ହେଲି; କିନ୍ତୁ ସବୁକଥା ଜାଣିନଥିବାରୁ ମୁଁ ତା ସହିତ କୌଣସି ଯୁଦ୍ଧିତକ କରି ପାରିଲି ନାହିଁ । ସେହି ରାତିରେ ମୁଁ କେଉଁ କେଉଁ ଅଞ୍ଚଳ ହୁଲିବାକୁ ଯିବି ଏବଂ ଗଣେଶ୍ୱର ଓ ବିଦ୍ୟାଧର ମୋ ସହିତ କେଉଁଠାକୁ ଯାଇପାରିବେ ତାହା ଯିର ହୋଇଗଲା ।

ତା'ପରଦିନ ସକାଳୁ ଗଣେଶ୍ୱର ମୋତେ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ତ୍ରାପାଳଗର ଷୋଯାରକୁ ଗଲା । ସେ ଅଞ୍ଚଳ ହୁଲି ଦେଖିଲୁ ଓ ପାରାକୁ ଖାଇବାକୁ ଦେଲୁ । ନିକଟରେ ମାୟାଡାମ୍‌ତୁସାଦଙ୍କ ଚିତ୍ରଶାଳା ଥିଲା । ଏହି ଚିତ୍ରଶାଳାରେ ମହମବତୀରେ ଠିଆରି ବିଶ୍ୱର ସବୁ ବଡ଼ ବଡ଼ ନେହାଙ୍କ ମୂରଁ ଅଛି । ଆମ ଭାରତୀୟ ନେତାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ମହାମାଗାନ୍ଧି, ଜବାହରଲାଲ ନେହେରୁ, ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁର ଆଦିକ ମୂରଁ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଲା । ସେହିଠାରେ ବୁଲୁବୁଲୁ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଭୋଜନ

କେଳ ହୋଇଗଲା । ଗଣେଶ୍ୱର କହିଲା ଯେ ଲକ୍ଷ୍ମନର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ଲାନରେ ରହୁଥିବା ଓ କାମ କରୁଥିବା ଭାରତୀୟମାନେ ଆଲ୍ଡତତ୍ତ୍ଵରେ ଥିବା ଭାରତୀୟ ହାଇକମିଶନର ଅଟିସ ବା ଜଣିଆ ହାଉସକୁ ଖାଇବାକୁ ଆସନ୍ତି । ସେଠାରେ ଭାରତୀୟ ଖାଦ୍ୟ ମିଳେ । ସକୁ ଅଞ୍ଚଳର ଉପଯୋଗୀ ତରକାରି ଟିଆରି ହୁଏ । ଅତି ଶସ୍ତାରେ ଖାଇବାକୁ ମିଳେ । ଲକ୍ଷ୍ମନର ପ୍ରଥା ଅନୁସାରେ ଘର ମାଲିକାଣୀ ପ୍ରାତରାଶ ଓ ରାତ୍ରି ଭୋଜନ ଦିଅନ୍ତି । ସମସ୍ତେ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଭୋଜନ ବାହାରେ କରନ୍ତି ଏବଂ ଅପରାହ୍ନରେ ତା'ଜଳଖ୍ଯା ଖାଆନ୍ତି । ପ୍ରାତରାଶ ଓ ନୈଶ ଭୋଜନଲାଗି ଘର ମାଲିକାଣୀକୁ ଅଧିକ ଚକ୍ର ଦେବାକୁ ପଡ଼େ । ଜଣିଆ ହାଉସର ଖାଦ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ଖର୍ଚ୍ଚ କମ୍ ପଡ଼େ ଏବଂ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଭୋଜନ ବେଳେ ବହୁ ଲୋକଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ ହୁଏ । ତେଣୁ ଲକ୍ଷ୍ମନରେ କିଏ କେଉଁଠାରେ ଅଛନ୍ତି ଜାଣିବାକୁ ହେଲେ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଭୋଜନବେଳେ ସେଠାରେ ଦୁଇଘର୍ଷା କଟାଇଲେ କୌଣସି ଚିତ୍ତ ନଥାଏ । ମୁଁ ଲକ୍ଷ୍ମନରେ ଅଠର ଦିନ ଥିଲି । କେବଳ ରବିବାର ଏବଂ ଯେଉଁଦିନ କେମ୍ବିଲ, ଅକ୍ଷସଫୋର୍ଡ ଓ ଉତ୍ତରପରିଷରଙ୍କ ରାଜପ୍ରାସାଦକୁ ଯାଇଥିଲି ସେହି କେତେମୋଟି ଦିନକୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଆଉ ସବୁଦିନ ଜଣିଆ ହାଉସରେ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଭୋଜନ କରିଥିଲି ।

ଲକ୍ଷନ ସହରରେ ଦର୍ଶନୀୟ ବସ୍ତୁ ହେଲା ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟ ଭବନ ଓ ବିଗବେନ୍ ଘଣ୍ଠା, ଡ୍ୱେଷ୍ଟମିନିଷ୍ଟର ଗାର୍ଜା, ବକିଂହାମ୍ ରାଜପ୍ରାସାଦ, ଦଶନମ୍ବର ତାରିଖିଙ୍ଗ ସ୍କ୍ରୀଟରେ ଥିବା ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ବାସରବନ, ଥ୍ରାଇଟ ହଳରେ ଥିବା ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ସବୁ ଅପିସ ବିଶେଷତଃ ଜଣିଆ ଅପିସ ଓ ତା' ପୁଷ୍ଟିକାଗାର, ଲକ୍ଷନ ସ୍କୁଲ ଅତି ଜକନମିକସ୍, ଲକ୍ଷନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, ବ୍ରିଟିଶ ଯାତ୍ରୀଗର, ସେଷ ପଳ ଗାର୍ଜା, ଫ୍ଲାଇସ୍‌କ୍ରେଟ ଥିବା ସମାଦପତ୍ର ଅପିସ, ଥ୍ରେଡନିବଳ କ୍ରିଟରେ ଥିବା ବ୍ୟାଙ୍କ ଅତି ଜଣିଆ, ହାଇଡ଼ପାର୍କ, କାର୍ଲମାର୍କ୍ସିକ୍ କବର, ପିକାଡ଼ିଲି ସର୍କରସରେ ଥିବା ଦୋକାନ ଓ ଭାରତୀୟ ଉଚାୟୁତ୍ତକ ବାସଗୁହ । ଜାଏସବୁ ବ୍ରଲି ଦେଖିବାର ସୌଭାଗ୍ୟ ମିଳିଲା । ସେତେବେଳେକୁ ରାଜମାତା ମେରିଙ୍କ ବାସରବନ, ମାର୍ଲିବରୋ ହାଉସ ଦେଖିବାଲାଗି ଆଗ୍ରହ ଥିଲା, କାରଣ ସେଠାରେ ଗୋଲ ଚେତୁଳ ବୈଠକ ଅଧିବେଶନ ୧୯୩୦, ୧୯୩୧ ଓ ୧୯୩୨ରେ ଅନୁଷ୍ଠାତ ହୋଇଥିଲା । ତା' ନିକଟରେ ପୂର୍ବତନ ଜମାନ ରାଷ୍ଟ୍ରଦୂତଙ୍କ ଅପିସ ଥିଲା । ଦ୍ଵିତୀୟ ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧ ପୂର୍ବରୁ ହିରପନ ରିବେନ୍ଟ୍ରକ ଜମାନାର ରାଷ୍ଟ୍ରଦୂତ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସହିତ ରାଜା ଅକ୍ଷମ ଏଡ଼ାପ୍ରାର୍ତ୍ତକ ଘନିଷ୍ଠ ବନ୍ଧୁତା ଥିଲା । ବକିଙ୍ଗହାମ ରାଜପ୍ରାସାଦରୁ ନିଜ ମାତା ରାଣୀ ମେରା ରହୁଥିବା ମାର୍ଲିବରୋ ହାଉସକୁ ଅକ୍ଷମ ଏଡ଼ାପ୍ରାର୍ତ୍ତ ହାତରେ ଛତା ଧରି ପାଦରେ ଆସୁଥିବାରୁ ସେ ରାଜପଦର ଗାୟୀଯ୍ୟ ରକ୍ଷାକରି ପାରୁନାହାନ୍ତି ବୋଲି ଅଭିଯୋଗରେ ଏବଂ ସେ ଜଣେ ସ୍ଵାମୀ--ପରିତ୍ୟକ୍ତ ଆମେରିକାୟ ମହିଳା ଓଳି ସିମ୍ସନକୁ ବିବାହ କରିବାଲାଗି ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିଜ୍ଞାହେବା ଅଭିଯୋଗରେ ୧୯୩୭ ଡିସେମ୍ବର ୧୧ ତାରିଖ ଦିନ ସେ ରାଜା ହେବାର ବର୍ଷେ ନ ପୁରୁଣ୍ଣ ସିଂହାସନ ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ମୁଁ ସେହି ଲ୍ଲାନଗୁଡ଼ିକ ଦେଖିବାକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଗ୍ରହୀ ଥିଲି । ତେଣୁ ମଲ୍ଲ, ରିଜେଷ୍ଟ୍ ପାର୍କ ଓ ବକିଙ୍ଗହାମ ରାଜପ୍ରାସାଦ ସମ୍ମଶ୍ରରେ ଗୋଟିଏ ଦିନ କଟାଇଥିଲି । ସେତେବେଳେ ରାଣୀ ଦ୍ଵିତୀୟ ଲ୍ଲିଙ୍କାବେଥ ବାରଣ୍ଗାରେ ଠିଆହୋଇ

ଲୋକଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ ଦିଅଛି ଗୋଲି ଶୁଣିଥିଲି । ତାଙ୍କୁ ଦେଖିବା ଆଶା କରି ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ଦିନ କଟାଇଥିଲି ସିନା ସେ କିନ୍ତୁ ବାହାରି ନଥିଲେ । ତେବେ ପ୍ରତିଦିନ ଯେତେବେଳେ ରାଣୀଙ୍କ ଜଗୁଆଳି ବଦଳାନ୍ତି ସେ ଦୃଷ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ଯାଇଥିଲି । ଲାଗେଇ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଲୋପ ପାଇଯାଇଥାଉ ପରିକେ ରାଣୀଙ୍କ ଆଡ଼ମର ଓ ଘଟାଟୋପ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜମିନାହିଁ । ମୁଁ ସମୟ ପାଇଲେ ସେହି ଅଞ୍ଚଳକୁ ଚାଲିଯାଏ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ୯ ନମ୍ର ଓ ୧୦ ନମ୍ର ତାଉନିଙ୍କ ଷ୍ଟ୍ରାଟ୍ରେ ଥିବା ଅର୍ଥମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ବାସରୁହ ତଥା ହୁଇଛି ହଲରେ ଥିବା ପୂର୍ବତନ ରାରତୀୟ ସତିବଳ ଦପ୍ତର, ଲଣ୍ଠିଆ ଅଫିସ ପୁଷ୍ଟକାଗାର ଦେଖିବାରେ କଟାଇଲି ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ ଦିନ ଗଲା କମନ୍ସ ସରା ଓ ଲାଢ଼ ସରା ଭବନ ଦେଖିବାରେ । ଦେଖି ଆଶ୍ରମ୍ୟ ହେଲି ଯେ କମନ୍ସ ସରାରେ କେବଳ ତୋକି ଅଛି । ଚେବୁଳ କିମ୍ବ ତେଣୁ ନାହିଁ । ବାଚସ୍ତିଙ୍କ ଆସନ ତେର ଉଚରେ । ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ବିରୋଧୀଦକର ନେତା ଯେଉଁ ଦୁଇଟ ସିରରେ ବସନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଲି । ଯେଉଁ ସିଂହାସନରେ ବସି ରାଣୀ ସଂସଦର ଅଧିବେଶନ ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ଦେଖିବାରେ ଅସୁବିଧା ହେଲାନାହିଁ । ଦ୍ଵିତୀୟ ବିଶ୍ୱସ୍ତ୍ର ବେଳେ ଜମାନମାନେ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଉଜନ୍ମନ ଚର୍ଚିଲଙ୍କ ନିଜ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ କଷତ ଥିବା ଅଂଶକୁ ବୋମାମାଡ଼କରି ଭାଙ୍ଗି ଦେଇଥିଲେ । ଭାଗ୍ୟକୁ ସେବିନ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ନିଜ କଷତରେ ଉପସ୍ଥିତ ନଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ମାରିଦେବା କୁଆଡ଼େ ଏହି ବୋମାମାଡ଼ର ଉଦେଶ୍ୟ ଥିଲା । ସେ ଭଗ୍ନଅଂଶ ସେତେବେଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଥାରକୀ ଦୂରେ ରହିଥିଲା । ସଂସଦ ଅଫିସରୁ କେତେକଣ୍ଠ ବହି ସଂଗ୍ରହ କରି ବିରେବେଳ ପଣ୍ଡା ଓ ଲକ୍ଷନ ସେହୁରେ ବୁଲି ଚେମୟ ନଜକୁଲରେ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳଟି କଟାଇଲି ଓ ପୁଲିସର ସଦର ଦପ୍ତର ସ୍ଟଲ୍ୟାଣ୍ଟ ଯାଢ଼ ଦେଖିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଥିଲି । ତା'ପର ଦିନ ଯାଇଥିଲି ହେବୁମିନମ୍ବର ଗୀର୍ଜାକୁ । ଏହା ହେଉଛି ରାଜକୀୟ ଗୀର୍ଜା । ଏହିଠାରେ ରାଜା ଓ ରାଣୀଙ୍କ ଅଭିଷେକ ଏବଂ ରାଜପରିବାରର ଲୋକମାନଙ୍କ ବିବାହ ଉତ୍ସବ ଅନୁଷ୍ଠାନିକ ହୁଏ । ଗୀର୍ଜା ପାର୍ଶ୍ଵଦେଶରେ ରାଜାଙ୍କର ସବୁ ବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ବିଶେଷତଃ କବି ଓ ରାଷ୍ଟ୍ରନୀତିଜ୍ଞମାନଙ୍କୁ କରଇ ଦିଆଯାଏ ବୋଲି ବିଭିନ୍ନ ଦେଶର ଅସଂଖ୍ୟ ଲେଖକ ପ୍ରତିନିଧି ଏହାକୁ ଦେଖିବାକୁ ଆସନ୍ତି । ଉତ୍ତର ଗୀର୍ଜା, ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରାଣ ହରାଇଥିବା ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ସ୍ଥାରକୀ ଓ ହୁର୍ରୁଟିର ହଲଠାରେ ଗୋଟିଏ ଦିନ କଟାଇଥିଲି ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ ଦିନ ଯାଇଥିଲି ଲକ୍ଷନ ଟାଙ୍ଗୁରକୁ । ଏହି ଟାଙ୍ଗୁରରେ କେତେକଣ ପୂର୍ବତନ ରାଜା ବନ୍ଦୀ ହୋଇଥିଲେ । ଏହି ଟାଙ୍ଗୁରରେ ରାଜାଙ୍କ ମୁକୁଟ ଓ ଆବରଣ ସୁରକ୍ଷିତ ହୋଇ ରହିଛି । ମୋର ଆଗ୍ରହ ଥିଲା କୋହିବୁର ହୀରାକୁ ଦେଖିବାଲାଗି । ରାଜମୁକୁଟର ଏହି ହୀରା ଗୋଟିଏ କାତ ବାକସରେ ସୁରକ୍ଷିତ ହୋଇ ରହିଥିବାର ଦୂରରୁ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ତା' ନିକଟକୁ ଯିବାର ଅନୁମତି ନଥାଏ । ସେଠାରୁ ଫେରି ମଧ୍ୟାହ୍ନ ରୋଜନପରେ ଲକ୍ଷନ ସ୍ଥଳ ଥିଲେ ଉଚିନମିକ୍ଷାରେ ବୁଲିଲି ଏବଂ ରାଜନୀତି ଅଧାପକ ହାଗୋଲତ ଲାଗି ଯେଉଁ ଘରେ ବସୁଥୁଲେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ଗୋଟିଏ ନମ୍ବାର ପକାଇ ଫେରିଲି । ସେତେବେଳେ ଅଧାପକ ଲାଓନେଲ ରବିନ୍ସ

ଲକ୍ଷ୍ମନ ସୁଲକ୍ଷଣ ଅଧିକ ଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ପାରିଲି ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଅଧାପକ ମରିସ ଜୋନସଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ କରିବାର ସୁଯୋଗ ମିଳିଲା । ତଦ୍ଦପରେ ଗଣେଶ୍ୱର ସହିତ ଲକ୍ଷ୍ମନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପୁଷ୍ଟକାଗାରକୁ ଯାଇ ତକ୍କର ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର, ତକ୍କର ରାଧାନାଥ ରଥ ଓ ତକ୍କର ରମାନାଥ ମହାନ୍ତିକ ନିବନ୍ଧ ଆଣି ଦେଖିଲି । ଏଗୁଡ଼ିକ ଭାରତରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇନଥବାରୁ ସେମାନେ କି ପ୍ରକାର ନିବନ୍ଧ ଲେଖିଛନ୍ତି ତାହା ଦେଖିବାଲାଗି ମୋର ବିଶେଷ ଆଗ୍ରହ ଥିଲା । ଗଣେଶ୍ୱର ମିଶ୍ରଙ୍କର ଏହି ବିଭାଗୀୟ ଗ୍ରନ୍ଥାକାରିଙ୍କ ସହିତ ପରିଚୟ ଥିବାରୁ ସେ ଆମକୁ ଏତକ ସୁବିଧା ଦେଇଥିଲେ ।

ଦିନେ କାହାରିକୁ ସାଂଗରେ ନ ନେଇ ମୁଁ ଉଚ୍ଚଶ୍ଵର ଚାଲିଗଲି । ସେଠାକୁ ବସରେ ଯିବାକୁ ହୁଏ । ଲଙ୍ଗଲଙ୍ଗର ବସରେ ଭିଡ଼ ନଥାଏ କିମ୍ବା ସିର ଅପେକ୍ଷା ବେଶୀ ଯାତ୍ରାକୁ ନେବା ରାତି ସେଠାରେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଯିବା ଆସିବା କରିବା ଏତେ କଷ୍ଟସାଧ ନୁହେଁ । ପ୍ରାୟ ତିନିଦିନଙ୍କ ଯାତ୍ରା ପରେ ଉଚ୍ଚଶ୍ଵର ପ୍ରାସାଦରେ ପହଞ୍ଚିଲି । ବାଟରେ ଦେଖିଲି ଇଚନ ଓ ରନିମାତ୍ର । ରାଣୀ କିମ୍ବା ରାଜାଙ୍କ ମହ୍ୟ ପରେ ଓ ଚାହା ରାଜା ବା ରାଣୀଙ୍କ ବିହାସନ ଆରୋହଣ ପରେ ଏହି ଉଚ୍ଚଶ୍ଵର ପ୍ରାସାଦରୁ ବିଶ୍ଵାଳ ବଜାଇ ଘୋଷଣା କରାଯାଏ । ଏହି ପ୍ରାସାଦରେ ଯୋଡ଼ିଏ ବିଶେଷତ ରହିଛି । ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ଖେଳନା ସଂଗ୍ରାହକୟ ଅଛି । ପୃଥବୀର ସବୁ ଦେଶର ଖେଳଣା ଏହିଠାରେ ରହିଛି । ବୋଧହୁଏ ଏହାର ଅନୁକରଣରେ ଦିଲ୍ଲୀରେ ପଣ୍ଡିତ ନେହେବୁ ଖେଳଣା ଯାଦୁୟର ଯ୍ୟାପନ କରିଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ରାଣୀ ଦ୍ଵିତୀୟ ଏଲିଜାବେଥ ଲକ୍ଷ୍ମନର ବକିଙ୍ଗହାମ ପ୍ରାସାଦରେ ଥିବାରୁ ଉଚ୍ଚଶ୍ଵର ପ୍ରାସାଦ ବୁଲି ଦେଖିବାରେ କୌଣସି ଅସୁରିଧା ହେଲାନାହିଁ । ଏହି ପ୍ରାସାଦର ଦ୍ଵିତୀୟ ବିଶେଷତ ହେଲା ରାଜା ବା ରାଣୀଙ୍କ କବର । ହାନୋଭର ରାଜବଂଶର ସବୁ ରାଜା ଓ ରାଣୀଙ୍କ କବର ସେଠାରେ ଅଛି । କେବଳ ମହାରାଣୀ ଭିକ୍ଷୋରିଆ ଓ ପ୍ରିନ୍ସ ଆଲବର୍ଟଙ୍କ କବର ପ୍ରାସାଦଠାରୁ ଅନତିକୁରେ ସୁରକ୍ଷିତ ହୋଇଛି ଏବଂ ସେଠାରେ କଲିକତାର ଭିକ୍ଷୋରିଆ ମ୍ଲାରକୀ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଥବା ମହାରାଣୀ ଭିକ୍ଷୋରିଆଙ୍କ ମୂର୍ଚ୍ଛି ପରି ଗୋଟିଏ ବିରାଟ ମର୍ମର ମୂର୍ଚ୍ଛି ଯ୍ୟାପିତ ହୋଇଛି । କବର ଉପରେ ରାଜା ଓ ରାଣୀଙ୍କ ମୂର୍ଚ୍ଛି ମର୍ମର ପ୍ରଷ୍ଟରେ ରଖାଯାଇଛି । ସପ୍ତମ ଏଡ଼ିପ୍ରାର୍ଟ, ମହାରାଣୀ ଆଲେକତାଶ୍ରୀ ଓ ପଞ୍ଚମ ଜଙ୍ଗଙ୍କ କବର ଉପରେ ସେମାନେ ଶୋଇଥିବା ପରି ଜଣାପଡ଼େ । ମହାରାଣୀ ମେରୀଙ୍କ ପାଇଁ ପଞ୍ଚମ ଜଙ୍ଗଙ୍କ କବର ପାଖରେ ଯ୍ୟାନ ସଂରକ୍ଷଣ ହୋଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ ରାଣୀ ମେରୀ ଜୀବିତ ଥିଲେ । ଉଚ୍ଚଶ୍ଵରରୁ ଫେରିବାବେଳେ ରାଜା, ରାଣୀ ବା ରାଜକୁମାର ଯେଉଁଠାରେ ଶିକାର ଖେଳିଛି ସେ ଅରଣ୍ୟଟି ପଡ଼େ । ଲକ୍ଷ୍ମନରେ ବକିଙ୍ଗହାମ ପ୍ରାସାଦ ଓ ସାନ୍ତ୍ରିଙ୍ଗହାମ ପ୍ରାସାଦ ରହିଛି । ମୁଁ କେବଳ ଏତିନବରା ପ୍ରାସାଦକୁ ଦେଖିନାହିଁ । ପ୍ରାସାଦ ଦେଖିବାଲାଗି ମୋର ଗୋଟିଏ ଦୁର୍ବଳତା ଅଛି । ବାଲମୋରାଲ ଦୁର୍ଗଟି ଦେଖିଥିଲେ ମୋ ମନସାଦ ମେଷ୍ଟି ଯାଇଥାଆଏ ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ ଦିନ ମୁଁ ଓ ଗଣେଶ୍ୱର ରେଳ ଧରି ଅକ୍ଷସଫୋର୍ଡ ଓ କେମ୍ବିଜ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଦେଖିବାକୁ ଯାଇଥିବୁ । ଏହି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଦୁଇଟିକୁ ମିଳିତ ଭାବରେ ଅକ୍ଷସଫୋର୍ଡ

ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ କୁହାଯାଏ । ଏହି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଦୁଇଟି ପ୍ରାୟ ସଂଲଗ୍ନ କହିଲେ ଚଳେ । କେନ୍ତିଜ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ନାମ ହେଉଛି କ୍ୟାମନଙ୍ଗ ଉପରେ ଥିବା ପୋଲ । ଅକ୍ଷସଫୋର୍ଡରୁ କେନ୍ତିଜ ଯିବାକୁ ହେଲେ କ୍ୟାମ ନଗକୁ ପାରି ହେବାକୁ ପଡ଼େ । ତା'ର ଉପରେ ପୋଲ ଅଛି । ଏହି ଦୁଇ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଦେଖିବା ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ କଲେଜକୁ ବୁଲିବାବେଳେ ଜଂଲଷ୍ଟର ଉତ୍ତିହାସ ଆଖି ଆଗରେ ଜାବନ୍ତ ହୋଇରଠେ । ଅଧାପକ ବିଧୁରୂଷଣ ଦାସ କ୍ରୁଏସର୍ଚ୍ କଲେଜରେ ପଡ଼ୁଥିଲେ ବୋଲି ମୁଁ ଉପରେ କଲେଜର କୋଠିଗୁଡ଼ିକୁ ତନ ତନ କରି ଦେଖିଲି । ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ଓଡ଼ିଆ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଶ୍ୟାମଚନ୍ଦ୍ର ତ୍ରିପାଠୀ ଓ ସହିଦାନନ୍ଦ ରାୟ ମଧ୍ୟ ଏହି ଅକ୍ଷସଫୋର୍ଡ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଛାତ୍ର ଥିଲେ । ଏହି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ମୁଖ୍ୟ ଆକର୍ଷଣ ବୋଡ଼ିଅନ ପୁଷ୍ଟକାରୀର । ଗୋଟିଏ ଆଧୁନିକ ପୁଷ୍ଟକାଗାରରେ କିରଳି ବହିଗୁଡ଼ିକ ସଜା ହୋଇ ରଖାଯାଏ ଓ ପଠନାଳୟକୁ କିପରି ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ, ତାହା ଏହି ପାଠାଗାରକୁ ଦେଖିଲେ ଜଣାପଡ଼େ ।

ଯେଉଁ ଗୃହରେ ଛାତ୍ରସଂସଦର ଅଧିବେଶନ ହୁଏ ଏବଂ ଯେଉଁଠାରେ ତିନ୍ଦ ଓ ଫେଲୋମାନେ ତୋଳନ କରନ୍ତି ତାହା ବି ଏକ ଦର୍ଶନୀୟ ବସ୍ତୁ । ଆଗେ ଏହି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଦୁଇଟିରେ ସହଶିକ୍ଷା ନଥିଲା । ତାହା ଏବେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତ ହୋଇଛି । ଏହି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରତ୍ୟେକ କଲେଜକୁ ବିଶେଷତଃ ବାଲିଓଲ କଲେଜକୁ ତନ ତନ କରି ଦେଖିବା ସୁଯୋଗ ପାଇଥିଲି । ଅକ୍ଷସଫୋର୍ଡ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଦେଖିଥାରି କେନ୍ତିଜ ଗଲୁ । କେନ୍ତିଜ ପ୍ରତି ମୋର ବେଶି ଆକର୍ଷଣ ଥିଲା; କାରଣ ପଣ୍ଡିତ ଜାହାନର ନେହେରୁ ଓ ତକ୍ରତ ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜା ଏହି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଛାତ୍ର ଥିଲେ । ପଣ୍ଡିତ ନେହେରୁଙ୍କ ନାମଲେଖା ଫର୍ମ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାଗଜପତ୍ର ଦେଖିବାରେ ଅସୁବିଧା ହେଲାନାହିଁ, କାହିଁକି ନା ଗୋଟିଏ କାତ ଆଲମାରାରେ ସେଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେଉଛି । ନେହେରୁଙ୍କ ହାତଲେଖା ପରୀକ୍ଷା ଖାତା ମଧ୍ୟ ସେହି ଆଲମାରାରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଲା । ପରିଜା ସାହେବଙ୍କ ବିଶ୍ୱଯରେ ଜାଣିବାଲାଗି ଏତେ ସୁବିଧା ହେଲାନାହିଁ । ତାଙ୍କ ବିଶ୍ୱଯକ କାଗଜପତ୍ର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପୁଷ୍ଟକାଗାରରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିବ ବୋଲି ଜଣେ ଉତ୍ସବରେ କହିଲେ; କିନ୍ତୁ ସେଠୀକୁ ଯାଇ ଖୋଜିବାଲାଗି ମୋର ଅବସର ନଥିଲା । ଭାରତରୁ ଆଗଢ଼କ ଛାତ୍ରମାନେ ପ୍ରଥମେ ବଜାରରେ ଯେଉଁ ହୋଟେଲ ଓ ଘରଗୁଡ଼ିକରେ ରହନ୍ତି ସେଥିରୁ ମଧ୍ୟ କେତେକ ଦେଖିଲି । ଏହି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଦୁଇଟିର ପରିଦର୍ଶନ ଭାରତ ଓ ଇଂଲଣ୍ଡ ଉଚିତରେ ଯାତ୍ରା କରୁଥିବା ପରି ମନେହେଲା । କାରଣ ଭାରତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିଦର୍ଶନ ଏତିକିରେ ଶେଷ ହେଲା । ଲଣ୍ଠନ ସହର ଭିତରେ ହୃଦିଶ ଯାଦୁଘରକୁ ପ୍ରଥମେ ଗଲି । ମୁଁ ଏହି ଯାଦୁଘରେ ରାତା ଜନ୍ମ ୧୯୧୫ ଜ୍ଞାନାବରେ ରନିମୀଠାରେ ଯେଉଁ Magna Carta ବା ମହାବନଦରେ ଦସ୍ତଖତ କରିଥିଲେ ତାକୁ ଦେଖିବାର ବିଶେଷ ଆଗ୍ରହ ଥିଲା । କାରଣ ଏତିହାସିକମାନଙ୍କ ମତରେ ବାଦଶାହା ଆକବରଙ୍କ

ପରି ରାଜା ଜନ ନିରକ୍ଷର ଥିଲେ ଓ ସେ ଏହି ସନୟରେ କେବେ ଦସ୍ତଖତ କରିଥିଲେ ତାକୁ ଦେଖିବାର ବିଶେଷ ଆଗ୍ରହ ଥିଲା । କାରଣ ଏତିହାସିକମାନଙ୍କ ମତରେ ବାଦଶାହା ଆକବରଙ୍କ ପରି ରାଜା ଜନ ନିରକ୍ଷର ଥିଲେ ଓ ସେ ଏହି ସନୟରେ କେବେ ଦସ୍ତଖତ କରି ନଥୁବେ ବୋଲି କୁହାଯାଏ; କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ ପ୍ରକୃତରେ ତାଙ୍କ ଦସ୍ତଖତ ରହିଛି । ଦାର୍ଘ୍ୟ ପଦର ଦିନ କାଳ ଜଣେ ବ୍ରିତିଶ ମିଉଜିଯମରେ ନ ବୁଲିଲେ ସେ କିଛି ଜାଣିପାରିବ ନାହିଁବା ଦେଖି ପାରିବ ନାହିଁ । ମୋର ଏତେ ଅବସର କାହିଁ ? ବ୍ୟାଙ୍କ ଅଥ ଜଙ୍ଗଲଶ୍ଵର ପ୍ରବେଶ ପଥରେ ଜଣେ ଦରଖାନ ଥିଲେ । ମୁଁ ତାକୁ ବ୍ୟାଙ୍କ ଅଥ ଜଙ୍ଗଲଶ୍ଵର ସମୟରେ ନାନା କଥା ପଚାରି ବୁଝିଲି ଏବଂ କେଉଁଠାରେ ସୁନା ଅଛି ଦେଖିବାକୁ ଜାହା ପ୍ରକାଶ କଲି । ସେ ଅତ୍ୟତ ଭଦ୍ରଭାବରେ ମୋତେ ବୃଣ୍ଡାଇଦେଲେ ଯେ ବ୍ୟାଙ୍କର କାନ୍ଧର ସେପାଖକୁ ଯିବାକୁ ମନା । ବ୍ୟାଙ୍କର କର୍ମଚାରୀମାନେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଶ୍ରୁ ଯାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗେ କଥା ହେବା ପୂର୍ବରୁ ସେ ମୋ ପାଶପୋର୍ଟ, ଭିର୍ବା ଓ ବ୍ୟାଙ୍କରେ ପ୍ରବେଶ ଅନୁମତି ପତ୍ର ପରାକ୍ଷା କରି ସାରିଥିଲେ ଏବଂ ମୁଁ କଟକରୁ ଯାଇଛି ବୋଲି ଜାଣିପାରିଥିଲେ । ଆଲୋଚନା ପରେ ସେ ମୋତେ ଓଡ଼ିଆରେ ପଚାରିଲେ--“ଶ୍ରୀରାମ ! ତୁମେ ମୋତେ ବିହି ପାରିଲି ନାହିଁ ? ମୁଁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଥିଲି ଓ ତୁମେ ମୋ ସଙ୍ଗେ ବାଲେଶ୍ଵରରେ କାମ କରିଛ ।” ସେ ଥିଲେ ସି.ଏସ.ବିଟୀ । ସେ ବାଲେଶ୍ଵରରେ ଅଛଦିନ ପାଇଁ ମୋର ଯୋଗାଶ ବିଭାଗ ଅପିସର ଥିଲେ ।

ଫ୍ଲାର-ସ୍ଟ୍ରୀଟର ସମାଦପତ୍ର ଅପିସ ଓ ତା'ପରେ ସେଷ ପଲ ଗୀର୍ଜା ବୁଲିବାକୁ ଗଲି । ଏହି ଗୀର୍ଜାଟି ୧୭୭୭ ଅଗ୍ରିକାଲ୍ପରେ ଧ୍ୟାପ ପାଇ ଯାଇଥିଲା । ତାହା ପୁଣିଥିରେ ତିଆରି ହୋଇଛି । ସେହି ଅଗ୍ରିକାଲ୍ପର ଗୋଟିଏ ସ୍ଲାରକା ବି ଅଛି । ସେହିଠାରୁ ମୁଁ ଅଛଦୂରରେ ଥିବା ଭିକ୍ଷେପିଆ ଓ ଆଲବର୍ଟ ମିଉଜିଅମକୁ ଗଲି, କାରଣ ମୁଁ ଶୁଣିଲି ଯେ ମୁଁ ପାନୋରେ ପଢ଼ୁଥିବାବେଳେ ଯେଉଁ ତତ୍ତ୍ଵ୍ୟ. ଜ. ଆର୍ଟର ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେସନ୍ ଥିଲେ ଓ ପାନୋ ହାଇକୋର୍ଟର ବିଚାରପତିମାନେ ତାଣକ୍ୟ ସୋଧାଇଟିର ବାର୍ଷିକ ଉପବକ୍ତ୍ଵ ଆସିବାକୁ ମନାକରି ଦେବାରୁ ଯେ ମୋ ନିମାନ୍ତଶ ରକ୍ଷାକରି ବାର୍ଷିକ ଉପବରେ ପୌରିତ୍ୟ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଯେଉଁ ଆର୍ଟର ଆମେ ଡଙ୍ଗାରେ ବସି ଅଗ୍ରଷ ବିପୁଲ ସମୟରେ ମୁଙ୍ଗେର ଆସୁଥିବା ସମୟରେ ବାଢ଼ି ସହରରେ ଆମକୁ ଏତେ ସାହାୟ୍ୟ କରିଥିଲେ ସେ ନିଜେ କିମ୍ବା ସେହି ନାମ ବହନ କରିଥିବା ଅନ୍ୟ ଜଣେ ସେହି ମିଉଜିଯମର କ୍ୟାରେଟର ଥିଲେ । ସେ ପୂର୍ବପରିଚିତ ଆର୍ଟର ସାହେବ ହୋଇଥିଲେ ତାଙ୍କ ଦେଶରେ ତାଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ ହୋଇଯିବ । ସେ ଯଦି ପାନୋର ପୂର୍ବତନ କଲେକ୍ଟର ହୋଇନଥାନ୍ତି ତେବେ ଯାଦୁଘରେ ଭାରତକୁ ସଂଗୁହାତ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ଦେଖିପାରି ଫେରିଆସିବି । ସେହି ମିଉଜିଯମରେ ପହଞ୍ଚ ମୁଁ ତାଙ୍କ ନାମ ଫଳକ ଦେଖିଲି ଏବଂ ଯାହାକୁ ସବୁ ପଚାରିଲି ସେମାନେ କେହି ସେ ଭାରତରେ ଥିଲେ କି ନାହିଁ କହି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଶେଷରେ ମୁଁ କାର୍ତ୍ତ ପଠାଇଲି ଓ ସେ ତାକୁ ପାଇବା ମାତ୍ରକେ କବାଟ ଖୋଲି ମୋତେ ତାକିଲେ । ସେ ମୋତେ ଦେଖି ବିଶେଷ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲେ ଏବଂ ଅର୍ପିଷ ସମୟ ସରି ଆସିଥିବାରୁ ମୋତେ ଘରକୁ ପାଇବାରେ

ନେଇ ତା' ଖୁଆଇଲେ । ପରେ ସେ ଆଖି ମୋତେ ଚାଲକୋଟ ଗାର୍ଦନରେ ଛାଡ଼ି ଦେଇଗଲେ । ବିଦେଶରେ ଜଣେ ପରିଚିତ ଲୋକଙ୍କୁ ଭେଟିଲେ ବି ଭାବାତର ଜାତ ହୁଏ ତାହା ଅନୁଭବୀ ମାତ୍ରେ ଜାଣନ୍ତି ।

ବାରିଷ୍ଟର ବିଜୟ କୁମାର ବେଉରା ଭାରତୀୟ ହାଇକମିଶନ ଦୟଗରେ ଚାକିରି କରି ବାରିଷ୍ଟର ପଢୁଆଥାନ୍ତି । ଯେଉଁଠି ବାରିଷ୍ଟରମାନେ ତାଲିମ ନିଅନ୍ତି ସେଥିରେ ତିନିଗୋଟି ଅନୁଷ୍ଠାନ ଅଛି । ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲା ମିହଳ ଟେମ୍ପଲ, ଭନର ଟେମ୍ପଲ ଓ ଗ୍ରେଜ ଇନ୍ । କହନ୍ତି ଯେ ପଢ଼ିବା ଅପେକ୍ଷା ସେଠାରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କେତେଗୋଟି ରୋଜନରେ ଯୋଗଦେବା ବାଧତାମୂଳକ । ତେବେ ଭାରତରେ ବହୁ ବାରିଷ୍ଟର ଅଛନ୍ତି । ମହାମା ଗାନ୍ଧୀ ଓ ଜବାହରଲାଲ ନେହେରୁ ମଧ୍ୟ ବାରିଷ୍ଟର ଥୁଲେ । ତେଣୁ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନକୁ ବୁଲି ଦେଖିବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଚିରାକର୍ଷକ । ଯେଉଁଠାରୁ ଭାରତର ବହୁ ବିଶିଷ୍ଟ ନେତା ଓ ସୁନାମଧନ୍ୟ ବାରିଷ୍ଟର ତାଲିମ ପାଇ ଯାଇଛନ୍ତି ସେହି ଘାନକୁ ଗଲେ କିଏ ବା ଆନନ୍ଦିତ ନହେବ ?

ମୁଁ ଲକ୍ଷନ ଛାଡ଼ିବା ପୂର୍ବରୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଘଣତା ଘଟିଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଥମ ଚିହ୍ନ ଜଷ୍ଟିସ ବାରକିଶୋର ରାୟଙ୍କ କନ୍ୟା ଓ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଚିହ୍ନ ଜଷ୍ଟିସ ସୁକାତ କିଶୋର ରାୟଙ୍କ ଉତ୍ତରକୁ ଉତ୍ତରକୁ ରେଳଷ୍ଟେସନରେ ବୁଲୁବୁଲୁ ହଠାତ ଉର୍ମିବାଳା ଦେଖାହେଲା । ମୁଁ ତାକୁ କିଛିଦିନ ଘରୋର ଶିକ୍ଷକଭାବେ ପଡ଼ାଇଥିଲି । ତା' ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁକୁରୁ ତା' ଫୋଇ ସୁନାମଧନ୍ୟ ନେତ୍ରୀ ଲାଭିବା ଦେବୀ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ସେ ଉର୍ମିବାଳା ସହିତ ପ୍ରାୟ ଗୋଟିଏ ବର୍ଷ ଲକ୍ଷନରେ ରହି ଭାରତକୁ ଫେରିଯିବେ ବୋଲି ରେଳ ଧରିବାକୁ ଆସିଥିଲେ । ବିଦେଶରେ ସମସ୍ତେ ସୁଦେଶକୁ ଫେରିବାଲାଗି ବ୍ୟାକୁଳ । ସେ କଟକକୁ ଆସୁଛନ୍ତି ଶୁଣି ମୋ ଆଖି ଛଳଛଳ ହୋଇଗଲା ଏବଂ କଟକ ଫେରିଆସିବା ଲାଗି ଉକ୍ତଷା ବଢ଼ିଗଲା । ସେଇଠି ଶିଖପତି ଦୀନକୃଷ୍ଣ ମହାତ୍ମିଙ୍କ ସହିତ ଭେଟହେଲା ।

ଅକ୍ଷୋବର ଚଉଦ ତାରିଖ ବେଳକୁ ମୁଁ ଲକ୍ଷନରୁ ବିଦାୟ ନେଲି । ଗଣେଶ୍ୱର, ବିଦ୍ୟାଧର, ଚକ୍ରଧର ଆଦି ମୋତେ ଆସି ଷ୍ଟେସନରେ ଛାଡ଼ି ଦେଇଗଲେ । ମୁଁ ପୁଣି ତୋରର ବାଟେ ଜା ହାତରକୁ ଆସିଲି ଏବଂ ପଣ୍ଡିମ ଜର୍ମାନାକୁ ଯିବା ଆଶରୁ ହଲାଘର ରାଜଧାନୀ ଦି ହେବ ସହରକୁ ଯିବାଲାଗି ମନହେଲା, କାରଣ ଏହିଠାରେ ଆଜିଙ୍କ୍ତିକ ନ୍ୟାୟାଳୟ ଅଛି ଓ ସେ ବିଷୟରେ ସବୁବେଳେ ମୁଁ ଛାତ୍ରମାନକୁ ପଢ଼ାଏ । ହାତରେ ମୋତେ ସାତଦିନ ସମୟ ଥାଏ । ଅକ୍ଷୋବର ଶେଷ ସପ୍ରାହରେ ଅଧ୍ୟାପକ ପ୍ରାକ୍ତଳ ଆମେରିକାରୁ ଫେରିବେ ଓ ମୋ ନିବନ୍ଧ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କ ମତାମତ ଜଣାଇବେ । ସେ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରିଥିଲେ ମୋତେ ପୁଣି ଅଧିକା ଛ'ମାସ ହିତବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏନ୍ତା । ତେଣୁ ବର୍ଜନ ଫେରିଯିବାକୁ ମନ ବ୍ୟାକୁଳ ହେଉଥିଲା । ତଥାପି ମୁଁ ଦେତଦିନ ଭିତରେ ଦି ହେବ ଓ ଆମକ୍ଷରତ୍ୟାମ ସହରରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଘେର ପକାଇ ଓ କିପରି ଉତ୍ତରପାଇରରେ ବନ୍ଦ ପକାଇ ହଲାଘ୍ୟ ବା ହଲୋଲ୍ୟାଷ୍ଟ ତିଆରି

ହୋଇଛି ତାକୁ ଦେଖି ଆମଙ୍କରତ୍ୟାମଠାରୁ ରେଳଗାଡ଼ିରେ ଚଢ଼ିଲି । ଅଠର ତାରିଖ ସକାଳେ କୋଳନ ସହରରେ ପହଞ୍ଚିଲି । କୋଳନ ସହରରେ ଆଶକ୍ତିକ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଯେଉଁ ଯୁବାଳୟ ଅଛି ସେଠାରେ ରହି ସହର ବୁଲିବାକୁ ଗଲି । ଏହି ସହରରେ ଗୋଟିଏ ବିଶ୍ଵବି�ଜ୍ୟାତ ଗୀର୍ଜା ଅଛି । ତାକୁ ନ ଦେଖିଥିଲେ ଉଦ୍‌ଘରୋପ ଯାତ୍ରା ଅସମ୍ପର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥାଆନ୍ତା । ଏହି ସହରର ଅନ୍ତିଦୂରରେ ରାଇନ ନଣ୍ଠ ବୋହିଯାଇଛି । କୋଳନରେ ପହଞ୍ଚିବା ପରେ ମୋତେ ଜର ହେଲା । ମୁଁ ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ଦିନ ବିଶ୍ଵାମ ନେଇ ପଣ୍ଡିମ ଜମ୍ବାନୀର ରାଜଧାନୀ ବବ୍ଦ ସହରକୁ ଗଲି । ଏହା ଗୋଟିଏ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ସହର । ଏହି ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଡକ୍ଟର ଶ୍ରୀନିବାଶ ସାହୁ ଦର୍ଶନରେ ଡକ୍ଟରେ ଉପାଧ୍ୟ ପାଇଛନ୍ତି । ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ଦେଖିବା ଏବଂ ପଣ୍ଡିମ ଜମ୍ବାନୀ ସରକାରଙ୍କ ପାଇଁଆମେଷ ବା ବୁନ୍ଦେଶ୍ୱର ସଦନ, ସତିବାଳୟ ଓ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଆଦେନାସ୍ତ୍ରର ବାସରବନ ଦେଖିବାଲାଗି ଯେ କୌଣସି ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନହାତ୍ରର ଆଗ୍ରହ ହେବା ସ୍ଵାଭାବିକ । ମୋର ତାହାର୍ହ ହୋଇଥିଲା । ବନ୍ଦରେ ଗୋଟିଏ ଦିନ କଟାଇ ମୁଁ ପୂର୍ବ ପରିଚିତ ପ୍ରାକ୍ପୁର୍ବ ଗଲି । ପଣ୍ଡିମ ଜମ୍ବାନୀର ଯେକୌଣସି ସହର ଦୁଲନାରେ ଏହା କେବଳ ଗୋଟିଏ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ବଢ଼ ସହର ନୁହେଁ, ଏହା ଗୋଟିଏ ବ୍ୟବସାୟିକ ଓ ପରିବହନ କେନ୍ଦ୍ର ଏବଂ ଏହି ସହରରେ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଆମେରିକୀୟ ଥିଲେ । ତେଣୁ ସେଠାରେ ବୁଲିବାରେ କୌଣସି ଅସୁବିଧା ହେଲା ନାହିଁ । ପ୍ରଥମେ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ଦେଖିବାକୁ ଗଲି । ପରେ ବିଜ୍ୟାତ ଜମ୍ବାନ କବି ଗେଟେଜ ବାସରବନ ଦେଖିଲି । ପ୍ରାକ୍ପୁର୍ବ ଅର୍ଜେଷ୍ଟ୍ରା ବିଶ୍ଵବିଜ୍ୟାତ । ରାତିରେ ପ୍ରେକ୍ଷାକଟଯକ୍ଷମାନ ଯାଇ ସଙ୍ଗୀତ ଶୁଣିବାର ଆଗ୍ରହ ଥିଲା, କିନ୍ତୁ ତ୍ରୁମଣଶ ବେଳେ ମୁଁ ନେଇଥିବା ରକାସବୁ ସାରି ଆସିଥିବାରୁ ଚିକାଗ ନିଶିବାକୁ ପଇସା ନଥିଲା । ତେଣୁ ବିମାନବଦରକୁ ଗଲି ଓ ତେଇଶି ତାରିଖ ରାତିରେ ବଳ୍ଲନରେ ପହଞ୍ଚିଲି । ଏହିପରି ଭାବରେ ଦୀର୍ଘ ଦେଢ଼ମାସ ଉଦ୍‌ଘରୋପ ପରିଭ୍ରମଣ କରିବାରେ ଅତିବହିତ ହୋଇଥିଲା । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଥିବା ରିହାତି ଭାବା ଯୋଗୁ ଏହି ପରିଭ୍ରମଣ ସୁବିଧାଜନକ ହେଲା । ତା' ନହେଲେ ଏତେ ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବା ପାଇଁ ମୋର ସାମର୍ଥ୍ୟ ନଥିଲା ।

ପୁଣି ବଳ୍ଲନ

ବଳ୍ଲନରେ ପହଞ୍ଚିବାର ଦୁଇଦିନ ପରେ ମୁଁ ଅଧାପକ ପ୍ରେକ୍ଷକଙ୍କୁ ଦେଖା କରିବାକୁ ଗଲି । ସେ ଦୁଇଦିନ ଆଶରୁ ବଳ୍ଲନ ଫେରି ଛାତ୍ରବାସକୁ ଫୋନ କରିଥିଲେ । ମୁଁ ଏକଥା ଶୁଣିବା ମାତ୍ରକେ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଫୋନ କରି ତାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସହକାରୀଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତର ନିର୍ଯ୍ୟନ ସ୍ଥିର କରିଥିଲି । ମୋତେ ଦେଖିବା ମାତ୍ରକେ ସେ ମୋ ନିବନ୍ଧକୁ ଅନୁମୋଦନ କରିଛନ୍ତି, ପରିବାର ପାଇଁ ଡିନ୍ଦଙ୍କ ପାଖରେ ଦାଖଲ କରିବାକୁ ଜଣାଇଦେଲେ । ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଯିବା ଆଶରୁ ଆଶକ୍ତାରେ ମୋ ଛାତ୍ରି ଦପ ଦପ ହେଉଥାଏ । ଏକଥା ଶୁଣିବା ମାତ୍ରକେ ମୁଁ ଆନନ୍ଦରେ ବିଭୋର ହୋଇଗଲି ଓ ତାଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅନୁସାରେ ନିବନ୍ଧର ପାଞ୍ଚଗୋଟି ପ୍ରତିଲିପି ସିନେଟ ଦସ୍ତରେ ଦାଖଲ କଲି । ସେତେବେଳେ ତିନ୍ଦ ଥାଆନ୍ତି ଅଧାପକ କ୍ଷମିତ୍ରରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଲା । ସେ ଉଚିତାସ ବିଭାଗର

ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ । ସେ ଗୋଟିଏ ସିମେନ୍ଟର ପାଇଁ ମୋତେ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢାଇଥିଲେ ଓ ମୁଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନ ଶ୍ରେଣୀରେ ଉପାସିତ ଥିଲି ବୋଲି ଏହା ଗୋଟିଏ ଅସାଧାରଣ ଅଭ୍ୟାସ ହୋଇଥିବାରୁ ସେ ମୋତେ ଚିହ୍ନିଥିଲେ । ତାକୁ ଦେଖାକରିବା ମାତ୍ରକେ ସେ ମୋ ଆଗରେ ହିମାଳୟ ପରି ଗୋଟିଏ ବିଭାଗ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ଥୋଇଲେ । ସେ ପଢାରିଲେ ମୁଁ ଲାଟିନ ପଡ଼ିଲିଛି କି ନାହିଁ । ମୁଁ ଲାଟିନ ନ ପଡ଼ିଲେ ମୌଖିକ ପରାମର୍ଶ ଦେଇ ପାରିବି ନାହିଁ ବୋଲି ସେ ମୋତେ ଜଣାଇଦେଲେ । ପ୍ରଫେସର ପ୍ରାକ୍ତନ ପରାମର୍ଶ ଅନୁସାରେ ମୁଁ ଛ'ବର୍ଷ କାଳ ଆଇ.୧. ପରାମର୍ଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସଂସ୍କୃତ ପଡ଼ିଥିଲି ଏବଂ ଲାଟିନ, ଆରବିକ ଓ ହିନ୍ଦୁପରି ସଂସ୍କୃତ ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଚୀନ ଭାଷାବୋଲି ଦାବୀ ଉପାସାପିତ କରି ସିନେଟକୁ ଦରଖାସ୍ତ ଦେଇଥିଲି । ମୁଁ ଛ'ବର୍ଷ ସଂସ୍କୃତ ପଡ଼ିଛି ବୋଲି ପାଚନା ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରମାଣପତ୍ର ମଗାଇଥିଲି ଓ କୁଳସତିବ ଯମୁନା ପ୍ରସାଦଙ୍କ ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ଯୋଗୁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରମାଣପତ୍ର ପାଇଥିଲି । ତିନଙ୍କ ତରାଣ କଥା ଅଧ୍ୟାପକ ପ୍ରାକ୍ତନ କିହିବାରୁ ସେ ମୋତେ ସିନେଟ ଲାଟିନ ଶିକ୍ଷାରୁ ମୋତେ ଅବ୍ୟାହତି ଦେଇଛି ବୋଲି କିହିଲେ ଏବଂ ଲାଟିନ ବଦଳରେ ମୁଁ ସଂସ୍କୃତରେ ପରାମର୍ଶ ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ବୋଲି ଅଧ୍ୟାପକ ହର୍ଷପ୍ରେଳଦକ୍କୁ ଦେଖାକରି ଜଣାଇ ଦେବାକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ । ସେ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ଯାଇ ସିନେଟ ଦୟରରୁ ଉପରି ଉପରି ସଂଗ୍ରହ କରି ତିନଙ୍କୁ ଦେଖାଇଲେ । ତେଣୁ ସଂସ୍କୃତ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇ ପରାମର୍ଶ ଦେବାକୁ ମୋତେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ମିଳିଲା । ଜମ୍ମାନୀର ଅଧିକାଂଶ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟରେ ସଂସ୍କୃତ ବିଭାଗ ରହିଛି । ପ୍ରି ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟରେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ସଂସ୍କୃତ ବିଭାଗ ଥିଲା । ସଂସ୍କୃତ ଅଧ୍ୟାପକ ମହୋଦୟ ମୋତେ ପରାମର୍ଶ କଲେ ଏବଂ ମୋ ସଂସ୍କୃତ ଉଚ୍ଚାରଣରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଶ୍ରୀମଦ୍ ରଗବିଦ୍ୟାତାକୁ ପାଠ କରାଇ ମୋ ସ୍ଵରକୁ ରେକର୍ଡ କଲେ । ମୋ ପାଖରେ ଆଚାର୍ୟ ହରିହର ଦାସଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମାଦିତ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିରେ ମୃଦ୍ରିତ ରଗବିଦ୍ୟାତା ଥାଏ, କାରଣ ପ୍ରତିଦିନ ସକାକୁ ଗାତାରୁ ଗୋଟିଏ ଅଧ୍ୟାୟ ପଡ଼ିବା ମୋର ଅଭ୍ୟାସ । ମୁଁ ସେହି ବହିଟିକୁ ନେଇ ଏକାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟଟି ପଡ଼ିଲି ଓ ତାହା ରେକର୍ଡ ହେଲା । ଅଧ୍ୟାପକ ମହୋଦୟ ଉପର ପୁସ୍ତକଟି ମୋ'ଠାରୁ ନେଇ ପୁସ୍ତକାଗାରରେ ରଖିଲେ । ମୁଁ ଦେଖି ଆଶ୍ରମ୍ୟ ହେଲି ଯେ ତାଙ୍କ ପୁସ୍ତକାଗାରରେ ଗୋଟିଏ ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ ମଧ୍ୟ ଥିଲା । ତାଙ୍କଠାରୁ ସଂସ୍କୃତ ଜାଣିଥିବା ପ୍ରମାଣପତ୍ର ନେଇ ସିନେଟ ଅପିସରେ ଦାଖଲ କଲି । ଫଳରେ ତିନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଉପାସାପିତ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ଏଡ଼େଇ ଦିଆଯାଇପାରିଲା ।

ଅଧ୍ୟାପକ ପ୍ରାକ୍ତନ କିହିଲେ ଯେ, ନରେମର ଶେଷ ବେଳକୁ ନିବନ୍ଧ ପରାମର୍ଶ ବିବରଣୀ ଆସିଗଲେ ମୌଖିକ ପରାମର୍ଶାଳାଗାରି ତାରିଖ ଜଣାଇ ଦିଆଯିବ । ତେଣୁ ନରେମର ମାସଟି ନିର୍ବିଦ୍ୟରେ ବୁଲିବାଲାଗାରି ମୋତେ ସୁବିଧା ମିଳିଲା । ତାଳହେମର ମୋ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ । ଏହା ଆମେରିକୀୟ ଅଞ୍ଚଳ । ସାର୍କୋରନ୍ଦୁଗୁରୁ ସାଶାର ଅଞ୍ଚଳରେ ମୋ ଆନ୍ଦର୍ଜାଟିକ ଛାତ୍ରବାସ ଥିଲା । ଏହା ବ୍ରିଟିଶ ଅଧିକୃତ ଅଞ୍ଚଳ । ତେଣୁ ମୁଁ ପର୍ବିମ ବଳିନର ତିନୋଟିଯାକ ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକଦିନ ଆତ୍ୟାତ ହେଉଥିଲି । ଚିଠି ପକାଇବା, ସିନେମା ଦେଖିବା ଓ ଜିନିଷପତ୍ର କିଣିବାଲାଗାରି ମୁଁ ଘନଦିନ ପୂର୍ବ ବଳିନକୁ ଯାଉଥିଲି । ଏହା ରଖିଆ ଅଧିକୃତ ଅଞ୍ଚଳ । ତେବେ

ଡନ ଡନ କରି ସହର ବୁଲିବାଲାଗି ଅବସର ମିଳିନଥିଲା । ମୁଁ ନରେମର ମାସଟି ଏହି ସହର ବୁଲିବାରେ କଟାଇଲି ଏବଂ ଦୁଇଥର ବଳ୍ଲନର ବିଶ୍ଵବିଜ୍ଞ୍ୟାତ ଫିଲହାମୋନିକ ଅର୍କେସ୍ଟ୍ରା ପ୍ରେଷାଳଯକୁ ଯାଇଥିଲି ।

ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ କଥା ଉଲ୍ଲେଖ ନକଲେ, ଏହା ମୋ ପକ୍ଷରେ କୃତଘ୍ରତା ହେବ । ବଳ୍ଲନରେ ଭାରତର ଗୋଟିଏ ଦୂତାଳୟ ଥାଏ । ଏହାକୁ ଲାଗିଆନ ମିଶନ କୁହାଯାଏ । ଏଠାରେ ଜଣେ ଶିଖ ଯୁବକ ଦୟିତ୍ତରେ ଥାଆନ୍ତି । ସେ ଭାରତୀୟ ବୈଦେଶୀକ ସେବାର ଜଣେ ଅପିଶର । ସେ ଓ ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅମାୟିକ । ସେ ସବୁ ବିଷ୍ୟରେ ମୋତେ ସାହାୟ୍ୟ କରିଛନ୍ତି । ବିଶେଷତ ବନ୍ଦରେ ଥିବା ଆମ ଦୂତାବାସ ଜରିଆରେ ସେ ଦିଲ୍ଲୀରୁ ଶାସନ ବିଧାୟକ ସରାର ବିବରଣୀ ବହିଗୁଡ଼ିକ ମରାଇ ନିବନ୍ଧ ଲେଖିବାଲାଗି ମୋତେ ଯୋଗାଇ ଦେଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଘରେ ମୁଁ ବହୁବାର ଭାରତୀୟ ଖାଦ୍ୟ ଖାଇଛି । ବନ୍ଦର ଦୂତାବାସରେ ତକ୍କର ଏସ.କେ. ମଜୁମଦାର ନାମକ ଜଣେ ପ୍ରଥମ ସଚିବ ଥିଲେ । ସେ ଜଣେ ପୂର୍ବତନ ରାସାୟନ ଅଧ୍ୟାପକ । ସେ ତକ୍କର ବଳଭଦ୍ର ପ୍ରସାଦକୁ ଭଲ ଭାବରେ ଚିହ୍ନିଥିଲେ ଏବଂ ବହୁବାର ରେଭେନସା କଲେଜକୁ ପରାକ୍ଷା କରିବାକୁ ଆସିଥିଲେ । ରେଭେନସା କଲେଜର ବହୁ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କୁ ସେ ମନେ ରଖିଥିଲେ । ବଳ୍ଲନରେ ଥିବା ଭାରତୀୟ ଶାତ୍ରୁମାନଙ୍କ ହାଲଚାଲ ବୁଝିବାଲାଗି ସେ କେତେଥର ବଳ୍ଲନ ଆସିଛନ୍ତି । ମୋ ମୌଖିକ ପରାକ୍ଷା ତାରିଖ ଧାର୍ଯ୍ୟହେବା ପରେ ମୁଁ ଡିସେମ୍ବର ୨୭ ତାରିଖ ଦିନ ବଳ୍ଲନ ଛାଡ଼ିବି ବୋଲି ତାଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଦେବାରୁ ସେ ମୋ ପାଇଁ ଜାହାଜ ଟିକେଟ ବାବଦ ଟଙ୍କା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆନ୍ତରିକ କାଗଜପତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ବଳ୍ଲନ ଆସି ମୋତେ ଦେଇ ଯାଇଥିଲେ । ମୁଁ ବଳ୍ଲନ ଭାରତୀୟ ମିଶନର ଶ୍ରୀ ଜି.ବି. ସିଂହ ଓ ବନ୍ଦର ଭାରତୀୟ ଦୂତାବାସର ସଚିବ ତକ୍କର ଏସ.କେ. ମଜୁମଦାରଙ୍କ ପ୍ରତି ବିଶେଷ କୃତ୍ୱେ ।

ଡିସେମ୍ବର ପ୍ରଥମ ସପ୍ତାହରେ ଦୁଲନାମ୍ବକ ଶାସନ ଓ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ତଥା ମୋ ନିବନ୍ଧ ଉପରେ ମୌଖିକ ପରାକ୍ଷା ହେଲା । ଦ୍ଵିତୀୟ ସପ୍ତାହରେ ହେଲା ଜାତିହାସ ଓ ଆନ୍ତରିକ ବ୍ୟାପାର ବିଷ୍ୟରେ ମୌଖିକ ପରାକ୍ଷା । ସାମିଧାନିକ ଆଇନ-ପରାକ୍ଷା ଦୁଇଥର ଘୁମିଲା, କାରଣ ପ୍ରଫେସର ତ୍ରାଥ କାର୍ଲ୍‌ସ୍କୁହେରେ ଥିବା ସାମିଧାନିକ ନ୍ୟାୟାକ୍ୟର ବିଚାରପତି ଥିଲେ ଓ ସାମ୍ୟବାଦୀ ଦଳକୁ ବେଆଇନ ଘୋଷଣା କରିବାଲାଗି ପଣ୍ଡିତ ଜମ୍ବାନୀ ସରକାରଙ୍କ ଆବେଦନ ପତ୍ର ଉପରେ ଦୈନନ୍ଦିନ ବିଚାର ଚାଲିଥିଲା, ତେଣୁ ସେ ଆସି ପାରୁନଥିଲେ । ମୁଁ ବାଇଶି ତାରିଖରେ ବଳ୍ଲନ ଛାଡ଼ିବି ଓ ୧୯୫୫ ଜାନ୍ମୁଆରୀ ଦୁଇ ତାରିଖ ଦିନ ନେପୁସରେ ଜାହାଜରେ ଚଢ଼ିବି ବୋଲି ଆବଶ୍ୟକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇ ସରିଥାରୁ ପ୍ରଫେସର ପ୍ରାକଳ ତାଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଦେଲେ ଓ ଅନୁରୋଧ କଲେ, ଯେ କୌଣସି ଶନିବାର ସନ୍ଧ୍ୟାରେ କିମା ସୋମବାର ସକାଳେ ସେ ଆସିଲେ ପରାକ୍ଷା କରିଦେଇ ଯିବେ । ତେଣୁ ଡିସେମ୍ବର ୨୦ ତାରିଖ ସୋମବାର ଦିନ ସକାଳ ଆଠଟାବେଳେ ଅର୍ଥାତ ମଧ୍ୟରାତ୍ରିରେ ସାମିଧାନିକ ଆଇନ ପରାକ୍ଷା ହେଲା ।

ପରୀକ୍ଷା ଶେଷ କରି ପ୍ରଫେସର ତ୍ରୁଥ ମୋତେ ଅଭିନନ୍ଦନ ଜଣାଇ ତଡ଼କଣାତ ବିମାନବସରକୁ ଚାଲିଗଲେ ।

୨୨ ତାରିଖ ବୁଧବାର ସକାଳ ୧୧୮ ବେଳେ ମୋତେ ଉପାଧ ଦିଆଯିବ ବୋଲି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଆସିଲା । ମୁଁ ତିନ୍ ହର୍ଷଫେଲାଦକ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିବା ମାତ୍ରକେ ଦେଖିଲି ଯେ, ମୋ ଅଧାପକ ପ୍ରାଙ୍ଗନକ ସମେତ ବହୁ ବିକାଶୀୟ ତିନମାନେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପୋଷାକ ପିଛି ଉପାସିତ ଅଛନ୍ତି । ତିନ୍ ଅଧାପକ ହର୍ଷଫେଲାଦ ହାତତିଆରି କାଗଜରେ ଓ ଲାଟିନ ଭାଷାରେ ଲେଖାଯାଇଥିବା ମୋ ପ୍ରମାଣପତ୍ରକୁ ପଢ଼ି ଦସ୍ତଖତ କଲେ ଓ ମୋତେ ଧରାଇଦେଲେ । ମୁଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସତ୍ୟକ ନିକଟକୁ ଯାଇ ତାଙ୍କ ସହିତ କରମର୍ଦ୍ଦନ କଲି । କରମର୍ଦ୍ଦନ କରିବାପରେ ଗୋଟିଏ ନାଲିଆ କାଗଜ ତବାରେ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରମାଣପତ୍ରର ଦଶଖଣ୍ଡି ପ୍ରତିକିପି ସୁରକ୍ଷିତ ହୋଇ ମୋତେ ଦିଆଗଲା । ଜମ୍ମାନୀର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟଗୁଡ଼ିକରେ ଉପାଧ ଦେବାବେଳେ ସମାବର୍ତ୍ତନ ଉସବ ହୁଏ ନାହିଁ; ଏପରି ଉସବ ହୁଏ ନାମାଳେଖ ସମୟରେ । ଏହାକୁ ରାମାଟ୍ରିକ୍ୟୁଲେସନ (Immatrifikulation) ଉସବ କୁହାଯାଏ । ମୋ ସହିତ ନାମ ଲେଖାଇଥିବା ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଏହି ଉସବ ହୋଇଥିଲା, ୧୯୪୪ ମସିହା ଜାନୁଆରୀ ୨୪ ତାରିଖ ଦିନ । ସେହିଦିନ ମୁଖ୍ୟ ଅତିଥ ଥିଲେ ପ୍ରାନ୍ତର ବୈଦେଶିକ ମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀୟୁଷ ମଣେସ ପ୍ରାନ୍ତ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ରଙ୍ଗନ୍ତ୍ର ବୈଦେଶିକ ମନ୍ତ୍ରୀ ସାବ ଆହୁନି ଏଡେନ, ସୁଭରାଷ୍ଟ ଆମେରିକାର ଜନ ଫନ୍ଦର ଜଳେସ ଓ ସୋଭିଏଟ ସହର ବୈଦେଶିକ ମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀମୋଲୋତୋଜ ଏହି ଉସବରେ ଉପାସିତ ଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ବର୍କନରେ ତାରି ମହାଶ୍ଵର ବୈଦେଶିକ ମନ୍ତ୍ରୀ ସମ୍ମିଳନ ଚାଲିଥିଲା ବୋଲି ସମସ୍ତେ ଆସିଥିଲେ । ମୁଁ ୧୯୪୪ ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ମାସ ୨୨ ତାରିଖ ବୁଧବାର ଦିନ ବର୍କନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ରାଜନାତି ବିଜ୍ଞାନରେ “ୟୁଭରାଷ୍ଟ ଆମେରିକା, ରଙ୍ଗନ୍ତ୍ର ଓ ଜମ୍ମାନୀର ସଂୟାୟ ସାଧାରଣତତ୍ତ୍ଵ ସମିଧାନର ପରିପ୍ରେକ୍ଷାରେ ଭାରତୀୟ ସମିଧାନର ତୁଳନାମୂଳକ ଅଧ୍ୟନନ୍” ନିବନ୍ଧ ଉପରେ ତକ୍କରେର ଉପାଧ ଲାଭ କଲି ଏବଂ ସେହିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ବର୍କନର ଟେମ୍ପଲହୋସ ବିମାନବସରଠାରୁ ଉଡ଼ାଇବାକରରେ ଚଢ଼ି ଭାରତକୁ ଫେରନ୍ତା ଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ କଲି । ତେଣୁ ମୁଁ ସର୍ବମୋଟ ବର୍କନ ସହରରେ ପହର ମାସ ଥାଇଁ ଓ ତକ୍କରୁ ଦେବମାସ ପଣ୍ଡିତ ଉତ୍ସବରେ ପରିଭ୍ରମଣରେ ଅଭିବାହିତ କରିଥିଲି । ତହିଁଆରଦିନ ସକାରୁ ହାନୋଭରଠାରୁ ରେକ୍ସାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ କଲି ।

ଭାରତ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ

ହାନୋଭରଠାରୁ ରେକ୍ସାତ୍ରା ଧରି ସାଇଜବୁଗ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସିଲି ଓ ସେଠାରୁ ଓରରସାଇଜବୁଗ୍ ଷେସନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଗାଡ଼ିରେ ଗଲି । ସେହି ଷେସନରେ ଓହ୍ଲାଇ ବର୍ତ୍ତେସଗାର୍ଡନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବସ୍ତାରେ ଗଲି । ବସ୍ତା ଓହ୍ଲାଇ ଅଛ ଦୂରରେ ଥିବା ହିଟଳାରଙ୍କ ବୁଲ୍କର ବା ମାଟିତଳ ଘର ଦେଖିଲି । ବର୍କନ ଓ ବର୍ତ୍ତେସଗାର୍ଡନ ଉତ୍ସବ ମ୍ଲାନରେ ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କ ଆକ୍ରମଣରୁ

ରକ୍ଷା ପାଇବା ଲାଗି ହିଟଳର ମାଟିତଳେ ରହୁଥିଲେ । ମାଟି ଉପରେ ଦୋ ମହଳା ଓ ମାଟିତଳେ ଦୋ ମହଳା କୋଠା ଥିଲା । ଅଧିକାଂଶ ସମୟରେ ହିଟଳର ଏହି ସହରରେ ରହୁଥିଲେ । ହିଟଳରଙ୍କ ମହୁୟ ପରେ ଏହା ଗୋଟିଏ ଦର୍ଶନୀୟ ସ୍ଥାନ ହୋଇଛି ଏବଂ ସେବିନ ପୃଥିବୀର ବହୁ ଦେଶର ଲୋକେ ହିଟଳରଙ୍କ ଘର ଦେଖିବାଲାଗି ସେଠାକୁ ଯାଇଥିଲେ । ଏହି ମାଟିତଳ ଘରେ ହିଟଳର ଓ ତାଙ୍କ ପ୍ରେମିକା ଇତା ବ୍ରାହ୍ମନଙ୍କ ରହିବା ଘର, ଶୋଇବା ଘର ଓ ଗାଧୁଆ ଘର ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅକ୍ଷୟ ରହିଛି । ଏପରିକି ଇତା ବ୍ରାହ୍ମନଙ୍କ କୋଠରେ ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଚିତ୍ରପଟ ଏବଂ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା ପାନିଆ, ପାଉଡ଼ର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସୁରକ୍ଷିତ ରହିଛି । ଏହି ଘରରୁ ଜଣାପଡ଼େ ହିଟଳର କିରଳି ବିଳାସ ବ୍ୟସନରେ ରହୁଥିଲେ । ସେଠି ଗୋଟିଏ ଦିନ କଟାଇ ମୁଁ ଇଟାଲୀ ଆସିଲି, କାରଣ ମୋ ଜାହାଜ ନେପ୍ତୁସବୁ ଛାଡ଼ିବାର ଥିଲା । ମୁଁ ପ୍ରଥମେ ମିଳାନ ଗଲି । ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ଦିନ କଟାଇ ରୋମକୁ ଆସିଲି । ରୋମ ଷ୍ଟେସନରେ ମୋ ଓ ଭରକୋର ଓ ଚୋପି ଚୋରିଗଲା । ପୁଲିସକୁ ଖବର ଦେବାରୁ ସେମାନେ କୌଣସି ସାହାୟ ଦେଲେନାହିଁ । କେତେଜଣ ଇରେଇ ତ୍ରୁମଣକାରୀଙ୍କଠାରୁ ସମ୍ବାଦ ପାଇଛି ଯେ, ଇଟାଲୀରେ ରହଣି ମଧ୍ୟରେ ଟିକିଏ ସାବଧାନ ନ ହେଲେ ସବୁ ତୋରି ଯାଇପାରେ । ବିଶେଷତଃ ରୋମକୁ ସବୁ ଦେଶର ଲୋକେ ଆସିଛି । ମୁଁ ରୋମରେ ଦୁଇଦିନ କଟାଇଲି । ପ୍ରଥମ ଦିନ ଭାଟିକାନ ଗଲି । ଏହା ହେଉଛି ମାନ୍ୟବର ପୋଘକ ବାସ୍ୟାନ । ଏହି ଭାଟିକାନକୁ ରାଷ୍ଟ୍ରପାଦ୍ୟା ଦିଆଯାଇଛି ଓ ପୋଘ ବିଦେଶକୁ ରାଷ୍ଟ୍ରଦୂତ ପଠାଇବାରେ ଅଧିକାର ପାଇଛି । ଭାଟିକାନ ରହିଥିଲେ ତିରକୁ ପଣ୍ଡବା ଆଗରୁ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ପାଚେରି ଅଛି । ଭାଟିକାନ ସହର ହେଉଛି ଭାରିଆତ୍ମ୍କ ଗୋଟିଏ ଆବଶ୍ୟକ । ଭାଟିକାନରେ ସେଷ ପିଟରେ ଗୀର୍ଜା ଅଛି । ଏହି ଗୀର୍ଜାରେ ଭଗବାନଙ୍କ ପୁତ୍ର ସେଷ ପିଟର ପୋଘକୁ କ୍ଷମତା ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଏହା ହେଉଛି ରୋମାନ କ୍ୟାଥଲିକିବାନଙ୍କ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ତୀର୍ଥ ସ୍ଥାନ । ମୁଁ ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ଦିନ କଟାଇଲି । ପରଦିନ ରୋମ ସହର ବୁଝିଲି । ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ରୋମାନ ସତ୍ୟତାବେଳେ ମଲ୍ଲ ଯୋଦ୍ଧାମାନେ ଶାରୀରିକ କୌଣସି ଦେଖାଉଥିଲେ, ସେହି ଆମ୍ଲିଥ୍ୟାର ଗୋଟିଏ ଦର୍ଶନୀୟ ସ୍ଥାନ । ଏଠାରେ ହଜାର ଲୋକ ବସିପାରିବା ଭାଙ୍ଗି ସ୍ଥାନ ରହିଛି । ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଦର୍ଶନୀୟ ସ୍ଥାନ ହେଲା କଲୋସିଯମ । ଶେଷରେ ପାଇବା ରେନିସ୍ବିଆ ଦେଖିବାକୁ ଗଲି । ଏହିଠାରୁ ଇଟାଲୀର ଯୁଦ୍ଧପୂର୍ବ ଶାସକ ବେନିଟୋ ମୁଖୋଲିନୀ ଇଟାଲୀୟମାନଙ୍କୁ ଉଦ୍ବୋଧନ ଦେଉଥିଲେ । ସେଠା ପ୍ରାପାଦରେ ମୁଖୋଲିନୀ ମଧ୍ୟ ବାସ କରୁଥିଲେ ।

ଡ଼୍ୟାର ଦିନ ରୋମକୁ ରେନିସ୍ବି ଗଲି । ରେନିସ୍ବି ମହବୁ ହେଉଛି ଏ ସହରରେ ରାତ୍ରା ନାହିଁ । ପ୍ରତି ଦୁଇଧାତ୍ରି ଘର ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ନାଲ ଅଛି । ଏହି ନାଲରେ ଛୋଟ ଛୋଟ ତଙ୍ଗା ପଡ଼ିଛି । ଲୋକେ ଏହି ତଙ୍ଗାରେ ସହରର ସ୍ଥାନରୁ ସ୍ଥାନାତ୍ମକରକୁ ଯାଆନ୍ତି । ରେନିସ୍ବିରେ ଗୋଟିଏ ଦିନ କଟାଇ କେନୋଆ ଗଲି । କେନୋଆ ସହର ଓ ବନର ଦେଖିଯାଇ ସିଧାସଳକ ନେପ୍ତେ ଆସିଲି । କାରଣ ମୋ ଜାହାଜ ନେପ୍ତୁସବୁ ବିମ୍ବ ଆସିବା କଥା । ଏହା

ଗୋଟିଏ ଉଚାଳୀଯ ଜାହାଜ । ଏହାର ନାମଥିଲା ଭିହୋରିଆ । ବସରବୁ ମୋ ଜିନିଷପତ୍ର ଶୁଣ ପରାଷା କରାଇ ବିଷେ ପର୍ଯ୍ୟତ ପଂଠାଇଦେଲି ଏବଂ ତକ୍କର ମଜୁମଦାର ଯୋଗାର ଦେଇଥିବା ଟଙ୍କାରେ ଚିକେଟ କିଣି ଜାହାଜ ଚଢ଼ିଲି ।

ଏହି ଜାହାଜ ସିଧା ବିଷେକୁ ଆସେନାହିଁ । କରାଟୀ ବାଟଦେଇ ଜାହାଜ ଆସେ । ଏହା ଗୋଟିଏ ଅପୂର୍ବ ସୁଯୋଗ ଥିଲା । ୧୯୪୭ରେ ମୁଁ ଓ ବିଦ୍ୟାଧର ମିଶ୍ର କରାଟୀଠାରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ନିଶିଳ ଭାରତ ଅର୍ଥନୀତି ସମ୍ବିଳନୀରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଭାରତ ବିଭକ୍ତ ହୋଇନଥିଲା କିମ୍ବା ପାକିଷ୍ତାନ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ନଥିଲା । ୧୯୪୭ରେ ପାକିଷ୍ତାନ ସୃଷ୍ଟି ହେବା ପରେ କରାଟୀ ସହର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ବଦନ ଯାଇଛି । ସେତେବେଳକୁ ପାକିଷ୍ତାନର ନିର୍ମାତା ଓ ପ୍ରଥମ ବଡ଼ଲାଟ ମହନ୍ତଦ ଅଲ୍ଲା ଜିନା ପରିଲୋକ ଗମନ କରି ସାରିଥାଆନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଯେଉଁ କବରଟି ତିଆରି ହୋଇଛି ତାହା ଗୋଟିଏ ଦର୍ଶନୀୟ ପ୍ଲାନ । ତାକୁ ଦେଖିଯାରି ମୁଁ ପାକିଷ୍ତାନ ସଚିବାଳୟକୁ ଗଲି । ଯେଉଁମାନେ ଅଖଣ୍ଡ ଭାରତବର୍ଷରେ ଆଇ.ସି.ଏସ୍. ଚାକିରିରେ ଥାଇ ପାକିଷ୍ତାନ ଯାଇଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ନାମ ତାହାଣରେ ଆଇ.ସି.ଏସ୍. ବଦଳରେ ପି.ସି.ଏସ୍. ଲେଖାହୋଇ ନାମଫଳକ ମରିଥିଲା । ପି.ସି. ଏସ୍ ହେଉଛି ପାକିଷ୍ତାନ ସିରିଲ ସର୍ବସ୍ତର । ମୁଁ ସେଠାରେ ମୋ ପାତନା କଲେଇ ବେଳର ଦୁଇଜଣା ବନ୍ଦକୁ ଭେଟିଲି ଓ ସେମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଅନ୍ୟ କେତେକ ପ୍ଲାନ ବୁଲି ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେକୁ ଜାହାଜକୁ ଫେରିଆସିଲି । ଜାହାଜ ବିଷେ ଅଭିମୁଖେ ଚାଲିଲା । ୧୯୪୪ ଜାନୁଆରୀ ୧୮ ତାରିଖ ଦିନ ମୁଁ ପୁନର୍ବାର ମାତ୍ରଭୂମି ଭାରତବର୍ଷରେ ପାଦ ପକାଇଲି । ଭାରତବର୍ଷରୁ ଦୀଘ୍ୟ ଷୋହକ ମାସ କାଳ ମୁଁ ବିଦେଶରେ ଥିଲି ।

ବିଷେରେ ଅବରତରଣ କରିବା ମାତ୍ରକେ ବାଣିଜ୍ୟ ଶୁଳକ ବିଭାଗ ମୋ ରେଡ଼ିଓ ଓ କ୍ୟାମେରା ଉପରେ ଶୁଳକ ଦାବୀ କଲେ । ଏତେକା ମୋ ପାଖରେ ନଥିଲା । ମୁଁ ଉତ୍ତର ଦୁଇଟି ପଦାର୍ଥ ପୂର୍ବ ବର୍ଣ୍ଣନାରୁ କମ ଦରରେ କିଣିଥିଲି । ମୁଁ ବସରରେ ଟଙ୍କା ଅଭାବୁ କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ହେବାରେ ଜଣେ ଅଜଣା ଭାବିଲୋକ ସହାନୁଭୂତିଶାଳ ହୋଇ ମୋତେ ଶିଖାଇ ଦେଲେ ଯେ, ତୁମେ ଯାଇ କହ ଏ ଦୁଇଟି ଜିନିଷ ଚାନ୍ଦ ନୁହେଁ । ଏଗ୍ରତ୍ତିକ ମୁଁ ବର୍ଣ୍ଣନରେ ଥିବାବେଳେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲି । ତେଣୁ ଏହା ଉପରେ ଶୁଳକ ପଡ଼ିବନାହିଁ । ଯଦି ସେ ନଶ୍ଵରଟି ତୁମେ ଶୁଳକ ନ ଦେଇ ଜିନିଷ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଯିବ ଏବଂ ଶୁଳକ ବିଭାଗକୁ ଲେଞ୍ଜିଲେ ସେମାନେ ତୁମ ଜିନିଷ କଟକରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେବେ । ସେ ରତ୍ନବ୍ୟକ୍ତି ପରାମର୍ଶ ବହୁତ ସାହାଯ୍ୟ କଲା । ଏବଂ ମୁଁ ଶୁଳକ ଛାଡ଼ ପାଇଲି । ମୁଁ ପୁଣି ଯାଇ ସିଧା ହୋଇଲେଗେ ରହିଲି । ଦୁଇଦିନ କାଳ ବିଷେରେ ବୁଝିଲି । କଲେଜିଏର ସୁଲାର ପୂର୍ବତନ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ନାରାୟଣ ପତିଙ୍କ ପୁତ୍ର ଓ ପୂର୍ବତନ ମନ୍ତ୍ରୀ ଗଜାଧର ମହାପାତ୍ରଙ୍କ କ୍ଷାରୀ ସ୍ଵର୍ଗତ ପ୍ରମୋଦ କୁମାର ପତି ମୋତେ ନେଇ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ଚକାତ୍ତି ବିଭାଗରେ ଚକାତ୍ତି ନିର୍ମାଣ ଦେଖାଇଲେ । ସେ ମଧ୍ୟ ମୋତେ ଆଉ କେତେକ ପ୍ଲାନକୁ ବୁଲାଇ ନେଲେ । ଏହିପରି ଭାବରେ ବିଷେ ସହର ବୁଲି ଜାନୁଆରୀ ୧୯ ତାରିଖ ସନ୍ଧ୍ୟାବେ ନାଗପୁରବାଟେ ଆସୁଥିବା ବିଷେ ମେଲ ରେଳଗାଡ଼ିରେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଫେରିଲି । ୨୧ ତାରିଖ

ପାହାଡ଼ାରେ ଖତମପୂରରେ ଓହ୍ଲାଇ ସେତେବେଳେ ଚାନ୍ଦୁଥିବା ପୁରୀ-ଆସାନସୋଲ ଗାଡ଼ିରେ ଦିନ ୧୧ ଟା ବେଳେ ବସି ସନ୍ଧ୍ୟା ୪ ଟା ବେଳେ କଟକରେ ପହଞ୍ଚି ।

ପୁଣି ରେଭେନସା କଲେଜରେ ଯୋଗଦାନ

ମୁଁ ରେଳରେ ଆସୁଥିବାବେଳେ ମୋର ପୂର୍ବତନ ଛାତ୍ର ତଥା ରେଭେନସା କଲେଜର ସେକାଳର ଅଧ୍ୟାପକ ଧରଣୀଧର ଜେନା ମୋତେ ପାଛୋଟି ଆଶିବା ଲାଗି ଯାଇପୂରରୋଡ଼ ସେସନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଇଥିଲେ ଓ ମୋ ସହିତ ଏକା ଡବାରେ ଯାଇପୂରକୁ ଆସିଲେ । ମୁଁ ବର୍ଜନ ଛାତ୍ରିବା ପୂର୍ବରୁ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ତତ୍ତ୍ଵର ବଳଭନ୍ଦୁ ପ୍ରସାଦ ଓ ରେଭେନସା କଲେଜ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ବାମାଚରଣ ଦାସଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଦେଇଥିଲି ଯେ, ମୁଁ ୧୯୪୪ ଜାନୁଆରୀ ୨୭ ତାରିଖ ଦିନ ମୋ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯୋଗଦେବି । ମୋର ପୋଷିଙ୍ଗ ଅଢ଼ିର ଆସିଲାଣି କି ନାହିଁ ସେକଥା ଧରଣୀକୁ ପଚାରିଲି ଓ ହୁକୁମ ଆସିଲାହିଁ ବୋଲି ସେ କହିଲେ । କଟକ ସେସନରେ ପହଞ୍ଚିଲା ବେଳକୁ ମୋ ପିତା, ମାତା, ସ୍ତ୍ରୀ, ସାନତାର ଓ ଶିଅ ସେସନରେ ଉପଚାର ଥିଲେ । ସେମାନେ ତ ରହିବା କଥା; କିନ୍ତୁ କେତେଜଣ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ସମେତ ପ୍ରାୟ ହଜାରେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରେଭେନସା କଲେଜ ଛାତ୍ର ସେସନରେ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଥିଲେ । ମୋତେ ରେଳତବା ଦ୍ୱାରରେ ଦେଖି ସେମାନେ କାହିଁକି ଜିଦ୍ବାଦାଦ ଧୂନି କଲେ । ସେସନ ଏତେ ଲୋକାରଣ୍ୟ ଥିଲା ଯେ, ମୁଁ ନିଜ ଲୋକଙ୍କ ପାଖକୁ ଆସି ପାରିଲି ନାହିଁ । ସେମାନେ ଗୋଟିଏ ବିରାଟ ଶୋଭାଯାତ୍ରାରେ ମୋତେ ରେଭେନସା କଲେଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଶିଲେ । କେହି ଜଣେ ଉତ୍ତରଲୋକ ଗୋଟିଏ ମଟରଗାଡ଼ି ନେଇଥିଲେ । ସେ କଲେଜ ପାଠକରୁ ମୋ ପରିବାର ଓ ମୋତେ ସେ ଗାଡ଼ିରେ ବସାଇ କୁକୁରିଆପଦା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଘେନି ଆସିଲେ । ମୁଁ ଘରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିବାର ଅଧ୍ୟଷ୍ଠାଏ ହୋଇନାହିଁ ଅଧ୍ୟାପକ ଧରଣୀଧର ତାଙ୍କ ଘରବାଟ ହୋଇ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ସେ ହୁକୁମନାମା ପାଇଥିଲେ ଯେ, ସେ ସମ୍ବଲପୁରପୁ ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର କଲେଜକୁ ବଦଳି ହୋଇଛନ୍ତି ଓ ତାଙ୍କ ପ୍ଲାନରେ ମୁଁ ରେଭେନସା କଲେଜରେ ଯୋଗ ଦେବି ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଆସିଛି । ମୁଁ ସେତେବେଳେ କୁ ହୁକୁମନାମା ପାଇ ନଥିଲି । ମୁଁ ଧରଣୀ ସହିତ ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶ କରିବାରୁ ସେ କହିଲା ଯେ, ତା' ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପାଇଁ ପାନ ଖାଲିକରି ସେ ସମ୍ବଲପୁର ଯିବାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ; କିନ୍ତୁ ମୁଁ ହୁଅଣ୍ଟ ହେଲି, କାରଣ ସେ ମୋ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନରେ ଏତେ ଆନନ୍ଦିତ ଥିଲା ଯେ ଯାଇପୂର ରୋଡ଼ ସେସନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାଲି ଯାଇଥିଲା । ତା'ପର ଦିନ ସକାଳେ ମୁଁ ହୁକୁମନାମା ପାଇଲି ଓ ଜାନୁଆରୀ ୨୭ ତାରିଖ ସକାଳ ସାତେ ଦଶଟାରେ ରେଭେନସା କଲେଜରେ ତତ୍ତ୍ଵର ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ପରିବର୍ତ୍ତି ହୋଇ ତତ୍ତ୍ଵର ଦାଶ ନାମକରଣ ହେଲା । ସେତେବେଳେ ରେଭେନସା କଲେଜର ଅର୍ଥନୀତି ବିଭାଗରେ ଥାଆନ୍ତି ତତ୍ତ୍ଵର ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର, ତତ୍ତ୍ଵର ଦେବେନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର, ଅଧ୍ୟାପକ ହରେକୁଷ ମିଶ୍ର, ଅଧ୍ୟାପକ ଅଜିତ କୁମାର ସେନ ଓ ଅଧ୍ୟାପକ ବୈଦ୍ୟନାଥ ମିଶ୍ର ।

ଜମ୍ବାନୀରୁ ଫେରିବାପରେ ମୋର ଆମ୍ବିଶ୍ଵାସ ବଢ଼ିଯାଇଥିଲା । ମୁଁ ବିଦେଶକୁ ଯାଇନାହିଁ ବା ଡକ୍ଟରେଟ୍ ଉପାଧ୍ୟ ପାଇନାହିଁ ଏପରି କହି ହୀନମନ୍ୟତା ସୃଷ୍ଟି କରୁଥିବା ବା ବଦୁକମାନଙ୍କ ପାଟି ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ଅଧାପକ ହିସାବରେ ମୋ ଅତର୍ନହିଁତ ଉଚ୍ଛର୍ଷ ଆଗରୁ ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଥିଲା । ଔପଚାରିକ ଯୋଗ୍ୟତା ନଥିଲା ବୋଲି ଏହି ଉଚ୍ଛର୍ଷକୁ କେତେଜଣ ସହକର୍ମୀ ଲକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରମାଣ କରିବାରେ ବ୍ୟାପୁତ ଥିଲେ । ଦୁଇଟିଯାକ ଯୋଗ ହୋଇଯିବା ପରେ ସେମାନେ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ଆନ୍ତରିକ ଆରମ୍ଭ କଲେ ।

୧୯୪୮ରୁ ଅର୍ଥନୀଟିଠାରୁ ରାଜନୀତି ଅଳଗା କରିବାଲାଗି ଉଦ୍ୟମ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଅର୍ଥନୀତି ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ଲୋକେ ଭାରତରେ ନଥିଲେ । ଉତ୍ତିହାସ ଓ ଅର୍ଥନୀତି ବିଭାଗର ପାଠ୍ୟମଣ୍ଡଳ ଦୁଇଟିରେ ଯଥାକ୍ରମେ ଅଧାପକ ଘନଶ୍ୟାମ ଦାଶ ଓ ତକ୍ରତ ଏ.କେ. ଦାସଗ୍ରୂପ ଅଧିକ ଥିଲେ । ମୋ ଯୌଭାଗ୍ୟକୁ ମୁଁ ଅର୍ଥନୀତି ପାଠ୍ୟମଣ୍ଡଳର ଜଣେ ସର୍ବ୍ୟ ଥିଲି ଓ ସେହି ହିସାବରେ ଏ ଉଦ୍ୟମ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲି । ୧୯୪୯ରେ ଏହି ଉଦ୍ୟମ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ରୂପରେଖ ନେଲା । ଅର୍ଥନୀତି ଓ ଉତ୍ତିହାସ ପାଠ୍ୟମଣ୍ଡଳରେ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନକୁ ସ୍ଥତନ୍ତ୍ର କରିବା ଲାଗି ପ୍ରସ୍ତାବ ଗୃହୀତ ହେଲା ଏବଂ ଉତ୍ସମ ମଣ୍ଡଳର ମିଳିତ ବୈଠକରେ ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବ ଗୃହୀତ ହୋଇଥିଲା । ସେତେବେଳକୁ ରାୟବାହାରୁର ଚିତ୍ରାମଣି ଆଚାର୍ୟ କୁଳପତି ନିଯୁତ ହୋଇ ସାରିଆଥାନ୍ତି । ଏହି ଉଦ୍ୟମ ପ୍ରତି ତାଙ୍କ ସହାନୁଭୂତି ମିଳିଲା । ୧୯୪୦ ବେଳକୁ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥତନ୍ତ୍ର ବିଭାଗ ହେବ ବୋଲି ନିଷ୍ପତ୍ତି ହୋଇ ସାରିଥିଲା । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଅନୁପାଳିତରେ ମୁଁ ୧୯୪୯ରୁ ୧୯୪୯ ମଧ୍ୟରେ ନିଶ୍ଚିଳ ଭାରତ ଅର୍ଥନୀତି ସମ୍ବିଳନୀରେ ଯୋଗ ଦେଇଛି ଓ ୧୯୪୭ରେ ନିଶ୍ଚିଳ ଭାରତ ଅର୍ଥନୀତି ସଂସଦର କାର୍ୟକାରୀ ସମିତିକୁ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଛି । ୧୯୪୯ରେ ଡକ୍ଟର ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର ଜଳଶ୍ୱର ଫେରିଲେ । ସେ ବର୍ଷ ଅର୍ଥନୀତି ସମ୍ବିଳନୀକୁ ଉଚ୍ଚଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ତରଫରୁ ସେ ଓ ସମ୍ବଲପୁର କଲେଜର ବିଦ୍ୟାଧର ମିଶ୍ର ପ୍ରତିନିଧିମନୋନୀତ ହେଲେ । ମୋ ନାମ ଉପେକ୍ଷିତ ହେଲା । ୧୯୪୦ରେ ମୁଁ ଦେଖିଲି ଯେ, ମୁଁ ଆଉ ଅର୍ଥନୀତି ସମ୍ବିଳନୀକୁ ଯିବାର ସମ୍ବାଦନା ନାହିଁ । ମୁଁ କୁଳପତି ଆଚାର୍ୟଙ୍କୁ କହି ୧୯୪୦ରେ କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ହେଉଥିବା ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ବିଳନୀକୁ ଗଲି । ସେହିବର୍ଷଠାରୁ ମୁଁ କେବେହେଲେ ଅର୍ଥନୀତି ସମ୍ବିଳନୀଲାଗି ପ୍ରତିନିଧିମନୋନୀତ ହୋଇନାହିଁ । ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବର୍ଷ ନିଶ୍ଚିଳ ଭାରତ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ବିଳନୀକୁ ଯାଇଛି ଏବଂ କାଳକୁମେ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ସଂଘର ସାଧାରଣ ସମାଦକ, ଉପସଭାପତି ଓ ଶେଷରେ ସଭାପତି ରୂପେ ଦାଯିତ୍ୱ ଦୁଲାର ବିଶେଷ ସମ୍ବାନିତ ହୋଇଛି । ଯେଉଁମାନେ ନିଶ୍ଚିଳ ଭାରତ ଅର୍ଥନୀତି ସଂସଦକୁ ଜାହୁଡ଼ି ଧରିଥିଲେ ସେମାନେ ସେହି ପରିମାଣରେ ସମ୍ବାନିତ ହୋଇ ପାରିନାହାଁଛି । କେତେକ ଅଧାପକ କେବଳ ନିଶ୍ଚିଳ ଭାରତ ସମ୍ବିଳନୀକୁ ଯିବାଲାଗି କୃଷି ଅର୍ଥନୀତି, ଶ୍ରମ ଓ ବାଣିଜ୍ୟ ସଂଘ ପ୍ରତି ମନ ବଳାଇ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ ହାସନ କଲେ ।

କ୍ରମେ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନପ୍ରତି ପ୍ରତିକୂଳ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ବୃଦ୍ଧି ପାଇବାରେ ଲାଗିଲା । ମୁଁ ଟିକିଏ ସରଳ ବିଶ୍ୱାସୀ ନା, ଲୋକଙ୍କ ଅସବ୍ରଦ୍ଧ ଉଦେଶ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ପାରେନାହିଁ । ଯେଉଁଦିନ ମୋତେ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ମହେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଧାନ ହଲାଘର ଦି ହେବରେ ସାଧାରଣ ପ୍ରଶାସନ ବିଷୟ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବାଲାଗି ବୃଦ୍ଧିକାଗି ଦରଖାସ୍ତ କରିବାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ ଓ ଦରଖାସ୍ତ ପାଇବାପରେ ମୋତେ ଜଣାଇ ଦେଲେ ଯେ, ସାଧାରଣ ପ୍ରଶାସନ ବିଷୟରେ ବିଦେଶରୁ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରାସ୍ତୁତ ବ୍ୟକ୍ତିକ ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ ବୋଲି ରେଭେନସା କଲେଜରୁ ବିବରଣୀ ଯାଇଛି, ମୁଁ ବିଷ୍ଣୁତ ହୋଇ ଅଧିକାରୀ ପଚାରିବାରେ ଜାଣିଲି ଯେ, ଅର୍ଥନୀତି ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ଅଧାପକ ଏପରି ବିବରଣୀ ଦେଇଛନ୍ତି । ୧୯୭୦ରେ ମୁଁ ରେଭେନସା କଲେଜରେ ଯୋଗଦେବା ମାତ୍ରକେ ମୋତେ ସ୍ଵାତନ୍ତ୍ର ଅନର୍ଥ ଓ ସ୍ଵାତନ୍ତ୍ରକୋରର ଶ୍ରେଣୀରେ ଅର୍ଥନୀତି ପାଠ୍ୟ ନିର୍ଯ୍ୟରେ ଥିବା ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ଅଂଶଗୁଡ଼ିକ ଅଧାପନା କରିବାକୁ ଦିଆଯାଉଥିଲା । କ୍ରମେ ସେହି ପତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ମୋ'ଠାରୁ ନେଇ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଦିଆଗଲା । ମୁଁ ତଥାପି ସକେତ ବୁଝିପାଇଲି ନାହିଁ, କାରଣ ମୋ ନିଜ ଅଧାପକଙ୍କ ପ୍ରତିକୂଳ ମନୋରାବ ଥିବାର ଜାଣିସ୍ବାଦ ବିଶ୍ୱାସ କରିପାରୁନଥିଲି ।

ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନରେ ତକ୍ରର ଉପାଧ୍ୟ ପାଇସାରି ଆସିବାପରେ ଅର୍ଥନୀତି ବିଭାଗର ପ୍ରତିକୂଳ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ସମ୍ଭାବିତ ହୋଇ ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ବିଭାଗ ବା ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ପାଠ୍ୟନିର୍ଯ୍ୟ ତିଆରି ହୋଇନଥିଲା । ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ସୁଷ୍ଠିରେ ମୋ ରବିଷ୍ୟତ ନିର୍ଭର କରୁଥିବାରୁ ମୁଁକ୍ରମେ ଏଥପ୍ରତି ଗୁରୁତ୍ୱ ଆଗୋପ କଲି ଓ ଅର୍ଥନୀତି ବିଭାଗରୁ ତାତ୍କାଳୀନ ପ୍ରତିକୂଳତାର ସମ୍ବନ୍ଧାନ ହେଲି । ମୋତେ ପ୍ରତିହତ କରିବାଲାଗି ପ୍ରଥମେ ଅଧାପକ କେ.ରି. ରାଓ ଓ ପରେ ଦୋର ଏକଦା ଛାତ୍ରଥିବା ଅଧାପକ ତ୍ରୁମରବର ଜେନାକୁ ବ୍ୟବହାର କରାଗଲା । ଏହା ତ ଦୁଇବର୍ଷ ପରର କଥା । ୧୯୪୭ରୁ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନର ପାଠ୍ୟନିର୍ଯ୍ୟ ଉକ୍ତକୁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟଦ୍ୱାରା ଅନୁମୋଦିତ ହୋଇଗଲା । ସେହି ଅନୁସାରେ ଅର୍ଥନୀତିର ପାଠ୍ୟନିର୍ଯ୍ୟ ସଂଶୋଧିତ ହୋଇ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ପାଠ୍ୟାଙ୍କୁ ବାଦଦିଆଗଲା । ଇତିହାସ ପାଠ୍ୟମଣ୍ଡଳ ପୂର୍ବ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ରକ୍ଷା କଲେ ନାହିଁ । ସେମାନେ ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ ଯେ, ଯେଉଁମାନେ ଇତିହାସ ଅନର୍ଥ ସହିତ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ବିଷୟ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବେ, ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ବିକଳ୍ପ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେବ । ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ପାଠ୍ୟନିର୍ଯ୍ୟକୁ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର କରିବାରେ ୧୯୪୮ରେ ନବନିୟୁତ୍ତ କୁଳପତି ତକ୍ରର ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜାଳ ସହାନୁଭୂତି ବିଶେଷ ସହାୟକ ହୋଇଥିଲା ।

ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ପାଠ୍ୟନିର୍ଯ୍ୟ ସିନା ହେଲା, ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ବିଭାଗ ନ ହେଲେ କ'ଣ ହେବ ? ୧୯୪୭ରେ ତକ୍ରର ବଳଭଦ୍ର ପ୍ରସାଦ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ପଦରୁ ଅବ୍ୟାହତି ନେଇ ଆଲ୍ଲାହାବାଦ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର କ୍ଲୁପ୍ଟ ହେବାକୁ ଗଲେ । ରେଭେନସା କଲେଜ ଅଧିକ ବାମାଚାରଣ ଦାସ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ନିଯୁତ୍ତ ହେଲେ ଓ ଅର୍ଥନୀତି ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ଅଧାପକ ତକ୍ରର ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର କଲେଜର ଅଧିକ ନିଯୁତ୍ତ ହେଲେ । ଯେଉଁଦିନ ତକ୍ରର ମିଶ୍ର ଅଧିକ ଦାୟିତ୍ୱ

ବହନ କଲେ ଠିକ୍ ସେହିଦିନ ଶ୍ରୀ ଭ୍ରମରବର ଜେନା ରେତେନ୍ଦ୍ରା କଲେଜର ଜଣେ ଅଧ୍ୟାପକ ରୂପେ ନିଯୁତ୍ତ ପାଇଲେ । ସଦ୍ୟ ବିଲାତରୁ ଫେରିଥିବା ତକ୍କର ବିଦ୍ୟାଧର ମିଶ୍ର ସମ୍ବଲପୁର କଲେଜରୁ ରେତେନ୍ଦ୍ରା କଲେଜକୁ ବଦଳି ହେଲେ । ଅଧିକ ହିସାବରେ ତକ୍କର ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସିର୍�ପେଟ୍‌ରେ ପଦାଧିକାର ବଳରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଲେ । ଆର୍ୟତରୀଣ ପରିସିଦ୍ଧ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବଦଳିଗଲା ।

କୁଳପତି ତକ୍କର ପରିଜାଳ ସଦିଛା ଯୋଗୁ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ପାଠ୍ୟନିର୍ଦ୍ଦେଶ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପାଠ୍ୟସଂଦରେ ଗୃହୀତ ହୋଇଗଲା ଓ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗ ଖୋଲିବା ଲାଗି କୁଳପତି ମହୋଦୟ ପ୍ରାଗମିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ । କିଏ କିଏ ଅଧ୍ୟାପକ ହୋଇ ଆସିବେ ସେ ବିଷୟରେ ବିବରଣୀ ମାଗିବାରୁ ମୁଁ କୁଳପତିଙ୍କୁ ଜଣାଇଦେଲି ଯେ, ବନାରସ ହିନ୍ଦୁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଥିବା ଶ୍ରୀ ସତ୍ୟନାରାଯଣ ରଥ ଓ ଆଲ୍ଲାହାବାଦ ଜୟରଜ ଶ୍ରୀ ଉତ୍ସାହାନ କଲେଜର ଅଧ୍ୟାପକ ଥିବା ଶ୍ରୀ ଶିଶିର କୁମାର ପାତ୍ର ନିଯୁତ୍ତ ହୋଇପାରିଛି । ମୁଁ ଧରିନେଇଥିଲି ଯେ, ମୋ ନିଯୁତ୍ତ ସ୍ଵତଃସିଦ୍ଧ । ୧୯୪୭ ନରେମର ମାସରେ ସଂସ୍କୃତ ଓ ଦର୍ଶନରେ ସ୍ଥାତକୋରର ବିଭାଗ ଖୋଲିଲା, ଜୁଲାଇରେ ନୃତ୍ୟ ବିଭାଗ ଖୋଲିଥିଲା; କିନ୍ତୁ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗ ଖୋଲି ପାରିଲା ନାହିଁ । ୧୯୪୮ ରେ ପରିସଂଖ୍ୟାନ, ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଓ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ଖୋଲିବ ବୋଲି କୁଳପତି ମୋତେ ଜଣାଇଦେଲେ । ୧୯୪୮ ରେ ଏହି ଛାତ୍ରଗାତ୍ର ବିଭାଗରୀ ଅଧ୍ୟାପକ ନିଯୁତ୍ତ ପାଇଁ ବିଜ୍ଞାପନ ବାହାରିଲା । ସ୍ଵାଭାବିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ମୁଁ ଜଣେ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହେଲି । ଅତି ଆଶ୍ରୟକନକ ଭାବରେ ପୁରୀ କଲେଜରେ ଅର୍ଥନୀତି ଅଧ୍ୟାପନା କରୁଥିବା କୋପର୍ ଭେଜିବା ରାଓ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ପ୍ରାର୍ଥୀ ଥିଲେ । ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ପଦ ପାଇଁ ମୁଁ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ବି.ଏମ. ଶର୍ମା ପ୍ରାର୍ଥୀ ଥିଲୁ । ଓଡ଼ିଶା ବାହାରୁ ଅନ୍ୟ କେତେଜଣ ପ୍ରାର୍ଥୀ ଥିଲେ । ସେବର୍ଷ କେ.ରି.ରାଓ ଟି.ଲିଂ ଉପାଧ୍ୟ ପାଇଁ ନିବନ୍ଧ ଦାଖଲ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଆଲ୍ଲାହାବାଦ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ତକ୍କର ଉତ୍ସାହ ପ୍ରସାଦ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ତକ୍କର ବି.ଏମ. ଶର୍ମା ପରାମର୍ଶକ ଥିଲେ । ସେହି ବୁଝଜଣଙ୍କୁ ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ଓ ରିତ୍ତର ନିଯୁତ୍ତ କମିଟି ପାଇଁ ବିଶେଷଜ୍ଞ ସର୍ବ୍ୟବୂପେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରାଯାଇଥିଲା । ଏକାଦିନକେ କେ.ରି. ରାଓଙ୍କ ନିବନ୍ଧ ଉପରେ ମୌଖିକ ପରାମର୍ଶ ଓ ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକପାଇଁ ସାକ୍ଷାତକାର ହେଲା ଏବଂ ସିର୍ପେଟ୍ରୁ ଜଣାଇ ଦିଆଗଲା ଯେ, ମନୋନୟନ ସମିତି ତକ୍କର କେ.ରି. ରାଓଙ୍କ ପ୍ରଥମ ସ୍ଥାନ ଓ ମୋତେ ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ଥାନ ଦେଇଛି । ବହୁ ବାଦାନ୍ତବାଦ ପରେ ସଂଖ୍ୟାଧିକ ମତରେ ତକ୍କର କେ.ରି.ରାଓ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗର ରିତ୍ତର ଓ ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ରୂପେ ୧୯୪୮ ଶେଷରେ ନିଯୁତ୍ତ ହେଲେ । ଏହି ନିଯୁତ୍ତ ବିବୁଦ୍ଧରେ ସ୍ଵର୍ଗତ ସୁରକ୍ଷମଳ୍ଲ ଶାହା ଗୋଟିଏ ଲିଖିତ ବିରୋଧୀ ମତ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିଛନ୍ତି । ସେ ତିନିଗାତ୍ର ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠାଇଛନ୍ତି; (କ) ଯେଉଁମାନେ ତକ୍କର ରାଓଙ୍କ ନିବନ୍ଧ ପରାମର୍ଶ କରିଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ବିଶେଷଜ୍ଞରୂପେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିବା ଅବ୍ୟୋଭିକ ଓ ଆଇନବିରୁଦ୍ଧ, (ଖ) ବିଶେଷଜ୍ଞମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟ ତକ୍କର ବି.ଏନ. ଶର୍ମା ନିଜେ

ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ପଦ ଲାଗି ପ୍ରାର୍ଥୀ ଥିଲେ ଓ (ଗ) ତକ୍କର ରାଓଙ୍କ ମୌଖିକ ପରୀକ୍ଷା ଓ ମନୋନୟନ ସମିତିର ବୈଠକ ଏକ ସମୟରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଠାରେ ଅନୁଷ୍ଠାତ କରାଇବା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପକ୍ଷରେ ଅସଙ୍ଗତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଲା । ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖିତ ଯେ, ଅଧ୍ୟାପକ ପ୍ରଫ୍ଲାବ ପ୍ରଧାନ, ତକ୍କର ଗଣେଶ୍ୱର ମିଶ୍ର, ତକ୍କର ରାଧାନାଥ ରଥ ଓ ଅଧ୍ୟାପକ ସାଧୁଚରଣ ଦାସ ୧୯୪୮ ଜୁଲାଇ ମାସରେ ଯଥାକ୍ରମେ ସଂସ୍ଥାତ, ଦର୍ଶନ, ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଓ ପରିସଂଖ୍ୟାନ ବିଭାଗର ରିଡ଼ର ତଥା ମୁଖ୍ୟ ରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗର ନିଯୁକ୍ତ ଉଲ୍ଲିଖିତ କାରଣରୁ ତେବେ ହୋଇଥିଲା ।

ମୁଁ ଏ ନିଯୁକ୍ତରେ କ୍ଷୁବ୍ଧ ହୋଇ କୁକାଧୁପତି ଶ୍ରୀ ଯଶୋବନ୍ତ ନାରାୟଣ ସ୍ଵକଠଣକରଙ୍କ ନିକଟରେ ଆବେଦନ କଲି । ଏହି ଆବେଦନ ବିଭାଗାଧୀନ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ତକ୍କାଳୀନ ସିନ୍ଦ୍ର ସଭ୍ୟ ଭୌତିକ ଚନ୍ଦ୍ର ମହାତ୍ମି ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗ ନିଯୁକ୍ତ ବିବୁଦ୍ଧରେ ବାରିଷ୍ଟର ବାରେତ୍ର ମୋହନ ପଛନାୟକଙ୍କ ମାଧ୍ୟମରେ ଗୋଟିଏ ରିକ୍ ଦରଖାସ୍ତ କରିଥିଲେ । କୁଳପତିଙ୍କ ସହିତ ଆଲୋଚନା ପରେ ସେ ଏହି ରିକ୍ ଦରଖାସ୍ତକୁ ଉଠାଇ ନେଇଥିଲେ ।

୧୯୪୮ ରୁ ୧୯୭୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତକ୍କର ରାଓ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗର ରିଡ଼ର ଭାବେ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ । କୌଣସି ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇନଥିଲେ । ଇତି ମଧ୍ୟରେ ଫୋର୍ଡ ପାରଶ୍ରେଷନ ତବପରୁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଆନ୍ତରିକ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଅର୍ଥନୀତି ଓ ସମାଜବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗ ୧୯୪୭ରେ ଖୋଲିଲା । ତକ୍କର ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର ରେଭେନସା କଲେଜରେ ନିଜ ଦାୟିତ୍ବ ସହିତ ଏହି ଝୁଆ ବିଭାଗର ଅବୈତନିକ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଓ ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ଏହା ବିବୁଦ୍ଧରେ ଅଧିକ ଆପରି ବିଭାରକୁ ନିଆଗଲା ନାହିଁ । ତକ୍କର ବିଦ୍ୟାଧର ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ଏହି ବିଭାଗର ରିଡ଼ର ରୂପେ ନିଆଗଲା । ୧୯୪୭ ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସରେ ତକ୍କର ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର ରେଭେନସା କଲେଜର ଅଧିକ ନିଯୁକ୍ତ ହେବାରୁ ତକ୍କର ଦେବେତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ଅର୍ଥନୀତି ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ ଓ ଏହି ବିଭାଗର ରିଡ଼ର ପଦ ଖାଲି ପଡ଼ିଲା । ସେତେବେଳେ ଲିଙ୍ଗରାଜ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ଶିକ୍ଷାମତ୍ତ୍ଵୀ ଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶା ସାଧାରଣ ସେବାଯୋଗଙ୍କ ସୁପାରିଶରେ ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ତକ୍କର ବିଦ୍ୟାଧର ମିଶ୍ର ଓ ସେ ଉକ୍ତଙ୍କ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟଙ୍କୁ ଯାଇଥିବାରୁ ମୋତେ ଓଡ଼ିଶା ଶିକ୍ଷା ସେବାର ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀକୁ ଉନ୍ନାତ କରି ମୋତେ ରେଭେନସା କଲେଜର ଅର୍ଥନୀତି ରିଡ଼ର ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । ଏହା କେତେକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅସହ୍ୟ ହେଲା । ସେମାନେ ହେଲେ ଶ୍ରୀ ସୋମନାଥ ମହାପାତ୍ର-ଅଧିକ, ଅଧ୍ୟାପକ ପି. ଏସ. ସୁହରମ ଓ ଶ୍ରୀ ହରପ୍ରସାଦ ଦେବ-ସଭ୍ୟ । ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର ଜଣେ ଜଣେ ମନୋନୀତ ପ୍ରାର୍ଥୀ ରୂପେ ଆୟୋଗ ବିଦ୍ୟାଧରଙ୍କୁ ପ୍ରଥମ ସ୍ଥାନ, ମୋତେ ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ଥାନ ଓ ତକ୍କର ରାଓଙ୍କୁ ଢୁତୀୟ ସ୍ଥାନ ଦେଇଥିଲେ । ଜଣେ କେହି ବିଶିଷ୍ଟ ଅର୍ଥନୀତି ଅଧ୍ୟାପକ ଜଣେ ପ୍ରାର୍ଥୀଙ୍କ ସପକ୍ଷରେ କୁହାବୋଲା କରିବାକୁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦେବ ଲିଙ୍ଗିତ ଭାବରେ ଯୋଗ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ସେ ମୋ ପ୍ରାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଦୃଢ଼ ଭାବରେ ସମର୍ଥନ କରିନଥିଲେ ତିନିଙ୍କଟି

ନାମ ଆସିନଥାତା ବୋଲି ସେ ତାଙ୍କର ଜଣେ ପ୍ରିୟବନ୍ଦୁଙ୍କ ଜରିଆରେ ମୋତେ ଖବର ଦେଇଥିଲେ । ସେ ଯାହାହେଉ ୧୯୪୮ ଅଗଷ୍ଟ ପହିଳାଦିନ ମୁଁ କଲେଜର ଅର୍ଥନୀତି ରିଡ଼ର ନିଯୁତି ହେଲି ।

୧୯୪୮ ଜୁଲାଇରେ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ରଭୂପେ ରେଭେନସା କଲେଜରେ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ପାୟ ଓ ଅନୟ ଶ୍ରେଣୀ ଖୋଲିଲା । ସେହିବର୍ଷ ସାମାଜିକ ଚନ୍ଦ୍ର ଶେଖର କଲେଜ ଓ ଗଜାଧର ମେହେର କଲେଜରେ ପାୟ ଶ୍ରେଣୀ ଖୋଲିଲା ଓ ୧୯୪୯ରେ ଏହି ଦୁଇ କଲେଜରେ ଅନ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀ ଏବଂ ଫକାର ମୋହନ କଲେଜରେ ପାୟ ଓ ଅନ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀ ଖୋଲିଲା, କୌଣସି କଲେଜରେ ଆଜ. ଏ. ଶ୍ରେଣୀରେ ଖୋଲାଗଲା ନାହିଁ । ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗ ପୃଥକ ହେବା ଫଳରେ ଓ ରେଭେନସା କଲେଜରେ ଅନ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀ ଖୋଲିବାରୁ ଜଣେ ରିଡ଼ର ନିଯୁତି ହେବା କଥା । ତାହା ହେଲାନାହିଁ । କୁହାଗଲା ଯେ, ତିନିଦଳ ଅନ୍ୟ ପରାକ୍ଷାୟୀ ପରାକ୍ଷା ଦେଇସାରିଲେ ରିଡ଼ର ପଦ ସୃଷ୍ଟି ହେବ । ତେଣୁ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗକୁ ମୁଖ୍ୟ ଅର୍ଥନୀତି ଅଧାପକଙ୍କ ଅଧୀନରେ ରଖାଯାଇ ଏହି ବିଭାଗ ତାହାର ଲାଙ୍ଘ ସ୍ଵରୂପ ରହିଲା । ରେଭେନସା କଲେଜ ଅଧିକ ଉଚ୍ଚଚର ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗ ସପକ୍ଷରେ ନଥିଲେ । ଏହି ବିଭାଗ ଖୋଲିବାରୁ ଘର ଅଭାବ ଦେଖାଇ ସକାଳ ସାତଟାରୁ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନରେ ଅଧାପନା କରାଯିବ ବୋଲି ନିର୍ଣ୍ଣାତ ତିଆରି କଲେ । ମୁଁ ପ୍ରାୟ ସବୁ ପଢ଼ରେ ଅଧାପନା ଦାୟିତ୍ବ ନେଲି । ମୋତେ ଅଧାପକ ହରେକୁଷ ମିଶ୍ର ଓ ଅଧାପକ ତ୍ରୁମରବର ଜେନା କେତେକାଂଶରେ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ । ୧୯୭୨ ସୂର୍ଯ୍ୟ ତିନିଦଳ ଛାତ୍ର ଅନ୍ୟ ପରାକ୍ଷା ଦେବାରୁ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗରେ ରିଡ଼ରପଦ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା ଏବଂ ୧୯୭୨ ଅଗଷ୍ଟ ସାତ ତାରିଖ ଦିନ ମୁଁ ଏହି ପଦରେ ନିଯୁତି ହେଲି । ୧୯୪୮ରୁ ୧୯୭୭ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ମୁଖ୍ୟତଃ ଅର୍ଥନୀତି ବିଭାଗରେ ଥବାରୁ ପ୍ରଥମେ ସକାଳ ସାତଟାରୁ ଅପରାହ୍ନ ସାଢେ ତାରିଚା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଧାପନା କରିବାକୁ ବାଧ ହୋଇଥିଲା । ମୁଖ୍ୟ ଅଧାପକ ଦେବେନ୍ଦ୍ର ମୋ'ଠାରୁ ବୟସରେ କନିଷ୍ଠ ହୋଇଥବାରୁ ସେ ମୋତେ ପାଠ୍ୟନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ଦାୟିତ୍ବ ଅର୍ପଣ କଲେ, ତେଣୁ ପ୍ରାୟ ବର୍ଷକ ପରେ ମୁଁ ସକାଳ ସାଢେ ନଅଟାରୁ ଅପରାହ୍ନ ହୁଇଟା କୋଡ଼ିଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏବଂ ଦିନେ ଦିନେ ପୂର୍ବାହ୍ନ ସାଢେ ଦିନେ ପାଠ୍ୟରେ ଆବ୍ଦନ କରିବା ଲାଗି ସୁଯୋଗ ପାଇଲି ।

୧୯୪୮ ଅଗଷ୍ଟ ପହିଳା ଦିନ ମୁଁ ଅର୍ଥନୀତି ବିଭାଗର ରିଡ଼ର ନିଯୁତି ହେବା ମାତ୍ରକେ କେତେକ ଉଚ୍ଚପଦଙ୍ଗ ବ୍ୟକ୍ତି ସହି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ମୋ ନିଯୁତି ପଢ଼ରେ ଲେଖାଥୁଲା ଯେ, ତଙ୍କୁ ବିଦ୍ୟାଧର ମିଶ୍ର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଧୀନକୁ ଯାଇଥବାରୁ ମୁଁ ତାଙ୍କ ଲ୍ଲାନରେ ରିଡ଼ର ନିଯୁତି ହୋଇଛି । ବିଦ୍ୟାଧରଙ୍କୁ ରେଭେନସା କଲେଜକୁ ଫେରାଇ ଆଶିଲେ ମୁଁ ଆଉ ରିଡ଼ର ହୋଇ ରହିପାରିବି ନାହିଁ । ସୁତ୍ରଧରମାନେ ନିଜ କ୍ଷତ୍ରଯନ୍ତରେ ଲାଗି ପଡ଼ିଲେ । ବିଦ୍ୟାଧର ରେଭେନସା କଲେଜକୁ ଫେରି ଆସିବା ଲାଗି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସିଣିକେରୁ ଜରିଆରେ ସରକାରଙ୍କ ଆବ୍ଦନ କଲା । କାରଣ ଥିଲା, ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଚାକିରିରେ ଫେନସନ ନାହିଁ ଓ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ରହିବାକୁ

ପର ଦେଉନାହାନ୍ତି । ଏହି ପ୍ରସାଦରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସିଖିକେଟ୍ ରାଜି ହେଲାନାହିଁ । ସେମାନେ କହିଲେ ଯେ, ସେ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ପାଇଁ ତୃତୀପତ୍ର ସ୍ଵାକ୍ଷର କରିଛନ୍ତି । ଏହି ଅବଧୁ ପୂରିବା ଆଗରୁ ନିଜ ଚାକିରାକୁ ଫେରିଯିବା ଲାଗି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଅନୁମତି ଦେଇପାରିବ ନାହିଁ । ତେଣେ ସରକାରଙ୍କ ପାଖରେ ଏହି ଆବେଦନର ଆଗୁଆ ପ୍ରତିଲିପି ପହଞ୍ଚିବାରୁ ବିଭାଗୀୟ ସଚିବ ପ୍ରାଣନାଥ ମହାନ୍ତିକ ସୁପାରିଶ ଅନୁସାରେ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ମତଦେଲେ ଯେ, ତବ୍ରତ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଫେରାଇ ଆଶିବାଲାଗି ସରକାରଙ୍କ କୌଣସି ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ । ତେଣୁ ସ୍ଥିରାବସ୍ଥା ଜାରିରିବାର ଆଶଙ୍କା ଉପ୍ରକଳା । ଏହା ସ୍ଵତ୍ରଧରମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଅସହ୍ୟ ହେଲା । ସେମାନେ ଏକ ପକ୍ଷରେ କୁଳପତି ଓ ଅପର ପକ୍ଷରେ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ବହୁ ଆଲୋଚନା ପରେ ସିଖିକେଟ୍ ବିଦ୍ୟାଧର ଆବେଦନକୁ କୌଣସି ସୁପାରିଶ ନଦେଇ ସରକାରଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇଦେଲେ । ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ତବ୍ରତର ବିଦ୍ୟାଧର ମିଶ୍ରଙ୍କ ଆବେଦନକୁ ଗ୍ରହଣ କରିନେବା ଜାରି ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ଏଥରେ ରାଜି ହେଲେ ନାହିଁ ।

୧୯୪୯ ମାର୍ଚ୍ଚି କୋଡ଼ିଏ ତାରିଖ ଦିନ କଂଗ୍ରେସ ଗଣତନ୍ତ୍ର ପରିଷଦ ସହିତ ମିଶ୍ର ମିଳିତ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ଗଢ଼ିବେ ବୋଲି ସ୍ଥିର ହେଲା । ପ୍ରଥମ ପଦକ୍ଷେପ ସ୍ଵରୂପ ତବ୍ରତର ମହତାବ, ରାଜେନ୍ଦ୍ର ନାରାୟଣ ସିଂହଦେବ ଓ ରାଧାନାଥ ରଥ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ଗଠନ କରିବା ସମାବ୍ଧ ଜଣାପଡ଼ିଲା । ଆଗରୁ ପାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କୁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦିଆଯାଇଥିବା ସବେ ତାଙ୍କୁ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳରେ ନିଆଗଲା ନାହିଁ । ମୁାମିଲ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ଗଢା ହେବାର ଅଛଦିନ ପୂର୍ବରୁ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ହୁକୁମ ଦେଲେ ଯେ, ତବ୍ରତ ବିଦ୍ୟାଧର ମିଶ୍ରଙ୍କ ରେତେନସା କଲେଜକୁ ଫେରାଇ ଅଣାଯାଉ ଓ ତବ୍ରତ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶଙ୍କୁ କୌଣସି ବିଭାଗ ସହିତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନଥିବା ଭାସମାଣ ପ୍ରଥମଶ୍ରେଣୀ ପଦ ଦିଆଯାଉ । ଏହି ଆବେଶ ୧୯ ତାରିଖ ସନ୍ଧ୍ୟା ସୁଦ୍ଧା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବାଲାଗି କଢା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ । ରେତେନସା କଲେଜ ଅଧିକ ମୋ ଯୋଗଦାନ ପତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ମନା କରିଦେଲେ ଓ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ବାମାଚରଣ ଦାସ ହୁକୁମର ପ୍ରତିଲିପି ଅଧିକାରୀଙ୍କୁ ପଠାଇବାରେ ତେବେଳେ । କୋଡ଼ିଏ ତାରିଖ ହୋଇଯାଇଥିଲେ ସେମାନେ ହୃଦୟ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ପାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କ ଆଦେଶକୁ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରାଇ ନେଇଯାଇ ପାରିଥାଅନ୍ତେ । ଏହି ହୀନ ଚକ୍ରାନ୍ତ ବିଷୟରେ ପାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କୁ ଜଣାଇଦେବାରେ ସେ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ବାର୍ତ୍ତାପଦ ହାତରେ ରାତି ନଅଟା ସୁଦ୍ଧା ହୁକୁମାନାମା ଅଧିକ ତବ୍ରତ ମିଶ୍ର ଓ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଅଧ୍ୟାପକ ବାମା ଚରଣ ଦାସଙ୍କ ଘରେ ପହଞ୍ଚାଇଦେଲେ । ଅଧିକ ମୋ ଯୋଗଦାନ ପତ୍ର ସ୍ଵାକ୍ଷର କରିବାକୁ ବାଧ ହେଲେ । ଫଳରେ ମୋ ରିଡ଼ର ପଦ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହିଲା ।

ମୁଁ ଏଠାରେ କହିଦେବାକୁ ଚାହେଁ ଯେ, ବିଦ୍ୟାଧର ମୋର ଶତ୍ରୁ ନୁହେଁ । ସ୍ଵତ୍ରଧରକ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ସେ ମୋର ଅନିଷ୍ଟ କରିବା ଫଳରେ କାଳକ୍ରମେ ସେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ବ୍ୟବହାରିକ ଅର୍ଥନୀତି ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ, ସ୍ଵାତକୋରର ପରିଷଦର ଅଧିକାରୀ ଓ କୁଳପତି ପଦ ପାଇ ପାରିଥିଲା । ସେ ସ୍ଵାତକୋରର ପରିଷଦର ଅଧିକାରୀଙ୍କ ଥିବାବେଳେ ତବ୍ରତ ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର କୁଳପତି

ଥିଲେ ଏବଂ ଉତ୍ତରଯକ ସମ୍ମିଳିତ ପ୍ରତିକୁଳ ମତବ୍ୟ ଯୋଗୁ ୧୯୭୫ ତିଥେମର ମାସରେ ମୋତେ ବାଧତାମୂଳକ ଅବସର ଦିଆଯାଇଥିଲା ।

ଉକ୍ତଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ

୧୯୭୦ରେ ସଂସ୍କୃତ ଓ ନୃତ୍ୟ ବିଭାଗ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟସବୁ ବିଭାଗପାଇଁ ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ନିଯୁତି ଲାଗି ବିଜ୍ଞାପନ ବାହାରିଲା । ସେହି ବର୍ଷ ଅଗ୍ରଷ୍ମୀ ମାସ ସୁନ୍ଦର ଉକ୍ତର ଗଣେଶ୍ୱର ନିଶ୍ଚି, ଉକ୍ତର ରାଧାନାଥ ରଥ ଓ ସାଧୁଚରଣ ଦାସ ନିଜ ନିଜ ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ନିଯୁତି ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯୋଗଦାନ କଲେ । ରାତନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ପଦ ପାଇଁ ସାକ୍ଷାତକାର ମଧ୍ୟ ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ, ନିଯୁତି ହେବା ଦୂରେ ଥାଉ । ନାନା ଦିଗରୁ ତାପ ପଡ଼ିବା ପଳରେ ଧର୍ମକୁ ଆଖି ମିଟିକା ମାରିବା ପରି ଦୀପାବଳି ଦିନ ସାକ୍ଷାତକାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଲା । ବିଶେଷଜ୍ଞ ଥିଲେ ନାଗପୁର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଉକ୍ତର ଏନ୍.ଆର. ଦେଶପାଣେ, ପାତନା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଉକ୍ତର ପି.ୱେ.ମୁହର ଓ ଆଲ୍ୟାହାବାଦ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଅଧ୍ୟାପକ ଏ.ବି. କାଳ । ଉତ୍ତର ଭାରତରେ ଦୀପାବଳି ଗୋଟିଏ ବିରାଟ ଉପର । ତେଣୁ ଅଧ୍ୟାପକ ମୁହର ଓ ଲାଲ ଆସିଲେ ନାହିଁ । ଉକ୍ତର ଦେଶପାଣେ ଆସି ଫେରିଗଲେ ଓ ଆଉ ଆସିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଜଣାଇ ନିଜ ଉପରେ ପଢ଼ି ପଠାଇଦେଲେ । ଆଉଥରେ ୧୯୭୧ରେ ସାକ୍ଷାତକାର ବଦୋବସ୍ତୁ ହେଲା । ଠିକ୍ ସମୟରେ ପଢ଼ି ନୟବାବୁ କେହି ଆସିଲେ ନାହିଁ । ସେ ବର୍ଷ ସିନେର୍.ବୈଠକରେ ଜାହିଙ୍କ ସାକ୍ଷାତକାର ହୋଇ ପାରୁନାହିଁ ବୋଲି ନାନା ବାକ୍ ବିତଣା ହେଲା । ଶେଷରେ ୧୯୭୨ ଜୁଲାଇ ମାସରେ ସାକ୍ଷାତକାର ହେଲା । ଉକ୍ତର ଦେଶପାଣେଙ୍କ ବଦଳରେ ମାହ୍ରାଜ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଅଧ୍ୟାପକ ଆର. ଭାଷ୍ଟରନ୍ ନିଯୁତି ହୋଇଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଗ୍ରୀଷ୍ମକୁଟି ଭିତରେ ସେ ମାହ୍ରାଜରେ ନଥିଲେ ବୋଲି ମନୋନୟନ କମିଟିର ବୈଠକ ବିଷୟରେ ଜାଣି ନପାରି ଆସିଲେ ନାହିଁ । ଆମେ ତିନିଜଣ ପ୍ରାର୍ଥୀ ଥିଲା । ମୁଁ, ଉକ୍ତର ରାଓ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଉକ୍ତର ପି.ୱେ. ମଶାଲଦାନ ।

୧୯୮୮ ପରି ୧୯୭୭ରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ କର୍ତ୍ତ୍ଵପକ୍ଷ ମନୋନୟନ ସମିତିରେ ସବୁ କାଗଜପତ୍ର ଦାଖଲ କରି ପାରିଲେନାହିଁ । ତେଣୁ ସେମାନେ କେବଳ ବ୍ୟକ୍ତି, ସାକ୍ଷାତକାର ଓ ପରାକ୍ଷା କୁଟିର୍ବ ଉପରେ ନମର ଦେଇ ଅରିଜ୍ଜତା ଉପରେ ନମର ଦେବା ପାଇଁ ଅଧିକ କାଗଜପତ୍ର ମଗାଇ ଚାଲିଗଲେ, କାରଣ ତା' ପରଦିନ ଗ୍ରୀଷ୍ମକୁଟି ପରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟଗୁଡ଼ିକ ଖୋଲିବାର ଥିଲା । ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ କାଗଜ ପଠାଇ ଦେବାଲାଗି ସେମାନେ କହିଯାଇଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ସିଦ୍ଧିକେଟ୍ ରାଜି ହେଲେ ନାହିଁ । ଏହି ମନୋନୟନ ସମିତିର ଅନ୍ୟ ସଭ୍ୟ ଥିଲେ କୁଳପତି, କୃତନ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଉକ୍ତର ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର ଓ ସିଦ୍ଧିକେଟ୍ ଗୋଟିଏ ଉପସମିତି ଗଢ଼ିଲେ । ମନୋନୟନ ସମିତିର ତିନିଜଣ ସଭ୍ୟଙ୍କ

ବୈଠକରେଲେ ଯେଉଁ ନମର ଦିଆଯାଇଥିଲା, ତାହାକୁ ଭିରିକରି ଦୂଢାନ୍ତ ନିଷ୍ଠରି କରିବାଲାଗି ସିଦ୍ଧିକେଟ୍ ଗୋଟିଏ ଉପସମିତି ଗଢ଼ିଲେ । ମନୋନୟନ ସମିତିର ତିନିଜଣ ସଭ୍ୟଙ୍କ

ବ୍ୟତୀତ ଅବସରପ୍ରାୟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ମହେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଧାନ, ରେତେନସା କଲେଜ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଉଚ୍ଚକ
ବଂଶୀଧର ସାମନ୍ତରାୟ, ଅଧ୍ୟାପକ ଉଚ୍ଚକ ରମାନାଥ ମହାନ୍ତି ଓ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ବ୍ରୁଜବନ୍ଧୁ ମହାପାତ୍ର
ଏହି ଉପସମିତିର ସର୍ବ ହେଲେ । ଯେଉଁଦିନ ଉପସମିତିର ବୈଠକ ଉକ୍ତାଯାଏ ସେବିନ
ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଉଚ୍ଚକ ମିଶ୍ର ଗନ୍ଧରେ ଚାଲିଯାନ୍ତି । ବୈଠକ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ସିଣିକେଟ ନିଜେ
ତୃତୀୟ ନିଷ୍ଠାନ୍ତି ନେବେ ବୋଲି ୧୯୭୭ ନରେମର ମାସରେ ବୈଠକ ବସିଇବା । ସେବିନ କୁଳପତି
ଓ ଉଚ୍ଚକ ମିଶ୍ର ଅନୁପସିତ ରହିଲେ ଏବଂ ସିଣିକେଟ ବୈଠକରେ ପୂର୍ବତନ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ମହେଶ
ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଧାନ ଅଧ୍ୟକ୍ଷତା କଲେ । ପ୍ରାୟ ତିନିଘନ୍ତା ଆଲୋଚନା ପରେ ସେମାନେ ମୋତେ ପ୍ରଥମ
ଘାନ ଓ ଉଚ୍ଚକ ରାଓଙ୍କୁ ଦ୍ଵିତୀୟ ଘାନ ଦେଲେ । ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖିତୋଟି ଯେ, ଉଚ୍ଚକ
ରାଓଙ୍କର ସ୍ବାତକୋରର ଉପାଧି ନଥୁଲା । ସେ ଆନାମଲାଇ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ତିନିବର୍ଷାଆ
ଅନର୍ଥ ପରାମାରେ ଉଚ୍ଚକ ହୋଇଥିଲେ ବୋଲି ସେକାଳର ନିୟମାନୁସାରେ ଉଚ୍ଚକ ହେବାର
ଦରକର୍ଷ ପରେ ବିନା ପରାମାରେ ଓ ବିନା ଅଧ୍ୟନରେ ତାଙ୍କ ଏମ.୧. ଉପାଧି ମିଳିଥିବା ।

୧୯୭୨ ଡିସେମ୍ବର ପହିଲା ଦିନ ମୁଁ ନିୟମିତ୍ତି ପତ୍ର ପାଇଲି । ସେତେବେଳେ ଶ୍ରୀ ବି. ରେକ୍ଟରମଣଶ୍ରୀକ୍ଷା ସତିବ ଓ ଶ୍ରୀ ବଳରାମ ଶିବରମଣ ମୁଖ୍ୟ ଶାସନ ସତିବ ଥିଲେ । କୁଳାଧ୍ୟପତି ଥିଲେ ଉଚ୍ଚତର ଅଯୋଧ୍ୟାନାଥ ଖୋସଲା । ଉଚ୍ଚତର ରାଓ ମୋ ନିୟମିତ୍ତି ବିବୁଦ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ଦରଖାସ୍ତ ପଠାଇଲେ ଏବଂ ତାହା କୁଳାଧ୍ୟପତିଙ୍କ ପାଖକୁ ଯିବାରେ କୁଳପତି ଓ ଶିକ୍ଷା ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ କିରାଳି ମତ ଦେଇଥିଲେ କେଜାଣି, କୁଳାଧ୍ୟପତି ମହୋଦୟ ମୋ ନିୟମିତ୍ତି ଉପରେ ରହିତାଦେଶ ଜାରି କରିଦେଲେ । ମୁଁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯୋଗଦେଇ ପାରିଲି ନାହିଁ । କୁଳାଧ୍ୟପତିଙ୍କ ନିକଟରୁ ସିଦ୍ଧିକେଟକୁ କୈପିୟତ ତଳବ କରି ଚିଠି ଆସିବାରେ ସଭ୍ୟମାନେ ଏହା କୁଳାଧ୍ୟପତିଙ୍କ କ୍ଷମତା ବହିର୍ଭୂତ କାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ଦର୍ଶାଇ ଉଚିତ ଦେଲେ । ସିଦ୍ଧିକେଟ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କଠାକୁ ମୁଁ ଉଚ୍ଚତର ରାଓଙ୍କ ଆବେଦନ ପତ୍ରର ନକଳ ଆଣି ସିଦ୍ଧିକେଟ ଓ କୁଳାଧ୍ୟପତିଙ୍କ ଗୋଟିଏ ପ୍ରତିନିବେଦନ କଲି । ୧୯୭୩ ଫେବୃଆରୀ ୨୮ ତାରିଖ ଦିନ କୁଳାଧ୍ୟପତି ମହୋଦୟ ସାକ୍ଷାତ ଆଲୋଚନା ଲାଗି ମୋଡେ ରାଜତବନକୁ ତକାଇଲେ ୧ ଦୁଇଘଣ୍ଠା ଆଲୋଚନା ହେଲା । ମାର୍ତ୍ତି ମାସରେ କୁଳାଧ୍ୟପତି ରହିତାଦେଶକୁ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରି ଉଚ୍ଚତର ରାଓଙ୍କ ଆବେଦନକୁ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କଲେ ।

ମୋ ନିକଟକୁ ହୁକୁମନାମା ଆସିବା ମାତ୍ରକେ ମୁଁ ସରକାରୀ ଚାକିରିରୁ ଅବ୍ୟାହତି ନେଇ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଚାକିରିରେ ଯୋଗଦେବାଲାଗି ଅନୁମତି ପ୍ରାର୍ଥନାକଲି । ଶିକ୍ଷା ସତିବ ରେକଟ ରମଣ ଓ ଶିକ୍ଷା ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଉକ୍ତଚର ସହାଯିବ ମିଶ୍ର ମୋ ଅବ୍ୟାହତି ପାଇଁ ସର୍ବ ରଖିଲେ ଯେ, ମୁଁ ରିଡ଼ର ହିସାବରେ ଯେଉଁକି ବେତନ ପାଇଛି ତାହାଠାରୁ ଅଧିକା ବେତନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟଠାରୁ ନେଇ ପାରିବି ନାହିଁ ବୋଲି ଏକରାଜ୍ୟନାମା ଲେଖିଦେଲେ ମୋତେ ଅବ୍ୟାହତି ମିଳିବ । ମୁଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପରାମର୍ଶ କରି ଏପରି ଲେଖିଦେଲି ଏବଂ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଯୋଗ ଦେବାଲାଗି ଅନୁମତି ପାଇଲି । ଏଠାରେ କହିରାଶିବା ନୁହିଦେଇ ଯେ, ସରକାରୀ ଚାକିରିରେ ରିତ୍ତର

ପାହ୍ୟାରେ ବେତନ ହାର ଥିଲା ତିନିଶହରୁ ଆଠଶହ ଷାଠିଏ ଟଙ୍କା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏବଂ ମୁଁ ଆଠଶହ କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା ବେତନ ପାଉଥିଲି । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ବେତନ ହାର ଥିଲା ଟ ୮୦୦.୦୦ରୁ ଟ ୧୭୪୦.୦୦ । ମୋ'ଠାରୁ ଲେଖାଇ ନେଇଥିବା କୁଣ୍ଡପତ୍ରର ସର୍ବ ଅନୁସାରେ ମୁଁ ସରକାରୀ ଚାକିରିରେ ଅଗ୍ରମ ମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିଥିଲେ ଯେଉଁ ଆଠଶହ ଷାଠିଏ ଟଙ୍କା ପାଇଥାଆନ୍ତି ସେତିକି ମଧ୍ୟ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ପାଇବି ନାହିଁ । କେବଳ ମାସକୁ ଆଠଶହ କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା ଲେଖାଇଁ ବେତନ ପାଇବି । ଯେଉଁମାନେ ଏଭଳି ଏକରାଗନାମା ଲେଖାଇନେଲେ ସେମାନେ କେଡ଼େ ନୀଚମନା ଓ ଉଷ୍ଣାପରାୟଣ ତାହା ସହଜରେ ଅନୁମୋଦ । ପ୍ରକୃତରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ମୋ ଦରମା ଧାର୍ଯ୍ୟ ହେଲା ଟ ୯୪୦.୦୦ ଓ ୧୯୭୭ ବେଳକୁ ଦରମା ହୋଇଥିଲା ଏଗାରଶହ ଟଙ୍କା । ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଉକ୍ତଟର ମିଶ୍ର ଏ ହିନ୍ଦରେ କୁଳପତି ରୂପେ ଯୋଗଦେବା ପୂର୍ବରୁ ମୋ ଏକରାଗନାମା ଅନୁସାରେ ମୁଁ ଆଠଶହ କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କାରୁ ଯେତିକି ଅଧିକ ଟଙ୍କା ନେଇଛି ସେତକ ସରକାରଙ୍କୁ ଫେରାଇ ଦେବାଲାଗି ସେ ପ୍ରତ୍ଯାବ ଦେଇ ଆସିଥିଲେ । ଏହି ପ୍ରତ୍ଯାବ ନାନା ପ୍ରତିକରେ ବୁଲି ବୁଲି ଅର୍ଥ ବିଭାଗରେ ପହଞ୍ଚିବା ବେଳକୁ ଜଣେ ସହାନ୍ତରୁତିଶୀଳ ଆଜ. ଏ. ଏସ. ଅଫିରଙ୍କ ସଦିଛ୍ଵା ଯୋଗୁ ମୁଁ କଥାଟିକୁ ଜାଣିପାରି ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ବିଧୁଭୂଷଣ ଦାସଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ଏହି ଟଙ୍କା ଫେରନ୍ତ ଦେବା ଦାୟରୁ ମୁଢି ହେଲି ।

୧୯୭୩ ଜୁଲାଇ ୧୨ ତାରିଖ ଦିନ ମୁଁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ରୂପେ ଯୋଗଦାନ କଲି । ଜୁଲାଇ ପଥିଲା ଦିନ ମୁଁ ସର୍ବାପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଗୋଟ ପାଇ ରେନେନସା କଲେଜର ପ୍ରତିନିଧି ହିସାବରେ ସିନେଟ ସତ୍ୟ ପଦରୁ ସିର୍ତ୍ତିକେଟକୁ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିଲି । ସେହି ୧୨ ତାରିଖ ଦିନ ସିର୍ତ୍ତିକେଟ ସତ୍ୟ ଭାବରେ ପ୍ରଥମ ବୈଠକରେ ଯୋଗଦେଲି । ଉକ୍ତରେ ରାଓ ଡିଶାରୁ ଯାଇ ବନାରସ ହିନ୍ଦୁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ରୂପେ ଯୋଗ ଦେଇ ସାରିଥିଲେ । ମୁଁ ସିର୍ତ୍ତିକେଟକୁ ନିର୍ବାଚିତ ହେବାବେଳେ ରେନେନସା କଲେଜ ଉପରୁ ନିର୍ବାଚିତ ସିନେଟ ସତ୍ୟ ଥିଲି । ଏହି ସତ୍ୟପଦ ହରାଇଥିବା ଯୋଗୁ ମୁଁ ଆଉ ସିର୍ତ୍ତିକେଟରେ ରହିପାରିବି କି ନାହିଁ ସେ ବିଷୟରେ କେତେଜଣ ସିର୍ତ୍ତିକେଟ ସତ୍ୟ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠାଇବାରେ ଏହା ମହାଧବତ୍ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଗଲା ଓ ମୁଁ ସିର୍ତ୍ତିକେଟ ସତ୍ୟ ରହିପାରିବା ସପକ୍ଷରେ ମତ ଆସିଲା । ତେଣୁ ପ୍ରତି ପଦରେ ମୋତେ ହଇଗାଣ କରିବା ଲାଗି ଅନବରତ ଉଦୟମ ଚାଲିଥିଲା । ମୁଁ ୧୯୭୩ରେ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିବାରୁ ୧୯୭୭ରେ ମୋ ସତ୍ୟପଦ ପୂରିଲା । ସେତେବେଳକୁ ଉକ୍ତର ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର କୁଳପତି । ଅତ୍ୟେ ଆଣ୍ୟର୍ଯ୍ୟର କଥା ଯେ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଷେତ୍ରରେ ମୋତେ ସାହାଯ୍ୟ କରି ଆସୁଥିବା ଅଧ୍ୟାପକ ବୈଦ୍ୟନାଥ ରଥ, ଅଶୋକ ଦାସ ଓ ସୁରଜମଲ୍ଲ ଶାହା ୧୯୭୭ ସିର୍ତ୍ତିକେଟ ନିର୍ବାଚନରେ ମୋ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଗଲେ । ମୁଁ ସେବର୍ଷ ପରାଜିତ ହୋଇଗଲି । ୧୯୭୭ ଆଗସ୍ତରେ ବ୍ରହ୍ମପୁର ଓ ସମ୍ବଲପୁର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବାରୁ ୧୯୪୩ର ଉକ୍ତଙ୍କ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଆଇନ ସଂଶୋଧିତ

ହୋଇଗଲା । ପଲରେ ୧୯୭୭ ଜୁଲାଇରେ ନିର୍ବାଚିତ ସିଣ୍ଡିକେଟ ଛଥ ମାସ ପରେ ଭାଗିଗଲା । ୧୯୭୮ ରେ ସିଣ୍ଡିକେଟର ସାନି ନିର୍ବାଚନ ହେଲା । ୧୯୭୭ରେ ଯମତାଶାଳା ଲୋକେ ମୋ ନିର୍ବାଚନ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଷଡ଼ମ୍ବନ୍ଦ କରିଥିଲେ ବୋଲି ୧୯୭୮, ୧୯୭୯ ଓ ୧୯୭୪ ସିଣ୍ଡିକେଟ ନିର୍ବାଚନରେ ସର୍ବାଧିକ ଅଧିକ ତୋଟ ପାଇ ମୁଁ ସିଣ୍ଡିକେଟକୁ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇ ଆସିଥିଲି । ୧୯୭୪ ଜୁଲାଇ ମାଁ ତାରିଖଦିନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ସ୍ଥାଯିରଶାସନ ଲୋପପାରାଳା । ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶାସନ ହାତକୁ ନେଇ ଜ୍ଞାନଚାନ ନାମକ ଜଣେ ଆଇ.୬.୬୩. ଅପିସରଙ୍ଗଦାରୀ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଶାସନ କଲେ ।

ମୁଁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକଭାବେ ଯୋଗଦେବା ମାତ୍ରକେ କୁଳପତି ତକ୍କର ପରିଜାଙ୍ଗ ସାକ୍ଷାତ କରିବାକୁ ଗଲି । ସେ ଗସ୍ତରୁ ଫେରି ସିଣ୍ଡିକେଟ ବୈଠକକୁ ଯିବାଲାଗି ଆରାମ ଚୌକି ଉପରେ ବିଶ୍ୱାମ ନେଉଥିଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଶାମ କରିବା ମାତ୍ରକେ ସେ ଉଠିପଡ଼ି ମୋତେ କୁଣ୍ଡାଇ ପକାଇଲେ । ଗଦଗଦ କଷରେ କହିଲେ--“ଶ୍ରୀରାମ ! ପରିସ୍ଥିତିର ଚାପରେ ଅନେକ କଥା ଘଟିଯାଏ । ସେବବୁ କଥା ଭୁଲିଯିବ । ମୋର ବିଶ୍ୱାସ, ତୁମ ପ୍ରତିରା ଯୋଗୁ ଏହି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଭାରତର ଶିକ୍ଷା ମାନତ୍ତ୍ଵରେ ଗୋରବମୟ ଲ୍ଲାନ ଅଧିକାର କରିବ ।” ସିଣ୍ଡିକେଟ ବୈଠକରେ ଯୋଗଦେବା ତାରିଖ ଆସଲାଗି କି ନାହିଁ ପଚାରିଦେଲେ ଓ ମୁଁ ସେହିଦିନ ସିଣ୍ଡିକେଟରେ ଯୋଗ ଦେଉଛି ବୋଲି କହିବାରୁ ସେ ମୋତେ ଅଭିବାଦନ ଜଣାଇଲେ ।

ମୁଁ ଆଗରୁ କହିଛି, ୧୯୭୭ ଜାନୁଆରୀ ମାସରୁ ତକ୍କର ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟଭାର ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ସରକାରୀ ଚାକିରିରୁ ଅନୁମତି ନେଇ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଯାଇଥିଲେ । ୧୯୭୪ ତିସେମର ମାସ ବେଳକୁ ସମସ୍ତେ ସାତେ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ପାଇଁ ତେପୁଟେସନରେ ଯାଇଥିଲେ । ସେତେବେଳକୁ ମୋର ମାତ୍ର ଦେଢ଼ବର୍ଷ ଚାକିର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଧ୍ୟାନରେ ହୋଇଥିଲା । ତିସେମର ଛଥ ତାରିଖ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ମୋତେ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ବାର୍ତ୍ତାବହ ମାଧ୍ୟମରେ ସରକାରୀ ହୃଦୟମନ୍ଦିର ମିଳିଲା ଯେ, ମୁଁ ଯେପରି ସାତ ତାରିଖ ଦିନ ରେଗେନସା କଲେଇର ରିତିରୂପେ ଯୋଗଦିଏ । ଏଥପାଇଁ କୌଣସି କାରଣ ନଥିଲା । ସେତେବେଳକୁ ମୋର ଟେଲିଫୋନ ଆସି ସାରିଆଏ । ମୁଁ ତତ୍କଷଣାହିଁ କୁଳପତି ତକ୍କର ପରିଜା, ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ସତ୍ୟପ୍ରିୟ ମହାନ୍ତି ଓ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ସଦାଶିବ ତ୍ରିପାଠୀଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଦେବାରୁ ସେମାନେ ମୋତେ ଫେରିନୟିବାକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ ଓ ତଥପର ଦିନ ଦେଖା କରିବାକୁ କହିଲେ । ତକ୍କର ପରିଜା ସରକାରଙ୍କୁ ଲେଖିଦେଲେ ଯେ, ସେ ମୋତେ ହୃଦୟବର୍ଷ ପାଇଁ ନେଇଛନ୍ତି, ଅବଧି ପୂରିବା ପୂର୍ବରୁ ସେ ମୋତେ ଫେରାଇ ଦେଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ସରକାରୀ ହୃଦୟମନ୍ଦିର ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରିନେଲେ ।

ତକ୍କର ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର କୁଳପତି ଦାନ୍ତି ନେବାର ବୁଲମାସ ଆଗରୁ ଏହି ଆଦେଶ ଆସିଥିଲା । ପରବର୍ତ୍ତୀ ପଦକ୍ଷେପ ସ୍ଵରୂପ ମୋତେ ସରକାରୀ ଚାକିରିରୁ ବିଦ୍ୟା ସେବା ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଲା । ସରକାରୀ ଚାକିରିରୁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଯାଇଥିନା ସବୁ ଅଧ୍ୟାପକ ଏହାର ପରିଣତି

ଗୋଟିଲେ । ତକଟର ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର ୧୯୭୭ ମୟିହା ଫେବୃଆରୀ ୧୭ ତାରିଖ ଦିନ ଜୁଳପତି ଦାୟିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ତାହା ଆଗରୁ ସେ ବଦୋବନ୍ତ କରିଦେଇ ଆସିଥିଲେ ଯେ, ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଯାଉଥିବା ସବୁ ସରକାରୀ ଅଧାପକ ୧୯୭୭ ଅପ୍ରେଲ ପହିଲା ଦିନ ସରକାରୀ ଚାକିରି ଛାଡ଼ିବେ । ସରକାରୀ ଚାକିରି ବାବଦ ସେମାନଙ୍କ ଫେନସନ୍ ବା ଅବସରକାଳୀନ ଭରା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଅବସର ନେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମିଳିବ ନାହିଁ । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଚାକିରିରୁ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରିବା ପରେ ସେମାନେ ସେଠାରୁ ଯାହା ଅବସରକାଳୀନ ଭରା ବା ପ୍ରୋତ୍ସହିତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଇବେ ତାହା ସହିତ ସେମାନଙ୍କୁ ସରକାରୀ ଚାକିରି ବାବଦ ଅବସରକାଳୀନ ଭରା ଦିଆଯିବ । ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଯୋଗୁ ଆମେ ଯଥେଷ୍ଟ କ୍ଷତି ସହିନ୍ତି । ସବୁ ଶ୍ରେଣୀର ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ଅବସରକାଳୀନ ଭରା ବିଭିନ୍ନା; କିନ୍ତୁ ଆମେ ୧୯୭୭ ଅପ୍ରେଲ ପହିଲାରୁ ଅବସର ନେଇଥିବାରୁ ସେ ବୃଦ୍ଧି ହାର ଆମକୁ ଲାଗୁ ହେଲାନାହିଁ ।

ମୁଁ ୧୯୭୩ ଜୁଲାଇ ୧୨ ତାରିଖରୁ ୧୯୭୪ ଡିସେମ୍ବର ୨୨ ତାରିଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଚାକିରିରେ ଥିଲି । ମୁଁ ସାଧାରଣ ଭାବରେ ୧୯୭୮ ଡିସେମ୍ବର ୩୧ ତାରିଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାକିରିରେ ରହିଆଥାଏଇ । ମୋତେ ତିନିବର୍ଷ ଆଗରୁ ବାଧତାମୂଳକ ଅବସର ଦିଆଗଲା । ଜାଣିବା ଶୁଣିବା ଲୋକେ କହନ୍ତି ଯେ, କେବଳ ମୋତେ ୧୯୭୪ରେ ସିଞ୍ଚିକେଟରୁ ବାହାର କରିବା ଓ ତାହାର ବର୍ଷକ ପରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଚାକିରିରୁ ବାହାର କରିଦେବା ଉଦେଶ୍ୟରେ ନନ୍ଦିନୀ ଶତପଥ୍ବିକ ସରକାର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସ୍ଥାୟିର ଶାସନ ଅଧିକାର ଅପହରଣ କରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ସରକାରୀ ଶାସନ ଜାରି କରିଥିଲେ ।

ମୁଁ ଓ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ

ମୁଁ ବିଦେଶକୁ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନକୁ ଅର୍ଥନୀତି ଓ ରତ୍ନିହାସକୁ ପୃଥକ କରିବା ଲାଗି ଉଦ୍ୟମ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲି । ତା'ର କାରଣ ଥିଲା, ଅର୍ଥନୀତି ବିଭାଗରେ ରହିଲେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପ୍ରାଦୂର୍ଭାବ ଯୋଗୁ ମୁଁ ଜ୍ଞାନସି ପ୍ରକାରେ ଉଧେଇ ପାରିବି ନାହିଁ । ଜର୍ମନାରୁ ଫେରିବା ପରେ ଏହି ପୃଥକୀକରଣ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଉପରେ ମୋ ଉବିଷ୍ଟ୍ୟତ ନେର୍ଦ୍ଦର କରୁଥିଲା । ଏହି ଉଦ୍ୟମରେ ମୋର ସ୍ଵାର୍ଥ ଥିଲା ସତ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ଅସଲ ଉଦେଶ୍ୟ ଥିଲା ଆଲ୍ୟାହାବାଦ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଆରମ୍ଭ କରି ଉପର ଭାରତ ଓ ପଣ୍ଡିମା ଭାରତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ସ୍ଥତନ୍ତ୍ର ବିଭାଗ ହୋଇସାରିଥିଲା ବୋଲି ଉଚ୍ଚକରେ ତାହା ହଁ କରିବା । ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ଛାତ୍ରମାନେ ବିଭିନ୍ନ ରାଜ୍ୟରୁ ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ନିଖିଲ ଭାରତ ଚାକିରିକୁ ଯାଉଥିଲେ । ମୁଁ ଭାବିଲି, ଓଡ଼ିଶାରେ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥତନ୍ତ୍ର ବିଷୟ ରୂପେ ଅଧାପିତ ହେଲେ, ଆମ ଓଡ଼ିଆ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀମାନେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ନୃତ୍ତିତ୍ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିପାରିବେ । ନାନା ପ୍ରତିବନ୍ଧ ସର୍ବେ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥତନ୍ତ୍ର ବିଭାଗ ହେଲା ଓ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ମଧ୍ୟ କାଳକ୍ରମେ ୧୯୮୮ ଠାରୁ ଏହାକୁ ସ୍ଥତନ୍ତ୍ର ସାତକୋରର ବିଭାଗ ରୂପେ ସ୍ବୀକୃତି ଦେଇ ଅଧାପନା ଆରମ୍ଭ କଲା ।

ମୋର ଉଜକାହକ୍ଷା ବାସ୍ତବ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବୁପାଯିତ ହୋଇଛି । ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗର ବହୁସଂଖ୍ୟକ ହାତ୍ରହାତ୍ରୀ ନିଶ୍ଚିଳ ଭାରତ ସେବାରେ ଯୋଗ ଦେଇଛନ୍ତି । ଖାଲି ଓଡ଼ିଶା କାର୍ହକ୍ଷି, ଭାରତର ପ୍ରତି ରାଜ୍ୟରେ ଏହି ବିଭାଗର ହାତ୍ରହାତ୍ରୀମାନେ ଉଚ୍ଚ ପଦବୀରେ ଅଧିକ୍ଷିତ ହୋଇପାରିଛନ୍ତି । ଇଂଲଣ୍ଡ ପାଲିଆମେଣ୍ଟରେ ୧ ୯୩୫ର ରାତର ଶାସନ ଆଇନ ଆଜେବିତ ହେଉଥିବାବେଳେ ଭାରତର ରିଜର୍ଟର୍ସ୍‌ବ୍ୟାଙ୍କ ଉପରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ସରକାରୀ ବ୍ୟାଙ୍କର ନିଯନ୍ତ୍ରଣ ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଜାଠନେତା ଉଚନ୍ଦ୍ରନ ଚର୍ଚିଲ କହିଥିଲେ, “ଇଂଲଣ୍ଡ ବ୍ୟାଙ୍କର ଗରାନ୍ତିର ମଧ୍ୟେରୁ ଜର୍ମାନ ଇଂଲଣ୍ଡର ରାଜା ଥିଲେ । ଭାରତ ଶାସନ ଆଇନ ତାକୁ ଭାରତର ସମ୍ବାଦ କରି ଦେଉଛି ।” ମୋର ଜଣେ ଶୁଭଚିତ୍କ ଥରେ ଏହି ଉତ୍ତିକୁ ସାମାନ୍ୟ ବଦଳାଇ ଗୋଟିଏ ସରାରେ କହିଥିଲେ, “ତାକ ହାତ୍ରମାନଙ୍କ ଉଚ୍ଚ ପଦବୀ ଯୋଗୁ ଶ୍ରାବାମ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜା ଥିଲେ । ଅନ୍ୟ ରାଜ୍ୟରେ ସେହି ହାତ୍ରମାନଙ୍କ ପଦବୀ ଅନୁଧାନ କଲେ, ଏହା ନିଃସେହେହରେ କୁହାୟାଇ ପାରିବୁ ଯେ, ସେ ବର୍ଷମାନ ଭାରତର ସମ୍ବାଦ ।” ଏହା ଅତିରକ୍ଷିତ ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ ଏହାର ସାରବରା କରି ହେବ ନାହିଁ । ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ଅଧ୍ୟାପିତ ହେବା ପକରେ ଏହି ସୁପଳ ମିଳିଛି ।

ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନର ପୃଥକୀକରଣ ପାଇଁ ଉପକୃତ ଲୋକେ ଦ୍ୱିତୀୟ କୁଳପତି ରାୟ
ମାନ୍ଦୂର ଚିତ୍ତାମଣି ଆଚାର୍ୟ, ତକ୍ରର ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜା ଓ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗରାଜ ପାଣିଗ୍ରାହାଙ୍କ
ପ୍ରତି କୃତଙ୍କ । ମୁଁ ସ୍ୱୀକାର କରୁଛି ଯେ, ୧୯୪୯ ମସିହାରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ କର୍ତ୍ତପକ୍ଷ
ଅନ୍ୟମାନ୍ତକ ଷଡ଼ୟନ୍ତରେ ମୋତେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତନ ଭାରତ ଅର୍ଥନୀତି ସନ୍ତ୍ରିଧି ଭାବରେ
ନ ପଠାଇବା ଫଳରେ ମୁଁ ନିଜ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର କ୍ଷେତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ଲାଗି ରାଜନୀତି
ବିଜ୍ଞାନକୁ ଅଳଗା କରିବା ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ କଲି । ୧୯୪୯ରେ ଚିତ୍ତାମଣି ଆଚାର୍ୟ କୁଳପତି
ଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାରକପତ୍ର ଦେଲି । ସେ ଅର୍ଥନୀତି ଓ ଜତିହାସ ପାଠ୍ୟମଣ୍ଡଳ ଦୁଇଟିର
ମିଳିତ ଅଧ୍ୟବେଶନ ଆହ୍ଵାନ କଲେ । ଅର୍ଥନୀତି ପାଠ୍ୟମଣ୍ଡଳର ଅଧିକ ଥିଲେ ରେଗେନସ୍ଟା
କଲେଜର ସ୍ଥାତକୋରର ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ତକ୍ରର ଏ.କେ. ଦାଶଗୁପ୍ତ । ମୁଁ ସେଥିରେ
ଜଣେ ସତ୍ୟ ଥିଲି । ଜତିହାସ ପାଠ୍ୟମଣ୍ଡଳର ଅଧିକ ଥିଲେ ଅଧ୍ୟାପକ ଘନଶ୍ୟାମଦାସ । ମିଳିତ
ଅଧ୍ୟବେଶନରେ ଅଧିକ ହେଲେ ଘନଶ୍ୟାମ ବାବୁ । ଏହି ବୈଠକରେ ଛିର ହେଲା ଯେ, ଅର୍ଥନୀତି
ଓ ଜତିହାସ ପାଠ୍ୟମଣ୍ଡଳ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ବିଷୟକ ପତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଅଳଗା କରିଦିଆଯିବ
ଏବଂ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ଲାଗି ଗୋଟିଏ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ପାଠ୍ୟମଣ୍ଡଳ ତିଆରି ହେବ । ଏଥୁରାଇଁ ଗୋଟିଏ
ପାଞ୍ଚଜଣିଆ ଉପସମିତି ଗଠିତ ହେଲା । ଏହି ଉପସମିତିର ଅଧିକ ରହିଲେ ଅଧ୍ୟାପକ ଘନଶ୍ୟାମ
ଦାସ, ମୁଁବି ଜଣେ ସତ୍ୟ ରହିଲି । ପାଠ୍ୟମଣ୍ଡଳ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ଦାୟିତ୍ବ ମୁଖ୍ୟତଃ ମୋ ଉପରେ
ପଡ଼ିଥିଲା । ଏହା ଚନ୍ଦ୍ରାଚାର୍ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ୧୯୪୦ରେ ମୁଁ ରେଗେନସ୍ଟା କଲେଜକୁ ବଦଳି ହେଲି ।
ସେତେବେଳେ ତକ୍ରର ଦାସଗୁପ୍ତଙ୍କ ପ୍ରାନ୍ତରେ ତାକା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପୂର୍ବତନ ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ
ତକ୍ରର କଷ୍ଟବିନୋଦ ଶାହା ରେଗେନସ୍ଟା କଲେଜକୁ ସ୍ଥାତକୋରର ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ

ହୋଇ ଆସିଲେ । ସଦ୍ୟ ବିଜ୍ଞାତରୁ ଫେରିଥିବା ତତ୍ତ୍ଵର ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର ରିଡ଼ର ନିୟୁତ୍ତ ହେଲେ । କାଳକ୍ରମେ ତତ୍ତ୍ଵର ମିଶ୍ର ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ପଣ୍ଡିତ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମିଶ୍ରଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ତତ୍ତ୍ଵର ଶାହାକୁ ଶୈଳବାଳା ମହିଳା କଲେଜର ଅଧ୍ୟାପକ ରୂପେ ବଦଳି କରାଇ ନିଜେ ରେଭେନସା କଲେଜର ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ନିୟୁତ୍ତ ହେଲେ । ୧୯୪୧ରେ ତତ୍ତ୍ଵର ଦେବେନ୍ତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ଆମେରିକାରୁ ଫେରି ଆସିଲେ । ଜଣେ କନିଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାପକ ରୂପେ ମୁଁ ଆଉ ପାଠ୍ୟମଣ୍ଡଳରେ ରହିଲି ନାହିଁ । ପଳରେ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନକୁ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର କରିବା ଉଦ୍ୟମ ଧୂମେର ଗଲା । ଏଣେ କୃତକ୍ରୀମାନଙ୍କ ଉଦ୍ୟମରେ ଇତିହାସ ପାଠ୍ୟମଣ୍ଡଳ ମିଳିତ ଅଧିବେଶନ ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିବା ପଳରେ ଇତିହାସ ପାଠ୍ୟଖ୍ୟାତାରୁ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ପଢ଼ିଗୁଡ଼ିକୁ ବାଦ ଦିଆଗଲା ନାହିଁ । କେବଳ ଏତିକି ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଲା ଯେ, ଯେତ୍ରମାନେ ଇତିହାସରେ ଅନର୍ଥ ପଡ଼ିବେ, ସେମାନେ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନକୁ ଅନ୍ୟତମ ବିଷୟରୂପେ ବାହି ପାରିବେ ନାହିଁ ।

ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନକୁ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର କରିବା ଉଦ୍ୟମ ଧୂମେର ଗଲା ସିନା, କୁଳପତି ଆଚାୟ୍ୟକ ସଦିତ୍ରା ଯୋଗୁ ଉତ୍ତର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ନଥାଇ ପୁଣା ମୁଁ ୧୯୪୦ରେ କଲିକତାଠାରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ନିଖିଳ ରାରତ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ବିଳନୀକୁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରତିନିଧିରୂପେ ମନୋନୀତ ହେଲି । ସେହିବର୍ଷଠାରୁ ମୁଁ ଆଉ ନିଖିଳ ରାରତ ଅର୍ଥନୀତି ସମ୍ବିଳନୀକୁ ଯାଇନାହିଁ । ଧାରାବାହିକ ଭାବରେ ନିଖିଳ ଭାରତ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ବିଳନୀରେ ଯୋଗ ଦେଇ ଆସିଛି । କଲିକତା ସମ୍ବିଳନୀକୁ ମୋ ଜୀବନରେ ଗୋଟିଏ ମାରକ ଖୁବି ବୋଲି ମୁଁ ମନେ କରେ । ନୃଆହୋଇ ସମ୍ବିଧାନ ପ୍ରବର୍ଦ୍ଧିତ ହୋଇଥାଏ । ମୁଁ ସେହି ସମ୍ବିଳନୀରେ “ରାରତୀୟ ସମ୍ବିଧାନରେ ନ୍ୟାୟିକ ପୁନରବଲୋକନ” (Judicial Review in the Constitution of India) ଶୀର୍ଷକ ପ୍ରବନ୍ଧ ପାଠ କଲି । ସେବର୍ଷ ସମ୍ବିଳନୀରେ ସୋଲାପୂର ଟି.ଏ.ରି. କଲେଜର ଅଧ୍ୟେ ତତ୍ତ୍ଵର ଶ୍ରୀରାମ ଶର୍ମା ଅଧ୍ୟକ୍ଷତା କରୁଥାଆନ୍ତି । ସେ ମୂଳରୁ ନାକ ଚେକିଲେ । ତାଙ୍କର ମତ ଥିଲା ମୁଁ ଅକାରଣ ଏହି ଜାହନିକ ସମସ୍ୟା ଉପରେ କଷପତ କଲି । ଭାରତୀୟ ସମ୍ବିଧାନରେ ଏପରି କୌଣସି ବ୍ୟବସ୍ଥା ନାହିଁ । କଲିକତାର ବିଦ୍ୟାନମାନେ ଏହେ ପଲୁବର୍ଗୀହୀ ନଥିଲେ । ମୋ ପ୍ରବନ୍ଧ ପଠିତ ହେବା ପରେ ସେମାନେ ଅନୁସଂହାରେ ଦେଖାଇଲେ ଏବଂ ଏହି ସମସ୍ୟାର ବିଶ୍ୱଦ୍ୱାରା ଲାଗି ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ । ପୁଞ୍ଜାନ୍ତୁପୁଞ୍ଜ ଆଲୋଚନା ହେଲା ଏବଂ ଏହା ଗୋଟିଏ ସମ୍ବାଦ୍ୟ ସମସ୍ୟା ବୋଲି ମତ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ପରେ ଅବଶ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀରାମ ଶର୍ମା ମୋ ପ୍ରବନ୍ଧଟିକୁ କାଟହାଏ କରି ତାଙ୍କ ନିଜ୍ୟ ମତରୂପେ ପୁଷ୍ଟକାରରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିବା ଜଣାପଡ଼ିଲା । ୧୯୪୦ ମାର୍ଚ୍ଚ ତାରିଖ ଦିନ ଉଚ୍ଚତମ ନ୍ୟାୟାଳୟ ଏ.କେ. ଗୋପାଳଙ୍କ ବନାମ ମାଦ୍ରାଜ ରାଜ୍ୟ ମୋକଦ୍ଦମାରେ ରାଯ୍ ଦେଇ ସାରିଆଆନ୍ତି । ଏହା ବିଶେଷ ଭାବରେ ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇ ନଥାଏ । କଲିକତାର ବିଦ୍ୟାନମାନେ ଏହି ରାଯ୍ ବିଷୟରେ ଅବଶତ

ଥାଆନ୍ତି । ତେଣୁ ସେମାନେ ମୋ ପ୍ରବନ୍ଧ ଓ ରାଷ୍ଟ୍ରଶକ୍ତି ସାଦରେ ଗ୍ରୁହଣ କରିନେଲେ । ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ସଂକଳନୀରେ ଏହା ହେଲେ ମୋ ଖ୍ୟାତିର ଉପରେ ଥିଲା ।

୧୯୪୫ ଅଗଷ୍ଟ ୧୭ ତାରିଖ ଦିନ ତତ୍କର ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜା ପୁନର୍ବାର କୁଳପତି ଦାୟିତ୍ବ ବହନ କଲେ । ସେତେବେଳେ ସେ ବାଲିକୁଦା ନିର୍ବାଚନ ମଣ୍ଡଳୀରୁ ସ୍ଵାଧୀନ ସର୍ବତ୍ରପେ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇ ବିଧାନସଭାର ସର୍ବ୍ୟ ଥାଆନ୍ତି । ମୁଁ ରେଭେନସା କଲେଇରେ ପଢ଼ିବାବେଳେ ଗୋଟିଏ ବିକାହ ପ୍ରସ୍ତାବ ବିଷୟରେ ଅଧିକ ପରିଜା ସାହେବ ନନାଙ୍କୁ ଉକାଇଥିଲେ ବୋଲି ନନା ତାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିଥାଆନ୍ତି । ୧୯୪୭ ନିର୍ବାଚନ ପ୍ରଚାରବେଳେ ନନା ପରିଜା ସାହେବଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ସେ କୁଳପତି ଦାୟିତ୍ବ ବହନ କରିବାର ପଦର ଦିନ ପରେ ଦକେର ଘାର ଭାଇଲା । ବାଲିକୁଦା ଅଞ୍ଚଳର ଖବର ଜାଣିବା ଓ ସେ ଅଞ୍ଚଳକୁ ରିଲିଏସ ସାମଗ୍ରୀ ପଠାଇବା ଜାଣି ପରିଜା ସାହେବଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ କଟକ କିଲାଟରୀ କଟରୀରେ ଅଫିସ ଖୋଲିଥିବା ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ କରି କେତେକ ବ୍ୟକ୍ତିଗତୀ କରାଇଥିଲି । ଗୋଟିଏ ନାଆରେ ରିଲିଏସ ସାମଗ୍ରୀ ବୋଲେ ହୋଇ ଦେବା ନଈବାଟେ ବାଲିକୁଦା ଓ ମାଛଗାଁ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଯାଇଥିଲା । ପରିଜା ଥିଲେ ମୋର ଓ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ଅଧ୍ୟାପକ । ତେଣୁ ତାଙ୍କ କଥାର ବିଶେଷ ମୂଳ୍ୟ ଥିଲା । ଏହି ସହଯୋଗ ପରେ ମୁଁ ଦିନେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖାକରି ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ସମସ୍ୟା ବିଷୟରେ ଅବଗତ କରାଇଲା । ସେତେବେଳେ କୁଳ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ତତ୍କରେ ଉପାଧ୍ୟ ପାଇ ମୁଁ ରାଜନୀତି ପେରି ଆସିଥାଏ । ତେଣୁ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନର ପୃଥିକୀକରଣରେ ମୋର ଭବିଷ୍ୟତ ନିହିତ ଥିଲା ବୋଲି କୁଳପତି ଜାଣି ପାରିଲେ । ସେ ଏ ବିଷୟରେ ଯନ୍ତ୍ର ନେବେ ବୋଲି ମୋତେ ନିର୍ଗତ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଲେ । ତାଙ୍କ ଉଦ୍ୟମରେ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟର ପାଠ୍ୟ-ସଂସଦ ୧୯୪୭ରେ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନକୁ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ବିଷୟ ରୂପେ ଗ୍ରୁହଣ କରିବାକୁ ନିଷ୍ଠା କଲା ଓ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନର ପାଠ୍ୟସତ୍ତା ଗୁହ୍ୟାତ ହେଲା । ସମ୍ବାଦ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ବିଶେଷ କାଟୁ କଲାନାହେ ।

ପ୍ରାମିକ ବଦୋବନ୍ଧ ହୋଇଗଲା ସିନା, ପ୍ରଶାସନିକ ମଞ୍ଚୁରୀ ନ ମିଳିଲେ ଅଧାପନା ଆରମ୍ଭ ହେବ କିପରି ଓ ମୋ ଭବିଷ୍ୟତର ଚାବି ଖୋଲିବ କିପରି ? ୧୯୪୭ରେ କେତେକ ଗୁରୁତର ପ୍ରଶାସନିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଗଲା । ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ତତ୍କର ବଂଚଭତ୍ର ପ୍ରସାଦ ଆଲ୍ୟାହାବାଦ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟର କୁଳପତି ନିଯୁତ ହୋଇ ଚାଲିଗଲେ । ତତ୍କର ପ୍ରସାଦ ଥିଲେ ତଦାନୀନ୍ତର ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ତତ୍କର ରାଜେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦଙ୍କ ପରିବାରର ଲୋକ । ରାଷ୍ଟ୍ରପତିଙ୍କ ସ୍ଵଚନା ଅନୁସାରେ ରେଭେନସା କଲେଇର ଅଧିକ ନ ହୋଇ ସୁନ୍ଦର ସେ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗର ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ନିଯୁତ ହୋଇ ପାରିଥିଲେ ବୋଲି ମୁଁ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଙ୍କ ମିଶ୍ର ଓ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ରାଧାନାଥ ରଥକଠାରୁ ଶୁଣିଛି । ସେ ଯିବାରୁ ଅଧାପକ ବାମାଚରଣ ଦାସ ରେଭେନସା କଲେଇର ଅଧିକ ପଦକୁ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ପଦକୁ ଉନ୍ନାତ ହେଲେ । ତାଙ୍କ ଘାନରେ ଅର୍ଥନୀତି ଅଧାପକ ତତ୍କର ସଦାଶିଖ ମିଶ୍ର ରେଭେନସା କଲେଇର ଅଧିକ ରୂପେ ଯୋଗଦାନ କଲେ । ପ୍ରଶାସନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ପ୍ରତି ସହନ୍ତ୍ରୁତି ମିଳିବାର ଆଶା ଲୋପ ପାଇଗଲା ।

ସେହିବର୍ଷ ଶାସନରେ ମଧ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଲା । ଦ୍ୱିତୀୟ ସାଧାରଣ ନିର୍ବାଚନ ପରେ ଡକ୍ଟର ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ ୧୯୪୭ରେ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ଗଠନ କଲେ । ସେ ୧୯୪୭ ଅକ୍ଷୋବର ମାସରେ ବିମ୍ବ ରାଜ୍ୟପାଳ ପଦରୁ ଉପସା ଦେଇ ଓଡ଼ିଶାରେ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ କୃତନ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳରେ ଓଡ଼ିଶା ଉଚ୍ଚ ନ୍ୟାୟାଳୟର ଅବର୍ତ୍ତରପ୍ରାୟ ମୁଖ୍ୟ ନ୍ୟାୟାଧୀଶ ଲିଙ୍ଗରାଜ ପାଣିଗ୍ରହା ଥିଲେ ଶିକ୍ଷା, ସ୍ଵରାଷ୍ଟ୍ର ଓ ଆକଳ ମନ୍ତ୍ରୀ । ତାଙ୍କ ସହିତ ମୋର ଅଗରୁ ଘନିଷ୍ଠ ପରିଚୟ ଥିଲା । ଅକ୍ଷୁହା ରେଡ଼ିଓ ପରିଚାଳନା କରୁଥିବା “ଧୀମରାନ୍ୟାସ” (Braintrust) କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ପ୍ରତିମାସରେ ଥରେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ସହିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାର ସ୍ଥାଯୋଗ ପାଉଥିଲି । ଏହାହିଁ ମୋ ପରିଚୟର କାରଣ । ତାଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ କରି ମୁଁ ଓ ସୁରଜମଳା ଶାହା ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ବିଷୟ ପ୍ରତି ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କଲୁ । ସେ ବିଷୟଟି ପ୍ରତି ଆଗ୍ରହ ପ୍ରଦର୍ଶନ କଲେ । ତାଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ସଚିବ ଥାଆନ୍ତି ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତି । ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଓ ଶିକ୍ଷା ସଚିବ ଉଭୟଙ୍କ ଅନିଲ୍ଲା ସବେ ୧୯୪୮ ଜୁଲାଇଠାରୁ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ବିଷୟ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ଅଧାପିତ ହେବ ବୋଲି ପ୍ରଶାସନିକ ମାନ୍ୟର ମିଳିଲା । ରେତେନ୍ସା କଲେଜରେ ଉଭୟ ପାସ ଓ ଅନେକ ଶ୍ରେଣୀ ଖୋଲିଲା ଏବଂ ପୁରୀ ଓ ସମ୍ବଲପୁର କଲେଜରେ କେବଳ ପାସ ଓ ଅନେକ ଶ୍ରେଣୀ ଖୋଲିଲା । ତା’ପରବର୍ଷ ପୁରୀ, ବାଲେଶ୍ୱର ଓ ସମ୍ବଲପୁର କଲେଜରେ ପାସ ଓ ଅନେକ ଶ୍ରେଣୀ ଏକାବେଳକେ ଖୋଲିଲା । ୧୯୪୮ ଅଗଷ୍ଟରେ ମୁଁ ଅର୍ଥନୀତି ରିଡ଼ର ନିୟୁତ ହୋଇ ସାରିଥିଲି, ତଥାପି ଅଧିକ ଡକ୍ଟର ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର ହୁକୁମ ଦେଲେ ଯେ, ଅର୍ଥନୀତି ଅଧାପକ ଡକ୍ଟର ଦେବେନ୍ତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗର ମଧ୍ୟ ମୁଖ୍ୟରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ । ଡକ୍ଟର ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର ଅଧିକ ହେବା ମାତ୍ରକେ କୃତନ ହୋଇ ଅଧାପକ ରୂପେ ଯୋଗ ଦେଇଥିବା ମୋ ଛାତ୍ର ଭ୍ରବରବର ଜେନା ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗରେ ଡକ୍ଟର ଦେବେନ୍ତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବେ ବୋଲି ହୁକୁମ ଦେଲା । ଦେବେନ୍ତ୍ର ଥିଲେ ମୋର ସାନଭାଇ ପରି । ଏତାକୁ ଆଦେଶ ମୋତେ ଅପମାନିତ କରିବାଲାଗି ଉଦ୍‌ଦିଷ୍ଟ ବୋଲି ଜାଣିପାରି ସେ ମୋତେ ଉଭୟ ବିଭାଗର ବୁଟିନ ବା କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପ୍ରତ୍ୱୁତ କରିବାର ଦାୟିତ୍ୱ ଅର୍ପଣ କଲେ । ମୁଁ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ନ ହେଲେ ହେଁ ବାସ୍ତବ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମୁଖ୍ୟରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରେ କୌଣସି ଅସୁରିଧିଆ ହୋଇ ନଥିଲା, କାରଣ ଦେବେନ୍ତ୍ର ଓ ମୋ ମଧ୍ୟରେ ଭଲ ହୁଣ୍ଡାମଣା ଥିଲା । ପୁଣି ହୁକୁମ ମିଳିଲା ଯେ ମୁଁ ଅର୍ଥନୀତି ଓ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ଉଭୟ ବିଷୟରେ ଅଧାପନା କରିବି । ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ଶ୍ରେଣୀରେ ଅଧାପନା ହେବ ସକାଳ ସାତଟାରୁ ଦଶଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏବଂ ସାତେ ଦଶଟାଠାରୁ ଅର୍ଥନୀତି ବିଭାଗରେ ଅଧାପନା ହେବ । ମୁଁ କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଏପରି ଭାବରେ ତିଆରି କଲି ଯେ, ସକାଳ ନଥଟା ବେଳୁ କଲେଜକୁ ଯାଇ ଦୁଇଟା ପରିଶ ସୁନ୍ଦା କଲେଜକୁ ଫେରି ଆସିପାରିବି । କେବଳ ଗୋଟିଏ ଦିନ ମୋତେ କଲେଜକୁ ଦୁଇଅଳ୍ପି ଯିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା । ଏତେ ଅସୁରିଧିଆ ସବେ ମୁଁ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗକୁ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର କରାଇଲି ।

୧୯୪୭ରେ ଉତ୍ତଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାକୟରେ ସ୍ଥାତକୋରର ନୃତ୍ୟ ବିଭାଗ ଖୋଲିଲା । ସେତେବେଳକୁ ଉତ୍ତଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାକୟ ଭୁବନେଶ୍ୱରକୁ ସ୍ଥାନାତ୍ମରିତ ହୋଇ ନଥାଏ । ଏହି ବିଭାଗ ରାଜମହଲ ଛକ ନିକଟରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ଭଡା ଘରେ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ୧୯୪୭ ନରେଯର ମାସରେ ସ୍ଥାତକୋରର ଦର୍ଶନ ଓ ସଂସ୍କୃତ ବିଭାଗ ଖୋଲିଲା । ସେହିବର୍ଷ କୁଳାର ମାସରୁ ସ୍ଥାତକୋରର ରାଜନୀତି ବିଷ୍ଣୁଆନ ବିଭାଗ ଖୋଲିବା ଲାଗି ମୁଁ ଚାପ ପକାଉଥିଲି; କିନ୍ତୁ ସିଦ୍ଧିକେଚ୍ଛ ସଭ୍ୟରୁପେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ବାମାଚରଣ ଦାସ ଓ ଅଧ୍ୟସ୍ତ ତତ୍ତ୍ଵର ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର ନାନା କାରଣ ଦର୍ଶାଇ ଏହାକୁ ବିକଲ୍ପିତ କରୁଥାଆଏ । ସେବର୍ଷ ସେପଟେମ୍ବର ମାସରେ ସିଦ୍ଧିକେଚ୍ଛ ସିର କଲେ ଯେ, କୁଳାର ମାସରୁ ପାଠ୍ୟବର୍ଷ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯାଇଥିବାରୁ ଏତେ ତେରିରେ ରାଜନୀତି ବିଷ୍ଣୁଆନ ବିଭାଗ ଖୋଲିବାରେ ଅସୁରିଧା ହୋଇପାରେ, ତେଣୁ ଅଧ୍ୟାପକ ନିୟୁକ୍ତ ଲାଗି ବିଷ୍ଣୁଆନ ପ୍ରକାଶ କରି ୧୯୪୮ କୁଳାର ମାସରୁ ନିୟୁକ୍ତ ଦେଇ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ବିଭାଗ ଖୋଲିବାଲାଗି କୌଣସି ଅସୁରିଧା ହେବନାହିଁ ବୋଲି କୁଳପତ୍ତିକୁ ବୁଝାଇ ଦିଆଗଲା । ସେ ମୋତେ ମଧ୍ୟ ତାହାର୍ହ କହିଲେ । କିନ୍ତୁ ନରେଯର ମାସରେ ଦର୍ଶନ ଓ ସଂସ୍କୃତ ବିଭାଗ ଖୋଲିବା ବିଷ୍ଣୁଆନ ହୋଇଯାଇଛି ବୋଲି ସିଦ୍ଧିକେଚ୍ଛ ରାବିଲେ ନାହିଁ, କାହିଁକି ନା ରାଜ୍ୟପାଦକ ସତିବ ସୁନୀଳ ଚନ୍ଦ୍ର ପାଲିହଙ୍କ କଲ୍ପନା ନୃତ୍ୟପଢ଼ିଯସା କୁମାରୀ କାଜଳ ପାଲିତ ସଂସ୍କୃତରେ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀ ଅନ୍ୟ ପାଇ ସ୍ଥାତକୋରର ଶ୍ରେଣୀରେ ଅଧ୍ୟନ କରିବାଲାଗି ଅପେକ୍ଷା କରି ବସିଥାଆଏ । ଏହି ଦୁଇ ବିଭାଗ ଖୋଲିବାବେଳେ ପଣ୍ଡିତ କରୁଣାକର କର ଓ ରାଯ ବାହାରୁର ଆର୍ଦ୍ଦବନ୍ଧ ମହାତି ସଂସ୍କୃତ ବିଭାଗରେ ଏବଂ ଅଧ୍ୟାପକ ରତ୍ନାକର ପଢି ଓ ରାଯ ବାହାରୁର ବିପିନ ବିହାରୀ ରାଯ ଦର୍ଶନ ବିଭାଗରେ ଅଧ୍ୟାପନା କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ସରକ ବିଶ୍ୱାସରେ ମୁଁ ସିଦ୍ଧିକେଚ୍ଛ ନିଷ୍ପରିକୁ ସମୀଚୀନ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇଥିଲି । କୁଚକ୍ରୁମାନଙ୍କ ଉଦେଶ୍ୟ ରିନ ଥିବାର ପରେ ଜାଣିପାରିଲି । ସେତେବେଳକୁ ପୁରୀ କଲେଇର ଅଧ୍ୟାପକ କୋପରି ଭେଙ୍ଗରାତ୍ମ ତତ୍ତ୍ଵରେ ପରାୟାରେ ଉତ୍ୱାର୍ହ ହୋଇ ନଥାଏ । କୁଚକ୍ରୁମାନଙ୍କ ଉଦେଶ୍ୟ ଥିଲା ମୋତେ ଏହାର ଦେବାଲାଗି । ଏଣୁ ୧୯୪୮ କୁଳ ମାସରେ ମନୋନୟନ କମିଟିର ନିଶ୍ଚେଷଞ୍ଚ ସଭ୍ୟମାନେ କେ.ରି. ରାଓଙ୍କ ତତ୍ତ୍ଵରେଟ ପାଇଁ ସକାଳେ ମୌଖିକ ପରାୟା କଲେ ଏବଂ ଉପରବେଳା ମନୋନୟନ କମିଟି ବସିଲା । ଦୁଇଜଣାଯାକ ମନୋନୟନ ସମିତିର ବିଶେଷଞ୍ଚ ସଭ୍ୟ ଥିଲେ । ମୁଁ ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ଓ ରିତ୍ତର ଉତ୍ୱା ପଦ ପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥୀ ଥିଲି । ରାଓ କେବଳ ରିତ୍ତର ପଦ ପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥୀ ଥିଲେ । ମନୋନୟନ ସମିତିରେ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ପଦାଧିକାରୀ ସଭ୍ୟ ଓ ତତ୍ତ୍ଵର ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର ସିଦ୍ଧିକେଚ୍ଛ ପ୍ରତିନିଧି ଥିଲେ । ସେମାନେ ତତ୍ତ୍ଵର କେ.ରି. ରାଓଙ୍କୁ ରିତ୍ତର ଛାନ ପାଇଁ ମନୋନୟନ କଲେ । ମୋତେ ଡାଲିକାରେ ଦୃତାୟ ଛାନ ମିଳିଲା । ତତ୍ତ୍ଵର ରାଓ ମୋର କଣେ ଘନିଷ୍ଠ ବନ୍ଦୁ । ମୋର ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅସ୍ପା ନଥିଲା । ସେ ସ୍ଥାତକୋରର ରାଜନୀତି ବିଷ୍ଣୁଆନ ବିଭାଗ ରିତ୍ତର ନିୟୁକ୍ତ ହୋଇ ଗେନେର୍ଯ୍ୟା କଲେଇରେ ଅଧ୍ୟାପନା ଆରମ୍ଭ କଲେ । ସେହିବର୍ଷ ମନସ୍ତ୍ର ଓ ପରିସଂଖ୍ୟାନ ସ୍ଥାତକୋରର ବିଭାଗ ମଧ୍ୟ ଖୋଲିଲା । ମନସ୍ତ୍ରରେ ତତ୍ତ୍ଵର

ରାଧାନାଥ ରଥ, ପରିସଂଖ୍ୟାନରେ ସାଧୁଚରଣ ଦାସ ଓ ଦର୍ଶନରେ ଉଚ୍ଚତର ଗଣେଶ୍ୱର ମିଶ୍ର ରିଡ଼ର ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ ଏବଂ ସଂସ୍କରଣେ ପ୍ରଭାନ ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକରୁପେ ଯୋଗଦେଲେ । ମୋର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଯିବା ନୋହିଲା । ରେତେନ୍ମୟା କଲେଜରେ ସ୍ଵାତକ ଶ୍ରେଣୀରେ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ଅଧ୍ୟାପନା କରିବା ଦାୟିତ୍ୱ ନେଇ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ରହିଲି ।

ଏପରି ନିୟୁକ୍ତି ବିବୁଦ୍ଧରେ ମୁଁ କୁଳାଧ୍ୟପତି ଯଶୋବନ୍ତ ନାରାୟଣ ସୁକଠନକରଙ୍ଗ
ନିକଟରେ ଆବେଦନ କରିଥିଲା । ସେ ଶୀଘ୍ର କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ନ ଦେବାରୁ ମୋ ଚରପରୁ
ସିନେଟ ସତ୍ୟ ଭୈରବ ଚନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି ବାରିଷ୍ଟର ବୀରେତ୍ର ମୋହନ ପଜନାୟକଙ୍କ ଜରିଆରେ
ଡ଼ିଶା ଉଚନ୍ୟାୟାଳମ୍ବରେ ଗୋଟିଏ ରିଟ୍ ଦରଖାସ୍ତ ଆଗତ କଲେ । ଭୈରବ ବାବୁଙ୍କ ଉପରେ
କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ଚରପରୁ ଗୁରୁତର ଚାପ ପଡ଼ିଲା । ସେ ମୋତେ ଏକଥା ଜଣାଇଲେ । ଲାତିମଧରେ
ସବୁ ସ୍ଥାତକୋରି ବିଭାଗ ପାଇଁ ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ନିୟୁକ୍ତି ପାଇଁ ବିଜ୍ଞାପନ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା ।
ମୋ ଆବେଦନ ଉପରେ ଶୀଘ୍ର ନିଷ୍ପତ୍ତି ନେବାଲାଗି ଉଚନ୍ୟାୟାଳମ୍ବ କୁଳାଧ୍ୟପତିଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ
ଦେଲେ । କେବଳ ମୋ ପାଇଁ ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ପଦ ବିଜ୍ଞାପିତ ହୋଇଛି ଓ ମୋ ପ୍ରତି
କରାୟାଇଥିବା ଅନ୍ୟାୟ ଶୀଘ୍ର ସଂଶୋଧନ କରାୟିବ ବୋଲି ମୋତେ ପ୍ରବୋଧନା ଦିଆଗଲା ।
ମୁଁ ପାଇଁ ରାତ୍ରିକ ନିୟୁକ୍ତି ବିବୁଦ୍ଧରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରତିବିଧାନ କଲିନାହିଁ । କୁଚକ୍ରୀମାନଙ୍କର
ଦାଉ ଅସହ୍ୟ ହେବାକୁ କାଳେ ମୋତେ ଚାକିର ଛାଡ଼ିବାକୁ ପଡ଼ିବ ଏହି ଆଶକାରେ ମୁଁ
୧ ୯୭୦ରେ ଆଜନ ପ୍ରଥମ ଭାଗ, ଓ ୧ ୯୭୧ରେ ଆଜନ ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗ ପରାୟକାରେ ଘରୋଇ
ଛାତ୍ରଭାବେ ପରାୟକାଦେଶ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀରେ ଏକମାତ୍ର ପ୍ରାର୍ଥୀରୂପେ ପ୍ରଥମ ହୋଇ ଏଲ.୧୯୯୩.
ଉପାଧ୍ୟ ଅର୍ଜନ କରି ଭାବା ବିପଦକୁ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଲି । ଦୀର୍ଘ ପଦର ବର୍ଷ ପରେ ୧ ୯୭୫
ତିସେମର ମାସରେ ଏହି ବିପଦ ଆସିଲା ଏବଂ ୧ ୯୭୧ରେ ହାସଳ କରିଥିବା ଏଲ.୧୯୯୩
ଉପାଧ୍ୟ ସହୁପଯୋଗ କରି ୧ ୯୭୭ ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସ ୧୩ ତାରିଖଠାରୁ ଓକିଲାଟି ଆର୍ମନ କଲି ।

ଜଥାରେ ଅଛି, “ଯାହାକୁ ରଖିବେ ଅନନ୍ତ, କି କରିପାରେ ବଳବନ୍ତ” । ୧୯୫୦ରେ
ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ବିଳନୀରେ ଯେଉଁ ସାମାନ୍ୟ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିଥିଲି ଓ ପରବର୍ତ୍ତୀ
ଅଧିବେଶନମାନଙ୍କରେ ମୋ ପ୍ରବନ୍ଧ ତଥା ଭାଷ୍ଣ ଯୋଗୁ ମୁଁ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ମହଲରେ
ଯେଉଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଅର୍ଜନ କରିଥିଲି, ତା’ ଫଳରେ ୧୯୫୭ ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ ପୁନାତାରେ
ଅନୁଷ୍ଠାନିକ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ବିଳନୀରେ ନିର୍ଣ୍ଣଳ ଭାରତ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ସଂଘର ସାଧାରଣ
ସଂପାଦକ ତଥା କୋଷାଧକ୍ଷ ବୃପେ ସର୍ବସମ୍ମତିକ୍ରମେ ନିର୍ବାଚିତ ହେଲି । ଜଣେ ଏହି ପଦବୀରେ
ମାତ୍ର ତିନିବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରେ । ଉତ୍ତର ଭାରତ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତ ରାଜନୀତି
ବିଜ୍ଞାନୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ ଜର୍ମାନୀରେ ଥିବା ସମୟରେ ସଭାପତିପଦ ପାଇଁ ଯେଉଁ ବିବାଦ
ଉପୁଜ୍ଜିଥିଲା ତାହା ଫଳରେ ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ସଂଘ ଗଠିତ ହୋଇ ‘ରାଜବିଦ୍ୟା’
ନାମକ ଗୋଟିଏ ମୁଖ୍ୟପତ୍ର ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଥିଲା । ତନ୍ମାରା ନିର୍ଣ୍ଣଳ ଭାରତ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ
ସଂଘ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିବ ବୋଲି ଆଶଙ୍କା ସ୍ଵର୍ଗ ହୋଇଥିଲା । ୧୯୫୭ରେ ଓଲିଟିଆରତାରେ ଆଶ୍ରମ

ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଯେଉଁ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ପିଲନୀ ହୋଇଥିଲା, ସେଥରେ ମୁଁ ଉତ୍ତରମ୍ ଗୋଷ୍ଠୀମଧ୍ୟରେ ଏକ ପ୍ରକାର ସାଲିସ କରାଇଥିଲି । ଏଥିପାଇଁ ପଣ୍ଡିମବଜା ଓ ବିହାରର ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ଅଧ୍ୟାପକମାନେ ଉଲ୍ଲେଖିଯୋଗ୍ୟ ସାହାୟ୍ୟ କରିଥିଲେ । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ନିର୍ମଳ ଚନ୍ଦ୍ର ଭାଟାଚାର୍ଯ୍ୟ, ତକ୍କର ଅଷ୍ଟମ କୁମାର ଘୋଷାଳ, ପଣ୍ଡିମବଜାର ପୂର୍ବତନ ମନ୍ତ୍ରୀ ଅଧ୍ୟାପକ ନିର୍ମଳ ଘୋଷ, ଦରଭଙ୍ଗ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପରବର୍ତ୍ତୀ କୁଳପତି ଓ ପାତନା କଲେଜର ପୂର୍ବତନ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ତକ୍କର ବେହକର ଖା, ରାଷ୍ଟ୍ର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ତକ୍କର ରାମନରେଣ ତ୍ରିବେଦୀ ଓ ବିହାର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପୂର୍ବତନ ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ତଥା ହିମାଚଳ ପ୍ରଦେଶ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପୂର୍ବତନ କୁଳପତି ଲକ୍ଷ୍ମନ ପ୍ରସାଦ ସିଂହଙ୍କ ସାହାୟ୍ୟ ଅବିସ୍ମରଣୀୟ । ମୁଁ ସାଧାରଣ ସମ୍ପାଦକ ହେଲେ ସଂଘଟି ଉଧେଇ ପାରିବ ବୋଲି ତା' ପରବର୍ତ୍ତୀ ବନ୍ଦୁମାନେ ମୋତେ ସର୍ବସମ୍ମତି କ୍ରମେ ପୁନାଠାରେ ସାଧାରଣ ସମ୍ପାଦକ ନିର୍ବାଚନ କରିଥିଲେ ।

ମୁଁ ସମ୍ପାଦକ ଥାଇ ତିନିଥର ସମ୍ପିଲନୀ ହୋଇଥିଲା । ୧୯୪୮ରେ ରାଜସ୍ଵାନର ଜୟପୁର, ୧୯୪୯ରେ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ଉତ୍ସନ୍ମାନୀ ଓ ୧୯୫୦ରେ ବିହାର ରାଜ୍ୟପାଳ ଥିଲେ ଅଧ୍ୟାପକ ତକ୍କର ଗୁରୁମୁଖ ନିହାଲ ସିଂହ । ସେବର୍ଷ ସମ୍ପିଲନୀ ଲାଗି କୌଣସି ନିମନ୍ତ୍ରଣ ମୋ ପାଖରେ ନଥିଲା । ପୁନାଠାରେ ପର୍ଗୁସନ କଲେଜର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଶ୍ରୀ ଏସ. ରି. କୋଣେକର ଓ ବାଙ୍ଗୋଲରର ଅଧ୍ୟାପକ କେ. ଏନ. ରି. ଶାସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିବାଦ ଏକଳି ତୀତ୍ର ହୋଇଥିଲା ଯେ, ସମ୍ପିଲନୀକୁ ଆହ୍ଵାନ କରି କୌଣସି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଏହି ତୀତ୍ରତାର ସମୁଖୀନ ହେବା ଲାଗି ସାହସ କରି ନଥିଲେ । ଯାନ ନିରୂପଣ ଦାୟିତ୍ବ ମୋ ଉପରେ ଥିଲା । ରାଜ୍ୟପାଳ ତକ୍କର ସିଂହ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ସଂଘର ଯ୍ୟାପନ୍ୟତା-ସଂପାଦକ । ସେ ସେତେବେଳେ ବନାରାସ ହିନ୍ଦୁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଥିଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ପରିଷିତି ଜଣାଇବାରେ ସେ ଯେ କେବଳ ସମ୍ପିଲନୀ କରିବାଲାଗି ରାଜସ୍ଵାନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ, ସେତିକି ନୁହେଁ; ସେ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ସଂଘର କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ସମିତିର ଅଧ୍ୟବେଶନ ରାଜଭବନରେ ତକାଇଲେ ଏବଂ ସଭ୍ୟମାନେ ତାଙ୍କର ଅତିଥି ହେବାଲାଗି ନିମନ୍ତ୍ରଣ କଲେ । ମୋତେ ଆଗରୁ ଚିଠି ଲେଖି ଜଣାଇଥିଲେ, ମୁଁ ଯେପରି କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟି ବୈଠକରେ ଯୋଗ ଦେବାଲାଗି ତାଙ୍କୁ ସୁତ୍ତନ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ସଭ୍ୟରୁ ପେନିମନ୍ତ୍ରଣ କରେ । ରାଜ୍ୟପାଳ ସିଂହ ଏକଳି ମର୍ମସ୍ଵର୍ଗୀ ଉଦ୍ବୋଧନ ଦେଲେ ଯେ ବିଭିନ୍ନ ଗୋଷ୍ଠୀର ସଭ୍ୟମାନେ ନିଜକୁ ଲଞ୍ଛିତ ମାନେକଲେ । ସବୁ ବିବାଦ ଅପସରିଗଲା । କାଳେ ସମ୍ପିଲନୀ ଚାଲିଥିବାବେଳେ ପୁଣି ବିବାଦ ମୁଣ୍ଡ ଚେକିବ, ସେଥିପାଇଁ ସେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବୈଠକରେ ଉପର୍ଦ୍ଵିତୀ ରହି ଆଲୋଚନାରେ ଭାଗ ନେଉଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ମଞ୍ଚ ଉପରେ ସୁତ୍ତନ ଚୌକି ଦେବାରୁ ସେ ଗୋକ୍ରତୋକ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରି ସଂଘର ଜଣେ ଆଜୀବନ ସଭ୍ୟ ରୂପେ ଗ୍ୟାଲେରୀରେ ବସିବେ ବୋଲି ଜିଦ୍ଧ କରି ବସିଲେ । ଜଣେ ରାଜ୍ୟପାଳଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏହା କମ୍ ସହାନୁଭବତା ନୁହେଁ । ସେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କୁ ତା'ଭୋକି ଓ ଆଉ ଦିନେ ନୈଶ ଭୋକି

ଦେଇଥିଲେ । ସମ୍ବିଳନୀ ଉଦୟାଚନ କରିବାଲାଗି ରାଜସ୍ଥାନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ନିଜ କୁଳାଧ୍ୟପତିଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଅଧ୍ୟାପକ ତକ୍କର ସିଂହ ରୋକ୍ଟୋକ ମନା କରିଦେଇଥିଲେ, କାରଣ ସେ ସଂଘର ଜଣେ ଆଜୀବନ ସର୍ବ୍ୟ । ସେ ସର୍ବ୍ୟରୁ ପେ ଉପଷ୍ଠିତ ରହିବେ, ସମ୍ବିଳନୀ ଉଦୟାଚନ କରିବେ ନାହିଁ ।

ବାଚସ୍ପତି ଶ୍ରୀ ରାମନିବାସ ମିର୍ଦ୍ଦା ସମ୍ବିଳନୀଙ୍କୁ ଉଦୟାଚନ କଲେ । ଏହି ମିର୍ଦ୍ଦା ପରେ କେନ୍ଦ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳରେ ରାଷ୍ଟ୍ରମନ୍ତ୍ରୀ ରୂପେ ନିଯୁତ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ୧୯୪୯ରେ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ଅନ୍ତିଶାର ପୂର୍ବଚନ ରାଜ୍ୟପାଳ ତକ୍କର କୌଳାସନାଥ କାର୍ତ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଉପଷ୍ଠିତରେ ପଞ୍ଚିତ ଗୋବିନ୍ଦ ବଲୁର ପତ୍ର ଉଜ୍ଜ୍ଵିଳୀଠାରେ ଏବଂ ୧୯୭୦ରେ ବିହାରର ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ତକ୍କର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସିଂହ ସମ୍ବିଳନୀଙ୍କୁ ପାଚନାରେ ଉଦୟାଚନ କରିଥିଲେ । ଏହି ତିନିଗୋଟି ସମ୍ବିଳନୀରେ ଉଦୟାଚନ ଓ ଉପଷ୍ଠିତ ସର୍ବ୍ୟମାନେ ମୋ ପରିହାସବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧନ୍ୟବାଦ ଅର୍ପଣରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ମୋତେ ଆଶୀର୍ବାଦ ଜଣାଇଥିଲେ । ଅନ୍ତିଶାରେ ସିନା କୁତକ୍ରୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତାବରୁ ମୁଁ ସ୍ଥାତକୋରର ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗରୁ ୧୯୪୮ରୁ ୧୯୭୩ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ କାଳ ତୁରରେ ଥିଲି, ନିଷିଳ ଭାରତ ପ୍ରରରେ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମୁଁ ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅର୍ଜନ କରିବାକୁ ସମାଧି ହୋଇଥିଲି । ୧୯୭୧ରେ କଟକରେ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଆନ୍ଦୋଳନ୍ୟରେ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ବିଳନୀ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ କୁତକ୍ରୀଗୋଷ୍ଠୀ ଜାଣିଶୁଣି ମୋତେ ଓ ତକ୍କର ରାଓକୁ ଯୁଗ୍ମ ଘାନାୟ ସମାଦକରୁଥିଲେ ନିଯୁତ୍ତ କରିଥିଲେ । ଏହି ସମ୍ବିଳନୀଙ୍କୁ ଉଦୟାଚନ କରିଥିଲେ ସେକାଳର ସ୍ଵରାଷ୍ଟ୍ରମନ୍ତ୍ରୀ ଲାଲବାହାଦୁର ଶାସ୍ତ୍ରୀ । ଏହି ସମ୍ବିଳନୀରେ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମୁଁ କେତେବେଳେ ପ୍ରସିଦ୍ଧିଲାଭ କରିଛି ଓ ପ୍ରତାବ ବିଷ୍ଟାର କରିଛି, ତାହାର ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ପ୍ରମାଣ ପାଇଲେ କୁଳପତି ତକ୍କର ପରିଜା, କୁତକ୍ରୀଗୋଷ୍ଠୀ ଓ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ । ଏହାକୁ ମୁଁ ଭଗବାନଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦ ଓ ମୋର ସୌଭାଗ୍ୟ ରୂପେ ମୁଣ୍ଡପାତି ଗ୍ରହଣ କରିନେଇଛନ୍ତି ।

ଏହିଠାରେ ମୋ ଦୁଃଖର ଅନ୍ତ ହୋଇନଥିଲା । ୧୯୭୦ରେ ସବୁ ସ୍ଥାତକୋରର ବିଭାଗରେ ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ନିଯୁତ୍ତ ଲାଗି ବିଜ୍ଞାପନ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ସବୁ ବିଭାଗରେ ସାକ୍ଷାତକାର ସରି ନିଯୁତ୍ତ ହୋଇଗଲା । ତକ୍କର ରାଧାନାଥ ରଥ, ତକ୍କର ଗଣେଶ୍ୱର ମିଶ୍ର ଓ ଅଧ୍ୟାପକ ସାଧୁଚରଣ ଦାସ ନିଜ ନିଜ ବିଭାଗରେ ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ନିଯୁତ୍ତ ହୋଇଗଲେ; କିନ୍ତୁ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗରେ ସାକ୍ଷାତକାର ପାଇଁ ଦିନଧାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ଦୁଇଥିର ଦିନ ଧାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ରଦ୍ଦ ହେଲା । ନାଗପୁର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ତକ୍କର ଏନ୍.ଆର. ଦେଶପାଣେ ଦୁଇଥିରୟାକ ଆସି ଶେଷ ମୁହଁର୍ଗେ ସାକ୍ଷାତକାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ରଦ୍ଦ ହେବାରୁ ଫେରିଗଲେ । ତୃତୀୟଥିର ୧୯୭୧ ଦୀପାବଳୀ ଦିନ ସାକ୍ଷାତକାର ପାଇଁ ଦିନ ଧାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥିଲା । ଉତ୍ତର ଭାରତରେ ଦାପାବଳୀ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ପର୍ବ । ବିଶେଷଜ୍ଞ ଥିଲେ ପାଚନା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ପି.ଏସ. ମୁହଁର ଓ ଏଲାହାବାଦ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଅଧ୍ୟାପକ

ଏ.ବି. ଲାଲ । ସେହି ସହରରେ ଦୀପାବଳୀ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ପର୍ବ । ସେମାନେ ଆସି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଅଧାପକ ଦେଶପାଣେ ମନାକରିଦେଇ ଯାଇଥିଲେ । ସେ ବା କିପରି ଆସନ୍ତେ ? ଫଳରେ ସାକ୍ଷାତକାର ହେଲାନାହିଁ । ୧୯୭୭ ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସରେ ସିନ୍ଧୁ ଅଧିବେଶନରେ ସୁରଜମଳୁ ଶାହା ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶ୍ନର ଉରଗ ଦେଇ ସିର୍ତ୍ତିକେଟ୍ ତରଫରୁ ସାକ୍ଷାତକାର ହୋଇ ପାରିଥିବା ଯୋଗୁ ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କରି ଅତିଶୀଘ୍ର ଏଥୁପାଇଁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ହେବ ବୋଲି ପ୍ରତଶ୍ଵର୍ତ୍ତି ଦେଇଲେ । ଦିନ ଗଡ଼ାର ଗଡ଼ାର ଶ୍ରୀଶ୍ଵରଙ୍କୁ ପରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଖୋଲିବା ତାରିଖର ପୂର୍ବ ଦିବସରେ ସାକ୍ଷାତକାର ହେଲା । ତକ୍ରର ରାତ୍ରି ନିଜର ଚାକିରି ବିଷ୍ଟଯରେ ଅସମ୍ଭବ ଥିଲେ ଯୋଗାଇଥିଲେ ବୋଲି ସେହିନ ମନୋନୟନ ସମିତି କୌଣସି ନିଷ୍ଠା କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । କେବଳ ଶିକ୍ଷାଗତ ଯୋଗ୍ୟତା, ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବ ଓ ସାକ୍ଷାତକାର ବିଷ୍ଟଯରେ ନମର ଦେଇ ପରଦିନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଖୋଲିବ ବୋଲି ସେମାନେ ନିଷ୍ଠା ଅସମ୍ଭବ ରଖି ସ୍ଵାମୀଙ୍କୁ ବାହୁଡ଼ିଗଲେ । ଚାକିରି ଅଭିଷ୍ଠତା ଉପରେ ନମର ଦିଆଯାଇଥିଲେ ଶେଷ ନିଷ୍ଠା ହୋଇ ପାରିଥାଆନ୍ତା । ଏହି ଅସମ୍ଭବ ବିବରଣୀ ସିର୍ତ୍ତିକେଟ୍ରେ ଉପଲ୍ବଧ ହେବାରେ ସେମାନେ ଏହାକୁ ଡର୍ଜିମା । କରିବାଲାକି ଗୋଟିଏ ପାଞ୍ଚଜଣିଆକମିଟି ନିଯୁତି କଲେ । କୁଳପତି ତକ୍ରର ପରିଜା, ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ତକ୍ରର ମିଶ୍ର, ଅଧିକ ତକ୍ରର ବଂଶାଧର ସାମନ୍ତରାତ୍ର, ରେତେମୟା କଲେଇର ଅଧାପକ ତକ୍ରର ରମାନାଥ ମହାନ୍ତି ଓ ଉତ୍ତନିଯୁତିଙ୍କିଂ କଲେଇ ଅଧିକ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ମହାପାତ୍ର ଏହି କମିଟିର ସଭ୍ୟ ରହିଲେ । ତକ୍ରର ମିଶ୍ର ଏହି କମିଟିରେ ରହିବାକୁ ମନା କରିଦେବାରୁ ତାଙ୍କ ଯାନରେ ସିର୍ତ୍ତିକେଟ୍ ସଭ୍ୟ ଅବସରପ୍ରାୟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ମହେଶ ତତ୍ତ୍ଵ ପ୍ରଧାନ ସଭ୍ୟ ନିଯୁତି ହେଲେ । ୧୯୭୭ ନଭେମ୍ବର ମାସରେ ଏହି କମିଟିର ଅଧିବେଶନ ହେଲା ଏବଂ ଏମାନଙ୍କ ନିଷ୍ଠା ସିର୍ତ୍ତିକେଟ୍ରେ ଗୁହାତ ହେବା ପରେ ମୋତେ ନିଯୁତିପ୍ରତି ମିଳିଲା । ତିସେମର ପହିଲା ଦିନ ମୋର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯୋଗଦେବା କଥା; କିନ୍ତୁ ତକ୍ରର ରାତ୍ରି ପକ୍ଷରୁ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ବିଭୂତି ପଛନାଯକ, ମୁଖ୍ୟ ଶାସନ ସତିବ ବି. ଶିବରମଣ ଓ ଶିକ୍ଷା ସତିବ ବି. କେଜରମଣଙ୍କ ଜରିଆରେ ମୋ ବିବୁଦ୍ଧରେ ତକ୍ରାତ ହୋଇ କୁଳାଧ୍ୟପତି ତକ୍ରର ଏ.ଏନ୍. ଖୋସଲାଙ୍କଠାରୁ ମୋ ନିଯୁତି ଉପରେ ନିଷ୍ଠାଦେଶ ଅଣାଗଲା, ଫଳରେ ମୁଁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯୋଗଦେଇ ପାରିଲି ନାହିଁ । କୁଳାଧ୍ୟପତି ସିର୍ତ୍ତିକେଟ୍ରୋକୁ ମୋ ନିଯୁତି ବିବୁଦ୍ଧରେ ଯେଉଁ କୈପିଯତ ତଳବ କରିଥିଲେ ତାହାର ଉରଗରେ ସିର୍ତ୍ତିକେଟ୍ ଜଣାଇ ଦେଲେ ଯେ କୁଳାଧ୍ୟପତି ହୁଏତ କୌଣସି ନିଯୁତି ବିଷ୍ଟଯକ ସିର୍ତ୍ତିକେଟ୍ ପ୍ରତ୍ୟାବକୁ ନାକଟ କରିଦେଇ ପାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଏହା କରିବା ପୂର୍ବରୁ କୌଣସି ନିଯୁତି ଉପରେ ଅଛ୍ୟାମୀ ନିଷ୍ଠାଦେଶ ଦେଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ମୋ ନିଯୁତିକୁ ସମାର୍ଥନ କରି ସିର୍ତ୍ତିକେଟ୍ ତରଫରୁ ବଳିଷ୍ଠ ଯୁକ୍ତି ଉପଲ୍ବଧ କରାଗଲା । ୧୯୭୩ ଫେବୃଆରୀ ୨୮ ତାରିଖ ଦିନ କୁଳାଧ୍ୟପତି ତକ୍ରର ଖୋସଲା ମୋତେ ରାଜଭବନକୁ ତକାର ନିଯୁତି ବିଷ୍ଟଯରେ ମୋ କୈପିଯତ ଶୁଣିଲେ ଓ ମୋ କଥା ଶୁଣିବାରି ଶେଷରେ କହିଲେ, "Youngman ! You will have your reward" (ଯୁବକ ! ତୁମେ ତୁମ ପ୍ରାପ୍ୟ ପାଇବ) । ମୋତେ

ହୁକ୍ରମ ମିଳିବବେଳକୁ ଛୁନମାସ ହୋଇଗଲା । ଶେଷରେ କୁଳାଧ୍ୟପତି ମୋ ନିଯୁତ୍ତିର ବୈଧତା ସ୍ଵୀକାର କରି ନିଷେଧାଦେଶ ଉଠାଇଦେଲେ ।

ତଥାପି ମୁଁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯୋଗଦେଇ ପାରିଲି ନାହିଁ । ଅଧିକ ତକ୍କର ସାମତରାୟ ମୋତେ ତାକି କହିଲେ ଯେ, ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ତକ୍କର ମିଶ୍ରଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶାନୁସାରେ ମୁଁ ରେଭେନସା କଲେଇରେ ଯେତିକି ଦରମା ପାଉଥିଲି, ତା'ଠାରୁ ବେଶି ଦରମା ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାକଳୟରୁ ନେବିନାହିଁ ଓ ଦୁଇବର୍ଷ ତେପୁଚେସନ ପରେ ସରକାରୀ ତାକିରିକୁ ଫେରି ଆସିବି ବୋଲି ଲିଖିତ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଇଲେ ସରକାର ମୋତେ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାକଳୟରେ ଯୋଗଦେବା ଲାଗି ଅନୁମତି ଦେବେ । ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ଅବାଞ୍ଚର ହେବନାହିଁ ଯେ, ରେଭେନସା କଲେଇର ରିଡ଼ର ହିସାବରେ ମୁଁ ମାସିକ ୮୦ (ଆଠ ଶହ କୋଡ଼ିଏ) ଟଙ୍କା ମାତ୍ର ବେଳନ ପାଉଥିଲି । ୧୯୭୭ ଅଗଷ୍ଟ ପହିଲା ଦିନ ମୋ ଦରମା ୮ ୮୦ (ଆଠ ଶହ ଷାଠିଏ) ଟଙ୍କା ହୋଇ ଥାଆନ୍ତା । ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାକଳୟରେ ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ବେଳନ ଥିଲା ୮ ୮୦୦--୮ ୧୯୪୦ । ମୋର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଶ୍ୱମାନେ ୧୯୪୮ ରୁ ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚବର୍ଷକାଳ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାକଳୟରେ କଟାଇ ସାରିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଦୁଇବର୍ଷ ପରେ ମୁଁ ଫେରିଆସିବି ବୋଲି ମୋତେ ଜିଲ୍ଲିତ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଅଧିକ କହିବାମତେ ମୁଁ ତଦ୍ବନ୍ଧାତ ଲିଖିତ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଇଦେଲି । ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାକଳୟ ତାକିରିରେ ଯୋଗଦେବା ଲାଗି ମୋତେ ଜୁଲାଇ ୧୯ ତାରିଖ ଦିନ ସରକାରୀ ଅନୁମତି ମିଳିଲା । ୧୯୪୪ ଜୁଲାଇ ୧୭ ତାରିଖ ଦିନ ମୁଁ ଅଧ୍ୟାପକ ପଦରେ ରେଭେନସା କଲେଇରେ ପ୍ରଥମେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲି । ଅଠର ବର୍ଷ ପରେ ୧୯୬୩ ଜୁଲାଇ ୧୭ ତାରିଖ ଦିନ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାକଳୟ ତାକିରିରେ ଯୋଗଦେଲି । ଯୋଗଦେଇ ସାରି କୁଳପତି ତକ୍କ ପରିଜାକୁ ସାକ୍ଷାତ କରିବାରେ ସେ ମୋତେ ଯେପରି ଆଶୀର୍ବାଦ କରିଥିଲେ ତାହା ଆଗରୁ କୁହାଯାଇଛି ।

୧୯୭୨ରେ ଆଗ୍ରାଠାରେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତା ଭାରତ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ବିଳନୀ ଅନୁଷ୍ଠାତ ହେବାର ଥିଲା । ସେହିବର୍ଷ ଅନ୍ତେବର କୋଡ଼ିଏ ତାରିଖ ଦିନ ୮୧ନ ଭାରତ ଉପରେ ଆନ୍ତରିକ କରିବାରୁ କେତେକ ଯାତାଯତ କରକଣା ଯୋଗୁ ଏହି ସମ୍ବିଳନୀ ୧୯୬୩ରେ ଅନୁଷ୍ଠାତ ହେଲା । ସେତେବେଳକୁ ମୁଁ ଉତ୍ତର ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାକଳୟରେ ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କରୁ ଯୋଗଦେଇ ସାରିଥାଏ । ୧୯୪୮ ରୁ ୧୯୭୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତିନିବର୍ଷ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ସଂଘର ସାଧାରଣ ସଂପାଦକ ଓ ୧୯୭୧ରେ ପ୍ଲାନେୟ ସମାଦକ ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲି ବୋଲି ଆଗ୍ରା ଅଧିବେଶନରେ ମୋତେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତା ଭାରତ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ପତ୍ରିକାର ସମାଦକ ନିର୍ବାଚିତ କରାଗଲା । ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ରୂପେ ମୋର ଜଣେ କିରାଣୀ, ଜଣେ ଚାରପିଷ୍ଠ ଓ ଦୁଇଜଣ ଚତୁର୍ଥଶ୍ରେଣୀ କର୍ମଚାରୀ ଥିବାରୁ ଏହି ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କରିବାଲାଗି ମୋର କୌଣସି ଅସୁବିଧା ହୋଇ ନଥିଲା । ପତ୍ରିକା ପଠାଇବା ଲାଗି ଠିକଣା ଆଦି ଲେଖିବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ମୋ ସ୍ବା ଶ୍ରୀମତୀ ଅନ୍ତପୂର୍ଣ୍ଣା ଦାଶ ଏମ.୧.୬. ଓ ମୋ ଶାତ୍ରୁମାନେ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ମୁଁ ୧୯୪୮ ରୁ ୧୯୭୭ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୀଘ ତିନିବର୍ଷ କାଳ ଏହି ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କରିଥିଲି । ୧୯୪୮ରେ ସାଧାରଣ ସଂପାଦକ ଦାୟିତ୍ୱ ନେବାବେଳେ ସଂଘ

ଏକପ୍ରକାର ଦେବାଳିଆ ଅବସ୍ଥାରେ ଥିଲା । ମୁଁ ବାବି ଟଙ୍କା ପରିଶୋଧ କରି କିଛି ଉଦ୍ବୂର ଅର୍ଥ ସଂଘ ପାଣିରେ ରଖିଥିଲି । ୧୯୪୪ରେ ଦେଖିବା ବେଳକୁ ପତ୍ରିକାର ଅବସ୍ଥା ତଦନ୍ତରୁପ ଥିଲା । ପୂର୍ବତନ ସମାଦକ ମୁଦ୍ରଣ ବାବଦ ବାକିଥିବା ଟଙ୍କା ଲାଗି ମୁଦ୍ରଣାଳୟମାନ ନାଲିଏ କରି ମୋ ପାଖକୁ ନୋଟିଏ ପଠାଇଲେ । ମୁଁ ଖର୍ଚ୍ଚକାଟ କରି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବାକିଆ ଟଙ୍କା ଉରଣା କରି ପତ୍ରିକାକୁ ସମୃଦ୍ଧ ଅବସ୍ଥାରେ ୧୯୭୭ରେ ହସ୍ତାନ୍ତର କଲି । ବହୁକାଳ ପୂର୍ବେ ବାର୍ଷିକ ସମ୍ବିଳନୀ ଉପଲକ୍ଷେ ପ୍ରଦର ନିବନ୍ଧ ସମାହାର ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା; ମୁଦ୍ରଣ ବ୍ୟୟ ବଡ଼ିଯିବାରୁ ଓ କେତେକ ନିବନ୍ଧ ପ୍ରକାଶଯୋଗୀ ହୋଇନଥିବାରୁ ଏହି ପରମରା ପରିଚ୍ୟତ ହୋଇଥିଲା । ମୋ ଚିନିବର୍ଷ କାର୍ଯ୍ୟକାଳ ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ ଏହି ନିବନ୍ଧ ସମାହାର ପ୍ରକାଶ କରି ସର୍ବ୍ୟାମନଙ୍କର ପ୍ରଶଂସାଭାଜନ ହୋଇଥିଲି ।

୧୯୭୭ ଜାନୁଆରୀ ମାସରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଅନୁଦାନ ଆୟୋଗ ଓ ଉକ୍ତଙ୍କ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ମିଳିତ ଆନୁକୂଳ୍ୟରେ ସାତକୋରର ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗରେ ଗୋଟିଏ ସୁବନେତୃତ୍ୱ ତାଲିମ ଶିବିର ଅନୁଷ୍ଠାନ ହୋଇଥିଲା । ଏହା ଲାଲା ଲଜପତ ରାୟଙ୍କ ଜୟନ୍ତୀ ଉପଲକ୍ଷେ ଜାନୁଆରୀ ୨୮ ତାରିଖ ଦିନ ଆରୟ ହୋଇଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ କଲେଜରୁ ଅଧ୍ୟାପକମାନେ ପ୍ରତିନିଧିରୂପେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ପରିସିଦ୍ଧିର ସୁଯୋଗ ନେଇ ମୁଁ ଜାନୁଆରୀ ୩୦ ତାରିଖ ଦିନ ପ୍ରଥମ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଓଡ଼ିଶା ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ବିଳନୀ ଆୟୋଜନ କରିଥିଲି । ଏହାକୁ ଉଦୟାଚନ କରିଥିଲେ ଅବସରପ୍ରାପ୍ତ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଅଧ୍ୟାପକ ବାମା ଚରଣ ଦାସ । ୩୧ ତାରିଖ ଦିନ ଉଦୟାପନ ଉଷବରେ ବିଦ୍ୟାୟୀ କୁଳପତି ତକ୍ରର ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜାମୁଖ୍ୟ ଅତିଥି ହୋଇଥିଲେ । ସେହିଦିନ ସକାଳେ ରାଜତବନରୁ ବିଜ୍ଞପ୍ତି ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା ଯେ, ଫେବୃଆରୀ ୧୭ ତାରିଖଠାରୁ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ତକ୍ରର ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର କୁଳପତି ତକ୍ରର ପରିଜାମୀରୁ ଦ୍ୱାରିତ ଗ୍ରୁହଣ କରି କୁଳପତି ନିଯୁତ ହେବେ । ତେଣୁ ପରିଜାମ ମନରେ ସରାଗ ନଥାଏ । ତଥାପି ସେ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କୁ ଆଶୀର୍ବାଦ ଦେବାଲାଗି ସେଠାରେ ଉପସିଦ୍ଧି ରହି କେଜାଣି କାହିଁକି ମୋର ଭୁରି ଭୁରି ପ୍ରଶଂସା କଲେ । ଏହାହିଁ ଓଡ଼ିଶା ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ବନ୍ଧ ଜନ୍ମବୁଝାନ୍ତ । ମୁଁ ହେଲି ଏହାର ସଭାପତି । ଏବେ ବି ମୁଁ ଏହି ସମ୍ବନ୍ଧ ଆଜିବନ ଅବୈତନିକ ସଭାପତି ରହିଛି, ଯଦିବା ପ୍ରଥମ ଦଶବର୍ଷପରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସମ୍ବିଳନୀ ଉପଲକ୍ଷେ ଜଣେ ଜଣେ ସଭାପତି ନିର୍ବାଚିତ ହେଉଛନ୍ତି । ସେହିଦିନଠାରୁ ଓଡ଼ିଶା ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା ଓ ମୁଁ ହେଲି ତା'ର ପ୍ରଥମ ସମାଦକ । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ସମ୍ବନ୍ଧ ଓ ପତ୍ରିକା ଧ୍ୟମେଇ ଧ୍ୟମେଇ ତାଲିଷି । ସର୍ବ୍ୟାମନଙ୍କ ଉପାହ ଓ ଉପାପନା କେତେକାଂଶରେ ହ୍ରାସ ପାଇଲାଣି । ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗ ସୁଷ୍ଟିଲାଗି ଯେଉଁ ପ୍ରବଳ ସଂଗ୍ରାମ ହୋଇଥିଲା ସେ ବିଷୟରେ ନୃତନ ଅଧ୍ୟାପକ ଅଧ୍ୟାପକମାନେ ଅବହିତ ନଥିବାରୁ ଭାବୁଛନ୍ତି ଯେ, ସବୁ ବିଭାଗ ପରି ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗର ଅଧ୍ୟାପକ ପଦ ଖାଲି ହେବାରୁ ସେମାନେ ନିଯୁତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଏହି ସମ୍ବନ୍ଧ ଯେ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନର ଜନନ୍ତି ପଥରେ ଦୃଢ଼ ସହାୟତା କରିଛି, ତାହା ଅନେକକୁ ଜଣାନାହିଁ ।

ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ପ୍ରସାର ଷେତ୍ରରେ ବହୁ ପ୍ରତିବନ୍ଦକ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ବୀରେନ ମିତ୍ର ୧୯୭୧ରେ କଟକଠାରେ ଅନୁଷ୍ଠାନିକ ଭାରତ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ମିଳନରେ ଗୋଟିଏ ଆଲୋଚନା ବୈଠକରେ ଉପମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ହିମାବରେ ସଭାପତିତ କରିଥିଲେ ଏବଂ ସେବିନର ଅଧୁବେଶନର ଆଲୋକଚିତ୍ର ପାଇ ଏବଳି ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ମୋ ପ୍ରତି ବରିଷ୍ଟ ଓ ବର୍ଷୀୟାନ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କ ସମାନ ଦେଖି ଏତେହୁର ପ୍ରଭାବିତ ହେଉଥିଲେ ଯେ, ତାଙ୍କ ସହିତ ଘନିଷ୍ଠ ପରିଚୟ ଥିବା ମୋର କେତେକ ଶାନ୍ତିକୁ ତାଙ୍କର ସେ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ ଯେ, ପ୍ରତିବର୍ଷ କୁଳାଇରେ ବିଭାଗୀୟ ଧର୍ମଘଟ କରି ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ବିଭିନ୍ନ କଲେଜରେ ଖୋଲିବାଲାଗି ଦାବୀ ଜଣାଇ ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ପ୍ରତିନିଧିମଣ୍ଡଳ ପଠାଇଲେ ସେ ଏହା କରିବାଲାଗି ଶିକ୍ଷାବିଭାଗକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେବେ । ୧୯୭୪ ଠାରୁ ୧୯୭୭ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବର୍ଷ ଧର୍ମଘଟ ଚାଲିଲା ଓ ଧର୍ମଘଟ ଚଳାଇବା ଲାଗି ଏବେ କଟକ ବେତାର କେତ୍ରରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ଶ୍ରୀ ଜଗଦୀଶ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ବିଭାଗର ଛାୟୀ ସଭାପତି ନିଯୁତ୍ତ କରାଗଲା । ଧର୍ମଘଟ କରାଇ ବୀରେନ ମିତ୍ରଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରତିନିଧିମଣ୍ଡଳର ନେତୃତ୍ବ ନେବା ତାଙ୍କର ବାର୍ଷିକ ଦାୟିତ୍ବ ହେଲା । ପ୍ରତିବର୍ଷ କୁଆ କୁଆ ସରକାରୀ କଲେଜରେ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ଶ୍ରେଣୀ ଖୋଲାଇବା ପାଇଁ ମୁଁ ନିଜେ ସିର୍ବିକେଳ୍ ସଭ୍ୟଭାବେ ଚାପ ପକାଇଥିଲି । ଲିଙ୍ଗରାଜ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ଥିବାବେଳେ ନୀତିଗତ ନିଷ୍ଠିରି କରିଥିଲେ ଯେ, ଅନ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀ ଖୋଲିଲେ ପ୍ରତି ଅନ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ରିଡ଼ର ପଦ ଖୋଲିବାଲାଗି ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେବ । ସେହି ଅନୁସାରେ ବହୁ ରିଡ଼ର ପଦ ଓ ବହୁ ଲେବୁରର ପଦ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ଠିକ୍ ଆଠବର୍ଷ ଚାକିରି ପୂରିବା ପରେ ଏତେ ସଂଖ୍ୟକ ରିଡ଼ର ପଦ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା ଓ ଏତେ କନିଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାପକ ରିଡ଼ର ନିଯୁତ୍ତ ହେଲେ ଯେ, ଅନ୍ୟ ବିଭାଗର ବରିଷ୍ଟ ଅଧ୍ୟାପକମାନେ ଘୋର ପ୍ରତିବାଦ ଜଣାଇଲେ । ହାଇକୋର୍ଟରେ ମୋହଦ୍ଦମା ହେଲା, ସରକାରଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରତିବାଦ ହେଲା, ଫଳରେ ବନମାଳୀ ପଚନାୟକ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ଥିବାବେଳେ ଅନ୍ୟ ନଥିବା ବିଭାଗମାନଙ୍କରେ ପ୍ରତି ପାଞ୍ଚଜଣ ଲେବୁରରେ ଗୋଟିଏ ରିଡ଼ର ପଦ ସୃଷ୍ଟି ହେବାଲାଗି ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ । ବୀରେନ ମିତ୍ରଙ୍କ ଯୋଗୁ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ଅଧ୍ୟାପନା ପ୍ରସାରିତ ହେଲା ସିନା, ଆଇ.୧. ଶ୍ରେଣୀରେ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ଚରପରୁ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନକୁ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର କରିବାଲାଗି ଅନୁମତି ମିଳିଲା ନାହିଁ । ପ୍ରଥମେ ସିର୍ବିକେଳ ଚରପରୁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିଚାଳିତ ମୈଶ କଲେଜରେ ଆଇ.୧. ଶ୍ରେଣୀରେ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ଖୋଲିଲା । ପରବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରତିବର୍ଷ ବେସରକାରୀ କଲେଜଗୁଡ଼ିକରେ ଏହା ଖୋଲି ପାରିଲା ନାହିଁ । ୧୯୭୨ରେ ତତ୍ତ୍ଵ ବିଭାଗୀୟ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ହେବାପରେ ସେ ଓ ତାଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକମାନେ ଆଇ.୧. ଶ୍ରେଣୀରେ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ଖୋଲିବା ଲାଗି ଅନୁମତି ଦେଇଦେଲେ । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୂରା ମହିଳା କଲେଜରେ ଆଇ.୧. ଶ୍ରେଣୀରେ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ପଡ଼ାଯାଏ ନାହିଁ ।

୧୯୭୭ ଜାନୁଆରୀ ମାସରୁ ବ୍ରହ୍ମପୁର ଓ ସମ୍ବଲପୁର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲା । ବ୍ରହ୍ମପୁରର ପ୍ରଥମ କୁଳପତି ହେଲେ ଲିଙ୍ଗରାଜ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ଓ ସମ୍ବଲପୁରର ପ୍ରଥମ କୁଳପତି ହେଲେ ତକ୍ରର ପର୍ଶ୍ଵରାମ ମିଶ୍ର । ଉଭୟ ମୋ ଲାଗି ସଦୟ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ତରୋଧ କରିବା ମାତ୍ରକେ ଏହି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଦୂରଟି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବା ବେଳେ ସେଠାରେ ସ୍ବାତକୋରର ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗ ଖୋଲିଲା । କାଳକ୍ରମେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ବ୍ରହ୍ମପୁରର ଖଲ୍ଲିକୋଟ କଲେଜ ଓ ସମ୍ବଲପୁରର ଗଜାଧର ମେହେର କଲେଜରେ ସ୍ବାତକୋରର ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗ ଖୋଲିବା ଲାଗି ସରକାରଙ୍କ ଜରିଆରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଇ ପାରିଲେ । ଉଭୟ କଲେଜ ନିଜ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟଠାରୁ ଦଶ କିଲୋମିଟର ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ । କେତେକଣ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ରେଭେନସା କଲେଜରେ ସ୍ବାତକୋରର ଶ୍ରେଣୀ ଖୋଲାଇ ଦେଲେନାହିଁ । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟକ୍ତି ଚକ୍ରାତ ମଧ୍ୟ କମ୍ ନଥିଲା । ପରେ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ତକ୍ରର ଘନଶ୍ୟାମ ଦାସ ନିଜେ ଅର୍ଥନୀତି ଅଧ୍ୟାପକ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ୧୯୮୮ ସେପରେମ୍ବର ମାସରୁ ରେଭେନସା କଲେଜରେ ଏହି ବିଭାଗ ଖୋଲିବା ଲାଗି ଅନୁମତି ଦେଲେ ଓ ୧୭ଟି ସ୍ନାନ ବିଶିଷ୍ଟ ଏହି ବିଭାଗ ଖୋଲା ଯାଇଛି । ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗର ସ୍ବର୍ତ୍ତି ଓ ପ୍ରସାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ମୁଁ ସରକାରଙ୍କ ନିକଟରେ ଏତେହୁର କୁଣ୍ଡ୍ୟାତ ଯେ ସେମାନେ ମୋତେ ଓ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନଙ୍କ ସମାନାର୍ଥ ଶବ୍ଦ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ଜଣେ ଜଣେ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାବରେ କହିଛନ୍ତି ଯେ, ମୁଁ କଟକ ସହରରେ ରହୁଥିବାରୁ ମୋର ପ୍ରଭାବ ବୃଦ୍ଧିକରିବା ଲାଗି ସେମାନେ କମ୍ପ୍ୟୁନକାଳେ ରେଭେନସା କଲେଜରେ ସ୍ବାତକୋରର ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗ ଖୋଲାଇ ଦେବେନାହିଁ । ମୁଁ ତେବେବର୍ଷ ତଳେ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରିଥିବାରୁ ୧୯୮୮ରେ ଏହି ବିଭାଗ ରେଭେନସା କଲେଜରେ ଖୋଲିଥିଲା । ବିଭାବରେ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ବୋଧହୁଏ ଅନୁସ୍ତିତ ଜନଜାତିମାନଙ୍କ ରାଜନୀତିକ ଚେତନା ବଢ଼ାଇବା ଲାଗି ଧରଣୀଧର କଲେଜ, କେନ୍ଦ୍ରରେ ଓ ପୁଲବାଣୀ କଲେଜରେ ସ୍ବାତକୋରର ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗ ପ୍ରଥମେ ଖୋଲି ଦେଇଥିଲେ ।

୧୯୭୭ ସାଲରେ ମୁଁନିଶ୍ଚିଳ ଭାଗତ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ସନ୍ଦର୍ଭରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ସମିତିର ସଭ୍ୟ ଥିଲି ସିନ୍ମା, କୌଣସି କର୍ମକର୍ତ୍ତା ନଥିଲି । ୧୯୭୮ରେ ସନ୍ଦର୍ଭ ଉପସରାପତି ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇ ୧୯୭୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ପଦରେ ରହିବା ପରେ ସେହିବର୍ଷ ମିଗଟଠାରେ ଅନୁସ୍ତିତ ସମିକଳନୀରେ ସନ୍ଦର୍ଭ ସଭାପତି ନିର୍ବାଚିତ ହେଲି । ୧୯୭୧ରେ କଲିକଟାଠାରେ ସମିକଳନୀ ଅନୁସ୍ତିତ ହେବାର କଥା; କିନ୍ତୁ ବଜଳାଦେଶ ଯୁଦ୍ଧ ଯୋଗୁ ଦେଶରେ ଜରୁଗା ପରିଷିଦ୍ଧି ଜାରୀ ହେବାରୁ ଏହି ସମିକଳନୀ ଅନୁସ୍ତିତ ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ତେଣୁ ୧୯୭୨ ଉପେମର ମାସରେ କଲିକଟାଠାରେ ଏହି ଅଧିବେଶନ ଅନୁସ୍ତିତ ହେଲା ଓ ମୁଁ ଏହାର ସଭାପତି ଥିଲି । ଏହି ସମକଳନୀକୁ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଉଦ୍‌ଧାରନ କରିଥିଲେ । ସଭାମର୍ତ୍ତ୍ଵ ଉପରେ ଆସାନ ଥିଲେ ପଣ୍ଡିମବଜାର ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ସିଦ୍ଧାଂତ ଶକ୍ତର ରାୟ, ଭାଗତର ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ଅଧ୍ୟାପକ ନୁରୁଳ ହାସାନ ଓ ପଣ୍ଡିମବଜାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ । ମୋ ମୁଁନିଶ୍ଚିଳ ଭାଷଣରେ ଶ୍ରୀମତୀ ଉଦ୍‌ଧାରନ

ଗାନ୍ଧି ଅତ୍ୟନ୍ତ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ । ସେତିକିବେଳେ କେଶବାନନ୍ଦ ଭାରତୀ ମୋକଦମାର ରାୟ ବାହାରିଥାଏ । ମୁଁ ସେହି ବିଷୟରେ ଆଜୋଚନା କରିଥିଲି । ଏଥୁସହିତ ରାଜା ରାଜୁଡ଼ାଙ୍କ ଭରାକାଟ ଓ ଚଉଦଟି ବ୍ୟାକର ଜାତୀୟକରଣ ନିଷ୍ଠା ବିଷୟରେ ଆଜୋଚନା କରିଥିଲି । ମୋ ଅଭିଭାଷଣ ନାମ ଥିଲା—“Constitution and Constitutionalism in India” (ଭାରତରେ ସମିଧାନ ଓ ସାମିଧାନିକତା) । ମୁଁ ଭାଷଣ ଆରମ୍ଭ କରିବାର ପ୍ରାୟ ପଦର ମିନିଟ ପରେ କଲିକତାଠାରେ ଅନୁଷ୍ଠାତ ହେଉଥିବା ନିଶ୍ଚିନ୍ତା ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ ସମ୍ମିକନାରେ ଯୋଗଦେବାଳାଙ୍ଗି ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଚରଚର ହୋଇ ଉଠିଗଲେ । ସଭାପତିରୁପେ ତାଙ୍କୁ ଗାଡ଼ି ପାଖରେ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଆସିବା ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ଭାବି ମୁଁ ତାଙ୍କ ସହିତ ଯାଇଥିଲି । ସେ ହଠାତ୍ ବୁଲିପଡ଼ି ମୋତେ ଦେଖି କହିଲେ--“ସଭାପତି ! ତୁମେ ସଭାହାଦି ତାଙ୍କ ଆସିବା ପଳରେ ଉପର୍ଯ୍ୟତ ସଭାସଦମାନେ ଭାବିବେ, ମୁଁ ଏତେ ଅଭିନ୍ନ ଯେ ସଭା ମଞ୍ଚରେ ଚାଲିଆସି ସଭାରେ ବ୍ୟାପାତ ସୃଷ୍ଟି କଲି । ତୁମେ କାହିଁକି ଆସିଲ ? ଆସିଲ ଯେତେବେଳେ ମୁଁ ଗୋଟିଏ କଥା ତୁମଙ୍କୁ କହି ଦେବାକୁ ତାହେ । ତୁମ ଭାଷଣ ପାଇଁ ତୁମଙ୍କୁ ଧନ୍ୟବାଦ । ମେ ନିଷ୍ଠାରିକୁ ତୁମେ ସମର୍ଥନ କରିଥିବାରୁ ମୁଁ ଖୁସି । ମୋତେ ଭାବିବା ପାଇଁ ବହୁତ ଖୋରାକ ମିଳିଛି । ମୋର ଭୟ, ଏବେ ଅହମଦାବାଦରେ ସିଦ୍ଧାଂତ ମୋତେ ସମର୍ଥନ କରି ଏହିପରି ଗୋଟିଏ ଭାଷଣ ଦେଇଥିଲେ ବୋଲି ମୋର କେତେଭଣ ବିରୋଧୀ ତାଙ୍କ ନାମରେ ଅଦାଳତ ଅବମାନନା ଦରଖାସ୍ତ ଉଚତମ ନାୟାକଯରେ କରିଛନ୍ତି । ତୁମେ ସେହି ଦଶା ଭୋଗିବ ନାହିଁତ ?” ଏତିକି କହି ହସିଦେଇ ସିଦ୍ଧାଂତ ଶକ୍ତର ରାୟଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବିଧାନ ନଗର କଂଗ୍ରେସ ସମ୍ମିକନାକୁ ଚାଲିଥିଲେ । ଆମ ସଭା ପୁଣି ଚାଲିଲା । ଏହି ଅଧିବେଶନରେ ମୁଁ ଯେପରି ଭାବରେ ବୈଷ୍ଣଵିକ ଆଜୋଚନାକୁ ପରିଚାଳନା କରିଥିଲି ଓ ବିବାଦାୟପ୍ରସ୍ତୁତ ଉଠିବାବେଳେ ଯେଉଁକି ନିଷ୍ଠାରି ଦେଉଥିଲି ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ବହୁ ଷ୍ଟେପ୍ରରେ ପ୍ରଶ୍ନାତ୍ମକ ହୋଇଛି । ଓଡ଼ିଶାରେ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନକୁ ସୃଷ୍ଟି କରିବାରେ ମୋର ଯେଉଁ ଅବଦାନ ଥିଲା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାକୟର ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗ ଓ ନିଷ୍କଳ ଭାରତ ଭାଜନାଟି ବିଜ୍ଞାନ ସଫା ମୋତେ ସେଥିପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ଗୌରବ ଦେଇଛନ୍ତି ।

ମୁଁ ଓ ଉକ୍ତଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ

୧୯୪୩ ନଭେମ୍ବର ୨୭ ତାରିଖ ଦିନ ପଣ୍ଡିତ ନାନ୍ଦୁଲାଭ କଲାକାର କଲା । ନାନ୍ଦୁଲାଭଙ୍କ ପ୍ରାର୍ଥନା ପଦ ଉଠିଯିବା ପରେ ତାଙ୍କ ବାସମୁହ ଖାଲି ପଡ଼ିଥିଲା । ପୂର୍ବତମ ଖାର୍ଡନ ତକ୍କର ବଜାରପୁସାଦ ତଥାପି ସେ ଘରେ ରହୁଥିଲେ । ସେହିଘରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାକୟର ଦସ୍ତଖତ ପାଇତ ହେଲା । ଏବେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାକୟକୁ ୧୯ ବର୍ଷ ବୟସ ହୋଇଗଲାଣି । ଏହି ବର୍ଷ ଏହାର ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଜୟନ୍ତା ଉସବ ପାଇତ ହେବ । ଏହି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାକୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ମୂଳରେ କେଉଁ ପ୍ରକାର ସଂଗ୍ରାମ ରହିଛି ତାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଲୋକେ ଜାଣିବା ଉଚିତ । ସେ ଯାହା କହନ୍ତୁନା କାହିଁକି ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜାଳ ନାମକୁ ଛାଡ଼ି ଉକ୍ତଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାକୟ

ବିଶ୍ୱ କଜ୍ଜନା କରିଦେବ ନାହିଁ । ଏହି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ନିଜ ପୁସ୍ତକାଗାରକୁ ପରିଚା ଲାଭବ୍ରେତା
ନାମରେ ନାମିତ କରି ଯଥାର୍ଥ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି ।

୧୯୩୭ ଅପ୍ରେଲ ପହିଲା ଦିନ ଓଡ଼ିଶା ଗୋଟିଏ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶରେ ପରିଣତ
ହେଲା । ସେତେବେଳକୁ କଟକ, ପୁରୀ, ବାଲେଶ୍ୱର ଓ ସମ୍ବଲପୁର ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନଗୁଡ଼ିକ ପାଠନା
ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଧୀନରେ ଥିଲା । ପ୍ରବେଶିକା ପରୀକ୍ଷା ପରିଚାଳନା ପାଇଁ ମାଧ୍ୟମିକ ଶିକ୍ଷା
ପରିଷଦ ଗଠିତ ହୋଇନଥିଲା । ରାଜ୍ୟାମ ଓ କୋରାପୁଟର ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନଗୁଡ଼ିକୁ ଆନ୍ଦ୍ର
ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ନିୟମଣ କରୁଥିଲା । କଟକ ସହରରେ ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚାର୍ଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟଗୁଡ଼ିକ ବ୍ୟତୀତ
ରେଭେନସା କଲେଜ, କଟକ ଟ୍ରେନିଂ କଲେଜ ଓ ଆଇ.ଏ. ଶ୍ରେଣୀ ଥିବା ରେଭେନସା ବାକିକା
ବିଦ୍ୟାଳୟ ପାଠନା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଧୀନରେ ରହିଥିଲା । ପୁରୁଣା ଚାରି ଜିଲ୍ଲାରେ ଆଉ କୌଣସି
କଲେଜ ନଥିଲା । କୋରାପୁଟରେ କେତେଗୋଟି ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚାର୍ଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଥିବା କିନ୍ତୁ କଲେଜ
ଆବୋ ନଥିଲା । ରାଜ୍ୟାମ ଜିଲ୍ଲାରେ ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡି-ତିପ୍ପା କଲେଜ ଓ ଖଣ୍ଡିକୋଟ ଆଇ.ଏ.
କଲେଜ ଥିଲା । ଅନ୍ୟ କୌଣସି କଲେଜ ନଥିଲା । ଓଡ଼ିଶା ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ହେବାରୁ ସମସ୍ତେ
ଗୋଟିଏ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁରବ କଲେ । ଉତ୍ତର ସମ୍ବଲପୁର ମଧ୍ୟ
ଶିକ୍ଷାକ୍ଷେତ୍ର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଦାବୀ କରିଥିଲା । ୧୯୧୯ରେ ବିହାର-ଓଡ଼ିଶାର ହୋଟଲାଟ
ସାର ଏତ୍ତୁବାର୍ତ୍ତ ଗେଟ ଏବର ରେଭେନସା କଲେଜ ଅଟାକିକାର ଭିରି-ପ୍ରସ୍ତର ସାପନ
କରିବାବେଳେ କହିଥିଲେ--“ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ଏହି କଲେଜ ଦିନେ ଉବିଷ୍ୟତ ଓଡ଼ିଶା
ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର କେତ୍ରବିହୁ ହେବ ।” ବିହାର-ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରାଦେଶିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ପରିଷଦରେ
ପୃଷ୍ଠିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ ଓ ଉତ୍ତରବୌର ମଧ୍ୟସୁଦନ ଦାସ କେତେଥର ଓଡ଼ିଶା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ
ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଥା ଉଠାଇ ଥିଲେ । ସରକାର ଏ ବିଶ୍ୱ ପ୍ରତି ଆବୋ ବୃକ୍ଷି
ଦେଉନଥିଲେ, କାହିଁକି ନା ବିହାର-ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଠିତ ହେବାର ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ପରେ
୧୯୧୭ରେ ସମ୍ବ୍ର ପ୍ରଦେଶ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପାଠନାଠାରେ ସ୍ଥାପିତ
ହୋଇଥିଲା । ବିହାର-ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଭିତରେ ଓଡ଼ିଶା ପାଞ୍ଚଗୋଟି ବିଭାଗ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର
ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଦାବୀ କରିପାରନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାର ଗୋଟିଏ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଭାଷା ଓ ସଂସ୍କୃତି ଥିଲା ।
ଅନ୍ୟ ଚାରିବିଭାଗର ଭାଷା ଓ ସଂସ୍କୃତି ପ୍ରାୟ ସମାନ ଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାର ଦାବୀ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ହେଲେ
ହେଁ ବିଦେଶୀ ସରକାର ସବୁ ବିଭାଗକୁ ସତ୍ରୁଷ କରିବା ପାଇଁ ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ
ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଦାବୀକୁ ଗ୍ରହଣ କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ହୋଟଲାଟ ଗେଟ ସାହେବଙ୍କ
ଉବିଷ୍ୟତବାଣୀ କଥାରେ ହେଁ ରହିଗଲା । ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶାରେ ବି ବହୁସଂଖ୍ୟକ ସ୍କୁଲ ଓ
କଲେଜ ନଥିଲା ।

ଓଡ଼ିଶାର ଶିକ୍ଷାଜଗତରେ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ ଓ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ରଙ୍କର ସୃତତ ସ୍ଥାନ ଥିଲା । ସେ ଦୁହଁ ସତ୍ୟବାଦୀ ବନ ବିଦ୍ୟାଳୟ ସହିତ ସଂଝିଷ୍ଠ ଥିଲେ । ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ସେଠାରେ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକରୁପେ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ । ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ଙ୍କବଳ ବନ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିକ୍ଷକତା କରି ନଥିଲେ, ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ସେ ହିଂହୁମି ଜିଲ୍ଲାର କ୍ରୁଧରପୁର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ବିଦ୍ୟାଳୟ ବସାଇ ଓଡ଼ିଆ ଶିକ୍ଷାପ୍ରସାର ନରାଇବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ ।

୧୯୩୭ ମସିହା ଜୁଲାଇ ମାସରେ ବିଶ୍ୱନାଥ ଦାସଙ୍କ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀରେ ନାନ୍ଦୀମଣ୍ଡଳୀୟ ଶାସନ ଆରମ୍ଭ ହେବା ମାତ୍ରକେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠିଲା । ଏଥିପାଇଁ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସଙ୍କ ଅଧିକାରେ ସରକାର ଗୋଟିଏ କମିଟି ବସାଇଲେ । ନଟକ ଚନ୍ଦ୍ରନାଥ କଲେଜର ଅଧିକାରୀ ମହେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଧାନ ଏହାର ସମ୍ପାଦକ ଥିଲେ । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ବିଷୟକ ବିଭିନ୍ନ ସମୟା ପର୍ଯ୍ୟାଳୋଚନା କରି ଏହି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ କେଉଁଠାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବ ଓ ଏଥିପାଇଁ କେତେ ଅର୍ଥ ଆବଶ୍ୟକ ହେବ, ଏହିପରି ବିଷୟରେ ସୁପାରିସ କରିବା ଯାଏହି କମିଟିକୁ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ଏହି କମିଟି ବହୁ ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । କମିଟିର ବିବରଣୀ ସରକାରଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ଆଗରୁ ଦିତୀୟ ବିଶ୍ୱସ୍ଵର୍ଗରେ ଭାରତ ଯୋଗଦେଇଥିବା ବିବୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରତିବାଦ କରି ନାନ୍ଦୀମଣ୍ଡଳ ୧୯୩୯ ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ ଉପସାଧନରେ ଉପରେ କମିଟି ବିବରଣୀ ଦାଖଲ କରିଥିଲେ, ଏହା ନିରାର୍ଥକ ହୋଇଥାଏନା ।

ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ପାଠନା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସହ ସଂଝିଷ୍ଠ ଥିବାବେଳେ ରେନେରସା କଲେଜ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରନାଥ କଲେଜର ଅଧିକ ଓ ଅଧ୍ୟାପିକାମାନେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ବିଭିନ୍ନ ବୈଠକରେ ଯୋଗଦେବା ଲାଗି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଖର୍ଚ୍ଚରେ ପାଠନା ଯାଉଥିଲେ । ପାଠନା ଯିବାବେଳେ ଦିନ ଗୋଟିଏ କଲିକତାରେ ରହିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା ବୋଲି ଏହା କେତେବାଂ ଶରେ ସୁବିଧାଜନକ ଥିଲା । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସିଣିକେଟରେ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଶ୍ୟାମଚନ୍ଦ୍ର ତ୍ରୁପାଠୀ ଓ ରେନେରସା କଲେଜ ଅଧିକ ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜା ପ୍ରାୟୀ ସର୍ବୀ ଥିଲେ । ଅନ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଥମେ ନାରାୟଣ ମିଶ୍ର ଓ ପରେ ବିପିନ ବିହାରୀ ରାୟ ସିଣିକେଟ ସର୍ବୀ ଥିଲେ । ସେମାନେ ପ୍ରତି ମାସରେ ଏକାଧିକବାର ପାଠନା ଯାଉଥିଲେ । ତେଣୁ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ବିଷୟରେ ଅଧ୍ୟାପକଗୋପୀ ବିଶେଷ ଆଗ୍ରହୀ ନଥିଲେ ।

୧୯୪୧ ନରେମ୍ବର ମାସରେ ପାରକାଖେମୁଣ୍ଡି ମହାରାଜା ସାର କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଗଜପତି ନାରାୟଣ ଦେଓ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଥାଇ ଗୋଟିଏ ମିଳିତ ମନ୍ତ୍ରାମଣଙ୍କ ଗଠିତ ହେଲା । ଏହି ନାନ୍ଦୀମଣ୍ଡଳରେ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର । ତୃତୀୟ ମନ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ ଉଦ୍‌ବ୍ୟକ୍ତି ନାହିଁଦ ଅବଦୁଲ ଶୋଭାନ ଖ୍ୟାତି । ପାରକାଖେମୁଣ୍ଡି ମହାରାଜା ଜଣେ ଶିକ୍ଷାନୁରାଗୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପୂର୍ବପୁରୁଷ ନିଜ ରାଜଧାନୀରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରୁ ଉପାଧ୍ୟ କଲେଜ, ଗୋଟିଏ

ଉଚ୍ଚ ଜଗାଜା ବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ଗୋଟିଏ ସଂସ୍ଥାତ କଲେଜ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ସେ ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତରୁ ବହୁ କୃତବିଦ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କୁ ନିଜ କଲେଜରେ ନିଯୁତି ଦେଇଥିଲେ । ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ନିଯୁତ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଅଧ୍ୟାପକମାନେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଘନ ଘନ ଡ୍ରାଳଟିଯରଠାରେ ଥିବା ଆନ୍ତ୍ର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯାଉଥିବା କଥା ତାଙ୍କ ଭଲ ଲାଗିନଥିଲା । ତାଙ୍କ ନିଜ ଜମିଦାରୀରୁ ଅଧେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶରେ ରହିଥିବାରୁ ସେ ସ୍କ୍ଵରଧ ଥିଲେ । ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶରୁ ସମ୍ପର୍କ ତୁଟାଇ ଓଡ଼ିଶାରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାକୁ ସେ ମଧ୍ୟ ଆଗ୍ରହୀ ଥିଲେ । ପଣ୍ଡିତ ନାନ୍ଦକଣ୍ଠ ଦାସ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳର ଉଦ୍‌ୟୋଗ୍ରାହୀ ଓ କର୍ଣ୍ଣଧାର ଥିଲେ । ସୁବାଷ ଚନ୍ଦ୍ର ବୋଷ ଭାରତ ଛାତ୍ର ଉଚ୍ଚଗ୍ରେନ୍ଦ୍ରିୟରେ ପକାଇଯିବା ଆଗରୁ ବଜଳା, ଓଡ଼ିଶା ଓ ଆସାମରେ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ସହିତ ହାତଦିଳାଇ ମିଳିତ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ଗଠନ କରିବାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଥିଲେ ବୋଲି ଏହି ତିନି ପ୍ରଦେଶରେ ମିଳିତ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ଗଠିତ ହୋଇଥିଲା । ପଣ୍ଡିତ ନାନ୍ଦକଣ୍ଠ ଦାସ ବୋଷଙ୍କ ‘ଫର୍ମ୍‌ବ୍ୟାର୍ଟ ଭାବ’ର ଜଣେ ନେତା ଥିବାରୁ ସେ ଏହି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିଥିଲେ । ଏଥପାଇଁ କେତେଜଣ କଂଗ୍ରେସ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକଙ୍କୁ ଦଳରୁ ଖର୍ବା ଆଣିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । କଂଗ୍ରେସ ଛାତ୍ରିଥିବା ସର୍ବୀମାନଙ୍କ ନେତା ଥିଲେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରାଣୀ ମିଶ୍ର । ପଣ୍ଡିତ ନାନ୍ଦକଣ୍ଠ ଦାସ ଓ ପଣ୍ଡିତ ମିଶ୍ର ଉତ୍ସବ ବିଶିଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷାବିଦ ଥିଲେ । ଦୁର୍ବିକ୍ଷା ଶିକ୍ଷାଗୁରୁ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବହୁ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରବତ୍ତା ଥିଲେ ବୋଲି ଦୁଇ ପଣ୍ଡିତ ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସବିଶେଷ ଆଗ୍ରହ ଦେଖାଇଥିଲେ । ପଣ୍ଡିତ ନାନ୍ଦକଣ୍ଠ ଏହି ସମୟରେ ନିଜ କମିଟିର ବିବରଣୀ ସରକାରଙ୍କ ନିକଟରେ ଦାଖଲ କଲେ । ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କ୍ଷେତ୍ରରେ କୋରସୋର ଉଦ୍ୟମ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଯାଉଥିଲା ।

ଫର୍ମ୍‌ବ୍ୟାର୍ଟ ଭାବରେ ଶାମର ଦିବାକର ପଞ୍ଜନାୟକ ଅନ୍ୟତମ ନେତା ଏବଂ ପୁରୀର ସୁରଜମନ୍ତ୍ର ଶାହା ଓ ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ଦୁଇଜଣ ବିଶିଷ୍ଟ କର୍ମୀ ଥିଲେ । ୧୯୪୦ରେ ରେତେନ୍ଦ୍ରସା କଲେଜରେ ସ୍ଥାଧୀନତା ଦିବସରେ ଜାତୀୟ ପତାକା ଉଡ଼ାଇବା ନେଇ ଛାତ୍ରନେତା ନାନ୍ଦକଣ୍ଠ ରାତ୍ରିରାତ୍ରି ଓ ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରଙ୍କୁ କଲେଜରୁ ଏବଂ ସେବର୍ଷ ବି.ଏ. ପରୀକ୍ଷାରୁ ବହିଷ୍ମାର କରାଗଲା ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଦୀର୍ଘ କାଳବ୍ୟାପୀ ବିରାଟ ଛାତ୍ର-ଧର୍ମପାତ୍ର ହୋଇଥିଲା । ଏହାର ଅନ୍ୟତମ ନେତା ଥିଲେ ପଣ୍ଡିତ ନାନ୍ଦକଣ୍ଠ ଦାସଙ୍କ ବଢ଼ପୁଅ ଅଶୋକ ଦାସ । ଛାତ୍ର ଧର୍ମପାତ୍ର ବନ୍ଦ କରାଇବା ଲାଗି ସିର୍ତ୍ତିକେଟ ସର୍ୟ ବିପିନ ବିହାରୀ ରାଯ ଯଥେଷ୍ଟ ଉଦ୍ୟମ କରିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଅଧିକ ତକ୍କର ପରିଜା ଓ ପାଚନା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର କୁଳପତି ତକ୍କର ସତିଦାନନ୍ଦ ସିଂହ କୌଣସି ସମାଧାନ ସ୍ଵତ୍ତରେ ରାଜିହେଲେ ନାହିଁ । ସେବର୍ଷ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ବି.ଏ. ପରୀକ୍ଷା ଦେଇଥିଲା । ନାନ୍ଦକଣ୍ଠ ଓ ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ରମୋର ସହାଯାତ୍ମକ ଥିଲେ । ଅଧିକ ଓ କୁଳପତିଙ୍କ ଚିଦ ରହିଲା । ଅତ୍ୟଧିକ ବଜପ୍ରୟୋଗ କରି ପୁନିସି ସାହାଯ୍ୟରେ ଛାତ୍ର-ଧର୍ମପାତ୍ର ଭାଗି ଦିଆଗଲା । ନାନ୍ଦକଣ୍ଠ ଓ ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ର ପରୀକ୍ଷା ଦେଇପାରିଲେ ନାହିଁ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ଜାବନରେ ନାନ୍ଦକଣ୍ଠ ରାତ୍ରିରାତ୍ରି ଓଡ଼ିଶାର

ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ୧୯୮୯ରେ କେନ୍ଦ୍ରରେ କ୍ୟାରିନେଟ ମନ୍ତ୍ରୀ ଏବଂ ବିବୁଧେସ୍ତ୍ର ମିଶ୍ର କେନ୍ଦ୍ରଶାସନରେ ଆଜନ ଏବଂ ବାଣିଜ୍ୟ ଓ ଯୋଗାଣ ବିଭାଗର ରାଷ୍ଟ୍ରମନ୍ତ୍ରୀ ହୋଇଥିଲେ ।

୧୯୪୭ରେ ଭାରତାଢ଼ ବା ଅଗର୍ଷ ବିଷ୍ଵବ ହୋଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ ବିବୁଧେସ୍ତ୍ର ମିଶ୍ର ଓ ସୁରଜମଲ୍ଲ ଶାହା ଆଜନ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଡ଼ୁଥିଲେ । ସେ ଦୁହଁ ସୁଭାଷ ବୋଷଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟେ ସଂସର୍ଣ୍ଣରେ ଆସି ପରଞ୍ଚାର୍ଦ୍ଦ କୁରା ଯୁବନେତା ହୋଇଥିଲେ । ବୋଷ ଭାରତ ଉପରେ ଆକ୍ରମଣ କରି ଓଡ଼ିଶାର ସମ୍ବ୍ରଦ୍ଧକୁଳରେ ସୈନ୍ୟପଦିତ ଓହାରବାବେଳେ ସେମାନଙ୍କ ସହଯୋଗ କରିବାକୁ ଜାହାଜ ଲୋକଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିବା ସହକ ହେବ ବୋଲି ବିଚାର କରି ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଏକପ୍ରକାର ବୋତାମ ଯୋଗାଇଦେଇ ଯାଇଥିଲେ । ସୁରଜମଲ୍ଲଙ୍କ ଘରେ ଏହି ବୋତାମଗୁଡ଼ିକ ଥିଲା । ଦିନେ ବିବୁଧେସ୍ତ୍ର ଏ ବିଷ୍ଵଯରେ ଜଣେ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ସହ ଆଲୋଚନା କରୁଥିବାବେଳେ ପୁଲିସ୍ ଜନସାମାନ୍ୟରେ ରାଜଗୋବିନ୍ଦ ବୋଷ ଏହା ଶୁଣି ସୁରଜମଲ୍ଲଙ୍କ ଘର ଖାନତଳାସ୍ କରି ବୋତାମ ପାଇଲେ । ଫଳରେ ବିବୁଧେସ୍ତ୍ର ଓ ସୁରଜମଲ୍ଲ ରାଜଦ୍ରୋହ ଅପରାଧରେ ଗିରପହୋଇ କଟକ ଜେଲରେ ବଦୀ ଥିଲେ । ଉତ୍ସ ପଣ୍ଡିତ ନାଳକଣ୍ଠ ଘନିଷ୍ଠ ସମର୍କରେ ଆସିଥିଲେ । ୧୯୪୧ ନରେମର ମାସରେ ମିଲିତ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ଗଠିତ ହେବାବେଳେ ଅଧାପକ ବିପିନ ବିହାରୀ ରାୟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବନ୍ଦୋବସ୍ତୁ କରିବା ଲାଗି ପଚାଶ ହଜାର ଟଙ୍କା ସାହାଯ୍ୟ ଦେଇଥିଲେ । ପଣ୍ଡିତ ନାଳକଣ୍ଠ କଲିନତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏମ.ଏ. ପଡ଼ିବାବେଳେ ଅଧାପକ ରାୟ ସେହି ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ରରେ ଉପର ଶ୍ରେଣୀରେ ପଡ଼ୁଥିଲେ । ଉତ୍ସ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ବନ୍ଧୁତା ଥିଲା । ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ଗଠନବେଳେ ଅଧାପକ ରାୟ ଆର୍ଥିକ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଇଥିଲେ ବୋଲି ପଣ୍ଡିତ ନାଳକଣ୍ଠ ଓ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରାଶ ତାଙ୍କ ସହିତ ବନ୍ଦୁ ବିଷ୍ଵଯରେ ପରାମର୍ଶ କରୁଥିଲେ । ଅଧାପକ ରାୟଙ୍କର ବନ୍ଦୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକପ୍ରକାର ଦୂରଦର୍ଶତା ଥିଲା । ତାଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ଶାସନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସହାୟକ ହେଉଥିଲା । ଅଧାପକ ରାୟ ନିଜ ମନମୃତାବକ ଜଣେ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ପାଇଥିବାରୁ, ବିଶେଷତଃ ୧୯୪୦ ଛାତ୍ର-ଧର୍ମଘଟ ବେଳେ ଅପମାନିତ ହୋଇଥିବାରୁ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାଙ୍କ ଅଗ୍ରହତିଶ୍ୟ ଥିଲା । ନାଳକଣ୍ଠ, ଗୋଦାବରାଶ, ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡ ମହାରାଜା ଓ ବିପିନ ବିହାରୀଙ୍କ ପରିଷର ସହଯୋଗ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇଁ ମଣିକାଞ୍ଚନ ସଂଯୋଗ ପରି ଥିଲା । ଶୌଭାଗ୍ୟକୁ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗର ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଥିଲେ ଶ୍ୟାମଚନ୍ଦ୍ର ତ୍ରିପାଠୀ । ତାଙ୍କ ସାନଭାଇଙ୍କ ଗୋଦାବରାଶଙ୍କ କଣ୍ଣ୍ୟା ବିବାହ କରିଥିଲା । ଉତ୍ସ ମଧ୍ୟରେ ଶଶୁର-ଜାଇଁ ସମର୍କ ଥିବାରୁ ଗୋଦାବରାଶଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ବିଷ୍ଵଯକ ଚିନ୍ତାଧାରା ତତ୍ତ୍ଵଶାସ୍ତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେବାରେ ଜୌଣସି ଅସୁବିଧା ନଥିଲା ।

୧୯୪୭ ଅଗର୍ଷ ମାସରେ ମୁଁ ପାଚନାରେ ଏମ.ଏ. ପରାମର୍ଶ ଦେଇଥାରି କଟକଙ୍କୁ ଫେରି ଆସିଲି । ଜଣେ ମେଧାବୀ ଛାତ୍ର ହିସାବରେ ମୋର ଦୂର ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ସହିତ ପରିଚୟ ଥିଲା । ଅଧାପକ ରାୟ, ମୁଁ ପାଚନାରେ ପଢ଼ିବା ଲାଗି ମୋତେ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଇଥିଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ରଙ୍କ ଥିଲି । ମୁଁ ରେତେନୟା କଲେଜରେ ଆଇ.ଏ. ପଢ଼ୁଥିବାକୁବେଳେ ଅଧିକ ତ୍ରିପାଠୀ

ସାହେବ ମୋତେ ଯଥେଷ୍ଟ ସେହି କରୁଥିଲେ । ବିଶ୍ୱଧେନ୍ଦ୍ର (ଯାହାର ଡାକନାମ କୁନି) ମୋର ସହପାଠୀ ଥିଲା । ସୁରଜମଳୀ ପଣ୍ଡିମ ଛାତ୍ରବାସରେ ଥିବାବେଳେ ମୋର ଜଣେ ଘନିଷ୍ଠ ବନ୍ଧୁ ଥିଲା ।

ସେହିକର୍ଷ ସେପତେମ୍ବର ପହିଲା ଦିନ ଦୈନିକ ନବଭାରତ ସମାଦକ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ କେନ୍ଦ୍ର ବିଧାନସଭା ମୌସୁମୀ ଅଧିବେଶନରେ ଯୋଗଦେବା ପାଇଁ ସମଳା ଗଲେ । ତାଙ୍କ ଅନୁପଣ୍ଡିତରେ ସମାଦକ କାର୍ଯ୍ୟ ତୁଳାରବାଲାରି ମୋତେ ଦାୟିତ୍ୱ ଦେଇଗଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଚାକିରି କରୁନଥିଲି । ମୋର ଦରମା ନଥିଲା । ବାକ୍ତାବାଜାରରେ ମାରଞ୍ଜାଡ଼ି ଉଚିରଙ୍ଗାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଆଗରେ ଯେଉଁ ଦୋମହଳା କୋଠାଟି ଅଛି, ସେହିଠାରେ ଦୈନିକ ଓ ମାସିକ ନବଭାରତ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ଥିଲା । ଏମ.୩.୧. ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ଶାଁରେ ରହିବାକୁ ବର୍ଷା ରହୁରେ ଅସୁବିଧା ହେଲା ବେଳି ମୁଁ କଟକ ଆସି ଏହି ଦାୟିତ୍ୱ ମେଲି । ନବଭାରତ ଅପିସରେ ମାଗଣା ରହିବା ଓ ଖାଇବା ଯୋଗାଡ଼ି ହୋଇଥିଲା । ମୁଁ ଛାତ୍ର ଜୀବନରେ ସମାଦପତ୍ରରେ ଲେଖାଲେଖି କରୁଥିଲି । ଇଂରେଜୀ ସମାଦକୁ ଓଡ଼ିଆରେ ଅନୁବାଦ କରିବା ଓ ସମାଦକୀୟ ଲେଖିବାକୁ ଖୁସି ଲାଗିଲା । ସେପତେମ୍ବର ମାସ ଶେଷ ଆଢକୁ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ କିଛିଦିନ ପାଇଁ କଟକ ଆସିଥିଲେ । ସେ କଟକ ଆସିଲେ ‘ନବଭାରତ’ ଅପିସରେ ମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ରାଜନୈତିକ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ମେଲା ହୁଏ କହିଲେ ଚଲେ । ସେହି ସମୟରେ କୁନି ଓ ସୁରାଜଠାରୁ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ନିକଟକୁ କେଲେକୁ ଆସିଥିବା ଗୋଟିଏ ଚିଠି ପାଇଲି । ସେଥରେ ଲେଖାଥିଲା--ଆରନପାଠ ସରିବା ପୂର୍ବରୁ ସେମାନେ ଶିରଫ ହୋଇଯିବାକୁ ସେମାନଙ୍କ ଆରନ ପଡ଼ା ସମ୍ମୁଦ୍ର ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ । ରେବେବସା କଲେଜରେ ଭାରତାନ୍ତ୍ର ଆହୋଜନ ଯୋଗୁଁ ଧର୍ମପଟ ହୋଇ ପାଠପଡ଼ା ହୋଇ ପାରୁନଥିବାରୁ ସେମାନେ ଶତକଢା ୨୦ ବା ୨୫ ଭାଗ ଉପର୍ଯ୍ୟାନ ରଖି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଖାଲି ସେମାନେ କାହିଁକି, କଲେଜର ଅନ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀମାନଙ୍କରେ ପଢ଼ୁଥିବା ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ସେହି ଅସୁବିଧା ହୋଇପାରେ । ଏଭଳି ଅଭିଯୋଗ ଅନ୍ୟ ଛାତ୍ରମାନେ ବି କରୁଥିଲେ । ଏହି ଚିଠି ପଢ଼ି ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟ ଚିନ୍ତିତ ହୋଇଗଲେ । ସେଠି ଯଦୁମଣି ମଙ୍ଗରାଜ ଉପଣ୍ଠିତ ଥିଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠ, ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ଗୋଦାବରୀଶ ଓ ସଂସଦୀୟ ସତିବ ପ୍ରୟାରିଶଙ୍କର ରାଯଙ୍କୁ ଡକାଇ ପଠାଇଲେ । ବହୁ ଆଲୋଚନା ଚାଲିଲା । ଗାଢ଼ି ଯାଇ ଅଧାପକ ବିପିନ ବିହାରୀ ରାୟଙ୍କୁ ଡାକି ଆଣିଲା । ଏହି ଆଲୋଚନାବେଳେ ଜଣାପଡ଼ିଲା ଯେ ଅଧିକ ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜା ଓ କୁଳପତି ସତିଦାନନ୍ଦ ସିଂହ ୧୯୪୦ରେ ଯେପରି କଠୋର ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ଦେଖାଇଥିଲେ ସେଥରୁ ସହଜରେ ଅନୁମାନ କରିଛେ ଯେ ଉପର୍ଯ୍ୟାନ ରଖି ପାରିନଥିବା ଛାତ୍ରମାନ୍ତ୍ରୀ ପରୀକ୍ଷା ଦେବା ବିଷୟରେ ସେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବେ ନାହିଁ । ଶ୍ରେଣୀରେ ଛାତ୍ରମାନେ ଯୋଗ ଦେଉନଥିଲେ ବି ପରିଜା ସାହେବ ଜିଦରେ କଲେଜ ଖୋଲା ରଖିଥିଲେ । ମୁଁ ଏହି ଆଲୋଚନାବେଳେ ଉପଣ୍ଠିତ ଥିଲି । ମୁଁ ଅଧାପକ ରାୟଙ୍କ ଜରିଆରେ ସୁଚନା ଦେଲି, ଆମର ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟଟିଏ ହୋଇଗଲେ ଏଥିଲାଗି ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ପଡ଼ନ୍ତା ନାହିଁ । ନୀଳକଣ୍ଠବାବୁ

ଏ ସୂଚନାକୁ ପସଦ କଲେ ଓ ସେ ଦେଇଥିବା ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ କମିଟିର ବିବରଣୀ ବିଷୟରେ ଜଣାଇଦେଲେ । ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ଗୋଦାବରାଶ ଏହା ଗୋଟିଏ ବିଚାରଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରଶ୍ନ ବୋଲି ମତ ଦେଲେ ସିନା, ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକଙ୍କୁ ନ ପଚାରି ସେ କୌଣସି ଦୃଢ଼ମତ ଦେଇପାରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି କହିଲେ । ଆଲୋଚନା ସେତିକିରେ ରହିଲା ଓ ସେହିଦିନ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ସିମଳା ଫେରିଗଲେ ।

ତହିଁଆର ଦିନ ଦୈନିକ ‘ନବଭାରତ’ରେ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ସୂଚନା ସମାଦଦାତାଙ୍କଠାରୁ ପାଇଥିବା ରଳି ସମାଦ ପ୍ରଥମ ପୃଷ୍ଠା ମଣ୍ଡିରେ ପ୍ରକାଶ କରିଦେଲି । ତାହାର ଶାଖକ ଥିଲା “ଉତ୍କଳରେ ସୂଚନା ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ” । ସେଦିନ ରାତିରେ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ଗୋଦାବରାଶ ଏହି ସମାଦ ପଡ଼ି ଚିତ୍ତିତ ହୋଇଥିଲେ । ପ୍ରତିଦିନ ଏଗାରାଟାବେଳେ ମୁଁ ଲେଖିଥିବା ସମାଦକୀୟକୁ ତାଙ୍କୁବାରା ଅନୁମୋଦିତ କରାଇବାଲାଗି ଯାଉଥାଏ । ଏହାହିଁ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଥିଲା । ମୁଁ ଯିବା ମାତ୍ରକେ ସେ କୃତ୍ରିମ କୋପ ପ୍ରକାଶ କଲେ ଓ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଅସୁବିଧାରେ ପକାଇ ଦେଲି ବୋଲି ଅଭିଯୋଗ କଲେ । ‘ଉତ୍କଳରେ ସୂଚନା ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ’ ସମାଦକୀୟକୁ ପଡ଼ି ତାହାକୁ ଅନୁମୋଦନ କରିଦେଲେ । ସେ ଜନମତ ପରଖୁଥିଲେ । ଚାରିଆତ୍ମ୍ର ଏତେ ଅଭିନନ୍ଦନ ପାଇଲେ ଯେ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ଖୁସି ହୋଇଗଲେ । ଦଶହରା ଛୁଟି ପୂର୍ବରୁ ନୀଳକଣ୍ଠବାବୁ ମୌସୁମୀ ଅଧ୍ୱବେଶନକୁ ଫେରିଆସିବା ପରେ ପୁଣିଥିରେ ନେତା ଓ ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ବୈଠକ ହୋଇ ସୂଚନା ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଯିବ ବୋଲି ବିଧିବର୍ତ୍ତ ନିଷ୍ପତ୍ତି ହେଲା । ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ତ୍ରିପାଠୀ ସାହେବ ଏଥୁ ସହିତ ସହମତ ଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ପରିଜା ସାହେବ ଗରି ନଥିଲେ ବୋଲି ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ଜଣାଇଲେ । ଏହି ନିଷ୍ପତ୍ତି ମନ୍ତ୍ରମଣ୍ଡଳ ବୈଠକରେ ଅନୁମୋଦିତ ହୋଇଗଲା । ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡି ମହାରାଜାଙ୍କ ସହିତ ପରାମର୍ଶ କରି ମାତ୍ରାଜର ମହାଧୂବତ୍ରା ସାର ଆଲ୍ୟଦି କୃଷ୍ଣସୁମାରୀ ଆୟାରକ ମତ ଲୋଡ଼ାଗଲା; କାରଣ ଓଡ଼ିଶାର ମହାଧୂବତ୍ରା ବାରକିଶୋର ରାୟ ମତ ଦେଲେ ଯେ, ବିରୋଧୀ ଦଳର ଅଧୁକାଂଶ କଂଗ୍ରେସ ସତ୍ୟ ଭାରତରେକା ଆରନ ଅନୁସାରେ ଗିରପ ହୋଇ ଜେଲରେ ଥିବାରୁ ସନ୍ଦର ଷାଠିଏ ଜଣାରୁ ଏକତ୍ରିଶ ଜଣଙ୍କ ସମର୍ଥନ ବାଚସ୍ପତିଙ୍କୁ କ୍ଷମତାତ୍ତ୍ଵରେ କରିବାକୁ ମିଳିବ ନାହିଁ; କିମ୍ବା ତାଙ୍କୁ ବାହାର କରି ହେବନାହିଁ । ଅନ୍ୟମାନେ ଏହି

ଏହାପରେ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ଆଜନ ପ୍ରଶନ୍ୟନ କରିବା ଲାଗି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ବିଧେଯକ ପ୍ରଶନ୍ୟନ କରିବା ଲାଗି ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରାଶ ଆଜନ ସତିବ ତିଏଲ (W.W. Dalziel)ଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ । ତିଠୀ ବିଧେଯକ ପ୍ରପୁର ହେଲା ସିନା, ବାଚସ୍ପତି ଓ କଂଗ୍ରେସ ଦଳର ବିଧାୟକମାନେ ମୂଳରୁ ଏହାର ବିରୋଧ କଲେ । ସଂଖ୍ୟା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଧାନସଭାରେ ବିଧେଯକଙ୍କୁ ହୁଏ ତ ଗ୍ରହଣ କରାଇ ନେଇହେବ; କିନ୍ତୁ ବାଚସ୍ପତିଙ୍କ ବିରୋଧକୁ ସହଜରେ ଅତ୍ରିମ୍ବନ କରିବେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କୁ ପଦବ୍ୟୁତ କରିବାଲାଗି ମସୁଧା ହେଲା । ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡି ମହାରାଜାଙ୍କ ସହିତ ପରାମର୍ଶ କରି ମାତ୍ରାଜର ମହାଧୂବତ୍ରା ସାର ଆଲ୍ୟଦି କୃଷ୍ଣସୁମାରୀ ଆୟାରକ ମତ ଲୋଡ଼ାଗଲା; କାରଣ ଓଡ଼ିଶାର ମହାଧୂବତ୍ରା ବାରକିଶୋର ରାୟ ମତ ଦେଲେ ଯେ, ବିରୋଧୀ ଦଳର ଅଧୁକାଂଶ କଂଗ୍ରେସ ସତ୍ୟ ଭାରତରେକା ଆରନ ଅନୁସାରେ ଗିରପ ହୋଇ ଜେଲରେ ଥିବାରୁ ସନ୍ଦର ଷାଠିଏ ଜଣାରୁ ଏକତ୍ରିଶ ଜଣଙ୍କ ସମର୍ଥନ ବାଚସ୍ପତିଙ୍କୁ କ୍ଷମତାତ୍ତ୍ଵରେ କରିବାକୁ ମିଳିବ ନାହିଁ; କିମ୍ବା ତାଙ୍କୁ ବାହାର କରି ହେବନାହିଁ । ଅନ୍ୟମାନେ ଏହି

ମତ ସହିତ ଏକମତ ହେଲେ ନାହିଁ । ମହାରାଜାଙ୍କର ସାର ଆଲ୍‌ମିଳ ସହିତ ଘନିଷ୍ଠତା ଥିଲା ବୋଲି ତାଙ୍କ ମତ ଲୋଡ଼ା ହୋଇଥିଲା । ସେ କହିଲେ, ସେ କୌଣସି ଅଧୁବେଶନରେ ଉପାସିତ ଥିବା ସର୍ବମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅର୍ଦ୍ଧାଧିକ ସତ୍ୟଙ୍କ ସମାର୍ଥନରେ ବାଚସ୍ତ୍ରିଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅନାସ୍ତା ପ୍ରସାବ ଗୃହୀତ ହୋଇପାରିବ । ଏପରି ମସ୍ତୁଧାର ଖବର ପାଇ ବାଚସ୍ତ୍ରି ମୁକୁଦ୍ଵେଷାଦ ଦାସ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଦେଲେ ଯେ, ସାରା ପ୍ରଦେଶ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ତାହୁଁଙ୍କ ବୋଲି ସରକାର କହୁଥିବାରୁ ସେ ଆଉ ବିଧେୟକ ଗୃହୀତ ହେବା ବିଷୟରେ ଅସୁବିଧା ସୂଚି କରିବେ ନାହିଁ । ସେ ନିଜକଥା ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ରକ୍ଷା କଲେ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟି ଚାଲିଥିବାବେଳେ ମୁଁ ଆୟକର ବିଭାଗ ଚାଲିରୁ ଉପସାଧା ଦେଇ କଟକ ଆସିଲି ଓ ଯୋଗାଣ ବିଭାଗରେ ୧୯୪୩ ଜୁନ ୨୨ରେ ଯୋଗଦେଲି । ବିଧେୟକର ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଆଲୋଚନାବେଳେ ମୁଁ କଟକରେ ଥିଲି ଓ ବିଧାନସଭା ଆଲୋଚନା ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରିଥିଲି । ରାଜନୀତିଷ୍ଠମାନେ କିପରି ନିଜ ନାକ ତଳକୁ ବେଶୀ ଦୂରକୁ ଦେଖି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ, ତାହାର ଗୋଟିଏ ଉଚ୍ଚଲ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଆଲୋଚନାର ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟାୟରୁ ମିଳିଲା । ବିଧେୟକରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲା, ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ପଦାଧିକାର ବଳରେ ସିନେଟ'ର ସର୍ବ ରହିବେ । ବିରୋଧାଦଳକୁ ଏହାକୁ ସଂଶୋଧନ କରିବାଲାଗି ପ୍ରସାବ ଆସିଲା ଓ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ନିଜେ ସିନେଟ'ର ସର୍ବ ହେବାପାଇଁ ଏପରି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଛନ୍ତି ବୋଲି ଦୋଷାରୋପ ହେଲା । ବିନା ଆଲୋଚନାରେ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ଏହି ପ୍ରସାବକୁ ଗୃହଣ କରିନେଇ କହିଲେ--“ମୋତେ ଜଳଜଳ ଦିଶୁଛି, ଭାରତର ସ୍ଵାଧୀନତା ଆଉ ବେଶାଦୂର ନାହିଁ । ଦେଶ ସ୍ଵାଧୀନ ହେଲେ କଂଗ୍ରେସ ହିଁ ଶାସନ କରିବ । ଏହି ଧାରାଟି ଗୃହୀତ ହୋଇଥିଲେ କଂଗ୍ରେସ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ଉପକୃତ ହୋଇଆଏନ୍ତେ । ମୁଁ ଆଜି ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ଅଛି, କାଲି ହୁଏତ ମନ୍ତ୍ରମଣ୍ଡଳ ଛାଡ଼ି ଦେଇପାରେ । ତେଣୁ ଏହି ସଂଶୋଧନ ପ୍ରସାବ ମୋର କୌଣସି କରିବ ନାହିଁ । କ୍ଷତି ହେଲା ଭବିଷ୍ୟତ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ।” ପ୍ରକୃତରେ ୧୯୪୪ ଜୁନ ୩୦ ତାରିଖ ଦିନ ମହାରାଜାଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରମଣ୍ଡଳ ଉପସାଧା ଦେଲା । ତା’ର ଠିକ୍ ବର୍ଷକ ଆଗରୁ ୧୯୪୩ ଜୁନ ୩୦ ତାରିଖ ଦିନ ଉଚ୍ଚଲ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ବିଧାନସଭାରେ ଗୃହୀତ ହୋଇଥିଲା ଓ ଅଗଷ୍ଟ ଦୁଇ ତାରିଖ ଦିନ ଏହା ରାଜ୍ୟପାଳଙ୍କ ସ୍ଵାକୃତି ପାଇଲା ।

ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଆଇନ ସିନା ପ୍ରଣାତ ହୋଇଗଲା, କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ନିୟମାବଳୀ (Statutes) ଓ ପାଠ୍ୟ ନିୟମାବଳୀ (Regulations) ପ୍ରଣାତ ନ ହେଲେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ । ଏହି ନିୟମାବଳୀ ପ୍ରଣୟନ କରିବା ଲାଗି ଜଣେ ବିଶେଷଜ୍ଞ ଆବଶ୍ୟକ । ମହାରାଜାଙ୍କ ସ୍ଵର୍ଗନା ଅନୁସାରେ ମାତ୍ରାଙ୍କ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର କୁଳସତ୍ତିବ ମାଲିନ ସାହେବଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରାଗଲା । ସେ ଆସି ଓଡ଼ିଶାରେ ତିନିମାସ ରହି ନିୟମାବଳୀ ପ୍ରଣୟନ କଲେ । ତା’ପରେ କୁଳପତି, ପ୍ରଥମ ସିନେଟ, ପ୍ରଥମ ସିଣ୍ଟିକେର ଓ ପ୍ରଥମ ପାଠ୍ୟ ପରିଷଦ ଲାଗି ସତ୍ୟ ମନୋନୟନ କରିବାକୁ ହେଲା । ପ୍ରଥମ କୁଳପତିଙ୍କ ପାଇଁ କୌଣସି ବେତନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇ ନଥିଲା । ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ଜଙ୍ଗ ଥିଲା ଶିକ୍ଷା ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ

ତ୍ର୍ଯାପାୟୀଙ୍କୁ ପ୍ରଥମ କୁଳପତି ନିଯୁତ୍ତ କରିବାଲାଗି । ସେ ଏ ସୁଚନା ଦେବା ମାତ୍ରକେ ତ୍ର୍ଯାପାୟୀ ସାହେବ ସଂଷ ମନା କରିଦେଲେ । ସେ ମନା କରିବାର ଦୁଇଟି କାରଣ ଥିଲା । ଗୋଟିଏ ହେଲା ସେ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଆମ୍ବୀଯ ହୋଇଥିବାରୁ ସେ ନିଯୁତ୍ତ ହେଲେ ଲୋକେ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଅକାରଣ ନିଯା କରିବେ ଓ ସେ ପ୍ରିୟାପ୍ରୀତି ତୋଷଣ କଲେ ବୋଲି ଅଭିଯୋଗ କରିବେ । ସେ ପଞ୍ଚିତ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ନିନିତ ହେବାଉଛି କୌଣସି ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ରାଜି ହେବେ ନାହିଁ । ଦ୍ୱିତୀୟରେ, ଅଧିକ ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜା ସାହେବ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ହୋଇ ପାରିବେ ନାହିଁ, କାହିଁକିନା ତ୍ର୍ଯାପାୟୀ ସାହେବ ତାଙ୍କଠାର ବର୍ଷେ ପୁରୁଖା; କିନ୍ତୁ ସେ ବୟସରେ ତ୍ର୍ଯାପାୟୀଙ୍କଠାର ବଡ଼ । ତାଙ୍କୁ କୁଳପତି କରିଦେଲେ ସେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବେ ଏବଂ ରେତେନସା କଲେଇ ଅଟାଳିକାରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଆରମ୍ଭ କରିବା ଲାଗି ସବୁପ୍ରକାର ସୁବିଧା ଯୋଗାଇଦେବେ । ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ଦର୍ଶାଇଲେ ଯେ, ସରକାରୀ ପ୍ରତିରୋଧ ସେ କୌଣସି ବିଭାଗୀୟ ଆଲୋଚନାରେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଅଧିକାରୀଙ୍କଠାର ଉଚିତରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଶାସନରେ କୁଳପତି, ସିଣ୍ଟିକେଟ୍ ଓ ପାଠ୍ୟ ପରିଷଦରେ ଅଧିକାରୀ କରିବେ; ଏବଂ ଶିକ୍ଷା ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ପଦାଧ୍ୟକାର ବଳରେ ସେଥିରେ ସତ୍ୟ ରହିବେ । ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥା ସମୀଚାନ ହେବ ନାହିଁ । ତ୍ର୍ଯାପାୟୀ ସାହେବ ଓ ପରିଜା ସାହେବଙ୍କ ଭିତରେ ନିଗ୍ଭୂତ ବନ୍ଧୁତା ଥିବାରୁ ତ୍ର୍ଯାପାୟୀ ସାହେବ ପରିଷିତିଙ୍କୁ ଚଳାଇ ନେବେ ବୋଲି ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଲେ । ଫଳରେ ପରିଜା ସାହେବ ପ୍ରଥମ କୁଳପତି ନିଯୁତ୍ତ ହେଲେ । ସେ ଏହି ପଦରେ ୧୯୪୩ରୁ ୧୯୪୮ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସୁପାରିଶ ଅନୁସାରେ ରେତେନସା କଲେଇର ଇଂରେଜୀ ପ୍ରାଧାପକ ଭି.ରୀ. କନ୍ ପ୍ରଥମ କୁଳପତି ଓ କଲେଇର ମୁଖ୍ୟ କିରାଣୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଦୟରର ପରିଚାଳକ ନିଯୁତ୍ତ ହେଲେ । ଦୁଇବର୍ଷ ପରେ ତ୍ର୍ଯାପାୟୀ ସାହେବଙ୍କ ସୁପାରିଶ ଅନୁସାରେ ବାରିପଦାର ଗୋକୁଳଚନ୍ଦ୍ର ଶପଥୀ ସହକାରୀ କୁଳସଂହାର ନିଯୁତ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ୧୯୩୩ ନରେଯର ୨୭ ତାରିଖ ଦିନ ରେତେନସା କଲେଇର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଉଦୟାଚିତ ହେଲା ।

ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଆଇନ ପ୍ରଶ୍ନୀତ ହେବାବେଳେ ଏହାର ନାମକରଣ ବିଷୟରେ ବିରିନ୍ଦନ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଲୋଚିତ ହୋଇଥିଲା । କେତେକ ଏହାକୁ ଆଶ୍ରମ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପରି ଡିଶା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ନାମ ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତାବ କରିଥିଲେ । ଅନ୍ୟ କେତେକଙ୍କ ମତରେ ପାଂଚଶା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପରି ଏହାର ନାମ କଟକ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ରଖାଯିବା ଉଚିତ ହେବ । ଡିଶା ହେଉଛି ପ୍ରଦେଶର ରାଜନୈତିକ ନାମ । କଟକ ଗୋଟିଏ ସହର ମାତ୍ର । ସବୁ ଡିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳର ସହଯୋଗରେ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ଗଠିତ ହୋଇଥିଲା ବୋଲି ତାହାକୁ ପ୍ରାକୃତିକ ଡିଶା ବା ଉତ୍କଳର ପ୍ରତିନିଧି-ସ୍ଥାନୀୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ କୁହାଯାଉଥିଲା । ଏହି ସମ୍ମିଳନୀ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠାଲାଗି ପ୍ରଥମେ ପ୍ରସାବ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଏହି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତି ସବୁ ଡିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଆଜ୍ଞାୟ କରିବାଲାଗି ଏହାର ନାମ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ରଖିବା ସିନାତ ହୋଇଥିଲା । ମୟୂରଭାଞ୍ଜ ମହାରାଜା ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭାଞ୍ଜଦେଓ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ପ୍ରଥମ ସଭାପତି ଥିଲେ ବୋଲି ସେହି ମୟୂରଭାଞ୍ଜ ମହାରାଜା ପ୍ରତାପଚନ୍ଦ୍ର ଭାଞ୍ଜଦେଓଙ୍କୁ ପ୍ରଥମ

ପ୍ରକୁଳାଧପତି (Pro-Chancellor) ରୂପେ ମନୋନୀତ କରାଯାଇଥିଲା । ସିର୍ଷିକେଟ୍ ସଭ୍ୟ ମନୋନୟନବେଳେ ରାୟ ବାହାଦୁର ବିପିନ ବିହାରୀ ରାୟ ମନୋନୀତ ହେବା ସ୍ଵାଭାବିକ । ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଓ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରାଶଙ୍କ ପ୍ରିୟ ଛାତ୍ର ଜଟକର ଖ୍ୟାତନାମା ଅଧିବାତ୍ମା ହରିହର ମହାପାତ୍ର ସିର୍ଷିକେଟ୍ର ଅନ୍ୟତମ ସଭ୍ୟରୂପେ ମନୋନୀତ ହୋଇଥିଲେ । ଡକ୍ଟର ବିରିଜନ ପ୍ରାଚ୍ରିତ ଶିକ୍ଷାବିଦମାନଙ୍କୁ ନେଇ ପ୍ରଥମ ଅନୁଷ୍ଠାନଗୁଡ଼ିକ ଗଠିତ ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରଥମ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡିର ମାନ୍ଦାତା ଗୋରାଚାନ୍ଦ ପଟ୍ଟନାୟକ ଓ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗରାଜ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ସଭ୍ୟରୂପେ ମନୋନୀତ ହୋଇଥିଲେ । ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ କୌଣସି ସଂସ୍ଥାରେ ରହିଲେ ନାହିଁ । ମିଳିତ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ୧୯୪୪ ଜୁନ ମାସରେ ଇତ୍ତପା ଦେବାପରେ କୁଳାଧପତି ସାର ଉଜ୍ଜଳିଯମ ହଥର୍ଷ ଲିଭାଇସ ପଣ୍ଡିତ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ଶିକ୍ଷାପ୍ରତି ଅବଦାନ ଯୋଗୁ ସିନେଟ'ର ଆଜୀବନ ସଭ୍ୟରୂପେ ମନୋନୟନ କରିଥିଲେ । ବିଧିର ବିତ୍ତମନୀ ଯେ ଉଜ୍ଜିଷ୍ଣତ ସଂଶୋଧନ ପ୍ରତ୍ୟାବ ଯୋଗୁ ମହତାର ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳର ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ପଣ୍ଡିତ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମିଶ୍ର ବିଧାନସଭାରୁ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇ ସିନେଟଙ୍କୁ ଆସିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପରେ କୌଣସି ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ସିନେଟ ସଭ୍ୟ ହୋଇପାରି ନାହାନ୍ତି ।

ଉଚ୍ଚକ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରଥମ କୁଳପତି ହେଲେ ତକ୍କର ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜା । ସେ ଥିଲେ ଅବେଳିନିକ କୁଳପତି । ପ୍ରଥମେ ରେଜେନ୍ସ୍ୟ କଲେଇର ଅଧିକ ଓ ପରେ କୃଷ୍ଣ ବିରାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଥାଇ ସେ ଏକାଦିକ୍ରମେ କୁଳପତି ଦାୟିତ୍ୱ ତୁଳାଇଥିଲେ । ୧୯୪୮ କୁଳପତି ନିର୍ବାଚନରେ ରାୟ ବାହାଦୁର ଚିତ୍ତାମଣି ଆଚାର୍ୟ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇ ଦୃତୀୟ କୁଳପତି ରୂପେ ଦାୟିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ସେ ବେସରକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଥିଲେ ବୋଲି ତାଙ୍କ ପାଇଁ ମାସିକ ପନ୍ଦରଶହ ଟଙ୍କା ବେତନ ଧାର୍ୟ ହୋଇଥିଲା । ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକାଳ ପୂରିବା ଆଗରୁ ତାଙ୍କର କୁଳାଧପତି ମହନ୍ତି ଆସି ଅଲ୍ଲାଙ୍କ ସହିତ ମତଦ୍ୱେଧ ହେବାରୁ ସେ ତିନିବର୍ଷ ପରେ ୧୫ । ୧୯ । ୧୯୪୧ରେ କୁଳପତି ପଦବୁ ଇତ୍ତପା ଦେଇ ତାଙ୍କିଗଲେ । ୧୯୪୧ ତିଥେମରବୁ ୧୬ । ୨ । ୪୨, ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶିକ୍ଷା ବିରାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ମହେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଧାନ ଅସ୍ଥାୟ ୧ କୁଳପତି ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ ତୁଳାଇବାପରେ ୧୭ । ୨ । ୧୯୪୭ ଠାରୁ ତକ୍କର ପର୍ଶ୍ଵରାମ ମିଶ୍ର ଦୃତୀୟ କୁଳପତି ରୂପେ ନିୟୁକ୍ତ ହେଲେ । ତାଙ୍କ ଅମଳରେ କୁଳପତିଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକାଳ ତିନିବର୍ଷକୁ କମାଇ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକାଳ ସରିଲା ୧୯୪୪ ଫେବୃଆରୀ ୧୫ ତାରିଖ ଦିନ ଓ ଏହାକୁ ଆଉ ଛାଅ ମାସ ବଢାଇ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ତାଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀ କୁଳପତି ରୂପେ ତକ୍କର ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜା ପୁନର୍ବାର ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇ ୧୯୪୪ ଅଗଷ୍ଟ ୧୫ରୁ ୧୯୭୭ ଫେବୃଆରୀ ୧୫ ତାରିଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୃତୀୟଥର ପାଇଁ ଦାୟି ସାଢେ ଦଶବର୍ଷ ଏହି ପଦରେ ରହିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପରେ ତକ୍କର ସଦାଶିଖ ମିଶ୍ର ୧୯୭୭ରୁ ୧୯୭୧ ଜୁନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓ ତାଙ୍କ ପରେ ତକ୍କର ରମାନାଥ ମହାନ୍ତି ୧୯୭୧ ନଭେମ୍ବର ପହିଲାରୁ ୧୯୭୪ ଜୁଲାଇ ୧୩ ତାରିଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୁଳପତି ଆସନରେ ଥିଲେ । ସେହିଦିନ ଜଣେ ଅବିଚାରୀ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଷଡ଼ୟନ୍ତରେ ଉଚ୍ଚକ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସରକାରଙ୍କ

ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶାସନାଧୀନ ହେଲା ଓ ଏହାର ସ୍ଵାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଲୋପ ପାଇଲା । ଜତି ମଧ୍ୟରେ ୧୯୭୭ ରେ ଉତ୍ତର କୃଷି ଓ ବୈଷ୍ଣବୀକ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଏବଂ ୧୯୭୭ରେ ବ୍ରହ୍ମପୁର ଓ ସମ୍ବଲପୁର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ମୂଳ ଉତ୍ତର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ୧୯୭୭ ଜାନୁଆରୀ ପହିଲା ଦିନ ଲୋପ ପାଇଯାଇଥିଲା; ଏବଂ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଉତ୍ତର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଧୀନରେ କଟକ, ପୁରୀ, ବାଲେଶ୍ୱର, ମୟୂରଭାଙ୍ଗ, କେନ୍ଦ୍ରରେ ଓ ଆୟମିଲ୍ଲିକ ସବ୍ଦତିରିଜନ ବ୍ୟତୀତ ଡେଙ୍କାନାଳ ଜିଲ୍ଲା ରହିଲା । ଗଞ୍ଜାମ, କୋରାପୁର ଓ ପୁଲବାଣୀ ଜିଲ୍ଲାର ପୁଲବାଣୀ ଅନୁବିଭାଗ, ବ୍ରହ୍ମପୁର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ସମ୍ବଲପୁର, ସୁନ୍ଦରଗଡ଼, ବଲାକ୍ଷ୍ମୀର, କଳାହାଣ୍ତି ଜିଲ୍ଲା, ପୁଲବାଣୀ ଜିଲ୍ଲାର ବୌଦ ଅନୁବିଭାଗ ଓ ଡେଙ୍କାନାଳ ଜିଲ୍ଲାର ଆୟମିଲ୍ଲିକ ଅନୁବିଭାଗକୁ ନେଇ ସମ୍ବଲପୁର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଗଠିତ ହେଲା ।

ପ୍ରଥମ ପ୍ରକୁଳାଧ୍ୟପତି ଥିଲେ ମୟୂରଭାଙ୍ଗ ମହାରାଜା ସାର ପ୍ରତାପଚନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଦେଓ । ତାଙ୍କ ପରେ ତକ୍ରର ହରେକୃଷ୍ଣ ମହାବ ପ୍ରକୁଳାଧ୍ୟପତି ନିଯୁତ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ଓ କୁଳାଧ୍ୟପତି ଆସଫ ଅଳ୍ପାଜ୍ଞ ସହିତ ତାଙ୍କର ମତରେଦ ହେବାରୁ ସେ ମଧ୍ୟ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟକାଳ ପୂରିବା ଆଗରୁ ଜୟପା ଦେଇଦେଲେ । ତାଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରକୁଳାଧ୍ୟପତି ହେଲେ ତକ୍ରର ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜା । ସେ ୧୯୪୫ରେ କୁଳପତି ନିଯୁତ୍ତ ହେବା ପରେ ପ୍ରଥମେ ତକ୍ରର ପଣ୍ଡିତ ନାଳକଣ୍ଠ ଦାସ ଓ ପରେ ଓଡ଼ିଶା ଉତ୍ତର ନ୍ୟାୟାଳୟର ନ୍ୟାୟାଧୀଶ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ପ୍ରକୁଳାଧ୍ୟପତି ନିଯୁତ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ସେହି ପଦରେ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ୧୯୭୭ ଜାନୁଆରୀ ପହିଲାଠାରୁ ଏହି ପଦବୀ ଉଠିଗଲା ।

ମୁଁ ଏଠାରେ ବ୍ରହ୍ମପୁର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ବିଷୟରେ କିଛି ନ ଲେଖିଲେ ବର୍ଣ୍ଣନା ଅସମ୍ପର୍ଯ୍ୟ ରହିବ । ୧୯୭୭ରେ ଓଡ଼ିଶା କୃଷି ଓ ବୈଷ୍ଣବୀକ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେଲା । ଶିକ୍ଷା ଓ କୃଷିମାତ୍ରା ପବିତ୍ର ମୋହନ ପ୍ରଧାନଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଅବସରପ୍ରାପ୍ତ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ମହେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଧାନ ଏହି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ନିଯମାବଳୀ ପ୍ରଣୟନ କରିବାବେଳେ ଭାଷାଗତ ସୌଭାଗ୍ୟର ରକ୍ଷା କରିବାଲାଗି ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲା । ସମ୍ବଲପୁରରେ ଓଡ଼ିଶା ଶିକ୍ଷା ସମିତି ଗଠିତ ହୋଇ ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ଆଞ୍ଚଳିକ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଗି ଆଦୋଳନ ଚାଲୁ ରହିଥିଲା । ସେମାନଙ୍କ ଆଦୋଳନ ଯୋଗୁ ତକ୍ରର ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜା ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଓ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ତକ୍ରର ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର ସର୍ବୀ-ସମାଦକ ଥାଇ ଗୋଟିଏ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ କମିଟି ନିଯୁତ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି କମିଟି ନାନା ଶ୍ରେଣୀର ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କଠାରୁ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲା । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେଇଥିଲା । ଏହି କମିଟି ବିବରଣୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାବେଳେ ପଣ୍ଡିତ ନାଳକଣ୍ଠ ଦାସ କମିଟିର ବିବରଣୀ ସଂଗ୍ରହ କରି ଯୋଗାଇ ଦେବାଳାଗି ସଦାଶିବ ବାବୁ ମୋତେ ଅନୁଗୋଧ କଲେ । ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ପାଖରେ ତାହାର ନକଳ ନଥିଲା । ଏହା କୁଆଡ଼େ ରାଜପତ୍ରରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା ବୋଲି ପଣ୍ଡିତ ନାଳକଣ୍ଠ କହିଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଏହି ରାଜପତ୍ରର ନକଳ ଯୋଗାଇ ଦେଇଥିଲି । ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ବିକ୍ରୁ ପଚନାୟକ ପରିଜା କମିଟିକୁ ନିଯୁତ୍ତ କରିଥିଲେ ।

ସେ ୧୯୭୩ ଅକ୍ଷୋବର ଦୂର ତାରିଖରେ ଇଷ୍ଟପା ଦେବା ପରେ ଏହି କମିଟି ନିଜ ବିବରଣୀ ଦାଖଲ କରିଥିଲେ । ବର୍ଲିନ ପରି ସବୁ ଯାନ୍ତିକ, ଚିକିତ୍ସା, ପଶୁ ଚିକିତ୍ସା ଓ କୃଷି ମହାବିଦ୍ୟାଳୟଗୁଡ଼ିକୁ ଏକତ୍ର ମିଶାଇ ଗୋଟିଏ ବୈଷ୍ଣଵିନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଉଦେଶ୍ୟ ଥିଲା । ପରିଜ୍ଞା କମିଟି ଏତକି ପ୍ରତ୍ଯାବନ୍ତୁ ଅନୁମୋଦନ କଲେ ନାହିଁ । ଏହା ବିରୁଦ୍ଧରେ ଆଞ୍ଚଳିକ ମତ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ପରିଜ୍ଞା କମିଟି ସୁପାରିଶ କଲେ ଯେ, ଯେଉଁ ସହରକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ତାହାର ଦଶ ମାଇଲ ବ୍ୟାସାର୍ଥ ମଧ୍ୟରେ ସାତଗୋଟି ଶିକ୍ଷାଦାନ ବିଭାଗ (Faculty) ଥିବ ସେହି ସହରରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଯାଇପାରିବ । ସମ୍ବଲପୁର ସହରରେ କଳା, ବିଜ୍ଞାନ, ବାଣିଜ୍ୟ, ଆଇନ, ଶିକ୍ଷା ଏବଂ ବୁଲ୍ଲାରେ ଯାନ୍ତିକ ଓ ରେଷନ୍ ବିଷୟରେ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲା । ସମ୍ବଲପୁରକୁ ଆଖି ଆଗରେ ରଖି ଏପରି ସୁପାରିଶ କରାଯାଇଥିଲା । ଖଲ୍ଲିକୋଟ କଲେଜରେ କଳା, ବିଜ୍ଞାନ, ଶିକ୍ଷା ଓ ବାଣିଜ୍ୟ ଶିକ୍ଷାଲାଗି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲା । ସେହି ସହରରେ ଭେଷଜ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ଲାପିଟ ହୋଇଥିଲା । ସିର୍ଫିକେଟ ସର୍ଯ୍ୟ ହିସାବରେ ମୁଁ ବେସରକାରୀ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ଆଇନ କଲେଜ ଖୋଲିବା ଲାଗି ଖଲ୍ଲିକୋଟ କଲେଜରେ ଉପସରାପତି ବୃଦ୍ଧାବନ ନାୟକଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲି । ଏହି ବିଭାଗଗୁଡ଼ିକୁ ମିଶାଇ ହଅଗୋଟି ବିଭାଗ ହୋଇଗଲା । ସପୁମ ବିଭାଗ ଖୋଲିବାଲାଗି ବୃଦ୍ଧାବନବାବୁ ବେସରକାରୀ ଯାନ୍ତିକ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାଲାଗି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟଠାରୁ ସହବନ୍ଧନ ଲାଭ କରିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ବେସରକାରୀ ଯାନ୍ତିକ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟୟସାଧ ବୋଲି ସେତେବେଳେ ଯୋଜନାମଣ୍ଡଳର ଅଧିକ ବିକ୍ରି ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ ଓ କହିଲେ--“ସମ୍ବଲପୁରଠାରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ଲାଗି ସରକାର ନିଷ୍ଠରି କଲେ ମୁଁ ବ୍ୟବସ୍ଥାପନାରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାଲାଗି ଆମ ସରକାରକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେବି ପଛକେ ସେ ବେସରକାରୀ ଯାନ୍ତିକ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ପ୍ଲାପନ ନ କରନ୍ତୁ ।” ବୃଦ୍ଧାବନ ବାବୁ ସେତେବେଳେ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳର ସର୍ଯ୍ୟ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଗ୍ରୂପ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଖଲ୍ଲିକୋଟ କଲେଜର ଛାତ୍ରମାନେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ କ୍ଲିଯାନ୍ତ୍ରିଷ୍ଟାନ କମିଟି ଗଠନ କଲେ । ସେଥୁରେ ସତୋଷ କୁମାର ମହାପାତ୍ର, ଭାଗିରଥୀ ମିଶ୍ର, ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରଥ, ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପଣ୍ଡା ଆଦି ସର୍ଯ୍ୟ ଥିଲେ । ବୀରେନ ମିତ୍ରଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ସେମାନେ ମୋ’ଠାରୁ ଘନଘନ ପରାମର୍ଶ ମାଗୁଥିଲେ । ଶେଷରେ ଭେଷଜ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟର ଛାତ୍ରସଂଦର୍ଭ ସରାପତି ତାତ୍ପର ସତ୍ୟକ୍ରତ ମହାପାତ୍ର ଘୋଷଣା କଲେ ଯେ, ୧୯୭୭ ଅଗଷ୍ଟ ୧୫ ତାରିଖ ପୂର୍ବରୁ ବ୍ୟବସ୍ଥାପନାରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବ ବୋଲି ଘୋଷଣା ନ ହେଲେ ସେ ଆମାହୁତି ଦେବେ । ଏହା ଗୋଟିଏ ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତୀୟ ରାଜ୍ୟ ରାଜ୍ୟ । ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ସଚିବ କାଳିକିକର ସାମାଜିକ ଉପରେ ଏହା ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ବୀରେନ ମିତ୍ର, ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ସତ୍ୟପ୍ରିୟ ମହାତ୍ମି ଓ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ କୋରାପୁରର ସଦାଶିବ ତ୍ରିପାଠୀଙ୍କ ସାଙ୍ଗେ ମସୁଧାକରି ଘୋଷଣା କଲେ ଯେ, ଆଗାମୀ ନବବର୍ଷଠାରୁ ବ୍ୟବସ୍ଥାପନାରେ ବ୍ୟବସ୍ଥାପନାରେ ଦୁଇଗୋଟି ନୃତନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ଲାପିଟ ହେବ । ଏହାହାରା ୧୯୭୭

ନିର୍ବାଚନରେ କଂଗ୍ରେସ ଜିଶିବା ଆଶା ବୃଦ୍ଧି ପାଇବ ବୋଲି ସେମାନଙ୍କର ଧାରଣା ଥିଲା । ବିଧାନସଭାର ମୌସୁମୀ ଅଧିବେଶନରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ବିଧେୟକ ଆଗେତ ହୋଇ ଦିନକ ମଧ୍ୟରେ ତାହା ପ୍ରବର ସମିତିଦ୍ୱାରା ଆଲୋଚିତ ହୋଇ ଗୃହାତ ହେଲା । ବିରୋଧୀଦଳର ନେତା ମହାରାଜା ରାଜେନ୍ଦ୍ର ନାରାୟଣ ସିଂହଦେଖଙ୍କୁ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ବିଷୟରେ ତଥ୍ୟ ଯୋଗାଇ ଦେବାଲାଗି ତାଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ବିଧାନସଭା ପ୍ରକାଶରେ ଉପାସିତ ଥିଲି । ପରବର୍ତ୍ତୀ ଦୂଇଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍କଳ, ବ୍ରହ୍ମପୁର ଓ ସମ୍ବଲପୁର ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟର ନାମ ବୀର ସୁରେନ୍ଦ୍ର ସାଏ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ହେଉ; କିନ୍ତୁ ଆଞ୍ଚଳିକ ନାମ ରହିଲେ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ଅନୁଦାନ ଆୟୋଗର ଅନୁମୋଦନ ପାଇବା କଷ୍ଟସାଧ ହେବ ବୋଲି ଏହି ପ୍ରପ୍ରାବ ଗୃହାତ ହେଲା ନାହିଁ । ଏହି ତିନିଗୋଟି କୂତନ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ଆଗର ଜାନୁଆରୀ ପହିଳାଠାରୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଲା । ରାଜ୍ୟପାଳ ଉତ୍କଳ ଏ.୧. ଖୋସଳା ପ୍ରଥମେ ସମ୍ବଲପୁର ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ପରେ ବ୍ରହ୍ମପୁର ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ୧୯୭୭ ଜାନୁଆରୀ ପ୍ରଥମ ସପ୍ତାହରେ ଉଦୟାଚନ କଲେ । ଲିଙ୍ଗରାଜ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ବ୍ରହ୍ମପୁର ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରଥମ କୁଳପତି ଓ ଉତ୍କଳ ପର୍ଶ୍ଵରାମ ମିଶ୍ର ସମ୍ବଲପୁର ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରଥମ କୁଳପତିରୂପେ ଦାୟିତ୍ବ ବହନ କଲେ ।

ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ସଦାଶିବ ତ୍ରୁପାୟୀ ବ୍ରହ୍ମପୁର ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟର କୁଳପତିବ ହେବାଲାଗି ମୋତେ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ । ମୁଁ ତାହା ଗ୍ରହଣ କରିପାରି ନଥିଲି । ବ୍ରହ୍ମପୁର ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ କୁଳପତିବ ରୂପେ ଉତ୍କଳ ଶ୍ରୀନିବାସ ସାହୁ ନିଯୁତ ହେବାର ପ୍ରସ୍ତାବ ଥିଲା । ସେ ମନା କରିବାରୁ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟର ଅବସରପ୍ରାସ୍ତ୍ର କୁଳପତିବ ଗୋରାଟାନ ରଥ ପ୍ରଥମ କୁଳପତିବ ହେଲେ । ମୋର ସହାଧାୟୀ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ବ୍ରଜବନ୍ଦୁ ମିଶ୍ର ସମ୍ବଲପୁର ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରଥମ କୁଳପତିବ ରୂପେ ଦାୟିତ୍ବ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତେଣୁ ଗୁଡ଼ିକ ମୃଷା ଉଲି ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ତେତ୍ରରେ ମୋର କିଛିନା କିଛି ଅବଦାନ ରହିଛି ବୋଲି ମୁଁ ଗୋରବାନ୍ତିତ ।

କଟକରେ ରେତେନସା କଲେଜ, କଟକ ଟ୍ରେନିଂ କଲେଜ ଓ ରେତେନସା ବାଲିକା ବିଦ୍ୟାଳୟ ଆର. ଏ. ଶ୍ରେଣୀ ଓ ରାଜ୍ୟମର ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡାରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ଉପାଧି କଲେଜ ଓ ବ୍ରହ୍ମପୁରଠାରେ ଥିବା ଖଲ୍ଲିକୋଟ ଉତ୍ସବମିତ୍ରିଏଟ କଲେଜକୁ ନେଇ ଗୋଟିଏ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ ବୋଲି ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜାଳ ପରି କେତେଜଣ ବିଶିଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷାବିଦ ଆଶଙ୍କା ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ସେହିପରି ପ୍ରବେଶିକା ପାଇଁ ଛାତ୍ର ପଠାଉଥିବା ଉଚ୍ଚଚାର୍ଜା ବିଦ୍ୟାଳୟଗୁଡ଼ିକ ଆଲ୍ଲାଟିରେ ଗଣିହୋଇ ପାରୁଥିଲା । ପରିଷିତ ଗୋଦାବରୀଶ ବିରୋଧୀ ମତର ସମ୍ବନ୍ଧାନ ହୋଇ ପର୍ଶ୍ଵରାମ ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବୀର ରାଜା ପଞ୍ଚନାଶକ ପରି ପଚାରିଥିଲେ, “ଅଣ୍ଟା ଆଗ ନା କୁକୁଢା ଆଗ ? , ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ଆଗ ନା ସ୍କୁଲ କଲେଜ ଆଗ ? ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟଟିଏ ହୋଇଗଲେ ଏପରି ପ୍ରେରଣା ସୃଷ୍ଟି ହେବ ଯେ, ସ୍କୁଲ କଲେଜ ଗଡ଼ି ଉଠିବ ।” ତାହାର୍ହିବାପରି କ୍ଷେତ୍ରରେ ହୋଇଛି । ଆଜି ଓଡ଼ିଶାରେ ପାଞ୍ଚଗୋଟି ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ, ତିନିଗୋଟି ଯାନ୍ତିକ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ, ତିନିଗୋଟି ରେତେନ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ ସମେତ ପ୍ରାୟ ଚାରିଶହ

ପଚାଶ ଗୋଟି ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ ଏବଂ ଛଥ ହଜାରରୁ ଅଧିକ ଉଚ୍ଚ ଓ ମଧ୍ୟ ଇଂରାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲାଣି । ଉଚ୍ଚର ଓଡ଼ିଶା ପାଇଁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ନୃଆ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ଉଦ୍ୟମ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲାଣି । ଉଚ୍ଚ ଇଂରାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ମୁଁ ଉଚ୍ଚ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟାବୃଦ୍ଧି ହେବାରୁ ପ୍ରେଶିକା ପରୀକ୍ଷା ଆଉ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ମୁଁ ଉଚ୍ଚ ଦାୟିତ୍ୱ ହୋଇ ରହିନାହିଁ । ଏଥପାଇଁ ଗୋଟିଏ ମାଧ୍ୟମିକ ଶିକ୍ଷା ପରିଷଦ ଗଠିତ ହୋଇଛି । ଉଚ୍ଚତର ମାଧ୍ୟମିକ ପରୀକ୍ଷା ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଉଚ୍ଚତର ମାଧ୍ୟମିକ ଶିକ୍ଷା ପରିଷଦକୁ ଅର୍ପଣ କରାଯାଇଛି । ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବାର ପଚାଶବର୍ଷ ନ ପୂରୁଣୁ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରାଶ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଆଶା ଅଭୂତପୂର୍ବ ଭାବରେ ରୂପାଯିତ ହୋଇଛି ।

ମିଶ୍ରିତ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ୧୯୪୪ ଜୁନ ମାସରେ ଇନ୍ଦ୍ରପାତ୍ର ଦେଲା ସିନା, ପଣ୍ଡିତ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଯୋଜନାନ୍ତ୍ରାରେ ସେହିବର୍ଷ ଜୁଲାଇରୁ ପୂରୀ, ବାଲେଶ୍ୱର ଓ ସମ୍ବଲପୁରରେ କଲେଜ ଏବଂ କଟକରେ ରେଷଙ୍କ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ ସରକାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ । ବେସରକାରୀ ଉଦ୍ୟମରେ ଉକ୍ତଙ୍କ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ କଲେଜ ଓ କ୍ଷିତ୍ରୀର୍ଥ ବିଜ୍ଞାନ କଲେଜ ଓ ବଳାଙ୍ଗୀରରେ ରାଜେସ୍ତ୍ର କଲେଜ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ବ୍ରଜପୁରରେ ଖଲୁକୋଟ କଲେଜରେ ଉପାଧ୍ୟେଣୀ ଖୋଲିଲା । ଏହିପରି ଭାବରେ ଶିକ୍ଷାବିକାଶ ଦ୍ରବ୍ୟାନ୍ତିତ ହେଲା ।

ମୁଁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସିନେଟ ସଭ୍ୟ ହେଲି

ମୁଁଲକୁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସହିତ ସଂଶ୍ଲିଷ୍ଟ ହେବା ଲାଗି ମୋର ଉଚ୍ଚାଭିକାଷ ଥିଲା । ୧୯୪୮ ଓ ୧୯୫୫ରେ କୁଳପତି ପଦ ମଣ୍ଡଳ କରିବା ଲାଗି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଜନକ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରାଶ ମିଶ୍ରଙ୍କ ନାମ ଦୁଇଦୁଇ ଥର ପ୍ରସ୍ତାବିତ ହୋଇ ସୁଜ୍ଞ ସେ ନିରାଶ ହୋଇଥିବାରୁ ମୋ ଭଲି ଲୋକକୁ ପଚାରେ କିଏ ? ସ୍ବାଧୀନ ଭାରତରେ ଯୋଗାଡ଼ ନ କଲେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ ।

ମୁଁ ପୂରୀ କଲେଜରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଥିବାବେଳେ ମୋର ବନ୍ଦୁ ଅଧ୍ୟାପନମାନେ ମୋ ଶିକ୍ଷାନ୍ତ୍ରାଗରରେ ପ୍ରାତି ହୋଇ ମୋତେ ୧୯୪୮ରେ ସିନେଟକୁ କଲେଜର ଶିକ୍ଷକ-ପ୍ରତିନିଧିରୂପେ ନିର୍ବାଚନ କଲେ । ଚିତ୍ତାମଣି ବାବୁ କୁଳପତି ନିର୍ବାଚିତ ହେବା ପରେ ଓ ଦାୟିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ସିନେଟର ଗୋଟିଏ ଅଧିବେଶନ ଆହୁତ ହୋଇ କୁଳପତିଙ୍କ ପାଇଁ ମାସିକ ପଦରଶହ ଟଙ୍କା ବେତନ ଧାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଲାଗି ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଗତ ହେବ ବୋଲି କାର୍ଯ୍ୟନିର୍ଣ୍ଣୟ ଆସିଲା । ପ୍ରଥମ କୁଳପତି ପରିଜ୍ଞା ସାହେବ ଅବେଳିକ ଥିବାରୁ ତାହା ହେଲା ହୁବୁବୋଲି ମୁଁ ସଂଶୋଧନ ପ୍ରସ୍ତାବ ପଠାଇଲି । ଏଥରେ କେତେକଣ ଉଚ୍ଚ କର୍ମକର୍ତ୍ତା ବୋଧିଷ୍ଟୁ କ୍ଷୁବ୍ଧ ହେଲେ । ମୁଁ ଅଗଣ୍ଧ ପଦର ତାରିଖଠାରୁ ଅସୁଷ୍ଟା ଯୋଗୁ ହୁଟି ନେଇଥିଲି । ମୁଁ ହୁଟିରେ ଥିବାଯୋଗୁ ମୁଁ ପୂରୀ କଲେଜରେ ଦାୟିତ୍ୱ ହସ୍ତାନ୍ତର କରି ନଥିଲି କିମ୍ବା ଜୟପୁର କଲେଜରେ ଯୋଗ ଦେଇ

ନଥଳି । ମୁଁ ସିନେଟ ଅଧିବେଶନରେ ଯୋଗ ଦେବା ଲାଗି ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ମାତ୍ରକେ ପ୍ରକୁଳାଧିପତିଙ୍କ ଅନୁପସିତିରେ ଅଧିବେଶନରେ ସରାପତିତ କରିବାକୁ ଥିବା କୁଳପତି ପରିଜା ମୋତେ ଜଣାଇ ଦେଲେ ଯେ ମୋର ବଦଳି ହୋଇଥିବାରୁ ମୁଁ ଆଉ ପୂରୀ କଲେଜର ପ୍ରତିନିଧିତ୍ବ କରିପାରିବି ନାହିଁ । ସେ ମୋତେ ଅଧିବେଶନ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଯିବାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ । ରେଜେନ୍ସା କଲେଜ ଅଧିକ ମହେଶ୍ଵର ପ୍ରଧାନ ମଧ୍ୟ ବେଶି ଗଣ୍ଡଗୋଲ ନକରି ଚାଲିଯିବାକୁ କହିଲେ । ମୁଁ ନୋଟିସ୍ ଓ କାର୍ଯ୍ୟନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପାଇଁ ବୋଲି ଦର୍ଶାଇବାରୁ ମୋତେ ଗନ୍ଧର୍ତ୍ତ ମିଳିବ ବୋଲି କୁଳପତି ଆଶ୍ୱାସନା ଦେଲେ । ମୁଁ ଫେରିବାବେଳକୁ ପାଠକରେ ପଣ୍ଡିତ ଶୋଦାବରାଶକୁ ଦେଖି ସବୁକଥା ଜଣାଇଦେଇ ଚାଲିଆସିଲି ।

ସିନେଟ ଅଧିବେଶନ ଆରମ୍ଭ ହେବା ମାତ୍ରକେ ପଣ୍ଡିତ ମିଶ୍ର ଶୃଙ୍ଖଳାଗତ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠାଇ ପଚାରିଲେ- “ଅଧିବେଶନ ଆରମ୍ଭ ହେବା ଆଗରୁ କୁଳପତି କୌଣସି ସଭ୍ୟକୁ ଅଧିବେଶନରେ ଯୋଗ ନ ଦେବା ଲାଗି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି କି ?” ପରିଜା ସାହେବ ଏକଥା ସ୍ବୀକାର କରିବାରୁ ମୁଁ ଅଧିବେଶନକୁ ନ ଫେରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଧିବେଶନ ସ୍ଥାପିତ ରହିଲା । କୁଳସଂହିତା ଗୋରାତାନ୍ତ ରଥ ଗୋଟିଏ ଶାଢ଼ି ଓ ଖଣ୍ଡି ଚିଠି ପଠାଇ ମୋତେ ଡକାଇଲେ । ସେତେବେଳକୁ ମୁଁ ମେଡ଼ିକାଲ କଲେଜ ହସପିଟାଲରେ ପ୍ରସ୍ତୁତି ଥୁାର୍ଟରେ ଥିଲି, କାରଣ ସେବିନ ମୋ ଅନ୍ତଃସରା ସ୍ଵୀର ଦୁର୍ଘଟଣାଜନିତ ଭାସଣ ରତ୍ନସ୍ରାବ ହେଉଥିଲା ବୋଲି ତାଙ୍କୁ ସେଠାକୁ ନିଆୟାଇଥାଏ । ମୁଁ ଏହି କାରଣରୁ ଫେରିଯିବାକୁ ଅସାମର୍ଥ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରି ଲେଖିଦେଲି । ପରେ କୃତନ କୁଳପତି ଆଚାର୍ୟ ଗନ୍ଧର୍ତ୍ତ ଦେବାକୁ ଟାଙ୍କଟୁଳ କରି ଶୈଖରେ ବର୍ଷ ପରେ ଦେଇଦେଲେ ।

୧୯୪୭ରେ ମୁଁ ରେଜେନ୍ସା କଲେଜର ଶିକ୍ଷକ ପ୍ରତିନିଧି ହେବାକୁ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହୋଇଥିଲି । ମୋର ପ୍ରତିଦ୍ୱାଷା ଥିଲେ ଅଧ୍ୟାପକ ବିଧ୍ୟୁତ୍ତମ ଦାସ । ସେ ଥିଲେ ଇଂରେଜୀ ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ, ମୁଁ ଥିଲି ଅର୍ଥନାତି ବିଭାଗର ଜଣେ ଅଧ୍ୟାପକ ମାତ୍ର । ପ୍ରାଥମିକ ହୋଇ ନଥାଏ । ସେ କୁଆଡ଼େ ଦୀର୍ଘ ଦଶବର୍ଷ କାଳ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗର ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ହେବେ ଓ ସେଇମାନେ ତାଙ୍କୁ ଭେଟ ନ ଦେବେ, ସେ କ୍ଷମତା ପାଇଲେ ତାଙ୍କୁ ତଳିତଳାନ୍ତ କରିଦେବେ ବୋଲି ଧମକ ଦେବାରୁ ଭୋଟଦାତା ଅଧ୍ୟାପକମାନେ ତାଙ୍କ ସରକାରୀ ବାସଗୃହରେ ଭୋଟକାଗଜଗୁଡ଼ିକ ଦେଇଥିଲି । ଭୋଟ କାଗଜ ଏପରି ସଂଗୃହୀତ ହୁଏ ବୋଲି ମୋର ଧାରଣା ନଥିଲା, କାହିଁକି ନା ମୁଁ ପୂରୀ କଲେଜରୁ ନର୍ଦ୍ଦେଶରେ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିଲି । ଭୋଟ ଗଣତି ହେବା ପରେ ଜଣାଗଲା ଯେ, ସେ ୪୭ଟି ଓ ମୁଁ ପାଞ୍ଚୋଟି ମାତ୍ର ଭୋଟ ପାଇଥିଲି । ସେ ସିନେଟକୁ ନିର୍ବାଚିତ ହେଲେ ଓ ସେହିବର୍ଷ ପାଠ୍ୟ ପରିଷଦରୁ ସିର୍ବିକେରୁ ଯିବାଲାଗି ଅର୍ଥନାତି ଅଧ୍ୟାପକ ତକ୍ତର ସଦାଶିବ ମିଶ୍ରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରତିଦ୍ୱାଷା କଲେ । ଏହି ପ୍ରତିଦ୍ୱାଷା କଲେଜରେ ଗୋଟିଏ ବିଷାକ୍ତ ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା ।

୧୯୪୦ ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସରେ କେହିଜଣେ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଗୋହାର୍ଯ୍ୟରୁ ପାଠ୍ୟ-ପରିଷଦକୁ ଯେଉଁ ଦଶଜଣ ଜତର ସଭ୍ୟ ମନୋନୀତ ହୁଅଛି, ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ଭାବରେ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗର

ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ କରିବା ଲାଗି ମନୋନୀତ ହୋଇଥିଲି । କେଜାଣି କାହିଁକି କୁଳପତି ପରିଜା ସାହେବ ଏଥିପାଇଁ ମୋତେ ଲିଖିତ ଅଭିନନ୍ଦନ ଜଣାଇଥିଲେ । ସେହିବର୍ଷ ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ ହୋଇଥିବା ସିନେଟ ନିର୍ବାଚନରେ ମୁଁ ପୁଣିଥରେ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜରୁ ଶିକ୍ଷକ ପ୍ରତିନିଧି ହେବା ଲାଗି ପ୍ରାର୍ଥୀ ହେଲି । ସେତେବେଳକୁ ଅଧ୍ୟାପକ ବିଧୂଭୂଷଣ ଦାସ କାଠମାଣୁର ତ୍ରିଭୂବନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଚାଲିଯାଇଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ପ୍ଲାନରେ ନିର୍ବାଚନ ହେଉଥିଲା । ମୋର ପ୍ରତିଦ୍ୱୟୀ ହେଲେ ମୋ ଯୋଗାଡ଼ରେ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜକୁ ବଦଳି ହୋଇ ଆସିଥିବା ମୋର ଜଣେ ଲାଗିକ ଆମ୍ବୀୟ ଅଧ୍ୟାପକ ମତ୍ର୍ୟଞ୍ଜୟ ପଣ୍ଡା । ମୋ ସହିତ ପ୍ରତିଦ୍ୱୟିତା ନ କରିବା ଲାଗି ତାଙ୍କ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ବନ୍ଧୁ ଓ ଆମ୍ବୀୟ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଲେ; କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତିଜୀବାର ପ୍ରରୋଧିତ ହୋଇ, ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ ହେବା ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ ହେବା ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ ହେବା ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ ହେବା, ସବୁ ଅତୀତ କଥା ଭୁଲି ସେ ପ୍ରତିଦ୍ୱୟିତାରୁ ଓହରିଲେ-ନାହିଁ । ଫଳରେ ସୁରଜମଳ୍ଲ ପ୍ରଭୃତି ମୋ ବନ୍ଧୁମାନେ ମୋତେ ଯେପରି ହେଉ ଜିଶାଇବା ଲାଗି ଦୃଢ଼ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହୋଇ ଲାଗିପଡ଼ିଲେ । ରୋଟ ଗଣତି ଦିନ ଦୁଇଟାବେଳୁ ବୃଦ୍ଧ କୁଳପତି ପରିଜା ସାହେବ ଧାରାବାହିକ ଭାବରେ ବସି ରାତି ଚିନିଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଞ୍ଜୀକୃତ ସ୍ଵାତକ ନିର୍ବାଚନ ମଣ୍ଡଳୀର ଭୋଟ ଗଣନା କଲେ । ମୁଁ ଓ ସୁରଜମଳ୍ଲ ମୂଳରୁ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ବସିଥିଲୁ । ପଞ୍ଜୀକୃତ ସ୍ଵାତକ ନିର୍ବାଚନ ମଣ୍ଡଳୀରୁ ସୁରଜମଳ୍ଲ ବିଜୟ ଘୋଷିତ ହେବା ପରେ ମଧ୍ୟ ଆମେ ପ୍ଲାନ ନଛାଦିବାରୁ ସେ ପଚାରିଲେ--“ସୁରଜମଳ୍ଲ ! ତୁମ କାମ ତ ସରିଲା, ଆଉ ବସିଛ କାହିଁକି ?” ସେ ଜହିଲେ--“ଶ୍ରୀରାମବାବୁ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜରୁ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହୋଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଗଣତି ସରିଥିଲେ ଆମେ ଯାଇଆନ୍ତି । ରାତି ଚିନିଟା ବାଜିଲାଗି । ଆପଣ କ୍ଲାନ୍ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । କାଳିକି ଥାର !” ତତ୍କଷଣାତ୍ କୁଳପତି କହିଲେ--“ନା ନା, ମୁଁ ଶୁଣିଛି, ରେଭେନ୍ସା କଲେଜରେ ତୀରୁ ପ୍ରତିଦ୍ୱୟିତା ହୋଇଛି । ସେଇଟା ଗଣି ଦେବା । କେତେ ବା ଭୋଟ, ଶହେରୁ କମ୍ପଟି !” ସେତେବେଳକୁ ମତ୍ର୍ୟଞ୍ଜୟ ପଣ୍ଡା କେତେଥର ମୋତେ ଧୂର୍ବକାର କରି କହି ସାରିଲେଣି, “ଅଧିକ ତକ୍ରର ମିଶ୍ର ମୋତେ କହିଛନ୍ତି, ମୁଁ ଶତକତା ଶହେ ଭୋଟ ପାଇଛି । ସେ ହୁଏବ ନିଜ ଭୋଟଟି ପାଇଥିବ ।” ତଥାପି ମୁଁ ନିର୍ମଳ ଭାବରେ ବସିଥାଏ, ନିର୍ମିତ ପରାଇୟ ଆଶଙ୍କାରେ । ଗଣତି ଆରମ୍ଭହେବା ମାତ୍ରକେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭୋଟ ମୋ ସପକ୍ଷରେ ବାହାରୁଥିଲା । ଦଶଟିରୁ ଗୋଟିଏ ମଧ୍ୟ ମୋ ପ୍ରତିଦ୍ୱୟୀ ପାଇ ନଥିଲେ । ମୁଁ ବିପୁଳ ସଂଖ୍ୟାଧିକ୍ୟରେ ଜିଶିଲି । ସେତେବେଳେ ମତ୍ର୍ୟଞ୍ଜୟ ପଣ୍ଡା ଆଉ ସେଠାରେ ନଥିଲେ । ରେଭେନ୍ସା କଲେଜର ପ୍ରତିନିଧି ହେବା ଗୌରବ ମୋତେ ମିଳିଲା ।

୧୯୪୭ରେ ତକ୍ରର ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର ରେଭେନ୍ସା କଲେଜର ଅଧିକ୍ୟ ନିଯୁତ ହେବାରୁ ସେ ପଦାଧିକାର ବଳରେ ସିଦ୍ଧିକେରୁ ସର୍ୟ ହେଲେ । ୧୯୪୭ରେ ସେ ଅଧ୍ୟାପକ ବିଧୂଭୂଷଣକୁ ପରାପର କରି ପାଠ୍ୟପରିଷଦରୁ ସିଦ୍ଧିକେକୁ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ଶୁନ୍ୟପ୍ଲାନରେ ଗଣିତ ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ତକ୍ରର ରମାନାଥ ମହାନ୍ତି ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିଲେ । ୧୯୭୧ରେ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକାଳ ପୂର୍ଣ୍ଣହେବାରୁ ସାନି ନିର୍ବାଚନ ଦେଲା । ତକ୍ରର ମହାନ୍ତି ମୋତେ ଆଇ.୧.

ଶ୍ରେଣୀରେ ଗଣିତ ପଡ଼ାଇଥିଲେ । ତେଣୁ ସେ ପୁନର୍ବାର ପ୍ରାର୍ଥୀ ହେବେ କି ନାହିଁ ତାଙ୍କୁ ପଚାରିବାରୁ ସେ କହିଲେ ଯେ, ତାଙ୍କର ସିଂହିକେଟରେ କୌଣସି ଆଗ୍ରହ ନାହିଁ । ସେ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହେବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଖର କରିଛନ୍ତି । ମୁଁ ପ୍ରାର୍ଥୀପତ୍ର ଦାଖଲ କଲି । ମୋ ସହିତ ପ୍ରତିଦ୍ୱାରିତା କରିବାର ହେଲା, ତକ୍ରର ମହାତ୍ମି ଓ ମେଡିକାଲ କଲେଜର ଶଳ୍ୟଚିକିତ୍ସା ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ତକ୍ରର ରାଧାନାଥ ମିଶ୍ରଙ୍କର । ସେ ମୋ ପିତାଙ୍କର ଥରେ ଶଳ୍ୟଚିକିତ୍ସା କରି ମୋତେ କୃତଜ୍ଞତା ପାଶରେ ଆବଶ କରିଥିଲେ । ମୁଁ ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଵାରା ପ୍ରାର୍ଥୀପତ୍ର ଦେଖି ରାନିଆ ହୋଇଗଲି । ତା'ପର ଦିନ ତକ୍ରର ମହାତ୍ମି ମୋତେ ଚିଠି ଲେଖି ଜଣାଇ ଦେଲେ ଯେ ସେ କେତେକଣ ବହୁଜ ପରାମର୍ଶରେ ବାଧହୋଇ ପ୍ରାର୍ଥୀପତ୍ର ଦାଖଲ କରିଛନ୍ତି, ମୁଁ ମୋ ପ୍ରାର୍ଥୀପତ୍ର ପ୍ରତ୍ୟାହାର କଲେ ସେ ଖୁସି ହେବେ । ମୁଁ ପ୍ରତ୍ୟାହାକ ହାତରେ ମୋ ପ୍ରତ୍ୟାହାର ପତ୍ର ପଠାଇଦେଇ ତାହାକୁ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ପଠାଇ ଦେବାଲାଗି ଅନୁରୋଧ କଲି । ମୁଁ ଗୋଟିଏ ବିଷମ ସଙ୍କଟରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଲି ।

ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ପାଇଁ ସାକ୍ଷାତକାର ଦିନ ବାରମ୍ବାର ପରିବର୍ତ୍ତ ହେଉଥିବାକୁ ମୁଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମୁଦ୍ରାଧ ହୋଇଥିଲି । ୧୯୭୧ରେ କୁଳପତିଙ୍କ ଅନୁପଷ୍ଠି ଯୋଗୁ ୧୯୭୧-୭୨ ର ଆୟବ୍ୟୟ ଅଚକଳ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ନ ପାରି ସିନେଟର ବାର୍ଷିକ ଅଧିବେଶନରେ ଆଗତ ହେଲାନାହିଁ । ପ୍ରକୁଳାଧିପତି ଆସନରେ ଥିଲେ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ । ମୁଁ ଗୋଟିଏ ନିହାବାଦ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଗତ କଲି ଏବଂ ବିଜେଟ ଆଗତ ନ ହେଲେ କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଆର୍ଥିକ ପ୍ରସ୍ତାବ ନ ଆସିଲେ ଏହା ବାର୍ଷିକ ଅଧିବେଶନ ରୂପେ ବିବେଚିତ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ବୋଲି ଦର୍ଶାଇଲି । କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ଅବହେଲା ଯୋଗୁଁ କୁଳପତି ଓ ସିଂହିକେଟ ସର୍ୟମାନେ ଉପସଂହାର ଦେବା ଉଚିତ ବୋଲି ଦାବୀକଲି । ଅପ୍ରେଲ ମାସ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲାଣି; ଯହିଲାକୁ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୈନିକିନ ଖର୍ଚ୍ଚ ତୁଳାଇବା ଲାଗି କିଏ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଅର୍ଥ ମଞ୍ଚୁର କଳା, ସିଂହିକେଟ ତାହା ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତୁ ବୋଲି ଦାବୀ କଲି । ମୋତେ ମହେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଧାନ, ପର୍ଶ୍ଵରାମ ମିଶ୍ର ଓ ସାମ୍ବୁଦ୍ଧ ଦାସ ପ୍ରଭୃତି ଦୃଢ଼ ସମର୍ଥନ ଜଣାଇଲେ । ସିଂହିକେଟ ତରଫରୁ ସର୍ୟ ଅଶୋକ ଦାସ କହିବାକୁ ଉଠିବାକୁ ପ୍ରକୁଳାଧିପତି ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ ତାଙ୍କୁ ବସାଇଦେଇ ନିଷ୍ଠର ଦେଲେ ଯେ କୁଳପତି ପରିଜା ଉତ୍ତର ଦେବା ପୂର୍ବରୁ ସେ ଆଉ କୌଣସି ସାଧାରଣ ସର୍ୟକୁ ଉତ୍ତର ଦେବାପାଇଁ ଅନୁମତି ଦେବେ ନାହିଁ । ପରିଜା ସାହେବ ମଧ୍ୟ ବିରତି ପରେ ଉତ୍ତର ଦେବେ ବୋଲି କହିବାକୁ ଅଧିବେଶନ ମଧ୍ୟ ତୋଜନ ପାଇଁ ସୁରିତ ରହିଲା ।

ପରିଜା ସାହେବଙ୍କର ବୋଧହୃଦୟ ଭୁଲ ଧାରଣା ହେଲା ଯେ ସୁରଜମାଲୁ ଓ ଅଶୋକ ଦାସ ମୋ ପ୍ରସ୍ତାବ କଥା ଜାଣିଥିଲେ ଏବଂ ପ୍ରକୁଳାଧିପତି ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଜ୍ଞାତସାରେ ଏସବୁ ହୋଇଗଲା । ସେ ମଧ୍ୟ ବିରତି ଦେଲେ ସୁରଜମାଲୁ ଓ ଅଶୋକ ଦାସଙ୍କୁ ତାଙ୍କ କୋଠରୁକୁ ଡକାଇ ଜଣାଇ ଦେଲେ ଯେ ସେ ତରକାରୀ ଉପସଂହାର ଦେବାକୁ ଖର କରିଛନ୍ତି । ସିନେଟ ଅଧିବେଶନ ହେଉଥିଲା, ପୁରୁଣା କିଲାଟରୀ କୋଠିର ହତା ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଚାହୁଆ

ଗଣାହୋଇ । ଏହି କୋଠାଟି ମେଡିକାଲ କଲେଜ ସାମନାରେ ଥିଲା ଓ ସେଠାରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଅପିସ ଚାଲୁଥିଲା । ମୁଁ ରେତେନ୍ଦ୍ରା କଲେଜରେ ପ୍ରାଧାପକ ଥିଲି । ସେମାନେ ଆଉ କ’ଣ କଥାବାର୍ତ୍ତ କରିଥିଲେ କେଜାଣି ସୁରଜମଲ୍ଲିମୋ ଉପରେ କ୍ରୋଧାନ୍ତିତ ହୋଇ ମୋତେ ଚାଣିଟାଣି କୁଳପତ୍ରିଙ୍କ କୋଠାକୁ ନେଇଗଲେ ଓ ସକାଳେ ସୁର୍କ୍ଷିତ ହୋଇଥିବା ପରିସିତିରୁ କିପରି ନିଷ୍ଠିତ ମିଳିବ, ତାହା ବତେଇ ଦେବାକୁ ଅନୁଗୋଧ କଲେ । କୁଳପତ୍ର ଇଷ୍ଟପା ଦେବାକୁ କହୁଛନ୍ତି ବୋଲି ଶୁଣି ମୁଁ ଦୁଃଖିତ ହେଲି ଓ ସେ ଇଷ୍ଟପା ଦିଅନ୍ତୁ ବୋଲି ମୋ ପ୍ରସ୍ତାବର ଉଦେଶ୍ୟ ନଥିଲା ବୋଲି ମୁଁ କୁଳପତ୍ରିଙ୍କୁ ନିବେଦନ କଲି । ଦେଖିଲି ଯେ ସେ ଯେତେ ରାଗି ନଥିଲେ, ସେତେ ଦୁଃଖିତ ହୋଇଥିଲେ । ଆଲୋଚନା ପରେ ଛାଇ ହେଲା ଯେ, ଅପରାହ୍ନ ଅଧ୍ୱବେଶନରେ ପ୍ରକୁଳାଧ୍ୟପତିଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅନୁସାରେ କୁଳପତ୍ର ଗୋଟିଏ ଛୋଟ କୈପିଯତ ଦେବେ । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିଚାଳନା ନିୟମାବଳୀ (Statue)ରେ ନ ଥିଲେ ସୁରା ଭାରତୀୟ ସମ୍ବନ୍ଧାଳୟରେ ବାର୍ଷିକ ଆୟବ୍ୟ ଅଚକଳ ବାବଦ ବିଧାନସଭା ଗୋଟିଏ ବ୍ୟୟ ବିଧେୟକ (Vote on account) ଗ୍ରହଣ କରିବା ପରି ସିଦ୍ଧିକେଟ ତରଫରୁ ଅଚକଳ ନ ଥାଇ ସୁରା ଗୋଟିଏ ମୋଟା ପରିମାଣ ବ୍ୟୟ ଦାବୀ ଉପର୍ଯ୍ୟାପିତ କରାଯାଉ ଓ ସିନେଟର ପରବର୍ତ୍ତୀ ବୈଠକ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସେହି ବ୍ୟୟବରାଦ ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ ତୁଳାନ୍ତ୍ର । ଏହି ବ୍ୟୟ ବରାଦ ଆଗତ ହେବା ମାତ୍ରକେ ମୁଁ ମୋ ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରିନେବି । ତାହା ହିଁ ହେଲା । ସେହିଦିନଠାରୁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ କେତେଥର ଏହି ଉପାୟରେ ଖର୍ଚ୍ଚଦାବୀ କରି ଆୟବ୍ୟ ଅଚକଳ ଆଗତ କରିବାରେ ବିଳମ୍ବ କରିଛନ୍ତି । ସେହିଦିନଠାରୁ ବିଧାନସଭା ପରି ସିନେଟ ମଧ୍ୟ ମୋଟ ଖର୍ଚ୍ଚ ଦାବୀକୁ ବିରିଜିନ ବିଭାଗୀୟ ଦାବୀ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରୁଛି । ଏହି ସମାଧାନ ଯୋଗୁ କେତେକ ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ ଶିକ୍ଷାବିଦ ଅସ୍ଵାକ୍ଷର ହୋଇଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମତରେ କୁଳପତ୍ରିଙ୍କ ଅପମାନିତ କରି ଇଷ୍ଟପା ଦିଆଇବା ଲାଗି ଗୋଟିଏ ସୁରକ୍ଷାସୁଯୋଗ ହାତଛାଡା ହୋଇଗଲା । ସେମାନେ ମୋ ‘ଖଳ ବୁଦ୍ଧି’ଙ୍କୁ ଶତକ୍ଷିତ୍ର ହୋଇ ପ୍ରଶଂସା କଲେ ସତ୍ୟ, ମଧ୍ୟାହ୍ନ ବିରତିବେଳେ ସମାଧାନର ପଦା ବାହାର କରିବାରେ ସାହାୟ୍ୟ କରି ନଥିଲେ, ସେ ଆହୁରି ବେଶୀ ଖୁସି ହୋଇଥାଏ । ମୋ ପ୍ରତି ପରିଜା ସାହେବଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ସେହିଦିନଠାରୁ ବଦଳିବାକୁ ଲାଗିଲା । ସେ ମଧ୍ୟ ଜାଣିପାରିଲେ ଯେ ମୋ ବିବୁଦ୍ଧରେ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଗୋଚନା ଦେଉଥିବା ଅଧିକାରୀମାନେ ଠିକଣା ବେଳରେ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ରହିବେ ନାହିଁ ।

୧୯୭୩ରେ ସିଦ୍ଧିକେଟ ପାଇଁ ନିର୍ବାଚନ ହେଲା ଏବଂ ମୁଁ ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ପ୍ରତିନିଧି ହିସାବରେ ନିର୍ବାଚନ ହେଲି । ନିର୍ବାଚନର ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଡକ୍ଟର ଦାମୋଦର ମିଶ୍ର ଓ ମୋ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତିଦ୍ୱାରିତ ହେଲା । ମୁଁ ଡକ୍ଟର ମିଶ୍ରଙ୍କ ସପକ୍ଷରେ ମୋ ପ୍ରାର୍ଥାଦକ୍ଷ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରିନେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିଲି ଓ ତଦନ୍ତସାରେ ଅଧିକ ବୈଦ୍ୟନାଥ ରଥକ ଜରିଆରେ ଦାମବାବୁଙ୍କୁ ଜଣାଇଦେଲି । ସେ ସେତେବେଳେ ପାରକାଶେମୁଣ୍ଡି କଲେଜର ଅଧିକ ଥିଲେ । ଘନଘନ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଆସିବାରେ ତାଙ୍କୁ ଅସୁବିଧା ହେଉଛି ବୋଲି କହି ସେ ମୋତେ ବାଟ ଛାଡ଼ିଦେବାକୁ

ରାଜି ବୋଲି ଜଣାଇଦେଲେ । ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ତୋଟ ନେବାକୁ କୁଳପତି ଆରମ୍ଭ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ମୁଁଠିଆହୋଇ ମୋ ପ୍ରାର୍ଥୀରୁ ଉଠାଇନେବାକୁ କହିବାବେଳେ ଦାମବାକୁ ଆଗରୁରା ସେ ପ୍ରାର୍ଥୀରୁ ଉଠାଇ ନେଉଛନ୍ତି ବୋଲି କହିଦେବାରେ ସମସ୍ତେ ତାଳି ମାରିଦେଲେ ଓ ମୁଁ ନିର୍ବାଚିତ ହେଲି ବୋଲି ଘୋଷଣା କରାଗଲା । ଏହା ଥିଲା, ୧ ୯୩ ଜୁନ୍ ୩୦ ତାରିଖ ରେଭେନସା କଲେଜର ନିର୍ବାଚିତ ପ୍ରତିନିଧି ହିସାବରେ ମୁଁ ସିଦ୍ଧିକେଟରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଲି ।

ନିର୍ବାଚନରୁ ପଦାଧୂକାରୀ ସଭ୍ୟ

ବହୁ ବାଦବିସ୍ମାଦ ପରେ ମୁଁ ୧ ୯୩ ମସିହା ଜୁଲାଇ ୧୨ ତାରିଖ ଦିନ ସ୍ଵାତକୋରର ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ରୂପେ ବାଣୀବିହାରଠାରେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯୋଗଦେଲି । ସେହି ଜୁଲାଇ ୧୨ ତାରିଖ ଦିନ ୧ ୯୪୫ରେ ମୁଁ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲି । ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ହେବା ଫଳରେ ମୁଁ ପଦାଧୂକାର ବଳରେ ସଭ୍ୟ ହେଲି । ଆଗରୁ ସିନେଟରେ ରେଭେନସା କଲେଜର ନିର୍ବାଚିତ ଶିକ୍ଷକ ପ୍ରତିନିଧି ଓ ପାଠ୍ୟ-ପରିଷଦରେ ମନୋନାତ ସଭ୍ୟ ରୂପେ ଥିଲି । ୧ ୯୩ ଜୁଲାଇ ପହିଲାରୁ ମୁଁ ସିନେଟରୁ ସିଦ୍ଧିକେଟକୁ ନିର୍ବାଚିତ ହେଲି ।

ଯେଉଁମାନେ ମୋତେ ସିଦ୍ଧିକେଟରେ ଚାହୁଁ ନଥୁଲେ, ସେମାନେ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠାଇଲେ ଯେ ମୁଁ ସିନେଟର ନିର୍ବାଚିତ ସଭ୍ୟ ହିସାବରେ ସିଦ୍ଧିକେଟକୁ ନିର୍ବାଚନ ଲଢ଼ିଥିବାରୁ ରେଭେନସା କଲେଜ ଛାଡ଼ି ବାଣୀବିହାରକୁ ଆସିବା ମାତ୍ରକେ ମୋ ସିଦ୍ଧିକେଟ ନିର୍ବାଚନ ରଦ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ଏ ବିଷୟରେ କୁଳପତିଙ୍କ ପାଖରେ ଲିଖିତ ଅଭିଯୋଗ ହେଲା ଓ ମୋ ସିଦ୍ଧିକେଟ ନିର୍ବାଚନକୁ ରଦ୍ଦ କରିବାଲାଗି ଅନୁରୋଧ କରାଗଲା । କୁଳପତି ମହୋଦୟ ମହାଧିବତ୍ରା ଦୀନବନ୍ଧୁ ସାହୁଙ୍କ ମତ ଲୋଡ଼ିଲେ । ମୁଁ ଜୁଲାଇ ୧୨ ତାରିଖ ସକାଳ ସାଢେ ଦଶଟାବେଳେ ରେଭେନସା କଲେଜରୁ ଅବ୍ୟାହତି ନେଇ ସେହିଦିନ ସାଢେ ଏଗାରଟା ବେଳେ ବାଣୀବିହାରଠାରେ କାର୍ଯ୍ୟଭାର ଗ୍ରହଣ କଲି । ଦିନ ୧୨ ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ସିନେଟର ନିର୍ବାଚିତ ସଭ୍ୟ ଥିଲି ଓ ସେହି ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ ସିନେଟର ପଦାଧୂକାରୀ ସଭ୍ୟ ହୋଇଗଲି । ମୁଁ ଯଦି ଦିନ ୧୨ ଟା ପରେ କିମ୍ବା ତା' ପରଦିନ ବାଣୀବିହାରରେ ଦାୟିତ୍ବ ଗ୍ରହଣ କରିଥାଆନ୍ତି, ତେବେ ମଧ୍ୟ ମୋ ସିନେଟ ସଭ୍ୟପଦ ଖାଲି ହୋଇ ନଥାନ୍ତା । ଅବ୍ୟାହତି ନେବା ଓ ଦାୟିତ୍ବ ଗ୍ରହଣ କରିବା ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ଶୂନ୍ୟ ସମୟ ଥିଲେ, ମୋ ସଭ୍ୟପଦ ରଦ୍ଦ ହୋଇଥାଆନ୍ତା । ଓ ସିଦ୍ଧିକେଟ ନିର୍ବାଚନ ଅକାମୀ ହୋଇଯାଇଥାଆନ୍ତା । ଏହି ଆଇନଗତ ତର୍କମା ପରେ ମୁଁ ଆଶ୍ରମ୍ଭ ହେଲି ଓ ଜୁଲାଇ ୧୪ ତାରିଖ ଦିନ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ସିଦ୍ଧିକେଟ ବୈଠକରେ ଯୋଗଦେଲି । ସେଦିନ ବି ଡକ୍ଟର ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର ମୋତେ ଦେଖି ଆଶ୍ରମ୍ଭ ହେଲେ, କାହିଁକି ନା ମୋ ସିଦ୍ଧିକେଟ ନିର୍ବାଚନ ଅକାମୀ ହୋଇଯାଇଛି ବୋଲି ତାକର ଧାରଣା ଥିଲା ।

ସିଦ୍ଧିକେଟ ସଭ୍ୟ ଭାବରେ ମୁଁ ପ୍ରଥମେ ନିଜ ବିଭାଗ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେଲି । ବିଭାଗର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ପଦ ପାଇଁ ବିଜ୍ଞାପନ ବାହାରି ସାରିଥିଲା; କିନ୍ତୁ ମନୋନୟନ ସମିତିର

ବୈଠକେ ହୋଇ ନଥିଲା । ଜୁଳାଇ ଶେଷ ସପ୍ତାହରେ ଏହି ସମିତିର ବୈଠକ ହେଲା ଏବଂ ବନାରସ ହିନ୍ଦୁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଅଧ୍ୟାପନା କରୁଥିବା ସତ୍ୟନାରାୟଣ ରଥ ପ୍ରାଧାପକ ରୂପେ; ଏବଂ ସତ ମଜୁମଦାର ଓ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ରାଜଗୁରୁ ମହାପାତ୍ର ଅଧ୍ୟାପକ ରୂପେ ଅଗଞ୍ଜ ପହିଲା ଦିନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯୋଗଦେଲେ । ଆଗରୁ ଅଧ୍ୟାପକ ଥିବା ସ୍ଵରୂପ ଚନ୍ଦ୍ର ପରିଜାଙ୍ଗ ଅସ୍ତ୍ରୀୟ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାଲାଗି ମୁଁ ସିଦ୍ଧିକେଟର ଅନୁମତି ଆଣିଲା । ମୁଁ ଯୋଗଦେବା ବେଳକୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ରେଣୀରେ ମାତ୍ର ଘାନ ଥିଲା । ମୁଁ ସେଠାରେ ଯୋଗ ଦେବା ଯୋଗୁଁ ନାମଲେଖା ଲାଗି ଏତେ ଦରଖାସ୍ତ ଆସିଲା ଯେ ମୁଁ ଛାତ୍ରସଂଖ୍ୟା ମାତ୍ର ରୁ ୧୨୫ କୁ ବଡ଼ା ଭାବରେ ଦେଲି ଓ ସମ୍ମିଲନ ପରାମର୍ଶା ପରାମର୍ଶା ପରେ ଏହି ସଂଖ୍ୟା ୧୨୮ କୁ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଲା । ତା' ସହିତ ଶତକତ୍ତା ଦଶଙ୍କ ବା ତେରଙ୍ଗ ଛାତ୍ରୀଙ୍କୁ ସାମୟିକ ଛାତ୍ରାବୁପେ ଗ୍ରହଣ କରାଗଲା । ଏହି ସଂଖ୍ୟା ୧୯୭୦ରେ ୧୨୦କୁ ବଡ଼ାର ଦିଆଯାଇଥିଲା ଓ ୧୨ ଜଣ ଛାତ୍ରୀଙ୍କୁ ସାମୟିକ ଛାତ୍ରାବୁପେ ନିଆୟାଇଥିଲା । କେବଳ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ଶ୍ରେଣୀରେ ମାତ୍ର ଜଣ ଛାତ୍ରାବୁକୁ ରହିବା ପନ୍ଥରେ ଏହା କେବଳ ବୃଦ୍ଧଭାବ ବିଭାଗ ହୋଇ ନଥିଲା, ଛାତ୍ରସଂପଦ ନିର୍ବାଚନରେ ଆମ ବିଭାଗର ଛାତ୍ରମାନେ ପ୍ରାୟ ସବୁ ପଦବୀ ପାଇଁ ନିର୍ବାଚିତ ହେଉଥିଲେ । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ୧୯୭୪ ଜୁଲାଇ ମାତ୍ର ତାରିଖ ଦିନ ସରକାରଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶାସନାଧୀନ ହେବାରୁ ପ୍ରଶାସନ ଜ୍ଞାନଚାନ ଏହି ଛାତ୍ରସଂଖ୍ୟା ପୁନର୍ବାର ୧୨୮ କୁ ଜବରଦସ୍ତ କମାଇ ଦେଇଥିଲେ । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ବାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଫେରିଆସିବା ପରେ ଏହା ପୁଣିଥରେ ୧୨୦କୁ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଛି ।

ଏତେ ଛାତ୍ର-ଛାତ୍ରୀ ଏକାଠି ବସି ଅଧ୍ୟନ କରିବାଲାଗି କୌଣସି ବଡ଼ କୋଠରୀ ନଥିଲା । ମୁଁ ସିଦ୍ଧିକେଟର ସ୍ବାକ୍ଷ୍ରୀ ନେଇ ୮୭ ନମ୍ବର କୋଠରୀରେ ଗ୍ୟାଲେରୀ ତିଆରି କଲି ଏବଂ ତାହା ୧୯୩୩ ତିଥେମ୍ବର ମାସସୁରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଗଲା । ଆଉ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ କୋଠରୀ ଆଶ୍ୟକ ପଡ଼ିବାରୁ ମୁଁ ମୋର ଛାତ୍ରବନ୍ଧୁ ଜିତିହାସ ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ଉକ୍ତର ମନ୍ତ୍ରାନ୍ତିକ ଦାସଙ୍କ ସମ୍ମତି ନେଇ ୮୭ ନମ୍ବର କୋଠରୀ ଉପରେ ଥିବା ୧୧୪ ନମ୍ବର କୋଠରୀକୁ ଅଧ୍ୟକାର କଲି । ପଞ୍ଚମ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀ ହୁଏ ୮୭ରେ ଓ ଷଷ୍ଠିବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀ ହୁଏ ୧୧୪ରେ । ବିଭାଗ ପାଇଁ ଜଣେ ଟାଇପ କିରାଣୀ ଓ ଆଉଜଣେ ଚତୁର୍ଥଶ୍ରେଣୀ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ନିଯୁକ୍ତି ସିଦ୍ଧିକେଟଦ୍ୱାରା ଅନୁମୋଦିତ କରାଇଲି । ଛାତ୍ର-ଛାତ୍ରୀ ସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି ଯୋଗୁ ଆଉ ଜଣେ ପ୍ରାଧାପକ ଓ ଆଉ ତିନିଜଣ ଅଧ୍ୟାପକ ନିଯୁକ୍ତ କରାଇଥିଲି ।

୧୯୭୪ ମସିହାରେ ମୁଁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଉପରେ ଉତ୍ତିଶ୍ବା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀର ସଭ୍ୟ ନିର୍ବାଚିତ ହେଲି । ମୋ ପୂର୍ବରୁ ମାନୋବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ଉକ୍ତର ରାଧାନାଥ ରଥ ସିଦ୍ଧିକେଟରେ ଓ ସିଦ୍ଧିକେଟ ଉପରେ ଉତ୍ତିଶ୍ବା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀର ସଭ୍ୟ ଥିଲେ । ୧୯୭୪ ତିଥେମ୍ବର ମାସରେ ମୁଁ ବାଧତାମୂଳକ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏକାଡେମୀର କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ସମିତି, ଅର୍ଥ ସମିତି ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସବୁପ୍ରକାର ଉପସମିତିର ସଭ୍ୟ ରହିଥିଲି । ଏହା ମୋର ଗୋରବ ଯେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଉତ୍ତିଶ୍ବା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ ଯେଉଁ ନିୟମାବଳୀ ଅନୁସାରେ

ପରିଚାଳିତ ହେଉଛି ତାକୁ ମୁଁ ପ୍ରଣୟନ କରିଛି । ଏହାଛଡା ନିୟମିତ ବାର୍ଷିକ ପୁରସ୍କାର ଓ ଉପାୟନ ପ୍ରଦାନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ମୋ ନେବୃତ୍ତରେ ବ୍ୟବସ୍ଥିତ ହୋଇଥିଲା । ମୁଁ ଥିବା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଥମେ ସତୋଷ କୁମାର ସାହୁ, ତା'ପରେ ସଦାଶିବ ଦ୍ରିପାଠୀ, ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ର, ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ ଓ ଗଜାଧର ମହାପାତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀର ସଭାପତି ଥିଲେ ।

ସିର୍�ପିକେର୍ର ସଭ୍ୟ ଥିଲାବେଳେ ମୁଁ ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳର ନେବୃତ୍ତାନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରି ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ବେସରକାରୀ କଲେଜ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ନେବୃତ୍ତ ନେଇଥିଲା । ମୁଁ ସବୁବେଳେ କହିଛି ଯେ ବିଜୁ-ବିରେନ-ସଦାଶିବ ମହିମଣ୍ଡଳର କାର୍ଯ୍ୟକାଳ ଓଡ଼ିଶା ଶିକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଯୁଗ ରୂପେ ଅଭିହିତ ହୋଇପାରେ । ସେହି ଛାଅବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ସରକାରୀ ଓ ବେସରକାରୀ ସ୍ଵରଗେ ଶାତ ଗୋଟି କଲେଜ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ମୋ ନିଜ ଉଦ୍‌ଦେୟାଗରେ କଟକର ପୂର୍ବତନ ସିଟି କଲେଜ ଯାହାକି ପରେ ଜାତୀୟ କବି ବୀରକିଶୋର କଲେଜରେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇଛି ଓ କଟକ ମାର୍ଗ୍ରାହିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମାର୍ଗ୍ରାହି ବା ରାଶାପ୍ରତାପ ବା ରାଜସ୍ଥାନ କଲେଜ ନାମରେ ନମିତ ଆଉ ଗୋଟିଏ କଲେଜ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହାର ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଗିରିଜାଶକ୍ତ ରାୟଙ୍କ ମନ୍ତ୍ର୍ୟ ପରେ ଏହି କଲେଜଟି ଭାଙ୍ଗିଥିଲା ଓ ତା' ସ୍ଥାନରେ ଜଣେ ମାର୍ଗ୍ରାହି ବ୍ୟବସାୟୀ ରକାନନ ଅଗ୍ରଭୂଲାଙ୍କଦ୍ୱାରା ସୃଷ୍ଟ ଜୁହୁମଳ୍ଲ ନ୍ୟାୟ, ରମର୍ଦିଦେବୀ କଲେଜ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଛନ୍ତି । ୧୯୪୮ରେ ଯେଉଁ କଲେଜଜୁଡ଼ିକ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା ସେମାନେ ୧୯୮୯-୯୦ରେ ରଜତ ଜୟନ୍ତୀ ଉତ୍ସବ ପାଲନ କରିଛନ୍ତି ।

୧୯୩୩ରୁ ୧୯୩୭ କୁନ୍ତମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ସିର୍ପିକେର୍ର ସଭ୍ୟ ଥିଲା । ଏହି ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ସିର୍ପିକେର୍ର ସଭ୍ୟରୁପେ ମୁଁ ଏତେବେଶୀ କାର୍ଯ୍ୟ କଲି ଯେ ମୋର ଖ୍ୟାତି ରାଜ୍ୟସାରା ବ୍ୟାପିଗଲା । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ କମିଟିରେ ମୁଁ ସଭ୍ୟ ରୂପେ ସ୍ଥାନ ପାଇଲି । ତନ୍ତ୍ରଧରୁ ନିୟମାବଳୀ ପ୍ରଣୟନ ସମିତି, ପାଠ୍ୟନିୟମାବଳୀ ପ୍ରଣୟନ ସମିତି, ପରୀକ୍ଷା ସମିତି, ପରୀକ୍ଷାରେ ଅସଦାଚରଣ ସମିତି, ଦପ୍ତର ପୁନର୍ଗ୍ରଂହନ ସମିତି ଓ ଅର୍ଥ ସମିତି ପ୍ରଧାନ । ତଥସହିତ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗ ଏତେ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ହୋଇଗଲା ଯେ କେବଳ ମୋର ସହକର୍ମୀ ନୁହେଁ, ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ ଅଧିକାରୀମାନଙ୍କ ସମେତ ମୋର କେତେଜଣ ବନ୍ଦ ମୋ ପ୍ରତି ରିଷ୍ଟ୍‌ପରାୟଣ ହେଲେ । ଏପରିକି ଅଶୋକ ଦାସ, ସୁରଜମଳ୍ଲ ଶାହା ଓ ଅଧିକ ବୈଦ୍ୟନାଥ ରଥ ପ୍ରମୁଖ ମୋର ଚିରଜନ୍ମ ଶୁଭଚିନ୍ତକମାନେ ମୋ ନିର୍ବାଚନ ବିବୁଦ୍ଧରେ ଗଲେ । ୧୯୩୭ ସିର୍ପିକେର୍ର ନିର୍ବାଚନରେ ମୁଁ ପରାଜିତ ହେଲି । ସେତେବେଳେ ତକ୍ରତ ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର କୁଳପତି ଥିଲେ । ସେହି ସିନେର୍ର ବୈଠକରେ ମୋତେ ନାନା ଭାବରେ ଅପମାନିତ କରାଯାଇଥିଲା ।

ସେହିଦିନଠାରୁ ପ୍ରାୟ ବର୍ଷକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋର ଏହି ଶୁଭଚିନ୍ତକମାନଙ୍କ ସ୍ଥିତ କୌଣସି ସମ୍ପର୍କ ରହିଲା ନାହିଁ । ଥରେ ୧୯୩୭ରେ ବାଣୀବିହାରୀରେ ଗୋଟିଏ ସାଂସ୍କୃତିକ ଉତ୍ସବରେ ତକ୍ରତ ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ ମୋତେ ଓ ସୁରଜମଳ୍ଲ ଶାହାଙ୍କୁ ଏକାଠି କରି ଆମ ଦୁଇଜଣଙ୍କ ହାତକୁ ଏକାଠି ମିଳାଇ ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ ଦେଇଥିଲେ--“ତୁମେ ଦୁଇଜଣ ଶିକ୍ଷାଜଗତର ଷଷ୍ଠ । ତୁମ

ଭିତରେ ଅପତ୍ତ ହେଲେ ଆମେ ତଳିତକାନ୍ତ ହୋଇଯିବୁ ଯେ !” ଏହା ଅବଶ୍ୟ ପରିହାସ ଥିଲା ;
କିନ୍ତୁ ଏଥରୁ ମହତାବଙ୍କ ଧାରଣା ଜଣାପଡ଼ିଲା ।

ମୁଁ ନିର୍ବାଚନରେ ହାରିଯିବା ପରେ ସମାଦପତ୍ରମାନଙ୍କରେ ନାନା ପ୍ରକାର ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ
ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ଗୋଟିଏ ସମାଦପତ୍ର ଲେଖିଲା, ତଳିତ ସିର୍�ପେଟ୍ ନିର୍ବାଚନରେ କିଏ ସବୁ
ନିର୍ବାଚିତ ହେଲେ ତାହା ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ, ତକ୍ରତ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶଙ୍କ ପରାଜୟ
ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ମୁଁ ରାଗରେ ସୁରଜମଳକୁ କହିଥିଲି--“ମୁଁ ଦେଖିବି ତୁମେ କିପରି
ରାଉରକେଳାଠାରୁ ଜୟପୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସିର୍ପେଟ୍ ସର୍ବ୍ୟରୂପେ ଗସ୍ତ କରିବ ? ମୁଁ ଏ
ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାକଳୟକୁ ନିଷୟ ଭାଙ୍ଗିବି ।” ୧୯୭୭ ଜୁଲାଇଠାରୁ ଆଉ ଦୂରଟି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାକଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା
ହେବାଲାଗି ଜୋରଘୋର ଶବ୍ଦଯନ୍ତ୍ର ଚଳାଇଲି । ଏଥିପାଇଁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାକଳୟ କଂଗ୍ରେସ ନେତା ପବିତ୍ର
ମୋହନ ପ୍ରଧାନ ଓ ବନମାଳୀ ପଞ୍ଜାଯକ, - ବିରୋଧୀ ଦଳର ନେତା ରାଜେତ୍ର ନାରାୟଣ
ସିଂହଦେବେ, ପୂର୍ବତନ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ବୀରେନ ମିତ୍ର ଏବଂ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ସଦାଶିବ ତ୍ରିପାଠୀ ଓ
ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ସତ୍ୟପ୍ରିୟ ମହାନ୍ତି କମ୍ ସାହାୟ୍ୟ କରି ନାହାନ୍ତି । କଥାରେ ଅଛି, “କୁଆ ରାବିବାକୁ
ବେଳ ପଡ଼ିବାକୁ ।” ମୋ’ପରି ଶହେଜଶ ଲୋକ ଲାଗିଥିଲେ ମୃତନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାକଳୟ ସୁଷ୍ଠି କରି
ପାରି ନଥାନେ । ଆଗରୁ ଆଦୋଳନ ଚାଲିଥିଲା । କଂଗ୍ରେସ ନେତୃବୁଦ୍ଧି ବୁଝାଇ ଦିଆଗଲା
ଯେ କୃଷି ଓ ବୈଷ୍ଣମ୍ଭିକ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାକଳୟ ହୋଇଯାଇଛି । ଆଉ ଦୂରଟି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାକଳୟ ବ୍ରହ୍ମପୁର
ଓ ସମ୍ବଲପୁରଠାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଗଲେ ସେମାନଙ୍କ ନାମ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଓ ପଣ୍ଡିତ
ଗୋଦାବରାଣୁଙ୍କ ପରି ଡଢିଶା ଜତିହାସରେ ଅମର ହୋଇଯିବ । ଏହା ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ ରହୁଥୀ
ସାଧାରଣ ନିର୍ବାଚନରେ ଜୟନାର କରିବାରେ ଯଥେଷ୍ଟ ସାହାୟ୍ୟ କରିପାରେ । ମରିଛିତିର
ସମିଶ୍ରଣ ଯୋଗୁ ମୋ ରାଗ କ୍ରିୟାନ୍ତିତ ହୋଇଗଲା । ଏବଂ ୧୯୭୭ ଜୁନ ମାସରେ ନିର୍ବାଚିତ
ହୋଇଥିବା ସିର୍ପେଟ୍ ୧୯୭୭ ଜାନୁଆରୀ କିମ୍ବା ଦିନ ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ୧୯୭୭ର ଉଚ୍ଚଳ
ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାକଳୟ ଆଇନ ଅନୁସାରେ ପ୍ରଥମ ସିନେଟ, ସିର୍ପେଟ୍ ଓ ପାଠ୍ୟ ପରିଷଦ ମନୋନୀତ
ହେଲା । ମୁଁ ସିର୍ପେଟ୍ ବ୍ୟତାତ ଅନ୍ୟ ଦୂରଟି କର୍ତ୍ତ୍ଵପକ୍ଷରେ ପଦାଧିକାର ବଳରେ ସତ୍ୟ ଥିଲି ।
୧୯୭୮ ଜୁଲାଇ ପହିଲା ଦିନ ମୃତନ ସିର୍ପେଟ୍ ପାଇଁ ନିର୍ବାଚନ ହେଲା ଏବଂ ସେହି ନିର୍ବାଚନରେ
ମୁଁ ସର୍ବାପେକ୍ଷା ଅଧିକ ରୋଟପାଇ ସିର୍ପେଟ୍କୁ ନିର୍ବାଚିତ ହେଲି । ସକ୍ରାନ୍ତକାରୀମାନଙ୍କ ମୁହଁରେ
କଳା ଲେପି ହୋଇଗଲା । ଏପରିକି ଦେଖାନାଳ ରାଜମାତା ରତ୍ନମଞ୍ଜରୀ ଦେବୀ, ତକ୍ରତ
ହରେକୁଷ ମହତାବ ଓ ଅବସରପ୍ରାସ୍ତ ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ହାଇଦରାବାଦ ନିବାସୀ କର୍ଣ୍ଣେଲ
ପି, ପାପତୁଳା ସିନେଟ, ବୈଠକରେ ଉପାସ୍ତି ହୋଇ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହି ମୋତେ ଜୟମୁହଁ
କରିଥିଲେ । ସେହି ନିର୍ବାଚନରେ ମୁଁ ନିଜ ସୁଖ୍ୟାତିର ଓ ମୋ ଶୁଭ ଚିତ୍ତକମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟାର
ପରିଚୟ ପାଇଲି । ଠିକ୍ ସେହିପରି ୧୯୭୧ ଓ ୧୯୭୪ ଜୁଲାଇ ମାସରେ ଅନୁଷ୍ଠାତ ସିର୍ପେଟ୍
ନିର୍ବାଚନରେ ମୁଁ ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ ବୋଟ ପାଇ ସିର୍ପେଟ୍କୁ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିଲି । ଲୋକେ
ଶର୍ଷାରେ କହୁଥିଲେ, “ଉଚ୍ଚଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାକଳୟ କହିଲେ ଶ୍ରୀରାମ ଦାଶକୁ ବୁଝାଏ ।” ଏଥିପାଇଁ

୧୯୭୪ର ରାଜନୈତିକ ବଡ଼ପଣ୍ଡାମାନେ ମୋତେ ପରାପ୍ରତିକାରି କରିବା ଲାଗି କେବଳ ଯେ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଥିଲେ ସେତିକି ନୁହେଁ, ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଅଧାପକ ବିଧ୍ୟୁତୀକରଣ ଦାସ ଖୋଲାଖୋଲି ଭାବରେ ମୋ ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରଚାର କରୁଥିଲେ ଓ ଏଥିପାଇଁ ବହୁ ଅଧିକ ବ୍ୟୟ କରାଯାଉଥିଲା । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଅତିଥିବନରେ ଖନ୍ଦା ବସିଥିଲା । ଏହା ସାଥେ ମୁଁ ସର୍ବାଧିକ ତୋଟରେ ସିର୍ବିକେଟ୍‌କୁ ନିର୍ବାଚିତ ହେବା ପରେ ଏହି ବଡ଼ପଣ୍ଡାମାନେ ଛିନ୍ନ କଲେ ଯେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶାସନାଧୀନ ନକଳେ ଓ ସିର୍ବିକେଟ୍‌କୁ ଉଠାଇ ନଦେଲେ ଶ୍ରୀରାମ ଜାଗର ପାଦୁଡ଼ାବକୁ ଲୋପ କରି ହେବନାହିଁ । ମାସକ ପରେ ତାହାର୍ତ୍ତ କଲେ ଓ ଦେବରଷ୍ଟ ନଥରେ ମୋତେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ବାଧତାମୂଳକ ଅବସର ଦେଇ ବିଦାୟ କରିଦେଲେ । ବଡ଼ପଣ୍ଡାମାନଙ୍କ କୃତିତ୍ତ ଜଣା ପଡ଼ି ନଥିଲା । ପ୍ରଶାସକ ଜ୍ଞାନଚାର୍କ ସହିତ ମୋର ବହୁକାଳୀ ହରିଚନ୍ଦ୍ର ଥିଲା । ୧୯୭୪ ଜୁଲାଇ ୩୧ ତାରିଖ ଦିନ ପ୍ରଶାସକବୁପେ କାର୍ଯ୍ୟଭାର ଗ୍ରହଣ କରିବା ପରେ ସେ ମୋତେ ତକାଇଲେ ଓ ଦେଖିବା ମାତ୍ରକେ କୁଣ୍ଡାଇ ପକାଇ କହିଲେ—“We have met after an age” (“ଗୋଟିଏ ଯୁଗ ପରେ ଆମେ ଭେଟୁଛୋ ।”) ସେତେବେଳେ ଶିକ୍ଷାସତିବ ହେରମନାରାୟଣ ଦାଶମହାପାତ୍ର ଓ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ବିଧ୍ୟୁତୀକରଣ ଦାସ ପ୍ରଶାସକଙ୍କ କୋଠରୀରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ । ସେମାନେ ଏ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ବୋଧହୃଦୟ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ନହିଁ । ଶତପଥୀକୁ ଜଣାଇଲେ । ଅଗର୍ଷ ପହିଲା ଦିନ ପ୍ରଶାସକ ତାଙ୍କୁ ସାହାୟ୍ୟ କରିବା ଲାଗି ବହୁ ସମିତି ଗଠନ କଲେ । ମୁଁ ପ୍ରାୟ ସବୁ ସମିତିର ସର୍ବ୍ୟ ହେଲି । ତାହାର ନକଳ ମୁଁ ପାଇସାରିଥିଲି । ହଠାତ୍ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳକୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ହୁକୁମନାମା ଆସିଲା । ସେଥିରୁ ମୁଁ ଦେଖିଲି ମୋ ନାମ ସବୁ କମିଟିରୁ ଲୋପ ପାଇଛି । କୁଳସତିବ ଥିଲେ ଅଧାପକ ହରେକୁଷ ମିଶ୍ର । ଏହି ଦୁଇ ବିରୋଧୀ ହୁକୁମନାମା ତାଙ୍କ ଦଷ୍ଟଖତରେ ଆସିଥିଲା ବୋଲି ମୁଁ ସୁତେ ତାଙ୍କ ଏହାର କାରଣ ପଚାରିଲି । ଜଣେ ବିଶ୍ୱାସ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ ଭାବରେ ସେ ମୋତେ ଉଚର ଦେଲେ—“ଆପଣ ମୋର ବନ୍ଦୁ । ଆମେ ଦୀଘକାଳର ସହକରୀ । ଆପଣ ମୋତେ କିଛି ପଚାରକୁ ନାହିଁ । ମୋ ପାଟିରେ ତୁଣ୍ଡି ନିଆହୋଇଛି । ଉପରୁ ହୁକୁମ ଆସି ନଥିଲେ ଏପରି ହୋଇ ଥାଆନ୍ତାକି ?” ସେ କିନ୍ତି ନକହି ଯଥେଷ୍ଟ ସୁଚନା ଦେଲେ । ଏହିଥରୁ ଷଡ଼ଯନ୍ତକାରୀଙ୍କ ମୁଖ୍ୟ ଖୋଲିଗଲା ।

୧୯୭୩ରେ ନିଖିଳ ଭାରତ ଯୁବୋସବ ପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥୀ ନିର୍ବାଚନ କରିବାଲାଗି ଉଚ୍ଚଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଯୁବଭୟବ ଅନୁଷ୍ଠାତ ହୋଇଥିଲା । ସିର୍ବିକେଟ୍ ମୋତେ ଯୁବଭୟବ କମିଟିର ସମାଦକ ନିଯୁତ୍ତ କରିଥିଲେ । ଏହା ବହୁ ଯାକୟମକରେ ହୋଇ ଗୋଟିଏ ବିଭାଗ ପ୍ରତିନିଧିଦଳ ଦିଲ୍ଲୀକୁ ପଠାଗଲା । କେତେକ କହିଲେ ମୁଁ ଏହି ସୁଯୋଗ ନେଇ ଦିଲ୍ଲୀ ଯାଇ ନାଁ କମେଜବା ସହିତ ଭଲ ରୋଜଗାର କରିବି । ମୁଁ ଯାକୟାହିଁ ବାହାରେ ରହିବାକୁ ଭଲପାଏ ନାହିଁ । ଆୟୋଜକ ଜମିଟିରେ ମୋ ପ୍ରସ୍ତାବ ଅନୁସାରେ ଅନ୍ୟତମ ସିର୍ବିକେଟ୍ ସର୍ବ୍ୟ ସଂଖ୍ୟାତ ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ଅଧାପକ ପ୍ରଥାଦ ପ୍ରଧାନ ଉଚ୍ଚଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିନିଧି ଦଳର ନେତୃତ୍ବ ନେଇ ଦିଲ୍ଲୀ ଗଲେ

ଏବଂ ସାଧାରଣ ଜ୍ଞାନ ତଥା ବକ୍ତ୍ଵା ପ୍ରତିଯୋଗୀଠାରେ ଆମ ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ଲାଗି ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ପ୍ରାଧାପକ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ରଥ ଗଲେ । ଯୁବମଙ୍ଗଳ ଅଧିକାରୀ ରମାପଦ ଚିନ୍ତକ ଆୟୋଜନ ଓ ଅର୍ଥଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କରି ଦିଲ୍ଲୀ ଗଲେ । ବାଣୀବିହାରଠାରେ ବରାଦ ଅର୍ଥ ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବା ଦାୟିତ୍ୱ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାକଲୟର ହିସାବ ଅଧିକାରୀ ଓ ତାଙ୍କର ଜଣେ ବରିଷ୍ଟ କିରାଣୀଙ୍କୁ ଦିଆଗଲା । ମୁଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲି ଓ କରାଉଥିଲି । ବରାଦ ଅର୍ଥ ଖର୍ଚ୍ଚ କରୁଥିଲି ଓ କରାଉଥିଲି; କିନ୍ତୁ ମୋ ହାତକୁ ପଇସାଟିଏ ଆସୁନଥିଲା । ଠିକ୍ ଏହିପରି ରାବରେ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାକଲୟ ଅନୁଦାନ ଆୟୋଗ ଓ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗର ମିଳିତ ଆନ୍ତର୍ଜଳ୍ୟରେ ୧ ୯୭ ଜାନୁଆରୀ ମାସରେ ମୋ ନିର୍ଦ୍ଦେଶନାରେ ଯେଉଁ ଯୁବ ନେହୁଁତ୍ତ ତାଳିମ ଶିବିର ଆୟୋଜିତ ହୋଇଥିଲା ତାହାର ସମସ୍ତ ଆର୍ଥିକ ଦାୟିତ୍ୱ ଶିକ୍ଷାଦାନୀ ବିଭାଗରୁଟିକର କେନ୍ତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ଓ ଆକାରଣ୍ୟସ୍ଥ ବିଭାଗର ବରିଷ୍ଟ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ଉପରେ ଥିଲା । ତେଣୁ ମୋତେ କୌଣସି ଅଭିଯୋଗ ସର୍ବ କରି ପାରି ନଥିଲା ।

କେବଳ ଗୋଟିଏ ବିଷୟ କୁଳପତି ତକ୍ତ ସହୃଦୀ ମିଶ୍ର ମୋତେ ବହୁତ ହଇରାଣ କରିଥିଲେ ଏବଂ ମୁଁ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାକଲୟରୁ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରିବାର ଦୁଇବର୍ଷ ପରେ କୁଳପତି ହୋଇଥିବା ତାଙ୍କ ପଣ୍ଡିଷ୍ୟ ତକ୍ତ ବିଦ୍ୟାଧର ମିଶ୍ର ମୋ ପ୍ରେରିତେଷ୍ଟ ପଣ୍ଡ ହିସାବରୁ ଚଙ୍କା କାଟି ରଖିବା ଲାଗି ଷଢ଼ିଯନ୍ତ କରିଥିଲେ । ପରେ ମୁଁ ନାଲିସ କରିବା ଲାଗି ଧମକ ଦେବାରୁ ସମୁଦ୍ରା ଚଙ୍କା ଦେଇଦେଲେ ।

କଥା କ’ଣ କି, ମୁଁ ତକ୍ତ ରାଧାନାଥ ରଥଙ୍କ ଘାନରେ ସିର୍ବିକେଟକୁ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିଲି । ସେତେବେଳେ ମାସକୁ ସିର୍ବିକେଟର ଦୁଇଥର ବୈଠକ ହେଉଥିଲା । ମାସର ପ୍ରଥମ ଶୁକ୍ରବାର ଓ ଶନିବାର ଦିନ କଟକରେ ଏବଂ ଦୃଢ଼ୀୟ ଶୁକ୍ରବାର ଓ ଶନିବାର ଦିନ ବାଣୀବିହାରଠାରେ ବୈଠକ ବସୁଥିଲା । ରାଧାନାଥଙ୍କ ପରି ମୁଁ ମଧ୍ୟ କଟକରେ ରହୁଥିଲି ଓ ବାଣୀବିହାରରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲି । ସିର୍ବିକେଟ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କମିଟି ବୈଠକ ପାଇଁ ବୈଠକ ବାବଦ ତିନିଟଙ୍କା ମିଳିଥିଲା । ରାଧାନାଥ ନେଉଥିଲେ କଟକ ବୈଠକ ପାଇଁ ତିନିଟଙ୍କା ଓ ବାଣୀବିହାର ବୈଠକ ପାଇଁ ଗସ୍ତଖର୍ତ୍ତ ପଦର ଚଙ୍କା । ମୁଁ ସିର୍ବିକେଟ ବୈଠକରେ ଯୋଗଦେବା ମାତ୍ରକେ ମୋତେ କେତେ ମିଳିବ, ତାହା ସଷ୍ଟ କରିଦେବା ଲାଗି କୁଳପତିଙ୍କୁ ଲିଖିତ ଆବେଦନ କରିଥିଲି । ସେ ସିର୍ବିକେଟକୁ ଉତ୍ତ ଦରଖାସ୍ତଟିକୁ ନେଇ ମୌଖିକ ହୁକୁମ ଦେଇଦେଲେ ଯେ ମୁଁ ତକ୍ତ ରଥଙ୍କ ଘାନରେ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଓ ଉତ୍ସବକ ପରିଷିତି ସମାନ ଥିବାରୁ ସେ ଯେପରି ପାଇଁଥିଲେ, ସେପରି ପାଇଁବି । ତେଣୁ ମୋତେ କଟକ ବୈଠକ ପାଇଁ ତିନିଟଙ୍କା ଓ ବାଣୀବିହାର ବୈଠକ ପାଇଁ ପଦର ଚଙ୍କା ଲେଖାଏଁ ଦିଆଗଲା । କୁଳପତି ପଦରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଓ ମୋର ସିର୍ବିକେଟ ନିର୍ବାଚନରେ ପରାଜୟ ପରେ କୁଳପତିଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ମୁଁ ବାଣୀବିହାରରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଥାଇ ସୁନ୍ଦର ଅବୈଧ ଗସ୍ତଖର୍ତ୍ତ ନେଇଛି ବୋଲି ହିସାବ କରାଯାଇ ତିନିବର୍ଷରେ ମୋର ଚାରି ହଜାର ଚଙ୍କା ଫେରସ୍ତ ଦେବାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଆସିଲା । ମୁଁ ଏ ଆଦେଶ ବିବୁଦ୍ଧରେ କୁଳାଧିପତିଙ୍କୁ

ପୁନରାବେଦନ କରିଥିଲି । କୁଳାଧିପତି ଶ୍ରୀସୁତ ବି.ଡ଼ି. ଜ୍ୟୋତି ଏପରି ଆଦେଶକୁ ରବକରି ଦେଇଥିଲେ । କୁଳପତି ପରିଜା ମୌଖିକ ହୁକୁମ ଦେବାବେଳେ କୁଳସତ୍ତବ ସିଦ୍ଧିକେଟର ଲିଖିତ କାର୍ଯ୍ୟବିବରଣୀରେ ଲିପିବବ୍ର କରି ଦେଇଥିଲେ ମୋତେ ଏତେ ହଚହଟା ହେବାକୁ ପଡ଼ି ନଥାଗା ।

ମୁଁ ରେତେବସା କଲେଜରୁ ଅବ୍ୟାହତି ନେବାବେଳେ ଲିଖିତ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଇ ଆସିଥିଲି ଯେ ମୁଁ କଲେଜରେ ଯେତିକି ବେତନ ପାଉଥିଲି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ତାହାର ଅପେକ୍ଷା ବେଶୀ ବେତନ ନେବି ନାହିଁ । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ବେତନ ହାର ଥିଲା ଟ ୮୫୦ରୁ ଟ ୧୨୫୦ । ମୁଁ ଆସିବାବେଳେ ମୋର ସରକାରୀ ଚାକିରିରେ ପାଇବାର ଥିଲା ମାସିକ ଟ ୮୭୦, ଯଦିବା ମୁଁ ଦ୍ୱିତୀୟ ଦକ୍ଷତା ପ୍ରତିବନ୍ଦ ଅତିକ୍ରମ କଲି ବୋଲି ହୁକୁମ ଆସିବାରେ ତେବେଳେ ହେବାଯୋଗୁ ମୁଁ ଟ ୮୭୦ ବେତନ ପାଉଥିଲି । ମୋର ବେତନ ବୃଦ୍ଧି ହେବାର କଥା ଅଗ୍ରଷ ପହିଲା ଦିନ । ତେଣୁ ମୋର ବେତନ ଧାର୍ଯ୍ୟ ହେଲା ମାସିକ ଏକ ହଜାର ଟଙ୍କାରେ । ଛୁଲାଇ ୧୨ରେ ମୋର ବେତନ ହେଲା ଟ ୮୭୦ ମୁୱ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବେତନ ଟ ୪୦ ମୋଟ ଟ ୧୦୦ । ଅଗ୍ରଷ ପହିଲା ଦିନ ଗୋଟିଏ ବୃଦ୍ଧିହାର ପାଇଲି, ବେତନ ହେଲା ଟ ୯୪୦ । ପ୍ରାଥମିକ ପଦରୁ ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ପଦକୁ ପଦୋନ୍ତି ପାଇଥିବାରୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବୃଦ୍ଧିହାର ୫୦ ଟଙ୍କା । ଏହି ବେତନହାର କୁଳପତି ପରିଚାଳକ ଅନୁମତି ନେଇ ମୁଁ ଆଲୋଚନାବେଳେ ଅନୁପାଳିତ ରହିଲି, ଯଦିଓ କୁଳପତିଙ୍କ କିନ୍ତୁ ହେବାରେ ଏହା ନିୟମାବଳୀ ମୂତ୍ରାବଳ ଆବଶ୍ୟକ ଥିଲା । ଏହି ବେତନହାର କୁଳପତି ପରିଚାଳକ, ଅବସରପ୍ରାପ୍ତ ଶିକ୍ଷା ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ମହେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଧାନ ଓ ଅବସରପ୍ରାପ୍ତ ମୁଗ୍ଧ ଶିକ୍ଷା ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ହରିହର ମିଶ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆଲୋଚିତ ହୋଇ ସରକାରୀ ନିୟମାନ୍ତ୍ରାବଳାରେ ଧାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥିଲା ବୋଲି ଉପାଳିତ ଥିବା ସର୍ବ ସୁରଜମଳ୍ଲ ଶାହା ମୋତେ ଜଣାଇଥିଲେ । ନିଷ୍ଠି ଗୁହାତ ହେବା ପରେ ମୁଁ ସିଦ୍ଧିକେଟ କଷରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ମାତ୍ରକେ ମୋ ବେତନ ହଜାରେ ଟଙ୍କାରେ ଧାର୍ଯ୍ୟ ହେଲା ବୋଲି କୁଳପତି ଜଣାଇ ଦେଲେ । ଏହାକୁ ମାସିକ ୯୫୦ ଟଙ୍କାକୁ କମାଇ ଦେବା ଲାଗି ମୁଁ ବିନୀତ ରାବରେ ସିଦ୍ଧିକେଟକୁ ନିବେଦନ କଲି, କାରଣ ସେତେବେଳେ କୁ ୧୯୭୦ରେ ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ନିୟମ ହୋଇଥିବା ଡକ୍ଟର ଜଣେଶ୍ୱର ମିଶ୍ର, ଡକ୍ଟର ରାଧାନାଥ ରଥ ଓ ଅଧ୍ୟାପକ ସାଧୁଚରଣ ଦାଶ ମାସିକ ଟ ୯୫୦ ପାଉଥିଲେ । ହିସାବ ଯାହା ହେଉ ନା କାହିଁକି, ମୁଁ ୪୦ ଟଙ୍କା ଅଧିକ ପାଇଲେ ଦୋଷାରୋପ ହୋଇପାରେ ଯେ ମୁଁ ନିଜେ ସିଦ୍ଧିକେଟ ସର୍ବ ଥିବାରୁ ନିଜ ପାଇଁ ଉଚିତ ପ୍ରାପ୍ୟଠାରୁ ଅଧିକ ବେତନ ହାର ଧାର୍ଯ୍ୟ କରାଇ ନେଇଛି । କୁଳପତି ମୋ ସୁଭିର ସାରବରା ଉପକରଧ କରି ୯୫୦ ଟଙ୍କାକୁ କମାଇ ଦେଲେ ସିନା, ମୁଁ ନିଦାରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଲି ନାହିଁ । ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଡକ୍ଟର ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର ସରକାରକୁ ଜଣାଇଦେଲେ ଯେ ମୋ ଲିଖିତ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଅନୁବାରେ ମୁଁ ଟ ୮୦୦ ଅଧିକ ବେତନ ନେଇ ପାରିବି ନାହିଁ । ମୁଁ ନିଜ ବେତନ ମାସିକ ଟ ୯୫୦ ଟଙ୍କା କରାଇ ନେଇଥିବାରୁ ମୋତେ ଉପଦ୍ରବ

ପରିମାଣ ସରକାରୀ ତହବିଲ୍ ଦାଖଲ କରିବାଲାଗି ଆଦେଶ ଦିଆଯିବା ଉଚିତ । ମୁଁ ଏକଥା ଜାଣିଲି ୧୯୭୦ରେ । ମୋତେ ସେକାଳର ଅର୍ଥ ସତିବ ରବିନାରାୟଣ ଦାସ ଏ ବିଷୟରେ ସମାଦ ଦେଲେ ଓ କହିଲେ, ମୁଁ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକଙ୍କୁ ଆବେଦନ କଲେ ସେ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ଉପରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପଦକ୍ଷେପ ନନ୍ଦେବା ଲାଗି ସରକାରଙ୍କୁ ଲେଖିଦେବେ, ତାହାହେଲେ ପାଇଲାର ପ୍ରଗତି ବନ୍ଦ ହୋଇଯିବ । ମୁଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଅଧ୍ୟାପକ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଦାସଙ୍କୁ ଦରଖାସ୍ତ କଲି ଓ ଏ ସଂକ୍ରାତୀୟ ପାଇଲ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ଏଥ୍ୟାରୁ ମୁଁ ସେ ଦୁଇଜଣଙ୍କ ନିକଟରେ କୃତଞ୍ଜଳି ।

ବିପଦ ସରି ନଥିଲା । ଅଧ୍ୟାପକ ପ୍ରଥାଦ ପ୍ରଧାନଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତେ ପାଞ୍ଚବର୍ଷରୁ ଅଧ୍ୟକ୍ଷକାଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଯୋଗଦେବା ସବେ ସରକାରୀ ଚାକିରିରେ ସେମାନଙ୍କ ଅଧ୍ୟକ୍ଷାର (Lien) ଅବୁଗ ଥିଲା । ମୁଁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଯାଇଥିଲି ୧୯୩୩ ଜୁଲାଇ ୧୨ ତାରିଖରେ । ତଥାପି ଶିକ୍ଷା ସତିବ ୧୯୭୪ ତିଥେମର ପହିଲା ଦିନ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ବାର୍ତ୍ତାବହ ହାତରେ ମୋର ସରକାରୀ ଚାକିରି ଉପରେ ଦାବୀ ଅବଧିଦୂରଜବର୍ଷ ପୂରି ଯାଇଥିବାରୁ ପୁନର୍ବାର ରେଭେନସା କଲେଜରେ ପ୍ରାଧାପକ ହିସାବରେ ସେହିଦିନ ଯୋଗଦେବା ଲାଗି ଆଦେଶ ଦେଲେ । ମୁଁ ଏ ଆଦେଶର ଅର୍ଥ ବୁଝିପାରିଲି ନାହିଁ । ତଦକ୍ଷଣାତ୍ କୁଳପତି ପରିଜା, ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ସଦାଶିବ ତ୍ରିପାଠୀ ଓ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ସତ୍ୟପ୍ରିୟ ମହାତ୍ମିକୁ ଲେଲିପୋନ୍ରେ ଜଣାଇଦେଲି । ସମସ୍ତେ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ ଯେ ଶିକ୍ଷା ସତିବକୁ ହୁନ୍ମନାମାନ୍କୁ କୌଣସି ଗୁରୁତ୍ୱ ନଦେଇ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କ ଯେପରି ତା'ପର ଦିନ ଦେଖାକରେ । ମୁଁ ପ୍ରଥମେ କୁଳପତି ପରିଜାଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ କଲି । ସେ ତଦକ୍ଷଣାତ୍ ସରକାରଙ୍କୁ ଚିଠିଲେଖି ଜଣାଇଦେଲେ ଯେ ମୋତେ ସରକାରୀ ଚାକିରିକୁ ଫେରାଇ ନେବାଲାଗି ସେ ଅନୁରୋଧ କରି ନଥିବାରୁ ଓ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ମୋର କାର୍ଯ୍ୟ ସତ୍ୟପ୍ରିୟ ମହାତ୍ମିକୁ ଦେଖାକଲି । ସେ କହିଲେ ଯେ ତାଙ୍କ ଅଞ୍ଚାତରେ ଶିକ୍ଷା ସତିବ କାନ୍ତିକିଙ୍କର ସାମଳ ଓ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ତକ୍କର ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର ଏତଳି ଆଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ତ୍ରିପାଠୀଙ୍କ ସହିତ ସକାଳେ ଆଲୋଚନା ହୋଇଛି ଏବଂ ସେ ମୋ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ଆଦେଶକୁ ରହ କରି ସାରିଛନ୍ତି । କୁଳପତିଙ୍କ ଚିଠି ତାଙ୍କ ନିଷ୍ପରିକୁ କେବଳ ଦୁଡ଼ତର କରିଛି । ତେଣୁ ରେଭେନସା କଲେଜରେ ଯୋଗଦାନ କରିବା ଅନାବଶ୍ୟକ । ମୁଁ ଗରୀରଭାବରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ବୁଝିଲି ଯେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର କୁଳସତିବ ଗୋରାଟାହ ରଥ ପ୍ରତଳିତ ନିୟମାବଳୀ ଅନୁସାରେ ପଞ୍ଚାବନ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରିବା କଥା । ନିୟମାବଳୀ ସଂଶୋଧିତ ନ ହେଲେ ସେ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ପରି ୪୮ ବର୍ଷ ବା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ପରି ଷାଠିଏ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାକିରିରେ ରହି ପାରିବେ ନାହିଁ । କେତେକ କାରଣରୁ ତାଙ୍କ ଶାସ୍ତ୍ର ଅବସର ଦେବା ଲାଗି ସତିବ ଓ ଶିକ୍ଷା ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଆଗ୍ରହୀ ଥାଆନ୍ତି । ସେମାନେ କୁଆଡ଼େ କୁଳପତି

ପରିଜାଳୁ ରେଟି ସରକାରୀ ନିଷ୍ପତ୍ତି ଓ ତାହାର କାରଣ କୁଳପତ୍ତିଙ୍କୁ ଜଣାଇଥିଲେ । ରଥକ ସପକ୍ଷରେ ନିୟମାବଳୀ ସଂଶୋଧନ କରିବାଲାଗି ନିୟମାବଳୀ ସଂଶୋଧନ ସମିତିର ବୈଠକ ଦୁଇଥର ତକାହୋଇଥିଲା । ମୋ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସର୍ଯ୍ୟ ବୈଠକକୁ ଆସିଲେ ନାହିଁ । ସେତେବେଳକୁ ତାରତ-ଚୀନ ଯୁଦ୍ଧ ଯୋଗୁ ଜାତୀୟ ଜରୁରୀ ପରିସ୍ଥିତି ଘୋଷିତ ହୋଇ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ଅବସର ବୟସ ସୀମା ୪୫ ବ୍ୟୁ ୪୮ କୁ ବଡ଼ିଯାଇଥାଏ । ତେଣୁ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ନିୟମାବଳୀ ସଂଶୋଧନ ସମିତିର ଦୃଢ଼ୀୟଥର ବୈଠକ ବେଳକୁ ପୁଣି ମୁଁ ଏକା ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲା । କୁଳପତ୍ତି ଓ ଶିକ୍ଷା ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଆସି ନଥିଲେ । ଗୋରାଚାନ୍ଦ ବାବୁ କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ହୋଇ କହିଲେ, “ସେମାନଙ୍କ ଅନୁପସିତିର କାରଣ ଜଣାପଡ଼ୁଛି । କମିଟି ପାଇଁ କୌଣସି କୋରମ ନାହିଁ । ତେଣୁ ମୁଁ ଯଦି ସରକାରୀ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ନିୟମାବଳୀ ସଂଶୋଧନ କରିଦିଏ ତାହା ବେଆଇନ ହେବ ନାହିଁ । ମୁଁ ଯଦି ନକରେ ତାଙ୍କୁ ବାହାରି ଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ସବୁ ମୋ ଦୟା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ ।” ମୁଁ ତାଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ନିୟମାବଳୀରେ ସଂଶୋଧନ କରିଦେଲି । ତାହା ମଧ୍ୟ ସିଦ୍ଧିକେଟରେ ଗୁହୀତ ହୋଇଗଲା । ସିଦ୍ଧିକେଟରେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ତକ୍କର ମିଶ୍ର ଉତ୍ସାହକ ବିରୋଧ କରିଥିଲେ ଓ ଏତିର ସଂଶୋଧନ ବେଆଇନ ବୋଲି ଦର୍ଶାଇଥିଲେ । ଜଣେ ମାତ୍ର ସର୍ୟ ନମିଟି ବୈଠକରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିବାରୁ ଏହାର ପୁନର୍ବିଚାର ଆବଶ୍ୟକ ବୋଲି ଜିଦ୍ଧ ଧରି ବସିଲେ । ସିଦ୍ଧିକେଟ ତାଙ୍କ ଆପରିକୁ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କଳା ଓ ନିୟମାବଳୀ ପରିବର୍ତ୍ତି ହୋଇଗଲା । ୧୯୪୮ ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସ ସିଦ୍ଧିକେଟରେ କୁଳପତ୍ତିର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଧିକାରୀ ୪୮ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାକିରିରେ ରହିବେ ବୋଲି ନିୟମାବଳୀ ଧ୍ୱାର୍ଯ୍ୟ କରାଗଲା । ସେହି ଅନୁସାରେ କୁଳପତ୍ତି କୁଳାଧ୍ୟପତ୍ତି ଅନୁରୋଧ କଲେ ଯେ କୁଳପତ୍ତି ଗୋରାଚାନ୍ଦ ରଥକୁ ୧୯୪୮ ଅଗଷ୍ଟ ପହିଲା ଦିନ ଅବସର ଦିଆ ନିଯାଇ ୧୯୪୮ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରଖାଯାଉ; କିନ୍ତୁ କଳାଧ୍ୟପତ୍ତି ତକ୍କର ଖୋସାଲା ଏହାକୁ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କଲେ । ସିଦ୍ଧିକେଟର ଜରୁରୀ ଅଧିବେଶନ ଆହୁତ ହେଲା । କୁଳପତ୍ତିଙ୍କ ସମେତ ଅନ୍ୟ ସଭ୍ୟମାନେ, ଏପରିକି ରେଭେନ୍ସା କଲେଇର ଅଧିକ ତକ୍କର ସାମନ୍ତରାୟ ଓ ଗଣିତ ଅଧ୍ୟାପକ ତକ୍କର ରମାନାଥ ମହାନ୍ତି ଇଷ୍ଟପା ଦେବାକୁ ଘୋଷଣା କଲେ । କେବଳ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ତକ୍କର ମିଶ୍ର ଇଷ୍ଟପା ଦେବେ ନାହିଁ ବୋଲି କହିଲେ । ସେ ମଧ୍ୟ ତକ୍କର ସାମନ୍ତରାୟ ଧମକାଇଥିଲେ ଓ କହିଲେ, ସେ ପଦାଧିକାର ବଳରେ ସିଦ୍ଧିକେଟର ସଭ୍ୟ ହୋଇଥିବାରୁ ସିଦ୍ଧିକେଟର ଇଷ୍ଟପା ଦେବେ ତାହା ସରକାରୀ ଚାକିରିକୁ ଇଷ୍ଟପା ରୂପେ ବିବେଚିତ ହେବ । ତଥାପି ତକ୍କର ସାମନ୍ତରାୟ ନିଜ ଘୋଷଣା ପ୍ରତ୍ୟାହାର କଲେ ନାହିଁ । ତକ୍କର ମିଶ୍ର ବୈଠକ ଛାତ୍ର ଚାଲିଗଲେ । ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବଟି ତହିଁଶାତ କୁଳାଧ୍ୟପତ୍ତିଙ୍କ ଜର୍ଣ୍ଣଗୋଚର ହେଲା । ସେ ଟେଲିଫୋନରେ ତାଙ୍କୁ ପରଦିନ ସାକ୍ଷାତ କରିବା ଲାଗି କୁଳପତ୍ତିଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ ଓ ଇଷ୍ଟପା ପ୍ରସ୍ତାବ ହଠାତ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ନ କରିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ସେଦିନ ଥାଏ ଶୁକ୍ରବାର । ବୈଠକ ପରିବିନକୁ ଛାନ୍ତି ରହିଲା । କୁଳପତ୍ତି ସେଦିନ ସକାଳେ କୁଳାଧ୍ୟପତ୍ତିଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ କଲେ । କୁଳାଧ୍ୟପତ୍ତି ସଂଶୋଧନ ନିୟମାବଳୀକ ଅନମୋଦନ କରିଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଗୋରାଚାନ୍ଦ ରଥକ

କାର୍ଯ୍ୟକାଳ ୪୮ ବର୍ଷକୁ ବୃଦ୍ଧି ନକରିବାକୁ ସରକାର ପରାମର୍ଶ ଦେଇଥିବାରୁ ସେ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକାଳ ବୃଦ୍ଧି କରିବା ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରିଛନ୍ତି ବୋଲି ଦୂଃଖ୍ୟତ । ସେ ସିଦ୍ଧିକେଟକୁ କ୍ଷମା ପ୍ରାର୍ଥନା କରି ଉତ୍ସପା ନଦେବା ଲାଗି ଅନୁରୋଧ କଲେ । ସିଦ୍ଧିକେଟ ଅନିଲ୍ଲା ସବେ ଗୋରାତାଦ ରଥକୁ ଅବସର ଦେଲେ । ମୋ ଅନୁରୋଧରେ ଗୋରାତାଦବାକୁ ପ୍ରସ୍ତାବିତ ନୃତନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ହୁଇଟିର ନିଯମାବଳୀ ପ୍ରଶନ୍ନନ କରିବାଲାଗି ୧୯୭୭ ସେପଟେମ୍ବର ମାସରେ ନିଯୁତ ହୋଇ ୧୯୭୭ ଜାନୁଆରୀରେ ନୃତନ ପ୍ରଦ୍ଵ୍ୱାରା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର କୁଳସତିବ ନିଯୁତ ହେଲେ । ତାଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ଲାଗି ମୁଁ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକଙ୍କ ମତ ବିରୁଦ୍ଧରେ ନିଯମାବଳୀ ସଂଶୋଧନ କରି ଦେଇଥିବାରୁ ମୋତେ ଅକାଳରେ ରେତେନସା କଲେଜରୁ ଫେରିଯିବାଲାଗି ଆଦେଶ ମିଳିଥିଲା ।

ଖାଲି ସେତିକି ନୁହେଁ । ଯେଉଁମାନେ ସରକାରୀ ଚାକିରିକୁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଚାକିରାକୁ ଆସିଥିଲେ ସେମାନେ ହୁଏତ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଚାକିରି ଛାଡ଼ି ସରକାରୀ ଚାକିରିକୁ ଫେରି ଯାଆନ୍ତୁ କିମ୍ବା ସରକାରୀ ଚାକିରି ଛାଡ଼ି ଦିଅନ୍ତୁ ବୋଲି ସରକାର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଜଣାଇଦେଲେ । ଏହା ଗୋଟିଏ ଅଭୁତପୂର୍ବ ପରିସିଦ୍ଧି ସୁଷ୍ଠି କଲା । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଶିକ୍ଷକ ସଂଘ ଏହା ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରତିବାଦ କଲା ଓ ଗୋଟିଏ ପ୍ରତିନିଧି ମଞ୍ଚଙ୍କୀ ଏ ବିଷୟରେ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ତ୍ରୁପ୍ତାୟୀ, ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ମହାନ୍ତି ଓ ବିରୋଧୀଦଳର ନେତା ରାଜେନ୍ଦ୍ର ନାରୀଯଣ ସିଂହଦେଖେ ସାକ୍ଷାତ କରି ଆଲୋଚନା କଲେ । ଏହା ଅତ୍ୟତ ଅଯୋଗ୍ରିକ ବୋଲି ସିଂହଦେଖେ ମତ ପ୍ରକାଶ କଲେ ଓ କହିଲେ, ଭାରତର ଅନେକ ରାଜ୍ୟରେ ଏପରିକି ବିହାରରେ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀମାନେ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଚାକିରିରେ ରହନ୍ତି । ସେ ସଷ୍ଟ କହିଲେ, “ ମୁଁ ତ ବିରୋଧୀଦଳର ନେତା । ମୁଁ ଆପଣକ ପ୍ରତି ସହାନୁଭୂତିଶୀଳ ହେଲେ ବି କୌଣସି ପ୍ରତିବିଧାନ କରିବା କ୍ଷମତା ମୋ ହାତରେ ନାହିଁ । ଆପଣମାନେ ସଂଗ୍ରାମ ଚାଲୁ ରଖନ୍ତୁ । ” ସେ ବୋଧନ୍ତୁ ଜାଣି ପାରୁଥିଲେ ଯେ ମାତ୍ର ଦୁଇବର୍ଷ ପରେ ସେ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ହେବେ । କୁଳପତି ପରିଜା ମଧ୍ୟ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବର ବିରୋଧୀ ଥିଲେ । ୧୯୭୭ ଫେବ୍ରାରୀ ୧୭ ତାରିଖ ଦିନ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଉଚ୍ଚକାରୀ ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର କୁଳପତି ହୋଇ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଆସିଲେ ଓ ସରକାରଙ୍କ ଅବସର ଗ୍ରହଣ ପ୍ରସ୍ତାବ କାହାରିକୁ ନ ପାରି ତଦ୍ଦଶାଦ ଗ୍ରହଣ କରିନେଲେ । ଯେତେହେଲେ ସେ ନିଜେ ତ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବର କରା ଥିଲେ ! ୧୯୭୭ ଅପ୍ରେଲ ପହିଲା ଦିନ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସରକାରୀ ଚାକିରିକୁ ଅବସର ଦିଆଗଲା । ଆମର ସେବିନ ଯେଉଁ ହାରରେ ଫେନସନ୍ ପ୍ରାପ୍ୟ ହେବ ତାହା ଆମକୁ ମିଳିବ, ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଚାକିରିରୁ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରିବା ପରେ ଜଣଙ୍କ ପାଇଁ ସମସ୍ତଙ୍କ ଦାନାରେ ଧୂଳି ପଡ଼ିଲା । ମୁଁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଚାକିରିରୁ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରିବା ପରେ ମୋତେ ମାସିକ ୨୨୭ ଟଙ୍କା ଫେନସନ୍ ମିଳୁଥିଲା । ସେହି ପରିମାଣ ୧୯୮୭ ଟରେ ଟ ୨୭୩.୦୦କୁ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଛି । ମୋତେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର କୌଣସି ଫେନସନ୍ ମିଳେନାହିଁ ।

କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ବାହାଁନ୍ତି, ସିଦ୍ଧିକେଟ୍ ଓ ସିନେରର ସଭ୍ୟମାନେ ମୂଳହୋଇ ରହନ୍ତୁ । ନିଜ ମତ ପ୍ରକାଶ ନ କରନ୍ତୁ; କିମ୍ବା ଯେ କୌଣସି ସରକାରୀ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆସିଲେ ତାକୁ ବିନା ଓଜନ ଆପରିରେ ଗ୍ରହଣ କରିନାଥନ୍ତୁ । ମୁଁ ଏକାଚର ସଭ୍ୟ ନଥିଲି । ମୁଁ ସ୍ଵାଧୀନ ମତ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲି ଓ ଆବଶ୍ୟକ ଘନେ ସରକାରୀ ମତର ବିରୋଧ କରୁଥିଲି । ଏହା ହଁ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ବିଚାରରେ ମୋର ଦୋଷ ଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ମୋର ସିଦ୍ଧିକେଟ୍ ସଭ୍ୟପଦ ମୋତେ ବହୁ ଗୁରୁତର ହତହଟାରେ ପକାଇଛି । ସ୍ଵାଧୀନ ଭାବରେ ନୀତି ହେଲା “ସତ୍ୟମେବ ଜୟତେ” । ଅପ୍ରିୟ ହେଲେ ବି ସତ୍ୟର ପରାଜୟ ହୋଇନାହିଁ । ଏବେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଆଇନ ଗୁରୁତର ଭାବରେ ସଂଶୋଧନ ହୋଇ ଏହାକୁ ଗୋଟିଏ ସରକାରୀ ବିଭାଗରେ ପରିଣତ କରାଯାଇଛି । କୁଚକ୍ରୀ ସତିବ ବା ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ନାହାଁନ୍ତି ସିନା, ଯେଉଁମାନେ ବା ଅଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କର ଯେ କୌଣସି ଅବିଚାରୀ ପ୍ରସ୍ତାବ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସଭ୍ୟମାନେ ଖାଞ୍ଚିପିଟି ସମର୍ଥନ କରିବାଲାଗି ପଥ ସୁଗମ ହୋଇଯାଇଛି ।

ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର କେତୋଟି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଘଟଣା

କୁଳପତି ଡକ୍ଟର ସଦାଶିର ମିଶ୍ର ହେଉଛନ୍ତି ମୋର ଶିକ୍ଷାଗୁରୁ । ମୁଁ ରେନେନ୍ସା କଲେଜରେ ସ୍ଥାତକ ଶ୍ରେଣୀରେ ଥୁବାବେଳେ ସେ ମୋତେ ଅର୍ଥନୀତି ପଡ଼ାଉଥିଲେ । ସେ ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ, ଅଧ୍ୟୟକ୍ଷ, ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଓ କୁଳପତି ଭାବରେ ମୋତେ ଯେତେ ଅବଙ୍ଗୀଆ ଓ ହତହଟା କଲେ ବି ମୁଁ ଦିନେ ହେଲେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅସନ୍ନାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିନାହିଁ । ମୋ ଗୁରୁମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ମୁଁ ସର୍ବଦା ସମ୍ମାନ ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଏ ବୋଲି ସେମାନେ ମୋ ଅନୁପାଳିତରେ ମଧ୍ୟ ସ୍ଵୀକାର କରିଛନ୍ତି ।

୧୯୭୮ରେ ସିଦ୍ଧିକେଟ୍ ନିର୍ବାଚନ ପରେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ଅଧିକତାରେ ତିନିବର୍ଷ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛି । ସେଥିର ସିଦ୍ଧିକେଟକୁ କେତେକଣ ତରୁଣ ସଭ୍ୟ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇ ଆସିଲେ । ପୁରାତନ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସୁରଜମଳୀ ଶାହା ଓ ଅଧିକ ବୈଦ୍ୟନାଥ ରଥ ଥିଲେ । ନୃଆ ହୋଇ ଆସିଲେ ଡକ୍ଟର ଗଣେଶ୍ୱର ମିଶ୍ର ଓ ଡକ୍ଟର ବିଦ୍ୟାଧର ମିଶ୍ର । ଆମେ ସମସ୍ତେ ପରସର ବନ୍ଦୁ, ତେଣୁ ଏକ ମନ ଓ ଏକ ପ୍ରାଣରେ ଜାମ କରିବାପାଇ କଥା; କିନ୍ତୁ ତାହା ହେଉ ନଥାଏ । ତରୁଣ ସଭ୍ୟମାନେ ମୋ ପ୍ରତି ବେଳେବେଳେ ଅସନ୍ନାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ ଦମନ କରାଯାଉ ନଥାଏ । ସିଦ୍ଧିକେଟ୍ ଉଚ୍ଚପଦରୁ ମୁଁ ପୂର୍ବପରି ବିଭିନ୍ନ କମିଟିକୁ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇ ମୋ ଶକ୍ତିମତେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସେବା କରିଛି ।

ଥରେ ପାଠ୍ୟ-ପରିଷଦର ବୈଠକ ଚାଲିଥାଏ । କେତେକଙ୍କ ମତାଣରେ ଦଳେ ଛାତ୍ର କଷକୁ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ । ସେମାନେ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ବିରତି ସମୟରେ ମୋତେ ସାକ୍ଷାତ କରି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଶିକ୍ଷାର ମାଧ୍ୟମ ଜାରେଜୀ ପରିବର୍ତ୍ତ ଓଡ଼ିଆ କରିବାକୁ ଅନୁରୋଧ

କରିଥିଲେ । ମୁଁ ସେଥିପାଇଁ ଅକ୍ଷମତା ପ୍ରକାଶ କଲି । ମୋର ମତ ଥିଲା, ଉଚର ଭାରତରେ ହିନ୍ଦି ମାଧ୍ୟମରେ ଶିକ୍ଷା ବିଆୟାଇଥିବାରୁ ସେଠାରେ ଶିକ୍ଷାର ମାନ ହ୍ରାସ ପାଇଛି । ଏପରି କି ଆଲୁହାବାଦ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ପୂର୍ବପରି ଆଇ.୧.୧ୟ, ଆଇ.୩.୧ୟ, ଚାକିରି ପାଇଁ ଯୋଗ୍ୟ ଛାତ୍ର ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ବାହାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶା କ୍ଲମଣଶ ଉପରକୁ ଉଠୁଛି, ତାହାର ପ୍ରଗତିର ପଥକୁ ବନ୍ଦ କରା ନଯାଉ । ମୋର ଭାଷା ପ୍ରୀତି ନାହିଁ ବୋଲି ଆକ୍ଷେପ କରି ସେମାନେ ପରିଷଦ କଷକୁ ପ୍ରବେଶ କରି ନିଜ ମତ ପ୍ରକାଶ ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ଦାବୀ କଲେ । କୁଳପତି ଅଚ୍ଛ ସମୟ ପାଇଁ ଅଧିବେଶନ ଛୁଟି ରଖି ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ଗଲେ ଓ ଫେରିଆସି ତତ୍କଷଣାତ୍ ପରାକ୍ରାନ୍ତ ସଂଶୋଧନ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଣିବା ଲାଗି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ । ଏତ୍ତାରା ଛାତ୍ର ବିଶୁଙ୍ଗଳା ବୃଦ୍ଧି ପାଇବ ଓ ଜାଗରେତ୍ତା ବଦଳରେ ଓଡ଼ିଆ ଚଙ୍ଗେଇଲେ ଶିକ୍ଷାର ମାନ ହ୍ରାସ ପାଇବ ବୋଲି କହି ମୁଁ ଏପରି ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଣିବାଲାଗି ଅନିଲ୍ଲା ପ୍ରକାଶ କରିବାରୁ ସେ ମୋ ଉପରେ ବିରତ୍ତ ହୋଇ ଶିକ୍ଷା ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଅଧ୍ୟାପକ ବିଧୂରୁଷଣ ଦାସଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ପ୍ରସ୍ତାବଟି ଗୃହୀତ ନ ହୋଇ ପରାକ୍ରାନ୍ତ ସଂଶୋଧନ କମିଟିକୁ ଗଲା । ସେ ଦାୟିତ୍ବ ମୋ ଉପରେ ଥାଏ । କେବଳ ଆଇ.୧. ଶ୍ରେଣୀରେ ପରାକ୍ରାନ୍ତ ଭାବରେ ଓଡ଼ିଆ ଚଳିବ ବୋଲି ନିଯମାବଳୀ ପରିବର୍ତ୍ତି ହେଲା ଓ ଶିକ୍ଷା ନିର୍ଦ୍ଦେଶକଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତ ଯୋଗୁ ମୋତେ ପରିଷଦରେ ସଂଶୋଧନ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଗତ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ମୁଁ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଗତ କରି ଏହା ବିବୃତିରେ ମୋର ଦୃଢ଼ ମତ ପ୍ରକାଶ କଲି । ଏହି ସାମିତ ସଂଶୋଧନ ଗୃହୀତ ହେଲା ସିନା, ମୁଁ ଜଣେ ଓଡ଼ିଆ— ବିରୋଧୀ ଲୋକ ବୋଲି ସଭା ସମିତିରେ ଓ ଗୋଟିଏ ସଂବାଦପତ୍ରର ସଂପାଦକୀୟରେ ନିହିତ ହେଲି ।

କୁଳପତି ତାହୁଁଥିଲେ ତକ୍ରର ବିଦ୍ୟାଧର ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ଉପରକୁ ଉଠେଇବା ଲାଗି । ପ୍ରମ୍ହାଦ
ପ୍ରଧାନ ବରିଷ୍ଟମାନ ଅଧ୍ୟାପକ ରୂପେ ସ୍ଵାତକୋରର ବିଭାଗଗୁଡ଼ିକର ଅଧିକାରୀ
ଶ୍ରୀହଣ୍ଡା କରିବା ପରେ ବିଦ୍ୟାଧର ଏହି ସ୍ଥାନରେ ନିଯୁତ୍ତ ହେଲେ । ସେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଵାତକୋରର
ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ନଥିଲେ । ଫୋର୍ଡ ପାଉଣ୍ଡେସନର ଆନ୍ଦୁକୁଳ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଗ୍ରାମ୍ୟ
ଅର୍ଥନୀତି ଓ ସମାଜତଥି ବିଭାଗ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା, ସେ ତାହାର ଅଧ୍ୟାପକ ଥିଲେ । ଫୋର୍ଡ
ପାଉଣ୍ଡେସନ ଟଙ୍କା ବଦ ହୋଇଯିବା ବେଳକୁ ଶିକ୍ଷା ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ “ବ୍ୟାବହାରିକ ଅର୍ଥନୀତି”
ବିଭାଗ ଖୋଲିବା ଲାଗି ସିଦ୍ଧିକେଣରେ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଗତ କରାଇଲେ ଏବଂ ଅର୍ଥନୀତି ପାଠ୍ୟମଣତଳ
ତରଫରୁ ନିଜେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ, ଅର୍ଥନୀତି ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ତକ୍ରର ଦେବେହୁ ମିଶ୍ର, ମୁଁ
ନିଜେ ଓ ତକ୍ରର ବିଦ୍ୟାଧର ମିଶ୍ର ଗୋଟିଏ ପାଠ୍ୟମଣତଳ ପ୍ରସ୍ତୁତ କଲୁ । ତାହା ଅବିଳମ୍ଭ ପାଠ୍ୟ
ପରିଷଦରେ ଗୃହୀତହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଲା । ବିଦ୍ୟାଧର ଏହି ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ।
ତାଙ୍କ ପୂର୍ବ ଅଧ୍ୟାପକ ଚାକିରିକୁ ବିଭାଗକୁ ନେଇ କୁଳପତିଶାଙ୍କୁ ସ୍ଵାତକୋରର ବିଭାଗଗୁଡ଼ିକର
ଅଧିକାରୀ ନିଯୁତ୍ତ କରିଦେଲେ । ସେ ନିଜକୁ ଜଣେ କଲେଇ ଅଧିକ ଅନୁଭୂତି ବିବେଚନା କରି
ଅର୍ଥ ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କ ନିଜ ଅଧ୍ୟେତ୍ର ରୂପେ ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଇଲେ । ଏଥରେ

ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ଗାଁତଦାହ ହେଲା । ପ୍ରଣୀବିଜ୍ଞାନ ଅଧ୍ୟାପକ ତତ୍ତ୍ଵର ବସନ୍ତ କୁମାର ବେହୁରା ନିଜ ବରିଷ୍ଠତା ଦାବି କରି ସିଣିକେଟ୍ଟକୁ ଆବେଦନ କଲେ ।

ସିଣିକେଟ୍ଟର ଜଣେ ତତ୍ତ୍ଵ ପଞ୍ଜୀକୃତ ସାତକଗୋଷ୍ଠୀର ପ୍ରତନିଧି ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାତକୋରର ବିଭାଗର ସହକାରୀ ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ସେ ବିଷ୍ଵବିଦ୍ୟା ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କ ମୁଖ୍ୟପାତ୍ର ହେଲେ । ବିଦ୍ୟାଧରଙ୍କ ପଦବୀ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଷଡ଼ୟନ୍ତ ହେଲା । ଏ କଥା ମୁଁ ଜାଣି ନଥିଲି କିମ୍ବା ନିଜ ବରିଷ୍ଠତା ପ୍ରମାଣ କରିବା ଲାଗି ମୋର ଆଶ୍ରମ ନ ଥିଲା । ମୁଁ ୧୯୪୭ରେ ଏମ.୧. ପାସ କରିଥିଲି । ମୁଁ ୧୯୪୮ରେ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗରେ ଯୋଗଦେଲି ବୋଲି ମୋ ପରେ ଉତ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ହୋଇଥିବା ବନ୍ଧୁମାନେ ଚାକିରିରେ ମୋ'ଠାରୁ ବରିଷ୍ଠ ହୋଇ ମୋ'ଠାରୁ ଉଚ୍ଛତର ପାହ୍ୟାରେ କାମ କରିଥିଲି । ଯେତେହେଲେ ବିଦ୍ୟାଧର ତ ମୋର ସହାଧ୍ୟ । ଯେଉଁ ସର୍ୟମାନଙ୍କୁ ମୋ ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରଗୋଚିତ କରାଯାଇ ସେମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ମୋତେ ଅପମାନିତ କରାଯାଇଥିଲା, ସେହିମାନେ ପଚ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ସିନେଟର ବରାଦୀ ବୈଠକ ଆହ୍ୱାନ କରି କୁଳପତିଙ୍କ କେତେକ କାର୍ଯ୍ୟ ବିରୁଦ୍ଧରେ ନିଦାବାଦ ପ୍ରସ୍ତାବ ସହିତ ସ୍ଥାତକୋରର ବିଭାଗର ଅଧିକ ପଦ ଡାଟାର ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଗତ କରିଥିଲେ । ମୁଁ ବରାଦାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନଥିଲି । ଅନ୍ୟମାନେ ଥିଲେ । କୁଳପତି ତତ୍ତ୍ଵ ମିଶ୍ର ସିନେଟରେ ପ୍ରବେଶକରି ଅଧିକତା କରିବା ମାତ୍ରକେ ପ୍ରଶ୍ନ ଆଗତ ହେଲା ଯେ ତାଙ୍କ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟକାଳାପ ସମାଲୋଚିତ ହେବାକୁ ଥିବାରୁ ସେ ଅଧିକତା କରିବା ଅସମୀଚାନ । ସେ ସିନେଟରୁ ଚାଲିଗଲେ ଓ ଶିକ୍ଷା ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଅଧ୍ୟାପକ ବିଧ୍ୟୁତ୍ସନ ଦାସ ଅଧିକତା କଲେ । କୁଳପତିଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଆଗତ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଲୋଚିତ ହୋଇ ପାରିଲାନ୍ତି; ତଥାପି ତତ୍ତ୍ଵ ମିଶ୍ର ସିନେଟ ବୈଠକକୁ ଆସିଲେ ନାହିଁ । ସେହି ବୈଠକରେ ସ୍ଥାତକୋର ପରିଷଦ ଗଠନ ଲାଗି ପ୍ରସ୍ତାବ ଗୁହୀତ ହେଲା ଏବଂ ଏହାର ଅଧିକ ପଦ ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କ ବରିଷ୍ଠତା ଅନୁକ୍ରମରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବର୍ଷ ବଦଳିବା ଲାଗି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲା । ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥାର ସୁଯୋଗ ନେଇ କୁଳପତି ପୁନର୍ବାର ବର୍ଷକ ପାଇଁ ବିଦ୍ୟାଧର ମିଶ୍ରଙ୍କ ଅଧିକତା ନିଯୁତ୍ତ କରିଦେଲେ । ତତ୍ତ୍ଵ ସଦାଶିବ ମିଶ୍ରଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକାଳ ୧୯୧୧ ମସିହା ଫେବୃଆରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାରିଖ ଦିନ ଶେଷ ହେଲା । ତାଙ୍କୁ କୁଳାଧିପତି ଦିତୀୟତର ନିଯୁତ୍ତ ଦେବାକୁ ତାଙ୍କର ପୂର୍ବକଥିତ ବନ୍ଧୁମାନେ ତାଙ୍କୁ ୨୭ ବର୍ଷ ବୟସ ହୋଇଗଲାଣି ଓ ସେ ଆଉ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ପାଇଁ ରହିପାର୍ଦିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଅଭିଯୋଗ କରି ତାଙ୍କ ନିଯୁତ୍ତିକୁ ରହିବାର ଲାଗି ହାଇକୋର୍ଗେ ରିଟ୍ ଦରଖାସ୍ତ କଲେ । କୁଳପତି ଦିତୀୟ ଅର ନିଯୁତ୍ତ ଦେବାର ଚାରିମାସ ପରେ ଜୟତ୍ରା ଦେଇଦେବାକୁ ରିଟ୍ ଦରଖାସ୍ତ ଅକାମୀ ହୋଇଗଲା । ଦୂଧଦେଇ ସାପ ପୋଷିଲେ ସେହି ସାପ ଯେ ଦିନେ ଦଶଶଙ୍କ କରିପାରେ, ଏହା ମୋର ଗୁରୁ ତତ୍ତ୍ଵ ମିଶ୍ର କାଳକ୍ରମେ ଉପଳବ୍ଧ କଲେ; କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳକୁ ନେଢି ଗୁଡ଼ କହୁଣିକୁ ବୋହି ଯାଇଥିଲା ।

ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠିପାରେ, ସ୍ଥାତକୋର ବିଭାଗର ଅଧିକ ପଦକୁ ଏତେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ବିବେଚନା କରାଗଲା କାହିଁକି ? ସେଥିପାଇଁ ମୂଳକୁ କୁଳପତି ତତ୍ତ୍ଵ ପରିଜା ଦାୟୀ । କାହାରି

ପରାମର୍ଶରେ ସେ ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ ଯେ ଏହି ଅଧିକ ଅନ୍ୟ ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କ ସହିତ ସମାନ ପଦବୀରେ ଥିଲେ ହେଁ ସେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଚରିତ୍ରପଞ୍ଜିରେ ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ ଲେଖିବେ । ବିଦ୍ୟାଧର ମୋ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଲେଖିବ ବୋଲି ମୁଁ ଜାଣିଥିଲି; ତେଣୁ ସେ ବିଷୟରେ ମୁଁ ଅନୁସରିଷ୍ଟ ନ ଥିଲି । ପରବର୍ତ୍ତୀ କୁଳପତିଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ହେଉ ବା ଅନ୍ୟଥା ସେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଲେଖିଛନ୍ତି ବୋଲି ଜଣାପଡ଼ି ଯିବାରୁ ସେ ମୁକୁ ମାରିଲେ ଯିବ ସରି ନାହିଁ ଅନୁସରଣ କଲେ । କୁଳପତି ଅନ୍ତ୍ରୋଶମୂଳକ ଭାବରେ ନୃତ୍ୟ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ପୁଣି ବର୍ଣ୍ଣ ବିଦ୍ୟାଧରଙ୍କୁ ଅଧିକ ପଦ ଦେଇ ଦେବାରୁ ତାଙ୍କ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଅର୍ଥରାତିରେ ଅସମ୍ଭାନଙ୍କନକ ପରିଷିଦ୍ଧିରେ ବିଦାୟ ନେବାକୁ ପଡ଼ିଲା ।

ବା'ଷ୍ଠି ବର୍ଷରେ ଘାଟି ଥାଏ ବୋଲି କ୍ଷେତ୍ରମାନେ ଜହାନି । ୧୯୭୧ ମାସ ନଥ ତାରିଖ ଦିନ କୁଳପତି ଡକ୍ଟର ମିଶ୍ରକୁ ବା'ଷ୍ଠି ବର୍ଷ ବନ୍ଦ ପୂରିଲା । ସେହି ମାସରେ ସେ ଅଭାବନୀୟ ପରିଷିଦ୍ଧିରେ ସମ୍ମୁଖୀନ ହେଲେ । ଚାରିଆତ୍ମୁ ସମ୍ବନ୍ଧ ମନିଲା ଯେ ସ୍ଵାତକ ପରାକ୍ଷାରେ ଅଧିକାଂଶ କଲେଜରେ ବ୍ୟାପକ ଅସାଧୁ ଆଚରଣ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଛି । ପରାକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ସ୍ଵେଚ୍ଛାକୃତ ଭାବରେ ବା ନିରାକ୍ଷକମାନଙ୍କ ସହାୟତାରେ ବହି ପକାଇ ପରାକ୍ଷା ଖାତାରେ ନକଳ କରିଛନ୍ତି । ସିର୍ବିକେଟ୍ ଓ ସିନେଟର କେତେଜଣ ସର୍ବ୍ୟ ପରାକ୍ଷା ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷକ ଭାବରେ ଯାଇ ଏହି ଜନରବକୁ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଥିଲେ । ମୋ ନିଜର ମଟରଗାଡ଼ି ଥିଲା ବୋଲି ମୁଁ କାଳେ ବେଶୀ ଗସ୍ତଶର୍କ ପାଇୟିବି ଏହି ଆଶଙ୍କାରେ ମୋତେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର କଲେଜକୁ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷକରୁଥେ ପଠାଯାଇଥିଲା । ମୁଁ ସେଠାରେ ବ୍ୟାପକ ଅସାଧୁତା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ନଥିଲି । ପରାକ୍ଷା ଖାତା ଦେଖା ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଏହି ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷକମାନଙ୍କ ବିବରଣୀକୁ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କରି ପ୍ରତିବିଧାନ କରିବା ଲାଗି ସିର୍ବିକେଟ୍ ବୈଠକ ଦିନେ ସକାଳ ସାଢ଼େ ନଥଟାରେ ବସିଲା । ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷକମାନଙ୍କ ବିବରଣୀଗୁଡ଼ିକ ପଡ଼ା ହେବାପରେ ମତ୍ତୁକାଶ ପାଇଲା ଯେ ହୋଇଥିବା ପରାକ୍ଷାଗୁଡ଼ିକ ରଦ୍ଦ କରାଯାଇ କୁନ୍ତ ମାସରେ ସାନି ପରାକ୍ଷା କରାଯାଉ । ମୂଳ୍ୟାନ୍ୟ ହେବାକୁ ଯାଇଥିବା ଖାତାଗୁଡ଼ିକୁ ଫେରାଇ ଅଶାଯାଉ ଓ ସାନି ପ୍ରଶ୍ନପତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ଲାଗି ପ୍ରଶ୍ନକର୍ତ୍ତା ତତ୍ତ୍ଵଶାସ୍ତ୍ର ନିୟମ କରାଯାଉ । ମୁଁ ଏ ନିଷ୍ପତ୍ତି ସହିତ ଏକମତ ହେଲି ନାହିଁ । ଏକପକ୍ଷରେ ଛାତ୍ରବିଷ୍ଣୋଭର ଆଶଙ୍କା ଥିଛି । ଅପର ପକ୍ଷରେ ଅନେକ ପରାକ୍ଷା ଦେଇଥିବା ପରାକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ଶିକ୍ଷାବର୍ଷ ଆରମ୍ଭରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ନାମ ଲେଖାଇ ନ ପାରିଲେ ଆମ ରାଜ୍ୟ କ୍ଷତିଗ୍ରୁହ ହେବାର ସମ୍ବନ୍ଧ ରହିଛି । ମୋ ମତ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ ହେଲା ଓ ଯୁଝକାଳୀନ ଭିତ୍ତିରେ ସାନି ପରାକ୍ଷା କରିବା ଲାଗି ପ୍ରସ୍ତୁତି ଆରମ୍ଭ ହେଲା ।

ମୋ ଆଶଙ୍କା ବାସ୍ତବ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରମାଣିତ ହେଲା । ପରାକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ କେବଳ ବିଷ୍ଣୋଭ କଲେ ନାହିଁ, ସିର୍ବିକେଟ୍ ସର୍ୟମାନଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିବେ ବୋଲି ଧମକାଇଲେ । ସେତେବେଳେ ଗ୍ରୀକ୍ରମୀ ହୋଇଥାଏ ଓ ମୁଁ କଲକରେ ମୋ ଘରେ ଥାଏ । ଦିନେ ସକାଳୁ ଦୁଇଜଣ ପୁଲିସ କନ୍ଫେରେ ମୋ ପାଟକରେ ଆସି ଠିଆହେବାରୁ ମୋ ପରିବାର ଦେଇଗଲେ ।

ସେମାନଙ୍କୁ ପଚାରିବାରୁ ଜଣାପଢ଼ିଲା ଯେ ରାଜ୍ୟ ସରକାର କୁଳାଧୂପତିଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ସିଦ୍ଧିକେଟ୍ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କ ନିରାପଦା ପାଇଁ ଜଗୁଆଳି ବଯୋବସ୍ତ୍ର କରିଛନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଆଥାତି ବିଶ୍ଵନାଥ ଦାସ ଓ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ ଶରତ କୁମାର କର । ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଦୁଆରେ ମଧ୍ୟ ବିଷ୍ଣୋର ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରାୟ ଚାରିଦିନ ପରେ ରାତି ଏଗାରଟା ବେଳକୁ ସହକାରୀ କୁଳପତିବ କାଳୀଚରଣ ମିଶ୍ର ଓ ଅନ୍ୟ କେତେଜଣ ସହାୟକ ଆସି ପରିଚୟପଡ଼ୁଥାରା ଗୁହୀତ ହେବାକୁ ଥିବା ଗୋଟିଏ ସିଦ୍ଧିକେଟ୍ ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ଅନୁମୋଦନ କରିବାଲାଗି ଅନୁରୋଧ କଲେ । ସେଥୁରେ ପରୀକ୍ଷା ରଦ୍ଦ କରାଯାଇଥିବା ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲା । କାଳେ ମୁଁ ଅମତ ହେବି, ଏହି ଆଶଙ୍କାରେ ସେମାନେ କୁଳପତି, ଶିକ୍ଷାବିଭାଗର ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ, ରେଭେନସା କଲେଜର ଅଧ୍ୟେତ୍ର, ଅଧ୍ୟେ ବୈଦନାଥ ରଥ, କୁଳାଧୂପତିଙ୍କଥାରା ମନୋନୀତ ସଭ୍ୟ ତାତ୍ତ୍ଵର ଘନଶ୍ୟାମ ମହାପାତ୍ର ଓ ଅନ୍ୟ କେତେଜଣଙ୍କ ଦସ୍ତଖତ ସଂଗ୍ରହ କରି ମୋ ପାଖକୁ ଆସିଥିଲେ । ମୁଁ ସେଥୁରେ ସମାନ୍ତର ସୁଚକ ଦସ୍ତଖତ ଦେଇ ଏହା ଶାୟ୍ ସିଦ୍ଧିକେଟ୍ ବୈଠକରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ଉଚିତ ବୋଲି ଲେଖିଦେଲି । ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ଆକ୍ରମଣ ଭୟରେ ସିଦ୍ଧିକେଟ୍ ବୈଠକ ଡକାୟାଇ ନଥାଏ ଓ ଏପରି ନୌଶା କାରବାର ଚାଲିଥାଏ । କୁଳାଧୂପତି ରାଜରବନରେ ସିଦ୍ଧିକେଟ୍ ବୈଠକ ଡକାଇଲେ ଓ ପରୀକ୍ଷା ରଦ୍ଦ ପ୍ରସ୍ତାବ ବାତିଲ ହେଲା । ସେତେବେଳକୁ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିଷିତି ବିଷାକ୍ତ ହୋଇଯାଇଥାଏ ଓ କୁଳପତି ବିଭିନ୍ନ ମହଲରେ ଅପ୍ରିୟ ହୋଇ ଯାଇଥାନ୍ତି । ଦଳେ ଛାତ୍ର ତାଙ୍କ ସରକାରୀ ବାସଗୁହରେ ପ୍ରବେଶ କରି ବଶିଚା ଓ ଘରର ଆସବାବପତ୍ର ନଷ୍ଟକରିଦେବାରୁ ଗ୍ରୀମତୀ ମିଶ୍ର ଓ ତାଙ୍କ ବୋହୁ ସେହି ରାତିରେ ସରକାରୀ ବାସଗୁହ ଛାତ୍ର କଟକ ଆସିଲେ । ତା'ର ଦୁଇଦିନ ପରେ ନିଜେ କୁଳପତି ଡକୁର ମିଶ୍ର ଲାଗୁପା ଦେଇ କଟକରେ ନିର୍ମିତ ହେଉଥିବା ତାଙ୍କ ପ୍ରଫେସରପଡ଼ା ବାସଗୁହକୁ ଆସିଲେ । ଗ୍ରୀମହୁଚି ଯୋଗୁ ତାଙ୍କ ବିଦ୍ୟା ସମର୍ପନ ଦେଇପାରି ନଥିଲୁ । ଜଣେ ଦକ୍ଷ ଓ ପ୍ରତାବଶାଳା କୁଳପତି ଏରଳି ପରିଷିତିରେ ସମ୍ବୁଧାନ ହେବାର କାରଣ ଥିଲା, ସମାନ ପରିଷିତିରେ ବିଷମ ଆଚରଣ ।

ଡକୁର ସବାଶିବ ମିଶ୍ର ଜଣେ ସୁଶିଷ୍ଟି । ତାଙ୍କ ଅଧାପନା ପ୍ରଶାଳୀ ଏତେ ଚିରାକର୍ଷକ ଯେ ସେ ଯାହା ପଡ଼ାନ୍ତି, ତାହା ମୁଣ୍ଡରେ ଲେଖି ହୋଇଯାଏ । ସେ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ଅମାୟିକ ଓ ପରିହାସପ୍ରିୟ ବ୍ୟକ୍ତି । ଆଳାପ ଆଲୋଚନାରେ ତାଙ୍କ କେହି ଚିପିଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଯେ କୌଣସି ଗୋଷାରେ ସେ ଉପସିତ ଥିଲେ ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ମନୋଯୋଗୀ ହେବାକୁ ବାଧ । ମୋର ଦୁର୍ଗାଗ୍ୟ ଯେ ମୁଁ ମୋ ଛାତ୍ର ଜୀବନରୁ ୧୯୩୯ ସାଲରୁ ତାଙ୍କ କୋପଦୃଷ୍ଟିରେ ରହିଛି । ସାରା ଜୀବନ ମୁଁ ତାଙ୍କ ସୁଦୃଷ୍ଟି ଲାଭ କରିପାରିନାହିଁ । ଡକୁର ମିଶ୍ର ଗୋଷାଗଠନରେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି । ସେ ଚିତା ଓ ଭାବନାରେ ସ୍ଵର୍ଗ ନୁହନ୍ତି । ସେ ବହୁସମୟରେ ଦୈତ୍ୟ-ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ଧରାପଡ଼ି ଯାଇଛନ୍ତି । ସେ ମୋ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଡକୁର ପରିଜା, ପବିତ୍ରମୋହନ ପ୍ରଧାନ, ସତ୍ୟପ୍ରିୟ ମହାନ୍ତି ଓ ପି. ଏସ. ସି. ସଭ୍ୟ ହରପ୍ରସାଦ ବେବକୁ କହିଥିଲେ ବୋଲି ମୁଁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ

ଡାବରେ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଛି ଏବଂ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ସାବଧାନ ରହିବାକୁ ପରାମର୍ଶ ପାଇଛି । କୁଳପତି କର୍ମଚାରୀ-ଗୋଷ୍ଠୀ ଓ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପରିଜା ସାହେବ ଯେଉଁ ଦୂରତ୍ବ ରଖିଥିଲେ, ଲୋକପ୍ରିୟତା ଅନ୍ତେଷ୍ଟରେ ଡକ୍ଟର ମିଶ୍ର ତାଙ୍କୁ ଲୋପକରିଦେବାରୁ ସେ ନିଚେ ଓ ତିନିବର୍ଷ ପରେ ସମ୍ଭବ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ବିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ମନୀୟ ହେଲା ।

ସ୍ଵୟଂଶାସିତ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ମହାନିର୍ବାଣ

ଡକ୍ଟର ସଦାଶିବ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଆକ୍ଷିତି ଉପରେ କୁଳପତି ନିଯୁକ୍ତ ନିମିତ୍ତ ଆକ୍ଷିତି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ସିଦ୍ଧିକେଟରେ ଥିବା କୁଳାଧ୍ୟପତିଙ୍କ ମନୋମାତ୍ର ପ୍ରତିନିଧି ଓ ପୂର୍ବତନ ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ ବିଭାଗର ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ତାତ୍ତ୍ଵର ଘନଶ୍ୟାମ ମହାପାତ୍ର ତାରିମାସ ପାଇଁ ଅପ୍ରାୟୀ କୁଳପତି ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ବାଣୀବିହାରର ଅନ୍ତେବାସୀମାନେ ଏପରି ବିଶ୍ୱବିଧ ଥିଲେ ଯେ ତାତ୍ତ୍ଵର ମହାପାତ୍ର ଦାୟିତ୍ବ ବହନ କରିବା ମାତ୍ରକେ ତାଙ୍କୁ ମହାଡ଼ମରରେ ସ୍ଵାଗତ କରାଯାଇଥିଲା । ତାଙ୍କର ଦୁର୍ଲାଗ୍ୟ ସେ ତାଙ୍କପରି ଜଣେ ଲୋକପ୍ରିୟ ତାତ୍ତ୍ଵର ଓ ବନ୍ଧୁବସ୍ତଳ ବ୍ୟକ୍ତି ବାଣୀବିହାରର ବିଷାକ୍ତ ବାୟୁମଣ୍ଡଳର ଶିକ୍ଷାର ହେଲେ ।

ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ କାର୍ଯ୍ୟ ହେଲା ସିଦ୍ଧିକେଟ ନିର୍ବାଚନ କରାଇବା । ମୁଁ ସେଥର ମଧ୍ୟ ସର୍ବାଧିକ ରୋଟ ପାଇ ସିଦ୍ଧିକେଟକୁ ନିର୍ବାଚିତ ହେଲି । ସେହି ନିର୍ବାଚନରେ ତାଙ୍କର ନିକଟ ସମର୍କୀୟ ଅଜୟ କୁମାର ଭୂମ୍ୟ ସିଦ୍ଧିକେଟକୁ ଓ ଶ୍ରୀମତୀ ସତ୍ୟବାଦୀ ଦାସ ସିନେଟକୁ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିଲେ । ସିଦ୍ଧିକେଟ ନିର୍ବାଚନ ସାରି ଶୀଘ୍ର ପରାକ୍ଷା ଫଳ ପ୍ରକାଶ କରିବା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଡକ୍ଟର ଗଣେଶ୍ୱର ମିଶ୍ରଙ୍କ ପ୍ରତିକୁଳ ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ ଯୋଗୁ ପୁରା କଲେଇରେ ସାନି ହୋଇଥିବା ଆଧୁନିକ ରାଷ୍ଟ୍ରା ଓଡ଼ିଆ ପରାକ୍ଷାକୁ ରଦ୍ଦ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ପୁରା କଲେଇର ପରାକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ଦିନେ ସିଦ୍ଧିକେଟକୁ ଘେରାଉ କଲେ ଓ ବାଣୀବିହାରର ଛାତ୍ରମାନେ ସ୍ଵାତକୋରର ପରାକ୍ଷା ଘୁଞ୍ଚାଇବା ଦାବି କରୁଥିବାରୁ ଘେରାଉରେ ସେମାନଙ୍କୁ ସମର୍ଥନ ଦେଲେ । ଆମେ ରାତି ଦୁଇଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସିଦ୍ଧିକେଟ କଷ ଓ ଉପକୁଳସତିଙ୍କ କୋଠରୀରେ ବନ୍ଦ ହୋଇ ରହିଲୁ । କୁଳପତି ତାତ୍ତ୍ଵର ମହାପାତ୍ର ପୁଲିସକୁ ଖବର ଦେବାକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବ କଲେ । ମୁଁ ତାହାର ପ୍ରତିବାଦ କଲି । ସେ ମୋତେ ପଚାରିଲେ—‘ପୁଲିସ ଉପମହାନିର୍ବାଚକ ଘନଶ୍ୟାମ ଦାସ ଆପଣଙ୍କ ଖୁତ୍ରୁତା କି ? ସେ ମୋତେ ଜଣାଇଛନ୍ତି ଯେ, ପୁରା କଲେଇର ପରାକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ଆପଣଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିବା ଲାଗି ଅସ୍ତ୍ରପ୍ରତିରୋଧରେ ସନ୍ତିତ ହୋଇ ଅସିଛନ୍ତି ବୋଲି ସେ ଗୁପ୍ତ ଖବର ପାଇଛନ୍ତି । ପୁଲିସ ବାଣୀବିହାର ପରିସରକୁ ନ ଆସିଲେ ଆପଣଙ୍କ ବିପଦ ବେଶୀ । ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ପ୍ରତିବାଦକୁ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରି ପୁଲିସ ତାକିବାକୁ କୁଳପତି ଡାବରେ ହୁକୁମ ଦେଉଛି ।’’ ବାଣୀବିହାର ପରିସର ଜିତରେ ଦଶବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ପୁଲିସ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ଆମେ ସାତେ ଦୁଇଟା ରାତିରେ ବାଣୀବିହାରରୁ ମୁକ୍ତ ହେଲୁ । ମୋତେ ପୁଲିସ ବାଟ କଢାଇ ପୁଲନଖରାଠାରେ ଛାଡ଼ି ଦେଇଗଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସିଦ୍ଧିକେଟ ବୈଠକରେ ଆମେ ବାଣୀବିହାର ସ୍ଵାତକୋରର

ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ଦାବୀ ମାନିଦେଇ ସେ ବର୍ଷର ପରାକ୍ଷାକୁ ନଭେମର ମାସକୁ ଘୁଞ୍ଚାଇ ଦେଲୁ । ପରୀକ୍ଷା ନିୟମାବଳୀ ସଂଶୋଧିତ ହୋଇ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଲା ଯେ ବାର୍ଷିକ ପରୀକ୍ଷାରେ କୌଣସି ଛାତ୍ର ଗୋଟିଏ ବିଷୟରେ ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଅନର୍ଥ ପାଇଥିଲେ, ସେ ଯଦି ସେହି ବିଷୟରେ ସମ୍ମିମେଣ୍ଟରୀ ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତରୀ ହୋଇଯାଏ, ସେ ଅନର୍ଥ ସହିତ ଉତ୍ତରୀ ହେଲା ବୋଲି ପଲ ପ୍ରକାଶିତ ହେବ । ପୁରୀ କଲେଜର ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇଗଲେ । କୁଳପତି ମହାପାତ୍ର ବିଗତ ମଇମାସରେ ଓ ଚଳିତ ପରିସିଦ୍ଧିତିରେ ମୋ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ଦେଖି ମୁଗ୍ଧ ହେବାରୁ ମୁଁ ତାଙ୍କ ସଦୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଥିଲି ।

ଠିକ୍ ପରେ ପରେ ଗୋଟିଏ ଗୁରୁତର ଘଟଣା ଘଟିଗଲା । କୁଳପତି ଡକ୍ଟର ମିଶ୍ର ଯିବାଦିନ କୁଳସତିବ ହୁର୍ଗାସ୍ତାଦ ବରାଇ କେତେକ ବହୁଦିନର ପୁରୁଣା ପାଇଲୁ ଉପରେ ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ହୁକୁମ କରାଇ ନେଲେ । ଏହି ଫାଇଲଗୁଡ଼ିକ ଯୋଗୁ ବହୁସଂଖ୍ୟକ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ପରସର ବରିଷ୍ଠତା ଓ ଲେଟପାଇଟ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ଏଗୁଡ଼ିକ ବିଶାଦ ଭାବରେ ଯାଉ କରିବାଲାଗି ବିଦୟା କୁଳପତିଙ୍କ ଆଗ୍ରହ ଓ ମନୋବ୍ରତ ନଥିଲା । ଏଥିପାଇଁ କୁଳସତିବ ବରେଇ ବହୁ ଶତ୍ରୁ ସୃଷ୍ଟି କରିପାଇଲେ । ଦିନେ ରାତି ଆଠଟାବେଳେ ମନସ୍ତ୍ର ବିଭାଗର ଜଣେ ଅଧାପକ ଝରକା ବନ୍ଦ କରୁ କରୁ ତାଙ୍କ ହାତ କାଟି ହୋଇଯାଇ ଭୀଷଣ ରତ୍ନପ୍ରାବ ହେଲା । ତାଙ୍କୁ ଭୁବନେଶ୍ୱର ହାସପାତାଳକୁ ନେବା ପାଇଁ କେତେକଣ ଛାତ୍ର ଓ ଅଧାପକ କୁଳସତିବଙ୍କ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟର ଗାଡ଼ି ମାରିଲେ । ସେ ରୋକଠୋକ ମନା କରିଦେଲେ ଓ କଠୋର ଭାବରେ ଉପର ଦେଲେ । କୁଳପତି ମହାପାତ୍ର ପରିସରରେ ଥିଲେ ସେ ନିୟମ ଅଧାପକ ଓ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା କରିଥାନ୍ତେ । ସେ ଥିଲେ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଥିବା ନିଜ ବାସଗୃହରେ । ଜତିହାସ ଅଧାପକ ଡକ୍ଟର ମନୁଥନାଥ ଦାସଙ୍କ ଗାଡ଼ିରେ ଅଧାପକ ଜଣକ ହାସପାତାଳ ଗଲେ ଓ ବିଷ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ଛାତ୍ର ଓ କର୍ମଚାରୀମାନେ କୁଳସତିବ ବରେଇକୁ ଘେରାଉ କରି ତାଙ୍କ ଜ୍ଞାପନପ୍ରତି ସଂଗ୍ରହ କରି ତାଙ୍କ ତଦ୍ଦଶାଦ ଗ୍ରୁହଣ କରିବା ଲାଗି କୁଳପତିଙ୍କ ଘରକୁ ଗଲେ । ସେ ଜ୍ଞାପନପ୍ରତି ଗହଣ କରିଲେ ।

ତା' ପରଦିନ ମୁଁ ଓ ମନସ୍ତ୍ର ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ଅଧାପକ ଡକ୍ଟର ରାଧାନାଥ ରଥ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିସରରେ ପହଞ୍ଚିଏକଥା ଶୁଣିଲୁ । ଆଗରୁ ମୋତେ ଏ ବିଷୟରେ କିଛି ଜଣା ନଥିଲା । କେତେକ ମୋତେ ଏଥିପାଇଁ ଦାସୀ କରିଥିଲେ, କାରଣ ୧୯୭୮ ମିର୍ବାଚନ ବେଳେ ମୋତେ ପରାପ୍ର କରିବାଲାଗି ଉପ-କୁଳସତିବ ବରେଇକ ଘରେ ମୋ ବିରୋଧୀ ଭୋଗେମାନଙ୍କୁ କରିଗତ କରିବାକୁ ଖନା ବସିଥିଲା ଓ ତାଙ୍କ କନ୍ୟା ଅତିଥମାନଙ୍କୁ ସ୍ଵାଗତ କରିଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ ତାଙ୍କ କୁଳସତିବ ନିୟୁଭି ବେଳେ ମୁଁ ବିରୋଧ କରିଥିଲି । ତାଙ୍କ ସହିତ ମୋ ସମ୍ପର୍କ ସର୍ବଦା ଭଲ ଥିଲା । ତାଙ୍କୁ ବାହାର କରିଦେଲେ ମୋର କୌଣସି ଲାଭ ହେବାର ନଥିଲା, ଲାଭ ହେବାର ଥିଲା ଉପ-କୁଳସତିବ ସାମାଜିକ ପଣ୍ଡାକର । ବରେଇ ଜଣିଥିଲେ, ସେ ସହକାରୀ କୁଳସତିବ ପଦବୁ ଉପ-କୁଳସତିବ ପଦକୁ ଉନ୍ନାତ ହେବା ବେଳେ ମୁଁ କେତେ

ପରିଶ୍ରମ କରିଛି । ମଣିଷର ଗୋଟିଏ ଦୂର୍ବଳତା ଯେ, ସେ ଅତୀତ କଥା ଭୁଲି କେବଳ ଅବ୍ୟବହିତ ପୂର୍ବ କଥା ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଲ୍ । ବାଣୀବିହାରରେ ଏତେ ଅଧ୍ୟାପକ ଓ ଏତେ କର୍ମଚାରୀ ଥିଲେ । ଘଟଣା ରାତି ପ୍ରହରକେ ଘଟିଥିଲା । ମୁଁ ପ୍ରାୟ ୨୨ ମାର୍ଗଲ ଦୂରରେ ଜଟକରେ ଆଉ ଏତେବେଳେ ଘଟଣା ଘଟାଇ ପାରିଲି । ଅନ୍ୟମାନେ କ'ଣ ନିର୍ମୂଳକ ଥିଲେ ? କୁଳାଧିପତିଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ପାଠଣ ହାଇକୋର୍ ଅବସରପ୍ରାୟ ବିଚାରପତି ହରିହର ମହାପାତ୍ର ଏହି ଘଟଣା ବିଷୟରେ ପୁଞ୍ଜାନ୍ତପୁଞ୍ଜ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିଥିଲେ । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିଚାଳନା ଓ ପୁନର୍ଗ୍ରଂହ ବିଷୟରେ ସେ ଗୋଟିଏ ମୂଲ୍ୟବାନ ବିବରଣୀ ଦେଇଛନ୍ତି । ଉପର୍ଯ୍ୟତ ଘଟଣା ବିଷୟରେ ତାଙ୍କ ବିବରଣୀ ଗୋପନୀୟ ରହିଛି; କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଶୁଣିଛି, ସେ ବି ମୋତେ ଦୋଷୀ ସାବ୍ୟସ୍ତ କରିବା ଲାଗି ବହୁ ଉଦ୍ୟମ କରି କୌଣସି ଉପାଦାନ ପାଇଲେ ନାହିଁ ବୋଲି ମୋତେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦୋଷ ଦେଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ ।

ଏହି ଘଟଣାରେ ଦୁର୍ଗାପ୍ରପାଦ ବରାଇ ନିଜ କୃତ୍ୟତା ପାଇଁ ନିଜ ପଦବୁ ଅପସରି ଗଲେ । ଦାରୁଣ କ୍ଷତି ହେଲା କୁଳପତି ତାତ୍ତ୍ଵର ମହାପାତ୍ରଙ୍କର । କୁଆଡ଼େ ଏହି ଘଟଣା ଯୋଗୁ ତାକର ପ୍ରସାଦକୀୟ ଦଶତା ନାହିଁ ପ୍ରମାଣିତ ହେଲା ବୋଲି ଖଲଲୋକେ କହି ବୁଲିଲେ । ସେ ଆଶା କରିଥିଲେ ସ୍ଥାୟୀ କୁଳପତି ହେବେ ବୋଲି । ତାଙ୍କ ନାମ ମନୋନୟନ ସମିତି ପ୍ରସ୍ତାବ ନକର ତାଙ୍କ ଆଉ ତିନିମାସ ପାଇଁ ଅସ୍ଥାୟୀ କୁଳପତି ନିଯୁତ୍ତ କରାଯାଇଥିଲେ ହେଁ ସେ ୧୯୧୯ ନରେଯର ପହିଲା ଦିନ ଆଉ ଆସିଲେ ନାହିଁ । କାର୍ଯ୍ୟକାଳ ବୃଦ୍ଧି ଆଦେଶକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଶ୍ୟାନ କଲେ ।

ଏହି କୁଳପତି ନିଯୁତ୍ତ ବିଷୟରେ ପଦେ ନ ଲେଖିଲେ ମୋର କୃତ୍ୟତା ହେବ । ସେ ବର୍ଷ କୁଳପତି ମନୋନୟନ ସମିତିରେ ଥିଲେ ଜଷ୍ଟିସ ଅଭିମନ୍ୟ ମିଶ୍ର(ଅଧିକ), ତାତ୍ତ୍ଵର ଶରତଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ଓ ବାଙ୍ଗବିହାରୀ ଦାସ । ଜଷ୍ଟିସ ମିଶ୍ରଙ୍କ ମୁଁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ଜାଣି ନଥିଲି । ତାତ୍ତ୍ଵର ମିଶ୍ର ମୋର ସମର୍କୀୟ ଥିଲେ ଓ ବାଙ୍ଗବାବୁ ମୋର ବନ୍ଧୁ ତଥା ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ମୋର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛାତ୍ରୀ ଥିଲେ । ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ କୁଆଡ଼େ ମୋତେ କୁଳପତି ନିଯୁତ୍ତ କରିବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲେ । କମିଟିରେ ମୋର ନାମ ବିଚାରକୁ ଉଠିଥିଲା । ମୁଁ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପୁଣି ତାତ୍ତ୍ଵର ମିଶ୍ରଙ୍କ ସାନଭାଇ ତକ୍କର ଦେବେନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ପାଠ୍ୟପଦିବା ବେଳେ ମୋ'ଠାରୁ ଦୁଇବର୍ଷ ତର୍ଲେ ପଢ଼ୁଥିଲେ ହେଁ ସେ ସରକାରୀ ଚାକିରିରେ ମୋ'ଠାରୁ ପୁରୁଷା ଥିଲେ । ଏ ଦୁଇଟି ବିଷୟ ମୋର ଅୟୋଗ୍ୟତା ପ୍ରମାଣ କରିଥିଲା । କମିଟି ତିନିଜଣଙ୍କ ନାମ ସ୍ଵପ୍ନାରିଶ କଲା । ସଥା—(୧) ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଙ୍କ ଅଧୀନରେ ବ୍ୟାକ୍ରକ୍ତାରେ ଖାଦ୍ୟ ଓ କୃଷି ସଂଗଠନରେ ଥିବା ଆନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶର ପୂର୍ବତନ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ତକ୍କର ରମାନାଥ ମହାନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ବ୍ରାହ୍ମପୁର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର କୁଳପତି ଥିଲେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ବେହେରା । ଉତ୍ସମ ଥିଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣ । ସେଥିପାଇଁ ଉତ୍କଳର କୁଳପତି କାଳେ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ

ହୋଇଯିବେ, ସେହି ଆଶକ୍ତା ଦୂରେଇ ଦେବାପାଇଁ ବୁଝୁ ପ୍ରଚାରିତ ଅଧାପକ ରାଧାନାଥ ରଥକର କିମ୍ବା ମୋ ନାମ ସେ ତାଳିକାରେ ନଥିଲା । ତକ୍ରର ଦେବେନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରଙ୍କ ନାମ ଆଗୋ ବିଚାରକୁ ନିଆୟକ ନଥିଲା । ତକ୍ରର ଉତ୍ତରବସଳ ପଞ୍ଜନାୟକ ତାଙ୍କ ଚାକିରି ଛାଡ଼ି ଆସିବାକୁ ମନା କଲେ । ତକ୍ରର ବ୍ରଜବିହାରୀ ପଞ୍ଜନାୟକ ଜଣେ ଶାନ୍ତିପ୍ରିୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଥିବାକୁ ସେ ବାଣବିହାର ଅଶାନ୍ତ ବାତାବରଣକୁ ଆସିବାକୁ ରାଜି ହେଲେନାହିଁ । ତକ୍ରର ରମାନାଥ ମହାତ୍ମି କୁଳପତି ନିଯୁତ ହୋଇ ୧୯୭୧ ନଭେମ୍ବର ପହିଲା ଦିନ କାର୍ଯ୍ୟଭାର ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଏ ବିବରଣୀ ମୁଁ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ବିଶ୍ଵନାଥ ଦାସ ଓ କମିଟିର ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଜାଣିବା ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଛି । ମୋର ଆହୁରି ଆଠବର୍ଷ ଚାକିରି ଥିଲା । ମୋତେ ଏହି ପଦ ଯତା ହୋଇଥିଲେ ମୁଁ ରାଜି ହୋଇଥାଆନ୍ତି କି ନାହିଁ, ତାହା ଗୋଟିଏ ବିଚାରଯୋଗ୍ୟ ସମସ୍ୟା ଥିଲା ।

ତକ୍ରର ରମାନାଥ ମହାତ୍ମି ଜଣେ ସରଳ ବ୍ୟକ୍ତି । ସେ କୁଟ କପଟ କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ ବୋଲି ତାଙ୍କର ସୁନାମ ଥିଲା । ସେ ସିର୍ବିକେଟଠାରୁ ଅକୁଣ୍ଠ ସମର୍ଥନ ପାଇଲେ । ସେ କଟକରେ ରହି ଯା'ଆସ କରିବେ ବୋଲି ଦୂଆ ମଟରଗାଡ଼ି କିଣିବା ଲାଗି ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟଠାରୁ ପଚାଶ ହଜାର ଟଙ୍କା ରଣ ନେଲେ । ବିଧୂର ବିଢମନା ଏପରି ଯେ, ସେ ସବୁବେଳେ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ସମସ୍ୟା ଚିତ୍ତ କରିକରି ଦିନେ ଅପରାହ୍ନରେ ସ୍ଵପ୍ନ ଦେଖି ଖଚରୁ ତଳକୁ ଗଡ଼ିପଡ଼ିଲେ । ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ ହାଡ଼ ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ସେ ପ୍ରାୟ ଦୁଇବର୍ଷ କାଳ ଶୟାଶ୍ୟାମ ହେଲେ । ଯା'ଆସ କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । ୧୯୭୪ରେ ପରିଜା ସାହେବ ଶୟାଶ୍ୟାମ ଥିବାବେଳେ ତାଙ୍କୁ ପଦହୃଦ୍ୟତ କରି ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ତକ୍ରର ସଦାଶିର ମିଶ୍ରଙ୍କ କୁଳପତି ନିଯୁତ କରିବା ଲାଗି ମସ୍ତଖା ହୋଇଥିଲା, କାରଣ ସରକାରଙ୍କୁ ଧାରଣା ଦିଆଯାଇଥିଲା ଯେ, ସେ ଆଉ ବଞ୍ଚିବେ ନାହିଁ । ଦାର୍ଘ ଦୁଇମାସ ଶୟାଶ୍ୟାମ ହୋଇଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ଅନୁପମ୍ପିତିରେ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ କୁଆଡ଼େ ଭାଙ୍ଗିଯିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଥିଲା । ତକ୍ରର ମହାତ୍ମିଙ୍କ ଅସୁଷ୍ଟା ସମୟରେ ସେହିପରି ଗୋଟିଏ ଉଦ୍ୟମ ହୋଇଥିଲା; ଏପରିକି ଅସ୍ତାମୀ କୁଳପତି ନିଯୁତି ପାଇଁ ଯୋଗାଡ଼ ଦୂର୍ବାନ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ପହଞ୍ଚିଥିଲା; କୁଳାଧିପତି ବି.ତି. ଜରି ଏହା କରାଇ ଦେଲେ ନାହିଁ । କୁଳପତିଙ୍କ ଅନୁପମ୍ପିତିରେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ବିଧୁଭୂଷଣ ଦାସ ବା ବରିଷ୍ଟ ସର୍ବ୍ୟ ତକ୍ରର ବିଦ୍ୟାଧର ମିଶ୍ରଙ୍କ ଅଧିକ ଆସନରେ ବସାର୍ଟ ସିର୍ବିକେଟ ନିଯମିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଗଲା । ତଥାପି କେତେକ ପ୍ରଚାର କଲେ ଯେ, କୁଳପତି ନ ଥିବାରୁ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ମୁଁରବୀ ବିହୀନ ହୋଇ 'ବାଘ ଘରେ ମିରିଗନାଟ' ଚାଲିଛି । ଗୁରୁତର ବିଷୟରେ କଟକରେ କୁଳପତିଙ୍କ ବାସରବନରେ ତାଙ୍କ ରୋଗଶ୍ୟାମ ପାଖରେ ସିର୍ବିକେଟ ଓ ପ୍ରଧାନ କମିଟିଗୁଡ଼ିକର ବୈଠକ ବସିଛି । କାଳେ ତାଙ୍କୁ ପଦହୃଦ୍ୟତ କରି ଦିଆଯିବ, ଏହି ଆଶକାରେ ସେ ବାହି ଧରି ଛୋଟେଇ ଛୋଟେଇ ନିଜ ଦାୟିତ୍ବ ତୁଳାରୀ ଥିଲେ ।

୧୯୩୩ର ବାର୍ଷିକ ପରୀକ୍ଷା ବେଳେ ଘଟିଥିବା କେତେକ ଅପ୍ରାତିକର ପରିଷିକ୍ଷା ଆୟୋଜନ ସମାପ୍ତି ନେଇଥିଲୁ; କିନ୍ତୁ ବାଧାତାମୂଳକ ଓ ଡିଆ ପରୀକ୍ଷାପତ୍ର ପୁନମୂଳ୍ୟାୟନ ପାଇଁ ସିର୍ବିକେଟକୁ ନ ପଢାରି ତକ୍ରର ମହାତ୍ମି ଆଦେଶ ଦେଇଦେବାରୁ ଏପରି ପ୍ରତିବାଦ ହେଲା

ଯେ, ସିଞ୍ଚିକେଟ ଭୟରେ ଥରେନସା କଲେଜରେ ଓ ଆଉ ଥରେ ଲାଧାନାଥ ତ୍ରେନିଂ କଲେଜରେ ବୈଠକ କରି ପୁନମୂଳ୍ୟାୟନ ବିଷୟକୁ ସମୀକ୍ଷା କରିବା ଲାଗି ମୋତେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ ଏବଂ ମୋତେ ସାହାୟ୍ୟ କରିବା ଲାଗି ଦୁଇଜଣ ଗଣକ (Tabulator)କୁ ନିୟୁତି କଲେ । ଯାଏ କରିବା ଲାଗି ପ୍ରାୟ ଏକମାସ ଲାଗିଲା । ଯାଏ ପରେ ଡିଆ ପରୀକ୍ଷା ପରିଚାଳନାଶ୍ଵଳ କୁଳପତ୍ରିକୁ ପଠାଇଥିବା ସ୍ବାପାରିଶ ପ୍ରାତିପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା ଓ କୁଳପତ୍ରିକ ଆଦେଶକୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବାରେ ପକ୍ଷପାତ ନୀତି ଅନୁସୃତ ହୋଇଥିଲା ବୋଲି ଜଣାପଡ଼ିଲା । ଏହି ମଣ୍ଡଳର ଅଧିକାରୀ ଏକବର୍ଷ ଓ ଅନ୍ୟ ଦୁଇଜଣ ସଭ୍ୟକୁ ତିନିବର୍ଷ ପାଇଁ ପରୀକ୍ଷା ଦାୟିତ୍ୱରୁ ବହିଷ୍ଟୁ କରାଗଲା । କୁଳପତ୍ରିକ ଆଦେଶକୁ ବିଧିବିନ୍ଦୁ ଭାବରେ ପ୍ରୟୋଗ କରିବା ଫଳରେ ଆହୁରି ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଛାତ୍ର ଉପରୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯିବାକୁ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତିବାଦ ପ୍ରଶମିତ ହୋଇଗଲା ।

କୁଳପତ୍ର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ ନଥବାବୁ ୧୯୭୪ ପରୀକ୍ଷା ବେଳେ ଛାତ୍ରମାନେ ସିଞ୍ଚିକେଟ୍ ଘେରାଉ ଆରମ୍ଭ କଲେ । କୁଳପତ୍ରିକ ସରକାରୀ ବାସଭବନ ଓ ନଟକ ବାସଭବନରେ ସିଞ୍ଚିକେଟ୍ ବୈଠକ ହେଲେ ହେଁ ପୌନପୋନିକ ଭାବରେ ଘେରାଉ ଚାଲିଲା । ଶ୍ରୀଷ୍ଟ କଲେଜର ପରୀକ୍ଷା ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା ଏବଂ ଅନ୍ୟ କେତେଗୋଡ଼ି କଲେଜର ପରୀକ୍ଷା ଅବରୁଥର ରଦ୍ଦ ହେବା ଯୋଗଣ! କରାଯିବା ଫଳରେ ଅଗ୍ରିରେ ଘୃତ ଢଳା ହେଉଥିଲା । କେଜାଣି କାହିଁକି ତକ୍ରର ମହାନ୍ତି ମୋ ଅଭିମତକୁ ଆଉ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଲେ ନାହିଁ । ଆଇନ କଲେଜର ପରୀକ୍ଷା ରଦ୍ଦ ଓ ପୁନର୍ବାର ପରୀକ୍ଷା କରିବା ନିଷ୍ଠର ଜଟିଳ ପରିଷିତି ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ କଲା । ମୁଁ ନାନା ଭାବରେ ଚିରଷ୍ଟୁ ହେଲି । ଏପରିକି ତାଙ୍କ ସରକାରୀ ବାସଭବନରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଉଥିବା ସିଞ୍ଚିକେଟ୍ ବୈଠକରେ ମୋତେ ଶାରୀରିକ ଆକ୍ରମଣ କରାଯାଇଥିଲା । ଆକ୍ରମଣକାରୀମାନେ କୁଳପତ୍ରିକ ନିଜ ଲୋକ ଥିଲେ ବୋଲି ସେ କୌଣସି ପ୍ରତିକାର କଲେ ନାହିଁ । ୧୯୭୭ରେ ହାଇକୋର୍ଟର ଗୋଟିଏ ରାୟର କଦର୍ଥ କରି ସେ ମୋର ଓ ଗଣେଶ୍ୱର ମିଶ୍ରଙ୍କର ସିଞ୍ଚିକେଟ୍ ସଭ୍ୟ ପଦ ରଦ୍ଦ କରିଦେଲେ । ହାଇକୋର୍ଟ ନିଜ ନିଷ୍ଠେଧାଦେଶ ସଂଶୋଧନ କରିଦେଲେ ଏବଂ ଆମେ ଦୂହେଁ ଅସ୍ତ୍ରୀ କୁଳାଧ୍ୟପତି ଜିପକଷ୍ଟିଷ୍ଟ ଗତିକୃଷ୍ଣ ମିଶ୍ରଙ୍କ ନିକଟରେ ପୁନରାବେଦନ ଦାଖଲ କରି କୁଳପତ୍ରିକ ବହିଷ୍ଵାର ଆଦେଶକୁ ରଦ୍ଦ କରାଇଲୁ । ତାଙ୍କ ଅସୁପ୍ରତିକୁ ବେଳେ ଗୁରୁଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କରି ମୁଁ ତକ୍ରର ମହାନ୍ତିଙ୍କଠାରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ପରାଭବ ପାଇଥିଲି । ପରେ ଜାଣିଲି, ସେ ମୋ ଗୁପ୍ତ ଚରିତ୍ରପଞ୍ଜିରେ ବହୁ ଅବାତର କଥା ଲେଖିଥିଲେ ।

୧୯୭୪ରେ ପରୀକ୍ଷା ଫଳ ଠିକ୍ ସମୟରେ ବାହାରି ପାରିଲା ନାହିଁ । ପରୀକ୍ଷାକମାନଙ୍କ କୁଳପତ୍ରିକ ପ୍ରତି କୌଣସି ଭୟ ରହିଲା ନାହିଁ । କେତେଜଣ ପରୀକ୍ଷକ ଗତବର୍ଷର ପ୍ରାପ୍ୟ ପାଇ ନଥବାବୁ ପରୀକ୍ଷା ଖାତା ଘେରାଇଲେ ନାହିଁ । ତାତ୍ତ୍ଵ ମହାପାତ୍ର ଅସ୍ତ୍ରୀ କୁଳପତି ଥିବାବେଳେ ନିଯମ କରି ଦେଇଥିଲେ ଯେ, କଲେଜ ପରିଦର୍ଶନ ଓ ପରୀକ୍ଷା ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ସୂଚାରୁରୁପେ ଚଳାଇବା ଲାଗି ଯେଉଁ ସିନେଟ ଓ ସିଞ୍ଚିକେଟ୍ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କର

ନିଜର ମଚରଗାଡ଼ି ନଥବ, ସେମାନେ ବି ଭଡ଼ା ମଚରଗାଡ଼ି ନେଇ ଦୂରର ଅନୁସାରେ ମାରଳ
ପିଲା ଗସ୍ତଖର୍ତ୍ତ ନେଇପାରିବେ । ତେଣୁ କେତେକ ସର୍ୟ ଜଣଙ୍କ ଗାଡ଼ି ବା ଗୋଟିଏ ଗାଡ଼ିରେ
ଏକାଠି ଗସ୍ତରେ ଯାଇ ତିନିତିନିଟା ଗସ୍ତଖର୍ତ୍ତ ଆଦାୟ କଲେ । ବଜେଟରେ ଥିବା ଗସ୍ତଖର୍ତ୍ତ ବାବଦ
ବ୍ୟୟବରାଦ ବର୍ଷ ମଞ୍ଚରେ ଶେଷ ହୋଇଗଲା । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଦେବାଳିଆ ଅବସ୍ଥାକୁ
ଆସିଗଲା । କାହା ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ପରିଚାଳିତ ହେଲେ କେଜାଣି, ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ବିଧୁଭୂଷଣ ଦାସ
ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଅନୁଦାନ ବାବତ ପ୍ରାପ୍ୟ ଠିକ୍ ସମୟରେ ଦେଲେ ନାହିଁ । ପରାଷା ପରିଚାଳନା
ଖର୍ତ୍ତ ଦୂରେ ଥାଉ, ୧୯୭୪ ଅଗଷ୍ଟ ପହିଲା ଦିନ ଅଧାପକ ଓ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କୁ ବେତନ ଦେବା
ଲାଗି ଅର୍ଥ ଅକୁଳାଣ ଥିଲା ।

ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପରାଷା ବିଭାଗ ମଧ୍ୟ କୁଳପତିଙ୍କ ପ୍ରତି ଶଠତ ଆଚରଣ କଲା ।
ପ୍ରାୟ ଚାଲିଶ ହଜାର ପରାଷା ଖାତା ପରାଷକଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଯାଇ ନ ଥିଲା । ସେ ବର୍ଷ
ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ଯୁଦ୍ଧନାଥ ଦାଶମହାପାତ୍ରଙ୍କ ପୁଅ ପରାଷା ଦେଇଥାଏ । ବୁଲ୍ଲା ଯାନ୍ତିକ
ମହାବିଦ୍ୟାଳୟରେ ନାମ ଲେଖାଇବା ପାଇଁ ସେ ବହାୟାଇଥାଏ । ଅଗଷ୍ଟ ପ୍ରଥମ ସ୍ୱାହା ସ୍ୱର୍ଗା
ପରାଷାପଳ ଦାଖଲ ନକଲେ ତାଙ୍କ ନାମ ଲେଖା ରଦ୍ଦ ହୋଇଯିବ ବୋଲି ଯୁଦ୍ଧବାବୁ ପରାଷାପଳ
ବାହାରିବା ବିଷୟରେ ଉକ୍ତଷ୍ଟିତ ଥାଆନ୍ତି । ସେ ଘନ ଘନ କୁଳପତିଙ୍କ ଶୀଘ୍ର ପରାଷାପଳ ପ୍ରକାଶ
କରିବା ପାଇଁ ଅନୁରୋଧ କରୁଥାଆନ୍ତି । କୁଲାର ଶେଷ ସ୍ୱାହରେ ସିଣ୍ଡିକେଟ ମୋଟେ ଓ
ଅଜୟ କୁମାର ଦୁଇଁଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲା ଯେ, ପରାଷାପଳ ପ୍ରକାଶକୁ ଦୂରାହିତ କରିବାଲାଗି
ବିହିତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଗ୍ରହଣ ରାଯାଇ । ଆମେ ଦେଖିବା ବେଳକୁ ବିଭିନ୍ନ ବିଷୟର ଓ ବିଭିନ୍ନ କଲେଜର
ପ୍ରାୟ ଚାଲିଶ ହଜାର ପରାଷା ଖାତା ପରାଷକମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯିବାର ଅଛି । ଅଗଷ୍ଟ ପାଞ୍ଚ
ତାରିଖ ଦିନ ପରାଷାପଳ ପ୍ରକାଶ କରିବାଲାଗି ସିଣ୍ଡିକେଟ ଧାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲା । କ’ଣ କରାଯିବ
ଆମେ ଜାଣିପାରିଲୁ ନାହିଁ । ଅନୁସରାନ୍ତୁ ଜଣାପଢ଼ିଲା ଯେ, କେତେକ ପରାଷକଙ୍କ ନିଯୁକ୍ତି
ପତ୍ର ପଠାଯାଇନାହିଁ ଓ ତାଙ୍କ ନାମ ମଧ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ କଲେଜକୁ ଯାଇନାହିଁ । ତେଣୁ ଖାତା ପଠାହେବ
କିପି ? ଏହାର କୁଆଡ଼େ ଗୋଟିଏ ଗୋପନୀୟ କାରଣ ଥିଲା । ଶେଷ ମୁହଁର୍ଗରେ ପରାଷକ
ପଦ ନିଲାମ ହୁଏ । ଯେଉଁ ଅଧାପକ ତାଙ୍କ ପାଉଣାରୁ ବେଶି ଭାଗ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର
କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କୁ ଦେବାକୁ ରାଜି ହୁଅନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ତଦ୍ଦଶାଦ ନିଯୁକ୍ତିପତ୍ର ଓ ପରାଷାଖାତା
ଦିଆଯାଏ । ଏକଥା କେହି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ଆମେ ଏ ଖାତାଗୁଡ଼ିକ ଶୀଘ୍ର ପରାଷା କରାଇବା
ଲାଗି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାକୁ ଚାହିଁବାରୁ ଅପିସ ଥାମଙ୍କ ଗୋଟିଏ ଦୀର୍ଘ ତାଲିକା ଦେଲା ଓ ସେମାନଙ୍କୁ
ପରାଷକ ନିଯୁକ୍ତ କରିବାଲାଗି ପରାମର୍ଶ ଦେଲା । ଆମେ ରାଜି ହେଲୁ ନାହିଁ । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ
ରମାଦେବୀ ମହିଳା କଲେଜ, ବି.ଜେ.ବି. କଲେଜ, ରେବେନ୍ସା କଲେଜ, ଶୈଳବାଲା ମହିଳା
କଲେଜ, ଶ୍ରୀଷ୍ଟ କଲେଜ, ଷ୍ଟୁଆର୍ଟ କଲେଜ, ସିଟି କଲେଜ, ଖୋର୍ଦ୍ଧା କଲେଜ ଓ ପୁରୀ କଲେଜକୁ
ଫୋନ୍ କରି ଯେଉଁମାନେ ଚାରିଦିନ ଭିତରେ ଖାତା ଦେଖି ଫେରାଇବାକୁ ରାଜି ହେବେ, ସେହିଭଳି
କେତେକଣ ଅଧାପକ ଓ ଅଧାପିକାଙ୍କୁ ପରାଷକ ନିଯୁକ୍ତ କରି ଶୀଘ୍ର ଫେରାଇବାଲାଗି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ

ଦେଲୁ । ଅଗଷ୍ଟ ପହିଲା ସୁବା ଖାତା ପରାକ୍ଷା ହୋଇଗଲା; କିନ୍ତୁ ଜୁଲାଇ ମାଠ ତାରିଖ ଦିନ ସକାଳେ ସ୍ଵାୟତ୍ତ ଶାସିତ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାକୟର ପତନ ହୋଇଗଲା ।

୧୯୭୪ ଜୁଲାଇ ମାଠ ତାରିଖ ସକାଳ ନଅଟାବେଳେ ଜଣେ ଛାତ୍ରବନ୍ଦ ଗୁରୁପଦ ନଦ ମୋତେ ଫୋନ୍‌ରେ ଜଣାଇଲେ ଯେ, ସରକାର ଉକ୍ତି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାକୟକୁ ଖାସ ଦଖଳକୁ ନେଇଛନ୍ତି; ସିନେଟ ଓ ସିଞ୍ଚିକେକୁ ଭାଙ୍ଗି ଦେଇଛନ୍ତି । କୁଳପତିଙ୍କୁ ଦରଖାସ୍ତ କରିଛନ୍ତି ଓ ଜଣେ ଆଇ.ଏ.ଏସ. କର୍ମଚାରୀ ଆନନ୍ଦାବକୁ ମୁଖ୍ୟ ପ୍ରଶାସକ ନିୟୁକ୍ତ କରିଛନ୍ତି । ସେ ସକାଳୁ କାର୍ଯ୍ୟକାର ଗ୍ରହଣ କଲେଣି । ମୁଁ ଏ ସମ୍ବାଦ ଦୁଷ୍ଟ ପାରିଲିନାହିଁ । କୁଳପତି ତକ୍ତ ମହାନ୍ତିକୁ ଫୋନ୍‌ରେ ପଚାରିଲି । ସେ କହିଲେ ଯେ, ଶିକ୍ଷାସତିବ ହେରମନାରାୟଣ ଦାଶମହାପାତ୍ର ତାଙ୍କୁ ବି ଏ ସମାଦ ଦେଇଛନ୍ତି । ସେ ପୁଣି କହିଲେ ଯେ, ଆମେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାକୟକୁ ଗଲେ ସେଇଥା ଦୁଷ୍ଟିବା । କୁଳପତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଶାସକ ଅଧିକାର କରିଥିବାରୁ ସେଠାକୁ ଯାଇ ଅପମାନିତ ହେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ବୋଲି ମୁଁ ତକ୍ତ ମହାନ୍ତିକୁ କହିଲି । ସେ ଆଉ ଗଲେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଥିବା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାକୟ ଗାଡ଼ିଟିଙ୍କୁ ଓ ତା' ସହିତ ତାଙ୍କ ଘରେ ଥିବା ଫାଇଲଗୁଡ଼ିକୁ ବାଣୀବିହାର ପଠାଇଦେଲେ । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାକୟର ପତନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତକ୍ତ ରମାନାଥ ମହାନ୍ତିଙ୍କ କୁଳପତି ଦୂରେ କାର୍ଯ୍ୟକାଳ ସରିଗଲା । ତାଙ୍କପରି ଜଣେ ସରଳ ଓ ଅମାଯିକ ବ୍ୟକ୍ତି ଏପରି ଅପମାନିତ ହେବା ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟକଣକ । ସରକାର ଆଗରୁ ତାଙ୍କୁ ପଚାରିବା ଉଚିତ ହୋଇଥାଆଏ ।

ଖାସ ଦଖଳ ପରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାକୟ ପରିସ୍ଥିତି

୧୯୭୪ ବେଳକୁ ମୁଁ ଆଇନ ଉପାଧ୍ୟ ହାସଲ କରିପାରିଥିଲି । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାକୟ ଆଇନରେ ସରକାରଙ୍କ ଖାସ ଦଖଳ ଲାଗି କୌଣସି ବ୍ୟବସ୍ଥା ନଥିଲା । ଏହା ହେଲା କିପରି ? କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାକୟ ଆଇନ ୧୯୦୪ରେ କେନ୍ତ୍ର ବିଧାନସଭାରେ ଆଲୋଚିତ ହେବା ବେଳେ ହିୟ ସେବକ ସଂଘର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ଓ କେନ୍ତ୍ର ବିଧାନ ପରିଷଦର ସର୍ବ୍ୟ ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ଗୋପନୀୟଙ୍କ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାକୟର ସ୍ଵାତନ୍ତ୍ୟ ବିଷୟରେ ଯେଉଁ ମୂଳ୍ୟବାନ ଭାଷଣ ଦେଇଥିଲେ ତାହା ମୋର ମନେପଡ଼ିଲା । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାକୟ କୁଳାଧିପତି ବଡ଼ାଟ ଲଢ଼ିନ ସିନେଟ ଓ ସିଞ୍ଚିକେର ପାଇଁ କେତେଜଣ ସର୍ବ୍ୟ ମନୋମାତ କରିଥିବାରୁ ସେ ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିବାଦ କରିଥିଲେ ଓ ସେମାନେ ନିର୍ବାଚିତ ହେବା ଉଚିତ ବୋଲି କହିଥିଲେ । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାକୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଭାରତ ସରକାର କୌଣସି ପ୍ରକାର ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ଜାରି କରିବା ଅନୁଚ୍ଛିତ ବୋଲି ତାଙ୍କର ମତ ଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଭାରତ ସମ୍ମର୍ଶ ପରାଧୀନ ଥିଲା । ସ୍ଵାଧୀନ ଭାରତରେ ଗୋଟିଏ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାକୟର ସ୍ଵତନ୍ତ୍ୟତା ଅପହୃତ ହେବାର କୌଣସି ନଜିର ନଥିଲା । ବାଣୀବିହାରରେ ପହଞ୍ଚ ଜାଣିଲି ଯେ, ସରକାର ଗୋଟିଏ ଅଧାଦେଶ ଜାରି କରି ଏପରି ଦୁଷ୍ଟମାନ କରିଛନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ନଦିନୀ ଶତପଥୀ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ । ଯତ୍ନନାଥ ଦାଶମହାପାତ୍ର ତାଙ୍କ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ । ୧୯୭୯ କଂଗ୍ରେସ ବିଭାଗନ ପରେ ସଂଖ୍ୟା ଗରିଷ୍ଠତା ନଥିବା ଶାସକ କଂଗ୍ରେସର ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଜନିବା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ପାଇଁ କମ୍ପ୍ୟୁନିଷ୍ଟି

ସତ୍ୟମାନଙ୍କ ସମର୍ଥନ ଯୋଗାଡ଼ କରିବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ସହାୟତା କରି ନଦିନୀ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପ୍ରିୟପାତ୍ର ହୋଇଥିଲେ । ସେ ବୋଧହୃଦୟ ତାଙ୍କ ସମର୍ଥନ ପାଇବେ ବୋଲି ଆଶା କରି ଏଭଳି ଦୁଃଖାହସିକ ପଦକ୍ଷେପ ନେଇଛନ୍ତି ବୋଲି ମୋର ଧାରଣା ହେଲା ।

ମୁଁ ଷ୍ଣୋକମାସ କାଳ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ଦଳଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ପୂର୍ବ ବର୍ଲିନ ସହିତ ପରିଚିତ ଥିଲି । ଶ୍ରୀମତୀ ରାଷ୍ଟ୍ରୀ ବ୍ୟାଙ୍କ ଜାତୀୟକରଣ ଓ ରାଜା ରାଜୁଡ଼ାଙ୍କ ଭରା ଲୋପକରି ଯେଉଁ ପଦକ୍ଷେପ ନେଇଥିଲେ ତାହାକୁ ଲୋକେ ସମର୍ଥନ କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ଜଣାଇ ଦେବାଲାଗି ସେ ତାଙ୍କ ବାସଗୃହ ହତାରେ ପ୍ରତିଦିନ ଶହ ଶହ ଲୋକଙ୍କ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ଯୋଗାଡ଼ କରିଥିଲେ । ଏହି ପ୍ରଚାର ଗୋଟିଏ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ କୌଶଳ । ପୂର୍ବ ବର୍ଲିନର କାନ୍ଦିବାଡ଼ ଏଭଳି ପ୍ରଚାରଧର୍ମୀ ଲେଖାରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା । ନଦିନୀ ଶତପଥୀ ଠିକ୍ ସେହି କୌଶଳ ଅବଳମ୍ବନ କଲେ । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଜ୍ଞାନ ଦଖଲକୁ ଆସିଲା ବୋଲି ତାଙ୍କୁ ସାଧୁବାଦ ଜଣାଇ ସମାଦପତ୍ରମାନଙ୍କରେ ଖ୍ୟାତ ଓ ଅଖ୍ୟାତ ଲୋକମାନଙ୍କ ବିଦୃତି ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ତାଙ୍କର ଜଣେ ସମ୍ପର୍କୀୟ ଅଧ୍ୟାପକ ଓ ମୋର ଛାତ୍ରବନ୍ଧୁ ସେହି ବିଦୃତିରୁ ଖଣ୍ଡେ ଆଣି ମୋତେ ଦସ୍ତଖତ କରିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ କହିଦେଲି, “ମୋର ନିଃଶ୍ଵାସ ପ୍ରଶାସ ଚାଲୁଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏଭଳି ବିଦୃତିରେ ମୁଁ ଦସ୍ତଖତ କରିବା ଅସମ୍ଭବ । ମୁଁ ଏହାକୁ ନିଦା କରୁଛି ।” ସେ ବୋଧହୃଦୟ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରାଙ୍କୁ ଏକଥା କହିଥୁବେ । ନଦିନୀ ଶତପଥୀ ମୋର ଅପରିଚିତ ନୁହଁଛି । ୧୯୪୦ରେ ତାଙ୍କୁ ଅର୍ଥନାତି ସ୍ଥାତକୋରର ଶ୍ରେଣୀରେ ଛାନ ମିଲିଲା ନାହିଁ ବୋଲି ଡକ୍ଟର କରୁଣାକର କରଙ୍କୁ କହି ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗରେ ତାଙ୍କ ନାମଲେଖା ପାଇଁ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରି ଦେଇଥିଲି । ୧୯୪୧ ମସିହାରେ ଅଧିକ ଗୋଟିଏ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କ ବିଦୃତରେ ଶୁଙ୍ଗଲାଗତ ଶାସ୍ତ୍ରବିଧାନ କରିବେ ବୋଲି ମୋତେ ତାହା ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାକୁ କହିଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ବି ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ସାହାୟ୍ୟ କରିଥିଲି । ୧୯୭୮ରେ ରାଜ୍ୟପାତାକାଙ୍କ୍ଷାକ ପୁନଃନିର୍ବାଚିତ ବେଳେ ମୁଁ ଓ ସୁରଜମଲ୍ଲ ଶାହା ଯଥାକ୍ରମେ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ପାରାମଣି ବିଂହଦେଓ ଓ ଡକ୍ଟର ହରେକୁଷ ମହତାବଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ପିତା କାଳିହୀ ଚରଣ ପାଣିଗ୍ରହାଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ କହି ତାଙ୍କ ପାଇଁ ସମର୍ଥନ ଯୋଗାଡ଼ କରିଥିଲୁ । ୧୯୭୭ ନଭେମ୍ବର ମାସରେ କଟକ ସହରବୁ ତାଙ୍କ ନିର୍ବାଚନ ବେଳେ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାବରେ ସାହାୟ୍ୟ କରିଥିବା କଥା ତାଙ୍କ ସମ୍ପର୍କୀୟମାନେ ଜାଣନ୍ତି । ତେଣୁ ତାଙ୍କର ମୋ ପ୍ରତି ସଦିଷ୍ଟା ଥବୁ ବୋଲି ଭାବି ମୁଁ ଏକଥା କହି ଦେଇଥିଲି । ତାହାର୍ ମୋର କାଳ ହେଲା ।

ପ୍ରଶାସକ ଜ୍ଞାନଚାନ ଅଛଦିନ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ସଚିବାଳୟରେ କାମ କରିଥିଲେ । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିଚାଳନା ବିଷୟରେ ତାଙ୍କର ବିଶେଷ ଜ୍ଞାନ ବା ଅଭିଜ୍ଞତା ନଥିଲା । ପ୍ରଥମ ଦିନ ସାକ୍ଷାତ ପରେ ସେ ମୋତେ ପାଞ୍ଚଟା ପରେ ରଖାଇ ଶାୟ୍ୟ ପରାକ୍ଷାପଳ ବାହାରିବା ବିଷୟରେ ପରାମର୍ଶ କଲେ ଓ ତାଙ୍କୁ ସାହାୟ୍ୟ କରିବାକୁ କହିଲେ । ମୁଁ ସବୁ ପ୍ରକାର ସାହାୟ୍ୟ ଦେବାକୁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଲି । ତେଣୁ ସେ ମୋତେ ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଗଠିତ ସବୁ କମିଟିରେ ସତ୍ୟ ରଖିଥିଲେ । ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ସେ ମୋତେ ସବୁ କମିଟିରୁ କାଢିଦେଲେ । ଅଗନ୍ତ

ପହିଲାଦିନ ଅପରାହ୍ନରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଶତଶତ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀ ସୁତ୍ତତା ଅପରାହଣ ବିବୁଦ୍ଧରେ ବିଶ୍ୱାର ପ୍ରଦର୍ଶନ କଲେ ଓ ‘ଆନଚାନ ଫେରିଯାଅ’ ଧୂନି ଦେଲେ । ସେ ଆକୁଳରେ ପୁଲିସ୍କୁ ଡକାଇଲେ । ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ବିଧ୍ୟୁତ୍ତୁଷଣ ଢାଙ୍କ ଦସ୍ତୁରରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ଶାନ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱାରରେ ପୁଲିସ୍ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିବାକୁ ରାଜି ହେଲେ ନାହିଁ । ଏଣେ ପ୍ରଶାସକଙ୍କ ଦସ୍ତୁରରେ ଉପସ୍ଥିତ କେତେକଣ ଲୋକ ଢାଙ୍କ କି ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ କେଜାଣି ସେ ରାଜନୀତି ବିଷ୍ଣାନ ବିଭାଗର ବାରଜଣ ଛାତ୍ରଙ୍କ ବିବୁଦ୍ଧରେ ଶହୀଦ ନଗର ଆନାରେ ଏତଳା ଦେଲେ । ଆକସ୍ମୀକ ଭାବରେ ହେଉ ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି କାଶରୁ ହେଉ ସବୁ ଛାତ୍ର ଦୁରନମର ଛାତ୍ରାବାସର ଅନ୍ତେବାସୀ ଥିଲେ । ସେ ଛାତ୍ରାବାସର ତଥା ବିଧ୍ୟୁତ୍ତୁଷଣ ଥିଲେ ରାଜନୀତି ବିଷ୍ଣାନ ପ୍ରାଧାପକ ତକ୍ତର ବେଶ୍ୱର ପ୍ରଧାନ । ଏହା କରିବା ମୂଳରେ ଗୋଟିଏ କ୍ଷଦ୍ରଯ୍ୟ ଥିବାର ଜଣାପଡ଼ିଲା । ପ୍ରଶାସକଙ୍କ ଧାରଣା ଦିଆଗଲା ଯେ, ମୁଁ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଉସୁକାଇ ଏଭାବି ବିଶ୍ୱାର ଆୟୋଜନ କରାଇଛି । ଏହା ପ୍ରମାଣ କରିବା ଲାଗି ରାଜନୀତି ବିଷ୍ଣାନ ପ୍ରାଧାପକଙ୍କ ତଥା ବିଧ୍ୟୁତ୍ତୁଷଣ ରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଛାତ୍ରାବାସରେ ଥିବା ବାରଜଣ ରାଜନୀତି ବିଷ୍ଣାନ ଛାତ୍ରଙ୍କ ସେହିଦିନ ରାତ୍ରିରେ ଶିରପ କରାଗଲା । ଜନରବ ହେଲା ଯେ କଟକରେ ମୋତେ ଶିରପ କରାଯାଇଛି । ତେଣୁ ରାତି ଦୁଇଟା ବେଳେ ଦଳେ ଛାତ୍ର ଆସି ମୋ ଘରେ ତାକିଲେ ଓ ମୁଁ ଶିରପ ହୋଇନାହିଁ ବୋଲି ଦେଖି ଆଶ୍ରୁ ହୋଇ ବାଣାବିହାର ଫେରିଗଲେ । ବାଣାବିହାରରେ ଛାତ୍ରୋରେଇନା ଓ ଧର୍ମଘଟ ଢାଙ୍କରିଛିଲା । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଵାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଫେରି ନାଥାସିଲେ ଓ ଆନଚାନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ପ୍ରତ୍ୟାହୃତ ନହେଲେ ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଧର୍ମଘଟ ଢାଙ୍କରିବ ବୋଲି ସେମାନେ ଘୋଷଣା କଲେ । ଅଗର ତିନି ତାରିଖ ଦିନ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ତାଙ୍କ ସମ୍ପର୍କୀୟ ଅଧାପକ ତକ୍ତର ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରଙ୍କ ଜରିଆରେ ମୋତେ ତକାଇ ପଠାଇଲେ ଓ କହିଲେ, “ଆପଣ ଛାତ୍ର ସଂସଦର ପରାମର୍ଶଦାତା । ଆପଣ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ ଧର୍ମଘଟ ବନ୍ଦ ହୋଇ ଯାଆନ୍ତା । ଆପଣ ଟିକିଏ ସାହାଯ୍ୟ କରନ୍ତୁ” । ମୁଁ ଉଭର ଦେଲି, “ଛାତ୍ର ସଂସଦର ପରାମର୍ଶଦାତା ଯେ କୌଣସି ବିଶ୍ୱାରରେ ପରାମର୍ଶ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ତୁମଙ୍କୁ ଭୁଲ ଧାରଣା ଦିଆଯାଇଛି । ଛାତ୍ର ସଂସଦର ଅଧିବେଶନରେ ପରାମର୍ଶଦାତା ଉପସ୍ଥିତ ରହନ୍ତି । ଦରକାର ପଢ଼ିଲେ ସରାପତି ତାଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ମାଗନ୍ତି । ନରେହ ସେ ମୂଳପରି ବସି ବସି ଘରକୁ ଫେରନ୍ତି । ତୁମେ କହିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମୁଁ ପରାମର୍ଶଦାତା ଭାବରେ ଧର୍ମଘଟ କରିବାକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଇଛି । ମୁଁ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ ଧର୍ମଘଟ ଭାଙ୍ଗିବ ।” ସେ ପୁଣି କହିଲେ, “ଆପଣଙ୍କ ବିଭାଗରେ ସବୁଠାରୁ ବେଶୀଛାତ୍ର । ଆପଣଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିର ଅନ୍ଧି । ଆପଣ ନେତ୍ରିକ ପ୍ରଭାବ ପକ୍ଷେରେ ଧର୍ମଘଟ ଭାଙ୍ଗିଯାଆନ୍ତା । ଆପଣ ମୋତେ ସାହାଯ୍ୟ କରନ୍ତୁ ।” ମୁଁ କହିଲି, “ମୁଁ ବାଣାବିହାରରେ କିନ୍ତି ନୁହେଁ । ସ୍ଵାତକୋର ପରିଷଦର ଅଧିକ୍ଷେତ୍ର ହେଉଛନ୍ତି ତକ୍ତର ଗଣେଶ୍ୱର ମିଶ୍ର । ତୁମେ ସେମାନଙ୍କୁ ତାକି କୁହ, ତା ନହେଲେ ମୁଁ ତୁମ ନାଁ ଧରି ସେମାନଙ୍କୁ କହିବା ଲାଗି ମୋତେ ଅଧିକାର ଦିଅ । ମନେରଖ, ମୋ ବିଭାଗର ବାରଜଣ ନିରାହ ଛାତ୍ରଙ୍କ ପୁଲିସ୍ ଶିରପ କରି ହାଜତକୁ ନେଇଛି । ସେମାନଙ୍କୁ

ଛାଡ଼ି ନଦେଲେ ଧର୍ମଘଟ ପ୍ରତ୍ୟାହାର ଲାଗି ଅନୁଭୂଳ ବାତାବରଣ ସୃଷ୍ଟି ହେବ ନାହିଁ ।” ସେ ସେମାନଙ୍କୁ ଖଲାସ କରିବାଲାଗି ବିହିତ ପଦକ୍ଷେପ ନେବେ ବୋଲି କହିଲେ । ସେବିନ ଥିଲା ଶୁକ୍ରବାର । ଶନିବାର ଦିନ ବୋଧହୃଦୟ ଜନ୍ମାଷମୀ ଓ ରବିବାର ହୃଦୀ ଥିଲା । ମୁଁ ଫେରିବା ବାରେ ସାଧୁଚରଣ ଓ ଗଣେଶ୍ୱରକୁ ପରାମର୍ଶ କରି ଆସିଲି । ସେମବାର ସକାଳେ ପ୍ରଶାସନ ମୋତେ ଡକାଇ ଆମ ଆଲୋଚନା କଥା ନଜାଣି କହିଲେ ଯେ, ଧର୍ମଘଟ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରିବା ଲାଗି ପରାମର୍ଶ ଦେଇ ମୋ ତରଫରୁ ସେ ଗୋଟିଏ ବିନୁରି ଲେଖିଛନ୍ତି । ମୁଁ ସେଥରେ ଦସ୍ତଖତ କରିଦେଲେ ସେ ସମ୍ବାଦପତ୍ରକୁ ପଠାଇଦେବେ । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ କିଛି ନକହି ଦସ୍ତଖତ କରି ମୋ ଅପିସକୁ ଫେରିଆସିଲି ।

ପ୍ରାୟ ଏଗାରଟା ବେଳକୁ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ତାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସର୍ବିବଳଦାରା ମୋ ପିଲାମାନେ ଖଲାସ ହୋଇଗଲେ ବୋଲି ଜଣାଇଦେଲେ ଓ ସେମାନେ ଫେରିଆସି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜାମିନରେ ଆସିଛନ୍ତି ବୋଲି ମୋତେ କହିଲେ । ମୁଁ କେତେକ ନେତ୍ରସ୍ଵାନୀୟ ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଗଣେଶ୍ୱର ଓ ସାଧୁଚରଣଙ୍କ ଉପାୟିତିରେ କହିଲି ଯେ, ମୋ ବିବୁଦ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ଷଢ଼ୀୟତ୍ବ ହୋଇଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମୁଁ ଖୋଦ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କଠାରୁ ପାଇଛି । ସେମାନେ ଧର୍ମଘଟ ପ୍ରତ୍ୟାହାର ନକଳେ ମୋ ଉପରେ ବିପଦ ଆସିପାରେ । ଖଲାସ ହୋଇଥିବା ଛାତ୍ରମାନେ ଧର୍ମଘଟ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରିବାଲାଗି ଜିଦି କଲେ । ଦୁଇଟା ସୁନ୍ଦର ଧର୍ମଘଟ ପ୍ରତ୍ୟାହୃତ ହେଲା ଓ ପରଦିନଠାରୁ ରାତିମତ ଶ୍ରେଣୀରେ ଅଧ୍ୟାପନା ହେବା ବୋଲି ଘୋଷଣା କରାଗଲା ।

ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସହିତ ଆଲୋଚନା କରିବା ପରେ ମୁଁ ଛାତ୍ର ସଂସଦର ପରାମର୍ଶଦାତା ପଦରୁ ଓ କ୍ରୀଡ଼ା ପରିଷଦର ଉପସଭାପତି ପଦରୁ ଲାଗୁ ହେଲି । ପ୍ରଶାସନ କ୍ରୀଡ଼ା ପରିଷଦର ଲାଗୁ ହେବା କରିଲେ କିନ୍ତୁ ଛାତ୍ର ସଂସଦର ପରାମର୍ଶଦାତା ପଦରେ ରହିବା ଲାଗି ଅନୁରୋଧ କରି ପଡ଼ି ଲେଖିଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଠରାଇ ପାରିଲି ନାହିଁ । ପାଠ୍ୟ ପରିଷଦ (ଏକାଡେମୀ କାଉନସିଲ) ଭାଙ୍ଗି ଯାଇ ନଥିଲା । ପରୀକ୍ଷା ନିୟମାବଳୀ ଓ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିଚାଳନା ନିୟମାବଳୀ (Regulations and Statutes) ପ୍ରଶାସନ କରିବା ଏହିରେ ମୋର ସ୍ଵଭାବୀ ଭୂମିକା ଥାଏ । ପ୍ରଶାସନ ଉତ୍ସବ ସମିତିର ଅଧିକ୍ୟ । ପାଠ୍ୟ ପରିଷଦ ବୈଠକରେ ସେ ମୋ ପ୍ରତି ପ୍ରଶଂସକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ସଦେହ ନିର୍ବାଚନାରେ ମୁଁ କୌଣସି ଉପାଦାନ ପାଉଥିଲି । କେଜାଣି କାହିଁକି ସେ ମୋତେ କଲେଇ ସହବନ୍ଧ କମିଟି (Affiliation Committee)ର ସବ୍ୟ ନିୟୁକ୍ତ କଲେ ଓ ମୋ ପରାମର୍ଶକୁ ସେ ଗୁରୁତ୍ୱ ସହକାରେ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ । ତେଣୁ ଭିତରେ ସମର୍ପିତ ଯାହା ଆଦିନା କାହିଁକି ଉପର ସମର୍ପିତ ଖରାପ ନଥିଲା ।

ହଠାତ୍ ତିଥେମର ମାସରେ ସ୍ଵାତକୋରର ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ବୈଠକ ଉପାଦାନ । ନରେମର ମାସରେ ଛାତ୍ରସଂସଦ ନିର୍ବାଚନ ସରିଯାଇଥାଏ । ସଭାପତି ରୂପେ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗର ପ୍ରତାପ ଶତପଥୀ ଓ ସମାଦକରୂପେ ଉତ୍ତିହାସ

ବିଭାଗର ଅମର ପ୍ରସାଦ ଶତପଥୀ ନିର୍ବାଚିତ ହେଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ଜୀବନରେ ଉତ୍ତରଯି
ଜନତାଦଳର ନେତା ହୋଇଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଶାସନ ତାକି କହିଲେ ଯେ ଛାତ୍ରସଂସଦକୁ
ଉଦ୍‌ସ୍ଥାନେ କରିବା ଲାଗି ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରାଯାଉ । ସେମାନେ କୁଆଡ଼େ ରୋକଠୋକ
ଜବାବ ଦେଲେ ଯେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସ୍ଵାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଫେରି ନ ଆସିଲେ ଓ ପ୍ରଶାସକ ପ୍ରତ୍ୟାହୃତ
ନହେଲେ ସେମାନେ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଓ କୁଳାଧିପତିଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ହତାରେ ପ୍ରବେଶ କରାଇ
ଦେବେନାହିଁ । ଏଣେ କୁଳାଧିପତି ଓ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ବାଣୀବିହାର ପରିସରକୁ ଆସିବାଲାଗି
ପ୍ରଶାସକଙ୍କ ଉପରେ ଚାପ ପକାଉଥାଆନ୍ତି । କୁଳାଧିପତି ଆକ୍ରମ ଅଳ୍ପିଣ୍ଠାଣୀ ଡିପେର୍‌ମେଂଟ ଦ୍ୱାରା
ସମସ୍ତେ ସମସ୍ତରେ କହିଲେ ଯେ, ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ବିରୋଧ ସର୍ବେ ସେମାନେ ଆସିବାକୁ ଚାହେଁଲେ ଅକାରଣ ବିଶ୍ୱଜଳା ସୃଷ୍ଟି ହେବ ଓ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ
ପରିଚାଳନାରେ ଗୁରୁତର ବିଭ୍ରାଟ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇପାରେ । ପ୍ରଶାସକ ମୋର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ମତ
ଲୋଡ଼ିଲେ । ମୁଁ କୌଣସି ମତ ଦେଲିନାହିଁ । ପ୍ରଶାସକ କୁଳାଧିପତିଙ୍କୁ କି ବିଚରଣୀ ଦେଲେ
କେଜାଣି କୁଳାଧିପତି ଛାତ୍ର ସଂସଦର କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର ସଭ୍ୟମାନଙ୍କୁ ରାଜତ୍ୱବନକୁ
ଡକାଇଲେ । ସରାପତି, ଉପସରାପତି ଓ ସହସମାଦକ ମୋ ବିଭାଗର ଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କୁ
ଯିବାଲାଗି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେବାକୁ ପ୍ରଶାସକ ହୁକୁମ ଦେଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ କୁଳାଧିପତି କୁଆଡ଼େ
କହିଲେ—‘‘ତୁମେ ଜାଣ ମୁଁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ମୁଖ୍ୟ । ପରିସର ଭିତରକୁ ପଶିବାର ଅଧିକାର
ମୋର ଅଛି । ତୁମେ ଅପରାଧ କରିବାକୁ କିମ୍ବ ? ତୁମକୁ ତବୁର ଶ୍ରୀରାମ ଚତ୍ର ଦାଶ ଶିଖାଇଛନ୍ତି
ବୋଲି ତୁମେ ଏପରି କହୁଛ । ମୁଁ ତୁମକୁ ସାବଧାନ କରି ଦେଉଛି ମୁଁ ନିର୍ଣ୍ଣୟ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟକୁ
ଯିବି ।’’ ପ୍ରତିନିଧିମାନେ କୁଆଡ଼େ ଉତ୍ତର ଦେଲେ—‘‘ଆପଣଙ୍କୁ ପ୍ରତିରୋଧ କରିବା ଆମର
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେଁ । ଆପଣ କେବଳ କୁଳାଧିପତି ନୁହୁଛନ୍ତି, ଆପଣ ମଧ୍ୟ ରାଜ୍ୟପାଳ । ଆପଣଙ୍କ
ସରକାର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସ୍ଵତନ୍ତ୍ରତା ଅପହରଣ କରିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ଆପଣ ସରକାରଙ୍କ ପ୍ରତୀକ ।
ଆପଣ ଅକାରଣ ତକ୍ରର ଦାଶଙ୍କ ଭୁଲ ବୁଝୁଛନ୍ତି । ଆମେ ଛୋଟ ପିଲା ମୋହଁ ଯେ କାହା
ଶିଖାଣରେ ମାତିଯିବୁ । ଆପଣ ଆଜି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଧାରେଶ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରନ୍ତୁ । କାଲି
ଆମେ ରାଜତ୍ୱବନରୁ ଶୋଭାଯାତ୍ରା କରି ଆପଣଙ୍କୁ ସାଦର ଅଭ୍ୟର୍ତ୍ତନା ଜଣାଇବୁ । ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ଆପଣ ବଳ ପ୍ରଯୋଗ କରି ବାଣୀବିହାରକୁ ପଶନ୍ତୁ ନାହିଁ ।’’ ଏ ସମାଦ ମୁଁ ପ୍ରତିନିଧିଦଳଙ୍କଠାରୁ
ପାଇଥିଲି । ସେମାନଙ୍କ ଆଲୋଚନା ଯାହାହେଜନା କାହିଁକି ଏଥରୁ ଏତିକି ପ୍ରମାଣିତ ହେଲା
ଯେ କୁଳାଧିପତି ଓ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଉତ୍ତରକୁ ମୋ ବିବୁଦ୍ଧରେ ଭୁଲ ସମାଦ ଦିଆଯାଉଛି । ନିର୍ଣ୍ଣିତ
ଭାବରେ ପ୍ରଶାସକ ଏହା କରୁଥୁଲେ ।

ପ୍ରଶାସକ ମୁଖ୍ୟ ଅଧାରକଙ୍କ ବୈଠକରେ କୌଣସି ସମଥିନ ନପାଇ ସେମାନଙ୍କ
ଭିତରେ ବିରୋଧ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଉଦ୍‌ସ୍ଥିତ କଲେ । କେତେଜଣ ମୁଖ୍ୟ ଅଧାରକଙ୍କୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ
ଭାବରେ ଡକାଇ ତାଙ୍କୁ ତୋଷାମଦ କରି ସମ୍ଭବ କରାଇବାକୁ ଉଦ୍ୟମ କଲେ । କେହି ରାଜି

ହେଲେ ନାହିଁ । ମୋ ବିଷୟରେ ବି ଖବର ସଂଗ୍ରହ କଲେ । କୁଆଡ଼େ ତଢ଼କ ବିଦ୍ୟାଧର ମିଶ୍ରଙ୍କ ଛଡ଼ା ଆଉ କେହି ମୋ ବିରୁଦ୍ଧରେ କହିଲେ ନାହିଁ । ଜ୍ଞାନଚାନ୍ଦ ପନ୍ଥରଦିନ ଛୁଟିରେ ଯିବାରୁ ବିଦ୍ୟାଧର ଅସ୍ତ୍ରୀୟ ପ୍ରଶାସକ ହୋଇ ଜ୍ଞାନଚାନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରିୟଭାଜନ ହୋଇଥିଲେ । ତେଣୁ ପ୍ରଶାସକଙ୍କୁ ଖଳକୁର୍ବି ଭୁଟିଲା । କେତେଜଣ ଛାତ୍ର, କେତେଜଣ କର୍ମଚାରୀ ଓ କେତେଜଣ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କୁ ଯୋଗାଡ଼ କରି ସେ ଗୋଟିଏ “ଗୋଦାବରାଶ ସଂସଦ” ଗଡ଼ିଲେ ଏବଂ ଏହାକୁ ଉଦୟାଚନ କରିବାଲାଗି ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଓ କୁଳାଧ୍ୟପତିଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିବାଲାଗି ଯୋଗାଡ଼ କଲେ । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଛାତ୍ର ସଂସଦର ଉଦୟାଚନ ଉପବରେ ବିକୁ ପଚନାୟକ ମୁଖ୍ୟ ଅତିଥି ହୋଇଥିଲେ । ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦୀ ଇଂରେଜୀ ଜାତି ଭାରତରେ ଯେଉଁ “ବିଭାଜନ କର ଓ ଶାସନ କର” (Divide and Rule) ନାଟି ପ୍ରଯୋଗ କରି ଶାସନ କରୁଥିଲେ ପ୍ରଶାସକ ଜ୍ଞାନଚାନ୍ଦ ଠିକ୍ ସେହି ନାଟି ଅବଳମ୍ବନ କଲେ । ସେହିଦିନୁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଦୁନ୍ରାତି ପ୍ରବେଶ କରିଛି ଓ ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ପ୍ରଶାସନରେ ବିଭେଦ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ଉକ୍ତକିମ୍ବା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଆଉ ତାହାର ହୃଦୟରେ ଫେରି ପାରନାହିଁ । ଏହା ହେଉଛି ପ୍ରଶାସକ ଜ୍ଞାନଚାନ୍ଦଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପର ସୁଦୃଢ଼ପ୍ରସାରୀ ପରିଣତି । ସେ ଏତେ ତଢ଼କ ଯେ ମୋ ବିଭାଗର ମହିମାନଦ ମିଶ୍ର ଓ ଗଗନବିହାରୀ ପଣ୍ଡା ନାମକ ଦୁଇଜଣ ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ହାତକରି ତାଙ୍କୁ ଗୋଦାବରାଶ ସଂସଦର କର୍ମକର୍ତ୍ତା କରାଇଥିଲେ ।

ଗୋଦାବରାଶ ସଂସଦର ଉଦୟାଚନ ଉପବ ହେଲା ୧୯୭୪ ମାର୍ଚ୍ଚ ୨୩ ତାରିଖ ଦିନ । କୌଣସି କାରଣ ନଥାଇ ମୋତେ ସବୁ କଥାରେ ଦୋଷ ଦିଆଯାଉଥିବାରୁ ମୁଁ ରାହରକେଲା, ବରଗଡ଼ ଓ ବଳାଙ୍ଗୀରରେ କେତେକ ଲଲେଜରେ ଭାଷଣ ଦେବାଲାଗି ମାର୍ଚ୍ଚ ୨୧ରୁ ୨୭ ତାରିଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଶାସକଙ୍କ ପୂର୍ବାନ୍ତମତି ନେଇ ଗପରେ ଯାଇଥିଲି । ୨୭ ତାରିଖ ରାତି ୯୩ ବେଳେ ଭାରତକେଲାରେ ଭାଷଣ ଦେଉଥିବାବେଳେ ଟେଲିଫୋନ୍ଡବାର୍ତ୍ତା ଗଲା ଯେ ତ’ ପରଦିନ ୧୦୩ ବେଳେ ବାଣୀବିହାରରେ ଉପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିବା ଲାଗି ଜ୍ଞାନଚାନ୍ଦ ମୋ ଘରକୁ ହୁନ୍ତୁମ ପଠାଇଛନ୍ତି । ମୁଁ ତାଙ୍କ ଅନ୍ତମତି ନେଇ କଟକ ଛାତ୍ରିଥିଲି; ତଥାପି ଏପରି ଅଦ୍ଭୁତ ବାର୍ତ୍ତା ପାଇ ଆଶ୍ରମ୍ୟ ହେଲି । ମୁଁ ସନ୍ଦେହ କରିବା ଉଚିତ ହୋଇଥାନ୍ତା, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଜଣେ ସରଳବିଶ୍ୱାସୀ ଲୋକ । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଷଡ଼ୟନ୍ତ ବୁଝିପାରେ ନାହିଁ । ସଭା ଶେଷକରି ରାତି ବାରଟାରେ କେନ୍ଦ୍ରର ବାଟେ ମୋ କାରରେ ଭାରତକେଲାରୁ ବାହାରିଲି ଓ ସକାଳ ନଥାଇ ବେଳେ କଟକରେ ପହଞ୍ଚୁ ବାଣୀବିହାର ଗଲି । ରାତିଯାକ ଅନିଦ୍ରା । ମୁଁ ଆସିବି ବୋଲି ଘରେ ଜାଣି ନଥିବାରୁ ମୁଁ ଉପାସରେ ବାଣୀବିହାର ଚାଲିଗଲି । ମୁଁ ପହଞ୍ଚିବା ବେଳକୁ ଜ୍ଞାନଚାନ୍ଦ ଦୁଇଥର ମୋ ବିଭାଗରୁ ସମ୍ମାନ ନେଇ ସାରିଥାନ୍ତି ।

ଅପରାହ୍ନ ଦୁଇଟା ବେଳେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରେକ୍ଷାଳୟରେ ସଭା ହେବାର ଥାଏ । ସଭା ଆରମ୍ଭ ହେବାର ପଦର ମିନିଟ ଆଗରୁ ପ୍ରେକ୍ଷାଳୟରେ ପହଞ୍ଚିବା ବେଳକୁ ସାଦା ପୋଲିସରେ ଥିବା ପୁଲିସ୍, ଗୁପ୍ତା ଓ କଂଗ୍ରେସକର୍ମୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏହା ଭରପୂର ହୋଇଥାଏ ।

ଆଗ ଧାଡ଼ିଟି ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସଂରକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀ କେହି ନଥାନ୍ତି । ଶୁଣିଲି ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଛାତ୍ର ନହିନା । ଶତପଥୀ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଓ କୁଳାଧ୍ୟପତି ଆକବର ଅଲ୍ଲା ଖାଁଙ୍କ ପ୍ରବେଶକୁ ବିରୋଧ କରିବା ଲାଗି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପାଠକ ନିକଟରେ ଜଗି ରହିଥାନ୍ତି । ସେମାନେ ଜାଣି ନଥିଲେ, ଗଣତନ୍ତ୍ରରେ ଲୋକପ୍ରିୟତାର ଅନ୍ୟନାମ ଗୁଣା ସମଭିବ୍ୟାହାରରେ ରାଜନୈତିକ ନେତୃତ୍ୱରେ ସରା ଓ ଉଦ୍ବୋଧନ । ପୁଞ୍ଜୁଳା ଦେହରେ ଠେକା ବାନ୍ଧି ବହୁସଂଖ୍ୟକ କଟକୀ ଗୁଣା ସମବେତ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଗୋଗଛବାଢ଼ିଆ ଦେଇ ମାନ୍ୟବର ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଓ କୁଳାଧ୍ୟପତିଙ୍କୁ ଆଢ଼ମର ସହକାରେ ପାଛୋଟି ଆଣି ପ୍ରେକ୍ଷାଳୟରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଲେ ଓ ସବୁ ଦୁଆରରେ ଜଗି ରହିଲେ । ସେ ଦୁହିଁଙ୍କ ସହିତ ପ୍ରଶାସକଙ୍କ ବିଜୟଉଲ୍ଲାସ ଆସମାନଙ୍କୁ ଲଜ୍ଜିତ କଲା ସିନା, ଚାକିରି ଯୋଗୁ ନୀରବରେ ନିରାଶ୍ରୁତ ଭାବରେ କସି ରହିଲୁ । ତେଣେ ଆମ ଅଞ୍ଚାତରେ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଛାତ୍ର ଆହତ ହୋଇ ହାସପାତାଳ ନିଆ ହୋଇଥିଲେ । କୁଳାଧ୍ୟପତି ଆକବର ଅଲ୍ଲୀ, ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରାଶ ମିଶ୍ରଙ୍କ ବିଷ୍ୟରେ ଦୁଇପଦ କହି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଛାତ୍ର ଓ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ମନରଙ୍ଗୁ ଗାନ୍ଧିଦେଇ ଧମକାଇଲେ । ଓଡ଼ିଆରେ ସ୍ଵାତକୋରର ଉପାଧି ପାଇଥିବା ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ନହିନା । ଶତପଥୀ ଗୋଟିଏ କୁଳୀନ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସ୍ବାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀ ପରିବାରର କନ୍ୟା ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ସେ ରେଭେନସା କଲେଜରେ ଛାତ୍ରୀ ଥିବା ବେଳେ ସେହି କଲେଜରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଥିବା କେତେଜଣ ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ଆଗ ଧାଡ଼ିରେ ଦେଖି ସଂସ୍କରିତ ସଂପଳ ଭାବରେ ଉଦ୍ବୋଧନ ଦେଇ କହିଲେ, “ମୋତେ କୁହାଯାଇଛି, ଏହି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ବହୁ ବୟସ, ବରିଷ୍ଠ ଓ ପୋଣତ ଅଧ୍ୟାପକ ଅଛନ୍ତି । ସେମାନେ କୁଆଡ଼େ ସମ୍ବାନର ପାତ୍ର । ହଳ କରିବି ଓ ଗାଢ଼ି ଟାଣିଟାଣି ଗୋଟିଏ ବଳବ ହଡ଼ା ହୋଇଗଲେ ତା’ ସ୍ଥାନ କେଉଁଠି ? ତାକୁ ହଡ଼ା କହି କଂସେଇନ୍କୁ ବିକ୍ରୀ କରି ଦିଆଯାଏ ଓ ତାକୁ ହତ୍ୟାକରି କଂସେଇ ତା’ ମାସ, ହାତ ଓ ଚମଢାକୁ ବିକ୍ରୀ କରି ଲାଭ ଉଠାଏ । ବରିଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାପକମାନେ ଏହି ହଡ଼ାମାନଙ୍କ ପରି ।” ଏଭଳି ବାରରୂପୁର୍ବ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ତୋଷାମଦକାରୀ ଉପର୍ଦ୍ଦିତ ବ୍ୟକ୍ତିବ୍ୟକ୍ତି ଶୁଭ ଜୋଗରେ ତାଳି ମାରିଲେ । ଆମେ ଅଧ୍ୟାପକମାନେ ଲଜ୍ଜାରେ ମୁହଁ ତଳକୁ କରି ବସି ରହିଲୁ । ମୋର ଗୋଟିଏ ଓଡ଼ିଆ ପହଳୀ ମନେ ପଡ଼ିଲା । ତାହା ହେଉଛି, “ଉଦ୍ବ୍ରାତ ପିଲାରୁ ତା’ ମା’ ଅନୁଦିଶାଳରେ ତୋଟି ଚିପି ମାରି ଦେଲାନାହିଁ କାହିଁକି ?”

ସରା ସାଢ଼େ ଚାରିଟା ବେଳକୁ ଶେଷ ହେଲା । ମୁଁ ଅନିତ୍ରା ଓ ଉପାସ ଥିବାରୁ ତଦ୍ବନ୍ଧାର କଟକ ଚାଲି ଆସିଲି । ତହିଁ ଆରଦିନ ସମାଦପତ୍ରମାନଙ୍କରେ ଚିତ୍ରାକର୍ଷକ ଓ ରୋମାଞ୍ଚକାରୀ ବିବରଣୀ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ଦିନେ ଦୁଇଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଜାତୀୟ ସମାଦପତ୍ରମାନଙ୍କରେ ଉଚ୍ଚକ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ଓଡ଼ିଶା ଶାସନର ଏହି ଗୌରବୋଞ୍ଚଳ କାହାଣୀ ଆହତ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଫଟୋଚିତ୍ର ଓ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ଅତିଥିମାନଙ୍କ ସହ୍ୟାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଫଟୋଚିତ୍ର ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ତା’ ପରଦିନ ବାଣୀ ବିହାରରେ ପହଞ୍ଚ ଶୁଣିଲି, ସେଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ବିଜୁ ପଇନାୟକ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କଠାରୁ ସମାଦପାଇଁ ବାଣୀବିହାରକୁ ଆସି କେତେଜଣ ଗୁଣାକୁ

ଚିହ୍ନ ପାରିଥିଲେ ଏବଂ ସେମାନେ କିପରି ନାହିଁ ଚଙ୍ଗା ମଞ୍ଜୁରୀ ନେଇ ରସ୍ତାରେ ଗୋଟିଏ ଘାନରେ ଥିବା କେତେଗୋଡ଼ି ଚବ୍ଦୀ ଆଜଣ ମଦ ପିଇ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ବାଡ଼େଇବା ଲାଗି ଆସିଥିଲେ । ବିଜୁବାବୁ ରାତି ଦଶଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହି ଛାତ୍ରବାସଗୁଡ଼ିକରେ ଥିବା ଅନ୍ତେବାସୀମାନଙ୍କୁ ସାହସ ଦେଇଥିଲେ । କେତେକଣ ଛାତ୍ର ସେବିନ ରାତିରେ ପ୍ରଶାସକଙ୍କ ଘର ଉପରେ ହିଂସା ଆକ୍ରମଣ କରିବେ ବୋଲି ଶୁଣି ବିଜୁବାବୁ କୁଆଡ଼େ କହିଲେ, “ମୋର ତୁମ ପ୍ରତି ଯଥେଷ୍ଟ ସହାନୁଭୂତି ଅଛି; କିନ୍ତୁ ତୁମେ ହିଂସା ପଥ ବାହିନେଲେ ମୁଁ ତୁମକୁ ସାହାୟ୍ୟ କରିପାରିବି ନାହିଁ” । ସେ ରାତି ସାରା ଜଗି ରହିବେ ବୋଲି କହିବାବୁ କେତେକଣ ନେତୃଷ୍ଠାନୀୟ ଛାତ୍ର ତାଙ୍କୁ କୁଆଡ଼େ ନିର୍ଭର ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଲେ ଯେ ସେମାନେ ହିଂସାଚରଣ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବେ ନାହିଁ । ବିଳମ୍ବିତ ରାତ୍ରରେ ଛାତ୍ରମାନେ ଝୋଟିଏ ବିଭାଗ ଶୋଭାଯାତ୍ରାରେ ନେଇ ବିଜୁବାବୁଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଘରେ ଛାଡ଼ି ଆସିଲେ । ତା’ ପରଦିନଠାରୁ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଦଶଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବନ୍ଦକରି ଦିଆଗଲା, କାହିଁକି ନା, ଲୋକନାୟକ ଜୟପ୍ରକାଶ ନାରାୟଣ ମାର୍କ ନାହିଁ ତାରିଖ ଦିନ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ଛାତ୍ର ସଂସଦର ଉଦୟାପନ ଉପରେ ମୁଖ୍ୟ ଅତିଥି ହୋଇ ଆସିବାର ଥିଲା । ସେବର୍ଷ ମାର୍କ ନାହିଁ ତାରିଖ ଦିନ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ଛାତ୍ର ସଂସଦର ଉଦୟାପନ ଦିବସରେ ସେ ମୁଖ୍ୟ ଅତିଥି ହେବେ ବୋଲି ଏ.ଏ.ସ୍. ପ୍ରଶାସକ ଜ୍ଞାନଚାର ଆଶା କରିଥିଲେ । ଏହିପରି ଭାବରେ ଉଚ୍ଚ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ଇତିହାସରେ ୧୯୭୫ ମାର୍କ ୨୮ ତାରିଖ ଗୋଟିଏ କଳାଦିବସ ବୁଝେ ଲେଖା ହୋଇ ରହିଛି ।

ମାର୍କ ଶେଷ ସପ୍ତାହରେ ଲୋକନାୟକ ଜୟପ୍ରକାଶ ନାରାୟଣ ଓଡ଼ିଶା ଗସ୍ତରେ ଆସିବେ ବୋଲି ବହୁ ଆଗରୁ ପ୍ରତାର ହୋଇଥିଲା । ଆଗରୁ ସେ ଦୁଇଥର ଉଚ୍ଚକ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ଛାତ୍ରସଂସଦରେ ଉଦୟାପନ ଦେଉଥିଲେ । ସେବର୍ଷ ମାର୍କ ନାହିଁ ତାରିଖ ଦିନ ଛାତ୍ରସଂସଦର ଉଦୟାପନ ଦିବସରେ ସେ ମୁଖ୍ୟ ଅତିଥି ହେବେ ବୋଲି ସଂସଦର କର୍ମକର୍ତ୍ତା ପାଇନା ଯାଇ ତାଙ୍କ ସହିତ ଦିନ ଧାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ସେମାନେ ଜ୍ଞାନଚାରଙ୍କାରୁ କେବଳ ମାଗଣୀ ଅନୁମତି ନେଇ ନଥିଲେ, ପ୍ରଶାସକ ଛାତ୍ରସଂସଦ ପାଞ୍ଚିରୁ ସେଥିପାଇଁ ତିନିହଜାର ଚଙ୍ଗା ମଞ୍ଜୁର କରିଥିଲେ । ଛାତ୍ରସଂସଦର ପରାମର୍ଶଦାତା ଭାବରେ ମୁଁ କର୍ମକର୍ତ୍ତାମାନଙ୍କ ଦରଖାସ୍ତକୁ ପ୍ରଶାସକଙ୍କ ନିକଟକୁ ମୋ ସୁପାରିଶ ସହ ପଠାଇଥିଲି ମାତ୍ର । ସେଥରକ ସେ ଆସିବାବେଳେ ହଜାର ହଜାର ଲୋକ ତାଙ୍କ ସଭାରେ ଏକତ୍ରିତ ହୋଇଥିଲେ । ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ସଭାରେ ପ୍ରାୟ ଦଶହଜାର ଲୋକ ହେବେ ବୋଲି ଆଶକ୍ତା ଥିଲା । ତେଣୁ ସମାବରନ ପେଣାଳ ପାଖରେ ସଭା ହେଲା । ପ୍ରାୟ ପଚାଶ ହଜାର ଲୋକ ଜମା ହୋଇଥିଲେ । ପରାମର୍ଶଦାତା ଭାବରେ ମୋର ଛାତ୍ରସଂସଦ ସଭାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ବାଧତାମୂଳକ ହେଲେ ହେଁ ପ୍ରେସାକମ୍ପରେ ସଭା ନହୋଇ ଖୋଲା ଛାନରେ ସଭା ହେବାକୁ ମୁଁ ସେଠାକୁ ଗଲିନାହିଁ । ସେବିନ ମୋ ବିଭାଗରେ ଓ ମୋ ଅଫିସରେ ପ୍ରାୟ ପଚାଶଙ୍କଣ ସି.ଆଇ.ଡି. ପ୍ଲାଟ୍‌ପ ବୁଲୁଥିଲେ । ସଭା ଆରମ୍ଭ ହେଉ ହେଉ ସନ୍ଧ୍ୟା ହୋଇଗଲା, ତେଣୁ କଟକ ଚାଲି ଆସିଲି । ଛୁଟି ଥିଲେ ହେଁ ସଂସଦର ପରାମର୍ଶଦାତା ଭାବରେ ଆଇନଗତ ଦାୟିତ୍ୱ ଦୂଳାଇବା ଲାଗି ମୁଁ ବାଣୀବିହାର ଯାଇଥିଲି ।

ନନ୍ଦିନୀ ଶତପଥୀ ନିଜେ ଜଣେ ଛାତ୍ରନେତା ଥିଲେ । ୧୯୪୧ରେ ଛାତ୍ରଦର ବେତନ ବଢ଼ିବା ଉଦ୍ୟମ ହେବାବେଳେ ସେ ନିଜେ ସେଥିରେ ନେଡୁଥି ନେଇ ପୁଲିସ୍‌ଦ୍ୱାରା ଆହତ ହୋଇଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କ ଯୋଗୁ ମୋ ପରି କେତେଜଣ ଅଧ୍ୟାପକ ବି ଆହତ ହୋଇଥିଲେ । ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ ଗୁଣ୍ଠା ବାହିନୀ ବ୍ୟବହାର କରି ନଥିଲେ । ନନ୍ଦିନୀ ନିଜେ ଜଣେ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟି । ତାଙ୍କ କନେଇ ଭଗବତୀ ଚରଣ ପାଣିଶ୍ରୀହା ଓଡ଼ିଶାରେ ସାମ୍ୟବାଦୀ ଆନ୍ଦୋଳନର ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ । ତଥାପି ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ମନୋବେଦନା ନବୁଝି ଗୁଣ୍ଠାବାହିନୀ ସାହାଯ୍ୟରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଆହତ କରିବା କେତେବୂର ସୁଭିଷ୍ମତ ତାହା ବିଚାର୍ୟ । ଛାତ୍ରମାନେ ନିଜପାଇଁ କିଛି ଦାବି କରୁ ନଥିଲେ । ସେମାନେ ଚାହୁଁଥିଲେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସ୍ଵତତ୍ତ୍ଵ । ତା' ସବେ ମାର୍ଜ୍ଞି ୨୩ ତାରିଖ ଦିନ ଯେଉଁ ଅଭାବନୀୟ ପରିଷିଦ୍ଧି ସୃଷ୍ଟି ହେଲା ଓଡ଼ିଶା କାହିଁକି ଭାରତବର୍ଷର ଜତିହାସରେ ତା'ର ପଢାନ୍ତର ନାହିଁ । ନିକେ ନନ୍ଦିନୀ ଏପରି ପରିଷିଦ୍ଧି ସୃଷ୍ଟି କରି ମୋତେ ସେଥିପାଇଁ ଦୋଷୀ କରିବା ଅଭ୍ୟାଚାର ଛଢା ଅନ୍ୟ କିଛି ନୁହେଁ ।

ମୋତେ ବାଧତାମୂଳକ ଅବସର ଦିଆଗଲା

ସରକାର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଶାସନ ହାତକୁ ନେବା ମାତ୍ରକେ ମୁଁ ନିଜ ଭବିଷ୍ୟତ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସନ୍ଦିହାନ ହେବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲି । ତଥାପି ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା ଯେ, ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଦିନଠାରୁ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ଯେତେପ୍ରକାର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସେବା କରି ଆସିଛି, ଜଣେ ଅଧ୍ୟାପକ ରୂପେ ଯେପରି ସୁନାମ ଅର୍ଜନ କରିଛି ଓ ଭାରତବର୍ଷରେ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯେଉଁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହାସଳ କରିଛି, ସେଥିରେ କେହି ମୋର କ୍ଷତି କରିବା କଥା ଭାବିବେ ନାହିଁ । ପୁଣି ଛାତ୍ରବସ୍ତାରେ ପୂର୍ବ ପରିଚିତ ନନ୍ଦିନୀ ଶତପଥୀ ଓ ଯତ୍ନନାଥ ଦାଶମହାପାତ୍ର ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଓ କ୍ଷିଷ୍ଟମନ୍ତ୍ରୀ ଥିବାରୁ ଯେତେ ଯାହା ହେଲେ ବି ସେ ମୋର ଅନିଷ୍ଟ କରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା । ତଥାପି ମୋର ଆଇନ ଉପାଧ ଥିବାରୁ ଓ ୧୯୭୭ ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ତାହାକୁ ହାସଳ କରିଥିବାରୁ ବାକିରି ଚାଲିଗଲେ ଓକିଲାତି କରି ପାରିବି ବୋଲି ମୋର ଦୃଢ଼ ଧାରଣ ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ମୋ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟକୁ ୧୯୭୫ ଜୁନମାସ ୨୫ ତାରିଖ ଦିନ ଭାରତବର୍ଷରେ ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ କରୁରୀ ପରିଷିଦ୍ଧି ଉଠିଯିବାର ଚାରି ମାସ ଆଗରୁ ୧୯୭୭ ଡିସେମ୍ବର ୧୨ ତାରିଖ ଦିନ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଗାନ୍ଧୀ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ପବରୁ ରକ୍ଷପା ଦେବାଳାଗି ତାଙ୍କୁ ବାଧ କରିଥିଲେ । ସେ ବାହାରିଯିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଓଡ଼ିଶାରୁ ଅଭ୍ୟାଚାର ଶାସନ ଲୋପ ପାଇଯାଇଥିଲା । କରୁରୀ ପରିଷିଦ୍ଧି ଉଠିଯିବା ଆଗରୁ ଏକ ପ୍ରକାର ଗଣତନ୍ତ୍ର ଶାସନ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯାଇଥିଲା । କରୁରୀ ପରିଷିଦ୍ଧି ସୁବିଧା ନେଇ ମୋତେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ବାଧତାମୂଳକ ଅବସର

ଦିଆଯାଇଥିଲେ ହେଁ କେହି ଜରୁରୀ ପରିଷିତି ଯୋଗୁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ପ୍ରତିବାଦ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ ।

୧୯୭୫ରେ ଜରୁରୀ ପରିଷିତି ଘୋଷିତ ହେବା ମାତ୍ରକେ ପ୍ରଶାସକ ଝାନଚାନ୍ଦ ସରକାରଙ୍କ ପରି ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କୁ ବାଧତାମୂଳକ ଅବସର ଦେବାଲାଗି ଚାକିରି ନିୟମାବଳୀ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିଚାଳନା ନିୟମାବଳୀଙ୍କୁ ସଂଶୋଧନ କରିବାଲାଗି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କମିଟି ଆଗରେ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଗତ କଲେ । ତାଙ୍କ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟକୁ ମୁଁ ସେହି କମିଟିର ଅନ୍ୟତମ ସତ୍ୟ ଥିଲି । ମୁଁ ପ୍ରସ୍ତାବ କଲି ଯେ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ଚାକିରି ସର୍ବ ୧୯୭୭ ଜୁନ ମାସରେ ସିନେରହାରା ଗୃହୀତ ହୋଇସାରିଛି । ସେହି ସର୍ବାବଳୀ ଅନୁସାରେ ଜଣେ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କୁ କାମ୍ୟକୁ ଅନ୍ତର କରିବାକୁ ହେଲେ ସିନ୍ଧିକେଟ ତାଙ୍କଠାରୁ କୈପିଯତ ତଳବ କରିବେ ଏବଂ ତାହା ଗୋଟିଏ ଚିନିଜଣିଆ ବିଶେଷଜ୍ଞ ସମିତିହାରା ସମାକ୍ଷିତ ହେବ । ଏରାକି ଆଦେଶ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସେ ମଧ୍ୟ କୁଳପତିଙ୍କ ନିକଟରେ ପୁନରାବେଦନ କରି ପାରିବେ । ଷାଠିଏ ବର୍ଷ ପୂରିବା ଆଗରୁ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ଅବସର ଦିଆଯାଇପାରିବ ନାହିଁ । ଯଦି ପ୍ରଶାସକ ଏପରି କୌଣସି ବ୍ୟବସା କରିବାକୁ ଚାହାଁନ୍ତି ତାହାହେଲେ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ଅନୁଦାନ ଆୟୋଗ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟଗୁଡ଼ିକରୁ ଆବଶ୍ୟକ ତଥ୍ୟ ମଗାଯାଇପାରେ । ତାହାହିଁ ଗୃହୀତ ହେଲା ଓ ତଥ୍ୟ ସଂଗୃହୀତ ହେଲା । ଜଣା ପଡ଼ିଲା ଯେ କୌଣସି ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ଅବସର ବୟସ ପୂର୍ବରୁ ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କୁ ବାଧତାମୂଳକ ଅବସର ଦେବାଲାଗି ବ୍ୟବସା କରିନାହିଁ । ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ଅନୁଦାନ ଆୟୋଗ ସମ୍ବନ୍ଧ ମତଦେଲେ ଯେ ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କ ବାଧତାମୂଳକ ଅବସର ଲାଗି ଚାକିରି ସର୍ବରେ କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ । ଏହି ତଥ୍ୟ ଉପରେ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ନିୟମାବଳୀ ସଂଶୋଧନ କମିଟି ପ୍ରଶାସକଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରିଦେଲେ ।

ସେତେବେଳକୁ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟରେ ସ୍ଵାୟତ୍ତଶାସନ ନଥିଲା । ପ୍ରଶାସକଙ୍କ ଏକଛତ୍ର ଶାସନ ଚାଲିଥିଲା । ତାଙ୍କ ପ୍ରତାବ କମିଟିରେ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ ହେବା ସବେ ସେ ତାକୁ ବେଖାତିର କରି ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କ ଚାକିରି ସର୍ବ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ସରକାରଙ୍କ ଅନୁମୋଦନ ଲାଗି ପଠାଇଦେଲେ । ସରକାର ତ ଅପେକ୍ଷା କରି ବସିଥିଥିଲେ । ତେଣୁ ସରକାରଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ଓ । ୧୧ । ୭୫ ତାରିଖରେ ଏହି ସଂଶୋଧନ ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ମନ୍ତ୍ରୀର କରିଦେଲେ । ତାହା ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିଚାଳନା ନିୟମାବଳୀର ତ୍ରିଂଶ୍ଚ ଅଧ୍ୟାୟ ରୂପେ ଯୋଡ଼ା ହୋଇଗଲା । ଏପରି କୌଣସି ପରିଷିତି ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟରେ ୧୯୭୭ ମମିହା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇ ନଥିଲା ।

ଜରୁରୀ ପରିଷିତି ଘୋଷିତ ହେବା ମାତ୍ରକେ ଦେଶରେ ଏକପ୍ରକାର ପାସିବାଦୀ ଶାସନ ଚାଲିଲା । ଶ୍ରୀମତୀ ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ପଟ୍ଟଶିକ୍ଷ୍ୟ ଭାବରେ ନନ୍ଦିନୀ ଶତପଥୀ ଚାରିଆଡ଼େ ସାମ୍ୟବାଦମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ପାସିବାଦ-ବିରୋଧୀ ସମ୍ବିନ୍ଦନୀ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ । ଏହି

ସମ୍ବିଳନୀକୁ ବହୁଶାଖ୍ୟକ ସରକାରୀ ଅଧାପକ କେବଳ ସମର୍ଥନ କଲେ ନାହିଁ, କର୍ମକର୍ତ୍ତା ଭାବରେ ଏହି ସରାଗୁଡ଼ିକରେ ମୁଖ୍ୟ ଭାଗ ନେଇଲେ । ୧୯୭୪ ଅଗଷ୍ଟ ମାସରେ ଅଧାପକମାନଙ୍କ ଧର୍ମଘଟ ପରେ ନଦିନୀ ଶତପଥୀ ଉତ୍ତରିକ୍ଷା ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଅଧାପକ ବିଧୁଭୂଷଣ ଦାସଙ୍କୁ ଅନ୍ୟତ୍ର ବଦଳି କରି ତାଙ୍କ ସ୍ଥାନରେ ନିଜ ଭାଇର ମନୀଶ୍ୱର ସ୍ଵାଳ୍ପ ଶିକ୍ଷା ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଉକ୍ତର ଦେବେନ୍ତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ବିଧୁଭୂଷଣଙ୍କ ସ୍ଥାନରେ ନିଯୁନ୍ତ କରିଦେଲେ । ଦେବେନ୍ତ୍ର କେତେଗୋଟି ପାସିବାଦ-ବିରୋଧୀ ସରାରେ କେବଳ ଉପର୍ଦ୍ଧିତ ନଥିଲେ, ଭାଷଣ ବି ଦେଇଥିଲେ ।

ରାଜ୍ୟସାରା ପାସିବାଦର ବିରୋଧ କରିଯାଇ ନିଜେ ନଦିନୀ ଶତପଥୀ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରେକ୍ଷାଳୟରେ ଏହିପରି ସମ୍ବିଳନୀ କେବଳ ଆୟୋଜନ କଲେ ନାହିଁ, ସକାଳ ସାଢ଼େ ଦଶାଠାରୁ ଅପରାହ୍ନ ସାଢ଼େ ତାରିଖା ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାତକୋରର ବିଭାଗରେ ଅଧାପନା ଚାଲୁଥିବାବେଳେ ଏହି ସମ୍ବିଳନୀ ଅନୁଷ୍ଠିତ କରାଇଲେ । କେତେକଣ ମୁଖ୍ୟ ଅଧାପକ ଶ୍ରେଣୀରେ ଅଧାପନା ନକରି ନିଜ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସହିତ ଏହି ଦୁଇନିଆ ସମ୍ବିଳନୀରେ ଯୋଗଦେଲେ । ଦିନେ ପ୍ରଶାସକ ଜ୍ଞାନଚାର୍ଚ ମଧ୍ୟ ସେଠାରେ ଉପର୍ଦ୍ଧିତ ଥିଲେ । ପ୍ରଥମ ଦିନ କେତେକଣ ସାମାୟବାଦ ମତବାଦୀ ଛାତ୍ର ମୋ ବିଭାଗର ଶ୍ରେଣୀ ବନ୍ଦ କରିବାକୁ ମୋତେ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ପ୍ରଶାସକଙ୍କ ଲିଖିତ ହୁକ୍ମମ ନ ପାଇଲେ ଶ୍ରେଣୀ ବନ୍ଦ କରିବା ଅଧିକାର ମୋର ନାହିଁ ବୋଲି ମୁଁ ଅଧାପନା କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇ ରଖିଲି । ମୋ ବିଭାଗର ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀ ବା ସହକର୍ମୀମାନେ ପାସିବାଦ-ବିରୋଧୀ ସମ୍ବିଳନୀରେ ଯୋଗଦେଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । କେହି ମୋତେ ପ୍ରଶାସକଙ୍କ ହୁକ୍ମମାମା ଦେଲେ ନାହିଁ । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ପଚାରିବାରୁ ସେ ମୋ ଉପରେ ଦାୟିତ୍ବ ପକାଇଦେଲେ । ମୁଁ ଜାଣୁ କଲେ ଅଧାପନା କାର୍ଯ୍ୟ ବନ୍ଦ କରିଦେଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ସେ ହୁକ୍ମମ ଦେବେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ମୋ ପ୍ରତି ଯେଉଁ ଆରିମୁଖ୍ୟ ଥିଲା ସେହି ପରିପ୍ରେକ୍ଷାରେ ମୁଁ ଏପରି ଦାୟିତ୍ବ ମୁଣ୍ଡାର ପାରିଲି ନାହିଁ । ମୁଁ ସେତେବେଳେ “ଶାର ଓ ରାଜନୀତି” (Students and Politics) ନାମକ ଗୋଟିଏ ଜଂରେଇ ପଢ଼ିକାରେ ‘ପାସିବାଦ ଏକ ଦୁହା’ (Fascism; a Bogey) ଶାର୍ଷକ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବନ୍ଧଲେଖିଥିଲି । ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀମତୀ ନଦିନୀ ଶତପଥୀଙ୍କ ଉପର୍ଦ୍ଧିତିରେ ସଦାନନ୍ଦ ମହାତ୍ମି ନାମକ ସେକାଳର ଜଣେ ବିଧାୟକ ସେ ସରାରେ ଯୋଷଣା କଲେ--“ଆମେ ପାସିବାଦୀଙ୍କ ଖୋଜି ବୁଝୁଛୁ କାହିଁକି ? ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ମୁଖ୍ୟ ଅଧାପକ ତଃ ଶ୍ରୀରାମ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ ଏହି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ କାର୍ଯ୍ୟକରି ସୁଦ୍ଧା ପାସିବାଦର ପ୍ରାବଳ । ତାଙ୍କୁ ଶ୍ରୀପ୍ରବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ବାହାର କରିଦେବା ଲାଗି ମୁଁ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରୁଛି ।” ଦୁଃଖ କଥା ପ୍ରଶାସକ ଓ ଅନ୍ୟକେତେ ଜଣ ମୁଖ୍ୟ ଅଧାପକ ସେଠାରେ ଉପର୍ଦ୍ଧିତ ଥାଇ ସୁଦ୍ଧା କୌଣସି ପ୍ରତିବାଦ କଲେ ନାହିଁ । ଜଣେ ଅଧାପକ ମୋତେ କେବଳ ଏହି ଭାଷଣ ବିଷୟରେ ସମାଦ ଦେଇଥିଲେ ।

ମୋତେ ବାହାର କରିବାଲାନି ଅନୁରୂପ ପରିଷ୍ଠିତି ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ସାରିଥିଲା । ଏହାକୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବାଲାରି ପ୍ରଶାସକ ଜ୍ଞାନଚାର୍ଚ ଅପେକ୍ଷା କରିଥିଲେ ।

ତାଙ୍କିରୀ ସର୍ବାବଳୀ ସଂଶୋଧତ ହେବାର ଠିକ୍ ମାସକ ପରେ ତିଥେମର ୧୨ ତାରିଖ ଦିନ ଷାତ୍ର୍ୟତ୍ (Statue) ୨୩୮ ଧାରା ଅନୁସାରେ ସମୀକ୍ଷା ସମିତିର ବୈଠକ ବସିଲା । ଏହି କମିଟିର ଅଧ୍ୟ ଥିଲେ ପ୍ରଶାସକ ଜ୍ଞାନଚାନ୍ଦ । ଅନ୍ୟ ଦୁଇଜଣ ସତ୍ୟ ଥିଲେ ଶିକ୍ଷା ସତ୍ୟବ ହେରମନାଗାୟଣ ଦାସମହାପାତ୍ର ଓ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଉକ୍ତର ଦେବେତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର । ଏକା ଦିନକେ ସେମାନେ ବୈଠକରେ ମିଳିତ ହୋଇ ସମସ୍ତଙ୍କ ଗୁପ୍ତ ଚରିତ୍ରଳିପି ଦେଖି ମୋତେ ବାଧତାମୂଳକ ଅବସର ଦେବାଲାଗି କୁଳାଧ୍ୟପତିଙ୍କୁ ସୁପାରିଶ କରିଦେଲେ । ଜ୍ଞାନଚାନ୍ଦ ଥିଲେ ଉଦ୍‌ୟୋଗ୍ରାମ । ଶିକ୍ଷା ସତ୍ୟବ ହେରମ ଥିଲେ ସରକାରଙ୍କ ଅଧ୍ୟସନ କର୍ମଚାରୀ ଓ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଦେବେତ୍ର ଥିଲେ ନିଜ ଅତରଙ୍ଗ ବନ୍ଦୁ ଅଧ୍ୟାପକ ବିଧୁଭୂଷଣ ଦାସଙ୍କୁ ପଦବ୍ୟୁତ କରାଇ ସେହି ଯ୍ୟାନକୁ ମାଡ଼ି ବର୍ତ୍ତିଥିବା ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଭାଗ ଶିଶିର ରଞ୍ଜନଙ୍କ ମଳାଶୁର ବା ପଢ଼ାଇ ମାମ୍ବୁ । ଏମାନଙ୍କ ସୁପାରିଶ ସରକାର ତତ୍କଷଣାତ ଗ୍ରହଣ କରି କୁଳାଧ୍ୟପତିଙ୍କ ଅନୁମୋଦନ ଲାଗି ଷୋଳ ତାରିଖ ସୁଦ୍ଧା ପଠାଇଦେଲେ । ରେନ୍ଦ୍ରରୀ କଲେଜରେ ପଢ଼ିବାବେଳେ ହେରମ ଓ ଦେବେତ୍ର ମୋ'୪୦୯ ଦୁଇବର୍ଷ ତଳେ ପଡ଼ୁଥିଲେ । ସେ ଦୁହଁ ସେପରି ମେଧାବୀ ଛାତ୍ର ନଥିଲେ । ଘରଣା ପ୍ରବାହରେ ସେମାନେ ମୋତେ ଭାଗ୍ୟ ନିଯନ୍ତା ହେଲେ ।

ମୋତେ ସତର ତାରିଖ ରାତିରେ ଏ ବିଷୟରେ ସମାଦ ମିଳିଲା । ଉଡ଼ାଖବର ଶୁଣି ମୁଁ ସେଦିନ ସମ୍ବାଦବେଳେ ଶିକ୍ଷାସତ୍ୟବ ହେରମଙ୍କୁ ରେତିଥିଲା । ସେ ସମ୍ବାଦରେ ନ କହିଲେ ବି ଯଥେଷ୍ଟ ସୃଜନା ଦେଲେ । ସେଦିନ ମଧ୍ୟରାତ୍ରିରେ ମୋର ଜଣେ ଛାତ୍ରବନ୍ଧୁ ଯେ କି ପୁଲିସ୍ ବିଭାଗରେ ଜଣେ ଉଚ୍ଚ ପଦପ୍ରାପ୍ତ ଅପିସର ଥିଲେ, ଖବର ଦେଲେ ଯେ ପ୍ରଶାସକ ଜ୍ଞାନଚାନ୍ଦ ମୋତେ ବଡ଼ଦିନ ବୁଟି ରିତରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ବାହାର କରିଦେବାକୁ ଦୃଢ଼ପ୍ରିଜ୍ଞ ବୋଲି ତାଙ୍କୁ କହିଲେ । ସେଦିନ ରାତିରେ ମୁଁ ଶୋଇନି । ମୋ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଏହି ସମାଦ ଜଣାଇ ଦେବାରୁ ସେ ଜାଣଣ କାହିଁଲା ସିନା, ପ୍ରତିକାର ଉପାୟ ତା ହାତରେ ନଥିଲା । ମୋ ପୁଅଙ୍କୁ ସେତେବେଳେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଚାଲିଗଲି । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା, ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଦେଖା କରିବା । ପ୍ରଥମେ ମନ୍ତ୍ରୀ ଗଜାଧର ମହାଯାତ୍ର ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମଳିକଙ୍କ ଘରକୁ ଗଲି । ମୋ ସହିତ ପ୍ରଭାତ କୁମାର ମହାନ୍ତି ନାମକ ଜଣେ ଛାତ୍ର ଥିଲା । ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମଳିକ ଜଣେ କପଟୀ ଲୋକ ନଥିଲେ । ତେଣୁ ସେ ଏକଥା ଶୁଣିଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଏତେ ଜିଦଖୋର ଯେ ସେ ତାଙ୍କ କଥା ଶୁଣିବେ ବୋଲି ତାଙ୍କ ନିଜର ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ ଦେଖିଲା କହି ମୋତେ ସାଜରେ ନେଇ ଗଜାଧର ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଘରକୁ ଗଲେ । ମହାପାତ୍ର ମୋର ଜଣେ ଦୂର ସମ୍ପର୍କୀୟ ବନ୍ଦୁ । ପୁଣି କଲେଜ ବେଳର ସୁପରିଚିତ ବ୍ୟକ୍ତି । ସେ ଏତେ କପଟୀ ବୋଲି ମୁଁ ଜାଣିଥିଲେ ବି ବିପଦବେଳେ ସେ ମୋତେ ସାହାୟ କରିବେ ବୋଲି ଭାବି ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇଥିଲି । ୧୯୪୮ ରେ ମୁଁ ପୁରୀ କଲେଜରେ ଥିବାବେଳେ ସେ ମୋ ନାଁରେ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ମହତାବଙ୍କ ପାଖକୁ ଗୋଟିଏ ମିଛ କଥା ଲେଖି ମୋତେ ବିପଦରେ ପକେଇଥିଲେ । ଏ ସମାଦ ମୋତେ ସରକାରୀ ଭାବରେ ଜଣାଇ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ବିପଦ ବେଳେ ଭଗବାନ

ଗଧପାଦ ଧରିଥିବା ବିଷୟ ପୁରାଣରେ ଅଛି । ତେଣୁ ମୁଁ ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯିବାରେ ଆଶ୍ରୟ କ'ଣ ଥିଲା ? ସମସ୍ତେ ମହାପାତ୍ରଙ୍କୁ ଗଜୁ ଭାଇନା ବୋଲି ଡାକନ୍ତି । ଲକ୍ଷ୍ମଣ ବାବୁ ବୋଧହୃଦ ନଦିନୀଙ୍କ ଏହି ଡାକଶୁଣି ଗଜୁ ଭାଇନା ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିପାରିବେ ବୋଲି ଧାରଣା କରିଥିଲେ । ସେ ମୋଡେ ଦେଖିବା ମାତ୍ରକେ ପାଟିକରି ଉଠିଲେ, “ତୁ କାହିଁକି ଆସିଲୁ ? ମୁଁ ମନ୍ତ୍ରମଣ୍ଠରେ ଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୋର କେହି କେଶାଗ୍ର ସର୍ବ କରିପାରିବେ ନାହିଁ । ତୁ ନିଷିଦ୍ଧରେ ଫେରି ଯା ।” ମୁଁ ତ ଗଜୁ ଭାଇନାଙ୍କୁ ଜାଣେ । ତେଣୁ ନିଜେ ନଦିନୀଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ କରିବାକୁ ତାଙ୍କ ସରକାରୀ ବାସରବନକୁ ଗଲି । ପୁଲିସ୍ ମୋ ଗାଡ଼ିକୁ ଭିତରକୁ ବିନାନୂପତିରେ ପ୍ରବେଶ କରାଇ ଦେଲାନାହିଁ । ତାଙ୍କ ବାହାର ଘରେ କେତେଜଣ ଯୁବକଙ୍କେସ ସର୍ବ ଯା’ଆସ କରୁଥିଲେ । ପ୍ରଭାତ ତାଙ୍କ ଚିହ୍ନିଥିଲା । ତାଙ୍କ ଜରିଆରେ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସ୍ଥାମୀ ଦେବେତ୍ର ଶତପଥୀଙ୍କୁ ଖରପ ପଠାଗଲା । ସେ ମୋଡେ ଭିତରକୁ ତକାର ନେଇ ଓଦା ତହିଲିଆ ପିଷ୍ଟ ଗାଧୋଇବା ଘରୁ ଆସି ମୁଁ ନଦିନୀଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ କରିବାକୁ ଯାଇଛି ବୋଲି ଶୁଣି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଘର ଭିତରକୁ ଗଲେ । ସେ ଫେରି ଆସି କହିଲେ, “ସେ କ'ଣ ଆପଣଙ୍କ ନାଁ ଶୁଣି ଅଗ୍ରିଶର୍ମୀ ହୋଇଗଲା । ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ତ ଗୋଟିଏ ସ୍ଵୟଂଶାସିତ ଅନୁଷ୍ଠାନ ! ତା’ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କିପରି କରିବ ବୋଲି କହି ଆପଣଙ୍କ ଦେଖାଦେବାକୁ ମନା କଲା ।” ମୁଁ ଦେବେତ୍ର ବାହୁଙ୍କ ପାଖରେ କୃତ୍ସମ୍ ଯେ ସେ ନିଜ ସ୍ଥୀନିକଟେ କେବଳ ମୋ ପାଇଁ ତିନିଟିମ ଥର ଯାଇ ମୋ ସାକ୍ଷାତର ବହୋବତ୍ କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । ମୁଁ ସେଠାରୁ ନିରାଶ ହୋଇ ତାଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସତିବ ରମାକାନ୍ତ ରଥକ ଘରକୁ ଗଲି । ମୁଁ ବାରଣା ତଳେ ଠିଆ ହୋଇଥାଏ । ରଥ ସାହେବ ହାତରେ ତା’ କଟ ଧରି ପିଲାପିଲ ମୋ ସାଙ୍ଗେ କଥା ଆରା କଲେ ଏବଂ କହିଲେ, “ମୁଁ ଓ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଦିଲ୍ଲୀ ଯାଉଛୁ । ଆମେ ସେଠାରୁ ଚଣ୍ଡାଗଡ଼ କଂଟ୍ରେ ଅଧିବେଶନକୁ ଯିବୁ । ଜାନୁଆରୀ ୧୮ ତାରିଖରେ ଫେରିବୁ । ଆପଣ ତାଙ୍କୁ ଜାନୁଆରୀ ୨୨ରେ ଦେଖା କରିପାରିବେ । ତା’ ପୂର୍ବରୁ ନୁହେଁ ।” ମୁଁ କହିଲି, “ମୁଁ ଆଜି ଦେଖା କରିବାକୁ ଆସିଛି । ତୁମେ ଟିକିଏ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବିଅ ।” ସେ ରୋକଠୋକ ମନା କରିଦେଲେ ଓ ନିତାତ ଅସମବ ବୋଲି କହି ଫେରାଇ ଦେଲେ । ରଥ ସାହେବଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ବିରାଗର ଓ ଆଇ.ଏ.ଏସ୍ ପାଇବା ବେଳେ ମୁଁ ଯେଉଁ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲି, ସେ କଥା ବୋଧହୃଦ ତାଙ୍କର ମନେ ନଥିଲା । ଗଧ ପାଦ ଧରି ପାରିଲି ନାହିଁ ।

ଶେଷରେ ମୁଁ ସାହସ କରି ରାଜଭବନକୁ ଗଲି ଓ କୁଳାଧ୍ୟପତିଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ ଲୋତ୍ତିଲି । ତାଙ୍କ ଏ.ଡି.ସି. ଥିଲେ ଶ୍ରୀ ଉମାଶକ୍ତର ମିଶ୍ର । ସେ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନରେ ଏମ.ୱ.ୱ. ପଢ଼ୁଥିବା ବେଳେ ପଞ୍ଚମ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀରୁ ଆଇ.ପି.ୱସ. ପାଇ ଚାଲିଗଲେ । ସେ ତତ୍କଷଣାତ୍ର ରାଜ୍ୟପାଳଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଅନୁମତି ମାରିଲେ ଓ ମୋଡେ ତାକିନେଲେ । ମୁଁ ମାର୍ଚ୍ଚ ୨୩ ତାରିଖ ଦିନ ନଦିନୀ ସହିତ ଯେଉଁ ଆକବର ଅଲ୍ଲା ଖାଙ୍କୁ ଦେଖିଥିଲି ଓ ମୋ ପିଲାମାନଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କ ଆଲୋଚନାର ବିଷୟବସ୍ତୁ ବିଷୟରେ ଯାହା ଜାଣିଥିଲି, ସେଥରୁ ତାଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ କରିବା ନିରଥକ ଜାଣି ସୁବା ରାଜଭବନ ଯାଇଥିଲି । କୁଳାଧ୍ୟପତିଙ୍କ ପ୍ରଥମ ସମାଷଣ ଶୁଣି ମୁଁ କାହିଁ ପକାଇଲି ।

ସେ କହିଲେ—, "I am extremely sorry for you, Dr. Dash. Your own people are after you. I am Governor no doubt but as Chancellor, I have some freedom of action but my government does not recognise it. I have been advised to act upon their advice. Gyanchand will go against you and I do not attach any importance to the opinion of the Education Secretary, but the third member of the Review Committee Dr. D.C. Misra is himself a Professor. He could have appended a note suggesting an enquiry by a panel of experts and that would have strengthened my position. He has let you down. Now I am helpless. The file is still with me and I have not yet passed final orders. I am still thinking over the matter."

ଅଥାତ୍ “ତକ୍ରର ଦାଶ, ତୁମ ପାଇଁ ମୁଁ ରାରି ଦୁଃଖତ । ତୁମ ଲୋକେ ତୁମ ପଛରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ମୁଁ ରାଜ୍ୟପାଳ ସତ କିନ୍ତୁ କୁଳାଧିପତି ହିସାବରେ ମୋର କିଛି ସ୍ଵାଧୀନତା ଅଛି । ମୋ ସରକାର ଏ କଥା ସ୍ଵାକାର କରୁନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ମୋତେ କୁହାଯାଉଛି । ଆନଚାନ ତ ତୁମ ବିବୁଦ୍ଧରେ ଯିବେ । ମୁଁ ଶିକ୍ଷାସତିବଳ ମତକୁ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଉନି କିନ୍ତୁ ସମୀକ୍ଷା କମିଟିର ଦୃଚ୍ୟ ସଭ୍ୟ ତକ୍ର ଡି.ସି. ମିଶ୍ର ନିଜେ ତ ଜଣେ ପ୍ରଫେସର । ଗୋଟିଏ ବିଶେଷଜ୍ଞମଣ୍ଡଳଦୂରା ଅନୁସାର କରିବା ଜାଣି ସେ ମନ୍ତ୍ରସ୍ୟ ଦେଇପାରିଆନ୍ତେ, ତାହାହେଲେ ମୋ ସିଦ୍ଧି ଦୃଢ଼ାରୁତ ହୋଇଥାଆନ୍ତା । ସେ ତୁମକୁ ତଳେ ପକାଇଦେଲେ । ମୋର ବର୍ତ୍ତମାନ ଗତ୍ୟତର ନାହିଁ । ପାଇଲଟି ଏବେ ବି ମୋ ପାଖରେ ଅଛି । ମୁଁ ଶେଷ ହୁକୁମ ଦେଇନାହିଁ । ମୁଁ ଏବେ ବି କ’ଣ କରିବି ବୋଲି ଭାବୁଛି ।” ଏଇକି ସହାନୁଭୂତି ସୂଚକ କଥା କୁଳାଧିପତିଙ୍କୁ ଶୁଣିବି ବୋଲି ମୋର ଧାରଣା ନଥିଲା । ମୁଁ ସେଠାରୁ ସିଧା କଟକ ଆସି ପ୍ରସ୍ତୁତହୋଇ ଅଧାପନା କରିବାକୁ ବାଣୀବିହାର ଗଲି । ରାଜତବନରୁ ଫେରି କଟକରେ ପହଞ୍ଚବା ବେଳକୁ ଦେଖିଲି, ମୋ ସ୍ବୀ ଓ ପୁଅ ମୋତେ ଅପେକ୍ଷା କରି ଦାଣବାରଣ୍ୟରେ ବସିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ମୁଁ କାହିଁ ପକାଇବାରୁ ମୋ ସ୍ବୀ କାନ୍ଦିଲା ଓ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷର ପୁଅ ସତ୍ୟ, ଯାହାକୁ ମୁଁ ବାବା ବୋଲି ଢାକେ, ଦରୋଟି କଷରେ କହିଲା, “ନନା, କାନ୍ଦନା ! ତୁମ ଚାକିରି ଗଲେ ମୁଁ ଆଉ ତୁମକୁ ଖେଳଣା ମାରିବି ନାହିଁ ।” ଏଥରେ ଅବା କୋହ ସମ୍ବାନ୍ଧି କିପରି ? ମୁଁ ଦୁଃଖାଭିଭୂତ ହୋଇ କିଛି ଖାର ପାରିଲିନାହିଁ । ପ୍ରାୟ ଉପବାସରେ ବାଣୀବିହାର ଗଲି ।

ଆସନ ପ୍ରକୟର ଗତିରୋଧ କରିବା ଅସମ ଜାଣି ସମ୍ବାଦ୍ୟର ସମ୍ବୁଦ୍ଧିନ ହେବାକୁ ମନ ଦୃଢ଼ କରି । ଯଥାରାତି ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟକଲି । ମୋ ଆସନ ବିପଦ କଥା କାହାକୁ କହିବା ନିରଥ୍ବକ ମଣିକି । ମୋ ଅଜାଣତରେ କେତେ କଥା ଘଟିଯାଉଥିଲା, ତାହା ମୁଁ ପ୍ରରେ ଜାଣିକି । ରାଜ୍ୟପାଳଙ୍କର ୨୦ ତାରିଖରେ କଟକ ଆସିବାର ଥିଲା ଗୋଟିଏ କୁୟା ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ

ତୁଟି ଦେବାଲାଗି । ସେହିଦିନ ସେ ପାଇଲ ଉପରେ ଦୃଢ଼ାନ୍ତ ହୁକୁମ ଦେବାର ଥିଲା । ‘ସମାଜ’ ସମାଦକ ତକ୍କର ରାଧାନାଥ ରଥ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିପାରନ୍ତେ ବୋଲି ମୋତେ ପରାମର୍ଶ ଦିଆଗଲା । ମୁଁ ତକ୍କର ରଥକ ନିକଟକୁ ସକାଳୁ ଯାଇ ଜଣାଇଲି ଓ ସେ ଅପରାହ୍ନ ଗୋଟାଏବେଳେ କଟକ ସର୍କିଟ ହାଉସରେ ତାଙ୍କୁ ଭେଟିବେ ବୋଲି ନିର୍ଯ୍ୟଷ୍ଟ ଛିର ହେଲା । ସେ ଦିନ ଥିଲା ଶନିବାର । ମୁଁ ବାଣୀବିହାର ଯିବାଲାଗି ତାଙ୍କ ପାଖରୁ ଦିନ ବାରଚା ଆଗରୁ ତାଳି ଆସିଲି । ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ସମ୍ବାଦ ପାଇଲି ଯେ ରାଧାନାଥ ବାବୁ କୁଳାଧିପତିଙ୍କୁ ଭେଟିବା ଲାଗି ଗଲେମାହିଁ । ମୁଁ ରାତିରେ ବିଶ୍ଵନାଥ ଦାସଙ୍କୁ ଜଣାଇଲି । ସେ ଏ କଥା ଶୁଣି ଦୁଃଖଭରା କଷରେ କହିଲେ, “ବାପା, ତୁମେ କ’ଣ କହୁଛ । ଅସମବ ! ଅସମବ ! ମୁଁ କାହିଁ ସକାଳେ ନିଷୟ ଯିବି ଓ ଆକରଣ ଆଲୀକୁ ପଚାରିବି !” ସେ କ୍ରହ୍ପୁରରେ ୨୧ ତାରିଖ ଦିନ ଗୋଟିଏ ନିଶିଖ ଭାରତ ସମ୍ମିଳନୀଙ୍କୁ ଉଦ୍ୟାଚନ କରିବା ଲାଗି ଯିବେ ବୋଲି ରେଳ ଟିକେଟ କିଣି ସାରିଥିଲେ । ଟିକେଟକୁ ଫେରନ୍ତ କରି ‘ସମାଜ’ ଅଫିସରୁ ଗୋଟିଏ ଗାଡ଼ି ମଗାଇଲେ ଓ ସକାଳ ସାତାବେଳେ ରାତରବନରେ କୁଳାଧିପତିଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାଦ କରିସାରି କ୍ରହ୍ପୁର ଯିବେ ବୋଲି ନିର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କଲେ । ସେ ଯାଇଥିଲେ । ପରେ ମୁଁ ରାତରବନ ସ୍ମରନ୍ତ ସମ୍ବାଦ ପାଇଲି, ସେ ଏପରି ଜୋରରେ ପ୍ରତିବାଦ କରୁଥିଲେ ଯେ କର୍ମଚାରୀମାନେ ଆଶଙ୍କା କରି ବାହାରେ କୁଣ୍ଡ ହେଲେ, କାଳେ ଦୁଇ ବୁଢ଼ା ପରସର ଆକ୍ରମଣ କରିବେ କିମ୍ବା ଭାବାବେଶରେ ବେହୋସ ହୋଇଯିବେ । କୁଳାଧିପତି ମୋତେ ଯାହା କହିଥିଲେ, ବିଶ୍ଵନାଥ ବାବୁଙ୍କ ନିକଟରେ ତାହାର ପୁନରାବୁରି କରି ସରକାରୀ ମତକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ନିରାଶ୍ୟ ଭାବରେ ବାଧ ହେଉଛନ୍ତି ବୋଲି ଜଣାଇଦେଲେ ।

ଚାରିଆଡ଼େ କ୍ରମେ ଆଲୋଚନା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଡିସେମ୍ବର ୨୩ ତାରିଖ ମଙ୍ଗଳବାର ଦିନ ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀର ଗୋଟିଏ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟି ବୈଠକ ସକାଳ ନଥଟାରୁ ଆରମ୍ଭ ହେବାର ଥିଲା । ସରାପତି ଗଙ୍ଗାଧର ମହାପାତ୍ର ସେବିନ ସର୍ବ୍ୟମାନଙ୍କୁ ପାହନିବାସରେ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଭୋଜନ ଦେବେ ବୋଲି ନିମନ୍ତଣ କରିଥିଲେ । ସର୍ବ୍ୟମାନେ ସମବେଚ୍ଛା ହେଲେ, ସଭାପତି ଦେଖାନାହାନ୍ତି । ସାଂସ୍କୃତିକ ବିଭାଗର ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଓ ସର୍ବିବ ଅବଧନାରାୟଣ ତେଓ୍ୟାରୀ ଗଞ୍ଜୁ ଭାଇନାଙ୍କ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଓ ପୁରା ଘରକୁ ଫୋନ୍ କରି ବୁଝିଲେ ଯେ ସେ ସକାଳୁ ବିସ୍ତରିକା ହାସପାତାଳରେ ଗୋଟିଏ ଗୃହ ଉଦ୍ୟାଚନ କରିବାକୁ ପୁରା ଯାଇଛନ୍ତି । ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସୁନ୍ଦର ସଭାରେ ପହଞ୍ଚ ସଭା କରିବେ । ଗୋଟାଏ ବାଜିଲା; ତଥାପି ତାଙ୍କର ଦେଖାନାହିଁ । ପୁଣି ପୁରାକୁ ଫୋନ୍ କରାଗଲା । କଲେକ୍ଟର ଅମ୍ବଲ୍ୟରଦୁ ନନ୍ଦ ସମ୍ବାଦ ଦେଲେ ଯେ ମନ୍ତ୍ରୀ ପୁରାରେ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପହଞ୍ଚ ନଥିଲେ । ସେଦିନ ସଭା ଛାଗିତ ରହିଲା ବୋଲି ତେଓ୍ୟାରୀ ସାହେବ ଜଣାଇଦେଲେ ଓ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଭୋଜନ ଲାଗି ଆମକୁ ପାହନିବାସକୁ ଭାବିନେଲେ । ସକାଳ ୧୦ଟାରୁ ଅପରାହ୍ନ ଗୋଟାଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅପେକ୍ଷା କରିବାବେଳେ ସାଂସ୍କୃତିକ ବିଭାଗ ଉପନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଅଧାପକ ଗୌରାକ୍ଷୁମାର ବ୍ରହ୍ମ ମୋତେ ଗୋଟିଏ ମୂଳ୍ୟବାନ ସମ୍ବାଦ ଦେଲେ । ସେ କହିଲେ ଯେ ତା’ ପୂର୍ବ ଦିନ ସେ ଓ ମନ୍ତ୍ରୀ ଗଙ୍ଗାଧର ମହାପାତ୍ର ଭଜନଗରରୁ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଗାଡ଼ିରେ

ଏକାଠି ଫେରୁଥିଲେ । ବାଟରେ ମୋର ବାଧତାମୂଳକ ଅବସର ଗ୍ରହଣ ବିଷୟରେ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶ ମଧ୍ୟରେ ଆଲୋଚନା ହୋଇଥିଲା । ଗଜୁ ଭାଇନା କୁଆଡ଼େ କହିଲେ—, “ଶ୍ରୀରାମ ଗୋଟିଏ ଖରାପ ଲୋକ । ତାକୁ ଆମେ ଦୁଆବର୍ଷ ଆରମ୍ଭ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟରୁ କାଢିଦେବାକୁ ଷିର କରି ପାରିନ୍ତି ।” ଶୌରାକୁମାର ଏହି ଉତ୍ତି ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯେତେ ଯାଥା କହିଲେ ବିମନ୍ତା ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଉପରେ ତାହାର କୁଆଡ଼େ କୌଣସି ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ସେବିନ ଏକାଡେମୀ ସଭାକୁ ସେ ଆସିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ବ୍ରହ୍ମା ଆଗରୁ ଜାଣିଥିଲେ । ଏହା ଜଣାଇ ଦେବାଲାଗି ତାଙ୍କର ଅନୁମତି ନଥିଲା । ତେଣୁ ଆମକୁ ତିନିଘନୀ କାଳ ଭୁଆଁ ବୁଲିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ।

ମଧ୍ୟାହ୍ନ ରୋକନ ପରେ ମୁଁ ବାଣାବିହାରକୁ ଅଧାପନା କରିବାକୁ ଗଲି । ଦୁଇଟା ଚାଲିଶରୁ ସାତେ ଚାରିଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏକାଦିକ୍ରମେ ଦୁଇଘନୀ ପଡ଼ାଇଲି, କାରଣ ଗୋଟିଏ ବିଷୟ ଅଧା ପଡ଼ା ହୋଇଥିଲା ଓ ସେବିନ ତାହା ଶେଷ ହୋଇଗଲା । ଜନରବ ଶୁଣିଥୁବା ଛାଡ଼ୁବାତ୍ରୀମାନେ ଏକଥା ଜାଣିପାରି ପରସର ମୁରୁକିହସା ଦେଉଥିଲେ । ଅନ୍ୟମାନେ ମୁଁ କାହିଁକି ଦୁଇଘନୀ ପଡ଼ାଇଲି ବୋଲି ଜାଣି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ସେହିଦିନ ଠାରୁ ବଢ଼ଦିନ ଛୁଟି ହୋଇଗଲା । ମୁଁ ମୋ କୋଠରାକୁ ଯିବା ମାତ୍ରକେ କୁଳସ୍ତତିବ ତକ୍ରର ଶ୍ରୀନିବାସ ସାହୁ ପାଞ୍ଚଟା ପର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅପେକ୍ଷା କରିବା ଲାଗି ମୋତେ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ମୋ ଗାଡ଼ିର ବ୍ୟାଟେରୀ ଚିକିଏ ଖରାପ ଥବାକୁ ମୁଁ ଅନ୍ଧାର ହେବା ପୂର୍ବରୁ କଟକରେ ପହଞ୍ଚିବା ଦରକାର ବୋଲି ଶ୍ରୀନିବାସ ବାବୁଙ୍କୁ ଜଣାଇ ସାତେ ପାଞ୍ଚଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅପେକ୍ଷା କରିବି ବୋଲି କହିଲି । ତା’ପରେ ମୋତେ କୌଣସି ଜନ୍ମରୀ ଚିଠି ଦେବାର ଆବଶ୍ୟକତା ଥିଲେ ସେ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ବାର୍ତ୍ତାବହ ହାତରେ ମୋ ଘରକୁ ପଠାଇଦେଇ ପାରିବେ ବୋଲି ତକ୍ରର ସାହୁଙ୍କୁ କହିଲି । ସେ କାହିଁକି ମୋତେ ରହିବାକୁ କହୁଛନ୍ତି ମୁଁ ତାହା ଜାଣିଛି ବୋଲି କହିବାରୁ କୁଳସ୍ତତିବ ଠୋ ଠୋ ହୋଇ ହସିଉଠି କହିଲେ—, “ଆପଣଙ୍କଠାରୁ କିଛି ଲୁଚାର ହେବନାହିଁ ।” ତାହା ସହିତ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଜଣାଇଦେଲି ଯେ ମୁଁ ସାରା ଜୀବନ ଥରେ ପୁରୀ କଲେଇରେ ଥିବାବେଳେ ଓ ଆଉଥରେ ଜମ୍ମାନା ଯିବାବେଳେ ସର୍ବମୋଟ ଦୁଇଥର ମାତ୍ର ଛୁଟି ନେଇଛି । ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ଚାକିରି ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ ପ୍ରତିବର୍ଷ ସାମୟିକ ଛୁଟି ସମ୍ପର୍କରୁପେ ନେଇନାହିଁ ଓ ଅଞ୍ଜିତ ଛୁଟି ଆବୋ ନେଇନାହିଁ । ତେଣୁ ତିନିମାସ ଛୁଟି ପାଇଁ ପ୍ରଶାସକ ଝାନଚାନ୍ଦକ ନିକଟକୁ ଦରଖାସ୍ତ ପଠାଇ ଦେଇଛି ଓ ତା’ ଉପରେ ତାଙ୍କ ହୁକୁମନାମା ସହିତ ମୋ ଅବସର ଗ୍ରହଣ ଆଦେଶ ନେଇକରି ଯିବାକୁ ତକ୍ରର ସାହୁଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କଲି ।

ମୁଁ ସନ୍ଧ୍ୟା ଛାଟା ସୁଦ୍ଧା କଟକରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲି । ବାଣାବିହାରକୁ ଆସିବାବେଳେ ସେଠାରେ ଥିବା ମୋ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଆସବାସପତ୍ର ଗାଡ଼ିରେ ଲାଦିଲି । ସେଗୁଡ଼ିକ କାହିଁକି ନେଉଛି ବୋଲି ମୋତେ ମୋର କେତେଜଣ ସହକର୍ମୀ ଓ ଭାବୁକୁ ପଦାରିବାରୁ ମୋର ଆଉ ଏଠାକୁ ଫେରି ଆସିବାର ସମ୍ବାଦନା ନାହିଁ ବୋଲି କହିବାରୁ କ୍ରୁଦନରୋକ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା । ଗଣିତ ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ଅଧାପକ ଅକାଳରେ ଦୁର୍ଗତଣା ଯୋଗୁଁ ମହ୍ୟବରଣ କରିଥିବା ମୋର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଛାତ୍ର ଶକ୍ତିର ପ୍ରସାଦ ମିଶ୍ର ଏତେ ଜୋରରେ କାହିଁ ମୋତେ ମୋ ଚୌକି ଉପରେ ମାଡ଼ିକରି

ବସାଇଲେ ଯେ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ତୋ ତୋ ହୋଇ କାହିଠିଲି । ମୋ ଶାନ୍ତିଶାନ୍ତିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କନାକଣା ଚାଲିଥିଲା । ମୁଁ ଆସିବାର ଘଷାକ ପରେ କୁଳସତ୍ତିବ ତକ୍କର ଶ୍ରୀନିବାସ ସାହୁ ଓ ସୁବମାଙ୍ଗଳ ଅଧିକାରୀ ସତୋଷ କୁମାର ରାୟ ମୋ ଘରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ଥିଲାରେ କହିଲି—“କ’ଣ ମୋ ପାସୀ ହୁକୁମ ଆଣି ଆସିଲ ?” କୁଳସତ୍ତିବ ତକ୍କର ସାହୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମୁୟମାଣି ଭାବରେ ଉରର ଦେଲେ, “ତକ୍କର ଦାଶ, ଆମେ ୧୯୪୪ରୁ ପରିସର ବନ୍ଦୁ । ବନ୍ଦୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସହକର୍ମୀ । ଆପଣ ମଧ୍ୟ ମୋ ଶୁଶ୍ରାଳୟ ସହିତ ଯନ୍ମିଶ୍ଵର ଭାବରେ ପରିଚିତ । ମୁଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମର୍ମାହତ ଯେ କୁଳସତ୍ତିବ ଭାବରେ ମୋତେ ଏପରି ଗୋଟିଏ ହୁକୁମନାମା ଆପଣଙ୍କୁ ଦେବାକୁ ପଡ଼ୁଛି । ଯେଥୁପାଇଁ ମୋତେ କ୍ଷମା କରିବେ ।” ସେ ମୋତେ ଚିଠିଟି ବଡ଼ାଇ ଦେଲେ ଓ ମୋ ଛୁଟି ନାଁ ମଞ୍ଜୁର ହୋଇଥିବା ଆଦେଶକୁ ମଧ୍ୟ ତା’ ସହିତ ଦେଲେ । ମୋ ବାଧତାମୂଳକ ଅବସର ଗ୍ରହଣ ଆଦେଶ ତଳେ ଦିଆଗଲା ।

Utkal University

Vani Vihar, Bhubaneswar

Order

Dated the 23rd December, 1975

No. ADM-1589/75

In exercise of the powers conferred under Statute 238 read with provision of Statute 241 of the Utkal University Statutes, 1966 the Chancellor Utkal University does hereby retire Dr. Shreeram Chandra Dash, Professor and Head of the Department of Political Science with effect from the 24th December, 1975(F.N) after attaining 55 years of age allowing three months pay and allowance in lieu of three months notice as required under clause (ii) of the Statue 238 of the Statutes.

By Order of Chancellor

Sd-Gyanchand

23-12-75

Administrator

(Appointing Authority)

Utkal University

Memo No. R-1273/75 dated the 23rd December, 1975.

Copy to Dr. Shreeram Chandra Dash, Professor and Head of the Department of Political Science for information and necessary action.

(2) A sum of Rs 4, 350/- (Rupees four thousand three hundred and fifty) being his three months pay and allowances as per statement enclosed is sent herewith, the receipt of which may be acknowledged.

Sd /- Illegible

23-12-75

Registrar

Utkal University

ମୋ ସରକାରୀ ଜନ୍ମ ତାରିଖ ହେଉଛି ୧ । ୧ । ୧୯୧୯ । ମୁଁ ଅଧାପନା ଆଗମ କରିବାବେଳେ ଯେଉଁ ବିଧାନ ଥିଲା ସେ ଅନୁସାରେ ୧୯୭୪ ଜାନୁଆରୀ ପହିଲାଦିନ ୪୫ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରିଥାଆନ୍ତି ଓ ଅବସର ବୟସ ୪୫ ବର୍ଷରୁ ୪୮ ବର୍ଷକୁ ବୃଦ୍ଧି ହେବା ପରେ ମୁଁ ୧ ୯୭୭ ଜାନୁଆରୀ ପହିଲା ଦିନ ଅବସର ନେଇଥାଆନ୍ତି । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଚାକିରିରେ ବେଶୀ ଦରମା ମିଳିବ ଓ ଷାଠିଏ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାକିରି କରିବି ବୋଲି ଯେଠାକୁ ଆସିଥିଲି । ସାଧାରଣ ଭାବରେ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ମୁଁ ୧୯୭୯ ଜାନୁଆରୀ ପହିଲାଦିନ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରିବା କଥା; କିନ୍ତୁ ତାହାର ତିନିବର୍ଷ ଆୟଦିନ ଆଗରୁ ମୋତେ ବାଧତାମୂଳକ ଅବସର ଦିଆଗଲା । ମୁଁ ୧ ୯୭୩ ଜୁଲାଇ ୧୨ ତାରିଖ ଦିନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଧାପନା ଭାବରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲି । ଅବସର ଦିଆଯିବା ଦିନକୁ ମୋ ଚାକିରି ହୋଇଥିଲା ମୋଟ ବାରବର୍ଷ ପାଞ୍ଚମାସ ଏଗାରଦିନ । ୧୯୭୭ ଅପ୍ରେଲ ପହିଲାଦିନ ସରକାର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଆସିଥିବା ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଅବସର ନେବାକୁ ବାଧ କରିଥିବାରୁ ମୋର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଚାକିରୀ ଦଶବର୍ଷ ପୂରିବାକୁ ଆଉ ତିନିମାସ ଆୟଦିନ ବାକି ଥିଲା । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରିବା ବେଳକୁ ମୋର ପନ୍ଥରବର୍ଷ ଚାକିରି ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ନଥିବ ବୋଲି ମୁଁ ସେବାନିବୃତ୍ତି ଉଭା ବା ପେନସନ ପାଇଁ ମୋ ସ୍ଵାକ୍ଷରି ଦେଇ ନଥିଲି । ତେଣୁ ସରକାର ଚାକିରିରୁ ଅବସର ଗ୍ରହଣ ଦିନ ଏକୋଇଶି ବର୍ଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବାକୁ ଆଉ ତିନିମାସ ଏଗାର ଦିନ ବାକିଥିବାରୁ ମୋତେ ମାସିକ ଟ ୨୨୭ ପେନସନ ସରକାରରୁ ମିଳୁଛି । ମୁଁ ଯଦି ୧୯୭୯ ମସିହା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାକିରିରେ ରହିଥାଆନ୍ତି ମୋ ପ୍ରୋତ୍ସହିତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଟଙ୍କା ଷାଠିଏ ହଜାର ହୋଇ ଥାଆନ୍ତା । ତାହାକୁ ଗୋଟିଏ ପ୍ଲାୟୀ ଜମାରେ ପରିଣତ କରିଥିଲେ, ଅବସର ପରେ ମୁଁ ସହଜରେ କଲିଯାଇଥାଆନ୍ତି । ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବୁଝି ବା ବ୍ୟବସାୟ ଅବଳମ୍ବନ କରିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ଉପୁଛି ନଥାନ୍ତା । ତାହା ହେଲା ନାହିଁ ।

ପୁଣି ଶିକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପଦପଦବୀ ମଧ୍ୟ ପାଇବାର ସମାବନା ଥିଲା, ତାହା ମଧ୍ୟ ଗୋପ ପାଇଗଲା ।

ମୁଁ ହଠାତ୍ କିଂକର୍ବ୍ୟବିମୃତ ହୋଇପଡ଼ିଲି । ତିଥେମର ଚବିଷ ତାରିଖ ଦିନ କୁଆଡ଼କୁ ଯାଇ ପାରିଲି ନାହିଁ । ପଚିଶ ତାରିଖ ସକାଳେ ମୋ ପ୍ରତି ଦୟାପରବଶ ହୋଇ ଅଶୋକ ଦାସ, ଲିଙ୍ଗରାଜ ରଥ (ବର୍ଷମାନ ମାନ୍ୟବର ନ୍ୟାୟଧୀଶ), ଶ୍ରୀନିବାସ ମିଶ୍ର ଓ ଦୀନବନ୍ଧୁ ସାହୁ ଆଶ୍ଵାସନା ଦେବାକୁ ମୋ ଘରକୁ ଆସିଲେ । ସେମାନେ ନ୍ୟାୟାଳୟର ଆଶ୍ରୟ ନେଇ ନିଜ ଅଧିକାର ସାବ୍ୟସ୍ତ କରିବାଲାଗି ମୋତେ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ । ମୁଁ ସେତେବେଳେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କ'ଣ କରିବି ଯିର କରି ନଥିଲି । ମୋର ସିନା ସର୍ବନାଶ ହୋଇଗଲା ! ମୋ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ବୟସ ପୁଅ ଅରକ୍ଷ ହୋଇଗଲା; କିନ୍ତୁ ପ୍ରଶାସନ ଜ୍ଞାନବାସ ତାଙ୍କ କାର୍ତ୍ତିଯୋଗୁ ସରକାରୀ ଚାକିରିରେ ବନ୍ଦ ଉଚକୁ ଉଠିଥିଲେ ଓ କୁଳସତିବ ତକ୍ର ସାହୁ ପ୍ରଥମେ ଆଇ । ଏ ଏସ ଓ ତା'ପରେ ସମ୍ବଲପୁର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାକୟର ଅଷ୍ଟାୟୀ ପ୍ରଶାସନ ତଥା ଉଚ୍ଚକ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାକୟର ଅଷ୍ଟାୟୀ କୁଳପତି ନିଯୁତ ହୋଇଥିଲେ । ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ନହିନି । ଶତପଥୀ ୧୯୭୨ରେ କ୍ଷମତାତ୍ତ୍ୱ୍ୟତ ହେବାପରେ ବନ୍ଦ ଉଦ୍ୟମ କରି ଆଉ କ୍ଷମତା ଫେରି ପାଇବାକୁ ସମାର୍ଥ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି ।

ଅବସର ପରେ

ଓଡ଼ିଆରେ ଗୋଟିଏ କଥା ଅଛି—“ଯିଏ ପାଞ୍ଚ ପରର ମନ୍ଦ, ତା’ ମନ୍ଦ ପାଞ୍ଚଟି ଗୋବିନ୍ଦ !” ମୋତେ ଅକାଳରେ ଅବସର ଦେଇ ନହିନି । ଶତପଥୀ ତାଙ୍କ ପୁନ୍ରଜ୍ଞ ଦିନଲିପିଦ୍ଵାରା ଯେପରି ନିର୍ଦ୍ଦିତ ହୋଇଛନ୍ତି, ତାହା ପରେ ମଧ୍ୟ ରାଜନୀତି କ୍ଷେତ୍ରକୁ ତାଙ୍କୁ ଅପସାରିତ କରାଯାଇଛି ଓ ଯେତେ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ବି ସେ ଆଉ ଉଧେଇ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ମୋ ବନ୍ଦ ସୁରଜମନ୍ତ୍ର ଶାହା ମୋ ଅବସର ଗ୍ରୁହର ତିନିବର୍ଷ ତଳେ ସ୍ଵର୍ଗାରୋହଣ କରି ସାରିଥିଲେ । ସେ ସୁବୁବେଳେ ମୋତେ କହୁଥିଲେ—“ଖୋଦାକା ଦୁନିଆ ମେ ଅଛେରା ନେହଁ ହାୟ, ସିଏଁ ଦେର ହେଇ ।” ଏହି ଉଚ୍ଚିତି ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ନହିନି । ଶତପଥୀଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଜୀବନରେ ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଛି । ସେ କେବଳ ମୋତେ ବାଧତାମୂଳକ ଅବସର ଦେଇ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ନଥିଲେ । ମୋତେ ଗିରପତ କରିବା ଲାଗି ପ୍ରସ୍ତୁତି ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ତିଥେମର ୨୪ ତାରିଖ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଶହୀଦନଗର ଥାନାର ଜଣେ ପୁଲିୟ ଅଧିକାରୀ ଛାଡ଼ିବେଶରେ ଆସି ମୋତେ ଜଣାଇଦେଇ ଗଲେ ଯେ ନହିନି । କେତେକ ସମର୍ଥକଙ୍କୁ ପଠାଇ ବାଣୀବିହାର ଛାଡ଼ିବୁ ଦ୍ୱୟ ଦେଇଛନ୍ତି ଓ ଜାନୁଆରୀ ଦୁଇ ତାରିଖଠାରୁ ମୋ ଅବସର ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାକୟରେ ଧର୍ମପଟ ଆରମ୍ଭ କରିବାକୁ ପ୍ରବର୍ଗାଇଛନ୍ତି । ଛାଡ଼ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କା ବଣ୍ଣାଯାଇଛି । ପୁଲିୟ ଗୁଡ଼ଚର ଏଥପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛନ୍ତି । ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗରେ ଧର୍ମପଟ ଆରମ୍ଭ ହେବା ମାତ୍ରକେ ଜରୁରା ପରିଷିଦ୍ଧିବେଳେ ବିଶ୍ୱଜଳା ସୃଷ୍ଟି କରିବାଲାଗି ମୁଁ ଛାଡ଼ମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଗୋଚନା ଦେଉଛି ବୋଲି ମିଥ୍ୟା ଅଭିଯୋଗରେ ମୋତେ ଜାତୀୟ ନିରାପଦା ଆଇନରେ ଅଚକବନୀ

ରଖିବାଲାଗି ମସୁଧା ଚାଲିଛି । ମୁଁ ସାବଧାନ ରହିବା ଉଚିତ । ମୁଁ ସେ ରତ୍ନବ୍ୟଭିଜ ନାମ ଜାଣିନାହିଁ । ସେ ମୋତେ ଏକଥା କହି ଚାଲିଗଲେ । ମୋର ଜଣେ ଛାତ୍ରବ୍ରତ ସେତିକିବେଳେ ମୋତେ ସାକ୍ଷାତ କରିବାକୁ ଆସିଥିଲେ । ସେ ମୋତେ ସମ୍ବାଦ ଦେଲେ ଯେ ମୋ ଘର ପାଖ ଦୋକାନରେ ସି.ଆର.ଡି. ପୁଲିସ୍ ଜଗି ବସିଛନ୍ତି ଓ ଯେଉଁମାନେ ମୋ ଘରକୁ ଆସୁଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ନାମ, ଧାମ ଓ ଆସିବା ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ ପଚାରି ଫେରିବାବେଳେ ଆପଣ କ'ଣ କହିଲେ ତାହା ମଧ୍ୟ ଚିପି ନେଉଛନ୍ତି । ସକାଳେ ତାଙ୍କର ଏପରି ଅଭିନ୍ନତା ହୋଇଥିଲା ବୋଲି ସେ ମୋତେ କହିଲେ । କେତେକଣ ଅତ୍ୟକ୍ତ ପୁଲିସ୍ ବିଭାଗର କର୍ମକର୍ତ୍ତା ଅତୀତରେ ମୋର ଛାତ୍ର ଥିବାରୁ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟ ପରେ କେତେକଣ ପୁଲିସ୍ର ମହାନିର୍ଦ୍ଦେଶ୍ୱର ଓ ମହାନିରାକ୍ଷକ ପଦକୁ ଉନ୍ନାତ ହୋଇଛନ୍ତି, ମୋତେ ସେମାନେ ସେତେବେଳେ ଯଥେଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ମହାନିର୍ଦ୍ଦେଶ୍ୱର ନରସିଂହ ସ୍ଵାର୍ଗଙ୍କ ରଣ ମୁଁ ସାରା ଜୀବନ ଶୁଣି ପାରିବି ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇ ନଥୁଳେ ମୁଁ ନିର୍ଣ୍ଣିତ ଭାବରେ କାରାବୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଥାଆନ୍ତି । ଜଣେ ସ୍ବୀ ଲୋକ ଯିଏ କି ମୋ ଦୂରା ନାନା ଭାବରେ ଉପକୃତ ହୋଇଛି ସେ ଏକଳ ହିଂସ୍ର ଷଢ଼ୟନ୍ତ କରିପାରେ ବୋଲି କେହି କହନା କରିପାରିବେ ନାହିଁ । ମୁଁ ଏହି ଷଢ଼ୟନ୍ତ ବିଷୟରେ ପୁଲିସ୍ ବିଭାଗ, ସ୍ଵରାଷ୍ଟ୍ର ବିଭାଗ ଓ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଦସ୍ତରକୁ ଜଣାଇ ଦେଇଥିଲି । ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଗାନ୍ଧୀ ମୋର ଏହି ଚିଠି ଯାଇଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳିଲା । ସେ ଦିଲ୍ଲୀ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନର ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ତତ୍ତ୍ଵର ରଣଧାର ସହିତ ତାଙ୍କୁ ବାଧତାମୂଳକ ଅବସର ଦେବା ଲାଗି କେତେକଣ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରୁକୁରୁ କହିଲେ—“ଜରୁରୀ ପରିସ୍ଥିତି ଯୋଗୁ କେହି ବାହାରେ ବା ସମ୍ବାଦପତ୍ରମାନଙ୍କ ମାଧ୍ୟମରେ ଶାସନକୁ ସମାଜୋଚନା କରିପାରିବେ ନାହିଁ । ଏହି କଟକଣା ଶ୍ରେଣୀମୁହର ଆଲୋଚନା ପ୍ରତି ଲାଗୁହେଲେ ଦେଶରୁ ସ୍ଵାଧୀନ ଚିନ୍ତା ଲୋପ ପାଇଯିବ । ତୁମେ ଜାଣିଥିବ, ଅଧ୍ୟାପକ ତତ୍ତ୍ଵର ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ବାଶକୁ ବାଧତାମୂଳକ ଅବସର ଦିଆଯାଇଛି ।” ଏକଥା ମୋତେ ନିଜେ ଅଧ୍ୟାପକ ତତ୍ତ୍ଵର ସିଂହ କହିଥିଲେ । ଆଇ.ଏ.ଏସ୍ ପରାମରଣପତ୍ରରେ ବିମ୍ବନା ଅଧ୍ୟାପକ ତତ୍ତ୍ଵର ଉଷା ମେହେଜ୍ଜା ମୋତେ ଦେଖି ଚିକାର କରି ଉଠିଲେ—“କିଓ ଦାଶ, ତୁମେ କେବେଂ ଜେଲରୁ ଖଲାସ ହେଲ ? ମୋତେ ଜୟପ୍ରକାଶ ନାଗାୟଣ କହୁଥିଲେ, ତୁମେ ତାଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିଥିଲୁ ବୋଲି ତାଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଦେଇଥିଲି । ତେବେ ଡିସେମ୍ବର ୨୭ ତାରିଖ ଦିନ ମୋ ଅବସର ସମ୍ବାଦ “ସମାଜ”ରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବାରୁ ଗୋଶୟାରେ ପଡ଼ିଥିବା ଅଧ୍ୟାପକ ବିନିନ ବିହାରୀ ରାୟ ଏକଥା ପଡ଼ିବା ମାତ୍ରକେ ତାଙ୍କ ହୃଦୟନ୍ତର କ୍ରିୟା ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା ଓ ୨୮ ତାରିଖ ସକାଳେ ସେ ସ୍ଵର୍ଗାରୋହଣ କଲେ ।

ନିୟମିତିବେଳେ ମୋତେ ଦିଆଯାଇଥିବା ଚାକିରି ସର୍ବାବଳୀ ଅନୁସାରେ ମୋ ଅବସର ଆଦେଶ ବିବୁଦ୍ଧରେ କୁଳାଧ୍ୟପତିଙ୍କ ନିକଟରେ ପୁନରାବେଦନ ୧୯୭୭ ଜାନ୍ମଆରୀ ୧୭

ତାରିଖରେ ଦାଖଳ କଲି । ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା ଯେ ଏହା ଗୋଟିଏ ପୁନରାବେଦନ ହୋଇଥିବାରୁ ସେ ନିଜ ବିଚାର ଅନୁସାରେ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିବେ, ସରକାରଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ଲୋଡ଼ିବେ ନାହିଁ । ପ୍ରକୃତରେ କୁଆଡ଼େ ତାହାର୍ ହୋଇଥିଲା । ମାର୍ତ୍ତ ମାସ ଶେଷବେଳକୁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ମହଲରୁ ସମ୍ବାଦ ମିଳିଲା ଯେ କୁଳାଧିପତି ପୁନରାବେଦନକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ବାଧତାମୂଳକ ଅବସର ଗ୍ରହଣ ଆବେଶକୁ ନାକଚ କରି ଦେଇଛନ୍ତି ଓ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯୋଗଦେବା ଲାଗି ମୋ ନିଜକୁ ହୁକୁମାନାମା ଆସୁଛି । ଏହାକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରିବା ବୋକାମୀ ବୋଲି ମନେକରି କୌଣସି ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇ ନଥିଲି । କେତେଜଣ ହିତେଷୀ ଏମ. ଏଲ. ଏ. ଓ ମନ୍ତ୍ରୀ ମୋ ପ୍ରତି ସହାନୁଭୂତି ଦେଖାଇଥିଲେ ବୋଲି ମୋର ଏ ବିଷୟରେ ମାତ୍ର କ୍ଷୀଣ ଆଶା ଥିଲା । କେତେଜଣ ବିଶିଷ୍ଟ ନେତା ମଧ୍ୟ ମୋ ସପକ୍ଷରେ ନହିଁନାକୁ କହିଥିବାର ସମ୍ବାଦ ମିଳିଥିଲା । “ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର”ରେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ କଢା ସମ୍ବାଦକୀୟ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ମୋ ପୁନରାବେଦନର ଏକକିତା ନକଳ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିରକ୍ଷା ରାଷ୍ଟ୍ରମନ୍ତ୍ରୀ ଜାନକୀ ବନ୍ଦୂଭ ପଚନାୟକ, ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଅନୁଦାନ ଆୟୋଗକୁ ଦେଇ ଆଲୋଚନା କରିବେ ବୋଲି ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଇ ମୋତ୍ତାରୁ ନେଇଥିଲେ । ଏ ସବୁର ମିଳିତ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ସ୍ଵରୂପ କାର୍ଯ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ ହୋଇଥାଇପାରେ ବୋଲି ସାମାନ୍ୟ ଆଶା ଥିଲା । ଅପ୍ରେଲ ସାତ ତାରିଖ ଦିନ ଠିକ ବିପରାତ ହୁକୁମ ଆସିଲା ଯେ କୁଳାଧିପତି ଯରୁସହକାରେ ବିଚାର କରି ମୋ ପୁନରାବେଦନକୁ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କଲେ । ମାର୍ତ୍ତ ୨୩ ତାରିଖ ଓ ଅପ୍ରେଲ ସାତ ତାରିଖ ମଧ୍ୟରେ କୁଆଡ଼େ ଜଣେ କେହି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟକ୍ତି ମୋ ପୁନର୍ମୟୁଭି ଆବେଶ ପାଇବା ମାତ୍ରକେ ତାଙ୍କପାଇଁ ଏହା ଗୋଟିଏ ଚାପୁଡ଼ା ମାରିବା ପରି ହେବବୋଲି ବିଚାରି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନହିଁନା ଶତପଥ୍ବି ନିକିଗନ୍ତୁ ଯାଇ କୁଳପତିଙ୍କ ଉପରେ ଚାପ ପକାଇ ମୂଳ ଆବେଶକୁ ବଦଳାଇ ଦେଲେ । ମୋର ପୁନର୍ମୟୁଭି ନୋହିଲା । କୁଳାଧିପତି ଆକରଷ ଅନ୍ତା ଖାଁ ଆଠଦିନ ପରେ ଉପସଂହାର ଦେଇ ଓଡ଼ିଶାରୁ ଚାଲିଗଲେ । ବିଶ୍ୱବ ମିଳନବେଳେ ସେ “ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର” ପରିସରକୁ ଆସିଥିଲେ । ମଧ୍ୟାହ୍ନରୋଜନ ବେଳେ ସେ ଏକଥା ତତ୍ତ୍ଵର ମହାବାବ, ବିଶ୍ୱନାଥ ଦାସ, ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ କାନ୍ତୁନ୍ଦଗୋ ଓ ସମ୍ବାଦକ ଶ୍ରୀହର୍ଷ ମିଶ୍ର ସମ୍ମଶ୍ରେ କହିଥିଲେ ବୋଲି ମୁଁ ବିଶ୍ୱାସ୍ୟେଗ୍ୟ ମହଲକୁ ଶୁଣିଛି । ମୁଁ ବି ମଧ୍ୟାହ୍ନରୋଜନକୁ ନିମନ୍ତିତ ହୋଇଥିଲି; କିନ୍ତୁ କୁଳାଧିପତିଙ୍କ ପ୍ରତି କ୍ଷୁବ୍ଧ ଥିଲି ବୋଲି ମୋ ପାଟିରୁ ଅବାସ୍ଥା ବାକ୍ୟ ବାହାରି ଯିବା ଆଶଙ୍କା କରି ମୁଁ ଶ୍ରୀହର୍ଷ ବାବୁଙ୍କୁ କ୍ଷମା ମାଗି ଚାଲିଆସିଲି । ସେବିନ ଦେହି ଜାଣି ନ ଥିଲେ ଯେ ରାଜ୍ୟପାଳ ଉପସଂହାର ଦେଇଛନ୍ତି; ତାଙ୍କ ଉପସଂହାର ଶୁହାତ ହୋଇଛି ୮ ସେ ତା’ ପରଦିନ ଓଡ଼ିଶା ଛାଡ଼ୁଛନ୍ତି । ମୁଁ ଚାରିଆତ୍ମି ନିରାଶ ହୋଇ ଓକିଲାଟି କରିବାଲାଗି ଅନୁଷ୍ଠାପି ପ୍ରାର୍ଥନା କରି ଓଡ଼ିଶା ବାର କାଉନ୍ଦସିଙ୍କୁ ଆବେଦନ କଲି । ମୋତେ ମାରମାସ ତେର ତାରିଖ ଦିନ ଅନୁଷ୍ଠାପି ମିଳିଲା ଓ ଶ୍ରୀଷ୍ମାବକାଶ ପରେ ମୁଁ ଓକିଲାଟି ଆରମ୍ଭ କଲି ।

ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଦରିଦ୍ରୁଗରର ପିଲା । ରଗବାନ ସ୍ଥୁତିଶ୍ରୀ ଦେଇଥିଲେ ବୋଲି ମୁଁ ପ୍ରକର୍ଷ ପ୍ରରାକ୍ଷାରେ କୃତିତ୍ତ ଦେଖାଇ ବୁଝି ପାଇଲି । ତତ୍ତ୍ଵର ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜାକୁ ଆଦର୍ଶ ରୂପେ ଆପି ମୁଁ ଜୀବନରେ ଜଣେ ଅଧାପକ ହେବି ବୋଲି ଶ୍ରୀ କରି ନେଇଥିଲି । ମୁଁ ଆରମ୍ଭରେ

ଆୟକର ବିଭାଗ ଓ ପରେ ଯୋଗାଣ ବିଭାଗରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛି । ଯେକୌଣସ ଗୋଟିକରେ ରହିଥିଲେ ମୁଁ ଖୁବ ବଡ଼ ପାହ୍ୟା ପାଇଥାଆଛି; କିନ୍ତୁ ଅଧାପକ ହେବା ଲାଗି ମୋର ଉଜାକାଂଦକ୍ଷା ଥିଲା ବୋଲି ମୁଁ ସେବବୁ ଚାକିରି ଛାଡ଼ିଲି ଓ ୧୯୪୪ରେ ରେବେନସା କଲେଜରେ ଅଧାପକରୁପେ ଯୋଗ ଦେଲି । ଅଧାପକ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଭାରତ ସ୍ୱାଧୀନ ହେଲା ଓ ଆକଷ୍ମୀକ ଭାବରେ ମୁଁ ଆଇ.୧.୧୩. ପାଇଁ ମନୋନୀତ ହେଲି । ଭଲ ପାଠ ପଡ଼ୁଥିଲି ଓ ପିଲାଦିନେ ବହୁ ଲୋକଙ୍କ ସଂସର୍ଣ୍ଣରେ ଆସିଥିଲି ବୋଲି ମୋର ନିଜ ଉପରେ ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା । ତାହା ହେଉଛି ଆମ୍ବପ୍ରତ୍ୟେ; କିନ୍ତୁ ପିଲାଦିନୁ ମୁଁ ଶତ୍ରୁ ପରିବେଶିତ ହୋଇ ଆସିଛି । ଜଣେ ତାଭରଙ୍କ ଭୁଲ ମତ ଯୋଗୁ କୁଷରୋଗୀ ଭାବରେ ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ କାଳ ମୋତେ ଖୁବ ଅପମାନ ସହିବାକୁ ପଢ଼ିଛି । ଜଣେ କୁଷରୋଗୀ କାହିଁକି ପଣ୍ଡିତ ଛାତ୍ରବାସରେ ରହିଲା ବୋଲି ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁମାର ପଚନାୟକ ନାମକ ଜଣେ ଅନ୍ତେବାସୀ ପେଟ୍ରୋଲ ପକାଇ ମୋର ଛାତ୍ରବାସ କୋଠରୀରେ ଥିବା ଆସବାସପଦକ୍ରିଯା ପୋଡ଼ିଦେଲେ ବୋଲି ଅଧିକ ପରିଜା ସାହେବ ଦାର୍ଘ ଅନୁସନ୍ଧାନ ପରେ ତାଙ୍କ ଛାତ୍ରବାସରୁ ଜାହିଦେଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କ ବିଦୁଷରେ ଅଭିଯୋଗ କରି ନଥିଲି, ତଥାପି ସେହି କାରଣରୁ ମୁଁ ହରେକୁ ମହତବକର ବିରାଗଭାଜନ ହେଲି । ଘରଣାକ୍ରମେ ମୁଁ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ ଓ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରାଶ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଘନିଷ୍ଠ ସମକ୍ରମରେ ଆସିଲି । ସେମାନେ ବି ମୋତେ ଭଲ ପାଇଲେ । ଏହା ମଧ୍ୟ ମହତବକ ବିଭାଗର କାରଣ ହୋଇପାରେ । ମହତବକ ଯୋଗୁ ମୋର ଆଇ.୧.୧୩. ଗଲା ଓ ୧୯୪୦ରେ ସେ ମୋତେ ଅଧାପକ ପଦରୁ ବାହାର କରିଦେବା ଲାଗି ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଥିଲେ । ସେ ଏ ୧୯୪୦ରେ କେବଳ କେନ୍ତ୍ର ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳକୁ ଚାଲିଗଲେ ଓ ତାଙ୍କ ଛାନରେ ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ହେଲେ ବୋଲି ମୋ ଚାକିରି ରହିଗଲା । ତା' ନହେଲେ ମୋ ଜୀବନର ଗତିପଥ ଅନ୍ୟଥା ହୋଇଥାଆତା ।

କେବଳ ଜଗରେ ଚାରିଗୋଟି ଗ୍ରହ ଥିବାଯୋଗୁ ଜୀବନସାରା ଶତ୍ରୁମାନେ ମୋତେ ଘେରି ରହିବେ ବୋଲି ଜ୍ୟୋତିଷ ରବିଷ୍ୟତବାଣୀ କରିଥିଲେ । ମୁଁ ଜାହାରି କେବେ ଅନିଷ୍ଟ କରିନାହିଁ । କେବଳ ଭଲ ପଡ଼ିଲି, ଭଲ ପଡ଼ାଇଲି, ଭଲ ଭାଷଣ ଦେଲି ଓ ଲୋକଙ୍କ ପ୍ରଶଂସାଭାଜନ ହେଲି ବୋଲି ମୁଁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ମନରେ ରିଷ୍ଟା ସୃଷ୍ଟି କଲି । ମୋ ଅଧିକମାନେ ସୁବୁବେଳେ ଭାବିଛନ୍ତି ଯେ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଶତ୍ରୁମନ୍ତ କରୁଛି । ରାଯ ବାହାଦୁର ବିପିନ୍ ବିହାରୀ ରାଯ ମୋ ପ୍ରତି ସଦୟ ହୋଇ ମୋତେ ଏମ.୧. ପଢ଼ିବାଲାଗି ଆଈକ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଇଥିଲେ । ସେ ଜଣେ ଛାତ୍ରବସଳ ଅଧାପକ ଥିଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କ ଆଦର୍ଶରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ନାନା ଭାବରେ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲି ବୋଲି ସେମାନେ ମୋ ପାଖକୁ ଆସୁଥିଲେ । ମୁଁ କୌଣସି ଛାତ୍ରକୁ କେବେ କାହା ବିଦୁଷରେ ମତାନାହିଁ । ମୁଁ ରେବେନସା କଲେଜ ଛାଡ଼ିଯିବା ଦିନ ଅର୍ଥାତ୍ ୧୯୭୩ ଜୁଲାଇ ୧୧ ତାରିଖ ଦିନ ଅଧିକ ତତ୍ତ୍ଵର ବଂଶୀଧର ସାମନ୍ତରାୟକ ସଭାପତିତରେ ଘେର୍ଛ ବିଦାୟ ସଭା ହୋଇଥିଲା । ସେଥିରେ ଛାତ୍ର ସଂସଦର ସଭାପତି ତାଙ୍କ ଭାଷଣରେ କହିଥିଲେ—“କଲେଜରେ ଜଣେ ସରକାରୀ ଅଧିକ ଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଆମ ହାରି ଗୁହାରି ତତ୍ତ୍ଵରେ

ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ ଶୁଣୁଥିଲେ । ଆମେ ତାକୁ କଲେଜର ବେସରକାରୀ ଅଧିକ୍ଷେ ରୂପେ ବିଚାର କରୁଥିଲୁ ? ” ଏହାହିଁ ମୋ ଛାତ୍ରବସ୍ତ୍ରକାର ଯଥେଷ୍ଟ ପୁରସ୍କାର । ତକ୍କର ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର ମୋ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ରେତେନସା କଲେଜରୁ ଯେଉଁ ତ୍ରାନ୍ତ ଧାରଣା ନେଇ ଯାଇଥିଲେ; କୁଳପତି ହିସାବରେ ସେ ତାହାକୁ ଡ୍ରାଇ ନଥିଲେ । ସେ କେବାଣି କାହିଁକି ବିଦ୍ୟାଧର ମିଶ୍ରଙ୍କ ମୋ ଉପରେ ଥୋଇବାଲାଗି କଲେଜରୁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁ ପ୍ରରଗେ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । ମୁଁ କିଛି କରିନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ସବୁବେଳେ ନିହିତ ହୋଇଛି । ମୁଁ ମୋ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରିଛି । କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରିବାରେକେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ମତକୁ ଉପେକ୍ଷା କରିଛି । ଘଟଣାକ୍ରମେ ୧୯୭୪ରୁ ଅଧାପକମାନଙ୍କ ବୁଝୁ ଚରିତ୍ରପଞ୍ଜି ଲେଖା ହେବ ବୋଲି ଶିକ୍ଷା ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ତକ୍କର ସଦାଶିବ ମିଶ୍ରଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ କୁଳପତି ତକ୍କର ପରିଚା ହୁକୁମ ଦେଲେ । ମୋ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟକୁ ସେତେବେଳେ ତକ୍କର ବିଦ୍ୟାଧର ମିଶ୍ର ସ୍ଥାତକୋରର ବିଭାଗଗୁଡ଼ିକର ମୁଖ୍ୟ ଥିଲେ । ୧୯୭୭ରେ ତକ୍କର ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର କୁଳପତିରୁପେ କାର୍ଯ୍ୟକାର ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଦୁହଁ ଲାଗିପଡ଼ି ମୋ ବୁଝୁ ଚରିତ୍ରପଞ୍ଜିରେ ମନକାଳୀ କରୁମନ୍ତର୍ବ୍ୟ ଲେଖିଗଲେ । ସଦାଶିବ ବାବୁ ଯିବାପରେ ତକ୍କର ରମାନାଥ ମହାନ୍ତି ମାତ୍ର ତିନିବର୍ଷ କୁଳପତି ହୋଇଥିଲେ । ସେ ପ୍ରାୟ ଦୁଇବର୍ଷ କାଳ ଦୁର୍ଘଟଣା ଯୋଗୁ ଶୟ୍ୟାଶ୍ୟୟ ହୋଇ ରହିଲେ । ତାଙ୍କ ନାଁରେ ମୁଁ ଅଧିକାଂଶ ଦାୟିତ୍ବ ଦ୍ରିଲାଭଥିଲି । ସେ ବି କୁଆଡ଼େ ମୂର୍ବର ବିବରଣୀ ପଡ଼ି ନିଜ ମନକାଳୀ ମୋ ବିବୁଦ୍ଧରେ ଲେଖିଯାଇଛନ୍ତି ।

ନିନ୍ଦନୀ ଶତପଥୀ କିମ୍ବା ତାଙ୍କ ପିତା କାଳୟୀ ଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କର ମୁଁ ଶତ୍ରୁ ନୁହେଁ । ତାଙ୍କ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ମୁଁ ସାଧମତେ ସାହାୟ୍ୟ କରିଛି । କେବାଣି କାହିଁକି ସେ ବି ମୋ ପ୍ରତି ଶତ୍ରୁତା ଆଚରଣ କଲେ । ଏହା ପଛରେ କାନକୁହାମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ଥିଲା । ତାଙ୍କ ସାନରତନୀର ସ୍ଵାମୀ ଅଧାପକ ତକ୍କର ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରଙ୍କ ମୁଁ ଜୀବନରେ ଯଥେଷ୍ଟ ସାହାୟ୍ୟ କରିଛି । ଗୋପାଳ ଥରେ କହୁଥିଲେ, ତକ୍କର ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର ତାଙ୍କ ଶାଶ୍ଵତ କହୁଥିବାର ସେ ଶୁଣିଥିଲେ ଯେ ଗୋପାଳ ନିଜ ଯୋଗ୍ୟତା ବଳରେ ତି.ଲି.ଟ. ଉପାଧ୍ୟ ପାରଥିଲେ ହେଁ ମୁଁ କୁଆଡ଼େ ତାଙ୍କ ତି.ଲି.ଟ. ଉପାଧ୍ୟ କରାଇ ଦେଇଛି ବୋଲି କହିବୁଛନ୍ତି । ସେ ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ନ ନିଶ୍ଚିଲେ ସରକାରୀ ମହଲରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଆଦର ପାଆନ୍ତେ ବୋଲି ସଦାଶିବ ବାବୁ ତାଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ଦେଉଥିଲେ ।

ଏହିସବୁ ପରିଷିତି ଏକତ୍ର କୁଟିଗଲା । ଅଧାପକମାନଙ୍କୁ ଅବସର ଦେବାଲାଗି ୧୯୭୪ ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ ଯେଉଁ ସମୀକ୍ଷା କମିଟି ବସିଥିଲା ସେଠାରେ ମୋ ବୁଝୁଚରିତ୍ର ପଞ୍ଜିକା ସମୀକ୍ଷିତ ହୋଇ ଦେଖାଗଲା ଯେ ମୋ ବିବୁଦ୍ଧରେ ଧାରାବାହିକ ଭାବରେ ଲେଖାଯାଇଥିଲା । ମୋତେ କେହି କେବେ କୌଣସି ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟର ନକଳ ଦେଇ ନଥିଲେ । ବୁଝୁ ଚରିତ୍ରପଞ୍ଜିର ମିଶ୍ର ବା ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର ଯାହା ଲାଗୁ ନା କାହିଁକି ମୋର ସେପବୁ ପ୍ରତି ଖାତିର ନଥିଲା । ତାହାହିଁ ଶେଷରେ ମୋର ଖାଲ ହେଲା । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଖାସ ଦଖଳକୁ ଯିବାପରେ ମୁଁ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ

ଧର୍ମଘଟ କରିବାଲାଗି ମତାଇ ନଥିଲି । ତଥାପି ମୁଁ ଦୋଷୀ ହେଲି । କୁଳାଧ୍ୟପତି ଓ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିସରକୁ ପ୍ରବେଶ କରିବା ବିରୁଦ୍ଧରେ ଆଦୋକନ କରିବା ଲାଗି ମୁଁ କାହାରିକୁ କହି ନଥିଲି, ତଥାପି ମୁଁ ସେଥିପାଇଁ ଦୋଷୀ ହେଲି ।

ସମୀକ୍ଷା କମିଟିରେ ତିନିଜଣ ସର୍ବ ଥିଲେ । ଆନଚାନ୍ଦ ତ ମୋତେ ବାହାର କରିବା ଲାଗି ନନ୍ଦିନୀଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପାଇ ବାଣୀବିହାରକୁ ଆସିଥିଲେ । ସେ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ସୁଚାରୁରୂପେ ସମାଦନ କରିବା କଥା । ଶିକ୍ଷାସତିବ ହେରମ ନାରାୟଣ ଦାସମହାପାତ୍ର ଜଣେ ପଦୋନ୍ତିପ୍ରାୟ ଆଇ.୧.୧୩ । ସେ ଆନଚାନ୍ଦଙ୍କୁ ତାଙ୍କରିରେ କନିଷ୍ଠ । ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ତକ୍ରର ଦେବେନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ନନ୍ଦିନୀଙ୍କ ଦୟାରୁ ବିଧୁଭୂଷଣ ଦାସଙ୍କ ଯ୍ୟାନରେ ଉଚିଶିକ୍ଷା ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ପୁଣି ନନ୍ଦିନୀଙ୍କ ନିକଟ ସମର୍କୀୟ ବହୁ । ସେହି ନନ୍ଦିନୀଙ୍କ ଦୟାରେ ସେ ସମ୍ମଲପୁର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର କୁଳପତି ନିୟୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ପ୍ରଶାସକ ଆନଚାନ୍ଦ ଓ ଶିକ୍ଷାସତିବ ହେରମ ନାରାୟଣ ଦାସମହାପାତ୍ର ଅଧସ୍ତନ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ବା ସ୍ବାଧୀନ ମତ ଆସିବ କେଉଁଠା ? ତେଣୁ ଏହା ଗୋଟିଏ ବରାଦୀ ସମୀକ୍ଷା କମିଟି ଥିଲା । ଏଥରେ କୌଣସି ନ୍ୟାୟାଧୀଶ ବା ଓଡ଼ିଶା ବାହାରର କୌଣସି ଶିକ୍ଷାବିଦ ବିଶେଷଜ୍ଞ ନଥିଲେ । ତେଣୁ କମିଟି ଉପର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟକଲା । ୧୯୭୫ ଡିସେମ୍ବର ୨୩ ତାରିଖ ଦିନ ମୋତେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ବାହାର କରିଦିଆଗଲା ।

ମୁଁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ବାହାରି ନଥିଲେ କେତେ ଲୋକ ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ କୁଳପତି ହେବାର ସ୍ଵପ୍ନ ଦେଖି ପାରି ନଥାନ୍ତେ । ଓଡ଼ିଶା ଉଚ୍ଚ ନ୍ୟାୟାଳୟର ହୁଇଜଣ ନ୍ୟାୟାଧୀଶ ମୋତେ ସମ୍ମ କହିଛନ୍ତି ଯେ ମୁଁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ବାହାରି ଯିବା ପରେ ମଧ୍ୟ ସେ ଦୁହଁ ଉଚ୍ଚକ ଓ ବ୍ରହ୍ମପୁର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର କୁଳପତି ମନୋନୟନ କମିଟିରେ ଅଧିକ ଥାଇ ମୋ ନାମ ସୁପାରିଶ କରିବାବେଳେ କୁଳାଧ୍ୟପତି ମହାନ୍ତର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପାଇଲେ ଯେ ମୋତେ ବାଧତାମୂଳକ ଅବସର ଦିଆଯାଇ ଥିବାରୁ ସେମାନେ ମୋ ନାମ ସୁପାରିଶ କଲେ କୁଳାଧ୍ୟପତିଙ୍କୁ ଅସୁବିଧାରେ ପକାଇବେ । ତକ୍ରର ମହେନ୍ଦ୍ର କୁମାର ରାଉଡ଼ ରେତେନସା କଲେଜର ଅଧ୍ୟ ଥିବାବେଳେ ମୋତେ ସମ୍ମ କହିଥିଲେ, “ମୁଁ ପ୍ରଶାସକ ଆନଚାନ୍ଦଙ୍କୁ ମୋ ଅବସର ଲାଗି ଦୋଷ ଦେବା ଅନୁଚ୍ଛିତ । ଆନଚାନ୍ଦ କୁଆଡ଼େ ମୋତେ ଖୁବ ପ୍ରଶାସକରି ତାଙ୍କୁ କହିଥିଲେ—‘ମୁଁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଦଷ୍ଟାବିଜ୍ଞାନ ଦେଖିଲି ଯେ ତକ୍ରର ଦାଶ ଅଧିକାଶ ନିଷ୍ଠିରେ ମୁଖ୍ୟ ଅଂଶଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ । ମୁଁ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ପାଠ୍ୟ ପରିଷଦରେ ଓ ନିଯମାବଳୀ ସଂଶୋଧନ କମିଟିରେ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖିଛି । ମୋର ତାଙ୍କ ପ୍ରତି କୌଣସି ବିରାଗ ନଥିଲା । ମୁଁ ନିଜ ଜାହାନୁସାରେ ତାଙ୍କର ଅନିଷ୍ଟ କରିନାହିଁ ।’” କୁଳାଧ୍ୟପତି ଆବର ଅଲ୍ଲା ଖାଁ ମୋତେ ମଧ୍ୟ ତାହା ହିଁ କହିଥିଲେ ଓ ଏଇଲି ନିଷ୍ଠି ଗ୍ରହଣ କରିବାଲାଗି ତାଙ୍କ ବାଧ କରାଯାଇଥିଲା । ସେ କୁଆଡ଼େ ତାଙ୍କ ଦୀଘ୍ୟ ଜ୍ଞାନପା ପଡ଼ରେ ମୋ ଅବସର ଗ୍ରହଣ ପାଇଲେ ଉଚ୍ଚେଷ୍ଣ କରିଥିଲେ । ଏଠାରେ ଉଚ୍ଚେଷ୍ଣ କଲେ ଅପ୍ରାସଜିକ ହେବନାହିଁ ଯେ ୧୯୭୭ ଜୁଲାଇ ପହିଳାଦିନ ତକ୍ରର ମହେନ୍ଦ୍ର କୁମାର ରାଉଡ଼ ରେତେନସା

କଲେଜର ଅଧିକ ଥିବାବେଳେ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର କୁଳପତି ନିଯୁତ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ସେ କାର୍ଯ୍ୟତାର ଗ୍ରହଣ କରିବାଲାଗି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ତାଙ୍କ ନିଯୁତ୍ତିକୁ ଜୁନ ୩୦ ତାରିଖ ଦିନ ରଦ କରାଗଲା ଏବଂ ଶିକ୍ଷା ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଦୁଇମାସ କାଳ କୁଳପତି ରହିବା ପରେ ଉଚ୍ଚର ବିଦ୍ୟାଧର ମିଶ୍ର ୧୯୭୭ ସେମେମାନ ୧୩ ତାରିଖ ଦିନ କୁଳପତି ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କଲେ । ଏହିପରି ଉଦ୍ୟମ ପଛଆଡ଼େ କାହିଁ ନୀତି ଥିଲା ? ବିଦ୍ୟାଧରକୁ ନିଯୁତ୍ତ କରିବାଲାଗି ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରଦୀପ କିଶୋର ଦାସଙ୍କ ଘରକୁ କେଉଁ ପୂର୍ବତନ କୁଳପତି ଧାରାବାହିକ ଭାବରେ ଅନୁରୋଧ କରିବାକୁ ଯାଇଥିଲେ ? ସେତେବେଳେ ଅବଶ୍ୟ ଆମ ଦୁଇଁଙ୍କ ସହାଧ୍ୟାୟୀ ନୀଳମଣି ରାଜତରାଯ୍ୟ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ ।

ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରିବାର ଦୁଇବର୍ଷ ପରେ ମୁଁ ନିର୍ଭର୍ଯ୍ୟଯୋଗ୍ୟ ସମାଦ ପାଇଲି ଯେ ମୋ ବିଭାଗର ଜଣେ ଅଧାପକ ଓ ଜଣେ ଅଧାପିକା ଭଗବତୀ ଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କ କନ୍ୟା ଓ ନହିନୀଙ୍କ ଭଉଣୀ ଚନ୍ଦ୍ରିକା ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଜରିଆରେ ମୋତେ ବାହାର କରିବା ଲାଗି ଆଞ୍ଚଳିକ ଗବେଷଣାଗାରରେ ତାଙ୍କୁ ଘନ ଘନ ଭେଟୁଥିଲେ । ମୋ ବିଭାଗର ଅନ୍ୟଜଣେ ଅଧାପକ ଉଚ୍ଚର ଭାଷ୍ଟର ତତ୍ତ୍ଵ ଦାସ ସ୍ଵତ୍ଥପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ଭାବିତାପାଇ ମୁଖ୍ୟ ଅଧାପକ ଉଚ୍ଚର ମନୁଥନାଥ ଦାସଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ ନେଇ ମୋ ଅବସରକୁ ରୋକିଦେବା ଲାଗି ଉଦ୍ୟମ କରିଥିଲେ ବୋଲି ମୋତେ ଜଣାଇଥିଲେ । ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ଏବଳି ଉଦ୍ୟମର କୌଣସି ସୂଚନା ପାଇ ନଥିଲି । ମୋତେ ଅନ୍ୟପ୍ରକାର ଖବର ମିଳିଥିଲା । ଜନତା ସରକାରବେଳେ ୧୯୭୭ ଅଗଷ୍ଟ ମାସରେ କୌଣସି ଗୋଟିଏ କାରଣରୁ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ସହିତ ଘନିଷ୍ଠ ଭାବରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜଣେ ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ରିୟ ନିକଟକୁ ତାଙ୍କର ଜଣେ ସମର୍କୀୟ ମୋର ଛାତ୍ରଙ୍କ ସମସ୍ୟା ସମାଧାନ କରିବାକୁ ଯାଇଥିବାବେଳେ ସେ ସମ୍ଭାବନା ଭାବରେ ଜଣାଇଦେଲେ ଯେ ମୁଁ କିମିର ବିଭାଗଟିକୁ ନଷ୍ଟ କରି ଦେଇଥିଲି । ମୁଁ ଚାଲି ଆସିବା ପରେ ସେମାନେ ତାଙ୍କୁ ପୁନରୁଜୀବିତ କରିବାଲାଗି ଉଦ୍ୟମ କରୁଛନ୍ତି । ଏହିପୁରୁଷଙ୍କ ସମାଦ ମତ୍ର୍ୟ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଶବ ବ୍ୟବଲ୍ଲେଦ ବିବରଣୀ ପରି । ଏଥରୁ ଏତିକି ଜଣାପଡ଼ିଲା ଯେ ମୋତେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଅନ୍ତର କରିବାଲାଗି ବହୁ ଲୋକଙ୍କ ମିଳିତ ଉଦ୍ୟମ ଚାଲିଥିଲା ।

ମୁଁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଛାତ୍ରିବାର ଅବ୍ୟବହିତ ପରେ ମୋର ଦୁଇଜଣ ଛାତ୍ରୀ ମୁଖ୍ୟମାଣ୍ଡ ହୋଇ କୁଆଡ଼େ ନହିନୀ ଶତପଥୀ ସହିତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସମର୍କ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଦରଖାସ୍ତ ଦେଲେ ମୋ କଥାର ପୁନର୍ବଚାର ହୋଇପାରେ ବୋଲି ସେମାନେ ଆଶ୍ଵାସନା ପାଇଥିଲେ । ମୋର ଏକଥାରେ ବିଶ୍ୱାସ ନଥିଲେ ବି ସେମାନଙ୍କ ନିରାଶ ନକର ମୁଁ ଖଣ୍ଡ ଦରଖାସ୍ତ ତାଙ୍କ ହାତରେ ଦେଇଛି । ମୁଁ ସେମାନଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସ କରୁ ନଥିଲି, କାହିଁନି ନା ନହିନୀ ଶତପଥୀଙ୍କର ଜଣେ ଭାଇ ମୋ'ଠାରୁ "ଛାତ୍ର ଓ ରାଜନୀତି" ଶାର୍ଷକ ଲେଖାଟି ନାନା ପଢ଼ିବାକୁ

ମାଗୁରୁଛି ବୋଲି କହି ନେଇଥିଲେ । ପରେ ଶେଖମତକୁବ ଅଲ୍ଲା କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ାଠାରେ ଓ କମ୍ବୁନିଷ୍ଟ ନେତା ଆଶିଷ ମହାପାତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ କହିଥିଲେ ଯେ ସେହି ଲେଖାଟି ପାଇଁ ମୋତେ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ବାହାର କରିବା ଲାଗି ନିଷ୍ଠି ହୋଇସାରିଛି । ନଦିନୀ ୧ ଶତପଥୀଙ୍କ ଭାଇ ମୋତେ ପ୍ରପ୍ତାବ ଦେଇଥିଲେ ଯେ ମୁଁ କିମ୍ବି ଅର୍ଥପୂର୍ଣ୍ଣ କାରବାର କଲେ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଫେରି ଯାଇପାରେ । ମୋ ପାଖରେ ଟଙ୍କା ନାହିଁ ବୋଲି କହି ମୁଁ କ୍ଷମା ମାଗିଥିଲି । ଆଉ କେତେଜଣ ଶୁଭେଳୁ ପ୍ରାଦେଶିକ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର ସଭାପତି ଚିତାମଣି ଜେନାଙ୍କ ସହିତ ଆଲୋଚନା କରି ଖବର ଆଣିଲେ ଯେ କଂଗ୍ରେସ ଦଳର ବୁଝୁ ପ୍ରାବଶ୍ୟାଳୀକା ବ୍ୟକ୍ତି ନଦିନୀଙ୍କ ନିଷ୍ଠିରେ କ୍ଷୁଦ୍ରି । ସେମାନେ ପ୍ରଶ୍ନଟିର ପୁନର୍ବିଚାର ଚାହାନ୍ତି । ମୁଁ ଜେନାଙ୍କ ପାଖକୁ ଲେଖିଲେ ସେ ଏ ବିଷୟ ପ୍ରାଦେଶିକ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିରେ ଆଲୋଚନା କରାଇବେ । ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ବି ଲେଖିଥିଲି । ତେଣୁ ମୁଁ କେବଳ ଯେ କିଂର୍ଗର୍ବବ୍ୟବିମୃତ ଥିଲି ସେତିକି ନୁହେଁ, ଫେରିଯିବାଲାଗି ଯଦିପରୋନାଟି ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲି । କେବଳ ମୋକଦମା କରି ଫେରିଯିବାକୁ ଚାହୁଁ ନଥିଲି । ମୋର ତର ଥିଲା, ମୋକଦମରେ ଜିଣି ପୁଣି ଅଧାପକ ହେଲେ ମୋ ବ୍ୟକ୍ତିରୁ ଖର୍ବ ହୋଇଯିବ, ଛାତ୍ରମାନେ ଆଜ୍ଞାତି ଦେଖାଇ କହିବେ ଯେ ମୋତେ ବାହାର କରି ଦିଆଯାଇଥିଲା, ମୁଁ ମୋକଦମା କରି ଫେରି ଯାଇଛି । ତେଣୁ ମୁଁ ଆଗପରି ଶୁଣିଲା ରକ୍ଷା କରି ପାରିବି ନାହିଁ ବୋଲି ମୋର ତର ଥିଲା । ମୁଁ ଭାରତବର୍ଷ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ସଂଘ ପ୍ରତି ଯଥେଷ୍ଟ କୃତଜ୍ଞ । କାରଣ ସାଧାରଣ ସମାଦକ ନିର୍ମଳ ବୋଷ ଯେ କି ପରେ ପଣ୍ଡିମବଜର ଖାଦ୍ୟ ଓ ଯୋଗାଣ ମନ୍ତ୍ରୀ ହେଲେ ସେ ସାଧାରଣ ପରିଷଦରେ ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ଓ ନଦିନୀ ଶତପଥୀଙ୍କ ନିଷ୍ଠିରେ କ୍ଷୋଇ ପ୍ରକାଶ କରି ଶୀଘ୍ର ଏହାର ସଂଶୋଧନ କରିବା ଲାଗି ପ୍ରପ୍ତାବ ଗ୍ରହଣ କରାଇଥିଲେ ଓ ଓଡ଼ିଶା ସରକାରକୁ ଜଣାଇ ଦେଇଥିଲେ । ମୁଁ ଡ ୧୯୭୭ ମର୍ଚ୍ଚ ତାରିଖଠାରୁ ଓକିଲାତି ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଇଥିଲି । ଏହି ସବୁ ଚେଷ୍ଟା ବ୍ୟଥ ହେବାରୁ ମୁଁ ବିଶେଷ ଦୁଃଖ୍ୟ ହୋଇ ନଥିଲି ।

୧୯୭୭ ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ ନଦିନୀ ଶତପଥୀଙ୍କ ପୁଅ ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ସମାଜବାଦୀ ଗୋଷ୍ଠୀ ଗଠନ କରି ସେମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଅର୍ଥମନ୍ତ୍ରୀ ବିନାୟକ ଆଚାର୍ୟ୍ୟକୁ ମାତ୍ରମାରି ଖଣ୍ଡିଆ ଖାବରା କରିଦେଲେ । ଏହାର ସାକ୍ଷୀ ରହିଲେ ବାଚଷ୍ଟି ବ୍ରକ୍ଷମୋହନ ମହାନ୍ତି । ସେ ଅର୍ଥମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ଲାଗି ମଧ୍ୟାହ୍ନ ରୋଜନ ମଞ୍ଚରେ ଅଗ୍ରଠାନ୍ତି ହାତରେ ଦତ୍ତି ଆସିଥିଲେ । ଏହି ଦୁଃଖମାଦ ତଢିଷ୍ଟଣାର ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ତାଙ୍କୁ ଠିକ୍ ସମୟରେ ଜଣାଇ ନଥିବାରୁ ଅସ୍ତ୍ରୀୟ ରାଜ୍ୟପାଳ ଓ ଓଡ଼ିଶା ହାଇକୋର୍ଟର ମୁଖ୍ୟ ବିଚାରପତି ଶିବନାରାୟଣ ଶଙ୍କର ଦିଲ୍ଲୀରୁ ଏପରି ଗାଲି ଖାଇଲେ ଯେ ସେ ହୃଦୟରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଡିସେମ୍ବର ୧୭ ତାରିଖ ଦିନ ଜୟପା ଦେବଦେବାଲାଗି ନଦିନୀ ଶତପଥୀଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଆସିଲା । ଜୟପା ନଦେଲେ ତାଙ୍କୁ ବଦୀ କରି ଅଞ୍ଚାତ ଘାନକୁ ନେଇସାବା ଲାଗି ଦିଲ୍ଲୀରୁ ଦୁଇଟି ଉତ୍ତାଜାହାଜରେ ରାଷ୍ଟ୍ରମନ୍ତ୍ରୀ ଜାନକୀ ବଲ୍ଲୁତ ପଚନାୟକ ଓ ସାମରିକ ପୁଲିସ୍ ଦୁଇନେଶ୍ଵର ଉତ୍ତାଜାହାଜ ଘାଟାରେ ଓହ୍ଲାଇଲେ । ସେବିନ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ତେଜାନାଳ ଗପରେ ଯାଇ କଲେଜ

ପଡ଼ିଆରେ ଭାଷଣ ଦେଉଥିବା ଅବସାରେ କଲେବୁର ସୁଧା^୧ ଶୁଭୁଷଣ ମିଶ୍ରକଠାରୁ ଏହି ସମୟ ପାଇଁ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଫେରି ଆସିଲେ । ଜୟପା ଦେବା ଲାଗି ସନ୍ଧ୍ୟା ସାଢ଼େ ଛଥଚା ପଯ୍ୟର ସମୟସୀମା ଥିଲା । ସେ ରାଜଭବନରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ ସୁନ୍ଦର ପହଞ୍ଚ ଜୟପା ଦେଇଦେଲେ । କାଳେ ତାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସତୀବ ରମାକାନ୍ତ ରଥ ଅସୁବିଧାରେ ପଡ଼ିବେ ଏହି ଆଶଙ୍କାରେ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଶାସକୀୟ ଅଧିକରଣର ସର୍ବ୍ୟବୁପେ ହାତଲେଖା ହୁକୁମ ଦେଇଗଲେ । କଟକ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ନାନା ପ୍ରକାର ଗୁରୁତବ ରତ୍ନଥାଏ । ନହିନୀ ଶତପଥୀକୁ ସମ୍ବାର୍ୟ ଶିରଫରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କ ସହିତ ବିଶିଷ୍ଟ ଅନୁଗତ ମନ୍ତ୍ରୀ ଗଜାଧର ମହାପାତ୍ର କୁଆଡ଼େ ରାଜଭବନକୁ ଯାଇଥିଲେ । ଏହିପରି ଭାବରେ ଓଡ଼ିଶାରୁ ହୁର୍ମାତିମୂଳକ ସ୍ଵେଚ୍ଛାଚାରୀ ସ୍ଵେଚ୍ଛାତନ୍ତ୍ର ଲୋପ ପାଇଥିଲା । ସେହିଦିନ ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ଶାସନ ଜାରି ହେଲା । ସାତଦିନ ପରେ କଂଗ୍ରେସ ନେତା ବିନାୟକ ଆଚାର୍ୟ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ଗଠନ କଲେ ଓ ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ଶାସନ ଉଠିଗଲା । ତାଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳର ଗଜାଧର ମହାପାତ୍ର ଓ ଯଦୁନାଥ ଦାଶମହାପାତ୍ରଙ୍କୁ ଆଚାର୍ୟ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳରେ ନିଆଗଲା ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ହେଲେ ସମ୍ବଲପୁରର ଶ୍ରୀବଲ୍ଲୁର ପାଣିଗ୍ରହା ।

ବିନାୟକ ଆଚାର୍ୟ ଜଣେ ପୂର୍ବତନ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ । ମୋର ତାଙ୍କ ସହିତ ବହୁ ଆଗରୁ ପରିଚିଯ ଥିଲା । ସେ ଥିଲେ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବହୁ । ସେ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ହେବା ମାତ୍ରକେ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଆବେଦନ ପତ୍ର ଦେଇଥିଲା । ସେ କୁଳାଧିପତିଙ୍କୁ ନହିନୀ ଶତପଥୀକ ନିଷିରିକୁ ରଦ କରିବା ଲାଗି ସୁପାରିଶ କରି ସାରିଥିଲେ । କେଜାଣି କାହିଁକି ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀବଲ୍ଲୁର ପାଣିଗ୍ରହା । ଏହା ନକରିବାଲାଗି ତାଙ୍କ ଉପରେ ଚାପ ପ୍ରୟୋଗ କରିଥିଲେ ବୋଲି ନିଜେ ବିନାୟକବାବୁ ଓ ସେକାଳର ଆଡ଼ରୋକେଟ୍ ଜେନେଗାଲ ମୋତେ କହିଥିଲେ । ମୋତେ କିନ୍ତି ସୁପଳ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ଛାନ୍ମାସ ପରେ କେନ୍ଦ୍ରର ଜନତା ସରକାର ଆଚାର୍ୟ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳକୁ ବରଖାସ୍ତ କରି ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ଶାସନ ଜାରିକଲେ । ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ନିର୍ବାଚନ ହେଲା । ଲୋକଦଳ, ଜନସମ୍ପଦ ଓ ପ୍ରଜାସମାଜବାଦୀ ଦଳର ମିଶ୍ରଣରେ ଗଠିତ ତଥା କଥତ ଜନତାଦଳ ନୀଳମଣି ରାଜତରାଯଙ୍କ ନେତୃତ୍ବରେ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ଗଠନ କଲା । ତାଙ୍କ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ହେଲେ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଦୀପ କିଶୋର ଦାସ ଓ ପରେ ପ୍ରତାପ ଚନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି । ନୀଳମଣି ମୋର ସହାଯ୍ୟ । ତାଙ୍କ ସରକାରଙ୍କୁ ଆବେଦନ କଲେ ମୋର ହାନମନ୍ୟତା ହେବ ବୋଲି ଆଉ ମୁଁ ସେ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆଗେଇଲି ନାହିଁ । ରାଜ୍ୟପାଳ ଭଗବତ ଦୟାଳ ଶର୍ମା ଓ ସର୍ଦ୍ଦାର ହରଚରଣ ସିଂହ ବ୍ରାଗଙ୍କୁ କୁଳାଧିପତି ହିସାବରେ ମୋ କାର୍ଯ୍ୟକାଳରୁ ବାକିଥିବା ତିନିବର୍ଷ ପାଇଁ ଦରମା ଦେବାଲାଗି ଆବେଦନ କରିଥିଲା । ଉତ୍ତର ଶର୍ମା ଓ ବ୍ରାଗ ମୋ ସହିତ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଆଲୋଚନା କରିଥିଲେ । ବ୍ରାଗଙ୍କ ଆଗରେ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ତରଫରୁ ସେମାନଙ୍କ ଓକିଲ ପରବର୍ତ୍ତୀ ବିଚାରପତି ଶରତ ଚନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ର ଭବାବ ସୁଆଳ କରିଥିଲେ । କାଳେ ସରକାର ମୋ ସପକ୍ଷରେ କୁଳାଧିପତିଙ୍କୁ ସୁପାରିଶ କରିବେ ଏହି ଆଶାରେ ମୁଁ ଏପରି ଦରଖାସ୍ତ ଦେଇଥିଲା । ଏହାହୁବା ମୁଁ ନୀଳମଣି ରାଜତରାଯଙ୍କୁ ପରାମା କରୁଥିଲି; ମାତ୍ର ଚଙ୍ଗା ପାଇବା ଆଶା ଆଦୌ ନଥିଲା । ଅନୁକଳ ଆଦେଶ ପାଇଲି ନାହିଁ । କେନ୍ଦ୍ର ସରକାର

ଅବସରପ୍ରାୟ ମୁଖ୍ୟ ବିଚାରପଦି ଜେ.ସି. ଶାହାଙ୍କ ଅଧିକାରୀରେ ଯେଉଁ ଶାହା କମିଶନ ଗଠନ କରିଥିଲେ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ବି ନିବେଦନ କରିଥିଲି । ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ବି ଜଷ୍ଟିସ୍ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ପଣ୍ଡାଙ୍କ ଅଧିକାରୀରେ ଗୋଟିଏ କମିଟି ବସାଇଥିଲେ । ଉତ୍ସମ୍ବନ୍ଧ କାର୍ଯ୍ୟ ଥିଲା ଜରୁରୀ ପରିସ୍ଥିତି ବେଳେ ସରକାର ଯେଉଁ ମାତ୍ରାଧିକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି ତାହାର ସମୀକ୍ଷା କରିବା । ଶାହା ଆୟୋଗ ରେପରବୁ ପୂଲିସ୍ ସମୀକ୍ଷକ ନଳିନୀ ରଜନୀ ଯକ୍ଷମ ମୋ ଠାରୁ ବୟାନ ନେଇଥିଲେ । ମୋ ଅବସର ଠିକ୍ ଜରୁରୀ ପରିସ୍ଥିତିର ପରିଣତି ନୁହେଁ; କିନ୍ତୁ ମୋ ପ୍ରତି ଅବିଚାର କରାଯାଇଛି ବୋଲି ତାଙ୍କର ହୃଦବୋଧ ହେବାରୁ ସେ ମୋ ବିଶ୍ୱାସ ପୁନର୍ବିଚାର କରିବା ଲାଗି ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କୁ ପଠାଇଥିଲେ । ମୋତେ ସେହି ମର୍ମରେ ଚିଠି ମିଳିଲା । ଆଉ କୌଣସି ପଦକ୍ଷେପ ନେବା ପାଇଁ ମୋର ଆଗ୍ରହ, ଉପାହ କି ଘୋର୍ଯ୍ୟ ନଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଓକିଲାତିରେ ମୋର ଦୁଇବର୍ଷ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ସେ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଭଣା ଅଧିକ ସୁଖ୍ୟାତି ମିଳୁଥିଲା ଓ ଅଧାପକ ହିସାବରେ ଯେତିକି ଦରମା ପାଇଥିଲି ତାହା ବି ମିଳି ଯାଉଥିଲା । ତେଣୁ ଓକିଲାତିରେ ମନୋନିବେଶ କଲି । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ କଥା ଭୁଲିଗଲି । କେବଳ ପରିସ୍ଥିତିର ନ୍ୟାୟିକ ତର୍ଜମା ଲାଗି ମୁଁ ହାଇକୋର୍ଟରେ ଗୋଟିଏ ରିଟ୍ ଦରଖାସ୍ତ ଦେଲି । ତାହା ହେଉଛି ୧୯୭୮ ମସିହାର ରିଟ୍ ଦରଖାସ୍ତ ନମ୍ବର ୧୨୮ । ସେ ଦରଖାସ୍ତ ବିଚାରବେଳେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ତରପରୁ ଲାଭଥିବା ଓକିଲ, ଯେ କି ମୋକଦମା ବିଚାର କରୁଥିବା ଜଣେ ନ୍ୟାୟାଧୀଶଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବନ୍ଧୁ ଥିଲେ, ସେ ମୋ ଅଞ୍ଚାତରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସ୍ତାବିତ ନିୟମାବଳୀକୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୋଇଥିବା ନିୟମାବଳୀ ବୋଲି ଦେଖାଇବାରୁ ସେ ମୋ ମୋକଦମାକୁ ଖାରଜ କରିଦେଲେ । ମୋକଦମା ବିଚାରବେଳେ ନ୍ୟାୟାଧୀଶ ସୂଚନା ଦେଲେ ଯେ ମୁଁ ତିନିବର୍ଷର ପ୍ରାପ୍ୟ ପାଇବା ଲାଗି ଦାବୀ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କଲେ ମୋ ଅବସର ପ୍ରଦାନ ହୁକୁମାନାମାକୁ ଖାରଜ କରିଦେବେ । ମୁଁ କୌଣସି ଅପୋଷ ସମାଧାନ ସପକ୍ଷରେ ନଥିଲି । ତେଣୁ ଏହି ସୂଚନାକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କଲି । ମୋକଦମା ଖାରଜ ହେବାପରେ ଉଚଚମ୍ବ ନ୍ୟାୟାକ୍ଷୟରେ ପୁନରାବେଦନ କରିବାଲାଗି କଟକ ଓ ଦିଲ୍ଲୀର କେତେଜଣ ଅଧିକତା ବନ୍ଧୁଙ୍କଠାରୁ ପରାମର୍ଶ ଓ ଅଯାଚିତ ସାହାଯ୍ୟର ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ପାଇଥିଲି । ନ୍ୟାୟର ଅନୁଧାବନ କରି ଜୀବନର ଦଶବର୍ଷ କଟାଇଥିଲି । ଆଉ ବେଶୀ ଆଗେଇବା ଲାଗି ଘୋର୍ଯ୍ୟ ଓ ସୁହା ନ ଥିଲା ।

ଓକିଲାତି ଆରମ୍ଭ

ଅବସର ପରେ ଓକିଲାତି କରିବି କି ନାହିଁ ସେକଥା ଦୀର୍ଘ ଚାରିମାସ କାଳ ବିତା କଲି । ଉତ୍ସମିଧରେ ଭାଗଳପୁର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଅଧାପକ ବୁପେ ଯୋଗଦେବା ଲାଗି ନିୟୁକ୍ତିପ୍ରତି ପାଇଲି । ପୁଅକୁ ସେତେବେଳେ ଛ'ବର୍ଷ ଚାଲିଆଏ । ତାହାର ବାଲ୍ୟଶିକ୍ଷା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯାଇଥାଏ । ଓଡ଼ିଶାରୁ ଚାଲିଗଲେ ତା' ଶିକ୍ଷାରେ ହୃଦେତ ବାଧା ପଡ଼ିବ ଏହି ଆଶଙ୍କାରେ ଭାଗଳପୁର ଯିବାକୁ ମନହେଲା ନାହିଁ । ପୁଣି ଗୋଟିଏ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ବାଧତାମୂଳକ ଅବସର

ଗ୍ରହଣ କରିଥାରି ଅନ୍ୟ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଗଲେ ଏଠାର ଖଲଲୋକ ସେଠାକୁ ବି ନାନା କଥା ଲେଖିବେ । ପୁଣି ହୃଦୟ ସେଠାରୁ ଚାଲି ଆସିବୁକୁ ପଡ଼ିପାରେ । ଏତିଲି ଦୋଳାୟମାନ ଚିରରେ ଓକିଲାଟି ଅନୁଷ୍ଠାନିକ ପାଇଁ ଦରଖାସ୍ତ କରିଦେଲି । ବାର କାନ୍ଦମ୍ବିଲର ସରାପତି ଶ୍ରୀସୁଭ୍ରତ ମହାତ୍ମିଙ୍କଠାରୁ ତାଙ୍କ ସମ୍ମନରେ ମଇ ତେର ତାରିଖ ଦିନ ହାଜରହୋଇ ଅନୁଷ୍ଠାନିକ ଆଣିବାଲାଗି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ମିଳିଲା । ଖରାଦିନ । ସକାଳିଆ କରିବି ହୋଇ ନଥାଏ । ଆଉ ଦୁଇଦିନ ପରେ ହାଇକୋର୍ଟ ଶ୍ରୀସୁଭ୍ରତ ପାଇଁ ବନ୍ଦ ହୋଇଯିବ । ଅନୁଷ୍ଠାନିକ ଆଣିବାକୁ ଯିବାଲାଗି ମନ ହେଉ ନଥିଲା । ମୋର ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଛାତ୍ର ଓକିଲାଟି କରୁଥିଲେ । ମୋର କେତେଜଣ ସାହାଧ୍ୟୀ ବିଚାରପତି ଥିଲେ । ଶେଷରେ ମନଦୃଢ଼ କରି ସେଠାକୁ ଯାଇ ଅନୁଷ୍ଠାନିକ ଆଣିଲି । ଶ୍ରୀଜାନ୍ବବାବୁ କହିଲେ— “ତୁମର ବହୁ ଆଗରୁ ଏଠାକୁ ଆସିବା ଉଚିତ ଥିଲା । ତେବେ ଆଗେ ଓକିଲାଟି ନକରିବା ଅପେକ୍ଷା ଏବେ ମଧ୍ୟ ଆରୟ କରିବା ଭଲ ।” ସେ ଆଡ଼ଭୋକେର୍ ଜେନେରାଜ ଥିବାବେଳେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସଂକ୍ରାନ୍ତରେ ତାଙ୍କ ସହିତ ଘନଘନ ରେଚ ହୋଇଥିଲା । ତାଙ୍କ ଦୌହିତ୍ରୀ ପ୍ରଶାନ୍ତ ମୋର ଛାତ୍ର ଥିଲା ବୋଲି ତାଙ୍କର କ୍ଵାଞ୍ଚ ଶଶଧର ବାବୁଙ୍କ ସହିତ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିଚୟ ଥିଲା ।

ମୁଁ ଅନୁଷ୍ଠାନିକ ପାଇବା କଥା ସମ୍ମାନରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ସମସ୍ତେ ଜାଣିଲେ । ମୋର ଜଣେ ଝିଆରା କାହାଙ୍କ ମାନ୍ଦ୍ରାଜରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ମୁଁ ଓକିଲାଟି ଆରୟ କଲିଶି ବୋଲି ଜାଣି ସେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜର ଆସୋଧିଏଟେଡ଼ କନ୍ସ୍ରୁବସନ କମାନୀ ନାମକ ଗୋଟିଏ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ତରଫରୁ ମୋ ପାଖକୁ ଗୋଟିଏ ମୋକଦ୍ଦମାର କାଗଜପତ୍ର ପଠାଇଲେ । ଭଲ ପିହି ମିଳିବ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ଜଣାଇଦେଲେ । ଏହି କମାନୀର ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କଠାରୁ ସୁନାବେଡ଼ା ଉଡ଼ାଇବାଜ ନିର୍ମାଣ କାରଣାନା ବାବତ ଦେଢ଼ିଲ୍ଲଙ୍କ ଟଙ୍କା ପାଇବାର ଥାଏ । ସେ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ସବଜଳ କୋର୍ଟକୁ ଯେଉଁ ରାୟ ପାଇଥିଲେ ତାହା ବିବୁଦ୍ଧରେ ହାଇକୋର୍ଟରେ ପୁନରାବେଦନ କରିବେ । ମୁଁ ବା ଏ ବିଷୟରେ କ’ଣ ଜଣେ ? ଜଣେ କନିଷ୍ଠ ଓକିଲ ଆଉ ଜଣେ ବରିଷ୍ଠ ଓକିଲଙ୍କଠାରୁ କାମ ଶିଖିବା କଥା । କେତେବର୍ଷ ତଳେ ବିଧାନ ଥିଲା ଯେ ଶିକ୍ଷାନବୀଶ ଓକିଲ କାମ ଶିଖିଗଲେ ଦୁଇବର୍ଷ ପରେ ପରୀକ୍ଷା ଦେବେ, ପରୀକ୍ଷାରେ ଉଚ୍ଚୀଶ ହେଲେ ଅନୁଷ୍ଠାନିକ ମିଳିବ । ମୁଁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଥିବାବେଳେ ପାଠ୍ୟପରିଷଦ ତରଫରୁ ଆମେ ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥା ବିବୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରତିବାଦ କରିଥିଲୁ । ସାରା ଭାରତରେ ବି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟମାନେ ଏହିକଲି ପ୍ରତିବାଦ କରିଥିଲେ । କାହିଁକିନା ଏହା ଫଳରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଆଜନ ପରୀକ୍ଷାର ମହିନ୍ଦ୍ର ହାସ ପାଇଥିଲା । ଶେଷରେ ଏହି ପରୀକ୍ଷା ଉଠିଗଲା ସିନା, ବରିଷ୍ଠ ଓକିଲଙ୍କ ସିରପ୍ତାରେ କନିଷ୍ଠ ଓକିଲମାନେ କାମ ଶିଖିଥିଲେ । ମୁଁ ଓକିଲ ହେବା ବେଳକୁ ମୋତେ ଅଠାବନ ବର୍ଷ ଚାଲିଥିଲା । ପୁଣି ମୁଁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଜଣେ ସିନିୟର ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ । କିଏ ବା ମୋତେ କନିଷ୍ଠ ଓକିଲରୁପେ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ରାଜି ହେବେ ? ତେଣୁ ମୁଁ ସେ କମାନୀର କାଗଜପତ୍ର ଧରି ଆଡ଼ଭୋକେର୍ ଅଶୋକ ଦାସଙ୍କ ଘରକୁ ଗଲି । ସେ ମୋକଦ୍ଦମାରେ କ’ଣ କରିବାକୁ ହେବ ସେ ମୋତେ

ବତାଇଦେଲେ । ବିଭିନ୍ନ କିସମର ମୋକଦ୍ଦମାର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ନଥୁ ମୋତେ ଦେଇ ପଡ଼ିବାକୁ କହିଲେ । ତାହାହିଁ ମୋର ବାସ୍ତବ ଓକିଲାଟି ଶିକ୍ଷା ।

ଅନୁଞ୍ଜ୍ଞ ପାଇବା ଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ମୋର ଜଣେ ଛାତ୍ରର ପିତା କରିଥିବା କଟକ ଲାଚାମୟ ଦୋକାନକୁ ଯାଇ ସେତୁ କେତେକ ମୌଳିକ ପୁସ୍ତକ କିଣିଆଣି ପଡ଼ାପଡ଼ି ଆରମ୍ଭ କଲି । ଅଶୋକ ଦାସଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ନାଗପୁର ଅଳ ଇଣ୍ଡିଆ ରିପୋର୍ଟରଠାରୁ ୧୯୫୦ରୁ ୧୯୭୫ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସୁପ୍ରିମକୋର୍ଟ ଓ ଗତ ଦଶବର୍ଷର ହାଇକୋର୍ଟଗୁଡ଼ିକର A.I.R କିଣିବା ଲାଗି ଅଢ଼ର ପଠାଇଲି । ପ୍ରାୟ ମାସକ ପରେ ସେଗୁଡ଼ିକ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା । ଆଲମାରୀ କିଣା ହେଲା । ବହି ସଜା ହେଲା । ଓକିଲାଟି ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ମୋର ପ୍ରଥମ ଅପିଲ ମୋକଦ୍ଦମା ହେଲା Associated Construction Companyର ପ୍ରଥମ ଅପିଲ ମୋକଦ୍ଦମା । କୋର୍ଟ ପ୍ରଥମଦିନ ଉତ୍ତର ମୋକଦ୍ଦମାକୁ ବିଚାରିଲାଗି ଗ୍ରହଣ କରି ସବଜଳକ ରାଯକୁ ହିରିତ କରିଦେଲେ । ମୋତେ କଟିରିରେ ଦେଖି ଅନେକ ତାକୁବ ହୋଇଗଲେ । ଓକିଲ କୈଳାସ ଚନ୍ଦ୍ର ଲେଜା ଯେ କି ମୋର ଛାତ୍ର ଥିଲେ, ସେ କଟକ ଟ୍ରେନିଂ କଲେଇର ଜଣେ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀ ବୀରେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ବି.୬୭. ପରୀକ୍ଷା ବିଷୟକ ଏକ ମୋକଦ୍ଦମା ତାଙ୍କ ସିରଷାରୁ ମୋତେ ଦେଇଦେଲେ । ସେ ହେଲା ମୋର ଦ୍ଵିତୀୟ ମୋକଦ୍ଦମା । ଆମ ଗାଁରେ ସହକାରୀ ବହୋବତ୍ ଅଫିସର ଥିବା ଆଢ଼ଗଡ଼ର ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତିକର ଜମିବାଢ଼ି ବିଷୟକ ମୋକଦ୍ଦମା ଆଢ଼ଗଡ଼ରେ ଚାଲିଥିଲା । ସେ ମୋତେ କଟକରେ ଭେଟି ସେ ମୋକଦ୍ଦମାର ଅପର ପକ୍ଷକୁ ଜେରା କରିବା ଲାଗି ନିୟମ କରିଦେଲେ । ଓକିଲାଟିର ପ୍ରଥମ ମାସରେ ମୋତେ ମୋ ଦରମାରୁ ବେଶି ଟଙ୍କା ମିଳିଗଲା । ଓକିଲାଟିରେ ମନ ଲାଗିଗଲା ।

୧୯୭୨ରେ ଅସ୍ତ୍ରୀ ଚିପ୍ରଜନ୍ମିସ ଥିଲେ ସ୍ଵକାନ୍ତ କିଶୋର ରାୟ । ସେ ମୋଠାରୁ ଦୁଇ ବର୍ଷ ଉପରେ ପଢ଼ୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଛଢା ସତ୍ତିଦାନନ୍ଦ ଆଚାର୍ୟ, ବିଜୟ କିଶୋର ରାୟ, କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ପଣ୍ଡା, ରଙ୍ଗନାଥ ମିଶ୍ର, ପ୍ରଫୁଲ୍ଲକିଶୋର ମହାନ୍ତି ଓ ନବକୁମାର ଦାସ ସେତେବେଳେ ବିଚାରପତି ଆସନରେ ଥିଲେ । ମୁଁ ଜଣଇଣ କରି ଦେଖାକରିବାକୁ ଗଲି । ଚିପ୍ର ଜନ୍ମିଷ କହିଲେ— “ଆସିଗଲ । ଆଗରୁ ଆସିଲ ନାହିଁ କାହିଁକି ? ତୁମର ଉନ୍ନିଲ ଭବିଷ୍ୟତ ଥିଲା ?” ତାଙ୍କ ବଢ଼ାଇ ମୋର ଦୁଇ ବର୍ଷ ଉପରେ ବଢ଼ୁଥିବା ଜନ୍ମିସ ବିଜୟ କିଶୋର ରାୟ କହିଲେ—“କିହୋ, ତୁମେ କାହିଁକି ମନ କଷ କରୁଛ ? ତୁମର କୋର ବିଦ୍ୟା ଅଭାବ ଅଛି ? ତୁମେ ମନକୁ ନ ଆସିଥିଲେ ମୁଁ ଯାଇ ତୁମକୁ ବାଧକରି ତାକି ଆଣିଆଆନ୍ତି ।” କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ପଣ୍ଡା, ନବକୁମାର ଦାସ ଓ ସତ୍ତିଦାନନ୍ଦ ଆଚାର୍ୟ ମୋର ସହାଧ୍ୟୀ । କୁଞ୍ଜ କହିଲେ—“ଶ୍ରୀରାମ ! ପୃଥ୍ବୀ ଗୋଲ । ଆମେ ଯୋଉଁ ଯାଇଥିଲେ ପୁଣି ସେଇଠି ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ ।” ସତ୍ତିବାବୁ କହିଲେ—“ଦାଶେ ! ବେଳ ପାଇଲେ ଆସିବ । ଗପିବା ।” ନବକୁମାର ଟିକେ ବେଶୀ ଘନିଷ୍ଠ । ମୁଁ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ବସିଥିବାବେଳେ ଉପନିଷଦକ ଅଳ୍ପ କୁମାର ଦାସ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ସେ ହଠାତ କହିଲେ—“ଓ ଅଳ୍ପ ବାବୁ ! ଶ୍ରୀରାମକୁ ଦୁଇ ତିନିଟା ନରହତ୍ୟା ମୋକଦ୍ଦମା ଦିଅ । ସେ କୋଟି

ତରପରୁ ଜବାଦ ସୁଆଳ କରିବ ।” ଅଜୟ ବାବୁ କହିଲେ—“ସାର ! ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ଓକିଲାଟି ନ ପୂରିଲେ କୋଟି ପକ୍ଷରୁ ମୋକଦ୍ଦମା ଦିଆଯିବା ନିଯମ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଦେବି କିପରି ?” ନବ କୁମାର ଉପର ଦେଲେ—“ଏହାକୁ ଚିହ୍ନିଛ ? ଏଇ ତକ୍ରର ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ଓକିଲାଟି ଯାହା, ଶ୍ରୀରାମର ପାଞ୍ଚଗଣ୍ଡା ଓକିଲାଟି ସେଇଥା । ତୁମେ ମୋକଦ୍ଦମା ଦିଅ । ନିଯମ କଥା ମୁଁ ବୁଝିବି । ସୁକାନ୍ତ ବାବୁ କୌଣସି ଆପରି କରିବେ ନାହିଁ ।” ମୁଁ ତିନିଗୋଟି ମୋକଦ୍ଦମା ପାଇଲି । ତନ୍ଦ୍ରକୁ ଦୁଇଟି ମୋକଦ୍ଦମାରେ ଏଇଲି ନିଷରି ଆଣିଲି ଯାହାକି ପରବର୍ତ୍ତୀ ବଂଶଧରମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ ହୋଇ ରହିଲା । ଗୋଟିଏ ମୋକଦ୍ଦମାରେ ଜନ୍ମିଷ ରଙ୍ଗନାଥ ମିଶ୍ର ଓ ଜନ୍ମିଷ ନବକୁମାର ଦାସ ବହୁକାଳୁ ଅର୍ଦ୍ଧଶହୀତ ଅବସ୍ଥାରେ ଥିବା ଗ୍ରାମରକ୍ଷୀୟ ସ୍ଥିତି ବିଷୟରେ ରାୟ ଦେଲେ ଯେ ଗ୍ରାମରକ୍ଷୀ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ପୁଲିସ୍ ଲୋକ । ତାଙ୍କ ଆଗରେ ଅଭିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି କୌଣସି କଥା ମାନି ଯାଇଥିଲେ ତାହା ସାକ୍ଷ୍ୟରୂପେ ଗ୍ରୁହଣୀୟ ହେବନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ମୋକଦ୍ଦମାରେ ଜନ୍ମିଷ ରଙ୍ଗନାଥ ମିଶ୍ର ଓ ଜନ୍ମିଷ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କିଶୋର ମହାନ୍ତି ରାଖ ଦେଲେ ଯେ କୌଣସି ମୁତ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁଣ୍ଡ ନଥାଇ କେବଳ ଗଣ୍ଡ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ଶବ୍ଦିତ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ଓ ଏହାକୁ ୩୦ ୨ ଧାରା ଅନୁସାରେ ନରହତ୍ୟା କୁହାଯାଇପାରିବ ନାହିଁ । ଜନ୍ମିଷ ରଙ୍ଗନାଥ ମିଶ୍ରଙ୍କ କୋଠରାକୁ ପଶିଯିବା ମାତ୍ରକେ ସେ ହଠାତ୍ କହିଲେ—“ସାର ! ଆପଣ ମୋ କୋଠରାକୁ କାହିଁକି ପଶିଲେ ?” ସେ ପ୍ରତ୍ୟେକରରେ କହିଲେ—“ଆପଣ ମୋତେ ଅସନ୍ନାନ କଲେ । ମୁଁ ଆପଣଙ୍କର ଛାତ୍ର । ଆପଣ ମୋତେ ସନ୍ନାନ ଜଣାଇବା ଆବଶ୍ୟକ କି ? ମୁଁ ଆପଣଙ୍କର ଉତ୍ତରରୋଗ ଉନ୍ନତି କାମନା କରେ ।” ସବୁ ବିଚାରପତିମାନଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ୍ କରି ମୋ ଓକିଲାଟି କରିବା କଥା ଜଣାଇ ମୁଁ ଘରକୁ ଆସିଲି । ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କିଶୋର ମହାନ୍ତି ନଟକର ଜିଲ୍ଲାଜକ୍ ଥିବାବେଳେ ତାଙ୍କ ଝିଅ ଓ ନାତ୍ରଣୀ ମୋ ବିଭାଗର ଛାତ୍ରୀ ଥିଲେ । ସେ ରେଗେନସା କଲେଜରେ ମୋର ଦୁଇବର୍ଷ ତଳେ ପଢ଼ୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସହିତ ଆଗରୁ ଘନିଷ୍ଠ ପରିଚୟ ଥିଲା । ତାଙ୍କ ଝିଅ ଯୋଗୁ ସେ ମୋତେ ସାର ବୋଲି ସମେଧନ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ କୋଠରାକୁ ଯିବାରେ ସେ ମୋତେ ସମ୍ବନ୍ଧଣ ଜଣାଇ ଚା’ ଦେଇ ଆସ୍ୟାନ୍ତି କରିଥିଲେ । ଓକିଲମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମୋର ସହାଧ୍ୟୀ ବୀରେତ୍ର ମୋହନ ପଞ୍ଜନାୟକ ଓ ଶରତ କୁମାର ମହାନ୍ତି, ବହୁଦିନୁ ପରିଚିତ ରଣିତି ମହାନ୍ତି, ବରିଷ୍ଠ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ସିଂହ (ମଇନାବାବୁ), ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର, ଦୟାସାଗର ନନ୍ଦ ଏବଂ ବହୁସଂଖ୍ୟକ କଲେଜ ସାଜ ତଥା ଛାତ୍ର ଥିବାରୁ ମୋତେ ଓକିଲଖାନା ସେତେଦୂର ଅତୁଆ ଲାଗିଲା ନାହିଁ । କ୍ରମେ ଓକିଲାଟି ଦେହସୁହା ହୋଇଗଲା ।

ମୋ ଜାବନର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରତିକରଣରେ ମୁଁ ଦେଖି ଆସିଥିଲି କେହି କାହାର ପ୍ରକୃତ ବିଶ୍ଵ ନୁହିଁଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକର ମୁଣ୍ଡିମେନ୍ଟ ଶୁଭାକାଦକ୍ଷୀ ବିଶ୍ଵ ଥାଆନ୍ତି । ଅଧିକାଂଶ ତଥାକଥତ ବିଶ୍ଵ ସାର୍ଥପର । ବେଳପଡ଼ିଲେ ସେମାନେ ଅକଣ ସାଧିବାକୁ ପଛମୁଖା ଦିଅଛି ନାହିଁ । ଏହା ହେଉଛି ଜାବନ ଅନ୍ତରୁତି । ସହନଶୀଳତା ତୁଳନାରେ ଶର୍ଷା ବେଶୀ ଥାଏ । ଓକିଲାଟି ଜାବନରେ ମୁଁ ତାହାକୁ ଉତ୍ତର ପରିମାଣରେ ଓପଲବ୍ଧ କଲି । ଓକିଲମାନେ କେହି କାହାର ବିଶ୍ଵ ନୁହିଁଛି ।

କେହି ମଧ୍ୟ ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ ନୁହଁଛି । ଅନ୍ୟକୁ ଅସୁରିଧାରେ ପକାଇ ସେମାନେ ଚିତାପଟ ମାରିନେବାରେ ବ୍ୟସ । ସତ୍ୟ ଓ ନ୍ୟାୟ ଅନୁସାରେ ଖୁବ କମ୍ପଂଖ୍ୟକ ଓକିଲ ଆବେଦନ ପତ୍ର ଲେଖନ୍ତି ବା ଜବାବ ସୁଆଳ କରନ୍ତି । କଥାରେ ଅଛି ଓକିଲ “କଳାକୁ ଧଳା ଓ ଧଳାକୁ କଳା କରିପାରେ ।” ଏହା ନିରାଟ ସତ୍ୟ । ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ମୁଁ ନିଜର ଭାବି ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅଖଣ୍ଡ ଆୟା ସ୍ଥାପନ କରିଛି ସେମାନେ ବି ବେଳ ପଡ଼ିଲେ ଧୋକା ଦେଇଛନ୍ତି । ବୁଆ ଓକିଲମାନଙ୍କୁ ମୋର ପରାମର୍ଶ ଯେ ପ୍ରତିପକ୍ଷ ଓକିଲଙ୍କ କଥାରେ ବିଶ୍ୱାସ ରଖିଲେ କୌଣସି ମୋକଦ୍ଦମାରେ ଜୟଳାର କରିଛେବ ନାହିଁ । ଏହାର ଯେ ନିପାତନ ନାହିଁ ଏହା ନୁହଁ । ଓକିଲାଠି ଜୀବନରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସମ୍ବନ୍ଧ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଷ୍ଟାପ୍ୟ ।

ରଙ୍ଗଳୁର ଲଢ଼ି ଚାନ୍ଦେଲେର ଓ ଲଢ଼ି ବ୍ୟାକନ୍ କହିଥିଲେ, “ବିଚାରପତିମାନେ ହେଉଛନ୍ତି ଉଗବାନଙ୍କର ଅବତାର । ସେମାନେ ଧର୍ମାବତାର ଆସନରେ ବସନ୍ତ ।” ମୁଁ ବିରିନ୍ ଦେଶର ସମ୍ବନ୍ଧିତ ଅଧାପନା କରିବାବେଳେ ସ୍ଵାଧୀନ ଓ ନିରପେକ୍ଷ ନ୍ୟାୟପାଳିକା ସଂସ୍ଥା ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଆରୋପ କରିଆସିଛି । ସେହି ଧାରଣା ନେଇ ମୁଁ ଓକିଲାଠି ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲି । ସେ ଧାରଣା ଯେ ନିରାଟ ସତ୍ୟ ନୁହଁ ଏହା କ୍ରମେ ଉପଲବ୍ଧ କଲି । ଦିନକୁ ଦିନ ଆଖି ଖୋଲି ଯାଉଛି । ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋର ପୂର୍ବପୋକ୍ଷିତ ଧାରଣା ଅକ୍ଷୁର୍ଣ୍ଣ ରହିବ କି ନାହିଁ କହି ହେଉନାହିଁ ।

ମୋ ଓକିଲାଠି ଜୀବନରେ ପ୍ରଥମେ ସୁକାନ୍ତ କିଶୋର ରାୟ ଅୟାୟା ମୁଖ୍ୟ ବିଚାରପତି ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପରେ ଆସିଲେ ଶିବନାରାୟଣ ଶକ୍ତର । ସେ ଦିଲ୍ଲୀବାସୀ । ପରେପରେ ସୁକାନ୍ତ କିଶୋର ରାୟ, ରଙ୍ଗନାଥ ମିଶ୍ର, ତମରୁଧର ପାଠକ ଓ ହରିଲାଲ ଅଗ୍ରଭ୍ୟାଳ ମୁଖ୍ୟ ବିଚାରପତି ପଦ ମଞ୍ଚନ କଲେ । ପ୍ରପୁଲୁ କିଶୋର ମହାନ୍ତି ଓ ତକ୍ରତ ତ୍ରୁତନାଥ ମିଶ୍ର ଦିନାକାତେ ଅୟାୟା ମୁଖ୍ୟ ବିଚାରପତି ହୋଇଥିଲେ । ତା’ ଭିତରେ ମାସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସତିଦାନର ଆଚାର୍ୟ ଓ ସୁଗଳ କିଶୋର ମହାନ୍ତି ମୁଖ୍ୟ ବିଚାରପତି ଆସନରେ ଥିଲେ । ଜଷ୍ଟିସ ରଙ୍ଗନାଥ ମିଶ୍ର ସୁପ୍ରିମ୍ କୋର୍ଟ୍କୁ ଓ ତକ୍ରତ ବି.ଏନ. ମିଶ୍ର ଏଲ୍ଲାହାବାଦ ହାଇକୋର୍ଟ୍କୁ ବଦଳି ହୋଇଗଲେ । ମୁଁ ଯେଉଁ ବିଚାରପତିଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଓକିଲାଠି ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲି ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ଅବସର ନେଇଗଲେଣି । କାଳକ୍ରମେ ବହୁ ହୃତନ ବିଚାରପତି ନିଯୁତ ହୋଇଛନ୍ତି । ବର୍ଷମାନ ଓଡ଼ିଶା ହାଇକୋର୍ଟ୍ରେ ମଞ୍ଚୁରୀ ପାଇଥିବା ୧୪ ମୋଟି ବିଚାରପତି ଆସନ ସମୂର୍ଧଭାବେ ପୂରଣ ହୋଇଛି ।

ମୁଖ୍ୟ ବିଚାରପତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟ ହରିଲାଲ ଅଗ୍ରଭ୍ୟାଳ ମୋତେ ସମ୍ବନ୍ଧ ଦେଇଥିବାରୁ ମୁଁ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ କୃତଜ୍ଞ । ମୁଁ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଦର ବର୍ଷର ଅଭିଜ୍ଞତା ଅର୍ଜନ କରି ନଥିଲି । କିନ୍ତୁ ଜଣେ ବୟଷ୍ଟ ଓକିଲ ତଥା ଅଧାପକ ଜୀବନକୁ ଅବସର ପ୍ରାସ୍ତ ଓକିଲ ରୂପେ ମୋର ଗୁରୁତ୍ୱ ଅଛି ବୋଲି ଉପଲବ୍ଧ କରି ମୋଠାରୁ ବେଶି ଅଭିଜ୍ଞତା ଥିବା ବହୁ ଓକିଲ ଥିଲେ ହେଁ ସେ ମୋତେ ସମ୍ମିଳନ ଆହୁତୀକେର୍ତ୍ତ ଭାବରେ ମନୋମାତ କରିଛନ୍ତି । ମୁଁ ଏଥିପାଇଁ ମୁଖ୍ୟ ବିଚାରପତି ଓ ତାଙ୍କ ସହକର୍ମୀମାନଙ୍କ ନିକଟରେ କଟଜ୍ଞ ।

ମୁଁ ତ ଖୁସିରେ ଓକିଲାତି କରି ନଥିଲି । ବୟସ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଓକିଲାତି ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ ହୁଏତ ନ୍ୟାୟପାଳିକା ସଂସ୍ଥାରେ ଭାଗ୍ୟଥିଲେ ଉପରକୁ ଉଠିପାରିଥାଆଛି । ତାହା ହେବାର ନଥିଲା । ଛୋଟ ପିଲାଟିକୁ ମଣିଷ କରିବା ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ମୁଁ ଓକିଲାତି ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲି । କାରଣ ମୁଁ ଅବସରକାଳୀନ ଭରା ପାଉ ନଥିଲି । ସିଦ୍ଧିକେଟ୍ର ସର୍ୟ ଥିଲାବେଳେ ମୋର ମନେ ଅଛି କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କୁ ଅବସରକାଳୀନ ଭରା ଦେବାଲାଗି ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ନିଷ୍ଠରି କରିଥିଲେ । କେବଳ ମୋତେ ଅବସର ଦିଆଯିବ ଓ ମୋତେ ଅବସରକାଳୀନ ଭରାରୁ ବଞ୍ଚିତ କରାଯିବ ବୋଲି ପ୍ରଶାସକ ଜ୍ଞାନଚାର୍ଯ୍ୟ ଅବସରକାଳୀନ ଭରା ଦେବା ନିୟମକୁ ଛାରିତ ରଖିବାଲାଗି ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କୁ ସ୍ଵପାରିଶ କରିଥିଲେ । ଦୁଃଖର କଥା ପେନସନ୍ ନିୟମାବଳୀ ମୁଁ ଆସିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୋଇ ନଥିଲେ ବି ମୋ ମୋକଦ୍ଦମା ବିଚାରବେଳେ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ଓକିଲ ହାଇକୋର୍ଟରେ ଭୁଲ ତଥ୍ୟ ଉପଲ୍ଲାପିତ କରି ମୋତେ ନ୍ୟାୟ ପାଇବାରୁ ବଞ୍ଚିତ କଲେ । ଆମରିଦ୍ବାରା ପ୍ରଶାତ ନିୟମାବଳୀ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ନହୋଇ ସୁନ୍ଦର ମୋର ଅନିଷ୍ଟ କଲା ।

ଅଧାପକ ଥିବାବେଳେ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଭବିଷ୍ୟତ ସଫଳତା ଯେତିକି ଆନନ୍ଦ ଦେଉଥିଲା ଓକିଲାତିରେ ମୋକଦ୍ଦମାରେ ବିଜୟ ହାସଳ କରି କାହା ମୁହଁରେ ହସ ପୁଟାଇଲେ ସେତିକି ଆନନ୍ଦ ମିଳୁଛି । ପ୍ରତି ମୋକଦ୍ଦମାରେ ନୂଆରୁଆ ତଥ୍ୟ ପାଇବାରେ ଖୁବ ଆନନ୍ଦ ଅଛି । ଏତିକିବେଳେ ମନେ ରଖିବାର କଥା ଯେ ଅଧାପନାରେ ଯେତିକି ପରିଶ୍ରମ ଆବଶ୍ୟକ, ଓକିଲାତି ଜୀବନରେ ତା’ଠାରୁ ବେଶୀ ପରିଶ୍ରମ କରିବାକୁ ପଢୁଛି । ମୁଁ ଓକିଲାତି କରି ନଥିଲେ ଜୀବନରେ ବହୁ ମହାର୍ହ ଅଭିଷ୍ଠତା ଅର୍ଜନ କରି ପାରି ନଥାନ୍ତି । ଲୋକ ଚରିତ୍ର ଜାଣିବା ଲାଗି ଓକିଲାତି ହଁ ପ୍ରକର୍ଷ ପଦ୍ଧା ।

ପିତା-ମାତାଙ୍କୁ ହରାଇଲି

ମୋ ବାଧତାମୂଳକ ଅବସର ସମ୍ବନ୍ଧ ପାଇ ପିତୃକଷ୍ଟ ରାୟ ବାହାଦୁର ଅଧାପକ ବିପିନ୍ ବିହାରୀ ରାୟଙ୍କର ହୃଦୟରେ କ୍ରିୟା ବନ୍ଦ ହୋଇ ମୋ ଅବସର ଗ୍ରହଣର ଚାରିଦିନ ପରେ ତାଙ୍କ ପରଲୋକ ହୋଇଗଲା । ମୋ ଅବସର କଥା ବୋଇ ବିମଳା ଦେବୀ ବୁଝି ପାରୁ ନଥିଲା । ସେ ପାଠ ପଡ଼ି ନଥିଲା । ୧୯୭୭ ଜାନୁଆରୀ ହେବା ମାତ୍ରକେ ମୁଁ କାହିଁକି ବାଣୀବିହାର ଯାଉନାହିଁ ବୋଲି ସେ ବାରମାର ପଚାରୁଥାଏ । ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ ମୁଁ ବୁଝି ନେଇଛି, ଆଉ ବାଣୀବିହାର ଯିବି ନାହିଁବୋଲି ତାଙ୍କ କହୁଥିଲି । ମୋ ଘର ସବୁବେଳେ ଲୋକାରଣ୍ୟ ହୁଏ । ଛାତ୍ର-ଛାତ୍ରୀମାନେ ଆସନ୍ତି । ଆଉ କେତେଲୋକ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟର ବିଭିନ୍ନ ସମସ୍ୟା ସମାଧାନରେ ମୋ ସାହାଯ୍ୟ ନେବାଲାଗି ବି ଆସନ୍ତି । ମୋ ଅବସର ପରେ ମୁଁ ଏକୁଚିଆ ବସି ଲେଖାପଢା କରୁଥିଲି । କେହି ଆସୁ ନଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ବି ବୋଇ ତା’ ବୋହୁକୁ ପଚାରୁଥିଲା, “ଆଉ କାହିଁକି ଶ୍ରୀରାମ ପାଖକୁ ପିଲାମାନେ ଆସୁନାହାନ୍ତି ?” ମରମାସ ବେଳକୁ ତାଙ୍କ ବୁଝାଇ ଦିଆଗଲା ଯେ ମୁଁ

ଆଉ ଅଧାପକ ତାକିରି କରିବି ନାହିଁ । ଓକିଲାଟି କଲେ ବେଶି ରୋଜଗାର ହେବ ବୋଲି ଓକିଲାଟିରେ ନାଁ ଲେଖାଇଛି । ସେ ଏକଥା ବୁଝିଲା ନାହିଁ । ମୋ ଅଧାପକ ତାକିରି ଛାଡ଼ିବା ଉଚିତ ନୂହେଁବୋଲି ସେ ବାଗମାର କହିଲା । ହଠାତ ମର ମାସରେ ସେ କ’ଣ ଭାବିଲା କେତାଣି ବେହୋୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଗଲା । ତାତ୍ପର କହିଲେ ବୋଉର ଆଉ ତେତା ଫେରିବ ନାହିଁ । ସେହି ଅବସ୍ଥାରେ ସେ ତାଳିଯିବ । ମୋତେ ତର ମାଡ଼ିଲା । ମୁଁ ସତ୍ୟସାଇବାବାଙ୍କୁ ବ୍ୟାକୁଳରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା ପଳରେ ଅଧୟଷ୍ଠାକ ପରେ ତା’ ତେତା ଫେରିଆସିଲା । ତାତ୍ପରକ ପରାମର୍ଶ ଅନୁସାରେ ତାଙ୍କୁ ଆଉ ହାସପାତାଳ ନେବାର ଆବଶ୍ୟକତା ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ସେ ବହୁ ଲୋକଙ୍କ ଆଗରେ କହିଲା, “ଶ୍ରୀରାମଙ୍କୁ କୁଆଡ଼େ ସରକାର ତାକିରିରୁ ବାହାର କରିଦେଲା । ସେ ତଳିବ କେମିତି ?” ଏହି ଚିନ୍ତାରେ ମୋତେ ଅବସର ଦିଆଯିବାର ବର୍ଷେ ସାତଦିନ ପରେ ୧୯୭୭ ଡିସେମ୍ବର ମାଠ ତାରିଖ ଶାମଦଶମୀ ଗୁରୁବାର ସନ୍ଧ୍ୟା ସାଢ଼େ ଛାଅ ଘଣ୍ଟାରେ ସେ ଆମଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ତାଳିଗଲା । ମୋ ବାଧତାମୂଳକ ଅବସରର ଦ୍ଵିତୀୟ ଶିକାର ହେଲା ମୋ ବୋଉ । ମତ୍ତୁୟବେଳକୁ ତାଙ୍କୁ ଅଂସ୍ତରୀ ବର୍ଷ ବୟସ ହୋଇଥିଲା ।

ନନା(ପିତା) ହାତିବହୁ ଦାଶ ତାଙ୍କ ନିଜ ଚିତ୍ତାଙ୍କୁ ଭିତରେ ରଖିବାକୁ ଦକ୍ଷତା ହାସଲ କରିଥିଲେ । ୧୯୬୪ ମସିହାରେ ମୋର ରୋଗଗୁଡ଼ ହେବା କଥା ଶୁଣି ସେ କିପରି ନଶକୁ ତେଜ୍ଜ୍ଞପଦି ଆମୁହତ୍ୟା କରୁଥିଲେ ତାହା ମୁଁ ଯଥା ସ୍ଥାନରେ ଲେଖିଛି । ମୋ ଅବସର ପରେ ନନା ଖୁବ ଦୁଃଖୁଡ଼ ହେଲେ ସିନା, ପାଟି ପିଟାଇ କିଛି ପଚାରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ଦୁଃଖ ମୋତେ ଖୁବ ବାଧିଲା । କେବଳ ତାଙ୍କ ଖୁସି ନରିବାଳାଗି ମୁଁ ୧୯୭୭ ନିର୍ବାଚନରେ ଆମ ଗୀଁ ନିର୍ବାଚନମଣ୍ଡଳୀରୁ ବିଧାନସଭାଙ୍କୁ ନିର୍ବାଚନ ଲାଭିଲି । ତାଙ୍କୁ ସେତେବେଳେ ଏକାଥମି ବର୍ଷ । ସେ ବହୁ କଷ୍ଟ ସ୍ବାକାର କରି ଗାଁ ଗପା ବୁଲି ମୋ ପାଇଁ ପ୍ରଚାର କରିଛନ୍ତି । ଗାଢ଼ିରେ ଯିବାକୁ ତାକିଲେ ସେ ତାଙ୍କ ନିଜ ଡଙ୍ଗରେ ପାଇଁ ମୁଲି ପ୍ରଚାର କରିବେ ବୋଲି ସାଙ୍ଗରେ ଯାଉ ନଥିଲେ । ନିର୍ବାଚନ ପଳ ବାହାରିବା ଆଗରୁ ମୁଁ କଟକ ତାଳିଆସିଲି । ଗଣତିଦିନ ସେ ଜଗତସିଂହପୁରରେ ଉପର୍ଯ୍ୟତ ଥିଲେ । ମୁଁ ହାରିଯିବାରୁ ସେ କୁଆଡ଼େ କାହିଁଲେ । ମୁଁ ସେଠାରେ ଥିଲେ ସେ କେବେ କାହିଁ ନଥାଏ । କାହିଁକି ନା ସେ ତାଙ୍କ ନିଜ ଦୁଃଖ ମୋତେ କେବେ ଜଣାଇ ନାହାନ୍ତି । ସେ ଯେତେ କଷ୍ଟରେ ତଳକୁନା କାହିଁକି ମୋ’ଠାରୁ କେବେ ରଙ୍ଗ ମାଗି ନାହାନ୍ତି । ବୋଉକୁ ଖୁସି କରିବାକୁ ମୁଁ ପ୍ରାଧାପକ ଥିବାବେଳେ ଖଣ୍ଡିଏ ପୁରୁଣା ମରଗାଡ଼ି କିଶିଥିଲି । ନନାଙ୍କୁ ଖୁସି କରିବା ପାଇଁ କଟକରେ ଓ ଗାଁରେ ଦୁଇଟି କୋଠାଘର ତିଆରି କରିଥିଲି । ସେଥୁରେ ହିଁ ତାଙ୍କର ଆନନ୍ଦ ଥିଲା । ମୋ ଅବସର ଦୁଃଖ ତାଙ୍କୁ ଏତେ ମୁକ୍ତିମାଣ କରିଥିଲା ଯେ ବୋଉ ମରିବାର ସତର ମାସ ମଧ୍ୟରେ ସେ ୧୯୭୮ ମସିହା ମଇମାସ ଦଶ ତାରିଖ ଅକ୍ଷୟ ଦ୍ଵିତୀୟ ବୁଧୁବାର ଦିନ ଅପରାହ୍ନ ଗୋଟାଏବେଳେ ସ୍ଵାର୍ଗାବୋହଣ କଲେ । ତାଙ୍କୁ ସେତେବେଳକୁ ବୟାଅଶୀ ବର୍ଷ ହୋଇଥିଲା । ମୋ ପିତାମାତା ଅସୁର ନଥିଲେ । ଶେଷ ଜୀବନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଭୟ

ଚଳଦଶତି ସହିତ ସୁମ୍ଭ ଓ ସବଳ ଥିଲେ । ମୋତେ ଅବସର ଦିଆଯାଇ ନଥୁରେ ମୁଁ ମୋର ପିତାମାତା ଉଭୟଙ୍କୁ ଏତେଣାୟ୍ତ ହରାଇ ନଥାନ୍ତି ।

ଆମେ ମୋଟରେ ଦୁଇଭାଇ ଓ ପାଞ୍ଚ ଭଉଣୀ । ଆଗରୁ ଜଣେ ଭାଇ ଓ ଦୁଇଭଣ ଭଉଣୀ ମରିଯାଇଥିଲେ । ମୋର ଗୋଟିଏ ପୁଅ ଓ ଗୋଟିଏ ଛିଅ । ପୁଅଟି ସାନ । ତା' ନାମ ସତ୍ୟପ୍ରକାଶ । ଛିଅର ନାମ ସରସ୍ଵତୀ (କୁନି) ! ଛିଅ ବାହାହୋଇ ଯାଇଛି । ଜଳସମ୍ପଦ ପରିଚାଳନା ପ୍ରତିଷ୍ଠାନର ପୂର୍ବତନ ଅଧ୍ୟାପକ ଲଜ୍ଜିନିୟର ବକରତ୍ରୁ ଦାଶ ହେଉଛନ୍ତି ମୋର ଜାମାତା । ମୋର ସାନଭାଇ ନୃସିଂହର ତାରୋଟି ଛିଅ । ତାହାର ପୁଅ ନାହାନ୍ତି । ବଡ଼ିଅ ଦୁଇଟି ଯଥାକ୍ରମେ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ, ଏମ.୧.୧. ଓ ପଦାର୍ଥବିଦ୍ୟା ବିଜ୍ଞାନରେ ଏମ.୧.୧.୧. ପରାଷାରେ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀରେ ଉତ୍ତରୀଣ୍ହେ ରୋଇଛନ୍ତି । ବଡ଼କୁ ଜଣେ କାର୍ପାୟ ଯତ୍ରୀ ଓ ତା' ତବକୁ ଜଣେ ରସାୟନିକ ଯତ୍ରୀଙ୍କ ସହିତ ବିବାହ କରି ଦିଆଯାଇଛି । ଦୃଢ଼ୀୟ ଛିଅ ରାଉରକେଲାର ଜଣେ ଯତ୍ରୀଙ୍କୁ ବିଜା ହୋଇଛି । ଆଉ ଜଣେ ବିବାହ ହେବାକୁ ଅଛି । ମୋର ଦୁଇଭଣ ନାତି ଓ ଜଣେ ନାହୁଣୀ ଅଛନ୍ତି ।

ମୁଁ ପଡ଼ିବାବେଳେ ୧୯୩୦ରେ ବ୍ରତ ହୋଇଥିଲି ଓ ପ୍ରଥମ ଭଉଣୀ ରାଧାମଣୀ ବିବାହ ହୋଇଥିଲା । ଦୁଇଖର କଥା ଯେ ସେ ୧୯୮୮ ଅକ୍ରୋବର ମାସରେ ବିଧବା ହୋଇଛି । ଅନ୍ୟସବୁ ଭଉଣୀ ପଦ୍ମବତୀ, ଯଶୋଦା, ସାବିତ୍ରୀ ଓ ରେବତୀ ଏ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମୋ ଉପାର୍ଜନରେ ମୁଁ ବିବାହ ଦେଇଛି । ମୁଁ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ଥରେ ୧୯୪୩ରେ ଓ ଆଉଥରେ ୧୯୪୧ରେ ଦୁଇଥର ଏହିପରି ନିଜ ଆୟରେ ବିବାହ କରିଛି । ମୋର ପ୍ରଥମା ପଦୀ ସୁମିତ୍ରାଦେବୀ ୧୯୫୯୨ ପାଗଳିନୀ ହୋଇ ଶେଷରେ ୧୯୭୨ରେ ସୁର୍ଗାରୋହଣ କଲା । ତା' ଔରସବୁ ମୋ କନ୍ୟା ସରସ୍ଵତୀ ୧୯୪୪ ଅକ୍ରୋବର ପହିଲାଦିନ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲା । ମୋ ଦ୍ଵିତୀୟା ପଦୀ ଅନ୍ତପୂର୍ଣ୍ଣା ଦେବୀ ମୋ ସହିତ ଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଔରସବୁ ମୋର ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର ସତ୍ୟପ୍ରକାଶ ୧୯୭୦ ନରେମର ବାର ତାରିଖ ଦିନ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଛି । ମୋ ପ୍ରଥମ ଶୁଶ୍ରୂର ଥିଲେ କଟକ ଖାନ୍ତିରି ମଙ୍ଗଳାର ବିଶିଷ୍ଟ କବିଭାଇ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର । ମୋ ଦ୍ଵିତୀୟ ଶୁଶ୍ରୂର ହେଲେ ପୁରୀ କାଳିକାଦେବୀ ସାହିର ଜଣଶୁଣା ଓକିଲ ଭଗବାନ ରଥ ।

ମୁଁ ଅବସର ପରେ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟତ୍ର ତାକିରି ନକରିବା ମୂଳରେ ପାରିବାରିକ ଜଣାଇ ଅଛି । ମୁଁ ଜଲ୍ଲା କରିଥିଲେ ୧୯୪୪ରେ ବିର୍କିନ୍ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାକୟରେ ଅଧ୍ୟାପକ ହୋଇ ରହିଯାଇଥାଆନ୍ତି । ମୋତେ ତାକରା ଆସିଗଲା । ବୃଦ୍ଧ ପିତାମାତା ଓ ମୋ ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ ଏହେବତ ପରିବାରଙ୍କୁ ନିରାଶ୍ରୟ କରି ମୋର ଅନ୍ୟତ୍ର ଯିବା ଅନୁଚ୍ଛିତ ହେବ ବୋଲି ମୁଁ କୁଆଡ଼କୁ ଯାଇପାରିଲି ନାହିଁ । ଆମର ଗୋଟିଏ ଯୌଥ ପରିବାର । ଯେଉଁ ପରିବାର ଲୋକମାନେ ଆମୁନିର୍ଗର୍ଭଶୀଳ ହୋଇ ପିତାମାତାଙ୍କଠାରୁ ଅଳଗା ହୋଇ ଯାଇଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ କଥା ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର । ମୋ ପରିବାରରେ ତାହା ସମ୍ବ ହେଲା ନାହିଁ । ଏବେ ବି ମୁଁ ଭଉଣୀ ଭିଣୋଇମାନଙ୍କ ହାଲଚାଲ ବୁଝେ । ଆବଶ୍ୟକ ପଡ଼ିଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ନାନା ଭାବରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥାଏ । ମୁଁ କୁଆଡ଼େ

ଚାଲିଯାଇଥିଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ଚାରିଆଡ଼ ଅନ୍ଧକାର ଦିଶୁଆଆତା । ବ୍ୟକ୍ତିକେନ୍ଦ୍ରିକ ସମାଜରେ ଏତକି ନଥାଏ ।

ରାଜନୀତି କରିବାକୁ ବିପଳ ଉଦ୍‌ୟମ

ଉଲକ ପାଠ ପଡ଼ିଥିଲି ବୋଲି ମୋର ଖୁବ ଆମ୍ବିଶାସ ଥିଲା । ଉଲକ ବହୁତା ଦେଉଥିଲି ଓ ଲୋକଙ୍କୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିପାରୁଥିଲି ବୋଲି ଭାବିଥିଲି ମୁଁ ଯେଉଁଥିରେ ହାତଦେବି ସେଥିରେ ସଫଳ ହେବି । ଲୋକେ ନାନାପ୍ରକାର ସାହାୟ୍ୟ ନେବାକୁ ଆସୁଥିଲେ ଓ ମୋ'ଠାରୁ ସାହାୟ୍ୟ ପାଉଥିଲେ ବୋଲି ମୋର ଭୁଲ ଧାରଣା ଥିଲା ଯେ, ମୁଁ ଚାହିଁଲେ ସେମାନେ ମୋତେ ସମର୍ଥନ କରିବେ । ନିଜ ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବମାନଙ୍କ ଉପରେ ଚିକିଏ ବେଶୀ ପଢ଼ିଆରା ଥିଲା । ମୁଁ ଭାବିଥିଲି ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଜରୁରୀ ପରିସ୍ଥିତି ଯୋଗୁ ମୋତେ ବିଶ୍ଵରିଦ୍ୟାଳୟରୁ କାଢ଼ିଦେବାବେଳେ କେହି ପ୍ରତିବାଦ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଜରୁରୀ ପରିସ୍ଥିତି ଉଠିଗଲେ ସମସ୍ତେ ମୋତେ ସାହାୟ୍ୟ କରିବାକୁ ଆଗେର ଆସିବେ । ଏସବୁ ଯେ ମୋର ଭୁଲ ଧାରଣା ଥିଲା ତାହା କ୍ରମେ ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଗଲା । ଏ ଦୂନିଆରେ କେହି କାହାରି ନୁହନ୍ତି । ନେବାକୁ ସମସ୍ତେ ତିଆର; କିନ୍ତୁ ଦେବାକୁ କେହି ନାହାନ୍ତି ।

୧ ୧୭୭ ଜାନୁଆରୀ ମାସରେ ଜରୁରୀ ପରିସ୍ଥିତି ଉଠିଗଲା । ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଗାନ୍ଧି ଲୋକସଭା ପାଇଁ ନିର୍ବାଚନ ହେବ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଦେଲେ । ସେହି ନିର୍ବାଚନରେ ଶାସକ କଂଗ୍ରେସ ତ ହାରିଲା, ନିଜେ ଶ୍ରୀମତୀ ଗାନ୍ଧି ମଧ୍ୟ ନିଜ ରାଏବରେଲୀ ନିର୍ବାଚନ ମଣ୍ଡଳାରୁ ହାରିଗଲେ । ଲୋକନାୟକ ଜୟପ୍ରକାଶ ନାରାୟଣଙ୍କ ଆହାନରେ ସବୁ ଅଣଙ୍ଗ୍ରେସ ଦଳମାନେ ପରିସର ବୁଝାମଣା କରି ନିର୍ବାଚନ ଲଢ଼ିଲେ ଓ ଅପୂର୍ବ ସଫଳତା ହାସଳ କଲେ । ବାମପାଞ୍ଚୀ ଦଳମାନଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ଦଳପଦ୍ମ ଏକତ୍ର ମିଶି ଜନତାଦଳ ଗଢ଼ିଲେ । ଜୟପ୍ରକାଶ ଓ କେ.ବି. କ୍ରିପାଳିନୀଙ୍କ ମତ ଅନୁସାରେ ସଂଗୀନ କଂଗ୍ରେସ ନେତା ମୋରାରଜୀ ଦେଶାଇ ଓ ଲୋକଦଳ ନେତା ଚରଣ ଦିଂହ ଯଥାକ୍ରମେ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ସ୍ଵରାଷ୍ଟମନ୍ତ୍ରୀ ନିଯୁତ ହେଲେ । ମନ୍ତ୍ରମଣ୍ଡଳ ଗଡ଼ାହେବା ପରେ ଜନତାଦଳ ଗଠିତ ହେଲା । ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ହେଲେ ତାହାର ସରାପତି ଓ ରାମକଣ୍ଠ ହେରତେ ହେଲେ ଦଳର ସାଧାରଣ ସମାଦଳ । ପ୍ରୌଢ଼ ନେତାମାନେ ମନ୍ତ୍ରମଣ୍ଡଳରେ ରହି ଶାସନ କଲେ ଓ ସୁବନେତାମାନେ ଦଳୀୟ ସଂଗୀନର ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କଲେ । ତେଣୁ କଂଗ୍ରେସ ଅମଲପରି ଦଳର ଶାସନ ଉପରେ ବିଶେଷ କରୁଥିବା ରହିଲା ନାହିଁ । ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କ୍ରମେ ଅବୁଝାମଣା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ୧ ୧୭୯୯ ଜୁନ ମାସରେ ଜନତାଦଳ ଭାଙ୍ଗିଲା ଓ ମନ୍ତ୍ରମଣ୍ଡଳର ପତନ ହେଲା । ତା'ପରେ ଶ୍ରୀମତୀ ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ପ୍ରଗ୍ରାହନାରେ ଓ ସେ ସମର୍ଥନ କରିବେ ବୋଲି ତାଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ପାଇବା ଯୋଗୁ ଧର୍ମନିରାପେକ୍ଷ ଜନତାଦଳ ନାମରେ ଲୋକଦଳ ନେତା ଚୌଧୁରୀ ଚରଣ ଦିଂହ ମାତ୍ର ସତେଜଶ ଦିନ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ହୋଇଥିଲେ । ଠିକ୍ ସଂସଦ ଅଧିବେଶନ ବେଳକୁ ସେତେବେଳେ ଗଡ଼ା ହୋଇପାରିଥିବା ଇହିରା କଂଗ୍ରେସ ଦଳ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ସମର୍ଥନ କରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଜଣାଇଦେବାରୁ ଚରଣ ଦିଂହ କିମ୍ବା ଉପରେ ଦେଇ ଲୋକସଭାକୁ ଭାଙ୍ଗିଦେବାଲାଗି ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ନୀଳମ ସମ୍ପଦ ରେଡ଼ିକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଇଲେ

ଓ ନିଜେ କାମଚଳା ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ହୋଇ ରହିଲେ । ୧୯୮୦ ଜାନୁଆରୀ ତିନି ତାରିଖ ଦିନ ଲୋକସଭା ନିର୍ବାଚନ ହେଲା ଓ ଶ୍ରୀମତୀ ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ଜନ୍ମଦିନ କଂଗ୍ରେସ ଦଳ ବିପୁଲ ସଂଖ୍ୟା ଗରିଷ୍ଠତା ସହିତ ଶାସନ ଆରମ୍ଭ କଲେ । କେନ୍ଦ୍ରରେ ଅଣକଂଗ୍ରେସ ଶାସନ ରହିଲା ମାତ୍ର ଦୁଇବର୍ଷ ନଅମାସ, ୧୯୭୭ ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସରୁ ୧୯୮୦ ଜାନୁଆରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତ ରତ୍ନିହାସରେ ଏହି ସ୍ଵର୍ଗକାଳୀନ ବେକଂଗ୍ରେସୀ ଶାସନ ଗୋଟିଏ କଲଙ୍କିତ ଅଧ୍ୟାୟ ହୋଇଗଲା ।

୧୯୭୭ ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସରେ ଦେଶାଇ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ପରିବର୍ତ୍ତ ପରିଷିତିରେ କଂଗ୍ରେସ ଶାସିତ ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ଆଉ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ସମାର୍ଥନ ପାଇନାହିଁ ବୋଲି ଆଳ କରି ସେବାକୁ ଭାଙ୍ଗି ସେଠାରେ ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ଶାସନ ଜାରି କରାଇଲେ । ଓଡ଼ିଶାରୁ ବିନାୟକ ଆଚାର୍ୟଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ମାତ୍ର ଚାରିମାସ ପରେ କାର୍ଯ୍ୟକୁୟତ ହେଲା । ସେତେବେଳେ କୁ ପଦ୍ଧ୍ୟତ ନଦିନୀ ଶତପଥୀ କଂଗ୍ରେସ ଛାଡ଼ି ଜଗନ୍ନାଥନ ରାମଙ୍କ ନେତୃତ୍ବରେ ଗଡ଼ା ହୋଇଥିବା “ଗଣତନ୍ତ୍ର ପାଇଁ କଂଗ୍ରେସ” “Congress for Democracy” ଦଳରେ ସାମିଲ ହୋଇ ତାଙ୍କପରି ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀରୁ ବିତାଢ଼ିତ ହୈମବତୀ ନଦିନ ବହୁଗୁଣାଙ୍କ ସହିତ ଏହି କୁଆ ଦଳର ଯୁଗ୍ମ ସମାଦିକା ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ କେହି ଶାସନରେ କୌଣସି ପଦ ପଦବୀ ଦେଲେ ନାହିଁ, ଯଦିଓ ତାଙ୍କ ନେତା ଜଗନ୍ନାଥନ ରାମ ଓ ଅନ୍ୟତମ ସାଧାରଣ ସମାଦିକ ଏବଂ ଏନ୍ ବହୁଗୁଣା ଦେଶାଇ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳରେ ପାଇନ ପାଇଥିଲେ ।

ଓଡ଼ିଶା ବିଧାନସଭା ଭଙ୍ଗାୟାଇଥିଲା ଓ ୧୯୭୭ ଜୁନ ଦଶ ତାରିଖ ଦିନ ଓଡ଼ିଶାରେ ନିର୍ବାଚନ ହେଲା । ବାଲିକୁଣ୍ଡା ନିର୍ବାଚନମଣ୍ଡଳୀରେ ମୋ ଘର । ସେଠାରୁ ଆଗେ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ କାନୁନଗ୍ରେହୀ ଓ ବୈକୁଣ୍ଠ ନାଥ ମହାନ୍ତି ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିଲେ । ବିଧାନସଭା ଭାଙ୍ଗିବା ବେଳକୁ ସର୍ବ୍ୟଥିଲେ ବାସୁଦେବ ମହାପାତ୍ର । ୧୯୪୭ରୁ ୧୯୪୭ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାଲିକୁଣ୍ଡାର ନିର୍ବାଚିତ ପ୍ରତିନିଧି ଥିଲେ ସ୍ବାଧୀନ ସର୍ବ୍ୟ ବିଶ୍ଵିଷ୍ୟାତ ବୈଜ୍ଞାନିକ ତକ୍ତର ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜା । ସେ ଓ ଶ୍ରୀମତୀ ସୁନ୍ଦରମଣି ପରିଜା ବିଶେଷ ନିର୍ବାଚନ ପ୍ରତାର କରି ନଥିଲେ । ଦୁହଁ କେବଳ କେତେଗୋଟି ଅଞ୍ଚଳ କୁଳ ଆଧିକ୍ୟାତ୍ମକ ଥିଲେ । ପରିଜା ସାହେବ ଓ ମୋମ ସାହେବ ଗାଁକୁ ଆସିଛନ୍ତି ବୋଲି ଲୋକେ ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ରୋଟ ଦେଇଥିଲେ । ମୁଁ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରିଥିବାରୁ ମୋ ନନା ବିଶେଷ ଦୁଃଖତ ଥିଲେ । ମୁଁ ନିର୍ବାଚନରେ ଠିଆହେବା ଲାଗି ତାଙ୍କୁ କେତେକ ଲୋକ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ । କେତେକ ଲୋକ ମଧ୍ୟ ମୋ ପାଖକୁ କଟନ ଆସି ନିର୍ବାଚନରେ ଠିଆ ହେବା ଲାଗି ମୋତେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଲେ । ମୁଁ ନୁଆ ହୋଇ ଓକିଲାତି ଆରମ୍ଭ କରିଥାଏ । ଏହି ନୁଆ ଖେଳରେ ଯୋଗଦେବାକୁ ମୋର ବିଶେଷ ସୁହା ନଥାଏ । ମୋ ପାଖରେ ବି ପଇସା ନଥାଏ । ଏଠିକିବେଳେ ଭୁବନେଶ୍ୱରର କେତେଜଣ ଯୁବକ ପି.ଟି.ଆର. ତଥା ହିନ୍ଦୁର ପୂର୍ବତନ ସମାଦିବାତା ଏନ୍.ଆର. ସ୍ଵାମୀଙ୍କ ନେତୃତ୍ବରେ ଦିନେ ରାତି ଏଗାରଟାବେଳେ ଆସି “ଉକ୍ତଙ୍କ ଜନତା” ନାମକ ଗଡ଼ାହେବାକୁ ଥିବା ଗୋଟିଏ ଦଳର ନେତୃତ୍ବ ନେବାକୁ ମୋତେ ଅନୁଗୋଧ କଲେ ଏବଂ ଜଣେ ବିରୋଧାଦଳ ନେତା ପରୋକ୍ଷରେ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବେ ବୋଲି ସୂଚନା ଦେଇଲେ ।

ସେମାନଙ୍କ କହିବା ଅନୁସାରେ ଉଚ୍ଚ ନେତାଙ୍କର କେତେଜଣ ବିଶିଷ୍ଟ ଅନୁଗାମୀଙ୍କୁ ଜନତା ଦଳର ବାମପଦ୍ଧତି କାରପଟଦାରମାନେ ଟିକେଟ ନଦେବାରୁ ସେମାନେ କ୍ଷୁଦ୍ରିତ ଥିଲା । ସେମାନଙ୍କୁ ଏହି ନେତା “ଉତ୍କଳ ଜନତା” ନାମକ ଦଳ ଉପରୁ ଠିଆ କଣାଇ ନିର୍ବାଚିତ ହେବାପରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଜନତା ଦଳରେ ମିଶାଇ ଦେବେ ଓ ସରକାରରେ ସ୍ଥାନ ଦେବେ ବୋଲି କହିଥିଲେ । ମୋ ନାଁ କୁଆଡ଼େ ସାରା ଓଡ଼ିଶା ଲୋକେ ଜାଣିଥିଲେ ବୋଲି ବିଚାର କରି ଦଳର ନେତୃତ୍ବ ନେବାଲାଗି ସେମାନେ ମୋତେ ଅନୁରୋଧ କରେ । ମୁଁ “ଉତ୍କଳ ଜନତା” ର ସରାପତି ହେଲି ଏବଂ ସେହି ନେତାଙ୍କ ତଥାକଥ୍ଯତ ଅନୁଗାମୀମାନଙ୍କୁ ଉତ୍କଳ ଜନତା ପକ୍ଷରୁ ଟିକେଟ ଦିଆଗଲା । ମୁଁ ବାଧହୋଇ ସେହି ଉତ୍କଳ ଜନତା ଟିକେଟରେ ଠିଆହେଲି । ଦଳର ସରାପତି ରୂପେ ଓଡ଼ିଶାର କେତେଗୋଟି ନିର୍ବାଚନ ମଣ୍ଡଳୀରେ ପ୍ରତାର କରିବାକୁ ଯାଇଥିଲି । ମୁଁ ମୁହଁକଣ୍ଠରେ ସ୍ଵାକାର କରୁଛି ଯେ ନିର୍ବାଚନ ସଂଖ୍ୟା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଉତ୍କଳ ଜନତା ପକ୍ଷରେ ଶୋଚନୀୟ ପରାଜୟାହୋଇଥିଲେ ହେଁ ମୋ ସରାପତିଙ୍କରେ ହଜାର ହଜାର ଶ୍ରୋତା ଦୂରଦୂରାଛି ଆସି ଯୋଗ ଦେଉଥିଲେ ।

ମାସ୍ରାଜକୁ ମୋକଦମା ପ୍ରସ୍ତାବ ନ ଆସିଥିଲେ ମୁଁ ଓକିଲ ହୋଇ ନଥାଏଟି । “ଉଚ୍ଚଳ ଜନତା” ଦଳ ଗଢାରେବା ପ୍ରସ୍ତାବ ଆସି ନଥିଲେ ମୁଁ ନିର୍ବାଚନରେ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହୋଇ ନଥାଏଟି । ପଦର ହତାର ଟଙ୍କା ଏବଂ ଚାଲକ ଓ ପେଟ୍ରୋଲ ସହିତ ଗୋଟିଏ କିମ୍ବ ଉଚ୍ଚଳ ଜନତା ଦଳ ପକ୍ଷରୁ ମୋତେ ଯୋଗାଇ ଦିଆଯିବ ବୋଲି ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ମିଳିଥିଲା । ମୁଁ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହେବା ଫଳରେ ନନା ବି ଖୁସି ହେଲେ । ନିର୍ବାଚନ ପ୍ରତାର କାର୍ଯ୍ୟରେ ମୁଁ ନିଜେ, ମୋ ନନା, ମୋ ନାତି, ମୋ ପୁଅ, ଓ କଟକରୁ ଯାଉଥିବା ତାରି ପାଞ୍ଚଶିଳ୍ପ ଛାତ୍ର ଖୁବ ଅଣାଗିଦି ପ୍ରତାର କରିଥିଲେ । ମୁଁ ନିଜେ ବି ପ୍ରାୟ ଶତକତା ନବେ ଗାଁକୁ ଯାଉଥିଲି । ବିଭିନ୍ନ ଜାମାରେ ସଭା କଳାବେଳେ କଂଗ୍ରେସ ସଭାକୁ ଯେତେ ଲୋକ ଯାଉଥିଲେ ତାହାଠାରୁ ଦେଇ ବେଶୀ ଲୋକ ମୋ ସଭାକୁ ଯାଉଥିଲେ ବୋଲି ଜଣାଶୁଣା ଲୋକେ କହୁଥିଲେ । ଆମ ଗାଁ ପାଖ ଗୋଟିଏ ହାଟରେ ଜନତା ଦଳ ପକ୍ଷରୁ ଦୁଇଜଣ ନେତା ଓ ଜଣେ ନେତ୍ରୀ ତାଙ୍କ ସଭାରେ ମୋ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଷ ଉଦ୍‌ଗାରଣ କରିବାରୁ ସେଠାରେ କୁଆଡ଼େ ଦେଲା ପଥର ପଡ଼ିଥିଲା । ଜନତା ଦଳର ସେହି ନେତ୍ରୀ ଜଣକ ଥିଲେ ମୋର ଜଣେ ପୂର୍ବତନ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ଛାତ୍ରୀ ଓ ମୋର ଜଣେ ଛାତ୍ରର ପଢ଼ୀ । ସେ ପରେ ରାଜ୍ୟସଭା ସଭ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । “ଉଚ୍ଚଳ ଜନତା” ସେମାନଙ୍କ ଜନତା ଦଳର ସହଯୋଗୀ ଦଳ ଥିବାକୁ ସେମାନେ ମୋ ଘର ପାଖରେ କାହିଁକି ଏଇକି ଅପ୍ରୀତିକର ପରିଷ୍କିତ ସୃଷ୍ଟି କଲେ ସେ ବିଷୟରେ ପରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ମୋର ସେହି ଛାତ୍ରୀଠାରୁ ଜାଣିଲି ଯେ ମୋର ପ୍ରତିବ୍ୟୁତୀ ଜନତା ଦଳର ପ୍ରାର୍ଥୀ ଓ ମୋର ତ୍ରାତ୍ରକଷ୍ଟ ଉମେଶ ତ୍ରୟ ସ୍ଵାର୍ଜ ସେମାନଙ୍କୁ କୁଆଡ଼େ ସବ୍ୟ କିନ୍ତି ଟଙ୍କା ଦେଇ ଏକ ପରିଷ୍କିତ ସୃଷ୍ଟି କରିବାକ ପରୋତନା ଦେଇଥିଲା ।

ସମଗ୍ର ନିର୍ବାଚନ ମଣ୍ଡଳୀରେ ଗସ୍ତ କରିବାବେଳେ ଗୋଟିଏ କଥା ଜଣାପଢ଼ିଲା ଯେ ଭାରତରେ ପ୍ରକୃତରେ ନିର୍ବାଚନ ହେଉନାହିଁ । ବଜାରର ପଣ୍ୟ ଭଳି ଭୋଟ କିଶାବିକା ହେଉଛି । ଲୋକେ ସମାଲୋଚନା ଶୁଣିବାଲାଗି ସରାସମିତିଗୁଡ଼ିକ ଯେତେ ସଂଖ୍ୟାରେ ଆସନ୍ତି ତାହା

ଗୋଟରମାନଙ୍କ ସମର୍ଥନର ସୂଚନା ହୁହଁ । ସଭାରେ ବନ୍ଧୁତା ଶୁଣି ତାକି ମାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ପ୍ରାର୍ଥୀଙ୍କଠାରୁ ଟଙ୍କା ନେଇ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରାମାନରୁ ଭୋଟ କିଣୁଥିବା ଦକ୍ଷାଇମାନେ ଠିକ୍ ଭୋଟ ପ୍ରହଶର ଦିନେ ଦୁଇଦିନ ପୂର୍ବରୁ ଲୋକଙ୍କୁ ଟଙ୍କା ଦେଇ ଭୋଟ ସଂଗ୍ରହ କରିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରନ୍ତି । ଭୋଟ ପ୍ରଚାରବେଳେ ମୁଁ ବନ୍ଧୁ ବିଶୁଦ୍ଧ ସମର୍କୀୟ ଲୋକଙ୍କୁ ଭେଟିଛି । ସେମାନେ ମୋତେ ଦେଖି ଖୁବ ଖୁସି ହୋଇଛନ୍ତି । କେତେକ ଅଞ୍ଚଳରେ ଲୋକେ ମୋ ନାମ ଶୁଣିଥିଲେ ହେଁ ମୋତେ ଦେଖି ନଥୁବାରୁ କେବଳ ମୋତେ ଦେଖିବାପାଇଁ ବନ୍ଧୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ସଭାକୁ ଆସିଛନ୍ତି । ଏହି ପ୍ରଚାରବେଳେ ମୁଁ ଯେ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ଅଧାପକରୁପେ ପ୍ରକୃତକଥା ହାତ୍ରମାନଙ୍କୁ କରିନାହିଁ ତାହା ସଷ୍ଟ ଉପଲବ୍ଧ କଲି । ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମର ଗୋଟିଏ ପରିବାରର ଚାରିଜଣ ସୁବଳ କ୍ରମାନ୍ତର ମୋର ଛାତ୍ର । ସେମାନେ ସମାପ୍ତେ ବଡ଼ ତାଙ୍କିରି ପାଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ବାପା ମୋତେ ଦେଖିବା ମାତ୍ରକେ କୁଣ୍ଠାଇ ପକାଇଲେ ଏବଂ ମୁଁ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଯିବି ବୋଲି ଆଗରୁ ଖବର ପାଇଥିବାରୁ ମୋ ପାଇଁ ଭୁରି ଲୋକନର ବ୍ୟବସା କରିଥିଲେ । ମୋ ଭଉଣାଘର ସେହି ଗାଁ ନିକଟରେ । ତାଙ୍କ ଦେହଙ୍କୁ ଏହି ନିପାରି ମୁଁ ଉତ୍ତରଣାୟରେ ନଖାଇ ତାଙ୍କ ଘରେ ଖାଇଲି । ସେ ଜଣେ ମୁଖିଆ ଲୋକ । ତାଙ୍କ ଗାଁ ଲୋକେ ତାଙ୍କ କଥା ମାନନ୍ତି । ତେଣୁ ସେ ଗାଁର ଭୋଟକ ମୋତେ ମିଳିଯିବ ବୋଲି ମୁଁ ମନେ ମନେ ରାବି ଆସିବାବେଳେ କେବଳ ସୂଚନା ଦେଲି ତୁଣ୍ଡ ପିଟାର ଭୋଟ ମାଗିନାହିଁ । ସେ ନିଜେ ନିଜେ ସୁଚାପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ କହିଲେ, “ଏ ଗାଁରେ ପ୍ରାୟ ଶାତ ଶହ ଭୋଟ । ସବୁ ଆପଣ ପାଇଥାଆନ୍ତେ । କିନ୍ତୁ ଜନେକ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଉମେଶ ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଆଦାୟ କରି ନେଇଥିବାରୁ ସେ ମୋ ପାଇଁ ଅତ୍ୟତ ହୁଅନ୍ତି । ମୁଁ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହେଉଛି ବୋଲି ଆଗରୁ କଣାଥୁଲେ ତାଙ୍କୁ ଯେତେ ଟଙ୍କା ଦିଆଯାଇଥୁଲେ ବି ସେ ମୋତେ ହିଁ କେବଳ ସମର୍ଥନ କରିଥାଆନ୍ତେ ।” ମୁଁ ନୀରବରେ ତାଙ୍କ ଘରୁ ଆସି ସେହି ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଘରକୁ ଗଲି । ସେ ମୋର ବହୁକାଳର ବନ୍ଧୁ । ତାଙ୍କର ଦୁଇଜଣ କନ୍ୟା ମୋର ଛାତ୍ରୀ । ଜଣେ ତର୍ଫଥରୁ ଅଧାପିକା । ଅନ୍ୟଜଣେ ଜଗଦ୍ସିଂହପୁର କଲେଜର ଜଣେ ଅଧାପକଙ୍କ ଦୌରାମ୍ୟରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବାଲାଗି ମୋ ସାହାୟ୍ୟ ନେଇ ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତରୀଁ ହୋଇ ପାରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଯିବାମାତ୍ରକେ ସେ ମାନିଗଲେ ଯେ ଉମେଶଠାରୁ ଟଙ୍କା ପାଇଥିବାରୁ ସେ ପ୍ରଚାର କରି ତାଲିଛନ୍ତି । ସେ ଓ ତାଙ୍କ ସ୍ଵା ମୋତେ ସମର୍ଥନ କରିବେ କିନ୍ତୁ ସେ ଉମେଶ ସପକ୍ଷରେ ପ୍ରଚାର କରିବାରୁ କ୍ଷାତ ହୋଇପାରିବେ ନାହିଁ । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଧନ୍ୟବାଦ ଦେଇ ତାଙ୍କ ଘରେ ଖାଇବା ଅନୁରୋଧକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରି ତାଙ୍କ ଆସିଲି । ବିଭିନ୍ନ ଗ୍ରାମର ସୁଶିକ୍ଷିତ ସୁବଳମାନେ କୁଟ, ପାଠାଗାର ଓ ଠାକୁର ମହିର ପାଇଁ ମୋଟା ଅକର ଚାନ୍ଦା ମାରୁଥାଆନ୍ତି । କେତେବୋଟି ନିପଟ ମପସଲି ଗାଁରେ ଭୋକି କରି ଖାଇବାଲାଗି ଟଙ୍କା ଦାବି ହେଉଥାଏ । ଗୋଟିଏ ଗାଁ ବାଟେ ଗଲାବେଳକୁ ବାଲିରେ ମୋ ପିଆଟ୍‌କାର ଅଟକି ଗଲା । ଆଉ ଆଗେର ପାରିଲାନାହିଁ । “ଉହୁଙ୍କ ଜନତା”ର ସକେତ ଥାଏ ହାତୀ । ମୋ ଗାଢି ଆଗରେ ଓ ପଛରେ ହୁଇଛି କାରକ ହାତୀ ବହା ହୋଇଥାଏ । ସେ ଗାଁର ନିରାହ ଲୋକେ ମୋ ଗାଢିକୁ ପେଲି ପେଲି ବାଲିତକ ପାର

କରାଇଦେଲେ । ମୋତେ ପଚାରିଲେ ମୁଁ ଶ୍ରୀରାମ ଦାଶ କି ? ସେମାନେ ନିହାତି ଅଶିଷ୍ଟି । କେବଳ ଶୁଣିଆଥାନ୍ତି ଶ୍ରୀରାମ ଦାଶ ହାତୀ ଚିହ୍ନରେ ଲହୁଛି, ତାଙ୍କ ଗାଁକୁ ଯିବ । ସେମାନେ ନିତାତ ନିରାହ ଭାବରେ କହିଲେ, “ବାବୁ ! ଆମ ଗାଁରେ ତୁମକୁ ଭୋଟ ଦେବେବୋଲି ସ୍ଥିର କରିଥିଲେ । ଜନତାବାଲାଏ କାଲି ଆସି ଜତାଳ(ଗ୍ରାମ୍ୟରୋକି) କରିବା ଲାଗି ଦୁଇହଜାର ଟଙ୍କା ଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି ଓ ତିନିଗୋଡ଼ି ଛେଇର ଦାମ ଦେବାଲାଗି ଆମ ଗାଁ ର ଜଣକୁ କହି ଯାଇଛନ୍ତି । ତା’ପାଖରେ ଟଙ୍କା ରଖିଛନ୍ତି । ଟଙ୍କା ଦେଲାବେଳେ କହିଗଲେ ହାତୀ ଚିହ୍ନବାଲା ଆସିଲେ ତାଙ୍କୁ ଫେରାଇଦେବ, ତାଙ୍କ କଥା ଶୁଣିବନାହିଁ । ଆପଣ ତିନିହଜାର ଟଙ୍କା ଦେବେ ?” ଏହିଭଳି ଶୁଣି ମୁଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିରତ ହେଲି । ବେଳେବେଳେ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକଙ୍କଠାରୁ ଏପରି ଦାବି ଶୁଣିଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ଗାଲିଗୁଲଜ କରିଥିଲି । ମୋର ଧୈର୍ଯ୍ୟବ୍ୟୂତି ଘରୁଥିଲା । ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଯେ କଂଗ୍ରେସ ପ୍ରାର୍ଥୀ ବାସୁଦେବ ମହାପାତ୍ରଙ୍କର କୌଣସି ପ୍ରଚାର ନଥିଲା । ସେ ନିଶ୍ଚୟ ହାରିଯିବେ ବୋଲି ଛିରକରି ସାଇକେଳରେ ଚଢ଼ି ପ୍ରଚାର କରୁଥିଲେ । ପଦ୍ମପୁର ପାଖରେ ତାଙ୍କ ସାଇକେଳ ଚକା ଫାଟି ଯିବାରୁ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଗାଡ଼ିରେ ଦୁଇ ତିନିଖଣ୍ଡ ଗାଁକୁ ନେଇଗଲି । ସେ କହିଥିଲେ, “ଜାନକୀ ବାବୁ ମୋତେ ପାଞ୍ଚ ହଜାର ଟଙ୍କା ଦେଇଛନ୍ତି, ସେଥରେ କି ନିର୍ବାଚନ ପ୍ରଚାର ହେବ ?” ସେ କୁଆଡ଼େ ଲୋକଙ୍କ ସଦିଛ୍ଵା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ନିର୍ବାଚନରେ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହୋଇଥିଲେ ।

“ଉତ୍ତର ଜନତା” କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ମାତ୍ର ଦୁଇହଜାର ଟଙ୍କା ଓ ଶେଷ ତିନିଦିନ ପାଇଁ କିମ୍ବା ଖଣ୍ଡିଏ ଦେଇଥିଲେ । ତାଙ୍କଠାରୁ ଆଉ କୌଣସି ସାହାୟ୍ୟ ପାଇ ନଥିଲି । ନିର୍ବାଚନ ଦିନ ଏକେଷ୍ଣ ନିୟନ୍ତ୍ର କରିବା ଲାଗି ମୋର କେତେଜଣ ନିକଟ ସମ୍ପର୍କୀୟ ଦନ୍ତୁଙ୍କୁ ମୁଁ ଟଙ୍କା ଦେଇଥିଲି । ସେମାନେ ସେତକ ଖାରଗଲେ । ମୁଁ ତୋଟଗ୍ରୁହଣ ଦିନ ଯିବା ବେଳକୁ ମୋର କେଉଁଠି ପ୍ରତିନିଧି ନଥିଲେ । ଶୁଣିଲି ମୋ ସହିତ ଆମ ଗ୍ରାମର ଜଣେ ଯୁବକ ମୋ ଗାଡ଼ିରେ ପ୍ରଚାର କରିବାକୁ ଯାଇ କୁଆଡ଼େ ବାସୁବାବୁଙ୍କ ପାଇଁ ପ୍ରଚାର କରୁଥିଲେ । କେତେ ଲୋକଙ୍କୁ ସେ କୁଆଡ଼େ କହିଥିଲା ମୁଁ ଜଣେ ଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରାର୍ଥୀ; କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଏକୁଟିଆ ନିର୍ବାଚିତ ହେଲେ କ’ଣ କରିବି ? ସେମାନଙ୍କ ଭୋଟ ନିରଥକ ହୋଇଯିବ । ଏହିଭଳି ନାନା ଲୋକଙ୍କ ଶଠତାର ଶିକାର ହେଲି । ହାତରୁ ପ୍ରାୟ ଷୋଳ ହଜାର ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ ହୋଇଛନ୍ତି । ପରିବାରରେ ଲୋକେ ବହୁତ କଷ୍ଟ ସହିଛନ୍ତି । ମୋ ଗାଡ଼ି ବହୁତ ବୁଲିଛି । ମୁଁ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ଦିନେ ରାତିରେ ପଢ଼ିଯାଇ ଗୋଡ଼ରାଙ୍ଗି ଦେଢ଼ମାସ କାଳ ଖୁବ କଷ୍ଟ ପାଇଛି । ଫଳ କିଛି ହେଲା ନାହିଁ । ମୁଁ ଜମା ଦେଇଥିବା ପାଣି ମଧ୍ୟ ଉତ୍ତିଗଲା । କଥାରେ ଅଛି—“ଧୋବାକୁ ମାରିପ ମିଳିଲା, କୁମୀର କଥା ଜଣାଗଲା ।” ଭାବୁଲୋକ ଆଧୁନିକ ଭାଗତାୟ ନିର୍ବାଚନରେ ପ୍ରାର୍ଥୀହେବା ଅନୁଚ୍ଛିତ । ଏବେ ଯେଉଁ କିସମାର ନେତାମାନେ ରାଜନୀତି କରୁଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ଯୋଗୁ ୧୯୭୨ ର ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ଲୋପ ପାଇଯାଇଛି । ଦୁର୍ମୀତିଗ୍ରୁଷ୍ଟ କାରବାର ନକଳେ କେବଳ

ସାଂସ୍କରିକ ଜୀବନ

କର୍ତ୍ତବ୍ୟକ୍ତି ଶତ୍ରୁତା ଯୋଗୁ ମୁଁ ଜୀବନରେ ତିନିଥର ସରକାରୀ ପ୍ରରଗେ ବିଦେଶ ମନୋରଥ ହୋଇଛି । ପ୍ରଥମେ ୧୯୪୭ ମସିହାରେ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକଙ୍କ ସୁପାରିଶକ୍ରମେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଗ୍ରାମ୍ୟ ରଣ ବିଷୟରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବା ଲାଗି ସମବାୟ ବିଭାଗର ନିବନ୍ଧନ ମୋତେ ନିଯୁଭିପତ୍ର ଦେଇଥିଲେ । ମୁଁମଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟଭାର ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲି । ଏହି ସମ୍ବାଦ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ତତ୍ତ୍ଵର ମହତାବଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ଆସିବା ମାତ୍ରକେ ସେ ଏହି ନିଯୁଭିକୁ ରଦ୍ଦ କରିଦେଲେ । ବିଧାନସଭାରେ ପୁରୀର ଏମ. ଏଲ. ଏ. ଲୋକନାଥ ମିଶ୍ର ଓପର ପଙ୍କ ମିଶ୍ର ସରକାରକୁ ଏ ବିଷୟରେ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିଥିଲେ । ସରକାର ସତକଥା କୁରାଗ ଉଚ୍ଚର ଦେଇଥିଲେ । ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ କହିଲେ ଯେ ମୁଁ କୁଆଡ଼େ ଏହି ଦାଯିତ୍ବ ବହନ କରିବାଲାକୁ ଅମାଙ୍ଗ ହେବାରୁ ମୋର ଶିକ୍ଷାଗୁରୁ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜ ଅଧ୍ୟାପକ ଭେଟବନାଥ ଗୋହାତ୍ରଗୀକୁ ଏଥୁପାଇଁ ନିଯୁଭ କରାଯାଇଥିଲା । ଏହା ସତ କଥା ନୁହେଁ । ପ୍ରକୃତରେ ମୁଁ କିମ୍ବା ଗୋହାତ୍ରଗୀ ସାହେବ କେହି ଏହି ଦାଯିତ୍ବ ନେଇ ନଥିଲୁ । ଏହି ଅନୁସନ୍ଧାନ ବନ୍ଦ ରହିଲା । ତା' ପୂର୍ବରୁ ମୁଁବାଲେଶ୍ୱରରେ ଯୋଗାଣ ସୁପରତାଇଜର ଥିବାବେଳେ ଏମ. ଏ. ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ମୁଁ ପରିସଂଖ୍ୟାନ ପଢିଥିବାରୁ ମୋତେ ସରକାର ୧୯୪୫ ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସରେ ପରିସଂଖ୍ୟାନ ଅଫିସର ରୂପେ ନିଯୁଭ ଦେଇ ଶୀଘ୍ର ମୋତେ ହୃତନ ଦାଯିତ୍ବ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଲାଗି ଅବ୍ୟାହତି ଦେବା ଲାଗି କଲେକ୍ଟରଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଥିଲେ । ମୁଁବାଲେଶ୍ୱରରୁ ଅବ୍ୟାହତି ନେଇ କଟକ ଆସିବା ବେଳକୁ ମୋର ଅନ୍ୟତମ ଶିକ୍ଷାଗୁରୁ ଅଧ୍ୟାପକ ତତ୍ତ୍ଵ ହରିବନ୍ଦୁ ମହାନ୍ତିକାର୍ଯ୍ୟଭାର ଗ୍ରହଣ କରି ସାରିଲେଖି ବୋଲି ବିଭାଗୀୟ ଚକ୍ରବ୍ୟନ୍ଦର ମହାନ୍ତିମୋତେ ଜଣାଇଦେଇ ବାଲେଶ୍ୱର ଫେରିଯିବାକୁ କହିଲେ । କାଳେ କଲେକ୍ଟର ମୋତେ ଫେରାଇ ନେବେ ନାହିଁ ମୁଁ ସେ ବିଷୟରେ ଆଶକ୍ତା ପ୍ରକାଶ କରିବାରୁ ବ୍ରଜବାବୁ କଲେକ୍ଟରଙ୍କୁ ମୋତେ ପୁନର୍ବାର ଯୋଗାଣ ବିଭାଗରେ କାର୍ଯ୍ୟକରିବାକୁ ଅନୁମତି ଦେବାକୁ ଚିଠି ଲେଖି ଜଣାଇଦେଲେ । ମୁଁ ଫେରିଗଲି । ୧୯୪୮ ନରେମର ମାସରେ ମୁଁ ଆଇ. ଏ. ଏସ. ଚାକିରି ଲାଗି ଅସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ ମନୋନୀତ ହୋଇ ତାଳିମ କେନ୍ଦ୍ରରେ ଯୋଗଦେବା ନିମିତ୍ତ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ରହିବାକୁ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ଆଦେଶ ପାଇଥିଲି । ଶେଷ ନିଯୁଭି ପତ୍ର ଆସିଲା ନାହିଁ । ୧୯୪୯ ଜାନୁଆରୀ ମାସରେ ଫଳ ବାହାରିଗଲା । ସେଥିରେ ମୋ ନାଁ ନଥିଲା । ମୁଁ ଜଣେ ସାମ୍ୟବାଦୀ ଓ ମୋତେ ଆଇ. ଏ. ଏସ. ରେ ନିଆଗଲେ ମୁଁ ଭିତରେ ରହି ଶାସନକୁ ପଙ୍କୁ କରିଦେବା ଆଶକ୍ତା ରହିଲି ବୋଲି ଓଡ଼ିଶା ସରକାର କେନ୍ଦ୍ରକୁ ଜଣାଇଦେବାରୁ ମୁଁ ନିଯୁଭ ହୋଇ ପାରିଲି ନାହିଁ । ମୁଁ ପ୍ରଥମ ଦଳରେ ପ୍ରଥମ ଯ୍ୟାନ ଅଧିକାର କରିଥିଲି ବୋଲି ମୋର ଓଡ଼ିଶାରେ ଚାକିରି କରିବା କଥା ଥିଲା । ଭାରତ ସରକାର କୁଆଡ଼େ ପ୍ରତ୍ଯାବ କରେ ଯେ ମୋ ବିବୁଦ୍ଧରେ ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କର

ଆପରି ଥୁଲେ ସେମାନେ ମୋତେ ଅନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରେ ଅବସ୍ଥାପିତ କରିବେ । ତାହା ମଧ୍ୟ ଉଚ୍ଚର ମହତାବଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଗ୍ରହଣୀୟ ହେଲାନାହିଁ । ମୋର ଆଇ.ଏ.ଏସ. ଚାକିରିରେ ଯୋଗଦେବାର ନୋହିଲା ।

ମୋର ଶୁଭ ଚିନ୍ତକମାନେ ଆଶ୍ୱାସନା ଦେଇ କହିଲେ—“ଉଗବାନ ଯାହା କରନ୍ତି ପ୍ରାଣୀର ମଜଳ ପାଇଁ । ତୁମେ ଯଦି ଆଇ.ଏ.ଏସ.କୁ ନଗଳ ତୁମେ ଉବିଷ୍ୟତରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବଡ଼ ପାହ୍ୟା ପାଇବାର ସମାବନାକୁ ଏତ୍ତାରଦେଇ ହେବ ନାହିଁ ।” ଅଛୁର କୋଳି ଖଟା ନ୍ୟାୟରେ ମୁଁ ନିଜକୁ ପ୍ରବୋଧନା ଦେଲି ।

ଛାତ୍ର ଜୀବନରୁ ବକ୍ଷୁତା ଦେବା ଲାଗି ମୋର ଦକ୍ଷତା ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଥିଲା । ମୋ ବକ୍ଷୁତା ଯୋଗୁ ମୁଁ ଯେ କେବଳ ଆଇ.ଏ.ଏସ. ହରାଇଲି ସେତିକି ନୁହେଁ, କେତେଗୋଟି ବକ୍ଷୁତାକୁ ଏକାଠି କରି ମୁଁ ସରକାରଙ୍କ ବିରୋଧୀ ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରିବା ଉଦେଶ୍ୟରେ ମୋ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅଭିଯୋଗ ପଡ଼ୁ ଦିଅଯାଇ କୌଣସି ପତ୍ର ତଳବ କରାଗଲା । ମୋତେ ଚାକିରିରୁ ବରଣ୍ୟ କରିବାଲାଗି ଅୟାୟୀ ନିଷ୍ପତ୍ତି ହୋଇଥିଲା । ୧୯୭୦ ମାଝ ଏଗାର ତାରିଖ ଦିନ ଉଚ୍ଚର ହରେକୁ ମହତାବ କେତ୍ର ମନ୍ତ୍ରମଣ୍ଡଳରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ଯାଇ ନଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କ ପରେ ନବବୃକ୍ଷ ଗୌଧୂରା ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ହୋଇ ଆସି ନଥିଲେ ମୁଁ ସେହିବର୍ଷ ଚାକିରିରୁ ତଡ଼ା ଖାଇଥାଆନ୍ତି । ଉଗବାନ ରକ୍ଷା କରିଦେଲେ । ନବବାବୁ ସେବର୍ଷ ଜୁଲାଇ ମାସରେ ମୋତେ ରେତେନ୍ସା କଲେଜକୁ ବଦଳି କରିଦେଲେ ।

ଜନସାଧାରଣ ମୋ ବକ୍ଷୁତାକୁ ପସନ୍ଦ କରୁଥିଲେ । ୧୯୭୪ ତିସେମର ମାସରେ ମୋତେ ଅବସର ଦିଆଯିବା ପର୍ୟେକ ଡିଶାର ଅଧିକାଂଶ କଲେଜ ଓ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ବିଭିନ୍ନ ବିଷୟରେ ବକ୍ଷୁତା ଦେବାଲାଗି ମୁଁ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇଛି । ବହୁ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ମଧ୍ୟ ପୁରସ୍କାର ବିତରଣୀ ଓ ଅନ୍ୟାୟ ସାଂସ୍କରିକ ସରାମାନଙ୍କରେ ଭାଷଣ ଦେବାଲାଗି ନିମନ୍ତ୍ରଣ ପାଇଛି । ମୋର ସରା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଏତେ ବେଶୀଥିଲା ଯେ ମୁଁ ବର୍ଷକେ ପ୍ରାୟ ଦୁଇଶହ ଦିନ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ଲାନରେ ବକ୍ଷୁତା ଦେଇଛି । ଉଗବାନ ମୋତେ ପ୍ରକ୍ଷର ସ୍କୁଲିଂ ଶିକ୍ଷଣ୍ଟି ଦେଇଥିଲେ ଓ ମୁଁ ବିଭିନ୍ନ ଘଟଣାଗୁଡ଼ିକ ଚିଭାକର୍ଷକ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରୁଥିଲି ବୋଲି ଶ୍ରୋତାମାନେ ମୋ ବକ୍ଷୁତାକୁ ପସନ୍ଦ କରୁଥିଲେ । ନରେଯର ମାସରୁ ଅପ୍ରେଲ ମାସ ପର୍ୟେକ କେବଳ ଉଗବାନକୁ ଛାତ୍ର ମୁଁ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ଲାନରେ ସରା କରୁଥିଲି । ମୋର ସୌଭାଗ୍ୟ ଯେ ଡିଶା ଲୋକ ମୋତେ ଜଣେ ବାଗ୍ରା ଓ ସୁଭାଗ୍ରପେ ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ସଦିଜ୍ଞା ପାଇଁ ମୁଁ କୃତଜ୍ଞ । ଆଇ.ଏ.ଏସ. ରେ ଭର୍ତ୍ତା ହୋଇଥିଲେ ମୋତେ ଯେତେଲୋକ ଜାଣି ଥାଆନ୍ତେ ଅଧାପକ ହେବା ଫଳରେ ତା'ଠାରୁ ବେଶୀ ଲୋକ ଜାଣିଲେ । କେବଳ ଅଧାପକ ଥିଲି ବୋଲି ମୁଁ ଭାରତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଓ ପଣ୍ଡିମ ଉତ୍ତରୋପର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଶ ଭ୍ରମଣ କରିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଛି ।

ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ବିଳନୀରେ ମୁଁ ଜଣେ ମୁଖ୍ୟ କର୍ତ୍ତା ଥିଲି । ସେଠାରେ ବି ମୋ ଭାଷଣ ଯୋଗୁ ମୁଁ ଲୋକପ୍ରିୟ ହୋଇଥିଲି । ନିଖିଳ ଭାରତ ସମ୍ବିଳନୀରେ ଯୋଗଦେଲେ ବହୁ

ବଡ଼ ବଡ଼ ଲୋକ ଓ ବିଭିନ୍ନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହୁଏ । ସେଥିପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପରୀକ୍ଷକରୁପେ ନିଯୁତ୍ତି ମିଳେ । ବେଳେ ବେଳେ ମୌଖିକ ପରୀକ୍ଷା କରିବା ଲାଗି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ମୁଖ୍ୟାଳୟରେ ଉପର୍ଯ୍ୟତ ହେବାକୁ ହୁଏ । ଆଗରୁ ତ ସୁବନ୍ଧୁ ଭାବରେ ସ୍ବଖ୍ୟାତି ଥାଏ । ତେଣୁ କୌଣସି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଯିବା ମାତ୍ରକେ ସେଠାରେ ଭାଷଣ ଦେବାଲାଗି ଅନୁରୋଧକୁ ଏହାର ଦିଆଯାଇ ପାରେନା । ଏହି କାରଣରୁ ମୁଁ ଜଳିତା, ଗୋହଟୀ, ପାଟନା, ରାଷ୍ଟ୍ର, ମୁଜାଫରପୁର, ଭାଗଳପୁର, ବାରାଣସୀ, ଆଲ୍ଲାହାବାଦ, ଦିଲ୍ଲୀ, କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର, ମହାଶୂର, ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଆଦି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ଭାଷଣ ଦେବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଛି । ଏହା କମ୍ ଗୋରବର ବିଷୟ ନୁହେଁ ।

ମୁଁ ପ୍ରଥମେ ନିଶ୍ଚିଳ ଭାରତ ଅର୍ଥନୀତି ସଂଘର ସଭ୍ୟ ଥିଲି । ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଭାରତୀୟ ଅର୍ଥନୀତି ମୁଖ୍ୟପତ୍ର ପାଇଁ ଗବେଷଣାମୂଳକ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖୁଥିଲି । ୧୯୪୦ରୁ ନିଶ୍ଚିଳ ଭାରତ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ସଂଘର ସଭ୍ୟ ହେଲି । ନିଶ୍ଚିଳ ଭାରତ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ପତ୍ରିକାରେ ବହୁ ଗବେଷଣାମୂଳକ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିଛି । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଭାରତୀୟ ସଂସଦର ରଜତ ଜୟତୀ ଉପଲକ୍ଷେ ଲେଖିଥିବା ପ୍ରବନ୍ଧ ପାଇଁ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରଶଂସିତ ହୋଇଛି । ମୋର ଗବେଷଣାମୂଳକ ପ୍ରବନ୍ଧ ସଂଖ୍ୟା ପଚାଶକୁ ଅଧିକ ହେବ ।

ମୁଁ ପତ୍ରପତ୍ରିକାମାନଙ୍କରେ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିବା କାର୍ଯ୍ୟ ୧୯୩୮ରୁ ଆରମ୍ଭ କରିଛି । ଆଗରୁ ଅବଶ୍ୟ ରେରେନସା କଲେଜିଏଚ୍ ସ୍କୁଲର ମୁଖ୍ୟପାତ୍ର Boys' Friend ଓ ରେରେନସା କଲେଜର ମୁଖ୍ୟପାତ୍ର Ravenschavian ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିଥିଲି । ୧୯୩୮ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଶ୍ରାନ୍ତ ସଂଖ୍ୟା “ସମାଜ”ରେ ମୁଁ ପ୍ରଥମେ ଲେଖିଥିଲି । ସେହିଦିନ ୦୧ କେବଳ ୧୯୪୪ରେ ମୁଁ ବିଲ୍ଲିନରେ ଥିବା ଯୋଗୁ କୌଣସି ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖି ନଥିଲି; ତା ନ ହେଲେ ଗତ ୫୧ ବର୍ଷ ହେଲା ମୁଁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଶ୍ରାନ୍ତ ସଂଖ୍ୟା ନିଯମିତ ଲେଖକ । ଏହାହୁବ୍ରା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମାସିକ ପ୍ରତିକାରେ ବିଶେଷତଃ ସହକାର ଓ ଝକାରରେ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିଛି । ବିଭିନ୍ନ ପତ୍ର ପତ୍ରିକାରେ ଲେଖିଥିବା ପ୍ରବନ୍ଧାବଳୀ ସଂଖ୍ୟାରେ ପାଞ୍ଚହଜ୍ଞାରୁ ଅଧିକ ହେବ । ମୁଁ କହି ଦେବାକୁ ତାହେଁ ଯେ ମୁଁ ଗଜ୍ଜ ଓ କବିତା ଲେଖେ ନାହିଁ । କେବଳ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖେ । ତେଣୁ ମୋତେ କେହି ସାହିତ୍ୟକ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ମୋର ଯୋଗାଗ୍ୟ ଯେ ପୌଢ଼ ସାହିତ୍ୟକ ହିସାବରେ ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ୍ରେମୀ ମୋତେ ପୁରସ୍କତ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜ୍ୟପାଇଁ ବିଶ୍ୱମର ନାଥ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟାକୁ ମୁଁ ତାମ୍ରପତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରିଛି । ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ୍ରେମୀ ମଧ୍ୟ “ଭରରୋପରେ ମୋ ଅନ୍ତର୍ଭୂତି” ଶାର୍ଷକ କାହାଣୀ ପାଇଁ ମୋତେ ଏକାଡ୍ରେମୀ ପୁରସ୍କାର ଦେଇଛନ୍ତି ।

ପୁଷ୍ଟକ ପ୍ରଶନ୍ନନ୍ଦିତ ଲିଖନଠାରୁ ପାଦେ ଅଧିକ । ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକ ପାଠକ ପକ୍ଷରେ ଗ୍ରହଣୀୟ ହେଲେ ପୁଷ୍ଟକ ରଚନା କରିବା ଲାଗି ଆଖ୍ରମ ଆସେ ଓ ସାହସ ବଢେ । ତଥାପି ମୋତେ ବାଧ କରାଯାଇ ନଥିଲେ ମୁଁ ହୁଏତ ପୁଷ୍ଟକ ରଚନା କରି ନଥାନ୍ତି । ନିଜର ମନୋନୀତ ପ୍ରକାଶକ ନଥିଲେ ଧାରାବାହିକ ଭାବରେ ପୁଷ୍ଟକ ଲେଖି ହୁଏନା । ପୁରାର ନାନାତଳ ପୁଷ୍ଟକ

ଉଦ୍‌ଗାର ଓ କଟକର କଟକ ସୁତେଷେସ ସ୍ନେର ମୋର ନିଯମିତ ପ୍ରକାଶକ ଥିଲେ । ଏହାରହା କଟକର ଦୁଇଜଣ ଛାତ୍ରବନ୍ଧୁ ଗୁରୁଚରଣ ରାଉତରାୟଙ୍କ ପୁଅ ବସନ୍ତ କୁମାର ରାଉତରାୟ ଓ ଉମେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ସାହୁ ଉଦ୍‌ଗାରରେ ମୋ ଅନୁଭୂତି ପୁଷ୍ଟକର ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ପୁଷ୍ଟକ ଲିଖନ ଓ ପ୍ରକାଶନ ଗୋଟିଏ ଲାଭଜନକ ବ୍ୟବସ୍ଥା । ଏହି ସ୍ମୃତିରୁ ମୁଁ ଅର୍ଥେପାର୍କନ କରି ନଥିଲେ, କେବଳ ବେତନରୁ କଟକରେ ମୋ ବାସଗୁହ ନିର୍ମାଣ କରି ପାରି ନଥାନ୍ତି କିମ୍ବା ଗତ ଦିରିଶବ୍ରଷ୍ଟ ହେଲା ମଟରଗାଡ଼ି ବ୍ୟବହାର କରି ପାରିନଥାନ୍ତି । ତେଣୁ ପୁଷ୍ଟକ ଲିଖନ ଓ ପ୍ରକାଶନ ଯେତିକି ସୁଖ୍ୟାତି ଆଶି ଦେଇଛି ତା' ଅପେକ୍ଷା ବେଶି ଲାଭଜନକ ହୋଇଛି ।

୧୯୭୭ରେ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଶ୍ୟାମଚନ୍ଦ୍ର ତ୍ରିପାଠି ସେହି ବର୍ଷ ମଧ୍ୟ ଇଂରାଜୀ ବିଦ୍ୟାକୟ ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ ଅନୁର୍ଦ୍ଧବ ସିରିଜେସ ବା ନଗରବିଜ୍ଞାନ ବିଷୟରେ ପୁଷ୍ଟକ ପ୍ରଶନ୍ତନ କରି ସାତ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କୁ ଦେବାଲାଗି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଥିଲେ । ଷ୍ଷଷ୍ଠୀ ସପ୍ତମ ଶ୍ରେଣୀ ପାଇଁ “ମଧ୍ୟ ଇଂରାଜୀ ନଗର ବିଜ୍ଞାନ” ମୋର ପ୍ରଥମ ରଚନା । ପାଠ୍ୟପୁଷ୍ଟକ ଅନୁମୋଦନ କମିଟି ପାଶୁଲିପି ଅନୁମୋଦନ କରି ସାରିବା ପରେ ନୀଳାଚଳ ପୁଷ୍ଟକ ଉଦ୍‌ଗାର ଏହାର ବନ୍ଦୁ ସଂସ୍କରଣ ପ୍ରକାଶ କରିଛି । କେବଳ ୧୯୭୭-୮୮ ରେ କୋଡ଼ିଏ ହଜାରରୁ ବେଶୀ ବହି ବିକ୍ରି ହୋଇଛି । ଅନ୍ୟ ମୁଦ୍ରଣାଳୟରେ ନିଯମିତ ରାବରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା ଅସ୍ଵିଧାଜନକ ହେବାରୁ ନୀଳାଚଳ ପୁଷ୍ଟକ ଉଦ୍‌ଗାର ମାଲିକ ରତ୍ନାକର କର ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ବାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମ ଉତ୍ସବରେ ଉଲ୍ଲେଖିତୀତି ଯାନ ଅଧିକାର କରିଥିବା ନ୍ୟାସନାଳ ପ୍ରେସକୁ ଖରିଦ କରି ନୀଳାଚଳ ପ୍ରେସ ନାମରେ ଚଳାଇଥିଲେ । ମୋର ଭାଷା ସୌଷ୍ଠବ ଅଛି ବୋଲି ବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକେ ମତ ଦେବାରୁ ମୁଁ ୧୯୮୮ ରେ “ମୋ ଦେଶ” ନାମକ ପୁଷ୍ଟକରେ ୧୭୯୫ରୁ ୧୯୮୭ ସ୍ବାଧୀନତା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାବରେ ଶାସନତାନ୍ତିକ ଉତ୍ସବରେ ଶାସନ ବିଧାୟକ ସରା ବିଷୟରେ ଗୋଟିଏ ଅଧ୍ୟାୟ ଯୋଡ଼ା ହୋଇଥିଲା । ହଠାତ୍ କାହିଁକି ମନ ହେଲା ମୁଁ ଓଡ଼ିଆରେ ଗୋଟିଏ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖିଲି । ଖଲଲୋକେ ମୋ ବିରୁଦ୍ଧରେ ରଚନା କରୁଥିବା ଦୂର୍ନାମ ବିଷୟରେ ଉତ୍ତର ଦେବାଲାଗି ଏହାକୁ ଲେଖିବାକୁ ମନ ବଳାଇଥିଲି । ଏହାର ନାମ ଥିଲା ‘ରିଏଲ୍ ଗୋମାନ୍ଦସ’ । ପ୍ରାୟ ଶହେ ପୃଷ୍ଠାର ବହି ଗୋଟିଏ ଦିନରେ ଲେଖିଥିଲି । ରତ୍ନାକର କର ହଜାର ଛାପିଥିଲେ । ପ୍ରଥମ ଦିନ ପାଞ୍ଚଶହୁ ଅଧିକ ବିକ୍ରି ହୋଇଯାଇଥିଲା । ସେ ବହି ଏବେ ଆଉ ବଜାରରେ ମିଳୁନାହିଁ । ପୁରୀ କଲେଜ ପୁଷ୍ଟକାଗାରରେ ଆଇପାରେ । ମୋ ପାଖରେ ଥିବା ବହି ଖଣ୍ଡିକ ପୁନର୍ମୁଦ୍ରଣ କରିବେ ବୋଲି କହି ଜଣେ ଛାତ୍ରବନ୍ଧୁ ନେଇଯାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା ମୋତେ ଉପନ୍ୟାସିକ ବୁଝିପେ ଚିତ୍ରଣ କରିବା । ସେ ବହିର ଆଉ ପୁନର୍ମୁଦ୍ରଣ କଲେନାହିଁ । ବହି ଖଣ୍ଡିକୁ ହଜାରଦେଲେ । ମୁଁ ୧୯୮୦ ଫେବୃଆରୀ ମାସରେ ଜୟପୁର କଲେଜରେ ଥିବାବେଳେ ନୃତ୍ୟ ସମ୍ମିଧାନ ଉପରେ “ଭାରତ ଶାସନ” ନାମକ ଗୋଟିଏ ବହି ଲେଖିଥିଲି । ତାଙ୍କୁ ବିରଦ୍ଧାକର କର ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ତାହା କାଳକ୍ରମେ ଉଚ୍ଚକ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରବେଶିକା ପରୀକ୍ଷା ଓ ଓଡ଼ିଶା ମାଧ୍ୟମିକ ଶିକ୍ଷା ପରିଷଦର ହାରସ୍ତୁଲ ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ବନ୍ଦୁକାଳ ପାଠ୍ୟପୁଷ୍ଟକ

ରୂପେ ଗୁହାତ ହୋଇଥିଲା । ତା' ସହିତ ପ୍ରବେଶିକା ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ପାଇଁ ପ୍ରବେଶିକା ନଗର ବିଜ୍ଞାନ ମଧ୍ୟ ଲେଖିଥିଲି । ତେଣୁ ପୂରୀରେ ଥିବା ରିତରେ ମୁଁ ପାଞ୍ଜଣ୍ଡ ପୁଷ୍ଟକର ପ୍ରଶେତା ହୋଇଥିଲି ।

୧୯୫୦ ଜୁଲାଇ ମାସରେ ମୁଁ ରେତେନ୍ସା କଲେଜକୁ ଫେରିଆସିଲି । ପୁରାରେ ଥିବାବେଳେ ଲେଖିଥିବା ପୁଷ୍ଟକଗୁଡ଼ିକ ପାଠ୍ୟପୁଷ୍ଟକରୂପେ ମନୋନୀତ ହୋଇଥିବାରୁ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ରଙ୍କ ପଡ଼ୋଣୀ କଟକ ଶୁତେଷ୍ଟସ ଷ୍ଟୋରର ମାଲିକ ପ୍ରକାଶକ ଅନେକ ମିଶ୍ର ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟଙ୍କଠାରୁ ଚିଠି ଖଣ୍ଡିଏ ଆଶି ମୋ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ । ସେହିଦିନଠାରୁ କଟକ ଶୁତେଷ୍ଟସ ଷ୍ଟୋର ମୋର ପ୍ରକାଶକ ହେଲେ । ବିଜ୍ଞାନ ଶ୍ରେଣୀ ପାଇଁ ମୁଁ ରିତିହାସ, ଭୂଗୋଳ, ସାମାଜିକ ଜୀବନ, ନଗର ବିଜ୍ଞାନ, ଭାରତ ଶାସନ, ଜେମେରାଳ ନଲେଜ (ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗ), ଭାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ପରିଚୟ, ଭାରତ ଶାସନ ପରିଚୟ ଓ Element of Indian Administration ଆଦି ମଧ୍ୟ ଜାଗୀ, ପ୍ରବେଶିକା ଓ ଆଇ.ଏ. ଶ୍ରେଣୀ ପାଇଁ ଯେତେ ପାଠ୍ୟପୁଷ୍ଟକ ଲେଖିଛି ସବୁର ପ୍ରକାଶକ ଥିଲେ ଅନେକ ମିଶ୍ରେ । ସେ ଓ ମୁଁ ପରିପରା ସାହାଯ୍ୟକୃତ ସହିରେ ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇଥିଲା । ତାଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ମୁଁ ଆର୍ଥିକ ସ୍କ୍ରିପ୍ଟ ପାଇଁ ମୁଁ ପରିପରା ସାହାଯ୍ୟକୃତ ସହିରେ ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇଥିଲା । ତାଙ୍କ ମନ୍ତ୍ର୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମର ବହୁତା ଓ ଘନିଷ୍ଠତା ଅତୁଚ ଥିଲା ଏବଂ ତାହା ପାରିବାରିକ ପରିପରା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଷ୍ଟାରିତ ହୋଇଥିଲା । ତାଙ୍କ ଆକ୍ଷମିକ ପରଲୋକ ମୋ ପାଇଁ ଏକ ପ୍ରବଳ ଧକ୍କା ଥିଲା । ତାଙ୍କ ମନ୍ତ୍ର୍ୟ ସହିତ ମୋ ଲେଖନୀ ଯ୍ୟାଣୁ ଓ ନୀରବ ହୋଇଯାଇଛି ।

ମୋ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁଷ୍ଟକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ Constitution of India : A Comparative Study ଆଲ୍ଲାହାବାଦର Chaitanya Publishing House ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ତାହା ବିଭିନ୍ନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପାଠ୍ୟପୁଷ୍ଟକରୂପେ ଗୁହାତ ହୋଇଥିଲା । ଲେଖକ ହିସାବରେ ସେହି ପୁଷ୍ଟକ ମୋତେ ନିଖିଳ ଭାରତ ସୁଖ୍ୟାତି ଦେଇଛି । ଏହାହଢ଼ା ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସଙ୍କ ଜୀବନୀ ଜଂରେଇରେ ଲୋକସେବକ ମନ୍ତ୍ରିଙ୍କ ପାଇଁ ଓ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଆକାରରେ ଜାତୀୟ ପୁଷ୍ଟକ ନ୍ୟାସ (National Book Trust) ପାଇଁ ଲେଖିଛି । ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ସୂଚନା ଓ ବେତାର ବିଭାଗ ପାଇଁ ମୁଁ “ଓଡ଼ିଶା” ନାମରେ ଜଂରେଇରେ ଗୋଟିଏ ସଂକ୍ଷିପ୍ତପାରା ପ୍ରକାଶ କରିଛି । ଏହାହଢ଼ା ‘ସମାଜ ମଙ୍ଗଳ’ ନାମକ ଗୋଟିଏ ପୁଷ୍ଟିକା ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ମୋ ପ୍ରଶାତ ପୁଷ୍ଟକଗୁଡ଼ିକର ସଂଖ୍ୟା ଷାଠିଏକୁ ଅଧିକ ହେବ ।

ସରକାରୀ ପ୍ରତିକାରି ପ୍ରକାଶକ ହୋଇଛି; କିନ୍ତୁ ସାଂସ୍କୃତିକ ପ୍ରତିକାରି ହୋଇରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଗୌରବ ଲାଭ କରିଛି । ଏହାହିଁ ମୋର ଗର୍ବ ଓ ଗୌରବ । ଏହା ହୋଇଛି ଉଚ୍ଚ ବେତନରେ ଉଚ୍ଚ ସରକାରୀ ପଦବୀ ନପାଇବାର ଯତ୍ତିପୂରଣ ସଦୃଶ ।

ମୁଁ ମଧ୍ୟ ନାନା ସାଂସ୍କୃତିକ ସଙ୍ଗଠନରେ କାମ କରିଛି । ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ସଂସଦ ବ୍ୟତୀତ ମୁଁ Indian Institute of Public Administrationର

ଓଡ଼ିଶା ଆଞ୍ଚଳିକ ସଙ୍ଗଠନର କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ସମିତିରେ ବହୁକାଳ ସର୍ବ୍ୟ ଥିଲି । ୧୯୭୭ରେ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ନାରାୟଣ ସିଂହଦେବ ମୋତେ ସୃଜନା ଓ ଲୋକ ସମକ୍ଷ ବିଭାଗର ପରାମର୍ଶଦାତା କମିଟିର ସର୍ବ୍ୟ ନିୟୁତ କରିଥିଲେ । ତାହା ହଁ ମୋ ଜୀବନର ଏକମାତ୍ର ସରକାରୀ ନିୟୁତି । ରତ୍ନକବି ମଧ୍ୟସୂଦନ ରାଞ୍ଜିତ ହାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ରତ୍ନମଧ୍ୟ ବିଦ୍ୟାପୀଠ ପରିଚାଳନା ସମିତିର ସରାପତି ରୂପେ ୧୯୭୪ରୁ ୧୯୮୯ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୀଘ ପନ୍ଥ ବର୍ଷ କାଳ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛି । ମୁଁ ଜୀମରୀ ଦେବୀ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟର ପରିଚାଳନା ସମିତିର ସର୍ବ୍ୟ ଓ ମଡର୍ସ୍ ପକ୍ଷିକ ସୁଲଭ ପରିଚାଳନା ସମିତିର ସରାପତିରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛି । ମୋ ଯିତା ହାଡ଼ିବିହୁ ଦାଶ ଆମ ଗ୍ରାମର ଓତିଥି ମଧ୍ୟ ଜାଗାଜି ବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ସମାଦକ ରୂପେ ତାଙ୍କ ମତ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପରିଲୋକ ପରେ ସେ ଦାୟିତ୍ବ ମୋ ଉପରେ ପଡ଼ିଥିଲା । ମୁଁ ୧୯୭୮ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୀଘ ଦଶବର୍ଷ କାଳ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ସଂପାଦନ କରିଛି ।

ମୋ ପୂର୍ବତନ ଛାତ୍ରବିଦ୍ୟାଲୟର ଅନୁରୋଧରେ ମୁଁ ଅନେକ ଅବ୍ୟାପାର ମଧ୍ୟ କରିଛି । ପଶୁ ଚିକିତ୍ସା ବିଭାଗର ପୂର୍ବତନ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଉକ୍ତର ଗଣେଶ୍ୱର ବିଶ୍ୱାଳ ମୋର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବହୁ ଥିଲେ ବୋଲି ସେହି ବିଭାଗର ପୂର୍ବତନ ଷକମେନ (Stockmen) ମାନଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କ ସଫର ସରାପତି ପଦ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲି । ସେତେବେଳେ ମୁଁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଚାକିରୁ ଅବସର ନେଇ ନଥାଏ । ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ଗୋଟିଏ ବେତନ କମିଟି ବସାଇଥିଲେ ଅବସରପ୍ରାୟ ନ୍ୟାୟାଧୀଶ ବୀରେନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ଦାସଙ୍କ ଅଧ୍ୟାୟକ୍ଷତାରେ । ପଶୁ ଚିକିତ୍ସା ବିଭାଗର ମନ୍ତ୍ରୀ ଥାରି ରାଜବିଲ୍ଲେ ମିଶ୍ର । ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ସ୍ଥାରକପତ୍ର ଦାଖଲକରି ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେବା ଲାଗି ମୋର ଆବଶ୍ୟକତା ଥିଲାବୋଲି ମୋତେ ସରାପତି ନିର୍ବାଚନ କରାଯାଇଥିଲା । ମୁଁ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ କାଳ ଏହି ପଦରେ ଥିଲି । ମୋ ଚେଷ୍ଟାରେ ସେମାନଙ୍କ ପାହ୍ୟା ଷକମ୍ୟାନରୁ ଚତୁର୍ବଦ୍ଧ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ନିରୀକ୍ଷକ ପାହ୍ୟାକୁ ପରିବର୍ତ୍ତି ହୋଇଥିଲା ଓ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଆଠଭାଗରୁ ଭାବେ ପଦବୀ Selection Grade ବା ମନୋମାତ୍ର ଷ୍ଟରକୁ ଉନ୍ନିତହୋଇ ଅଧିକ ବେତନର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଲା । ପଶୁ ଚିକିତ୍ସା ମହାବିଦ୍ୟାଳୟରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ ପ୍ରଶିକ୍ଷିତ କରାଯାଇ ପଶୁ ଚିକିତ୍ସାରେ କନିଷ୍ଠ ତାତ୍ତ୍ଵର ପଦବୀରେ ନିୟୁତ କରିବାଲାଗି ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଥିଲା । ଅଧିକାଂଶ ନିରୀକ୍ଷକ ଜୀବନରେ ଉଚ୍ଚତର ପଦକୁ ଯିବା ଲାଗି ପୁଣି ଥରେ ପଡ଼ିବାକୁ ଚାହିଁ ନ ହେବାରୁ ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥା ସେତେ ଗ୍ରହଣୀୟ ହେଲାନାହିଁ । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଏହି ପାଠ୍ୟକ୍ରମକୁ ଉଠାଇଦେଲେ ।

ସେହିପରି ସ୍ଥାଯ୍ୟ ବିଭାଗର ନିରୀକ୍ଷକମାନଙ୍କ ସଫର ସରାପତି ପଦ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲି । ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସ୍ଥାରକପତ୍ର ପ୍ରତ୍ୱୁତ କରି ବେତନ କମିଟି ପାଖରେ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେଇଥିଲି । ପଶୁ ଚିକିତ୍ସା କର୍ମଚାରୀ ସଫର କରିବାକୁ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେଇଥାରି ପୁଣିଥରେ ସ୍ଥାଯ୍ୟ ନିରୀକ୍ଷକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେବାକୁ ଯିବାକୁ ବେତନ କମିଟି ପରିହାସରେ କହିଥିଲେ, “ଆପଣ କ’ଣ ପ୍ରାଣୀଙ୍ଗତରେ ସ୍ଥାଯ୍ୟରକ୍ଷା ଦାୟିତ୍ବ ନେଇଛନ୍ତି । ଆପଣଙ୍କ ନିଜ ସ୍ଥାଯ୍ୟରକ୍ଷା

କରୁଛନ୍ତି ତ ?” ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଆଠରାଶରୁ ଭାଗେ ପଦବୀକୁ ମନୋନୀତ ପଦବୀ କରାଇ ଉଚ୍ଚତର ବେତନହାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଇ ପାରିଥିଲି । ଉତ୍ତର ସନ୍ଧର ବାର୍ଷିକ ସମ୍ମିଳନରେ ମୁଁ ଯେଉଁ ମୁଦ୍ରିତ ଭାଷର ଦେଇଥିଲି, ତାହା ବହୁ ନେତୃତ୍ୱାନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆଜର୍ଣ୍ଣଣ କରିଥିଲା । ମୁଁହୁଏତ ଏହି ସମ୍ବନ୍ଧିତ ସଭାପତି ପଦରେ ଆହୁରି ବେଶାକୀଳ ରହିଥାନ୍ତି । ଜରୁରୀ ପରିସିଦ୍ଧି ଓ ଉଚ୍ଚଲ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ସରଜାର ଖାସ ଦଖଲକୁ ନେବାବେଳେ ମୋତେ ଏହି ଦୂର ସଭାପତି ପଦ ଡ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ବାଧ କରାଯାଇଥିଲା । ଏହା ନ ହୋଇଥିଲେ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରମିକ ନେତା ହୋଇଥାନ୍ତି ।

ମୋର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛାତ୍ର ନ ହୋଇଥିଲେ ବି ଝାଞ୍ଜିରମଙ୍ଗକାର ବିଶିଷ୍ଟ ତୁଳ୍ବୁଡ଼ି ରାଜପରିବାରରେ ଜଣେ ଯୁବକ ରାଜକିଶୋର ରାଜ ମୋତେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଦିଗକୁ ଚାଣି ନେଇଥିଲେ । ସେ ୧୯୭୨ରେ “ନାଳଶୈଳ” ନାମକ ଗୋଟିଏ ଯୁବ ସାଂସ୍କୃତିକ ସଂଗଠନ ଗଠନ କରିଥିଲି । ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନର ପୁଷ୍ପପୋଷକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିଲେ କବିତରଣ ପତ୍ରନାୟକ ଓ ଏହାର ସଭାପତି ଥିଲେ ତାତ୍ର କେଶବ ଚନ୍ଦ୍ର ସାହୁ । ତାତ୍ର ସାହୁ ମୋର ଜଣେ ବନ୍ଧୁ ଓ ଶୁଭଚିତକ ଥିଲେ । ମୋତେ ବାଧତାମୂଳକ ଅବସର ଦିଆଯିବା ପରେ ମୁଁମ୍ଭିଯମାଣ ଥିବାବେଳେ “ନାଳଶୈଳ” ତରଫରୁ ମୋତେ ସାଂସ୍କୃତିକ ପ୍ରକାଶକୁ ନିମନ୍ତଣ କରି ଅଭିନନ୍ଦନ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ଏହା ଗୋଟିଏ ଅଭିନବ ଉଦୟମ ଥିଲା । ମୋତେ ସହାନୁଭୂତି ଦେଖାଇବା ପରିବର୍ତ୍ତ ଅଭିନନ୍ଦନ ଦିଆଯିବା କଥା ଅତୁଆ ଲାଗିଲା । ତାତ୍ର ସାହୁ ଓ ଶ୍ରାମାନ ରାଜକିଶୋର ପରିଷିତିକୁ ସରଳ କରିବା ଜୀବି ବୁଝାଇଦେଲେ ଯେ ମୋ ବେକରେ ଆଉ ଚାକିରି ରୂପକ ଢିକିଆ ନଥିବାରୁ ଯେଉଁ ସାଂସ୍କୃତିକ ପରିବେଶରେ ମୋର ଯଥେଷ୍ଟ ଖ୍ୟାତି ରହିଛି ଓ ଯେଉଁଥିରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାଗ ନେବାଲାଗି ମୋତେ ଯଥେଷ୍ଟ ଅବସର ମିକ୍କ ନଥିଲା, ସରକାର ମୋତେ ବାଧତାମୂଳକ ଅବସର ଦିଆଇ ସାଂସ୍କୃତିକ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପରେ ପୂରା ସମୟ ଦେବାଲାଗି କ୍ଷେତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଦେଇଥିବାରୁ ମୋତେ ଅଭିନନ୍ଦନ ଦେବାର ଯଥେଷ୍ଟ ଯଥାର୍ଥତା ରହିଛି । ଏହି ଅଭିନନ୍ଦନ ମୋତେ ତ୍ରଗାଟିଏ ତୃତୀନ ମାର୍ଗ ପ୍ରସରଣ କଲା । ବର୍ଷକ ପରେ ବନ୍ଧୁ ସଂଖ୍ୟାକ ଅନୁଷ୍ଠାନର ସଭାପତିଥିବା ସଦା କାର୍ଯ୍ୟବ୍ୟସ୍ତ ତାତ୍ର ସାହୁ ମୋ ହାତରେ ନାଳଶୈଳର ସଭାପତି ପଦ ଅର୍ପଣ କରି ଅପସରି ଗଲେ । ୧୯୭୮ରୁ ଦୀର୍ଘ ବାରବର୍ଷକାଳ ମୁଁ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନର ସଭାପତି ପଦରେ ରହିଛି ।

ରାଜକିଶୋର ରାଜଙ୍କର ସଂଗଠନ ଶବ୍ଦି ଅତି ପ୍ରବଳ । ଏ ଯୁଗର ଜଣେ ଯୁବକ ଏକାବେଳେ ଏତେ ଦାୟିତ୍ୱ ନେଇ କିପରି ତୁଳାଇ ପାରେ, ରାଜକିଶୋର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଦେଖିଲେ ଯେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି କେବଳ ପ୍ରଶଂସା କରିବ ନାହିଁ, ବିସ୍ମୟାବିଭୂତ ହୋଇପଡ଼ିବ । ବର୍ଷକରେ ଚାରିଗୋଟି ବିଶେଷ ଉପବ ନାଳଶୈଳ ପକ୍ଷରୁ ଅନୁଷ୍ଠାତ ହୁଏ । ସେବୁଡ଼ିକ ହେଲା ବାର୍ଷିକ ଉପବ, ନାରା ସମର୍ପନା, ଚଳିଛିତ୍ର ଉପବ ଓ ଶିଶୁମେଳା । ଏହାଛଡ଼ା ବନ୍ଧୁ ବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକଙ୍କ ଜୟତୀ ଓ ଶ୍ରାଦ୍ଧଦିବସ ପାଳନ କରାଯାଏ । ଓକିଲାଟି ସହିତ ଏତେ ସଭାରେ

ଯୋଗଦେବା ମୋ ପକ୍ଷରେ ଅସୁବିଧାଜନକ ହେଲେ ବି ରାଜକିଶୋରର ଅନୁରୋଧକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରୂପେ ମୁଁ ପାଇନ କରି ଆସିଛି, କାରଣ ମୋ ମାନସିକ ପତନ ବେଳେ ସେ ମୋତେ ପୁନରୁତ୍ଥାବିତ କରିଛି । ସଭାସମିତିରେ ଭାଷଣ ଦେବା ଲାଗି ମୋର ଯଥେଷ୍ଟ ଆଗ୍ରହ । ଏଥପାଇଁ ‘ସମାଜ’ ସମାଦକ ରାଧାନାଥ ରଥ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ଥିବାବେଳେ ଥରେ କହିଥିଲେ, ମୋ ଜିଜ୍ଞାସା ତାଙ୍କ ଶାସନ ପାଇଁ ଜଟିଲତା ସୃଷ୍ଟି କରୁଛି । ନାଲୁଶୈଳ ମୋର ଏହି ଆବାଲ୍ୟ ଆଗ୍ରହକୁ ଚରିତାର୍ଥ କରିବା ଲାଗି ଯଥେଷ୍ଟ ସୁବିଧା ଦେଇଥିବାରୁ ମୁଁ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନର ରଣ ପରିଶୋଧ କରିପାରିବି ନାହିଁ ।

ରଣ ପରିଶୋଧ

ଆଧୁନିକ ସମାଜରେ କୃତଜ୍ଞତା ନାହିଁ । ଉତ୍ସମ୍ଭବରେ ବିଦ୍ୟାସାଗର ଓ ଉତ୍ସମ୍ଭବ ପରିଚ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ କୁଆଡ଼େ କହିଥିଲେ, “ମୁଁ ତାଙ୍କର ତ କୌଣସି ଉପକାର କରିନାହିଁ ? ସେ କିଅଁ ମୋ ବିବୁଦ୍ଧରେ ଲାଗିଛନ୍ତି ?” ଜୀବନକୁ ଗଢ଼ିବାରେ ଯେଉଁମାନେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି, ସେମାନକ ରଣ କେବେହେଲେ ପରିଶୋଧ କରିଛେ ନାହିଁ । ତେବେ ନିଜ କାହାଣୀ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲାବେଳେ ସେମାନକ ପ୍ରତି କୃତଜ୍ଞତା ଝାପନ ନ କରିବା ଅନ୍ତିକତା ହେବ କାହିଁକି ?

ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଦରିଦ୍ର ପରିବାରରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲି । ମୁଁ କେବେହେଲେ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ପାଇ ପାରି ନଥାନ୍ତି । ପ୍ରାଥମିକ ପ୍ରତିକୁ ଆରମ୍ଭ କରି ତତ୍କରେ ପ୍ରତି ପ୍ରତି ପ୍ରତିକୁ ମୁଁ ସରକାରୀ ଦୂରି ନ ପାଇଥିଲେ ଜୀବନରେ ଉପର ପ୍ରତିକୁ ଉଠି ପାରି ନଥାନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ବିହାର-ଓଡ଼ିଶା ସରକାର, ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ଓ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ପ୍ରତି କୃତଜ୍ଞ । ମୁଁ ରେନ୍ଦ୍ରସା କଲେଜିଏର ସ୍କୁଲରେ ଅଧ୍ୟନ କରୁଥିବାବେଳେ ମୋତେ କେତେ ଜଣ ସଦାଶୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଆର୍ଥିକ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଇଥିଲେ । ତତ୍ତ୍ଵରେ ଥିଲେ, କାଳିଗଳିର ଓକିଲ ଏମ. ସୁବାରାଓ । ତାଙ୍କ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାର କାରଣ ହେଉଛି, ସେ ୧୯୩୭ ଜାନୁଆରୀ ମାସରୁ ୧୯୩୭ ଫେବୃଆରୀ ମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାସରେ ଆଠଥାରୀ ଲେଖାଏଁ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ; ଏବଂ ଗ୍ରୀକୁ ପ୍ରତିରେ ମୁଁ ଗାଁରେ ଆଜ ସାହାଯ୍ୟ ନେଇ ନଥିଲେ ତାଙ୍କ କଥା ଅନୁସାରେ ମୁଁ ଶୋଟିଏ ହିସାବ ଖାତା ନେଇ ଯାଉଥିବାରୁ ସେ ବାକିଆ ମାସ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଏକକାଳୀନ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଉଥିଲେ । ଏପରି ନାଟିବାନ ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ବିରଳ । ମୁଁ ତାଙ୍କଠାରୁ ପାଇଛି ମୋଟ ପଚିଶ ଟଙ୍କା ।

ପ୍ରେବେଶିକା ପରାମ୍ପରାରେ ଉତ୍ସମ୍ଭବ ହେବା ଓ ଉତ୍ସରେ ରେନ୍ଦ୍ରସା କଲେଜରେ ନାମ ଲେଖାଇବା ବିଷୟରେ ମୋର ଗୋଟିଏ ଅଳ୍ପନୀୟ ପ୍ରତିବନ୍ଦକ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ତାହା ଥିଲା, ମୋର ତଥାକଥିତ କୁଷ୍ଟରୋଗ । ଛାଡ଼ୁବାସର ତାତ୍ତ୍ଵର ଖାମଣିଆଳୀ ଭାବରେ ମୁଁ ରୋଗଗ୍ରୂପ ବୋଲି ଘୋଷଣାକରିଦେବା ଫଳରେ ଦୀଘ୍ୟ ସାଢେ ଚାରିବର୍ଷ ମୋତେ ସେ ଯେଉଁ ନିଦା, ଅପମାନ ଓ କଷ ସୁହାଜିଛନ୍ତି, ତାହା ମନେପଡ଼ିଲେ ଛାଡ଼ିବୁ କୋହ ଉଠୁଛି । ସେ ଦାରୁଣ ବିପଦବେଳେ ମୁଁ ସହାନୁଭୂତି ପାଇଥିଲି ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ବିଶ୍ୱମର ମିଶ୍ର ଓ ସହକାରୀ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ

ମହୀମ ଚନ୍ଦ୍ର ନନ୍ଦୀଙ୍କଠାରୁ । ସେ ଦୁହଁ ସାହାଯ୍ୟ କରି ନଥିଲେ ମୁଁ ୧୯୩୭ରେ ପ୍ରବେଶିକା ପରୀକ୍ଷା ଦେଇପାରି ନଥାନ୍ତି କିମ୍ବା ସେ ପରୀକ୍ଷାରେ ସମ୍ଭାଗ ଓଡ଼ିଶା-ବିହାରରେ ପ୍ରଥମ ଘାନ ଅଧିକାର କରି ନିଜ ଉନ୍ନତିର ଗତିପଥ ସୁଗମ କରି ପାରି ନଥାନ୍ତି ।

ପ୍ରବେଶିକା ପରୀକ୍ଷାରେ ପ୍ରଥମ ଘାନ ଅଧିକାର କରି ଶୌରବ ମନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇଥିଲି ସିନା; ଉଚ୍ଚତର ସୋପାନକୁ ଯିବା ସମ୍ବାଦନ ମନ୍ତ୍ରିକ ଯାଉଥିଲା । ସେତେବେଳେ “ସମାଜ” ର ପରିଚାଳକ ରାଧାନାଥ ରଥ ମୋ ଗତିପଥକୁ ଆଲୋକିତ କରିଥିଲେ । “ସମାଜ”ରୁ ମୋ ପରୀକ୍ଷା ଫଳ ଜାଣି ସେ ମୋତେ ଦେଖିବା ଲାଗି ଡକାର ପଠାଇ ନଥିଲେ, ମୁଁ ତାକୁ ମୋ ଗୁହାରି ଜଣାଇ ପାରି ନଥାନ୍ତି । ପଞ୍ଚପଲ୍ଲୀର ତାତ୍ତ୍ଵର କାଶୀନାଥ ମିଶ୍ର ଓଡ଼ିଶା ସୁତନ୍ତ ପ୍ରଦେଶ ହେବାକ୍ଷଣି ବିହାରରୁ ବଦଳି ହୋଇ ଓଡ଼ିଶା ଆସିଲେ ଓ ଓଡ଼ିଶା ମେଡିକାଲ ସ୍କୁଲରେ ଦେଖୁଥି ସୁପରିଟେଣ୍ଡେସ୍ ରୂପେ ଯୋଗଦେଲେ । ବିହାରରୁ ଆସି ରେତେନସା କଲେଜର ଅଧିକାରୀ ନିବାସୀ ପୂରଣ କରିଥିବା ଶ୍ୟାମକୁତ୍ର ତ୍ରିପାଠୀ ଅଛଦିନ ପାଇଁ ବିଲାତ ଯାଉଥିଲେ ଓ ବାଲିକୁଦା ରଙ୍ଗାପୁର ନିବାସୀ ଅଧାପକ ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜା କଲେଜର ଅସାୟୀ ଅଧିକାରୀଙ୍କୁ ପାଇଁ କାମ କରୁଥିଲେ । ରାଧାନାଥ ରଥ ମୋତେ ସାଇରେ ନେଇ ସେ ଦୁର୍ବଳ ନିକଟକୁ ଗଲେ ଏବଂ ଜୁଲାଇ ମାସରେ ରେତେନସା କଲେଜରେ ମୁଁ ନାମ ଲେଖାଇ ପାରିବି ବୋଲି ସୁବନୋବସ୍ତ କରି ମୋତେ ଗାଁକୁ ପଠାଇଦେଲେ । ଗତ ଦଶମାସର ଅଭିଜ୍ଞତାକୁ ବିଚାର କରି ନନା ମୋତେ କଟକ ହାତୁ ନଥିଲେ । ସେ କୌଣସିମତେ ଶହେରକା ଯୋଗାଡ଼ କରି ମୋ ଭରଣୀ ରାଧାମଣିର ଶୁଣୁର ଉଦୟନାଥ ଶତପଥୀଙ୍କୁ ଧରି ମୋତେ କଟକ ଆଣିଲେ । ମୋର ନାମ ଲେଖାଇଦେଲା । ତାତ୍ତ୍ଵର କାଶୀନାଥ ମିଶ୍ର ମୁଁ କୁଷ୍ଟ ରୋଗକୁତ୍ର ନୁହଁ ବୋଲି ବା ରୋଗକୁତ୍ର ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ଏହା ସଂକ୍ରାମକ ହୋଇନାହିଁ ବୋଲି ପ୍ରମାଣପତ୍ର ଦେବାକୁ ବହୁ ସତପଣରେ ପରିଜା ସାହେବ କଲେଜରେ ମୋର ନାଁ ଲେଖାଇଦେଲେ; କିନ୍ତୁ ଜାତ୍ରାବାସରେ ଘାନ ଦେଇନାହିଁ । ଜଣେ ସମ୍ବକୀୟକ ଯୋଗାଡ଼ରେ ମୁଁ ତଳତେଲେଜା ବଜାରରେ ଥିବା ବାଲିକୁଦା ପାଖ କୁଣ୍ଡେଶ୍ଵର ନିବାସୀ ବାରଗୀ ପଞ୍ଚାଙ୍କ ହୋଇଲାରେ ରହିଲି ଓ ସେଠାରୁ ପ୍ରତିଦିନ ପ୍ରାୟ ବାରି ମାଗଇ ବାଟ ପାଦରେ ବାଲି କଲେଜକୁ ଯିବା ଆସିବା କରୁଥିଲି । ୧୯୩୭ ଅଗଷ୍ଟ ୧୫ ତାରିଖ ଦିନ ମୁଁ ହଇଛା ରୋଗରେ ଆକ୍ରାତ୍ତ ହେବାକୁ ତାତ୍ତ୍ଵରଣାରୁ ଫେରି ଗାଁକୁ ଚାଲି ଯାଉଥିଲି । ସେଠାରୁ ଫେରିବାବେଳକୁ ତ୍ରିପାଠୀ ସାହେବ ବିଲାତରୁ ଫେରିଆସି ଅଧିକ ଦୀର୍ଘ ବହନ କରି ସାରିଥିଲେ । ଭାରତ ସେବକ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁ ମୋ ବିଷୟରେ ଶୁଣି କଲେଜ ସମ୍ବୂଧନରେ ଥିବା ଜଣେ ଭବ୍ରୁଣ୍ୟବ୍ରିଜର ଗୋଟିଏ କୋଠରାକୁ ମାସିକ ୧୫ ଟଙ୍କା ଉତ୍ତାରେ ନେଇ ସେଠାରେ ମୋତେ ରଖାଇଲେ । ମୁଁ ତାଳଦଣ୍ଠା ନାଳକୁଳରେ ନିତ୍ୟକର୍ମ ସାରି ନିକଟରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ହୋଇଲାରେ ଜିଆପିଆ କରୁଥିଲି । ଏହିପରି ଭାବରେ ପ୍ରଥମ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀଟି କଟିଗଲା । ସେବର୍ଷ ବାର୍ଷିକ ପରୀକ୍ଷାରେ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟରେ ଶତକଢ଼ା ୯୦ ଓ ତକ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ୧୦୦ ନମର ରଙ୍ଗିବାରୁ ଅଧିକ ତ୍ରିପାଠୀ ସାହେବଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ମୋ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଣ ହେଲା ଏବଂ ୧୯୩୭ ଜୁଲାଇ ମାସରେ ସେ

ମୋତେ ପୂର୍ବ ଛାତ୍ରବାସରେ ସ୍ଥାନ ଦେଲେ । ଗୋଟିଏ ଚାରିଜଣିଆ କୋଠରୀ ମୋ ପାଇଁ ଜଣିକିଆ କୋଠରୀରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଲା । ମୁଁ ସେଠାରେ ରହିଲି । ମୁଁ ସେଇ ବୁମରେ ଆଏ ଏବଂ କେହି ନଥିବା ବେଳେ ମୁଁ ନିତ୍ୟକର୍ମ ସାରେ । ସମାଜରେ ଜଣେ ବାସନ୍ତ ହେଲେ ଯେପରି ତଳେ ମୁଁ ସେହିପରି ଚକ୍ରଥିଲି । ଅନ୍ତେବାସୀମାନଙ୍କ ଘୃଣାରାବକୁ ଦୂର କରିବା ଲାଗି ଅଧିକ ତ୍ରିପାଠୀ ସାହେବ ଓ ତଥାବଧାରକ ଅଧାପକ ଘନଶ୍ୟାମ ଦାଶ ବେଳେ ବେଳେ ମୋ କୋଠରୀରେ ଆସି ବସୁଥିଲେ । ଏପରିକି ତ୍ରିପାଠୀ ସାହେବ ଚଉକି ଉପରେ ନବସି ଖଟ ଉପରେ ପଡ଼ିଥିବା ମୋ ବିହଣା ଉପରେ ବସି ପଡ଼ୁଥିଲେ ।

ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁଙ୍କ ଉଦୟମରେ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଖ୍ୟାତିସମନ କୁଷ୍ଟରୋଗ ବିଶେଷଜ୍ଞ ତାତ୍ତ୍ଵର ଆଜଙ୍ଗାକୁ ସାନ୍ତ୍ରାଗା ମୋତେ ତନ ତନ କରି ପରୀକ୍ଷା କରିପାରିବା ପରେ ସଷ୍ଟ ମତ ଦେଲେ ଯେ ମୁଁ କୁଷ୍ଟରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ନୁହେଁ । ତାତ୍ତ୍ଵର ଲୋ ନାମକ ବିଲାତରୁ ଜଣେ ବିଶେଷଜ୍ଞ କଲିବତା ସ୍ଥଳ ଥିଲା ତୁ ପରିଜାଳ ମେତିସିନ୍ଦରୁ କିଛିଦିନ ପାଇଁ ପରିଦର୍ଶୀ ବିଶେଷଜ୍ଞ ରୂପେ ଆସିଥିଲେ । ତାତ୍ତ୍ଵର କାଶୀନାଥ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଉଦୟମରେ ସେ ମଧ୍ୟ ମୋତେ ପରୀକ୍ଷା କରି ସେହି ମତ ଦେଇଥିଲେ । ତଥାପି ନିଦାନ ବିଭାଗର ତାତ୍ତ୍ଵର କାଶୀନାଥ କର କାଶୀବାବୁଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ବର୍ଣ୍ଣକାଳ ସପ୍ରାହକେ ଥରେ ଲେଖାଏଁ ମୋତେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଜଞ୍ଜେବସନ ଦେଇଥିଲେ । ସରକାରୀ ପ୍ରତିରୋଧ ସିନା ମୁଁ ନାରୋଗ ଥିବାର ପ୍ରମାଣପତ୍ର ଗୁହୀତ ହେଲା, ଛାତ୍ରମାନେ ମୋତେ ସହଜରେ ଗ୍ରହଣ କରି ପାରିଲେନାହିଁ, ଯେଉଁଥିପାଇଁ ଢତୀୟ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀରେ ମୁଁ ପଣ୍ଡିମ ଛାତ୍ରବାସରେ ରହିବାବେଳେ ହଷ୍ଟେଲ ବୁମରେ ମୋ ଆସବାବପତ୍ର ଗୁଡ଼ିକୁ ପୋଡ଼ି ଦିଆଯାଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ ସ୍ଥାତକୋରର ପାଠ୍ୟ ଅଧ୍ୟନ କରିବାଲାଗି ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ବୁରି ଥିଲା । ତାହା ମିଳିଲା ଗଣିତ ଅନ୍ତର୍ଗତ ନେଇ ବି.ୱେ.ସି. ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତରୀୟ ହେଇଥିବା ବ୍ରଜବନ୍ଦୁ ମିଶ୍ରଙ୍କ । ମୁଁ ପାଠନାରେ କିପରି ପଡ଼ିଥାଆନ୍ତି ? ଦର୍ଶନ ଅଧାପକ ବିପିନ ବିହାରୀ ରାୟ ସମସ୍ତ ବ୍ୟୟଭାର ବହନ କରିବେ ବୋଲି ଜବାବ ଦେଇ ମୋତେ ସାଙ୍ଗରେ ପାଠନା ନେଇଗଲେ । ସେ ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶାରୁ ପାଗନା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସିଦ୍ଧିକେଟ ସର୍ବ୍ୟ ଥାଆନ୍ତି । ସ୍ଥାତକୋରର ବୁରିଗ ପରିମାଣ ଥିଲା ମାତ୍ର ପଚାଶ ଟଙ୍କା । ସେ ମୋତେ ନିଯମିତ ଭାବରେ ମାସକୁ ୪୦

ଚଙ୍କା ଦେଇ ଆସୁଥିଲେ । ପୂଜା ଓ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ହୁଣ୍ଡରେ ଘରକୁ ଆସିବା ଲାଗି ଅଧିକ ୪୦ ଚଙ୍କା ଦେଉଥିଲେ । ଶୁଣ୍ଟ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀରେ ମୋତେ ସ୍ଵାତକୋରର ବୃତ୍ତି ମିଳିଲା । ମୁଁ ଅଧାପକ ରାୟକୁ ଏହା ଜଣାଇଦେଇ ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ ତାଙ୍କଠାରୁ ପାଇଥିବା ଚଙ୍କା ଫେରାଇ ନେବାଲାଗି ଅନୁରୋଧ କଲି । ସେ ଉରର ଦେଇ, “ମୁଁ ଚଙ୍କା ଲଗାଣ କରେ ନାହିଁ । ମୁଁ ତୁମ ଦାଯିତ୍ବ ନେଇଛି । ତୁମ ବୃତ୍ତି ଚଙ୍କା ତୁମେ ନନାକୁ ଦେଇଦିଅ ।” ସେହିଦିନଠାରୁ ଆମ ଦୁହିଙ୍କ ପରିବାରର ମିଶ୍ରଣ ହୋଇଗଲା । ନନା ତାଙ୍କୁ ବଡ଼ଭାଇ ବୋଲି ଡାକୁଥିଲେ ।

ଛାତ୍ର ଜୀବନରେ ‘ସମାଜ’ର ରାଧାନାଥ ରଥ ମୋ ଜୀବନ ତରାର ମନ୍ତ୍ରାଳୟ ହୋଇ ନଥିଲେ ମୁଁ ହୁଏତ ଗାଁରେ ବାଷ କରୁଆଥାନ୍ତି ବା ପ୍ରବେଶିକା ପରାକ୍ଷାରେ ଉରୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିବାରୁ ଗୋଟିଏ ହୋଟ ଚାକିରିରେ ରହିଆନ୍ତି । ଜୀବନରେ ଅନେକ ଆଶଙ୍କା ଓ ସମାବନାର ଘାନ ଥାଏ । ରାଧାନାଥ ବାବୁ ଆଶଙ୍କାକୁ ଦୂରୀହୃତ କରି ସମାବନା ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ । ରାୟ ବାହାଦୁର ତାତ୍ତ୍ଵର କଣ୍ଠୀନାଥ ମିଶ୍ର, ପଦଶ୍ରୀ ତତ୍ତ୍ଵର ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁ, ତତ୍ତ୍ଵର ପ୍ରାଣକୁଷ ପରିଜା, ଅଧାପକ ଶ୍ୟାମଚନ୍ଦ୍ର ତ୍ରିପାଠୀ ଓ ରାୟ ବାହାଦୁର ଅଧାପକ ବିପିନ ବିହାରୀ ରାୟ ମୋ ଜୀବନର କର୍ମକାର ।

ଛାତ୍ର ଜୀବନରେ ତାଙ୍କ ବଡ଼ପୁଅ ରମ୍ଭନାଥ ସହପାଠୀ ରୂପେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରାଶ ମିଶ୍ରଙ୍କ ସହିତ ପରିଚିତ ହୋଇଥିଲି । ସେ ମୋତେ ବହୁତ ଆଦର କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଯୋଗୁ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ ଓ ଚିତ୍ତାମଣି ମିଶ୍ରଙ୍କ ସହିତ ପରିଚୟ ହେଲା । ସେହି ସଂକ୍ରାନ୍ତରେ ପଣ୍ଡିତ ଜିଗରାଜ ମିଶ୍ର ଓ ଆହୁର ଅନେକ ଜଣ୍ୟମାନ୍ୟ ରାଜନୈତିକ ବ୍ୟକ୍ତିକ ଆଦର ପାଇଲି । ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିଲେ ବିଶ୍ଵନାଥ ଦାସ ଓ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ କାନ୍ତନଙ୍ଗେ । ଅଧାପକ ବିପିନ ବିହାରୀ ରାୟଙ୍କ ଯୋଗୁ ରାଷ୍ଟ୍ରକୋଷ ପ୍ରଣେତା ରାୟବାହାଦୁର ଶୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ ଓ ତାଙ୍କ ଅତରଙ୍ଗ ବନ୍ଦୁ କବିବର ରାଧାନାଥ ରାୟଙ୍କ ପୃତ୍ର ଶଶିରୂପଶା ରାୟଙ୍କ ସହିତ ପରିଚିତ ହେଲି । ଗୋଟିଏ ମୋକଦମା ସଂକ୍ରାନ୍ତରେ ଉତ୍ତର ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟର ଦ୍ଵିତୀୟ କୁଳପତି ହୋଇଥିବା ରାୟ ବାହାଦୁର ଚିତ୍ତାମଣି ଆଚାର୍ୟଙ୍କ ସହିତ ପ୍ରଥମେ ମହକିଳ ଓ ପରେ ଜଣେ ପ୍ରତିରାବାନ ସ୍ଵର୍ଗକ ହିସାବରେ ପରିଚିତ ହେଲି । ଚିତ୍ତାମଣି ବାବୁ ତାଙ୍କ ସମ୍ପର୍କୀୟ ଶୋପାଳ ପ୍ରହରାଜ ଓ ବିପିନ ବାବୁଙ୍କ ଯୋଗୁ ଖାଞ୍ଚିରୀମଙ୍ଗଳାର ବିଶିଷ୍ଟ କବିରାଜ ମିଶ୍ର ପରିବାର ସହିତ ବୈବାହିକ ସ୍ମୃତିରେ ଆବଶ ହେଲି । ମୋ ପ୍ରଥମା ପଦ୍ମ ସୁମିତ୍ରା ଥିଲା କବିରାଜ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ରଙ୍କ କନିଷ୍ଠା କନ୍ୟା । ତାଙ୍କ ହେୟଷ ପୃତ୍ର ଚିତ୍ତାମଣି ଆଚାର୍ୟଙ୍କ ଜାମାତା ଥିଲା । କବିରାଜଙ୍କ ପ୍ରଥମା ସ୍ତ୍ରୀର ସାନ୍ଦରଭଣୀ ପଣ୍ଡିତ ଜିଗରାଜ ମିଶ୍ରଙ୍କ ବିବାହ କରିଥିଲେ । ଏହିଭାବି ଭାବରେ ବହୁ ଖ୍ୟାତନାମା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାର ସୁଯୋଗ ଲାଭ କରିଥିଲି ।

ରାଧାନାଥ ରଥଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ମୁଁ ଲେଖାପଢା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲି । ମୁଁ ଗ୍ରାନ୍ଟ ଅର୍ବଶତାବ୍ଦୀ ଧରି “ସମାଜ”ର ଗୋପନ୍ୟ ଗ୍ରୂହିଷ୍ଟ୍ୟାର ଜଣେ ନିରବିନ୍ଦୁ ଲେଖକ । ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସଙ୍କ ନବଭାରତ ପତ୍ରିକାରେ ମୁଁ କେତେଗୋଟି ପ୍ରବନ୍ଧ ମଧ୍ୟ ଲେଖିଥିଲି । ତନ୍ମନଧରୁ ମୋ “ଦିଲ୍ଲୀ

ପଥକ” ନାମକ ଚାରିଶୋଟି ଧାରାବାହିକ ପ୍ରବନ୍ଧ ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିଥିଲା । ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଢୂତୀୟ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀର ଛାତ୍ର ଥିଲି । ମୁଁ ପାଠନାରେ ଏମ.ୱ.୧. ପରୀକ୍ଷା ଦେଇସାରି କଟକକୁ ଫେରିଆସି ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜଙ୍କ ଘରେ ରହୁଥିବାବେଳେ ଟାଉନହଲରେ ମୋର ଶୋଟିଏ ଭାଷଣ ଯୋଗ୍ରୁ ୧୯୪୭ ଅଗଷ୍ଟ ଶାହିର ଦିନ ମୋତେ ଭାରତରକ୍ଷା ଆଇନରେ ଗିରଫ୍ତ କରିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେବାରୁ ଗୋପାଳ ବାବୁ ଓ ବିପିନ ବାବୁ ସେକାଳର ମିଳିତ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳର ନିୟମତା ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ମୋତେ କେବଳ ଗିରଫ୍ତ ହେବାରୁ ରକ୍ଷା କରି ନଥିଲେ, ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ କେନ୍ଦ୍ର ବିଧାନସଭା ବୈଠକରେ ଯୋଗଦେବା ଲାଗି ଦିଲ୍ଲୀ ଓ ସିମଳା ଚାଲିଯିବାରୁ ଦୁଇମାସ କାଳ ସେ ମୋତେ ତାଙ୍କ ଦୈନିକ “ନବରାତ୍ର”ର ସମ୍ବାଦନା ଦାୟିତ୍ବ ଦେଇଥିଲେ । ଏହି ଆକ୍ଷମିକ ସ୍ଵୀଯୋଗ କଟକର ସାମାଜିକ ମହଲରେ ଓ କେତେକ ଅପିସ ମହଲରେ ମୋତେ ସ୍ଵପ୍ରଗିତିତ କରାଇଥିଲା । ସେହି ଅବସରରେ ଡିଶାରେ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଗି ନିଷ୍ଠରି କରାଇବାରେ ମୁଁ ସ୍ଵତ୍ରଧର ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ସ୍ଵୀଯୋଗ ପାଇଥିଲି । ଗାଁ ଗହଳର ମୋ ପରି ଜଣେ ଦରିଦ୍ର ସତାନ ଏପରି ଆକ୍ଷମିକ ସ୍ଵୀଯୋଗ ଲାଭ କରି ନଥିଲେ ମୋ ଜୀବନର ଗତିପଥ ଅଳଗା ହୋଇଥାଆନ୍ତା ।

ମୋ ଚାକିରି ଜୀବନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ୧୯୪୭ ମସିହା ନରେମର ପହିଲା ଦିନ । ଅଗର ବିପୁଲ ପରେ ମୁଁ ପ୍ରଥମଥର ଯାଚନା ଯିବାଲାଗି ମୋର ଜଣେ ବନ୍ଦୁ ସଯଦ ମୁଜାଫର ହୋସେନ ନକ୍ଷି ମୋତେ ପାଠନାରେ ଆୟକର ପରିଦର୍ଶକ ରୂପେ ନିୟୁକ୍ତ କରାଇ ସେଠାକୁ ନେଇଗଲେ । ସାତଦିନ ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ କୁହାସାପୋଷା କରି କଟକ ଆସିଥିଲି । ୧୯୪୩ ଜୁନ ମଧ୍ୟତାରି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆୟକର ବିଭାଗରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲି । ମଇ ମାସରେ କଟକରୁ ଚାଇଁବସା ବଦଳି ହୋଇଥିଲି । ପରିଷ୍କାର ଚାପରେ ସେ ଚାକିରିରୁ ଲାଜ୍ଜପା ଦେଇ କଟକ ଆସି ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରାଣ ଓ ଶ୍ୟାମଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରିପାଠୀଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଯୋଗାଣ ବିଭାଗରେ ଯୋଗଦେଲି । ୧୯୪୩ ଜୁନ ମାସରୁ ୧୯୪୪ ଜୁଲାଇ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଟକରେ ଓ ସେଠାକୁ ବଦଳି ହୋଇ ବାଲେଶ୍ୱର କିଳିଚରା କଟକରେ ଯୋଗାଣ ବିଭାଗରେ କାର୍ଯ୍ୟକରି ୧୯୪୪ ଜୁଲାଇ ବାର ଚାରିଶ ଦିନ ଗେରେନସା କଲେଜରେ ଅର୍ଥନୀତି ଅଧ୍ୟାପକ ରୂପେ ଯୋଗଦେଲି । ଯୋଗାଣ ବିଭାଗରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବାବେଳେ କଟକରେ ଥିବା ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପ୍ରସାଦ ଶ୍ରୀହ ଆଜ.ସି.ୱୀ.କ୍ଲ ସ୍କ୍ଵିଲ୍ ଓ ସହାନ୍ତ୍ରଭାବିତ ଲାଭ କରିଥିଲି ଯାହାକି ଦାର୍ଯ୍ୟ ପଚାଶବର୍ଷ କାଳ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହିଛି । ସେହି ଚାକିରି ବେଳେ ଡିଶା ସରକାରଙ୍କ ବନ୍ଦୁ ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ସହିତ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ପରିଚିତ ହେବାର ଯୌଗାର୍ୟ ଲାଭ କରିଥିଲି । ତନ୍ଦୁଥରେ ରାଯ୍ ସାହେବ ଜଗନାଥ ମିଶ୍ର ଓ ରଦ୍ଧନାଥ ପ୍ରସାଦ ପାଢ଼ୀଙ୍କ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖିତ ଯୋଗ୍ୟ । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ସେମାନେ ମୋର ବନ୍ଦୁବିଧ ଉପକାର କରିଛନ୍ତି । ଏହି ଚାକିରି ଯୋଗ୍ରୁ ମୁଁ ସରକାର ଆଇନକାନ୍ତରୁ ଓ ବିଭାଗୀୟ ଶାସନ ପରିଚାଳନା ବିଷୟରେ ଆନନ୍ଦାଭାବି କଲି, ଯାହାକି ମୋତେ ଜଣେ ସଫଳ କର୍ମଚାରୀ ଦେବାରେ କେବଳ ସାହାଯ୍ୟ କରିନାହିଁ, ଆଇନ ଉପାଧ୍ୟ ହାସଲ କରିବା ଲାଗି ଉପାହିତ

କରିଥିଲା । ଯୋଗାଣ ବିଭାଗରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ନଥିଲେ ମୁଁ ସରକାରୀ ପ୍ରରେ ସ୍ଵପରିଚିତ ହୋଇ ନଥାନ୍ତି ।

ବିହାର-ଓଡ଼ିଶା ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଜି.ଇ. ପରିସଙ୍କୁ ମୁଁ ୧୯୩୪ରେ ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତରରେ ଅଧାପକ ହେବା ପାଇଁ ମୋର ଉଜ୍ଜାକାରିଷା ଅଛି ବୋଲି କହିଥିଲି । ଏ କଥା ତାଙ୍କ ଉପନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଶ୍ୟାମଚନ୍ଦ୍ର ତ୍ରିପାଠୀଙ୍କୁ ଜ୍ଞାଥିଲା । ତେଣୁ ୧୯୩୮ରେ ତୃତୀୟ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀରେ ଅର୍ଥନାତିରେ ଅନ୍ୟ ନେବା ଲାଗି ସେ ଅଧିକ ପରିଜା ସାହେଜକ ମାଧ୍ୟମରେ ମୋତେ ପରାମର୍ଶ ଦେଇଥିଲେ । ୧୯୪୪ରେ ରେଭେନସା କଲେଜରେ ଅର୍ଥନାତି ଅଧାପକ ପଦ ଖାଲି ହେବାରୁ ମୁଁ ବିହାର-ଓଡ଼ିଶା-ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ ଲାଗି ଗଠିତ ସାଧାରଣ ସେବା ଆୟୋଗଦ୍ୱାରା ମନୋମାତ ହୋଇ ସେଥିରେ ଯୋଗଦେଲି । ୧୯୪୫ ଜୁଲାଇରୁ ୧୯୪୩ ସେପରମେର ମାସରେ ବଳ୍ଲନ ଯିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରେଭେନସା, ପୁରୀ(ସାମତ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର କଲେଜ), ଜୟପୁର(ବିକ୍ରମଦେବ କଲେଜ), ବାଲେଶ୍ୱର(ପକାର ମୋହନ କଲେଜ) ଓ ପୁନର୍ଭାର ରେଭେନସା କଲେଜରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲି । ସେହି ଆଠବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ ନିଜ ଉପକ୍ରମ ବିପଦ ଚାଣିଆଣି ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଛାତ୍ର ଓ ଅଧାପକ ଉପକାର କରିଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ କଲେଜରେ ଅଧାପକ ପରିଷଦ ବୈଠକରେ ପିଲାମାନଙ୍କ ପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ କରି ସ୍ଵଖାୟାତି ଅର୍ଜନ କରିଛି ସତ, କିନ୍ତୁ ସହକରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ଶତ ସ୍ଵକ୍ଷେତ୍ର କରିଛି । ତକ୍କର ହରେକୁ ମହତାବ ମିଥ୍ୟା ଅଭିଯୋଗ କରି ମୋତେ ଅଧାପକ ଚାକିରିରୁ ୧୯୪୦ରେ ବହିଷ୍କାର କରିବା ଲାଗି ଉଦ୍ୟମ କରି ଶେଷ ପାହାରରେ ପହଞ୍ଚା ବେଳକୁ ପଣ୍ଡିତ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମିଶ୍ର, ସଦାଶିବ ତ୍ରିପାଠୀ ଓ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ କାନ୍ତୁନଗୋ ମୋତେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ମୋତେ ଚାକିରିରେ ଯାଏୟା କରିବା ବିଷୟରେ ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ ଓ ନୀଳମଣି ରାଉତରାୟ ଯଥେଷ୍ଟ ସହାନୁଭୂତି ଦେଖାଇଥିଲେ । ଶେଷରେ ୧୯୪୮-୪୯ରେ ମୋ ପ୍ରତି ବୈରଭାବ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥିବା ତକ୍କର ଗୋଲକ ବିହାରୀ ବାନଙ୍କୀ ମୁଁ ବଳ୍ଲନ ଯିବାବେଳେ ୧୯୪୩ରେ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ତକ୍କର ବଳତ୍ତ୍ର ପ୍ରସାଦକ ଷଡ଼ୟନ୍ତରୁ ଯେପରି ପଣ୍ଡ କରି ନିଜ ଦୟାହିତିରେ ମୋତେ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଅବ୍ୟାହତି ଦେଇ ବିଦେଶ ପଠାଇ ପାରିଥିଲେ, ତାହା ତାଙ୍କ ମହାନୁଭବତାର ପରିଚାୟକ । ମୁଁ ଫେରି ଆସିବା ପରେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି କୃତଜ୍ଞତା ଜ୍ଞାନବାର ସ୍ଵୀଯୋଗ ପାଇବାବେଳେ ସେ ଜହାମାରେ ନଥିଲେ ।

୧୯୪୭ରେ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଶ୍ୟାମଚନ୍ଦ୍ର ତ୍ରିପାଠୀ ମୋତେ ଆବେଶ ଦେଲେ ଯେ, ଭାରତ ସରକାର ମାଜନର ସ୍କୁଲରେ Civics ବା ନଗର ବିଜ୍ଞାନ ପଢାଇବା ଲାଗି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଥିବାରୁ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଅନୁସାରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମଧ୍ୟରେ ଷଷ୍ଠ ଓ ସପ୍ତମ ଶ୍ରେଣୀ ପାଇଁ ଦୁଇଟି ବହି ଲେଖି ତାଙ୍କୁ ପାଞ୍ଚୁଲିପି ଦେଖାଇବି ଓ ସେ ଅନୁମୋଦନ କଲେ ତାଙ୍କୁ ଛପାଇ ଦେବି । ଏହା ଗ୍ରାମ୍ ଛୁଟିବେଳର କଥା । ମୁଁ ସେତେବେଳେ ପୁରୀ କଲେଜରେ ଥାଏ । ତାଙ୍କ ଛୁକୁମ ମାନି ମଧ୍ୟ ଇଂରାଜୀ ନଗର ବିଜ୍ଞାନ ପ୍ରଥମ ଓ ଦୃଚାୟ ଭାଗ ଲେଖି ଛୁନ୍ନ ଶେଷ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରେ ଦାଖଳ କଲି । ତାହା ଅନୁମୋଦିତ ହେବା ପରେ ପୁରୀର ନୀଳାଚଳ ପୁଷ୍ଟକ ଭଣ୍ଡାଧଳାରୀ

ରତ୍ନାକର କରୁ ତାକୁ ଛପାଇଦେଇ ବଜାରକୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ । ସେତେବେଳେ ଆଉ କୌଣସି ବହି ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ନଥିଲା । ତେଣୁ ଏହାର ଘନ ଘନ ସଂଖ୍ୟାରେ ହେଲା । ଅନ୍ୟ ଛାପାଖାନାରେ ହଜାର ହଜାର ସଂଖ୍ୟାରେ ବହି ଛାପି ବିନ୍ତି କରିବାରେ ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କ ଲାଭାଂଶ୍ଚ କମିଯିବାରୁ ରତ୍ନାକର ବାବୁ ନିଜେ ଗୋଟିଏ ଛାପାଖାନା ଖୋଲିଲେ । ତାଙ୍କ ଅନ୍ତରୋଧରେ ମୁଁ ପୁରୀରେ ଥିବା ସମୟରେ “ମୋ ଦେଶ” ନାମକ ଭାରତର ଶାସନତାଙ୍କିକ ଲାଭାଂଶ୍ଚ ପରିଷାରୀଙ୍କ ପାଇଁ “ନଗର ବିଜ୍ଞାନ” ଓ “ରିଏଲ୍ ରୋମାନ୍ସ” ନାମକ ଗୋଟିଏ ଡିଆ ଉପନ୍ୟାସ ତାଙ୍କ ଛାପାଖାନାରୁ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲି । ଲେଖକ ହେବାଲାଗି ସେ ମୋତେ ଉପାଦାନ ଦେଇଥିଲେ । ନଗର ବିଜ୍ଞାନ ଲେଖା ହେବା ବେଳେ ଲାଭାଂଶ୍ଚ ଶଦର ଡିଆ ପ୍ରତିଶବ୍ଦ ସୃଷ୍ଟି କରିବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଧାପକ ପଣ୍ଡିତ ରାମକ୍ରୂପାଚାର୍ଯ୍ୟ ମୋତେ ଯଥେଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ସେ ଆଗେ ସଂସ୍କୃତ କଲେଜରେ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଥିଲେ । ତେଣୁ ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ତାଙ୍କ ଘରେ ସେ ଓ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଦୁଇଜଣ ସଂସ୍କୃତ ପଣ୍ଡିତ ମୋ ଲେଖାର ତର୍ଜମା କରୁଥିଲେ । ମୋ ଲେଖାର ଭାଷା ଓ ଶୈଳୀ ଭଲ ହେଉଛି ବୋଲି ସେମାନେ ପ୍ରକଳ୍ପିତ କରିବାରୁ ମୁଁ ଆହୁରି ଲେଖିବାକୁ ଉପାହିତ ହୋଇଥିଲି ।

ଜୟପୁର ଓ ବାଲେଶ୍ୱର କଲେଜ ବାଟେ ମୁଁ ୧୯୫୦ ଜୁନ ମାସରେ ରେଭେନସା କଲେଜରେ ପୁନର୍ବାର ଯୋଗଦାନି । ମୋ ଲେଖିବା ଅଭ୍ୟାସ ଦୁଇବର୍ଷ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଇଥିଲା, କାହିଁକି ନା ମୁଁ ଜୟପୁର କଲେଜକୁ ୧୯୪୮ ରୁ ୧୯୪୯ ଓ ୧୯୪୯୯ ରୁ ୧୯୫୦ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇଥର ବଦନି ହୋଇଥିଲି । ତନ୍ଧୁଧରେ ଚାରିମାସ ବାଲେଶ୍ୱର କଲେଜରେ ଥିଲି । ତେଣୁ ଲେଖିବାକୁ ସୁବିଧା ନଥିଲା । ତଥାପି ଜୟପୁର କଲେଜରେ ଥିବାବେଳେ ୧୯୫୦ ମାର୍ଚ୍ଚମାସରେ “ଭାରତ ଶାସନ” ର ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିଲି । କଟକରେ ପହଞ୍ଚବା ମାତ୍ରକେ କଟକ ଶ୍ଵରେଷ୍ୱର ଷ୍ଟୋରର ମାଲିକ ଅନ୍ତରେ ମିଶ୍ରକ ସହିତ ଘନିଷ୍ଠ ସମର୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେଲା । ମୁଁ ତାଙ୍କ ଆଗରୁ ଜାଣିଥିଲି, କାହିଁକିନା ସେ ଶ୍ଵରେଷ୍ୱର ଷ୍ଟୋର ମାଲିକ ବାମୋଦର ରଥକ ଜାମାତା ହୋଇଥିବାରୁ ସେ କଟକ ଶାଖାର ବିକ୍ରେତା ଥିଲେ । ପରେ ସେ ଉତ୍ତର ଅନୁଷ୍ଠାନର ମାଲିକ ହେଲେ । ସେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ରଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ରାମକୃଷ୍ଣ ନନ୍ଦକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତକ ପାଠ୍ୟ-ପୁସ୍ତକ ଛାପୁଥିଲେ । ସେ ମୋତେ ବି ସେହି ଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରିଦେଲେ । ତାଙ୍କ ଅନ୍ତରୋଧ ଓ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନାରେ ପାଠ୍ୟ-ପୁସ୍ତକ ଜାତୀୟକଣଣ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ପ୍ରବେଶିକା ଶ୍ରେଣୀର ଜାତୀୟକଣଣ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ପ୍ରବେଶିକା ଶ୍ରେଣୀର ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଲେଖିଲି । ତାଙ୍କ ଯୋଗୁ ମୁଁ ସେକାଇର ପ୍ରାକ୍ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ପ୍ରାକ୍ ବୈଷ୍ୟିକ ଶ୍ରେଣୀ ପାଇଁ ଲାଭାଂଶ୍ଚ ପାଇଁ ‘ସାଧାରଣଜ୍ଞାନ’, ‘ନଗର ବିଜ୍ଞାନ’, ‘ଭାରତ ଶାସନ’ ଏବଂ ଡିଆରେ ନଗର ବିଜ୍ଞାନ ଓ ଭାରତ ଶାସନ ଲେଖିଥିଲି । ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶନ ଲାଗି ତାଙ୍କ ଏତେ ଶାସ୍ତ୍ର ଓ ଏତେ ସଂଖ୍ୟାରେ ପୁସ୍ତକ ଛପାଇବାକୁ ପଡ଼ିଲା ସେ ସେ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଛାପାଖାନା ଆରମ୍ଭ କଲେ । ମୁଁ ପୁରୀ ଛାଡ଼ିବା ପରେ ରତ୍ନାକର କରକ ଛାପାଖାନା ବନ୍ଦ

ହୋଇଯାଇଥିଲା ଓ ତାଙ୍କ ପରଲୋକ ପରେ ନୀଳାଚଳ ପୁଷ୍ଟକ ଭାଣ୍ଡାର ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଇଛି । ପାଠ୍ୟପୁଷ୍ଟକ ଜାତୀୟକରଣ ହେବା ପରେ ଅନେକ ମିଶ୍ରଙ୍କ ପ୍ରକାଶନ ସଂସ୍ଥା କିନ୍ତୁ ବନ୍ଦ ହୋଇନାହିଁ । ଲେଖକ ହେବାଲାଗି ରହ୍ୟାକର କର ଓ ଅନେକ ମିଶ୍ର ମୋତେ ଯେଉଁ ଉପାଦ ଓ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଇଥିଲେ ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଗଣୀ ।

ମୁଁ ୧୯୪୮ ନରେମର ମାସରେ ଆଇ.୧.୧୩. ଲାଗି ମନୋନୀତ ହେଲି; କିନ୍ତୁ ତକ୍ରର ମହତାବକ ଗୁପ୍ତ ବିବରଣୀ ଯୋଗୁ ମୁଁ ଉତ୍ତର ତାକିରିରେ ଯୋଗଦେଇ ପାରିଲି ନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ନୀଳମଣି ସେନାପତି ଆଇ.ସି.୧୩., ଓଡ଼ିଶାର ମୁଖ୍ୟ ସଚିବ ଭବାନୀ ଚରଣ ମୁଖ୍ୟଙ୍କୀ ଆଇ.ସି.୧୩, ତାଙ୍କ ଅନୁସରିବ ସୋମନାଥ ମିଶ୍ର ଆଦି ଯେଉଁ ସାହାଯ୍ୟ ଓ ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥିଲେ, ତାହା ତାଙ୍କ ମହାନୁଭବତାର ପରିଚ୍ୟାକ । ମୁଁ ଏ ସଂକ୍ଷାନ୍ତରେ ଦିଲ୍ଲୀରେ ସ୍ଵରାଷ୍ଟ ମନ୍ତ୍ରୀ ସର୍ବାର ବଲୁଭାଇ ପଚେଳ ଓ ବଡ଼ଲାଟା ଶ୍ରୀ ସି. ରାଜଗୋପାଳଚାରୀଙ୍କୁ ଭେଟିବା ଲାଗି ଯେଉଁ ଉଦ୍ୟମ କରିଥିଲି ସେଥିରେ ବୈଦେଶିକ ବିଭାଗର ଅନୁସରିବ ପ୍ରାଣନାଥ ମହାନ୍ତି, ଶ୍ରୀ ବିଭାଗର ଉପସରିବ ନାଗରୀମୋହନ ପତ୍ନାୟକ ଓ ସଚିବ ଶ୍ୟାମଲଧାରୀ ଲାଲ ଆଇ.ସି.୧୩. ମୋତେ ପୁତ୍ରବଦ୍ଧ ସ୍ନେହ କରି ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ସିନା ଆବେଦନ ପତ୍ର ଦାଖଲ କରିବାରେ ତେରି ହୋଇଗଲା ବୋଲି କହି ମୋ ଉଦ୍ୟମକୁ ପଣ୍ଡ କରିଦେଲେ, ତା' ନହେଲେ ମୁଁ ଉତ୍ତରପ୍ରଦେଶରେ ଆଇ.୧.୧୩. ଭାବେ ଯୋଗଦେବା ପାଇଁ ପ୍ରାରମ୍ଭକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଉଥିଲା । ଯେଉଁମାନେ ଘର୍ତ୍ତିଷ୍ଠି ମହୁର୍ବରେ ମାନବିକତାରେ ଅନୁପ୍ରାଣୀତ ହୋଇ ହୁଏବାକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଆଗେର ଆସନ୍ତି ସେମାନେ ହେବା ପ୍ରକୃତ ସାମାଜିକ ପ୍ରାଣୀ ।

ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ଏତେ ଜୋକଙ୍କୁ ଆର୍ଥିକ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଇ ଉଚ୍ଚତର ଶିକ୍ଷା ପାଇବା ଲାଗି ବିଦେଶ ପଠାଇଥିଲେ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ୧୯୪୭ରେ ସେହିପରି ଇଂଲଞ୍ଚ ଯାଇପାରି ଥାଆନ୍ତି । କେବଳ ତାକିରିରେ ପ୍ଲାୟୀ ହୋଇ ନଥିବାରୁ ସେବର୍ଷ ଅଧ୍ୟାପକ ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର ଓ ପରବର୍ଷ ଅଧ୍ୟାପକ ଦେବେନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ଯଥାକ୍ରମେ ଇଂଲଞ୍ଚ ଓ ଯୁଭରାଷ୍ଟ ଆମେରିକାରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବାପାଇଁ ମନୋନୀତ ହୋଇଥିଲେ । ମୁଁ ସେତେବେଳେ ବାଦ କରି ନଥିଲେ ହୃଦୟ ପ୍ରକାଶ ପୂର୍ବରୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ଲାୟୀ ହୋଇ ପାରିଥାଆନ୍ତି । ୧୯୪୭ରେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ଲାୟୀ ହେବା ପରେ ବିଦେଶ ଯିବାକୁ ଉଦ୍ୟମ କଲି ସିନା, ସେତେବେଳେକୁ କେନ୍ଦ୍ର ଓ ରାଜ୍ୟ ସରକାରଙ୍କ ଜାତୀୟ ବୃଦ୍ଧି ପ୍ରଥା ସଂଶୋଧନ ହୋଇ ପ୍ରାର୍ଥୀ ନିଜେ ମୋଟ ବ୍ୟୟଭାରର ଅଧେ ବନ୍ଦନ କରିବା ନୀତି ପ୍ରତିକିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ନୀତି ଅନୁସାରେ ଦର୍ଶନ ଅଧ୍ୟାପକ ଗଣେଶ୍ୱର ମିଶ୍ର ଓ ମୁଁ ୧୯୪୩ ସେପରେମ୍ବର ମାସରେ ଯଥାକ୍ରମେ ଇଂଲଞ୍ଚ ଓ ଜର୍ମାନୀ ଗଲୁ । ଯେଉଁ ଅଧିକ ଆମର ଦେବାର ଥିଲା ସେଥିପାଇଁ ଆମେ ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କୁ ରଣ ମାରିଥିଲୁ । ସରକାରୀ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ରଣ ମଞ୍ଚର କରିବାରେ ଟାକଟୁଳ କରିବାରୁ ଆମେ ଦୁହେଁ ବିଦେଶ ଯିବାର ଆଶା ଛାଡ଼ି ଦେଇଥିଲୁ । ରଣବୃଦ୍ଧି ବିଭାଗର ଅନୁସରିବ ମାଧ୍ୟକ ନନ୍ଦ ଓ ରେଭେନ୍ସା କରେଇର ଅଧିକ ଉଚ୍ଚତର ଗୋଲକ ବିଭାଗୀ ବାନାର୍ଜୀ ଏହି ରଣ ପାରବାରେ ବିଶେଷ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ମିଳି

ନଥଲେ ବିଦେଶ ଯିବା ଓ ଉତ୍ତରର ଉପାଧ୍ୟାଲୀର କରିବା ଆମ ଦୁହିଁଙ୍କ ଭଳି ଦରିତ୍ର ପ୍ରାର୍ଥୀଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ବପନ ହୋଇ ନଥାନ୍ତା ।

ବିଦେଶରୁ ଫେରିବା ପରେ ବି କମ୍ କଷ୍ଟ ସୁକାର କରିବାକୁ ପଡ଼ିନାହିଁ । ମୁଁ ବହୁ କଷ୍ଟରେ ନିଜେ ନେଇଥିବା ୩୭୪୦ ଟଙ୍କା ପରିଶୋଧ କରିଥିଲି; କିନ୍ତୁ ଗଣେଶ୍ୱର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କୁ ରଣ ନେଇଥିଲା ବୋଲି ସେ ବହୁ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହାକୁ ପରିଶୋଧ ନକରି ଟାଙ୍କୁଟୁଳ ନାହିଁରେ ୧୯୭୮ ରେ ରଣ ପରିମାଣକୁ ମାୟ କରାଇ ନେଇଥିଲା । ବିଦେଶରୁ ଡକ୍ଟରେଟ୍ ପାଇଆସିବା ପରେ ଆମକୁ ଛାନ୍ତାଟି ଲେଖାଏଁ ବାର୍ଷିକ ବେତନବୃଦ୍ଧି ବା ଦେଢ଼ଶହ ଟଙ୍କା ଅଧିକ ବେତନ ମିଳିବା ଲାଗି ନିୟମରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲା । ଆମେ ଯିବାର ସାତଦିନ ପରେ ଏହି ଅଧିକ ବେତନ ମିଳିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଉଠାଇ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ଅର୍ଥ ସତିବ ସୋମନାଥ ନନ୍ଦ, ଶିକ୍ଷା ଉପସଚିବ ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର ଓ ଅର୍ଥମନ୍ତ୍ରୀ ରାଧାନାଥ ରଥ ସାହାୟ୍ୟ କରି ନଥଲେ ଏହି ବନ୍ଦେତ୍ ବେତନ ମିଳି ନଥାନ୍ତା ।

ବର୍ଷିତ ବେତନ ସିନା ମିଳିଲା; କିନ୍ତୁ ପଦୋନ୍ତି ପାଇବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଶେଷ ଅସୁବିଧା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ୧୯୪୮ ଅଗଷ୍ଟ ମାସରେ ରେତେନସା କଲେଜରେ ଗୋଟିଏ ଅର୍ଥନୀତି ପ୍ରାଧାପକ ପଦ ପୂରଣ ହେବାର କଥା ଉଠିଲା । ତା'ର ବର୍ଷକ ପୂର୍ବରୁ ୧୯୪୭ ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସରେ ଅଧାପକ ବାମାଚରଣ ଦାସ ରେତେନସା କଲେଜ ଅଧିକ ପଦରୁ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ହୋଇଗଲେ, ତଥା ସହାଶିବ ମିଶ୍ର ରେତେନସା କଲେଜର ଅଧିକ ହେଲେ ଓ ଅର୍ଥନୀତି ଅଧାପକ ପଦ ଖାଲି ପଡ଼ିବାରୁ ପ୍ରାଧାପକ ତଥା ଦେବେତ୍ର ତତ୍ତ୍ଵ ମିଶ୍ର ମୁଖ୍ୟ ଅଧାପକ ପଦ ମଣ୍ଡନ କଲେ । ପ୍ରାଧାପକ ନିୟୁତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଓ ରେତେନସା କଲେଜ ଅଧିକ ବହୁ ବାଧାବିଶ୍ୱ ସୃଷ୍ଟି କଲେ । ଶେଷରେ ଡକ୍ଟିଶା ସାଧାରଣ ସେବା ଆୟୋଗର ଅନ୍ୟତମ ସଦସ୍ୟ ହରପ୍ରସାଦ ଦେବ ଉଦ୍ୟମ କରିବାକୁ ମୋତେ ଅସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ ହେଲେ ବି ପ୍ରାଧାପକ ରୂପେ ନିୟୁତ ମିଳିଲା । ତାହାର ଦୁଇବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ତଥା ବିଦ୍ୟାଧର ମିଶ୍ର ଉକ୍ତଙ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଧୀନରେ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଅର୍ଥନୀତି ବିଭାଗର ପ୍ରାଧାପକରୁ ପେନିୟୁତ ହୋଇ ସାରିଥିଲେ । ସେ ସେଠାରୁ ସରକାରୀ ଚାକିରିରୁ ଫେରି ଆସିଲେ ମୋ ପ୍ରାଧାପକ ନିୟୁତି ରମ ହୋଇଯିବ ବୋଲି ଅର୍ଥନୀତି ଅଧାପକ ତଥା କଲେଜ ଅଧିକ ନିଜ ପଦବୀର ଅପର୍ଯ୍ୟବହାର କରି ବିଦ୍ୟାଧରଙ୍କୁ ପେରାଇ ଆଣିବାଲାଗି ସିଦ୍ଧିକେଣରେ ବହୁ ଉଦ୍ୟମ କଲେ । ସେବେଳକ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗରାଜ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ସହାନୁଭୂତି ଦେଖାଇ ମୋତେ ପ୍ରାଧାପକ ପଦରେ ରଖି ନଥଲେ, ମୁଁ ଜୀବନରେ ଯେତିକି ହତିଥିଲି ତା'ଠାରୁ ଆହୁରି ଅଧିକ ପନ୍ଥୀ ଯାଇଥାଅଛି । ମୁଁ ୧୯୭୩ରେ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ଅଧାପକ ହୋଇ ଉଚ୍ଚ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିବାରୁ ନିଜ ସମ୍ମାନ ରକ୍ଷା କରିପାରିଥିଲି; ତା'ନହେଲେ ମୁଁ ଏମ୍.୬ ପରାକ୍ଷାରେ ଉତ୍ସର୍ଗ ହେବାର ଦୁଇବର୍ଷ ପରେ ଉତ୍ସର୍ଗ ହୋଇଥିବା ମୋର କେତେଜଣ ଜନିଷ ବହୁ ରେତେନସା କଲେଜର ଅଧିକ, ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଓ କେତେଜଣ ବିଭିନ୍ନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର କୁଳପତି ନିୟୁତ ହୋଇଥିବା ସ୍କ୍ରେମ୍ ମୁଁ କେବଳ

ମୁଖ୍ୟ ଅଧାପକ ହୋଇ ପାରିଥିଲି ଓ ପରେ ଅକାଳରେ ଅବସ୍ଥର ଗ୍ରହଣ କରିବା ନୀତି ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲି । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ନିଯୁତ୍ତ ହେବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ପୂର୍ବତନ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ମହେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଧାନ ଏବଂ ଆଡ଼ରୋକେର ସୁରଜମାଲୁ ଶାହା ଓ ବୁଲା ଯାନ୍ତିକ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟର ଚହାଳୀନ ଅଧିକ ବ୍ରଜବନ୍ଦୁ, ଆଡ଼ରୋକେର ଅଶୋକ ଦାସ, ଓ ମହାପାତ୍ର ମୋତେ ଯଥେଷ୍ଟ ସାହାୟ କରିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ରେଗେନ୍ସୀ କଲେଜର ଅଧିକ ତଃ ବଂଶୀଧର ସାମନ୍ତରାୟ ଓ ଗଣିତ ଅଧାପକ ତଃ ରମାନାଥ ମହାନ୍ତି ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସହଯୋଗ କରିଥିଲେ । ସେମାନେ ସାହାୟ କରି ନଥିଲେ କୁଳପତି ତଃ ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜା ଓ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ତଃ ସଦାଶିବ ମିଶ୍ରଙ୍କ ପରି ଉଚ୍ଚ ପଦାଧିକାରୀମାନେ ଯେଉଁ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ, ତାକୁ ଏତିଯିବା ମୋ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ବବପର ହୋଇ ନଥାନ୍ତା । ମୁଁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଯୋଗଦେବା ପରେ ତଃ ପରିଜା ମୋତେ ସ୍ଵାକ୍ଷରରେ ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇଥିଲେ ଏବଂ ପ୍ରତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ମୋ ପ୍ରତି ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥିଲେ । ତଃ ସଦାଶିବ ମିଶ୍ରଙ୍କଠାରୁ ଏପରି ସହାନୁଭୂତିଶୀଳ ଆରିମୁଖ୍ୟ ପାଇବାର ସୌଭାଗ୍ୟ ମୋ ଜୀବନରେ ମିଳି ନଥିଲା । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଯୋଗଦେବା ପରେ ମଧ୍ୟ ମୋ ବେତନ ନିର୍ବାଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେ ଅସୁଦିଧା ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ ଏବଂ ମାସିକ ଟ ୨୦୩୦ ମ୍ୟାହା କିମ୍ବି ମୁଁ ଅଧିକ ପାଇଥିଲି ତାକୁ ଫେରାଇ ନେବାଲାଗି ସରକାରକୁ ସୁପାରିଶ କରିଥିଲେ । ଅଧାପକ ବିଧୁଭୂଷଣ ଦାସ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଓ ତାଙ୍କ ସାନଭାର ରବିନାରାୟଣ ଦାସ ଅର୍ଥସର୍ବତ୍ର ଥିବାବେଳେ ଏହି ସୁପାରିଶକୁ ସରକାର ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରିଦେଇଥିଲେ । ତଃ ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର ଓ ତଃ ବିଦ୍ୟାଧର ମିଶ୍ର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିରେ ଯଥାନ୍ତରେ କୁଳପତି ଓ ସ୍ନାତକୋରର ବିଭାଗର ଅଧିକ ଭାବରେ ମୋ ଚରିତ୍ରପଞ୍ଜିକୁ ମନଙ୍ଗଳା ଦୃଷ୍ଟି କରି ଦେଇଥିଲେ । ମୁଁ କଟକରେ ରହି ସୁଭା ପୂର୍ବ ପ୍ରତିକିଳି ନିଯମ ଅନୁସାରେ ବାଣୀବିହାରରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ବୈଠକ ପାଇଁ ଗୁପ୍ତଶର୍ତ୍ତ ନେଇଥିଲି ବୋଲି କୁଳପତି ତଃ ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର ମୋ ଠାରୁ ସେ ବାବଦ ଚାରିହଜାର ଟଙ୍କା ଆଦାୟ ହେବାଲାଗି କୁଳାଧ୍ୟପତିଙ୍କୁ ସୁପାରିଶ କରିଥିଲେ । ପରେ ବି.ଟି. ଜରି କୁଳାଧ୍ୟପତି ଥିବାବେଳେ ଏହି ସୁପାରିଶକୁ ରଦ କରାଯାଇଥିଲା । ଏକଥା ନଜାଣି ମୁଁ ବାଧତାମୂଳକ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରିବାର ଦୂରବର୍ଷ ପରେ ତଃ ବିଦ୍ୟାଧର ମିଶ୍ର କୁଳପତି ଥିବାବେଳେ ଏହି ପରିମାଣର ଅର୍ଥ ମୋ ଅବସରକାଳୀନ ପ୍ରାପ୍ୟରୁ ଜବରଦସ୍ତ କାଟି ନେଇଥିଲେ, ପରେ ଅବଶ୍ୟ ତାକୁ ପ୍ରକୃତ ତ୍ୟେ ଜଣାଇ ଦିଆଯିବାକୁ ସେ କାଟି ଖଣିଥିବା ଟଙ୍କାକୁ ଫେରାଇ ଦେବାକୁ ବାଧ ହୋଇଥିଲେ । ମୁଁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ମୁଖ୍ୟ ଅଧାପକ ଥିବାବେଳେ କୁଳାଧ୍ୟପତି ତଥା ଓଡ଼ିଶାର ରାଜ୍ୟପାଇମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ତକ୍ରର ଅଯୋଧାନାଥ ଖୋସଳା, ଶ୍ରୀ ବାସପା ଦାନୀପା ଜଟି ଓ ଶ୍ରୀ ଆକବର ଅଲ୍ଲୀ ଖୀଁ ଯେଉଁ ସାହାୟ ଓ ସହାନୁଭୂତି ଦେଖାଇଥିଲେ ତାହା ମୋ ଜୀବନରେ ଅବଶ୍ୟକ ହେବାକୁ ରହିଛି । ସେମାନେ ମୋ ପ୍ରତି ସଦୟ ହୋଇ ନଥିଲେ ଶତ୍ରୁମାନେ ଯେତେପ୍ରକାର ଷଢ଼ୀୟ କରିଥିଲେ ସେଥିରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇବା ସମ୍ବବପର ହୋଇ ନଥାନ୍ତା । ସେହି ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ପୂର୍ବତନ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ବିଶ୍ୱନାଥ ଦାସଙ୍କ

ସାହାୟ୍ୟକୁ ଭୁଲିଗଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ଦୂରଜଣ ଭଦ୍ରବ୍ୟତ୍ତି ସାହାୟ୍ୟ କରିବେ ବୋଲି କହି ଓ ସାରା ଜାବନ ମୋ ପ୍ରତି ସହାନ୍ତରୁତିଶାଙ୍କ ଥାଇ ସୁନ୍ଧା ଅବସର ପ୍ରହଣ କରିବା ମୁହଁର୍ରେ ଯେପରି ଶଠତା କଲେ ତାହା ମଧ୍ୟ ମୋର ମନେଅଛି ।

୧୯୭୩ରେ ମୁଁ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ନିଯୁତ୍ତ ହେଲି । ମୁଁ ତା' ପୂର୍ବରୁ ୧୯୭୮ରୁ ୧୯୭୦ ପର୍ଯ୍ୟ୍ୟ ତିନିବର୍ଷ ନିଃଖଳ ଭାରତ ଭାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ସଫର ସମ୍ପାଦକ ନିଯୁତ୍ତ ହୋଇଥିଲି । ୧୯୭୧ ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ ଭାରତର ସ୍ଵରାଷ୍ଟ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀ ଲାଲ ବାହାଦୁର ଶାସ୍ତ୍ରୀ ମୋ ନିଯନ୍ତ୍ରଣରେ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଆନ୍ତର୍ଜଳ୍ୟରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିବା ଭାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ବିଳନକୁ ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରିବାକୁ ଆସିଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ସହିତ ମୋର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପରିଚୟ ହୋଇଥିଲା । ସେ ମଧ୍ୟ ଲୋକ ସେବକ ମଣଳର ନିଃଖଳ ଭାରତ ଅଧ୍ୟ ଥିଲେ । “ସମାଜ” ସମ୍ପାଦକ ତଥା ରାଧାନାଥ ରଥ ୧୯୭୪ରେ ଭୁବନେଶ୍ୱରଠାରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ମନ୍ତ୍ର ଯୁନିଟରେ ନିର୍ମିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ନଗରରେ ନିଃଖଳ ଭାରତ ଜାତୀୟ କଂଗ୍ରେସର ବାର୍ଷିକ ଅଧ୍ୟବେଶନ ଉପଲେଖେ ଉତ୍କଳମଣି ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସଙ୍କ ଜୀବନୀକୁ ଜୀବେଜୀରେ ଲେଖିଦେବା ଲାଗି ମୋତେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେବାରୁ ମୁଁ ସେ ବହିଟି ଲେଖିଦେଲି । ତାହା ଲାଲ ବାହାଦୁର ଶାସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନାମରେ ଉପର୍ଦ୍ଦୟକୁ ଉତ୍କଳ ହୋଇଥିଲା । କଂଗ୍ରେସ ଅଧ୍ୟବେଶନ ବେଳେ ମଧ୍ୟ ସେ ଏହି ପୁଷ୍ଟକଟିକୁ ଉତ୍କ୍ରୋଚନ କରିଥିଲେ ଓ ତାହା ଉପର୍ଦ୍ଦୟ ସଦସ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିତରିତ ହୋଇଥିଲା । ଏଣୁ ଲାଲ ବାହାଦୁର ଶାସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ନିଯୁତ୍ତ ହେବା ପରେ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଅଭାବାଦନ ଜଣାଇଥିଲି ତା'ର ପ୍ରତ୍ୟେରରେ ସେ ପଠାଇଥିବା ସୁହଷ୍ଟ ଲିଖିତ ପତ୍ରାନ୍ତାରେ ଦେବ ବର୍ଷପରେ ସେ ଅକାଳରେ ସ୍ଵର୍ଗାରୋହଣ କରି ନଥିଲେ ମୁଁ ହୁଏତ ତାଙ୍କ ସୁଦୃଢ଼ି ପାଇବା ଲାଗି ଭାଜନ ହୋଇଥାଆନ୍ତି । ନିଃଖଳ ଭାରତ ଭାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ସଫର କର୍ମକର୍ତ୍ତା ରୂପେ ମୁଁ ତଥ କୈକାସନାଥ କାଟୁଙ୍କୁ, ପଣ୍ଡିତ ଗୋବିନ୍ଦ ବଲୁତ ପାଇ, ତକ୍କର ଜାନକୀ ହୋସେନ, ତଥ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଦିଂହ, ଏକଦା ଭାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗର ଅଧ୍ୟାପକ ଦିଲ୍ଲୀର ପୂର୍ବତନ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ଭାଜଯାନର ଭାଜ୍ୟପାଇ ତକ୍କର ଗୁରୁମୁଖ ନିହାଇ ଦିଂହ, ଶ୍ରୀମତୀ ଲାଦିରା ଗାନ୍ଧୀ ଆଦି ପଞ୍ଜ୍ୟାତ୍ୟଶା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ଆସିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଥିଲି । ଭାରତର ପୂର୍ବତନ ଭାଷ୍ଟପତି ଶ୍ରୀୟୁତ୍ତ ଭରାହଗରି ଭେଜି ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସିଣିକେରେ ସତ୍ୟ ଭାବରେ ସେ କେରଳର ଭାଜ୍ୟପାଇ ରୂପେ ମୋ ଦ୍ୱାରା ସାମାନ୍ୟ ଉପକୃତ ହୋଇଥିଲେ ବୋଲି ଭାରତର ଉପରାଷ୍ଟ୍ରପତି ଓ ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ହିସାବରେ ତାଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ମକ୍ଷ ରକ୍ଷିବାର ଦୌରାଗ୍ୟ ମୋତେ ଦେଇଥିଲେ ଏବଂ ୧୯୭୭ରେ ଉତ୍କଳମଣି ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସଙ୍କ ଶତବାର୍ଷିକୀ ଆରମ୍ଭ ଉପଲକ୍ଷେ ଅଗ୍ରାୟା ଭାଷ୍ଟପତି ଶ୍ରୀ ବି. ତି. ଜରି, ଅବସରପ୍ରାୟ ଭାଷ୍ଟପତି ରି. ରି. ଗିରି ଓ ବିଶ୍ୱନାଥ ଦାସ ଦିଲ୍ଲୀ ଲଜ୍ଜପତ ଭବନରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ସଭାରେ ମୋତେ ଯେପରି ପରିଚିତ କରାଇ ଦେଇଥିଲେ ତାହା ଗୋଟିଏ ମୂଲ୍ୟବାନ ସ୍ନ୍ତୁତି ।

ମୋ ଜୀବନରେ ବହୁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କରା ବହୁ ଷେତ୍ରରେ ଓ ବହୁ ଭାବରେ ମୁଁ ଉପକୃତ ହୋଇଛି । ସମସ୍ତଙ୍କ ବିଷୟରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ସମବପର ନୁହେଁ । ଜୀବନ ଗୋଟିଏ ମହା ସମ୍ବ୍ରଦ । ଏହି ସମ୍ବ୍ରଦରେ ସର୍ବଦା ଜହରୀ ଉଠେ । ଉତ୍ତର ଜହରାକୁ କେହି ଗଣି ପାରିବେ ନାହିଁ କିମ୍ବା ପଡ଼ନୋନ୍ତୁ ଖଣ୍ଡ ଜହରା କରିବା ପରି ସମ୍ବ୍ରଦ ଜହରାକୁ କେହି ବିଦ୍ୟୁତ ଶକ୍ତି ସଂଗ୍ରହ କରି ପାରିବନାହିଁ । ତଥାପି ସମ୍ବ୍ରଦ ମଧ୍ୟରେ ବହୁ ମୂଳ୍ୟବାନ ସମ୍ବଦ ରହିଛି ବୋଲି କେହି ଅସ୍ଵାକାର କରିପାରିବେ ନାହିଁ । ଠିକ୍ ସେହିପରି ମୋ ଜୀବନର ଉର୍ମିମାକାକୁ ମୁଁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ଅବସ୍ଥାରେ ନାହିଁ ଏବଂ ସହାନୁଭୂତିଶାଳ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସଦିକ୍କାକୁ ମୁଁ ନିଜର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ହିତପାଇଁ ଉପଯୋଗ କରିନାହିଁ । ମୁଁ ସେ ସମସ୍ତଙ୍କଠାରେ ଗଭୀର କୃତଞ୍ଚତା ଆପନ କରୁଛି ।

ଏଇଠି ଥାଉ

ଆମ୍ବଜୀବନୀ ସ୍ଵତଃ ଅସମ୍ଭବ । ଏହାର ଲେଖକ ନିଜେ ଜାତକ । ଜୀବନର ପରିସମାପ୍ତି ପୂର୍ବରୁ ଆମ୍ବଜୀବନୀର ପରିସମାପ୍ତି ସମବପର ନୁହେଁ । ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରାଶ ମିଶ୍ର ତାଙ୍କ ଆମ୍ବଜୀବନୀ ଲେଖୁଥିବା ବେଳେ ତାଙ୍କର ପରିଲୋକ ହୋଇଗଲା । ପ୍ରଥମ ଭାଗଟି ଶେଷକରି ଦ୍ଵିତୀୟ ଭାଗର ସ୍ଵର୍ଗପତ୍ର ସଜାତ୍ତି ରଖିଥିଲେ । ତାହା ସେହିପରି ରହିଛି ଓ ସେହିପରି ଭାବରେ “ଅର୍ଥଶତାବ୍ଦୀ ଓଡ଼ିଶା ଓ ତର୍ହିରେ ମୋ ପ୍ଲାନ” ପୁସ୍ତକ ଅସମ୍ଭବ ହୋଇ ରହିଛି । ଜାତକର ଜୀବନକାରେ ଅସମ୍ଭବ ଆମ୍ବଜୀବନୀ ସ୍ଵାରାବିକ, ତାକୁ ସମ୍ଭବ କରିବା ଦୟିତ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର । ଯେଉଁମାନେ ଜୀବନୀ ଲେଖନ୍ତି ସେମାନେ ଜାତକର ସମ୍ଭବ ଜୀବନକୁ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କରନ୍ତି, ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ତାହା ସମବପର । ଆମ୍ବଜୀବନୀ ଷେତ୍ରରେ ଏହା ସମବପର ନୁହେଁ ।

ମହାମ୍ୟାଗାନ୍ଧୀ ଜଣେ ମହାପୁରୁଷ । ସେ ନିଜ ଆମ୍ବଜୀବନୀ “My Experiment with Truth” ପୁସ୍ତକରେ କେବଳ ବାହାଦୁରୀ ଦେଖାଇ ନାହାଁଛି, ନିଜ ବାରିତ୍ରିକ ଦୁର୍ବଳତା ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କୁ କେହି ନିହା କରିପାରିବେ ନାହିଁ । ପଣ୍ଡିତ ଜବାହରଲାଲ ନେହେରୁ ନିଜ ଆମ୍ବଜୀବନୀ “My Autobiography” ପୁସ୍ତକର ପ୍ରଥମ ଭାଗରେ କେତେକ ହୃଦ୍ୟତି ବିଦ୍ୟୁତି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ମହାମ୍ୟାଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ପରି ସେ ନିଜ ଗ୍ରୂପର ପ୍ଲାନସ୍ଥିକ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିନାହାନ୍ତି । ମହାମ୍ୟାଗାନ୍ଧୀ ଜଣେ ମହାମାନବ ଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ପଣ୍ଡିତ ଜବାହରଲାଲ ନେହେରୁ ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ରାଜନୀତି ଥିଲେ । ଆମ୍ବଜୀବନୀ ଲେଖିଲାବେଳେ ସେ ସମୀକ୍ଷକମାନଙ୍କ ହାତରୁ ନିଜକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ଲାଗି ସତେତ ରହି ଲେଖିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସତିବ ଏମ୍. ଓ. ମାଥାର ତାଙ୍କ ଜୀବନୀ ଲେଖିବାବେଳେ କେତେକ ଗୁରୁତର ସଙ୍ଗ ବିଷୟରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି ।

ମୁଁ ନିଜକୁ ଏହି ମହାପୁରୁଷ ଓ ବିରାଟ ପୁସ୍ତକ ସହିତ ତୁଳନା କରୁନାହିଁ । ମୁଁ ଆରମ୍ଭ କରିଛି ଯେ ମୋ ପକ୍ଷରେ ଆମ୍ବଜୀବନୀ ଲେଖିବା ଏକ ଅବାନ୍ତର ଉଦ୍‌ୟମ । ମୋ ସହାଧ୍ୟାୟୀ

ବହୁ ନୀଳମଣି ରାଉତରାୟ ତାଙ୍କ ଆମୁଜୀବନୀ “ମୁଁଟି ଓ ଅନୁଭୂତି” ବହିରେ ସରକାରୀ ଦଲିଲ ଦ୍ୱାରିତ ବହୁ ଉତ୍ସୁତି ଦେଇଛନ୍ତି । ସେ ବହୁକାଳ ଶାସନରେ ଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶା.ଇତିହାସ ସୃଷ୍ଟିରେ ତାଙ୍କର ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଅବଦାନ ରହିଛି । ସେ ମଧ୍ୟ ଆମ ସହାୟୀ ବିଦ୍ୟାଧର ମିଶ୍ରଙ୍କୁ କୁଚପତି ରୂପେ ନିଯୁତ କରି ଗୋରବମଣ୍ଡିତ କରିଛନ୍ତି । ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟକାଳ ମଧ୍ୟରେ ସେ ଆମୁଜୀବନୀ ଲେଖିବେ ବୋଲି ଛିର କରି ସରକାରୀ କାଗଜାଦ ସଂଗ୍ରହ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ତୁଳନାରେ ମୁଁ ଅତି ନଗଣ୍ୟ, ତଥାପି ମୁଁ ଲେଖିଲି ।

ମୁଁ ମୂଳରୁ ଲେଖିଛି ଆମୁଜୀବନୀ ଲେଖିବା ଲାଗି ମୋର ସୁହା ନଥିଲା । ମୁଁ ନିତାତ ବିନୟୀ ବୋଲି ନିଜକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ପାରିବି ନାହିଁ, ତଥାପି ମୁଁ ଏଥରୁ କ୍ଷାତ ଥିଲି । ବହୁ ଛାତ୍ର ଓ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ମୁଁ ଏହା ଲେଖିଲି, କାରଣ ମୋର ରାଜ୍ୟରେ ଜଣା ଅଧିକେ ଖ୍ୟାତି ରହିଛି । ମୋ ନିଜ କାହାଣୀ ନାନା ଭାବରେ ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇଛି । ତେଣୁ ଏହି ହିତେଷୀମାନେ ମୋ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅବଗତ ହେବାଲାଗି ଆମୁଜୀବନୀଟିଏ ଲେଖିବା ପାଇଁ ମୋ ଉପରେ ଚାପ ପକାଇଛନ୍ତି । ମୋ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ ଅନ୍ୟମାନେ ଜାଣନ୍ତୁ, ତାହାକୁ ଜୀବନରେ ଏଢାଇବା ଲାଗି ଉଦୟମ କରନ୍ତୁ ଓ ଉପକାର ପାଇ ସୁନ୍ଦର ଉପକୃତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ କିପରି କୃତପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଆଚରଣ କରନ୍ତି ତାହା ସେମାନେ ଜାଣିଲେ ହୁଏତ ନିଜକୁ ଓ ନିଜ ଜୀବନଧାରାକୁ ସେହି ଅନୁସାରେ ସଂଶୋଧିତ ଓ ନିଯନ୍ତ୍ରିତ କରିପାରିବେ ବୋଲି ଆଶା ରଖି ମୁଁ ଏହି ଆମୁଜୀବନୀ ଲେଖିଛି । ଏଥରେ ମୁଁ କୌଣସି ଅତିରିଜ୍ଞନ କରିନାହିଁ କିମ୍ବା ନିଜ ଜୀବନର ଭୂତି ବିତ୍ରୁଯତିକୁ ବିଶ୍ଵଦାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଏହି “ଅକୁହା କାହାଣୀ”କୁ ପଡ଼ି ଯଦି ଜଣେ ଲୋକର ତୁଣ୍ଡରୁ ‘ଆହା’ ପଦ ବାହାରେ ମୋ ପରିଶ୍ରମ ସାର୍ଥକ ହେଲା ବୋଲି ମୁଁ ମନେ କରିବି ।

ଏହି ପୁସ୍ତକ ଅସମ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଅଚ୍ଛାରେ ଏଇଠି ଥାର ।

